

AYALA

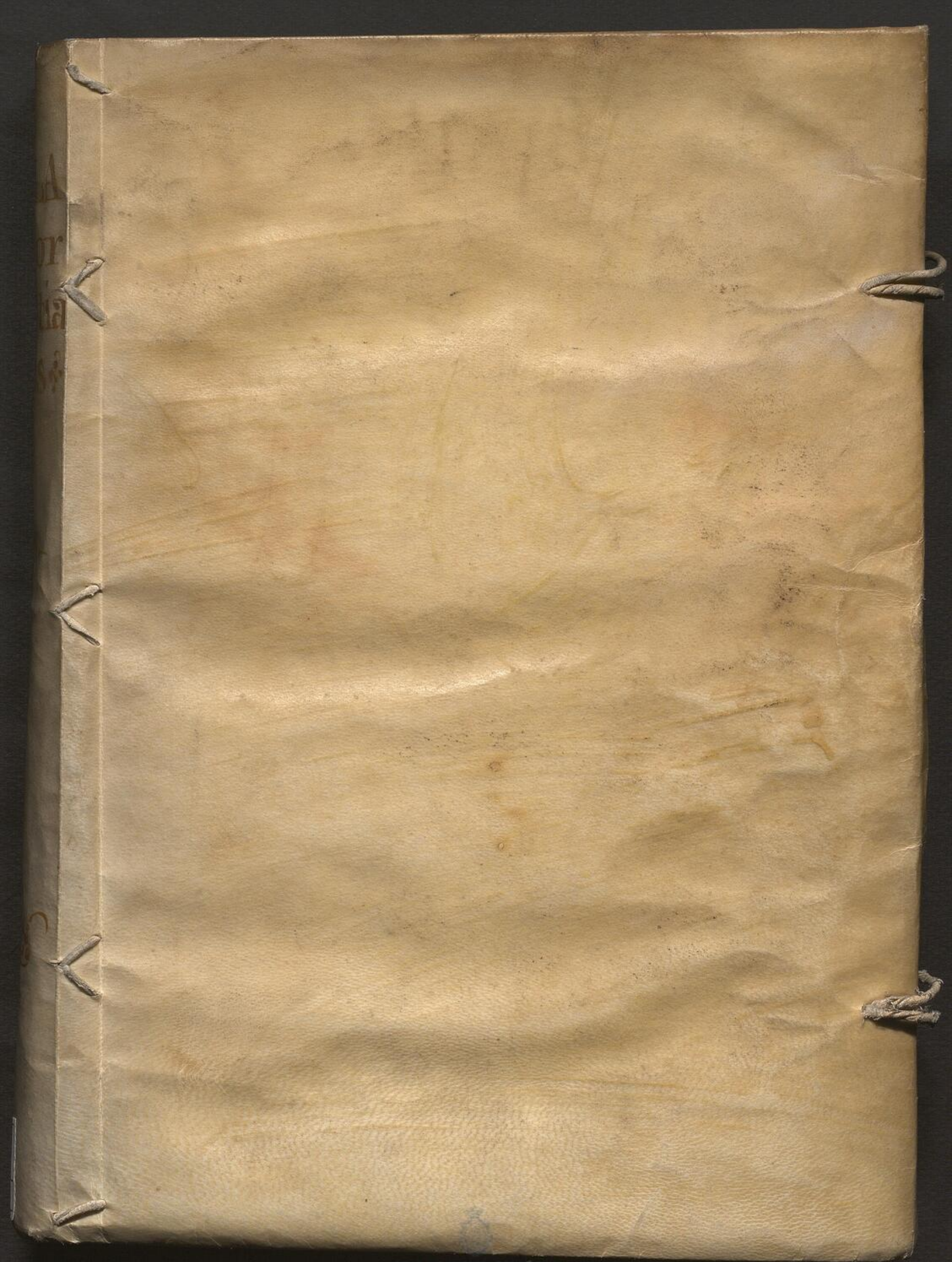
Pictor

Christia

nus

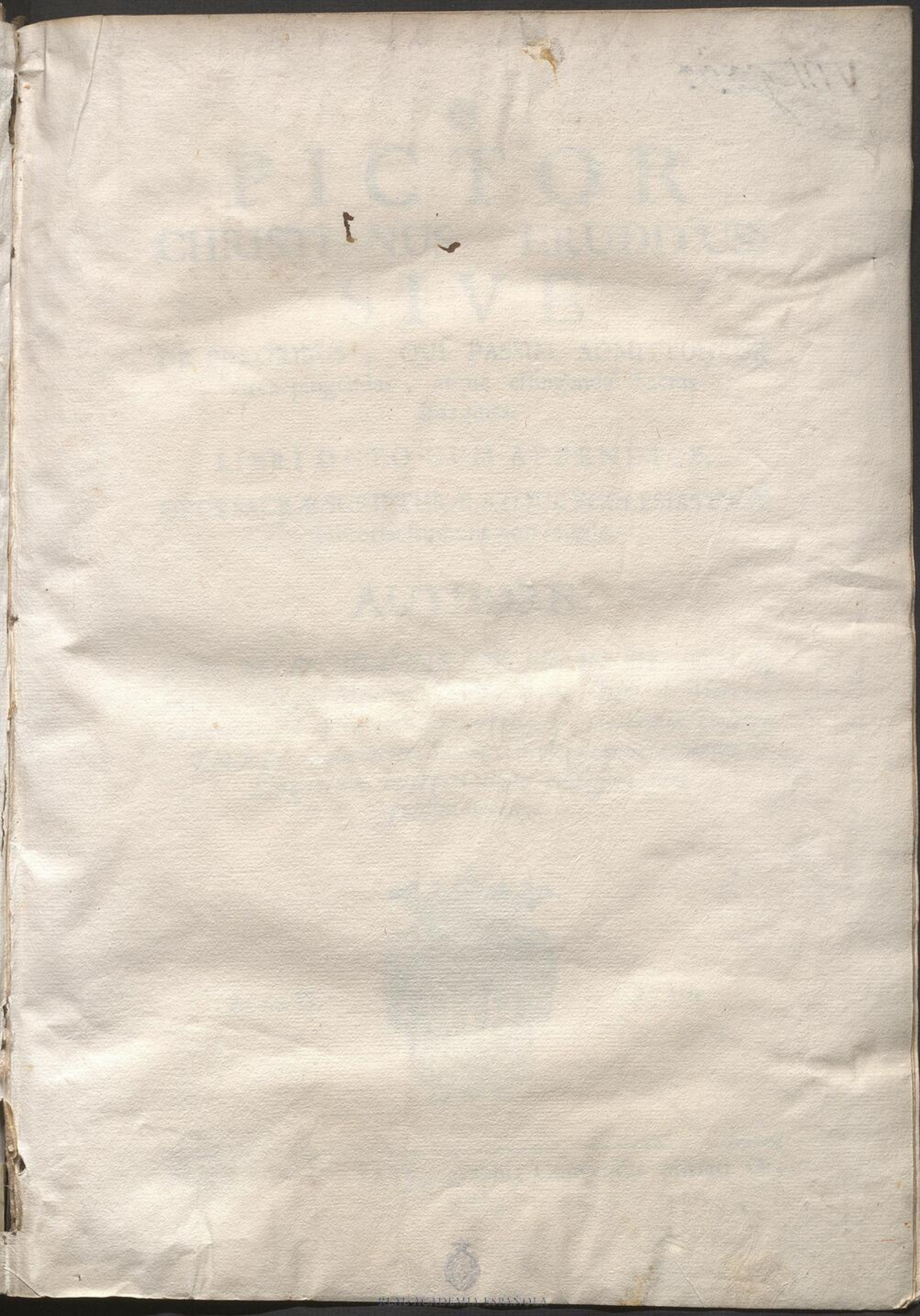

19
II
25

3-1

19-11-25

VIII gaga

✠

PICTOR
CHRISTIANUS ERUDITUS.
SIVE

DE ERRORIBUS , QUI PASSIM ADMITTUNTUR
circa pingendas , atque effingendas Sacras
Imagines.

LIBRI OCTO CUM APPENDICE.
OPUS SACRÆ SCRIPTURÆ, ATQUE ECCLESIASTICÆ
Historiæ studiosis non inutile.

AUTHORE

*R. P. M. FR. IOANNE INTERIAN DE AYALA,
Sacri , Regii , ac Militaris Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede
Redemptionis Captivorum , Salmanticensis Academiæ Doctore
Theologo , atque ibidem Sanctæ Theologiæ cum sacrarum
Linguarum interpretatione. professore jam
pridem emerito.*

Anno D.

1730.

MATRITI : Ex Typographia Conventus præfati Or-
dinis.

PICTOR
CHRISTIANUS ERUDITUS
SIVE

DE ERRORIBUS, QUI PASSIM ADMITTUNTUR
in ceteris imaginibus, et in ceteris imaginibus
imaginibus.

LIBRI OCTO CUM APPENDICE
OPUS SACRÆ SCRIPTURÆ A. M. A. Q. V. P. O. R. T. I. C. I. S. T. I. C. I. S.

IMPRESO EN MADRID EN LA IMPRENTA DE LA REAL ACADEMIA ESPAÑOLA

POTENTISSIMÆ,
EIDEMQUE PIENTISSIMÆ DEI,
HOMINUMQUE PARENTI
MARIÆ SACRATISSIMÆ
DE LA MERCED,

AUT (SI ITA POTIUS LOQUI LICET) DE LAS
Mercedes, nostri, immò sui, Regii ac Militaris Ordinis
Redemptionis Captivorum Fundatrici optimæ, Ere-
ctrici maximæ suus semper devinctissimus
atque humillimus Servus

FR. JOSEPHUS CAMPUZANO DE LA VEGA,
ejusdem Ordinis Generalis Magister, Dominus Baronia-
rum de Algar & Escalès, Opusculum hoc supplex si-
stit, ac reverens sacrat.

 Rodit jam, O MATER AUGUSTISSIMA,
sicut elaboratum, excultumque quantum
potuit auxilio tuo; sic, auspice Te, per-
fectum Opus. Nequè vero ego Nomini
tuo Augustissimo dicare id ratione ullâ
auderem: quandoquidem illud ipsum nativâ erga Ma-
jesta-

jestatem Tuam reverentiâ sponte fertur , imò advolat : ut
propterea nil opus sit , ut ad Tuas Aras manuducatur , di-
rigaturvè , quas solas tutelæ ac patrociniî causâ , quam
maximo conatu potest , advolet atque confugiat , & sup-
plex tua numina poscat. Tu interim , MATER AUGUS-
TISSIMA , quæ tepidos etiam atque trepidos allicere non
desinis, invitare, imò trahere non dedignaberis hoc leviden-
sæ munusculum: cum Tuæ MAJESTATIS clientes censerî
atque servulos , non tam sua , quàm illorum interfit.

MATER SACRATISSIMA

DE LA MERCED

AUT SI ITA POTUIS LOQUI LICET DE TAS
Mercez, nostri, inno sui, Regi ac Militis Ordinis
Reverentis Capivorum Landam optima, hic
Graci maxime suis semper devotissimus
atque humillimus servus

FR. JOSEPHUS CARBONARO DE LA VEGA
episcopus Ordinis Generalis Mendicant, Dominus Patronus
regni de Alge & Ercos, Opusculum hoc supplex
suis, ac reverens faceret

ROBE JAM, O MATER AUGUSTISSIMA
sicut elaboratum, excoluntque primum
potest auxilio tuo; sic, respice Te, per
lectam Opus. Neque vero ego Novum
tu Augustissimo dicitur id ratione tu
tu Augustissimo illud ipsum nativa tua
CEN-

CENSURA R. P. M. FR. JOACHIMI DE MU-
ñatones, Sacri, Regii, ac Militaris Ordinis B. Mariæ de
Mercede Redemptionis Captivorum, atque in Compluten-
si Academia Sacræ Theologiæ Doctoris, & Vesper-
tine Cathedræ moderatoris, &c.

Quod bonum, faustumque Reipublicæ Sapientum, prodit in lucem *Pictor Christianus* eruditissimi pectoris eruditissimus foetus, obstetricante N. RR. P. M. Fr. Josepho Campuzano de la Vega, quæ sua est adversus eruditionem, & eruditos benivolentia; de ipso tamén Opere, quæ est ejusdem RR. P. integritas anquirens, iudicium meum operitur. Cum tamen Author sapientissimus, R. A. P. M. Fr. Ioannes Interian de Ayala, vt est humanissimus, huius operis, dùm sub incude formaretur, copiam mihi nonnulliès fecisset, ab ipsis fasciis mirabar duo, quæ singulariter in illo intermitant: dictionis nimirum gravitas, & iudicium opinionum, gravitatem inquam argumenti dignitati accommodatissimam; neque enim decébat stilus affectatæ rethorices, phalerisve, aut pigmentis lasciviens, nec repens humio, aut rustica dictio. Quod verò caput rei est, iudicium, seu crism quid opus est ut verbis ego commendatum eam? Extremum vtrumque scitè declinat: nec enim sententias illas, quas solum A. A. numerus, seu indoctorum credulitas in scriptis vulgarunt, sine dilectu amplectatur, videat licèt illos pro suis sulphuratis ramentis veluti pro aris, & focis pugnare; sed errores suos errare finit, nec publicum saporem moratur. Illas verò exoticas, & peregrinas declinat etiam opiniones, quæ eo solum nomine plerisque amantur, quòd singulares sint, & paucissimis probentur. Sunt enim nonnulli, qui criticorum grande nomen inde sibi parare, vel etiam comparare arbitrantur, quòd communes opiniones quasi ex alto despiciant, & A. A. raritate illecti; sola opinionum monstra sectantur; id verò genus homines meritiòres sunt, qui Doctorum sibilis excipiantur, quam illi alii nimis creduli: adeò non solum vitiis, sed remediis ipsis interdum laboratur. Atque ego quidem gregarius licèt, & quocum benè agitur, si in eruditorum phalange Lixa audiat, germanam crism totis vlnis exceperim, historiæ (quin & veritatis) oculum, lucem, animam. Quis verò sine sthomaco legat hipercriticos illos qui portenta quædam sententiarum veluti è cortina profantur, doctissimos quosque opiliones, vel etiam fungos appellantes, & tribunitia quadam, vel, si Diis placet, dictatoria potestate in tribunal trahentes, quia acceptissimas sententias, & antiquitate, & A. A. dignitate spectabiles debite reverentur? Quæ cum ita sint tam abest ut Opus hoc auro contra non carum tenebris, aut oblivione sepeliendum existimem, vt potius N. RR. P. gratiam debitissimam habeamus, quòd *Pictorem Christianum* luce publica, suaque protectione dignetur, cuius in absolutissima tabula nedum Authoris eruditio exquisitissima, sed vna etiam nostri Præsulis zelus depingatur lineamentis supra æs, & marmor perennaturis. Sic sentio, salvo, &c. In hoc Redemptricis Verbiparæ Complutensi Collegio, pridie Calendas Februarias, ipsa die Parenti Nolasco Sacra. Anno Christiano 1730.

Fr. Joachimas de Muñatones.

FACULTAS ORDINIS.

Qua visa Censura Reverendissimus Pater Noster Fr. Josephus Campuzano totius prædicti Ordinis Magister Generalis, decrevit ut hoc Opus in lucem publicam ederetur: ut latius patet ex literis authenticis manu propria subscriptis, & per illius Secretarium revisis atque referendis die 4. Februarii. Anni 1730.

CENSURA REVERENDISSIMI P.M.Fr. PETRI
Manso, præclari Ordinis Magni Parentis Augustini,
in Academia Salmanticensi Doctoris Theologi,
atque ibidem in Sacra Theologia pu-
blici professoris, &c.

EX commissione Domini D. Michaelis Gómez de Escovar, huius Re-
giæ Curie Matritensis dignissimi Vicarii Ecclesiastici, quâ potui
diligentiâ introspexi librum; cui titulus *Pictor Christianus eru-
ditus, sive de erroribus, qui passim admittuntur circa pingendas,
aut effingendas sacras Imagines*: Authore RR. P. Mag. Fr. Ioanne Inter-
rian de Ayala, Sacri, ac Regii Militaris Ordinis B. Mariæ de Mercedè
Redemptionis Captivorum Magistro, ac eiusdem in Castella Provinciali,
Regio Concionatore, & in regali Confessu Conceptionis Deiparæ Theo-
logo; Salmanticensis Academiæ Doctore laureato, ibidem Philosophiæ
primùm, deinde Sacrarum linguarum Primariæ Cathedræ Antecessore Eme-
rito, aliisque non inferioris notæ titulis ubique notissimo.

Opus sanè, ut præmonetur in fronte, Sacræ Scripturæ, atque Eccle-
siasticæ Historiæ studiosis non inutile: imò dixerim utilissimum, cum
multa ex Sacrorum Bibliorum thesauro, ex Sanctis Patribus, & antiqui-
tate etiam sæculari hinc inde collecta, & suis locis subiuncta cernantur,
ad operis utiliore usum concinnata. Scriptionis scopus, ut præsertim ins-
criptio, unicus videtur, detegere Pictorum errores, corrigere, emenda-
re, ac in posterum præcavere: at altior, nobiliorque finis Scriptoris sub-
odoratur, ne Doctör sapientissimus suimet, aut trita oblitus Philosophiæ
censeatur, media feligens nobiliora finè. Quorsum enim tot sententiæ
Biblicæ, & vocum in eis occurrentium acceptiones observandæ, tam eru-
ditè, ac prolixè explicatæ? Ad quid tot veterum Theologorum senten-
tiæ, ac tanta ex Philosophis, atque Historicis præsertim veteribus decerpta,
dictis argutis, eximiis exemplis, adagiis, Hieroglyphicis, Mythologiis, poeti-
cisque flosculis ornata? Numquid unicè, ut Pictorum errores detegantur,
ne indices propagentur? Absit concipere Scriptorem nostrum tantæ prodi-
gum eruditionis, ut solos Pictores, aut Sculptores instruat, & erudiat: Sub
picturæ enim eruditæ, aut erudiendæ umbris, altiores latent fines, quos
levi calamo detegere spero, ne Censoris limites videar præterire. Sit pri-
mus tantæ eruditionis scopus, ut studiosi quilibet, huic scripto dociles præ-
bentes oculos, sive in Ecclesia, sive in Curia, sive in privatis colloquiis,
solitariis meditationibus, epistolis ad familiares, aliisque scriptionibus, si-
bi, aliisque multum prodesse possint. Pascit oculos jucunda telluris facies
verno tempore; mentes autem instaurat litterarum bonarum grata varietas,
ut cæteris prodesse valeat, nec tantum sibi, ut Sancta rusticitas; quod
jam pridem notavit Doctorum Maximus.

Sit alter scriptionis finis, præsentem futuris sæculis reddere imaginem
scriptoris. Pictorem Christianum eruditum modesta Libri præsertim inscrip-
tio: at intus invenient cordati Lectores Scriptorem omnigena eruditione
delineatum. De Parrhasio ferunt, cum suscepisset pingendum Mercurium,
suam in tabula expressisse imaginem, hodieque spectatores scripturæ ins-
criptione fallantur; existimant enim, à Parrhasio Deum honoris causa hoc
munere affectum esse, à Pictore longius aberrantes, qui quidem, ut arro-
gantiæ crimen effugeret, alieno nomine ad sui picturam usus est. Fallit (ni
fallor) eruditissimæ huius operæ inscriptio, si solis adscribitur Pictoribus
erudiendis: alieno enim nomine castus æquè, ac modestus Scriptor usus
est, ut longius ablegatâ arrogantiam, suam in ævum perennaret imaginem. Li-
ceat de Scriptore nostro, quod olim Hilarius de Virgilio.

*Subduxit trionti vivax pictura Maronem,
Sed quæ, parca tulit, reddit imago virum.*

Eccles. 1.

Mirabitur nonnemo forsan, tam magnum virum, & ad maiora natum, post maturatam insignis Sapientiae messem, occupatum, ac plene deditum detegendis Pictorum erroribus, demonstrandaeque, ac convincendae quamplurimum stultitiae. Is vero, quicumque sit, audiat omniscium Salomonem de seipso testantem: *Dedi cor meum (inquit) ut scirem prudentiam, atque doctrinam, erroresque, & stultitiam.* Vera etenim Sapientia, omnia ut Sol splendens illustrat; doctrinam, ut approbet; errores, ut reprobet; stultitiamque coerceat, & reprehendat. Nec despiciendum, aut parvi censendum momenti malum, quod in picturis ex artificum incuria, aut ignorantia, serpit; quas si vel difformes veritati, aut sicut non raro deprehenditur, dissonas rationi, vocentur in iudicium, ut interdum evenit; falsos adducimus testes, & quandoque irracionales. E contra, si Pictor, aut Sculptor, leges non tantum artis, sed veritatis, & rationis observet; clarissimum ad illustrandam antiquitatem, & irrefragabile adfert testimonium.

Prudent.
de Passio-
ne Cassia-
ni.

*Historiam pictura refert, quae tradita libris;
Veram vetusti temporis monstrat fidem.*

Ut ergo Censoris muneri satisfaciam, nihil in hoc scripto invenire potui, quod Sacrae Scripturae, aut Doctrinae Ecclesiae adversetur, nihil quod bene institutis moribus consonum non sit: sed cuncta luce publica dignissima. Sic Censeo (salvo semper &c.) in hoc Collegio Sacrae Incarnationi dicato, ordinis S. P. N. Augustini Matritensi, vulgo D. Maria de Aragon, die 20. Januarii ann. 1730.

Fr. Petrus Manso.

FACULTAS ORDINARII.

QUA Censura inspecta, Perillustris Dominus Dominus Michael Gomez de Escobar, Vicarius Generalis huius Curiae Matritensis eiusque ditionis, facultatem fecit huius Operis edendi, uti latius patet ex eiusdem literis datis Matriti die 13. Januarii Anni Domini 1730.

CEN-

CENSURA D. JOANNIS DE FERRERAS,
in Sacra Theologia Doctoris, Ecclesie S. Andreae
Curionis, Regiaeque Bibliothecae Pri-
mariae Praefecti, &c.

Regij Senatus praescripto; omnimoda attentione percensui Opus inscriptum: *Pictor Christianus eruditus, sive de erroribus, qui passim admittuntur, circa pingendas, atque effingendas sacras Imagines.* Authore Rmo. P. M. Fr. Joanne Interian de Ayala, Sacri Regii, ac Militaris Ordinis B. M. de Mercede Redemptionis Captivorum atque in Salmanticensi Academia cum sacrarum Linguarum interpretatione Doctore Theologo, &c. Opus arduum, nam corrigere, res est magis ardua, quanto major Aristarcho, magnus Homerus erat, ac praesertim errores vulgi, tenaci opinione subfixos, fuffulosque avorum credulitate, profundisque radicibus consistentes, quibus evellendis, nec Herculis viros; tentanda tamen via erat, ne latius serpent, ut rudiora ingenia, per probos, & doctos Magistros detecta veritate tetras depellant tenebras, falsisque liberentur praesudicijs.

Cum enim ingeniosissima pingendi ars aptis coloribus in tabulis effingat corpora, sine corpore, caelum, mare, terram, quaeque eis continentur, ac praesertim, vetustam ac ad nostram hucusque temporis historiam; pictores, historicae veritatis ignari, quibus secuti Poetis quodlibet audenti semper fuit aequa facultas, Sacram Veteris, ac Novi Testamenti, praecipueque Ecclesiasticam Sanctorum historiam, pluribus erroribus, ac fabulis inspersere, cumque pictura rudibus, atque ignorantibus, ut docuit Sancta VII. Synodus, sic oculis intuentium silens magisterium, ac segnius irritent animos demissa per auras, quam quae sunt oculis subjecta fidelibus, difficillimum semper fuit animo avertere, quae quotidiano usu cadunt sub conspectu. Non tamen semper pictoribus adscribendus error; nam cum plerumque Symbolis incorporalia depingere tentarent, iners ignorantia vulgi Symbolum pro veritate accepit, turpiterque verum convertit in errorem.

Defluxit deinde malum, uti saepe contingit, in Scriptores incautos, qui libros his fabulis ac nugis implevere; adeoque facta est insanabilis plaga, ut plerique furij exagitati, medicos eorum insaniam curare valentes, probris, injuriis, blasphemis onerandos, aqua, & igne interdicendos, condemnent; hinc malo, maiores vires, quia plures timore percussi errori palam contraire non audent; non defuere tamen in Ecclesia aliquot pii, doctique viri, qui non deterriti populari ignorantia, nec operis difficultate, & magnitudine, ceperint errori indicere bellum, nemini tamen datum ultimum referre triumphum.

Nunc novus in lucem noster procedit Alcides Reverendissimus P. M. Ayala, huius hydriae praecipua subcidens capita, opus arduum immensa molis, propter diversitatem, multitudinemque argumentorum, ad quae evincenda, solus par, propter exactam Criticam Sacro-prophanam, linguarum peritiam, gentium mores, artium notitiam, humanarum literarum eruditionem, ad summum excultam, Sacrae, & profanae historiae, studium decoctum, magnis Philosophis suppar, magnis Oratoribus aequalis, ac Theologus nulli secundus inter primos Salmantini Lycei Subsellij alumnos, cui propter tam improbum, utilemque laborem gratias referre debet quisque Catholicus, qui pura, ac pia animi sinceritate, cupit mentis aciem intendere in Historiae Sanctae veritatem. Ea de causa censeo opus luce dignissimum, praesertimque, cum nihil eo invenire liceat

contrarium Orthodoxæ fidei, Christianis moribus; nec regalibus decretis:
Matriti ex Regia Bibliotheca 20 Februar. Anno Dñi 1730.

D. Joannes de Ferreras.

FACULTAS SUPREMI SENATUS CASTELLÆ.

QUA visâ Censura Regius Senatus censuit concedendam Authori facultatem huius operis excudendi: ut patet ex authographis literis datis Matriti die 22. Martii. Anni 1730.

ERRATA	CORRIGE.	ERRATA	CORRIGE.
Pag. 26. col. 1. eadem	eandem	262. col. 1. autum	autem
29. col. 1. Plantina	I'lautina	263. col. 2. Imagi-facti	Imaginibus facti
37. col. 2. sine	sive	265. col. 1. D Hieronymo	D. Hieronymus
Ibid. quid	qui	266. col. 1. iis quod	iis qui.
63. col. 2. Pauli	Pauli corpus	268. col. 2. dominare	denominare.
121. col. 2. permisse	permisisse	273. col. 1. adhuc	adhuc.
123. col. 1. doliola	doliola	276. col. 1. ad Pontificatus	ad Pontificatum
130. col. 1. convivas suas	convivas suos	277. col. 2. Urbicum	Urbium.
Ibid. col. 2. sint minus	sin minus	284. col. 1. de sancti	de sancto.
131. col. 1. transtulit	transtulit	285. col. 2. aurea plane	aurea plane ver-
138. col. 2. spectat	spectat	verbo	ba.
141. col. 1. atque eas	atque eæ	287. col. 1. Anachoræ	Anacorete.
156. col. 2. in dicitur	qui dicitur	288. col. 2. vacaret ac pr-	vacaret ac precie
Ibid. drorum	deorum	cibus	bus.
163. col. 1. valentori	valentiori	291. col. 2. meter	metes.
176. col. 2. ventu est	ventum est	292. col. 1. carneis	carneis.
213. col. 2. coligatumque	caligatumque.	326. col. 1. eximia	eximia
227. col. 2. apparat	apparet.	328. col. 1. secus aut	secus autem
232. col. 1. subtiliori operæ	subtiliori opere	340. col. 2. res fuit	rex fuit.
235. col. 1. frucibus	faucibus.	343. col. 2. immane faci-	immane faci-
Ibid. col. 2. probro	probro	mus	nus
238. col. 2. Evangelium	Evangeliorum	345. col. 1. pingerent	pungerent.
239. col. 2. observari	observari.	350. col. 2. partem	parte
241. col. 2. sic commératus	sit commentatus.	352. εκτυπω	εκτυπων
242. col. 2. ranç	rareç	353. col. 1. cogitata	agitata
246. col. 1. quemquam	quamquam	457. col. 1. Interemerata	Intemerata;
254. col. 2. erroris notæ	erroris notæ		

He visto este Libro , intitulado : *Pictor Christianus eruditus* : y con estas erratas corresponde con su original. Madrid , y Mayo à 18. de 1730.

Lic. D. Manuel Garcia Alesson.
Corrector General por su Mag.

SUMA DE LA TASSA.

D On Miguèl Fernandez Munilla , Secretario del Rey nuestro señor, su Escrivano de Camara mas antiguo , y de Gobierno del Consejo Certifico , que por los Señores de èl se ha tassado vn Libro intitulado: *Pictor Christianus eruditus*, su Autor el R. P. M. Fr. Juan Interian de Ayalá, del Real , y Militar Orden de Nuestra Señora de la Merced , à seis maravedis cada pliego , como consta de su original.

INDEX CAPITUM.

LIBER PRIMUS.

- C**aput I. *Quid nomine sacrarum Imaginum, & quid errorum nomine, qui in iis pingendis admittuntur, intelligamus, pag. 1.*
- Caput II. *Rudes atque ineptos tyrones; item pessimos quosdam artifices submovendos arcendosque jure videri à Pictura Sculpturaque Sacrarum Imaginum, pag. 4.*
- Caput III. *Sacrarum Imaginum nomine aut obtentu, pingendas non esse eas historias, quæ lubricis oculis lenocinantur, aut incautos ad malum pelliciant, pag. 7.*
- Caput IV. *Non solum turpium atque impudicarum rerum picturas evitandas esse: sed etiam indecentiam omnem, ac nuditatem, quantum fieri possit, à Sacris Imaginibus removendam, pag. 10.*
- Caput V. *Nuditas corporum in sacris Imaginibus, quæ, & quatenus absque piorum offensione permittenda, pag. 13.*
- Caput VI. *Quæcumque tandem levitatem, nequitiam, figmenta que ridicula redolent, à Sacris Imaginibus submoveantur, pag. 18.*
- Caput VII. *Imagines sacras, quæ rudibus periculosi erroris ansam atque occasionem præbent, tollendas omnino atque abolendas, si corrigi commode non possint, pag. 22.*
- Caput VIII. *Imagines sacras, quæ errorem quantumlibet etiam manifestum, non tamen fidei orthodoxæ, bonisve moribus adversum, hominibusque perniciosum, in posterum non depingi consultius & prudentius est: tolerari tamen utcumque posse factas atque depictas, pag. 25.*
- Caput IX. *Idem ferendum judicium circa errores illos, qui in Sacris Imaginibus, non rei ipsius substantiam, sed veluti accidentia quædam tangunt: ut sunt anachronismi vestium & armorum, non perspectè cognita peritia, aliaque id genus, pag. 27.*
- Caput X. *In Picturis sacris licere depingi quædam, quæ ad pietatis excitant studium, quamquam ea neque ex Evangelii,*

geliis, neque ex sacris aperte desumantur historiis:
quemadmodum & alia, quæ non tam historiam conti-
nent, quàm ad quàmdam piam significationem spectant,
p. 32.

LIBER SECUNDUS.

DE PICTURIS DEI, ET ANGELORUM, ET QUI
errores in iis depingendis occurrant.

Caput I. Deum Opt. Max. quàmquam nullo sensu
imaginabilem, tamen aliqua ratione, ut humane
consulatur infirmitati, decenter licere depingi, p. 37.

Caput II. Forma qua Deum Opt. Max. depingi liceat; hu-
mana decori senis atque gravissimi, plerumque est. Et
de modo alio pingendi Deum, nulla adjecta figura, sed
radiis tantum, atque intra eos nomine Tetragram-
mato, p. 39.

Caput III. Deum Opt. Max. sub venerandi senis figura de-
pingi usu, & quâ ratione, receptum est. Notata aliqua
circa eiusmodi Imagines, præsertim ex veteri Testamen-
to desumptas, p. 41.

Caput IV. De Sanctorum Angelorum in communi Imagi-
nibus, & qui errores circa eosdem pingendos occur-
rant, p. 45.

Caput V. De Picturis Seraphinorum ac Cherubinorum:
& qui errores circa hos depingendos irrepere possint,
p. 50.

Caput VI. De Picturis Archangelorum, precipue Michae-
lis, Gabrielis, & Raphaelis: & quæ circa eas obseruan-
da, p. 53.

Caput VII. De quatuor reliquis Archangelis, eorumque
nominibus atque Imaginibus: & qua ratione citra om-
nem erroris notam depingi queant, p. 57.

Caput VIII. De Picturis & Imaginibus Angeli Custodis:
& quid circa eas notatione magis dignum occurrat,
pag. 60.

Caput IX. De Picturis & Imaginibus animarum præci-
pue

pué justorum: & quid circa eas notatu dignum, p.62.
Caput X. De Dæmonum Picturis & Imaginibus: quid-
que in iis erroris, aut saltem insolite novitatis repro-
bati possit, p.66.

LIBER TERTIUS.

DE PICTURIS ATQUE IMAGINIBUS CHRISTI
Domini, Mysteriorumque eiusdem Vitæ ac
Passionis sanctissimæ.

Caput I. De Picturis & Imaginibus Nativitatis
Christi Domini: ubi si quid erroris in iis obrepserit,
breviter perstringitur, p.70.

Caput II. De Pictura Circumcisionis Christi Domini: &
de crassis, prorsusque imperitis erroribus, qui in hoc
mysterio representando admittuntur à non alioque in-
doctis artificibus, p.75.

Præcedentis capitis Appendix. De Pictura Nominis Iesu
fulgentis inter solares radios, p.81.

Caput III. De Pictura Adorationis Magorum: & quid in
ea probanda veniant, aut improbanda, p.83.

Caput IV. De Picturis Præsentationis Christi in Templo:
purificationisque Beatæ Virginis: & quid in iis ani-
madversione dignum occurrat, p.87.

Caput V. De Picturis fugæ Christi Domini in Ægyptum:
& de quibusdam in iis admonitione aut correctione
dignis, p.93.

Caput VI. De Picturis Infantia Salvatoris: & quid in
iis vitare, aut prosequi debeat Pictor eruditus, p.96.

Caput VII. De Picturis Christi Domini in Templo re-
pertis, sedentis in medio doctorum. p.100.

Caput VIII. De Picturis & Imaginibus Christi virilem
jam ætatem ingressi, aut attingentis, p.103.

Caput IX. De vestibus atque habitu Christi Domini,
pag.107.

Caput X. De Baptismo Christi Domini, eiusque tenta-
tio-

- tionibus in deserto; atque hujus utriusque rei imaginibus, p. 117.
- Caput XI. Observationes alię, quę magis dignę ut fiant Pictori videntur circa alia gesta Christi Domini, quę in Evangeliiis referuntur, p. 122.
- Caput XII. De Picturis femine peccatricis ungentis pedes Christi Domini, eosdemque lacrymis irrigantis: & quęnam hec fuerit, p. 129.
- Caput XIII. Circa aliorum gestorum Christi Domini Picturas & Imagines nonnulla, quę videntur admonitione digna, p. 138.
- Caput XIV. Circa Picturas & Imagines Passionis Christi Domini notatu digniora, observata, atque animadverta, p. 144.
- Caput XV. De Picturis Imaginibusque eorum, quę in Christum Dominum acta sunt ante latam in eum mortis sententiam, p. 149.
- Caput XVI. De Picturis Christi Domini ad supplicium ducti, Crucemque baiulantis, p. 156.
- Caput XVII. De Picturis Crucifixionis Christi Domini, & de sacris Imaginibus ejusdem crucifixi, p. 159.
- Caput XVIII. Errores alii, qui non raro occurrunt circa pingendam crucifixionem ipsius Christi Domini, pag. 169.
- Caput XIX. De Imaginibus depositionis Corporis Christi de Cruce: & de eis, quę ejusdem referunt sepulturam, p. 179.
- Caput XX. De Imaginibus Resurrectionis Christi Domini, eiusque Ascensionis ad cęlos, p. 182.

LIBER QUARTUS.

DE IMAGINIBUS SACRÆ ATQUE
Intemeratæ Deiparæ : & quid in his sum-
mopere tenendum , cavendum-
que sit.

Caput I. De Picturis Imaginibusque Sacratissimæ
Virginis in genere : & quid in his probandum, im-
probandumvé, p. 190.

Caput II. Imagines & Picturæ Conceptionis Beatæ Vir-
ginis, eiusdemque Nativitatis, p. 193.

Caput III. De Picturis & Imaginibus Presentationis
Beatissimæ Deiparæ , eiusdemque Desponsationis,
pag. 196.

Caput IV. De Picturis Annuntiationis Sacræ Deiparæ:
& quid in iis notatione dignum occurrat, p. 200.

Caput V. De Picturis Visitationis , quam Beatissi-
ma Virgo exhibuit cognatæ suæ Sanctæ Elisabethæ,
pag. 203.

Caput VI. Ad Picturas Nativitatis Christi , Cir-
cumcisionis, aliasque , quæ supra memorantur , ac
reliquas , quæ plerumque fiunt Beatæ Virginis, ana-
lecta, pag. 206.

Caput VII. De Picturis Dormitionis , Assumptio-
nis , & Coronationis Sacratissimæ Deiparæ , pa-
gin. 209.

LIBER QUINTUS.

DE PICTURIS ATQUE IMAGINIBUS SAN-
ctorum , quorum festivitates incidunt intra
primum Anni spatium trime-
stre.

Caput I. Circa Sanctorum Imagines monita quæ-
dam , enarrata communius & in genere , pa-
gin. 211.

Caput II. De Picturis Sanctorum Pauli Eremitæ , An-
toniique Abbatis , pag. 216.

Caput III. De Imaginibus Sanctorum Sebastiani , Ag-
netis , Vincentii , & Anastasii , pag. 219.

Caput IV. De Imaginibus Sancti Ildefonsi Archiepisc.
Toletani , & S. Raymundi de Peñafort , Ordinis
Prædicator. Gen. Mag. pag. 229.

Caput V. Pictura qua describitur Conversio Magni
Apostoli , Doctorisque Gentium D. Pauli , proponi-
tur , & accurato examine discutitur. Ubi etiam non-
nihil de Pictura Div. Ioannis Chrysofomi , pagin.
225.

Caput VI. De Imaginibus Sancti Juliani Episcopi Con-
chensis , Petrique Nolasci Parentis præclari , pa-
gin. 230.

Caput VII. De Picturis Sanctorum Ignatii , Blasii , &
Agathæ Martyrum , pag. 232.

Caput VIII. De Imaginibus Sanctor. Romualdi , Apol-
loniæ , Eulaliæ , Simeonisque Episcopi & Marty-
ris : ac denique de Pictura S. Matthiæ Apostoli , pa-
gin. 236.

Caput IX. De Picturis præclarissimorum Doctorum
Ecclesiæ Thomæ Aquinatis , Gregorii , Leandri
Hispalensis Archiepisc. ac S. Patritii : ubi prius

de aliis, qui prioribus diebus Martii celebrantur;
pag. 240.
Caput X. De Imaginibus & Picturis Sanctissimi Pa-
triarchæ Joseph, Deiparæque Sponsi dignissimi,
pag. 246.

LIBER SEXTUS.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS SAN-
ctorum quorum festivitates occurrunt intra se-
cundum Anni spatium tri-
mestre.

Caput I. De Imaginibus Sancti Francisci de Pau-
la, Isidori Archiepiscopi Hispalensis, Casil-
de Virginis Hispanæ, & Leonis Magni Rom. Pon-
tificis, pag. 251.

Caput II. De Picturis & Imaginibus Sanctorum Her-
menegildi Regis Hispaniæ & Martyris, S. Georgii
item Martyris, Bonique Latronis, pag. 255.

Caput III. De Picturis atque Imaginibus Sanctorum
Marci Evangelistæ, Petri Armengaudi Martyris,
& S. Catharinæ Senensis, pag. 260.

Caput IV. De Picturis & Imaginibus Sanctorum Apo-
stolorum Philippi & Jacobi, Historiæque Inven-
tionis Sanctæ Crucis: ac Denique Sanctæ Monicæ
Matris Augustini Parentis, pag. 264.

Caput V. De Picturis atque Imaginibus Martyrii
beati Joannis Evangelistæ: Sancti Stanislai Mar-
tyris, & Sanctorum Domitillæ, Nerei, atque
Achillei, p. 269.

Caput VI. De Picturis & Imaginibus Sanctorum Do-
minici Calceatensis, Petri Regalati, & Isidori
Agricolæ Hispanorum, p. 273.

Caput

Caput VII. De Picturis Sancti Petri Cælestini , Bernardini Senensis , Mariæ de Socos Virginis item Mariæ Magdalene de Pazzis , & Sancti Urbani Papæ & Martyris, p. 273.

Caput VIII. De Picturis sancti Philippi Nerii , Ferdinandi Regis Hispaniæ, & Petronillæ Virginis, p. 279.

Caput IX. Imagines sanctorum Norberti fundatoris , Barnabæ Apostoli , & Ioannis de Sancto Facundo , Doctoris atque Antecessoris Salamanticensis , p. 282.

Caput X. Picturæ atque Imagines sancti Onuphrii Eremitæ , Antonii Patavini , Basilii Magni , & Paulini Episc. Nolani, p. 287.

Caput XI. Picturæ atque Imagines Annuntiationis ab Angelo factæ conceptionis sancti Joannis Baptiste Christi Domini Præcursoris inclyti , p. 293.

Caput XII. Ejusdem Præcursoris Imagines sive pueri , sive juvenis , sive adolescentis , pag. 303.

Caput XIII. Picturæ & Imagines sanctor. MM. Joannis & Pauli , Pelagiique Hispani pueri , ejusdemque inclyti Christi martyris , pag. 306.

Caput XIV. Sanctorum Apostolorum atque Ecclesiæ præcipuorum Principum Petri & Pauli Imagines & Picturæ, p. 308.

LIBER SEPTIMUS.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS SANCTORUM, quorum festivitates occurrunt intra tertium Anni spatium trimestre.

Caput I. *Picturæ atque Imagines Sanctorum Laureani Mart. Elisabeth Reginae Portug. Joannis Gualberti, Bonaventuræ Cardinalis, Henrici Romani Imperatoris, & Alexii, p. 315.*

Caput II. *Picturæ ac Imagines Sanctæ Mariæ Magdalenaë, Sancti Jacobi Apostoli, & Sancti Christophori Martyris, p. 320.*

Caput III. *Picturæ Sanctæ Annæ, Beatæ Virginis Mariæ Matris, Pantaleonis Martyris, Marthæ Virginis; atque Ignatii Loyolæ Confessoris, pagin. 324.*

Caput IV. *Imagines Sancti Petri in Vinculis, Sancti Dominici, Sanctorum Martyrum Justi & Pastoris, S. Caietani, ac Laurentii Martyris, pagin. 327.*

Caput V. *De Picturis & Imaginibus Sanctæ Clare Virginis, Sanctorumque Martyrum Hyppoliti, Cassiani, Jacynthi, Rochi, & Bernardi Abbatis Clarevallisensis, p. 331.*

Caput VI. *Picturæ & Imagines Sanctorum Philippi Benitii, Bartholomæi Apostoli, Ludovici Regis Galliaë, Magnique Augustini Parentis, pagin. 338.*

Caput VII. *Picturæ atque Imagines Decollationis, & capitis ab humeris revulsi Sacratissimi Praecursoris; Sanctæ Rosæ Peruanæ & Sancti Raymundi Non-*

Nonnati Cardinalis, p. 343.

Caput VIII. *Picturae atque Imagines Sanctorum Aegidii Abbatis, Stephani Regis Hungariae, Laurentii Justiniani, Adriani, & Gorgonii Martyrum, Nicolaique Tolentinatis, p. 348.*

Caput IX. *Picturae atque Imagines Sanctorum Martyrum Prothi & Hyacinthi, Exaltatae Crucis Dominicae, Cypriani Carthaginensis & Martyris Sacrarum Stigmatum Sancti Francisci: & Thomae à Villanova Episcopi Valentini, pagin. 351.*

Caput X. *Imagines & Picturae Sanctorum Matthaei Apostoli & Evangelistae, Deiparae Sanctissimae Fundatricis atque Institutricis Ordinis eiusdem nominis de Mercede Redemptionis Captivorum: Cypriani & Justinae: Cosme & Damiani Martyrum: & Hieronymi Ecclesiae Doctoris, pagin. 356.*

LIBER OCTAVUS.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM,
quos Ecclesia colit in postremo Anni tri-
mestri spatio.

Caput I. *Imagines Sanctorum Seraphici Patris
Francisci, Brunonis Carthusianorum Pa-
triarchæ, & Dionysii Martyris, p. 365.*

Caput II. *Picturæ atque Imagines Sancti Francisci de
Borgia, Ludovici Bertrandi, Seraphicæ Terefiæ,
Petri de Alcantara, p. 369.*

Caput III. *Imagines Sanctorum Hilarionis Abbatis:
Ursulae & Sociarum eius, Petri Paschasii Marty-
ris: Vincentii Sabinae, & Christetae Martyrum:
Apostolorum Simonis & Judæ atque Narcissi
Episcopi & Martyris, p. 376.*

Caput IV. *Picturæ, atque imagines Sanctorum om-
nium prout frequenter una tabula describuntur:
Sanct. insuper Caroli Borromæi: Martini Turo-
nensis Ep. atque Didaci Complutensis, p. 379.*

Caput V. *Picturæ atque Imagines Sanctorum Aciscii
& Victoriae: Elisabethae Viduae: Caeciliae Virgi-
nis & Martyris: Clementis Papæ & Martyris: Ca-
tharinae Virginis & Martyris, Andreaeque Apo-
stoli, p. 382.*

Caput VI. *Picturæ atque Imagines Sanctorum Fran-
cisci Xaverii, Barbarae Virginis & Martyris, Ni-
colai Episcopi, atque Ambrosii item Episcopi, p. 384.*

Caput VII. *Imagines & Picturæ Sanctorum Damasi
Papæ, atque Luciae Virginis & Martyris, p. 386.*

Caput VIII. *Circa Picturam atque Imaginem Sancti
Thomæ Apostoli varia & non injucunda adnotatio,
pag. 388.*

Caput IX. & vltimum. *Picturæ atque Imagines Sancto-
rum Stephani Protomartyris, Joannis Apostoli & Tho-
mæ Cantuariensis Episcopi, pag. 391.*

A P P E N D I X,

CONTINENS NOTATIONES IN RERUM SACRA-
rum Imagines attinentes ad vetus Testamen-
tum.

Caput I. *De erroribus admissis circa res libri Gene-
seos pingendas, p. 393.*

Caput II. *Errores admissi & non animaduersi in rebus
contentis in reliquis Libris spectantibus ad Pentateu-
chum, p. 396.*

Caput III. *Errores non castigati & parum animada-
uersi in reliquis veteris Testamenti Pictures, pag.
398.*

AUTHORIS AD LECTOREM PROLOGUS. XI

Vix electus erat ingenti Religionis plausu in Generalem Magistrum Ordinis Reverendissimus P. N. Magister Fr. Josephus Campuzano de la Vega, cum ad illius pervenit aures existere hîc, aut omnino absolutum, aut facili negotio absolvendum Librum, quem haud modico labore composuit is, cujus in fronte nomen occurrit, atque ut est talis tantusque Præsul Ordinis zelo flagrans, jussit ilico, ut ad se quantocyus afferretur. Actum est ut jusserat, & quantum ampli regiminis occupationes permiffere, summatim, aut per prima capita evolvit ac legit. Intentum atque Scopum Libri atque Operis probavit benigno semper promptoque animo: sed non hîc res substitit; quin, ut eiusdem zelus magis ac magis innotesceret, decrevit insuper, ut luci publicæ traderetur impensis Ordinis, quæ nunquam utilius fructuosiusvè fiunt, quàm si mundo orbique literario per hæc constet esse in eo, qui præter consuetas vivendi regulas viros in literis dent neque ignaviter operam. Decrevit igitur laudatus & nunquam satis laudandus Præsul, ut Opus hoc, quàm promptius posset, prodiret in publicum; ratus lucem, splendoremque non omnino modicum allaturum. Estque non aliud, quam hoc quod tibi, benigne atque Christiane Lector, exhibemus: sperantes fore, ut tibi vel omnino probetur, vel saltem nullo modo displiceat. Neque verò me latet, fuisse non paucos, non solum in Italia, sed etiam in nostra Hispania, qui eandem spartam sibi percolendam assumpserint: sed, quod ego sciam, nullus, non solum in Hispania, sed etiam in reliquis Europæ provinciis inventus hucusque est, qui rem totam absolveret: ut proinde fateri ultrò citroque liceat eruditis campum hunc, quantumlibet feracem esse adhuc non omnino demessum. De quo, ut de aliis rebus hujusmodi liberum erit tibi, Lector optime, ferre judicium & sententiam. Quare restat hoc solum: ut quò maturius exactiusque feratur; labori accingamur & operi.

PICTOR
CHRISTIANUS ERUDITUS.
SIVE

DE ERRORIBUS, QUI PASSIM ADMITTUN-
tur circa pingendas atque effingendas Sacras
Imagines.

LIBRI OCTO CUM APPENDICE.

OPUS SACRÆ SCRIPTURÆ ATQUE ECCLESIAS-
ticæ Historiæ studiosis non inutile.

LIBER PRIMUS.

CAPUT I.

QUID NOMINE SACRARUM IMAGINUM, ET
quid errorum nomine, qui in iis pingendis admit-
tuntur, intelligamus.

ERRORES, qui sanè permulti in pingendis, effingendisque Sacris Imaginibus irrepūt, toto hoc Opere tractaturis, duo nobis in primis necessariò duximus præmittenda: Quid Sacrarum Imaginum nomine, quidvè errorum, qui in ipsis pingendis effingendisque persæpè admittuntur, intelligamus. His enim præactis, ad reliqua quæ se offerent pertractanda patebit via

latior atque facilior. Atque ita sanè exposcit tractationis disputationisque bene instituta methodus: *Omnis enim quæ ad rationem suscipitur de aliqua ratione institutio, debet à definitione proficisci; ut intelligatur, quid sit de quo disputetur.* Quod præclare, ut certè cuncta, annotavit Cicero.

2 Igitur Sacrarum Imaginum nomine, tametsi eæ præsertim intelligantur, quæ quoquomodo Deum, Angelos, Christum Dominum, Sacratissimam ejus Deiparam, Prophetas, Apostolos, Martyres, aliosque universim Divos atque Sanctos, ocu-

Lib. 1. de
Offic. ips.
oper. init.
post præf.

lis subjiciunt ac representant: nos tamen plures alias comprehendimus, sive rerum & personarum, sive quæ vel ipsas picturas atque sculpturas Sacrarum Imaginum comitantur; vel ipsis, ut ornatus gratia postulat, adjunguntur. Imò & quascumque imagines personarum, quæ minime sunt sacræ, sed tamen ad veram rectamque intelligentiam sacrarum rerum atque historiatarum (quales essent Latronis illius nequam, qui Servatorem nostrum in Cruce pendentem convitiis afficiebat: aut ipsius Inferni descriptio) nomine Sacrarum Imaginum intelligimus.

3. Iam verò errorum nomine, qui in pingendis effingendisque Sacris Imaginibus passim admittuntur, nec satis videntur ab iis, qui minus eruditis oculis, aut potius cognitione prorsus inerudita, easdem imagines adspiciunt; non eos hic dicimus aut comprehendimus, quos pessima pingendi aut effingendi Artis institutio frequentissimè committit, quosque optima Picturæ atque Sculpturæ præcepta traducunt & exagitant. Erit etiam hic de his quidem, præsertim magis enormibus, & in quos imperitorum etiam oculi, nec sine molestia graviter impingunt, nonnullus admonendi, ac differendi locus. Sed tamen non hos præcipuè repellendos suscepimus, qui hanc spartam peritis atque eruditis Pictoribus Sculptoribusque ornandam relinquimus: sed eos vel potissimum adnotare, castigareque nobis est cordi, qui vel ab ipsis Pictoribus atque Sculptoribus, quamquam alioqui suæ Artis doctis atque peritis, haud rarò committuntur. Tales omninò sunt, qui ex ignoratione rerum gestarum, ex imperitia Historiæ, morum, rituum, aliisque id genus causis uberrimè proveniunt: atque secus quam par est ex cæca imitatione propagantur. Quod equidem cum operæ pretium sit, ut bene quis animadvertat, amplius elucidandum, clariusque proponendum cenfeo. Nam longè aliud est in Sacra, imò & in quavis alia pictura, error, quem Pictor admisit ex imperitia præceptorum Artis; sive is proveniat ex non congruo linearum ductu, sive ex prava admixtione colorum, sive ex non observata ratione Optices, sive alia quacumque simili tamen causa: & aliud error, qui tan-

tum provenit ex ignoratione ipsa rerum, & qui proinde referri debet ad Pictorem, Sculptoremvè, non quatenus talem; sed ad ipsum, uti rerum ipsarum quas pingit aut sculpsit, minus gnarum atque eruditum. Quæ quidem ratione contingit, ut rei sacræ alicuius historia à pictore alioqui præstante, multis, iisque crasis erroribus scatens videatur: cum tamen eadem iisdem erroribus libera, quamquam non ita admodum eleganter, proponatur, depingaturque ab auctore mediocri. Neque nobis huius rei exempla luculenta deficiunt. Vidi egomet sæpius Circumcisionem Domini Servatoris, non ab uno quidem, sed à multis, atque iis præstantibus artificibus, vario modo depictam; sed ita semper, ut res in Templo geri videatur, ingentibus pulcherrimisque columnis suffulto: ubi sacerdos, & Summi quidem ornamenta gerens, rem sacram hanc peragit. Hunc stipant alii ministri, assistunt genuflexi cum cereis luminaribus accensis juvenes tunicati: aliaque eiusdem farinæ, aut verius surfuris, admiscuntur, quæ facillè commovere possint spectatorem vel mediocriter eruditum. Et vidi tamen ipsemet eandem sacram historiam ab artifice non nisi mediocri descriptam, sed ab iis planè immunem erroribus: quandoquidem res ipsa gesta proponitur, non in Templo, sed in tugurio ipso Bethlehemitico; ubi non sacerdos (quod proponere summæ dementiæ atque imperitiæ est) neque quivis alius sacrorum minister, rem ipsam peragit; sed Sacra ipsa Deipara: quam quidem veram, longeque probabiliorem esse rei huius pingendæ rationem, multis suo loco, Deo favente, suadere conabimur.

4. Vidimus item à non vulgari pictore, neque vulgaris in pingendo famæ, Abrahamum depictum, filium iam iam immolantem, sed plane parvulum, & qui, ut picturæ ratio præse ferebat, vix annum decimum aut duodecimum attingeret: cum contra vulgari, aut non ita excellenti manu eandem rem depictam viderimus, ubi Isaacus, non quidem puer (quæ certè nominis appellatio in sacra Scriptura huic attributa, pictoribus errandi ansam præbuit, quod suo loco demonstrabimus) sed planè juvenis & robustus depictus erat

quam

quam veram rationem esse hujus historiae depingenda, ubi res exposcat, clarius atque evidentius exponemus.

5 Interim tamen, quò magis & evidentius res patefiat, aliud eiusdem rei exemplum, idque celebre, summam indigitare placuit. Quis enim ferat non modo clari, sed eximii profus nominis Pictorem, qualis certè est omnium iudicio is, cuius nomen honoris & reverentiæ causa tantum adnotatur in margine, * depinxisse miraculum illud, quo primum Evangelii veritas constabilita est in ipsa urbe Ierosolyma, tam absone tamquam deformiter ad rem gestam, ut nihil supra? Res gesta miraculumque illud est, quo Petrus Ioanne sociatus ad ipsam portam templi Ierosolymitani stupendæ fanitati & integritati restituit debilem illum, aut claudum utroque crure, qui ita fuerat natus; atque ob id ut vitam utcumque erogatis eleemosynis toleraret, sedebat ad portam templi, quæ dicebatur speciosa. Sed res est digna quæ non aliis coloribus proponatur, quam iis quibus utitur Sacra Historia, quæ sic habet. *Petrus autem & Ioannes ascendebant in templum ad horam orationis nonam. Et quidam vir, qui erat claudus ex utero matris sue, bajulabatur: quem ponebant quotidie ad portam templi, qua dicitur speciosa, ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum. Is cum vidisset Petrum & Ioannem incipientes introire in templum, rogabat ut eleemosynam acciperet. Intuens autem in eum Petrus cum Ioanne, dixit: Respice in nos. At ille intendebat in eos, sperans se aliquid accepturum ab eis. Petrus autem dixit: Argentum & aurum non est mihi: quod autem habeo, hoc tibi do; in nomine Iesu Christi Nazareni surge & ambula. Et apprehensa manu eius dextera, allevavit eum, & protinus consolidatae sunt bases eius & plantæ. Ex exiliens stetit, & ambulabat: & intravit cum illis in templum ambulans & exiliens, & laudans Deum. Hucusque, quod ad rem nostram spectat, Divinus Historiographus.*

6 Sed hoc ipsum factum laudatus & nunquam satis laudandus Pictor non tam depingit, oculisque representat, quàm deturpat, & ut liberè dicam id quod censeo, miris modis

dilacerat. Taceo enim Templi structuram, quæ nihil minus habet quàm illius Salomonici, eo etiam tempore quo durabat instauratum tempore illo quo gesta sunt hæc. Templum enim oculis objicitur omnino simillimum nostris, ingenti testudine obtectum, magnis altisque columnis suffultum, statuis etiam atque imaginibus (quod profus intolerandum est) perornatum. Taceo, inquam, hæc aliaque minoris momenti, venioque ad id, quod præcipuum debuisset esse in Pictura & Imagine huiusmodi historiae. Claudus enim ille, feti potius debilis & exsuccis tibiis, in quo miraculum illud patratum est, pictor ut describeret, toto (quod aiunt) cælo aberravit, aliumque profus nobis obtrusit, cui nihil cum eo, de quo sermo est in narratione rei gestæ commune sit. Pinxit enim hominem musculosum & robustum, altera tibia crureque integro, altera verò penitus abscisâ paulo infra genu, iuxtaque eundem, pedem aut tibiam vulgarem illam ligneam, qua defectum suppleat cruris aut tibiæ pauperes illi de vulgo, queis tale aliquando malum accidit, ut tibiæ illis absunderetur. Hæc summam est Picturæ ratio, quæ, canonica narratione supposita, nihil deformius aut absurdus depingi potuit. Vir enim ille claudus ex utero matris suæ, qui bajulabatur ut peteret eleemosynam ab introeuntibus in templum, non ex illis erat, cui tibia altera aliquando fuisset excisa; sed utroque pede, utraq; etiam tibia debilis, aridus, & omnino claudus, quod satis evidenter signant illa verba: *Et protinus consolidatae sunt bases eius, & plantæ: & exiliens stetit, & ambulabat.* Quo expressius & evidentius dici nihil potuit: Ut Pictor, quantumlibet magnus, non sibi confingeret altero tantum pede claudum, & cui nimirum abscisa truncataque fuerit tibia. Ut vel hinc discant non ita magni, nihil suæ fidere phantasiæ præsertim cum res sacras, & quæ Fidem Divinam tangunt, sunt depicturi: manifestus enim hic, & qui in ipsos oculos incurrit deprehenditur circa historiae fidem admissus error.

7 Neque vero aliquis nimium excellentium hominum studiosus nobis hic succenseat & penè stomachabundus objiciat; tunc audes Mi-

* Raph. Urbinas.

Actor. 3.

chaelis Angeli, Raphaelis Urbinatis, Jacobi Tintoreti, Petri Pauli Rubenii, aliorumque similium, aut æqualium, si forte sunt, picturas erroris arguere? Nam huic, quisquis erit, pacatè ego, quamquam & possem subiratus, respondebo facillimo negotio: Non ego is sum qui tantorum virorum admirandam prorsus peritiam atque artificium ausim carpere vel primoribus, quod dicunt, labris. Id constanter assero, excultissimè, & penè ad miraculum depictas esse res, sed falsas, & nullo modo congruentes: vellem equidem (quod de Seneca dixit Quintilianus) illos pinxisse suo ipsorum ingenio, alieno iudicio. Alieno, inquam, id est doctiorum virorum, & qui in Divinis Literis sacrisque historiis (nam de his tantum dissero) fuissent versati: à quibus saltem & doceri possent quæ pingi deberent, quæ non item. Nunc verò

Quintil. Instic. Or. lib. 10. c. 1 prop. fin.

quando suo indulserunt nimium ingenio, in absonas res ac peregrinas, non sine ipsarum sacrarum rerum iniuria, sunt prolapsi. Atque ut semel ingenuè quod sentio proferam, quodque me ad scribendum impulit patefaciam, Pictores, & quidem maiores atque eximii, ut felicissimi fuerunt in pingendo ac proponendo eo, quod sibi ipsis imaginati sunt, ita in imaginandis rebus ipsis, quæ depingendæ erant, fuerunt sæpenumero infelicissimi: quibus proinde, & eorum unicuique illud laudati Authoris aptari merito potest; *Digna profecto natura, quæ meliora vellet, quæ quod voluit, effecit.* Atque hæc quidem exempla sufficient: pluribus enim immorari, instituti nostri non est: præsertim cum tota hæc nostra tractatio futura sit huiusmodi exemplorum abundans.

Quintil. ibid.

CAPUT II.

RUDES ATQUE INEPTOS TYRONES; ITEM pessimos quosdam Artifices submovendos arcendosque jure videri à Pictura Sculpturaque sacrarum Imaginum.

Pictura Sculpturaque artissimo, quod ad rem attinet, nexu junguntur. Utraque enim imitationi vacat, & rerum gestarum ob oculos expositioni. Cæterum, ne duo hæc nomina passim repetere cogamur in Operis decursu, Picturam tantum consulti nominabimus: Quidquid enim de hac dictum sit, de Sculptura etiam intelligenda videbuntur: & quicumque errores in Sacrarum Imaginum Pictura admittuntur reprehendunturque, iidem profecto in earumdem Sculptura consequens est ut reprehendantur. Atque ita quidem procedemus, nisi res aliquid peculiarius exposcat.

2 Pictura igitur, quæ, ut nuper diximus, in imitatione versatur, jure merito comparatur Orationi, atque Poësi. Sicut enim Oratio Poësisque rem ob oculos designat; ita Pictura rem eandem ad spectui subjicit ac representat. Multum igitur inter utramque

que rem convenit, ac, penè dixerim, omnino conveniunt; nisi quod Oratio Poësisque verbis agunt; Pictura coloribus. Quod ad eò verum est, ut, teste Plutarcho, (a) non ineleganter Simonides dixerit; *Picturam esse Poësim tacentem; Poësim verò Picturam loquentem.* Plurima in hoc argumentum referenda facile essent, si res exposceret. Videat, qui his delectetur, Hermogenem, (b) Philostratum, (c) Dionem Chrysostomum, (d) & alios. Sed videat qui plura cupit, eruditum opus F. Junii de Pictura veterum *lib. 1. cap. 4.* aliorum enim studiis implere paginas, & aliena prorsus scrinia compilare, nostri neque moris, neque pudoris est. Temperare verò mihi non possum, quin hic adscribam elegantissima verba duorum præstantissimorum luminum, quorum prior est, non quidem Dio, sed Ioannes Antiochenus, potiori jure ac titulo Chrysostomus. (e) *Pictores (inquit) imitantur arte naturam: & coloribus colores permiscentes, visibiles corporum depingunt*

(a) Bello-nè an pace claruerint Athenienses. (b) Lib. 1. de Ideis, c. 10. (c) In prooemio de Imagin. (d) Oratione 12. quæ est de cognitione Dei.

(e) In Ps. 50.

1010

ima-

Pictor Christianus eruditus.

imagines, & faciunt homines, & animalia, & arbores, & campos variis floribus adornatos, & omnia qua videntur, per artem imitantes, mirabilem historiam videntibus præstant. Posterior verò Basilius Magnus, (f) loquens ad hunc modum: *Magnifica in bellis gesta & Oratores sepe numero & Pictores pulcherrimè demonstrant: hi oratione, illi tabulis: ambo plures ad fortitudinem imitandam inducentes.*

3 Hoc solum hic addam; iustissima scilicet ratione dixisse Patres Octavæ Synodi, quæ fuit Nicæna secunda, *habita ann. 781. Imagines Sacras esse iis, qui libros sacros legere nequeunt, rudibus scilicet atque imperitis, quod doctioribus atque eruditionibus libri sunt.* (g) Qua eadem ratione Thar-

sus Patriarcha CP. eandem rem eleganter exposuerat: (h) *Quidquid enim (inquit) Sanctum. Evangelium per lectionem nobis demonstrat, hoc idem Imagines per inspectionem. Quidquid item libri de passionibus Martyrum narrant, hoc ipsum etiam Imagines signant.* Neque mirum ita loquutos venerabiles Patres: hæc enim ipsa ratio naturalis dicitur; quæ propterea usi sunt, quan-

vis per scelus & abusum detorquentes ad cultum idololatricum, Cicero, (i) & Porphyrius. (j) Sed eadem piè, & ut oportet, usus fuerat jam pridem Gregorius Magnus (k) illis verbis: *Quod legentibus scriptura, hoc idiotis præstat Pictura cernentibus: quia in ipsa ignonantes vident quid sequi debeant.*

4 Hæc cum ita sint, quis jam non videt, quantum conveniat, ut Picturis atque Imaginibus sacris sua dignitas constet, tyrones quosdam nimium ineptos, rudesque, & imperitissimos nonnullos artifices arceri submoverique à sacris Imaginibus depingendis? Et sunt sanè plurimi, præsertim apud nos; quin & esse fortasse alios apud alias Nationes, nullus dubito, qui omnes publico iudicio ad alias quas cumque Artes potius, quam ad Pictoriam revocari, pietatis ac religionis multum intererat. Pingant ii per melicet, quantumlibet pessimè; sed tonfrinas, cauponas, pepones, olera, cucumeres etiam, atque cucurbitas; denique quidvis pingant, dum tantum non sacras Imagines, quæ ad pietatem informandam cum inventæ sint, pessimo ipsorum artificio, contemptui habeantur & risui. Certè in

una nostrarum urbium, eaque satis celebri, & in qua alii præstantes artifices creantur, commemoratur satis frequens id genus hominum: adeo ut vicum, eumque bene notum præfatæ urbis affatim compleant horum pessimorum pictorum officinæ; dictum idiomate nostro, *la Calle de Santiago.* Atque in his quidem Christi Domini nostri, Sacratæ Deiparæ, Divorum Divarumque omnium pinguntur Imagines, ea ubertim copia, ut per integra plaustra his cumulatissimè onusta, in multas regionis nostræ provincias deportentur. Sed Divi Divæque omnes, vestram fidem! quàm non solum vulgares, sed absurde! quàm passim, quod ad Picturam attinet, dignæ contemptu, planèque ridiculæ! Videas profectò in memoratis præclarorum artificum officinis, Sanctorum, Beatæ Virginis, ipsiusque adeo Christi Domini Imagines perpaucas, quæ vel tantillum pietatis ac devotionis affectum inspirent: quæ verò vel ab homine admodum serio risum & cachinnos excutiant, per plurimas. Denique ut opportunè Horatius, (l)

Spectatum admisi risum teneatis amici?

scitum omnino est, atque ab ipsis veteribus traditum, primos Pictoriæ Artis opifices, cum ipsa adhuc versaretur in cunis & fasciis, adeo rudi penicillo res adumbrasse; ut necesse habuerint rebus pictis nomina subscribere, nempe *hoc homo est; hoc canis; hoc felis; illud arbor.* Ita refert Aelianus; (m) in quam rem videri etiam possunt Aristoteles, (n) Cicero, (o) Philostratus, (p) Quintilianus, (q) Demetrius Phalereus, (r) Athenagoras, (s) Arnobius, (t) aliique passim. Hoc verò, ut & ipsi texsequerentur, serio erant monendi præclari, de quibus loquimur, Artifices, & merito: per sepe enim cernuntur in ipsorum tabulis imagines rerum, quas nihil minus oculis representant. Et Divum quidem Martinum ibi videas infidentem equo, qui possit haberi pro asino: quodque turpius est, Christum Dominum depictum sub figura agni, qui canis putari possit ab intuentibus.

5 Verùm quod attinet ad Sacras Effigies, risum potiùs quàm pietatem excitantes, quamquam ab externa profanaque Philosophia depromptum; lepidum, & non inopportunum est

(f) Homilia in 40. Martyres

(g) Concil. Nicen. 2. Actio. 8. (h) Thar. Patriarc. CP. in Ep. quæ præcedit Act. 4.

(i) Lib. 2. de Legib. (j) Apud Euf. lib. 3. de Preparat. Evag. (K) Lib. 7. epist. 109. vide eundem lib. 9. epist. 9.

(l) In Arte sub init.

(l) In Arte sub init.

(m) Lib. 10. var. histor. c. 10. (n) Probl. c. 10. (o) De claris Oratoribus. (p) De vita Apollonii. (q) Institut. Orat. lib. 9. c. 4. (r) de eloquentione §. 14. (s) In Legat. (t) Lib. 2. adversus Gentes.

(u) Lib. 4. Dipnosophist. non longè à princ.

est quod narrat Athenæus, (u) cuius hæc sunt verba: *Parmenisus Metapontinus, ut Semus inquit lib. 5. Deliadis, & genere & opibus primarius, cum*

*De risu me clarè rogas nunc hospes: at ipsum
Culta domi mater reddet, cum videris illam.*

Igitur sperans post reditum in patria risum, cum nihil minus contigisset, putavit se esse deceptum ab oraculo. In Delum autem cum aliquando venisset, atque omnia que in insula erant, magno opere esset admiratus, ingressus est Latona fanum: atque Apollinis matrem insignem aliquam statuam se conspicaturum existimans, cum ligneam, rudem, ac planè deformem conspexisset, in risum effusus est. Ac tum demum ora-

*Simulacraque mæssa deorum
Arte carent; cæsisque extant informia truncis.*

Postmodum autem promotis atque excultis Artibus, Pictoria atque Statuaria inanes deos elegantissimè pinxerunt, sculperuntque: ne, quod venerationi & cultui proponebatur, in contemptum verteretur, aut risum.

Ad rem igitur de qua agebamus, & à qua nonnihil, quamquam non inopportune sumus digressi, propius accedentes; quis ferat rudes tyrones, & pictores illos plusquam ineptos, quos nuper commemoravimus, versari impunè in sacris Imaginibus depingendis? Non ea saltem fuit mens hominum, qui falorum deorum imagines in templis locabant atque fanis.

*Edicto vetuit, ne quis se, præter Apellem
Pingeret, aut alius Lysippo duceret ara
Fortis Alexandri vultum simulantia.*

Non autem Apellis aut Lysippi gratiæ hoc datum esse, sed sibi, honorique suo credendum est. Quod prudenter sciteque scripsit Cicero: (d) *Neque enim, inquit, Alexander ille gratiæ causa, ab Apelle potissimum pingi, & à Lysippo fingi volebat: sed quod illorum artem, cum ipsis, tum etiam sibi gloriæ fore putabat. Quod idem non uno loco expressit postmodum Plutarchus: (e) quin & hanc etiam sui ipsorum, imo & Artium ipsarum æstimationem amulati sunt alii Principes, quos hic referre supersedeo. Unum tamen eorum quin memorem,*

(d) Epist. ad Q. fil. lib. 5.

(e) In vita Alexandri, & lib. de fortuna, & virtute eiusd.

in antrum Trophronii descendisset, reversus postea, ridere nunquam potuit; oraculum autem sciscitanti in hunc modum Pythia respondit;

culum mente revolvens, eo morbo liberatus, deam exinde impensus colait. Hucusque Athenæus. Cæterum (quod prætereundum hic non erat) fat notum est; priscis Gentilibus deorum suorum simulacra inculta, deformia, rudia, ac penè informes truncos extitisse: quod referunt & observant Clemens Alexandrinus, (x) & Arnobius. (y) Cui rei etiam alludit eleganter Lucanus illis versibus,

(x) Pœdagog. lib. 4. cap. 2.
(y) Lib. 6. adversus Gentes, (z) Lib. 3. Pharsal. v. 412.

Sed hi, postquam emicuerere Artes, non solum utcumque probatos artifices, sed præstantissimos quosque quærebant, signabantque ad simulacra Deorum effingenda. De quo, ne in re nimis nota divagemur, unius Plinii (a) lectio suffecerit vel minus eruditis. Verùm quid de simulacris deorum loquimur? *Alexander ille Magnus, cuius nemo jure possit vel sperare virtutem, vel optare fortunam,* ut inquit Apulejus, (b) adeo sui, & merito, æstimator extitit; ut à nemine se pingi, nisi ab Apelle, & in ære fingi, nisi à Lysippo, non tantum voverit, sed & jusserit: quod eleganter annotavit Horatius (c) illis verbis:

(a) Lib. 3. Hist. Naturalis.
(b) Florid. lib. 2.
(c) Epist. lib. 2. ep. 3.

temperare mihi non possum. Is fuit Philippus Quartus Hispaniarum Rex cognomento Magnus, cuius etiam in vulgus promanarint imagines plurimæ ab aliis Archetypis profectæ; ipse tamen ex suo ipsius vultu, atque, ut sic loquamur, originaliter à nemine pingi passus est, nisi à Didaco Velazquez: usque adeo, ut absente hoc (bis enim ab Hispania abfuit in Italia commoratus) nemini omnino permiserit se præbere pingendum, quavis præstantes alioqui suppetere artifices. Hac enim laude representandi, effigiandique ad vivum, quod

Hispanicè dicimus *Retratar*, florebat præcipuè Velasquius. Cujus rei memoriam acceptam lubens fero Pictori præstanti atque erudito, amicoque cum primis nostro D. Antonio Palomino: à quo præter Opus, quod jam non sine eruditorum plausu typis dedit, (f) & in quo laudati Velasquii cum laude atque condigno honore meminit; (g) aliud tandem volumen egregium (h) habemus, in quo Pictorum Hispanorum vitæ posteritati commendatæ cernuntur.

7 Si igitur terreni Reges dignum existimarunt, neque id injuriâ, ut vel à præstantissimis artificibus depingerentur, aut saltem non à pessimis; potiori esset jure cavendum, ne Sacræ Imagines ab imperitis hominibus exprimerentur, exponerenturque ridendæ potius, quam vene-

randæ. Quis enim picturas illas, aut lituras potius, quas paulo ante commemoravimus; quis alias plures rudibus ac plane barbaris temporibus sculptas e materia imagines Divorum, imò Christi etiam ipsius, ac Sacratæ Deiparæ æquo animo ferat? Sed bene habet, quod cùm postremum Ecclesiæ Universalis Concilium, Tridentinum nempe, prudenter ac persanctè jufferit, abusum omnem tollendum esse in cultu atque expositione Sacrarum Imaginum, (i) sapientum quorumcumque Præfulum, imò & prudentum etiam Parochorum zelo ac judicio huic malo magnam partem occursum est, & imagines non paucæ insigniter deformes à templis saltem ac locis sacris amotæ sunt, aliquibus etiam sub terra defosis.

(f) De Theoria Picturæ, editum Martini an. 1715.
(g) Lib. 2. c. 9. p. 154
(h) *Practica de la Pintura.*

(i) De Reform. sess. 25.

CAPUT III.

SACRARUM IMAGINUM NOMINE AUT obtentu, pingendas non esse eas historias, quæ lubricis oculis lenocinentur, aut incautos ad malum pelliciant.

(a) Lib. 14 sive Dial. 2. de Legib. nou longe à princip.

I Pud Ægyptios, Platone teste, (a) quamvis rerum sacrarum Picturæ symbolis ac hieroglyphicis deditissimos, pictorum licentia legibus coerceretur, & merito: *Oportere enim sapientes censuerunt, quod in bene instituta Civitate juvenes bonis atque honestis figuris, & bonis cantibus assuescerent.* Quod idem, veluti rem per se conspicuam, observatam voluit in sua Civitate atque republ. Aristoteles, (b) dum ait: *Sit igitur cura magistratibus, nullam neque picturam, neque statuam talium rerum (hoc est impudicarum) imitatricem existere.* Ita est profectò. At non ita videtur esse aliquibus, qui sacris rebus & historiis (nam profanas tabulas fabulasque nihil hic moror; aliis enim hanc ornandam spartam lubens linquo) depingendis representandisque, eas potissimum res atque historias depingendas eligunt, quæ ad nequitiam, per-

nitiosamque voluptatem incautorum hominum, præsertim juvenum, oculos turpiter impellunt. Nec vana hinc commemoramus aut commentitia, Fuere proximè elapso seculo duo artifices, ambo summi, quisque in suo genere, quos hoc loci nominare superfedebò, quia laudare non est cordi. Eorum igitur alter in Italia, non penicillo quidem, sed calamo, rhetoricisque coloribus sacras aliquot sibi depingendas selegit historias: adeo verò graphicæ, & malè feriatae eloquentiæ pigmentis expressas; ut res non scriptæ narratæve in charta, sed planè in tabula depictæ viderentur. Usque adeò verum est, quod veteres utramque pingendi atque scribendi facultatem, eandem penè esse statuerunt, utramque eodem ipso verbo significantes. Nam apud Græcos quidem τὸ γραφειν, æquè pingere atque scribere signat; Latini verò non absimiliter utrumque confundunt. Hinc enim illud Statii: (c)

(b) Lib. 7. Politic. c. 18.

(c) Sylv. 1. de equo Domitiani v. 102.

Apellea superent te scribere ceres

(d) *Æne.* Imò ipsam picturam oculis lustrare atque intueri, *perlegere* dixit Virgilius, (d)
6. v. 33. *Quin protinus omnia*
Perlegerent oculis.

ubi Servius; *Perlegerent: perspektarent scilicet picturam, non incongruè dictum legere*: nam *γράφειν scribere significat, & pingere*. Sed hæc per transennam. At verò quas & quales historias ex sacris codicibus scriptas aut depictas dedit bonus ille rhetor, aut pictor? Nempe non alias, nisi quæ plene videbantur libidinum incitamentis, ac titillationum stimulis. Tales siquidem sunt filiarum Loth, & nudarum quidem, pudore omnino remoto, senem patrem ut incestuosè concumberet, plenis poculis inebriantem; Ægyptiæ Iosephum ad ad adulterium provocantis; Bethsabee regiæ cupidini sese prostituentis; Susannæ se lavantis historia, aliæque huius generis: quas easdem Hispanus artifex non ignobilis (qui eorum alter est, quos nuper, tametsi innotatos, commemoravimus) penicillo eleganti, quamquam malè collocato, præ aliis pudicis atque honestis depingere maluit: & (quod mirandum, aut dolendum potius magis est) si alia idem fortasse pingebat, non equalis in his artis atque elegantia apparebat industria.

2 Sed quàm absurdè, atque con-

*Quæ manus obscenas depinxit prima tabellas,
Et posuit casta turpia visa domo;
Illa puellarum ingenuos corrumpit ocellos,
Nequitiaque sue noluit esse rudes.
Non istis olim variabant tecta figuris,
Cum paries nullo crimine pictus erat:*

Hinc, quæ solet severitate atque elegantia, Plinius (i) investus in sui seculi mores atque luxuriam, mentionem facit calicum & scyphorum, qui adulteriis, & id genus figuris cælati erant; *Tamquam, inquit, per se parum doceat libidines temulentia. Ita vina ex libidine bauriuntur, atque etiam premio invitatur ebrietas*. Hinc etiam Sidonius Apollinaris prædium suum elegantissimè describens, inter alias modestiæ regulas apprime ibi observatas, hoc ipsum reponit: quod scilicet careret picturis inhonestis. *Non hic, ait, per nudam pictorum corporum pulcritudinem turpis*

tra ipsas honestatis regulas in his deligendis argumentis, in quibus ingenium & artem ostentaret, se gesserit uterque, multis hinc probare atque ostendere promptum erat. Quod verò propius ad rem nostram attinet, selectiora libabimus; hoc interim monere contenti, eos scilicet qui hoc modo artibus præclaris ac nobilissimis Rhetorices atque Picturæ utuntur, aut potius abutuntur; non veras artes, sed alias quasdam adulterinas introducere, ac pro veris & propriis subrogare. Sicut enim *qui aliter utitur arte Rhetorica, quàm ut civis meliores efficiat, is Rhetorica non vera utitur, sed adulatoria quodam artificio*, ut præclare ac sapienter scripsit Plato: (e) ita qui Picturæ artem ad impudica quæque traducit, & ad ea, quæ Nifenus (f) *infamia spectacula*, Tatianus verò (g) *vitiorum monumenta* nuncupat; is profectò non pictoria utitur arte, sed planè lenociniali ac meretricia. Certè Propertius (ut vel ii etiam castos oculos doceant, qui alioqui licentiæ sectatores & amatores audiunt) satis eleganter hæc coërcuit pingendi licentiam. Sic enim habet. (h)

(e) In Gorgia.

(f) In vita Mosis.

(g) Oratio contra Græcos.

(h) Lib. 24 Eleg. 64 prope finem.

(i) Histor. Nat. lib. 14. c. 22.

prostat historia, quæ; sicut ornat artem, ita devenustat artificem. (j) Hinc denique elegantissimus Chrysologus (K) pictores huiusmodi picturis deditos vehementer & scitè reprehendit, illis usus verbis: *Formant adulteria in simulacris, fornicationes imaginibus mandant, titulant incesta picturis*.

3 Quantum verò huiusmodi rerum simulacra incautis spectatoribus noceant, quantumlibet ex sacris desumantur historiis; ipsorum Ethnicorum doctrina argumento, & quidem luculentissimo, esse potest. Gentiles etenim, qui deos fures colebant

(j) Lib. 24 Epist. 24 (K) Sermo 155.

Pictor Christianus eruditus:

& adulteros, præclara hæc gesta monimenta que religionis proponebant in tabulis: sed quibus interdum consequiis, eleganter docet juvenis ille Terentianus: qui curiosius inspectans fabulam, in qua depictus erat Iupiter, qui sese in aurum vertens, perque lectum

pluviam instar influens; in Danae's gremium involitabat; virgini stuprum committere statuit imperterritus. Sed audiamus (castè enim fas est) ipsius poetæ verba, rem mirificè proponentis. (l)

(l) Terentius
in Eunuchis
act. 3.
Scen. 5.

*Dum apparatur virgo in conclavi sedet
Suspectans tabulam quamdam pictam, ubi inerat pictura hæc; Iovem
Quo pacto Danae misisse ajunt quondam in gremium imbrem aureum,
Ego met quoque id spectare cepi. & quia consimilem læserat
Iam olim ille ludum, impendio magis animus gaudebat mihi,
Deum sese in hominem convertisse, atque in alienas tegulas
Venisse clamsulum per impluvium, fucum factum mulieri.
At quem Deum? qui templa celi summa sonitu concutit.*

Hucusque ad spectus tabulæ, hucusque incitamenta nequitia, hucusque tandem præclari exempli invitamentum. Vide jam quid illo provocatus

admitterit, aut verò quo pacto semet ad flagitium admittendum incitet. Subjungit enim:

*Ego homuncio hæc non facerem? ego illud verò ita feci, ac laborosa
Dum hæc mecum reputo, &c.*

Prudenter hic adnotavit Donatus, poetam non jam Comicè, sed Philosophicè demonstravisse, quam cladè moribus hominum, & civitatibus figmentis depicta poetarum, subministrant cum exempla scelerum afferant peccatoribus. Imò & addit: inventionem miram extitisse in eo, quod pictura hæc domui tribuitur meretriciæ adversus omnium pudicitiam amorem, contra parimoniam, contra probitatem, contra pudicitiam. Quod ipsum jam acriter in Poetica (quæ loquens, ut sæpè diximus, pictura est) comica præsertim, reprehenderat Cicero, (m) eo præcipuè nomine illam incusans, quod cum magistra atque institutrix humanæ vitæ deberet esse, imò & talem se ipsa prædicaret; hæc tamen flagitia spectantium oculis exhiberet: & *O præclaram (inquit) emendatricem vitæ poeticam! quæ amorem, flagitii ac levitatis auctorem, in concilio deorum collocandum putet. De Comœdia loquor: quæ si hæc flagitia non*

improbaremus, nulla esset omnino. Meminit ejusdem supra memorati exempli Augustinus Pater non uno in loco, (n) cujus proferre verba supersedeo. Ea enim omnia, ut & exemplum ipsum, satis ostendunt, quantum noceant bonis ac probis moribus historiæ depictæ, quæ minus honesta memorent, etsi desumptæ ex magnis exemplis, vel ex sacris codicibus videantur.

4. Quare quod ad rem attinet, ne hujusmodi historiæ, aut iisdem similes, depingantur sacrarum imaginum obtentu; cautum est, tum decreto Patrum congregatorum in Trullo, (o) tum citato jam atque laudato decreto Tridentini, tum denique Urbani Octavi P. M. autoritate, illis verbis: *In Ecclesiis quibuslibet, & quomodolibet qualificatis, atque earum frontispiciis & atrijs ne exponantur imagines profanae, vel alias indecentiam & inhonestatem præferentes.* (p)

(n) Confessio
fess. l. 1. c.
16. De civitate
Dei lib. 7. c. 2.
& Epist.
102. &c.

(o) Canon
100.

(p) Constantinus
Sacrosancti
edita 154
Martii
1642.

B

CA.

bidl (A)

(m) Tusculan. q.
64.

luc (B)

CAPUT IV.

NON SOLUM TURPIUM ATQUE IMPUDICARUM rerum picturas evitandas esse : sed etiam indecentiam omnem , ac nuditatem , quantum fieri possit , à Sacris Imaginibus removendam.

I Ubrici sunt atque in malū proclives majori ex parte mortaliū oculi. Quod quidem multis hinc & inde desumtis, aut veterum sapientū sententiis, aut sacre etiam paginæ testimoniis munire ac confirmare, hominis, ut mihi videtur, suo ipsius tempore, atque aliorum otio abutentis est. Sat, nisi nimium fallimur, aut falli etiam cupimus, unumquemque docuit experientia, in quot incurrit lapsus aut pericula ex adpectu rerum inverecundarum non satis cauto ac circumspecto. Quare consultius fecerit, me iudice, qui non solum turpia, atque in honesta gesta, quamquam ex sacris literis desumta, non pinxerit: sed etiam in pingendis, effingendisque sacris Imaginibus, honestatem atque decorem sectatus fuerit; ut saltem omnis nuditas amoveatur, quæ commodè vitari possit.

(a) Vid. Iacobum. Goar in notis ad Rituale Græcorum.
(b) In Rationa. l. 1. cap. 3.

(c) In sua Moscoviti edit. Antwerp. 1587. pag. 80.

Certe Christiani Græci, qui olim semper, atque etiam nunc, sacras Imagines præcipua colunt religione, & maxime suspiciunt; (a) non tantum eas depingunt probe, atque honestissime vestitas; sed, quod prodidit Guilielmus Durantus, (b) post eumque alii, majori ex parte eas depingunt non amplius quam pectore tenus: ut per hoc cuiusvis imprudentis aut stultæ cogitationis tollatur penitus occasio. A nudis vero imaginibus penitus abhorrent: adeo ut Moscovitæ, qui quamquam Græcanico schismati obstinatissime adhæreant, rituum tamen, quos à majoribus acceperunt, sunt tenacissimi: nudas divorum imagines omnino respuunt: præsertim si nuditas vel ex parte solum inferiores corporis partes quoquomodo contingat. Neque id mirum; sunt enim Moscovitæ (teste Antonio Possevino, (c) qui certe eorum mores sat exploratos habuit)

in his rebus adeo circumspecti, ac penè morosi; ut ægerrimè ferant, si crucem pendentem à cingulo videant, fereque ad lumbos pertingentem: quod nimium indecens hoc reputent, alienumque à veneratione, quæ imagini Crucis Sanctissimæ præstari atque exhiberi debet. Quin & iidem (ut magis appareat, quàm potiori titulo nudas imagines exhorreant) magnopere offenduntur, inquit laudatus Possevino, Italicis, Gallicis, Hispanicis, Germanicis vestibus brevioribus, quod eas partes aspectui exponant, quæ magis regi debuisse. (d)

(d) Ibid. pag. 79.

3 Hæc cum ita sint, imò & cum hæc vera probitatis atque honestatis ratio confirmet: nihilominus non tam strictam ac nimis anxiam pingendi rationem in sacris Imaginibus figurandis ab artificibus exopto. Velim tamen, & serio, adhiberi modum improbiori pingendi licentiæ. Cui enim, rogo, bono usui esse possint imagines, non tantum divorum divarumque, sed etiam ipsius Deiparæ, quas passim cernimus, neque solum in donibus, sed in templis: in quibus pluscula convelanda erant, atque emendanda, si, quæ par est puritatis ac sanctitatis ratio haberetur? Rectissime Ambrosius Catherinus, (e) Quod verò, inquit, omnium est teterrimum hac tempestate, in excellentissimis templis sacellisque offendas picturas tantæ lascivie; ut quidquid natura occuluit turpe nostrum, ibi liceat contemplari, ad excitandam non devotionem, sed cuiusvis demortuæ carnis libidinem. Videntur atque spectantur persæpe in picturis pueri jam grandisculi undequaque nudi, qui Angelos expingentium intentione & voluntate lignant: sed tamen ex immodesto artificii abusu, procaces atque improbos cupidines referunt. Cernas, neque raro, icônes Sacratissimæ Deiparæ, illius nempe, quæ totius est castimonie ac puritatis archetypus,

(e) Decultu imag.

Lib. 2. de Virginib.

pus, quæque omnino talis fuit (quod pie atque eleganter scripsit Ambrosius) ut ejus unius vita omnium sit disciplina. Videas, inquam, illius sacras imagines, non quidem simpliciter nudas (neque enim edusque processit Catholicorum artificum audacia) sed quæ tamen promissa flava cæsarie, nudatis collo atque humeris, imo & purissimis atque castissimis uberibus: interdum etiam pedibus nudis. Non exemplar illud Virginum, virginique pudoris prototypum absolutissimum; sed Gentilium aliquam deam, imò & Venerem Gnydiam ostendent. Rectè ac sapienter Catholicus eruditusque scriptor. (f) *Imagines, inquit, Christi meruerimus completa honestatis ac religionis, non perdit lux exemplaria esse. Quare omni pudore ac verecundia aspersas esse magnopere convenit. Quid commune Virgini sanctissime, pudicitie numeris omnibus perfecta atque expleta, cum ornatu illo penè dixerim meretricio? Quid sanctis Martyribus, Christi que Confessoribus, cum plusquam profano apparatu? Sed quid opus pluribus? Ipsum infantem Iesum jam bimum, trimumvè, nudum omnino depingi atque sculpi notius est, quam ut hic allatis testimoniis confirmari opus sit. Quid verò in hac nuditate pietatis atque ædificationis insit, præclari viderint artifices: ego quidem pietatis devotionisque nihil video; imò sat probè scio ex hujusmodi pingendi aut sculpendi modo, infirmis ac parvulis parari sæpius offendiculum.*

4. Iam vero quid memorem imagines Sanctorum Martyrum atque Virginum? Plura certe in iis, quantum ad rem de qua agimus spectat, coërcenda ac corrigenda quis esse non viderit? Pinxit Martyres duos, dum ad supplicium capitale ducerentur, insignis artifex: cuius pictura extat atque spectatur in celebri loco (neque enim falsa constringimus) inter alias plurimas atque excellentes, justæ ac naturalis staturæ; sed omnino nudos à capite, quod ajunt, ad calcem. Rectè quidem ex Artis regu-

lis, rectè ex veterum Romanorum moribus, atque institutis: sed quod ad Christianam circumspectionem ac modestiam attinet, minus rectè. Haud rarò enim feminæ prædictas imagines inspiciunt: quibus an aliquod suboriatur scandalum, aliorum esto iudicium. Certè in una, eaque percelebri, urbium Italiæ ab illustri artifice (nullum in toto hoc opere nominabo, quem laudari nolim) depictus est Martyr Sebastianus, an omnino nudus, non satis scio; sed adeò vivis & carnem nudam reddentibus coloribus, adeò exporrecta fronte, ridente penè vultu, concinnoque aspectu; ut cum compertum esset, ex hujusmodi effigie non paucarum seminarum sapius oculos irretiri; superiorum autoritate cautum est, ut ab Ecclesia imago hæc amoveretur.

(g) Sed fidem penè superat quod mihi ipsi narravit integerrimæ fidei ac probitatis vir, magnæque ac prorsus excellentissimæ autoritatis: à cujus ore accepi, quod in præclara Hispaniæ nostræ urbe depictam viderit in celebri templo Virginem tutelarem, divamque Martyrem affixam Cruci, ejus formæ (quod magis est) quam describit Lipsius, (h) & quæ communiter Sancto Apostolo Martyrique Andree tribuitur, lignis in modum X literæ decussatis. Sed quo habitu? honos sit oculis atque auribus; omnino ac penitus nudam: *Quasi* (inquit non Italus, Hispanusve, sed Septentrionalis Historicus i) *interior caro non sufficeret sibi in dejiciendo homine in mille tentationes, fragilitate tandem sua collapsuro, nisi & externa auferentur provocationes.* Et hoc non in profanis Principum aulis, sed in ipsis Sacris ædibus & in templis! Utinam omnino vigeat Tridentinæ Synodi decreti vis atque institutio, qua jam pridem laudato loco (j) cavetur, ut in sacris Imaginibus *omnis lascivia vitetur; ita ut procaci venustate imagines non pingantur, nec ornentur.*

(f) Franc. Horat. in locis Cathol. lib. 2 c. 27.

(g) Vide Borghinù l. 3. p. 380

(h) Lib. 2. de Cruce cap. 7.

(i) Olaus Magnus,

(j) Sess. 25. de Reforma. mat.

CAPUT V.

NUDITAS CORPORUM IN SACRIS
Imaginibus, quæ, & quatenus absque piorum
offensione permittenda.

I SSE semper adhibendum modum in rebus, qui non noverit, profectò sapit ille, novitque nihil. Vix aut ne vix quidem regula statui potest, cui non ulla iusta subjiciatur exceptio. Nam plura sunt, dicit statim aliquis, quæ cum Sacræ Imagines depinguntur, nuditatem in iis non tantum permittant, sed exposcant. Primos Parentes nudos semper pinxit antiquitas, atque etiam num pingunt cordati & bene morati pictores. Neque id reprehendisse sapientes, ac gravissimos Theologos, atque in Academia Salmanticensi Sacræ Tueologiae professores primarios Illustrissimos Fr. Angelum Manriqueum, & Fr. Josephum de la Cerda super hac re serioro consultos, authorem habeo satis idoneum. (a) Martyres rursus, nisi in tormentis nudi pingantur, quas pro Christo tulerint pœnas non satis ostenditur. Imo & utriuslibet sexus in eremo agentium, & pœnitentium imagines, sicut & maciem & pallorem, nuditatem exposcant.

2 Hæc & similia pro Sacrarum Imaginum nuditate, neque omnino incongruenter, objici possunt: quæ ut certa ab incertis separemus, clarius ac dilucidius examinare operæ pretium est: inde enim constabit, quæ nuditas, & quatenus sit in Sacris Imaginibus toleranda, aut certè permittenda. Et quidem quod ad primos Parentes attinet; fatemur tolerabile esse, ut omnino nudi pingantur: tum quòd id vetus consuetudo præscripserit: tum quòd non alia fortè ratione status ille felicissimus, à quo exciderunt, representari posse videatur; in quo, ut sacra Scriptura loquitur, erat uterque nudus, *Adam scilicet & uxor ejus; & non erubescabant*: (b) non quòd in hoc invecundè agerent, aut impudenter se gererent; esset enim conjun-

gi res maximè dissitas, hoc est innocentiam atque impudentiam, ut graviter atque eleganter disputat Magnus Parens Augustinus; (c) sed quòd in illo statu beatitudinis, in quo tam subditi, perfectèque submissi erant rationi, fomes atque concupiscentia, cum nihil in seipsis agnosceret, quod non esset ex integro opus Dei, atque adeo bonum: aut se esse nudos planè ignorabant, quod satis disertè indicat Sacer Textus; (d) aut nihil occurrebat illis in se ipsis, de quo jure deberent erubescere. Tolerabile igitur fuerit eos nudos depingi; sed tamen honesto atque pudico pictorum ingenio, laborandum est; ut quantum rationes Artis permittant, absit turpitudine ab illorum imaginibus. Quod sobriè ac dignè fiet, si, aut gestu corporis, aut interjectu alicujus alterius rei, ut est truncus arboris, aut ramusculus, partes quæ præcipuè celari debent, commodum obtegantur. Et hæc quidem observanda sunt, cum primi Parentes depinguntur in statu innocentie. Etenim quando jam in peccatum lapsi depinguntur; ut est præsertim quando eisdem Deus coarguit, aut quando eos Angelus è paradiso ejecit extorres: tunc nefas fuerit eos nudos omnino proponere, & non potius, aut cum perizomatibus, quæ sibi ipsis consuerant, (e) aut cum illis pelliceis vestibus, quibus Deus eisdem induit, (f) atque à paradiso jussit exsulare.

3 Iam quod ad Passiones Martyrum spectat, omnino nudos effigiari, non tantum sacras Virgines, atque feminas, sed & juvenes aut viros, probare aut admittere ratione nulla possumus: sed semper, cum in ipsa tormentorum perpessione representantur, sive quando pinguntur cum ducebantur ad supplicium; proponantur ut minimum cum pannis aut subligaculis circa partes illas, quas præcipuè velare studet natura &

(a) Anonymi scriptoris de hac re, tra-
ctatu Italico edito
Florentiæ
1652. c. 2
pag. 38.

(b) Gen. 2
v. 25.

(c) Lib. 5.
cont. Iu-
lianum Pe-
lagianum
cap. 1.

(d) Gen. 3
v. 11.

(e) Ibid.
v. 7.

(f) Ibid.
v. 21.

& pudor. Idque non quod ignoremus, Gentiles, atque in iis

Romanos rerum dominos gentemque togatam, (g)

apud quos certè omnimodæ nuditatis vix aut ne vix quidem ratio vlla habebatur; quandoquidem vel in ipsis facris apud ipsos videre erat

— *Exultantes Salios nudosque Lupercos:* (h)

ut alia interim taceam de eorumdem balneis, de ludis gladiatoriiis, atque gymnasticis, imò & de aliis plurimis iis longe foedioribus: quamquam non ignoremus, ea ipsa etiam exercitamenta gymnastica non admodum probavisse eandem ob causam cordatiores ac sapientiores viros: inter quos, aut præ quibus omnibus Cicero (i) de turpibus & flagitiosis amoribus sermonem instituens: *Mihi quidem, inquit, hæc in Græcorum gymnasiis nata consuetudo videtur: in quibus isti liberi & concessi sunt amores: Bene igitur Ennius:*

Flagitii principium est nudare inter cives corpora.

qui ut sint, sicut fieri posse video, pudici, solliciti tamen & anxii sunt: eo-que magis quod se ipsi continent & coercent. Non, inquam, quod ignoremus, Gentiles Romanos, Græcosque, etiam antiquiores, solitos esse reos aut torquere, aut extremo supplicio afficere, omninò vestibus nudatos, nulla profus habita ratione decori atque honesti. Ita enim ex veterum monumentis latè probat eruditus oppidò Antonius Gallonius, (j) ubi

rem disertè probatam concludit illis verbis: *Ex his igitur jam dilucidè apparet; casos fuisse reos à licetioribus vestibus profus denudatos.* (k) Et quidem quod ad Sanctos Martyres spectat, quæ instituti nostri prior est ratio, nuditatis ignominiam passos fuisse, non tantum sub Gentilibus persecutoribus, sed sub persecutoribus Arianis, disertè constat ex Eusebio, (l) ex Athanasio (m) aliisque passim Ecclesiasticis Scriptoribus: inter quos Hilarius (n) gravissimè rem depingit illis verbis: *Sacerdotes carceribus continentur, plebs in custodiam catenati ordinis constricta disponitur, virgines nudantur ad pœnam: Sacrata Deo corpora publico exposita conspici-*

mus, ad fructum spectaculi, & quaestione aptantur. Petrus item Alexandrinus (o) eleganti descriptione, ubi post pluscula; *Vestes, inquit, Sanctarum Christi Virginum, quarum pius vita cultus exemplar vivendi Sancto-ram expressit, dilacerare, easque nudas, uti in lucem editæ erant, per urbem triumphali loco ducere, & pro sua libidine petulanter & obscæne irridere ceperunt.* Verum, quod est observatione, atque etiam admiratione dignissimum, interdum accidit, ut vestes sanctis mulieribus à pedibus suspensis immotæ manserint, neque in earum defluerint faciem, Deo per miraculum earumdem honestati atque pudicitia consulente: quod nuper laudatus Hilarius (p) scripsit his verbis: *Sanctus ubique beatorum martyrum sanguis exceptus est: Dum in his demones mugunt, dum aegritudines depellunt, dum admirationum opera cernuntur, elevari sine laqueis corpora, & suspensis pede feminis, vestes non defluere in faciem.* Ergo, quod superius dicebamus, non quod hæc iisque similia nos lateant, edicimus, Sanctos Martyres in cruciatibus suis pingendos non esse penitus atque omnino nudos; sed quod hæc pingendi ratio gravitati atque dignitati Christianæ non congruat. Neque negamus, eosdem Sanctos Martyres in hac ipsa nuditate plurimum per tulisse pro Christo; sed tamen quod illis pati meriti plenum, gloriosum, ac triumphale fuit, nostrum non est, qui affectibus impuris subjacemus, eodem profus modo pingere atque intueri. Sed de hoc, cum de nuditate Christi Servatoris in sua sacrosancta Passione sermo fiat, iterum erit dicendi locus.

4 Cæterum, ne quid ad rem penitus pertractandam spectans intantum relinquamus, aliud hic notandum occurrit. Plura scilicet Sanctos Martyres passos esse, quæ pingere non decet, nec convenit. Quæ tamen ea sint, paucis accipe. Principio: quando in eorum actis aut gestis legitur, iussos esse aut plumbatis, aut scorpionibus, aut faculis ardentibus, aut aliis diabolicis machinamentis toto corpore lacerari; certum est hæc non hoc pacto debere depingi: cum sine illa omnimoda ac totali nuditate, quam paullo ante dicebamus, quamque à sacris Imaginibus arce-

(o) Apud Theodoretū lib. 4 hist. c. 2.

(p) Ibid.

(g) Anei. l. v. 286.

(h) Ibid. 8 v. 663.

(i) Tuscul. quest. lib. 4. prope fin.

(j) De Cruciatibus Martyr. c. 4. pag. 112. (k) Ibid. pag. 113.

(l) Histor. lib. 8. c. 9. (m) De Fuga sua, & in Epist. ad Solit. (n) Epist. ad Constantium.

mus, fieri omnino non possit. Deinde ex gravissimo scriptore (q) constat, quod interdum impiis persecutoribus agentibus: *Mulieres uno pede alligatæ, sublimes in ærem, capite deorsum statuto, quibusdam machinamentis attractæ, nudis omnino ac detectis corporibus, spectaculum foedissimum, crudelissimum omnium & ab omni humanitate alienissimum intuentium oculis exhibuerunt.* Quis vero hoc citra omnem honestatis injuriam oculis, rudiorum maximè, proponat ac depingat? Ad hæc, aliquos ex Sanctis Martyribus, præsertim pueros, pueros in schola modo cæsos ac casti-

gatos esse jubentibus tyrannibus, nulli non est pervium. Hoc enim significari per illa ipsius Romani Martyrologii verba, (r) *Catonis*, vel *Catomo cædi*; hoc est, in alterius alicujus humeris altius sublato, à media deorsum versus corporis parte flagris aut virgis rapulare; annotarunt jam, planumque fecerunt viri quique doctissimi, (s) evidenti præcipuè ducti testimonio Prudentii (t) quo de Barula Christiano puero, quem Asclepiades præses confessioni Christi subjecerat, ita inquit: ob verborum enim elegantiam integrum testimonium nil grayabor exscribere.

(r) 18. Junii in Elogio S. Viti mart.
(s) Card. Baron. in not. ad Mart. citat. proxim die. Gallo. de Cruciat. Mart. c. 4. pag. 114. Ioan. Stephan. Menoch. in suis Storis G. Saggittarius opusc. de Cruciatib. martyr. c. 5. n. 11.
(t) Lib. Peristich. in Hymn. S. Romani Mart.

*Vix hæc prefatus, pusionem precipit,
Sublime tollant, & manu pulsent nates;
Mox & remota veste virgis verberent,
Tenerumque ductis ictibus tergum secent;
Plus unde lactis, quam cruoris defluat.
Quæ cautis illud perpeti spectaculum
Quis ferre possit aris aut ferri rigor?
Impacta quotiens corpus attigerat saleæ;
Tenui rubebant sanguine vda vimina,
Quem plaga sterat roscidis livoribus.*

Imò etiam (nam neque hoc prætermittendum est) non solum pueros, sed & senes gravissimos ac venerabiles, matronasque item honestissimas majoris ignominie causa id genus supplicii perpeffos, Ecclesiastica produnt Historia.

5 Quod ad primum attinet, de Thoma Episcopo sic habet Victor Uticensis: (u) *Quia tacendum semper non est de impietatibus hæreticorum, nec verecundum poterit esse quod ad laudem proficit patientis.* Ordinator quondam memorati Sacerdotis, nomine *Thomas*, dum variis insidiis ab eis artaretur, quodam tempore venerabilem senem in publica facie *Catonis* ceciderunt. Quod ad secundum verò spectat, Acta S. Afræ martyris, (x) ubi iudex illam alloquutus, *Catonis*, inquit, *nudam te cædi jubebo*; hoc est, prædicto, eoque contumelioso, atque ignominioso genere concidi flagris. Sed audiantur eadem Acta, quæ inter alia selectiora collegit vir satis eruditus, (y) ita enim habent: *Iudex Gaius dixit; Sacrifica, ne in conspectu amatorum tuorum, qui tecum turpiter vixerunt, catomis te cædi jubeam.* Afræ respondit: *Confusio mihi nulla est, nisi de peccatis meis.* Quasi diceret: probrosum & ignominiosum id quidem;

sed non tanti mihi erit, ut ob id contumelie probrum discesserim à Fide & Religione Christi; utpote quæ confusionem & verecundiam nullam majorem duco, quam eam quæ mihi metipsi peccata mea ingerunt: quod amplius ipsa declarat. Cum enim instaret iudex ut sacrificaret, alioquin variè tortam, eam tandem postmodum ipsum igne crematurum, respondit: *Corpus, in quo peccavi, accipiat diversa tormenta; nam animam meam sacrificiis dæmonum non coinquinabo.* Simile quippiam (nam & hoc etiam placuit adjicere, quod non vulgaris lectionis existat) legere est in Actis ac certamine Sancti Eliæ junioris, quæ ex veteri manuscripto Græcè ac Latine edidit (z) doctus atque eruditus vir P. Fr. Franciscus Combesis, Sacri Ordinis Prædicatorum haud vulgare ornamentum. Ibi enim hæc exstant, quæ integra Græcè malle exscribere, nisi vereretur aut characterum inopiam, aut typographorum imperitiam. Sic enim habent se res nostræ. *Iubet ergo* (nempe iudex Sarracenicus Mahumetanus Damasci in Syria præfectus) *rursum nervis bubulis vapulare, viris robustis cadentibus; moxque verberum illa tonsione, quod caro patruerat, suppurare, multamque dif-*

(z) Parisiis apud Leonard. 1666.

(q) Euf. lib. 8. hist. c. 9.

(u) De Persecution. Uvâ-dalica, lib. 1.

(x) Vide Martyrolog. Romanum 5 Augusti.

(y) Theodor. Ruinart pag. 455.

diffluere sanies, unâ etiam decidentibus vermibus, ac fœtore procul exhalante. Tunc iudex, tantæ labis aspectum non ferens, humi in faciem projectum sanctum, à lumbis ad pedes usque ex utroque latere fustibus contundi jubet. Quod hodie torquendi genus Mahumetanis Turcis in usu est; nisi quod, ut ab ipsis expertis didici, non omnino super nudam carnem hujusmodi verbera insiguntur, sed super levem ac tenuiorem aliquam vestem: ea tamèn truculentia; ut quandoque cæsis curationis causa, integrè ferè libræ contusæ carnis abscidi ac disseccari necesse sit.

6 Tandem notum est ex Ecclesiasticis Historiis, persecutores aliquot, ut truculenti erant æquè atque obscœni, Sanctissimos Christi Confessores trucibus aliquoties, atque aliquomodo impudentibus suppliciis per summam injuriam ac turpitudinem cruciavisse. Tale est quod refert Martyrologium Romanum (*) de beato Ischirione martyre, *Qui (in urbe Alexandria) cum ad sacrificandum convitit & injuriis cogeretur, atque contemneret, præcutà sude per media viscera transverberatus, neci traditur.* Quod supplicii genus non aliud est, quàm id quod hodie Turcæ in famosiores reos, atque etiam aliquando in Christianos usurpant: & vulgò vocatur à nostris Hispanis *Empalar*: & quod præter cruciatum vehementissimam, non sine insigni obscœnitate peragitur. Infigunt enim carnifices per infimam hominis sedem præcutum palum, quem postea solo infigentes, ut per os ipsum patientis, vel per humerum emergat, ipsa mole corporis consequuntur. Vetus jam, & quidem sævus cruciandi modus, quem graphicè atque eleganter describit Lipsius, (a) confirmatque veterum testimoniis, præcipuè Senecæ, (b) verbis illis: *Video istio crucos nec unius generis, sed aliter ab aliis fabricatas. Alii capite converso in terram suspendere, alii per obscœna stipitem egerunt.* Hoc autem, etsi jam factum honeste pingi & representari possit, & aliquândo observaverimus Athletam Christi hoc modo & quidem honestissime depictum: tamen cum res agitur indignissima, ne depingatur ratio ipsa suadet, atque honestas. Illud verò depingi nullo modo poterit, quod de beato Benjamine fortissimo

Chrysti martyre narrat Theodoretus; (c) ubi de Isederde Perfarum rege sermonem habens, *Ubi autem, inquit, videt eum hunc cruciatum habere pro ludo, aliam rursus arundinem in genitale membrum intrudi mandat, quæ sæpius extracta, insertaque, dolores illi incuteret inexplicabiles.* A quo mutuatus idem videtur Casiodorus, (d) qui de eodem Benjamine Diacono Persico loquutus, *secundò captus, ait, martyrium pertulit infixione calamorum in unguis viginti digitorum, & in femur unde humana origo descendit.*

7 Monuimus igitur hæc omnia, ne à Christiano Pictore coloribus & picturis exprimerentur: non, quod sæpè dicimus, quia gloriosissimum non fuerit talia pro Christo Sanctos Martyres pertulisse; sed quia nos ipsos hæc proposita spectare non deceat. Uno verbo. Tali ac tanta in Sanctis ipsis depingendis uti nos circumspèctione cautelaque, quod alio proposito dixit Doctor pius ac sapientissimus, (e) *nostra interest, non ipsorum.*

8 Tandem quod ad Anachoretas atque Eremitas attinet utriuslibet sexus; vidimus senes sæpius depictos nudis scapulis atque pectore, nudis etiam partim femoribus, atque cruribus. Non hoc, ut mea fert opinio, cum magno aut notabili pietatis honestatisque detrimento: sed an conformiter ad id quod naturâ contingit, peritorum esto judicium. Describuntur enim vegetis ac firmis artibus, alba, aut albente glabra, atque (ut pictura loqui amat) morbida carne: cum tamen satis constet, homines, præsertim eos qui aliquando vestibus sunt usi, si multo tempore nudi agant, soli expositi, & sub diò degentes; non solum reddi fuscòs admodum ac penè nigros, aspera prorsus atque horrènte cute; sed etiam pilis majorem in modum toto ferè corpore succrescētibus operiri. Quod certe evenisse pluribus, multorum testimoniis accepimus: & evenisse satis cõstat naufrago illi celebrato Iohanni Serrano, qui parvâ insulâ nomen fecit in Oceano Meridionali. Hic enim, ut refert probatæ fidei & auctoritatis scriptor, (f) cum ad predictam insulam penè nudus naufrago ereptus appulisset, mansissetque ibi per aliquot, ut opinor, annos omni hu-

(c) Lib. 5.
Hist. c. 23

(d) Lib.
10. Hist.
Tripartite
cap. 33.

(e) D. Bernardus.

(f) Garcilafus Inca
Hist. Peruan. c. 1.

(*) XI.
Kalend.
Jan.

(a) Lib. 1.
de Cruce
c. 6.

(b) De
Consolatione ad
Marciam.
cap. 20.

humano prorsus destitutus auxilio, remotusque ab omni hominum ferarumque penè commertio, vitam duxit, felicem nè, an magis miserabilem, haud satis affirmare ausim. Sed quod ad rem attinet, ipse atque alius, qui simili naufragii casu ad eandem ejectus est insulam; adeo, vestibus omnino consumptis, deformati sunt, adeoque pilis toto corpore prominentibus induerunt ferarum penè formam: ut post multa tandem, quæ referre hujus instituti non est, à præter navigantibus exceptos, statuerit illius tractus Prorex ad Imperatorem Regemque Carolum Quintum, miraculi instar, transmittendos. Quod hic obiter subnotasse placuit; ut appareat naturæ ipsi rerum non admodum esse conforme nudos diu homines depingi candida ferme carne, pelleque, non pilis passim perhorrente.

9 Quare ommissa auditate hac, quam Pictores ostentandæ artis gratiâ sapius affectant; consultius erit si depingantur Anachoretæ sagis, faccis vè, aut similibus indumentis amicti: præsertim cum illud constet ex Vita Pauli, qui primus fuit ejusdem instituti Author & Magister, tunicam contexuisse sibi ex palmæ foliis, quam post ejus obitum sibi vindicavit Antonius. Sed audiendus venit hic sacratissimus senex, (g) qui rem eleganter de more describens, *Postquam autem, inquit, alia dies illuxit, ne quid pius hæres ex intestati bonis non possideret, tunicam ejus sibi vindicavit, quam in sportarum modum de palma foliis ipse sibi contexuerat.... diebusque solemnibus Pascha & Pentecostes semper Pauli tunica vestitus est.* Hoc autem si in senibus viris observare fas est, multo magis observari decet in feminis. Quod si Pictores, ut

(g) D. Hieron. com. 2. Operii, in vita Pauli Eremitæ sub fin.

par est, servavissent, non Pelagias aliasque, Marias Ægyptiacas, non Magdalenas, aliasque denique Anachoreticas feminas cerneremus in tabulis, magnam partem nudas, aut saltem non decenter amictas, & quarum imagines, cum tamen ita proponantur obtentu eremi ac pœnitentiæ, eos interim motus in spectatoribus excitent, eosque affectus ingenerent, qui nimis interdum noceant, nisi tandem suspiriis abluantur ac pœnitentia.

10 Non abs re autem esse puto, si aliqua Sanctorum gesta, quæ vel in eremo ipsa, vel in secessu intimo egerunt, quatenus depingi queant, non tam fuse exequar, quam breviter indigitem. Notum illud est Sanctissimi Parentis Benedicti, cui, ut fusius enarrat ejus vitæ Sanctissimus item scriptor; (h) cum quodam die ab humani generis hoste ardentissimæ ad libidinem faces subjicerentur, ille inter horrentes præacutis spinis vepres se nudus coniecit: neque prius inter spinas volutari desiit; quam dilacerata cute, sanguineque largiter profuente, dolore nimio, carnisque afflictatione voluptatis sensus remaneret extinctus. Egregium prorsus facinus, & Christiana pietate dignissimum, quod Benedictinus Monachus R. P. F. N. Riccius, Dominus Francisci Riccii pictoris eximii germanus frater (utrumque autem honoris & laudis causa nomino) non uno in loco eleganti penicillo depinxit ea dexteritate atque solertia; ut cum purissimus juvenis omnino nudus inter spinas figuretur, nihil tamen indecens spectatoris subiciat aspectui. Hoc autem castimoniam exemplum prorsus insigne aliquando nos Epigrammate descripsimus, quod, nisi molestum lectori est, legendum hic cum sua epigraphe subjicimus.

(h) D. Gregor. Dialog. lib. 2. c. 2.

Ad S. Benedictum spinis se volutantem.

Quid te spinetis, juvenis sanctissime, volvis,

Atque latus tenerum sentis acerbis arat?

Iam scio: perstrinxit purura mala flamma cruorem;

Hoc nisi quam fuso perdere posse negas.

Vicisti, extincta est flamma hec, quo canduit igne;

Seque videns victam, protinus erubuit.

Quam bene! nam mollis spinas dea Cypris abhorret,

Et fugit armatos cautior illa rubos.

Similia ferè leguntur de aliis, præcipue de Sancto Bernardo atque Francisco: quorum prior adhuc juvenis,

ut narrat ejus vitæ pius ac gravis scriptor, (i) *Cum aliquando curiosus aspiciendo defixos in quamdam oculos ali-*

(i) Guill. Abbas, in vita S. Bernardi c. 3.

quan-

quandiu tenuisset, continuo ad se re-
versus, & de semetipso erubescens apud
semetipsum, in se ipsum ultron severis-
simus exarsit. Stagno quippe gelidarum
aquarum, quod in proximo erat, collo-
tenus insiliens, tandiu inibi permansit,
donec penè exsanguis effectus, per vir-
tutem gratia cooperantis etiam à calo-
re carnalis concupiscentia totus refri-
guit. Posterior verò urgente ac relu-
ctante carne tentationis astu, nu-
dus sese in nivibus immerfit; at-
que globos ex nive compactos stri-
ctissimè amplexus, noxium ardorem
victor à se depulit, ut refert Vita
ejus & Historiæ sanctissimus Au-
thor. (j)

(j) S. Bo-
navétura.

11 Statutum esse atque usitatum
viris sanctis multis abhinc seculis, ut
quo magis Christi passiones imiten-
tur, & pro vel suis, vel etiam pro
aliorum peccatis Deo satisfaciant, fla-

Ad Sanctum Dominicum flagro in se scævientem, alteraque manu
gestantem sertum Virgineum, quod vocant Rosarium.

*Quid placet heu! flagro, pater ò sanctissime, terga
Scindere, & innocuo sanguine terra madens?
Ut placeam Domino cura est. Hinc noveris ipse,
Quàm mihi displiceam iudicis ante pedes.
Insuper atque tuas hoc sanguine perluo noxas,
Quò magis incipiant displicuisse tibi.
Fundo preces, numeroque simul cum verbere verba:
Convenit haud aliter promere verba reos.
Et Diva tandem pertexo florida ferta,
Quasque lego pariter pingo cruore rosas.*

Hæc & similia, præsertim si viro-
rum imagines pingantur, rectissimè
atque honestissimè describuntur.
Semper autem utendum est cir-
cumspecto iudicio. Pleraque enim
sunt, ut supra annotavimus, quæ

gro in se ipsos, neque infrequenter,
sæviant, quis ignorat? Qua de re ele-
gantes visuntur picturæ S. Patris Do-
minici, de quo non postrema laude
id referunt Historici: (K) in quibus
beatissimus Pater ante Christi Cru-
cifixi efugiem genuflexus depingitur
medio corpore ad ima pectoris nu-
datus, altera quidem manu tenens
Virgineam coronam, quam vulgò
Rosarium appellant, dextera verò at-
matus catena ferrea, qua tergum mi-
ris atque admirandis modis lacerat
atque cruentat. Quæ sanè imago hac
ipsa sua purissima nuditate, nil nisi
pium horrorem spectatori ac pecca-
tori ingerit. Ignoscet autem pius at-
que eruditus lector, si hic quoque
Epigramma subjiciam, quod de re
hac haud paucis ab hinc annis lusi-
mus. Est autem hujusmodi.

(K) Vide
Suriû t. 4.
Antoninû
3. p. tit. 23
cap. 1. &
seq. aliof-
que plu-
rim.

sancti cum gloria, atque eximia
apud Deum laude perpessi sunt.
Addo hic. Plura sunt, quæ etiam
egere pro Christo, quæ tamen
nihil attinet exhiberi
oculis.

C

CA-

CAPUT VI.

QUÆCUMQUE TANDEM LEVITATEM, NEQUITIAM, figmenta que ridicula redolent, à Sacris Imaginibus submoveantur.

Oterat instituto nostro, quantum ad hoc attinet, videri satisfactum, nisi quædam adhuc superessent, quæ, quamquam rarò vel ferè nusquam depicta supersint apud viros Catholicos; de illis tamen commodum monendus est pius atque eruditus Pictor, ne sicubi ea viderit, miretur; imò ea excretur, atque fugiat angue pejus & cane. Apud viros, inquam, Catholicos: neque enim immorare nobis est cordi in perditissimorum Infidelium Hæreticorumque sceleribus refellendis, qui per summam impudentiam, animique pravitatem, Christiana mysteria, & Catholica Religionis dogmata traducenda exhibilandaque conati sunt flagitiosis picturis. Nota sunt illa Tertulliani, quibus Ethnicus atque impius supra quam dici potest Pictoris malevolentiam describit, ex Pictura quadam, quæ Romæ visa fuerat. Audiantur autem vehementis atque exculti scriptoris verba. (a) *Sed nova, inquit, jam Dei nostri in ista civitate proxime editio publicata est, ex quo quidam in frustrandis bestiis mercenarius noxius picturam proposuit cum ejusmodi inscriptione, Deus Christianorum Ononichites. Is erat auribus asininis, altero pede unguulatus, librum gestans, & togatus. Risimus & nomen & formam, &c.* Retorquet statim in ipsos Ethnicos gravis & acerrimus Scriptor infamis picturæ commentum, ut longè magis dignum repræsentandis eorum numinibus. Sed discitur tamen hinc Gentilium in Christianos odium, & impietas in Christum. Nota etiam sunt, nec sine dolore, recentiorum Hæreticorum execrandæ picturæ atque imagines, ad irridenda Catholica Religionis sacra: asinina capita, ornata sacris infulis, bruta quæque fædissima altaribus admota; atque id genus, quæ vel cursum commemorat

(a) Tert. in Apol. c. 26. pr. fin. Vide quæ ibi annotat. erudit. comment. Ioa. Ludov. la Cerda.

re horrorem ingerit. Eiusdem etiam sunt farinæ, aut verius fursuris, Picturæ ab Hæreticis in vulgus sparset, in quibus repræsentabatur summus Ecclesiæ Pastor & Pontifex, gestu, facie, aliisque signis in modum feminæ. Cui rei ansam præbuit abominanda fabula, qua confictum, creditumque est vel ab ipsis Ecclesiæ hostibus, vel ab aliis etiam nimium simplicibus, ne dicam stultis hominibus, fuisse tempus, in quo, loco Romani Pontificis, intrusa est femina quædam Anglica in Petri Cathedram, assumpto sibi nomine Ioannis, quæ proinde appellata fuerit *Ioanna Pappissa*. Cui rei persuadendæ congerere ausi sunt ingentem mendaciorum absurdorumque struem. Sed bene est quod impuram atque execrabilem fabulam argumentis lucæ meridiana evidentioribus refutarunt, & falsitatis atque imposturæ convicerunt, non solum Catholici viri dignitate præstantes, (b) nec solum ex Latinis, sed ex Græcis quoque monumentis; (c) sed etiam Hætherodoxi melioris notæ atque iudicii, bona quantum ad hoc fide, respuerunt atque exhibilarunt, veluti inane & nullius ponderis commentum. Cæterum hæc iisque similia præterimus atque relinquimus castiganda atque puniendæ majore supplicio. Neque enim Tractatus hic noster ex munere invehitur adversus nebulonum flagitia & scelera; qui tantum susceptus est ad amoliendam Catholicorum atque piorum Artificum non satis accuratam diligentiam, aut rerum exactam peritiam. Quare ad institutum hoc nostrum libenter regredimur. Atque in primis occurrit pictura illa, qua, ut refert Nicephorus, (d) depictus erat Christus Dominus noster habitu Iovis tonantis, cum telo tricuspide, cæterisque impuri numinis insignibus; quam certè nemo hodie piorum imitabitur; idque meritò. Dedit enim pictor meritas lascivie atque

(b) Card. Bar. Anal. t. 10. ad ann. Chr. 853. Card. Bellarm. t. r. Controv. cõtr. 3. l. 3. c. 24. alii que multi (c) Leo Allat. libello de hac re edito Colonia ann. 1645.

d) Lib. 25. c. 23. Sigisbert. in Chronic. ann. 643.

impudentiæ suæ poëmas; arefacta ipsius manu statim ac picturam absolvit. Quem tamen postea erroris sui poenitentem sanavit Gennadius Patriarcha Constantinopolitanus, ut præter allegatum Nicephorum refert Theodorus Lector. (e) *Summa itaque cura ac diligentia* (subjungit harum rerum præcipuus Scriptor, (f) cujus vestigiis insistimus, veriti semper illud Plinii, Ingenui scilicet pudoris esse fateri per quos profeceris.) *Summa*, inquit ille, *diligentia adlaborandum est ab iis qui populo præsumunt, ne ea figura, habitu, atque ornatu imagines oculis ingerantur, ut non ad pietatem homines informant, sed potius ad libidinem, superbiam, curiositatem, aliaque vitia nos provocent.* Pinxerunt aliqui, hodieque pingunt, postremam Christi Domini cum Discipulis cœnam: quæ licet parata & celebrata sit in cœnaculo grandi strato, ut habet Divinus Textus: (g) atque adeò in domo alicuius prænobilis & divitis Christi discipuli, ut conjectat, aut conjectare nos finit gravis atque exacti iudicii vir Ioannes Maldonatus, (h) ut propterea nihil dubitem, quin fuerit hæc Cœna Dominica cum majori aliquo nitore atque paratu, quàm consuetus erat ipsi Christo Domino; idque ob reverentiam dignitatemque mysterii celebrandi: tamen eam pictores, dum id augere student, satis deformant. Pingunt enim aulam templi, & quidem magnifico, aut regali palatio simillimam, plurimis lucernis instructam, multis etiam hinc atque inde aureis & argenteis lancibus repositis, multis denique cantharis atque amphoris vini. Ne pluribus Cœnam pingunt, quæ, ut oculis exhibetur, non multum differat à profano symposio: quod jure merito reprehendit Catholicus & pius Scriptor. (i)

2 Quid (si tamen verum est) quòd, cum Pictores aliqui convivium depingerent, in quo Christus Dominus repræsentatur exceptus per Martham & Mariam, finxerunt, dum Dominus cum Maria loqueretur, Ioannem adolescentem clam atque in angulo fabulantem cum Martha: atque in convivio ipso, Martham assistentem à tergo Ioanni, alterâ manu injecta humeris: aliaque ejusdem fuffuris, relatu etiam indigna? Certè

hæc aliquibus non adeò mala, aliis speciosa, imò & faceta viderentur mihi verò & cuicumque cordato, absurdissima prorsus, ac penè blasphema videbuntur. Ad memoriam verò mihi revocant illud quod mihi hùc breviter conferre placet: præsertim cum etiam possit ad institutum pingendarum imaginum quandoque defervire. Moris est, & quidem inveterati, atque deterrimi, nostratibus Poëtis Comicis Sanctorum vitas atque historias ad Comoediæ qualis qualis est, formam in theatrum inducere, ineptis spectatoribus mirè plaudentibus. Inter prædictos verò Sanctos magna ex parte proponuntur Religiosorum Ordinum viri Sanctissimi. Hucusque non admodum turpiter, imò foret utcumque tolerabile. Nam quod Sanctorum gesta in his Comoediis cum aliorum pessimis gestis, duellis, homicidiis, profanisque amoribus admixta, & vinculo quasi colligata confingantur; nil prudens hic moror. Quod ad rem attinet, affingunt semper viro Sanctissimo lepidi poëtæ socium unum laicum, quem Fratris Morteri, aut Gollondri, aliove Jocosò planè nomine insigniunt; & qui in tota Comoedia partes sustinet, personamque agit morionis & scurræ. Quem verò & qualem? bonè Deus! helluonem, ebriosum, impudicum, hypocritam, aut certè cuncta simul. Et, quod in Poësi, quæ Pictura loquens est, ob res male collocatas, contingit; idem aliquando in Pictura, quæ Poësis est tacens, nos ipsi vel inviti spectamus. Haud rarò enim ego vidi virum sanctissimum, atque omni prorsus encomio maiorem, macie confectum, & penè extaticum depingi, qui interim spectatur à Socio, non ridente tantum, sed etiam pinguedine atque obesitate corporis reidente. Quæ omnia vel in Theatro acta, vel in tabulis expressa, non tam in Dei sanctorumque laudem, quàm in rerum religiosarum atque sacrarum derisum, atque dedecus convertuntur.

3 Sed utrique, Pictores nempe atque Poëte, quorum in auribus insonare videtur decantatum illud: (j)

*Pictoribus atque poëtis
Quidlibet audendi semper fuit æqua
potestas;*

(j) Horatius
in Arte,

(e) Lib. 1.
(f) Ioannes
Molanus
de Imagini-
bus l. 2.
c. 37.

(g) Marc.
14. v. 15.

(h) Ad c.
26. Mat.
n. 18. col.
mihi 58.

(i) Quinc-
tinus He-
duus ad
Can. 20.
Synodi
Gangren-
sis.

nimum & fortasse plus iusto sapius audent: & , ut rem agamus nostram, inventus est pictor, qui, ut commodè atque energicè, ut sibi videbatur, exprimeret illud Evangelii: *Quæ tum audisset, turbata est in sermone ejus*, (K) cum Gabrielem Archangelum effigiasset, ut decet, in forma speciosi juvenis; ipsa Deipara aversata colloquentis aspectum, faciem ipsam ad contrariam cubiculi partem, quasi horrore percita declinaret. Res profectò virtute tanta ac virginali modestiâ indignissima. Contra verò alius, ut omnem pavoris atque horroris hujuscemodi occasionem præcideret; senem Angelum, & proluxa incanaque barba depinxit. Cuius rei testem habeo satis idoneum. (l) Adeò verum atque compertum est Horatianum illud. (m)

(K) Luæ.
l.v.29.

(l) Ioannes Andreas Gillius Fabrianus, Dialogo Italico de Abusibus Pictor.
(m) In Arte Poetic.

Stulti dum vitant vitia, in contraria currunt.

Sed de hoc suo loco commodior erit disserendi atque statuendi locus.

4 Hæc planè absurda cuivis intuitenti, alia verò non adeò: sed tamen quod à maiestate, decore, ac dignitate eorum quæ pinguntur aberrant, intuituum oculos offendunt. Hujuscemodi autem annotari hic possent quamplurima, quæ fortassis suis locis commodius describentur. È multis tamen hæc pauca sufficiant. Pictor maximi nominis, & quem vel nominasse tantum, laudare est; ille nempe toti orbi, notissimus Michael Angelus, inter alia plurima, depinxit Conversionem Pauli: in quâ sanè pictura Christus cernitur, non quidem nubi insidens, aut alio congruenti modo; sed quasi de cælo volatu celerissimo descendens, aut sese jactans veluti præcipitem; agilitatem, credo, gloriosi corporis exprimere tentans. Sed nihilominus displicuit hæc pingendi ratio nonnullorum iudiciofo examini. Neque enim, inquit gravis author, (n) hic modus congruit cum maiestate & summa dignitate Christi. Neque fas est, ut propter ostentationem artis, piis & reverentibus oculis aliqua minoris reverentiæ & frigescentis devotionis tribuatur occasio. Quam vulgare sit ac frequens, puerum *Iesum* depingere infantium modo cum passere filo in-nexo ludentem, quis nesciat? Quod

(n) Idem Ioannes Fabrianus ibid. f. 89. pag. 1.

tamen jure displicuit maioris gravitatis viris, (o) & merito. Si enim de viro sancto, referente sacro eloquio, dictum est, quòd *cum junior esset, nihil puerile gessit in opere* (p) quanto id potiori jure putandum est de Christo Domino, qui à primo suæ conceptionis instanti perfectò rationis usu pollens, nil cogitavit, inque nihil aliud incubuit, nisi ut paternam voluntatem perficeret; addictus semper ingenti atque gravissimo redemptionis humanæ negotio? Sanè qui nunquam vel leviter risisse memoratur, ut Patres unanimiter observant; (q) credibile nènè est pollentem (ut dicebamus nuper) usu rationis perfectissimo in pueritia aut infantia, puerorum aut infantium more lusitasse? Apagelis importunas indecorasque ineptias. Nam de eo quod eundem Dominum cum Baptista item puero colludentem depingunt, suus erit etiam dicendi locus. * Longe ergo prudentius pictores alii, qui Christum Dominum vel in ipsa infantia depingunt contemplantem Crucem, aut symbolico sensu ferentem humeris Crucis atque Passionis instrumenta. Ex quibus jam nil mirum erit videre, quòd pictores aliquos otio atque ingenio suo abutentes, suus non Angelis decor atque dignitas constet. Pinxit artifex, alioqui non incelebris, comestionem ac refectio-nem Christi Domini post jejunium; in qua, ut satis constat, *Accesserunt Angeli, & ministrabant ei.* (r) Sed inter alios, Angelos duos etiam depinxit, puerorum instar, multis lacrymis acerbè deplorantes, quòd fictilem imprudentes confregissent paropsidem. De quo, ne id è cerebro nostro confictum videatur alicui, ipsa in margine testem producimus idoneum. (s)

5 Sed jam tandem hac ipsa in re proponendum est, ut omnino vitetur, aliquid gravius & ponderosius. Certè quidem, referente Plinio, (t) *Fuit Arelius Romæ celebris (pingendi nempe artifex) paulo ante D. Augustum, nisi flagitio insigni corrupisset artem, semper alicuius femina amore flagrans, & ob id pingens, sed dilectarum imagine.* Hoc tamen stante Ethnici, & quod dolendum est, impii, ut videtur, atque Athei hominis iudicio, quis crederet commissum esse, imò & committi adhuc non

(o) Card. Paleot. l. 2.
(p) Tob. l. v. 4.

(q) Vide præ omnibus Chrysol. homil. 18. in Epist. ad Hebr.

* Infr. l. 3. c. 6. n. 3.

(r) Math. 4. v. 11.

(s) Anonym. Pater Societatis tractat. Italico de Pictura & Sculptura edito Florent. an. 1652. pag. 243.

(t) Lib. 35. Hist. c. 10.

raro

raro flagitium idem à Christianis pictoribus? Ita verò & contigisse olim & adhuc aliquotiens contingere, dubitare me non sinunt prudentium hominum testimonia: quorum vivos adhuc & superstites nominare possem aliquos, si res exposceret. Sed audiamus mortuos. *Visse quandoque sunt* (inquit gravis scriptor ex alio non satis mihi noto (u) *in locis ubi non de- cuit, Divorum imagines viventium adhuc hominum ora, vultusque referre, ut hoc umbratico velamento, illorum quos amabant effigie pascere oculos.* Improbandum verò eliminandumque est piorum quorumcumque iudicio perfider hic simulandi fucus, qui nil aliud est, quàm lubrica atque illecebrosa cogitationis irritamentum. Nempe hic abusus est intolerandus, quem ipsis Gentilibus initio nascentis Ecclesiæ objecere atque exprobraverunt Christiani. Clemens Alexandrinus, (x) inter antiquiores unus, isque satis nobilis, *Praxiteles autem, inquit, ut declarat Posidippus in libro de Cnidio, Veneris Cnidia construens imaginem, fecit eam forma similem Cratini, quam amabat, ut adorarent miseri amicam Praxitelis. Cùm floret autem Phryne meretrix Thespiaca, pictores omnes imitabantur Veneris imagines; ad Phrynes pulcritudinem: sicut rursus lapicida quoque Mercurios effingebant Athenis ad Alcibiadem. Restat nunc tuum adhibere iudicium, an velis etiam adorare meretrices.* Hucusque antiquus & præclarus magister. Videat qui volet, quæ ad hunc locum annotat doctus interpres Gentianus Hervetus.

6 Arnobius, Lactantii magister, qui circa annum salutis humanæ trecentiesimum floruit, idem argumentum exequitur. (y) *Sed quid, inquit, ego diis datas falces, & fuscinas rideo? quid cornua, malleos, & galeros, cùm simulacra quædam sciam certorum esse hominum formas, & infamium liniamenta meretricum?* Subdit verò Arnobius eadem ferè exempla, quibus usus est Clemens Alexandrinus. Sed quia deformius quiddam narrat elegantibus verbis, ea hic transcribere alienum ab instituto non fuit. Ira enim inquit. „ Inter significes ille „ memmoratus Phidias est primus: „ cùm Olympii formam Iovis molimine operis extulisset immensi, su- „ per dei digito Pantarces inscripsit

„ pulcher. Nomen autem fuerat amati abs se pueri, atque obscœna cupiditate dilecti: neque ullo metu est, aut religione commotus, deum nomine prostribuli nuncupare. Quis nimò exoletus, Iovis simulacrumque sacrare. Usque adeò ludus est, & puerilis affectio sigillaria ista formare, adorare pro diis, & sanctitatibus accumulare divinis: cùm ipsos videamus artifices in effingendis his ludere, & libidinum propriarum monumenta sancire. Hactenus Arnobius. Ex quibus, aliisque quæ huc congeri possent, satis constat, quàm minus religiose faciant, qui Sanctorum, vel Sanctarum imagines ut sibi depingantur curantes, pictores monent, ut vel ipsius, vel cuiusvis alterius ipsis imaginibus probe effigiatum caput affingant; quamque turpiter ac plane sacrilegè, qui alicuius ab se turpiter amati, vel amata vultum sacræ aptaret imaginis. Quod hodie fieri nisi à raro aliquo perditæ mentis hominè vix adducor ut credam. Sed cavendum ac reprehendum est, quòd, etsi raro, aliquando tamen possit evenire.

7 Sed quoniam rebus per se in differentibus benè & prudenter uti quilibet potest, semper ac modus & delectus adsit, hoc ipsum quod sub signatis terminis reprehendimus, sub aliis, & remoto pravæ intentionis abusu atque scandalo, fieri decenter quandoque posse, nullus dubito. Insignis certè artifex, me adhuc juvene spectante, effigavit in cera D. Petrum, usus prototypo venerandi senis rugosi, atque anteriore parte capitis calvi, prominentibus nervis atque musculis, denigrata cute, aut sole recocta: adeò bene atque exactè, ut nihil supra. Alius sanctissimi juvenis atque inter Divos relati, venerandam effigiem aliò terrarum transmittendam composuit, ad similitudinem probi, modestissimi, ac religiosi adolescentis, à quo ut id permetteret, iteratis precibus extorsit. Quis hæc reprehendat? nullus, opinor, nisi qui plus iusto scrupulosior videri velit fastidiosæ cuiusdam atque insolitæ severitatis argumento. Atque hæc ferme sunt, quæ in sacris imaginibus depingendis vitari oportet, spectatis argumentis, ut ita loquar, per magis communia principia.

(u) Molanus de Imaginibus l. 2. c.

37.

(x) Oratio Parænetica ad Genes.

(y) Lib. 6. adversus Gentes, p. mihi 249.

CAPUT VII.

IMAGINES SACRAS, QUÆ RUDIBUS PERICULOSI erroris ansam atque occasionem præbent, tollendas omnino atque abolendas, si corrigi commodè non possint.

AM sapius diximus, certum esse, naturaque ipsa comparatum, ut Imagines respectu rudium, instar librorum sint; quemadmodum libri, in quibus res sedulo atque accuratè describuntur, doctis atque eruditioribus in eodem ferè sunt usu, atque imagines. Ad hunc ergo fermè modum, sicut in libris non solum ii jure merito prohibentur, qui manifestum errorem continent; sed illi etiam, qui hominibus, præsertim rudibus, periculosi erroris ansam atque occasionem præbent: hoc quoque optimo jure atque ratione servandum esse dicimus quoad imagines. Neque aliud magis novum hic proponimus, quàm quod jam olim sanctum sit à Tridentina Synodo, cujus ea sunt verba: (a) *In hæc sanctas & salutare observaciones si qui abusus irrepserint, eos prorsus aboleri sancta Synodus vehementer cupit: ita ut nulla falsi dogmatis Imagines, & rudibus periculosi erroris occasionem præbentes, statuantur.* Quales autem, & quæ Imagines hujusmodi censerì debeant, multis hic promptum erat observare atque ostendere. Sed quòd aliæ, quæ sint aut esse possint, latissimè patet, nec satis constet cogitanti: & quòd aliæ suis quibusque locis subnotabuntur, hic præcipuas tantum aliquot exempli gratia subjiciemus.

2 Ac primum quidem, quòd aliqui Pictores pingunt Sanctissimæ ac beatissimæ Trinitatis vultum uno veluti fasce complexum: ita ut tres nares, tria menta, tres quoque frontes, subjectis tantum quinque oculis represententur; quam pingendi rationem nec sine indignatione ac fastidio sapius ipse conspexi: monstrum intolerandum atque absurdum est, ab eruditis piisque iam pridem damna-

tum, & de quo suo loco paulo fufius dicemus* Cuiusdam autem alterius picturæ ejusdem pene fursuris pius atque eruditus Author Joannes Gersonus Parisiensis Cancellarius, (b) nec sine indignatione meminit, illis verbis: *Cavendum est, inquit, ne aliqua falsa pingatur historia. Hoc autem dico, partim propter quamdam imaginem, quæ est in Carmelitis, & similes, quæ in ventribus earum (scilicet Beate Virginis imaginum) unam habent Trinitatem; veluti si tota Trinitas in Virgine Maria carnem assumpsisset humanam. Mea sententia, nulla est in eis devotio: sed possunt esse causa erroris & indevotionis.* Hucusque Gersonus. Unam autem supradictarum Imaginum testis oculatus refert vidisse in Carthusia Distensi præclarus Author, (c) ubi allata dicebatur ex Francia ingruentium bellorum tempore. Sed non magna admodum jactura fuisset, si inter alias pias & magis eruditas imagines incendio esset absumptas, cum patentem & manifestam occasionem præbeat in re gravissima aberrandi. Quod enim tota Trinitas assumpserit carnem in intemeratæ Virginis utero; error est, atque is perniciosissimus, eorum præsertim qui realem personarum distinctionem non admittebant, quales fuerunt Noetus, Sabellius, Praxeas, alique, & qui cum iis asserabant, Patrem æternum crucifixum fuisse: dicti propterea *Patripassiani*. Qua de re videri possunt Tertullianus, toto libro contra Praxeam, Optatus Milevitanus, Cyprianus, Augustinus, Theodoretus, (d) alique, cum ex veteribus, tum ex minus antiquis.

3 Quod verò in historia Annuntiationis Deiparæ, atque Dominicæ Incarnationis aliquando conspicitur, & me annotasse memini depictum in aliquo ex libris, quos vulgo *Breviaria* nuncupamus; error est aut pictu-

(a) Sess. 25. de Reformat.

* Infra I. 2. c. 3. n. 8. (b) Serm. de Nativ. Dom. t. 4. f. 47.

(c) Molan. l. 2. c. 4.

(d) Opt. Milev. ad vers. Parmen. Cyprian. epil. 73. ad Juvaianum. Ag. 1. Ad quod vult. Deu &c. Theod. Heret. Fabular. c. 7. Philiaf. De Heret. c. 53.

sa saltem exitiosi ac perniciosi erroris occasionem ministrans. Pingitur enim inter lucis radios è cœlo descendentes, & ad terram usque, atque ad ipsam pertingentes Deiparam, corpusculum quoddam bene compactum, quamvis breviusculum, descendens ad Sacratissimum uterum Virginis. Quia verò vel mediocriter doctus, non intelligat, picturam hanc, aut continere hereticum errorem Valentini, aut saltem quòd ejusmodi erroris manifestam ansam atque occasionem subministret? Valentinus enim perpetuò ut hæreticus ab Ecclesia damnatus, in eo fuit errore, ut docuerit, Christum Dominum de cœlo effinxisse, atque attulisse sibi ipsi corpus, & non de Virginis formatum esse substantia: sed per eandem, veluti per tubulum, aut fistulam, in modum leniter labentis aquæ transivisse. Quod quidem pro more hæreticis insito, probare nitebatur ex Scriptura, illis delusus Apostoli verbis: (e) *Primus homo de terra, terrenus: secundus homo de cœlo celestis.* Quare jure merito picturam hanc damnat atque reprehendit Sanctus Antoninus, (f) veluti hæretici erroris occasionem satis amplam subministrantem.

4 De illo autem quod aliqui puerperium sacratissimæ atque Immaculatæ Deiparæ vulgari prorsus modo, & legibus humanæ imbecillitatis consuetò depingunt, aut depinxerunt potius (ego enim ingenuè fateor, me nullibi prædictam vidisse picturam, quamquam aliqua alicubi fortasse supersit) parum distare censent viri docti (g) à periculosi erroris imaginibus. Ego vero distare nihil constanter sentio. Pictura quippe talis aut manifestum contra Fidem errorem continet, aut illi planam viam parat atque sternit. Talis enim pictura est. Decumbit ægra in lecto, palletque doloribus virgo: forbitiunculam eidem adstantes exhibent obte-trices: aliaque hujusmodi Catholicis nullatenus toleranda. Fide etenim sanctum est, sacratissimam Virginem, ut sine voluptate carnali atque corporea genuit; ita absque dolore ullo peperisse. Perpulcrè Cyprianus Martyr: (h) *Sacra virgo, inquit, generix est & obstetrix & devotam àilectæ soboli exhibet clientelam: attre-tat, amplectitur, jungit oscula, por-*

rigit mammam, totum negotium pleas num gaudio. Nullus dolor, nulla nature contumelia in puerperio. Pedisse- quas substantia familiaris non patitur; mancipiorum obsequia sumtus tenuis, & inops mensa excludit. Nullum domus arta diversorium occultabat, nec secreti recessus erat illius casule; incrustaturam tectum, & soli parietes per circuitum vestiebant. Nec locus ibi erat lavacris, que solent puerperis præparari, quippe nec aliqua natura injuria Matrem Domini laeserat; quoniam sine tormento peperit, que in conceptione caruit voluptate. Et tamen consuetudinem sequens, ut legi satisfaceret, quasi cum aliis mulieribus esset ei in hoc opere ratio similis, diebus designatis recubuit, & depositi oneris lassitudinem professâ oblata quieti paruit; & in diebus separationis non se à thoro Ioseph, qui eam numquam tetigit, sed ab ingressu templi & cæteris que lex prohibebat, continuit. Hucusque Cyprianus. Neque minus eleganter, quanvis brevius, Maximus Doctor (i) hanc sacratissimæ Deiparæ puerperii rationem improbat, illis verbis: *Sed absit, ut hoc de Matre Salvatoris & viro justo sit existimandum. Nulla ibi obstetrix, nulla mulierularum sedulitas intercessit: ipsa parvis involvit infantem, ipsa & Mater & obstetrix fuit: Et collocavit eum, inquit, in præsepio, quia non erat ei locus in diversorio.* Quare ex his, aliisque, quæ plurima congeri possent hanc picturam jure merito damnant scriptores quique Catholici. (j)

5 Iam verò quis ferat, quod Pictores aliqui, pietatis velut umbra delusi, pingere quandoque autiunt Servatorem nostrum adhuc puerum cum tabella literaria primas literulas, atque scribendi elementa à Matre Sanctissima discentem? Christus enim Dominus nihil prorsus ab homine didicit, neque discere potuit. *Solus eum, ut ipse loquitur, docuit Pater.* (K) Quod qua ratione verum sit explicare, non est præsentis instituti, contenti tamen interim sinus explicatione Parentis Augustini, qui ita loquitur: (l) *Non eum sibi docuit, quasi indoctum genuerit; sed hoc est eum docuisse, quod est scientem genuisse.* Et post pauca. *Ab illo ergo habet ut nocerit, à quo habet ut sit: non ut prius ab illo esset, & ab illo postea nosset; sed quemadmodum illi gignendo dedit ut esset,*

(e) 1. ad Corinth. 25. v. 47.

(f) 3. part. tit. 8. c. 4. §. 11.

(g) Molan. lib. 1. c. 27

(h) Tom. 3. op. ser. de Nativ. Christi. aut quisquis est ejusdem sermonis antiquus, & Catholicus Author,

(i) Tom. 2. oper. op. adver. Helyidiu. cap. 4.

(j) Catharinus lib. De Cultu Imaginū. Luitenius de Sanctorum gloria lib. 1. Vide Molan. l. 2. c. 27.

(K) Ioan. 8. v. 29.

(l) Tract. 40. in Ioan. circ. med. tom. 9.

esset, sic gignendo dedit ut nosset, &c. Quare pictura talis omnino rejicienda est veluti errori, impiissimæque hæresi Nestorianæ, quæ duas omnino personas admittebat in Christo, manifestam occasionem præbens.

6 His & aliis, quæ consulto omitimus, accenseri posse picturam illam sentiunt nonnulli, qua mater filiorum Zebedæi depingitur filios suos, non quidem juvenes, sed planè pueros Christo præsentans, ab eoque flagitans, ut iidem in regno suo præcipuis honoribus cumulentur. Ex huiusmodi enim (asserunt) pingendi ratione haud mala, posset desumi argumentatio in hunc ferme modum. Ecce Christus pueros elegit in Apostolos; atque hi duo erant ipsi, contra quos decem indignabantur: pueris igitur quo minus primaria conferantur beneficia nihil prohibet. Sed de hoc aliorum potius esto iudicium. Illud interim certum est, Apostolos duos Ioannem atque Iacobum Zebedæi filios, potius Juvenes, quàm pueros, ad Christum accessisse cum matre: neque spiritualia aut Ecclesiastica, ut sic loquamur, beneficia; sed primarios honores regni, quod adhuc temporale existimabant, arbitantes hac ratione se consequuturos, ut rectè interpretantur plerique Patrum, inter quos disertè Chrysostomus. (m)

7 Ad id genus Imaginum, de quibus hic loquimur, referri posse plane videtur pictura illa, in qua Molano teste, (n) depingitur Carolus Martellus à Sancto Ægidio absolutionem reatus sui per manus impositionem accipiens: sive, ut aliqua pictura continet, pingitur Angelus Carolo nuncians remissionem peccati sui, adjecto versiculo,

Ægidii merito Caroli peccata remitto.

quod ab apocrypha & omnino conficta historia desumptum est, qua narratur, ad S. Ægidii preces, Angelo revelante, dimissum esse Francorum regi (si tamen ipse Carolus Martellus rex Franciæ fuit, & non tantum regni tutor atque administer) facinus ingens, quod nulli prorsus ausus est confiteri, si tamen deinceps ab illo desisteret: illudque adjicitur erroneum planè, fideique adversum, quod quisquis S. Ægidium pro quo-

libet admisso crimine patronum invocaret, si ab illo perpetrando abstineret in posterum, dimissum sibi tunc crederet. Sed cum hæc, sive pictura, sive historia sacre Scripturæ doctrinæque Christi, atque Apostolicæ contraria sit, quæ cuiusque lethalis criminis, ut ritè dimittatur, dum copia atque occasio detur, confessionem sacramentalem, atque absolutionem exposcit, sit omnino contraria; neutra illarum toleranda est: sed utraque prorsus rejicienda, ut quæ vel falsum dogma contineant, vel periculosi erroris occasionem exhibeant.

8 Quod etiam apud nonnullos in extremo ipso iudicio depingantur Sacra Deipara, Præcursorque Servatoris nostri, alique præsertim insignioris meriti sancti, orantes pro iis, quos postrema Christi sententia reprobos damnat, à seque abjicit; errorem, & quidem crassum, continet damnatum ab Ecclesiæ doctrina, sanctisque Doctoribus, diserteque ab Augustino Parente (o) serio atque exproffesso disputante adversus eos, qui non recta pietate commoti, impios homines, imo & infideles quosque extremo damnatos iudicio, per sanctorum intercessionem orationesque ab æternis pænis quandoque liberandos. Quod reprobavit etiam Hieronymus (p) illis verbis relatis in Decreto à Gratiano: (q) *In presenti seculo scimus orationibus invicem nos posse juvari: cum autem ante tribunal Christi venerimus, nec Job, nec Daniel, neque Noe rogare posse pro quoquam.* Cui certe errori, quem inter alios, quos permultos gignit Schisma & ignorantia, amplectuntur etiam num moderni Græci, ut luculenter restatur vir clarissimus atque eruditissimus, de his rebus, si quis alius affatim edoctus; (r) quod recentiorum Græcorum allatis testimoniis confirmat. Cui, inquam, errori non utile fert patrocinium nonnullorum ea sententia de liberatione ab æternis ignibus & pœnis animæ Trajani Cæsaris per merita enixasque preces S. Gregorii Magni: quam novissimè tuctur vir doctissimus amicusque noster in paucis Magister Fr. Emmanuel Navarro, Benedictinus (s) Salmanticensis Primarius Theologiæ professor emeritus. Ut enim vera sit illa sententia (quam ego falsam, fluxaque

(m) Hom. 66. in Mat

(n) Lib. 2. c. 23.

(o) De civ. Dei. c. 23.

(p) In Ep. ad Galat. c. 6.

(q) Dist. 8. q. 2.

(r) Leo Allatus Epist. De quorundam Græcorum opinionibus c. 27.

(s) Tract. de Fide disp. 3. dub. ult. §. 1. à n. 25. per tot.

que ac sublestę fidei existimavi semper, imò existimo) casus ille miraculosus à suis etiam propugnatoribus asseritur contigisse modo aliquo valde extraordinario, & spectata, ut Theologi loquuntur, Dei potentia absoluta, non ordinaria: qui proinde non est trahendus in exemplum.

9. Atque alię quidem sese hic offerrebant, occasionem exhibentes periculosi erroris Imagines; quas tamen omittimus, quòd eę suis quęque locis, Deo dante, pertractabuntur. Hęc igitur, & si quę sunt alię, tales sunt,

quas neque haberi, neque depingi viris piis atque cordatis convenit: imò aboleri omnes, si quę pictę aut sculptę inveniantur, præsertim accedente doctiorum & piorum hominum consultatione, atque sententia: & quandoque (si res id postulet) prælati aut superioris iudicio. Quod sensus intelligendum esse in aliis imaginibus sacris, quę erroris quidem, sed neutiquam periculosi, occasionem exhibent, patebit ex iis quę statim subjungimus.

CAPUT VIII.

IMAGINES SACRAS, QUÆ ERROREM QUANTULIBET ETIAM MANIFESTUM, NON TAMEN FIDEI ORTHODOXÆ, BONIŒVE MORIBUS ADVERŒSUM, HOMINIBUSQUE PERNITIOSUM, IN POSTERUM NON DEPINGI CONSULTIUS & PRUDENTIUS EST: TOLERARI TAMEN UTCUMQUE POSSE FACTAS ATQUE DEPICTAS.

T sapienter atque prudenter Rerumpublicarum legislatores plura quidem facienda vetant, nisi sub aliquibus solemnitatibus; facta tamen pro ratis habent, atque vel approbant, vel tolerant: ad eundem modum (ut ego cenŒo) statuendum est in sacris Imaginibus. Neque aliter, meã quidem sententiã, Tridentina Synodus, statuit sæpè jam allegatis & productis verbis: docet enim, ut si qui abusus irrepserint, eos profus aboleri vehementer cupiat: & quod ad Imagines attinet, nullã falsum dogma proponentes, aut rudibus periculosi erroris occasionem præbentes, statuantur. Quibus in verbis eas tantum damnare videtur, quę vel dogma falsum edoceant, vel rudibus periculosi erroris occasionem exhibeant. Circa alias verò superiorum ac prælatorum discretioni ac zelo, ut videtur, subijcit.

2. Igitur Sacrarum Imaginum, quę vel errorem continent, vel illum combibendi rudibus occasionem parant, duplex est series. Prior quidem earum, quę vel falsum dogma de-

monstrant, vel in illud, erroremve periculofum, incidendi ansam atque occasionem subministrant. Posterior verò, quę erroris quidem, & sæpè manifesti, convincuntur, vel illum arripiendi occasionem exhibent minus doctis; sed erroris tamen qui perniciosus non sit, neque homines ad pravè sentiendum inducat. De harum prima diximus non nihil in superiori capite, monentes, ut si quę adhuc huiusmodi imagines reperiantur (quod tamen frequens non esset fat scio) illę omnino submoveantur, aboleantur, quantumque fieri possit exterminentur, consulto præsertim doctorum hominum, imò & superiorum ad quos attineat, prudente iudicio. De postrema verò in hoc capite sermo est; imò totius est nostri laboris atque operis argumentum. Plurima quippe sunt in sacris Imaginibus, quę vel ob hominum incautam pietatem; vel, quod frequentius accidit, propter pictorum imperitiam & ignorantiam, sæpius ab hominibus vel mediocriter etiam doctis, facili ac nullo negotio erroris, & quidem manifestissimi, convincuntur; tametsi error ille non sit, qui perniciem aut detrimentum san-

etis dogmatibus Fideique sacrosanctæ afferat. Quos certè potissimum errores (nam de perniciosis, quod monuimus, vix ulli supersunt) ut quam longissimè exulent à Sacris Imaginibus, totius nostri instituti, laboris ratio atque scopus est; & quidem merito: offendunt enim nimis multum cordatorum atque doctiorum oculos, & rudioribus occasionem præbent, ut illis largissime imbuantur; imo quandoque ut pro illis tuendis, si forte de ipsis admoneantur, depugnent non secus ac pro aris & focis.

3 Quæ autem huiusmodi Imagines sint, rogabit quispiam: Et nobis quidem id multis ostendere promptum erat. Verùm ne multis fiat, illud prohibet, quod nempe hac via cogemur eandem rem bis terve ad satieta-tem usque recudere, & quod proverbio dicitur, eadem crambem sapius recoquere. Exempla ergo aliqua, quibus res clarior atque evidentior fiat, non tam hic persequemur, quàm insinuabimus; eadem postmodum suis locis (nam suis cuique illorum erit) magis ex instituto tractaturi, aliaque, & quidem multo plura, relinquentes, ut suo loco fufius demonstrantur: cum hic (ut sapè cogor dicere) sit seges præcipua instituti à nobis argumenti. Quod igitur, ut ipso fere initio tractationis huius annotavimus, depingatur innocens Isaac Deo per manus piissimi parentis immolandus, non juvenis specie, sed pueri, error est, qui vel solum ex attenta, aut non oscitante sacra Scripturæ lectione convincitur. Sed quid? num propterea pictura talis, quæ sanè frequenter occurrit, ab oculis est fidelium, ut perniciosa, removenda? Non ita censeo, neque censebunt, ut opinor, viri doctiores. Quod Christus Dominus in actu ipso suæ Circumcisionis depingatur in templo, rem exequente sacerdote; imo ut ex habitu atque ornatu videre est, summo, adstantibus ministris & pueris etiam cereis funalibus accensis; aliaque id genus in hoc actu sacrosancto represententur: error est, non uno nomine castigandus, & quem suo loco, Deo dante, manifestissime demonstrabimus. Sed si ob hoc aut removendæ aut abolendæ essent picturæ atque imagines sacra, quæ rē tali modo depingunt ac repre-

sentant; non hoc, uti credo, fieri posset, aut sine non modica pusillorum turbatione, & scandalo, aut sine ingenti etiam jactura & impensa. Permittatur igitur personis aut locis talem retineri picturam; præsertim cum errorem perniciosum Fidei non involvat: sed in posterum non hoc eodem profus modo depinget, qui pictor haberi velit eruditus.

4 Frequentius nihil est quàm depingi latrones duos, qui hinc & inde crucifixi sunt cum Christo Salvatore; qui ut lueret scelera nostra, dignatus est cum istis sceleratis reputari; non clavis confixos, sed funibus adstrictos, aut vinculis. Hoc autem error est, quem ex Ecclesiasticis monumentis, & non levibus conjecturis, satis superque demonstraturi sumus. At cum perniciosius neutiquam sit, ut qui Fidei non adverteretur; tolerari & dissimulari potest in Imaginibus factis: emendari autem atque corrigi oporteret in iis quæ in posterum fient, à pictore aut sculptore non ineruditis. Imò & quod Crucem Christi Domini omnino decussatam, quatuorque extremitatibus constantem, latronum autem non item, sed in modum T literæ; ejusdem fursuris error est: de quo tamen idem atque de præcedenti iudicium esto. Sacram Deiparam cum aliis piis feminis portantibus aromata ad Corpus Christi Domini perungendum, plerique, neque ignobiles, pictores conjungunt. Error autem hic est, & minus quàm aliqui ex iis quos nuper retulimus, tolerandus. Quippe certum est, mulieres illas, quæ aromatis coemptis pergebant, illud pietatis & unctionis officium atque obsequium cadaveri Christi Servatoris exhibituræ; non omnino firmam atque inconcusam fidem habuisse Resurrectionis Christi Domini. Neque id mirum; cum eam non habuerint ipsi (quod maius est) Apostoli, aut certè illorum plures: ut hic facile ostendi posset irrefragabilibus argumentis. Sacram autem Deiparam vel tantillum in Fide Resurrectionis Filii sui titubasse, credet piorum atque Orthodoxorum nullus omnino. Tolerari tamen utcumque potest error huiusmodi picturæ: præsertim cum non illà adeo disertè detur intelligi, ut non eadem referri possit ad piissimum affectum, quo sacra Deipara

Fi-

Filium prosequeretur, & quo vellet pietatis illud officium exhibere Sanctissimo cadaveri.

5 Majus denique quiddam est, aut esse videtur, quod frequentissime Christus Dominus depingitur resurgens, sive, ut Scholæ more loquamur, actu è sepulcro exiens; non clauso, sed referato sepulchro; neque immoto planè, sed amoto lapide.

Quod tamen quotusquisque Catholicorum est qui ignoret, errorem continere crassum ac manifestum? Christus enim Dominus, sicut ad discipulos ingressus est, cum fores essent clausæ: (a) ita è sepulcro egressus est, non referato, sed clauso ingenti lapide: imo ita utrobique clavis foribus & sepulcro ingressus, & egressus est: quemadmodum prius in mundum veniens, clauso omnino exivit utero Virginis. Quod quidem & ex ipsa Evangelii serie, & ex Patribus unanimiter consentientibus, qui plures allegari poterant, omnino constat, estque Fide sanctum: *Nec antequam Calvinus* (verba sunt scriptoris gravissimi b) *hereticus factus fuisset, cuiquam venerat in mentem, aliter intelligere, Christum,*

quam per fores ipsas clausas, ad discipulos ingressum fuisse, quemadmodum & ex matre clauso exiisset utero, & ex sepulchro nondum revoluto exiisset lapide. Cui rei eleganter alludit Ecclesia, illis verbis:

*Qui natus olim è Virgine,
Nunc è sepulchro nasceris.*

Egressus igitur Christus Dominus de sepulchro est, sicut & ingressus est ad discipulos januis illic cubiculo, hic lapide prægrandi obferato sepulchro. Sed tamen tolerari qualitercumque potest vulgatus error, quod scilicet, cum pleraque gesta sint in Christi resurrectione, atque unum horum fuerit, quod descendens Angelus de cælo ab ipsius ostio monumenti lapidem revolverit, ut disertè docent Evangelistæ; (c) pictores multa uno intuitu oculis subijcere volentes, lapidem revolutum depingunt; non ut detur intelligi, Christum Dominum referato sepulchro surrexisse; sed revolutum tandem esse lapidem, cum idem jam antè surrexisset à mortuis.

(c) Matt. 28. v. 2. Marc. 16. v. 3. & 4. Luc. 24. v. 2. Ioan. 20. v. 2.

(a) Ioan. 20. v. 19.

(b) Ioan. Mald. ad locum alleg. Ioan. nis. 3.

C A P U T IX.

IDEM FERENDUM ESSE JUDICIUM CIRCA errores illos, qui in Sacris Imaginibus non rei ipsius substantiam, sed veluti accidentia quædam tangunt; ut sunt anachronismi vestium & armorum, non perspectè cognita peritia, aliaque id genus.

¶ Quod de Oratore præclare, ut omnia, dixit Cicero, idem ego optimo jure de Pictore atque Sculptore dicerem: cum, ut superius docuimus, adeo Pictura finitima sit Orationi. Itaque Tullius Oratorem diffiniens, *Neminem esse, inquit, in Oratorum numero habendum, qui non sit omnibus iis artibus, quæ sunt libero dignæ, perpolitus.* (a) Quam eandem rem pressius enarrans, subdit postmodum, quod ab eo qui pro rei dignitate Orator sit futurus *Legendi etiam sunt poëtæ, cognoscenda histo-*

ria, omnium bonarum artium scriptoræ res ac doctores & legendi & pervolvendi. Harum enim rerum cognitione non perfunctoria ut summus adornatur Orator; ita nec absimili modo Pictor. Contrà verò ex illarum omnino ignorantia, aut non satis exquisita peritia; in quos non errores passim incidunt Orator & Pictor? Sed Oratorem quidem doctioribus aliis tradamus erudiendum: nobis, quod ad præsens attinet, cum Pictore res est. Atque hujus certè muneris plerique ignorant planè gestarum rerum seriem, historias nationum, ac Religionum ritus, mores gentium, alia-

(a) Lib. 1. de Oratore, non longè à princip.

que his simillima. Quo fit, ut historiarum, rerumque magnarum eventus, virorum magnorum imagines, aliaque id genus pingere volentes; non tam pingere, quam ineptire, ac plañe insanire videantur.

2 Infinitus essem, si rem hanc exemplis velim confirmare. Sed prætermiſſis profanis Imaginibus (qui alius tractandi ac differendi locus est) instituti nostri ratio postulat, ut nonnulla saltem libemus erga sacras. In bellis sacris antiquissimis depingendis sæpè numero non sine risu, aut potius stomacho, observavimus armatos Abrahami vernaculas, non aliter depictos, ac si essent Julii Caesaris, aut Antonii milites Romani, loriceis obrectos ac clypeis, caligis indutos, nudo genu, atque exsertis brachiis dimicantes: quodque magis est, Abrahamum ipsum purpurâ, Imperialique paludamento, ut de aliis ornamentis taceam, probè contactum, in genua ante Melchisedechum procumbentem: imò, quod fidem superat, sed videtur tamen, Josuam illum magni ducem cataphractico illo armorum genere, quod Hispani nominamus *Corazas*, à capite ipso ad calcem splendide munitum, insidentem equo; & hunc non tantum illo ephippii genere, quod nos *Sellam* vocamus, insigniter stratum; sed etiam illis equitandi adminiculis, quibus Græci Romanique, quia re prorsus caruerunt, nullum fecerunt nomen; quamquam recentiores Latini utcumque nominent *Stapedes*, Hispanique nostrates, *Estrivos*. Quæ omnia, aliaque per multa, quid, rogo, sint, nisi vana imaginantium fingentiumque deliria? Satis enim constat, vetustissimas illas gentes, præsertim Hebræam, non iisdem armorum generibus usas esse, quam longa post secula fuerunt illa, quibus consueverunt bellare Romani: imò ne Romanis quidem ipsis, præsertim veteribus, in usu fuerunt aliqua, vel certe pleraque, quæ postmodum non absurdè neque inutiliter fuerunt inventa: ut (ne per multa longius divagemur) constat in illis equitandi adminiculis, quæ magna cum equitantium atque pugnantium utilitate reperta sunt; illis nempe de quibus nuper sermo erat, quæ propter rei usum recentiores Latini nominarunt *Stapedes*. Hæc enim quivis minus quam mediocriter eruditus,

nulla fuisse apud veteres, probè sciet; neque ante reperta fuisse quam post ruinam Imperii Romani, ut diligenter viderunt, opportuneque annotant viri eruditione longe clarissimi. (b)

3 Hæc igitur omnia, quamquam non singula, quod certè possemus, perstrinximus; errores planè sunt iis similes, quos admisit pictor, alioqui non omnino malus, negligens tamen atque ineruditus: qui cum acies Gregorum pinxisset illum oppugnantes, affinxit milites taxillis, ut hodie fit, ludentes super tympanum: neque hoc solum; sed & alios luforiis illis, quæ hodie in usu sunt, chartulis pictis, quos *Naypes* vocamus Hispani, certatim colludentes: alios denique per longum tubulum fumantes herbam illam Indicam, seu potius Americanam, quam vulgò Tabacum nominamus. Quod mihi, sicut & paullo supra commemorata, in mentem revocant picturam quamdam, quam sæpe propriis lustravi oculis. In qua quidem cum Sanctus ille, Regumque piissimus ac fortissimus Ferdinandus III. Castellæ ac Legionis Rex Hispaniam oppugnans pingeretur, appinguntur Sclopetarii milites, fistulis illis armati, quæ vi pulveris pyrii globos jaciunt; cum tamen huius rei inventum ferme seculis posterioribus sit obsidione ac deditioe ipsa Hispanensi. Hæc enim contigit anno Domini M.CC.XLVIII. quod Historici nostrarum rerum passim affirmant. Videtis P. Ioannem Mariana, (c) amicumque nostrum Doct. Dom. Ioannem de Ferreras, (d) qui res has omnes diligenter persequitur: inventio autem pulveris pyrii, circa annum Domini fere MCCCLXXVIII. ut cõsentiant eruditi. (e) Hæc, aliaque, quivis non omnino indoctus conspiciat cum sit, quid aliud dicat, nisi Horatianum illud, quod sæpe usurpare placet & cogimur?

Spectatum admissi risum teneatis amici?

sed pergamus ad alia.

4 Frequentius nihil est, quam Sanctorum Apostolorum vestes, imò & ipsius Christi Domini, eo modo depingere, ut tunica representetur coloris rubri, pallium autem carulei, alteriusvè coloris, ut est croceus, aut fuscus; ut nihil hic dicam de Legis-

(b) Pancirollus de novis re-
pertis, lib.
2. tit. 16.
S. 2. Rob.
Valtur. de
re Militari
lib. 10.
cap. 2. Petrus Vi-
ct. variat. le-
ction. lib.
37. c. 15.
Henricus
Salmuth
in Com-
ment. ad
præd. Pã-
cirolli lo-
cum.

(c) De
Reb. Hisp
lib. 13. c. 7
prop. fin.
(d) Hist.
rer. Hisp.
tom. 6. p.
204.
(e) Poly-
dor. Virg.
lib. 2. de
Invetori-
bus rer. c.
11. Steph.
Foreatu-
lus, lib. 4.
de Impe-
rio & phi-
losof. Ga-
llor. Gui-
dus Pan-
ciroll. de
novis in-
vêtispart.
2. tit. 18.
& ib. Hé-
ric. Salm.

(c) De
Reb. Hisp
lib. 13. c. 7
prop. fin.
(d) Hist.
rer. Hisp.
tom. 6. p.
204.

(e) Poly-
dor. Virg.
lib. 2. de
Invetori-
bus rer. c.
11. Steph.
Foreatu-
lus, lib. 4.
de Impe-
rio & phi-
losof. Ga-
llor. Gui-
dus Pan-
ciroll. de
novis in-
vêtispart.
2. tit. 18.
& ib. Hé-
ric. Salm.

docto-

doctorum & Phariseorum vestibus: in quo quisque pictor phantasiae suae nimis indulget: adeo ut hos depictos viderim; quò significetur doctorum senum gravitas & auctoritas, cum conspicillis, qui hodie in usu sunt senibus literatis: cum tamen certum omnino videatur viris doctoribus (quidquid auctoritate Plantina moti Pancirollus, (f) atque eius Commentator subdubitent) usum conspicillorum adeo recentem esse, ut merito veniat adscribendus ad annum ferme M.CCC. quo tempore, vel circumcirca Alexander de Spina Ordinis Praedicatorum, conspicillorum humanae vite perutile, imo penè necessarium dixerim, inventum, aut restauraverit paullo ante excogitatum, aut omnino primum invenerit. Qua de re legelis eruditissimum Italum Philosophum Franciscum Redi, literis de hoc argumento datis ad perillustrem virum Paulum Falconerium.

(o) Itaque, ut dicebamus, vestes Christi Domini, & ipsorum Apostolorum, quas, quibus in genere loquendo consistant partibus, suis locis dicemus, commodius & exactius, Pictores nostri frequentius colore rubro, caruleoque, aliove simili depingunt. Falsum id, & quantum assequi conjectura possum, ineptum. Etsi enim non penitus sit exploratum, quibus omnino coloribus in suis vestibus Judaei usi fuerunt: tamen illud mihi, ut longè probabilius persuasum est, usos fuisse praecipue duobus, albo scilicet & fulco, seu pullo. Albo quidem frequenter usos esse, satis probari potest ex illo Ecclesiastae: (g) *Omni tempore sint vestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat.* Ubi sapiens adhortans ad honestum, & modestum usum earum rerum, quas Deus ipse, non tantum ad sublevandam necessitatem, sed ad tuendam etiam commoditatem, & munditiam humanae vitae contulit; cujus modi documentorum affatim plenus est ille liber; quamquam eadem aptissima & convenientissima sint, praesertim in Evangelica Lege, ad spirituales & planè sublimiorem sensum traducenda: illud in primis admonet, ut curare debeat homo, quem instituendum suscipit, ut nimirum toto tempore utatur mundis & concinnis vestibus: quae proinde erant albæ; quod innuit illis verbis: *Omni*

tempore sint vestimenta tua candida. Illud verò quod addit, *& oleum de capite tuo non deficiat*, morem tangit earum regionum, & apud Israelitas usu receptissimum, unguendi scilicet capitis: quod à divitibus fiebat unguentis, aromatibusque; à popularibus verò communi oleo, quamquam (ut putari fas est) puro & defocato: quod in Evangelio ipso satis exprimitur non uno in loco. Ipse enim Christus Dominus conquestus apud Simonem Phariseum de minus benevolentiæ suae ipsius in ejus domum receptione, illud exprobrat, quod illius caput oleo non unxerit, illis verbis: *Intravi in domum tuam: oleo caput meum non unxisti.* (h) Imò idem Dominus & praceptor admonens fugiendam hypocrisim; cum per jejunii dies solerent Pharisei unctionem capiti omittere, quò scilicet apparerent macilentiores, squallentes, & sordidi: discipulos è contrario admonet, etiam jejunii diebus curare diligenter, ut caput ungant, faciemque lavent. Sic enim ait: *Tu autem cum jejunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus jejunans.* (i) Ergo satis deducitur ut probabile, ne dixerim perspicuum, Hebraeos usos esse vestibus albis; praesertim cum ille color in usu etiam frequentissime fuerit apud Romanos, qui fortè id ab Orientalibus acceperunt, & magis adhuc florente Repub. cum hoc tamen discrimine, quò divites, elegantioresque toga, quae magis proprius Romanorum habitus fuit, non tantum albæ, sed candida & nivea uterentur: vulgare autem hominum minus albæ, & magis pallente: quod innuit Seneca, cum inquit: (j) *Mirari quidem non debes corrupta excipi, non tantum à corona sordidiora, sed ab hac quoque cultiore turba. Togis enim inter se isti, non judicis dissident.* Quòd etiam, & magis ad rem nostram facit, usurpatum esse apud Judaeos, ex illo probari potest, quòd Jacobus Apostolus, qui illis Epistolam scripsit, scilicet *Duodecim tribubus, qui sunt in dispersione*; nempe ad eos, qui Christi fidem fuerant amplexi, admonens illos, non habendam esse personarum acceptionem ex vanis vestitus, & ornatus signis, illud habet: (K) *Etenim si introierit in convivium vestrum vir aureum anulum habens in veste candida; introierit autem & pauper in sordida*

(f) De novis re-
pertis p. 2
tit. 15.

(o)

(g)

(g) Eccle-
siast. 9. 8.

(h) Luc. 7
46.

(i) Matth.
6. 17.

(j) Senec.
Epist. 115

(K) 1. Ja-
cobi 2. 2.

didō habitu, &c. id est cum veste, alba quidem in se, sed pallente, sordida, &, ut ita dixerim, obsoleta. Ecce etiam apud Hebræos Judæosvè utrumque illud, quod de Romanis diximus, usitatum.

6. Cæterum apud Romanos labente, aut collapsa Rep. coeperunt togæ albæ, aut candidæ esse in defuetudine, abiitque populus ad pœnulas, lacernas, aut solas tunicas, easque coloris fusci, sive pulli. Qua de re Suetonius res Augusti referens: (l) *Etiam*

(l) Suet. in
Aug. c. 40

(inquit) *habitum, vestitumque pristinum reducere statuit, ac visa quondam pro concione pullatorum turba, indignabundus ac clamitans; En ait,*

Romanos rerum dominos, gentemque togatam. In cujus rei gratiam *negotium Adilibus dedit, ne quem posthac paterentur in foro, circove, nisi positis lacernis, togatum consistere.* Quod sanè sub posterioribus Imperatoribus magis ac magis in usu fuit, præcipuè apud plebeios, ut satis constat ex Spartiano Appianoque; ut, nempe vulgus, abjecta toga, uteretur lacernis, pœnulis, & tunicis: quas sanè fuisse coloris fusci, sive pulli, sive grisei, multis probare promptum erat. De quo tamen argumento videri potest copiosè, ut solet differens, Lipsius. (m)

(m) Lipsius lib. 1.
Elect. c.
13.

7. Atque ex his quidem jam non obscurè patet Judæos, Christi ipsius tempore, præsertim nobiliores ac divites, usos esse in vestibus colore albo; pauperiores autem & populares, fusco, pullo, aut, quod idem censo, lanæ nativo, non cinericio quidem, sed illo (difficile enim est colorum idæas verbis exprimere) quem nos dicimus *pardo*. Ipsum autem Christum Dominum, ut erat in cunctis rebus, etiam non maximis, gravitatis exemplar & modestiæ, hoc ipso colore in vestibus usum esse, mihi fat est probabile: nativus est enim velleris fusci color, atque lanæ nullis imbutæ aut fucatæ tincturis: certè non albo; quod probari potest ex eo quod cum eundem Christum Dominum Pilatus Romanorum Præsès trāsmisisset propria indutum veste ad Herodem Galilææ Tetrarcham, per illos dies solemnitatis occasione Hierosolymis commorantem; ipse Herodes illum ab se spretum ad Pilatum iterum remisit veste indutum alba. Quod totum habet divinus textus illis verbis:

(n) *Sprevit autem illum Herodes cum exercitu suo: & illustravit indutum veste*

(n) Luc.
23. 12.

alba, & remisit ad Pilatum. Ergo ipse Christus non ante erat veste alba indutus: alioqui quid egisset, aut agere intendisset, impius rex, Christum veste alba super albam vestem rursum induens? Imò ex hoc loco, meo quidem iudicio, confirmatur, etiam Judæorum nobiles vestibus albis usos fuisse; illoque ludibrio regem impium voluisse per jocum denotare Christum D. non ut popularem aliquem seductorem, sed ut nobilem & ex primoribus habendum esse: ad eum ferè modum quo Romani milites eundem cæli terræque Regem per jocum atque ludibrium Regem Judæorum indutum purpura salutarunt.

8. Neque ad sentiendum oppositum, nempe quod Christus Dominus usus fuerit vestibus non fuscis, sed albis, movere quenquam debet id quod in ejusdem transfiguratione dicitur, referente Evangelista Matthæo: (o) *Vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix*: id est, reddita esse omninò candida ex simpliciter albis: ad eum modum quo Romani, cum Magistratus ambirent, non contenti togarum albedine, illas fullonibus traditas, cretaque oblitæ, candidas & splendentes reddere satagebant: dicti propterea *Candidati*, ut norunt hi etiam, qui bonas literas à solo limine salutarunt. Imò hoc differtius explicare videtur

(o) Marc.
17. 2.

textus D. Marci illis verbis: (p) *Et vestimenta ejus facta sunt splendentia & candida nimis, velut nix, qualia fullo non potest super terram candida facere.* Non, inquam, hoc movere debet utcumque speciosum. Namque illo miraculo, ex lucis copiosa abundantia, quæ maximè saltem candorem atque splendorem inducit, vestes Christi Domini, quæ in se pulli vel fusci coloris erant, adeò splenderent; ut albæ omnino, imò candidæ & splendentes apparerent oculis intuentium. Quod etiam innuere mihi videtur Lucæ textus, dum ait, (q) *Et facta est, dum oraret, species vultus ejus altera, & vestitus ejus albus & resurgens.* Quasi diceret: In illa gloriæ ostensione vultu Christi visum esse quasi sub altera, id est, sub solis urgentis specie; & vestitum ejus, quamquam in se fuscum, album & prefulgentem apparuisse. Et hæc, quantum ad colorem attinet, de Christi sacratibus vestibus. Apostolorum autem,

(p) Marc.
9. 2.

(q) Luc.
29.

utpote humiliorum hominum & plane vulgarij, ut rudiores & grossiores fortasse; fuisse etiam coloris fusci, pullive, nullus dubito. Facebat ergo illa speciosa colorum varietas in vestibus tam Christi Domini, quam Apostolorum; ut proinde pullati, & fusco amicti colore, quam purpurati variegatique depingantur. Alias vero observationes circa vestium eorundem partes, formam, atque materiam, suis locis, ut monuimus, commodius referemus.

9 Ut verò quod in hac parte vulgarij errorum jure commemorari potest, intactum non sinamus; quid frequentius est, quam cum convivia veteris aut novi Testamenti depinguntur, depingi convivas assidentes mensæ in sellis, scammilvè locatos; cum tamen certò certius constet, veteres, præsertim Orientales, à quibus primitus ad alias orbis nationes mos hic fluxit, convivii usus, non hoc sedendi, sed recumbendi, aut discumbendi modo, stratis lectulis ac tricliniis impositos? Infinitus essem, si rem hanc ex professo, quod ajuat, & pro dignitate vellem exequi: cui certè aliorum scripta plenis huc conferre manibus non est cordi. Videat eruditus lector, & consulat, quæ ex præcis Authoribus, cum Græcis, tum Romanis marmoribus, atque antiquis monumentis Hieronymus Mercurialis, (r) Petrus Ciaconius, (f) Julius Cæsar Bulengerus, (t) alique passim eruditè disputant & convincunt. In hoc hunc morem, qui ab Asianis, ut diximus, ad Græcos, atque ab his postmodum ad Romanos defluxit, meridiana luce clarius indicant Scripturæ sacræ insignes loci tam veteris, quam novi testamenti. Veteris quidem; nam (ne per multa alia & magis obscura divagemur) in Estheris historia, ubi convivii illius celeberrimi appatus describitur, in quo Assuerus (sive ille fuerit Xerxes, dictus Oxyares, ut reputat Josephus Scaliger, (u) sive potius Artaxerxes, dictus Longimanus, ut probabilius alii suspicantur, (x) sive alius quispiam, de quo virum doctum eruditè disputantem adire licet. (y) In quo, inquam convivio Assuerus (quisquis ille fuerit) regni sui proce- res, ac dynastas excepit, illud habetur: (z) *Lectuli quoque aurei, & argentei super pavimentum smaragdino & pario stratum lapide, dispositi erant.*

Ubi lectulos quidem, non sedes aut sellas convivis paratas, quivis non oscitans lector notare poterit. Sed clarius res exprimitur eodem libro, ubi res eadem absque ullo tergiversationis loco describitur illis verbis: (a) *Qui (Rex scilicet Assuerus) cum reversus esset de horto nemoribus confito, & intrasset convivii locum, reperit Aman super lectulum corruisse, in quo jacebat Esther. An non hic, erudite lector, lectulum, & non sellam, & jacere, & non federe cernis? Ita plane: ut propterea ineptus hic commentator videar, si verbum addam in confirmanda re manifesta. Videat tamen qui volet, sacræ hujus historiæ Commentatores & Interpretes.*

10 Neque minus diserte favent novi foederis testimonia; in quo consulto sacer historiographus utitur, non sedendi vocabulo, sed discumbendi, aut recumbendi, quod tertio quoque, quod aiunt, verbo apud Evangelia reperies: adeò ut hic frequentes allegare locos pigeat ac pudeat. Sin minus, dicant illi, quibus ob harum rerum ignoracionem nova, atque mira sibi proponi queruntur, quæ ratione commodè explicari queant Evangelici textus duo præsertim loci. Prior est, in quo de muliere illa, quæ Domini pedes lacrymis rigavit, capillis terfit, unguentoque unxit, dicitur, quod *stans retrò secus pedes ejus, lacrymis capit rigare.* (b) Nam quo pacto Christi Domini sedentis ad mensam, pedesque, ut naturalis fert ratio, sub ipsa mensa recondentis, potuit commodè, imò ne incommodè quidem, mulier quæ retro sese continebat, retroque accessit, rigare lacrymis, tergere capillis, atque unguento perungere pedes potuit? Hoc ego non video, nec vidè doctiores homines. Factu tamen est facile, si Christum Dominum, ut & cæteros convivias, non mensæ dixeris assedisse, sed toro recumbentem: *Quia qui ad mensam (verba legis viri eruditissimi atque gravissimi) antiquo more super toros accumbentem, ita jacebant, ut caput versus mensam, pedes versus exteriorè partem haberent, qua ministri fercula ferentes mensam obibant.*

II Posterior est ille, in quo de Joanne Apostolo, quem Salvator præcipuè dilexit, dicitur: (c) *Erat ergo recumbens unus ex discipulis eius in sinu Jesu, quem diligebat Jesus: quod idem*

lib. 1. c. 11. f) De Triclinio. (t) De convivii. (u) De Emendar. temp. lib. 6. (x) Josephus lib. 11. Antiquit. c. 6. Niceph. Suid. & Zonar. ap. Euseb. in Chron. ad ann. mundi 3590. (y) Ant. plus à Matre Dei in Præf. Hag. gic. 1. dub. 9. §. 3. (z) Eth. 1. 6.

(r) De Arte Gymnast. lib. 1. c. 11. f) De Triclinio. (t) De convivii. (u) De Emendar. temp. lib. 6. (x) Josephus lib. 11. Antiquit. c. 6. Niceph. Suid. & Zonar. ap. Euseb. in Chron. ad ann. mundi 3590. (y) Ant. plus à Matre Dei in Præf. Hag. gic. 1. dub. 9. §. 3. (z) Eth. 1. 6.

lib. 1. c. 11.

(a) Ibid. c. 7. 8.

nos. 1. c. 11. 295

lib. 1. c. 11.

(b) Luc. 7. 38.

Ioann. Mald. ad hunc loc. pag. 999.

(c) Ioan. 13. 23.

(d) Ibid.
21. v. 20.

idem alibi repetitur (d) illis verbis: *Conversus Petrus, vidit illum discipulum quem diligebat Iesus sequentem, qui & recubuit in cœna super pectus ejus.* Quo ex loco non obscure colligitur Christum Dominum in postrema cœna ad mensam, non sedili usum, sed uno eodemque lectulo cum Ioanne sibi admodum charo discubuisse, quidquid sui fortassis oblitus commentetur hoc loco vir eruditissimus, quem supra nominavimus: (e) Hoc enim modo facillimo negotio intelligitur, quomodo discipulus ille recubuerit, aut caput cervicemque reclinauerit super pectus Iesu: imo quod Christus ipse Dominus quodammodo in collo Ioannis caput inclinaverit: quod disertè supponere videtur aut asserere Ambrosius verbis illis elegantissimis: (f) *Nonne, inquit,*

(e) Iacon.
Maldonatus.

(f) Ad c.
15. Luc.

tibi videtur Christus cecidisse in colulum Ioannis, quando erat Ioannes in sinu Iesu cervice recumbens reflexa? & ideo verbum apud Deum vidit, quia erectus est ad superna. Hoc, inquam, modo res clara efficitur atque patens; alio autem non item; nisi ægrè nimium ac difficulter, quamquam eò vulgariter utantur pictores antiquarum rerum ignari, ut appositè vidit Author supra laudatus. (g) Errores autè ac lapsus hi, aliique iis simillimi, non tales sunt, ut ob illos aut rejiciendæ picturæ sint sacræ, in quibus reperiuntur, aut nimium reprehendendi pictores: quamquam consultius erit, ut magis rerum antiquarum ignari eisdem, quantum fieri poterit, devitent ii, qui bono titulo audire velint pictores docti atque eruditi.

(g) Hier.
Mercur.
loco vbi
supra.

CAPUT X.

IN PICTURIS SACRIS LICERE DEPINGI QUÆDAM, quæ ad pietatis excitant studium, quamquam ea neque ex Evangeliiis, neque ex sacris aperte desumantur historiis; quemadmodum & alia, quæ non tam historiam continent, quàm ad quamdam piam significationem spectant.

quemadmodum Orator, aut Historicus pleraque effert, conjectura tantum, aut topicis rationibus innixus; ita Pictor non opus est, ut semper certa atque evidentiâ proponat; satis est enim si sectetur probabilia. Quamobrem reprehendendæ non sunt sacrarum rerum picturæ aliquæ, quæ licet non manifestis Scripturæ locis confirmantur, aut ex Historiis Ecclesiasticis desumantur, nihil tamen adversum continent; imò quodammodo conforme iis quæ nos docent sacræ Scripturæ, aut verò Ecclesiasticæ Historiæ. Multa planè sunt, quæ hic ultro sese ingerent dicenda, nisi brevitati obsequi vellemus, & plurima suis quæque observarentur locis: quare attingisse aliqua nobis satius erit, quàm perlustrasse singula.

Quodnam fuerit pomum arboris

vetitæ, quo comesto peccavit primus parens hominum, ab eoque statu felicissimo, in quo conditus erat, statim atque comedit, excidit; res, si quæ alia, apud sacros Scriptores ac Theologos incerta est, ac prorsus ambigua; asserentibus aliis fuisse ficum; illo ducti momento, quòd scilicet primi parentes simul atque cognoverunt se esse nudos, *consuerunt* (inquit sacer textus (a) *sibi folia ficus, & fecerunt sibi perizonata:* aliis verò fuisse malum; quibus illud favet: (b) *Sub arbore malo suscitavi te: ibi corrupta est mater tua; ibi violata est genitrix tua.* Qua de re videat prudens atque eruditus Lector virum impensè doctum, apprimèque pium, dum in vivis ageret, inò etiam num, amicum nostrum D. Gabrielem Alvarez de Toledo Equitem Alcantarensensem, de illa graviter atque opportunè differentem docto prorsus Opere Historiæ Ecclesiæ atque

(a) Gen. 3.
7.

(b) Cant.
8. 1.

(c) Lib. 2.
cap. 3.

que mundi: (c) nobis enim ad alia properantibus satis sine dubio indigitasse, simulque cineri sepulto, fama que superstiti hanc honoris glubulam injecisse. Hac autem omnia cum ita sint, nihil frequentius est, quam ut pictores depingant rubens malum in manu femine, illud Adamo viro suo porrigentis: neque id male, aut temere: quandoquidem id sit probabiliter, sed vel maxime, quod pomum illud arboris vetitæ, quodcumque illud fuerit, à factis textu describatur, (d) *bonum ad vescendum, & pulcrum oculis, aspectuque delectabile.*

(d) Gen. 3.

3 Plurima essent (libet enim hoc repetere) que hic dicenda forent huic exornando & probando argumento. Sed nos angustiis terminis contineri studentes pauca subjungimus. Atque ut à veteri ac terreno Adamo ad novum atque celestem transeamus, in una tantum Dominicæ Passionis representatione, si non quidem omnia, pauca saltem, eaque notatu digniora huic pertinentia subnotare fas est. Principio igitur: comprehensionem Christi Servatoris depingentes, ipsum Dominum in terra projectum pingere soliti sunt pictores alioqui non incelebres; imò impietatis ministros, ipsum trudentes calcibus, & fuste minantes, ut surgat. Pium hoc quidem, neque male ex Revelationibus pie credibilibus, sanctorumque contemplationi addictorum meditationibus desumptum. Atque ob id etiam tolerabile, imò etiam fortasse laudabile: cum tamen alioqui neque ex Evangelici contextus historia, neque ex Ecclesiæ perpetua consensione, nec denique ex aliis gravioribus antiquitatis depromptum monumentis. Quam gravissimis utique verbis horrendum atque ignominiosum Christi Domini tormentum complexa est dignitas atque majestas Evangelica! flagellationem dico cruentam, quæ Iudææ præses Pontius Pilatus militibus ac lictoribus suis imperata, putavit se posse irritato atque clamoso populo satisfacere: qui enim ex Evangelistis eandem luculentioribus enuntiavit verbis, hæc tantum habet:

(e) Ioan. 19. 1.

(e) *Τὸ τὲ οὐκ ἐλάβεν πλάττον τὸ τὲν ἰησοῦν, ἢ ἡμαρτίαν αὐτοῦ: id est: Tunc igitur apprehendit Pilatus Iesum, & flagellavit.* In hac autem describenda pictores non modicum inter se discrepant, &

eorum aliqui, nisi ego fallor, revelationibus ac meditationibus piorum plus justo fortassis indulgent. Describunt enim in primis horrenda ac plane atrocia flagellationis instrumenta; catenas, inquam, acutis passim ac ferris aculeis obarmatas, & quæ tribulis etiam ferreis, acuminibusque terminatas, senticosas, spinosasque virgas, aliæque id genus, si quæ sunt, atrociora. Deinde Christum ipsum Dominum omnimodò laceratum, ac carne nudatis ossibus flagris penè confectum representant. Ego verò hic; ut quæ mea, (imò non mea tantum, sed gravissimorum etiam virorum) opinio fert, apertè pro-mam; duo statuo. Primum quidem Dominicæ flagellationis instrumenta fuisse vel lora coriacea; vel, quod fortè probabilius est, fuisse virgas. Lora quidem; nam his servi, vilescque adedò homines apud Romanos cædebantur, (f) quod innumeris prifcorum testimoniis probare promtum erat, præsertim Plauti, (g) atque Terentii, (h) Ciceronis etiam, cuius est illud: (i) *Quos Antonius deliciarum causa loris in convivio cædi jubebat à suis publicè.* Hoc verò supplicium illud est, in quo (quod præclare Bernardus (j) scriptum reliquit) *Christus non tantum servi formam accepit, ut subesset; sed etiam mali servi, ut vapularet.* Virgis verò, quoniam his Romanos usos esse in verberationibus, & ob id lictores armatos virgis Magistratus procedere solitos esse, res est notior, quam ut hic comprobari testimoniis veterum debeat, etiam somnolentis lectoribus. Vide quæ hic annotat Author gravis sæpè à nobis nec sine laude nominandus. (K)

4 Deinde illud certum est, flagellationem illam haudquaquam levem fuisse, vel perfunctoriam, sed acerbam planè, atque sanguineam: hoc quod vel maxime probari potest ex eo, quod, ut supra notavimus, Pilatus eam putavit se posse populo satisfacere, quantumlibet in Christum irato atque feroci: quod ipse, ad illam respiciens, satis indicavit, illis verbis: (l) *καὶ δὲ σκῶσας αὐτὸν ἀποδ' ὕδατος.* Id est, ut vulgatus noster textus habet: *Corripiam ergo illum, & dimittam.* Quod peropportune Bernardus (m) adnotatum reliquit, qui dulciter, ut solet, Iesum alloquens, *Si enim, inquit, sanguis tuus in flagellatione fuit tam copio-*

(f) Vide

Lipsum De Cruce lib. 2. c. 1. (g) Plaut. in Poenulo illis verbis: Ne de hinc varientur virgis, & loris domi.

(h) Ter. in Adelp. Act. 2. sc. 1. vsque ad necem operire loris.

(i) Cic. 13 Philipp.

(j) S. Ber. (K) Ioan. Maldonat ad c. 27. Mat. v. 26.

(l) Luca 23. 23.

(m) Tract. de Passione D. c. 4. non longè à princip.

se effusus, ut columna guttis illius respersa adhuc, sicut asseritur rubra servet vestigia quantum sanguinis credam ipsis flagellis corpus tuum mitissimum scindentibus inhaesisse? Imò subdit Tam dire flagellatus est Dominus, ut sanguis ejus sursum in aera resurraret. Pingitur ergo recte Christus Dominus dire caesus, tumentibus vivicibus, plagisque cruore manantibus. Ad quod satis erant in robustis manibus virgæ, loræque cruda; quanvis alia quæ sæpe memoravimus, non ita conformiter ad facti veritatem repræsententur. Pingi verò Dominum flagris caesum in ipso pectore, ac ventre, ex quorundam, piis quidem, sed non admodum probabilibus conjecturis ac meditationibus, quantum censere possum, ineptum est.

5 In contumeliosa Coronatione, milites palis, atque bacillis spineam coronam infingentes capiti Christi Domini describuntur. Necunde id constat: esse tamen probabile ac vero simile, nullus dubito; præsertim si senticosum illud sertum horrendis spinis armatum undique se monstrabat, ut communiter docent Interpretes: tunc enim, ne manus sibi milites pungentibus spinis lacerarent, credibile est vulgaribus usos instrumentis, qualia certe sunt pali atque bacilli. Quamobrem probabilis est admodum hæc Coronationis Domini pingendi ratio, quanvis ex textibus Evangelicis, aliisve antiquitatis monumentis non comprobetur.

6 Majus quiddam est, quod in bajulatione Crucis pictores nimium inter se discrepant. Alii enim totam, & solidam crucem, sibi destinatam, Christum Dominum portantem describunt: quod non fit utique sine gravi fundamento. Alii totam Crucem describunt portantem Simonem illum Cyrenæum: neque id male; cum neque doctorum virorum, imò & sanctorum, quin etiam Evangelica ipsa autoritate careat. Alii denique, & magis communiter, utrumque simul; Christum, inquam, Dominum & Cyrenæum in ferenda aut portanda Cruce depingunt. Atque inter hos etiam differentia est: non desunt enim qui Christum Dominum repræsentent bajulantem extremitatem Crucis, & Cyrenæum robur ipsius, & brachia. Contra alii, (quod longè communius est) Christum ferentem brachia cru-

cis, & Cyrenæum ejusdem extremitatem portantem, depingunt. Verum enim vero tam de hoc, quam de aliis, quæ ad Passionis Dominicæ mysteria repræsentanda attinent, fusius locus, Deo dante, tractaturi sumus. Quare prædicta, exempli tantum causa, delibasse contenti sumus; plura circa hæc, aliaque, atque uberiora fortassis, alibi dicturi.

7 Restat igitur, ut perstrictim saltem annotemus duo, quam continet Capitis epigraphe. Depicta non semel videtur Imago Christi Domini, vestibus spoliati, cœlum suspectantis, flagris concisi, spinis coronati, expansis hinc & inde manibus, atque hoc gestus edentis super petram. Hanc Christi Domini pingendi rationem certo atque explorato in sacris Evangelicis fundamento carere, quis nesciat? Sed tamen piè sic depingi ac repræsentari quis ambigat? Eà enim solum intenditur Christum Dominum Passionem suam, Patrique Aeterno eximiam obedientiam, atque erga humanum genus charitatem eidem Aeterno Patri demissè & ardentè offerre, quò nos ad gratitudinem magis ac magis accendamus. Imò quòd alicunde & piè & probabiliter sit desumpta, opportunè adnotat harum rerum gravis scriptor, (n) allegans Henricum Herpium, (o) Scriptorem, ut putare decet, Catholicum, sed quem mihi videre non contigit. Eiusdem fermè argumenti atque instituti est pictura alia, in qua Christus Dominus plagis concisus, spinisque coronatus, supra crucem ipsam genuflexus describitur, mundum totum globo quodam repræsentatum Patri suo aeterno offerens. In quo quidem pii cogitatus repræsentatio quærenda atque amplectenda potius est, quam rerum gestarum historia. Neque verò piis hisce cogitationibus fundamentum omnino deest ex sacra Scriptura de promtum: satis enim constat Christum Dominum toto sanctissimæ vitæ suæ tempore, atque in ipsa sacratissima sua Passione præcipuè, preces suas ac lacrymas obtulisse Patri, dicente Apostolo: (p) *Qui in diebus carnis sue preces, supplicationesque ad eum, qui possit illum salvum facere à morte, cum clamore valido, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia.* Videat lector quæ hic annotant doctiores, gravioreque Interpretes.

(n) Mol.
lib. 2. c.
31.
(o) Serm.
52.

(p) Hebr.
5.7.

8 Majoris offendiculi præbent ansam picturæ aliæ, quæ tamen, etsi piæ, ineptæ forent, imò & erroneæ, si ad literam & (ut ita loquamur) materialiter, & non potius alio significato cogitatuque exponi deberent: utpote quæ in se exhiberent oculis crassum, neque ullo modo ferendum anachronismum. Vidi egomet, cum adhuc essem juvenis, Optæ Picturam Christi Domini, quantum mihi conjectare licuit, non omninò vulgaris, aut inelegantis penicilli. Itaque describebatur in illa Christi Domini corpus emortuum, in lapide jacens; in quod aliquot, cum prophetæ, tum etiam veteres patriarchæ, intendentes oculos, illud unanimiter enuntiabant, ut ex quadam subscriptione patebat, *Perieramus, nisi perissemus.* Quod desumptum, quamquam nonnihil immutatum, ex faceto atque eleganti Themistoclis apophthegmate, quod veteres & recentiores memorant, (q) haud modicam addebat venustatem picturæ. Qua certè motus, si quis sibi in animum induceret veteres Patriarchas Prophetasque Christi extitisse coætaneos (imò ne ipsos quidem inter se) stultus planè esset, dignusque Orbilii ferulis. Hoc verò neque significare pictura volebat, neque pictor; sed tantum veterum sanctorum Patrum erga Christum Dominum reverentiam, gratique animi testimonium, cujus ut venturi semper innixi sunt meritis: ita & mortuo, præsertim cum eorum animæ ab inferis ipsius imperio sunt reductæ, reverens atque gratum exhibuere obsequium. Sed ad alia huc spectantia non importuè transeo.

9 Depictum vidimus aliquando Servatorem Christum recens natum, jacentemque in præsepio, atque circa præsepe ipsum Sanctos Augustinum, Bernardum, Franciscumque, adorantium in morem, genuflexos. Quid ineptius, amabo, hoc pingendi modo, si per illum pictor, aut qui picturam fieri curavit, seriò intendisset rei prout gesta est, enarrare fideliter eventum? Quid? an cogitarunt, cogitareve potuerunt Sanctos illos memoratos reapse interfuisse adorationi Christi Servatoris, cum adhuc in præsepio jacens vagiret infans? Apagelis deliramentum omni absurdo majus. Sed tamen res non ita est, aut verò excogitata fuit. So-

lum enim hac pingendi ratione intentum est exhibere oculis quodammodo ardentissimum amorem, quo flagrarunt erga mysterium hoc ferventiores animæ, ac præ cæteris eximiè piæ, quales certè fuerunt, cum aliis, Divi Augustinus, Bernardus, & Franciscus. Quod nihilominus ut ita sit, monuerim tamen pictores eruditos, non se facile adduci, ut prædictam, aut similem pingendi rationem sequantur, imitenturvè. Debitores enim sumus, ut præclare monuit Apostolus, non sapientibus solùm, sed insipientibus. Hi autem, sive quod idem est, idiotæ, qui, ut supra notatum reliquimus, (r) pro libris ipsis picturas habent, ex hac, quam memoravimus, aliisque similibus, omnino falsa sibi persuadebunt. Adde quod magis est, non defuturos aliquos, imò futuros fortasse perplures (adeo imperitorum numerus grandis est!) qui ex prædicta, exempli causâ, pictura, aliavè simili conjectent, sanctos illos reipsa coram & realiter (ut ita loquamur) præsentem Christum Dominum recens natum adoravisse; aut saltem qui minus indocti esse videantur, existiment illos inter se synchronos extitisse, sive coætaneos: quamquam id, non sentire tantum, sed vel cogitare, summa alioqui ignorantia, imò & dementia sit. Neque quod simile quippiam contingere possit, ineptus ariolus aut vanus conjectator suspicor. Plura me quidem tutari possent: sed ne multis rem persuadere velim, audiat, obsecro, prudens lector, tametsi veram, facerem fabulam. A virò præcipuæ autoritatis, nullaque fide non dignissimo ipsemet audivi, quòd cum in magno illo, planeque regio templo Divi Laurentii Martyris in Scoriali cum aliquot haud vulgaris notæ hominibus versaretur, rogatus tandem fuisset à quòdam ex illis hoc pacto: Dic mihi, mi domine, amabo te; Sanctus hic Laurentius, Monachus Hieronymianus, quonam tempore à Mauris (preme verba) affectus sit martyrio? Subrisit ille ad ineptam planè, & plusquam deliræ anus prodigiosam quæstiunculam. Et, Neque Laurentius Martyr (inquit) Monachus Hieronymianus unquam fuit, esseve potuit, neque à Mauris affici martyrio. Quid igitur? inquit alter: Non hic in cœnobio Instituti Hieronymiani colitur?

(r) Supra cap. 2. n. 5.

(q) Vide. Thucyd. lib. 2. bello Pelopones. Plutarch. in ejus vita. Erasim. in Apoph. &c.

tur? non effigiatum illum vides in ara maxima? Hæc dixit ille, dicturus in eandem rem fortasse plura omnino simillima, nisi negotia quædam alia, colloquutionesque intercessissent; ut vel hinc cordatus quisque facile perdiscat, quàm levibus momentis, aut quàm nullis decipiantur, qui sapiunt nihil: quàmque circumspectè proponendæ sint illis rerum imagines, quæ tamen alio omnino fine depictæ sint, illos tamen transversos agant, atque toto cœlo aberrandi ansam etiam remotam subministrent.

10 Ad idem prorsus institutum pertinent picturæ aliæ, in quibus Christo Domino, aut Sacra Deipara depictis, aliove Christianæ Religionis mysterio, se ipsos in ora tabulæ venerabundos ac genuflexos depingi curant; quò amorem suum atque reverentiam erga Christum Dominum, Virginem Genitricem, mysteriumve aliquod, intuentium oculis representent: quarum aliquas sapius ipsi vidimus. Hoc certè pium ac religiosum

esse, quis dubitet? Ceterùm an semper atque indifferenter id expediat, ipsi viderint, consultis præsertim viris doctis, prudentibus, atque eruditis. Ego certè vix dubito, quòd si picturæ tales rudioribus animis proponerentur, plerique essent qui sibi persuaderent, intentum significari tali pictura Christum Dominum, sacramvè Deiparam apparuisse aliquando personis in tabula depictis: aut quidvis hujusmodi, quòd præoccupare facile queat rudiores mentes. Atque hæc quidem sunt, quæ de erroribus qui passim admittuntur in pingendis, effingendisque sacris Imaginibus in communi atque universaliter, ut ita dicamus loquentes, notanda atque dicenda habuimus: aliæ enim, quæ multa occurrere possent, & circa quæ alii longius divagantur, aut peculiaris instituti nostri non sunt; aut quæ ad illud spectant dicenda opportunius supersunt suis quæque locis; ut, Deo dante, notum fiet libris sequentibus.

37

LIBER SECUNDUS DE PICTURIS DEI, ET ANGELORUM.

ET QUI ERRORER IN IIS DEPINGENDIS
occurrant.

CAPUT I.

DEUM OPT. MAX. QUAMQUAM NULLO SEN-
su imaginabilem, tamen aliqua ratione, ut humanę
consulatur infirmitati, decenter licere de-
pingi.

Lato ille, qui ob do-
ctrinę ingenique
Excellentiam divi-
nus audit, pruden-
ter eleganterque di-
xit, cautos atque
prudentes nos esse debere, cum de
Deo cogitamus; aut loquimur. Sed
en illius verba, in ore hospitis Athe-
niensis: (a) *Cavere itaque debemus, ne
quasi ex opposito ad solem conversi, &
in meridie noctem agentes, perinde res-
pondeamus, ac si mortalibus oculis mens
sufficenter conspici, cognosci que possit.*
Quod certę si semper cavendum at-
que obsurvandum est, hic omnino pre-
cipue, cum de Deo quoquo modo effi-
giando aut figurando agimus (b) *Etenim
invisibilis (inquit insignis Theologus
& antiquus Author) incorporei, in-
circumscripibilis, & insignurabilis Dei
quis possit conficere imitationem? Ex-
treme igitur insipientię & impietatis
est figurare Deum.*

(a) Plato,
Dialog.
10. de Le-
gibus.

(b) S. Ioan
Dana. l. 4.
Fid. Or-
thodox. c.
27.

2 Sed enim, ut nos ne latum qui-
dem, quod aiunt, unguem a vero
aberrantes rem tantam explicemus,
duplici dicimus modo posse contin-
gere, ut Deus Optimus Maximus de-
pingatur. Primo quidem, si quis judi-
cio atque assertione ductus, Deum
corporeum esse sibi persuadeat. Se-
cundo, si iudicio huiusmodi erroneo
planę atque intolerabili dissentiens,
apprehensioni tantum nostrę, corpo-
reis rebus suetę, ac semper imbecillę,
succurrere volens, Deum, quamquam

omnino incorporeum atque invisibi-
lem, sub aliqua decenti, venerandave
forma aut specie, præsertim humana,
configuret. Priori quidem modo fa-
temur planę, Fide magistra, insanię
atque dementię, imo & impietatis
extremę esse, ut loquitur Damasce-
nus, figurare Deum. Et hac ratione,
sine potius irrationabili insanĩa, er-
rarunt in primis permulti Philosophi,
ut fuerunt Epicurei, Stoici, Cyre-
naici, alique permulti, (c) qui Deum
esse corporeum asseruere. Sed hos
mittamus. Nam erraverunt etiam me-
lioribus literis imbuti hæretici qui-
dam, qui propę exeunte Ecclesię
tertio Seculo, illo sacre Scripturę
textu imprudenter, aut potius im-
pudenter abusi: *Faciamus hominem
ad imaginem & similitudinem nostram;*
(d) asserbant Deum re ipsa habere
esse quoddam corporale, humanaque
omnino forma præditum existeret; di-
cti propterea Anthropomorphite;
contra quos scripserunt, vel quos
potius erudiendos, & ad meliorem
mentem reducendos (erant enim ma-
iori ex parte Monachi quidam impe-
riti proflus atque indocti) negotium
suscepere duo Ecclesię clarissima lu-
mina Cyrillus Alexandrinus, (e) &
Theophilus item Alexandrinus Pa-
triarcha; (f) cujus postremi Episto-
las cum perlegissent prædicti Mona-
chi, ii præcipue quid quoddam Cæ-
nobium incolebant, Schetam dictum,
adeo commoti sunt, & in furorem

(c) Vide
Marfil. Fi-
cin. Com-
ment. in
Plat. Con-
vivium c.
5. prop.
fin.

(d) Gen.
1. 26.

(e) Tract
contra An-
throp.
(f) Cujus
Epistolas
vide t. 3.
Biblioth.
vet. Patr.
pag. 79.

ver-

verfi ; ut Archiepiscopum suum hæreticum appellare non dubitaverint : imò inter eos bonus alioqui senex, cum jam sanis Paphnucii Abbatis, & cujusdam Photini Diaconi Cappadocis monitis doctrinaque ad meliorem frugem conversus esset : *Ita est* (verba legis insignis Monachorum Magistri (g) *in oratione senex mente confusus, eo quòd illam Anthropomorphitarum imaginem deitatis, quam proponere sibi in oratione consueverat, aboleri de suo corde sentiret, ut in amarissimos fletus, crebrosque singultus repente prorumpens, in terramque prostratus, cum ejulatu validissimo proclamaret, Heu me miserum ! tulerunt à me Deum meum, & quem nunc teneam non habeo, vel quem adorem, aut interpellem, jam nescio.*

3 Ceterum nos non hoc modo crasso nimium atque imperito, imò & blasphemò, si pertinax accedat error, dicimus Deum Opt. Max. licitum esse utcumque depingi : sed illo secundo jam supra à nobis annotato. Etenim Scriptura sacra, optima sentiendi, divinaque intelligendi præceptrix ac magistra ; sæpenuerò attribuit Deo, aut corporis dimensiones, putà altitudinem, latitudinem, & profunditatem ; aut etiam corporeas & humanas partes ; brachium, oculos, manus, pedes : quod quidem faciens, non id intendit, ut credamus, sentiamusve in esse in Deo hujusmodi dimensiones, aut corporeas partes : cum hoc summæ & infinitæ ejusdem perfectioni, atque illimitationi aperte repugnet ; sed Scriptura, quòd rectè, ut omnia, vidit atque docuit Doctor Angelicus, (i) divina & spiritualia nobis sub similitudine corporalium tradit : *Deus enim omnibus providet, secundum quod competit eorum naturæ : est autem naturale homini, ut per sensibilia ad intelligibilia veniat ; quia omnis nostra cognitio à sensu initium habet. Unde convenienter in sacra Scriptura traduntur nobis spiritualia sub metaphoris corporalium, &c.* Et subdit : *Convenit etiam sacra Scriptura, quæ communiter omnibus proponitur (secundum illud ad Rom. 1. sapientibus & insipientibus debitor sum) ut spiritualia sub similitudinibus corporalium proponantur, ut saltem vel sic rudes eam capiant, qui ad intelligibilia secundum se capienda non sunt idonei.* Hucusque D. Thomas. Ex quibus planè infertur, quòd sicut

sacra Scripturæ inconueniens aut indecens non est, Deo persæpè attribuere corporalia membra, per quæ tamen non materialia atque corporalia intelligi possunt, aut debent ; sed *tribuuntur Deo* (verba rursus audis Doctoris Angelici) (j) *in Scripturis ratione suorum actuum secundum quamdam similitudinem ; sicut actus oculi est videre : unde oculus de Deo dictus significat virtutem ejus ad videndum modo intelligibili, non sensibili ; & simile est de aliis partibus :* Ita inconueniens non est, neque censerì debet, ut nobis humanæ imbecillitati atque infirmitati consulentibus, liceat Deum ipsum Opt. Max. aliqua humana forma reverenti modo depingere.

4 Neque aliquem moveat, quòd imago illa, semel atque imago dicenda sit, quæ Deum Opt. M. repræsentat, Deus etiam aliquo modo dicenda esset, juxta elegantissima illa, quibus fortè inniti potest, verba Augustini : (K) *Adeo sunt similes Imagines rebus, quarum sunt imagines, ut plerumque earum etiam nomina sortiantur : sic hominem pictum, hominem appellamus ; & intuentes tabulam ad parietem, dicimus ; ille Cicero est, ille Sallustius.* Neminem, inquam, id moveat : namque Imago illa valde abusivè, & nimis improprie dicenda Deus esset. Denique, etsi improprie & analogicè homo pictus dicatur homo, minus adhuc proprie imago talis esset dicenda Deus : homo enim pictus corpus hominis, quòd verè est, manifestat oculis ; imago autem talis, non Dei ipsius corpus, quòd nullum est, sed Deum, prout nostræ imbelli imaginationi subjicitur, intuentium oculis repræsentat. Quò fortè respiciunt, & quidem aptissimè, duo illi versus, qui satis in omnium ore versantur, utpote quos suscepit Septima Generalis Synodus (l) qui ita habent.

Nam Deus est, quòd imago docet ; sed non Deus ipsa.

Hanc videas, sed mente colas quòd cernis in ipsa.

Ex quibus omnibus, atque aliis etiam, quæ dicenda supersunt, satis, ut opinor, probatum relinquitur Deum Opt. Max. quamquam incorporeum, & omnino in se ipsum infigurabilem atque inimaginabilem, ut hominum imbecillitati consulatur, aliqua corporea ipse formeque, licere depingi.

(g) Ioan. Casian. Collatio 10. cap. 3.

(h) 1. Part. Quest. 1. art. 9.

(j) Ibid. q. 2. art. 3. ad 3.

(K) D. Aug. De diversis q. ad Simplician. 1. 2. q. 3. 4. Oper.

(l) AG. 4.

CAPUT II.

FORMA QUA DEUM OPT. MAX. DEPINGI
liceat, humana decori senis atque gravissimi, plerumque
est. Et de modo alio pingendi Deum, nulla adjecta figu-
ra, sed radiis tantum, atque intra eos no-
mine Tetragrammato.

Reatarum omnium rerum, earum præcipue quæ sub aspectum cadunt, hominem esse, atque existimari mensuram, ut ab eodem inchoemus, neque omnino false neque ineleganter Plato ille divinus asseruit: (a) constat enim, præter rationabilem animam, quam Deus illi per se ipsum infudit, infunditque semper, & quam proinde quemdam Dei halitum nominare jure possumus, & ut Ethnicus quidam dixit, (b) *Divina particulam auræ corpore pulcherrimo, tam extra, quam intus perfectissimè organico, usque adeò accuratè exacteque disposito, atque, ut ita dixerim, fabrefacto; ut vix aut ne vix quidem quippiam possit excogitari perfectius intra metas atque in ratione corporis: adeò denique ut vel sola oculorum structuram miraculi, & quidem ingentis, instat sit illam diligentius perscrutantibus, contemplantibusque. Qua de re, præter scriptores Anatomicos, multa multi dicunt, etiam ex Sanctis Patribus. Sed quod ad præsens attinet institutum, videat pius & eruditus Lector virum pietatis atque eruditionis nomine semper celebrandum in paucis, Magistrum dico Fr. Ludovicum Granatensem: (c) ut planè etiam ex eo quod attinet ad humani corporis opificium rectissimè Scriptura nos doceat, quòd cum cætera Universi totius corpora, etiam illa Cælorum pulcherrima, uno Dei Opt. M. verbo facta sint & constructa; tamen cum ventum est ad hominis formationem, non eadem jubendi & faciendi methodo Deus ipse sit usus; sed, *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem, & similitudinem nostram.* (f) Quod quidem, licet quantum spectat ad rationem Imaginis & similitudinis, ad ani-*

nam referendum sit, ut præclare docuit Doctor Angelicus; (g) tamen dubium non est, corpus etiam ipsius Homini peculiari veluti cura atque studio Dei opus quodammodò extitisse, quod satis indicatur illis inferius verbis: (h) *Formavit igitur Dominus Deus hominem de limo terre, & inspiravit in faciem ejus spiraculum vite, & factus est homo in animam viventem.* In quam rem magni profectò nominis vir; quamquam postremò infelix, Tertullianus, insigniter intentus, huncque locum versans; *Adeò, inquit, magna res agebatur, qua ista materia extruebatur. Itaque totiens honoratur, quotiens manus Dei patitur, dum tangitur, dum decerpitur, dum deducitur, dum effingitur.* (i) Et subjungit perquam eleganter: *Recogita totum illi Deum occupatum, ac deditum manu, sensu, opere, consilio, sapientia, providentia, & ipse in primis adfectione, que lineamenta ductabat.* Quod idem dixerat paulò ante, (j) atque etiam alibi, illis præsertim verbis: (k) *Eam quoque (id est carnem) bonitas, & quidem operantior operata est, non imperiali verbo, sed familiari manu, etiam verbo blandiente præmissa, Faciamus hominem, &c.* Quæ autem ad hos annotatos in margine locos ex Cyrillo, Ambrosio, Augustino, Methodio, Casario, Chrylostomo; aliisque opportunè, ut semper, annotat illius præclarus elucidator & Interpretes; (l) videat qui volet, & cui vacet: nostri enim neque moris (ut sæpè monuimus) neque instituti est, aliorum auctoritatibus plena manu decerptis augere paginas, atque operi alienam conciliare laudem.

2 His itaque commodum prænotatis, haud incongruenter asserimus Deum Opt. Max. sub senis venerandi forma ut plurimum licere, atque etiam decere depingi. Tametsi enim
spi

(m) 1. 2. 3. 4.

(a) Plat. in Cratylo, non lôgè à princ. n.

(b) Hor. serm. lib. 2. satyr. 2. vide quæ ibi annotat Lamin.

(c) In Symb. Fidei.

(f) Genes. 1. 26.

(g) D. Th. 1. p. q. 3. art. 1. ad 2.

(h) Gen. 2. 7.

(i) Tertullian. de Resurrectione. carnis cap. 6. sub init.

(j) Ibid. c. 5. propè med.

(k) Lib. 2. adv. Marcion. c. 4.

(l) Ioann. Ludovic. de la Cerda tom. 2. in Tertullian.

spiritualia & divina (quod sapius inculcare non abs re est) longè distent dignitate atque excellentia à corporalibus ac visibilibus ; nos tamen his affueti , non aliter illa imaginari , concipere , aut exprimere possumus , nisi à illorum instar , aut (ut Scholæ more loquar) connotative ad illa : Haud secus quàm rusticus ille Maronianus , qui cum Mantuam tantùm vidisset ,

existimabat Romam , terrarum orbis caput , eidem esse non tantùm æqualem , sed & similem : cum tamen Roma quam longissimè Mantuam , non magnitudine solùm , sed etiam dignitate atque excellentia superaret . Elegantissima sunt verba , quæ mihi temperare non possum , quin hic inferam : sic enim habent . (m)

(m) Virg. Egl. 2. v. 20.

*Urbem quam dicunt Romam , Melibœe , putavi
Stultus ego huic nostra similem , quò saepe solemus
Pastores ovium teneros depellere fœtus .
Sic canibus catulos similes , sic matribus hædos
Novam : sic parvis componere magna solebam .*

Cumque inter animata corpora (namque in reliquis immorari non oportet) excellentius nihil sit quàm homo ; sub hac figura , & præsertim sub fœnis dignissimi atque venerandi , propter rationes quas paulò post dabimus , depingi Deum Opt. Max. pium atque opportunum est : quodque ad rem nostram facit magis , usu ipso receptum , quod inferius suo loco multis sumus demonstraturi .

3 Prius tamen (ne hoc intactum relinquamus) annotare placet , in usu , & quidem frequentissimo , apud plerosque esse , depingi Deum citra omnem humanam figuram : quod pingendi genus potius ad hieroglyphica , quàm ad effigiandi rationem referendum est . Pingunt enim aliqui , non indoctè , neque ineleganter , in superiori parte tabulæ circulum ; seu , quod melius & frequentius est , Triangulum æquilaterum , ex lucis radiis undique splendētibus efformatum , intra quem Hebraicis literis cōscribunt nomē illud , à literarum quaternitate dictum *Tetragrammaton* . quod aliqui *Adonai* legunt , alii *Jeovab* : de qua legendi pronuntiandivè ratione non est hic proprius locus

differendi . Illud constat , nomen hoc dictum , atque habitum esse ab Hebraeis ut planè ineffabile , & quod solùm à Sacerdote summo semel in anno , idque intra Sanctuarium ipsum , efferri , & pronuntiari licebat : quodque notatu est dignissimum , & notavit Doctor Angelicus , (n) nomen est impositum ad significandam ipsam Dei substantiam incommunicabilem , & , ut sic liceat loqui , singularem . Quapropter hac exprimendi ratione figuræ ipse Deus , cujus nomen præ se fert , haud inconvenienter exprimitur , & quòd nomen hoc includatur Triangulo æquilatero , qui proinde æquiangulus est , (o) seu habens tres omnino æquales angulos , sit non absurdè : potest enim hac ratione utcumque concipi & essentiæ unitas , & Personarum trinitas atque æqualitas . Sed jam ad supra promissa atque indicata descendimus .

***
***
***
***
***

(o) Ex Corollario Quintæ libri 1. Elementor. Euclid.

CAPUT III.

DEUM OPT. MAX. SUB VENERANDI SENIS
figura depingi usu, & qua ratione, receptum est. No-
tataque aliqua circa ejusmodi imagines, præ-
sertim ex veteri testamento desum-
tas.

Im quendam legitur
obtinere in unaqua-
que republica mores
illos, qui videntibus,
nihilque contra re-
pugnantibus magi-
stratibus & sapientibus, usû recepti
sunt, notius quiddam est, quàm ut
hic multis probari aut exornari expos-
cat. Quod cum ita sit, fatis superque
esset ad probandum Deum Opt. Max.
sub gravis senis forma decere depingi:
cum usus rei hujuscemodi communiter
receptus sit in Ecclesia, quæ gravissima,
& præstantissima omnium est Respu-
blica. Nihil enim est in illa frequen-
tius, quàm hæc, quam sæpè diximus,
Dei pingendi ratio. Sed ut etiam pa-
teat desumptam esse non sine gravi ac
manifesto fundamento, ejus meminisse
sat est, quod habetur in Danielis
propheta: (a) Ibi enim quendam at-
que insignem visionem describens
propheta: *Aspiciebam, inquit, donec
throni positi sunt, & antiquus dierum
sedit: vestimentum ejus candidam, qua-
si nix, & capilli capitis ejus quasi lana
munda.* Hoc enim loco, ut bene an-
notat gravis Interpres, atque oppidò
eruditus, (b) nomine *antiqui dierum*
potest intelligi, vel simpliciter ipse
Deus unus & trinus, vel propriè Deus
Pater, de quo inferius suo loco non-
nihil dicemus. Sed communior Pa-
trum intelligentia est, denotari hac
Imagine simpliciter Deum, qui prop-
terea *Antiquus dierum* dicitur, aut lon-
gevus, propter ejus immensurabilem
aternitatem; quam respiciens Iob, (c)
*Numerus, inquit, annorum ejus inesti-
mabilis.* Inducitur autem præterea
Deus, ut annotat sapienter Maximus
Doctor, (d) sub senis specie, ut de-
monstretur gravitas, maturitas, &
tranquillitas animi, quæ præcipuæ
dotes sunt ad judicandum: quod sanè

in hac Dei visione describitur. Sed
pergit propheta, & quo magis senem
describat venerandum, *Vestimentum
ejus, inquit, candidum quasi nix, &
capilli capitis ejus quasi lana munda:* ut
planè per candorem vestimenti signifi-
ficetur, ita interpretante Theodoro,
(e) incomparabilis munditia & puritas
Divinæ naturæ. Iam verò tribuuntur
ipsi capilli albi, tamquam quiddam
consequens, & congruens antiquitati,
vel æternitati Dei: senibus enim
naturali quadam ratione canescunt
capilli capitis & barba: quod etiam
mirè facit ad Iudicis auctoritatem
reverentiamque; ut propterea divinus
Legislator Moses sapienter dixerit: (f)
*Coram cano capite consurge, & honora
personam senis* Alias autem, quæ hic
subnectuntur circumstantias, inferius
magis elucidabimus: prædicta enim
sat sunt ad ostendendum, quàm piè,
quamque decenter depingatur Deus
sub specie senis gravis ac venerandi.

2 Quare prudenter hanc pingendi
rationem sequuntur, cum descri-
bunt Pictores Deum in Universi opi-
ficio cuncta formantem, fingentem ex
luto hominem protoplastum, Hevam
ex hujus latere producentem; aliaque
multa hujusmodi, quæ passim in veteri
testamento reperiuntur, & quæ
proinde singulatim enarrare nimis
esset longum atque prolixum. Quam-
obrem tantum restat ut subjungamus
unum vel alterum, in quo saltem
quoad aliquam circumstantiam nota-
tu dignum aliquid animadvertendum
occurrit. Quorum sanè primum illud
est, quod in somnis ostensum est Iaco-
bo Patriarchæ: *Viditque, inquit sacer
textus, (g) in somnis scalam stantem
super terram, & cacumen illius tangens
caelum: Angelos quoque Dei ascendentes,
& descendentes per eam, & Dominum
innixum scala, dicentem sibi: Ego sum*

F

Deo

(a) Dan. 7.9.

(b) Ben. Pererius lib. 8. in Dan. ad hunc ver- sum.

(c) Job. 36 26.

(d) Div. Hier. ad huc. loc.

(e) Theo- dor.

(f) Levit. 19.36.

(g) Gen. 28.12.13.

Dominus Deus, &c. Ubi quum cetera plana sint, notanda tantum veniunt, atque accurate, verba illa: *Et Dominum innixum scalę*: ubi gravis Doctoris, eruditique in Apocalypsim Interpretis (h) nova, quantum ego suspicor, & certe singularis sententia est, Deum, non in summa scalę parte, quę coelum contingebat; sed circa infimam, quę surgebat e terra, debere depingi: ita ut super terram stans, manu dextra extenta ad unum ex gradibus, totam fixam redderet ac firmaret scalam, ut ex proposita imagine constat, ad quam Lectorem remitto loco allegato in margine. Pro qua sententia per plures neque ineptas conjecturas & rationes affert, quę ibi videri possunt ab homine erudito.

3 Ego verò, ut quod verum sentio ingenue proferam, non recedendum putaverim hoc loci ab antiqua, usque recepta ratione pingendi, juxta quam Deus in superiori scalę parte pingi congruentius fortasse potest, imò & debet. Ut enim taceam, quod ubi Vulgatus noster legit, *Innixum scalę*, Septuaginta vertunt, *Incumbentem scalę*; imò & quod Chrysostomus ita legat: (i) *Eccc scala erat firmata super terram, cujus caput pertingebat in cœlum.... Dominus autem innixus est super eam, & dixit, &c.* Utque taceam Ariam Montanum, harum rerum indagatorem accuratissimum, ex Hebræo vertisse, *Super scalam*: Ut, inquam, hæc aliaque omittam, quidnam, rogo congruentius est, quam imaginari Deum ad instar cujusdam viribus & robore potentis, quod nos passim in extruendis ædificiis aliisque operibus videmus, qui brachiis, & ipsius inclinatione corporis scalę innixus, per quam alii securi ascendunt descendantque, eandem fixam teneat, firmamque reddat? Atqui hæc, nisi nimium fallimur, visionis illius plana & literalis sententia est; ut certe illam describens rectissime dixerit Maximus Hieronymus: (j) *Vidit Iacob scalam, & desuper innitentem Dominum: ut lassus manum porrigeret; ut ascendentes suo ad laborem provocaret aspectu.* Quare hanc communem & antiquam, quam nos amplectimur citato Alcazare, tuetur sententiam alter non inferioris nominis vir, (K) allegans Iosephum & Caietanum, quibus ego addo Pererium; (l) aliosque fortasse possem addere, si res id expos-

ceret. Neque momenta aut conjecturæ, quas pro se affert laudatus Author, tanti sunt, ut ea propter à communi sententia, atque adeo à consuetata ratione pingendi revelationem hanc, recedere nos cogant: quin magis urgent ea quę ipsemet contra se objicit, quibus, quantum mea fert iudicii tenuitas, non planè neque plenè satisfacit.

4 Itaque rectissime pingitur scala quędam lignea portatilis, eximia quamquam altitudinis, utpote quę à terra conscendebat in cœlum: in qua etiam duo illa lateralialia ligna, quibus utrinque inserti atque infixi tenebantur gradus, innuere aliquid nobis mysticum atque allegoricum, diligenter observat laudatus nuper Author. (m) Quod notanter à me dictum volo: nam quod pingatur, fingaturvè structio & ædificium ingens, arcuato ex lapide opere, quod columnis etiam, fornicibusque innixum in exteriori sui parte scalam lapideam in modum pyramidis desinentem, ad cœlumque pertingentem representet; quę cogitatio videtur esse viri aliqui summi: (n) pulcrum quidem est, sed mihi satis non probatur, vel eo solo nomine quod novum: amo enim etiam in hujusmodi rebus antiquitatem usu receptam, quando gravis & iurgens ratio non cogit ab illa discedere: *Antiquitatem verò*, inquit gravis cum primis Auhor, (o) *sequemur ita si ab iis sensibus nullatenus recedamus, quos.... majores ac patres nostros celebrasse manifestum est.*

5 Ad alia igitur potius perstrictim excerpenda, quam plenis pertractanda manibus, quę in veteri testamento reperiuntur, & quibus Deus Opt. Max. absolute significari videtur, gradum facimus. Et primum quidem illud est quod apud Isaiam Prophetam occurrit, illis verbis: (p) *Vidi Dominum sedentem super solium excelsum & elevatum*: ubi certè, sive Dei absolute & ut in se est, unus nimirum atque trinus significetur, ut placet gravissimis Interpretibus, (q) qui pro se Patrum aliquot testimonia referunt, versantibus atque exponentibus verba illa Ioannis: (r) *Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam ejus, & loquutus est de eo*: sive significetur tantum Deus Pater, ut placet Apocalypseos præclaro Interpreti, (s) qui multis, & auctoritatibus & rationibus id proba-

(h) P. Ludov. Alc. ad cap. 4. Apoc. v. 1 notatione 1. p. 325.

(i) Chryf. in Gen. h. 24. prop. med. t. 1. Oper.

(j) Div. Hier. Ep. ad Julian. t. 1.

(K) P. Cor. Alap ad prædict. loc. Gen.

(l) Perer. ad hunc loc. d. 3. n. 25.

(m) Idem ibid. n. 24.

(n) Ben. Arias Montan. in libello, cui titulus Humanæ salut. monumenta Ode 8.

(o) Vincent. Lirin. commonit. 1. c. 3. t. 4. Biblioth. Vet. P.

(p) Isai. 6. 1.

(q) Card. Toletus & Ioan. Maldon.

(r) Ioan. 1. 2. 41.

(s) L. Alc. ad c. 4. v. 20. not. 3.

re pergit : Pingendus est in throno sedens, senili prorsus & veneranda effigie. De Deo enim absolute sumpto juxta Scripturę modum loquendi, nostris accommodato sensibus, hoc recte pingendi inventum docuimus supra: & de Deo Patre, aut, quod idem est, de Æterni Patris Persona, idem debere figurari, atque effingi, uberius dicemus suo loco. Quod verò attinet ad Seraphinorum imagines prout hęc describuntur ab Isaia, non nihil dicturi sumus agentes de Imaginibus Angelorum.

6 Aliud est illud quod occurrit in Ezechielis Prophetia (t) præsertim illis verbis : *Et super similitudinem throni similitudo quasi aspectus hominis desuper.* De quo quidem illud prorsus judicium ferendum esset, nisi essent gravissimi Interpretes ac Theologi (u) qui cum illa specie significari contendant Verbum Dei, seu secundam Sanctissimę Trinitatis Personam; hæc enim, & non alia, est quæ humanam Redemptionem, assumpta & copulata sibi carne peregit: Deum in hujusmodi visione, non senem depingunt, sed virum ætate florente: non (absit á viris gravissimis plusquam puerilis error) non, inquam, quod Verbum in Divinitate subsistens, ab ipsius Dei Patris æternitate atque æqualitate dissociet: sed quod ipsum Verbum caro factum atque in humanitate subsistens, per id ætatis humanitate sanctissima versante, commodius oculis repræsentetur, in qua mirabilem ac semper adorandum egit humanæ redemptionis triumphum.

7 Paucis igitur rem, quæ propria est instituti nostri, pertractantes, qui nolumus extra præscriptas metas longius, imo ineptius, pervagari; dicimus Deum Opt. Max. prout in se est, aut potius prout nostris infirmis cogitationibus objici potest, commodè satis sub gravissimi & venerandi senis specie depingi. Quod satis probant & illustrent quæ hucusque adduximus; maximè si circumdepingatur adstantium reverenter Angelorum famulitium, & thronus circumquaque fulgurans & splendens: quæ Angelorum visione notantur illis verbis: (x) *Millia millium ministrabant ei, & decies millia centena millia assistebant ei:* Et (y) *Thronus ejus flamma ignis: rota ejus ignis accensus.* His quippe symbolis, quantum rei dignitas patitur,

adumbratur Divina majestas. Cum verò æternus Pater pingendus est, ut in Jordanis Visione contingit, senex etiam gravissimus est depingendus: non quod æternus Pater Filium aut Spiritum Sanctum tempore ullo, aut æternitate præcedat; omnes enim tres Personæ coæternæ sibi sunt, & coæquales: sed ea ratione quod Pater prior, non tempore, aut natura, sed origine sit: quod quidem aliter ægris nostris atque infirmis sensibus objici & repræsentari vix aut ne vix quidem potest. Cum figurandus Filius est, illum scilicet *qui cum in forma Dei esset, formam tamen servi accepit in similitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo*, ut nos docet Apostolus; (z) non est, me judice, alio modo figurandus, nisi sub illa quam intimè sibi copulavit, formâ servi, hoc est hominis. Cum verò Spiritus Sanctus depingendus venit, non alia specie pingendus est, nisi illa qua in Jordane nimirum apparuit, quamque docet divinus textus illis verbis: (a) *Et descendit Spiritus Sanctus corporali specie sicut columba in ipsum.* Atque ita recte pingitur in coenaculo Ierosolymitano, cum super Apostolos venit, adjecta ignearum linguarum congerie.

8 Ex his non obscure constat, quæ ratione depingenda sit, ubi res exposcat, Sanctissima Trias. Sed antequam id expressius proponamus, errores aliqui, & quidem intolerabiles, eliminandi sunt. Iam supra meminimus (*) absurdę prorsus ac monströse Imaginis Trinitatis, ut pessimi pictores volunt, sacratissimæ; in qua uno vultu complectuntur tres nares, tria menta, tres quoque frontes, & quinque oculos. Non imaginem hanc dixeris, sed monstrum horrendum, informe, nullis non diris devovendum. Sed audiamus virum & doctrina & dignitate præstantissimum hac de re docte & eruditè differentem: (b) *Nec tolerandum est, inquit, quod pictores audent ex capite suo confingere imagines Trinitatis; ut cum pingunt unum hominem cum tribus faciebus, vel unum hominem cum duobus capitibus, & in medio eorum columbam.* Hæc enim monstra quedam videntur, & magis offendunt deformitate sua, quam juvent similitudine. Unde etiam Ministri Hungarici in suo Opere contra Trinitatem lib. 1. cap. 4. collegerunt multas formas imaginum Trinitatis, & eas tamquam monstra

(c) Cap. 1.
26.

(u) Vide
Prad. &
Villalp.
Commét.
in Ezech.
t. 1. ad c.
1. sect. 5.
& 9.

(x) Dan.
7. 10.

(y) Ibid
v. 9.

(z) Ad
Philip. 3.

(a) Lucę
3. 22.

(*) Lib.
1. c. 7. n. 24

(b) Card.
Bellarm.
t. 1. Con-
trov. 1. 2.
cap. 8. p.
1515.

quædam accuratè depicta ridenda proponunt: easque vocant Cerberos, Geryones, Ianos trifrontes, monstra & idola: quibus certè occasionem blasphemandi pictores nostri dederunt. Hucusque laudatus & purpuratus Author. Aliam tamen alicubi conspeximus pingendæ Sanctissimæ Trinitatis rationem; hanc scilicet: Depingebantur in tabula tres viri perquam simillimis faciebus, æquali prorsus statura, & æqualibus atque omnino similibus coloribus, vestibus ac lineamentis. Non quidem hoc tam absurdè, sed tamen non omnino rectè. Etsi enim hac ratione servetur repræsentatio æqualitatis, & coæternitatis Divinarum Personarum; deficit tamen character uniuscujusque & notio, ut ita loquamur, Divinæ Personæ: præterquam quod in his rebus, quæ sunt dignitate sua gravissimæ, vitanda & fugienda est omnis & quæcumque novitas.

9 Quare, quod ex hucusque dictis satis superque constat, cum depingenda veniat Sanctissima Trias, pingendus est Pater, senis gravissimi specie atque habitu; Filius humana forma, & quidem cum quinque in manibus, pedibus, & latere pretioforum vulnerum stigmatibus: quæ, ut piè juxtà atque eleganter scripsit Ambrosius, (c) ipse Dominus suscepta pro nobis in cælo inferre maluit, abolere noluit; ut Deo Patri nostræ pretia libertatis ostenderet. Et tandem Spiritus Sanctus inter utrumque medium, sub purioris columbæ, ut supra diximus, specie. Et hoc modo per plures vidimus, & laudavimus descriptas Sacratissimæ Triados Imagines: hoc tantum observato discrimine, quod in earum aliquibus uterque, Pater scilicet & Filius, sceptrum gerentes describuntur: neque id ineptè; denotat enim hoc æqualem prorsus in utroque majestatem atque potentiam, cujus sceptrum apertè symbolum est: in aliis verò solus Pater sceptrum manu præfert; Filius autem, & quod idem est, Redemptor & Servator noster Iesus Christus, Crucem ostentat atque amplectitur, in qua verè, ut in hymno canitur, regnavit à ligno Deus. In utroque autem figurandi modo idem Dominus & Servator noster Iesus Christus pingitur sedens ad dexteram Patris, & quidem rectissimè: hoc enim apertè docet Symbolum Fidei, præeunte Scriptura tam pluribus locis, ut eos hic

(c) Ambr. l. i. Comment. in Luc. cap. 24. ante fin.

transcribere supervacaneum merito videatur. (d) Qua verò ratione id intelligendum veniat, pueri ipsi norunt in rudimentis Christianæ doctrinæ probè instituti: neque enim locus relinquitur rudiori alicui, ut propter eam Patrem inferioris dignitatis qua Filius est quoquo modo autmet; propterea quod inferioris quodammodo dignitatis existimetur is, qui à sinistro alterius latere collocatur: non enim in Divinis ita contingit. Non superioritas ulla colligitur, sed æqualitas tantummodo demonstratur. Præclare & eleganter ut omnia Chrysologus: (e) *Ordo ibi divinus est, non humanus; sic à dextris Filius sedet, ut Pater non sedeat à sinistris.*

10 Imaginationi autem huic, quantumlibet ægræ atque infirmæ, nullum locum relinquit pictura alia, & quidem laudanda, Trinitatis Sanctissimæ, quam sæpius conspeximus, & quæ hic, domi scilicet nostræ, in aula quadam, quæ, quod in eadem ante commune prandium fundatur precatio pro defunctis, aula De profundis vulgò audit, ab eleganti manu depicta conspicitur. * Pingitur enim Pater sub gravissimi venerandique senis specie, utraque ulna sustinentis emortuum Christi Domini corpus; utrique autem insidens Spiritus Sanctus sub puræ, & radios undequaque emittentis specie, columbæ. Quæ omnia etsi apertè improbet harum rerum Author satis pius atque eruditus, (f) ego tamen censo & pietatem spirare, & congruam eruditionem ostendere. Nam in primis, quod ait, Imaginem hanc insuetam atque planè novam esse in Ecclesia, fallitur: præsertim si de Imagine hac, quam retulimus, de qua rursus statim nonnihil dicemus, sermo fiat. Videtur enim & conspicitur sæpè; & nisi nimium fallimur, egomet observavi ab antiqua peritiorique manu descriptam; non quidem ut de Antuerpiensi, quemadmodum eam Molanus describit; sed de ea, de qua nuper diximus, ubi Pater æternus emortuum Christi Domini Unigenitique sui corpus, quod veluti mortis languorem referens, genibus super Angelorum capita requiescit, manibus sub brachiorum axillis fulcit atque sustinet; imò quodammodo in ostensionem charitatis & amoris sui erga mortales, ipsis videtur commonstrare atque

(e) P. Chrysol. ser. 58. prop. fin.

* P. Obregon.

(f) Ioan. Molan. l. 4. c. 16.

atque ostendere. Deinde; quòd non legatur apparuisse alicui Christum Dominum mortuum; leve est: Quippe quid, rogo, majus reputari debet; an quòd Christus alicui apparuerit mortuus; an quòd revera mortuus sit, planeque extiterit? Et sanè virum Theologum movere non debuit tam exile momentum; cum, ut ipse monuit, Personam, seu (ut Scholastico more loquamur) Personalitatem Verbi æquè constet unitam mansisse ejusdem Christi corpori, ac separatæ animæ: sicut unita fuit atque nunc est toti composito. Cur autem in hujusmodi picturis (ne hoc omnino in-

tactum relinquamus) radorum consuetum diadema, quod æterni Patris capiti apponitur, non in modum circuli, sed in modum Trianguli æquilateri, atque adeò etiam æquianguli depingatur: illa fortasse causa est, aut esse potest (res enim mihi non planè liquet) quòd hujusmodi triangulus totam quodammodo obumbrat Trinitatem, cujus ipse Pater æternus fons primordialis & origo est; utpote à quo Filius procedit, sicut Spiritus Sanctus ab utroque. Atque hæc de Dei Optimi Maximi Imaginibus, quod ad rem nostram attinet, dicta sint satis.

CAPUT IV.

DE SANCTORUM ANGELORUM IN COMMUNI Imaginibus: & qui errores circa eosdem pingendos occurrant.

I

Elebris, si quæ res alia, sententia est viri venerabilis & orthodoxi, Joannis Episcopi Thessalonicensis, cujus

liber perlectus est in Synodo Generali septima, quæ est Nicœna secunda, Act. 5. (a) ubi, quod ad Angelos attinet, eorumque venerandas Imagines, hæc habentur, quæ quamquam satis nota; tamen quia non omnibus pervia, transcribere hic non gravabimur: *Sanctus dixit*: „ De Angelis „ & Archangelis, & eorum potestatibus, quibus & nostras animas adjungo, ipsa Catholica Ecclesia sic sentit: esse quidem intelligibiles, sed non omnino corporis expertes, & invisibiles, ut vos Gentiles dicitis; verum tenui corpore præditos, & aëreo sive igneo, ut scriptum est, Qui facit Angelos suos spiritus, & ministros ejus ignem urentem. Sic autem multos Sanctorum Patrum sensisse cognovimus, quorum est Basilius cognomento Magnus, & beatus Athanasius, & Methodius, & qui stant ab illis. Solummodo autem Deus incorporeus & informabilis: intelligibiles autem creaturæ, nequidquam ex toto sunt incorporeæ, atque imitabiles picturæ existunt. Quare etiam in loco existunt,

„ & circumferentiam habent. Quamquam autem non sunt ut nos corporei, utpote ex quatuor elementis, & crassa illa materia: nemo tamen vel Angelos, vel Dæmones, vel animas dixerit incorporeas; multoties enim in proprio corpore visi sunt, sed ab illis in quibus Dominus oculos aperuit. Nos igitur non ut Deum, sed ut creaturas intelligibiles, & ministros Dei; non tamen ut verè incorporeos pingimus, & colimus. Quod autem forma hominis pingatur, in causa est, quòd in ea visi sunt, si quando ministerium Dei apud homines obierunt. Hucusque laudatus Joannes Præsul Thessalonicensis.

2 Videtur autem, subdit præclarus Author Illustrissimus Fr. Bartholomæus de Carranza Miranda (quem honoris causâ nomino) non improbasse Concilium sententiam prædicti Patris, sed magis approbasse eandem: dixit enim Tharadius Patriarcha: *Offendit Pater, quod & Angelos pingere oporteat, quando circumscribi possunt, & ut homines apparuerunt.* Cui expositioni Synodus unanimi consensu respondit: *Etiam Domine.* Multa in præactis verbis includuntur, de quibus operosius disquirere non est præsentis instituti. Illud modò sufficiat, quod graves annotarunt Theologi

(a) Anno Chr. 783.

Iogi; scilicet nōn omnia & singula, quæ vel in Oecumenicis Conciliis proponuntur, differuntur, allegantur ab ipsis etiam Concilii Patribus, cadere sub decisione atque definitione Concilii. Quinimō pleraque dicuntur (neque enim hoc dissimulare volumus) tantummodò topica & probabilia, alia etiam falsa, & quæ ad rem non pertinent, & quibus proinde non innititur decisio & definitio Concilii, quæ præcipuè pendet à semper veneranda, quamquam non miraculoso modo facta, motione & inspiratione Spiritus sancti. Rei igitur nostræ insistentes, id seriò dicimus: Nicænam Synodum secundam minime approbasse verba Ioannis Præsulis Thessalonicensis; cū inter illa pleraque reperiantur omnino à veritate, rectoque sensu aliena: sed solum ea definivisse in hac re, de qua agimus, quæ proposita fuerunt à Tharasio Patriarcha, quòd Angelos pingere liceat & oporteat. Videatur magni iudicii Theologus Pater Gabriel Vazquez in suo erudito opere *de Cultu, & Adoratione*, (b) Bubalus, (c) Patres Salmanticenses, (d) Sapientissimus & Reverendissimus Magister Fr. Franciscus Zumel, qui de Angelis, si quis alius, copiosè, acutè, atque eruditè disseruit: Temperare verò mihi non possum, quin hìc allegem virum doctissimum amicum nostrum Rev. Mag. Fr. Emmanuelem Navarum Tom. Prolegomenon de Angelis. (e)

3 In prædicto autem Concilii loco, seu potius & verius, in verbis Ioannis Thessalonicensis, in ipso Concilio perlectis recitatique, hoc ipsum quod nuper dicebamus, apertè contigisse, nulli homini qui Theologus audiat, dubium est, aut esse poterit. Quamvis enim Angelos omninò expertes esse corporum, sive quæ sint magis crassa & concreta, ut sunt nostra; sive tenuia magis & subtilia, quod Græci vocant *λεπτα*, non sit immediatè Fidei dogma, ut periti Theologi docent; & meritò, cū (ut in numeros alios mittamus) ipse Magnus Parens Augustinus, non solum de hac re dubitaverit, sed illi oppositam & contrariam, non uno in loco, apertè statuerit: (f) Tamen post exploratam majori acumine atque conamine veritatem (quod præcipuè præstitit Doctor Angelicus; (g) & qui illum

postmodum sunt sequuti) eadem conclusio de incorporeitate Angelorum & immunitate ab omni corporali materia, adeò firma est, & inconcusis rationibus & autoritatibus fulta; ut illi opposita meritò censeatur erronea.

4 Solida ergo & nulli dubitanda ratio (propter quam elucidandam hæc paucula præmissimus) cur Angelos pingere liceat & oporteat, & quidem sub hominum virorum, aut juvenum specie; ea est, quòd sæpius dum hominibus apparuerunt, sub hac specie conspecti sunt: ut proinde nihil frequentius sit, quàm eosdem hæc eadem præsertim figura, modestissimorum quidem, sed elegantium puerorum aut juvenum videre depictos. Quod autem sub hac forma, quam diximus, frequentissimè apparuerint Angeli, nemo est qui nesciat: cū haud rarò sacra Scriptura hujus rei locuples sit testis. Angeli enim, qui destructuri nefarias urbes Lot apparuerunt, sub hac specie conspecti sunt, non solum ipsi Lot, sed & urbis incolis: neque id obscurè colligitur, ex eo quod flagitiosi cives, teterissimi sceleris cupidine flagrantes, abuti illis per summum dedecus voluerunt, dixeruntque Lot; (h) *Ubi sunt viri, qui introierunt ad te nocte? Educ illos huc, ut cognoscamus eos.* Juvenes igitur sceleratis hominibus visi sunt, & quidem non inelegantes. Quæ res aliis pluribus, tum sacra Scripturæ, tum etiam Ecclesiasticæ historiæ locis abundè confirmari potest: sed notior est, quàm ut in ea illustranda diutius immorari oporteat.

5 Quo posito & præjacto; errores qui circa pingendos Angelos occurrere possunt, aut solent, majori ex parte ad communes locos reducuntur. Quod enim ut pueri grandiusculi decennes, aut fermè omnino nudi proponantur, abusus est, quem jam supra suo loco carpsimus, agentes de nuditate corporum in sacris Imaginibus: (i) Idemque ferè dicimus, cū jam majores adolescentes depinguntur toto ferè femore discooperti: has enim (ut artificibus videtur) picturæ elegantias, ut non satis congruentes cum Christiana gravitate modestiaque, meritò respuimus. Quod verò decoro adspectu, flavoque ac decenter intorto capillitio proponantur, erroris damnare non possumus:

(b) Lib. 2. disp. 3. c. 5. à n. 60.
(c) Ad q. 50. 1. p. quæsit. 3. diffic. 1.
(d) Tom. 2. tract. 7. disp. 1. dub. 1.
(e) Proleg. 5. à n. LXI.

(f) Epist. 115. ad Nebr. & lib. de Eccl. Dog. cap. 11. & 12.
(g) Div. Thom. 1. p. q. 50.

(h) Gen. 19. 8.

(i) Lib. 24. c. 5. n. 44

cum ejusmodi adumbrationibus, eorumdem perfectionem, numquamque senescentis naturæ decus, quantum humano more fieri potest, neque absurdè, neque ineptè periti artifices humanis adspectibus objiciant. Neque aliquem moveat quod elegans & eruditus Scriptor hujusmodi Sanctorum Angelorum Imagines improbare visus sit, illis verbis: (K) *Noli tales tibi fingere Angelos, quales fortè apud Pictores & Poetas sæpè vidisti, quibus vultus admirabili fulgore circumfusus, crines in cervicem molliter effusi auro obryzo flavescunt, & lætè colli nitorem blandissimo favoniorum spiritu ventilati percurrunt. Quibus ala ex humeris emergunt gemina, in caelesti textrina concinnata, florida viriditate, qualis in pavonibus esse solet irradiata: aureo, croceo, puniceo, ceruleo denique colore miti admodum temperie variatè, tot referunt spectantibus pigmenta, quot in arcu caelesti cum voluptate miramur: tunica deinde byssina est, quam subtilis denticulati operis, limbus circumquaque excurrentis magna vestit cum dignitate.* Non, inquam, hæc moveant: nam præterquamquod hæc disertissimi Authoris artificiosa & plusquam graphica descriptio id potius intendisse videatur, ut Angeli eleganter descripti vivis eloquentiæ coloribus iconem ipsis legentium oculis subjiceret, quàm ut cogitatum aliunde pium atque eruditum, hanc occasionem nactus, amoliretur: siqua vis hujus moniti ac verborum est, in id præcisè tendit, ut nemo serio concipiat, sibi que persuadeat Angelos re ipsa tales esse, quales hîc, aut in tabula depinguntur: neque existimet, ita à Deo conditos & creatos esse, ut exhibentur à pictoribus; cum interim nihil vetet, eosdem decenter atque aptè imaginare atque concipere. Ita Authorem ipsum explicat alius ejusdem Societatis eruditus in primis Author. (l) Sanè ejusdem Instituti purpuratus Scriptor, nedum ita concipit, sed sic contigisse confirmat; loquens de Archangelo Gabriele, verbis illis perquam elegantibus: (m) *Pulcherrimi atque splendidissimi juvenis formam imitatus est, sed habitu quodam & specie augustiore, quàm ceteri homines videri soleant; ut facile posset intelligi aliquid homine*

majus & præstantius in eo corpore latere, neque hominem mortalem, sed Angelum caelestem advenisse. Ex quibus omnibus satis liquet, aptè atque congruenti decore pingi Angelos, tamquam pulcros alatosque juvenes; nullique errori obnoxium fore consuetum nunc atque receptum pingendi morem.

6 Alatos, inquam, sive pennatos; ut hîc perstringam magni aliqui viri, & quem vel tantum nominasse laudare est, nempe Michaëlis Angeli, non dicam apertum errorem, sed saltem nimis insolitum infuetumque pingendi modum, quem jam ante expunxit eruditus Italus Joannes Andræas Gillius (n) jam supra laudatus. (o) Is enim, neque immeritò reprehendit prædictum Michaëlem, quòd Angelos depingens, juvenes quidem efformaret, sed omninò alis pennisque carentes; quòd diceret (ita quippe mihi retulit viri autoritatis eximæ, à pictorum peritis passim referri) pennis præditos volare nihil esse mirum: mirum autem est, quòd Angeli volatu celerrimò ad Dei mandata perficienda ferantur, nullis alis pennisque præditos. Sed hoc, pace dixerim tanti viri, Artificisque summi inter paucos, ineptum est, cum de rebus agitur quas pictura objicit, non nudo intellectui, sed oculis. Quotus enim quisque est qui ignoret Angelos, incorporeas nempe substantias, corporeas alas, plumasque habere nullas? Sed quâ alia ulla commodiori via patefiet intuentium oculis Angelorum agilitas mobilitasque, quàm si alati pennatique proponantur? Nihil hoc frequentius, nihil sublimioribus ingeniis usitatius, quàm ut figuris, & rebus etiam inanimatis atque insensibilibus pennas addere, cum significari intenditur earum rerum velocitas atque pernicitas. Atque ut exordiamur à Fabulis, in quibus tamen haud parum doctrinæ inest ingenique; Mercurius ille deorum Interpres, Jovisque angelus sive nuntius (hoc enim nihilque aliud nomen Angeli denotare ipsi pueri norunt) alatus describitur à poëtis. Pro quibus omnibus eorum principem audire operæpretium est: inquit enim, de Mercurio sive Hermete loquens: (p)

(K) P. Nicol. Causin. Eloq. Sacrae, & prof. lib. 14. c. 2.

(l) P. Luisus de la Cerda, de excellentia caelestium Spirituum, c. 47. n. 8. (m) Card. Bellarm. Cœc. 2. super Misus est.

(n) Dia-log. 2. (o) Lib. 1. c. 6. n. 3.

(p) Virg. Æneid. lib. 4. vers. 240.

Ille patris magni parere parabat
Imperio. Et primam pedibus talaria nequit
Aurea qua sublimem, sive aequora supra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.

Famae quoque eas tribuit idem Latinus vates loco satis decantato atque eleganti, ad eum ut temperare mi-

hi non possim, quin hic illum aliqua saltem ex parte delibem; ita enim habet. (q)

Fama malum, quo non aliud velocius ullum
Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.
Parva metu primo, mox sese attollit in auras;
Ingrediturque solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremam (ut perhibent) Caeso Enceladoque sororem
Progenit, pedibus celerem, & pernicibus alis,
Monstrum horrendum, ingens: cui quot sunt corpore pluma;
Tot vigiles oculi subter,

Fulmini etiam, quo velocius nihil est (ut brevius agamus) alas etiam tribuit illis verbis: *Et fulminis ocyor alis.* Sed quid opus pluribus? Homerus, ingeniorum fons, tertio quoque verbo verbis ipsis alas adjungit, quod mira velocitate ferantur ad illorum, cum quibus colloquimur aures; ipsius enim illa sunt, (r) quae frequenter repetit.

(r) Iliados a.

ἤϊα μιν φωνήσας ἔπειτα πτεροεὖτρα ὑποστυδα

Id est:

Ipsam affata palam est, & verba volucris dixit.

Sed abire hinc mihi non licet, & certe non libet, quin Italo ingenio inge-

Ali bianche vesti, e' han d' or le cime
Infaticabilmente agili, e preste.
Fende i venti, e le nubi, e va sublime
Soura la terra, e soura il mar con queste
Così vestito indirizzossi a l' ime
Parti del mondo il Messaggier celeste.
Pria sul Libano monte ei si ritenne,
E si librò su l' adeguate penne.

Quae Latine non vertimus, veriti ne styli ruditas multum detrahat Italicae phrasae concinnitati atque elegantiae.

7 Verum haec ab humanis petita sensibus, alicui nimis humana, imò profana etiam videbuntur. Esto quidem. Sed quia de re nimis sacra agitur, veniamus, si lubet, ad sacra. In sacris literis Seraphim ac Cherubim, sive (ut Latino more loquamur) Seraphinorum & Cherubinorum frequens est mentio. Hi verò quo habitu, quovè ornatu visi sunt ab hominibus, quibus Deus Opt. Max. voluit

nium aliud Italum opportunè, ut suspicor, objiciam; quippe quae professione & elegantia non admodum distant. Pictori igitur maximo oppono poetam habendum inter maximos. Torquatus enim Tassus (superum fidem, qualis quantusque vir!) legationem elegantissime describens Gabrielis Archangeli ad Gofredum regem, sub ipsum fermè magni Operis initium, (s) alas pennaeque eidem Legato scitissime appingit: ea enim sunt verba poetae eruditissimi,

(q) Ibià
cod. 1. 4.

(s) Torquatus
Tassus in
sua Hierosolyma
cant. 1.
stant. 14.

haec suis aspectibus representati? Certè alati pennatique semper conspecti sunt, alasque gerentes, non binas tantum, sed vel quaternas, ut nonnulli volunt, vel tenas, ut sacer ipse textus loquitur; quod hic multis illustrare non pergitur, quia de eo sumus pluscula fortasse dicturi. (t) Quin non alarum & pennarum solum, sed volatus etiam, ad quem alae pertinent, plana atque differta mentio est. Ita enim sacer textus habet: (u) *Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu ejus calculus.* Quin & in Ioannis Apo-

(t) Infra
cap. seq.

(u) II. 6. 6

Apocalypsi, cum mulier illa creberri-
me à Sacris Concionatoribus decanta-
ta coronata stellis, & amicta sole des-
cribitur, illud adjungitur, quod mirè
ad rem facit, nempe: (x) *Et data sunt
mulieri duæ alæ aquilæ magnæ ut vola-
ret in desertum.* Incongruam rem, in-
nuente scriprura, fore volatum, in
quo, vel ad quem alæ non essent de-
sumptæ. Insuper (neque enim hoc
intactum volumus relinquere) ipsos An-
gelos volucres appellari avesque, ad-
struunt nonnulli Ecclesiæ Patres, au-
thoresque non infimi. Ad illud enim
Apocalypsis, (y) *Et vidi unum Ange-
lum stantem in sole, & clamavit voce
magna, dicens omnibus avibus quæ vo-
labant per medium cæli, Andræas Cap-
padociæ Episcopus Angelos asserit
appellatos volucres cæli; rationemque
reddidit non incongruam: Quod nempe
sublimes, & inter cælum terramque vo-
litent, seseque ad nostram instructionem
subinde demittant.* Qua in re Thomas
à Cantimprato non injucundam ne-
que inverosimilem narrat historiam.
(z) Quamdã enim feminam virtute
patientiaque venerabilem avis quæ-
dam miræ pulcritudinis atque decoris
dulcissimis & ineffabilibus vocibus an-
nisante obitum plusculis, quibus ægra
in lectulo decubuit, solabatur. *Cumque
(subdit idem pius Author) quæsiissem
ab ea, cuius avis voces imitari illa vo-
lucris videretur? Nihil, respondit illa,
in terris est cui comparetur. Neque solis
auribus delector, sed cor quoque gaudet,
& inflammor ad vitam æternam. Quid
existimem* (concludit hoc referens
Author pietatis multæ, lectionisque
(a) *de hac ave, nisi esse Angelum?* Ma-
neat igitur, quidquid insignis tenta-
verit Pictor, Sacros Angelos penna-
tos alatosque debere depingi.

8 Iam quòd aliquoties sancti An-
geli plorantes describantur, lacrymu-
lisque turgentibus oculis, aptè qui-
dem, sapienterque aliquando; & rur-
sus quandoque ineptè, imò & ridicu-
lè fieri potest. Ineptè quidem, si pin-
gatur Angelus plorans ob rem ineptam
ac planè ridiculam: ut (quod
suprà memoravimus) quando depictus
est Angelus plorans ob effractam men-
sæ paropsidem, aliamvè similem cau-
sam. Ineptum quippe hoc, & cuius
cordato iudicio ridiculum. Aptè ve-
rò atque sapienter idem describi po-
test, si plorans Angelus proponatur
ob rem dignam vel ipsorum Angelo-

rum lacrymis, si harum capaces exi-
sterent; cujusmodi est Christi Domi-
ni Passionis acerbitas. Ibi enim haud
rarò Angeli depinguntur vultu tristi,
lacrymisque manantibus: & hoc à piis
neque ineruditis pictoribus persæpe
factum est: neque id immeritò. Quam-
quam enim non hac pingendi ratione
detur intelligi, Beatos illos Spiritus,
qui inenarrabilibus deliciis assueti,
perenni semper gaudiorum fonte po-
tantur, his humanæ imbecillitatis pas-
sionibus subjacere, ut mœstitia affi-
ciantur, opprimanturvè, quæ in no-
bis eliceret lacrymas: demonstratur
tamen, & quidem non incongrue, rei
ipsius atque materiæ acerbitas, quæ
vel ipsos cœlestes spiritus profundè
tangeret, eorumque oculos, si quos
haberent, solveret in lacrymas, te-
nero ac tremendo spectaculo debitas,
ac planè meritissimas. Certè de An-
gelis ipsis, ut placet gravissimis Au-
thoribus, loquens Isaias, illa habet:
(b) *Ecce videntes clamabant foris, an-
geli pacis amarè flebunt.* Quod quidem
ad hunc nostrum modum intelligunt
viri doctissimi. (c) Sed nil opus multis.
Sanctus Hieronymus per Angelos pa-
cis accipit Angelos præfides Templi
Salomonis, qui modo quo poterant
doluerunt, eoquòd viderent templum
ipsùm esse jamjam tantæ cladi atque
eversioni obnoxium & subjectum.
Unde instante excidio Jerosymitano
fertur auditam esse vocem inclaman-
tem *Migremus hinc*, scilicet è templo
jamjam evertendo. Præterea Angeli
fieri dicuntur, & quidem amarè, eò
quòd nos ad compunctionem, dolo-
rem, & poenitentiam provocent, non
solum suis illustrationibus, & quando-
que verbis, sed suo etiam ipsorum
quodammodo exemplo. Ita enim acci-
pit hunc locum non inelegans neque
ineruditus Commentator Libri Iudi-
cum, (d) cap. 2. ad illa verba versus
4. *Cum colloqueretur Angelus Domini...
elevaverunt ipsi vocem suam, & fleve-
runt.* Quod infra, agentes de Angelis
Custodibus, nonnullis aliis adjectis,
fortassis illustrabimus.

9 Interim illud monere non abs-
re neque importunè cogimur: quod
nempè sæpius depinguntur Sacri An-
geli omni radiorum fulgore & splen-
dore orbatos. In quo si non omnino er-
roris, negligentia tamen aliquod vi-
tium est. Certè quidem Apostolus de
æternæ caligini tenebrisque damnato

G Ange

(x) Ap. 12

(y) Ap. 19
87.

(z) Lib. 2.
cap. 25.
num. 8.

(a) P. Ioan
Ludovic.
de la Cer-
da, De ex-
cellent.
cœlest.
Spirit. cap.
15. pag.
256.

b) Il. 33.7

(c) Vide
Ariã Mon-
tan. & Fo-
reriũ hic,

(d) P. Ioan
Freyre.

(e) 2. Cor.
11. 14.

Angelo, eiusque illuforiis artibus loquens, (e) *Ipsè enim Satanás*, inquit, *transfigurát se in Angelum lucis*. Quasi scilicet nullus alius proprior sit Beatorum Angelorum character, germanaque (ut sic dicamus) nota, quam lux & splendor, ut ad hunc locum habent Interpretes & Patres. (f) Quod aliunde evidentissime firmat historia. Cum enim Angelus liberaturus Petrum Apostolum à vinculis, ingressus est carcerem; (g) *Et ecce*, inquit sacer Historiographus, *Angelus Domini astitit, & lumen refalsit in habitaculo*. Quæ res in mentem mihi revocat id quod refertur in Actis martyrii Beatæ Virginis Cæciliæ: hæc enim cum Valeriano sponso denunciaffet esse se

(f) Corn.
ad hunc
loc.

(g) Actor.
12. 7.

in Angeli custodia, illeque data fide promississet, se in Christum crediturum, si eum Angelum videret; voti tandem compos factus, post susceptum Baptisma, *Ad Cæciliam* (inquit gestorum lectio) *reversus, orantem & cum ea Angelum divino splendore fulgentem invenit*. Quod rursus aliunde uberrime confirmari poterat. Sed nimius essem, si singula percurrerem. Dicta satis sint, ut facile probetur depingi Angelos oportere, saltem quod ad vultus majestatem attinet, splendidos atque radiantés. Atque hæc quidem universim de Angelis annotasse sufficiat, quæ postmodum ex dicendis fortè amplius elucidabuntur. Nunc ad magis specialia gradum facimus.

CAPUT V.

DE PICTURIS SERAPHINORUM AC CHERUBINORUM: & qui errores circa hos depingendos irreperere possint.

(a) D. Laurent. Ramirez de Prado in Pentecôt. cap. 6. vel quisquis est hujus libri Author; doctis enim non satis constat.

Imis olent lucernam Grammaticam, quæ vir alioqui magnus annotavit, (a) explicare intendens illa verba *Beata Seraphim*, quæ sacratissimus Ecclesiæ liber habet in Præfatione ipsa Divini Mysterii. Quamobrem ab illis abstinemus, consultoque in titulo uti volumus vocibus Seraphinorum & Cherubinorum: non quòd ignoremus, illud *Seraphim* in Lingua Sancta plurale nomen esse, à verbo **שרפ** *Saraph*, quod habet in singulari idem Benoni, sive Participium, à quo fit in plurali *Seraphim*, quod idem omnino significat atque *igniti*. Non, inquã, quòd hæc, quæ certè muneris nostri partes sunt, ignoremus: sed quia auribus Latinis loquentes, Latinis & jam usu receptis vocibus, quales certe sunt *Seraphini ac Cherubini* uti convenientius est. De his verò si (quod ad eorum picturam attinet) plenior instituta esset disputatio, nostri moris atque instituti modum excederet. Itaque qui his delectetur, aut ea operosius discussa scire aveat, alios consulat necesse est, quos hoc in loco indigitabimus; quippe qui de re hac pertractantes impleverint graduum voluminum paginas. Igitur per-

strictim tantummodo ea attingemus, quæ non omnino ignorasse convenit, aut quæ magis præ oculis habere operæpretium est. Ac de Seraphinis prius instituendus est sermo.

2 Seraphinos, de quibus tantummodo in tota sacra pagina apud Isaia Prophetiam mentio disserta est, ita describit sacer textus loco satis per vulgato, illis verbis: (b) *Seraphim stabant super illud: sex ala uni, & sex ala alteri: duabus velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus, & duabus volabant*. In qua quidem re, illud præsupposito quod mihi saltem certius apparet, nempe quod illa dictio *Super illud*, potius quam ad templum, referatur ad solium; nonnulla hic quæri solent, quorum ignoratio errorem parere posset in his Seraphinorum imaginibus depingendis. Primum est: An in illis senæ omnino alæ depingendæ sint; an vero quatuor tantum, adjunctis brachiis? In qua re doctissimi Patres Pradus & Villapandus (c) censuerunt, quatuor tantumdem alas depingendas esse, adjunctis brachiis, quæ alarum nomine vocari atque appellari, non tantum apud ipsam sacram Scripturam, sed etiam apud Latinos quosque probatos, productis testimoniis firmare contendunt.

(b) Isai.
6. 2.

(c) Ad c.
1. Ezeq. c.
6. v. 1.

dunt. Verùm hoc (quod magnorum virorum pace atque venia dictum fit) idem, meâ quidem sententiâ, est atque illud quod proverbio jactatur Nodum in scirpo querere. Cum enim Divinus Textus tam disertè asserat, *Sex ala uni, & sex ala alteri*; nihil videtur esse quod cogat asserere, alarum loco poni brachia. Itaque cum doctissimis aliis Authoribus statuo, (d) sex omnino alas singuli Seraphinorum esse tribuendas. Quomodo verò, & quo ordine sint affigendæ, ex iisdem commodè peti potest: hoc est, quò unicuique ex superiori humero rum parte quatuor alæ innascentur; ex quibus duæ serviant ad operiendam, non quidem omnino, sed aliquatenus (ut iidem docti Authores observant) suam ipsorum faciem. Rursus verò ex superiori parte femorum una in unoquoque femore emergat ala, quibus (ambabus nempe) interiores partes corporis obtegantur. Quæ mihi memoranti, ac de Seraphicis spiritibus agenti commodum occurrit Seraphici Patris Divi Francisci eximia visio, quam eleganter descriptam reliquit sanctus Bonaventura, Doctor item Seraphicus. Quippe agens de cælesti visione, quam vir sanctissimus omnique laude maior habuit, cum Christus Dominus vulnerum suorum stigmata, velut amico cum primis charo selectoque, concessit; vidisse ait *Quasi speciem unius Seraphim sex alas tam fulgidas, quam ignitas habentem, de cælorum sublimitate descendere.* Et nonnullis interjectis, de alis ipsis sermonem instituens, *Alas verò, inquit, sic miro modo hinc inde dispositas, ut duas supra caput erigeret, duas ad volandum extenderet; duabus verò reliquis totum corpus circumplectendo velaret.* Quo ut nihil magis pium est, ita ad rem nostram dici nihil potuit aut disertius aut elegantius.

3 Secundum quod hic quæri solet, aut certè potest, illud est, An præter sex alas, quibus prædicti in Isaïæ visione pinguntur Seraphim, debeant etiam cum brachiis & manibus depingi? Facilis quæsitio responsio est, si quæ in ipsa visione statim subjunguntur, non oscitanter lecta pendantur. Ita enim habet: (e) *Et volavit ad me unus de Seraphim, & in manu ejus calculus.* Ubi vides quò post enumeratas alas, manus, & con-

sequenter brachia adjunguntur. Ad hoc hic, quod in ipsa visione Seraphica, cujus nuper meminimus, manus disertè tribuuntur Seraphino illi, qui, referente Scriptore Seraphico: *Non solum alatus, sed & crucifixus apparuit: manus quidem & pedes habens extensos, & cruce affixos, alas verò, &c.* Quare hunc depingendi modum probant Scriptores gravissimi, (f) quibus alii communiter suffragantur. Humano verò vultu apparuisse præditos, ita mihi certum est, ut vix aut ne vix quidem de eo dubitare cordatus lector possit, quidquid alii subtilius & aliquando non satis utiliter disquirant. Qui verò in his immorari diutius velit, aut eadem perlegere operosius discussa, Authores legat in hoc ipso capite allegatos. Iam enim hæc nonnihil à nostro scopo atque instituto exerrant atque divagantur.

4 Circa Cherubinos verò depingendos, hæc summatim, quod magis ad rem nostram attinet, dicenda sese offerunt: Duplici in Scriptura loco eosdem apparere descriptos, nempe in Mosaico Tabernaculo, & in Templo Salomonico. Utrosque autem fuisse omnino similes, aut utrorumque figuram aut sculpturam, bene probat eruditus Author. (h) Illud solum inter utrosque interest, quòd Mosaici Tabernaculi Cherubini, minores multò erant, quàm Salomonis: quòd facile constabit illis qui utrorumque mensuram expenderint. Utrosque autem figura humana completaque constituisse, disertè patet illis verbis: (i) *In similitudinem hominis stantis.* Horum autem Cherubinatorum figura erat eadem prorsus atque ea quæ fuit illorum, qui expansis alis, protegebant Arcam. Quo supposito, error expungendus est magni alioqui viri, quem non impugnamus suscipere, nisi præ illo potior esset nobis & semper magis amica veritas. Etenim Benedictus Arias Montanus in Apparatu Bibliorum, sequutus Rabbiorum aliquot doctissimos, sibi persuasit, Cherubinos Templi insculptos esse notata sexus diversitate, ut unus pueri, alter puellæ effigiem oculis objecerit. Quæ imaginatio viris doctissimis jam pridem displicuit, (j) neque mihi placebit; etsi non propter multa quæ ibi non importunè congerunt, saltem ob insolentiam rei & novitatem, quæ

G 2 non

(d) Vid. P. Alc. in Apoc. ad c. 4. v. 6. sect. 5. p. 383. & p. 3°. c. 5. 1°.

(e) Is. 6. 6

(f) Prædus & Villalp. sup. Ezeq. sect. 6. r. 1.

(h) Alc. in Apoc. ad vers. 7. notat. 8.

(i) Reg. 7. v. 36.

(j) Præd. & Villalp. sup. Ezeq. t. 1. sect. 5. p. 36. Alc. in Apoc. c. 4. v. 7. notat. 8. p. 385.

non nisi gravissimo, & evidenter ex Scriptura fundamento deducto, deberet commendari literarum monumentis.

5 Quod verò attinet ad Cherubinos Templi (quod idem intelligendum venit de Cherubinis Tabernaculi) unum quidem certum est, & extra dubitationis aleam; hoc est non fuisse descriptos, neque describendos unquam esse indutos talaribus tunicis, & zonis præinctos, quod nostrates pictores faciunt: *Decentius illi quidem* (verba audis Authorum nobilium (K) *sed non secundum veritatem. Nihil enim tale in sacris reperias, imò oppositum.* Igitur hic de tunicatis Cherubinis Templi velut error abigendus est. An autem omnino nudi fuerint depicti, aut sint depingendi, ex illa quæstione dependet, an scilicet Cherubini Templi, aut Tabernaculi habuerint plures quàm duas alas. Censuerunt Authores aliqui, quos sæpè hic allegamus, habuisse quatuor: duas, quibus Arcam protegerent, duas verò alas, quibus corpus ad nuditatem propulsandam obnuberent. Ceterùm hæc opinio aliis non inferioris notæ viris, qui rem exactè pensitarunt, meritò displicuit: (l) tum quòd de ea re ne verbum quidem extat in tota sacra Scriptura; cum sanè debuisset esse quam clarissimè expressa, cum Cherubinarum fabrica Moysi præcipiebatur: Tum quòd opinatio statuens cuilibet ex Cherubinis quatuor alas, nuperum omninoque recens est inventum ab iis doctoribus excogitatum; ut proinde quicumque ante illos Cherubinarum Imagines aut stylo aut penicillo depinxit, tantùm cum geminis alis illos descripserit. Tum denique, quòd finis ob quem aliæ duæ pennæ Cherubinis sunt attributæ, hoc est, ut corpus decenter obvelarent, ne in Sacratissimo Templi recessu nuditas spectaretur; non adeò urgens est, ut propter illum à recta liceat notione discedere.

(K) Prad. ubi supr.
(l) Alc in Apoc. c. 4 v. 7. & 8. notat. 8.

6 Igitur assero, Cherubinos Tabernaculi Mosaici, & Templi Salomonici nudos omnino fuisse, nudosque omnino, cum res exposcat, fore depingendos. Sed ut res clarior fiat, id præmoneo: de illis me Cherubinis sermonem instituere, qui in ipso sacratissimo recessu Templi locati erant, Arcamque expansis largiter

alis obvelabant. Nam de ceteris, qui aliis in locis Templi ipsius, in eiusdemque parietibus erant descripti, aliter fortasse sentiendum esse, non nimis inficior. Moveor ad hoc ea ratione, quòd Cherubini illi nulli ferè hominum patebant, cum in Sacratissimo recessu servarentur, qui ob loci sanctitatem dictus est ab Hebræis *Sancta Sanctorum*; quem in locum non nisi Sacerdoti summo, idque semel tantùm in anno, licebat ingredi: & cum aliunde locus tantis fumigationibus vaporibusque odoriferis oppleretur, cum id contingebat; nihil absurdi relinquitur in eo quod prædicti Cherubini nudi omnino describerentur, neque rursus ut sic describantur, si quando eos describi contigerit; præsertim cum, ut alibi docuimus, ut omnis turpitudine amoveatur, certa quadam proportione atque aptatione nudorum corporum pertineat ad industriam, dexteritatemque pictoris. Assero rursus, eosdem Cherubinos, quo purius decentiusque efformentur, juvenili, imò parum supra puerilem ætatem specie efformandos, atque pingendos, satis congruum videri. Tametsi enim in Scriptura aliquando vocentur designenturque appellatione viri, satis aliunde constat, hoc nomen non semper ad ætatem referri, sed ad sexum.

7 Hæc verò de Tabernaculi & Templi Cherubinis carptim annotasse sit satis: nam quòd spectat ad Cherubinos currus Ezechielis, prolixam & nimis operosam quæstionem continet: quam multis discussurunt tractaveruntque Authores sæpè cum laude hic allegati. Ad quos proinde Lectorem, si quis erit qui his nostris lucubratiunculis operam impendat, consultò remittimus. Agere enim unumquemque sua tantum decet atque oportet, neque ostentandæ (ut non rarò videmus) lectionis aut eruditionis gratia vagari, quod proverbio dicitur, extra choros & oleas. Illud tantùm hic subæctam; non incongruum mihi videri, ut Seraphini Cherubini, circa Dei thronum, aut sub Incarnati Verbi sacratissimis plantis describantur solâ tantum facie, subjectis alis. Tum quia hic pingendi modus satis invaluit videntibus, aut etiam omnino approbantibus viris eruditissimis. Tum quia idem

idem in Templo Salomonico quodantenus obtinuit; ubi certe Cherubimorum, imagines per parietes erant sparſæ atque depictæ, repræſentatis ſolummodo faciebus: quæ an humanæ eſſent, an vitulinæ, longius diſcutere non eſt præſentis inſtituti. Tum denique, quia per hunc effigiandi modum & noſtris ſenſibus optime conſu-

litur, & rationi; cùm repræſentato capite, in quo intelligentiæ ſedes eſt, & puerili, quod attinet ad ſanctitatem & innocentiam additis aliis; non abſurdè neque incongruè denotetur, quæ præcipua ſunt ſupernorum ſpirituum, nempe Intelligentia, Sanctitas, & mira agendi efficacitas ac velocitas.

C A P U T VI.

DE PICTURIS ARCHANGELORUM, PRÆCIPUE
Michaëlis, Gabrielis, & Raphaelis: & quæ circa
eas obſervanda.

Uamquam novè omnino ordines ſint Angelorum, annotatis jam quæ circa Seraphinos Cherubinosque pingendos ex ſacris præſertim literis occurrunt; non eſt cur immoremur in tradenda ratione qua alii ordines ſint depingendi: cùm nihil circa hoc conſtet aut ex Divinis literis, aut ex Patribus, probatiſque Authoribus; neque habeatur unquam, an hominibus apparuerint Angeli qui ad Thronorum, Dominationum, aut Principatumum claſſes ſpectant. Reſtat igitur ut nonnulla dicamus circa Archangelos, quos ſæpè hominibus apparuiſſe, res notior atque apertior eſt, quàm ut hîc multis probari atque oſtendi conveniat. Dicemus igitur de Imaginibus trium Archangelorum Michaëlis, Gabrielis, Raphaelis: nam quod ad quatuor reliquos ſpectat, dicemus capite ſequenti, quæ magis probabilia rationique conſentanea videbuntur.

2 Ducat igitur, ut par eſt, agmen Archangelus Michael: de cujus dignitate atque excellentia hîc multa congerere non eſt cordi. Solùm enim in præſentia attinet referre, quibus Imaginibus noſtris oculis repræſentetur, & quid circa eas, aut annotandum videatur, aut corrigendum. Primo igitur modo depingi ſolet Archangelus Michael hac ſpecie: obrectus galea, loricaque inſuper, ſcuto armatus aut clypeo, in cujus umbone hæc leguntur *Quis ut Deus?* Inſuper & gladium, ſæpèque hunc ful-

mineum, aut haſtam vibrans ſtringentem in Cacodæmonem ipſius pedibus ſtratum ac ſubjectum. Totum hoc rectè, atque ex rationis præſcripto. Nam ex Scriptura ſatis conſtat Michaëlem Archangelum pro Dei gloria atque majeſtate pugnaſſe ſpirituali nempe & intellectuâ pugna, non corporea, quæ nulla eſt aut eſſe poteſt penes Spiritus. Ita enim habet: (a) *Et factum eſt prælium magnum in cælo: Michael & Angeli ejus præliabantur cum dracone, & draco pugnat, & Angeli ejus: & non valuerunt, neque locus inventus eſt eorum amplius in cælo.* Quam pugnam, aut eam fuiſſe, aut ad eam evidenter alluſiſſe & reſpexiſſe, in qua ab Archangelo Michaële, bonorum Angelorum duce, pugnatum eſt cum Satana ejuſque perduellibus Angelis, communis Patrum & Expoſitorum ſententia eſt: licet quod proximè & immediate oſtenditur in illa Revelatione Apocalyp-tica aliud omnino fortasſe ſit, de quo hîc non eſt diſſerendi aut diſputandi locus. Videat qui volet ſæpe nominatùm laudatùmque Apocalypſis Interpretem.

(b) Quare quod hîc Michael Archangelus armatus repræſentetur, aptiſſimum eſt: ejus enim proprium eſt arma ſumere qui bella gerit. Illud inſuper quod in umbone depingatur lemma illud *Quis ut Deus?* apprime cum ratione congruit. Nihil enim aliud præ ſe fert, quàm ipſius nomen Archangeli: notum eſt enim vel ipſis pueris Michael, aut, ut magis exprimat, MI-KA-EL, nihil aliud ſignificare, quàm *Quis ut Deus?* Quo ſcuto obarmatus celliſſimus Princeps ad-

(a) Apoc. 12. 7. 8.

(b) P. Alcazar in Expof. ad hunc loc.

versus Luciferum ejusque perduelles ac rebelles angelos dimicavit. Rursus bene depingitur ipse Lucifer aut Satanas ab eo devictus ejusdem pedibus proculcatus.

3 Illud solum scrupulum movet, quod diabolus omnino sub humana forma pingitur nulla alia nota adjecta foeditatis. Mallem ego, ut sub ferina monstrofaque colubri figura signaretur. Moveor ad hoc, ex eo quod in ipso, quem allegavimus, Scripturæ loco, sub draconis specie describitur: *Michael enim, inquit, & Angeli eius præliabantur cum dracone, & draco pugnabat & angeli eius.* Neque id tantum; sed referens sacer Textus partam à Michaelē victoriam, illud habet: (c) *Et projectus est draco ille magnus, serpens antiquus, qui vocatur diabolus & Satanas.... Et projectus est in terram.* Ex quibus omnibus aliisque non paucis, quæ consultò omitimus, satis constat diabolum sub Michaelis pedibus, sub draconis & colubri specie, congruentius debere depingi. Et illud alicubi neque rarò vidimus expressum, quod ventre tenus depingeretur humana, quamquam horrenti, forma; infra autem in draconem desineret. Quippe satis constat gigantes illos, de quibus poëtae tot fabulantur, & quos affectasse cæleste regnum canit Ovidius, (d) hac forma consuevisse depingi. Qua de re per plurima hic promptum esset afferre, si liceret rebus à præcipuo instituto nimium aberrantibus implere scripti paginas. Videat is cui vacet, quæ Claudius Minoës congerit ad illud Alciati: (e)

Sic & gigantes terra mater protulit.

Luciferum autem ejusque perduelles angelos fuisse qui non fabulosè sed verè cæleste regnum divinitatemque affectarunt, nemo est qui nesciat, & satis perspicuè docet Scriptura, præcipuè in illis Isaïæ verbis, quæ tametsi contra Regem Babylonis in literalis sensu scripta sint; ad altiora tamen significanda dicta esse, communis Patrum atque Interpretum sensus est: illa autem sunt: (f) *Qui dicebas in corde tuo: In cælum conscendam, super astra Dei exaltabo solium meum: sedebo in monte testamenti.*

4 Majoris autem fortassis operæ res est, quod idem Michael Archangelus

gelus bilancem, aut stateram manu gerens depingitur. Cujus sanè rei veram originem me nescire candidè atque ingenue fateor. Quo circa ridicula passim planeque absurda inter aniles fabulas jactitantur. Dicam tamè quæ commodiora & probabiliora videntur. Creditum in Ecclesia & per vulgatum est, Michaelē Archangelum illum esse, cui præcipuè demandatum est à Deo negotium illud suscipiendi, & deportandi piorum animas in paradysum exultationis, juxta illud, quod Ecclesia ipsa canit in annua festivitate Michaelis; *Archangelus Michael, constitui te principem super omnes animas suscipiendas,* atque illud ibidem: *Michael Archangelus.... cui tradidit Deus animas sanctorum, ut perducatur eas in paradysum exultationis.* Quibus addo illud quod in sacratissimi actione Mysterii, quando pro defunctis fidelibus agitur, disertissime habetur; *Sed signifer Sanctus Michael representet eas* (nempe animas fidelium defunctorum) *in lucem sanctam,* &c. Diximus præcipuè: Nam quod ad hoc munus attinet, deducendi piorum animas ad conspectum Dei, atque quietis sempiternæ locum, certum est indifferenter ad Angelos spectare. Testantur hoc piissimæ preces Ecclesiæ, in quibus illud habetur: *Occurrite Angeli Domini, suscipientes animam eius, offerentes eam in conspectu Altissimi:* Et illud: *Sed jubeas illam à Sanctis Angelis suscipi, atque ad patriam paradysi perducere.* Sed quid opus his quantumlibet gravissimis? cum perspicuè ex ipsa Sacra Scriptura constet, animæ Lazari corpore soluta hoc officium præstitisse Angelos, illis verbis: (g) *Factum est autem, ut moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in sinum Abrahe.* Cujus rei plurima est mentio in sacris Historiis: Sanctus enim Antonius, teste Hieronymo, vidit animam Pauli primi Eremitæ in cælum ab Angelis ferri: & Sanctus Severinus Episcopus Coloniensis vidit Sancti Martini animam ab iisdem in cælum portari, teste Insigni Martini Encomiaste. (h) Quod de aliis plurimis longum esset enarrare atque recensere. Certe ob hæc fortasse sacræ atque arcane sapientiæ monumenta, quæ Hebræis erant cognita, finxerunt Græci atque Gentiles Mercurium, quem eam ob rem appellaverunt *Ψυχοσωπορ*, piorum animas

(c) Apoc.
12.9.

(d) Lib. 1.
Metamo.
fab. 6.

(e) Embl.
6.

(f) Isaï. 14
13.

(g) Luc.
16.22.

(h) Sulps.
Sever.

mas ad loca quietis deducere: aliorum autem mittere sub tartara: cujus rei testis locuples est Horatius, qui ita canit, Mercurium alloquens (i)

(i) Horat. lib. 1. Carm. od. 19.

*Tu pias letis animas reponis
Sedibus, virgaque levem coërces
Aurea turbam, superis deorum
Gratus & imis.*

Videsis quæ ad hunc locum annotat Dionysius Lambinus, & ad illud Virgilio; (j)

(j) Æneid 1.4.v.242

*Tum virgam capit: hac animas ille
evocat orco
Pallentes,*

consueta sibi lectione congerit insignis præ ceteris Maronis Commentator. (k) Hæc enim raptim delibasse sat fuerit, quæ nil nisi deliria continent, puerilesque fabulas. Interim illud constet, Archangelo Michaeli præcipuè, ceterisque Angelis, munus deducendi piorum animas incumbere.

(K) La Cerda.

5 Quibus positis, ut ad id accedamus, cujus paulo supra meminimus, certum est bilancem, sive stateram signum, hieroglyphicumque esse æquitatis atque justitiæ. Vulgatum est hoc atque receptum etiam in profanis simulacris, testante id harum rerum præclaro scriptore. (l) Sed & in sacris idem constat: quippe in Visionibus Apocalyptiis apparet Joanni (m) *Equus niger: & qui sedebat super illum, habebat stateram in manu sua.* Ad quem locum licet præclarissimus Interpres P. Ludovicus Alcazar multa annotet atque congerat, quæ ad rem esse, & ex mente sacri textus & Scripturæ nullus dubito: tamè mihi videtur, pace viri tanti, in hoc loco Christum significari, qua ratione judex est æquus atque justus. Moyeor ad hoc, quòd in alio loco ipse Christus Dominus, aut, ut ibidem habetur, *Verbum Dei* insidens equo albo; *Et qui sedebat*, inquit, *super eum, vocabatur fidelis & verax, & cum justitia judicat & pugnat.* (n) Quæ duo juncta satis denotant, in statera illa significari justitiam qua Christus Dominus idemque Verbum Dei, judicat; licet nonnihil discriminis inter utramque visionem intersit.

(l) Vinc. Cartarius de Imag. deor. pagin. mihi 310.

(m) Apocal. 6. 6.

(n) Apoc. 19. 11.

6 Ex quibus omnibus probè pensatis beneque inspectis, inferri quam probabilissime potest Archangelum Michaelum cum bilacè aut statera de-

pingi; quò denotetur exacta justitia cum pia quadam æquitate conjuncta, qua Deus, seu ille qui est, & rectissime vocatur *Verbum Dei*, & qui, ut loquitur in sermone à se facto Petrus Apostolus, *Constitutus est à Deo judex vivorum, & mortuorum*; (o) homines atque animas judicat. Dixi, neque abs re, *cum pia quadam æquitate conjuncta*: Nam præterquamquod factis pervulgatum est axioma illud, quòd Deus præmiat ultra, punitque citra condignum; constat etiam aliunde, quòd Deus (quæ sua est ineffabilis lenitas est bonitas) in suo tremendo judicio benignitatem pietatemque cum sua ipsius majestate atque severitate conjungit. Quòd plura innunt Scripturæ loca, quæ huc referre alienum est à proposito atque instituto sine. Illud in præsentia pulsat animum, quòd scilicet, referentibus Herodoto, aliisque, in suis judiciis factitarunt Persæ. Nam cum quis alicuius criminis reus postulabatur, si illud ex iis erat, quòd alia rei benefacta pendere à gravitate merito censeretur excedere, damnabatur: sin secus, absolvebatur: æquum ac rationale id fieri censentibus hominibus, non injuste neque imprudenter de rebus humanis judicantibus. Hæc verò non eò dicimus, quòd existimemus (absit à piis mentibus immanis error) unum tantummodo peccatum lethale, in quo quis, ut Dei sunt judicia, semper quidem justa, quamquam sæpius occulta, sine poenitentia decedat, non esse satis ad justissimam ejusdem damnationem; tametsi plurima bona opera longo vitæ decursu fecerit; præcipuè cum in tali casu atrox & enorme crimen censeatur ipsa finalis impoenitentia: Sed quòd Dei bonitas atque benignitas id plerumque evenire non permittat; sed, ut pius est atque misericors, illi qui in virtutibus bonisque operibus est exercitior, poenitentiam donet, finalemque perseverantiam, quamquam aliquando, vel aliquoties præsertim ex fragilitate deliquerit. Quæ omnia dicta sint occasione ejus, quòd Archangelus Michael, cui Ecclesia commendatos nos vult, *ne pereamus in tremendo iudicio*, depingatur assistentens judicio divino, bilancem manu gerens, sive stateram.

(o) Act. 10. 42.

7 Atque ex his jam in oculos incurrit ineptus quidem atque intolerans

randus error, quo sæpè hæc Michaelis statera depingitur, ex una parte unam habens animam, ex alia alteram. Ineptum enim hoc est & planè absurdum. Casu quippe res gereretur, aut, quod pejus est, inique posset enim contingere, aut saltem concipi, quòd hac ratione salvaretur, si cum alia deterrima appenderetur anima peccatrix, & ut ita dicamus, mediocriter mala: & contra, damnaretur pia, quamquam non ita excellens meritis, anima, si cum alia præcellentissimæ sanctitatis appenderetur. Quam in rem temperare mihi non possum, quin huc adscribam magni Concionatoris Hispani verba, cujus nomen famamque nulla umquam delebit oblivio. Is nempe est vir admodum sapiens ac Reverendus Mag. Fr. Hortensius Felix Pallavicinus, Ordinis Sanctissimæ Trinitatis Redemptionis Captivorum, insignis Regum nostrorum Philippi III. & IV. Ecclesiastes, Hispano orbi, imo reip. toti literariæ notissimus: qui quidem hanc eandem rem graphicè depingens, tam luculenter, nec sine lepore quodam sibi consueto, describit illis verbis, quibus injuriam irrogaturum me existimarem, si non eadem ut ab ipso sunt prolata transcriberem. *Inquit*

„ ergo: (q) Es como el pintar de las
 „ Almas de San Miguèl, como suelen.
 „ Y en verdad que como se expur-
 „ gan libros, serìa bien expurgar pin-
 „ turas. Yo soy aficionado al Arte:
 „ pero si pesàran la Adultera con los
 „ que la pesaban, sin tantas diligen-
 „ cias de Jesu Christo, saliera justifi-
 „ cada. No veis como en nombran-
 „ do pecados Christo, se salieron? Yo
 „ sè que si se pesàra la mugercilla fra-
 „ gil, à quien hacen la causa, con el
 „ Escrivano, ò el Alguacil que se la
 „ hacen, que havia de ir por la puer-
 „ ta afuera. San Miguèl no pesa unos
 „ con otros, sino buenas, y malas
 „ obras, culpas, y satisfaciones: Uti-
 „ nam appenderentur peccata quibus
 „ iram merui, & calamitas quam pa-
 „ tior, in statera. „ Pero pesar unas al-
 „ mas con otras, era ocasionar gran-
 „ des travesuras: porque toda la di-
 „ cha de un Alma estaria en el pesar
 „ de la otra: y no era menester vivir
 „ bien, sino acertar à caer con com-
 „ pañera à proposito. Yo soy flaco y
 „ ruin, y temo el peso de la justicia;
 „ pero todavia veo almas en Madrid,

(q) Hor-
 tés. in ser-
 monibus
 Quadrag.
 serm. ser.
 4. p. 112.

„ que me diera la vida el pesarme con
 „ ellas.... Fuera andar à batalla las
 „ almas: porque no huviera Merca-
 „ der que no quisiera caer con un Mo-
 „ hatrero: así cada uno, con quien
 „ juzgàra mas à proposito. Hucusque
 Hortensius elegantissimè. Ex quo satis apparet Picturæ error quem disser-
 tè notat Author disertissimus.

8 Jam quod ad Archangelum Gabrielem depingendum attinet, si quæ sunt animadversione digniora, hæc observata manent à nobis agentibus in communi de erroribus circa sacras Imagines; (r) insuper & in sequentibus fortè magis ex professo subnotabuntur. Hoc interim vel leviter tangere nobis liceat, quod nempe hic beatissimus Spiritus Archangelus Gabriel in Visionibus prophetæ Danielis hoc modo depingitur: *Vestibus lineis, & renes eius accincti auro obryzo; & corpus eius quasi ebryz solitus, & facies eius velut species fulguris, & oculi eius ut lampas ardent; & brachia eius, & quæ deorsum sunt usque ad pedes, quasi species aris candentis.* (s) Qua descriptione denotari eundem Archangelum Gabrielem, qui supra diserte nominatur apparet & loquens eidem Prophetæ, (t) manifeste constat; cum ex ipso contextu Scripturæ; tum etiam ex docta commentatione Interpretum: (u) sed hic pingendi modus non spectat ad communem & usitatum Gabrielis Imaginem, sed ad illam tantummodo visionem, quæ in loco citato refertur. Quibus addo illud quod sæpè adnotarunt Antiqui: scilicet, quòd in Veteri Testamento, cum Angeli apparerent fulgurantes, atque terribiles videbantur, non item in Novo, cum jam Deo Incarnato, aut proximè incarnando, placidiores minusque terribiles repræsentabantur hominibus.

9 Denique quod ad Imaginem Archangeli Raphaelis spectat, plura annotare, sive etiam congerere, nihil attinet. Omnes enim facile norunt hunc coelestem Spiritum sub specie juvenis præincti, & quasi parati ad ambulandum, se ipsum obtulisse Tobia juveni, & seniori patri, ut eidem juveni se præstaret ducem ac comitem itineris. Quod totum egregiè complevit, utpote à Deo ipso ad hoc muneris specialiter delegatus. Legat qui volet, Tobia

(r) Lib. 1.
 c. 6. n. 2.

(s) Dani-
 10. 5. & 6

(t) Ibid. c.
 8. v. 16. & c.
 9. v. 21.

(u) Vid.
 Perer. ad
 hunc loc.
 aliosque
 passim.

(x) Tom.
4. in Tob.
illustr. c.
14.

librum, quem tamen Hetherodoxi in alvo Canonicarum Scripturarum pertinaces & cerebrosi non referunt; tamen miris laudibus & encomiis extollunt, ut refert pius atque eruditus Pater Hieremias Drexelius: (x) & inveni et multa, aut verò omnia, de Sancto Archangelo Raphaële, & in iis uberem agendi Deo humillimas gratias, quòd tam clementer provideque se gerat erga pios, sui que cultores. Igitur duo tantum in prædicta Raphaëlis Imagine corrigenda aut emendanda peritis & doctis Pictoribus se offerunt. Primum est: quòd cum depingitur Sanctus Raphael Tobiaë socius, ipse Tobias non tam juvenis adultioris ætatis, quam puer plerumque depingitur. Hoc autem non ita fuisse, facile constat, neque latebit lectorem mediocriter attentum, qui sciat, longum iter eundem, Angelo semper comitante, perfecisse. Insuper & statim atque ad destinatum & præfixum terminum pervenit, matrimonio fuisse copulatum. Quæ omnia non pueri sunt, sed ut minimum grandioris atque adultioris juvenis. Secundum: Quòd cum Sanctus Archangelus Raphaël depingitur solus cum pisce è manu

pendente, veluti insigni quodam representatur, atque depingitur. Sed quali, aut quanto? bone Deus! sæpius depictum observavi piscem, qui vix non admodum lautè comedentis impleret patinam: scilicet mugilem, aut mullum non plane bilibrem. Hoc autem ineptum esse & absurdum nullo negotio viderit, quisquis legerit sacri textus Historiam: ibi enim habetur: (x) *Et exiit ut lavaret (Tobias) pedes suos: & ecce piscis immans exiit ad devorandum eum.* Quæ tantum, quin congeratur alia multa, manifestè evincunt prægrandem fuisse piscem illum, ut proinde quæ de illo dicuntur non congruenter aptentur pisciculo, neque hoc belluam illam aptè significari. Mallem igitur, ut, quòd res significantius exprimeretur, Pictores nostri non in manu, sed ad pedes Raphaëlis, non parvum, sed grandem, atque, ut loquitur Scriptura, aliquanto immanem depingerent piscem. Quis verò hic piscis fuerit, disputare alienum planè est ab instituto. Sed si quis illud scire aveat, videre poterit Præludiorum Hagiogorum scriptorem R. P. Fr. Antonium à Matre Dei Carmelitam Excalceatum prælud. 1. digres. 4. sect. 1.

(x) Tob.
6. 2.

CAPUT VII.

DE QUATUOR RELIQUIS ARCHANGELIS, EORUMQUE NOMINIBUS ATQUE IMAGINIBUS, & QUARATIONE CITRA OMNEM ERRORIS NOTAM DEPINGI QUEANT.

ater beatos Spiritus, de quibus egimus, & quos paulò ante memoravimus, esse quatuor alios præcipuos, qui, ut

habetur in sacris literis, assistunt iugiter ante Dominum, revocari in dubium non potest. Ita enim loquitur unus ex illis, scilicet Raphael: (a) *Ego enim sum Raphael Angelus, unus ex septem, qui astamus ante Dominum.* Insuper & Gabriel ipse idem confirmare non parum videtur illis verbis: (b) *Ego sum Gabriel Angelus, qui asto ante Deum, & missus sum loqui ad te.* Quòd non parum roborat illud Apocalypsis: (c) *Gratia vobis, & pax ab eo, qui est... & à*

septem spiritibus, qui in conspectu throni ejus sunt. Quibus alia nonnulla possent adjungi. Ergo cum disertè dicatur Angelos astantes ante Deum, eosque præcipuos (neque enim hic locus intelligendus venit de Angelorum multitudine, aut de eorum, ut sic dicamus, universitate, quidquid in contrarium scripserint nonnulli *) esse numero septem, & eorum tres tantum expressè nominentur; hoc est Michael, Gabriel, atque Raphael: consequens fit, restare quatuor innominatos: de quibus merito pro nostri muneris ratione quærimus: Primò, quæ sint eorum nomina, si quæ sunt? Secundò: an pingi & describi possint, aut soleant? Tertio, quâ ratione id citra erroris notam

* Nicol.
de Lyra,
Hug. Cat.
& Carch.
ad hunc
locum
Tob.
bia.

(a) Tob.
12. 15.

(b) Luc. 1
19.

(c) Apoc.
1. 4.

fieri queat, & quibus insignibus?

2 Et quidem quod ad primum attinet, dicimus: recepta omnium horum septem Angelorum nomina hæc esse, *Michaelem, Gabrielem, Raphaellem, Barachielem, Iebudielem, Urielem, Sealtielem*. Recepta, inquam: Nam quod ad tres priores spectat, nomina eorum explicite constant, ut jam monuimus, ex ipsis Scripturis Canonice. Quod ad posteriores vero quatuor, mentio est minime contemnenda in probatis Authoribus. Nam nomen *Barachielis*, quod Benedictio Domini interpretatur, colligitur ex Exod. 23. *Urielis* autem, qui diserte nominatur in libris tertio & quarto Esdræ: qui licet non pertingant ad Canonicam auctoritatem, tamen infra hanc, non minimam aut postremam obtinent. Deinde *Urielis* nomen, præter Origenem in *Philocal. cap. 22.* admittit S. Ambrosius *lib. 3. de Fide ad Gracianum can. 2.* Sanctus Isidorus Hispalensis *lib. 7. cap. 5.* Liturgia aut Missa Mozarabum, quæ extat *tom. 4. Bibliotheca Veter. Patr.* Ioannes Jeronius, *part. 3. tract. 8. sup. Magnificat*; aliique non pauci, quos allegat nuper laudatus scriptor. Denique *Sealtielis* nomen colligitur, eodem testante, ex Genesis cap. 16.

3 Neque obstat ea, quæ hic insurgit, magni alioqui ponderis difficultas. Quod nempe in Concilio Romano, cui præfuit Zacharias Pontifex, habitumque est anno 745. reprobata fuere Angelorum nomina quæcumque confingebat Adalbertus Hæreticus, idemque forsan Magus, illis verbis: *Nos autem, ut à vestro sancto Apostolatu edocemur, & divina tradit authoritas, non plus quàm trium Angelorum nomina agnoscimus, id est Michael, Gabriel, & Raphael. Quibus assensere universi Concilii Patres.* Non, inquam, obstat: nam admissa, qua par est animi summissione, tanta tamque gravi auctoritate, dicimus nihilominus Ecclesiam plurali Angelorum nomina non agnoscere, quæ quidem ex Scriptura Canonica, aut Ecclesiastica traditione sint certa, præter illa tria Michaelis, Gabrielis, & Raphaelis: alia vero non diserte reprobant, quorum, ut statim vidi-

mus, gravissimi meminere Doctores & Patres. Igitur Zacharias Pontifex Concilio præsidens tantum damnat Magica & ficta Angelorum nomina, quæ malo & reprobato sensu ab Adalberto Hæretico, eodemque Mago, ut videtur in Concilio illo, producebantur. Quæ, ne videamur ex nostro cèrebro confingere, ea sunt: *Angelus Raguel, Angelus Iubuel, Angelus Adimis, Angelus Iubuas, Angelus Sabaath, Angelus Simibel*. Quæ præter Michaelis, qui ibidem annumeratur, & Urielis, de quo supra; potius dæmonum, quàm Angelorum videntur esse nomina, ut ibidem refertur à Patribus Concilii. Aliorum autem quatuor nomina, de quibus nuper egimus, aut non expresse damnat Concilium, aut tantum rejicit, in odium Adalberti, qui eadem, aut illorum aliquot cum suis confictorum Angelorum nominibus confundit. Quæ certè satis congrua, plana, atque apta videtur nobis explicatio ad auctoritatem quæ petitur ex prædicto Concilio. Sed nec nobis tantum id videtur: visum idem est aliis probatis eruditisque Authoribus. Videatur Pater Cornelius Alapide in cap. 1. Apocalypf. P. Nicolaus Serarius, (e) Pater Martinus del Rio, (f) præter laudatum non semel hic Patrem Ioannem Ludovicum de la Cerda. (g) Sed age, mittamus jam quæstionem de nomine (neque enim hæc dubitatio quidquam aliud continet) cum de re ipsa haud obscure constet esse nempe septem præcipuos Angelos, de quibus asseritur adstare ante Dominum, quidquid sit, an ii pertineant ad supremam hierarchiam, an ad primam, de quibus multa dicunt quos nuper allegavimus.

4 Igitur prædictos Angelos non tantum posse, sed consuevisse in Ecclesia depingi (hoc enim est quod secundo loco quæri posse, supra indigitavimus) multa sunt quæ suadeant, petita ex probatis narrationibus & Historiis. Certè Panormi in Sicilia existere, adhucque superesse templum, sive, ut more communi loquamur, Ecclesiam in honorem prædictorum Angelorum dedicatum, testatur disertissimè tum Pater Ioannes Stephanus Menochius loco supra allegato, tum Cornelius Alapide infra referendus: imò & adjungit prædictus Ioannes Stephanus, quod prædictæ Ecclesiæ olim

(d) P. Ioã Lud. de Lacerda, De Exc. celest. spir. c. 15. Videndi quos ipse ibid. alleg. & præterea P. Ioã. Step. Menoch. in suis Storis lingua Italica conscriptis p. 3. Centur. 6. c. 20.

(e) Ad c. 12. Tob. q. 17. (f) Lib. 1. Disquisit. Magicar. c. 4. q. 4. (g) Loc. citat. c. 5. & 15.

olim cum præflet pius quidam Sa-
cerdos, cui nomen Antonius Duca,
pietatis & devotionis acris Vtimiti-
lis, Romam venit anno Domini
M.DXXVII, quò cultum erga præ-
dictos beatissimos Spiritus pro viri-
bus augere & promovere posset. Cui
rei sedulo semper serioque incum-
bens, eamque Deo, non sine preci-
bus atque jejuniis fervidè commen-
dans, divino quodam, ut dicitur,
afflatus lumine selegit ad id muneris
vastum ædificium, quod erat olim,
continebatque Diocletiani thermas,
quas Princeps ille ingenti sumptu la-
boreque struxerat, nec sine multo-
rum millium Sanctorum Martyrum
sudore atque sanguine perfecerat.
Atque hujus quidem rei disserta men-
tio est in epitaphio sepulchrali ejusdem
pii Sacerdotis Antonii Ducæ, in tem-
plo Sacræ Deiparæ Angelorum, quod
extat in æde Patrum Carthusianorum;
atque hunc pium cultum auxere plu-
rimùm Romani ipsi Pontifices. Nam
præter Iulium III. Pius IV. Grego-
riusque XIII. adjecerunt suas ipsorum
pias ac Pontificias curas, ut latius alii
scribunt, quod nobis utcumque com-
monstrare sat est. Addit verò (quod ad
rem nostram maxime spectat) semper
cum laude nominandus Pater Corne-
lius Alapide, (h) quòd cum in Sicilia
Proregis munere fungeretur vir Ex-
cellentissimus Hector Pignarellus,
imperante Carolo V. prædictam an-
tiquam Ecclesiam sanctis septem An-
gelis dedicatam restaurari ornarique
curavit; imò & Sodalitatem quam-
dam instituit in honorem prædicto-
rum Coelestium Spirituum. Quæ om-
nia, aliaque, quæ non immeritò pos-
sent adjungi, satis evincunt, prædi-
ctos septem Angelos Deo adstantes,
non solum posse, sed & consuevisse
in Ecclesia depingi. Illud hîc omni-
no tacere nec volo nec valeo, quòd
scilicet cum ante annos plus quin-
quaginta ipsemet Compluti Dialecti-
cis institutionibus operam darem, vi-
di, & quantum ferebat ætas sedulo
insepi in quodam ejus urbis templo

depictos eleganti manu prædictos
septem Angelos, adjectis ipsorum no-
minibus & insignibus. Et quidem ho-
die superesse atque extare predictas
Imagines nullus dubito: sed res visa
est mihi notior, quàm ut multus la-
bor pro ea investiganda deberet im-
pendi.

Quæ verò magis congruentia
prædictorum Angelorum insignia
censeri debeant, ut citra cuiuscum-
que levitatis aut erroris periculo de-
pingi & demonstrari valeant (quod
postremum est ex iis quæ supra pro-
posuimus) à nullo verius aut uberius
accipere possumus, quàm à laudato
Patre Cornelio. Is enim relato nuper
loco asserit, quòd in memorato Pa-
normitano templo appicti cerneban-
tur prædicti septem Angeli ad hunc
ferè modum, hisque insignibus aut
symbolis: Nempe *Michael* agens sub
pedibus superbum Luciferum: *Ga-
briel* accensam faculam, quæ tamen
laternâ concluderetur, manu dextra
præferens, sinistra vero speculum ex
lapide facto porphyretico. *Raphael*
una quidem manu vas quoddam præ-
ferebat, altera verò ducebat juve-
nem Tobiam, adjuncto pisce, è cu-
jus felle cæco patri confectum est col-
lyrium. *Barachiel*, qui, ut supra di-
ximus, Benedictio Domini interpre-
tatur, rosarum plenum gerebat si-
num. *Jehudiel*, quod nomen idem es-
se ac Dei confessio supra retulimus,
una quidem manu auream coronam,
altera flagellum ostentabat. *Uriel*,
quem idem atque ignis sive lux Dei
denotare monuimus, nudatum en-
sem præferebat, ad pedes autem ar-
dentem flammam. Denique *Sealtiel*,
quo nomine orationem Dei, sive
Deo factam, denotari supra item re-
tulimus; ad orationis formam atque
speciem erat compositus, oculis mo-
destè demissis, manibusque junctis
ante pectus. Ex quibus omnibus
haud obscure apparet, qua forma,
quibusvè insignibus effigiari debeant
idem Sancti Angeli, si quando eos
depingi contigerit.

Edi (c)
1774

(h) Sup. r
Apoc. v. 4

CAPUT VIII.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS ANGELI CUSTODIS, & quid circa eas notatione magis dignum

occurrat.

I quæ multa à per multis piis atque eruditis Scriptoribus de Angelorum custodia, & Angelis Custodibus dicuntur, hic essent saltem per summa capita referenda, mensuræ modum labor excederet, & longius prætergrederemur instituti metas: quod, ut sæpè monuimus monebimusque semper, quantum fieri possit vitare cupimus. Ad rem igitur nostram accedentes, illud ut rem indubitam, nec salva Fide dubitabilem, supponimus; unicuique hominum, à momento saltem suæ nativitatis, usque ad ultimum vitæ momentum, designari à Deo Custodem Angelum, tamquam perpetuum & maximè individuum viæ ac vitæ ducem ac comitem. Satis hoc ipse expressit Christus, de parvulis loquens, illis verbis: (a) *Angeli enim eorum semper vident faciem Patris mei.* Ad quem locum cuncti Ecclesiæ Patres & Interpretes id statuunt; adeò conformiter, ut eorum superfluum sit hic indicem texere. Certè in ipso Ecclesiæ nascentis exordio adeò hæc veritas Fidelibus innotuit, ut semper mirari subeat, quod refertur in gestis Apostolicis: ibi enim cum Petrus Apostolus ab Angelo eductus è carcere pulsaret ostium domus Mariæ matris Ioannis, & puella quædam nomine Rhode narraret iis qui intrò aderant, audivisse se vocem Petri; ipsique non crederent ita contingere, multum illa semper reclamante: nihil aliud cogitare potuerunt, nisi eum qui stabat ad fores esse, non quidem Petrum, sed illius Custodem Angelum. *Illi autem* (nam ita rem narrat sacer textus) *dicebant; Angelus ejus est.* (b) Quod idem aliis locis haud obscure confirmari poterat. Sed nos agere oportet id quod instat.

2 Igitur hujusmodi Angelum Custodem, sive Custodes Angelos

sæpius hominibus, usque præcipue, quos regendos susceperunt, apparuisse forma visibili, res notior est, quam ut eadem hic multis stabiliri aut confirmari debeat. Nam quod ad sacram Scripturam attinet, Angelus ille, qui noctu apparuit Maximo Doctori Gentium Paulo in Italiam naviganti, Angelus ejus erat Custos: quod satis indicant illa verba: (c) *Aspexit enim mihi hæc nocte Angelus Dei, cujus sum ego, & cui deservio, dicens; Ne timeas Paule. Licet enim ea Cujus sum ego, & cui deservio, ad Deum commodius referantur; tamen totus textus sincerè intellectus satis ostendit Angelum, qui apparuit, non alium esse quam illum cujus peculiari tutelæ commissus erat Paulus: Quod verò spectat ad Ecclesiasticas historias, sive veteres, sive recentes, frequentius in illis nihil est quam sibi commissis atque traditis Sanctos Angelos deputatosque custodes sæpius apparuisse. Taceo quam plurima veterum, taceo etiam recentiorum sacras ac pias historias. Profecto de Parente meo Sanctissimo D. Petro Nolascio hoc etiam disertè refertur illis verbis: *Angeli Custodis, ac ipsius Deiparæ Virginis frequenti fuit apparitione dignatus.**

3 Ergo quod jamjam proprius ad rem nostram spectat, vel ex his apparitionibus, vel ex ipsius consideratione rei Angelus Custos frequentissime à Pictoribus describitur; effingiturque à sacrarum Imaginum Sculptoribus sub hac forma: elegans nempe & alatus juvenis, manu altera puerulum prendens, altera eidem cælum monstrans. Recte hoc quidem, quod ad utrumque attinet: nam Angelos sæpius apparuisse sub forma juvenum, quamquam interdum etiam vocentur viri, (d) res est notissima, & quæ ex Scriptura, Ecclesiasticisque Historiis probari abundè poterat: & quod aliunde ille qui tutelæ Angeli commissus est, depin-

(a) Mat. 18.10.

(b) Act. 12.15.

(c) Ibid. c. 27.23.

(d) Act. 1.10.

gatur sub forma puerili, res satis est congrua; tum quod cum Christus Dominus de Custodibus Angelis mentionem faceret, horum custodia & tutela traditos, puerulos nuncupavit & pusillos: ita enim habet: (e) *Videte ne contemnatis unum ex his pusillis, (quod Christus Dominus dicebat habens & ostendens prope se parvulum: iudico enim vobis, quia Angeli eorum in caelis &c.)* Tum etiam, quia humana, quamquam rationalis, natura, Angelica comparata, censetur inferior; ut proinde bene referatur sub forma parvuli. *Qua tamen licet ita sint, non nulla hic admonere operæ pretium videbitur ei qui rem totam penitus contemplari velit. Primum est: quod Custodem Angelum non semper sub forma juvenis apparuisse satis est certum: visus est enim, neque id infrequenter, sub pueri forma, ut plurima ostendunt exempla, quæ collegit, aut ex parte libavit laudatus sæpe à nobis Scriptor. (f) E quibus magis ad rem, ut mihi videtur, est illud quod narrat Author vitæ Sanctæ Franciscæ Romanæ, illis verbis: *Aderrat illi (scilicet prædictæ sanctæ femina) à pueritia Archangelus perpetuus comes, & protector castitatis, alba sæpius indutus tunica, nonnumquam etiam & carulea.* Subdit autem de prædicto Archangelo, quod *statura puerum non excedebat.* Sed cum ad hæc devenimus omittere piaculum censetem id quod de se ipsa narrat illa prudentissima virgo Materque Seraphica, cujus doctrinæ pabulo nutriri ut Deum Opt. Max. precemur, Ecclesia nos docet, nempe Diva Teresia à Jesu, quam vel nominasse tantum, multis exquisitisque laudibus cumulasse est. Hæc enim beneficia in se divina ex obedientiæ præscripto, aliter numquam ipsa factura, commemorans, inquit (g) *Voluit Dominus: Sed præstat verba ejusdem, ut ab ipsa mandata sunt literis, suâ ipsius lingua, quam, si quis alius etiam ex viris peritissimis, optimè percalluit, audire. Inquit igitur: Quiso el Señor, que vieffe aqui algunas veces esta vision. Via un Angel cabe mi bazia el lado izquierdo, en forma corporal, lo que no suelo ver sino por maravilla; aunque muchas veces se me representan Angeles, es sin verlos, sino como la vision passada que dixè primero. En**

*esta vision quiso el Señor la vieffe así. No era grande, sino pequeño, hermoso mucho, el rostro tan encendido, que parecía de los Angeles muy subidos, que parece todos se abrasan. Deben ser los que llaman Seraphines; que los nombres no me los dicen; mas bien veo que en el Cielo ay tanta diferencia de unos Angeles à otros, y de otros à otros, que no lo sabria decir. Viãle en las manos un dardo de oro largo, y al fin del hierro me parecia tener un poco de fuego. Este me parecia meter por el corazon algunas veces, y que me llegaba à las entrañas, al sacar, me parecia las llevaba consigo, y me dejaba toda abrasada en amor grande de Dios. Hæc Seraphica Mater: quibus alia subnectit, omnia certè longè dignissima quæ non hic solum, sed areis etiam, imò aureis laminis scriberentur. Hæc verò quæ Hispanicè dedimus, quantum assequi rudi stylo possumus, ita fermè Latine sonant. *Voluit Dominus quod hic (scilicet ubi tum temporis degebat) hujusmodi visio meis representaretur ad spectibus. Videbam Angelum juxta me à sinistro latere corporali specie: quod quidem nisi admodum raro videre mihi non contingit, quamquam sæpius mihi Angeli represententur: tamen non illos corporaliter aspicio, sed ut in visione quam paulo ante retuli. In hac certè Domino placuit ut ita viderem. Non erat ille statura magnus, imò parvus erat, decorus nimis, vultu adeo splendenti atque ignito, ut mihi videretur esse unus ex sublimioribus Angelis, qui omnes videntur ignescere. Sunt, opinor, quos Seraphinos vocant: quippe ipsorum nomina mihi non referunt: sed scio esse in cælo magnum inter ipsos, ingensq; discrimen, adeo ut vix aut ne vix quidem illud enarrare possem. Et videbam quidem in ejus manu jaculum aureum oblongum, in cujus ferrea cuspide aliquantulum ignis cernebatur: & hoc quidem mihi transverberari cor repetitis ictibus videbatur, quousque ad ipsa viscera pertingeret: quod cum ille extraheret, ipsa mihi viscera videbatur evellere, me totam Dei amore accensam relinquens. Hucusque Diva Teresia. Ex quibus, ut id obiter subnotemus, facile colligitur, minus recte Pictores facere (& faciunt id frequentissimè) cum in Imagine Matris Seraphicæ prædictum Angelum depingunt specie, non quidem pueri, sed grandioris juvenis, cum ipsa differtè hoc loco**

(e) Math. 18. 10.

et hinc

(f) P. J. L. de la Cerda dict. opere c. 44.

(g) In Vit. sua c. 29. prop. ad fin.

loco animadvertit illum non sibi juvenem esse visum, sed potius puerum, neque grandem, sed potius parvum, illis verbis, *No era grande, sino pequeño.*

5 Jam quod hic Angelus qui cor Teresie tam grato tamque jucundo vulnere transverberavit, & qui eidem Seraphica Matri visus est vnus ex ipso Seraphinorum ordine, fuerit ipsius Teresie Angelus Custos, affirmare temere non ausim: illud tamen interim suppono, selectioribus quibusdam animabus, & quas Deus precipuo habet in pretio, dari à Deo custodem aliquem ex præcellioribus Angelis; atque adeo etiam ex ipsis Seraphicis Spiritibus. Hoc multis probare & stabilire non agrè possemus, si (quod sæpe diximus) liceret longius ab instituto diuagari. Quo præfacto, Angelum illum, de quo sermo est, fuisse ipsum qui sacra ac religiosa Virgini datus erat à Deo, cultos, suspicari saltem liceat: siquidem non datur tuto & in hæsitanter affirmare. Et certè mirum non esse deberet,

quod animæ seraphicis ardoribus æstuanti daretur Custos & tutelarius non minor, quam Spiritus seraphicus. Quæ omnia dicta sint circa formam speciemque, quæ non incongruè depingi valeat Angelus Custos.

6 Pingitur etiam is qui Angelus custodiæ committitur, sub figura pueri, ut supra monuimus. Et hoc quidem rectè, ob rationes quas eo loci indigitavimus. Sed non male aliquando sub habitu & specie viri, cui Angelus ipse Custos viam commoustrat regiam, qua in cœlum conscenditur, nempe Crucem; hac enim tuto & sine erroris periculo aut lapsus ad sidera plana parataque sternitur via, ut planè videatur hanc Imaginem intuenti, quam aliquando vidimus, vehementerque probavimus, Angelum Custodem veluti hominis pedagogum, illud homini inclamare quod est apud Poëtam, *Sic itur ad æstra.* Et hæc circa Angeli Custodis Imagines pro instituti nostri ratione dicta sint satis. Jam ad alia pergimus.

CAPUT IX.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS ANIMARUM, præcipuè justorum: & quid circa eas notatu dignum.

Experientia ipsa compertum est, errorem non esse qui patrono careat, quantumlibet ipsum dissentaneum sit, aut videatur, rectæ rationi. Hoc innumeris fermè exemplis & inductionibus ostendi poterat: sed quod ad rem nostram attinet, animam rationalem, quamquam alioqui æternam, immortalemque, non esse corporis expertem, sed corpore aliquo, quanvis subtili minusque crasso, constare, error est nimis rationi absonus. Tamen hunc eundem utrâque ulna sunt complexi patroni non obscuri, neque omnino ignobiles. Namque, ut mittamus pro nunc errores Gentilium, qui latum spatiosumque præbebant differendi campum, &, quod proverbio dicitur, saltandi extra choros & oleas; errorem hunc tenuerunt præ-

reliquis Tertullianus, (a) & Arnobius, (b) alique quibus, ut opinor, præiit Origenes. (c) Neque id mirum; multa enim post secula Faustus, ex Monacho Lirinensi Rhegiensis Episcopus, in eodem errore versatus est, illumque tenuit adeo mordicus; ut librum integrum in illius defensionem scripserit. (d) Cui tamen debitam confutationem objecit Claudianus Mamertus, (e) perspicue ostendens rei veritatem: cui subscribit unanimi consensu vera & solida Philosophia, Theologiaque; usque adeo ut memoratum absurdum tenere, aut manifesta hæresis esset, aut omnino intolerandus error.

2 Neque verò ob id censendum est ad huiusmodi errorem pertinere, animas utcumque depingi: hoc enim, quæ toto hoc secundo libro de Angelis incorporeis & immaterialibus Spiritibus, imò & de Deo ipso Opt. Max.

(a) Tert. in Apol. c. 48. vid. ibi Cerd. n. 108.
(b) Arn. lib. 2.
(c) Orig. in Comm. Epist. ad Rom. c. 1. lib. 1. & lib. 7. cor. Cels.
(d) Faust. Rhegiens. libello de Creatur. to. 4. Bibliot. vet. PP. part. 1. col. 595.
(e) Eccl. Viennés. Presb. ibi. col. 599.

Max. agentes præmonuimus, satis superque evincit. Restat ut quid observari oporteat, cum casus occurrat, præmoneamus. Principiò igitur satis constat, defunctorum animas, sive eorum qui ad supernas demigrarunt sedes, sive illorum qui adhuc Purgatorio igne concremantur purificanturque; sive tandem infelicitum damnatorum, & æterna supplicia cum hominibus (Deo ita disponente) apparent in ea forma figuraque, quam ipsi vivi habuerunt, representari: Eo discrimine, quod beatorum animæ luce splendidissima perfusæ: eorum autem qui in Purgatorio loco detinentur, moestæ plerumque, & igne circumdatæ: damnatorum tandem horribili gestu, & miris modis foedæ, ignemque horribilem spirantes conspiciantur: sive id totum fiat Angelorum ministerio, tam bonorum scilicet, quam improborum: sive aliquando, quod perquam rarò contingere monent Theologi, id totum peragatur alio modo nobis incognito, ipsaque animæ sint quæ videntur, conspiciunturque. Certè in illo casu quem Sacra Scriptura commemorat, & quo Samuelis anima jam defuncti Sauli Regi fuit inspecta, graves Theologi nec sine ingenti fundamento asseverant, non Angelum, non dæmonem, neque aliud quidpiam, sed ipsam Samuelis animam impio perditoque Regi apparuisse. Qua de re videri poterit rem hanc operosè discutens eruditus Augustinianus & Salmantinus Doctor M. Fr. Ildefonsus de Mendoza, qui præcipuè id asserit, motus eo loco, ubi disertè habetur: *Dixit autem Samuel ad Saul: quare inquietasti me ut suscitarer?* * Igitur si apparitiones huiusmodi aliquando depingendæ veniant, tutum est, quantum res patiat, Imagines jam defunctorum depingi ea forma, habituque, ac gestu quem gerebant vivi: ut, exempli causa, D. Petrus de Alcantara (quam imaginem aliquando non sine animi exultatione conspeximus) apparens suæ quondam spirituali filia D. Teresa, depingi potest, imò debet, propriis ipsius viri sanctissimi lineamentis, quamquam mira & conspicua luce ac claritate circumfusus.

3 Neque infrequens est pingi animas, præsertim iustorum è corporibus egredientes, divino aspectui sta-

tim representandas: idque rectè; nam satis constat aliquorum præcipua sanctitate fulgentium animas ab aliis visas fuisse. Qua de re innumera se hic offerebat narrandi seges: sed decerpemus selectissima. Primum enim Pauli primi Eremitæ animam Antonio Magno visam fuisse, dum ejus iterum cellam repetebat, pallium quod ipse quondam ab Athanasio acceperat secum deportans, quo ipsius Pauli, cum obiret, decentius obtegeret. Factum narrat quæ solet elegantia Hieronymus, illis verbis: *Cumque jam dies alia illuxisset, & trium horarum spatium viam remeavisset, vidit inter Angelorum catervas, inter Prophetarum & Apostolorum choros nivo Paulum candore fulgentem in sublimi conscendere.* (f) Deinde beati Benedicti sanctissimi Patriarchæ animam sub illud momentum quo exivit à corpore visam atque ostensam fuisse duobus ejusdem Monachis atque discipulis, quamquam diverso loco consistentibus, refert illius vitæ Magnus scriptor D. Gregorius. (g) *Qua scilicet die* (loquitur de die obitus sanctissimi Parentis, filius ipse ejusdem præclarissimus, dignitateque supremus Pontifex) *duobus de eo fratribus, uni in cella commoranti, alteri autem longius posito, revelatio unius atque indissimilis visionis apparuit. Viderunt namque quia strata palliis, atque innumeris corusca lampadibus via recto orientis tramite ab eius cella in cælum usque tendebatur. Cui venerando habitu vir desuper clarus assistens, cuius esset via quam cernebant, inquisivit: illi autem se nescire professi sunt. Quibus ipse ait: Hæc est via qua dilectus Domino cælum Benedictus ascendit.*

4 In his aliisque simillimis visionibus depingi solet anima specie puellari, tenuissima luce circumfulgens. Non id male: sed tamen vellem ut adjiceretur ornatus, quo denotaretur illa, quam Scriptura sacra, id ita intelligente Ecclesia, vocat *Stolam gloriæ*. Qua ratione ipsa Ecclesia describens id quod nuper retulimus factum, ita habet: *Quam* (animam scilicet sanctissimi Patriarchæ Benedicti) *duo Monachi euntem in cælum viderunt pallio ornatam pretiosissimo, circum eam fulgentibus lampadibus: Quamquam alioqui id non tam disertè contingatur in verbis Magni*

(f) Hier.
de Vita
Pauli to.
1. oper.

(g) Dial.
lib. 2. cap.
37.

* 1. Reg.
28. 15.

Gregorii, quæ integra dedimus. Sed res aliis poterat exemplis comprobari, quæ ad alia properantes relinquimus. Illud addere placet, nonnumquam animam viri sancti, non luce tantum, sed digne prorsus circumfusam, atque in eo penè immersam ostensam esse ad cœlum commigrantem. Notum est quod ex eodem D. Gregoriò revelatum est eidem S. Benedicto. (h) Sed audire præstat Gregorii verba, quæ ita habent: *Qui venerabilis Pater dum intentam oculorum aciem in hoc splendore corusca lucis infingeret, vidit Germani Capuani Episcopi animam in sphaera ignea ab Angelis in cœlum ferri.* Hucusque pius & Magnus Pontifex.

5 Nec taceri debet, quòd aliquando Divorum animæ etiam ab astantibus & intuentibus visæ sunt in cœlum ascendere, non sub puellari specie, sed sub purioris & circumquaque nitidæ columbæ. Pleraque ex probatis historiis peti possent: sed selectissima lubet adducere. Eulaliæ præclarissimæ Virginis & Martyris Emeritensis purissima anima hac plane specie visa est virginale corpusculum relinquere, cœlumque conscendere. Sed rem non nostris verbis, quæ magis eam enervent quàm exornent, referre juvat. Audiatur Hispanus Poëta sanè vetus, atque æquè pius & elegans: hujus enim illa sunt. (i)

(i) Prud.
Peri Stepha. hym.
g. n. 160.

*Emicat inde columba repens,
Martyris os nive candidior
Visa relinquere, & astra sequi.
Spiritus hic erat Eulalia.
Lactæolus, celer, innocuus.
Colla fluunt abeunte anima,
Et rogis igneus emoritur:
Pax datur artibus exanimis,
Flatus in æthere plaudit ovans,
Templaque celsa petit volucer.
Vidit & ipse satelles avem
Femina ab ore meare palam,
Et obstupescens, & adtonitus
Profilit, & sua gesta fugit:
Lictor & ipse fugit pavidus.*

Hæc de Martyre. De Virgine verò præclarissima, & quamquam incruento martyrio, satis celebri, idem prorsus memoria est proditum. Diva enim Teresia à Jesu, quam semper eximii honoris, sumæque reverentiæ causa nomino: *Intolerabili Divini amoris incendio potius quàm vi morbi* (verba

audis ejus Ecclesiastici Officii, ut nihil necesse sit transcribere eos qui ejusdem vitam scripserunt historicos) *Albæ cum decumberet.... sub columbæ specie purissimam animam Deo reddidit: ut propterea decantetur in ejus solemnibus non minus piè quàm eleganter;*

*Hæc est dies, qua candidæ
Instar columbæ, cœlitum
Ad sacra templa spiritus
Se transtulit Teresia.*

Sacrarum Virginum sanctitate præcellentium, ob ipsius virginitatis candorem puritatemque, proprium hoc videri, & persuaderi poterit ei qui legerit id, quod de præclara virgine sancta Scholastica, Magni Patriarchæ Benedicti sorore refert ejusdem Benedicti filius præclarissimus atque encomiastes, (j) visam esse à sancto Benedicto sororis animam corpore exsolutam, sub columbæ specie in cœlum conscendere, illis verbis: *Cumque die altero eadem venerabilis femina ad cellam propriam recessisset, vir Dei ad monasterium rediit. Cum ecce post triduum in cella consistens, elevatis in aëra oculis, vidit ejusdem sororis suæ animam de eius corpore egressam in columbæ specie cœli secreta penetrare.* Quæ pluribus aliis exequitur nulla non laude dignissimus Pontifex. Igitur si res hujusmodi aliquando veniant depingendæ, nihil plane est, quod moreamus, imo quodammodo foret error aliter quàm ex fide historiæ, ut narratur, describere.

(j) D. Gregor. Dialog. lib. 2, cap. 34.

6 Depingi etiam possunt, & solent, diversorum statuum animæ. Et beata quidem pretiosissimis exornata vestibibus, lumineque, nullis prorsus coloribus efformabili circumfusa. Utrunque rectè. Nam quod ad primum attinet, in ipsa Scriptura ex persona beatificatæ animæ dicitur: (k) *Induit me vestimentis salutis, & indumento justitiæ circumdedit me.* Quo circa sponsa quædam selectissima jam jam quasi cœlestia degustans, tanta taliaque præmia respiciens, ajebat: *Induit me Dominus cyclade auro texta, & immensis monilibus ornavit me.* Quod verò ad secundum, luce ipsa est clarius, docente nos Psalmista Regio: (l) *Quoniam apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen.* Anima verò in igne Purgatorio detenta, manicis ferreis illigata, flammis

(K) Isa. 61. 60.

(l) Ps. 35. 10.

misque lambentibus circumdata, modesto, tamen gestu, & veluti spei pleno depingitur: in quo nihil habetur quod offendant pios atque eruditos oculos. An verò recte describantur purgantes animæ torræ & afflictæ à malignis spiritibus, necne, quod aliquando, nisi nimium fallimur, factum vidimus; res erat prolixiori discussione digna, cum non desint qui affirmant re ipsa ita contingere, neque desint etiam qui negent: interim tamen vellem, ut non ita depingerentur: Tum quod, ut nuper dicebamus, haud desint qui negent ita contingere, scilicet justas amicasque Deo animas à malignis spiritibus torqueri. Tum & præcipue quòd hac exprimèdi ratione cum damnatis, reprobis animabus fidelium in Purgatorio detentæ animæ, præsertim à rudioribus confunderentur. Denique damnata horrendo carceri, æternisque cruciatibus anima, depingitur, ut par est, horrido vultu, exsertoque ore veluti frendens, imò se ipsam dentibus disruciens, juxta illud; *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Quodque me saltem (ut id ingenue fatear) majorem in modum commoveret, describitur etiam cum immani colubro, qui pectus atque ipsum collum miserando gyro stringit colluctans: & hoc etiam recte. Quamquam enim fortasse verum non sit quod aliqui veluti conforme Scripturæ, aliquibusque Ecclesiæ Patribus defendunt, esse scilicet, futurosque esse etiam post corporum resurrectionem in illo tenebrarum loco veros & naturales serpentes, dracones, aspidēs, aliaque id genus, quæ damnatorum corpora depascant, atque miris modis dilacerent: tamen quidquid de hoc sit, satis ex ipsa ratione fit probabile, & confirmant disertè piorum ac Theologorum quique doctissimi, demones sub horrendis formis à miserandis damnatis esse videntes, intentos eorum suppliciis: inter quæ representari ut funestos angues, draconesque teterrimos, qui eorundem damnatorum corpora, quæ ipsi dum viverent immodicis voluptatibus enutrierant, mordentes, lacerantesque, sat probabili conjectura percipi potest. Utinam Christus Passionis suæ sacratissimæ merito nos, qui hæc scribimus, & quoscumque

qui aliquando legere non graventur, liberet à tam extremæ calamitatis experimento.

7 Tandem (ut id pro coronide adjiciamus) veluti emblemate quodam depingi solet anima gratiâ prædita, sicut & anima in peccato lethali miserabiliter existens. Et anima quidem justa, imò etiam electa divina prædestinatione, depingitur prætiosi svestibus, vivido vultu, oculisque in sublime elatis coelum suspiciens, terrasque despiciens. Totum hoc quàm recte fiat, facile colligitur: Sed additum nonnumquam vidimus in hujusmodi fronte signum literæ T, sive *Thau*, quæ una est ex Græcorum literis. Quo signo plane alluditur ad locum percelebrem Ezechielis Prophætæ, (n) in quo dicitur: *Et signa Thau super frontes virorum gementium, & dolentium super cunctis abominationibus, quæ fiunt in medio ejus.* Ubi plurima ad rem sat opportuna ex Tertulliano, Origene, Hieronymo, aliisque Patribus solita eruditione congerunt sæpius alibi à nobis Interpretes laudati. (o) Ego vero, quod etiam eisdem non latuit, præterire nequeo in prædicto loco, *Thau* literam Crucem significare, denotareque, non, ut opinor, prout T. à Grecis scribitur, sed planè decussatis lineis in crucis formam atque figuram, Hac enim describitur in characteribus Samaritanis, qui planè antiqui Hebræorum fuere, ut norunt harum rerum periti, & videri poterit in Pentateucho Samaritano, quem ingenti Reipub. literariæ bono ad Europam secum detulit ex Oriente nobilis juxta atque eruditus illorum tractuum peragator *Petrus de la Valle* Romanus, qui Typis jam etiam excussus cernitur in Bibliis Vvaltoni Polyglotis. Certè in statere Samaritano, nescio an aureo aut argenteo, quem excudi curavit eruditus Pater *Bernardus Lamy*, Oratorii Presbyter, ex una parte literis non sat mihi notis, sed abs dubio Samaritanis, circumdato, describitur Crucis signum, eâ claritate ac perspicuitate, ut nullo modo egeat interprete. Atque ob hæc, etsi pingi T in fronte electæ Animæ erroris damnare non ausim, credentem tamen Crucis signum congruentius depingi debere. Quod doctiorum ac peritiorum judicio relinquo.

(n) Cap. 8
4.

(o) Præd.
& Villalp.
ad hunc
loc. to. 1.

Jam Anima, lethali peccato Deo sibi-
que etiam plane emortua, rectè, ut
alia taceam, describitur sub Æthio-
pifæ forma defunctæ, cui Angelus ad-
sidet plorabundus. Quod erroris no-
tâ nulla ex parte potest inuri. Cùm
enim ex una foeditas & obscuritas,

Virg.
Æneid. 3.

Nec visu facilis, nec dictu effabilis ulli,

(si his uti liceat rem tam seriam tam-
que gravem agenti) talis tantaque
existat ut describitur, non solum à
Theologis sacrisque Patribus, sed
præcipue ab iis, quibus hoc Deus su-
perno lumine imbutis ut perfectius

nosset concessit (inter quos haud
postremum locum meretur Seraphi-
ca Mater Diva Teresia, numquam
mihi sine eximii honoris præfatione
nominanda) rectè, quantum concipi-
pere possumus, sub specie Æthiopi-
fæ, & quidem emortuæ describitur. Ex
alia verò cùm, ut supra memoravi-
mus, Angeli hi, præcipue qui destinati
sunt ad nostram custodiam, casus Ani-
mæ citra ipsorum beatitudinis de-
trimentum aut diminutionem quo-
dammodo desleant; nihil expres-
sius figurari potest prædicta Ima-
gine.

CAPUT X.

DE DÆMONUM PICTURIS ET IMAGINIBUS:
quidque in iis erroris, aut saltem insolitæ novi-
tatis reprobari possit.

Non defuere, qui Dæ-
monibus æternis
ignibus damnatis,
ut ab iis connatura-
lius torquerentur,
attribuerent aërea,
sive quædam hujusmodi corpora.
Sed præsentis instituti non est, ima-
ginationem hanc operosius discute-
re, præcipue nobis ad alia, quæ ma-
gis ad rem pertinent, properantibus.
Illos autem communiter depingi sub
draconum, serpentium, immanium
lacertorum, bufonumque prægran-
dium, imo & monstrorum quorum-
cumque specie, nihil est usitatius.
Hoc autem non absurdè; cùm sæpe

constet apparuisse viris feminisque
sanctissimis, ut eos ab studio oratio-
nis, piorumque operum deterrent,
sub his, aliisque id genus formis, imò
sub iisdem (de quo supra non nihil
monuimus) repræsentari, atque obji-
ci damnatorum oculis, admodum
probabile fit ex probatis historiis.
Neque id mirum: cùm suppliciorum
ille locus, alta semper mente pecca-
toribus, imò & ipsis justis retinen-
dus, harum terribilium rerum sit fe-
racissimus: ut propterea versus illos
cuius notissimos Poetæ transferre
hic jure merito possit aliquis in me-
liorem usum. (a)

(a) Æneid
6.625.

*Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferreæ vox, omnes scelerum comprehendere formas,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.*

Quam rem mire juvat quod ipse dæ-
mon, qui olim sub deorum dearum-
que formas adorandum se sapientio-
ribus & politioribus nationibus de-
dit, magis feris aut efferatis; quales
ferme sunt Americanæ, multæque ex
Asiaticis, se colendum, adorandum-
que exhibuit sub enormibus horren-
tibusque formis, quæ vel tantum à
longe spectatæ, pavoremque ac ter-
rorem incuterent, ut frequenter ob-
servant, qui earundem regionum ri-

tus religionesque, aut potius abomi-
nandas superstitiones observa-
runt.

2 Pinguntur etiam sæpe Dæmo-
nes sub immanium ferarum forma,
quæ ignem oculis, ore, naribus spi-
rant. Neque rursus hoc absurdè, præ-
cipue si quis attendat ad descriptio-
nem illam, quam Dæmonis sub no-
mine jam Behemoth, jam Leviathan
exactissime faciunt Sacra litera. (b)
Tametsi enim sub ipsa, literaliter etiam
sen-

(b) Job.
40.10. &
20.11a.27
1.

sensu, accipienda veniat bellua ingens, qualis est rhinoceros, aut ut appellamus Hispani, *la habada*, quod notarunt gravissimi Interpretes: tamen dæmonem sub eadem, propriissimo sensu & graphice describi, iidem observant. Os autem, naresque ignem & fumum spirantes truculentam ferociam, atque ad terrorem incutendum majorem humanis viribus favitiam facile denotant. Quocirca Sacrae literæ, cum feram illam Leviathan, de qua nuper, & sub cujus involucro diabolus significari satis perspicue constat, tam multis tamque elegantibus verbis pigmentisque describunt, hujus rei etiam mentionem faciunt illis verbis: (c) *Sternutatio ejus splendor ignis, & oculi ejus ut palpebræ diluculi. De ore ejus lampades procedunt, sicut tædæ ignis accensæ.*

(c) Job. 41. v. 10. 11. & 12.

De naribus ejus procedit fumus, sicut olla succensa, atque ferventis. Halitus ejus prunas ardere facit, & flamma de ore ejus egreditur. Elegantissima prorsus hypotiposis; ut planè ex ea colligatur, quàm scitè & conformiter, cum ad sacram eloquentiam, tum etiam ad rerum ipsarum notionem depingatur diabolus ore, naribus, oculis ignem, flammamque evomens, & spirans. Sed nimis differta atque elegantia sunt etiam Maronis verba, quibus latronem illum horrendum, ferumque monstrum, quem Cacus fuisse poetæ fabulantur, & de quo parta victoria non postremus laborum Herculis computatur, mirandum in modum, qui certè ad rem hanc nostram maximè confert, absolutissime describit illis versibus: (d)

(d) Æneid. 8. v. 250.

*Ille autem (neque enim fuga jam super ulla pericli est)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu!)
Evomit: involvitque domum caligine ceca,
Prospectum eripiens oculis: glomeratque sub antro
Fumiferam noctem, commisit igne tenebris.*

Hucusque Maro; haud secus quàm si non monstrum, sed omni monstro majorem Satanam ipsum Cacodæmonem ac diabolus depingeret.

3 Describitur & sapius idem diabolus giganteæ proceritatis aethiops. Recte id quidem, & meritò: quippe qui sit, testante sacro eloquio, (e) *Rex super universos filios superbiae.* Neque tantum visus sapè est piis atque sanctis sub hac forma, sed etiam aliquando ipsis idolatris atque Gentilibus. Scitum est illud quod in Marci Bruti Vita narrat eleganter Plutarchus: *Ille enim secum aliquid reputans (verba sunt Plutarchi) sibi ipsi intentus, quemdam ad se ingredientem presensit: ad introitum aspiciens, horrendam & monstruosam aspexit imaginem corporis feri atque terribilis, silentio sibi adstantis. Interrogare tamen eam ausus Brutus, Τις ποτ' ων (εἴ ποτ) ἀνθρώπων ἦεν οὗτος ἢ βούλο μιν ἢ καὶς πρὸς ἡμᾶς; id est: Quis (inquit) hominum deorumvè est? quid heic tibi? aut quid volens ad nos venisti? Ad quæ imago ipsa submurmurans; οὐδὲν ἄλλο εἶμι δαίμων κακὸς ὄντων ἢ καὶ κακῶν. tuus, inquit, malus genius: in Philippis me iterum videbis. Videbo, inquit Brutus; & cum dicto imago disparuit. Vides ut malus dæmon sub monstro-*

(e) Job. 41. 25.

Plut. in Bruto.

sa proceraque aethiopsis imagine (hoc enim, ut mentini, expressius alii notant) ipsis quandoque Gentilibus, siveque cultoribus appareat? Verum etiam sub aethiopsis quidem figura, at non gigantis, sed pusionis, apparuisse credimus harum rerum expertissimæ D. Teresii à Iesu. (f) *Voluit Dominus (inquit, res suas ex obedientiæ præscripto fidelissime narrans) ut planè intelligerem esse dæmonem: quippe prope me vidi parvulum aethiops, majorem in modum abominandum, desperato furore frendentem, eoque jacturam faceret, ubi se lucrum ingens facturum sperabat. Quem ego ut vidi, despectui habui, &c.* Ubi satis cernitur, cacodæmonem sub aethiopsis, sed pusilli, specie apparuisse ei, quæ ipsum, uti imbecillum, nil formidabat. Atque utraque quidem conferenti velim ignoscat eruditus & pius lector, si hic perstrictim referam, quod acutè atque opportunè annotavit aliquando Magnus Gregorius. Ubi enim in nostris Vulgatis Bibliis legitur, (g) *Tigris perit, eoquod non haberet prædam, legitur ex interpretatione Septuaginta: μὴ γὰρ εὐρεῖται πρὸς τὸ μὴ εἶναι κορὰν, quæ sic ad literam sonant: Myrmeleon perit, eoquod non habuerit prædam.* Sed audiat

(f) In vita sua. c. 31.

(g) Job. 41. 11.

(h) Div.
Greg. Mo
ral. l. 5. in
c. 4. Job.
c. 16.

Magnus Præful, qui rem tum ad lite-
ram, tum ad mores dilucide exornat.
Sic enim habet. (h) „ Translatione
„ autem septuaginta interpretum,
„ nequaquam tigris dicitur, sed Myr-
„ micoleon, (*Lego ego Myrmecoleon*)
„ Myrmicoleon quippe parvum val-
„ de est animal, formicis adversum,
„ quod se sub pulvere abscondit, &
„ formicas frumenta gestantes inter-
„ ficit, interfectasque consumit. Myr-
„ micoleon autem Latine dicitur,
„ vel formicarum leo, vel certè ex-
„ pressius formica pariter & leo. Re-
„ ctè autem formica & leo nomina-
„ tur; quia sicut volatilibus, seu
„ quibuslibet aliis minutis animal-
„ bus formica est, ipsis autem for-
„ micis leo: has enim quasi leo de-
„ vorat, sed ab illis quasi formica
„ devoratur. Hactenus in hoc capite
Divus Gregorius. Sed in sequenti
cogitatum totum de diabolo inter-
pretatus, (i) „ Rectè, *inquit*, myr-
„ micoleon, id est leo & formica di-
„ citur.... quia nimirum antiquus ho-
„ stis sicut contra consentientes for-
„ tis est; ita contra resistentes est de-
„ bilis. Et concludit paucis interjectis:
„ Aliis ergo leo est, aliis formica: quia
„ crudelitatem illius carnales men-
„ tes vix tolerant; spirituales verò in-
„ firmitatem illius pede virtutis cal-
„ cant. Quæ perspicuè commonstrant,
qua ratione aliis aethiops gigas, aliis
verò aethiops quidem, sed pulsio con-
temptibilis fuerit ostensus.

(i) Ibid. c.
17. prop.
fin.

4 Atque hactenus quidem de fi-
gurationibus consuetis dæmonum, in
quibus erroris nihil occurrit, aut
saltem insolitæ novitatis. Hujus au-
tem notam vix effugere potuit insigni
præ ceteris Antifex Michael An-
gelus, qui, ut refert jam alibi lauda-
tus Ioannes Andræas Gillius in Dia-
logo, in quo prælusit eleganter his
Dissertationibus nostris, (j) cum dæ-
mones pingeret humana, quanvis
horrenti forma, illis neque caudas
attribuit, neque cornua. Hoc autem,
etsi erroris multoque minus pericu-

(j) Fol.
107. p. 2.

losi, convinci atque damnari ne-
queat; insolita tamen novitas est, &
quam adeò vitabit cordatus quisque
artifex. Pinguntur quippe dæmones
humana pube tenus forma, sed cru-
ribus deformibus, pilosis & in mon-
strorum varias species degeneranti-
bus: adduntur capiti cornua, spinæ-
que caudæ: quandoquidem totum
hoc ipsorum sceditatem diritatemque
non obscure ostendit: & hac ratione
non tantum à bonis Angelis, sed
etiam ab hominibus, quamlibet im-
probis, distinguuntur. Certè quod
attinet ad cornua, legisse memini in
vita Seraphicæ Matris Teresiæ à se
ipsa conscripta, ostensam sibi fuisse
à Deo animam miseri cujusdam Sa-
cerdotis, tremendum idemque purif-
simum Missæ sacrificium in peccato
lethali & deplorabili statu celebran-
tis, ita ut duorum malorum dæmo-
num cornibus stringerentur ejusdem
fauces. Sed præstat ipsius Matris Se-
raphicæ verba referre, quæ ægrè, ju-
dice me, ad aliam, etiam Latinam
linguam transferuntur, inquit enim.
(K) „ Llegando una vez à comulgar,
„ vidos demonios con los ojos del al-
„ ma mas claro que cò los del cuerpo,
„ con muy abominable figura. Pare-
„ ceme que los cuernos rodeaban la
„ garganta del pobre Sacerdote; y
„ vi à mi Señor con la magestad que
„ tengo dicha, puesto en aquellas
„ manos en la forma que me iba à
„ dár; que sabia claro ser ofendedora
„ suya, y entendi estar aquel alma en
„ pecado mortal. Quod verò ad cau-
dam spectat, id fortasse visum esse
frequenter iis quibus hujusmodi si-
mulacra apparuisse constat, nullus
dubito. Fœda quippe res est, cum
humanæ utcumque imagini ac figuræ
appingitur, quod vel in confectis ab
ipsis Gentilibus monstris, ipsi etiam
annotarunt, eamque risit, aut per-
strinxit Juvenalis in Chirone Centau-
ro Achillis præceptore, qui Heroem
illum, ut ferunt, Musicam & Medi-
cinam docuit, dum inquit: (l)

(K) D. Te
ref. in vit.
sua c. 38.

————— *Metuens virga jam grandis Achilles*
Cantabat patris in montibus: & cui non tunc
Eliceret risum citharædi cauda magistri?

(l) Juven.
satyr. 7. v.
210.

Addo hic, quod etiam cum diabolus
pingitur, qui certè, ut inquit Aposto-
lus, transfiguratur se in angelum lucis, sub
specie angeliboni, aut divi alicuius, aut

(quod deterrimum est) sub ipsius figura
Christi, quod tamen refertur contigif-
se ab Auctore vitæ Sancti Martini; (m)
rectè adscribi à cordatis pictoribus
fig-

(m) Sulp.
Sever.

signum aliquod, quo facile ostendatur, prædictam Imaginem non Christi, non Sancti, non Angeli esse, sed diaboli: ad quod exprimendum, vel addunt capiti parva cornua, vel aspingunt eidem leporinas aures, vel manibus oblongos & retortos ungues, vel pedibus denique equinam unguam, aut quidvis hujusmodi: non quòd diabolus ipse cum corporea atque à se conficta forma atque specie se conspiciendum præbet ad illudendum seducendumque aliquem, omnia hæc à se impotens sit amoliris, sed quia effectus, quos in intuentis imprimit anima, tales sunt, ut qui non planè seduci velit, facile illusionem dignoscat; præcipuè si vera humilitate, amoreque in Deum ferventi sit præditus. Quæ de re multa movent Doctores mystici.

5. Ut verò quod rem hanc proximè concernit, non omnino relinquamus intactum, admonere placet, à non malis, sed nimium incautis Pictoribus depingi diabolum sub specie & habitu sanctitatis. Vidi ego depictam Imaginem demonis planè sub habitu religioso Monastico, non unius tantum, sed etiam alterius ex sacratissimis Ordinibus; & hoc in tabula, ubi refertur Christum ipsum Dominum tentans. Non improbè quidem, ut diximus, id; sed non satis cautè: præbetur enim anfa nequitia, & quodammodo hoc pingendi genere fovetur Lutheranorum, aliorumque hæreticorum error & impudentia, qui passim in Germania atque alibi depingere consueverant Clericos, Monachos, venerandos Episcopos, & per

summum flagitium ipsum Ecclesiæ Præsulem, sub monstrosis larvis, affectis imaginum capitibus cornibus, asininis auribus, aliisque id genus. Quod sanè non parum convenit cum larvato illo modo pingendi demones. Valde quidem probabile, imò mihi planè certissimum est, demonem, cum Christum Dominum appetiit, humana forma apparuisse. Quæ de re videri potest subacti semper judicii Auctor, Evangeliorumque præclarus interpret. (n) Neque improbabile rursus videtur sub austeriori, aut graviori etiam aliqua forma sese conspiciendum præbuisse. Sed hoc satis datur intelligi, si depingatur oblongiori aliqua rudique tunica, aut melote amictus, quin opus sit ut alia represententur, quibus saltè occasio datur sacros Ecclesiæ status atque Ordines traducendi.

6. Denique annotare, neque importunè, hic placet, quòd sapius dum diversi demones tentantes & appetentes viros sanctissimos Antonium Magnum, aliosque, depinguntur, describi à nonnullis, vel omnino impudicos & turpissimos actus exercentes; vel saltem iis veluti gestibus & motibus, qui eosdem actus valde referant. Hoc autem præterquam quod satis constat ex suo genere videri turpe, vitandum est, ob imbecillitatem intuentium. Aliter enim fieret quandoque, ut quod eruditionis gratiâ proponitur, verteretur in damnum; & quæ deberent esse probitatis documenta, transirent in illecebras atque irritamenta libidinum.

(n) J. Maldon. in c. 4. Mat. n. 3.

LIBERTERTIUS DE PICTURIS

ATQUE IMAGINIBUS CHRISTI DOMINI,
MYSTERIORUMQUE EJUSDEM VITÆ AC PAS-
sionis sanctissimæ.

BREVE ANTELOQUIUM.

Nihil est certè quod in scribendo me magis delectet atque afficiat, quàm rectè atq; bene institutè methodi ratio.

Quamobrem, cum res quæ in sacris veteris testamenti historiis referuntur, multis seculis præcesserint eas quæ in Evangeliiis, aliisque novi fœderis narrationibus proponuntur: constitueram per prius de Picturis & Imaginibus earum rerum, quæ in

veteri testamento memorantur, sermone facere, facturus postmodum de his quæ enarrantur in novo. At verò re consultius inspectâ, cum videam Imagines atque historias testamenti veteris perraras esse, contra verò frequentissimas Christi Domini, Sacratissimæ Deiparæ, aliorumque Divorum imagines; decrevi ante de iis agere: præsertim cum alia ad vetus testamentum spectantia commodiori loco ac tempore referrentur.

CAPUT I.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS NATIVITATIS
Christi Domini: ubi si quid erroris in iis obrepserit,
breviter perstringitur.

Evenimus jam ad patientiorem campum, hoc est ad res proposito atque instituto nostro propiores; cum hæc certam atque exploratam historiam continent; aliæ verò, præcipuè quas toto proximo libro descripsimus, majori ex parte imaginandi atque concipiendi modum respiciant. Igitur Christi Domini ac Servatoris nostri percurrenda Vita est, ea parte qua ad institutum nostrum venit referenda, ejusque Vitæ Sanctissimæ gesta atque mysteria sedulò examinanda; ut si quæ in iis depingendis ignorantia aut erroris hætenus irrepserint (& irrepserunt certè non pauca) ad historię fidem, & veritatis normam commodius exigantur.

2 Et primo sese loco offert Domini ac Redemptoris nostri Nativitas: in qua depingenda, etsi non adeò patentes atque crasi errores admittantur à Pictorum vulgo: tamen non desunt aliqui, qui hæc ut annotentur, opportunum locum exposcunt. Principio igitur: locus in quo Christus Dominus pro nostra salute nasci dignatus est, vulgariter describitur sub forma parvi atrii cujusdam domunculæ semidirutæ, in quo duo ex exeso lapide, vel ex rudi ligno duo postes, male contignatum, aut paleâ non probe munitum sustinent tectum. Quod usque adeò invaluit, maximè apud nostrates, ut locus is vernacula nostra lingua communiter audiat *el Portal de Belen*, sive atriolum Bethlehemiticum. Hoc autem, etsi piium admodum videatur, & ad pietatis

tis stimulos excitandos non parum idoneum; re tamen patentius inspectâ, non est omnino verum, conformeque Evangelici textus historiæ, quin ob id detrahatur pietati ac devotioni aliquid; quod breuiter probare atque statuere pergitur. Certè nemo est qui nesciat Christum Dominum in urbe Bethlehem, illo etiam tempore non admodum grandi, sed ob id solum magnis etiam urbibus majore, editum atque natum fuisse, divino quidem consilio, ut Prophetarum oracula omnino implerentur, quæ vel nolentes coacti sunt agnoscere populi doctiores atque Scribæ, ut constat ex illo quod legitur in Evangelio, ubi Herodes ille Idumæus, Magnus cognominatus ab Historicis, cognitò Magorum aduentu, (de quo infra) (a) *Congregans*, inquit *omnes Principes Sacerdotum & Scribas populi feiscitabatur ab eis, ubi Christus nasceretur*. Cui consultationi respondent, *In Bethlehem Judæ: sic enim scriptum est per prophetam: Et tu Bethlehem terra Judæ nequaquam minima es in principibus Judæ: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Israel*.

3 Neque rursus ignotum est cuius etiam indocto, occasionem præbuisse tantæ rei, quòd scilicet Christus Dominus non alibi nasceretur quàm in Bethlehem, edictum Octaviani Augusti, quo jussit, ut in quibusvis regionibus servato familiarum & cognationum ordine, quisquis esset Romano subjectus Imperio, quod ob ejus ingentem magnitudinem etiam textus Evangelicus univèrsùm orbem appellat illis verbis, (b) *Exiit edictum à Casare Augusto, ut describeretur univèrsus orbis: nomen suum profiteretur, eo in loco, qui cognationis aut familiæ caput censeretur*. Atque ita quidem (quod opportunè viderunt docti homines pietate atque eruditione conspicui) Deus Optimus Maximus sapientiâ suâ aeternâ, quæ suaviter fortiterque disponit omnia, cunctaque attingit à fine usque ad finem; effecit, ut impletioni suorum decretorum, nesciens atque ignorans obsequeretur humanus Princeps & Monarcha, quo major non erat in terra. Cuncta hæc satis constant ex ipso Evangelio, quamvis perlectis humanis historiis, nodis aliquibus & difficultatibus non careant, quas tamen hic enodare, planasque reddere

non censemus hujus instituti, sicut neque de ratione Chronologica operosius annotare quidquam. Natus est igitur Christus Dominus in stabulo urbis Bethlehemiticæ, sed non fabricato, aut potius injuria & vetustate temporum penè collapsò; sed in antro quodam in rupe excavato, quod munus stabuli ministrabat advenis, aut viatoribus. Quo quidem ut clarius fiat, sic habeto.

4 In illis Orientis partibus antiquitus fuerunt, imò hodie etiam conservantur, publica diversoria in gratiam iteragentium, quæ veteres Hebræi suo proprio nomine vocabant, infra referendo: moderni autem vulgo vocant *Carvanserais*, aut *Carvansejas*; ubi gratuito dabantur peregrinis, advenis, aut iter agentibus, non quidem cibaria, sed tecta, quò à cœli injuriis munirentur. Et quidem ita fuisse apud veteres, ex ipsa Scriptura constat: dicitur enim in Iosephi Patriarchæ rebus gestis, quòd fratribus suis ad propria redeuntibus, ultra frumentum, quo eorum saccos impleverat, alimenta, cibariaque dari jussit, quæ sat essent ad viam, illis verbis: (c) *Iussit ministris, ut imple- rent eorum saccos tritico, & reponerent pecunias singulorum in sacculis suis, datis supra cibariis in viam*. Quod amplius confirmatur ex eo, quòd eorum aliquis in uno locorum, quæ nuper memoravimus, aperuit saccum, ut daret pabulum jumento: sic enim habet: (d) *Apertoque unus sacco, ut daret jumento pabulum in diversorio, contemplatus pecuniam, &c.* En diversorium, ubi neque jumentis quidem dabantur pabula alimentavè, sed tantum viatoribus, quàm jumentis tectum, quo tuti forent à cœli temporisque injuriis. Cui rei certè alludit Jeremias Propheta illis verbis: (e) *Quis dabit me in solitudine diversorium viatorum, & derelinquam populum meum? &c.* Ubi Hebraicè habetur, **מלון ארבה** *Melon arhim*, quod ad literam redditur: locus ad transigendam noctem, è particula scilicet, vel litera *Mem* heemantica, subjecto *scheva* mobili, è verbo *lon*, quod significat noctem transigere. Quod totum repræsenteretur exactius & peritius ipsis Hebraicis characteribus: sed his carent typographi nostræ; & ut aliqui tandem inveniantur, tam difficile est typographis

(a) Mar. 2.4.

(b) Luc. 2.1.

(c) Gen. 42.25.

(d) Ibid. v. 27.

(e) Jer. 9. 2.

phis eos versare, quàm Malavaricos, Persicos, aut Copticos. Quod quidem ad alia similia, quæ fortè sese offerent, animadvertere placuit: ita enim sunt res nostra. Hodie verò in usu esse frequentissimo prædicta loca, quæ *Carvanferas* nominant apud Orientales populos, nemo est qui nesciat, qui Viatorum narrationes etiã exactissimas tantisper evolverit.

5 In uno ergo horum, quod erat in urbe Bethlehemitica, & ut satis colligitur, unicum, natus est Christus Dominus; imo, ut verius loquamur, non in illo: cum disertè constet ex ipso Evangelio, non invenisse Mariam & Josephum locum in diversorio, occasione frequentissimi numeri viatorum illuc concurrentium: sed intra, aut prope illud; in antro nempe, in rupe excavato, satis amplo (ut statim videbimus) quod deserviebat bestiis atque animalibus excipiendis; habebatque, ut par erat credere, quamvis Evangelium id reticuisset, præsepium: in quo, & non in aureis cunis aut eburneis repositus est mundi Conditor à Matre Sanctissima. Hanc cavernam, hocvè antrum, hodie conservari tradunt, qui partes illas religionis pietatisque, aut etiam discendi studio perlustrarunt: Ajuntque constare non minus quadraginta pedes in longitudinem duodecim in latitudinem, & in altitudinem quindecim: cujus ingressus erat, ut iidem referunt, ad plagam septemtrionalem urbis. Ex quibus plane liquet locus in quo Christus natus est; & quod non fuerit, ut vulgò pingitur, atrium fabrefactum, & vetustate temporum penè consumptum.

6 Iam quod Christus Dominus in infantili ætate depingatur à plerisque Pictoribus omnino nudus, error est non ferendus. Etenim, præterquamquod non bene hoc cohærebat cum pietate Matris eximie in regione & statione temporis, quamquam non nimium, sat tamen frigida; ut taceam mysterii reconditiorem significantiam, qua, ut inquit vetus sapiensque Ecclesiæ Pater, (f) *pannis obvolvitur, ut scissam humani corporis unitatem suo redimeret in corpore*: Disertè hic pingendi modus adversatur Evangelio, quod de Maria Sanctissima loquens, (g) *Peperit, inquit, filium suum primogenitum, & pannis eum involvit, & reclinavit eum in præ-*

sepio; quia non erat eis locus in diversorio. Quod rursus ore Angeli ad Pastores loquentis confirmans, *Et hoc vobis, ait, signum: invenietis infantem pannis involutum, & positum in præsepio*. Quam rem pio semper, ut par est, affectu Christianæ animæ contemplandam eleganter descripsit pius & elegans Poëta Christianus, ex quo Ecclesia tota sibi desumpsit, illis versibus:

*Vagit infans inter arcta
Conditus præsepia:
Membra pannis involuta
Virgo Mater alligat:
Et Dei manus, pedesque
Stricta cingit fuscias;*

ut proinde vix aut ne vix quidem excusari valeant Pictores, Sculptoresque, qui Christum Dominum in præsepio jacentem nudum omnino depingunt. Pannos autem illos, sive panniculos, non pretiosos quidem, sed vulgares potius, & quamquam non sordidos, viles ac rudes fuisse, quis nesciat? Plena sunt Patrum testimonia. En unum vel alterum. Cyprianus (i) *Panniculi: inquit, pro purpura, pro bysso in ornatu regio lacinie songeruntur*. Beda *Et notandum, ait, solertius, quòd signum nati Salvatoris datur, infantem non Tyrio exceptum ostro, sed pannis squallentibus involutum; non in ornatis auro stratoriis, sed in præsepibus inveniendum*. Bernardus (j) *pie juxta atque eleganter: Nasciturus itaque Dei Filius, cujus in arbitrio erat, quodcumque vellet eligere tempus; elegit quod molestius est, præsertim parvulo, & pauperis matris filio, quæ vix pannos haberet ad involvendum, præsepe ad reclinandum. Et cum esset tanta necessitas, nullam audio pelliam fieri mentionem. Primus Adam pelliceis vestitur tunicis, pannis secundus obvolvitur. Non est tale judicium mundi. Aut iste fallitur, aut mundus errat*. Quod ideo duxi commemorandum, ut etiam Pictores in hoc adumbrando mysterio, humilitatis hujus & paupertatis Christi meminerint.

7 Quòd verò attinet ad id quod circa præsepium ipsum duo muta animalia, bos scilicet & asinus, aut potius ex vulgari Pictorum more, bos & mula sæpè depingantur; non desunt aliqui, quibus id tamquam non

(i) Sancti Cypriani. ser. de Nat. Christi.

(j) Tommasus. r. f. r. de Nat. Domin.

(f) Theophilus. Patriarcha Antiochenus. Comment. in Evagnum. l. i. t. i. Bibliot. Venerabilis Patris. c. m. hi. 350.
(g) Luc. 2. 7.

non fat certum, ut pote non petitem ex Historia Evangelica, minus arri- deat. Sed ego eos ridendos facile pu- taverim, qui vel ad negandas, vel ad dubitandas res admiffas omnium penè doctorum atque piorum con- fenfu, perducuntur levibus argutiis. Principio enim, ad id aftruendum fa- vet Ifaia: Prophetæ textus, illis ver- bis: (l) *Cognovit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui.* Quæ ver- ba, licet ad aliud magis obvium, ut videtur, & communem sensum fat commodè possint referri; sufficit ta- men quod in rem hanc piorum, docto- rumque hominum iudicio, & quidem non absurdè, transferantur: eorum scilicet qui quidem adaptant hoc Ifaia: vaticinium Puero Iesu recens nato, in præsepique jacenti, & ab ani- malibus bove & asino muta quadam reverentia recognito atque adorato. Videantur Divus Augustinus, (m) Ambrosius, cujus ea sunt verba: (n) *Infantis audis vagitus; non audis bo- vis Dominum agnoscentis mugitus: ag- novit enim bos possessorem suum, & asina præsepe Domini sui:* Origenes, (o) aliique, quos propriis productis testimoniis allegat & laudat Leo Ca- stris: (p) quamquam impudentia si- bi familiari omnes irrideat, subfana- netque Calvinus ipse, in hoc, sicut in plerisque aliis rebus deridendus, aut potius Christiana Charitate de- plorandus & miserandus, ut refert Cornelius Alapide. Certè Pruden- tius, elegans, quidquid alii garriant, pius, &, quod non postremum est, Hispanus Poëta, ad hoc ipsum allusis se videtur, cum ita cecinit (q)

*O sancta præsepis tui,
Æterne Rex; cunabula,
Populi que per sæculum sacra,
Mutis & ipsis credita!
Adorat hæc brutum pecus,
Indoëta turba scilicet,
Adorat excors natio,
Vis cujus in pastu sita est.*

8 Sed expressius favent atque dissertius alterius Prophetæ verba, ubi juxta versionem Septuaginta In- terpretum ita legitur: (r) *Domine, audi vi auditum tuum, & timui: Do- mine, consideravi opera tua, & expa- vi. In medio duorum animalium cog- nosceris: cum appropinquerint anni,*

innotesces. Cum advenit tempus de- monstraberis. Illa verò quæ huc ma- gis referuntur; In medio duorum ani- malium cognosceris; ita in Græco ha- bent: *εἰ μετὰ δύο ζώων γνωσθήσῃ* quæ qui- dem licet alii alio referant, ad rem nostram propius deflectere operæ- pretium est. Atque in primis subtile magis, quam verum est id quod ad- notavit Eusebius, (f) probavitque postmodum Theophylactus; scilicet, non esse legendum *ἐν μετὰ δύο ζώων*, acuto accentu locato in prima sylla- ba, quod significat: *In medio duorum animalium;* sed *ζώων*, vltimâ circum- flexa: quod est, *in medio duarum vi- tarum:* Quia cognitus est, inquit, Christus veniens in mundum duas vi- tas habens; alteram æternam atque di- vinam, mortalem alteram & huma- nam. Hoc igitur omisso, admissoque, ut par est, illorum verborum usu *In medio duorum animalium*, ut constet huic rei quam tractamus, quàm bene & convenienter adaptentur: Hoc primùm dicam: Neque negare nos posse, neque debere, Septuaginta Interpretes in plerisque mysteriis Christi amplius atque amplius eluci- dandis illustratos fuisse afflatu Spiritus Sancti. Qua ratione Apostolos eorum fuisse usos Translatione, sæpius occurrit, cum scilicet de Christi ab- ditioribus mysteriis agebatur. Quo- niam eadem quæ interdum Hebraicè non tam patenter, sed aliquantisper obscure dicta sunt, ab his planius & luculentius proponuntur: adeo ut non tam rem futuram prædicere vi- deantur, quàm commemorare præ- teritam. Et hæc de causa aliqua inter- dum, majõris explicationis gratiâ, nonnihil, sensu tamen servato, com- mutant; alia in eandem rem, veluti de suo addunt. Probari id poterat variis exemplis: sed fat fuerit pro multis illud, quod desumitur ex Psal- mo XCV. v. 10. *Dicite in gentibus, quia Dominus regnavit.* Ubi Septua- ginta Interpretes non absque coelesti afflatu prævidentes, regnum hoc Christi per Crucem stabiliendum esse, addiderunt *A ligno.* Sic enim illos scripissè non dubito, quanvis hodie in Versione Septuaginta, adhuc in ipsis Græcis exemplaribus, quos mihi huc usque videre licuit, non existat: sed tamen extitissè aliquando, manife- stum est. Etenim ita scribitur in Psal- terio veteri ac Romano, & ita legè- runt

(l) Isai. 1.
3.

(m) Aug. Ser. five orat. con- tr. Judæos c. 13.

(n) Div. Ambr. in Luc. c. 2. col. mihi 1640.

(o) Orig. Hom. 13.

(p) Leo Castr. in Isai. c. 1. p. 13.

(q) Prud. in Cuth. hymn. XI de Nat. Christ.

(r) Habac 3.

(f) Euseb. De Dem. Evangel. l. 6. c. 15.

runt Arnobius, Augustinus, Cassiodorus, Haimo, Cyprianus, Leo Magnus, Gregorius, Isidorus; aliique passim, quos laudatos, allegatosque, sequitur magni, in hac præsertim re, nominis Author. (t) Sed quid in his recensendis immorari convenit? cum id aperte habeat, & receperit Ecclesia in Hymno Crucis, illis nempe verbis:

*Impleta sunt, qua concinit
David fideli carmine,
Dicendo nationibus,
Regnavit à ligno Deus.*

quæ eadem in Versiculo Commemorationis Sanctæ Crucis, quæ fit toto Paschali tempore, illud habet: *Dicite in nationibus, quia Dominus regnavit à ligno.* An autem in Hebraico Textu extiterit, longioris discussionis res erat, adeoque non hujus loci. Videatur laudatus Author: mihi enim, quod ad præsens attinet, magis arridet sententia docti Francisci de Ribera, (u) ut probetur sacros illos Interpretes particulam illam *à ligno* non temerè, sed inspiratione quadam ductos prudenter addidisse.

9 Quo præjacto, illud *In medio duorum animalium* Augustinus Patris nonnullis in locis, sed magis disertè in *Oratione contra Judæos, & Paganos* (x) exponit de Christo jacente in præsepio, cui adstant animalia duo, bos scilicet & asinus: ea enim sunt Magni Parentis verba: *In medio inquit duum animalium innotesces opera tua Deus: Verbum caro factum est. In medio duum animalium cognosceris... quia Verbum per quod facta sunt omnia, in præsepio jacuisti. Agnovit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Sed nil opus verbis. Etsi enim idem Magnus Doctor, tum hic, tum etiam alibi interpretetur illa nomina, *duorum animalium*; aut de duobus testamentis veteri & novo; aut de duobus populis, Hebraico atque Gentili; aut etiam de duobus latronibus in Calvaria monte ab utroque latere Christi hinc inde collocatis, quod postremum approbare visus est Hieronymus: Tamen ut simplicius intelligantur de duobus animalibus juxta præsepe Christi positus, via est paratior planè atque commodior. Quocirca in Ecclesiasticis Officiis (quod mihi, & cuique cor-

dato magni ponderis loco est) alma, atque ab ipsis Apostolis erudita Mater jam à multis seculis huic interpretationi sensuique adhæret. Ita enim habet in Officio Circumcisionis: *Domine, audiivi auditum tuum, & timui; consideravi opera tua, & expavi: in medio duorum animalium, jacebat in præsepio, & fulgebat in cælo.* Et in Officio Nativitatis: *O magnum mysterium, & admirabile sacramentum, ut animalia viderent Dominum natum jacentem in præsepio!* Quare maneat, ut ab omni erroris labe liberum atque immune, ut animalia illa, bos nimirum & asinus in pictura Nativitatis Christi proponantur: facessantque proinde, aut non piorum deliramenta, aut nasutorum hominum argutiæ.

10 Quòd verò ibidem pingatur obstetrix, quæ in illo ministerio inservierit Beatissimæ Virgini, absurdum est, & error nullo modo ferendus, ut jam supra notatum relinquimus. * Quippe Sacra Deipara in intemerato partu neque obstetrice usa est, neque ulla eguit. Ego quid hujusmodi nunquam vidi depictum, sed fuisse nullus dubito: nam Petrus quidam Richardus (Auctor mihi hucusque non cognitus) in libro de Passione Petri, Pictores quosdam obseruat contra historicam veritatem, imò contra pietatem, Fidemque ipsam, obstetricem Divæ Virginis expansis manibus solitos esse depingere. Neque id nimium mirari subit: Suidas enim non omnino contemnendus Auctor, etsi frequenter nimis credulus; quamquam non expressè dixerit Mariæ Deiparæ adstitisse obstetrices parienti, quod illi sapiens scriptor videtur appingere: (y) Tamen illam recognovisse, ejusque virginitatem explorasse, quadam narratiuncula asserit; cujus en verba: (z) *Sacerdotes his auditis, fideles obstetrices venire jusserrunt, iisque mandarunt, ut accuratè perquirerent & explorarent, an adhuc verè virgo esset Maria. Illa verò, ex ipsis rebus accepta plena certaque cognitione, virginem eam esse affirmarunt.* Sed, ut mittamus Suidæ fabellam, quòd Sacratissimæ Virgini obstetrices affuerint in partu, error est, ut dicebam, nequaquam ferendus, quem admodum docent uno agmine Patres, ut supra notatum relinquimus. * Quo fit, ut non modo mihi admira-

P. Ioan.
Lorin. ad
hunc loc.
tom. 2.

(u) Franc.
de Ribera
ad hunc
loc. Ha-
bacuc.

(x) C. 13.

* Lib. r.
c. 7. n. 4.

(y) Mald.
ad cap. 2.
Luc. n. 23
(z) Suid.
in dictio-
ne Iesus,
to. 1. pag.
mihi 228

* Lib. r.
c. 7. n. 4.

tionem, sed etiam stuporem injece-
rit, quod paulò ante laudatus Poëta,
pius æquè ac doctus Prudentius hunc
ipsum, quem retulimus rejecimusque
errorem supponere planè videatur,
cujus ea sunt verba: (a)

(a) Prud.
hym. XI.
de Nativ.
Chr.

*Hunc, quem latèbra, & obstetrix,
Et Virgo fœta, & cunala,
Et imbecilla infantia
Regem dederunt Gentibus, &c.*

Nempe irrepsit viro pietate doctri-
naque insigni falsa imaginatio: absit
enim ut dixerim error: Nam nequè
ignoravit Mariam Deiparam ab Ec-
clesia, sanctisque Patribus habitam,
atque æstimatam semper fuisse virgi-
nem: neque minus aliquid sensit in
oppositum, ut fecerant Ebion & El-
vidius. Hoc tamen eo fine subnota-
re placuit, ne cui minus cauto viri
tam celebris imponeret auctoritas.

II Denique quòd Sanctus Jo-
seph in Christi Nativitatis tabulis de-
pingatur senex innixus baculo, & ve-
luti à longe recens natum puerum
conspiciens; ineptum omnino est,
ne quid dicam gravius. Quòd enim
depingatur omnino senex, error est
suo loco notandus: (*) totum verò
reliquum prorsus ineptum. Satius

* Lib. V.
cap. X. n.
4.

enim esset, longeque magis pium, de-
pingere illum cum Maria Sponfa ge-
nuflexum, Puerumque Mundi Opi-
ficem recens natum adorantem: præ-
sertim cum id, si bene ponderentur
verba, multò magis congruat Evan-
gelio, ubi de Pastoribus Christum
adorantibus dicitur: (b) *Et inveni-
erunt Mariam, & Joseph, & Infantem
positum in præsepio.* Ubi Mariam &
Josephum, quasi idem agentes, &
veluti idem Homini-deo recens nato
præstantes obsequium, videtur datâ
operâ conjungere. Alia verò, quæ or-
natus causâ ibidem adduntur à Picto-
ribus, ut sunt munuscula rustica, aut
pastoralia, oblata ab ipsis Christo; nil
erroris, imò neque ineptiæ continet;
quare reprehendendæ non veniunt,
si tamen in his (quod fieri in omni-
bus convenit) modus servetur. Cir-
ca revelationem verò hujus mysterii
factam Pastoribus ab Angelo, quam
sæpius vidimus depictam, & quidem
elegantè; cum nulla ferè occurrent,
de quibus admonere Pictores necesse
sit, differendum mihi non arbitror:
quippe qui non susceperim scribere
Commentaria, sed tantum admoni-
tiones opportunas Pictoribus minus
eruditis.

(b) Luc. 2
16.

CAPUT II.

DE PICTURA CIRCUMCISIONIS CHRISTI Domini: & de crassis, prorsusque imperitis errori- bus, qui in hoc mysterio repræsentando admit- tuntur à non alioqui indoctis Artificibus.

I **I**MMANIA profectò
sunt, quæ propter
rerum aut nullam
cõsiderationem, aut
non exactam, &

traduntur à provectioribus, & à
pueris ipsis ediscuntur; ut proinde
præclarè dixerit poëta, morum haud
malus institutor; (a)

(a) Juve-
nal. sat. 1. 4.

*Plurima sunt, Fuscine, & fama digna sinistra,
Et nitidis maculam, ac rugam figentia rebus,
Que monstrant ipsi pueris, traduntque parentes.*

Hoc verò vel maximum mihi locum
habere videtur in eo, quod suscepti-
mus instituto, pictura Circumcisi-
onis Christi Domini. Quippe Pictores
nostri, qui aliquando audierunt Le-

gis veteris circumcissionem quòdam-
modo æquivalere Legis Gratiæ Bap-
tismo, ipsi assueti in Ecclesia cernere
celebrari Christi Sacra, & præcipue
Baptismi Sacramentum; miris modis

K a

Cir-

Circumcisionis Christi Domini historiam narrationem effingunt, aut potius dilacerant. Et quidem tribus precipue in rebus errores admittunt imperitos circa hoc mysterium depingendum: nempe *in loco, in ministro, & in instrumento*. Quapropter cum res hinc magni, si qua alia, momenti agatur, operapretium erit differere de singulis.

* Lib. I.
c. 1. n. 3.

2 Quod enim ad locum attinet (cujus quidem rei non nihil supra meminimus me dixisse *) Pictores magni prorsus nominis, ac celeberrimi, depinxerunt Circumcisionem Christi, quæ fieret in Templo, & coram ipsa Virgine Deipara. Quod totum, si penitus inspiciatur, errorem continet, non minus quam contra Evangelium, adeoque Catholicam Fidem.

(b) Luc. 2
21.

Ex Evangelio quidem certum est, quamvis id pauculis verbis Sacer Historicus perstrinxerit, Christum Dominum circumcisum fuisse octavo die nativitatis, aut ipso expleto. Sic enim habet: (b) *Postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus; satis inueniens eodem tempore circumcisum fuisse: tum quod nomen in ipsa Circumcisione puero per Legem moreque imponebatur; ut constat ex ipso Evangelio in nativitate Baptistæ dicente, (c) Et factum est in die octavo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam: Tum etiam quod hoc expressa lex erat, cujus ipse Conditor homo factus se præstitit observantissimum; ita enim habet: (d) Et die octavo circumcidetur infantulus. Atqui neque ipse puer Jesus, neque ejus Sacratissima Mater ingressi sunt in Templum (quod unicum erat pro tota gente in Jerosolymis) ante diem quadragesimum à sacro & intemerato partu: tum quia id vetitum Lege erat, ut dissertè constat ex sacris literis ita docentibus; (e) Ipsa verò (de puerpera loquitur) triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne Sanctum non tanget: neque ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Statimque, Cumque impleti fuerint dies purificationis suæ, &c. Tum etiam quod neque hoc omisit Evāgelista, qui ita habet: (f) Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem,*

(c) Luc. 1
59.

habet: (b) *Postquam consummati sunt dies octo ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Jesus; satis inueniens eodem tempore circumcisum fuisse: tum quod nomen in ipsa Circumcisione puero per Legem moreque imponebatur; ut constat ex ipso Evangelio in nativitate Baptistæ dicente, (c) Et factum est in die octavo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam: Tum etiam quod hoc expressa lex erat, cujus ipse Conditor homo factus se præstitit observantissimum; ita enim habet: (d) Et die octavo circumcidetur infantulus. Atqui neque ipse puer Jesus, neque ejus Sacratissima Mater ingressi sunt in Templum (quod unicum erat pro tota gente in Jerosolymis) ante diem quadragesimum à sacro & intemerato partu: tum quia id vetitum Lege erat, ut dissertè constat ex sacris literis ita docentibus; (e) Ipsa verò (de puerpera loquitur) triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne Sanctum non tanget: neque ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Statimque, Cumque impleti fuerint dies purificationis suæ, &c. Tum etiam quod neque hoc omisit Evāgelista, qui ita habet: (f) Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem,*

(d) Levit.
12. 3.

ita enim habet: (d) *Et die octavo circumcidetur infantulus. Atqui neque ipse puer Jesus, neque ejus Sacratissima Mater ingressi sunt in Templum (quod unicum erat pro tota gente in Jerosolymis) ante diem quadragesimum à sacro & intemerato partu: tum quia id vetitum Lege erat, ut dissertè constat ex sacris literis ita docentibus; (e) Ipsa verò (de puerpera loquitur) triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne Sanctum non tanget: neque ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Statimque, Cumque impleti fuerint dies purificationis suæ, &c. Tum etiam quod neque hoc omisit Evāgelista, qui ita habet: (f) Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem,*

(e) Ibid.
v. 4.

ita enim habet: (d) *Et die octavo circumcidetur infantulus. Atqui neque ipse puer Jesus, neque ejus Sacratissima Mater ingressi sunt in Templum (quod unicum erat pro tota gente in Jerosolymis) ante diem quadragesimum à sacro & intemerato partu: tum quia id vetitum Lege erat, ut dissertè constat ex sacris literis ita docentibus; (e) Ipsa verò (de puerpera loquitur) triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne Sanctum non tanget: neque ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Statimque, Cumque impleti fuerint dies purificationis suæ, &c. Tum etiam quod neque hoc omisit Evāgelista, qui ita habet: (f) Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem,*

(f) Luc. 2.
22. & 23.
Horat.
in Arte.
poët.

ita enim habet: (d) *Et die octavo circumcidetur infantulus. Atqui neque ipse puer Jesus, neque ejus Sacratissima Mater ingressi sunt in Templum (quod unicum erat pro tota gente in Jerosolymis) ante diem quadragesimum à sacro & intemerato partu: tum quia id vetitum Lege erat, ut dissertè constat ex sacris literis ita docentibus; (e) Ipsa verò (de puerpera loquitur) triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne Sanctum non tanget: neque ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Statimque, Cumque impleti fuerint dies purificationis suæ, &c. Tum etiam quod neque hoc omisit Evāgelista, qui ita habet: (f) Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem,*

ita enim habet: (d) *Et die octavo circumcidetur infantulus. Atqui neque ipse puer Jesus, neque ejus Sacratissima Mater ingressi sunt in Templum (quod unicum erat pro tota gente in Jerosolymis) ante diem quadragesimum à sacro & intemerato partu: tum quia id vetitum Lege erat, ut dissertè constat ex sacris literis ita docentibus; (e) Ipsa verò (de puerpera loquitur) triginta tribus diebus manebit in sanguine purificationis suæ. Omne Sanctum non tanget: neque ingredietur in sanctuarium, donec impleantur dies purificationis suæ. Statimque, Cumque impleti fuerint dies purificationis suæ, &c. Tum etiam quod neque hoc omisit Evāgelista, qui ita habet: (f) Et postquam impleti sunt dies purgationis ejus secundum legem Moysi, tulerunt illum in Jerusalem,*

ut sisterent eum Domino, sicut scriptum est in lege Domini. Ergo relinquitur collectione atque illatione legitimâ omninò erroneum esse, atque contra ipsius Evangelii Fidem, repræsentare vulgi oculis factam aut celebratam Christi Circumcisionem in Templo. Patens profectò ex Scripture & Evangelii verbis fit hæc conclusio: adeò, ut qui ejus certitudinem veritatemque luce meridiana clariorem non videat, stipes & truncus sit, aut rudior stipite atque trunco. Taceo prudens alia, quæ in hoc mysterio depingendo ac repræsentando adjunguntur à Pictoribus; & quæ

— Velut agri somnia, vane
Finguntur species: —

Taceo enim Templum insolitis planè, atque ingentibus fultum columnis, & (quod caput est) humanis, integrisque per parietes ornatum statuis: de quo alius fortasse dicendi locus erit. * Taceo Sacerdotem, & quidem summum, ut ipsi conantur effingere, depictum: de quo statim. Taceo pueros genuflexos, ceræ præ se ferentes, ipsosque rubris indutos syrmatibus, & superindutos tunicis albis, quas nos vocaremus *Roquetes*: aliæque sexcenta hujus furfuris, quæ dinumerare hinc nil opus est; quando ex dictis satis superque constat, errorem crassissimum esse depingi Circumcisionem Christi veluti gestam aut celebratam in Templo.

* Lib. VI.
cap. 11.

3 Igitur cum ea, quæ falsa sunt, planeque absurda rejecerimus, superest ut statuamus quæ vera sunt, aut longè magis verosimilia. Qua in re Circumcisionem Christi Domini factam esse in ipso antro, aut caverna Bethlehemitica, longe mihi videtur probabilius. Etenim sanctissima Deigenitrix, quæ in omnium oculis se gerebat, atque præstabat præscriptorum Legis à Deo quondam late firmiter observantissimam; totis illis septem diebus, qui à virgineo partu diem Circumcisionis præcesserant, quamvis ipsa esset munda puraque; imo (ut ita dixerim) munditiâ ipsâ ac puritate mundior ac purior; se gessit in omnium oculis ut immunda. Immundæ autem femine, veluti ejus quæ fluxum menstruum patiebatur, toto illo quo perdurabat tempore,

lex erat, ut maneret separata, & veluti segregata ab omnium consortio: quippe quæ quolibet sui contactu cuncta foedaret inquinaretque, sive sensibile esset, sive insensibile. Quo circa non fit verosimile, virginem humillimam atque sanctissimam voluisse ab eo ipso loco, quantumlibet incommodo atque abjecto, in quo Christum pepererat, pedem efferre, toto illo tempore quo putabatur immunda. Addo, quod ipsa Magorum adoratio (de qua inferius) facta est, ex mente non paucorum ex Patribus, in eodem ipso Nativitatis loco, (g) sive in ipso antro aut recessu diversorii Bethlehemicæ: multo igitur magis, (juxta hos saltem) Circumcisio Christi, quæ planè prior adoratione Magorum fuit. Longè id, inquam, mihi probabilius, quamquam non omnino exploratum atque certum. Neque enim improbable est, cessante per octo dierum spatium populi frequentia, qui ratione occasioneque descriptionis convenerat, discessisse Mariam cum puero Jesu, sanctoque Josepho, vel ad unam oppidi domunculam, vel saltem ex illo loco belluis destinato, ad alium ipsius diversorii minus humilem, minusque incommodum. Quod agentes de Magorum adoratione, amplius, Deo favente, elucidabimus. Quare quod attinet ad locum Circumcisionis Dominicæ hæc satis fuerint, ut longè saltem eliminetur error eorum, qui eandem factam in Templo depingunt.

4 Quod verò attinet ad Ministrum hujus mysterii, & primi Christi humanitatis cruenti sacrificii: error in primis est quod describatur à Sacerdote summo insignibus perornato Sacerdotis summi. Error est hoc, merumque pictorum somnium: nihil enim horum præstabat summus Sacerdos, ut noverit quilibet, etiam infra mediocritatem eruditus: imò ne Sacerdos quidem aliquis; cum hoc neque deducatur, neque deduci possit ex sacra Scriptura, neque populi usu aut consuetudine: cum etiam de hoc altum silentium sit apud Judæorum doctores magistrosque quosque eruditissimos. Imò Judæi, qui suo-

rum morum atque institutionum sunt, quantum valent, ubique locorum retinentissimi; hodie in regionibus aut partibus, in quibus libertas illis est religionem suam, imò damnatam jamjam, mortiferamque superstitionem, exercendis ministros ad id muneris deputatos habent, quos Sacerdotes nullo modo putant: illos autem *Mobeles*, aut *Mobelos* vocant, suntque hujus operationis exercendæ peritissimi, illam ab aliis in arte exercitatis addiscentes. Totum hoc magna saltem ex parte illustrari poterat ex Evangelio loquente de circumcisione Baptista, loco quem superius annotavimus. * Sed res certior est, quàm ut multa expositione indigeat: præterquamquod de ea inferius redibit sermo. Stabilito ergo quod Minister Circumcisionis Christi non fuerit summus Sacerdos, qui unus omnino erat in tota Judæorum gente, quod est certissimum, & prope, si bene res perpendantur, de Fide: imò ne Sacerdos quidam alius, quod facile etiam constat: inquiritur, quis minister fuerit Circumcisionis Christi?

5 Relicta ut minus recepta, certe minus plausibili sententia, quæ adscribit Sancto Josepho immaculatæ nempe Virginis sponso, hujus mysterii in Christo operationem; potior mihi præ aliis omnibus visa est aliquando sententia, non alias omnino manus fuisse ministras hujus tenerissimi sacrificii circumcisionis Christi Domini, nisi ejusdem Beatæ atque immaculatæ Virginis. Hanc sententiam aliquando sumus amplexi, illamque ex sacro ambone declamantes (h) docuimus populum, probare nisi ex Patribus Hieronymo, Bernardo, aliisque; (i) videlicet ut pietati ac devotioni nimis conformem. Quin & ob hoc quidem aliquando cum non sine magnorum virorum exemplis Latinas Musas, præsertim in rebus sacris coleremus, eundem sentiendi atque opinandi modum sequuti sumus versibus Hendecasyllabis, quos hic transferibimus; cum præsertim eos facile præterire possit lector, qui poëtices non teneatur studio. Ipsi autem ita habent.

*Sup.n.v

(h) In Act. ceter. Sæctimonia. Ordinis. Bernardi, Salmantice 1703. (i) Quod constat ex sermonibus editis Marci 1720. ser. 9. pagina 215.

(g) Vid. Just. Mar. in Colloq. cū Triph. Chrysostr. hom. in Matth. 7. Auth. Op. imperf. hom. 2. Aug. ser. 1. & 2. de Epiph.

Plorat parvulus, beu parens! puellus
Plorat octiduus tenellus Infans;
Plorat, ejulat, & gemit, tremensque

Fun-

Fundit lacrymulas venustiores;
 Quàm Gangeticus amnis uniones;
 Quàm vel Occiduum fretum lapillos;
 Infans candidulus, tener, decorus,
 Infans calitibus decus beatis,
 Et qui prenitidi micans Olympi
 Uno sidera continet pagillo:
 Nunc inter paleas jacens rubentes;
 Flendo turgidulis rubens ocellis
 Spargit lacrymulas amariores,
 Quàm carpunt salices leves capelle;
 Quàm blando Cytisos apes susurro
 Libant, dum placida vagantur umbræ;
 Ast nunc optima Mater hic serena
 Lucis siderea decor leporque,
 Et terror pariter potens Averni,
 Quem sanctissima plus parens benigna
 Castis ipsa tuis amas ocellis,
 Quem plus visceribus facis pudicis,
 Quæris quem timeat, trematque totus
 Ah si dixero! Sed tamen tacete
 Tristis Fabula, fictio, theatrum,
 Et quidquid veteres avent Tragœdiæ,
 Et vos este procul scelus, nefasque,
 Natorumvè madens manus cruore.
 Non hic Tantalico locus furori,
 Non hic Phasææ manet parenti;
 Non Pandionis sororis iræ:
 Totum nam pietas amorque poscunt
 Te, Mater, timet hic puer severam;
 Heu! nimis Domini Deique nostri
 Addictam rigida, vel obsequentem
 Legi, non equidem sibi, sed acri
 Prolatæ veteri semel colono.
 Et jamjam niveam videt, tremitque
 Acuto pavidam nitere cultro
 Dextram, qua sibi cernit imminere
 Vulnus, quod putridis potest abundè
 Nostri ictibus efficax mederi.
 Quare sustineas, puer, precamur
 Matris virginea manum cruentam;
 Hæc te res memorem juvabit olim.
 At tu, quandoquidem lubet decetque;
 O nostri generis, decor, corona,
 Fac id quod placitum est: tamen memento;
 Tuum hunc puerum, ferire quem vis,
 Quanto jure putemus esse nostrum.
 Quod si nil genitrix beata tristi
 Nostro forsitan angeris dolore;
 Saltem parce tuo, videns ut altè
 Plorat parvulus, heu parens, puellus:

Sed & insuper hæc sententia
 seriò probari poterat ex eo, quòd
 in Scriptura constat; matres aliquan-
 do ipsas filios suos circumcidisse.
 Tale est quod de Sephora refertur,
 illis verbis: (j) *Tulit illicò Sephora*
acutissimam petram, & circumcidit
præputium filii sui. Et ne per alia di-

vagemur, simile est quod refertur in
 Machabæorum gestis, quod ita ha-
 bet: (k) *Due enim mulieres delatæ*
sunt natos suos circumcidisse: quas in-
fantibus ad ubera suspensis cum publicè
per civitatem circumduxissent, per mu-
ros precipitaverunt. Ergo cum no-
 yum non sit, matres in filiis suis hoc

(j) Exod.
4.25.

(K) 2. Ma-
chab. 6.
10.

mandatum circumcisionis exercuisse, sat probabile videtur, non ministrum alium, quàm Matrem longè purissimam atque sanctissimam hoc idem in filio suo exercuisse, qui Filius pariter erat Dei: præsertim cùm ex hujusmodi actione haud parùm Mariæ pietas & erga Deum reverentia atque obedientia prædicari atque commendari videatur. Præterquamquod hanc eandem opinandi viam, ut supra innuimus, amplectuntur ex Patribus Hieronymus, (l) sive quisquis est, vetus certè & eruditus Auctor tractatus de vera circumcisione ad Therasiam; Bernardus, tractatu de Lamentatione Virginis, (m) aliique fortassis, quos hucusque non vidimus. Ex interpretibus autem Scripturæ, certè impensè doctus Pater Sylveira, Carmelita, hanc dicit recentiorum Doctorum esse communem. (n) Itaque eandem, veluti communem, & non tantum plausiblem, sed veriore etiam, amplectitur non semel laudatus, atque huic nostro instituto confirmando perspicax & idoneus testis: est enim ipse Pictor eruditus, Franciscus Paccieus Hispalensis, qui sententiam hanc utraque, quod ajunt, ulnâ lubens amplectitur, pro eaque allegat non solum interpretes & Theologos, sed doctos etiam aliquot viros Societatis, inter quos esse poterat plurimum instar P. Ioannes de Pineda. Videatur hic Author loco quem indigitamus ad marginem. Sed quoniam in hoc loco solidiorem planiorremque intendimus inire viam, relicta etiam in sua probabilitate sententia hac, utcumque plausible atque pia; asserimus ut longe probabilius, Christi Domini Circumcisionem factam fuisse à Ministro aliquo publico, ex his qui erant ad id muneris destinati; insuper & assistentibus ex populo, aut senioribus aliquot, aut ut minimum gravibus viris. Hoc enim semper in usu erat in consuetudine, ut modò etiam est hodie. Duo enim in Circumcisione quærebantur. Primum: quòd operatio fieret citra infantis tenerrimi periculum, ab homine hujusmodi operationis exercendæ satis perito. Deinde, quòd fieret coram testibus fidei incorruptæ, & minimè suspectæ; quales erant, aut senes civitatis, aut ut minimum viri, qui æta-

tis tricesimum annum jam excessissent. Quos certè credere par est, haud difficile fuisse invitare atque advocare Sancto Josepho, in urbe aut oppido unde ipse trahebat originem. Totum hoc illustrari, probarique posset ex eorum scriptis, qui res Judaicas moresque notarunt, atque observarunt accuratius. Sed hæc aliis relinquamus exactè discutienda. Omnibus enim sat esse potest Evangelii textus loquentis de circumcisione Baptistæ, quod sic habet (o) *Et audierunt vicini & cognati ejus, (scilicet Sanctæ Elifabethe) quia magnificavit Dominus misericordiam suam cum illa, &c.* Et statim subditur: *Et factum est in die octavo venerunt circumcidere puerum, & vocabant eum nomine patris sui Zachariam.* Ubi satis in oculos incurrit quod dicitur, *Et venerunt;* hoc est, non minister solum, sive is cujus manu peragenda erat circumcisio; sed alii, & quidem non pauci, ex vicinis nempe atque cognatis, de quibus evidens sermo est: ut propterea vel ex hoc uno solo omne dubium amputetur ad credendum, circumcisionem Domini factam fuisse à Ministro exterius adveniente, non sine præsentia aliquorum ad idem adventantium, & coram ipsa Virgine purissima, sanctoque Josepho, qui pater ejus putabatur: ut probari etiam posset ex paritate desumpta circumcisionis Præcursoris Baptistæ. Quare hic, quòd ad locum & ministrum attinet, erit erudito Pictori pingendi & delineandi potissimus modus ab omni erroris suspitione longissimè immunis.

7 Quod denique ad instrumentum spectat; creditum est, non vulgò tantum, sed aliis, qui ob eruditionis nomen doctrineque, fecernuntur à vulgo, instrumentum circumcisionis Christi Servatoris cultrum fuisse lapideum, aut novaculam factam ex petra sive ex chalybe. Hujus sententiæ fundamentum est, quòd instrumentum quo Sephora filium suum circumcidit, acutissimam petram fuisse, differtè constat ex lectione nostra Vulgata, verbis illis supra relatis; *Tulit Sephora acutissimam petram, & circumcidit preputium filii sui.* Quod idem probatur ex præcepto dato Josue, quo dictum est: (p) *Fac tibi cultros*

(l) Tom. 9
epist. 20.
pag. mihi
91.
(m) Sub
ipl. init.

(n) Sylv.
tom. 1. in
Ev. quæst.
3. n. 3.

Fr. Pacc.
in lib. Ar-
te de la
Pintura,
pag. 508.

(o) Luc. 4
29.

Exod. 4.
25.

(p) Jos. 5.
2.

* Vid. ad
hos locos
Cai. Hier.
Oleast.

(q) Gen. 4
22.

(r) Num.
35.16.

(s) Deut.
32.5.

(t) Judic.
16.17.

(u) Psal.
39.44.

tros lapideos, & circumcide secundo filios Israel. * Sed habita quæ par est reverentia Versioni Vulgatæ, viri sunt pii atque orthodoxi, qui non sibi facile persuadeant, circumcisionem factam à Sephora, vel ab ipso Josue, fuisse in rigore literæ factam cultris propriè loquendo lapideis; sed novaculis, cultrisve ferreis probè acutis & fabrefactis. Quod probant: tum quia tempore ipso Moysis & Josue satis superque notus erat usus ferri atque chalybis, gladiatorum, novacularum, cultrorum, & id genus omnium: cum ab ipso penè mundi exordio constet, quod Tubalcain fuerit *malleator & faber in cuncta opera eris, & ferri.* (q) Et in ipso deserto leges latæ sunt populo, quæ satis supponere videntur ferri, gladiatorumque usum; ut est illa: (r) *Si quis ferro percussit: & illa quæ loquitur de ferro securis, illis verbis; (s) Et in successionè lignorum securis fugerit manûs, ferrumque lapsum de manubrio amici ejus percussit.* Insuper & non multo post tempore sermo est de novacula radente pilos, quæ profecto fieri ex petra, vix aut ne vix quidem concipi potest. Quocirca Samson de se ipso loquens, (t) *Ferrum, inquit, numquam ascendit super caput meum.* Iam quod attinet ad Scripturæ verba, reponi illud posset, quod dictio illa, *Tsur*, quæ sæpè denotat petram aut silicem, sæpius etiam significat id quod acutum est atque scindens; proindeque gladium, cultrum, vel novaculam probè atque affabrè cote exacutam. Quod, ne per multa abeamus, illustrari satis potest ex illo psalmi, (u) ubi dum dicitur in Vulgatis nostris, *Avertisti adjutorium gladii ejus*, Hebræa ita habent, *Tashib tsur sharebbo*, quod magni nominis Interpretes vertunt, *Retudisti aciem gladii ejus*: nempe id quod Hispanicè diceremus, *Embotaste el filo de su espada.* Additque eleganter Caietanus, sumptam metaphoram à gladio, cujus acies hebes & inepta redditur, eo quòd à linea illa quam sequi deberet acies, averfa est, quod Hispanicè dicimus, *Tener buelto el filo.* Ubi certe si loco dictionum *tashib tsur* redderetur, *Retudisti petram, aut silicem*, & non potius *Retudisti aut evertisti aciem*, ut facit etiam Versio Xantis Pagnini; minus congrua videretur sententia, quæ

certè plana est, & patens, quo exposuimus modo. Quapropter in loco illo allegato Josue, ubi dicitur *cultros lapideos*, aut Hebraicè *charebbot tsurim* vertit Chaldæa paraphrasis, *izmelin chariphin, cultros acutos*, quod & præstant alii, quos hic lubens prætereo. Quare ex his aliisque, quæ consultius omitto, haud malè, ut videtur, conjici poterat, etiam circumcisionem filii Moysis, & Israelitarum, factas fuisse cultris propriè & literaliter lapideis, sed tantum ferreis, beneque & affabrè exacutis.

8 Caterum Vulgatæ lectionis reverentia facit, ut admittamus, concedamusque ultrò nihil ambigentes; Circumcisiones nuper prædictas, factas fuisse cultris lapideis: præsertim cum minime nos lateat in Arabia Petraea reperiri & fabrefieri petras acutissimas, quæ vim secandi habeant non ineptam: quin etiam satis constet, non solum ad circumcisionem, sed etiam ad usus alios, quorum unus erat ad virilia amputanda, adhibitos fuisse à profanis ipsis siliceos & petri nos cultros. Quod ex Catullo apparet loquente de Atty, Cybeles impuro sacrificulo, illo versu (x)

Devolvit ille acuto sibi pondera silices

(x) Catul.
Epig. 64.

In quam rem cumulatissimè elucidandam congestis plurima eruditione solita Dominus Ramirezius de Prado, (y) cujus plenas paginas transcribere huc nec licet nec lubet. Hæc tamen omnia nihil urgent, ut proinde admittere debeamus, Circumcisionem Christi Domini factam fuisse cultro lapideo: imo hoc negamus: asserimusque saltem ut longè probabilius, factam fuisse cultro ferreo atque chalybeo. Etenim tempus, quod sensim provehit, & perficit Artes, jam, ut putamus, diu erat quòd effecerat, ut Iudæi non lapideis aut siliceis cultris, sed ferreis probè factis atque apprimè acutis ad id muneris uterentur. Utebantur jam certè Romanorum tempore; id enim evincunt illa Petronii, ubi de Iudæo loquens, inquit (z)

*Ni tamen & ferro succiderit inguinis oram,
Et nisi nodatum solverit arte caput.*

(z) Petron
Arbitr. in
fragment.
satyric. p.
mihi 165

(a) D. Just in Colloq post med. * Allusio est ad illud Jos. c. 5. v. 2. Et circumcide secundò filios Israel quod quatenus intelligi debeat, ibid exponitur.
(b) Div. Thom. 1. part. 9. 70 art. 3. ad 2.

Sed damus graviores & meliores testes, Divum Justinum, qui in Dialogo suo percelebri ita habet allocutus Tryphonem: (a) „ Proinde beati nos circumcisi cultris lapideis „ circumcissione secundaria * : nam „ prima illa vestra, quia ferro facta „ est, & fit hodieque, permanet in „ in vobis eadem cordis duritia: at „ nostra, quæ secunda post vestram „ circumcissionem numeratur, fit per „ acutos lapides, hoc est, per ver- „ bum Apostolorum illius angularis „ lapidis excisi sine manibus: Et præ cunctis (tanta est enim viri planè Angelii gravitas & doctrina) Divum Thomam, qui ita habet: (b) „ Di- „ cendum quod cultellus lapideus „ non erat de necessitate circumci- „ sionis: unde non invenitur tale in- „ strumentum præcepto divino de- „ terminatum. Neque etiam commu-

„ niter tali instrumento Judæi ute- „ bantur ad circumcidendum, sicut „ neque modò utuntur. Leguntur ta- „ men aliquæ circumcissiones famosæ, „ cuitello lapideo factæ: sicut legitur „ Exod. 4. quod tulit Sephora acu- „ tissimam petram, & circumcidit „ præputium filii sui. Et Iosue 5. di- „ citur: Fac tibi cultellos lapideos, „ & circumcide secundò filios Israel. „ Per quod figurabatur circumcisso- „ nem spiritualemente fiendam per „ Christum: de quo dicitur 1. Corin- „ th. 10. Petra autem erat Christus. Hucusque Divus Thomas. Ut proinde non admittenda videatur ea non fat fundata opinio, quæ adstruit in Circumcissione Christi Domini adhibitum esse cultrum, non ferreum, sed lapideum. Neque lapideus culter sed ferreus describendus est in tali mysterio atque opere à Pictore erudito,

PRÆCEDENTIS CAPITIS APPENDIX

DE PICTURA NOMINIS IESU FULGENTIS INTER SOLARES RADIOS.

SI verba Evangelistæ rectè atque exactè perpendantur, non tam expressè continent, nec tam categoricalicè (ut Scola loqui amat) Circumcisionem Christi Domini, quàm impositionem Nominis Sanctissimi. Sic enim habent Evangelii verba, quæ in prædicto festo leguntur: *Postquam consummati sunt dies octo, ut circumcideretur puer, vocatum est nomen ejus Iesus, quod vocatum est ab Angelo priusquam in utero conciperetur.* Quoniam autem non solum ipse Christus Iesus, sed & hoc nomen ejus benedictum atque ineffabile consuevit in Ecclesia depingi, operèpretium me facturum arbitror, si de Picturâ hac, atque expressione Nominis Iesu nonnulla hic saltem perstricim annotavero. Fuerunt igitur Ecclesiæ seculo XV. qui Picturam hanc Nominis Iesu inter radios solares præfulgentis, ut erroneam damnarent, & planè idololatricam. Quod ut planius patefiat, res est paulò ab origine repetenda. Igitur Seraphicus ille, & coelesti ipse lumine plenus S.

Bernardinus Senensis cum per totam Italianam Conciones haberet ad populum ingenti cum animarum fructu, illud inter cetera consuevit reprehendere, in illudque, quo pollebat ardore animi atque spiritus, invehit, quòd nempe homines blasfemi Sanctissimum Iesu Nomen ore suo conspurcarent per illud, aut mala, aut falsa, aut saltem vana & inania deicrantes: quod ut penitus extirparet, reverentiamque ingereret populo Nominis non nisi venerabunde proferendi, consueverat in suis concionibus vir insigniter sanctus atque doctus ostendere populo tabellam bene perornatam, in quâ nomen Iesu cernebatur inscriptum, consuetis & iam receptis literis, quod, veluti sol, radios undequaque diffunderet. Hoc verò tam pium factum invidi homines, atque in virum sanctum pessimè animati, accipientes in deterrimam partem, non solum eundem infamare, populoque deridendum, seu verius execrandum, cæperunt propinare. Sed res adeo excrevit, ut eundem Bernardinum apud Summum Pontificem Martinum V. veluti reum perni-

ciosa novitatis, &, quod plus est, violata fidei, & Idololatriæ fautorem, deferre atque accusare pergunt. Veritus vero Summus Pontifex, ne forte sub pietatis obtentu perniciosi alicuius dogmatis novitati pateret aditus virum sanctum ad se vocatum ab huiusmodi tabellæ prolatione, & à tali Pictura compescuit. Rem narrat fufius S. Antonius, cujus ea sunt verba: (a) *Cum ex pia devotione (S. Bernardinus) tabulam parvulam, in qua scriptum erat nomen Iesu literis aureis, circumdatum quasi radiis solaribus, sed auro depletis, populo in prædicatione ostenderet, ut veneretur illud, ad imprimendum nomen illud mellissimum, & non minus significatū eius in cordibus audientium. Martinus Pontifex, veritus ne ex ea novitate aliquid superstitiosum aut scandalosum in Ecclesia suscitaretur, de maturo consilio sapientium, viro Dei ad se vocato, mandavit talem tabulam deinceps non ostendere populo, & ritum illum dimittere. Quod, ut filius obedientia, humiliter implevit.* Hucusque S. Antonius. Sed bene habet quod idem Summus Pontifex Martinus, cum ab eo Bernardinus humillimis precibus obtinisset, ut sibi cum adversariis de re hac copia fieret coram Sanctitate suâ disferendi, comperta victoria, quam non sine ope atque adjumento alterius ejusdem Ordinis Seraphici, nempe S. Ioannis Capistrani, de adversariis invide sibi obtrectantibus, reportavit; rem eandem, tabellamque cum aureis literis Iesu nomen exprimentibus impensè probavit, commendavitque, ut fufius narrant Scriptores Seraphicæ familiæ: ex quibus pro multis videri potest Annalium Franciscanorum tam doctrina & elegantia, quam dignitate Illustrissimus D. F. Damianus Cornejo. (b)

(a) S. Antonin. p. 3
histor. tit.
44. c. 5. S.
2.

(b) Tom.
4. l. 4. c. 10
& 12.

2 Atque hæc quidem, quod ad

argumentum nostrum attinet, dixisse sufficiat: ex quibus abundè pateat, non solum citra erroris notam, sed maxima etiam cum solida pietatis laude & commendatione tabellam, de qua diximus, solere ac debere depingi, quin ad oppositum moveant quidquam olim adversantium ratiunculæ excogitatae, aut potius calumniæ. Neque enim in tabella huiusmodi, quæ jam frequens est, à piis & cordatis datur intelligi quod in literis ipsis nude sumtis nominis IESU, sicut neque in aliis cujuscvis nominis, insit vis seu virtus, aut divinitas, sed potius in significato per nomen: cum aliunde non rarum neque infrequens sit in Scripturis, nomina pro ipsis significatis interdum accipi: quo certè nihil frequentius arque usitatius est in Veteri Testamento, præcipuè cum de Deo sermo sit. Cujus rei interpres luculentus extitit ipse Moyfes, Legis latæ conditæque à Deo promulgator, illis verbis: (c) *Nisi custodieris & feceris omnia verba Legis hujus, & que scripta sunt in hoc volumine, & timueris nomen ejus gloriosum & terribile; hoc est Dominum Deum tuum, augebit Dominus, &c.* Quin etiam de aliis rebus, putà hominibus, cum loquitur Scriptura, nomina interdum pro nominatis accipit. Tale illud est quod habetur in Apostolorum Actibus, ubi pro eo quod est in Vulgatis: *Erat autem turba hominum ferè simul centum viginti*, in Græcis exemplaribus non *hominum* habetur, sed *nominum*; nempe *τωσαντων ονοματων*. *Erat autem turba nominum.* Et in Apocalypsi tam in Latinis, quam in Græcis, *Et occisa sunt in terra mota nomina hominum septem millia*, quod idem omnino est quam septem millia hominum.

(c) Deut.
28. 58.

Act. 1.

Apoc. 11.
13.

CAPUT III.

DE PICTURA ADORATIONIS MAGORUM : ET
quid in ea probanda veniant , aut impro-
banda.

 Doratum Christum Dominum à Magis tantum ex Evangelistis Matthæus , revelante sibi Spiritu Divino , Ecclesiæ patefecit ; adeò tamen disertè & luculenter , ut nihil suprâ. Quare mysterium hoc præcipuo cultu celebratur , & celebratum est à primis exordiis ab Ecclesia Epiphaniæ , aut manifestationis nomine. An verò contigerit hæc Magorum Adoratio eodem ipso die quò ab Ecclesia ipsa percolitur , hoc est XIX Kal. Februar. sive tertia decima Januarii die , res est , quam , licet affirmativa pars gravissimis & penè inconcussi ponderis argumentis stabilita sit ; de Fide tamen dicere non oportet. Hoc tamen pro nostri instituto Operis adverto , quòd scilicet , qui Adorationem hanc nimium distulerit (nempe ut fuerit facta post Christum Dominum præsentatum in Templo (cogetur dicere ; aut factam esse extra Judæam in urbe Nazareth , Galilææ oppido (quod falsum putaverim) aut nunquam potuisse fieri , quod nefas est , atque adversus Fidem ingens piaculum. Nam quod Sanctus Epiphanius , (a) gravis alioqui , doctissimusque Author sequutus fortè Eusebium Cæsariensem , * asseruerit Adorationem Christi factam post biennium ab ipsius Christi natiuitate : quanvis ipse id conetur evincere ex Evangelii verbis , ubi dicitur de Herode , quòd (b) *Videns quòd à Magis esset illusus , iratus est valde , & mittens , occidit omnes pueros , qui erant in Bethlehem & in omnibus finibus ejus à bimatu & infra , secundum tempus quòd exquisierat à Magis.* Quamvis , inquam , id disertè asserat ; illud tamen tam gravibus penèque insuperabilibus difficultatibus est refertum , ut merito deinceps posteriores omnes , cum Patres , tum etiam Interpretes ab illo opinandi modo discesserint. Totum hoc convinci ostendique po-

terat irrefragabiliter : sed divagaremur nonnihil à proposito nostro. Quare Ecclesiæ mentem sequutus , suppono atque statuo , factam atque præstitam esse hanc Adorationem à Magis in urbe ipsa Bethlehemitica , eo nempe die quò ab Ecclesia tanto honore celebratur & colitur. Ut enim sapienter , quod solet , annotavit Chrysofomus (c) Christus manere voluit in urbe Bethlehemitica totos ferme quadraginta dies ; ut Judæis ministraretur opportunitas noscendi (si voluissent ipsi vera perquirere) locum nativitatis ejusdem : ipsi enim Judæi , aut per summam ignorantiam , aut per familiarem sibi nequitiam , id negare , aut de eo dubitare videbantur ; putantes , aut in vulgus efferentes , ortum esse in Galilæa : id quippe aperte innuebant , cum dicere ausi sunt , (d) *Numquid à Galilæa venit Christus ? nonne Scriptura dicit , quia ex semine David , & de Bethlehem castello , ubi erat David , venit Christus ?* Atque ob tantæ rei dignitatem & celebritatem decrevit Christus in Bethlehem manere toto illo tempore , atque ibidem ab ipsis Gentilibus & Magis præstari sibi debitum illud obsequium.

2 An autem Magi Christum adoraverint in eo ipso in quo natus est loco , scilicet in antro Bethlehemitico , non una est mens Patrum & Interpretum. Plures enim , inter quos antiquiores , disertè asserunt adorationis locum non alium fuisse , quàm ipsius nativitatis. Ita docet Iustinus Martyr , (e) cujus , ut pote scriptoris doctissimi pariter & antiquissimi , non grave erit verba hic exscribere. Ea autem sunt : *Ibi* (scilicet in spelunca Bethlehemitica , cujus ipse meminit) *Maria Christum recens natum in præsepe deposuit ; ibi & à Magis inventus est ex Arabia venientibus.* Eamdem sententiam amplectuntur Hieronymus , (f) locorum illorum assiduus spectator & cultor , qui de antro Be-

(c) D. Chryf. t. 7 in Mat.

(d) Ioan. 7. 41. & 42.

(e) S. Iust. Mart. in Dialogo cum Tryp.

(f) Div. Hier. Ep. ad Marcellam.

(a) S. Epiphani. de Heres. Hæres. 30. & 31.
* Quod probari potest ex ejus Chronico.

(b) Math. 2. 16.

thlehemitico verba faciens, *In hoc, inquit, parvo terre foramine cœlorum conditor natus est; hic involutus pannis; hic visus à pastoribus; hic demonstratus à stella; hic adoratus à Magis:*

(g) Div. Aug. ser. 1 & 2. de Epiphania
(h) Auth. op. imp. homil. 2. in Mat.
(i) Ioan Maldon.

Augustinus, (g) Author Operis imperfecti, (h) Euthymius, alique non pauci: adeo ut clarus inter paucos Evangeliorum Interpres (i) asserat, hanc esse ferè communem Patrum sententiam. Ceterum quia Evangelii autoritas (præsertim cum defendi potest ratione commoda & congruente, & insuper interpretatione autoritateque non caret) pluris esse omnino debeat, quàm quevis alia: idcirco ego aliter dicendum facile existimaverim.

3 Censeo igitur Magos reperisse Christum, non jam in præsepio, aut in antro Bethlehemitico, sed in honestiore commodioreque aliquo loco; nempe in aliqua domuncularum oppidi; aut, si id magis arridet, in ipso diversorio, jamjam multitudine ac turba hospitem non perinde ut antea occupato. Quod enim Christi Domini majestas in antro, quod vicem stabuli gerebat, voluerit nasci, & reclinari in præsepio, mysterii fuerat atque exempli: quod verò postmodum non nihil decentius collocatus fuerit: ad pietatem amoremque spectavit piorum & Sanctissimorum Parentum. Ducor ut ita sentiam: primò, ipsius Evangelii verbis ita dicentis: (j) *Et intrantes domum, invenerunt puerum cum Maria Matre ejus.*

(j) Mat. 2. 11.

(K) Div. Chryf. h. 8. in Mat.

(l) Theop. ad. e. 2. Math.

(m) Ioan Maldon. ad hunc loc. col. 56.

ubi jam non antrum, non speluncam; sed signatè, imò & luculenter domum audis. Ducor etiam autoritate Chrysostomi, (K) qui id non obscure indicat, penèque clarissimè exponit, illumque sequitur disertius adhuc loquens perpetuus ejus assecla Theophylactus (l): Sed ducor, ut idem asseram minus trepidè, autoritate (quæ profecto magna apud me est) nuper laudati Evangeliorum Interpretis. (m) Is enim, postquam omnia quæ diximus compendio prosequutus esset, subjungit: *Mysterio jam erat satisfactum. Necessitatem cessasse credendum est, & Mariam aut Joseph omni diligentia commodiorem locum quaesivisse, suadet ipsorum pietas.* Et ad argumentum quod fieri certè potest ex Patrum autoritate, respondet: *Authores verò illi superiores, concionando fortasse magis, quàm inter-*

pretando, in præsepio adoratum dixerunt, quod id & mysterium & admirationem, & Magorum fidem augere videretur. Ex quibus omnibus, ut ad institutum nostrum veniamus, efficitur, quod Pictores, qui Christum à Magis adoratum describunt & depingunt in ipso stabulo, bene & citra reprehensionis notam se gerunt: qui verò id ipsum depingunt in domuncula aliqua, aut honestiore quovis loco, bene etiam, & fortasse melius, propter dicta. Quod verò utriusque Iesum puerum paucorum dierum, nudum omnino in hac etiam adoratio- ne depingunt; atque ita exhiberi à Matre Sanctissima adorandum: error, aut potius ineptientis phantasiæ ludus est, quem jam supra agentes de Christi Nativitate * perstrinximus. Incredibile enim est piissimam atque amantissimam Genitricem in hiberna statione temporis, atque in ea regione haudquaquam frigoris experte, puerum recens natum omnino nudum, aut gestavisse brachiis, aut exposuisse Magis, aliisvè, ad contuendum & adorandum: ut interim taceam ejusdem Virginis Puerperæ modestiam, pudorem, circumspicientemque dignam Dei Matre. Pingi verò solet hæc eadem in hoc mysterio puerum tenens brachiis. Bene hoc quidem; sed non adeo bene quod aliquando pingitur stans; mallet enim quòd sedens pingeretur: quippe quod multo magis dignitati congruat Matris tanti Regis, quem Magi, regesque (quod statim videbimus) à disitis regionibus venerant reverenter adoraturi.

4 De Magis verò ipsis Christi adoratoribus plura quaruntur, quæ certè propositi & instituti nostri non sunt: cum ea neque represententur, neque representari valeant ulla ratione in Pictura. Quocirca ea tantum attingemus, quæ Pictura ipsa exhibere oculis valet & solet. Principio igitur: satis constat eos fuisse plures; non quidem duodecim, quod sensit Auctor Operis imperfecti, ex apocrypha quadam scriptura, quam suo etiam tempore nomine Seth affirmat extitisse: sed plures tamen quàm duos: cum Evangelista (aut saltem Evangelici Textus, quæ in Bibliis Vulgatis extat Græca versio) non duali numero utatur, quod facile erat; sed plurali simpliciter. Igitur com-

* Supra c. 1. n. 6.

(n) Div. Aug. ser. 29. & 33. de tempore Leon. ser. plur. de Epiphania. Rup. in Comment. ad hunc locum.

(o) Chryf. hom. 7. in Matt. Author. Op. imp. to. 2. Cyr. Alexad. lib. 4. in Isai. Juvec. poet. aliisq. passim.

(p) Justin. M. in Dialog. cum Tryph.

(q) Tert. lib. contr. Judcos, c. 9. & lib. 1. contra Marcion. cap. 13.

(r) Cypr. ferm. de stella & Magis.

(s) Epiph. in Epit.

(t) Theodor. Beza in Annot. ad hunc loc.

(u) Baptista Mantuanus in Fastis.

munis, receptaque, non solum vulgo, sed Sanctis Patribus, (n) est sententia, fuisse tres; atque adeo neque plures neque pauciores tribus esse pingendos. Quod verò ad quasdam corporis qualitates attinet: exempli causâ, quòd eorum unus erat nimium senex, alius juvenis; unus eorum omnino niger, non secus atque merus Æthiops: res sunt parùm, aut certè nihil exploratâ: adeo ut has, & siquæ sunt aliæ ejusdem generis, Cardinalis ipse Baromius dignas non censuerit quas suis Annalibus infereret doctis & eruditis. Quapropter circa hoc Pictoribus, quam ipsi sibi vendicant liberaliter licentiam, libenter relinquimus: quamvis, ut verum fatear, illud postremum de omnimoda nigredine unius ex Magis mihi arduum videatur, & nimis insolens, si ve illi venerint ex Perside, ut placet plurimis ex Patribus (o) atque Interpretibus; si ve ex Arabia, quod mihi non sine magno authoritatis & rationis pondere fit magis verosimile. Ita enim senserunt Justinus Martyr, (p) Tertullianus, (q) Cyprianus, (r) Epiphanius, (s) atque alii: quod ipsum oblata munera produnt, aliaque non pauca.

5 Illud porrò videtur majoris momenti statuere, an nempe fuerint Reges, vel non; & an proinde pingendi veniant cum regis insignibus, an secus? Hetherodoxus, atque ob id non solum malus, sed etiam magis tumidus, quam par erat, Interpretes, (t) Ecclesiam Catholicam irridet & traducit, quòd credat (ut ipse ait) Fidei Catholica Magos reges fuisse. Sed fallitur. Et quidem illud in primis mentitur, quòd nempe asserat Ecclesiam docere hoc, & tenere tamquam de Fide certum. Non est ita. Etsi enim eadem probabili opinione persuasionequè in id propendat, ut reges fuisse Magos autumat; atque in hunc sensum in Officio Epiphaniæ usurpet illa verba Psalmi 71. *Reges Tharsis & insula murena offerent, Reges Arabum & Saba dona adlucent*: tamen nusquam docet docuitque numquam id tenendum esse de Fide: imò iudicium circa hoc liberum cuique relinquit; quo usus (ut modo taceam Authores severiores) Poëta Catholicus, atque ipsa professione pius, aliquando cecinit, (u) *Nec reges, ut opinor, erant. Dein*

de si libet hæretico traducere & ride-re Ecclesiam, rideat, si volet, veterum Patrum agmen id asserentium. Sed age. Et quamquam nonnihil à nostro præcipuo instituto digressi, videamus hoc, & inspiciamus accuratius. Ita enim fiet, ut non solum obstruatur os hæretico nimis effrontis: sed etiam fortasse meliora sentiant viri alioqui pii atque Catholici; ex quibus aliqui vocant hunc sentiendi modum, opinionem populi. Igitur Magos, qui ad Christum Dominum adorandum stella duce pervenerunt, fuisse reges, non quidem magnos, ut Persarum Reges, Indorum, aliarumvè nationum erant, sed Regulos tamen, Dynastas, & non magnis ditionibus imperitantes, plurium certè Patrum, ex his quos videre mihi licuit, concors & plausibilis sententia est, quam ego libenter amplector. Etenim Arabia, unde advenisse Magos supra annotavimus, præsertim ea quæ *Felix* dicta est, ipsaque etiam *Petrea*, imo etiam quæ ob oppletos arena campos, patentisque vastitates dicta est *deserta*; hujusmodi Regulorum ac Dynastarum, quos hodie etiam Dominos, aut *Emires* vocant, tota plena est, semperque fuit. Id quod non solum ex sacra Scriptura sumus probaturi, sed quod per se patet etiam legentibus profanas historias. Strabo præcipuus inter Geographos, id docet non uno in loco. De Scenitis, gente, quæ partem Arabiæ efficit, aut certe Arabiæ adjacet, id habet: (x) *Etenim reguli, qui ex utraque parte flumen accolant, cum regionem habeant non valde feracem, ac minus inopem colant, suum quoque dominium tenentes, suum etiam singuli vectigal exigunt, idque non moderatum.* Et disertius de ipsis Arabibus incolis sermonem habens, (y) *Urbes, inquit, singule uni suo principi parent, & felices sunt, templaque, ac regias optime structas habent; domicilia verò lignorum rompage, Egyptiacis similia.* Quod idem alii docent, & mox probabimus. Demus enim interim Patrum testimonia, qui haud rarò regiam dignitatem Magis adstruunt: Cyprianus, (z) *Non satis, inquit, quod Angeli locuti sunt Pastoribus, quod apparuit stella regibus, quod natiuitati, & personæ, & loco consona prophetarum oracula perfide gentis indicio, Christo perhibentia testimonium*

(x) Strabo Geograph. lib. 6. pagin. 748.

(y) Eod. lib. p. 768.

(z) Cypr. Orat. de Baptismo Christi, & manifest. Trin. ipse in.

in

in unam convenere sententiam. Ubi Magos; quibus stella apparuit reges appellatos clarissimè cernitur. Hilarius, cum de Magis Christi adoratoribus loqueretur, sic habet: * Magis divina virtutis operationes falsa rerum specie metientibus, potissimus impię religionis honor à seculo scilicet omni deferebatur. Iisdem Magis ex mercatu Æthiopum & Sabain, auri, & thuris, & myrrba munera deferentibus: quod quidem ipsum & alius propheta præmonuit, dicens: In conspectu ejus procident Æthiopes, & inimici ejus linum lingent. Reges Tharsis munera offerent, Reges Arabum & Sabain munera adducent, & dabitur ei de auro Arabia. Chrysostomus (a) defidiam & torporem, imò & duritiam reprehendens Judęorum, Oportuerat, inquit, eos continuò sentire, quantum sibi esset additum dignitatis, de tanti scilicet nativitate Regis, qui

* Hilar.
lib. 4. de
Trinitate
vers. fin.

(a) Chryf.
hom. 6. in
c. 2. Matr.

*Gens est Eoi, Phæbo orto, proxima regni
Astrorum solers, ortusque obitusque notare
Hujus primores nomen tenuere Magorum.
Hinc lecti, proceres, Solymas per longa viarum
Deveniunt, regemque adeunt, orantque doceri;
Que regio imperio puerum Iudæa teneret
Progenitum, & sese stella fulgentis ab ortu
Admonitos venisse viam, quo supplice dextra
Exortum terris venerabile numen adorent.*

Ubi luce clarius Magos Orientalis gentis primores conspicias, eisdemque lectos eorundem proceres appellatos. Plurium aliorum testimonia adduci possent. Sed horum satis fuerit concors sententia.

6 Neque verò quempiam moveat, quòd Evangelista eos non Reges appellat, neque Regulos etiam, sed Magos tantum. Ex quo duo videntur confici. Primum quidem, quòd ex Arabia, contra id quod nuper statuimus, non venerint, sed ex Persia: Magorum enim nomen, non Arabicum, sed Persicum est. Secundum, quod reges non fuerint: alioquin enim hanc dignitatis conditionem non videtur fuisse Evangelistam silentio traditurum. Non, inquam, moveant. Nam primò quidem Magis, sapientibusque, quales ii erant (non enim hoc nomine præstigiatores aut malefici intelliguntur) delata esse imperia etiam majora, docet idem Strabo, cujus illa sunt verba: (c) *Et apud majores nostros Sacerdotibus*

(c) Strab.
l. 1. Geog.

Persarum ad se Regem ortu suo trimum phante traxisset. Et ibidem paulò inferiùs, Erat, subdit, omninò consequens, ut si nihil de occultioribus altioribusque didicissent, felicitatem tamen suam ex ipsa presentium novitate perdiscerent, meritoque dicerent: Si jam Regem nostrum Persa natam tantummodo contremiscunt, quantum eum magis poterunt timere firmatum, ejusque imperiis obedire? Ubi eloquens Pater non intendit ut aliquis Magorum Rex esset Persarum, sed Regulos eisdem, præcipuosque apud Persarum regna Dynastas, satis superque ostendit. Hoc nimirum est quod Patribus Ecclesiæ non immerito adnumerandus Juvenus Hispanus Presbyter, qui primus, tam ex Græcis, quam ex Latinis Evangelia metricè conscripsit, graviter juxta atque eleganter cecinit, (b)

(b) Iuvenc.
lib. 1. de
Ev. hist.

*Egyptiorum, Chaldeis; Magisque sapientia alios superantibus, honores & imperia delata sunt. Deinde: in Arabia Magos extitisse non secus atque in Persia, nosse poterit quicumque legerit, præter laudatum Strabonem, Plinium (d) qui disertè asserit, non aliter Pythagoram atque Democritum evasisse sapientes, nisi peragratis Persidis & Arabia Magis. Quod idem affirmat Porphyrius allegatus à Cyrillo Alexandrino. (e) Sed quid plura? Adeo in Arabia, ea præsertim quæ vocata est Felix, Magorum erat copiosa turba, ut nomen fecerit sinui maris cuidam adjacenti ad Felicis Arabiæ partem magis orientalem, ut disertè indicat Ptolomeus, (f) imò & cuidam insulæ in ipso mari Eritræo sive Rubro existenti, teste eodem præstantissimo Geographo. (g) Certe Sanctus Job, de quo Scriptura refert, (h) quod *vir ille magnus erat inter omnes Orientales*, Arabs erat, ut disertè & cathgoricè, quod ajunt, affirmat Chrysostomus, (i)*

(d) Plin.
l. 25. nat.
hist. c. 2.

(e) Cyril.
Alex. lib.
10. contra
Iul. Imp.
(f) Ptol. lib.
6. Geog.
graph. c. 7
(g) Lib. 4.
c. 8.

(h) Job 1.
3.

(i) Chryf.
in Proc.
catena in
Job, pag.
14.

aut

aut Idumæus, locis illis natus & innutritus non nimis disitis ab Arabia, ut non ignorat qui sacras literas primis, quod ajunt, labris degustaverit. Ipse verò proculdubio rex erat, aut regulus, ut concors Patrum & Interpretum fert autoritas; imo & ex ipsius Libri verbis ostenditur. Et tres amici ejus, qui vocantur ab Scriptura Eliphaz Themanites, & Baldad Suhites; & Sophar Naamathites, Sapientes erant, & rerum naturalium cognitione, peritiaque Dialectices, Philosophiæ naturalis & Ethicæ, Astronomiæque etiam instructissimi, ut satis liquet ex toto libri ejus contextu; adeo ut puerile esset aliquos hic locos congerere. De quibus omnibus tamen consuli potest eruditus & multa doctrina cumulatus ejusdem libri Interpres Pater Ioannes Pineda. (j) Atqui hos ipsos reges fuisse, aut saltem regulos & Dynastas adeo certum est, ut constet autoritate Divina: ita enim appellantur in Libro Tobæ, ubi dicitur; (K) *Nam sicut beato Iob insultabant reges, ita &c.* Mirum ergo non est, neque esse debet; quod Magi Christi adoratores censeantur reges, aut certe reguli, quamvis id disertè Scriptura non

exprimat: quæ tamen (Evangelium nempe ipsum) conjecturis ingentem fecit locum. Ex autem sunt; Quod longo suscepto itinere, etsi ab Arabia felici venerint, quæ thuris abundans est, & auriferax, accesserint Bethlehem Christum adoraturi: quæ privatorum hominum & philosophorum non videntur: Quod thesauros habuerint & recluserint: Quod privati homines (ut vidit Chrysostomus) nunquam ausi fuissent coram tyranno apertè profiteri, legitimam Judæorum Regem jam esse natum. Quam eandem conjecturam amplius firmat: quod ab Herode ipso, simul ut venerunt, adventusque sui exposuere causam; non fuerint aut cum ignominia pulsi, aut in crucem acti: quod certè fecisset, si sibi rem esse existimasset cum merè privatis hominibus. Mâneat ergo, quod Magi illi, qui Fidei suæ devotione tam clarum sibi peperere nomen, etsi non Reges potentissimi, tamen Reges utcumque fuerint: atque adeo cum aliquibus regum insignibus sint proculdubio depingendi: nobisque condonet eruditus lector, quod præter morem in longiusculam dissertationem fuerimus delapsi.

Job 9. 9.

(j) Videndus in Prolegom. & c. 1. Tob. à n. 15.

(K) Tob. 2. 15.

CAPUT IV.

DE PICTURIS PRÆSENTATIONIS CHRISTI in Templo; Purificationisque Beatæ Virginis; & quid in iis animadversione dignum occurrat.

I Egibus solutos esse Principes, vetus tritumque Juris axioma est. (a) Quod quidem verum atque receptum in terrenis principibus, in cæli terræque dominis JESU atque MARIA, potiore omnino locum obtinebat. Verum quemadmodum Christus circumcidi voluit, quamquam foret à lege circumcissionis, ut ejusdem olim dator & lator, planè immunis: ita voluit Mariam communi more in Templo suo purificari, quamvis ea lege, utpote quæ virgo erat illibata prorsus, non teneretur. Mysterium au-

tem hoc quamvis videatur Christo atque Mariæ aliqua ratione commune, illud inter Christi mysteria recensere maluimus; quod ita factum atque observatum videatur esse ab Ecclesia: adeo ut festum illud à Græcis ὁ παρατη, sive occurus Domini nuncupetur. Circa expressionem representationemque hujus, immane est quantum fallantur Pictores nostris cum quibus proinde lis mihi rursus atque jurgia. Amica tamen omnia: quippe his tantum intendo, ut eruditiores reddantur, à viris peritioribus admoniti, siqui erunt qui nostra hæc dignentur evolvere. Quod ut evidentius fiat, placet primum sum-

(a) L. Princips 31. ff. de leg. & Digna vox 4. eo. cod.

matim proponere, qua ratione, quovè pacto mysterium hoc adumbrent & depingant Pictores magni nominis & Artifices. Igitur describunt & pingunt rem hanc fieri in Templo. Bene hoc & sapienter; sed non bene quòd Templum describunt omnino nostris simillimum, ingentibus suffultum columnis, undique desuper contectum, fastigiatumque illo ædificii genere rotundo, quod cupulam, aut *media naranja* Hispanicè loquentes nominamus. Taceo enim quòd integras imagines aut statuas parietibus interserunt, aut columnarum interstitiis; aliaque id genus plurima: ad alia enim transeo. Describunt enim Testamenti Arcam Cherubinibus obtectam, adjunctis vestibus; & quidem non longè ab illa, summi Mosaicæ Legis Sacerdotis vestibus atque ornamentis indutum, Sanctum Simeonem ulnis suis Infantem Iesum gestantem atque complectentem. Denique ante mensam, pretioso tapeto perornatam Mariam Sanctissimam Sanctumque Joseph genuflexos; & super mensam ipsam, parvo canistro inclusum par illud turturum, aut pullorum columbarum, quod pro Mariæ purificatione constat eosdem obtulisse. Et hæc quidem præcipua sunt, quæ debita animadversione egent. Nam quòd pueros etiam adjungunt genuflexos, tunicis indutos rubris, quas super candida lina, sive superpelliceos, aut *rochetos*, pro ornatu gerunt, ut omnino appareant nostratibus in nostris templis deservientibus perquam simillimi; levitas est, quæ vix eget admonitione seriatim atque eruditis, hujusmodi pueros, sicut alia multa, extraneos esse & inauditos in illo genere cultus, qui olim in Lege veteri, atque in Templo ipso exhibebatur. Pia, ut facile fatemur, hæc omnia, & à religiosæ mentis, quamvis non satis doctæ, imaginatione profecta: falsa tamen ut plurimum, & ineptissima, ut res ipsas majore examine contuenti constabit non admodum difficili negotio.

2 Igitur ut rem, quod proverbio dicitur, exordiamur ab ovo, admonitos Pictores volo (neque id sanè admonerem, nisi aliquorum extrema imperitia me redderet admonitum) in tota Judaica gente, in totaque di-

tionem, quæ Lege veteri perdurante vero cultui Dei erat addicta, unum tantummodo pro Dei cultu extitisse Templum; nempe illud, quod primò ædificatum à Salomone, (b) postea quoquò modo instauratum fuit sub Zorobabelè, (c) repurgatum autem à Gentilium abominationibus sub Juda Machabæo; (d) & denique noviter, quamquam in eodem loco, insigni & regia magnificentia constructum ab Herode illo, sub cujus regno, quamquam illegitimo, natus est Christus: (e) qui sanè rex, quantumlibet alienigena, grandibus impensis insigne opus & soli Salomonico cedens, absolvit non paucorum annorum spatio. Alibi in tota Israelitarum gente templum non fuit, neque id habere per legem licuit. Eà quippe cautum erat & provifum Israelitis, adhuc in deserto commorantibus: (f) *Non facietis ita Domino Deo vestro; sed ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis: & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras &c.* Et paulò inferius, (g) *In loco quem elegerit Dominus Deus vester, ut sit nomen ejus in eo; illuc omnia quæ præcipio conferetis, holocausta & hostias, &c.* Et expressius paulò infra: (h) *Cave ne offeras holocausta tua in omni loco quem videris: sed in eo quem elegerit Dominus in una tribuum tuarum, offeres hostias, & facies omnia quæcumque præcipio tibi.* Quin omnes Israelitæ lege tenebantur in Templo comparere, in tribus, quæ quotannis celebrabantur, majoribus solemnitatibus: nempe in Paschate, in Pentecoste, atque in festo Tabernaculorum. Constat etiam id ex multiplici Scripturæ loco, ubi dicitur: (i) *Ter in anno apparebit omne masculinum tuum coram Domino Deo tuo.* Et insuper; (j) *Tribus temporibus anni apparebit omne masculinum tuum in conspectu omnipotentis Domini Dei Israel.* Et illud: (k) *Tribus vicibus per annum apparebit omne masculinum tuum in conspectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit: in solemnitate Azymorum, in solemnitate Hebdomadarum, & in solemnitate Tabernaculorum.* Quod idem alibi repetitur. (l) Nihil enim hic asserimus, quod non expressè constet vel ex solius Scripturæ divinæ lectione, modò ea sit ab animo non inadvertente, atque

(b) 3. Regum 6.

(c) 1. Esd. 6. 15.

(d) 1. Machab. 6. à v. 34.

(e) Jos. Antiq. Judaic. lib. 15. c. 14.

(f) Deut. 12. 4. 5. 6.

(g) Ibid. v. 11.

(h) Ibid. v. 13. & 14.

(i) Exod. 23. 17.

(j) Ibid. 34. 23.

(k) Deut. 16. 16.

(l) 2. Paral. 8. 13.

oscitante. Hęc igitur adeo per se explorata ac manifesta, ex aliis amplius confirmantur. Hac quippe ratione, cum Jeroboam primum à Salomone, aut potius à filio suo Roboamo, defecisset; callidè atque astutè veritus, ne si populus secundum præscripta Legis in Jerosolymam quotannis ter pergeret, paulatim Roboamo obediret, ejusque ditioni se traderet: sacrilego commento excogitavit, fecitque vitulos aureos, quorum tanta mentio est in sacra Scriptura: cujus, quod ad præsens attinet, hæc sunt verba: (m) *Dixitque Jeroboam in corde suo: Nunc revertetur regnum ad domum David, si ascenderit populus iste, ut faciat sacrificia in domo Domini in Ierusalem: & convertetur cor populi bujus ad dominum suum Roboam regem Juda: interficientque me, & revertentur ad eum. Et excogitavit consilio, fecit duos vitulos aureos; & dixit eis: Nolite ultra ascendere in Ierusalem. &c.* Qua ratione etiam sacer textus pietatem & religionem senioris Tobie commendat elogio illo (n) *Denique cum irent omnes ad vitulos aureos, quos Jeroboam fecerat rex Israel, hic solus fugiebat consortia omnium; sed pergebat in Ierusalem ad Templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Israel.*

3 Neque verò latet, quòd aliorum regum temporibus, qui Salomoni successerunt, quadam erant loca in montium cacuminibus, quę juxta mentem plurimorum Patrum & Interpretum, (o) Deo vero dicata erant, etsi non omnia, saltem plura: & ob rationem situs, vocabantur *Excelsa*. Verum hoc Deo non erat placitum, etsi non nihilominus agrè ferre videretur. Quamobrem aliquibus ex regibus, qui in Scriptura laudantur, hoc quodammodo vitio datum est; nempe quòd non abstulerint *Excelsa*. Sic de *Asa* rege Judæ, de quo dicitur, (p) *Fecit Asa rectum ante conspectum Domini, sicut David pater ejus.* Paulò post subditur; *Excelsa autem non abstulit.* Sic de filio ejus *Iosaphat*, qui pari modo laudatur, eodem modo dicitur, (q) *Verumtamen Excelsa non abstulit, adhuc enim populus sacrificabat, & adolebat incensum in Excelsis.* Et denique de *Josias*, qui in regni sui exordiis laudabilis extitit, idem omnino dicitur; (r) ut proinde de *Ezechia* rege insigniter probo ingentis laudis loco dicatur: *Ipse dissipavit Excelsa.*

Quod idem inferius repetitur de *Josia*, rege, omnium quot post Davidem fuerunt religiosissimo. (s) Quæ omnia eo fine nonnihil prolixius commemorare libuit; ut constet, apud Judæos, imo (nam id magis patet) apud omnes Israelitas unum tantummodo fuisse Templum, atque unicum id per legem esse licuisse. Quod etiam supra agentes de Domini Circumcisione subnotavimus: timuimus enim, & modo timemus; ne imperitiores aliquot Artifices, assueti, in quacumque etiam non magna nostrarum urbium videre dicata Deo templa, quædamque magnifica, existimarent id potuisse contingere in urbe Bethlehæm, & circumcisum proinde fuisse Christum in Templo, etiam si faterentur, Dominum, quando circumcisus est, non exivisse ejusdem urbis terminos & muros. Quod si postremis temporibus templum Deo etiam utcumque dicatum fuerit in monte Garizim (t) apud incolas Samaritanos; hoc nihil ad rem. Templum enim illud sacrilegum erat & schismaticum, altareque erectum contra altare: quod nefas fuit; cum Ierosolymis tantum templum, quod Deo placeret, existeret. Ad quam rem alludit Samaritana mulier, quę cum Christo Domino colloquuta, (*) *Patres, inquit, nostri in monte hoc adoraverunt: & vos dicitis quia Ierosolymis est locus, ubi adorare oportet.*

4 Quo neque abs re, neque omnino inutiliter præsupposito, dicimus, quod optimè, & juxta Evangelii Fidem, & rerum gettarum veritatem depingitur Marię Purificatio, & Præsentatio Salvatoris in Templo: sed non item, quòd in Templo alius plane à Jerosolymitano rationis & fabricæ, & nostris, quæ modò videmus, omnino simillimo. Templum enim illud antiquum, intra quod tot victimarum, tot pecudum millia mactabantur & jugulabantur, tam nostris (ubi tot victimarum cruenta sacrificia, una Corporis & Sanguinis Christi incruenta complet oblatio, ut loquitur S. Leo Papa) erat prorsus dissimile, quàm quòd maximè. Porro structuram Templi tam grandis tamque augusti multis, uti ferebat rei dignitas, describere hic non vacat. Quod enim de Roma dixit præclarus Geographus, (x) scilicet, quòd si pro materia & dignitate describenda ef-

(m) 3.
Reg. 12.
v. 26. 27.
28.

(n) Tob.
3. 5. 6.

(o) Vid. mag. nom. interpret. Abul. ad c. 15. l. 3. Reg. à q. 12. Sallian. ad ann. mund. 3080. à n. 5. q. 5. & ad ann. 3338. à n. 8. Torn. Serar. &c. (p) 3. Reg. 15. 11. (q) Ibid. 22. 44.

(r) 4. Reg. 22. 3.

(s) Ibid. c. 23. 5. & 8.

(t) Cujus hist. pete ex Ioseph. l. 11. Antiquit. c. 7. & 8.

* Ioan. 4. 20.

(u) Serar. 8. de Passione. D. post. med.

(x) Pomp. Mela l. 2. c. 4.

set, perficeret aut superaret alterum opus; hoc idem de Ierosolymitano templo usurpari mihi bono titulo poterat. Diciturus sum non nihil fortassis alibi. * Sed interim, quod ad presens spectat, hoc Pictores ne nesciant, admonere fuerit operapretium: Templum illud tribus præcipue constituisse partibus; nempe Sanctuario, cum suo egregio vestibulo, intra quod nulli nisi solis Sacerdotibus patebat aditus, ut amplius explicabimus: atriis ingentibus, tam Israelitarum, quam Advenarum atque Gentilium; in quorum grandi atque præcipuo, perficiebantur sacrificia atque holocausta: & porticibus ex utraque parte, cum multis tam inferè, quam supernè exstructis concamerationibus, aulis, atque habitationibus, pro ministrorum & ministeriorum usu multiplici. Atque ex his quidem ea tantum loca quæ vocabantur Sancta, & Sancta sanctorum, cooperta tectis erant; atria verò omnino aperta & sub cælo patente, quæ nos vocamus *galerias*, coronabantur. Totum hoc verbis tantum & citra rerum imagines, oculis subicere ac representare, nemo est qui non fateatur esse perquam difficile. Monebo tamen interim eos, ad quos hæc penitus nosse magis spectat, ut accuratius oculis pervestigent Templi descriptionem, quam latè proponit Doctor Benedictus Arias Montanus, & quam fecerunt postmodum viri conspicii Patres Pradus & Villalpandus: (z) hæc enim ratione melius rem edificent, quam si hinc eandem exponere multis verborum ambagibus conemur.

5 Hinc jam facile colligitur, quam absurdè Pictores faciant, qui Beatam ipsam Virginem Mariam depingunt intra sanctiora Templi penetralia: cum in illo loco nullo modo daretur ingressus, non solum feminis, sed neque viris quidem, qui non fungerentur Sacerdotio: cum hoc tamen semper memorando discrimine: quòd intra locum illum, qui *Sancta* vocabatur, patebat aditus Sacerdotibus, qui per hebdomadas singulas, vices explebant suas, ut alibi fufius dicturi sumus: * intra locum verò illum, qui ob profundissimam reverentiam *Sancta sanctorum* vocabatur, ubi Arca fœderis (quandiu in Templo extitit) erat repofita, & ubi majestas

Domini adorabatur; sedentis super Cherubim; nulli omnino hominum licebat ingredi, nisi soli Sacerdoti summo; idque non diebus, non mensibus singulis, sed semel in anno tantummodo. Constat hoc expressis Legis latæ verbis, quæ (a) *Et deprecabitur*, inquit, *Aaron super cornua ejus semel per annum, in sanguine, quod oblatum est pro peccato, & placabit super eo in generationibus vestris, Sanctum sanctorum erit Domino.* Et alibi (b) *Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quo tegitur Arca, ut non moriatur.* Quod idem exponens, (c) *Erigitque*, ait, *vobis hoc legitimum sempiternum, ut aretis pro filiis Israel, & pro cunctis peccatis eorum semel in anno.* Quam rem Apostolus, uti harum rerum cognitione instructissimus, luculenter illustravit, inquiens: (d) *In priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua, & populi ignerantia.* Quod totum in sublimiori sensu convenire Christo, volens aptissimè atque eruditissimè ostendere, *Christus autem*, subjungit, (e) *assistens pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius tabernaculum non manufactum, id est, non hujus creationis; neque per sanguinem bircorum, aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in sancta, æterna redemptione inventa.* Sed, quod vix alicui occurrat, majoris adhuc ponderis absurdum, est, quòd ibi describatur à Pictoribus Arca Testamenti: quandoquidem hæc, certum est quòd in Templo non extitit, neque fuit, post captivitatem Babylonicam; imò constat, quòd hac instante, Jeremias illam abscondit, docente nos hoc Scriptura sacra, illis verbis: (f) *Et veniens ibi Jeremias, invenit locum spelunca: & tabernaculum & arcam, & altare incensæ, & intulit illuc, & ostium obstruxit.* Ea verò, consentientibus non Josepho solum Hebræo, qui dissertè asserit, (g) temporibus suis nihil in eo loco qui Sancta sanctorum dicebatur, prorsus reperiri; neque solum Hebræis doctoribus, sed etiam universim Patribus atque Interpretibus Catholicis: nunquam comparuit, neque mortali-
lium

* Infr. c.
7. n. 3. &
c. 10. n. 6.
l. 6. c. 11.

(z) Prad.
& Villalp.
t. 2. in
Ezech.

(z) Prad.
& Villalp.
t. 2. in
Ezech.

* Lib. 6.
c. 11.

(g) Josephus de
Bello jud
l. 6. c. 6.

(a) Exod.
30. 10.

(b) Levit.
16. 2.

(c) Ibid.
v. 34.

(d) Hebr.
9. 6. 7.

(e) Ibid.

(e) Ibid. v
11.

(f) 2. Ma-
chab. 2. 5.

(f) 2. Ma-
chab. 2. 5.

(g) Josephus de
Bello jud
l. 6. c. 6.

lium quisquam unquam scivit, ubi ea manserit, aut ubinam maneat. Id enim colligunt ex verbis illis, quæ statim subduntur: (h) *Et accesserunt quidam simul qui sequebantur, ut notarent sibi locum: & non potuerunt invenire. Ut autem cognovit Jeremias, culpans illos, dixit: quod ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat.* Hanc autem perfectam congregationem esse faciendam sub mundi finem, docent Interpretes: atque adeò tunc Arcam ipsam foederis in coelo esse videndam & manifestandam omnibus, colligunt: primò ex illo Apocalypsis: (i) *Et apertum est templum Dei in caelo; & visa est arca testamenti ejus in templo ejus.* Deinde expressius docent nonnulli, inter quos (ut plures qui allegari poterant omittantur) P. Franciscus de Mendoza, non segnus neque indiligens interpret. (j) Verùm, quidquid de hoc postremo sit, illud certum atque exploratum est apud omnes, Arcam foederis nullo modo extitisse jam in Ierosolymitano Templo; tempore Christi: ut proinde ea in Templo non nisi crasso absurdo depingi posset.

6. Iam quod Sanctus Simeon tenens puerum Iesum in manibus depingatur; indutus vestibus atque ornamentis Sacerdotis summi, error & ineptia est, ne quid gravius dicam. Oblationem munusque, quod Lege præscriptum erat à muliere puerpera accipere, pro eaque orare, ut munda daretur; Sacerdotis quidem munus erat, ut constat ex illo Levitici: (K) *Cùmque expleti fuerint dies purificationis sue pro filio, sive pro filia, deferet agnum anniculum in holocaustum... ad ostium tabernaculi testimonii, & tradet Sacerdoti, qui offeret illa coram Domino, & orabit pro ea: & sic mundabitur.* Sed nullo modo summi, sive pontificis. Hoc enim unus tantummodo, neque erat, neque poterat his rebus tam frequenter, imò & tam af-

siduè contingentibus deditus atque intentus esse. Neque id aliquis in tota Scriptura reperiet. Quod si aliquid providentia factum esset, ut qui Iesum puerum suscepit in ulnas, pontifex fuisset summus; rem tam ingentem, tamque magni ponderis circumstantiam silentio non præterisset Evangelista. Sanctus ergo atque justus Simeon, sacerdos summus non erat: imò, addo, quòd ne sacerdos quidem aliquis, ex tot millibus qui addicti erant muneri atque officio sacerdotali. Scio non defuisse Patres, qui Sacerdotem eum fuisse putaverint. (l) Sed ego in sententia persisto. Neque ob id existiment aliqui, quibus res hujusmodi minus exploratae sunt, quàm fortasse par erat, me illis insolita obtrudere, adductum Neotericorum novitatibus. Audiant sepè à me laudatum, & identidem laudandum Interpretem, subacti semper & acris judicii: (m) *Sacerdotem (inquit vir gravissimus) nonnulli fuisse credunt, ut Cyrillus Ierosolymitanus & Epiphanius. Contra Theophylactus & Euthymius existimant meliorem, puto, judicio. Nam si sacerdos fuisset, non id tacuisset Evangelista, cùm tam diligenter hominem describere voluisset.* Hæc ille. Sed ego, præter rationem desumptam ex Evangelistæ silentio, quæ hoc loco magni ponderis est; probationes alias libens addo, haud (opinionem meam) minoris ponderis. De Simeone enim sermonem agens Evangelista, postquam dixerat, quod justus & timoratus erat, (n) subjungit: *Et venit in Spiritu in templum.* Hoc est, ductus & actus ab impulsu Spiritus Sancti (ut exponunt laudati nuper Theophylactus & Euthymius) aut monente, & illustrante illum, & certiolem faciente, quòd eum cujus adventum expectabat, esset reperiturus in Templo, ut explicat eleganter Iuvenus Hispanus, cujus verba temperare mihi non possum quin hic exscribam; sic enim habent. (o)

(h) Mach. ibid v. 6. & 7.

(i) Apoc. 21. 19.

(j) Mend. t. 1. in l. 1. Reg. c. 5. n. 1. annot. 25. lect. 2

(K) Lev. 22. 6. 7.

(l) Cyril. Jerof. h. de occur. su Domini, & Epiphanius. in l. de vit. ta propheta. (m) Ioan. Mald. ad c. 2. Luc. v. 25. prop. fin.

(n) Luc. 25.

(o) Iuven. I. 1. hist. Evangel.

*Sic ubi curvato defessus corpore, templum
Iam gravior penetrat, monuit quod Spiritus auctor,
Ecce simul parvum gremio Genitricis Iesum
Ad templum sensit venisse.*

Nunc (ut non nihil indulgeamus Scollæ genio) sic argumentor. Si Simeon sacerdos fuisset, nullatenus enuntiasset Evangelista, quòd ille actus &

admonitus ab Spiritu Sancto fuisset, ut venerit in Templum; ea temporis circumstantia, eaque occasione. Et enim Sacerdotes, ut ratio eorum mu-

nōris postulabat ; adventabant in templum, in coque perseverabant & habitabant tota integra hebdomada, per vices suas, non admonitu, neque inspiratione aliqua Spiritus Sancti ; sed officio ipso atque munere : Ergo tam disertè afferens Evangelista, quod venerit in Spiritu in templum, luce clarius innuit, imò supponit, ipsum non fuisse Sacerdotem ; sed ex populo aliquem, quantumvis justum atque pium. Deinde : Nam veniens illè, actus & admonitus inspiratione ductuque Spiritus Sancti, accepit puerum Iesum in ulnas suas ; non jam in ipso Templo in loco debito consistentem, sed (ut verbis loquamur Evangelistę) *cum inducerent eum parentes eius.* Tum rursus sic : Si aliquo sacerdotali munere Simeon fungèretur, fungi eo non poterat, priusquam lavaretur, vestesque mutaret, juxta præscripta Legis : (p) Atqui Evangelista nullam interponit moram inter adventum sancti senis, & susceptionem pueri Iesu in ulnas suas : Igitur non sacerdos erat, aut aliquo in Templo, saltem per illos dies, sacerdotis munereungebatur.

7 Sed age. Admittamus fuisse sacerdotem. Tamen, quod ad rem & institutum nostrum attinet, pingi non debet sacerdotalibus ornatus indumentis ; multoque minus ornatu pontificis summi. Costat enim ex nuper rimè dictis, quod adveniens in templum, aut sanè paulò post admodum, quàm advenisset : suscepit Iesum in ulnas suas : Non ergo vestitus sacerdotalibus indumentis : quibus Sacerdotes non utebantur, nisi in eorum dumtaxat ministeriis ; ut apertè ex Scriptura patet : in qua summatim expositis sacerdotum vestibus, tam summi, quàm reliquorum, statim subjungitur : (q) *Et utentur eis Aaron & filii eius, quando ingredientur tabernaculum testimonii, vel quando appropinquant ad altare, ut ministrent in sanctuario, ne iniquitatis rei moriantur.* Idemque expressius adhuc tradit immunis in rebus hujusmodi ab omni suspitione expertus, atque oculatus testis : ipse enim sermonem habens de his sacerdotibus, qui propter impedimentum aliquod, quod tamen impuritatem & immunditiam non inducebat, sacerdotio nonungebantur, etiam in-

tra Templum & intra sacerdotale limen admisi : cōstanter affirmat, quod non Sacerdotalibus, sed plebeis vestibus amiciebantur. Sed demusejus verba : (r) *Qui verò, inquit, ex origine sacerdotum genus ducentes cecitatis causa munere nonungebantur, cum incolumibus intra limitem aderant, partesque generis consequèbantur : vestibus tantum (præme hæc verba) utebantur plebeis : quoniam sacerdotali solus qui sacra celebrabat amiciebatur.* Fuerit ergo senex Simeon sacerdos, siue non ; error est quod depingatur infantem Iesum ulnis suis complectens, habitu atque ornatu non solum pontificali, quod longè majoris absurdi est, sed neque sacerdotali quovis. De quo alio loco, ut præmonuimus, alia pluscula delibabimus. Meliori igitur atque eruditiori cogitatu Mysterium hoc depingeretur, ad id præcipuè quod Evangelista describere intendit, si repræsenteretur in ipso ingressu atrii senex quidam gravis ac venerandus, in cujus ulnis esset puer Iesus ; Matre Santissima, hujusque Sponso stantibus haud procul : ipse verò senex, veluti ingenti perfusus gaudio, intentis in coelum oculis, verba illa gaudii & exultationis plena profundens, quæ referuntur in Evangelio. Simeonem quippe, tametsi quis ille fuerit non satis constet, multis multa hinc inde opinantibus, quæ tamen neque probare, neque refellere ad institutum nostrum spectat : satis constare videtur ex Evangelio ipso fuisse senem, & quidem provectoris ætatis : quod indicant illa verba : (s) *Expectans consolationè Israel, & illa quæ subduntur : Et responsum acceperat à Spiritu Sancto, non visurum se mortem, nisi prius videret Christum Domini.* Perfecta autem esset, & omnibus, quod ajunt, numeris absoluta mysterii hujus repræsèntatio, si adjungeretur, neque ipsa procul, anus illa perquam veneranda Anna nomine, cujus & ipse Evangelista tam præclaram mentionem injicit : hæc enim plena diebus ac meritis, eadem ipsa hora cum venisset in templum, accepta abs dubio ab eodem Spiritu Sancto latentis majestatis divinitatisque sub humano corpufculo revelatione ; gaudium suum planè profitebatur, agebatque Deo dignas immortalesque gratias. Quæ omnia ab ipso Evangelista rem describente nullo

(p) Exod. 40. 12. 13.

(q) Exod. 28. 43.

(r) Joseph de Bello Iud. l. 6. c. 6.

(s) Luc. 2. 25. 26.

(c) Ibid
v. 36. 37.
38.

nullo negotio peti possunt. (t) Dixi notanter, ad id precipue quod Evangelista describere intendit: nam aliamque historiae veritatem concernunt, representare nihil vetat: ut sunt, exempli causa, sacerdos tunica indutus, tiaraque, aut cidari coopertus (de quibus alibi commodius

differemus). oblationem Beatæ Virginis opperens, & puer eandem oblationem portans, hoc est utrumlibet duorum (namque determinate non constat) par nempe turturum, aut duos pullos columbarum: aliaque, si quæ videbuntur opportuna pictori docto atque erudito.

C A P U T V.

DE PICTURIS FUGÆ CHRISTI DOMINI IN ÆGYPTUM: & de quibusdam in iis admonitione aut correctione dignis.

Rugam Christi Domini in Ægyptum, quam retulit Matthæus, fuisse post ejusdem præsentationem in Templo,

judicio & opinione mea, de Fide est: Etenim ex hac rerum positione dependet utriusque Evangelistæ conciliatio & consensus. Qui enim fugam ante præsentationem temerè anticiparet, cum Christus in Ægypto permaneret usque ad obitum Herodis: (a) cogeretur asserere, aut eundem nunquam in Templo fuisse præsentatum, neque ut sisterent eum Domino parentes ejus curavisse, quod nefas est asserere: aut non fuisse præsentatum expleto quadragesimo post nativitatem die, (b) quod in idem recidit inconveniens. Fugerunt igitur cum puero divino in Ægyptum sanctissimi parentes, post præsentationem ejusdem factam in Templo Jerosolymitano, cum prius Angelus per quietem admonuisset sanctum Iosephum, ut in Ægyptum fugeret. (c) Neque opus est ut admonitio eadem fuerit facta in urbe Nazareth, ad Galilææ ditionem spectante, ut volunt aliqui etiam insigniter eruditi; (d) sed fat est quod contigerit, aut in quovis oppido ditionis Iudææ, ut videntur asserere authores quique gravissimi, (e) quos novissimè disertè sequitur pius atque eruditus Scriptor; (f) aut in ipsa urbe Bethlehemitica, quò post præsentationem redierint parentes, ut alii autumant. Nam quòd Evangelista Lucas ait, quòd post præsentationem redierint parentes Christi ad urbem Nazaretham,

illis verbis: (h) *Et ut perfecerunt omnia secundum legem Domini, reversi sunt in Galileam, in civitatem suam Nazareth*: quamvis torqueat viros apprimè doctos, non nimis urget. Etenim objectionem hanc viderunt jam, atque solverunt alii. Prætermisit enim Sanctus Lucas Magorum adventum, fugamque in Ægyptum. Et solemne est, fuitque non semel Evangelistis, quando aliquid ex his quæ gesta sunt omittere visum est illis, quæ inter se revera disjuncta fuerunt; quasi immediatius gesta fuissent, connectere inter se atque conjungere. Solutionem omnibus præbuit Augustinus Parens, accuratè hic observandus atque legendus: qui ut hanc apparentem narrationum discordantiam ad debitam revocet concordiam, illud habet: (i) „ Hic proinde de cognoscendum est, quòd deinceps ad cetera talia valeat, ne si „ milititer moveant, animumque con- „ turbent, sic unumquemque Evan- „ gelistam contexere narrationem „ suam, ut tamquam nihil præter- „ mittentis series digesta videatur. „ Tacitis enim quæ non vult dicere, „ sic ea quæ vult dicere, illis quæ di- „ cebat, adjungit, ut ipsa continuò „ sequi videantur. Sed cum alter ea „ dicit, quæ alter tacuit, diligenter „ ordo consideratus indicat locum „ ubi ea potuerit à quo prætermissa „ sunt, transilire, ut ea quæ dicere „ intenderat, ita superioribus copu- „ laret, tamquam ipsa nullis interpo- „ sitis sequerentur. Itaque regressus in Galilæam ad urbem Nazareth, eò modo debet intelligi, ut contigerit non solum post Christi nativitatem,

(h) Luc. 2
39.

(i) Aug.
De Conc.
Evang. l.
2. c. 5. t. 4.
p. 173.

(a) Mat. 2
35.

(b) Luc. 2
22.

(c) Mat. 2
13.

(d) Ioan.
Mald. ad
2. Mat. v.
14. &c.

(e) Div.
Aug. De
Concord.
Evang. l.
2. c. 5. t. 4.
p. 173. Be-
da, Ian-
sen. Cai.
ad c. 2.
Luc.

(f) Paul.
Pez. in
Concord.
Evang. t.
1.

Magorum adorationem, Præsentationem in templo; sed etiam post reversionem ex Ægypto, quam, sicuti & fugam, Lucas omnino silentio præterit.

2 His igitur commodè ad majorem neque omnino importunam historiæ intelligentiam annotatis; si hic commentatoris officio fungeremur, plura erant quæ deberemus animadvertere circa fugam Christi in Ægyptum. Sed alia est (ut sæpe monuimus, sæpeque monebimus) scopi nostri ratio; hoc est Pictorum & Artificum institutio, &, quoad rerum gestarum descriptionem, aliqualis major eruditio. Monebo autem hic obiter Lectorem, nullam prorsus mentionem me facere de Infantium cæde, quæ in Bethlehem, & in ejus confiniis facta est Herodis jussu, cum se vidisset illud à Magis; qui admoniti in somnis ne redirent ad Herodem, per aliam viam reversi sunt in regionem suam; cum tamen eos opperiretur rex impius æquè atque versutus, ut sibi de puero renuntiarent, quem admodum illis præscriperat, eosdem affatus illis verbis: (j) *Ite, & interrogate diligenter de puero: & cum invenieritis, renuntiate mihi; ut & ego veniens adorem eum.* Circa quæ nonnulla inquirenda fortassis erant; quæ tamen quia ad Pictorem sacrarum Imaginum non attinent, aliis discutenda relinquimus. Atque eadem de causa circa factum ipsum, eademque iniquissimam & crudelissimam nil momenti est, quod hic observari aut annotari debeat. Illud enim, velut in subjecta oculis tabula Augustinus Patrens verbis elegantissimis descripsit, (K) admirandaque prorsus varietate, & operis pulcritudine describere plures: inter quos eminent P. Paulus Rubenius, & Iacobus dictus vulgo Tintoretus. Quare ad institutam de fuga Christi Domini narrationem redeo: in qua non multa sunt quæ admonitione indigeant, castigatione. Itaque pingitur Infans Jesus in brachiis sanctissimæ Matris (tantæ nempe majestatis ac sanctitatis throno dignissimo) ipsa verò sacra Deipara a fello insidens, quem capistro ducit sacratus Sponsus. Nihil horum certè constat ex Evangelio. Fatemur id quidem. Sed quid? Indignabimur propterea, & morosi erimus in re, quæ licet alioqui non constet, tamen

nihil contra se habet, & præterea innititur conjecturis satis superque probabilibus? Absit. Credibile enim non sit, quòd Virgo tenerrima, qualis erat sacra Deipara, tantum itineris quantum est inter Palæstinam & Ægyptum, pedibus potuisse conficere. Commodè ergo depingitur insidens, si non equo, saltem a fello; præsertim cum hoc moris fuisse, & quidem antiqui, ipsa sacra denotet Scriptura, ubi ita habetur: (l) *Tulit ergo Moyses uxorem suam, & filios suos (scilicet admodum parvulos) & imposuit eos super asinum, reversusque est in Ægyptum.* Jam soli fecunditas, & camporum amoenitas, quæ in hoc itinere sæpè depinguntur, res magni momenti non sunt, quamvis alioqui constet, campos, qui Palæstinam & Ægyptum interjacent, non esse eos qui amoenitate polleant, aut qui ferant uberiores glebam.

3 Igitur Pictores, cum nihil satis firmum & expressum occurrat, variis propriæ phantasiæ lusibus illud exornant, & quidem nonnumquam sat indecoris atque ridiculis. Hujusmodi est qui describitur à viro perdocto & purpurato: (m) Pingunt enim sacram Deiparam accepto in manu vaseculo, cum quo aquam è fluvio haurit, ut porrigat Filio; sanctumque Josephum carpentem fructus ex arbore, quos divino infanti identidem administret. Puerilia sunt hæc, ludicra, & penè dixerim ridicula: in quæ tamen Pictores incidunt, qui præter decorum, nimium suis cogitationibus atque imaginationibus indulgent. Neque per id derogare volumus auctoritati virorum gravium, qui duo in hoc casu adventus Christi in Ægyptum confirmata testimonio suo voluerunt. Primum est: quòd Christo in Ægyptum ingrediente idola corruerint Ægypti. Secundum: eidem urbem Hermopolim accedenti, ingentem & præcellam arborem, obsequio veluti reverenti, demissam fuisse, atque inclinatam. Utrumque narrant atque commemorant Authores omnino fidedigni. Et primum quidem Palladius, si non facti, saltem loci testis oculatus, famaque perdurantis auditor: ita enim habet: (n) *Vidimus autem alium quoque virum sanctum in Thebaide in finibus Hermopolis; in quam Servator venit cum*

(j) Matth.
2.8.

(K) D. August. ser. 1
de Innocentib.

(l) Exod.
4.20.

(m) Card.
Gab. Paleot. lib. 2
c. 42. fol.
206. p. 2.

(n) Pallad.
in Histor.
Lauiaea
c. 52.

Sancta Maria & Joseph implens prophetiam Esaiæ. Et paucis interjectis; Vidimus, inquit, illic quoque templum, in quo, ingresso urbem Salvatore, ceciderunt omnia simulacra in faciem super terram. Quod idem referunt Sozomenus, Cassianus & Nicephorus:

(o) & quidem non sine ingenti causa: omnibus enim præluxit vaticinium Isaiæ, qui, ut assolet, mira claritate res Christi complectitur: ita quippe habet: (p) *Ecce Dominus ascendet super nubem levem, & ingreditur Ægyptum: Et commovebuntur simulacra Ægypti à facie ejus; & cor Ægypti dabeat in medio ejus: ut proinde mirum non sit, si ad hanc veluti historicam & literalem interpretationem concurrerint Patrum & scriptorum quique gravissimi. In primis enim sic interpretantur Athanasius, (q) & Hieronymus, (r) clariusque ac disertius Eusebius, (s) qui citato Isaiæ loco, post plura hæc habet notatu digna: *Sed si supra omnem rationem, rebus fidem ipsa veritas facit, atque etiam rudissimis & sensu carentibus evidenter ostendit... quid aliud jam superest, nisi ut fateamur, non aliter ista contigisse, quam per Domini in Ægyptum adventum? Paucisque interjectis: Attamen cum etiam ipso corpore Salvator noster in terram Ægyptiam vectus sit, quo tempore oraculo monitus Ioseph, surrexit, Mariamque undæ eum puerulo accepit, & cum occulta sua virtute atque efficacia in Ægyptum pervenit, malignas ibi prius habitantes potestates non mediocriter commotas fuisse par est, &c.* Quibus non omnino absimilia habet eleganter Ambrosius. (t) Itaque factum hoc adeo certum existimatur, adeoque illud multi referunt, ut in numero traditionum referri posse videatur authori sapius laudato atque gravissimo: (u) proinde*

deque nihil vetat quo minus ab eruditis Pictoribus describatur. 4 Secundum autem illud de præcella arbore Christo Domino Ægyptum ingredienti inclinata, reverenti veluti quodam obsecratio, narrat dicitur Sozomenus; (x) cujus verba, utpote clarissima, hic non gravabor exseribere: *Nam, inquit, traditum est Ioseph cum propter Herodem assumptis secum Christo & Maria sancta Dei para, fugisset, venisse Heropolim, atque simul ut porte appropinquavit, tam arborem, licet plane maximam, adventu Christi turbatam esse, atque ad solum usque se inflexisse, & Christum adorasse. Quare hoc etiam factum merito in picturis hujusmodi licebit Pictori erudito describere. Quod verò ad alias narratiunculas attinet, in quibus pleraque referuntur de Infante Jesu in Ægypto commorante, nihil aliud quod dicam habeo, nisi transcribere hic ad unguem judiciosi Scriptoris verba, (y) quæ sic habent: *In qua autem urbe Ægypti manserit, quidve ibi egerit, monendum lectorem iudicod, ut non solum in inquitendo minime curiosus, sed etiam in credendo, si quid invenit, cautus sit. Multa enim de Christi in Ægypto miraculis, obscuris vulgò auctoribus circumferri video, quæ haud scio, an ex Alcorano Mahumati manaverint, ubi eadem inter fabulas lego, & noni decet Christianos à Mahumeto spurcissimo, mendacissimo authore, Christi discere miracula. Et denique paucis interjectis, quæ paulò filius commemoravimus, *Credatur, inquit, Sozomeno veterem famam referenti... Mahumeto tamen, & nescio cui de infantia Salvatoris libro toties ab Hieronymo, aliiisque Patribus repudiato, ne credatur. Quo nihil, ut mea fert opinio, magis plenum iudicio maturitateque dici potuit.***

(o) Soz. li. br. 5. hist. c. 20. Caf. lib. 6. cap. 42. Nicef. lib. 10. c. 13. (p) Isai. 19. 1.

(q) Athanas. de Incar. Verbi col. 60. (r) Hier. ad hunc Isa. loc. & in expof. Pl. 96. (s) Demò strat. Ev. lib. 9. c. 2.

(t) D. Ambros. in exort. ad Virg. to. 1 col. 119. & in Infit. virg. c. 53. (u) Mald. ad cap. 2. Matth. vol. 14. col. 58. 1.

(x) Soz. ubi supr.

(y) Mald. ibid.

CA-

CAPUT VI.

DE PICTURIS INFANTIÆ SALVATORIS:
& quid in his vitare, aut profequi debeat Pi-
ctor eruditus.

Luscula certè de his quæ ad hoc caput spectant, in præcedentibus, carptim saltem & transcursum loquentes, nonnullis in locis tetigimus: quæ proinde ignoscat velim pius lector, si hic videantur fusius commemoranda præsertim cum in hujusmodi genere scripturæ difficile admodum sit non aliquid repetere, & quod proverbio dicitur, non eandem crambem quodammodo recoquere. Nihil porro frequentius inter sacras cernitur Imagines, quam infans & puer JESUS, vario & multiplici modo depictus; sed non semper, ut ratio pietatis, doctrinæ, ac devotionis exposceret. Jam monuimus non uno in loco, neque unquam id sæpius admonere gravabimur, quam minus honestum atque decorum sit depingi *Iesum* omnino nudum: quod tamen Pictores præstant, non tantum in infantili & tennerrima, qualis est paucorum mensium; sed etiam in puerili, & aliquorum annorum ætate. Non ita congruit suæ ipsius Salvatoris nostri modestiæ; non illius purissimæ ac virginæ Matris candori ac puritati. Quocirca non ita depinxerunt Pictores veteres & Artifices, pietatis & modestiæ studiosi, quamquam in arte Graphica longè minus, quam fuerunt recentiorum temporum, præstantes. Sed hi, quod exhibere nuda corpora existimant fore excellentioris artificii, hanc pingendi viam atque rationem sunt sequuti; oblitifortassis, quod in sacris Imaginibus, & præcipue Christi, Matrisque purissimæ, longè potior est, ut pietas, reverentiaque appareat, quam Artis ingeniosa peritia. Verum quia de hoc alibi disseruimus in genere, * gradum ad alia facimus.

* Lib. I.
cap. 10.

2. Frequentissimè pingitur Christus infans, imo puer nonnihil grandior, ludicra pueriliter exercens: ve-

luti cum describitur aviculam, aut passerem filo illigatum, tantisperque avolantem manibus gerens. Et quandoque equitans super agnum; aliisque simillimis modis. Sed hæc omnia, & si quæ alia sunt his finitima, ut vidit gravis atque insignis dignitate author (a) meræ sunt ineptiæ atque nugæ. Non his Christus Dominus, adhuc in infantili ætate, deditus, aut intentus erat: majora longè gravioraque, & quorum recordatione, si non suis passionibus excellenti dominaretur imperio, mœrere & contristari poterat; solvebat, agitabatque animo sanctissimo. Pollebat præterea perfectissimo rationis usu, non solum recenter natus, sed etiam in primo animationis & conceptionis instanti; usque adeo, ut ab illo, & in illo ipso momento Patri suo æterno exhibuerit, atque præstiterit reverentissimam summisionem & obedientiam. Quod quidem ipse Apostolus Paulus cœlestibus luminibus satis superque imbutus animadvertit, cum illud asseruit de Christo Domino, non solum in mundo conversante, sed mundum eundem ingrediente: (b) *Ideo, inquit, ingrediens in mundum dicit; Hostiam & oblationem noluisti, &c.* Quod divinè juxta atque eleganter concludens, ait, per hanc Jesu Christi ingredientis in mundum obedientiam summisionemque sanctificatos homines fuisse. (c) Quem propterea non infantilibus, puerilibusvè lusibus deditum credere omnino par est, sed meditationibus, cogitationibusque quibusque gravissimis. Sane in Lege adhuc veteri, de viro sancto, beneque per omnia instituto, nempe Tobia, illud meritò commendatur (d) *Cum esset junior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile gessit in opere: in Lege verò Gratia, cujus Christus ipse fuit lator & conditor, satis superque scimus, non unum aut alterum, sed plerosque ex iis, quos, ut loquitur Psal-*

(a) Card.
Paleot. li-
br. 2. c. 32
f. 206. pa-
gin. 2.

(b) Hebr.
10. 5.

(c) Ibid.
v. 10.

(d) Tob.
1. 4.

mista, prævenit Dominus in benedictionibus dulcedinis; ab ipsa non solum pueritia, sed penè infantia instituisse atque arripuisse perfectionis iter, qui tam obvii atque frequentes occurrunt evolvendis sanctorum gesta, vel ea solum quæ in eorum solemnitatibus decantantur; ut omnino superfluum videatur eorundem hic contexere prolixiorum indicem. Quid ergo de Christo ipso totius sanctitatis fonte putandum est? Nihil certè, quod cum hujusmodi lusibus atque ineptiis commune sit, aut bene cohareat.

3 Ad idem prorsus caput reduci potest, quod puerulus *Jesus* frequentissime cum cognato suo secundum carnem Præcuratore Baptista puerulo etiam, colludens, ac lusitans describitur. Ad idem, inquam, caput: nisi quod hoc deinde, præter ipsius rei incongruam levitatem, falsitatem etiam satis apertam importet, quam à pueris ex picturis addiscunt Fideles: atque utinam non solum rudiores, literarumque expertes; sed etiam ii qui vulgò audiunt docti & literati. Quam quidem in utrorumque gratiam non erit abs re paucis exponere. Certè nec ex Evangelio, neque ex aliqua, quæ plenam fidem mereatur, historia probari, aut deduci potest, Christum & Præcuratorem ejus Baptistam, cum pueri adhuc essent, alicubi concurrissè, aut sese vidisse mutuò. Non disitemur igitur, hoc per temporis & ætatis rationem, absolute sumptam, potuissè contingere; cum Baptista, ipso Christo Domino sex tantum mensibus esset major: si nempe Jesus aut in urbem illam Judæ, ubi Baptista natus est, quæ à plerisque creditur Hebron, aliquando adventasset; aut Baptista ipse commigrasset in Galilæam ad Nazareth, trium ferme dierum itinere ab Hebrone distantem. Sed quod illud re ipsa & de facto, ut loquimur, non contigerit, nimium fallimur, nisi ex ipso Evangelio plusquam apertè constet, & penè dixerim, evidenter. Recens enim nato Præcuratore Baptista, cum adhuc Christus Dominus gestaretur in alvo purissima, reversa est domum suam ad Nazareth intemerata Virgo. Constat id ex illo quod in Evangelio dicitur. (e) *Mansit autem Maria cum illa* (id est, cum cognata sua sancta Elisabeth) *quasi*

mensibus tribus; & reversa est in domum suam. Ipsa eadem, occasione edicti, profecta est in Bethlechem; ubi Christum edidit immaculato partu. Hunc præsentavit in Jerosolymitano Templo, post solos quadraginta dies, post quos, neque multos alios, in Ægyptum jussa est non segniter, sed cum non modica festinatione proficisci. Quod constat ex illo Matthæi, (f) *Qui surgens, accepit puerum & matrem ejus nocte, & secessit in Ægyptum;* ubi toto reliquo Herodis vitæ tempore permansit: quandoquidem erat, inquit, *ibi usque ad obitum Herodis.* Non ergo concurrerunt, aut fuerunt simul aliquando Præcursor ipse & Servator noster pueri, saltem ante profectioem in Ægyptum, imò ante reversionem ad terram Israel. Quod autem post reditum ex Ægypto numquam etiam concurrerint, fortasse exposcebat dissertationem ac disputationem aliquantò longiusculam: nempe ut reducerentur ad Chronologiæ calculum exactum anni quibus Christus manserit in Ægypto. Ego verò, cui his Chronologiæ spinosis disputationibus lectorem meum intricare atque implicare non est cordi, facilius id probaturum me esse confido. Christus enim in Ægypto, ut minimum quatuor, commoratum fuisse annos, Auctorum gravissimorum sententia est: (g) quam mihi absque evidentibus demonstrationibus convellere nec vacat, nec libet. Erat igitur Præcursor Joannes, eo tempore quo Christus cum Virgine Matre rediens ex Ægypto ad Nazaretham urbem accessit, agens jam quintum ætatis annum, quem non multò post omninò exegit. Nunc videamus, ac sedulo inspiciamus, quid de Baptista ipso per id ætatis observaverit Evangelista, qui ita habet: (h) *Puer autem crescebat, & confortabatur spiritu; & erat in desertis, usque ad diem ostensionis sue ad Israel.* Igitur mirabilis Christi Præcursor, quò purior, & quò dignior redderetur tanto ministerio, non adultioris pueritiæ, sed ipsius penè infantia annis, motus divino Spiritu, secessit in eremum; ut ibi austeram, & ab omnium urbium atque hominum societate se junctam vitam transigeret. Bene hoc quidem, atque sapienter disponente Deo: *Oportebat enim* (inquit Euthymius, i) *eum à teneris, quod dicitur,*

(f) Matth. 2. 14.

(g) Vid. Ioan. Maldon. ad c. 2. Matth. v. 14. col. 57. & 58.

(h) Luc. 80.

(i) Euthym. ad cap. 1. Luc.

(e) Luc. 1. 56.

N

una

ingniculis ad virtutem exerceri, & ut liberè argueret, & ut Christi, qui à se annuntiaretur, existeret testis fide dignus. Quibus similia habent Theophylactus, Titus Bostrensis, aliique passim. Quæ omnia elegantissime complexus est Paulus Ecclesiæ Romanæ Diaconus: is enim fuit author hymni, qui in festo Præcurforis canitur, (j) qui sic habet.

*Antra deserti teneris sub annis,
Civium turmas fugiens, petisti,
Ne levi posses maculare vitam
Crimine lingua.*

4 At, ut urgeamus rem magis strictè, inquirere placet: quoto anno ætatis suæ innocentissimæ in desertum aufugerit? Qui magis hanc rem protendere videntur (nam alii plurimi citius esse factam sibi persuadent) (K) vix ad Baptistæ quintum annum ætatis exactum pertingunt. (l) Fit ergo consequens, quod per id temporis in quo, & non ante, regressus est Christus ad urbem Nazareth, ad eamdem urbem Baptista Præcurfor, neque collurus, neque colloquuturus, neque visurus etiam Christum accesserit: Quod probandum erat: ut clarè ostenderetur, puellum Iesum bimum, triennem, aut ut summum, quadriennem (sic enim pingitur atque describitur) cum puero Præcurfore numquam lusitasse; imo neque cum illo umquam puerilem ætatem agente concurrisse. Hæc verò (quod dicimus, ne rerum istiusmodi severiores Critici sibi persuadeant, illud omnino nescientes atque ignorantes præterisse, aut disimulasse.) Hæc, inquam, differuimus, juxta vulgatam communemque Epocam rem tractantes. Neque enim nos fugit, quod si aliâ, & fortassis exactiori via incantur calculus & supputatio anni, in quo incidit Christi ortus, juxta quam vera Epoca & supputatio anni natalis Christi vulgatam nostrâ biennio ante celsit: quod placet viris eximie doctis, atque in hoc campo insigniter exercitis, quorum agmè ducere bono jure potest egregius de *Doctrina temporum* scriptor Pater Dionysius Petavius Soc. IESU; (m) aut secundum alios, toto quadriennio; quod prior statuisse videtur pius atque doctus ejusdem Societatis author: (n) Non dubium est quod juxta hos calculandi, & supputandi modos, res præ-

sens alio modo, quàm hic descripta est, potuisset contingere. Sed in primis has de Chronologia investigationes, quæ rarò, aut ferè numquam conveniunt instituto nostro, libenter aliis relinquimus consecandas. Deinde: dato quod ita quoquo modo accideret potuisset; quod tamen ita revera acciderit, non facilè credendum est: adeoque neque pingendum à Pictore cordato & erudito; si non ob aliud, saltem propter ipsius rei indecoram levitatem; quam maculam sola gravis, atque urgens auctoritas deberet, aut potuisset abstergere. Quæ omnia sicut & alia, si Pictores animadverterent, aut studuissent addiscere, non ita frequenter depingerent, contra historiæ & rerum gestarum veritatem. Ipsi tamen (quod eorum pace veniaque dixerim) non admodum ea curant, dum assueti rebus hujusmodi, genio tantum indulgeant & ingenio. Neque verò mihi aliquis subiratus aut omnino stomachabundus objecerit, dicens: Quid tu istud ais? Sequimur majorum vestigia. Sic pinxerunt Artifices ubi vis gentium celebrati atque peritissimi: sic Michael Angelus, sic Ticianus, sic Raphael Urbinas, sic Rubenius; sic ferè omnes, quorum Opera frequenter celebrantur. Ne, inquam, id objecerit: Nam respondebo ego tam verè quàm facile: Quid tum postea? Pinxerunt sanè. Ego verò dicere non intendo quid illi fecerint, sed quid facere debuissent, si magis studuissent attendere ad rerum gestarum veritatem. Quare magnos & insignes Artifices impensè colo, & demissè veneror: quod verò hæc aut illa pinxerint, pro his, quæ esset depingere consultius, non laudo. Similiter eorum successores, quod tanta exempla sibi proposuerint, quantum ad pingendi peritiam spectat, quotusquisque erit qui non collaudet? Verum quod in rebus representandis in eorundem, quantumlibet magnorum hominum, errores impegerint, neque laudari, neque dissimulari potest; quamquam fatendum est hos postremos majori esse excusatione dignos; quandoquidem natura ipsa comparatum est, sive potius erroris vitio, quod passim sectemur cæcam imitationem: namque, ut præclare sæpèque etiam Seneca dixit, (n) *In-ter causas malorum nostrorum est, quod*

cui titulus, Velificatio, seu Theorema de Annis ortus ac mortis Christi edit. Grecii 1605.

(j) Vide Ger. Jo. Volsium de Music. s. 10. p. 40

(K) Orig. homil. 9. & 11. Nicephor. l. 1. c. 4. Cedrenus in Compend. hist. &c. (l) Franc. de Marro nis ser. de Bapt.

(m) P. Dion. Petav. t. 2. l. 12. cap. 7. (n) Ioan. DeKerius in Opere,

(o) Sen. Ep. 7. & 94. & sæpè alibi.

vivimus ad exempla; nec ratione componimur, sed consuetudine obducimur. Sed nos eò undè digressi non nihil sumus, revertamus.

5. Quòd puer Jesus depingatur in libro, quem gerit in manibus, literas addiscens à Matre Sanctissima; intolerabile absurdum est, quod supra annotavimus, * satisque, ut mihi videtur, explosimus. Et erunt fortasse mentes nimium simplices; aut, quòd verius est, mirandum in modum ineptę, quibus hoc pium admodum videatur. Quasi verò Verbum caro factum, etiam in quantum homo (ut utamur verbis Scholę) aliquid didicerit, aut discere potuerit ab aliquo hominum, Angelorumvè: cum idem, etiam in quantum homo, frueretur non solum scientia beata, sed & infusa, omnium perfectissima. Sanè si à Matre purissima ac prudentissima prima elementa literarum discere potuit, non erit, aut non videbitur inconveniens, etiam ab eadem didicisse alia graviora, & sublimiora, quę (ut de Theologicis ac divinis taceam) spectant ad cognitionem philosophicam tam Naturalem, quàm Moralem; imò & ad ipsas disciplinas Mathematicas: in quibus omnibus Christus supra omnes homines excelluit, ut non solum docent Theologi, sed non obscure ipse Christus nos docuit illis verbis: (o) *Ecce plusquam Salomon hic.* Quare hæc pingendi ratio referenda est, non tantum inter ineptias, sed etiam inter errores, eosque magnopere periculosos. Quòd verò idem Christus Dominus in infantili, aut saltem admodum puerili neque satis adulta ætate depingatur, ferram, aut terebram tractans, adjuvans in opificio Sanctum Josephum, qui illius putatus est pater; non errorem dixerim, sed puerilem & parum credibilem ineptiam. Non eo loco habitus est à parentibus sanctis, ut in tenera ætate id facere atque præstare juberetur aut permitteretur. Neque ipsum illis rebus operam dedisse credendum est, quę ætatis erant non proprię; &, quantum ferebat humani corporis imbecillitas, erant infirmis viribus non seriò, sed per jocum tractandę. Quòd hoc modo depingi maxime conveniet in æta-

te robusta ac juvenili, postmodum explicabimus; * in admodum verò puerili, secus censeo.

6. Relinquuntur ergo Imagines alię infantię atque pueritię Christi Domini, quę non tam ad historiam pertinent, quàm ad expressionem piorum cogitatum. Hujusmodi sunt: quòd depingitur super Crucem dormiens, subjecto pro pulvinari humano cranio: Quòd expansis brachiis Crucem allatam & oblatam ab Angelis suscipit: Quòd instrumenta Passionis humeris atque manu gestat: alięque id genus. Quas omnes Imagines nemo jute repudiet; cum omnes, etsi non in factò aliquò determinato fundamentum habeant; habent tamen illud, neque leve, in eo quòd Christus Dominus à primo etiam suę conceptionis instanti mortem, passionemque acerbissimam sibi à Patre injunctam lubens acceptaverit, atque in eam paratus, imò eandem sæpius recogitans, vixerit: satis sciens, quòd per eam mortem, ipsam diabolumque esset superaturus. Itaque hæc omnes libenter amplectendę, si tamen nihil contra præjectas regulas admittatur; ut esset nimia corpusculi nuditas, aut vel levis etiam in momenti tanti rebus absurditas major. Hoc verò postremum propterea dixi, quòd, si malè non memini, viderim aliquando atque observaverim depictum puerum Iesum genuflexum ante Crucem, illamque adorantem. Illud verò non ita præsentari debere, ex eo constat, quòd Crux ipsa per se respectu Christi Domini, non erat subjectum adorabile, quamvis eandem ferventissimo amore, demissaque Patris obedientia fuerit amplexus; & quamvis ipsa postmodum decorem & pulchritudinem, & justissimum ejus, quam nos impendimus, adorationis titulum, de membris Domini susceperit. Quare longè melius describitur orans Patrem, Crucem amplectens; aut super eam etiam genuflexus, ut sæpè describitur. Et hæc sunt, quę de Picturis atque Imaginibus Christi Domini in infantili, & puerili ætate dicenda habuimus. Pergimus ad notiora.

* Infra c. sequenti, n. 4.

* Lib. I. c. 7. n. 5.

(o) Mat. 32. 42.

CAPUT VII.

DE PICTURIS CHRISTI DOMINI IN TEMPLO
repti, sedentis in medio Doctorum.

I nihil hominibus tam promum & proclive est, quam res, etiam si illæ aliter se habeant, propriis cogitatibus, imo & affectibus metiri. Hoc in picturis Christi Domini in templo repti, sedentisque in medio doctorum, satis ostendi ex his quæ statim dicemus, omnino dignoscitur. Narrat divinum Evangelium, quod existens Iesus annorum duodecim, comitatus parentes in Ierusalem, ibidem clam ipsis remansit; Et, quod ad rem præsentem attinet, (a) factum est, post tri-duum invenerunt illum in Templo sedentem in medio Doctorum, audientem illos, & interrogantem eos. Hæc Evangelii narratio a Christianis Pictoribus, religiosi quidem, & de Domini dignitate ac majestate, ut par est sentientibus, quamquam rerum minus quam eosdem decebat imperitis, ita describitur: Depingitur & representatur puer Iesus throno elevatori insidens: doctores autem Legis circum depinguntur, sedentes super scamna multum inferiora; ad eum ferè modum quo depingitur, aut pingi potest Academia antecessor aut cathedrarius in actu ipso docendi discipulos. Hæc verò pingendi ratio recepta est admodum, atque antiqua. Recepta, inquam: nam, ne longius abeam, in Bibliis sacris ipsis quibus utimur, ita describitur, & sæpe alibi ad eundem modum representatur. Insuper & antiqua. Admonet enim me vir doctissimus Antonius Bosius in insigni opere Romæ Subterraneæ, quod admodum illustravit Ioannes de Sancto Severino, Oratorii Romanus Presbyter; reperiri in Cæmeterio Callisti via Appia & Ardeatina in primo ejusdem cubiculo imaginem marmori, ut videtur, insculptam, quæ narrationem eandem modo quem exposuimus, representat; (b) licet alioqui satis oleat inscitiam & ruditatem illius in quo facta est tem-

poris. Nempe id est quod dicebam nuper, Christianos Pictores rem gestam suis cogitatibus, & plenis in Christum Dominum reverentia affectibus, fuisse dimensos.

2 Hanc verò rem concipiendi atque describendi rationem ineptam esse, imò apertè falsam, Pictores omnes quot sunt atque fuerunt, nosse potuissent facile, si placuisset illis ipsius Evangelii verba penitus introspicere. Signatè enim, & quæ major esse non potest perspicuitate ac claritate docet Evangelium, puerum Iesum reptum esse, non docentem, erudentemvè doctores Legis: atque adeò, non super sublimiori cathedra collocatum, quod proprium doctoris ac magistri est; sed audientem illos, & interrogantem eos; quæ partes sunt discipuli, atque adeò in humiliori loco consistentis; imò sedentis super scamna, aut gradus, quæ sub pedibus doctorum erant, ut mox videbimus. Vidit hoc & notavit acris maturique iudicii scriptor, (c) quem numquam sine honoris præfatione nomino. „ Neque enim, inquit, ut „ opinor, significatur illum in loco „ doctorum consedisse, ut quidam „ intelligunt. Nam neque Evange- „ lista tanquam doctorem, sed tan- „ quam discipulum sedisse indi- „ cat, cum audisse tantum & in- „ terrogasse dicit, quæ discipuli sunt „ partes. Et post pauca: Sed in me- „ dio doctorum sedisse dicitur: quia „ credibile est, doctores in orbem „ juxta parietes editiore sedisse loco: „ auditores verò in medio, humiliori- „ bus subselliis, ut multis etiam lo- „ cis fieri videmus. Neque hanc in- „ terpretandi viam è cerebro suo, quam „ quam alioqui grandi, vir magnus protulit: Ecclesiæ Patres, ut illi mos est, duces atque magistros habuit, qui pluribus locis id satis innuunt; quorum selectiora libere saltem hic licet ac libet. Origenes, (d) Quia par- „ vulus, inquit, erat, invenitur in me- „ dio, non eos docens, sed interrogans;

(a) Luc. 2
42. & 46.

(b) Rom.
subterr.
l. 3. c. 23.
pag. 302.
editionis
Italic.

(c) Ioan.
Mald. ad
c. 2. Luc.
v. 46. col.
956.

(d) Orig.
h. 19.

Et hoc pro etatis officio. Atque ibidem: Exemplo suo docuerit, ut magistros suos discipuli potius audiant, quam doceant, nec se vana ostentatione jactent. Sed prescius adhuc atque elegantius Gregorius; (e) Vigilanti, inquit Magnus Pater, consideratione pensandum est, quod cum Iesus duodecim annorum dicitur in medio doctorum sedens, non docens, sed interrogans invenitur. Quo exemplo scilicet ostenditur, ne infirmus docere quis audeat, si ille puer doceri interrogando voluit, qui per divinitatis potentiam verbum scientia ipsis doctoribus ministravit. Quibus similia habet Beda, (f) habentque alii. Cum vero in Magni Gregorii verbis audis, quod doceri Iesus voluit, hoc benigne interpretandum est; ut intelligatur, non vere id & proprie contigisse, sed juxta hominum estimationem apparentiamque externam, ut aetati Christus condescenderet, modoque illius sese conformaret. Aliunde enim ex Evangelista colligitur, ita illum discipuli sustinuisse personam, ut dum responderet interrogatus, multa illos eodem, a quibus interrogabatur, respondendo doceret; quod Evangelium clare denotat illis verbis quae subjiciuntur: (g) Stupebant autem omnes, qui eum audiebant, super doctrina & responsis ejus.

3. Itaque, ut rem propius agamus nostram, Christus in hoc facto nullatenus depingendus est sedens in sublimiori cathedra, & doctores Legis sedentes in inferioribus minoribusque subselliis, sed contra, in uno ex his, aut in gradibus Christus; doctores vero in sublimioribus ad parietem cathedris. Quam rem ut illustremus, reddamusque, ut opinor, perspicuam, erit eadem a fontibus, quod ajunt, & ab ipsa origine rependa. In templo Ierosolymitano, de quo nonnulla diximus supra, & alia, ut occasio poposcerit, fortassis dicemus, erant in ipsis porticibus, imo ad earum portas, ad diversa ministeria ususque, aulae & habitacula. Ibi (ut nihil modo dicamus de loco supremi tribunalis, quod Hebraei vocant *Sanhedrin hagadolab*, in quo iudices erant septuaginta duo, & majores omnino causae tractabantur, sive ad religionem, sive ad politicam administrationem pertinentes; in quem locum feminis nullo modo pa-

tebat aditus; situs enim erat hic locus in interiori magis parte templi. & ut opinor, editiore.) Ut, inquam, de hoc nihil modo dicamus, erant praeterea duo alia loca, sive aulae duae: una circa portam Occidentalem Templi, quae dicta est *Susan*: altera ad portam atrii Israelitarum, quam vocabant *Nicanor*. Cuncta haec, aliaque, quae statim dicemus, illustrari, & probari poterant ex iis quae apud bonos Auctores extant doctrinis & traditionibus Rabbinicis: Sed qui de omnibus erudiri accuratius velit, legat virum eruditissimum Ariam Montanum de his doctissime atque uberius differentem. (h) Quod vero aula illae collocatae essent juxta ipsas porticum januas, omnino consequens est Hebraicis moribus. Erant enim illae, non solum aulae, seu, ut ita loquamur, gymnasia, ubi docebantur quicumque discere volebant circa Legis intelligentiam & caeremonias: sed erant etiam tribunalia decidendis controversiis, & causis, cum civilibus, tum etiam criminalibus, quamvis pateret semper appellatio ad supremum Concilium. Tribunalia autem apud Hebraeos, etiam in eorum urbibus atque oppidis, vix erit qui nesciat, antiquitus etiam collocata fuisse in ipsis urbium portis, aut prope ipsas: atque ad eundem modum statutas fuisse intra ipsum Templum has justitiae atque doctrinae aulas. Plurima possent id confirmare: sed satis pro nunc fuerit unum vel alterum. Tale est illud psalmi, (i) *Non confundetur, cum loquetur inimicis suis in porta.* Et tale illud Proverbiorum; (j) *Nobilis in portis vir ejus, quando sederit cum senatoribus terra;* aliaque passim, quae perstrictim dixisse sat est circa locum aularum harum, in quarum una repertus est Iesus puer duodennis, doctores atque magistros audiens & interrogans. Igitur in unoquoque horum sedebant Hebraei doctores non minus quam viginti tres: sedebant vero in forma semicirculi super cathedras sublimiores, ad parietes dispositas & applicatas: juniores vero qui altius & operosius erudiri cupiebant, super inferiora scamna, aut potius super gradus illos, qui cathedris suppositi substernebantur; ita ut contingeret sedentes illos conspici ad magistrorum & doctorum pedes. Ceteri vero pro-

(e) Div. Greg. in Pastoralis, 3. p. admonit. 26

(f) Beda in h. ad hunc loc.

(g) Luc. 2 47.

(h) B. Arias Montan.

(i) Psal.

(i) Psal. 126. 3.

(j) Prov. 31. 23.

promiscui vulgi, qui curiositatis, aut honestioris finis gratia conveniebant audituri, super pavimentum ipsum stratum tapetibus sedebant, cruribus decussatis, ut moris adhuc hodie est apud nationes Orientis. Cuncta hæc, ut diximus, peti poterant aliunde: sed satis sit pro nunc is qui vulgò habetur Author Commentariorum super Epistolas Pauli, quæ communiter tribuuntur D. Ambrosio; sive is fuerit Hilarius, Romanæ Ecclesiæ Diaconus, satis celebris, ut videtur viris eruditis: sive alius quisquam, ut alii non improbabiler censent; (l) sed certè antiquus & non ineruditus scriptor. Is enim in Epistolam ad Corinthios primam, (m) hæc inquit: *Traditio Synagoga est, quam (Apostolus) nos vult sectari, quia Christianis quidem scribit, sed ex Gentibus factis, nõ ex Iudæis, ut sedentes disputent seniores dignitate in cathedris, sequentes in subselliis, novissimi in pavimento super mattas.* Sunt autem matta tapetes, vel potius tegetes, sive storeæ curiosius fabricate ex foliis ramæ vel junco- rum; (n) eæ nimirum (ut conjicere licet) quibus per ætatem utuntur apud nos ditiores aut nobiliores feminae.

4 Toti huic rei luculentissimè collustrandæ splendidam faciem accendunt ea quæ ipse Apostolus, Doctorque Gentium de se ipso protulit verba, Ierofolymis ad populum in concione loquutus. (o) *Ego, inquit, sum vir Iudæus, natus in Tarso Cilicia, nutritus autem in ista civitate secus pedes Gamaliel eruditus juxta veritatem paternæ legis.* Ubi mos idem, qui in usu apud Hebræos erat, clarissimè ostenditur; ut nempe pueri, junioresque sedentes in infimis subselliis aut scamnis ad pedes seniorum magistrorumque docerentur. Meminit hujusmodi elegantia sibi familiari Philo Iudæus, quem etiam non obscure confirmant Evangelii verba, ubi de Maria Magdalena, Christi discipula cum sermo fiat, illud habetur: (q) *Et huic (nempe Marthæ) erat soror nomine Maria, quæ etiam sedens secus pedes Domini, audiebat verbum illius: ut propterea circa rem hanc ambigendi locus nullus remaneat.* Ex quibus ut factum hoc, quod tam accuratè retulit Evangelium, citra errorum navos oculis subjiciatur, depingenda erit aula quædam elegans,

fatis capax; in cujus fronte in semicirculi formam depingantur sedes, aut una continua, quæ tamen tres supra viginti judices possit capere; & in gradu infimo qui illi subjicitur, sedentes juniores ac pueri: inter quos depingi debet ipse Christus Dominus ætate puerili, quem radians facies ab illis facile discernat, veluti in actione ipsa Doctoribus respondendi. In pavimento ipso super tapetes, aut mundiores & elegantiores storeas, depingendi erunt plures sedentes decussatis cruribus: tandemque ad ipsum introitum portæ inter alios ibidem stantes, sacra Deipara, sanctusque Ioseph, exultatione miræ gaudioque perfusi, quod puerum dilectissimum, quem toto triduo quærerant, tandem repererint in Templo.

5 Nobis autem jamjam à templo diceffuris, annotare non nihil placet circa id quod continet reliquum capituli. Sic enim habet: (r) *Et descendit cum eis (scilicet cum Maria intemperata ejus Matre, sanctoque Ioseph) & venit Nazareth, & erat subditus illis.* Multa quidem sancti Patres & Interpretes circa hanc Christi Domini mirandam prorsus obedientiam & subjectionem erga sanctos parentes utiliter, & ad loci interpretationem, & ad institutionem morum aptissima congerunt; quæ tamen omnia instituti nostri non sunt: est tamen illud, de quo supra non nihil præmisimus, nempe quod in hac, & in sequenti postmodum ætate juventutis atque adolescentiæ Christi Servatoris com- modè atque eruditè pingi, & describi non tantum licet, sed planè convenit idem Christus adjuvans illum, quem habere dignatus est loco parentis: atque adeò vel cum illo, vel solus fabrilis opera exercens, ligna dolans, ferravè scindens; aliave hujusmodi præstans, quæ propria sunt fabri lignarii: hoc enim potius quam aliud munus atque officium fuisse sancti Iosephi, suo loco monebimus. Constat satis hoc non solum ex ipsis Evangelii verbis, quibus asseritur quod erat subditus illis, quæ planè denotant hoc munus exercuisse, quod præterquam quod laboriosum erat, & pauperis, quodque adeò maximè quadrare videtur in eum, de quo propheticè scriptum erat: (s) *Pauper sum ego, & in laboribus à juventu-*

(l) Dion. Petavius in Bibliot.

(m) Tom. 5. oper. D. Ambr. Commēt. sup. Epist. 1. ad Cor. c. 14. col. 2924.

(n) Vid. D. Dufresne in Glossario med. & in fine Latinit. t. 2. col. 489.

(o) Act. 22. 3.

(q) Luc. 10. 39.

(r) Luc. 24. 52.

(s) Psal. 87. 16.

te mea, aptum erat atque conducens ad comparandum ea, quæ ad vitam necessaria forent utcumque transigendam & tolerandam: Sed etiam ex illo probatur, quod cives ejus urbis Nazareth, cum eum audirent in synagogis sublimia differentem, non solum dicebant & notabant esse filium fabri, Græcè; τεχνων sed fabrum ipsam vocabant, ut liquet ex illis verbis (t) *Nonne hic est fabri filius? nonne mater ejus dicitur Maria, &c?* quæ idem clarius luce meridiana demonstrant. Exercuit se igitur

Christus, nempe mundi totius Dominus, idemque artifex, in fabrili arte, multoque magis, ut putare fas est, in nostræ salutis negotio pertractando, longisque precibus ad Patrem fundendis, hominibus incognitus & mundo, usque ad tempus præfixum dispensationi suæ ac ministerio. Quod etiam proinde pingere licebit Artifici pio atque erudito; cum aliud vix aut ne vix quidem sit quod depingendum occurrat solido fundamento, nisi id quod suo loco commodius memorabimus.

(t) Math. 13. 55. Marc. 6. 3

CAPUT VIII.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS CHRISTI VIRILEM jam ætatem ingressi, aut attingentis.

T viam longam initiuri, quæ eidem necessaria videntur maturè sibi comparant, rectè præscripta rationis exposcunt. Quamobrem qui ad describenda mysteria Vitæ ac Passionis Christi Domini jam accingimur, utile censuimus cum primis monere, quantum rerum probabilitas ferre potest, quis fuerit Christi Domini, virilem jam ætatem agentis, oris decor atque aspectus, & quæ vestes ejus, habitusque. Et quidem quod ad primum attinget: non hic intendimus, quæ nimis multa dicta sunt à Sanctis Patribus atque interpretibus hinc & hinc eruditionis quadam inani ostentatiuncula referre. Sanè qui ea volet operosius pertractata nosse diligentius, monendus est ut adeat non recentiores quosdam, qui, ut audio, alicubi & me legisse memini, de eodem argumento disputarunt asserentes, & id magno molimine, Christi Domini faciem non tantum non fuisse pulcram, sed deformem fuisse, infelici prorsus, aut, ut saltem meafert opinio, male omnino feriato labore. Monendus, inquam, est ut adeat non hos, sed multè prorsus & propemodum infinite lectionis atque eruditionis virum Ioannem Lorinum (a) de quo ego nescio quid magis ad-

mirer; an post tantam lectionem scripserit tanta; an cum tanta scriberet, lectioni tantè tempus superfuisse. Adeò rem mihi sæpius cogitanti, verum est quod gravis philosophus scriptum reliquit illis verbis: (b) *Non exiguum temporis habemus, sed multum perdimus. Satis longa vita, & in maximarum rerum consummationem largè data est, si tota bene collocaretur.* Sed nos ad institutum iter. Quod antequam ingrediamur, notare convenit, Sanctum Irenæum, quantumcumque gravem, eruditum, & pium in paucis Ecclesiæ Scriptorem, fuisse deceptum circa ætatem, in qua Christus Dominus ministerium suum, ad quod missus fuerat, implevit. (c) Putavit enim vir magnus, ardore fortassis percitus disputandi, Christum Dominum, qui, ut sanctum memorat Evangelium, (d) trigésimo ferè ætatis anno inceperat, ad fermè quinquagesimum pervenisse. Quod probare nititur ex eo quod illi objiciebant Iudæi, dicentes: *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Imò adjicit, hanc sententiam esse veluti per manus traditam ab ipsis Ioannis Evangelistæ discipulis, quos ipse novit Irenæus, & qui vidisse potuerunt alios ex Apostolis. Quod si verum esset, Christus Dominus depingendus foret non in virili, sed in senili ætate; aut saltem jam

(b) Senec. de Brevit. vitæ c. 1.

(c) Irenæus ad vers. hæ. l. 2 c. 39. ad fin. & 40. non longe à princip. (d) Luc. 23.

(a) Tom. 1. in Psal. ad pl. 44.

jam non parùm ad senium vergente: quod tamen nemo est qui hodie amplectatur; imò ne amplexus quidem est alius post ipsum Irenæum. Qua de re iterum se offeret annotandi & disserendi locus. Interim videatur ejusdem Commentator, illiusque operum editor. (e)

(e) Fevar. dæius, ad prædictos Iren. loc.

2 Quo præjacto, aut omisso: Circa pulcritudinem vultus & aspectus Christi Domini, deformitatemvè illius, duæ sunt præcipuæ Sanctorum Patrum atque Interpretum sententiæ. Prima constanter asserit, Christi Domini, præsertim in ætate virili, faciem & aspectum, & quidquid pertinet ad corporalem perfectionem, non solum non habuisse quidquam pulcri, aut elegantis, sed etiam fuisse deforme quid, ac prorsus illiberale. Cujus sententiæ duces sunt vetustissimi Tertullianus, Clemenque Alexandrinus. Prior enim de Christo Domino loquens, (f) *Vultu*, inquit, *denique & aspectu inglorius, sicut Isaias pronuntiaverat.* Posterior verò adhuc expressius, (g) *Ipsam*, ait, *Domini fuisse aspectu deformem, testatur Spiritus per Esaiam. Et vidimus ipsam, nec habebat speciem, nec pulcritudinem, sed species ejus vilis ac diminuta præ hominibus. Quis est autem Domino præstantior? Sed non carnis pulcritudinem, quæ visione apprehenditur, sed veram animæ & corporis ostendit pulcritudinem: animæ quidem, beneficentiam; carnis verò immortalitatem.* Sequuti sunt hos magni prorsus nominis viri, Athanasius, (h) Cyrillus, (i) Ambrosius, (j) Justus Orgelitanus, (K) alique non pauci. Alia verò per oppositum sententia asserit, Christi Domini aspectum, totiusque corporis structuram, & quidquid hoc nomine complectimur, non tantum non fuisse deforme, sed pulcrum, decorum, atque concinnum. Adeò de eadem re sunt doctissimorum etiam, sanctissimorumque virorum opposita & diversa judicia! Quo fit, ut minus mihi mirandum sit quod ipsi Pictores Artificesque, & quidem non obsceni, neque inglorii, circa pingendum Christum Dominum in hac virili ætate, diversas, imò & dissitas inter se inierint vias. Eos non nomino, cum neque rem ipsam laudare placeat. Vidi egomet Christi Domini imagines depictas; addo, & sculptas à præstantibus alioqui artificibus,

(f) Tert. de Idololatr. c. 18.
(g) Clem. Alex. lib. 3. Pedag. c. 1. ad fin.

(h) Div. Athanas. lib. de Natur. hum. suscepta à Verbo.
(i) Cyrill. in Glaph. & de Ador. in spir. lib. 9.
(j) Div. Ambr. lib. 3. ep. 12. In Cætica.
(K) Epist. 140. to. 3. pag. 394.

in quibus ipse Dominus athletæ in morem depingitur robustus, torvus, musculosus, vix aliter quam Milo ille Crotoniates: contra verò alias, in quibus descriptus erat comptus, elegans, & nimium venustus, non secus atque aliquis (si id dici liceat) Adonis, aut Amintas. Sed utrique errant, haud satis memores vulgati illius *μὲν ἄγαν*, quod eleganter præscripsit Satyricus illo verticulo (l)

Virtus est medium vitiorum, & utrinque reductum.

(l) Horat. Epist. lib. 1. ep. 18.

Sed nos ad rem. Hanc postremam sententiam, præterquam quod deduci ac colligi satis posset ex ipsius corporis Domini equali ac perfecto prorsus temperamento, quod Theologi communiter affirmant, & ob quod nunquam morbum contraxit, neque contradurus fuisset, etiam si ad extremam pervenisset senectam, ut docent præter Theologos etiam harum rerum professione periti. (m) Præter hoc, inquam, hanc sententiam dissentit tuetur ex veteribus, quotquot ego viderim, vir alioqui severus, & cui nunquam placuerunt oculorum sensuumvè lenocinia, Hieronymus, (n) qui exponens Psalmum quadragesimum quartum, scribens ad Princi-piam virginem, ita habet: *Non quòd divinitas Christi, hominibus comparata, non formosior sit: hæc enim non habet comparationem: sed absque passionibus crucis universis, pulchrior est virgo de virgine, qui non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est.* Atque in eadem persistens sententia subjungit ibidem: *Nisi enim habuisset & in vultu quiddam oculisque sidereum; nunquam eum statim sequuti fuissent Apostoli, nec, qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent.* Hucusque Hieronymus; qui libi consequens, Commentario in Mattheum respondens impio Porphyrio & Juliano Apostatæ, quem modestè, ut patet, vocat Augustum, ita habet: (o) *Arguit in hoc loco Porphyrius & Julianus Augustus, vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum qui statim sequuti sunt Salvatorem quasi irrationabiliter quemlibet vocantem hominem sint sequuti.* Et post pauca: *Certè fulgor ipse & majestas divinitatis occulta, quæ etiam in humana facie relucebat, ex primo ad se vi-*

(m) Vide Vincent. Moles de nat. Corpor. Christi philol. dub. 9. à pag. 228.
(n) Tom. 3. oper. Epist. 140 pag. mihi 394.

(o) Hier. ad cap. 9. Mattha.

(p) Idem ad c. 53. Isaia. (q) Orig. to. 2. lib. 1 & 6. cont. Cels. (r) Chryf. ad cap. 8. Matt. homil. 28. ex edit. G. L. 1603.

dentes trahere poterat aspectu. Quibus alibi (p) non absimilia docet. Præverant Hieronymum Origenes (q) & Chrystostomus; cuius aurea verba in hac opportunitate penè fuisset præterite piaculum. Ita enim scribit: (r) *Repellebat igitur turbam, quoniam erant ei affixi non pauci amantes, admirantesque ipsam, videreque ipsum semper cupientes. Et certè quis ab auctore talium signorum non inuitus recederet? Aut quis vel faciem solam aspiciere, osque ipsum, ex quo divina præceptorum instituta profluebant, ingenti desiderio non arderet? Nam ut in faciendis signis erat mirabilis, sic visu gratiosissimus traditur fuisse: idque ipse Propbeta significans multò antè clamaverat, Speciosus pulcritudine super filios hominum. Quod autem dicit Isaias, Non habebat speciem, nec pulcritudinem: aut quoniam ad Deitatis suæ ineffabilem gloriam, aut quoniam Passionis cruentam deformitatem, & lividos tumores respexit, id ita dixit: Vel etiam quia tenui eum & victu & vestitu usurum significare voluit.* Hæc Chrystostomus: quibus alia subjungit satis elegantia, & ad nostrum institutum accommodata.

3 Sequuti verò sunt eandem sententiam quamplurimi: nam præter Augustinum Parentem, qui quanvis pro contraria allegetur sententia, hanc diversis in locis satis indicare & docere videtur: (f) Theodoretus, (t) *Admirantur, inquit, ipsum, & corporis pulcritudinem, quam stolam appellant. Est enim speciosus forma præ filiis hominum, quatenus homo. Nam, ut Deus, ea est pulcritudine, que ut inaccessa, nulla similitudine potest explicari.* Cassiodorus (u) exponens Psalmi quadragesimi quarti illa verba *Speciosus forma præ filiis hominum*, ait, Non aliter quàm de corporis elegantia forma intellexisse Augustinum Parentem. Posteriorum autem temporum Scriptores eandem rem amplissime dilucidant. Divus enim Bernardus, (x) *Prædicantem, inquit, Dominum de civitatibus & castellis populi sequebantur: quorum salvabat animas, sanabat corpora, & adharebant ei, affata pariter & aspectu illius delectati: cujus nimirum vox suavis, & facies ejus decora, sicut scriptum est, Speciosus forma præ filiis hominum, diffusa est gratia in labiis tuis.* Quocirca Doctor Angelicus, sine cujus ductu, in

rebus præsertim Theologicis, quidquam asserere nec licet nec volumus; exponens Severianum dicentem in Sermone Paschali, *Nemo putet Christum sua resurrectione sui vultus effigiem commutasse; hæc subdit: (y) Quod est intelligendum quantum ad lineamenta membrorum; quia nihil inordinatum & deforme fuerat in corpore Christi per Spiritum sanctum concepto, quod in resurrectione corrigendum esset: accepit tamen in resurrectione gloriam claritatis, &c.* Hæc D. Thomas. Ex quibus facile conjicio, etiam Naziancenum, qui pro sententia opposita alicubi stare videtur, (z) hanc veram, & quantum judico, conformiorem authoritati & rationi sententiam amplecti videtur, dum asserit, (a) restitutam Christo Domino per resurrectionem stolæ corporis passi pulcritudinem. Et hæc quidem quod ad Sanctos Patres attinet hinc & inde excerpta suffecerint: nam quod ad modernos spectat, nihil est cur in iis referendis immoremur. Asserverant enim idem uniformiter, non unus aut alter, sed plurimi quos refert & sequitur laudatus supra Joannes Lorinus.

4 Maneat igitur alta mente fixum atque repostum Pictori atque Sculptori Christiano, quem admonendum in hoc qualicumque opere suscepimus, Christum Dominum, quod ad vultum, aspectum, staturam, denique ad totius corporis decorem & perfectionem attinet; liberali, honestaque forma fuisse, planeque pulcra: quamquam non ea pulcritudine, quæ imbecillitatem, lenocinium, molliem, lasciviam denique atque nequitiam præfert; seu quali formosus pingitur ab elegantis scriptore Fabulæ (b) Theagenes; sed virili planè & augustissimi decoris plena. Uno verbo: Decorus fuit atque pulcer Christus Dominus non effeminata aut muliebri quadam venustate, sed eâ quam vocat Cicero dignitatem virilem: Quod, antequam progrediamur ulterius, solide admodum atque eleganter adstruit Doctor Angelicus, dum asserit; (c) *Pulcritudo consistit in proportione membrorum & colorum; & ideo alia est pulchritudo unius, alia alterius; & sic hanc pulchritudinem Christus secundum quod competebat ad statum & reverentiam sue conditionis habuit.* Subdit autem statim perquam

(y) D. Th. 3. p. q. 54. art. 1. ad 3.

(z) Greg. Naz. Or. 1 de filio, & Orat. in Maxim. (a) Idem Orat. 2. in Sæct. Pascha circa fin.

(f) D. August. enar. in psalm. 103. cõc. 1. & in 172. cõc. vnica. & ser. 9. de Natal. Domini. (t) Theod. in Cantic. to. 1. pag. mihi; 19. (u) Cas. in Commét. psal. 44. (x) D. Bernard. ser. 1. de Omnib. Sæct. non long. à princ.

(b) Heliodorus in Æthiops.

(c) D. Th. in exposit. psal. 44. v. 3.

eleganter: Non est ergo intelligendum, quod Christus habuerit capillos flavos, vel fuerit rubeus, quia hoc non decessisset eum; sed illam pulchritudinem corporalem summe habuit, quæ pertinebat ad statum & reverentiam, & gratiositatem in aspectu: ita quod quoddam divinum radiabat in vultu ejus, quod omnes eum reverebantur, ut Augustinus dicit, &c. Videtur autem mihi, pulchritudinem corporis Christi Domini, quæ tantum ac talem decebat Regem Imperatoremque, cujus

non est hæc postrema laus, juxta illud Euripidis (d)

ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ οὐδὲν ἀξίον ἠγαυῖός ἐστι,

& cujus oppositum parum aut nihil inferviret fini doctrinæ ac redemptionis nostræ: Videtur, inquam, mihi, hanc decoram gravemque pulchritudinem atque speciem utcumque comparari posse illi, quam describit Seneca in Hyppolito ita canens: (e)

Quam grata est facies, torva virilliter,
Et pondus veteris triste supercili?
Phæbo colla licet splendida compares,
Illum casaries nescia colligi
Perfundens humeros, ornat & integit.

Quem locum tractans eruditus Tragœdiarum Senecæ scholiastes Pater Martinus Antonius del Rio, (f) hæc opportunè satis annotat: *Cultu fingitur, à quo sordes & immunditia absint, nec tamen superfluo ornatu compactus; quam mediocritatem & verè virilem habitum laudat Epictetus apud Arrianum.* Sed quoniam huc devenimus, neque inepta prorsus res est, utpote hausta à veteribus historiis priscisque monumentis; nihil vetat, ut hic picturam Christi Domini oratione & narratione factam à Nicephoro subjiciam, non ejusdem verbis paulo longioribus, quæ videre potest quilibet in loco ad marginem notato, (g) sed alius Scriptoris eruditi, quibus eandem contrahit: (h) Fuisse nempe Christum Dominum 1. vultu vivido, dulci, egregio, non rotundo, neque acuto, sed aliquantum longiore, cujus color ad triticum accederet, modica fuscedine rubescens. 2. statura septenum palmorum, sive ternum cubitorum & semis (id est) satis procera. Nam maxima non solet octonos palmos, sive quaternos cubitos excedere. 3. oculis fulvis cum aliquo nigrore splendentibus, venustis, & acerbis. 4. supercillis nigris, nec valde reflexis, barba flava, nec admodum demissa. 5. coma subflava prolixiore ad occipitium leniter declinante. 6. naso aquilino. 7. collo sensim declivi, ita ut non arduo & extento nimium corporis statura esset. 8. per omnia denique suæ genitrici similem. Dixi, neque inconsulte, narrationem hanc desumptam esse à veteribus hi-

storiiis, priscisque monumentis. Ita enim est: ut minimum enim ortum duxit sive à Scriptoribus, sive à Pictoribus, qui floruerunt octavo Ecclesiæ seculo. Fatetur id Author impense doctus, atque eximie criticus. (i) Sed parum est: addo enim, & merito habere narrationem hanc longè vetustiores origines. Eusebius Cæsariensis, qui, quod olim de Sallustio dictum est, audire non immeritò potest primus in Ecclesiastica historia, disertè narrat se vidisse in urbe Pancade æneam statuam Jesu Christi Domini, quam illi beneficii memor exererat mulier illa hæmorrhøisa, quæ solo contactu simbriæ vestimenti ejus reddita est incolumis. Sed verba ejusdem, digna profectò sunt quæ hic transferantur. Postquam enim de statua eadem & imagine sat multa dixerat, hæc subjungit: (j), Hanc statuam, effigiem Jesu exprimere dicunt, quam ad nostram usque ætatem manentem, ipsi ad eam civitatem profecti oculis cernebamus. Hucusque Eusebius, qui statim subjungit: Cum & nos Petri & Pauli Apostolorum, & Christi etiam ipsius imagines in picturis, colorum varietate expressas conservatasque aspeximus. Cur igitur ab his imaginibus, quæ, ut nimis fit probabile, vivente adhuc in carne mortali Christo Domino sunt effictæ, atque ab aliis, quæ in aliis locis abs dubio servabantur, aliæ similes non propagarentur, deducerenturque, quæ saltem adjunctis præsertim successivis & receptis narrationibus loco essent fidelibus tra-

(d) Eurip.
ap. Porph.
in Isagog.
c. de Specie.

(e) Senec.
Hip. Act.
2. in chor.

(i) Tille-
môt, to. 5

(j) Euseb.
lib. 7. hist.
Eccl. c. 14
ad fin.

(f) Ad huc
loc. n. 795

(f) Ad huc
loc. n. 795

(g) Nicef.
lib. 1. hist.
c. 40.
(h) Gilb.
Geneb. in
pl. 44. n. 4
pag. 250.

(g) Nicef.
lib. 1. hist.
c. 40.

traditionis non ineptæ, sed planè solidæ? ut proinde abrogari fides non debeat Nicephoro, quanvis non veteri multum scriptori. Quare hic qui ex Nicephoro, & ex aliis colligitur,

(K) erit, iudice me, Christum Dominum optimus pingendi atque effigian- di modus. Neque oppositum (ut non hoc intactum relinquamus) ullo modo suaderi, nedum convinci potest ex Patribus: quandoquidem eorum vetustissimi, quales sunt Tertullianus, Clemensque Alexandrinus, quos alii fortasse sequuntur, ad deformitatem in corpore Christi asserendam unice moventur ex trito ac peruulgato Isaie testimonio, quod sic habet: (l) *Non est species ei, neque decor; sed vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum.* Et versu sequenti: *Quasi absconditus vultus ejus & despectus, unde nec reputavimus eum.* Hoc, inquam, unico Vatis Isaie moventur testimonio, ut patet eorum verba legenti. Atqui illud intelligi posse, imò & debere, de Christo Domino in acerbissima pleneque doloribus atque iactibus Passione constituto, quo-

tusquisque est qui non videat? Videre certè hoc Patres ipsi, quos supra retulimus, & quorum verba dedimus; præcipueque Chrysofomus loco allegato: non verò intelligitur de vultu & aspectu Christi Domini, antequam tot tantaque perpeffus esset: quanvis non negaverim in eodem, qui per totum vitæ sanctissimæ spatium jejuniis, vigiliis, orationibus, peregrinationibusque fuit exercitus, idem propemodum contigisse; quod quidam ex philosophis de se protulit: (m) ut scilicet continuatio literarii laboris omnem gratiam corporis detulerit, habitudinem tenuarit, fucum exorbuerit, colorem obliteraverit. Et hac de causa, ut superius innuimus, grandior ætate iudicatus est ab iis qui dicebant: (n) *Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham vidisti?* Quod & in Davide Rege evenisse constat, qui belli laboribus, ærumnisque fractus appellatur in sacris literis senex valde, (o) quanvis septuagesimum ætatis annum non excefferit. Et hæc ferè sunt quæ perstrictim carptimque dicenda habuimus circa tam nobile argumentum.

C A P U T IX.

DE VESTIBUS ATQUE HABITU

Christi Domini.

NON abs re neque injuriâ Aristoteles inter decem rerum suprema genera collocavit unum, quod appellavit *habere*, vel *habitus*, quamquam id videatur aliquibus obscurum nimis atque ignobile. Nescio enim quo pacto rem consideratione dignissimam addat substantiæ, aut individuo alicui, quo tegitur ornatus vestitusque: non parumque interest ad cognitionem alicujus, præsertim Herois, aut Principis, armatum, togatum, palliatumvè depingi. Quod igitur attinet ad ejusdem Christi Domini vestimenta, quorum cognitio (ut decora veraque sit representatio) ad Christianum Pictorem spectat; quæ moneamus hic & advertamus non desunt, quanvis in iis tradendis non sit in votis nimium immorari. Ut verò cuncta cuivis sincerè legenti apertio-

ra, imò & solidiora sint atque videantur, unum potissimum hinc advertendum est, & præ oculis habendum: nempe Christum Dominum ad finem ad quem missus est, congruens magis magisque, ut ita dixerim, proportionatum vitæ genus in cunctis, quæ ad externam conversationem pertinebant instituisse, coluisseque constanter. Finis autem, isque omnium maximus, alius non erat, quam redemptio mundi, atque insuper doctrina & institutio hominum. Quod cum ita sit, egit vitam, severam illam quidem atque gravissimam, sed non nimis horridam & austeram, ab omni- que hominum consortio sejunctam; quod jampridem Baptista præstiterat: sed potius moderatam temperatamque, atque ob id hominum conversationi congruentem. Vidit hoc, docuitque, eo quo pollet iudicio, Doctor Angelicus, qui planè unus sat

(K) Vide Greg. Turon. de Glor. Mar. tyr. lib. 1. c. 21. & 22.

(l) Isai. 53.

(m) Apol.

(n) Ioan. 8. 57.

(o) 3. Reg. 2. 2.

(m) Apol. Apolog. 1

(n) Ioan. 8. 57.

(o) 3. Reg. 2. 2.

est ad rem saltem hanc evidentissimè demonstrandam. (a) Itaque *Dicendum*, inquit, *quòd (sicut dictum est) congruum erat Incarnationis fini, ut Christus non ageret solitariam vitam, sed cum hominibus conversaretur. Qui autem cum aliquibus conversatur, convenientissimum est, ut se eis in conversatione conformet, secundum illud Apostoli 1. ad Cor. 9. Omnibus omnia factus sum, &c.* Videantur tamen ejus interpretes, & præsertim is qui, quod ad hanc partem attinet, conspicuum locum obtinet, Pater Franciscus Suarez, non immeritò appellatus Doctor Eximius. (b)

(b) Suar. tom. 2. in 3. part. D. Thom. ad hunc loc. sect. 3.
(c) Tert. de Idololatr. c. 18.
(d) Chryf. hom. 28. in Matth.
(e) Euth. in cap. 19 Ioann. & 27. Mart.

2 Quo prius admonito & præsupposito: quamquam Tertullianus, (c) disertè asseruerit Christum Dominum vestitu incultum fuisse, quod idem alii Ecclesiæ Patres (d) satis indicant, præcipueque Euthymius, (e) qui rem, ut mihi videtur, nimis exagerat: censeo tamen primum, vestes ejus non fuisse quidem ullo modo pretiosas, aut ulla ratione exquisitas; quin imò ad vulgarem modum magis propendentes: hoc enim optimè annotavit, evidenterque ostendit Doctor Angelicus cujus ea sunt verba, (f), Non est credibile quòd Dominus Jesus Christus pretiosis vestibus indueretur, qui Joannem commendabilem ostendit, quod non erat mollibus indutus. Alioquin Pharisæi, qui exteriorem sanctitatem ostendebant, sicut de eo dicebant, quòd erat vorator, & potator vini, & publicanorum amator: ita & de eo dixissent quòd esset mollibus indutus. Deinde, existimo fuisse illas non nimium viles, aut abjectas, multoque minus sordidas, aut laceratas; sed mediocres atque communes. Sanè Præcursor Baptista rudibus omninò austerioribusque usus fuit semper integumentis. Hoc nos docent Evangelistæ: (g) *Ipsè autem Ioannes (Matthæus inquit) habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos.* Et Marcus,

(f) D. Th. opusc. 19. c. 8.

(g) Math. 3. 4.

(h) Marc. 2. 6.

(h) *Brat Ioannes, ait, vestitus pilis camelli, & zona pellicea circa lumbos ejus: Christus autem Dominus non ita; sed vestes habuit ejus rationis, quam nuper exposuimus: eas scilicet quæ in more erant, etsi non apud divites & magnates, tamen communiter apud Judæos. Multa certè sunt, quibus ut ita sentiam planè permoveor. Prin-*

cipio enim: Quia si Christus circa se se amiciendi modum aliquid singulari, & à consuetudine tunc temporis hominum remotum in se ipso usurpasset, non est, neque videtur verosimile, quòd id omnes quatuor Evangelistæ obvolvissent silentio, cum Baptista vestimentorum austeritatem duo, nempe Matthæus & Marcus disertè proposuerint; imo magis disertè ipse Christus Dominus commendaverit: nam vestimentorum rudior & horridior austeritas non satis coherere videtur cum communi cibo, vulgato, atque usitato, & cum potu vini, quamquam moderatissimo. Christus autem Dominus tamen, cum solus prandebat, aut cum suis, vilibus aut vulgaribus cibis fuisse contentum credere par sit: quamquam etiam de hoc subesse poterat aliqua dubitatio, ex eo quòd in quodam loco dicitur, (i) quòd *Discipuli ejus abierant in Civitatem (nempe Samariam) ut cibos emerent: Quamquam hoc, inquam, ita sit, certissimum tamen est, Christum non rarò divitum & lautiorum hominum accubuisse mensis: (j) ubi certè id quòd apparabatur, quamquam temperanter & sobrie admodum, manducabat, vinumque, eadem tamen semper moderatione, bibebat. Nempe hoc est quòd idem Christus Dominus gravissime atque urgentissimè objecit invidis atque æmulis ejus Pharisæis, vitam suam cum Præcursoris sui vivendi modo comparans, illis verbis, quæ integrè apponere placet; sunt enim mirum in modum opportuna: (K) *Cui autem similem estimabo generationem istam? similis est pueris sedentibus in foro: qui clamantes coequalibus, dicunt: Cecinimus vobis, & non saltastis: lamentamini vobis, & non planxistis: Venit enim Ioannes, neque manducans, neque bibens, & dicunt: Diæmonium habet: Venit Filius hominis manducans & bibens, & dicunt: Ecce homo vorax, & potator vini, publicanorum, & peccatorum amicus.* Ex quibus id deduco: quòd nempe si Christus Dominus horrido, nimiumque austero, per omniaque vili vestitu usus esset, infamam, & quidem non modicam, præbuisset invidis & calumniatoribus eandem rem exaggerandi atque incriminandi, dissonantiamque notandi ciborum & vestium: quandoquidem (ut nuper dicebam) cum rigidiorè*

(i) Ioan. 4. 8.

(j) Luc. 7. 36. & 19. 5. 6. 7.

(K) Mat. 11. 15.

proffus; austeriore; vilioreque veste non admodum congruere videatur, etsi ea alii sponte offerant, escarum ciborumque lautitia. Quemadmodum igitur Christus Dominus his utebatur ob fines sanctissimos, in hominum quibuscum versabatur utilitatem commodumque: ita dici profecto potest, quod usus fuerit vestibus, non mollibus, non pretiosis, non exquisitis, sed communibus, & utcumque decentibus, quamquam magis ad austeritatem, vulgaremque usum propenderent.

Denique: Nam alioqui milites, qui Christum Dominum Cruci suffixerunt; ad quos saltem ex veteri consuetudine, quam postea reformavit Adrianus Imperator, ut ex Iure constat, (l) pertinebant omnino Christi vestes: non tantam & tam sedulam adhibuissent operam, ut eas inter se se dividerent ac partirentur; caventes, ut ne cuiquam eorum fieret injuria: neque contenderent inter se, utri pars melior esset tribuenda. Hoc enim ex contextu Evangelistarum non obscure constat; (m) ut proinde recte observaverit Jansenius (n) id quod etiam insinuarunt Euthymius & Ambrosius, (o) super omnia vestimenta Christi sortem à militibus fuisse jactam, quamquam specialiter super tunicam; hanc enim, ut unum eorum cederet sorte, maluerunt quam eam scindere, ne periret penitus. Et quamquam totum hoc ad vaticiniorum impletionem factum fuerit, ut notant iisdem in locis Evangelistæ; ex illo tamen deduci videtur, vestes Christi Domini non adeo fuisse viles planeque abjectas, ut non hanc curam diligentiamque militum quodammodo mererentur: fuisseque proinde easdem, ejus rationis quam exposuimus. Atque hæc est, esseque debet, communis sententia, si tamen non ducamur aliquo studio contendendi. De qualitate igitur vestium Christi Domini hæc satis annotare fuerit. De materia nihil est quod annotem, nisi quod omnino fuerint ex lana contextæ; quod operosius probandum non existimo; cum ex hac, & non alia materia, non solum apud Judæos, sed etiam apud alias quasque nationes omnium hominum ferme; vestimenta constarent & texerentur, nondum grassante luxu, qui postmodum sericum, aliosque pre-

grinos usus invexit. De colore diximus in superioribus satis multa, * quæ hic repetere nec vacat, nec licet: eas nempe aut fuisse albas, quod non satis probo, aut potius fuisse (quod mihi magis arridet) coloris lanæ, ad fuscum, gryseumvè colorem accedentis. Quod modo confirmo ex eleganti loco Clementis Alexandrini ita dicentis: (p) *Quod si oporteat etiam aliquem alium colorem querere* (præter album nempe, de quo loquutus erat) *naturalis veritatis per se tinctura sufficit.* Quibus post pauca hæc eleganter subjicit. *Tinctura itaque Sardinica, & alia omphacina, seu oleagina, & alia viridis, rosacea, & voccina, & alia innumerabiles tinctura fuerunt excogitata à perniciosis delectationibus; quo fit ut visus jam sit vestis, non autem integumentum.* Hucusque Clemens. Ut pictores eruditi videant, quam multum à veritate aberrant, qui tunicam Christi Domini externam coccinei coloris plerumque faciunt, pallium verò superius hyacinthini aut cærulei depingunt.

4 Quibus autem partibus constarent vestes Christi Domini, relictis nonnullis investigationibus nimium scrupulosis, hæc paucis habeto. Primum quidem usus fuit tunica interiori, quam nos interulam, sive subuculam nominamus: Namque an aliquibus subligaculis usus fuerit, res est minus comperta, & quæ, ut facile affirmari potest, ita egrè probari, ac difficulter: De hac expressa mentio est in Evangelio: dicitur enim de eadem: (q) *Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum.* Hæc autem, ut habent expressè prædicta verba, assura non erat, quamquam constaret etiam manicis, ut mos erat Hebræis, in modum nostrarium; sed omnino contexta, quod non desunt qui miraculo adscripserint; secus autem omnino se res habuit. Fiebant enim apud Judæos hujusmodi tunice, & quidem frequenter, opere textorio: imò hodie etiam fiunt in Europa: & ut sunt homines Belgæ Artium atque operum exscultores indagatoresque solertissimi, invenerunt Batavi, non multis ab hinc annis hujusmodi vestimenti texendi per totum artem, haud parum ingeniosam: de quo & librum integrum edidit Joannes Braunius. (r) Illud ego

* Lib. 1. c. 9. à 11. 5.

(p) Clem. Alex. l. 2. Pædag. c. 10. post med. ex vers. Gentian. Her. veti.

(q) Ioan. 19. 23.

(r) De Veste Sacerdotali. Amstel. 1680.

(l) L. Div. Adrian. 6 ff. de bon. damnat.

(m) Mat. 27. 35. Marc. 15. 24. Ioan. 19. 23.

(n) Jansen. in concordia, c. 143.

(o) Div. Amb. t. 5. oper. comment. in Luc. lib. 10. c. 23.

(p) Clem. Alex. l. 2. Pædag. c. 10. post med.

miraculo; eoque majestate Christi dignissimo, existimo facile contigisse, quod à plerisque asseritur; illam nempe tunicam factam esse Christo à Virgine Deipara, dum adhuc ipse Christus Dominus esset infans, cum eo tamen crescente crevisse usque ad virilem etiam aetatem. Quod ipsum ego haud improbabiler existimo de aliis Christi Domini vestibus. Neque enim ipsum decuisse videtur, ut per varia crescentis aetatis spatia novis atque novis identidem tunicis uteretur, indigus sartorum auxilio. Certè ipsius vestimenta, sive ante, sive post tempus ministerii & prædicationis ejus, non fuisse usu ac vetustate detrita, illud mihi, nec (ut puto) improbabiler, persuadet, quòd idem Dominus omnium genti suæ Israeliticæ per desertum iter agenti præstiterat omnino idem beneficium, ut constat eo loco, ubi asseritur: (f) *Non sunt attrita vestimenta vestra, nec calcamenta pedum vestrorum vetustate consumpta sunt.* Quod idem contigisse in Christi Domini vestibus quotusquisque pius erit qui non valde probabile existimet? Sed ad tunicam redeo. Illam enim fuisse laneam, & rudem, multi sunt qui censeant; quibus ego non ibo in facias: quamvis re in se ipsa spectata, nihil est quod certè definiri queat; imo potest etiam cogitari, quod reticulati operis fuerit, linea omnino, non (quod putarunt aliqui) confecta ex lino lanaque: cum hoc esset Israelitis lege prohibitum illis differre verbis: (t) *Non indueris vestimento, quod ex lana linoque contextum est.*

(f) Deut.
29.5.

(t) Deut.
22.11.

(u) Mat.
23.9.

5 Super hanc verò interulam Christus Dominus, qui sese communi & usitato modo apud homines regionis & Nationis suæ accommodavit quantum potuit & decuit; usus est longâ & usque ad talos perveniente tunica, ex vulgari prorsus panno confecta, quam zonâ aliquâ, vulgari etiam minimeque curiosa aut exquisita, arctasse & præcinxisse, mihi certum est, vel ex eo solum quod discipulos suos mittens ad evangelizandum, eosque præceptis necessariis instruens, (u) *Nolite, inquit, possidere aurum neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris.* Ferebant enim Apostoli, si quid conjecturâ assequor, in zonis ipsis, quibus præcingebantur (quod nostratibus etiam

rusticis, & mulionibus in usu est frequentissimo) bursas, aut crumenas, quibus continebatur pecunia, non in magna summa, qua opus erat ad usus magis obvios & necessarios: quod tamen postremum de Christo Domino non crediderim, qui omnem hujuscemodi rerum curam, ut planè decebat majestatem & sanctitatem suam, à se penitus abjecerat; & si quæ nummorum erant servanda, aut verò in egenorum usus distribuenda, uni ex Apostolis, Judæ nempe Iscariotæ, curanda & servanda commiserat, ut differte constat ex ipsius narratione Evangelii. (x) Tandem: amiciebatur Christus Dominus ejusdem materiæ pallio, non nimis angusto, utpotè quod ab humeris pendens, aliquid quando ad ipsos humeros ejus extremitates reflecti, atque convolvi poterant: ita enim moris erat apud Judæos, ut observare & cernere est apud Scriptorem eruditum, in æs etiam incisâ eleganti hujusmodi vestitus effigie. (y) Neque in hoc quod diximus, quod nempe Christus Dominus tunica superiori utebatur, & interula, putandus est idem contrarius sibi ipsi, aut egisse contra consilium præceptumve, quod dederat Apostolis, quando eis prohibuit duas tunicas. (z) Ut enim optimè notavit Euthymius, ad eundem Matthæi locum, Christus Dominus, non tunicas diversi usus, aliufve rationis, sed duas ad eundem usum destinatas, & planè ejusdem rationis, prohibuit. Uno verbo: vetavit ferre secum vestes mutatorias, quas neque ipse Christus habuit, ut post multos differte tradidit Thomas Vvaldensis. (a) Quod omne clarius, ut videtur, expressit Lucas illis verbis: (b) *Neque duas tunicas habeatis*, id est; non duplices, duplicatasve, aut in usum mutandi repositas. Illud hic solertè observandum est, gessisse nempe Christum Dominum circa vestimenti sui (saltem pallii) oram, extremitatemque probè assutam, simbriam illam, de quâ expressa, neque rara mentio est in Evangelio. Mulier enim illa sanguinis fluxum multo tempore patiens, fide plena, se immiscuit turbae, & *atigit simbriam vestimenti ejus*, (c) quod iisdem verbis alius Evangelista narravit. (d) Insuper dicitur, quod homines certatim accurrentes ad Christum Dominum,

(x) Ioan.
12.6.

(y) P. Bernard.
Lamy in Isa.
goge.

(z) Mat.
10.10.

(a) Thom.
Vvald. l. 3.
de Doctrina
antiq.
fidei c. 27.
(b) Luc. 9.
3.

(c) Mat. 9.
20.

(d) Luc. 8.
45.

rogabant eum, ut vel simbriam vestimenti ejus tangerent. Et quicumque tetigerunt, salvi facti sunt. (e) Quod idem habet Marcus. (f) Sed non, ut puto, gessit unquam *phylacteria*, quæ gestare soliti sunt Legis doctores. Quæ omnia elucidatione majore egent, ut res hujusmodi minus earum studiosis commodius patefiant, & saltem Pictori, quem instituimus, consulatur. Sciendum est igitur, præceptum esse Israelitis in Lege veteri portare ad oras vestimenti, saltem pallii, simbrias, sive ornamenta quædam, non admodum explicatu facilia: fiebant enim hujusmodi simbria ex vittis coloris cærulei, qui sæpe in Scriptura appellatur hyacinthinus. En verba Legis: (g) *Et dices ad eos, ut faciant sibi simbrias per angulas palliorum, ponentes in eis vittas hyacinthinas.* Idem repetitur alio in loco: (h) ubi etiam simbriarum est mentio; sive hæc assuerentur ad oram vestimenti; (quod ego sat probabile judico, ad eum fermè modum quoniam utimur ornamentis illis, quæ *frangas*, aut *guarniciones* nominamus) sive ab ipso vestimento penderent, sicut pendere cernimus ea, quæ nos vocamus *flecos*; aut *desbilados*, de quo videri potest erudite tractans Hieronymus Oleaster. (i) Gestabant autem hujusmodi simbrias tempore Christi Domini Doctores & Pharisei, sed magis amplas & extensas, quàm alii, quò se observantiores Legis profiterentur. Et hinc intelligitur facile Matthei textus assèrentis: (j) *Omnia opera sua faciunt, ut videantur ab hominibus*: cujus rei veluti rationem assignans, *Dilatant enim, inquit, phylacteria sua, & magnificant simbrias.* Ii enim per omnia atque in omnibus, sanctitatis simulatores, præterquam quod nitidioribus, & magis quam alii longis vestibus uterentur, quas Christus ipse appellavit stolas illis verbis, (K) *Attendite à scribis, qui volunt ambulare in stolis*, majores quàm alii faciebant, & vestibus adungebant simbrias, extendebantque magis *phylacteria*. De simbriis jam diximus. Quid verò *phylacteria* sint, quod scire operæpretium est, & nostro instituto deserviens, paucis accipe. Lege Dei lata Israelitis sancitum erat, ut ipsi præceptorum Domini jugiter essent memores: quem ad finem hæc dicuntur:

(l) *Et ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque, & movebuntur inter oculos tuos.* Hoc ipsi Judæi, qui tempore Christi degebant, à Phariseis, legisque doctoribus nimis ad literam, aut potius nimis carnaliter eruditi, ut implerent; excogitarunt modum scribendi in membranulis præcipuos aliquos Legis locos, quas complicantes mediis quibusdam filis, aut levibus funiculis ex politiori materia confectis, brachio sinistro alligabant & fronti, ut ipsæ, & præcepta in iis scripta, ante eorum oculos moverentur. Cum vero eadem membranulæ usum haberent Legis Domini conservandæ, vocatæ sunt *Conservatoria*, atque (quod idem est) Græca dictione, *phylacteria*: quæ Pharisei, ut se populo religiosiores ostentarent, majora atque ampliora, quædam veluti exactiore, scrupulosioreque, imo (ut arbitror) superstitiosa observantia faciebant. Quibus proinde usus Christus non fuit. Simbriæ autem usum fuisse, demonstrant annotationes Evangelicæ.

6 Fateor (neque me fateri pudeat, qui plura alia, eaque fortassis scitu digniora ignorare me non diffiteor.) Fateor, inquam, ingenuè atque candidè, omnino nescire, an Christus Dominus usus fuerit aliquo capitis integumento, an non? Quantum enim lectione ac diligentia observare potui, de re hac, non solum in Evangeliiis, sed & in Patribus, scriptoribusque gravissimis altum est omnino silentium. Et quidem rem, quæ non modicum ad institutum nostrum attinere videtur, intactam penitus relinquere non tuli. Faciam igitur quod unicuique superest; id est, in medium producere momenta, quibus res in hanc & illam partem suaderi potest: sperans fore, ut eandem docear à viris eruditissimis. Igitur affirmativa pars, quod nempe Christus Dominus usus fuerit cidari, pileo, aut aliquo, quodcumque fuerit, tegumento capitis; ex eo potissimum deduci potest, quod, ut monuimus, idem Dominus ut plurimum adaptavit, accommodavitque sese, in his communibus rebus, usibus receptis suæ regionis, nationisque, cum quibus conversabatur atque tractabat. Docent autem nos auctores omnino graves, atque in his rebus pervestigandis admodum solertes, (m) quod Judæi, etiam tempore

(l) Deut. 6. 8.

(e) Mat. 14. 26.

(f) Marc. 6. 56.

(g) Num. 15. 38.

(h) Deut. 2. 12.

(i) Ad locum proxime citatum.

(j) Mat. 23. 5.

(K) Luc. 20. 46.

(m) D. Fléury de Mérib. Israelitar. part. 2. c. 10. P. Bernard. Lamy in Manud. ad Script. pag. 278.

pore Christi Domini, pileis ad regionis morem conformatis, capitumque regmine utebantur, præsertim, aut saltem, cum in publicum prodibant, aut Templum ingrediebantur, sive ipsorum synagogas: imò illi qui, ut clarius exhiberetur, rem totam in ære incidi curarunt, affirmant huiusmodi capitis integumentum constare ex pileo quodam plano atque rotundo, cui superposita erat oblonga fascia ex lino tenuiori, hinc & inde usque ad medium corporis descendens. Et sanè quod ad rei antiquitatem spectat, non male conjiciunt. Etenim extra dubii aleam omnino est, Nationes Orientales consuevisse capita non tantum tegere, sed ornare; hodieque id ipsum observare. Prætermitto nunc extremi Orientis incolas, quos Sinas appellamus, qui id ita mordicus retinent, quàm quod maxime: gerunt enim plebeii homines pileos rotundos, aliquantulum in altitudinem porrectos; nobiliores verò ac magistratus, quadratos, & multò magis in altitudinem prominentes: Utrique autem semper eos capite gestant, neque deponunt, nisi in domibus, aut inter sese magis familiari aliqua consuetudine colloquentes: aliter numquam, præsertim in publico; nec sese invicem salutantes. Neque enim caput aperire nudareque, censetur inter eos urbanitatis signum, sed potius quid irreverens, ac penè inhonestum. De quibus sat multa ii, qui de illis regionibus scripserunt. (n) Prætereo, inquam, hos. Persas, Medos, Armenosque satis constat antiquitus usos fuisse integumento capitis, quem appellabant *Tiaram*; quod primum feminis in usu fuit, celsit autem postmodum viris præsertim regibus. Collige id ex Suetonio narrante: (o) *Dein* (Armenie regi) *precanti, tiara deducta, diadema imposuit.* Sed tandem apud Medos ipsos & Persas commune virorum fuit ornamentum: quod etiam ex sacro Textu elicitur illis verbis: (p) *Et confestim viri illi vincti cum braccis suis, & tiaris & calceamentis, & vestibus missi sunt &c.* Quid autem rei sit tiara, eleganter descripsit Hieronymus ad hunc eundem Danielis locum, dum ait: *Tiara verbum Græcum est, & usu versum in Latinum, de quo Virgilius, Sceptraque sacerque tiaras. Est autem genus pileoli,*

quo Persarum Chaldaeorumque gens utitur. Quod idem magis ex instituto profectus, tiara quid fuerit, ita explicat ut penè graphicè depingat, scribens ad Fabiolam illis verbis: (q) „ Quartum genus est vestimenti, rotundum pileolum, quale pictum in Ulyseo conspicimus, quasi sphaera media sit divisa, & pars una ponatur in capite: hoc Græci & nostri „ *τιάρα*, nonnulli galerum vocant, „ Hebræi *miznepheth*: non habet „ acumen in summo, nec totum usque ad comam caput tegit, sed tertiam partem à fronte inapertam relinquit: atque ita in occipitio vittâ „ constrictum est, ut non facile labatur ex capite. Idem autem non magno discrimine usurpasse alias per Asiam & Orientem gentes, esset probare atque ostendere non admodum difficile. Sed ad Israelitas Judæosque redeo; quos obtecto capite incessisse, suaderi potest vel solius Scripturæ verbis, ex eo quod in ipsa horris cujusdam, & veluti alicujus punitionis signum est, incedere aperto & nudo capite. Hac enim ratione de leproso cautum est, ut quandocumque maculatum lepra iudicio sacerdotis se esse compererit, capite nudo ambulet. Sed en verba: (r) *Habebis vestimenta dissuta, caput nudam, os veste contactum, &c.* Rursus discooperitio nudatioque capitis, mœroris atque luctus signum esse, aperte constat ex sacris literis. Ob hanc enim causam sacerdotibus, & præcipuè summo, interdicta severissime erat huiusmodi capitis denudatio, etiam cum in mœrore & luctu eorum domus, atque propinqui versarentur; & ob id vestimenta scinderent, & capita nudarent. Etenim narrante sacra historia, cum Nadab & Abiu incendio perierunt, propter oblatum in sanctuario profanum ignem, permissum est populo, & præcipuè propinquis, lugere mortuos; sacerdotibus autem non item, sed severissime id interdictum illis verbis: (s) *Locusque est Moyses ad Aaron, & ad Eleazar, & Ithamar filios eius: Capita vestra nolite nudare, & vestimenta nolite scindere, ne forte moriamini... Fratres vestri, & omnis domus Israel plangent incendium, quod Dominus suscitavit.* Quod idem generali præcepto alibi edicitur: (t) *Pontifex, id est, Sacerdos maximus inter fratres suos...*

(q) Div. Hier. t. 2. Ep. 128. ad Fabiol. pag. mihi 366.

(r) Levit. 13. 45.

(s) Levit. 10. 6.

(t) Ibid. 11. 10. & 11.

(n) Vide Nic. Trigantium lib. 1. c. 7. Alvarum Semmed. 2. p. c. 8. Dominic. Navarrete.

(o) In Neon. c. 13.

(p) Dan. 3. 21.

suos.... caput suum non discooperiet, vestimenta non scindet. Et ad omnem mortuum non ingreditur omnino; super patre quoque suo & matre non contaminabitur, &c. Ex quibus omnibus, si bene perpendantur, satis dignoscitur, Israelitas non nudo capite, præterquam in luctu, incedere solitos. Ad quod amplius confirmandum, consulto prætermitto plurima, quæ facili negotio peti possent ex sacris, profanisque literis. Atque ad hunc modum tegendi decenter capitis perdurasse ad usque Christi tempora, imò hodieque vigere apud Iudæos, docent nos ii quos supra laudavimus. Cum ergo Christus Dominus, ut sæpè monuimus, semet conformavit, quantum decuit, patriæ receptis usu moribus, verosimile non est, incessisse præter, aut contra morem omnium, aperto & nudo capite. Et hæc, omiſſis non paucis, sunt quæ probare & statuere non enerviter posse videntur partem affirmativam.

7 Contra verò pro negativa illud in primis adduci urgenter potest, quòd Imaginum Christi Domini, earum etiam quas summi Artifices expresserunt, vix aut ne vix quidem ulla est, quæ exprimat capite obtecto. Vix, inquam, ulla aut ne vix quidem. Nam quòd alicubi inspiciatur Imago Christi Domini crucifixi Lucensis, tunica talari vestiti, & capite tiarâ contecti; * cujusmodi imagines nonnullæ apud Græcos fortasse conspiciuntur: nihil prorsus ad rem de qua agimus. Illud enim exprimit utcumque reverentiam nostram, non autem rei gestæ veritatem: alioquin dicere deberemus, Christum Dominum affixum cruci fuisse indutum suis vestimentis, quòd est contra Fidem. (u) Ex hoc autem non leve argumentum conficitur ad probandum Christum Dominum nullo unquam fuisse usum capitis tegmine: alioquin non adeò credibile est, in aliqua ipsius Imaginum Pictores per tot secula id ornamentum aut indumentum per summam injuriam omiſſisse. Deinde: Christus Dominus, qui in cunctis rebus suo ipsius prudentissimo utebatur arbitrio, credibile est quòd voluerit in hoc non se conformare aliis, præcipuè divitibus, & magistratibus; vel saltem eò, quòd tegmen capitis, quale in usu erat apud Iudæos, dignitatem auctoritatem

que præ se ferebat; à cujus ostentatione longissimè aberat. Præterea: Dubitari nequit quin incedere nudo capite exposito ardoribus & imbribus, genus sit mirandæ constantiæ atque exempli: hoc autem ipse exhibere fortasse voluit: tum ut ejus discipuli, qui orbem terrarum erant postmodum peragraturi, rudioribus hisce paulatim assuescerent: tum etiam, ut molliores homines hac exercitationis via tacitus quoddammodo reprehenderet. Sanè ut multæ fuerunt nationes, atque hodie fere omnes sunt, quæ integumento capitis uterentur; ita multæ fuerunt, quæ nudo omnino & aperto incederent. Neque prorsus argumento vacat, quòd hoc modo se gesserint Romani præci & severiores; quandoquidem in togatis imaginibus nunquam tale capitis tegmen conspicitur. Qua de re consuli potest Philippus Rubenius, Pictoris frater. (x) Sed hos relinquamus, neque quòd ad præsens attinet meminimus Americanorum, qui ut plurimum nullo tegmine contegebant caput. Certè Hispani nostri veteres non tantum hoc in pace aspernabantur, sed & in bello, pugnantque nudis omnino capitibus; quòd de Vasconibus Hispanica gente eleganter cecinit Silius Italicus, cum ait: (y)

*Galea contempto tegmine Vasco
& alibi:
Nec tectus tempora Vasco.*

quòd idem de Germanis asserit Tacitus illis verbis: (z) *Paucis lorica: vix uni alterive cassis, aut galea.* Et Dio Cassius de quadam Germanorum acie, (a) *Capitibus, inquit, nudis pugnabant.* Et Herodianus de eadem re agens; *Sagittariis nuda Germanorum capita petentibus.* Hæc communiter; quavis earundem nationum alii secus agerent. Sed qui plura velit, adeat eruditum Philippum Cluverium: (b) nobis enim in re hac satius est manum amovere de tabula. Illud verò præterire non possumus, quòd nempe de Adriano Cæsare narrat Aelius Spartianus, cujus ea sunt verba: *Pergrinationis ita cupidus, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarum, præsens vellet addiscere.* Quibus statim subjungit: *Frigora & tempestates ita patienter tulit, ut nunquam caput te-*

R gen

(x) In Eleæ
dis l. i. c.
17. p. 204

(y) Silius
1. de Bello
Punico l.
5. & 111.

(z) Tacit.
de Morib.
Germanor.

(a) Dio
Cass. l. 38.
Herodian
l. 6.

(b) Philip
Cluv. de
Germania
antiq. l. 1.
c. 44.

27. A. G. 2
28. A. G. 2
29. A. G. 2

* In Con-
ventu Ma-
tritenſi Or-
dinis Pre-
dicatorû,
quem de
Atocha
vocant.

(u) Mat.
27. 35.
Marc. 15.
24. Luc.
23. 34.
Ioan. 19.
23.

27. A. G. 2
28. A. G. 2
29. A. G. 2

27. A. G. 2
28. A. G. 2
29. A. G. 2

geret. Sicut neque illud licet premittere quod de Gregorio Lopezio Hispano, qui apud Occiduos Indos deguit vitam insignis probitatis, non semel narrat Franciscus Losa Presbyter, ejusdem Vitæ scriptor: (c) ille enim numquam operimento aliquo caput obtexit, sed apertum & nudum penitus ostendit: sive hoc reverentia quadam eximia erga Deum Opt. M. quem semper ferebat in oculis, faceret: sive, ut idem de se ipso professus est, quod putaret esse hujusmodi capitis tegmen non admodum homini necessarium. Quæ duo postrema ideo commemorare libuit, ut si non probari, saltem illustrari aliquo modo possit res hæc de qua agimus: ut proinde probabile appareat, sine ullo capitis tegumento, aut domi, aut foris agentem, incessisse semper Christum Dominum. Quod si ita fuit (rem quippe non ego diffinio) mirum est quod hujusmodi nullo modo meminerint ii qui res alias minutius atque scrupulosius sunt confectati. Illud hic dumtaxat nequeo non monere Pictorem; nempe, quod dato atque admissio, priorem dicendi modum esse probabilem (certum enim atque exploratum non erit unquam, quantum ego arbitror) tamen deduci ad praxim nunquam deberet à Pictore cordato atque erudito: res enim esset nimium insolens atque exotica, quod Imaginem Christi Domini galeratam, pileatam, aut quoquo modo capite contectam cerneremus, quam nudo prorsus capite à multis seculis adipe-ximus.

8 Denique: An Christus Dominus calceamenta aliqua portaverit, an secus? atque adeo an pingendus sit quoquo modo calceatus, an vero omnino nudipes? questio est, quam agitarunt, modoque agitant plerique, majore fortasse conamine, quam fructu. Ego verò qui partium studio nullo teneor, dicam sinceriter quod mihi videtur longè & quamplurimum probabilius. Principio enim assero, Christum Dominum, ut plurimum & regulariter (ut dicimus) non ambulasse neque incessisse omnino nudipedem. Et quidem ad hoc probandum, & firmiter statuendum, satis superque esse deberet id quod eximius Præcurfor de Domino nostro atque suo omnino claris verbis asseruit, ea enim sunt: (d) *Veniet au-*

tem fortior me, cujus non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum ejus. Ubi Christum Dominum incessisse aliquomodo calceatum Ioannes supponere videtur, ut rem plane evidentem atque notissimam. Satis, inquam, superque deberet esse probatio hæc, si non subtilioribus interpretationibus contraireretur. Sanè negabit nemo prudens, ea verba quomodolibet posse detorqueri ad proverbialem loquendi modum; hoc est, quod non se reputabat Ioannes dignum, ut Christo Domino, etiam in ministerio abjecto atque vilissimo, famulareretur: id quod Hispanicè dicimus, *No merezco descalzarle.* Sed quivis etiam prudens & cordatus advertet, esse longè probabilius Ioannem Baptistam simpliciter omnino, & sine ullo rhetorices fuce aut arte loquentem, ea verba protulisse, quæ Christo literaliter (quod dicimus) & absque ambage ullo competerent, aut eidem possent ad literam adaptari. Atque ita planè intellexisse videtur Augustinus Parens, dum inquit: (e) *Nam de iis calceamentis, quibus calceati ambulamus, consolatur me idem Dominus meus. Si enim ille calceatus non esset, non de illo Ioannes diceret, Non sum dignus solvere corrigiam calceamentorum.* Ingens proflus argumentum hoc: quod tale visum est doctissimis hominibus; imò & videbitur semper iis, qui rem hanc non præjudicata opinione tractaverint. Sed & alia suppetunt non minus urgentia, quæ patebunt inter rem hanc plenius discutiendam. Itaque Christum Dominum, quem nudis omnino pedibus non incessisse factum argumentum evincit, soleis, caligis, aut sandaliis usum esse nemo prudens merito dubitaverit. Conjunxi tria hæc nomina, quod rem unam eandemque planè significant; ut multis orbis literario persuasit vir eruditus, qui de re hac, nempe de *Caliga*, libellum, brevem quidem, sed multa refertum antiquitatis cum sacræ, tum profanæ cognitione, conscripsit. (f) Est igitur *Caliga* vel sandalium, ut in dicto Opusculo laudatus Auctor expressa etiam icone depinxit, quod item præstitit allegatus supra Pater Bernardus Lamy; tegumentum non cruris, neque pedis ad partem superiorem; sed plantæ, quam munitam soleam gestabant in Palæstina vulgari-

(c) Cap. 30. 17. & alibi.

(e) D. Aug. ser. 42. de Sanctis.

(f) Julius Nigr. de Caliga.

(d) Luc. 3. 16.

ter

ter homines : ad eum ferme modum (ut rem faciamus evidentiorē) quo hoc calceamenti genere utuntur Patres Franciscani Ordinis , quos de Observantia nuncupamus. Alligabant igitur soleas , qui his utebantur , pedi , aut infimæ tibix parti , corrigiis hinc inde connexis. Et hoc planè est calceamenti genus , quod *Caligam* vocarunt , tam in exercitu milites , quàm vulgares præsertim homines alibi. Quod totum eleganter elucidat & adstruit laudatus nuper Auctor tota sua Dissertatione de Caliga. Ut igitur ad rem de qua agimus revertamur : usus est Christus Dominus proculdubio hoc calceamenti genere. Hoc probant supra allata Ioannis Baptistæ verba. Alligabatur enim Caliga ; aut solea , pedi corrigiâ aliqua , vulgari nempe , & parvi prorsus pretii ; quod satis indicant verba illa Abrahami cum uno ex Pentapolis rege loquentis , (g) quòd *à filo subtegeminiis usque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus quæ tuæ sunt*. Id est , ne vilem quidem rem , ac minutam. Sed magis adhuc disertè intentum idem probat præceptum Christi datum Apostolis. Ubi enim juxta Lucæ Evangelium jubentur Apostoli non saccum portare , nec peram , neque calceamenta , habetur perspicuitate summa apud Marcum : (h) *Sed calceatos sandaliis* : quæ genuina omninoque germana utriusque loci concordantia est , ut passim viderunt interpretes : Christus autem Dominus ea credendum est aliis injunxisse præcipisseque , quæ ipse exemplo præstabat , juxta scitum illud : (i) *Cæpit Iesus favere & docere*. Cum ergo discipulis jussisset , & præscripserit , ut in prædicatione Evangelii procederent calceati sandaliis ; dicendum prorsus est , his juxta communem morem usum esse eundem. Quod amplius illustratur ex illo , quòd dormienti Petro in carcere , cum Angelus eum excitasset à somno , (j) *Præcingere* , inquit , *& calcea te caligas tuas* ; Græcè *τα σανδαλία σου*. Quam vertendi rationem , ut scilicet caligis sandalia respondeant , multis ostendit laudatus Nigronius. Nunc sic probare pergo. Apostoli , & præcipue eorum Princeps Petrus , id vitæ instituendæ genus sequuti sunt , quod à Christo non verbis tantum , sed & magis exemplis didicerunt. Cùm

ergo caligas , aut , quod idem est , sandalia gerens Petrus describatur , sic nimis consequens , iisdem usum fuisse eorum præceptorem atque Magistrum. Vidit hoc vetus & severus Auctor Clemens Alexandrinus , qui eidem subscribens sententiæ , de soleisque sive sandaliis sermonem instituens , (K) *Tenuis* , inquit , *ac simplicis calceatura testis sufficit Ioannes , qui dicebat se non esse dignum solvere corrigiam calceamenti Domini. Non enim curiosos aut superfluos habebat calceos , qui veræ philosophiæ typum ostendebat Hebræis*. Hucusque Clemens sat eleganter.

9 Neque verò ut opinemur aliter , movere satis possunt rationes aliquæ , quæ pro Christi Domini omnimoda pedum nuditate , non sine plausu aliquo , produci possunt. Quarum prima illa est : Quod Christus Dominus discipulos mittens ad prædicationem Evangelii , jussit ne calceamenta portarent , ut apertè constat ex Evangelistarum verbis. (l) Secunda : Quod quando Christus crucifuit affixus , nudatus utique fuit vestibus , at non calceis : quo factum est , ut milites , qui leguntur divisisse sibi vestimenta , non legantur partitos esse sibi calceos. Hæc duo momenta eleganter juxta atque vehementer , ut moris ipsi est , in medium attulit Divus Hieronymus , dum inquit : (m) *Moyses & Iesus Nave nudis in sanctam terram pedibus jubentur incedere , & discipuli sine calceamentorum onere , & vinculis pellium , ad prædicationem novi Evangelii destinantur : & milites , vestimentis Jesse sorte divisis , caligas non habuere , quas tollerent ; nec enim habere poterat Dominus , quod prohibuerat servis*. Quibus addi tertia veluti ratio momentumve potest : quòd nempe Magdalena recumbenti Christo pedes laverit , & quidem non alia prorsus aqua , quàm lacrymis. Hoc autem non videtur commodè potuisse fieri , nisi Christus esset nudis pedibus , atque ita communiter incederet. Veram hæc omnia , aliaque fortassis hujusmodi , tanti non sunt , ut propterea à sententia , quam omnino probabilius adstuximus , recedamus. Ad primum enim : Iam supra ostendimus , Christum Dominum prohibuisse Apostolis calceos ; eos nempe quibus utebantur ditiores , &

(K) Clem Alex. Pædag. l. 2. c. 11.

(l) Luc. 9. Mar. 10.

(m) Div. Hier. Ep. 72. Ad Eustoch. de Custodia virginittis.

(g) Gen. 24. 23.

Luc. 10. 4

(h) Marc. 6. 9.

(i) Act. 1.

(j) Act. 12. 8.

qui vitam degebant magis commodam: calceos, inquam, qui totum pedem omnino contegerent; non vero caligas, soleasvè, sive sandalia: imò oppositum constat relatis supra verbis: *sed calceatos sandaliis*. Unde non est cur in hoc diutius immoremur. Secundum facillime præcluditur: Nam vel Evangelistæ vestimentorum nomine comprehendisse calceamenta verosimile est: vel milites, qui Christum crucifixerant contempserunt soleas, exigui rem valoris, aut planè nullius pretii. Ad tertium non difficilior est solutio. Dicimus enim Christum Dominum in convivio quò exceptus est à Phariseo, nudis omnino pedibus recubuisse: veterem prorsus antiquorum omnium, ipsorumque adeò Iudæorum morem sequutus; ut discalceati in lectis accumberent mensæ, ne fortè calceamentorum sordibus lectorum stragula macularent. Notum est hoc cuiusvis bonis literis mediocriter instructo. Hinc illud Martialis (n)

(n) Mar-
cial l. 3.
Epigr. 50.

*Deposuit soleas: affertur protinus in-
geni: inter lactucas oxyarumque liber.*

ad quem locum congeserunt plura Pater Mattheus Raderus, & D. Ramirezius de Prado, quem etiam consule in Pentecontarcho. (o) Sed de re hac fortassis alibi sermo redibit. Manet ergo Christum Dominum communiter usum fuisse soleis sive sandaliis, & hoc modo fore pingendum: quo etiam ad concordiam reducuntur Theologi atque Auctores gravissimi; inter quos, qua par est reverentia, suspicimus S. Bonaventuram, qui sacrosanctorum pedum Christi Domini nuditatem videtur adstruere. (p)

(p) D. Bo-
nav.
opusc. de
Sandaliis
Apost. t.
7.

10 Poterant videri satis hucusque dicta, ut hujus capituli titulo responderent. Verùm quia eidem non parùm deferviet; illud breviter addo, quod nempe cum sæpe sæpius Christum Dominum comitantes depingantur Apostoli, hi ad eundem ferè modum, quod ad vestitum & habitum attinet, veniunt depingendi. Levis igitur & imperitus error Pictorum est, quod illi rubris, cæruleis, aliorumvè colorum tunicis induti represententur: multoque magis, quod in iis tunica atque pallium co-

loribus, illisque nimium in oculis incurrentibus, differant: cum hæc ipsa in ipso Christo Domino minime probentur, ut satis constat ex iis quæ supra disseruimus. Ergo pingantur palliis & tunicis coloris unius, albi (si quis erit cui hoc magis placeat) quamquam nihil candidis & splendentibus: aut fuscis (quod mihi magis arridet) non oblongis palliis, tunicisvè, neque amplis admodum, zonis vulgaribus præincti; & quod in dictis approbavimus, calceati caligis, sive sandaliis. Atque hinc, nisi nimium fallimur, erit eisdem pingendi ac representandi modus longe probabilissimus. Crediderim facile illos, si non rudioribus in plurimum, saltem incultioribus vestibus usos, quàm ipse Christus Dominus: non quòd ille molles (absit hoc) pretiosasvè, aut exquisitas quoquo modo gestaverit; quin imò rudes, omninoque vulgares, id quod supra ostendimus: sed quod majestas sua, dignitasque, per omnia à sordibus abhorrens, nescio quid præ se ferebat, ut ego judico, quòd illum aliquo modo fecerneret, adhuc in hac re, ab incultissimis piscatoribus, proletariæque plebis hominibus, quales omnino fuerunt Apostoli, quantum attinet ad conditionem seculi. Dixi supra, quòd ad vestitum attinet, & corporis habitum: Nam quòd ad vultum lineamenta figuramque, res prorsus incerta est, & permixta cuiusvis arbitrio: nisi quòd D. Petrus eadem ferme oris specie semper atque constanter depingi solet; sive hoc ex quadam traditione proveniat; sive (quòd magis arbitror) derivetur à perverstitis Imaginibus, de quibus, ut monuimus supra, meminit Eusebius. * Jacobum autem consanguineum Christi, qui propterea dictus est ab Apostolo *frater Domini*, ipsum nempe qui postmodum fuit Ierosolymorum Antistes, fuisse ipsi Christo Domino facie vultuque persimilem, non desunt qui crediderint. Verùm de hoc suo loco nonnulla dicemus. * Interim quòd ad ætatem spectat, depingendi Apostoli senes non sunt, sed viri ætatis integre ac consistentis; in quâ sanè sunt à Christo delecti, ut conveniebat iis qui postmodum (& aliqui per annos non paucos) erant ipsi Christo Domino in carne mortali super-

* Sup. c.
8. n. 4.

* Lib. 6.
c. 4.

victuri. Certè Joannes Evangelista juvenis erat, ut probari potest ex Ecclesiasticæ Historiæ monumentis; Petrus autem omnibus illis natu grandior, quamquam non (ut assolet pingi) planè senex: cum, re ad supputationem redu-

cta, probabilius (quod nos ipsi alibi, quamquam non omnino exactè, tentavimus) (q) vix Petrus cum à Christo Domino ad Apostolatam ascitus est, quadragesimum annum excederet.

(q) In nostris Concion. Hispanic. to. 2. ser. 1.

CAPUT X.

DE BAPTISMO CHRISTI DOMINI, EJUSQUE tentationibus in deserto; atque hujus utriusque rei Imaginibus.

Am propitio Deo, Christi Domini, quo potuimus modo, elaboratam imaginem absolvimus. Jam, inquam, quod satis visum est diximus de Christi forma, deque ejus habitu. Proinde recta procedendi methodus postulat, ut ejusdem vitæ sacrosanctæ res gestas, quantum ad institutum iter spectat, prosequamur, quamquam id ipsum facturifimus, quo convenit delectu. Primum igitur sese offert Christi Baptismus, cujus, sicuti & aliarum rerum historiam, prolixius recensere, non est hujus Operis. Duo sunt in hujus rei Imaginibus, quæ observatione & admonitione egent: quorum primum, ut ingenuè fatear, mihi maximopere displicet. Illud est: quòd cum Christus Dñs repræsentatur à Pictoribus à Præcurfore suo baptisma suscipiens, non aliquanto profundiusmersus aquis, ut par erat, depingitur; sed talo tantum tenuis, aut ut summum, vix ad medietatem tibiæ. Ineptum hoc, & penè dixerim ridiculum, quanvis factum spectemus à peritis, & magni nominis Artificibus. Principiò enim non talis erat Jordanis fluvius, in quo Christus Dominus baptismum suscepit, imò & instituit, qualis (ut ita dixerim) hic noster, qui Mattitenses arenas alluit, imò quandoque vix tingit: sed erat, estque, licet non admodum grandis aquisque tumens, is tamen in quem poterant homines immergi profundius non admodum à ripa proveci. Deinde etiam: quia, ut communiter explicant Interpretes, exponentes illa Matthæi verba, (a) Et baptizabantur ab eo in Iordane; non aliter homines baptizabantur ab il-

lo, nisi fluvio fortasse non semel, sed bis aut ter sese totos immergentes, deducente illos Joanne Baptista, manique eorum capitibus superponente, aut etiam aquam fundente super capita. Ineptum igitur est, ut depingatur Christus Dominus pedibus tantum tenuis, aut mediis tibiis aquam attingens, & non potius (ut etiam melius depictum vidimus) pectore tenuis immerfus, eò præsertim titulo, quòd cum Christus Dominus in sui ipsius baptisate baptismi sacramentum instituerit in flumine Jordane immerfus; (b) ex eo proculdubio ortum traxit, quòd Ecclesia antiquitus non solum Orientalis, sed & Occidentalis, per immersionem suscipientis, baptismum conferret, sive trinam, sive unicam, pro ratione consuetudineque locorum, & Ecclesiarum, quemadmodum præter antiquiores elegantissime docuit Gregorius Primus Pontifex & merito & nomine Magnus, cujus verba, etsi paulò longiora, si hic transcripsero, pius doctusque lector æqui, bonique confulet. De trina, inquit, (c) mersione baptismatis, nihil responderi verius potest, quàm quod ipsi sensistis: quia in una fide nihil officit sanctæ Ecclesiæ consuetudo diversa. Nos autem quòd tertio mergimus, triduanæ sepulture sacramenta signamus, ut dum tertio infans ab aquis educitur, resurrectio triduanæ temporis exprimat: Quod si quis fortè etiam pro summæ Trinitatis veneratione existimet fieri, neque ad hoc aliquid obsistit, baptizando, semel in aquis mergere: quia dum in tribus personis una substantia est, reprehensibile esse nullatenus potest, infantem in baptisate vel ter vel semel immergere, quando in tribus mersionibus perso-

(b) Magister in 4. sent. dist. 3. Cayet. in 3. p. q. 66. art. 2. Sotus dist. 3. q. unica art. 2. & 6.

(c) Div. Greg. to. 2. epist. 41. Registr. ad Leandr.

(a) Matt. 3. 6.

narum trinitas, & in una potest divinitatis singularitas designari. Cæterum ad rem, de qua agimus; nempe quod Christus Dominus in baptismo suo, mersione in Jordanis aquas usus fuerit, elegans & notus est locus Nacianzeni, qui de Baptismo Christi Domini loquutus, (c) *Ascendit, inquit, Iesus de aqua, secum quodammodo demersum educens, & elevans mundum.*

2 Neque huic doctrinæ adversatur, quod depingatur frequenter Baptista Præcursor aquam ex concha in caput Christi Domini profundens. Ut enim supra innuimus, adjuvabat Joannes eos quos baptizabat, manu leniter admota capitibus, ut toti non nihil mergerentur; aut manibus conchavè effundens aquam super capita: Quod totum uno vel alio modo præstitum, ut per se sit evidens, pertinet ad lavacrum. Et hoc modo, qui majorem reverentiam exprimit, baptizans pingitur Christum Dominum; cui factò ratio alia, neque ea incongruens, subesse potest: ita namque docemur, muto modo loquente Pictura, mersionem non necessariam esse ad baptismi susceptionem: ut non pariter & eodem saltem prorsus valore fiat, si præstetur per modum effusionis aquæ, aut asperisionis: quod solide, ut semper, docuit Doctor Angelicus illis verbis: (d) *Dicendum, quod aqua assumitur in sacramento baptismi ad usum ablutionis corporalis: per quam significatur interior ablutio peccatorum. Ablutio autem fieri potest per aquam, non solum per modum immersionis; sed etiam per modum asperisionis vel effusionis. Et ideo quamvis tutius sit baptizare per modum immersionis (quia hoc habet communior usus) potest tamen fieri baptismus per modum asperisionis, vel etiam per modum effusionis, &c.* At qui de hujusmodi rebus operosius velit erudiri, adeat Doctores Theologos, de Sacramento Baptismi differentes: nos enim paulò longius sumus prolapsi, quibus pro instituti nostri ratione fat est monuisse, ineptum esse, Christum Dominum in sui susceptione baptismi depingi vix aquam pedibus attingens, aut ea vix supra talos ipsius ascendente. Jam quod Angeli depingantur tenentes manibus Christi Domini vestes, dum nudus suscipit baptismum; quamquam non representet exactam, aut narratam ab Evangelii-

stis historiam; pium tamen admodum est, atque imitatione dignissimum, ad designandam eximiam reverentiam, quam Angeli exhibuere semper à Verbo Divino assumptæ humanitati: præsertim cum paulò post visuri simus Angelos in deserto eidem Christo Domino ad mensam ministrantes.

3. Majore fortassis consideratione dignum existit quod secundo posuimus loco; quod nempe sæpius, imò semper, in quotquot hujus rei hucusque videre licuit Imaginibus, depingitur Christus Dominus æterni sui Patris suscipiens testimonium, Spiritu Sancto etiam sub columbæ specie adstante super caput ipsius, dum adhuc ingressus fluvium, baptismum suscepit. Hoc autem non ita contigisse, Evangelii suadent divina verba, si rectè & cum judicio perpendantur. Docent enim, testimonium redditum atque perhibitum ab æterno Patre fuisse Christo; non quidem dum actu baptizaretur, sed postquam baptizatus est, & jam egressus à Jordanis aqua. En Matthæi verba: (e) *Baptizatus autem Iesus, confestim ascendit de aqua. Et ecce aperti sunt ei caeli, & vidit Spiritum Dei descendantem sicut columbam, &c.* quibus si clariora quis optet, ecce quæ reposuit Marcus, Matthæi veluti assecla, & interpret: (f) *Baptizatus est (Jesus) à Joanne in Jordane. Et statim ascendens de aqua, vidit celos apertos, & spiritura tamquam columbam descendantem, & manentem in ipso. Et vox facta est de caelis: Tu es filius meus dilectus, in te complacui.* Ecce ut vides exactissimè rei gestæ ordinem & historiam: ut planè ex illa fiat evidens, non antè, sed postquam Christus Dominus ab aqua Jordanis exiverat, apparuisse Spiritum sanctum sicut columbam supra ipsius sacrosanctum caput; intonuisseque vocem paternam, quæ filius agnoscebatur, prædicabaturque: Cum tamen Pictores nostri utrumque conjungant; nempe Christum Dominum actu ipso baptismum suscipientem, columbam, hoc est Spiritum sanctum sub hujus avis specie, supra caput ejus adstantem; & reserato cælo, Patris (quem etiam depingunt) vocem mirificè personantem: quæ quantumlibet effectus ad extra, ut Theologi loquantur, quomodo aut qua ratione dici vox solius Patris possit & debeat, operosius disquirere,

(c) Naz. Orat. in sancta lumina.

(d) Div. Thom. 3. p. q. 66. art. 7. in corp.

*Qui adhuc vigeat tempore Doctoris Angelici.

(e) Marcus 3. 16.

(f) Marcus 1. 9. & 10. & 11.

longissimè abest à præsentis operis instituto. Quibus tamen non obstantibus, censeo, reprehendendos non esse Pictores qui ita pinxerunt, aut eodem modo in posterum depinxerint: Tum quia res est jam nimium recepta, & quæ jam diu spectantium oculis ac mentibus infederit. Tum etiam, quia hoc de Christo Domino Patris æterni testimonium, & ipsius Spiritus sancti, statim exhibitum est, atque Christus exivit ab aquis Jordanis, suscepitque Joannis baptismi: & ut fert commune axioma, quod parùm distat, nihil distare videtur. Tum denique: quia si aliter factum depingeretur, non ita facilè homines agnoscerent id contigisse immediatè post susceptum à Christo baptismi, quod operæpretium est agnoscere; eo potissimum titulo, quod cum Christus Dominus baptismi Joannis suscipiens, se gesserit ad oculos hominum (specie saltem & umbra) peccator, exemploque suo mirifico homines ad poenitentiam alliciens & exhortans, ipse (quod rei ipsa erat) tamquam deletor ac victor peccati, testimonio Patris probaretur.

4. Caterum quid si tota hæc res alio modo, non minus, imò magis commodè representaretur, atque exhiberetur in tabulis? Quonam, inquis, modo? nempe hoc: quod depingerentur Jordanis fluenta, & ea circum plurimi, Joannes ipse Baptista melote sua indutus, Christus Dominus tunica vestitus, non siccis capillis, genibus ad Deum flexis, & supra ipsum, columbæ specie Spiritus sanctus, Paterque æternus, reserato celo conspicuus. Quid? nonne totum hoc magis commodè prædicto modo depingeretur? Fortassis, inquires: at inauditum est, & novum proculdubio. Esto, inquam. Sed videamus, an fundamentum, idque gravissimum, habeat in narratione ipsa Evangelicâ. (g) *Factum est autem, inquit S. Lucas, cum baptizaretur omnis populus, & Jesu baptizato, & orante, apertum est cælum: & descendit Spiritus sanctus corporali specie sicut columba in ipsum: & vox de celo facta est: Tu es filius meus dilectus, in te complacuit mihi.* Totum locum integrum apposui, ut luce clarius meridiana videas ordinem serie inque rei gestæ, & clarificationem: (ita enim appellare malimus) Christi Domini

factam esse, non dum ipse baptizaretur, sed postquam baptizatus est; seu quod idem est, *Jesu baptizato*; neque id solum, sed *orante*: quo nihil expressius dici potuit. Verùm restat, objicis, ut hic explicandi & rem declarandi modus alicui gravi placuerit Interpreti. Placuit sanè gravissimo, & qui mihi plurimum est inlar: tantum viri apud me valet gravitas & authoritas, (h) *Lucas, inquit, orante Christo apertos celos, & columbam descendisse narrat: itaque credendum est eum, simul atque in terram evasis, sese in genua provolvisse, ut reverenter Patris testimonium exciperet. Nam & filii bene instituti dum ipsos parentes alloquantur, caput aperiunt.* Hucusque Maldonatus. Quod totum propono, ut maximè probabile: nam si qui erunt, quibus antiquior pingendi modus plus arrideat, defendereque velit Pictores veteres, cum his funem contentions trahere non est cordi. Et hæc satis fuerint, quod attinet ad Baptismum Christi.

5. Hunc autem statim sequuta est profectio ejusdem in desertum; quod quidem si rupibus horridum, usque asperis atque præruptis depingatur, non ineptè fiet: sed & insuper addi oporteret inter ipsas proceras & sylvestres arbores, errantes feras; quibus, præsertim in desertis locis, Palestina satis abundat. Hoc enim valde congruit cum eo quod Marcus narrat (i) *Erat in deserto quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, eratque cum bestijs.* Jam quod accedens ad illum tentator, visibili & humana forma depingatur, maxime placet viris doctis, qui insuper probant, ut representetur specie viri sanctitatem profitentis. Sed neque illi, neque cordatus aliquis probabunt unquam, probareve possunt, pingi illum indutum habitu omnino simili illi, quem gerunt Religiosorum Ordinum, seu quos Mendicantes, seu quos Monachales vacant, professores. Hoc enim magis, ut arbitror, hæreticam satyram impietatemque redolet, quam quidvis aliud. De quo quia satis multa diximus supra, nihil hic addimus, arbitrantes sat esse quod depingatur confectus macie, capillis hispidis, & rudiori aliqua pelle utcumque coopertus. Quod verò ejusdem capiti parva affingantur cornua, aut pedibus gryphorum ungues,

(h) Joan. Maldon. Comm. in Matt. c. 1: v. 16. col. 82.

(i) Marc. 1: 13.

* Lib. 2. c. 16. h. f.

(g) Luc. 3. 21. 22.

(g) Luc. 3. 21. 22.

(g) Luc. 3. 21. 22.

non

non erit incongruens. Tamen enim Christum Dominum latere nullo modo posset, quisnam esset, qui ad illum tentaturus accederet; tamen per hoc magis spectantium oculis consulitur; illudque monitum observatur frequenter traditum à peritis Theologiae Mysticae, quod nempe diabolus; non solum alicui apparet, sed & illum alloquens, vix aut ne vix quidem possit efficere, quin externè aut potissimum internè aliqua signa sui non relinquat, quibus illusionis falsitas sat caveri possit, & agnosci. Et hoc quidem quantum ad formam demonis visibilem spectat, in prima tentatione cum Christo Domino congregientis. Nam quod ad posteriores duas attinet (ne hoc relinquamus intactum) non improbabile est, & est insuper valde plausibile, quod, velut Protheus, induerit alias formas omnino dissimillimas; nempe, in secunda, radiantis Angeli speciem, utpote certamen iniens, in quo ad gravius enormiusque peccatum incitabat; scilicet ad vanam gloriam, ambitionem, tentationemque Dei; & erat magis congruum Angelo, assumere Christum in pinnaculum templi. Tandemque in tertia, in qua regna mundi, divitias, potestatemque promittebat; credibile est imperatoria quadam majestate, purpuraque semet exornavisse, ut valde probabiliter adstruit doctus oppido atque eruditus Author. (j) Quae quidem omnia, ut valde probabiliter asserta, vel maxime spectant ad Pictorem non ineruditum. Diabolus insuper depingunt hoc loco, atque in hoc primo certamine, Pictores, & quidem frequentissime, tres quatuorve lapides manu ferentem, atque ostendentem Christo Domino; eò quod legerint in Evangelio prolatum illud ab ore diaboli: (K) *Dic, ut lapides isti panes fiant.* Non hoc ego erroris coarguo; sed moneo, quod nec error esset, illum depingere manu signantem atque ostendentem lapides in solo jacentes circa Christum, vel ad pedes ejusdem: & hoc vel maxime insistendo in Latina significatione pronomini *isti*, quo Latine proprie significatur, non quod nobiscum gerimus, in nobis est, aut valde prope nos, ut illud tangamus, aut possimus tangere: sed magis illud, quod indigitamus è regione positum, sive in

conspectu nostro. Clarius: Pronomen *iste, ta, ud*, non correspondet Hispanico *este, este, esto*; sed potius Hispano pronomini *esse, sa, so*, quod quidem urgere, atque demonstrare facile possemus meliorum Authorum; & purioris latinitatis illustribus exemplis. Sed consuetari nolumus minutias Grammaticas; praesertim cum fateamur, apud Scripturam ipsam Ecclesiasticosque Authores, pronomina *hic* & *iste* saepissime confundi.

6 Quod ad secundam tentationem attinet; discernere quis locus Templi fuerit illè, ad quem ductus est Christus Dominus à demone praecipitium suggerente, cum dicitur: (l) *Statuit eum super pinnaculum templi, & dixit ei: Si filius Dei es, mitte te deorsum: visum est viris impensè doctis explicatu difficile; & consequenter non facile discernere, qua sit ratione hoc factum depingendum à Pictore erudito. Ego vero ommissis aliorum opinamentis, ajo, locum illum non alium fuisse quam peribolum, aut quem Hispanicè nominamus, *el balaustre*, superius & magis elevatum, tectum circumdantem: qui ideo erat extractus, ne quis in ipso tecto consistens, aut ambulans, facillè laberetur aut caderet. Erant enim tecta ipsius Templi, quemadmodum & alia domorum in Palaestina regione, in aliisque Orientalibus, non acuminata & fastigiata, ut sunt nostratia per Europam; sed omnino plana: adeò ut in iis ambulandi, confabulandi que commodus locus existeret. Peribolus autem ipse, pinna, aut pinnaculum templi, Graece *πτερυγιον* dictus est, quia quodammodo ab aedificiis exibat, ac veluti in aëre pendere alae similis videbatur. Igitur, *Statuit eum super pinnaculum templi*, idem est atque collocavit illum super ipsum peribolum: aut, ut Hispanicè loquamur hominibus praesertim Hispanis, *Le puso sobre el corredor, la barandilla, o el balaustre* partis templi longè superioris: Ut proinde eruditi Pictoris fuerit, si hoc neque alio modo, depingatur id factum.*

7 Quod ad postremam autem, quam diabolus machinatus est, tentationem attinet, quae in Evangelio refertur illis verbis: (m) *Iterum assumpsit eum diabolus in montem excelsum valde: & ostendit ei omnia regna mundi, & gloriam eorum, &c.* cum certo

incol (1)
nobis
m. m. m.
m. m. m.
m. m. m.

(j) Pat.
Alphonf.
Salmeró,
tom. 4. tr.
22.

(K) Matt.
4. 3.

(l) Matth.
4. 5. 6.

(m) Matt.
4. 8.

certo certius sit, omnia mundi regna ex cacumine montis, quantumlibet alti, ostendi & videri nullo modo posse, non parum in hujus loci explanatione sese torquent Interpretes. Ego verò, quod ad institutum nostrum attinet, sicubi factum hoc aliquando oportuerit depingi, satis dicere arbitror, diabolum arte sua exquisitè Magica, in objecta oculis aëris parte representasse, atque ostendisse Christo Domino, ut in excellenti prorsus perspectiva fieri aliquomodo assolet, ingentes earum rerum apparatus, quibus mundus inhiat, & quas mundani homines maximè percipiunt. Tales profectò sunt, excelsa & magnifica palatia, auream, argenteam, gemmatamque etiam suppellectilem, immensos pecuniarum acervos, purpureos, atque holosericos amictus, aureos thronos, triumpho ostentationem, triumphalesque currus; aliaque id genus plurima: Ad quæ diabolus respiciens, subjunxit; *Hec omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me*: satis superque scius, quot & quantos harum, imò non adeò pretiosarum rerum avidè percipidos inueniat, faciatque earum potiendarum ostensione, sui adoratores abjectos, & indignos. Circa utramque verò illud etiam quaritur ut difficile, an nempe diabolus vi sua, quâ pollet, arripuerit Christum per aëra de deserto ad templum, & de templo ad montem? an verò non ita; sed tantum eo modo, ut pedibus ambulanti præiverit, & quasi manu duxerit? Neutrum, quantum memini, vidi depictum. Scire tamen quonam modo res contigerit, Pictoris intererit. Non pauci sunt Authores gravissimi, qui rem priori modo contigisse asserant: ut scilicet diabolus Christum Dominum arripuerit per aëra volantiem: hujusmodi sunt Hieronymus, Gregorius, Stravus, Authorque Operis imperfecti. Alii verò, ut Origenes & Euthymius, quibus accedunt alii, posteriori modo rem factam existimant, quibus ego libenter accederem, nisi revera obstaret gravissimorum Patrum ratio atque authoritas. Ergo assero, Christum Dominum asportatum à diabolo per aëra perductum, atque volantiem. Atque ut ita statuiam, ut nuper dicebam, me cogit tantorum Patrum ratio atque authoritas. Authoritas quidem: est enim

ingens Hieronymi, (n) Chrysostomi, Gregorii, & quod non postremum est, Divi Thomæ, (o) ut præteream quòd eidem sententiæ subscribunt Beda & Abulensis, (p) aliique passim. Ratio verò: Quia in ipso Evangelii textu expressius omnino dicitur, *Assumpsit eum*; Græcè *παρελάβευ*. Quod licet aliquando idem significare soleat, & valeat atque *duxit*, Græcè *ἠγάγευ*, & hoc modo etiam Lucas se explicuit: tamen expressius est, & utrumque complectitur, quod dicitur *assumpsit*, sive asportavit, vel arripuit. Adde: quod si Dominus de deserto ad templum, & de templo rursus ad montem pedibus ambulans, & sequutus diabolum præeuntem incessisset, aliquot fortasse dies in factò hoc consummi debuissent; quod non nimis, mea quidem sententia, Evangelii textui atque menti conforme videtur. Urgentius denique videtur illud *ἡυ ἰγνισυ αυτου, ἐπι το νησσυ, ἰου τῆς ἰεγου* Et statuit eum super pinnaculum templi. Nam si Christus sequutus tantum esset diabolum præeuntem, potius dicendum esset, quòd in locum illum certè difficilem aditu ipse se ipsum collocasset, quàm quòd eum diabolus statuisset. Neque nimium movent, quæ in contrarium adducuntur, adducivè possunt. Primum, *Non videri verosimile tantum diabolo Christum erga se permisse, ut ab eo deportaretur*, quæ ipsissima verba sunt gravissimi interpretis. (q) Secundum: quòd neque etiam videtur verosimile, ut Christus Dominus permiserit, sese à diabolo asportari per aëra, ita ut ab omnibus conspiceretur, quod eventurum erat, si hoc modo fuisset asportatus à diabolo. Non, inquam, movent. Ad primum enim: negari non potest, Gregorium Magnum optime respondisse, dum inquit: (r) *Certè iniquorum omnium caput diabolus est: & hujus capituli membra sunt omnes iniqui. An non diaboli membrum fuit Pilatus? an non diaboli membra Judæi persequentes, & milites crucifigentes Christum fuerunt? Quid ergo mirum, si se ab illo permisit in montem duci, qui se pertulit etiam à membris illius crucifigi? Ad secundum Doctor Angelicus haud minus bene respondet illis verbis: (s) *Ad septimum dicendum: quod sicut Chrysostomus dicit, diabolus sic Christum assumebat in pinnaculum templi, ut ab omnibus videretur;**

(n) Divi Hier. ad hunc loc. Matth. Chrysost. hom. 5. in Mat. Gregor. hom. 16. in Ev. (o) D. Th. 3. p. q. 4. r. art. 4. ad 7. p) Bed. ad c. 4. Luc. Abul. ad c. 4. Matt. q. 34. & 35.

(q) Mald. ad cap. 4. Mat. n. 5. col. 92.

r) D. Gregor. hom. 16. in Ev.

(s) Tert. Part. q. 4. r. art. 4. ad 7.

tur; ipse autem sciente diabolo sic agebat, ut à nemine videretur. Itaque quod ad rem nostram & institutum attinet, sicubi factum hoc oportuerit depingi, cum certè Christus oculis exhiberi non possit asportatus à diabolo invisibilis; depingendus erit portatus in manibus, aut super hu-

meros dæmonis, quod ex aliquibus refert D. Thomas. (t) Et saltem quatenus ad rem exprimendam spectat, non videtur excogitari improbabili-ter. Et hæc quidem sunt, quæ circa hæc quæ exposuimus in titulo Capituli, annotatione atque observatione visâ sunt digniora.

(t) D.Th. in exposit. ad cap. 4. Matth.

CAPUT XI.

OBSERVATIONES ALIÆ, QUÆ MAGIS DIGNÆ ut fiant Pictori videntur circa alia gesta Christi Domini, quæ in Evangeliiis referuntur.

Ongun esset, neque tantum longum, sed earundem sæpè rerum inculcatione molestissimum, persequi minutatim gesta Christi Domini, quæ referuntur in Evangeliiis ad erudiendum Christianum Pictorem. Quamobrem satis duximus annotare magis peculiariora, quæ rei gestæ historia & veritas poposcerit: ad eum fermè modum quo descriptores Orbis etiam chorographici, non omnia regionum loca intuentibus representant, sed selectiora, & quæ nosse magis ipsorum interest. Igitur ut res hæc, quam modo persequimur exemplis ipsis propositis planior fiat, nonnulla carptim attingemus, alia fusius & magis prodignitate, cum id exegerit opportunitas, tractaturi.

2 Itaque in nuptiis, quæ celebratæ sunt in Cana Galilææ, quò Christus ipse vocatus est, Materque ejus sanctissima, pinguntur discipuli Christi admodum plures. Hoc verò facti ipsius veritati non nimis congruit. Tametsi enim evinci & probari non possit, fuisse paucos; certum tamen est, tunc temporis ad ejus discipulatum, quod ex Evangelii verbis constet, non plures esse admissos ex iis qui postmodum ad Apostolatam pro-
 vecti sunt, quam tres; nimirum Petrum, Andræam, & Philippum, quibus adjectus est Nathanaël, ab ipso ante Philippo perductus ad Christum. Totum hoc ex Evangelii Joannis lectione tam apertè constat, (a) ut clare deduci atque ostendi possit. Quare consultius erit paucos depingere, qui

(a) Joann. 1.35.

cum Christo Domino ejusque Matre Sanctissima ad nuptias illas vocati sunt, ut expressè patet, illis verbis: (b) *Vocatus est autem & Iesus & discipuli ejus ad nuptias.* Neque obstat, quod postmodum in eodem capite (c) dicatur, quòd propter hoc miraculum crediderunt in eum discipuli ejus: sat enim est ad hoc verificandum, quod discipuli ejus aliquot essent, etiam ex his qui postmodum electi sunt in Apostolos, licet tunc temporis non fuerint plures: miraculum enim per eos qui interfuerant, vulgatum & nuntiatum est aliis. Eadem enim ratione dicitur, Christum Dominum hoc eodem miraculo manifestasse gloriam suam, cum tamen pauci admodum (ut rectè observarunt Theophylactus & Euthymius) essent qui tamquam testes exactiores testificari possent de miraculo; nempe ministri mensæ: ita enim habet divinum Evangelium: (d) *Gustavit architelinus aquam vinum factam, & non sciebat unde esset: ministri autem sciebant, qui hauserant aquam. Respondent enim iidem* (verba legis authoris gravissimi. e) *ex illis, nempe ministris, audivisse alios; atque ita miraculum evulgatum, hodieque vulgari, authore Joanne: nobis præstat pagina, quod illis gerebat historia, ut ait Ambrosius.* Certè in aliis Christi Domini gestis & itineribus, quæ postmodum facta sunt, cum jam crevisset nomen ejus, vulgataque esset ejus fama atque autoritas, inconveniens ullum non est, plures cum eo depingere discipulos: sat enim scimus fuisse eos, non tantum multos, sed & plurimos: adeò ut eorum-
 dem

(b) Cap. 2. v. 2.

(c) Ib. v. 11.

(d) Ib. v. 9.

(e) Maldon. ad c. 2. Joan. v. 39. col. 1312.

(f) Luc. 6. 17. dem numerus alicubi vocetur turba, ut ex illo constat; (f) *Et turba discipulorum ejus*. Sed in hoc facto, de quo agimus, cum illud fuerit primum signorum ac miraculorum, quæ missionem ejus, ministeriumque divinum ostenderunt; & contigerit tantum inter ferè cognatos & propinquos: congruentius (ut dicebamus) est, paucos aliquos tantummodo describere.

3. Quid *hydriae* sint illæ, quæ ibi erant, quasque impleverunt aqua ministri, quæ statim jussu atque imperio Domini in vinum versa est, idque optimum: scio non ignorasse Pictores, etiam ex iis qui audiunt non admodum docti. Verum ut res clarior omnibus pateat, dicimus easdem, quantum conjecturâ assequimur, fuisse deliola ex lapide alabastrino constructa, non ansulata, neque cælaturâ aliqua gravia, sed plana: cujusmodi est illorum, ut fertur, unum quod hodie superest, & ostenditur in Regia Scoriali domo Sancti Laurentii. Non ita omnibus notum est, quid significetur illa voce *architecticlinus*. Audiavi ab homine alioqui non indocto, esse proprium viri alicujus nomen. Ineptum planè hoc, & risu aliquo potius, quam ulla refutatione excipiendum. Alii, haud in erudito judicio, censuerunt, architecticlinum illum esse, qui recumbebat in capite mensæ, dignior nempe ex concurrentibus, aut invitatis. Qui recumbebat, inquam: nam (ut jam notavimus, ampliusque sumus elucidaturi) veteres, etiam apud Judæos, non mensis assidebant, in sellis, aut scamnis locati; sed corpore, jacentum in morem super lectulos, qui fulcris insistebant, recumbente. Cæterum hoc quavis dicatur, aut cogitetur non improbabiler, rei veritatem non omnino assequitur: quam certè assequetur quisquis cum Severo Antiocheno, in Græcorum Catena,

(g) Orat. 119.

(h) Ad hunc loc.

(g) Chrysofostomo (h) & Theophylacto dixerit, architecticlinum non alium esse, quam illum, qui præerat convivio; non quidem tamquam dominus, sed tamquam œconomus, ordinans ac disponens omnia, quæ ad convivium pertinebant. Præcipuam autem curam habebat vini, partem suam cuique distribuens, ne quid cuiquam deesset. Is mensæ non accumbebat, sed stabat, & convivium obibat, imperans ministris, quæ facta opus erant,

Idem vina antequam convivis præberentur, prægustabat, animadvertens quod cuique dari oporteret. Uno verbo: rector erat convivii; quem unice respexit Author libri Ecclesiastici, verbis illis: (i) *Rectorem te possuerunt? noli extolli: esto in illis quasi unus ex illis. Curam eorum habes, & sic considera*. Denique qui taliungebatur officio, non solitus erat accumbere, nisi postquam, finito convivio, officio omni suo perfunctus esset. Quod idem allegatus textus explicuit sequentibus verbis: *Et omnè cura tua explicita, recumbe, ut lateris propter illos, & ornamentum gratia accipias, coronam & dignationem consequaris corrogationis*. In quibus postremis verbis alia continentur, quæ omnia, sicut & præcedentia, fufius quam pro more dilucidat sæpe mihi, non sine honoris præfatione nominandus Evangeliorum doctus Interpretes, (j) cujus hic pluscula verba, etiam præter morem nostrum, transcriplimus, quod judicemus interesse Pictoris eruditi non nihil exactius nosse, quid rei fuerit id quod denotatur eo nomine *architecticlinus*.

4. Paucis admodum verbis post hoc factum memoratum ab Evangelista refertur illud; quod Christus Dominus, pecora, columbasque vendentes eiecit è templo, facto quasi flagello de funiculis. En Evangelii verba: (k) *Et invenit in templo vendentes boves, & oves, & columbas, & numularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oves quoque & boves, & numulariorum effudit as, & mensas subvertit*. Quid sint numularii (nam hoc notare fuerit operæpretium) satis discere poteramus ex verbis Hieronymi, (l) qui rem non solum exponit, sed etiam fufius illustrat. Verum quia alia tangunt, quæ ad præfens institutum non admodum conducere videntur, brevius exponemus. Itaque numularii illi erant, qui pecunias aliarum nationum permutabant in eas, quæ uti erant apud Judæam & Jerofolymas. Cum enim solemnitatis Paschalis causa permulti, tam Judæorum, quam advenarum ex aliis regionibus, præcipuè ex Ægypto, Babylone, aliisque trans Euphratem terris ad templum Jerofolymitanum convenirent: cum nemini eorum liceret adorare Deum sine mure-

(i) Eccli. 32.1.2.34

(j) Mald. ad cap. 2. Joa. v. 30. col. 13169

(k) Ioan. 2.14.

(l) Ad c. 21. Matt.

nere; & alias pecuniæ, quas secum deportabant ad coëmendum victimas redderentur inutiles: accipiebant sub fœnore aliquo pecunias, ad victimas sibi comparandas, quisque pro facultatum modo: ita ut ne pauperibus quidem deessent humiliores victimæ, quales erant turtures, aut columbæ. Qui mos pecunias permu- tandi hodie usitatissimus est in majoribus Europæ urbibus, ut Neapoli, Venetiis, atque alibi; non sine aliquo, quanvis modico, ipsorum permu- tantium & fœnerantium lucro. Atque hi quidem erant illi, quos Evangelista nominat *numularios*.

5 Sed cum tale factum depingitur, non id committendum est, ut negotia hæc, venditiones, coëmptione- neque geri describantur in aliqua templi interiori parte. Non adeo negligentes erant Judæi cultus Deo debiti, ut id fieri permitterent, etiam in Israelitarum atrio: fiebant autem intra ipsum templum, in atrio ipso, quod appellabant Gentium, ad quod solum Gentilibus, quanvis Deum co- lentibus, patebat aditus; qui ulterius progredi prohibebantur, etiam sub pœna & periculo capitis. Jam monuimus supra, templum Jerosolymi- tanum constare atrius sub caelo paten- tibus: uno, quod vocabant Gen- tium; altero, quod Israelitarum pro- prium erat: nec enim aliter perfici poterant tot victimarum mactatio & sacrificia. Ipsa vero atria circumdata erant egregiis hinc inde porticibus, quæ in non modicam altitudinem confurgentes, planis, pro regionis more, tectis & simul ambulacris obte- gebantur. Igitur sub his porticibus, quæ circumdabant atrium Gentilium, illa, quæ summam describit Evan- gelista, negotia gerebantur. Quæ ta- men Christus Dominus Patris sui gloria, domusque zelo repletus, geri non sustinuit: quamobrem majestate at- que imperio mirabili, uno tantum ar- matus flagello, omnes ejecit è tem- plo, illis usus verbis (m) *Auferte ista hinc, & nolite facere domum patris mei domum negotiationis*. Bonum factum! exclamare hic licet ac libet; sed & mi- rabile, si quod aliud fuit ex tot tam- que insignibus, quæ unquam Christus Dominus gessit: adeo, ut Hierony- mus, severi judicii vir illud præferre non dubitet majoribus, & magis in- signibus. Sed temperare mihi non

possim, quin ipsius Maximi Docto- ris verba hic transcribam; illustrant enim non parum alia quæ in superio- ribus diximus. (n) *Mihi, inquit, inter omnia signa, quæ fecit, hoc videtur mi- rabilius esse, quod unus homo, & illo tempore contemptibilis, & in tantum vilis, ut postea crucifigeretur, Scribis & Phariseis contra se sevientibus, & videntibus lucra sua destrui, potuerit ad unius flagelli verbera, tantam ejice- re multitudinem, mensasque subverte- re, & cathedras confringere, & alia facere, quæ infinitus non fecisset exercitus*. Postrema Sancti Docto- ris verba, in quibus facti totius ratio- nem assignat, ut accuratè adnotet eruditus Lector, digna profectò sunt, & quæ vel maximè illustrent ea quæ superius diximus, agentes de majesta- te ac dignitate vultus Christi Domini. * *(Igneum enim quiddam (conclu- dit) atque sidereum radiabat ex oculis ejus, & divinitatis in aestas lucebat in facie*. Hucusque Hieronymus.

6 Jam quod Christus Dominus eum Samaritana muliere colloquens describatur, sedens super illam putei partem, aut superstructionem, quæ putei os ipsum claudit; sive hæc rotunda sit, sive quadrangula, & pro- munimento deservit, ne homines in puteum labantur, aut pecudes; quam Hispanicè loquentes appellamus *el brocal del pozo*; eò quod legerint in Evangelio, (o) *Sedebat sic supra fon- tem*, quæ alioqui verba magnum ne- gotium faceffunt magnis Authoribus, teste clarissimo Interprete: (p) Inde- corum est, & (quantum opinio mea fert) penè ridiculum; utpote minus congruens dignitati atque gravitati Christi. Melius, ut puto, ab aliis de- pingitur, sedens juxta puteum ipsum in aliqua petra, quæ juxta puteos, præsertim grandes, ad varios haurien- tium usus non infrequenter colloca- tur: eò vel maximè quod ea sit vis dictionis *supra fontem*, perinde ac si diceret *juxta fontem*: eo fere modo quo in psalmo dicitur, *Super flumina Babylonis illic sedimus, & flevimus*: (q) id est, ad illorum ripas, vel juxta illa. Quod autè à plerisque additur, ut cubi- to innixò super structionem illam, quæ descripsimus, caput nonnihil declina- tum sustineat; decorum est, & con- gruens, etiam ipsis verbis Evangeli- stæ, quibus ait: *Fatigatus ex itinere*. Reliqua, quæ plura sunt, quæ ab

(n) Div.
Hier. loc.
supr. cit.

* Sup.
cap. 8.

(o) Ioan.
4.

(p) Mald.
ad hunc.
loc. v. 11.
col. 1, 72

(q) Psal.
136.

(m) Ioan.
2. 16.

Evangelista in hoc ipso capite referantur, expositionem exposcunt, sed quæ instituto nostro non deservit. Itaque hoc unū hic annotare placet hoc factum depingentibus: quod nempe non longè ab illo puteo, juxta quem Christus colloquens cum muliere depingitur, describenda sit urbs Sichimorum: nec enim puteus longè distabat ab eadem: & in alia non admodum remota distantia, depingendus opportunè erit mons ille celeberrimus *Garizim*, quem dubio procul mulier ipsa Samaritana nutu, ac digito demonstravit, cum Christo dixit: *Patres nostri in monte hoc adoraverunt*: ipse enim non multum etiam distabat ab urbe *Samarina*.

7. Quòd in curatione illius paralytici, cujus Evangelistæ meminere, (f) dicatur secundum fidem & narrationem Lucæ, quod non invenientes qua parte illum inferrent præ turba, ascenderunt supra tectum, & per tegulas summisserunt eum cum lecto in medium ante Iesam. Nonnihil difficultatis inferre videri potest Pictori erudito, utpote quod dissidere videatur ab eo quod docuimus supra. * Diximus enim Iudæorum domos habuisse quidem tecta; at non acuminata & nostris similia, sed plana; ita, ut quandoque pro ambulacris & sub aperto cælo cœnaculis quandoque deservirent. Cui rei non satis conforme videtur id quod nuperrimè ex Lucæ narratione retulimus: atque adeò non satis constare, quâ id ratione veniat depingendum. Hoc autem non nimis urget, nec explicatu videtur admodum difficile. Dicimus enim, plana quidem fuisse regionum illarum tecta, ut supra docuimus; tabulata nempe, firma prorsus, majorique compaginata molimine, sed quæ terra, calce, aliavè materia contegebantur, ob majores, si quando eos fieri contingeret, imbres: quæ nempe contegumenta usitatori & notiori vocabulo, tegulas appellavit interpretes. Cumque fieri non posset, ut per scalas, per quas communiter ascendebatur ad tecta, portaretur homo in lectulo jacens, qui à quatuor portabatur, ut Marcus inquit, aut per eandem demitti ad inferius domus pavementum: illorum fide factum est, ut ad id commodè faciendum, tectum ipsum ex parte nudarent, aperirentque quantum opus erat; ut funibus

quatuor pendentem ipsum lectulum, in quo homo paralyticus jacebat, sensim demittentes ad usque inferius pavementum, hominem locarent ante Christum. Quo bene intellecto, nihil opus est, ut contra ea quæ supra diximus, dicamus, illarum regionum tecta acuminata fuisse, Europæisque nostris omnino simillima.

8. Quòd in suscitatione filiae Archisynagogi, quo nomine nihil aliud significatur, quàm is qui in Synagoga priorem obtinebat locum, & quem *Fairum* nomine proprio nuncupari notavit Marcus: (t) error fuerit, si cum Christo Domino miraculum tantum patrante, ut ad illius vocis imperium puella jam defuncta resurgeret, plures depingantur, quàm ii quos expressè Evangelista Lucas memorat admissos, illis verbis: (u) *Et cum venisset domum, non permisit intrare secum quemquam, nisi Petrum, & Jacobum, & Joannem, & patrem, & matrem puellæ.* Notissima sunt hæc. Sed Pictores sunt, qui non pro dignitate existiment; Christum Dominum depingi nisi pluribus comitatum discipulis. In eodem verò facto *tibicines*, quorum Matthæus meminit, (x) illi erant, qui ad funera, præfertim potentiorum & divitum, à parentibus, vel à propinquis conducebantur. Sat quippe notum est, morem hunc fuisse Gentilium, ut funera sua non solum conductis mulieribus lamentatricibus, quas vocabant *præsticæ*, quæ cantillabant cantiones lugubres, quas *nænas* vocarunt; sed etiam tiliarum cantoribus, aut tibicinibus prosequerentur. Hinc enim Ovidius, tamquam rei usu receptæ antiquis etiam temporibus, tiliarum & concertuum meminit, cum dixit: (y)

Cantabat mœstis tibia funeribus.

Mos igitur hic, ut alii plures, à Gentibus ad Hebræos defluerat: quod hic annotare pro instituti nostri ratione visum mihi est operæpretium. Depingi verò Christum Dominum in casu eodem, manu sua sacratissima puellæ defunctæ manum apprehendens: præterquamquod elegans semper esset, ad veritatem rei gestæ vel maximè pertinet, narrante Marco notandam hanc circumstantiam verbis illis: (z) *Et tenens manum puellæ ait illi, &c.*

(f) Matth. 9.2. Marc 2.4. Luc. 5.19.

* Cap. 10. n. 6.

(8.22.16.5)

(t) Marc. 5.22.

(u) Luc. 8.52.

(x) Matth 9.23.

(y) Ovid. lib. 4. Pastor.

(z) Marc. 5.41.

9 Majoris momenti videri potest, quantum etiam attinet ad rationem Picturæ, quod Centurio ille, cujus filii paralytici sanitatem ipse Centurio, non sine insignis fidei merito, à Christo Domino impetravit; depingatur ad pedes Domini provolutus pro filii salute incolumitateque deprecans. Nam licet Matthæus hoc modo simpliciter rem gestam designet, ut ipse per se ipsum petierit, & annuenti Christo, dicentique, (a) *Ego veniam, & curabo eum*, responderit verba illa planè miranda: *Domine non sum dignus ut intres sub tectum meum, &c.* tamen Lucas aliter omnino gestam rem scribit, cuius ea sunt verba: (b) *Et cum audisset, nempe Centurio, de Iesu, misit ad eum seniores Judæorum, rogans eum, ut veniret, & salvaret filium eius.* Et paulò inferius: *Et cum jam non longè esset à domo, misit ad eum Centurio amicos, dicens: Domine, noli vexari; non enim sum dignus ut sub tectum meum intres.* Et pressius verbis, quæ immediate subjungit: *Propter quod, inquit, & me ipsum non sum dignum arbitratus, ut venirem ad te; sed dic verbo, & sanabitur puer meus.* Ex quibus omnibus planè omnino videtur inferri, Centurionem illum cum ipso Christo Domino, non elatione quidem aliqua, sed reverentia summissimeque eximia contentum, ductumque, nunquam cum eodem Christo Domino pro filii sanitate impetranda fuisse colloquutum: sed rem omnino gessisse, non per se, sed per Judæorum seniores, cum prius misit ad eum deprecandum: sive per amicos privatos ipsius, cum posteriùs rogaret, ne laborem subiret ad domum ejus adventandi; eò quòd tanto favore tantaque indulgentia sese reputaret indignum. Quin ad hoc obitet Evangelistæ Matthæi narratio, in qua dicitur, per se ipsum pro filii incolumitate supplicavisse, & per se ipsum etiam suam ipsius indignitatem, ut Christus domum suam intraret, eidem Christo Domino proposuisse. Nam, ut rectè post Parentem Augustinum, (c) aliosque, vidit magni nominis Interpres, (d) „Accedere dicitur, non solum qui per se, sed etiam qui per alios accedit; ut commendare coram iudice, non solum qui per se, sed & qui per procuratorem comparet. Imò quemadmo-

„ dum qui per alium accedit, accessisse; ita qui per alium respondet, respondisse dicitur. Hæc autem omnia hucusque discussimus, eo fine tantum, ut appareat, quæ in hoc factò sit, aut sanè videatur major rei gestæ probabilitas; non ut erroris coarguamus, si quomodo depictum occurrat, ad ipsum Christum Dominum accedens Centurio: hoc autem probabili non tantum pingi, sed etiam dici & affirmari, ratione potest: Tum quia, ut notavimus, eo modo simpliciter Matthæus rem factam exponit: tum quia utrumque contigisse propugnant Authores gravissimi; (e) ut scilicet verum sit primò Centurionem seniores Judæorum miserit, postea amicos suos, cum audivisset Christum adventare: ad extremum autem, ingravescente morbo, per se ipsum accesserit, quod Matthæus exposuit.

10 Haud multò post contigit miraculum illud Christi Domini celeberrimum, quo elatum in feretro filium viduæ revocavit à mortuis. Circa cujus facti picturam (rem enim nostram exequi tantum hic curamus) illud adnotare fuerit operæpretium. Malè, imò erroneè omnino depingi rem hanc veluti gestam in alicujus urbis medio: tum & præcipuè, quia differtè hic pingendi modus opponitur Evangelistæ verbis ita narranti: (f) *Et factum est: deinceps ibat in civitatem, qua vocatur Naim: & ibant cum eo discipuli ejus, & turba copiosa. Cum autem appropinquaret porta civitatis, ecce defunctus efferebatur filius unicus matris suæ: & hæc vidua erat: & turba civitatis multa cum illa.* Ubi luce clarius habetur, id factum, non in urbe, sed extra illam omnino contigisse, & extra illam mortuum efferi, suscitatumque fuisse, cum Christus Dominus appropinquaret portæ civitatis. Tum etiam: quia quotusquisque est qui nesciat, consuetudinem fuisse vetustissimis moribus, imò legibus ipsis receptam, ut intra urbem cadavera non sepelirentur? Notum id, vulgatumque est lippis etiam, credo, & tonsoribus. Inde enim est quod in vetustis XII. Tabularum legibus cavetur hoc pacto, *Hominem mortuum in urbem ne sepelito, neque urito.* Circa cujus expositionem tot tantaque congerit Antonius Clarius Sylvius Advocatus Parisiensis: (g) ut hic

(a) Mat. 8
7. & 8.

(b) Luc.
7. 3.

(c) I. 10.

(d) I. 10.

(e) D. Augustin. de
Consensu
Evag. lib.
2. c. 10. &
lib. 33. cõ
tra Faust.
c. 7. & 8.
(d) Mal-
donat. ad
hunc loc.
Matt. col.
182.

(e) Chryf.
ad hunc
loc. hom.
27. & ad
eud. Eu-
thym. &
Theoph.

(f) Luc. 7:
à v. 11.

(g) Libro
singulari
commen-
tar. ad Le-
ges vete-
res, c. 23.
à pag. 501
hic

hic velle multis exponere, nihil aliud esset quam ineptire; &, quod plerique facere non verentur, aliorum scrinia parum verecundis manibus expilare. Hoc unum addam in gratiam eorum, qui hæc, hisque similia nunquam attigerunt, quamquam vulgatissima; quod scilicet sepulcra, eandem ob causam plerumque juxta vias publicas, extra urbem collocabantur. Inde enim natum est, quod Epitaphia viatores alloquebantur; sive ea fierent ex ipsorum mortuorum persona, per figuram quam appellant Rhetorici Protopopeiam; sive ex cujuscumque alterius: hæcque ipsa eadem ratione Juvenalis mortuos designavit eleganti periphrasi, illis verbis: (i)

— *Experiar quid concedatur in illos,
Quorum Flaminia tegitur cinis atque
Latina.*

Id est: qui jacent mortui juxta vias Flaminiam Latinamque. Et hæc quantum ad externos. Nam de Judæis, sive Israelitis, æquè notum est, etiam iis qui sacras literas primis labris degustarunt, sepulcra tam nobilium, quam ignobilium extra urbem consuevisse locari; sive in hortis, sive in agris. Hinc enim est, quod ipse Jacob Rachelem suam sepelivit juxta Bethlehem; & Samuel Saulem alloquutus, (j) *Cum abierts, inquit, hodie à me, invenies duos viros juxta sepulcrum Rachel in finibus Benjamin.* Et de Josia Rege dicitur: (K) *Et efferrit fecit lucum de domo Domini foras Jerusalem in convalle Cedron, & combussit eum ibi, & redegit in pulverem, & projecit super sepulcra vulgi.* Sed quid opus multis? Sepulcrum ipsum Christi Domini, quod gloriosum futurum Propheta prædixerat, non in urbe, sed prope locum ubi Christus fixus cruci fuit, in horto paratum & collocatum erat, ut exacte narrat Evangelium; (l) *Erat autem, inquit, in loco ubi crucifixus est, hortus: & in horto monumentum novum, in quo nondum quisquam positus erat. Ibi ergo &c.* Hucusque divinus Evangelista: ut proinde nil opus sit aliunde emendicatis testimoniis rem patefacere.

II. Celeberrimum, mirabileque supra quam dici potest, miraculum illud est Christi Domini, cum hominum quinque millia, exceptis etiam

mulieribus & parvulis, de quinque panibus, & duobus dumtaxat piscibus saturavit. Hoc autem non eo modo debet pingi, ut hominum confusa & nullo ordine distincta multitudo representetur; quod sæpius videtur descriptum. Quippe non ita fuit; sed, ut Marcus opportunè nos docuit, ordine servato, quem semper Deus etiam in cunctis rebus amat, factum est, ut convivæ discumberent. (m) *Et præcepit illis, ut accumbere facerent omnes secundum contubernia super viride fœnum. Et discubuerunt in partes per centenos & quinquagenos.* En sedendi servatum ordinem, & Christi convivarum custoditam opportunè seriem, quam mira elegantia proprietateque ipse Evangelista descripsit. *Secundum contubernia* enim dixit; quod paulisper hic notare non piget, quò magis vel ex hoc loco percipiat proprietas exactissima locutionis Vulgatæ. *Contubernium* enim, testibus Festo atque Vegetio, (n) verbum est castrense, significans decem milites sub uno papilione tentoriòvè degentes, quibus præerat decanus, sive decurio, qui caput erat contubernii. Quare factum est, ut eadem vox pro convictu sodalitateque significanda acciperetur: quo sensu Tullius, (o) *Ubi, inquit, illud contubernium muliebris militia in illo delicatissimo litore.* Quod hodie proprie Hispani appellamus, imò appellant ipsi milites eodem utentes convictu, *el rancho.* Et quod subdit, *per centenos, & quinquagenos,* militiam etiam redolet: quod licet magna ex parte factum sit propter Apostolorum invitatis inservientium commoditatem; innui etiam, nemo negaverit, Christi erga suos benignitatem ac providentiam, qui, velut Imperator egregius, tam largè comæatus præberet se sequentibus, & veluti sub illius signis militantibus.

12. Notum deinde est Christi Domini illud mirabile factum, cum super maris undas, non secus atque super solidum pavementum, ambulavit haud modico spatio. Constat enim, ut minimum per viginti quinque stadia, seu quod idem est, per id quod nos diceremus, per leucam & dimidiam ambulavisse; quod docet Joannes illis verbis: (p) *Cum remigassent ergo quasi stadia viginti quinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem supra*

(i) Juven. sat. 14 in fin. vid. quæ ibi an not. vet. Schol. & Ioa. Brit.

(j) 1. Reg. 10.2.

(K) 4. Reg. 23.6.

(l) Ioan. 19.41.

m) Marc. 6. 39. & 40.

(n) Veget. de re militar. lib. 1.

(o) Cic. Action. 7. in Verr.

(p) Ioan. 6. 19.

Supra mare, &c. In quo quidem factō depingendo duplex error admitti potest, aut certè, si male non memini, admissus est aliquando à non malis pictoribus. Prior est, quòd Jesum Dominum depingunt ambulātem quidem super aquas, sed parūm projectum à litore: quod non satis cohæret cum verbis nuperrimè allegatis. Posterior: quòd depingunt, quasi accideret ingruente nocte, aut paulo post Solis occasum. Hoc enim etiam adversatur Evangelio. Ut enim inquit Sanctus Joannes, *tenebra jam facta erant, & non venerat ad eos Iesus.* Imò Matthæus expressè docet, venisse Christum Dominum ad discipulos quarta vigilia noctis, hoc est, tres horas integras, & amplius post dimidiam noctem. En Evangelistæ verba: (q) *Quarta autem vigilia noctis venit ad eos ambulans super mare. Et videntes eum super mare ambulātem, turbati sunt, dicentes: quia phantasma est.* Quare ut juxta veritatem historiæ depingatur hoc factum, oportebit, ut eo modo quo satis norunt peritiores Artifices, describatur ut nocte gestum, cœloque nubibus turbato, quod congruit Evangelistarum narrationi; Matthæi quidem, qui sic ait, *Navicula autem in medio mari jactabatur fluctibus: erat enim contrarius ventus; & Joannis, qui sic habet: Mare autem vento magno flante, exurgebat.*

13 Circa illud verò quo narratur possessi liberatio, qui imperio Christi demonum integram legionem evomit, quos in porcos, ipsis flagitantibus, abire permisit; (r) illud accurate servandum est, ut non solum porci depingantur miro, imò & horrendo veluti cæstro perciti se in mare precipiti cursu conjicientes, sed & subulcos attonitos, in urbemque fugientes: hoc enim notavit Marcus verbis illis: (s) *Qui autem pascebant eos, fugerunt, & nunciaverunt in civitatem, & in agros.* Nam illud quod aliquos torfit interpretes (ut alios mittam, qui rem non nimis accuratè tractavisse videntur) quo pacto scilicet jam numerosus porcorum grex ad Judæos pertineret, qui porcina carne non vescerantur, imo qui ab illa tantum abhorrebant, teste Porphyrio, ut ne nominare quidem hoc animal auderent; (t) ad Picturam certè non spectat: sed tamen insolutum relin-

quere nolumus, propter eos saltem, qui hæc nonnihil exactius nosse percipiunt. Dicimus ergo, porcorum gregem non pertinuisse (cujus oppositum non rectè censuerunt nonnulli) ad Judæorum bona, possessionemve, sed Gentilium: patratum enim est hoc miraculum, cum Christus Dominus esset in regione Gerasenorum, aut Gadarenorum, ut habetur in Græco Lucæ, quod in idem recidit, & de quo non est hic disputandi aut differendi locus. Regio autem hæc, quæ in se complectebatur urbem Gadaram, unam ex iis, imò & capitalem aliarum novem, quæ simul junctæ efficiebant regionem illam, quæ appellata est Decapolis; habitabatur à Gentilibus Syro-Macedonibus, qui nihil mirum est, ut apud se aluerint & paverint porcos. Cui rei nihil obstat quod Christus Dominus, qui de se professus est, venisse ad colligendas oves, quæ perierunt domus Israël; prædicaverit apud ipsos: erant enim harum urbium incolæ, non Gentiles solummodo, sed Judæis commixti; imò ipsi Gentiles & Syro-Macedones multam erga Judæos humanitatem comitatemque passim, & exercebant, & ostentabant, teste Josepho. (u) Quo satis fit probabile, fuisse quodammodo promeritos, ut Christus Dominus, misertus eorum, hominem possessum à tot demonibus liberaverit, qui totam circa regionem timore ac terrore perculerat; ut pote qui, ut Marcus narrat, (x) *domicilium habebat in monumentis, & neque catenis jam quisquam poterat eum ligare: quoniam sæpè compedibus & catenis vincētus, dirupisset catenas, & compedes comminuisset, & nemo poterat eum domare, &c.* Sed hæc, ut nuper innuimus, jam transfiliunt terminos picturæ. Quæ proinde, sicut & alia pluscule, libenter relinquimus tractanda Evangeliorum doctis interpretibus. Ad hæc enim ferè reducuntur ea quæ in his Evangelii narrationibus, nonnullâ, quanvis summatim factâ observatione atque annotatione videntur egere ad institutionem Pictoris cruditi. Alia enim, aut ad institutum nostrum, quod suscepimus, nullo modo attinent, quanvis alioqui fusa enarratione atque commentatione dignissima; aut elucidationem uberiorem exposcunt. Nam quod ad parabolas spectat, per

(q) Matt.
14. 25. &
26.

(r) Marc.
5. à v. 1. ad
20. Matt.
8. à v. 28.
Luc. 8. à
v. 26.

(s) Marc.
5. 14.

(t) Porph.
& Abstin.
animal.

(u) Josephus lib. 2
de Bello
Jud. c. 33.
& 35. iuxta
exemplum
Græc.

(x) Marcus
5. 3.

quas ipsa Veritas Christus Dominus saepe populos sibi faventes, sapienterque Phariseos, apertos nempe hostes, edocuit, longum esset annotare plurima. Quare manum, quod dicitur, amovemus de tabula; hoc tantum admonere contenti cordatum Pictorem, ut in iis depingendis, praesertim illustrioribus, quales sunt iteragentis, qui in latrones incidit, (y)

(y) Luc. 10. à v. 25

fili prodigi, (z) divitis epulonis, * aliaque non pauca, si quando quod narratur in illis oportebit depingere, id non faciant inconsulta narratione Evangelica, si Latine sciant; sin minus, libris de Vita Christi, qui non infrequentes habentur etiam in vulgaribus linguis. Quare ad alia jam jam gradum facimus.

(z) Ibid. 15. à v. 12
* Ibid. 16. à v. 12.

C A P U T XII.

DE PICTURIS FEMINÆ PECCATRICIS ungentis pedes Christi Domini, eisdemque lacrymis irrigantis : & quænam hæc fuerit.

FUM Christus Dominus versaretur adhuc intra fines inferioris Galilææ (hoc enim ex narrationis serie, & ex aliis non levis momenti rationibus colligitur) sive esset in urbe ipsa appellata Naim, ubi suscitaverat juvenem mortuum, sive in alia ejusdem regionis quacumque : factum est id quod fuscè Lucas Evangelista denarrat. (a) Invitatus enim a quodam ex præcipuis de Phariseorum numero, ut cum illo pranderet, ingressus Pharisei domum, discubuit. Ibi autem mulier repente ingressa, quam Evangelista peccatricem appellat, præstitit Jesu ea reverentiæ, amoris, & obsequii signa, quæ Evangelium ipsum fuscè narrat, & nemo est, nedum de Pictoribus, sed de Christiano populo, qui non noverit. Iam in hoc facto depingendo conveniunt omnes ferè Pictores nostri, sed mendosè omnes (quod illorum pace dictum sit) & præter, ne quid amplius dicam, ipsius rei gestæ, prout narratur ab ipso Evangelista, veritatem. Pingunt enim Christum Dominum in sella aut scamno sedentem, pedibus (quod consequens est) sub ipsa mensa collocatis : deinde feminam ad eosdem pedes provolutam, in soloque prostratam, pedes Jesu unguento, sive aromate perungentem, eisdemque lacrymis suis irrigantem, capillisque abstergentem. Quis hoc non viderit? Certe nemo. Sed quis etiam mediocriter doctus non viderit etiam esse extraneum ab

(a) Luc. 7. à v. 36.

ipsa narratione Evangelistæ? Principio enim : ab Evangelista ipso non dicitur, quod Christus Dominus ingressus Pharisei domum, sedit ad mensam ; sed notanter, ut mores ferebant, *discubuit* ; quod statim repetit illis verbis : *Ut cognovit quod accubisset in domo pharisei*. Deinde ; de femina non dicitur, quod sese in genua devolverit, aut se prostraverit : sed quod *steterit* ; neque (quod consequens erat, si res facta fuisset ut depingitur) quod ante ipsum Christum accesserit, è regione illius ; sed *retro* : quod totum continetur luce clarius in verbis illis *Stans retro secus pedes ejus* : imò nonnihil significantius contineri videtur hoc in textu Græco, qui sic habet *ἔστη ἔξω πρὸς τοὺς πόδας αὐτοῦ ὀπίσω κειμένη*. Quod sic ad verbum sonat : *Et stans ad pedes ejus retro stans*. Vides jam quot errores in uno tantummodo facto depingendo à pictoribus alioqui doctis, aut non imperitis, admittantur? Videbit certè quisquis non volet spontè cœcutire. At hoc non alia de causa, quàm ea de qua saepe monui, moneboque fortasse sapienter : nempe ab antiquarum rerum ignoratione, morum, & consuetudinum, quæ pictores saepe laborant, etiam ii qui cordati solertesque passim & ab omnibus audiunt.

2 Igitur in memoriam revocanda sunt ea, quæ neque importuna ; neque certè pauca superius adnotavimus * agentes de hoc veterum canendi prandèdivè more atque ritu. Etenim etsi priscis omnino, vetu-

* Sup. l. 1. cap. 9. n. 9 fuscè.

R

stissi-

stissimisque temporibus, qualia heroica fuere, qui coenabant, prandebant vè, non accumbentes, sed super sellas scamnavè sedentes, ad mensas accederent, ut more hodie communiter receptum est, præsertim apud Europæos, quod ex Homero constat, cujus Procorum convivium describentis ea sunt verba (b)

b) Hom. 1
Odyss.

*At Proci ingressi sunt, qui mox inde
superbi
Ordine sederunt scamnis, & ordine
thronis:*

(c) Hiero.
Merc. de
Arte Gymnast. lib.
1. c. 11.

tamen postea crescente, quod optime vidit Auctor eruditus, (c) balnearum & lotionum usu, cæperunt, non sellis assidentes, aut scamnis coenare, sed thoris, lectulis vè accumbentes: de quo (ut dicebam) pluscula supra observavi, notavique, quæ proinde inepte facerem, si hic rursus repeterem. Illud est certum, morem hunc sequutos etiam Hebræos fuisse, quem respicientes Evangelistæ, signanter usi sunt verbis discumbendi & recumbendi, quoties Christum Dominum enarrant comedentem. Sic in hoc loco, *Et ingressus in domo Pharisei discubuit*: sic aliis plurimis, quæ prolixum, tædiosumque esset recensere.

(d) Matth.
9. 10. 16.
7. Marc.
14. 3. Luc
11. 37. &
22. 14. &
24. 30.
(e) Sen. lib.
1. de Benefic. c. 27
Epist. 37

(d) Quo posito; qui ad convivas accedebant, aut ministraturi, aut præstaturi quodvis aliud officium, retrò potius accedebant, quàm ante: hoc enim facilius erat atque promptius. Et servi ipsi leguntur assistentes ad convivarum pedes. Sic Seneca, (e) *Vt primum, inquit, diluxit, servus qui coenanti ad pedes steterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixisset* Et idem alibi: *Tunc postquam & hac familia illi comparata est, cœpit convivas suas inquietare. Habebat ad pedes bos, à quibus subinde cum peteret versus quos referret, sæpè in medio versu excidebat &c.* Atque hoc pacto facillimo negotio intelligitur, quomodo mulier illa, quæ pedes Domini perfudit unguento, retrò accesserit: neque enim aliter aut facile esset, aut omnino poterat. Denique illud quod Evangelista signanter & expresse notavit, rem totam mirifice illustrat, nempe accessisse feminam, unxisse, lavisse, absterxisse pedes Christi Domini, non provolutam in genua, non prostratam solo, sed stantem; *Stans, inquit, retrò Secus pedes Domini.* Quibus ver-

bis non id intelligimus, ut femina illa recta, erectavè obierit munera illa, quæ in Evangelio referuntur: quod opportune notavit sæpè à me laudatus, laudandusque sapius Interpres: (f) sed quòd pedibus suis consistens, inclinata tamen quantum opus erat, ut exciperet reverereturque Christi super thorum recumbentis puris atque castis osculis plantas, ejusdem Domini pedes unxerit, eosque & lacrymis laverit, & capillis absterferit. Quare si factum hoc pietatis, amoris, reverentiæque plenum erga Christum Dominum modo hoc quem descripsimus, depingatur, rectè fiet: sint minus aliter, ineptè, & quod caput est, contra Fidem & narrationem Evangelii.

(f) J. Mald
ad cap. 7.
Luc. col.
1000.

3 Atque hæc hactenus quidem de femina illa indistinctè sumpta, & quasi innominata disseruimus, quòd magis instituto nostro planè conducatur. Cæterùm quænam ea fuerit, & an eadem cum alia, sive potius cum aliis, cujus, vel quarum gesta in Evangeliiis narrari videntur, res est quæ, & olim magnos divisit interpretes, & his postremis seculis agitata est ab aliis, ingenti animorum contentione, & magnis hinc inde moliminibus. Poterat sanè hæc disputatio à nobis aliud diversum, ut videtur, agentibus omnino præteriri. Verum quia & Picturam non parùm adjuvat, dicere hic quòd ingenuè sentio nihil prohibet. Atque in primis agrè non fero, quòd viri docti, quorum unusquisque, ut Apostolus ait, tutum est ut in suo sensu abundet, qui Ecclesiæ decretis ac definitionibus non obitet; has similesque lites exagitent, & de his pro suo quisque captu atque judicio sententiam ferat, præsertim cum in re hac, de qua agimus, diversæ etiam fuerint antiquorum Patrum sententiæ. Displicet tamen quòd nonnulli ita suis placitis adherent, ut adversas sibi, & fortè probabiliores sententias amplectentes, naso traducant, illosque despiciant, veluti homines qui nihil prorsus supra vulgus sapiant.

4 Igitur, ut decidamus, non aliunde, quàm ex ipsis Evangeliiis, quænam fuerit mulier illa peccatrix, quæ Christi Domini, adhuc in Galilæa consistentis, pedes unguento unxerit, & lacrymis laverit; oportet ut alia ejusdem Christi gesta brevius per-

percurramus. Itaque dum Christus eandem Meridionalis Galilææ regionem peragraret, contigit ut à femina quadam pia atque honesta, nomine Martha, cui soror erat nomine Maria, exciperetur hospitio. *Factum est autem*, inquit Sanctus Lucas (g) *dum irent, & ipse intravit in quoddam castellum: & mulier quædam Martha nomine excepit illum in domum suam: & huic erat soror nomine Maria, &c.* Ergo dicimus hanc sororem Marthæ, Mariam nomine, hanc ipsam, seu, ut vetusto more loquamur, ipsissimam, eandem esse cum ea, quam Evangelium mulierem peccatricem appellat, & quæ Domini pedes in domo Pharisæi, qui eundem invitaverat, unguento unxit, & lacrymis lavit. Quod ut clarius percipiatur, hæc paucis accipe. Primum, quod ambæ hæc femine, nempe Martha atque Maria, Christo Domino charæ ac familiares, non erant incolæ regionis ac ditionis Judææ, sed Galilææ Meridionalis, quæ non longe sita erat à finibus Samariæ: neque in Judæa ipsa commorata sunt, nisi haud multis mensibus ante Passionem Christi Domini, ut postea magis elucidabimus. Secundum: quod vicus ille, aut oppidum, seu, ut transtulit vulgatus Interpres, castellum, Græcè *ασνα μνηστήρα*, hæc enim omnia in idem recidunt; non erat in ditione Judææ, sed in Tetrarchia Galilææ propè torrentem Cison, ut tenent peritiores Geographi, harumque rerum eximie periti: (h) imo castellum illud, testibus iisdem, aliisque, inter quos est Sanctus Hieronymus, (i) vocatum est *Magdalum*, à quo terminatione Græca cognominata est Maria Magdalene, aut Magdalena. Tertium illud est: quod factum illud unctionis pedum Christi Domini per mulierem præstita peccatricem, non in Judæa contigit, sed in Galilæa, in uno regionis illius oppido; sive id fuerit ipsa urbs vocata Naim, sive aliud quodlibet. Hoc satis differte constat ex ipsa serie narrationis Evangelicæ. Neque id negant Auctores docti, qui feminas hæc distinguunt: imò vel in hoc præcipue fundantur, ut unam ab alia fecerant. Denique id præ oculis habendum est, id quod Lucas omnino immediate post narrationem unctionis pedum Christi Domini, quam eidem præstitit mulier vocata à sacro histo-

riographo peccatrix; idem Evangelista subjungit: Sed audiantur ipsa ejusdem verba, quanvis paulò longiora; ea enim mirum in modum favent sententiæ, quam putamus omnino veriorum: sic enim habent: (j) *Et factum est deinceps, & ipse iter faciebat per civitates, & castella predicans, & evangelizans regnum Dei: & duodecim cum illo, & mulieres aliquæ, quæ erant curate à spiritibus malignis, & infirmitatibus, Maria quæ vocatur Magdalene, de qua septem demonia exierant, & Ioanna uxor Chuse procuratoris Herodis, & Susanna, & aliæ multe, quæ ministrabant ei de facultatibus suis.* Ecce in his verbis, in quibus à sacro Historico narrantur nomina feminarum, quæ Christum Dominum comitabantur, eidemque atque suis de propriis facultatibus (namque non erant de plebe infima, sed nobiles, satisque divites) suppeditabant quæ necessaria videbantur, agmen ducat Maria, quæ vocata est Magdalene; id est, de castro ipso, vico, aut castello Magdalon, ex quo ipsa cognomen accepit: in quod castellum (ut explicuimus, & sumus amplius explicaturi) ingressus est Christus Dominus, cum in regionem Judææ rectâ contenderet: Ea igitur erat, non alia quam soror Marthæ: eandem verò fuisse peccatricem, quæ in domo Pharisæi nomine Simonis Christi pedes unxerat, lacrymisque laverat, jam in dictis nonnihil apparet.

5 Verum quò clarius appareat & evidentius, recolenda sunt quæ Ioannes enarrat illis verbis: (K) *Erat autem quidam languens Lazarus à Bethania, de castello Maria & Marthæ sororis ejus.* Hæc verba, quam explicationem suscipiant, imò exposcant, postea videbimus. Expendamus nunc immediate sequentia: *Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, & extersit pedes ejus capillis suis, cujus frater Lazarus infirmabatur.* En exactam descriptionem Mariæ sororis Marthæ atque Lazari; scilicet, quod ea fuerit, & non alia, quæ pedes Domini unxit unguento, & extersit capillis suis. Ubi Ioannes Evangelista, qui nunquam antea tale factum narraverat, aut descriperat, ad illud quod descriptum narratumque est à Luca evidentissimè respexit, ut differte juxta atque eleganter statuit Patrens Augustinus in Evangelistarum

g) Luc. 10
38.

(h) Burca.
Hortelius
Adricom.
Adr. Re-
landus,
alique
comm.
(i) D. Hic.
t. 3. Epist.
150. ad He-
bidiam. q.
4.

(j) Luc. 89
à v. 1.

(K) Ioanne
11. 1.

Concordia, ubi post multa lectu dignissima, & post allegata hæc eadem verba, (l) *Hoc dicens*, inquit, *Ioannes attestatur Lucæ, qui hoc in domo pharisæi cuiusdam Simonis factum esse narravit. Iam itaque hoc Maria fecerat, &c.* Imò ego, si non nihil licet amplius conjicere, id addo, non sine vi significationis usum esse Magnum Parentem dictione illa *fecerat*, significans rem, quæ jam ante aliquo tempore, scilicet plusquam anno integro, ut videbimus, contingerat. Quod etiam aliquo modo conjici potest ex verbo quo usus est Evangelista in textu originali, qui sic habet *ἡ ἡμαρτία ἣν ἀπέβαλε τὸν αὐτὸν μὴ πο* quæ verba ita ad verbum reddi posse non ineptè, nemo est qui negaverit, præsertim cum ita verterit Auctor notissimus, atque gravissimus, (m) *Erant autem Maria, quæ unxerat Dominum unguento*: quippe *το ἀπεβάλα* participium est primi Aoristi verbi *ἀπέβαλε*, quod proinde non incongrue reddi potest per circumlocutionem hanc, *quæ unxerat*, quod diserte facit versio Arabica: hæc enim vis est Aoristi, ut licet tempus indeterminatum significet, nec satis indicet, an res multo vel paulò ante facta sit, frequentius tamen denotat tempus jamjã elapsam, mora aliqua notabili interposita. Sed de hoc alii judicent: mihi enim notatiunculã hanc indicasse fat est. Illud interim accurate annotare hic operæpretium est, quòd, ut vidit sæpè laudatus Author & Interpretes, (n) omnia argumenta, etsi multa sunt, quibus plures mulieres fuisse probatur; seu, quod idem est, diversam esse eam, quæ apud Lucam exprimitur, ab ea cuius hic Ioannes meminit; minus quàm hoc vnum habet ponderis, ad probandum non esse distinctas, sed eandem. Fixum ergo maneat ac constans, Mariam sororem Marthæ, unam atque eandem esse cum illa, quæ, prout à Luca narratur, Domini pedes unguento unxit, lacrymisque lavit. Cumque eandem sororem Marthæ esse illam, quæ appellatur in Evangelio Maria Magdalene & jam probaverimus, & simus amplius elucidaturi: fit consequens, non tres, neque duas etiam, sed unam, atque omnino eandem fuisse, & feminam, quæ in domo Simonis Pharisæi Domini pedes unxit, & quæ appellatur Maria Magdalene Dominum

sequuta à Galilæa, & eidem de suis facultatibus ministrans.

6 Clariora, & satis, ut putamus, perspicua fient hæc, si per prius difficultates, quæ contra dicta possunt solentque objici, diluantur. Prima quidem visa pluribus insuperabilis, illa est: Quòd pœnitens femina, de qua Lucas meminit, diserte & simpliciter peccatrix ab Evangelista appellatur: neque id solùm, sed cum quodam etiam malè, & in omnium auribus sparso rumore famæ; seu, ut communiter loquimur, non sine omnium offensione, atque scandalo. Hæc enim omnia satis indicant illa verba: (o) *Et ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix.* Quod ipse Pharisæus etiam apud se tacitus reprehendit, dum inquit (p) *Hic si esset propheta, sciret utique quæ & qualis est mulier quæ tangit eum: quia peccatrix est:* quodque caput est, ipse Christus Dominus rem expressit; imò si dici licet, exaggeravit illis verbis: (q) *Remittitur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.* Contra verò soror Marthæ, in cuius domum Dominus introivit, sancta, innocens, pia, probis, probatisque omnino moribus describitur: sive enim in ipsa sua domo, in qua Christus Dominus introivit, eam consideres, ad pedes Domini sedentem inspicias, excipientemque, non solùm auribus, sed & corde æternæ vitæ verba; laudatam ob id ab ipso Christo Domino, quod meliorem partem elegerit: sive in domo fratris sui Lazari, invenies dilectam à Christo, qui certè justos & sanctos dilectione sua facit & indicat; quod exprimit Joannes illis verbis: (r) *Diligebat autem Iesus Martham & sororem ejus Mariam, & Lazarum:* & ipsam procidentem ad pedes Domini, (s) eosque etiam unguento pretiosissimo perfurgentem (t) His moribus, hisque signis Mariam sororem Marthæ quivis agnosceret: propter quæ tam longè abest ab eo, ut putari possit una atque eadem cum peccatrice, ut non defuerint qui eam putaverint virginem: inter quos (quòd mihi aliquando de his rebus agenti objecit vir impensè doctus) est Sanctus Methodius, vetus, pius, atque eruditus Author in paucis.

7 Difficultatem hanc non esse exigui ponderis, ultro fatemur: sed non

(l) D. Aug. de Conc. Evang. l. 2. c. 79.

(m) J. Mald. d. ad c. 11 Ioan. col. 1647. n. 6.

(n) Mald. ad cap. 26 Matt. col. 547.

(o) Luc. 7. 37.

(p) Ibid. v. 39.

(q) Ibid. v. 47.

(r) Ioan. 11. 5.

(s) Ibid. v. 32.

(t) Ibid. 12. 3.

non eam propter, quam debeat, aut possit quisquam à sensu, saltem tacito, Latinæ Ecclesiæ, per tot secula recepto, discedere: quæ & peccatricem & sororem Marthæ unâ atque eadem solemnitate concelebrans, unam videtur censuisse atque eandem. Certè quidam, atque hi Authores non infimi subsellii, putant à difficultate hac se facile expeditos, asserentes, Mariam sororem Marthæ dictam fuisse ab Evangelista peccatricem; quòd ante ejus conversionem & lacrymas addicta fuerit pompis seculi, cultui corporis, superfluitati vestium, ornamentorumque, ludo, cupediis, aliisque id genus vanitatibus. Neque mirum, inquit, quòd propter hæc appellata sit in Scriptura peccatrix, propter quæ eadem Dominus Jerosolimitanis olim, nobilioribusque ejusdem urbis feminis, teste Isaia, (u) comminatus est acerba atque gravia supplicia. Ego vero, cui magis, ut decet, cordi est honor gloriaque Christi, quàm fama mulieris, quanvis postmodum sanctæ atque piissimæ; aliter omnino sentio. Quocirca duo assero. Primum quidem, non fuisse peccatricem illam, vulgò prostitutam, ut consueverunt esse meretrices: hoc enim eum ejusdem nobilitate generis, & divitiis repugnare autumo; præsertim eum ad tantam infamiam verba non eogant Evangelii: fuisse tamen parum castè sobrieque viventem, admisisseque (præter nuper relata, que sæpius comitantur incontinentiam) minus pudico aliquo contubernio id, quod satis superque fuit, ut de ea diceret Dominus, *Remittuntur ei peccata multa*: & ob quod rumore, ut solet, in vulgus sparso, audiverit ab Evangelista *peccatrix*. Non tamen propterea censendum est, feminam fuisse aliam à sorore Marthæ, quin contrarium suadeant ea omnia, quæ de hujus sanctitate, pietateque in Christum exposuimus supra: Ea enim tantummodò convineunt, non quidem fuisse aliam à peccatrice, quantum attinet ad identitatem personæ: sed post conversionem ejus tam fervidam, tamque sinceram, fuisse moribus atque virtutibus ab ea quæ fuerat ante, longè diversam. Quam difficultatis solutionem rejiciet nemo, modo cordatus sit atque pius: neque adeò tenaciter insistet in morum

ac virtutum diversitate; quasi frustra petierit Regius Vates ac poenitens, dum illis verbis precatus est, sui ipsius ad meliora mutationem efflagitans: (x) *Cor mundum crea in me, Deus; & spiritum rectum innova in visceribus meis*. Quod si talis tantusque scriptor, qualis est Methodius, existimavit Mariam sororem Marthæ tam castè pureque vixisse semper, ut virgo permanserit; quid dicemus? Dicimus certè, viros sanctos eximieque pios, ut proni sunt ad judicandum censendumque meliora, non solum de iis qui pietate commendantur, sed de aliis quibuscumque; id planè existimasse, perspectis tot amoris & reverentiæ signis erga Christum Dominum, de Maria sorore Marthæ: quam proinde putavit à peccatrice illa, non tantum moribus & virtutibus, sed persona etiam fuisse diversam.

8 Deinde opponitur adversus nostram veteremque sententiam, aut opponi potest, in hunc modum. Femina illa peccatrix quæ Dominum unxit, Galilæa erat, ut multis argumentis conjici, imò & convinci potest: quod idem affirmare est promptum de Maria illa cognominata Magdalene, quæ Dominum à Galilæa sequuta est usque Jerosolymam. Et ut demus pro nunc, hanc cum peccatrice fuisse unam atque eandem; certè Galilæa, hoc est, è regione Galilæa fuit, & non Judæa, sive de ditione Judææ regionis, à Romanis jam tunc in formam provinciæ redactæ atque possessæ. Atqui Maria soror Marthæ, quemadmodum & Martha ipsa, non femina Galilæa erant, sed Judæa, ut communiter tenetur & asseritur: Ergo non una fuit Maria soror Marthæ cum Maria Magdalene, aut cum femina peccatrice. Nego minorem; ut non nihil indulgeamus Scholæ genio: quam non facile probaturus est quisquam eruditorum (quantumlibet potius supponatur, quàm probetur) qui Evangelica gesta percurrunt minus diligenter atque accuratè. Jam supra docuimus, Martham & sororem ejus Mariam esse habitatrices, imò fortasse aliquo jure domini præditas, vici, oppiduli, aut castelli *Magdalon*, à quo Mariæ cognomen inditum est, ut distingueretur ab aliis pluribus Mariæ nomine appellatis: insuper & hoc esse vicum, castrum, aut castel-

(x) Psalm.
50.

(u) Isai. 3.
à v. 16. ad
36.

Idi (d)
317

castellum illud, in quod Dominus introivit, cum ab Evangelista narratur à Martha sorore majore natu exceptus hospitio. Hoc verò oppidum sive castellum situm esse, non in Judæa, sed in Galilæa, firma constansque est Geographorum atque Interpretum opinio. Et merito quidem, cum ejusdem oppidi sub nomine *Mageddo* fiat mentio in sacra Scriptura; (y) imò etiam in novo Testamento mentio ejusdem oppidi est: ubi tamen loco Mageddo. Vulgata nostra ex D. Hieronymo habent *Magedam*. (z) Ipsum autem oppidum, quod à D. Hieronymo loco allegato supra * appellatum est *Magdalon*, situm fuisse in Galilæa Meridionali è regione Samariæ propè torrentem Cifon; res est quæ jam habetur, haberique debet extra dubii aleam. Tam longè abest ut verum sit, Martham sororemque ejus Mariam fuisse Judææ regionis incolas, ab eavè oriundas, & non potius Galilææ, ut jam statuimus.

(v) Jos. 17
11. 4. Re-
gum 23.
29. 10.
(z) Matt.
15. 39.
* Supr.
n. 4.

(a) Ioan.
n. 1.

(b) Ibid.
v. 18.

9 At instabit quisquam, & contendet verbis illis Joannis: (a) *Erat autem quidam languens Lazarus à Bethania de castello Mariæ & Marthæ sororis ejus.* At Bethania, quæ diserte appellatur castellum Marthæ & Mariæ, non in regione Galilææ erat, sed Judææ, utpote quæ ab ipsa Jerosolyma non plus distabat quàm quindecim stadiis, ut de fide est, & constat illis Joannis verbis: (b) *Erat autem Bethania juxta Jerosolymam quasi stadiis quindecim*: quindecim autem stadia nostratem leucam, eamque non longam, efficiunt; sive, ut exactius loquamur; tres tantum ex quatuor partibus leucæ. Corruunt ergo, ut videtur, hucusque dicta: ut proinde Marthæ Mariæque ejus soror, non Galilææ censendæ sint, sed Judææ; atque adeo Mariæ soror Marthæ non eadem aut cum peccatrice, aut cum illa (si diversæ sint) quæ appellata est Magdalene. En argumentum, quod fefellit, iudice me, interpretes etiam primi subsellii, quantumlibet illorum aliqui sentiant & tueantur nostram & veterem sententiam, neque Mariam sororem Marthæ à Magdalena vel à peccatrice femina distinguant. Putarunt enim verbis nuper relatis adducti, castellum proprium Marthæ, sororisque ejusdem Mariæ non aliud fuisse quàm Bethaniam; &

illud esse, in quod, referente Luca, intravit Christus Dominus, cum ibi exceptus est à duabus sororibus convivio. Quod sibi persuadere nituntur ex eo quod Lucas narrat, id factum esse, cum Christus Dominus cum suis iret; ut verbis illis dicitur: (c) *Factum est autem dum irent, & ipse intravit in quoddam castellum: & mulier quaedam Martha nomine, &c.* Quod quidem interpretantur, dum jamjam in regione Judææ consistens appropinquaret Jerosolymam. Discussionem tamen nonnulla & judicio, ut hæc enodentur, opus est.

10 Igitur fatemur ultro quod verisimum est, Martham nempe cum sorore Maria, fratreque Lazaro habitavisse propè Jerosolymam in Bethania: imò ibidem contigisse Lazari exsuscitationem à mortuis, & posteriorem unctionem, quam Christo Domino Maria soror ejus exhibuit, & alia quæ referuntur ab Evangelistis. Dicimus tamen, hoc solum contigisse haud multis ante Christi Domini Passionem mensibus; cum scilicet tam Martha, quàm Maria, Lazarusque ipse, imò fortè etiam Pharisæus ille nomine Simon, qui Dominum invitaverat, in Galilæa adhuc commorantem & prædicantem, & ad cujus mensam unxit Dominum femina peccatrix. Nam cum constet, feminas aliquot divites atque nobiles sequutas esse Dominum, cum ipse, relicta Galilæa, ad illamque amplius non reverurus, in Judæam commigravit, adscenditque Jerosolymam; inter quas priori loco nominatur Maria Magdalene: his non immerito adnumeramus Martham etiam sororem ejus, in cujus domum (quæ erat in vico appellato Magdalon, quod dubio procul existerat, non in Judæa, sed in Galilæa Meridionali, non longè à torrente Cifon) Dominus pertransiens introivit, ut narratur à Luca loco jam prænotato. Atque hoc quidem, & non aliud, significare voluit Evangelista, dicens: *Factum est autem dum irent, & ipse intravit in quoddam castellum, &c.* nempe, dum exirent à Galilææ finibus, Judæam ingressuri; non dum jam Judæam ingressi accederent propè Jerosolymam. Neque rursus obest quòd Bethania appellari videatur castellum *Mariæ & Marthæ sororis ejus*: dictum enim ita est; non quòd illud ad illas

(c) Luc.
10. 38.

spe-

speciali titulo pertineret; neque rursus, quod ibidem diutius, sed pro illa temporis circumstantia habitaret. Quare verba illa potius (quantum opinor) denotare volunt, Lazarum, qui ægrotabat in Bethania, originem ducere à castello Mariæ & Marthæ sororis ejus: idque præsertim cum jam probaverimus, sorores has mansionem diuturna potius in Galilæa quam in Judæa habitavisse. Quæ omnia ex pauculis, quæ dicenda restant, amplius elucescent.

II Verum antequam discedamus à Bethania, probemus & confirmemus amplius ex iis ipsis rebus, quæ Bethaniæ sunt gesta, Mariam sororem Lazari atque Marthæ non aliam esse à Maria appellata Magdalene, imo & ab ipsa muliere peccatrice. Hoc postremum jam præstitimus prementes illa Evangelii verba, *Maria autem erat, quæ unxit Dominum unguento, & exersit pedes ejus capillis suis.* Quæ quidem ad unctionem illam referri factam in Galilæa à muliere peccatrice, sat probavimus, non solum ex Parente Augustino, sed ex verborum Evangelistæ energia modo & significatione loquendi. Quod enim hic loquutus fuerit Joannes per Prolepsim, sive anticipationem, sese referens ad unctionem, quæ Christo Domino exhibita est per ipsam Mariam, Lazari Marthæque sororem, post ipsius Lazari resurrectionem, & ut exactius annotavit Evangelista, (d) *ante sex dies Paschæ*; etsi non desint graves Authores qui ita exponant: tamen quia placet omnibus ferè hereticorum interpretibus, merito displicet interpreti Catholico, atque cum primis erudito. (e) Itaque Maria soror Lazari atque Marthæ non semel tantum, sed bis Christum Dominum unxit: primum quidem in Galilæa, deinde iterum in Judæa in oppido Bethania, quò Christum Dominum cum sorore & fratre sequuta se contulerat: primò quidem affectibus ducta poenitentibus, deinde ardoribus reverentiæ, charitatis, amorisque eximii. Quocirca in hac posteriori occasione (quanvis id etiam fortè contigerit in prima) disertè refertur, quod non solum unxerit Christi pedes, ut narratur à Joanne, sed quod & caput unxerit, ut refertur à Matthæo & Marco, (f) quod animæ jam charitate amoreque exardentis est.

Verum si placet, amplius & consideratius inspiciamus, quò veritas clarius innotescat. Cum Maria soror Marthæ in ipsius Lazari domo, nempe in Bethania, pedes, caputque Domini perfudisset unguento, & id indigne ferret pessimus ille latro, qui adhuc latebat sub nomine Apostoli ac discipuli; Christus conversus ad suos, eosdem in hunc modum admonuit: (g) *Quid molesti estis huic mulieri? opus enim bonum operata est in me.* Et post pauca: *Mittens enim hæc unguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.* Quod iisdem ferè verbis narravit Marcus: (h) *Quod habuit hæc, fecit: prævenit ungere corpus meum in sepulturam.* Nunc rogo, scire desiderans horum verborum rectam & sinceram intelligentiam (multum enim continent prophetiæ, prædictionisque futurorum) quid illa sibi velint, quibusvè aliis dilucidè exponantur? His ferme: *Quid in hac femina videtis, ob quod indignamini? Quid ejus charitatem, atque erga me observantiam reprehenditis? Non superflui suntus hic impenduntur; sueta & necessaria prorsus res agitur. Hæc ipsa, quam videtis, mulier non multis post diebus corpus meum aromatibus, atque unguentis, ut mos fert patrius, condire atque inungere percipiet: sed id munus ut præstet exhibeatque, non dabitur amanti. Exhibuit ergo quantum potuit, aut quantum in se fuit: ac denique (utamur jam Evangelistæ verbis) *quod habuit hæc, fecit: prævenit ungere corpus meum in sepulturam.* Nonne ita aptè intelliguntur atque exponuntur verba? Ita planè, lucclamantibus Ecclesiæ Patribus, sacrisque interpretibus. Hæc Christus disertè de Maria sorore Lazari, atque Marthæ. Ita enim nos docuit Evangelista Joannes, qui illam expressè nominavit, (i) apud quem ea verba supra expositis adduntur; *finite illam, ut in diem sepulture mee servet illud.**

12 Iam videamus quænam ea fuerit femina, vel quæ Maria, quæ studio mirifico affecta unguendi corpus Domini, id extremæ pietatis officium præstare Christo Domino defuncto enixè cupiit; sed tamen præventa gloriosa ejus Resurrectione, non potuit? Certè non alia, quam Maria, quam vocabant Magdalenam. Hæc enim

(g) Matth. 26. 10.

(h) Marc. 14. 8.

(d) Ioan. 12. 1.

(e) Mald. in Ioan. c. 11. col. 1647. n. 6

(f) Matth. 26. 6. Marc. 14. à v. 3.

(i) Ioann. 12. 3.

enim aliarum ductrix, caputque fuit. Sed audiantur Evangelistarum verba, quæ non pigebit hic transcribere; iis enim perlectis collatisque adinvicem, nullus, opinor, erit qui rem dubitet. Matthæus, post descriptionem sepulturæ Domini, hæc capite sequenti subjungit. (j) *Vespere autem Sabbati, quæ lucefcit in prima Sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrum: sed magis differet Marcus; cùm enarrasset Domini sepulturam, hæc subjungit: (K) Maria autem Magdalene, & Maria Ioseph aspiciabant ubi poneretur. Quibus hæc adnectit: (l) Et cum transisset Sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt aromata, ut venientes ungerent Iesum, &c. Lucas rem totam gestam fuisse describens: (m) Subsecuta (inquit) mulieres, quæ cum eo venerant de Galileæ, viderunt monumentum, & quemadmodum positum erat corpus ejus. Et revertentes, paraverunt aromata, & unguenta: & Sabbato quidem fluerunt secundum mandatum. Quam rem fufius enarrare persistens, (n) Una autem, inquit, Sabbati valde diluculo venerunt ad monumentum, portantes, quæ paraverant aromata, &c. Ne verò quæ essent, aut quæ illarum omnium piiffima ductrix poneretur in dubio, paulo infra subjungit: (o) Erat autem Maria Magdalene & Ioanna (nempe uxor Chusæ procuratoris Herodis, de qua supra dixerat) & Maria Iacobi, & cetera quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc, &c. Denique Ioannes hanc solam, utpote ceteris illustriorem, & à se insigni supra encomio commendatam, tum quòd ipsa cum sorore miserit ad Dominum deprecans pro Lazaro fratre; tum quòd eundem Dominum unxerit, jam Lazaro à mortuis excitato: Hanc solam, inquam, proprio vocans nomine, sic habet: (p) Una autem Sabbati Maria Magdalene venit mane, cùm adhuc tenebræ essent, ad monumentum. Et cetera, quæ legat, obsecro, quamquam sæpè perlegerit, pius lector atque eruditus: spero enim futurum, ut nobiscum sentiat, modò non sit nimium prævento atque occupato iudicio. Sed libemus aliqua. Ita enim habet: (q) Abierunt ergo iterum discipuli, ad semetipsos. Maria autem (ecce illam appellatam sine cognomine, utpote Apostolis omnibus no-*

tissimam) stabat ad monumentum foris plorans &c. Et post nonnulla: Dicit ei Iesus: Maria. Conversa illa dicit ei &c. Concludit verò rem totam verbis illis: Venit Maria Magdalene annuntians discipulis: quia vidi Dominum. Aut ego cæcus sum, aut in his omnibus Evangelicis narrationibus non alia Mariæ Magdalene nomine, tam ardenti studio perungere Corpus emortuum Domini cupientis, denotatur, & veluti digito commōstratur, quàm Maria soror Lazari, quæ in Bethania Dominum viventem unxerat; (r) quæque damnato ad mortem Domino, non otiosa domi sedit, sed cucurrit, aut advolavit potius, eidem præstitura quidquid obsequii & reverentiæ suadebat amor atque charitas: ut proinde ipsa, & non alia, fuerit quæ Mariæ Magdalene nomine Cruci adstitit, (s) & quæ postmodum studiosa sepulcrum. Quod totum eleganter juxta atque pie Hymnus ille complectitur:

*Ad stare non timet Cruci,
Sepulcro inheret anxia,
Truces nec borret milites;
Pellit timorem charitas.*

Denique ne multis. Hæc eadem Maria Magdalena est, quæ Domino cupiens enixè exhibere unctionis officium, quod mortuis præstabitur, cùm Dominum adhuc viventem perunxisset, audiverat: Quod habuit hæc, fecit: prævenit ungere corpus meum in sepulturam.

13 Satis hæc esse poterant ad probandum, non aliam esse Mariam Magdalenam à Maria sorore Martha, neque rursus hanc à femina illa celebri, vocata ab Evangelista peccatrice, ut conati sumus ostendere. Sed adjiciamus pauca. Cum Maria soror Martha unctionis peregrisset officium, ad ea verba, quæ jam diutius expendimus addidit Christus: (t) Amen dico vobis, ubicumque prædicatum fuerit hoc Evangelium in toto mundo, dicetur & quòd hæc fecit in memoriam ejus. Quod etiam retulit Marcus iisdem ferè verbis. (u) Sic arguo: In Ecclesia Catholica Romana, quæ vel totum complectitur Universum, vel certè maxima pars est universi mundi, de quo fit mentio in Evangelio, narratur, dicitur, & prædicatur, non ab annis paucis, non ab aliquot secu-

(r) Ioann.
12.3.

(s) Ibid.
19.25.

(t) Ibid.

(t) Marc.
26.13.

(u) Marc.
14.9.

lis, sed planè à multis (ut prædixit Christus) hoc factum. Sed qualiter, aut quomodo? profectò non aliter neque alio, quàm ut de una atque eadem dumtaxat femina intelligatur, celebreturque, quòd eadem fuerit, etquæ peccatrix unxit pedes Domini unguento, lavitque lacrymis, eadem soror Marthæ, cujus precibus exoratus Dominus, quatrinduo jam in monumento jacentem Lazarum suscitavit: quæque etiam eadem unxit Dominum passioni proximum: & denique quæ cognominata Magdalena Dominum jam de morte triumphantem prima, excepta Sacra Deipara, viderit. Quod totum ita contingere, facillimum probare erat ex Officio Ecclesiastico, quod quotannis habemus ad diem Julii vigesimam secundam. Quod argumentum magni ponderis (si quid ego judico) debet esse cuivis ingenio, iudicioque pio, cordato, sobrieque sapienti.

14. Sed removeamus adhuc, quandoquidem ita placet, vel leviores scrupulos. De Maria, quæ appellatur Magdalena, refertur ab Evangelistis quod obsessa fuerit à septem demonibus: sic enim habet Lucas numerans eas feminas, quæ secutæ sunt Dominum à Galilæa: (x) *Mulieres, inquit, aliqua, quæ erant curatæ à spiritibus malignis, & infirmitatibus: Maria, quæ vocatur Magdalene, de qua septem demonia exierant, & Ioanna &c.* Et Marcus, Christi apparitionem enarrans, quâ se videndum præbuit Mariæ cognominatæ Magdalene; (y) *Apparuit, inquit, primò Mariæ Magdalene, de qua eiecerat septem demonia.* Atqui hoc, licet utcumque intelligi possit de femina illa peccatrice, illique adaptari; sive quòd septem demoniorum nomine denotare

voluerit Evangelista septem vitia capitalia, ut disertè docet, nobiscum omnino sentiens, Gregorius sanctitate & cognomine Magnus illis verbis: (z) *Hanc, quam Lucas peccatricem mulierem, Ioannes Mariam nominat, illam esse Mariam credimus, de qua Marcus septem demonia eiecta fuisse testatur. Et quid per septem demonia nisi universa vitia designantur? Quia enim septem diebus omne tempus comprehenditur, rectè septenario numero universitas figuratur. Septem ergo demonia Maria habuit, quæ universæ vitiiis plena fuit. Sive (quod est longè probabilius *) quia verè à prædicta Maria Magdalena Christus Dominus septem demonia expulerit: Licet, inquam, hoc intelligi commodè possit de femina illa peccatrice, difficulter tamen videtur quod intelligi possit aut debeat de Maria sorore Marthæ, propter ejus probitatis & virtutis argumenta, quæ supra retulimus. Verùm qui supra etiam non obscurè probavimus, sororem Marthæ unam atque eandem fuisse cum peccatrice, non est cur multis immoremur in asserendo esse eandem hanc Mariam Magdalenam, de qua exiverint septem demonia, cum Maria sorore Marthæ: præsertim admissò, quòd hæc eadem Magdalena eadem fuerit cum peccatrice. Recolat, obsecro, pius atque eruditus Lector quæ tota hac disertatiunculâ diximus; profectò in asserenda hac communiori, & à multis seculis in Ecclesia, saltem Latina, recepta sententia, non (ut persuadent sibi aliqui) difficultates insuperabiles inveniet. Nos ad aliam gradum facimus, qui à nostro, cui semper insistimus instituto non nihil longiusculè de-*

fleximus.

(z) Div: Greg. homil. 33. in Evangel. prop. in 133

* Vid. Jo. Maldon. ad cap. 8. Luc. col. 1011a

(x) Luc. 8. 2.

(y) Marc. 16. 9.

CAPUT XIII.

CIRCA ALIORUM GESTORUM CHRISTI

Domini picturas & Imagines nonnulla, quæ videntur admonitione digna.

DE Christi Domini factis, & quâ ratione commodè atque decorè describi debeant, pluscula superius perstrinximus: sed adhuc nonnulla supersunt loquuturis de illis tantummodo, quæ ad scopum institutumque nostrum spectant: etenim alia, quamquam plurima sunt, aliis discutienda explanandaque relinquimus, utpote quæ non tam Picturâ egent, quam commentario.

2 Quâ in re primum omnium occurrit Domini Transfiguratio: circa quam depingendam nonnulla sunt quæ doceri debeant. Pictores non admodum eruditi. Quod enim dicta Transfiguratio, ostensioque gloriæ, quæ latebat, ita operante Deo, in corpore Christi Domini viatoris, facta fuerit in monte elevato, rectè sit, & iuxta Evangelii fidem, quæ hoc idem adstruit, asserens iuxta Matthæum, (a) *Ducit illos in montem excelsum seorsum*: quod idem repetit Marcus. Quod verò hic mons depingatur nimium planus, cum tamen esset excelsus, videtur contra regulas Optices, & contra experientiam. Nam corpora, quæ nimium elevantur, etiam si in summitate aliquam planitiem admittant, apparent à parte infima intuentibus acuminata, & ferme ad modum cuspidis desinentia. Quocirca memini me legisse, pyramidem illam ingentem, quæ etiam hodie superest in Ægypto, leucis aliquot distans à veteri Memphi, quam hodie Cairum appellant; tamen in summitate planitiem habeat, non minorem quàm sexdecim pedum in quadro, atque adeo capacem, ut in ea plures homines non admodum juncti consistant; tamen ab ipso solo intuentibus pyramis apparet exacta, acuminataque, adeò ut vix unus videatur in eadem posse consistere. Mons autem ille, in quo Christus Do-

minus claritatis suæ gloriâ ostendit; qui ex quadam veluti recepta Ecclesiæ traditione non alius fuit quàm Thabor, de quo in Scripturis plurima est mentio, & qui in media ferè Galilæa altus & procerus exurgit; adeò est excelsus, ut eum exactius dimetientibus, quod præstat ex ipsis veteribus elegans Historicus, (b) supra quindecim stadia, veluti linea ducta perpendiculari eleuetur à terra: quæ certè altitudo est ingens: ut propterea etiam si in cacumine planitiem habeat, unius propè leucæ nostratis extensam; depingi tamen debeat non ita planus, ut sit ab aliquibus. Verùm hæc, fateor, minutiora sunt, & quæ cum non magno Historiæ detrimento describuntur ac representantur.

3 Quod ad Imaginem spectat ipsius Christi Domini; Matthæus refert, resplenduisse faciem ejus non secus atque resplendet ipse Sol; & vestimenta ejus reddita esse alba, illis verbis: (c) *Resplenduit facies ejus sicut Sol, vestimenta autem ejus facta sunt alba sicut nix*. Igitur facies Christi Domini omnino depingenda est undique resplens, & majores his quibus communiter depingi solet, emittens radios. De vestimentis autem jam supra diximus. Et quanvis statuerimus, communes Christi Domini vestes coloris albi non fuisse, sed fusci; albicarent tamen in hoc Transfigurationis mysterio præ nimia copia lucis à fulgoribus faciei Christi promanantis. Neque voluntaria est hæc interpretatio: nam sic omnino colligitur ex verbis D. Marci, (d) qui ita ait, *ὡς τα ἱματῖα αὐτοῦ ἕγενετο ὡς λευκὰ λίαν ὡς χιὼν οἷα γναφεὺς ἐπὶ τῆ γῆς οὐ δύναται λευκάναι*. Quæ sic eleganter reddit interpret: *Et vestimenta ejus facta sunt splendentia, & candida nimis, velut nix; qualia fullo non potest super terram candida facere*. Ecce evidenter splendorem vestium à luce procedentem, & ab ipsa candorem nivis. Imò Div.

(b) Polybius lib. 5. Histor.

(c) Matt. 17. 2.

(d) Marc. 9. 3.

(a) Matt. 17. 1. Marc. 9. 1

Mat-

(e) Matt. 17. 2. Matthæus (e) ex Theophylacto & ferè omnibus Græcis exemplaribus, ita habet: *τα δὲ ἱμάτια αὐτοῦ ἕνεκεν λευκά ὡς τὸ φῶς. At vestimenta ejus candida sunt facta, ut lux.* Ubi interpretès noster legit *ὡς χιὼν sicut nix.* Utrumque rectissime: namque aer ille inclusus in nive, donec omnino exeat, ut fit, magis condensata nive nobis talem alborem repræsentat, qualem oculis concipere valemus aspicientes lucem. De quibus qui plura velit, adeat Ramirezium de Prado. (f) Sed hæc etiam exactiora sunt, quam ut cadant sub aspectum vulgò intuentium.

(f) In Pé-
rec. c. 2.

4 Majoris momenti est, quòd dum Moysen, qui, ut Evangelistæ referunt, Christo Domino apparuit in sua gloria resplendenti, depingunt, absurdo modo id faciunt, cum eidem Moyse quædam veluti cornua adfingunt in fronte prominentia: moti illis Scripturæ verbis, ubi dicitur:

(g) Exod. 34. 24.

(g) *Et ignorabat, quòd cornuta esset facies sua ex consortio sermonis Domini.* Sed rem hoc modo imaginari, atque adeò depingere, error est omnium imperitissimus: quotus enim quisque est qui nesciat, verbum illud *cornuta* idem omnino sonare & exprimere, quàm lucida, splendens, & irradians? radii quippe lucis Hebraica locutione atque elegantia, puncta sive cornua vocantur, juxta illud: * *Splendor ejus ut lux erit: cornua in manibus ejus.* Plurima id illustratiã sciens & prudens prætermitto, quia nulli non pervia, qui sacras literas vel leviter attigerit. Videatur allegati loci expositio apud Interpretem sat doctum, & qui Hebraicorum verborum vim apprime novit, (h) qui etiam vulgarium Pictorum errorem carpit & reprehendit. Sed audiat præ cunctis Doctor Angelicus, qui locum illum tractans Apostoli; (i) *Ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi, propter gloriam vultus ejus, qua evacuat.* Sic habet: *Apostolus argumentatur ex hoc quod habetur Exod. 34. ubi litera nostra habet, quòd Moyses habebat faciem cornutam, ita quod non possent, &c. Alia litera habet, faciem splendidam, quod melius dicitur. Non enim intelligendum est eum habuisse cornua ad literam, sicut quidam eum pingunt: sed dicitur cornuta, propter radios, qui videbantur esse quasi cornua.* Hucusque sapienter, uti assolet, Doctor Angelicus. Jam quòd aliqui Apo-

(h) Habac.
3. 4.

(h) Hier.
Oleal. pa.
321.

(i) D. Th.
sup. 2. ad
Cor. c. 3.

stolos tres illos selectos ad tantæ gloriæ testimonium dormientes depingunt, licet alicui error, aut incuria videri possit, eò quòd hoc neque à Matthæo, neque à Marco commemoratur: tamen tam longè abest ut error sit, quòd non aliud contineat nisi narrationem Evangelicam: *Petrus verò*, inquit S. Lucas, (j) *Et qui cum illo erant, gravati erant somno, & vigilantes viderunt majestatem ejus.* Cui nihil officit, quòd hoc alii Evangelistæ non expresserint: utrumque enim contigit, ut & prius dormirent, & postea exper recti, majestatis & gloriæ Christi testes existerent.

(j) Luc. 9.
32.

5 Circa factum illud, omni p̄ora sus stupore admirationeque majus resurrectionis Lazari, Marthæ & Mariæ fratris, plura erant, quæ hic congeri possent, si aliud ageremus. Sed proposito nostro semper insistentibus paucula hæc occurrunt. Descriptam depictamque vidimus hanc historiam, ita ut Christus Dominus solus adstantibus tantum sibi tribus aut quatuor ex Apostolis, duabusque sororibus Lazari, rem veluti gerat. Error hic est, aut saltem incuria, nullo modo toleranda. Patravit enim Dominus tale tantumque miraculum, ut planè oportebat, inspectantibus non solum ejus Apostolis & duabus defuncti sororibus, sed Judæorum processibus, aliisque, usque adeò multis, ut ipse Dominus alloquutus Patrem suum æternum, populum appellaverit circumstantem turbam: sic enim habet: (K) *Ego autem sciebam, quia semper me audis: sed propter populum qui circumstat, dixi: ut crederent quia tu me misisti.* Et sanè, ut mirandum semper factum contigerit, non in domo ipsa, imò neque in oppido, sed extra illud, ut erat sepeliendi Judæis mos, quòd supra fusius prænotavimus, (L) locusque adeo aptus esset capiendæ multitudini; auctor suassorque ero semper erudito Pictori, ut, quantum ferat tabula, depingat non unum aut alterum, sed multos, eosque veluti attonitos, atque irretortis oculis, mirabile factum intuentes. In quo certè copia sat magna dabitur Artem simul ostentandi atque exercendi. Jam quòd depingunt, lapide submoto, per foramen, quòd operiebat subblatus lapis, relictum in solo, quadratis lapidibus tessellato, Lazarum exsuscitatum prodeuntem; error est

(K) Ioan.
11. 42.

(L) Sup. Ec.
11. ii. 1. ch.

ortus, ut ferè semper, cum ex igno-
 ratione veterum morum, tum ex
 præoccupatæ imaginationis ideis ac
 figuris. Assueti enim Pictores ea, quæ
 apud nos sunt, inspicere subterranea
 sepulcra, aut mortuorum conditoria,
 quæ nos *Bovedas* Hispanicè loquen-
 tes appellamus, quæ sub templorum,
 aut aliorum locorum solo sapius ex-
 truuuntur, & ad quæ per scalas des-
 cenditur: in hanc, quod ad præsens
 attinet, pingendi rationem, parùm
 rem meditati, sunt deveci; aut non
 legentes, aut minus intelligentes
 Evangelii verba, quæ sic habent: (m)
Erat autem spelunca, & lapis super-
positus erat ei. Quocirca operapre-
 tium erit dicere id quod supra, accu-
 ratè monuimus, Judæos ruri, aut in
 hortis habuisse sepulcra, quæ fermè
 in rupibus sapius erant excavata, præ-
 fertim quæ magis præclaris & nobili-
 bus destinabantur. Itaque construe-
 bantur in speluncæ formam, sed non
 quæ ad imum terræ descenderet, sed
 quæ ad latus stantis in solo consisteret.
 In spelunca autem ipsa, quæ
 duos, tresvè, aut quatuor, quam-
 quam per minus altam portam, &
 quam nemo nisi incurvus intrabat, in-
 gressos in ipsam admitteret; strueba-
 tur locus in scamni (si ita loqui li-
 cet) aut podii formam, ea longitu-
 dine, ut jacens cadaver commodè ca-
 peret, quo illic condito, ostium præ-
 grandi lapide occludebatur. Atque
 hic quidem lapis est, quem amoveri
 iussit Christus Dominus, cum dixit
 sequentibus verbis, *Tollite lapidem,*
 & de quo loquuntur Evangelistæ,
 agentes de ejusdem Resurrectione
 gloriosissima: Er hanc (ut id jam
 relinquamus adnotatum) fuisse for-
 mam sepulcri Christi Domini, satis
 discimus, tum ex iis qui illud ex-
 actius descripserunt, qui plures sunt;
 tum ex ejusdem perfectissimè exactâ
 & fabricatâ structione, quæ cernitur
 Salmanticæ in Conventu Patrum Fran-
 ciscanorum D. Antonio Patavino sa-
 cro, in facello satis amplo: ubi ser-
 vatis adamussim Dominici sepulcri
 dimensionibus curâ & studio viri ejus-
 dem Ordinis, qui aliquot annis com-
 moratus fuerat in Conventu, quod
 exstat in urbe Jerosolyma; ad vivum
 tota fabrica repræsentatur, quam sa-
 pius intuiti sumus, & quam invisunt,
 frequentantque plurimi, non sine pie-
 tatis & reverentiæ fructu.

(m) Ioan.
11. 38.

6 Jam quod in eodem facto re-
 præsentando depingunt Lazarum à
 monumento prodeuntem extensis
 brachiis, cruribusque hinc inde sic
 dispositis, ut naturalis ratio videba-
 tur exposcere; errorem, & quidem
 non levem, inadvertenter atque of-
 citanter agentes, admittunt. Laza-
 rus enim imperio Christi Domini suf-
 citatus à mortuis, à monumento
 quidem prodit vivus; at non eo mo-
 do, quem naturalis ferebat ratio; hoc
 est, pedibus progrediens, aut auxi-
 lio aliquo manuum adjutus; sed alio
 stupendo semper ac mirando modo,
 quem disertè expriment Evangelii
 verba illa: *Et statim prodit qui fue-
 rat mortuus, ligatus pedes & manus
 in stritis.* Ut verò quid hæc facti supra
 modum mirandi accurata narratio
 contineat, exactè quantum fieri po-
 terit percipiatur; notandum, & præ-
 oculis habendum est, morem Judæo-
 rum in ipsorum cadaveribus sepelien-
 dis, sicut etiam Ægyptiorum, quod
 notatum Herodotus reliquit in Euter-
 pe, illum esse; ut post ablutum per-
 unctumque aromatibus cadaver; in
 sindone strictim involverent à pedi-
 bus usque supra humeros; faciem au-
 tem, totumque caput sudario aut lin-
 teolo circumvelarent: deinde à pe-
 dibus usque ad faciem tæniis, fasciis,
 sive instritis, quæ justæ latitudinis
 erant, totum corpus constringerent;
 postremo ita lotum, unctum, linteo
 involutum, tæniisque ac instritis ad-
 strictum, in destinato loculo collo-
 carent. Morem hunc non modica ex
 parte tetigit Divinus Historicus Joa-
 nes verbis illis, loquens de Sacrosan-
 cto Cadavere Christi: (n) *Acceperunt
 ergo corpus Iesu, & ligaverunt illud
 linteis cum aromatibus, sicut mos est
 Judæis sepelire.* Quod verò totum cor-
 pus instritis illis aut fasciis, quas indi-
 cavimus, à pedibus ipsis usque ad
 humeros ligaretur, constat ex multis.
 Sed demus interim hæc pauca. Au-
 gustinus: (o) *Quavis & propter su-
 darium, quod capiti adhibebatur, &
 instritas, quibus totum corpus alliga-
 tum est, quia omnia de lino erant, etiam
 si una sindon ibi fuit: verissime dici
 potuit, Ligaverunt eum linteis: lintea
 quippe generaliter dicuntur, quæ lino
 texuntur.* Nonnus, Christianus poë-
 ta hunc ipsum locum, quem verita-
 mus, exponens, illa habet: (demus
 Latina; nimis enim græciffare non est

(n) Ioan.
19.

(o) Lib. 3.
de Conf.
Evang. c.
23.

(p) Nonus
in Ioann.
c. 11.

cordi) (p) *Et à pede ad caput usque habebat totum corpus constrictum nexilibus institis, seu fasciis sepulcralibus.* Itaque cum instite nihil aliud sint nisi fasciæ, atque eas, quas Hispani diceremus *fajas*; de mortuo qui ita esset circumligatus institis, diceremus aptissimè; *estaba fajado de pies à cabeza.* Lazarus ergo prodidit è monumento totus circumligatus fasciis atque institis. Quod adeo verum est, ut utriusque miraculi Christus Dominus author, ipsum Lazarum, qui jam exierat à monumento vivus, solvi à vinculis, liberumque relinqui iusserat, ut abiret: id ipsum Evangelistâ accurata studiosaque narratione referente illis verbis: *Dixit ei Iesus: solvite eum, & stante abire.* Quod licet ulteriori confirmatione minime indigeat, placet tamen eam, quam ex plurimis, iisque gravissimis Ecclesiæ Patribus, hujus loci interpretationem profert vir sepè laudatus, adducere: (q) *Intelligendum, inquit, non solum ut prodierit à sepulcro, sed etiam à spelunca, ubi sepulcrum erat: itaque non solum surrexit, sed etiam ambulavit ut exiret, cum tamen manus ac pedes ligatus esset.* Quod amplius confirmans, subjungit: *Aliqui ex iisdem authoribus, nempe Ecclesiæ Patribus, aliam quoque reddunt causam, ut unum miraculum altero miraculo confirmaretur: utrumque enim miraculum erat, & quod mortuus resurgeret, & quod jam suscitatus, ligatus manus ac pedes facieque obvelata ambularet, &c.* Ut vel hinc discat eruditus Pictor, quàm non pro libito, aut ex cerebro hæc à nobis commemorentur; quæ tamen aliquibus, aut omnino vana, aut minus saltem scrupulosa videbuntur. Sed qui plura, eaque omnino selectiora de re hac inquirere atque nosse velit, legat virum eruditum Joannem Jacobum Chiffletium in *Crisi Historica de linteis sepulcralibus Christi servatoris* cap. 7. pag. 36. Addo, errare etiam Pictores, qui Lazarum in ipso actu prodeundi depingunt sindone quidem supra caput revoluta, sed facie tamen omnino discooperta. Repugnat etiam hoc narrationi Evangelicæ, ubi relatis verbis, *Ligatus pedes & manus institis*, additur: *Et facies illius sudario erat ligata.* Preme verbum *ligata*, non utcumque cooperta; ne quis obijciat, potuisse sudarium, aut linteolum quo

facies cooperta erat, cum in pedes ligatos institit, à facie ipsa naturaliter decidisse; quod si contigisset, non tam studiosa narratione descripsisset Evangelista, quod facies ejus qui fuerat mortuus, non cooperta tantum erat, sed sudario ligata: hæc enim omnia in tam grandis facti descriptione neque otiosè sunt posita, neque segniter veniunt advertenda.

7 Paulo post Lazari resurrectionem, pauloque ante ipsius Domini Passionem & mortem, factum est ut soror ejusdem Lazari Maria Magdalena (hanc enim fuisse sororem Lazari, eandemque, quæ adhuc in Galilæa consistens, Christi Domini pedes lavit lacrymis, unxit unguento, capillisque abstersit, supra copiosius diximus) ungeret, non tantum pedes Christi, quod narrat Joannes, sed & ipsius caput, ut diserte referunt Mattheus & Marcus; (r) quod factum ob id, secundam Magdalene unctionem præstitam Christo communiter vocant Patres, & quique graviores Interpretes. In qua quidem re pauca admodum adnotare licet, aut convenit. Nam quod vas illud, in quo unguentum, & quidem pretiosum atque electum, quod eleganter expressit Marcus illis verbis, *Nardi spicati pretiosi*, continebatur; non videatur gravibus viris fuisse aut potuisse esse ex alabastrina materia, quamquam hoc ab Evangelistis exprimi videatur, qui vas idem vocant *alabastrum unguenti*; propterea quod si ex solido alabastro fuisset, non tam facile videtur potuisse à femina frangi: quod tamen diserte idem asserunt, præsertim Marcus, dicens: *Et fracto alabaastro, effudit super caput ejus:* Hoc non admodum refert ad Picturam, quamquam nonnihil illam tangat. Etenim credibile admodum est fuisse vas illud ex alia, sed aliqua ratione simili materia, quæ referret etiam colorem, aut albedinem alabastri; aut aliam similem ob causam ita dictum. Quæ in re operæpretium fuerit legere verba eruditissimi interpretis: (s) *Credo ergo, inquit ille, esse probabilius ex alia fragili materia fuisse vas factum, sed alabastrum appellatum; aut quia ex alabastro unguentaria vasa fieri solebant, ita ut etiam si ex alia materia aliquando fierent, alabastrum dicerentur, aut quia ea erant forma, ut ansæ carerent, qualibus etiam nunc myropolas,*

(q) Mald'
ad c. 11.
Ioan. col.
1670.

(p) Mald'
ad c. 11.
Ioan. col.
1670.

(r) Matt.
28.8.
Marc. 14.
3.

(s) Mald'
ad c. 16.
Matt. col.
549.

Et pharmacopolas, uti videmus: id autem alabastrum nomen significat, ut Suidas adnotavit.

8 Illud magis hic opportunum erit observavisse, Christum nempe Dominum debere depingi, non mensa assidentem, sed (ut supra multis planè ostendimus) in lectulo, ut moris erat, recumbentem. Tum quòd ita Evangelistè disertè docent; Matthæus quidem his verbis: (t) *Et effudit super caput ipsius recumbentis, Marcus verò illis: Cùm esset Bethania in domo Simonis leprosi, & recumberet, venit mulier. & tandem Joannes eandem rem enarrans, Lazarus verò, inquit, unus erat ex discumbentibus cum eo.* Tum quia aliter, qua ratione fieri poterat, ut mulier in genua prostrata, aut ad ipsam terram prostrata (ut Pictores vulgariter ostendunt) ungeret caput etiam sedentis Christi? Commodè autem totum intelligitur si recumbentis Christi Domini in lectulo ungeret, primùm quidem pedes, quòd Joannes narrat; deinde fracto vasculo quòd reliquum erat unguenti, super recumbentis caput effunderet: ut propterea novum ex hoc eodem factò dictis supra lumen affulgeat.

9 Circa ingressum Christi triumphalem, cùm scilicet non in vectus eburneo curru, aut præcedente captivorum agmine, sed humilis ac mansuetus, equitans super pullum asinæ, acclamante populo, atque infinita propemodum turba, ingressus est urbem Jerosolymam: non pauca interpretibus dicenda suppetunt. Quòd verò ad rem nostram attinet, unum solum admonere visum est mihi operæ pretium: scilicet Christum Dominum pingi debere equitantem, non super asinam, sed tantum super asinum, aut asinæ pullum: hoc enim perspicuum est ex verbis Evangelistarum, præsertim Marci atque Lucæ, imò & ipsius Joannis, (u) qui eandem rem referentes, de asina nihil meminerunt. Sed notatu sunt digna verba Marci, quæ ita habent: *Invenietis pullum ligatum, super quem nemo adhuc hominum sedit: solvite illum & adducite.* Et paulò infra: *Et duxerunt pullum ad Jesum, & imposuerunt illi vestimenta sua, & sedit super eum.* Quòd evidenter opponitur sententiæ eorum, qui asserunt, utroque animali usum fuisse Dominum;

ita ut primò quidem insederit asinæ, deinde asino, sive ejusdem pullo; aut contra, ut nonnulli etiam veterum dixerunt. Hoc enim, quanvis confugiatur ad allegorias, neque necessarium fuit, neque narratur à tribus Evangelistis, sed neque ab ipso Matthæo, qui utriusque meminit, & asinæ scilicet & pulli. Hoc tamen non obstante, censeo, & quidem non improbabiler, depingendam esse cum pullo asinam, pullum suum insequentem. Nam quòd utrumque adduxerint Apostoli, perspicuum est ex Matthæo illis verbis: *Et adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua.* Et quanvis immediatè subdat: *Et eum desuper sedere fecerunt,* non id cogit ut dicatur pernes diversum brevissimi itineris spatium, Christum Dominum nunc asinæ, nunc pullo insedis: cùm ea verba commodè explananda veniant per figuram, quam appellant Syllipsim, quæ nonnullis in locis utitur Scriptura: ut cum dicitur Apostolos ob effusum unguentum murmurasse; cum tamen constet solum Judam Iscariotem murmurasse; aut cum dicitur, latrones qui crucifixi erant cum Christo, illum conviciis appetiisse; cum tamen aliis Evangelistis disertè exponat, non id fecisse nisi alterum. Quare, quòd ad hoc attinet, necesse non erat, ut pingeretur asina: & sat erat depingere asinum, in quo, & non in asina insedit Christus Dominus. Verùm quoniam Matthæus asserit perspicuè adductos ab Apostolis asinam & pullum: neque hoc solum, sed super eos posuisse vestimenta sua, quòd ex relatis jam verbis constat, *Et adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua:* moveor ut asseram, utrumque commodè debere pingi; asinum nempe, in quo Christus vehitur, & asinam insequentem pullum, super quam pars vestimentorum, aut palliorum, quibus utebantur Discipuli, pingatur imposita. Nihil enim hoc videtur esse posse magis congruum ad naturam facti; ita ut super asinum, ut Christus Dominus commodius insideret, pars vestimentorum sterneretur; alia verò pars, quòd Apostoli paratiores & expeditiores redderentur, impositam fuisse super asinam: maxime cùm hic necessarius non videatur recursum

(t) Matt.
26.7.
Marc. 14.
3. Joann.
12.2.

(u) Marc.
11.2.
Luc. 19.
30. Joann.
12.14.

ad aliam Syllepsim. Reliqua verò quæ ad ostensionem representationemque facti hujus spectant, non ea sunt quæ peculiari aliqua admonitione indigeant, neque in iis depingendis errorem aliquem notatu dignum unquam animadvertimus.

10 Denique quod attinet ad postremam Christi Domini cum Discipulis cœnam, nonnulla supra diximus de apparatu & dignitate cœnacula, quæ proinde hic repetere nolumus. Circa verò modum, quem sapiusculè jam notavimus, ad mensam accedendi, nil dubium est quin fuerit, non illè qui usurpatur passim, non modo à Pictorum vulgo inerudito, sed à viris & in Arte excellentibus, & aliunde non indoctis, sedendi super scamna: sed ille quem jam statuimus, super stratos lectulos recumbendi. Satis superque, opinor, hoc ex aliis locis ostensum est. Sed, quod ad rem præsentem maximè faciât, libet amplius in eo nonnihil immorari. Igitur cum Christus Dominus ultimam cum electis Discipulis comedit cœnam, non sedens ad mensam erat super scamnum, sellamvè; sed planè in thoro, aut lectulo recumbens. Tum quod ita omnes quatuor Evangelistæ rem descriperunt, & signatis verbis expresserunt; Matthæus, cum ait: (x) *Vespere autem facto, discumbebat cum duodecim discipulis suis*; Marcus, *Vespere autem facto, venit cum duodecim, & discumbentibus eis, & manducantibus, &c.* Lucas: *Et cum facta esset hora, discubuit, & duodecim Apostoli cum eo*: & denique Joannes, qui, narrata fusius lotionem pedum, subjungit: *Postquam ergo lavit pedes eorum, & accepit vestimenta sua, cum recubisset iterum, &c.* En non ab uno aut altero, sed à quatuor Evangelistis usurpatam uniformiter, non sedendi vocem, sed recumbendi. Plumbeus, ut existimo, fuerit, qui id non advertat, atque adeò non colligat in hac etiam cœna omnium sacratissima Christum Dominum cum Apostolis ad mensam non accessisse sedentem, sed, ut moris erat, recumbentem super lectulum. Quò vero id clarus fiat, notet, obsecro, quisquis sibi nova & paradoxa proponi putaverit, quod allegato loco narravit Joannes: *Erat ergo, inquit, recumbens unus ex discipulis ejus in sinu Iesu, quem diligebat Iesus. Et*

post pauca: *Itaque cum recubisset ille supra pectus Iesu, &c.* Locum hunc jam viderunt, subnotaruntque ad rem nostram non solum sacri Interpretes, sed etiam ii qui bonis literis navaverunt non segnem operam: ex quo planè colligitur id quod asserimus. Namque quâ, amabo, ratione fieri poterat ut Joannes (ille est enim discipulus, de quo sermo est) sedens ad mensam, in sinu Christi Domini recumberet? An satisfactum aliquis esse putet, si dicatur Joannem nonnihil caput in pectus sedentis Christi Domini reclinaverit? Atqui hoc neque satis decorum est, neque factu ita facile. Facillimum verò & maximè decorum, si intelligatur in eodem triclinio, lectuloque, in quo Christus recubuit, recubuisse Joannem: atque adeò ut promptum & facillimum est, jacentibus in eodem lectulo, caput supra pectus Domini reclinavisse atque collocasse. Quare inscienter minusque advertenter (ne quid dicam gravius) loquutus est Author Italicus satis notus, (y) dum ait, contrarium huic morem fuisse Hebraeorum proprium, & quod magis mirere, ipsius Christi Domini: *Nos, inquit ille, Servatorem nostrum sequuti, more Hebraeorum manducamus sedentes.* In duobus errat: nam etsi verum sit, quòd antiquis & vetustis temporibus, quæ certè illa heroica, quæ describuntur ab Homero, præcesserunt, consuetudo hæc nempe, quòd ederent homines ad mensam sedentes; esset usu recepta, quòd & probari posset nonnullis Scripturæ locis: tamen posterioribus sæculis communem apud Orientis Nationes morem sequuti sunt Hebræi Judæivè, quòd præbant vel ipsi Evangeliorum Interpretes. Labitur etiam in eo, quòd non tam asserat, quàm supponat (quamquam id nullo modo probet; aut probare queat) Servatorem nostrum ad mensam accessisse sedentem: cum tamen oppositum satis superque ostenderimus ex narrationibus Evangelicis. Quòd totum ita intellexerunt non solum Interpretes, sed & plures alii, quos supra sparsim allegavimus. Sed bene habet, quòd Pictores rerum rituumque antiquorum magis periti hoc modo etiam rem depinxerunt, & subjecerunt

(y) Pancirol. de veterib. deperdit. lib. 1. tit. 51. p. 329.

(x) Matt. 26. 20.
Marc. 14. 17. 18.
Ioan. 13.

oculis. Et, ne id omittamus in eo libro, quo ad preces Deo persolvendas utimur, quem vulgariter loquentes appellamus Breviarium,

vidimus jam hoc modo delineatam Picturam in recentiori editione Antuerpiensi.

CAPUT XIV.

CIRCA PICTURAS ET IMAGINES PASSIONIS Christi Domini notatu digniora, observata, atque animadversa.

Entum est ad campum late patentem, in quo quidem pluscula quam alibi observare atque adnotare erit operæpretium. Ingredivimur enim Historiam Passionis mortisque Servatoris. Cujus rei frequentiores planè sunt Picturæ atque Imagines, adeoque obnoxia nonnullis erroribus, qui admitti facile possunt à Pictoribus non admodum studiosis & eruditis. De Coenaculo Jerosolymitano, ubi Christus & legale Pascha celebraverat (hoc enim in dubium bono titulo verti non potest, quidquid Authores aliqui, quantumlibet Catholici, recentiores tamen, & plusquam par est studiosi novitatis contra subclament) & ineffabile Sacramentum sui Corporis & Sanguinis instituerat, ad hortum, prædium, sive villam Gethsemani, hoc est, ad locum certaminis recta contendit. Nox erat, & quidem jam paulò altius projecta circa horam ex nostratibus plusquam nonam, cum & ipse ibat, & illum comitabantur non sine pavore Discipuli; quorum, ut hic illud usurpem,

Æneid.
lib. 2.

Horror ubique animos, simul ipsa silentia terrent.

Quam noctem ut elegantius Pictores ostendant, depingunt in medio coelo hinc inde nubibus aliquot obductam Lunam candidè prælucentem. Bene hoc quidem; nam jam tunc Luna prodierat,

Mense ferè medio quanta nitere solet:

Ted non item bene, quod (ut sæpius

à me est observatum) depingunt illam desinentem in cornua, eo statu quo ipsa est, cum jamjam paulò à sole remotior succrescit. Minutum hoc videbitur Pictoribus, imò & aliis. At utriusque sciant. ea nocte prope fuisse ut jam Luna accederet ad plenilunium: sive hoc numeraretur ab ipsa conjunctione novilunioque; sive à phasi, aut apparientia, quæ non nisi altero à conjunctione die, & quidem in locis editissimis, conspici potest: de quo non est hic differendi, aut uberius disputandi locus. Satis est enim scire, quod magnum Paschatis festum non celebrabatur à Judæis nisi quartadecima Luna mensis, juxta id quod erat Lege præscriptum, cujus ea sunt verba: (a) *Et servabitis eum, id est Agnum Paschalem, usque ad quartadecimam diem mensis hujus: immolabitque eum universa multitudo filiorum Israel ad vesperam.*

(a) Exod.
12. 6.

2 Ingresso Christo Domino in hortum, orationisque locum, acciderunt ea, quæ memorant Evangelistæ, & circa quæ nihil occurrit nobis notatu dignum, admonere contentis, quod nonnulli non satis advertenter collocant Apostolos illos selectos, Petrum nempe, Jacobum, & Joannem nimium junctos Christo, & non servata proportione & decore distantia: cum tamen notanter asseruerit Evangelista, Christum non omnino modico spatio ab ipsis separatum oravisse: ita enim habet: (b) *Et ipse avulsus est ab eis, quantum jaculus est lapidis.* Quod ad situm verò, & ut ita dicamus, posituram ipsius Christi Domini, omnes, quotquot ego viderim, Imagines illum repræsentant in genua procumbentem. Non hoc male, cum idem nuper allegatus Evangelista id disertè dixerit:

(b) Luc.
22. 41.

(c) Idem *ibid.* xerit: (c) *Et positus, inquit, genibus, orabat.* Verum cum alii Evangelistæ afferant, Christum Dominum, majore erga Patrem reverentiæ causâ, non solum in genua provolutum esse, sed quid amplius & reverentius præstitisse: vellem alicubi id vidisse depictum. Matthæus enim ait, pro-

(d) *Matt. 26. 39.* cidisse in faciem, illis verbis: (d) *Et progressus pusillum, procidit in faciem suam, orans, &c.*

(e) *Marc. 14. 31.* Marcus verò: (e) *Et cum processisset paululum, procidit super terram, & orabat.* Ex quibus omnibus, mihi saltem, perspicuum est, Christum Dominum utrumque fecisse; & in terram super faciem prosterni, quod primo orationis ingressu præstitisse credendum est; & in genua provolvi, quod procedente oratione est prosequutus. Quod Angelus, qui (ut Lucas habet) apparuit eidem de Cælo confortans eum, depingatur gerens in manu calicem, & quidem illum, aut illi simillimum, quo in sacrosancto Missæ utimur sacrificio; non erat cur putidus Grammaticus, idemque pseudotheologus, atque ut verbo dicam, ossor Sacramentorum Christi, reprehendisset. Nemo enim est Catholicorum mediocriter doctus, qui nesciat verba illa Matthæi *κατακλιθεὶς ἔπι τοῦ ποτηρίου* τὸ commodè quidem trāsferri posse per hæc: *Transseat à me poculum hoc, quæ per hæc, Transseat à me calix iste, noster, & quidem optimè, expressit interpres.* Sed præterquamquod Hieronymus, qui Evangeliorum versionem exactè recognovit, Græcæque fidei reddidit, etiam in Græcæ linguæ cognitione longè major Theologastro Genevensi, nihil hæsit in vertendo pro voce *ποτηρίου, calix;* tum

hic, tum apud Marcum & apud Lucam etiam profani verterunt eodem prorsus modo: & quod magis est, ipsi Lexicographi ita prorsus fecerunt, etiam illi qui aliis in rebus non recusarent audire Calvini discipuli. Quæ de re, quæ contemptum magis meretur, quàm impugnationem, videri potest vir impensè doctus: (f) ut enim viri gravissimi insectentur pro merito futilia hæc,

(f) J. Molan. lib. 4. cap. 3.

Nos hac ab scabie tenemus ungues.

Quod denique aliqui depingant in ejusdem facti descriptione Jacobum Alphæi, sive Minorem, qui frater Domini dictus est, Christo ipsi facie, staturâ, totiusque corporis lineamentis simillimum, nugæ sunt, quas perstringit nuperrimè laudatus Scriptor, quasque suo loco etiam refellemus.

3 An verò Christus Dominus comprehensus & ligatus à militibus, ac Judæorum ministris, servis scilicet præcipuorum ex Judæis (nam totum hoc contigit, ut constat ex illis verbis: * *Cobors ergo & tribunus, & ministri Judæorum comprehenderunt Iesum, & ligaverunt eum*) depingendus sit ligatis ante pectus manibus, vel post tergum; res videtur ambigua: cum neutrum disertè constet ex Evangeliiis: utrumque certè vidi depictum à bonis Artificibus. Sed in re incerta mihi eruditius videtur, ut depingatur ligatis post tergum manibus. Tum quia hoc frequentius in usu erat apud Romanos, qui, & sanè non pauci in hoc negotio intervenerunt, ut suo loco demonstrabimus, ut constat ex illo Poëtæ

* Ioann. 18. 2.

Æneid. 2.

*Ecce, manus juvenenem interea post terga revinctum
Pastores magno ad regem clamore trabebant
Dardanidæ.*

quo nihil frequentius est apud bonos Authores & Historicos. Tum etiam, quia hoc majorem indignitatis & ignominie modum præ se ferebat, ut ageretur cum innocentissimo Domino veluti cum latrone, & tetrorum facinorum patratore quod ipse Dominus conquestus est iis, qui illum comprehendere & ligare venerant.

(g) *Matt. 26. 55.*
(h) *Marc. 14. 44.*

(g) Tum denique, quia pessimus ille traditor Judæorum principibus hoc suasisse videtur illis verbis; (h) *Quem-*

cumque osculatus fuero, ipse est, tenete eum, & ducite cautè: veritus scilicet, ut quemadmodum non semel ab ipsis Judæis se comprehendere volentibus evaserat; ita & tunc faceret, ni probè constringerent: perditurus hac ratione & Magistrum, & pacisci pecuniam, ut hic rectè annotarunt Interpretes. Quare & valde credibile est, & dignum, ut depingatur, non solum aligasse milites Christi post tergum manus; sed & injectis suis ipso-

T rum

rum impuris manibus, tenuisse, duxisseque eum apprehensum per brachia, superioremque partem tunicæ. Quod verò depingatur dejectus è ponticulo in rivum illum, qui adiacebat urbi Jerosolymæ, mediusque erat inter ipsam & villam, sive hortum Gethsemani, & qui *torrens Cedron* appellatur in Scripturis: meditationes, aut (si mavis etiam) revelationes pias continet, quas proinde, sicut non admodum reprehendo depictas; ita non facile suadeo depingendas.

4 Circa verò factum illud quò narratur armatum Petrum in defensionem Magistri sibi perquam chari, evaginato gladio irruisse in armatorum turbam, percussisseque Malchum, atque aberrante ictu, auriculam ejus dexteram amputavisse: non est credendum, quod eam penitus amputaverit; ita ut abscisa amputataque in solo deciderit: sed quod reliquerit nonnihil à capite pendentem. Moveor ad hoc: quia si aliter contigisset, cum Christus suorum etiam persecutorum benefactor, sanavit statim insolentem Pontificis servum, non usus fuisset Evangelista verbis illis: (i) *Et cum tetigisset auriculam ejus, sanavit eum*, sed aliis prorsus, quibus significaretur in terra delapsam auriculam levasse, applicuisseque suo loco, atque hoc modo illi restituisse. Quare hoc modo, cum res exposcat, veniet hoc depingendum.

5 Narravit in hoc facto Marcus rem ab omnibus aliis tribus, veluti quæ minoris momenti videretur, silentio prætermittam. Sed audiantur illius verba: (j) *Adolescens autem quidam sequebatur eum amictus sindone super nudo: & tenuerunt eum. At ille, relicta sindone, nudus profugit ab eis.* Ex duobus, quæ hic communiter queri solent, prior quidem ad Picturam non spectat, licet illam studiosè agitent ipsi antiquiores Ecclesiæ Patres & Interpretes; quis nempe fuerit ille adolescens. In qua re, relicta, ut mihi videntur, non sat probabilibus opinamentis, censeo fuisse aliquem juvenem Christi studiosum, & fortè domus habitorem, quæ, ut facile putari potest, erat in ipso orto aut villa Gethsemanitica: qui quidem, audito tumultu, suspicatus esse non alium quam Christum Dominum, qui illuc oraturus frequenter venire erat

solitus, eundem, qui vinctus duceretur; cum jam in lectulo esset, repente exilierit; & ne se vestiendo tardaret, arrepta ipsius lectuli sindone, quæ se utcumque tegeret, procurrit in publicum; aut ut auxilio futurus esset Christo, si posset; aut saltem, si non posset, ut videret rei exitum. Ex quo satisfactum est posteriori questionem, quam supra innuimus. Sindon enim quæ indutus erat ille juvenis, non aliud, meâ quidem sententiâ, significat, quam quod vulgò concipimus; id est velum linteum, quod Hispanicè loquentes appellamus *sabana*: quæ in repentino casu juvenis profiliens è lecto se obvolvit. Aliter sentiunt viri doctissimi, (K) quos ego semper multum suspicio: sed mihi potior visa est hæc simplicior explicatio, qui quanvis mirer viros summos; sum tamen nullius addictus jurare in verba magistri. Quare res hæc, quam aliquoties vidi depictam, eo modo representari depingique sat commodè poterit.

6 Apprehensum vinctumque Christum Dominum, duxerunt illum milites atque turba in domum Caiphæ principis sacerdotum. Caiphæ, inquam; nam tametsi primum deduxerint ad domum Annæ soceri Caiphæ, ob illius magnam in populo auctoritatem: tamen neque Evangelistæ referunt quidquam in Annæ domo notatu dignum fuisse factum, neque proinde aliquid, quod hic observemus, occurrit: non quòd ignorem esse auctores graves, & quidem sat multos, qui pseraque quæ postmodum in domo Caiphæ contigerunt, asserant in domo Annæ soceri contigisse; qualia sunt prima Petri negatio, prima examinatio Christi de Discipulis & doctrina, & impacta alapa Christo Domino à servo insolentissimo. Verùm hæc sententia numquam mihi placuit, etiam antequam legissem optimè rejectam refutatamque ab Auctore sæpè à me laudato, sæpiusque laudando, quem legat oportet quisquis de re hac certior fieri accuratius volet. (l) Ergo Christum Dominum ante Sacerdotum principem Caipham, senatumque frequentissimum, & ut apparatus rei præ se ferebat, gravissimum stiterunt impii satellites, vinctis, ut supra diximus, post tergum manibus. In hoc autem facto representando aliqua obiter veniunt

60M. (1)
adil. (1)
22-52

(i) Luc.
22-52.

(j) Marc.
14-51-52

(K) Mald
ad cap. 14
Marci c.
814.

(l) Idem
ad c. 26
Matth. n.
57. col.
611. &
seq.

hiunt advertenda, quæ habere debet præ oculis Pictor eruditus. Primum enim palatium Caiphæ depingi oportebit magnificum, pro tanta scilicet apud illum Populum dignitate: interior aula, & quidem sat lata ac spatiosa, continere debebit seniores sedentes in scamnis, & Pontificem ipsum Caipham in throno sedentem, vestimenta utrâque manu discendentem suâ; eò quòd ita contigerit, & ita narratur ab Evangelista Matthæo: (m) quòd quidem de more fuisse in lectu atque indignatione aliis etiam gentibus, docti adnotarunt: indignissimè enim tulit iniquus Pontifex, aut potius libentissimè, ut exinde occasionem arriperet addicendi morti Christum Dominum. Ante aulam verò atrium; id scilicet quòd nos dicimus *patio*, depingi debet; ubi accenso igne Petrus se calefacit cum ministris. Circa cujus tertio etiam factam negationem convenientius erit, ut non pingatur alloquens Petrum vir aliquis, aut aliqui simul, sed tantum femina ancilla Pontificis. Licet enim utrumque contigerit, ut & circumstantes viri interrogaverint & alloquuti sint Petrum; tamen celebrius est hoc, & majori observatione ac representatione dignum: tum quòd constet ab una & altera ancilla Pontificis tentatam fuisse Petri constantiam: (n) tum etiam quòd hac ratione infirmitas ipsius magis exprimitur. Illud annoto: locandum esse Christum Dominum, Petrumque iis partibus, in quibus, quavis non admodum proximi, se mutuo videre potuerint. Constat id: nam Petrus eò motus est, ut suæ illum fragilitatis poeniteret atque ignavie, quòd Dominus illum respexerit, ut disertè indicant verba Evangelistæ: (o) *Et conversus, inquit, Dominus respexit Petrum: & recordatus est Petrus verbi Domini, sicut dixerat, &c.*

7 Respondenti Christo Domino ad interrogata Pontificis, refert Evangelista Ioannes impactum fuisse illi à teterrimo insolenteque Pontificis famulo aut ministro colaphum in faciem venerandam: (p) *Hæc autem, inquit, cum dixisset, unus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: sic respondes Pontifici?* Circa quòd indignissimum facinus, aut verbis, aut penicillo depingendum multa dicuntur à pluribus, quæ non omnia probare debet aut lector aut Pictor. Sunt enim

qui asserant, tam atrocem fuisse colaphum, ut stantem Christum Dominum eâ quæ ipsum decebat modestiâ, solo affligerit, in terramque deiecerit. Pium fortasse hoc; sed, quòd me fert opinio, penitus falsum, vel eo solo nomine, quòd tanta tamque grandis circumstantia non referatur ab Evangelista. Et certè qui talia meditantur, aut potius effingunt in rebus tam magni momenti, parum, ut mihi videtur, attendunt ad ipsius Christi majestatem: quasi verò parum indignitatis flagitiosissimæ contineret impacta ab impuro homine in vultum Dei alapa, ut propterea deberet addi, fuisse tam ingentem, ut Dominum deiecerit ad terram. Quare hoc depingendum non est, neque, iudicio meo, credendum quidem. Alii narrant, impactam fuisse alapam à ministro armata manu, obiectaque ferro, illo nempe armaturæ genere, quòd gerunt gravioris armaturæ milites, quòd nos *Corazas* vocamus; & partem illam, quæ manum obarmat, dicimus *manopla*. Pium etiam fortasse hoc; sed falsitatis levitatisque cogitandi nimis suspectum. Tum quia impactor alapæ non dicitur fuisse aliquis ex militibus Romanæ cohortis, sed ejusdem Pontificis minister, aut famulus: cui certè neque licebat inter Romanos agenti tam graviter armari, neque etiam, si maximè vellet, permitteretur. Tum quia armorum illud genus, quòd, ut modò diximus, vocamus *Corazas*, & quo corpus totum, etiam manus & pedes ferro obarmantur; aut ego nimium fallor, aut neque usitatum, neque cognitum erat apud Romanos milites. Tum denique: quia imaginatio hæc factum ipsum non admodum auget: Namque ferrea illa (ut ita dixerimus) chiroteca, ex parte interiori, aut volæ manus, quæ sola ferit ejus faciem cui infligitur alapa, obiecta ferro non est, neque ferrum præfert, sed spissiore quamdam telam lineam: ut proinde armamentum hujusmodi necesse non sit imaginari, depingere; quavis tolerabile videri possit rem non ita exactè discutientibus.

8 Hac ipsa nocte, qua dilectum à se Magistrum tam apertè negavit electus ille Apostolus & discipulus, tam multa tamque ignominiosa flagitiosaque perpeffus est Christus, non solum ab impijs & inverecundis ne-

bulonibus, quales certè erant Pontificis famuli, & aliorum fortassis ex primoribus Iudæorum, insuper etiam & vulgares Romanorum milites, qui Christum Dominum apprehenderant; sed etiam ab ipsis Iudæorum præcipuis, qui Pontificis domum frequentabant, præsentisque adfuerant. In primis enim, ab his postremis verosimile est tolerasse illud insigne ignominie & contumeliæ probum, quod refert Mattheus illis verbis: (q) *Tunc expuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt: alii autem palmas in faciem eius dederunt.* In quo plures, etiam è veteribus interpretibus exposuerunt, à Iudæorum primariis passum esse Christum, ut fustibus, baculis, aut scipionibus quibus inhitebantur, &, quod magis mirandum est, crepidis, ab ipsorum pedibus detractis, percussus fuerit ac verberatus, non solum in capite, sed etiam in facie ipsa & vultu venerando. Ad hæc vilis turba servorum (quod & animus meminisse horret) in faciem ipsius caput expuere, eumque colaphis atque alapis cedere, nequid deesset ad ignominiam, obvelatis lucis serenæ oculis, palmis eum cedere, per jocumque aut summam injuriam inelamare: *Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit.* Omnia hæc disertè constant ex ipsa narratione Evangelica, ne quid dicatur de verborum conviciis, quæ satis indicavit Lucas (r) verbis illis: *Et alia multa blasphemantes dicebant in eum.* Quare latus & spatiosus relinquitur Pictoribus, quamlibet eruditis, campus ad hæc multis variisque modis oculis intuentium repræsentanda: quin nullus forte par erit lugubri scenæ repræsentandæ, cum certe verè atque oppor-

(q) Mat. 26.67.

(r) Luc. 22.65.

tunè in clamare hic liceat: (s) *Quis cladem illius noctis, quis funera*

fando
Explicit? & possit lacrymis equare dolorem?

Verùm antequam hinc discedamus, duo advertenda veniunt. Unum, & quidem quod maximè facit ad ipsam Artem Pictoriam, est, quod quando Christus Dominus depingendus occurrat, opprobria hujusmodi, contumeliasque sufferens, depingi res debet ad facule vel candelæ lumen; propterea quod omnia hæc gesta nocte sint, & quidem provec̃ta atque intempesta, jamque procedente supra gallicinium. Cum verò depingendus erit pontificis & seniorum objectus & subditus iudicio; non ita, sed jam lucente die. Constat enim ita contigisse ex Lucæ Evangelio, qui exactius tempus annotavit illis verbis: (t) *Et ut factus est dies, convenerunt seniores plebis, & principes sacerdotum & scriba, & duxerunt illum in concilium suum.* Quævis Evangelistæ alii non ita circumscriptâ temporis circumstantiâ factum enarraverint. Alterum illud est, quod cum Christus tam diriter contumelioseque exceptus à militibus & ministris ea perpeffus est, quæ commemoravimus; committendum non est, ut depingatur vestibus exutus, etiam quod ad humeros attinet & scapulas: quod, ni fallor, alicubi vidi depictum. Cum enim de hac nuditate nihil Evangelistæ dixerint, neque ejusdem meminerint quique Patrum graviorumve interpretum, ut ea depingatur pro pictoris libito, prope est ut annumeretur erroribus.

(s) Æneid 2.

(t) Luc. 22.66.

CAPUT XV.

DE PICTURIS IMAGINIBUSQUE EORUM, QUÆ
in Christum Dominum acta sunt ante latam
in eum mortis sententiam.

X Caipha domo sive palatio, recta Christus deductus est ad Pontii Pilati prætorium, populi ingenti multitudine, insuper & præcipuis iniquorum sacerdotum atque Pontificum, eundem comitantibus, aut potius insæquentibus. Prætorium autem erat ædificium ingens planeque elegans, quale decebat Senatus populique Romani majestatem, cuius auctoritate, imò Tiberii Cæsaris, Pilatus Judæam regebat sextus in ordine, ut refertur à Josepho, (a) postquam Judæa ipsa redacta fuerat à Romanis in Provinciæ formam. Hoc autem, sive ædificium, sive palatium, quod ad rem de qua agimus spectat, hoc ferè modo depingi poterit. Refertur nempè foribus ostendatur ingens aula variè perornata Architecturæ modulis; solum autem ejusdem, lapidibus optimè tessellatum, à quo eadem aula vocatur ab Evangelista *Litostrotos*, hoc est, *strata lapidibus*. E regione verò aulae, atrium pulchris atque ingentibus ornatum columnis, addito omni eo, quod decens atque opportunum videbitur Pictori, non solum Historiæ, sed etiam Architecturæ (quæ pars non modica Pictoriæ Artis est) perito. Hæc enim sufficient, ut res ibidem gestæ satis verosimili decentique modo oculis subjiciantur & repræsententur. Circa verò ipsius præsidis vestes, quas Romano more gestasse facile credendum est, nonnulla sese hic offerebant annotanda: sed nolo esse nimius in rebus non satis exploratis; & quæ directè saltem ad Sacras Imagines, quæ tales sunt, parum aut nihil spectant. Quæ intèr populum atque ipsum Præsidem acta primò sunt, cum magis ad verba clamoresque pertineant vociferantium, quam ad Picturam; non est quidquam quod adnotari debeat: nisi fortè, quod erecta capita, aperta

ora, elatasque in altum manus vociferantis populi, peneque vergentis ad tumultum ferociam, quodammodo debeant ostendere.

2 Contigit hic autem, ut ab ipso præside mitteretur Christus ad Herodem, Galilææ Tetrarcham, & ipse, ut Lucas ait, (b) *ferosolymis erat illis diebus*, abs dubio causâ solemnitatis Paschatis: quod etiam Picturis solet exprimi. Pingendus igitur est Herodes apparatu planè regio, purpura vestitus, cinctusque militari, regalique stipatus satellitio; Christus autem Dominus summâ circumspectione modestaque stans ante Tetrarcham, cui ne verbum quidem dignatus est respondere; ut proterea illum & ipse rex, & ejusdem (ut Lucas vocat) (c) exercitus illum contempserit, & *indutum veste alba* ad Pilatum Provinciæ præsidem remiserit. Et sane propter hunc locum statui supra * Christum Dominum communiter usum non fuisse vestibus albis; nisi fortè pro *veste alba* reponi possit, *candida* & *splendente*: de quo nonnulla memini dixisse me supra. * Ergo remissus Christus Dominus ad Pilatum, cum insolens populus à pessimis principibus & senioribus instigatus, ejusdem damnationem ad Crucis mortem ingenti vociferatione flagitaret; jussus est à præside, non tam odii causâ, quam studio sedandæ multitudinis (quod optimè noravit Patrens Augustinus) (d) ut flagris cederetur. Res autem hæc, utpote præcipua in Passionibus Christi, & cujus picturæ & imagines plures sunt, attentius venit consideranda; ut propterea operæpretium sit observare, quæ magis notatione digna videbuntur.

3 Igitur ut tale tantumque supplicium subiret innocens Dominus, aut potius ut demissam reverentemque Æterno Patri exhiberet obedientiam; vestibus primò exutus est, partim à se ipso, ut credere par est, partim etiam ab insanis licitoribus & ministris. An autem censendum sit nu-

(a) Antiq. l. 17. c. 19 & l. 18. c. 1. 4.

(b) Luc. 23. 7.

(c) Ibid. v. 11.

* Cap. 90. n. 3.

* Cap. 13. n. 3.

(d) Div. Aug. in Psal. 63. ad v. 2.

ditatem hanc, sicuti & illam, quæ in aliis actibus passionis Christi, præcipue in ipsius crucifixione, totalis fuerit, ita ut relictus sit tam nudus quam illum Mater Virgo peperit: an non totalis, sed ea tantum quæ satis fuerit ad perferenda supplicia? non unanimiter decernunt gravissimi quique Theologi atque Interpretes: Nam scriptores aliquot è vulgo scripturientium, si verum dicere cogar, ego nihil moror. Alii enim, id neque improbabiler, asserunt nuditatem Christi in suæ sacrosanctæ Passionis gestis haud fuisse totalem & omnimodam, sed quæ satis dumtaxat esset ad perferendum probrosa diraque supplicia, manentibus obtectis illis corporis partibus, quæ reteggi pudor ipse & natura vetavit. Neque contrarium (asserunt ii) decens esse, ut Christus Dominus in se ipso permiserit. Alii verò (atque ut ego existimo, longè probabilius) tuentur nuditatem illam fuisse omnimodam atque totalem, massiseque verecundissimum atque pudentissimum Dominum, non solum in flagellatione (de qua minus hoc ambigitur) sed & in aliis Passionis suæ gestis, adeoque & in ipsa crucifixione, ita nudum ac illum Mater sanctissima pepererat. Vocavi hoc probabilius: tum quia ita docent veteres Ecclesiæ Patres (e) Ambrosius, Athanasius, Augustinus, Cyprianus, Rupertus, & Eucherus, ut mittam magis recentes D. Bovaventuram, Ludolphum, aliosque inter recentiores magni nominis Theologos, Jansenium Gandavensem, Joannem Lorinum, & qui instar multorum est P. Franciscum Suarium, dictum jure merito Doctorem Eximium. (f) Tum quia valde est rationi consentaneum, ut Christus Dominus hoc modo voluerit nuditate suâ nostram operire nuditatem, & tale tantumque animæ sanctissimæ tormentum, quale est nudum omnino conspici etiam ab impudicissimis oculis, voluisse sustinere, Patrique offerre; ut hac etiam ratione mederetur impudentiæ nostræ ac inverecundiæ.

3. Sed quod ad institutum nostrum spectat: quanvis opportunum sit & conveniens, ut hoc non ignorent animæ præsertim doctiorum & piorum hominum, non expedit tamen curiosius quam par est, in hoc idem inquirere. Certum enim, explora-

tumque est, Christum Dominum non aliter in Passione suâ debere pingi, quam obtectis, obvelatisque partibus illis corporis, quas pudor honestaque contegi jubent. Quare illum aliter depingere non modo turpe foret, sed & sacrilegum. Pingendus igitur, effigiendusque est eo, quem nuper diximus modo: quandoquidem in hoc, tum majestati, dignitati, ac reverentiæ, tum etiam oculorum nostrorum egritudini ac debilitati consulitur.

4. Ergo Christus Dominus vestibus denudatus ut subiret flagellationis supplicium, doloris plenum, insuper & ignominia, utpote quod non decernebatur nisi servis, ut ex ipso Jure Civili (g) constat, alligatus columnæ est: quod vetus & recepta docet Ecclesiæ traditio. In quâ columna depingenda, video passim Pictores uti parvâ quadam, ad suæ ipsorum phantasiæ modum descriptâ: in cuius Superiori parte exstat ferreus prorsus annulus, in quo innixi sunt funes, quibus est Christus Dominus alligatus. Ego verò non ita censeo: sed columnam fuisse unam ex illis, quæ erant in præsidis atrio, & quibus innitebatur superior pars porticus. Moveor ex Hieronymo, (h) qui de locis agens Jerosolymitanis, *Ostendebatur, inquit, illis columna Ecclesiæ porticum sustinens, infecta cruore Domini, ad quam vinculus dicitur & flagellatus.* Nam quod conspiciatur Romæ columna multo minor, quàm ut porticum sustinere quiret, tantum probat esse fortasse partem illius columnæ, ad quam alligatus est Dominus. Iam nisi magnus Auctor (i) prior dixisset, dicerem planè, non impugnatione dignum esse, sed risu, asserere Christum Dominum flagellatum esse ab ipsius manu Pilati; propterea quod Ioannes dicat, *Apprehendit Pilatus Iesum & flagellavit*: quasi verò ea quæ iudex jubet, aut etiam rex, supplicia, non dicantur passim fuisse à iudice facta, vel eo solo nomine quod iusserit. Neque rursus, ut vulgus loquitur, & quod magis mirandum est, aliqui, qui vel maximè recusarent vulgares haberi, loquuntur, flagellatus est Christus Dominus manibus Iudæorum, sed lictorum Romanorum, aut militum; quod & in Coronatione, & in Crucifixione ipsius evidenter expressit Evangelium, ut videbimus qui-

(e) Div. Ambr. l. 20. in Luc Athanas. Orat. de Pass. & cruce Domini. Aug. l. 16. de Civit. c. 2 & lib. 12. contr. Faust. c. 263. Cyp. pr. Epist. 63. Rup. & Euch. in c. 9. Genes. (f) Suarez t. 2. in 3. p. q. 46. art. 8. disp. 36. sect. 4.

(g) L. in servorum ff. de poen. nis.

(h) Div. Hier. Ep. 27.

(i) Beda l. 4. in Marq. c. 44.

quinimodò Judæi, aut saltem ipso-
rum præcipui, tam religiosi, aut po-
tius tam superstitiosi atque hypocri-
tæ haberi voluerunt, ut ne in prætò-
rium quidem præsidis ausi fuerint in-
troire. Notavit hoc Ioannes illis
verbis: (j) *Et ipsi non introierunt in
prætorium, ut non contaminarentur,
sed ut manducarent Pascha.* E vulga-
ribus autem, si qui aderant, credi-
bile est incitasse milites, aut etiam
oblata pecuniâ corrupisse, ut eum
acrius & acerbius flagellarent: sed
flagellasse eos, sicuti neque corona-
visse, neque crucifixisse, dicere, est
absurdum. Pingendi igitur sunt se-
minudi, & Romano more pedes ca-
ligis militaribus obtekti, exsertis va-
lidè lacertis, & planè truculento mo-
do verberantes.

Circa Passionem autem ipsius
Christi Domini in hoc tremendo actu
atque supplicio, illud in primis est
certum & omnino supponendum, fla-
gellationem hanc gravem fuisse, &
acerbam, quæ non sine ingenti, ve-
hementissimoque dolore illata est,
neque sine multi cruoris effusione, vi-
vicibus etiam ac tumoribus. Pilatus
namque Christum Dominum flagris
cædi iussit eo animo, ut rotius accu-
sationis esset integra pœna, hostes-
que ejus Judæi placarentur, nec ma-
jorem exigent. Verisimile igitur
est, præcepisse ut flagellaretur, lace-
raretur, rumpereturque flagris acer-
bissime, & ita ut imperavit, esse fa-
ctum. Cui rei prælusit Evangelicus
Vates Isaias (K) illis verbis: *Vulne-
ratus est propter iniquitates nostras,
attritus est propter scelera nostra; dis-
ciplina pacis nostræ super eum, & li-
vore ejus sanati sumus.* Quo fit, ut
inepta profus, imò & parùm pia sit
opinio aliquorum, qui temerè asse-
ruerunt Christum Dominum plagas
tantum quadraginta, uti præscriptum
in Lege erat, accepisse, aut triginta-
novem, ut moris erat apud Judæos,
qui, ne legem transgredi viderentur,
non tantum quadragenario numero
plagarum non addebant, sed minue-
bant etiam, ut factum est in Aposto-
lo, & ipse scriptum reliquit illis ver-
bis: (l) *A Judæis quinquies quadrage-
nas, una minus, accepi.* Inepta, inquam
opinio hæc: tum quia obstant ea
quæ nuper diximus: tum etiam quia
pœna hæc non est inflata à Judæis
lege suâ agentibus, sed à Gentilibus,

qui nullâ circa hæc etiam lege civili
tenebantur; & quos satis constat sæ-
pius verberibus & flagellationibus
damnatos à se reos interemisse: quò
frequentius nihil est in Sanctorum
Martyrum Actis. Ergo pingendus
Christus est acerbè & crudelissimè
flagellatus, multoque sanguine ma-
didus, multoque livore tumescens.
Ast circa instrumenta flagellationis,
numerumque ipsum plagarum, res-
piè quidem dicuntur, sed non satis
certæ. Nam quod ad primum spectat,
sunt qui miris modis rem describant,
aut potius exsaggerent. Dicunt enim
primum, fuisse Christum Dominum
funibus crassioribus cæsum: deinde
additos esse scorpiones ferreos: ad
hæc catenis, tribulis ferreis obarma-
tis; postremo spineis virgis: non quòd
ii asserant quater fuisse pulsatum ver-
beribus (nam bis fuisse alii planè do-
cent, quanvis non firmo aliquo fun-
damento:) sed quòd in eadem flagel-
latione hæc omnia instrumenta, &
si quæ graviora sunt, sibi mutuo suc-
cesserint. Verùm hæc, quantumvis
sint pia meditatione cogitata, parum
sunt certa, nimisque distantia à Roma-
norum, qui vigeabant tum temporis,
moribus. Abstinebit igitur eruditus
Pictor, si me audit, ab his nimium
excogitatis exquisitisque, parùm ta-
men solidis describendi modis, depin-
gendis. Quod ne liberè dictum à me
existimet aliquis, adducere hic pla-
cet verba viri eruditissimi juxtà at-
que Eminentissimi, (m) quæ Italicè,
ne quis conficta putet, sic habent. *Dal
modo ancor può causarfi il non verissi-
mile, di che varii esempii si scorgono
in molti atti dell' istessa passione, co-
me nel coronarlo con le spine smisurate,
nell' batterlo alla colonna con flagelli
inuitati, nell' inchiodarlo in croce con
maniere stravaganti &c.* Latine verò
ita fermè sonant. *Ex modo etiam orti
ri potest inverosimilitas, cujus varia
exempla observari queunt in multis
ejusdem passionis actibus: veluti ipsum
coronando spinis ultra modum ingenti-
bus, eundem ad columnam flagellando
inuitatis omnino flagris, eundem etiam
crucifigendo miris atque insolitis mo-
dis.* Quare verosimilius, atque, ut
mihi videtur, magis veritati consen-
taneum est, quod Euthymius, alii-
que post ipsum docuerant, instru-
menta flagellationis Christi fuisse du-
riores & intortos funiculos, aut lora
cruda

(j) Ioann.
28.28.

(K) Is. 53

(l) 2. ad
Cor. 11.
24.

(m) Card.
Gab. Pa-
leot. lib. 2
cap. 26. f.
180.

cruda ex bovino corio confecta; quæ
lia ea sunt, quibus Scriptura com-
memorat ab Antiocho Rege cæsos
fuisse sanctos ac fortissimos juvenes,
(n) ubi *Contigit*, inquit, & *septem*
fratres unâ cum matre sua apprehen-
fos, compelli à rege edere contra fas car-
nes porcinas, flagris & taureis cru-
ciatos. Supplicium enim hoc sumtum
de Christo Domino fuit, tamquam
de homine vilis plebeculæ, & penè
servis æquiparando: hujusmodi au-
tem homines, sicuti & servos, moris
fuisse ut loris cæderentur, res est
notissima. Innuit id Horatius; (o)

Qui lora, inquit, restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.

Ceterum qui de hoc plura velit, adeat
multæ eruditionis penu Ramiresii
Pentecontarchum, (p) cui præiverat
eruditorum ocellus Lipsius, (q) quem
adire possunt docti: hæc enim satis
superque sunt ad Pictorem, qui non
eum vulgo sapere velit, erudien-
dum.

6 Quod ad secundum attinet, hoc
est de plagarum numero: scriptores
pii, iique permulti, præsertim è re-
centioribus, asserunt fuisse plagas
Christo illatas in ipsius flagellatione
ultra quinque millia. Hoc tamen vi-
ris gravissimis & doctis, neque ob id
minus piis, planè videtur incredibi-
le. Etenim præterquamquod Roma-
ni (ut de Judæis nihil dixerim) non
consueverunt, maximè per illa tem-
pora, tam multis plagis verberare:
Pilatus non id intendit, ut Christum
flagris omnino conficeret; imò prop-
terea flagellavit eundem, ne illum
morti traderet, necaretque; sed quo-
quo modo, quanvis acerbiori, ser-
vatum eriperet à Judæorum irâ, ejus
necem & crucifixionem efflagitan-
tium. Non igitur fit verisimile, ne-
que jussisse, neque permisisse etiam
tam diriter, & cum mortis evidenti
periculo flagellatum iri. (r) Et quam-
quam nonnulli asserant revelatum
hunc esse plagarum numerum piæ cui-
dam feminæ: tamen (verba legis
Scriptoris gravissimi, doctorisque &
nomine & merito Eximii *) neque
hujusmodi revelationes feminarum co-
gunt nos, ut eas veras esse credamus,
neque ibi dicitur plagas flagellorum,
sed vulnera passionis eum numerum
excessisse. Itaque sat constat ex die

ais, quæ vera & magis rei gestæ con-
sentanea sit ratio hujus facti depin-
gendi. Sed ne quidquam præteruisse
videantur, id breviter addimus, so-
lere nempe à viris pietate insigni-
bus, neque indoctis meditando
proponi Christum Dominum post
tam diram flagellationem in dorso,
coactum esse à pessimis tortoribus,
scapulis ad columnam versis, acci-
pere toto pectore, atque etiam ven-
tre novas dirasque plagas. Ego verò,
etsi hoc factitatum legerim cum ali-
quibus ex Christi servis, quò acer-
bior atque ignominiosior esset ipso-
rum poena, imò clarius etiam & spe-
ctabilius martyrium: tamen ita pin-
gi factum cum Christo Domino pro-
bare non ausim, neque adeò ullo mo-
do debere pingi: obstat enim, & si-
lentium Evangelistarum, & ipsa rei
inusitata illis temporibus indignitas,
quæ neque asseri, neque minus pin-
gi patitur citra solidum firmumque,
vel textus sacri, vel Patrum testimo-
nium.

7 Jam flagellatione peractâ, per-
pessus est Christus probrosam dolo-
risque plenam coronationem, quam
fuisse narrant Evangelistæ. In quo qui-
dem factò doctè & cum judicio de-
pingendo nonnulla occurrunt. Pri-
mum quidem: ad hoc factum acer-
bitatis atque ignominie plenum con-
currisset totam præsidis Romani co-
hortem, ut disertè constat ex Mat-
thæo, (s) qui ita habet: *Tunc milites*
præsidis suscipientes Iesum in prato-
rium, congregaverunt ad eum univer-
sam cohortem. Quod idem habet Mar-
cus: ut vel hinc constet, permultos
fuisse Gentilium Romanorum mili-
tes, qui passioni Christi Domini Ser-
vatoris sese immiscuerint: constabat
enim integra cohors haud minus qua-
dringentis vigintique hominibus, ut
ex bonis Authoribus demonstrat ha-
rum rerum Author peritissimus. (t)
Quare & in hoc coronationis factò,
& in ipsius Christi Domini appre-
hensione in horto fuerit conveniens
(præterquamquod est elegans) non
unum aut alterum depingere, sed
plurimos, ut tabulæ ferat spatium:
cum hic congregatam fuisse totam
cohortem, & illic etiam sat detur in-
telligi ex verbis Joannis ita dicentis:
(u) *Iudas ergo cum accepisset cohortem,*
& à pontificibus & Phariseis ministros
&c. Constat etiam hinc id, cujus
supra

(n) 2. Ma-
chab. 7. 1.

(o) Lib.
3. Carm.
Od. 5.

(p) Cap.
27. per
tot.
(q) Lips.
de Cruce
l. 2. cap. 2.
& 3.

(r) Ludolf.
Cart. de
Vit. Chri-
sti part. 2.
c. 8. Ec-
cius ser.
de Pas. D.
& alii.
* Suárez
to. 2. in 3.
part. q. 46
ar. 2. disp.
35. sect. 2

(s) Matth.
27. 27.

(t) Lips.
de Milit.
Rom. lib.
2. Dial. 4.

(u) Ioan.
18. 31

supra meminimus, scilicet Judæos, et si authores fuerint & impulsores passionis Christi, nullatenus tamen fuisse (ut vulgus perperam loquitur, & fortè sentiunt nonnulli, qui sibi videntur non esse de vulgo) ejusdem propriis manibus executores. Incumbebat enim id munus in reos à Romanis iudicibus damnatos, non aliis quàm militibus: cujus elegans locus est in Tertulliano, (x) ubi dissuadet homini Christiano ne militet, his verbis: *Et vincula, & carcerem, & tormenta, & supplicia administrabit, nec suarum ultor injuriarum.* Sed id satis confirmant Evangelia, ut planè, quod ad rem nostram spectat, eruditorum testimonia omnino superflua videantur. Deinde illud observo, quod etsi aliqui censeant, in nudum Christum Dominum, expoliatumque, ut erat à flagellatione nudatus, lusisse teterrimos impiosque milites hanc fabulam: tamen certius, & longè probabilius esse, ad illam peragendam denuò Christum nudatum fuisse vestibus, quas post flagellationem resumpserat; dicente expresse Matthæo; (y) *Et exuentes eum, chlamydem coccineam circumdederunt ei,* quod scire Pictorem eruditum, ut ego censeo, nonnihil intererit. Rursus adnoto, quòd hæc Christi Domini per summam injuriam coronatio facta est, non in atrio ubi flagellatus fuerat, sed in ipso præsidis prætorio, aut sanè in aliquo ipsius vestibulo, dicente Marco, (z) & satis clarè exponente irem, illis verbis: *Milites autem duxerunt eum in atrium prætorii.* Quid autem intelligendum sit nomine prætorii, & quâ ratione locus hic depingendus veniat, diximus supra; * ut proinde nihil hic eadem repetere cogemur.

8 Illud etiam observandum est: vestimentum illud, quod Marcus (a) simpliciter vocat purpuram verbis illis

Et induunt eum purpura, appellari apud Matthæum *chlamydem coccineam*: & meritò. Nam licet strictius loquendo inter purpuram vestemque coccineam discriminis nonnihil interfit; tamen apud veteres hæc duo promiscuo nomine appellata fuisse, pluribus probari posset, quæ consuetudine relinquimus. Fuit igitur illa *chlamys*, seu vestimentum purpureum aliqua ex illis quæ provinciæ præfidi Pilato in usu fuerat, non quidem nova aut splendens, sed quæ usu ipso detrita, & fortè aliqua ex parte disrupta, non tam in ornatum cederet, quàm in derisum. Utebantur enim rectores Provinciarum aut præfides purpureâ chlamyde, ut aliquid in eis resfulgeret imperatorium, quod S. Paulinus scribens ad *Licentem* satis expressit illis versibus:

*Quanto sudoris pretio, damnoque decoris
Constet ibi chlamys, hic honor officii.*

Ipsam autem chlamydem aptè difinit Clemens Alexandrinus, (b) *Chlamys*, inquit, *quam nonnulli penulam, aut mantellium, alii paludamentum, quidam Berum vocant, quia corpus amictiat.* Ipsa autem, quæ nihil aliud erat nisi insigne & conspicuum pallium, una tantum ex parte induebatur, ut nunc etiam pallia solent, neque consuebatur, sed infrenabatur fibulâ, à colloque dependens, fluebat liberè per terga. Quod eleganter expressit Statius inquit: (c)

———— *Tergo demissa chlamys.*

Cooperiebat autem per terga corpus, non usque ad zonam, ut quidam perperam exposuerunt, sed usque ad flexuras poplitum, paulovè infra. Plures id adstruunt: sed elegantes omnino sunt Corippi Africani versus, qui ita habent: (d)

*Substrictoque sua vestis divina pependit
Poplite fusa tenus, pretioso candida limbo
Cæsareos humeros ardenti murice texit
Circumsusa chlamys, rutilo quæ ornata metallo
Principis exserta vincebat lumina dextra.*

Sed qui plura de Militari Imperatorioque paludamento, chlamydeque regia, aliisque id genus vestibus scire cupiat, adeat virum eruditissimum Julium Cæsarem Bulengerum, (e)

qui de *Imperatore, & Imperio Romano* plenissimè scripsit. Illud certum est, reges etiam usos fuisse chlamyde purpureâ; imo & donatam hanc à Romanis Imperatoribus illis, quos

(x) Tert. de Coron. Mil. c. 11.

(y) Matt. 27. 28.

(z) Marc. 15. 16.

*Sup. n. 1

(a) Marc. ib. 17.

(e) Bulæg. de Imp. & Imp. Romano. lib. 2. c. 4. & l. 4. c. 39.

(b) Clemens Alex. in Pædag. lib. 2. c. 43.

(c) Stat. l. 3 Sylv.

(d) Corippi lib. 2.

reges statuere, aut declarare decreverant, ut multis probat laudatus Author. Christum igitur Dominum, quem per scurriles jocos omninoque sacrilegos impii milites, Judæorum regem per deridiculum amicare & salutare voluerunt; induerunt eum prædicta chlamyde coccinea, quæ satis constat ex dictis, qua ratione pingi debeat à Pictore erudito.

9 His ita gestis, *Plectentes*, ait Evangelista, *coronam de spinis, posuerunt super caput ejus, & arundinem in dextera ejus*. Quæ fuerint hujusmodi spinæ, sanè grandes atque peracutæ, è quibus milites coronam plexuerunt, ut venerando imponerent capiti, varie ab Interpretibus discutitur; aliis affirmantibus fuisse ex marinis juncis, qui oblongas & acutas spinas habent duriores terrestribus: & ita præcipuè censent illi qui putant spinas coronæ non tantum pellem, carnemque Christi sacratissimam perforasse, sed cranium ipsum: quod minime tamen credibile videtur viro certè pio, in primisque docto & erudito: (f) Aliis verò asserentibus fuisse ex illis, quas innasci in arbore appellata rhamno, quæ in Syriæ locis crescit fortior & frequentior. Hoc secundum videtur mihi verosimilius, qui sentio cum laudato nuper Authore, spinas illas pellem (quæ non debilis est in capite) carnemque insuper Christi perforavisse; imò & quodammodo lancinasse, ut loquitur Tertullianus, (g) severus admodum author, & qui non leviter loqui solet. Non tamen os illud, quem calvariam appellamus, aut cranium. Etenim præterquamquod cuspides, quæ cranium penetrassent non poterant non inferre vulnera lethalia, quæ certè Pilatus conatus Christum Dominum eripere à morte, non solum non jussisset (quod enim non jussisset longe videtur verosimilius) sed neque fieri permisisset; in quod tamen inclinant Ecclesiæ Patres, (h) Augustinus, Chrysoctomus, Leoque Pontifex: Præter hæc, inquam, quæ amabo, spinæ essent, quæ tantam haberent penetrabilitatem atque duritiem, nisi essent, non dico marinæ, sed feræ? Campus etiam satis patens relinquatur, ut pingatur facies Christi Domini, caput, capillique sat deturpati & madidi ex multo sanguine profuente de vulneribus ab spinis inflictis.

(f) P. Fracisc. Suar. ubi supr. lect. 3.

(g) Tert. de Coron. milit. sub fin.

(h) Aug. tract. 16. in Ioan. Chrysoct. hom. 83. in Ioan. Leo Pap. ser. 10. de Pas. D.

10 Circa formam verò ipsius coronæ, sunt qui dicant, (i) impositam Christo in galeæ modum; ita ut fuerit non circularis tantum sed spherica: neque solum caput per tempora undique circumdederit, sed totum insuper usque ad verticem ipsum obtexerit. Pium hoc fortasse: neque enim de hoc disputamus, aut ullo modo controvertimus; sed (quod pace ita imaginantium dictum sit) parum solido assertum fundamento. Etenim præterquamquod coronæ omnes quibus victores, & qui præclaram aliquam operam Reipub. navaverant, à Romanis, aliisque donabantur; formatæ non erant in modum galeæ, sed tantum in circuli modum caput ambientis; sive illæ ex gramine, ex lauro, ex olea, aliisque hujusmodi conficerentur; de quo argumento plura sunt apud Lipsium: (j) præter hoc, inquam, quis nesciat coronam Christo Domino per ludibrium impositam, non solum his, quas memoravimus, sed præcipuè illis quibus utebantur Reges, vocabanturque passim diademata, fuisse simillimam? Adeò certum videtur hoc, ut, quisquis Author fuerit ejus hymni, qui in solemnitate Coronæ Domini communiter canitur, habeantur illa:

*Cum spinarum aculeum
Christus pro nobis pertulit,
Per diadema spineum
Vita coronam contulit.*

Diadema autem, vel pueris ipsis notum est, fuisse albam tæniam sive vittam, tempora totumque caput regis ambientem stringentemque. Quæ ratione Silius Italicus cecinit non ineleganter. (K)

*Vittaque majorum
Decoramen fronte sine ullo
Delapsa attactu nudavit tempora regis.*

Et in eodem libro:

*Regni que insigne vetusti
Gestat læva decus: unguentur tempora
vitta
Albenti*

Quò respiciens Lucianus, ut signaret Alexandrum Regem diademate coronatum, illis verbis utitur: *Diadema vero non regnum revinctum caput albata tania.*

(i) Cornel. Jansen. in Concord. Evang. c. 14. Vide Paccieci pag. 536.

(j) Lips. de Militia Rom.

(K) Sili. lib. 16. de bello Punic.

(l) Valer. Max. lib. 6. c. 2.

tania: Immò vel iisdem pueris vulgatum est Valerii Maximi illud: (l) *Pompeio candida fascia crus alligatum habenti, Favonius, non refert, inquit, qua in parte corporis sit diadema.* Nempe suggillans Pompeium, quòd regnum affectaret, adhuc in florente Republica. Quà de re alia annotari possent præter illa quæ sat multa congerit laudatus Julius Bulengerus. (m) Faceffat ergo, quantum meâ saltem fert opinio, hujusmodi imaginatio; & pingatur Corona Dominò imposita ex præcùtis sentibus contexta, eo modo quò fieri consuevit à peritissimis Pictoribus, non in galeæ modum, sed regii diadematis caput per tempora circumdantis.

m) Bulég. de Imp. Rom. lib. 2. c. 3.

11 Quòd per ludibrium datum sit Christo à militibus inane atque jocularè sceptrum, arundo nempe, satis exprimunt Evangelistæ, dicente Matthæo, (n) *Posuerunt (hoc est coronam de spinis contextam) super caput ejus, & arundinem in dextera ejus; & Marco: (o) Et percutiebant caput ejus arundine.* Quòd autem manus ejus ante pectus fuit, & quidem fortiter, obstrinxerint; non exprimunt: sed recepta communiter ab Ecclesiâ ipsa videtur traditio: cum neque Picturæ discrepent, neque scripta. Quamobrem hoc modo Christus Dominus pingendus est in hoc passionis suæ ludibrio, &, quòd ad pietatem spiritumque attinet, triumphali actu. Quæ verò in hoc expertus sit à tetrìs illis nebulonibus acerba & contumeliosa, tum procacibus verbis, tum etiam injuriolis ac supra omnem indignitatem factis, vix verbis ullis exprimi queunt, multo minus depingi penicillo. Quare legat Pictor pius atque eruditus quæ scripta sunt circa hoc ab Evangelistis, & patebit ei varius atque elegans rem describendi campus. Illud constat: Christum Dominum ita graviter cæsum atque illulsum, plagis plenum atque vivibus, multoque perfusum sanguine, productum esse à Præsìde, ostensumque populo ad fores ipsas fortè Prætorii, vel per longe lateque patentem fenestram, additis illis verbis, *Ecce*

(n) Matt. 27. 29.

(o) Marc. 15. 19.

homo. Res est hæc multâ consideratione longe dignissima: verùm, quòd ad Picturam attinet, error est, quem alioqui bonus & excellens pictor admisit, teste laudato Francisco Pacièco, (p) depingere Christum absque spinea corona; cum disertè oppositum asserat Evangelista (q) verbis illis: *Exiit ergo Iesus portans coronam spineam, & purpureum vestimentum.* Quòd verò depingatur nullam arundinem manu gestans, non tam aperte damnari erroris potest, qua ratione excusari quoquo modo potest Paulus de Cespedes, qui ita depinxit: sed tamen ferendum non est; cum Pilatus ea ratione produxerit. Christum, ut populo ostenderet, veluti à suis ministris ludibrio habitum regem planè ridiculum: quòd idem Evangelista expressit infra, cum dixit: *Et dicit (Pilatus nempe) Iudeis: Ecce Rex vester.* Quare cum arundo speciem ostentaret sceptri in manibus Christi, dati per jocum omnino impudentem, verisimile non est, neque verum, ostensum fuisse populo Jesum Christum sine arundine, quam manu gestaret.

(p) Paciè pag. 538. (q) Ioan. 19. 5.

12 Nihil acquiescentibus hostibus Christi, & ante prætorium ingenti clamore vociferantibus, ut Christus Dominus crucifigeretur; acquievit tandem non æquus judex, tulitque in eum mortis sententiam. In qua peculiare nihil advertendum occurrit, nisi quòd cum hoc depingitur, describi debet Pilatus Judææ Præsès, pro tribunali sedens, ut diserte monuit Evangelista. Tribunal autem sedes erat, ad quam per gradus aliquot ascendebatur; ut qui de rebus ferebat sententiam & grandior appareret dignitate, & omnibus fieret magis conspicuus. An autem in eadem tribunalis sede manus laverit, quòd commemorat Matthæus, non clarè constat ex Evangelista; (r) sed non ineptè colligi potest, sedentem etiam pro tribunali, jamjamque sententiam prolaturum, hanc, non à Romanis acceptam, sed à Judæis ipsis, quibuscum versabatur, ostentasse Præsìdem cæremoniã.

(r) Matt. 27. 24.

CAPUT XVI.

DE PICTURIS CHRISTI DOMINI AD SUPPLICIUM ducti, Crucemque bajulantis.

Prolatâ in Christum Dominum extremi supplicii sententiâ, exuerunt eum milites chlamayde illa, quam ei per ludibrium ante impotuerant, & induerunt eum propriis vestimentis. Totum id expressum in Matthæo : (a) *Et postquam, inquit, illuserunt ei, exuerunt eum chlamyde & induerunt eum vestimentis ejus, & duxerunt eum ut crucifigerent.* Quæ sermè eadem sunt apud Marcum. Quæ essent vestimenta Christi Domini, satis superque

(a) Matthæo 27.31.

* Supr. c. 2.

(b) Vide Pacciec. pag. 538.

in superioribus annotavimus. * Unde duo hic a Pictoribus descripta probare nequeo. Unum est, quod frequentissimè depingunt indutum tantummodo tunica, eaque violacea : cum tamen non colore hoc (maximè si additius & fucatus esset) usus fuerit Christus Dominus in suis ipsius vestibus, quamquam lanæ color obscurior, si ad violaceum obscurum dicatur quòd nonnihil accedebat, contentionis funem non traham. Ergo indutus prodivit è prætorio tribus, ut supra asseruimus, vestibus ; tunicâ nempe inconsutili, quæ fortassis fuit alba ; tunicâ etiam superiori, ejusdem que cum pallio coloris atque ipso pallio : quod etiam tetrici hostes Judæi curarunt (ut sit credibile) quòd ipsi imponeretur, ea ratione ; ut ipso habitu, quo universo populo cognitus erat, & quo paucis ante diebus, non pluribus nempe quàm sex, quinque vè, urbem Jerosolymam populo acclamante triumphali penè modo intraverat, ab omnibus universim agnosceretur. An verò spineam coronam portaverit, cum pergeret ad supplicii locum, Evangelistæ certè non exprimunt. Et Pictor fuit, (b) primi etiam subsellii, qui illum in hoc passionis suæ tractu sine spinea corona depinxerit. Sed pia atque uniformis est & Auctorum sententia & Pictorum ipsorum consuetudo, ut spinea redimitus corona bajulans ipsi

bi crucem depingatur : quod quidem verisimile fit ex eo quod præcipuum erimen quod Judæi Christo per summum scelus affinxerunt, erat quod se regem facere voluisset : in cujus rei illusionem imposita est eidem Christo Domino à militibus contexta corona de spinis : quam proinde longè verosimilius est, rursus eidem impositam, non sine novorum vulnerum puncturis, ad publicum spectaculum populi. Quare ut non recedat Pictor eruditus ab hac pia consuetudine, est quod suadeat ; & ut recedat, nihil est quod urgeat.

2. Quòd crucem, in quâ figendus erat, suis ipse humeris portaverit, adeò differte atque perspicuè monuit Evangelista Joannes, (c) ut de hoc dubitare minime liceat : sic enim habet : *Et bajulans sibi crucem, exiit in eum, in dicitur Calvaria locum.* Putat autem Pictor non ineruditus, & quem sæpè laudavimus, (d) hoc modo actum esse cum Christo Domino, ex peculiari odio ; utpote quod cum aliis malefactoribus ut fieret, non erat, neque fuit unquam in more positum. Quod, ne ipsi videamur affingere, en ejus verba Hispanicè fidelissimè exscriptæ : *Pues saliendo el Señor : : llevando su cruz ; cosa que no se hacia jamas con los malhechores, ni se hizo con los ladrones que le acompañaban, &c.* Quæ ita sermè sonant Latinè : *Prodiens ergo Dominus.... portansque suam ipsius crucem ; res nempe quæ fieri consueverat numquam cum ipsis malefactoribus, neque facta fuit cum latronibus ipsis, qui eum comitabantur.* Sed fallitur : Nihil enim fuit in antiquitate usitatus, quàm ut damnati ad crucem, ipsam, in qua figendi erant, crucem portarent. Artemidorus oneirocriticus, (e) *Ferre, inquit, aliquam dnorum inferorum, malefico quidem id videnti crucem indicat : similis enim & crux morti, & qui in ea figendus, prius eam portat.* Quod idem confirmat Plutarchus (f) *Et corpore, inquit, quidem qui/quam maleficorum suam effert crucem,*

(c) Ioan. 19.17.

(d) Pacciec. pag. 530.

(e) Artemid. l. 2. c.41.

(f) Plut. de Tardaminis vidinct.

cem, &c. Hoc verò non solum apud antiquos, sed etiam hodieque in usu esse apud Orientis gentes, testem habeo, & quidem oculatum. Refert enim illustris & sat notus Orientalium partium peragratior, sese vidisse in urbe Memphi, quam hodie Turcæ Cairum vocant, damnatum quemdam ad horribile illud mortis genus, quod est apud ipsos valde frequens, quo reo per obscena infigitur palus altus ac præacutus, quo postmodum erecto, & viscera omnia ipsius corpusculi pondere perforante, prominenteque, atque exeunte, jam per humerum, jam per collum, atque aliquando per caput ipsum, damnatus miserabili morte consumitur: Vidisse, inquam, damnatum ipsum ex ipso tribunali, aut domo judicis, usque ad supplicii locum vi atque ictibus coactum, ut palum ipsum in quo affigendus erat, portare, & bajulare super humeros. Quòd si onus aliquando impatiens detrectabat, coactum rursus pugnis atque ictibus fuisse impactis, ut iterum resumeret. Quod idem oculatus etiam testis magnæ, imò maximæ auctoritatis mihi narravit, se vidente, contigisse durante obsidione urbis Hungariæ præcipuæ, quam Budam vocant; ubi damnatus quidam, religione, aut potius impietate, Calvinista, ob horrendam prodicionem, in qua deprehensus est, ad hoc idem mortis genus pariter coactus est, ut bajularet in humeris palum, in quo erat suffigendus. Ut vel hinc appareat, quàm non solum antiquum, sed etiam sit recenter observatum, ut damnatus ad crucem, crucem ipsam ferret: contra id quod nimis asseveranter asserit Pictor, minus in hac parte antiquitatis eruditus. Nam quod ait Latronibus, qui cum Christo tandem sunt crucifixi, non impositas esse cruces, quibus figendi erant; nullo prorsus testimonio, ratione vè probat, sed potius supponit, argumento ductus planè negativo, sumtoque ex Evangelistarum silentio, qui sanè rebus Christi Domini describendis atque narrandis omnino intenti, non erat cur aliis extraneis minutius referendis incumbere: quamquam nec omnino hujusmodi rei sint obliti, dicente atque docente Luca, (g) ductos esse ad supplicium duos illos latrones; quanvis neque ille, neque alius, quòd suas ipsorum bajulant cruces: ita enim habent: *Duceban-*

*tur autem & alii duo nequam cum eo, ut interficerentur. Ergo dum ipse Pictor, aliusvè fortassis eruditior, non probet latronibus non esse impositas cruces super humeros, contrarium omnino tenendum est: & quod ad institutum præsens attinet, depingendi sunt, suam quisque sibi crucem in humeris portans. Pingendi etiam sunt (ut id obiter adnotemus) nonnudi, quod pluribus placuisse video, sed vestiti: cum ita plerumque deducerentur ad mortem, & non nisi paulò ante fixationem ipsam expoliarentur vestibus: quod rectè, ut assolet, Lipsius (h) animadvertit: præsertim cum maleficos illos eodem prorsus modo atque Christum Dominum exceperint, exceptis pauculis, quæ jamjam sumus annotaturi. Et hac ratione vaticinium illud fuerit plenissime impletum, quo aliquot ante seculis erat prædictum, *Et cum sceleratis reputatus est.* (i)*

3. Portavit igitur Christus Dominus Crucem, in qua tandem pro humani generis redemptione pependit, per mediam Jerosolymorum urbem, nullius adjutus auxilio. Quod enim dicitur de Simone Cyreneo (de quo statim nonnulla) egresso jam Domino, aut dum egrederetur à porta urbis, contigisse, probabilius est: sed quòd mole crucis fatigatus, cum aliunde viribus nimium fractus ac debilis ex multis, iisque gravissimis, quæ ante perpetratus erat per horas non paucas, ponderi bis, aut ter etiam cessarit, sub cruceque ipsa ceciderit; & piè creditur, & per se satis est probabile. Unde etiam & piè depingitur, objiciturque oculis, rem tam gravem tamque acerbam cum pietatis sensu intuentibus, quanvis hujus rei, quemadmodum & aliarum, expresse non meminerint Evangelistæ. Quod rursus etiam frequenter depictum videamus unum aut alterum ex militibus fuisse cogentem illum ut resurgat, absurdum non est, neque id inverosimile; præsertim cum certum sit, ad crucem damnatos ductos sapius fuisse ad supplicium, non sine multa vexatione, quæ plerumque fiebat impactis stimulis. *Nec dubium est*, inquit eruditus, quem nuper allegavimus, (j) *quin impulerint, dejecerint, crexerint, per servitiam, aut per usum.* Quæ autem ipse addit, digna profectò sunt ut hic inferantur. *Pictores nostri, ait, (nec veri aut hodie) asserculum, sive tabellam imachristi*

(h) Lips. de Cruce c. 7.

(i) Mat. 53.

(g) Luc. 23. 32.

(j) Lips. l. 2. de cruce c. 6.

sti vesti appingunt; quæ clavis præacutis consistit, pedibus calcibusque euntis illidatur: numquid alludentes ad hanc Destimulationem? quæ tamen stimulis aliis facta. Quos oblongos, sive e sudibus præacutis, sive e ferro præfixis gestabant ad hunc usum. Sumptum à bubus, quos sic exstimulabant. Sed nisi ea Pictorum mens, ipsi vidento: ego inventicula ejus nec auctor sum, nec interpret. Hucusque Lipsius. Cui ego libens addo, hanc pingendi rationem in hoc casu inventiunculam plane esse, aut inventiculam, ut constanter habet editio quâ utor, quanvis correctâ, falsò aut temerè à Pictoribus excogitatam: quam tamen depictam videre mihi hucusque non licuit.

4 Sed de Christo ipso Domino, cruce suâ lamentabiliter, aut potius triumphanter onusto, & ad mortis locum pergente, nonnulla, & in ipso Evangelio expresse narrata, & à pia & communiter recepta traditione referuntur, quæ omnia perstrinxit Lucas (K) illis verbis: *Sequebatur autem illum multa turba populi, & mulierum: quæ plangebant, & lamentabantur eum. Conversus autem ad illas Jesus, dixit: Filia Jerusalem, nolite flere super me, &c.* In hoc depingendo nullus Pictori occurrit obex, neque ullus esse potest, cum tam diserte expresseque idem narret Evangelista. Quare sat est si proponantur mulieres sientes, aut linteis abstergentes lacrymas. Ceterum operosum magis est quod piè creditur, imò & asseritur ut communi quadam traditione receptum. Primò enim dicitur, occurrisse illi Sanctissimam Parentem, non quidem aliis feminis, quæ referuntur, commistam, sed disjunctam ab illis, piissimo dolore tristisque spectaculo percussam. quod quidem, ut mihi videtur, minime reprehendendum est, dum tamen decorè & circumspecte fiat. Namque cum postea describatur stans juxta ipsam Domini nostri filiique ejus Crucem, sat est credibile prosequutam eundem, imò & illi occurrisse crucem humeris bajulanti. Neque minus credibile est, e piissimo corde prodiisse suspiria, obortasque, neque omnino repressas ab oculis piâs lacrymas. Quare hoc depingi nihil inconvenit, dum tamen, ut jam monui, decorè hoc & circumspecte fiat. Nam representare eandem, ut piissimam Matrem, ita feminarum omnium con-

stantissimam, jactatis brachiis, & vociferantis in modum, ore aperto, capillos vellicantem, aliisve indecoris modis hujusmodi; non rem ornare, ut par erat, sed planè deturpare est. Quæ omnia satis concinne complexus est Hymno venustissimo in Officio de Compassione Virginis pius atque elegans Poëta, (1) cujus ea verba sunt.

*Non ejulantem cernimus,
Non ungue vellentem comas;
Silensque plus novit pati
Virtus dolore fortior.*

Multo minus depingenda est apprehensa, jactatavè à furente milite, soloque afflicta: cum hæc omnia, aliisque similia, non pietatem (ut ineptè videtur aliquibus, qui non cum judicio se esse pios videri cupiunt) sed levitatem præ se ferant; & cum irreverentia, ne quid gravius dicam, aut populo dicantur, aut in Imaginibus represententur. Quòd verò inter illas, quæ referuntur ab Evangelista, occurrerit Christo femina quadam, nomine *Veronica*, aut, sicut aliis verosimilius placet, *Bernice*, quæ linteo faciem eius absterferit, in quo ad vivum eadem facies sanguineo veluti sudore manserit depicta; quanvis à nullo Evangelistarum enarretur, neque (quod magis est) ab aliquo veterum Patrum, receptum jam est: imò & asseritur iconem eandem asservari ostendique Romæ; imò, ut communiter traditur, Giennii in Hispania nostra. Quare depingi sine nota potest: & ego quidem depictum servo in tabulâ non admodum recenti; est enim, ut mihi affirmatum est à peritis, Othonis Bergamaschi, unius ex iis qui proclierunt ex celebri schola Raphaelis.

5 Ergo portavit Dominus, quantumvis laboribus, vigiliaque insuper, & horrendis verberibus fractus, suam ipsius Crucem usque ad civitatis quæ ad Calvaria locum ducebat, portam: quâ cum egrederetur (quod non leviter colligitur ex Evangelii textu, locoque, quem statim sumus allegaturi) ab humeris Christi crucem receptam, alterius dorso imposuerunt portandam: non quòd charitate moti aut benevolentia, id Christo præstiterint; sed vel quòd ita debilitatum atque exanimem sentiebant quòd portare ultra omnino non posset; timebantque, si magis urgeretur, inter eorum

(1) In codice officior. Ordin. B. M. de Mercede, quò utuntur PP. Galli.

(K) Luc.
23.27.28

eorum manus expiraturum: sive quòd accelerare magis volebant mortem (juxta quòd diversimodè exponunt Patres atque Interpretes) ad totum hoc instigantibus Judæorum principibus impios atque obduratos milites Romanos. En Evangelii verba: (m) *Exeuntes autem, invenerunt hominem Cyrenæum nomine Simonem: hunc angariaverunt ut tolleret crucem ejus.* Hic Pictores nostri maxima ex parte non aliter pingunt, nisi describentes Christum Crucem super humerum portantem; Simonem autem eandem, arrepta ipsius extremitate, portantem: quod tamen ponderis habita ratione, vix constat, juvare ne esset, an impellere, & casui relinquere magis obnoxium. Sed non est cur ad conjecturas recurrere opus sit: Lucas enim Evangelista (n) omnem dubitandi rationem adimit illis verbis: *Et eum ducerent eum, apprehenderunt*

Simonem Cyrenensem venientem de villa, & imposuerunt illi crucem portare post Jesum. Quare ut Patrum atque interpretum communior fert opinio, qui videri possunt apud Scriptorem sæpè laudatum, (o) sublatam crucem ab humeris Christi, solus deinde portavit coactus, aut angariatus ad id munus Simon ille Cyrenæus. Quod & mysterio factum esse docent prædicti Patres; inter quos eleganter Ambrosius: (p) *Bonus, inquit, ordo nostri profectus est, ut prius Crucis sue trophæum ipse erigeret; deinde Martyribus traderet erigendum, &c.* Quis autem fuerit ille Simon? an Judæus, an alienigena? & quid proprius & ex presè significet verbum illud *angariaverunt*? quod idem atque coegerunt dato pretio denotat, explicare, & multis exornare, parergon est, quod non admodum, aut certè nihil refert ad nostrum institutum.

(m) Mat. 27. 32.

(o) Mald. in Matthe. 27. col. 640.

(n) Luc. 23. 26.

(p) Div. Ambr. l. 10. in Luc.

C A P U T XVII.

DE PICTURIS CRUCIFIXIONIS CHRISTI DOMINI, & de Sacris Imaginibus ejusdem crucifixi.

Entum est ad campum, ut ita dicamus, in quo, etiam inter doctos atque eruditos agitantur pugna non modica.

Sed nos ad cordati Pictoris eruditionem, selectiora, probabilioraque deligemus. Principiò autem Matthæo & Marco (a) referentibus, occurrit, quòd oblatum est Christo myrrhatum vinum; seu, ut Matthæus exprimit, *cum felle mistum*; sive quòd uttaque re, felle scilicet & myrrha conditum esset: sive quia id quod valde amarum est, fel sive felle commistum appellare soleamus, ut explicuit Parens Augustinus. (b) In hujus rei descriptione commemini vidisse Christum Dominum depictum exspoliatum vestibus, & lapidi insidentem. In quo quidem non bene rei gestæ consulti- tur. Propinatum est enim vinum hoc ante crucifixionem Christo; estque longe distinctum à potionem illa, quam Joannes (c) refert, & Lucas insinuat: imo propinatum est à militibus, vel

ex more observato cum damnatis ad mortem, præcipuè crucis, ut multis probat Auctor eruditus: (d) sive à mulieribus, Christum sequentibus, ex pia quadam affectione, commiserationeque illarum erga Jesum; ut parum, vel saltem multò minus sentiret horrendos illos fixationis cruciatus. Quippe vel Medicorum filiis notum est * hujusmodi vinum myrrhâ commistum non nihil largius epotum, sensum obtunderè; adeo ut tormenta atrociora minus, aut ferè nihil sentiat quicumque illo potatus est, ut referunt & non improbant viri eruditissimi. At qui neque reis, neque adeo Christo Domino detrahebantur, aut detractæ sunt vestes ante crucifixionem ipsam, ut notum est cuius etiam mediocriter erudito. Sed jam ad rem ipsam propius accedamus.

2 Expoliatus Dominus omnibus prorsus vestibus, non sine ingenti ignominia, novoque tormento: est enim omnino vero consentaneum, quòd expoliatio denudatioque illa ab impiis militibus facta inhumano im-

(d) Ramirez in Pent. c. 9. pap. 23.

* Vide Galen. de Simplic. med. l. 15. c. 19.

(a) Matth. 27. 34. Marc. 15. 23.

(b) Div. Aug. l. 3. de Consens. Evangel. c. 11.

(c) Ioan. 19. 29. Luc. 23. 36.

petu, ac penè barbaro plagas illatas Christo, à quibus non modicus sacrosanctus effluxerat cruor, qui jam inter carnes virgineas vestesque ipsas concreverat, majorem in modum instauraverit: Denudatus, inquam, à furentibus carnificibus, jussus est, ut sese nudus super crucem in solo ipso jacentem extenderet. Ille, qui tamquam agnus innocens ductus est ad victimam, obstitit ac recusavit nihil, dictoque citius sese, pansis brachiis super paratam crucem, extendit. Hanc pingendi rationem libens sequor, & executioni mandatam sæpius inspexi à Pictoribus peritissimis. Nam etsi nescius non sim, duplicem fuisse in more modum damnatos crucifigendi; unum ut in jacente cruce prius figerentur, postea erigerentur in altum: alterum, ut scalis admotis, damnatum ipsum apprehensum ac levatum in cruce jam erecta defigerent: Imò neque ignorem, in hunc posteriorem modum magis inclinare virum omni laude majorem, qui de re hac accuratissime scripsit: (e) tamen in priorem modum ego magis propendeo: Tum quòd ratio id suadeat generatim loquendo. Nam, ut rectè vidit laudatus Auctor, longè facilius erat hominem supinum super crucem jacentem affigere, quàm tollere in erectam, pendulum labentem, atque etiam ut in plurimum obnitentem & reluctentem. Tum quia frequentior hujusce rei pictura, imò & narratio contemplatioque facta à quibusque peritissimis atque doctissimis, hunc rei gestæ modum præscribit. Quod non leve auctoritatis pondus habet: cum aliunde res ipsa probabilitatem præ se ferat. Tum etiam: quia in Sanctorum Martyrum gestis hoc ita disertè describitur: de Sancto enim Pionio, cruci propter Christi confessionem affixo, hæc habentur in veteribus Actis: *Utrò se vestimentis spoliavit: & in celum suspiciens, ac Deo gratias agens, super lignum se ipsum extendit, militique tradidit, ut clavis confingeretur.* Nihil hoc clarius dici potest: sed si quid est clarius, illud est quod ibidem sequitur: *Eum igitur ligno affixum erexerunt.* Quibus simillima fortasse leguntur in aliis crucifixorum Martyrum Actis, quanvis ea hucusque videre mihi non licuerit. Tum denique: quia prædicto & descripto modo, magis (ut mea fert opinio) commen-

datur Christi Domini patientia, mansuetudo, atque æterno Patri exhibitata summissio: magis enim longè videtur mansueti esse atque obedientis, se ipsum ultro super crucem aptare, brachia extendere, eademque clavis tradere perforanda; quàm permittere se carnificibus duci, trahique per funes in patibulum.

3 Sed, aut ego nimium fallor, aut cogitatum nostrum ipse Christus Dominus satis superque innuit. Etenim de crucifixione sui loquens, (f) *Cum, exaltaveritis, inquit, filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum.* Quod & alibi repetit: *Et ego, ait, si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.* Utrobique enim, etsi non incommodè, intelligi possit, exaltatum fuisse Christum Dominum in Cruce, ita ut super jam erectam & collocatam fixus fuerit: longè tamen commodius intelligitur fuisse exaltatum, si super jacentem extensus, & clavis confixus, simul cum ipsa Cruce fuerit in sublime erectus, conspectuique omnium expositus. Hoc certè, quantum de re judicare possum, longè videtur verosimilius intendisse Christum Dominum, cum ait, *Et ego si exaltatus fuero à terra.* Verùm, ne quovis modo videatur libere dictum, illud amplius confirmo ex verbis ipsius Domini, qui cum Nicodemo loquutus: (g) *Sicut Moyses, inquit, exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis.* Ubi planè se comparat Dominus serpenti æneo, quod Moyses exaltavit in deserto, ut refertur in libro Numerorum. (h) Nunc verò si rectè perpendantur, & intelligantur verba, quæ habentur in prædicto Numerorum loco, palam fiet, serpentem illum æneum à Mose fabricatum per prius fuisse affixum ligno, seu perticæ, posteaque, ut populo ostenderetur, erectum: in illis enim verbis, *Et posuit eum pro signo,* est evidens allusio ad signum, seu vexillum, quod primum quidem hastæ sive perticæ prope terram impositum, elevatur postea, ut omnibus conspicuum fiat. Quæ de re multa gravis & Hebraicorum verborum energie peritissimus Interpres. (i) Ergo ut minimum longè probabilius videtur, ut dicatur, depingaturque Christi crucifixio eo quem protulimus modo: ut scilicet fixus primum super jacentem Crucem, postea elevatus sit atque ere-

(e) L. p. i.
de Cruc.
l. 2. c. 7.
pag. 45.

(f) Ioan.
8. 28. & c.
12. 32.

(g) Ibid.
3. 14.

(h) Num.
21.

(i) Hier.
Oleaster
ad. hunc
loc. in ex
posit. litte-
ræ pag.
500.

erectus, sive, ut ipse inquit, exaltatus, infixa extremitate Crucis super terram, cuneisque fortiter constricta, quò permaneret haud facile mobilis.

4 Pluscula sunt, de quibus admonendi sunt Pictores circa Picturam effigiemque Christi Domini nostri Crucifixi; quæ sanè frequentior est inter Christianos: quò nomine solum Orthodoxos intelligo. Nam reliquos qui Christiani audire volunt, & Christi venerandas Imagines non modò rejiciunt, sed & conspurcant, & in eas ferino quodam œstro debacchantur, quid hic memorare attinet, aut in illis confutandis tempus infumere? Fecerunt jam pridem hoc viri & pietate & doctrina clarissimi. Nudum, vestibusque suis spoliatum crucifixum esse Christum Dominum, tam certum est, quàm quod de fide: neque enim aliter Evangelistæ rem gestam enarrant, ut videri in illis satis superque potest. Matthæus, (j) *Postquam autem, inquit, crucifixerunt eum, diviserunt vestimenta ejus, sortem mittentes:* & Marcus, *Et crucifigentes, ait, eum, diviserunt vestimenta ejus mittentes sortem.* Quibus eadem omnino consentanea habent Lucas & Ioannes, ut infra magis annotabimus. Quare minus est, ne quid amplius dicam, veritati conforme pingere Christum crucifixum tunicâ oblongâ indutum, operto tiara capite, calceatisque pedibus: nisi forte hoc (quod magis verum puto) referendum sit ad aliquid symbolicum significandum, quale est imperii dignitas Christi Domini, quæ eidem in Cruce obtigit: juxta quod ipse dixerat: *Cum exaltatus fuero à terra, omnia traham ad me ipsum.* Quod idem omnino dicendum est de aliis Martyribus crucifixis: cum lege moribusque esset receptum, nudos & nullo modo vestitos damnatos crucibus adfigi. Quod si vestitos, & propriis indutos ornamentis depingi curavit Auctor pius, elegans, atque eruditus, (K) non ea ratione ductus est, quòd ita putaret esse factum; sed aliis piis prudentibusque rationibus, quas ipse in Prologo perstrinxit pauculis verbis: sunt autem hæc: *Primum quidem, quod quamquam mos fuerit apud antiquos, ut qui in cruce agendi essent, omni corporis amiculo spoliarentur; nobis tamen vestitus exprimi debere visum esse, habita quidem*

ratione vestimentorum pro uniuscujusque dignitate, munere, ac natione: quòd id ad honestatem maximè faceret ac dignitatem.

5 Quod si alicubi servandum esset, præcipuè hoc, locum, & quidem pudori ac rationi consentaneum, habere deberet in feminis, propter rationes plusculas, quas tradidimus supra lib. 1. cap. 5. agentes de nuditate corporum. An autem hæc nuditas corporis Dominici in Cruce pendentis totalis omnino fuerit, necne, non est cur hic multis curiosius vestigemus. Sat multa diximus supra, agentes de ipsius flagellatione, * quæ proinde Lector recolat: nobis enim tædiosum est actum agere, dictaque repetere. Illud tantummodo addidisse liceat, inane atque ineptum esse, Christum in Cruce depingi cum femoralibus, quanvis cum illis & eundem fuisse crucifixum, imò & sepultum, apud Auctorem bonum doceatur & referatur docuisse auctor gravior atque eruditior. (l) Quod idem ego libens extendo ad aliud genus vestimenticuli, quod magis feminis quàm viris convenit, & quod Hispani vocamus *Enaguillas*. Inventiunculæ enim omnia hæc sunt, quæ certè videntur, non tam à pietate, quàm ab ignoratione proficisci. Cordati igitur atque eruditi Pictoris erit, coxis sacrosancti Corporis admoveere panniculos, eo fere modo quo plerumque fit ab his qui sunt Artis non omnino rudes aut imperiti. Quòd si aliquando, sive per Artis ostentationem, sive per aliud quodcumque momentum, excogitatum non sat prudenter neque verecunde factum est, ut Pictor, Sculptorvè Catholicus pinxerit, aut sculpsit Christi Domini è cruce pendentis imaginem omnino nudam, etiam quoad illa quæ pudor honestasque contegi suadent; hoc numquam à Pictore Sculptorvè trahendum in exemplum erit: imò verè prudentis atque pii erit hujusmodi nuditatibus velum obtendere. Neque id omitti poterit sine cujusdam specie flagitii. Quâ in re, quod ad eruditioris cujusdam doctrine specimen attineat, referre non gravabor id quod literarum monumentis consignatum reliquit vir sæpè laudatus, (m) eruditionis, & Pictoriae Artis scientia commendabilis. Ita enim habet (libet enim ejusdem verba His-

(j) Match
27. 35.
Marc. 15.
24.

(K) P. Bar
tholom.
Riccius a
Castro fi-
dardo in
proem.

* Sup. c.
15. n. 2.

(l) Abus
lenis p.
5. cap. 42.
apud Ioan
Iac. Chi-
ffler. in
Crisi Hi-
storic. de
linceis se-
pulcra lib
pag. 197.

(m) Pa-
cciec. Hi-
storic. de la
Pintura
pag. 622.

panica Latina transferre) *In ara que est trans Chororum magni Templi regie domus Scorialensis , collocata est imago marmorea , ad justam naturalisque statura mensuram exacta , quam Hispaniarum Regi Catholico Philippo Secundo , merito cognomine Prudenti transmisit magnus Ethruria Dux : & erat opus Benevenuti Celini Sculptoris insignis. Hanc ut videret & contemplaretur , ingressus est aliquando idem Philippus Hispaniarum Rex , cui comites aderant Infantissa Flandria ac Sabaudia. Verum cum jam Rex nosset imaginem illam omnimoda nuditate , parumque pudoris ratione habita , representare Christum Dominum crucifixum ; antequam femine Principes accederent , ne parum decore , & inverecundo offenderentur adspectu , Rex aequè pius ac prudens linteolum , ad id fortasse paratum è sinu extulit , suisque ipsius manibus aptavit illis partibus quæ obvelata debuissent exsculpi. In cujus rei memoriam prudentis sanè , ac pia , linteolum regium ibidem mansit , quanvis postea adornata fuerit effigies aptiori ac majori velamine. Quod accepi (concludit eruditus Author) à Religiosis viris ejusdem domus , cum ego , & qui mecum aderant comites prædictam imaginem oculis attentius perlustrarem , anno 1611.*

6 Quod Christo Domino in cruce pendenti imposita fuerit illa spinarum corona , quam pertulit , dum à furentibus militibus illuderetur , irrideretque , Evangelistæ alto omnino premunt silentio. Pia tamen persuasio , atque quodammodo in Ecclesia recepta traditio id asserit atque adstruit. Neque id mirum : illud enim præter Tertullianum , (n) qui rem non obscure tangit atque insinuat , dum Christus Dominus ab eo describitur , *inherens crucis cornibus , & corona spinea in capite ejus circumdata* : præter illum , inquam , disertè atque expresse docet Gregorius Magnus Romanus Pontifex , (o) qui in Orationibus (si tamen ejus illæ sunt) de Passione Christi ita habet. *O Domine Iesu Christe , adoro te in cruce pendente , & coronam spineam in capite portantem.* Neque deest conjectura , & quidem satis efficax. Cum enim Pilatus ipse tradiderit Judæis Christum crucifigendum , eo nomine , obtentoque ab illis falso crimine , quod regnum Judææ , aut potius Judæorum omnium affectaverit ; hocque & ni-

hil aliud titulus Cruci impositus prætulit : cumque illi nihil omiserint , quod quidem Christum Dominum potuerit dehonestare , & populo irridendum traducendumque propinare : omnino est longè probabilius (ne quid dicam asseverantius) sublevatum in Cruce fuisse cum probroso illo spineæ coronæ gestamine. Quod quidem , etsi multis aliis , neque infirmi ponderis , argumentis probari atque illustrari posset ; his tamen referendis superfedo : tum quod res communiter videatur recepta ; tum etiam quod eam confirmant Auctores quique graviore atque pii , qui circa Christi Domini Passionem crucifixionemque minutius describendam , pias laudabilesque suas cõtulerunt operas.

7 Majoris momenti atque moliminis est controversia illa , quæ circa Clavorum numerum , quibus Christus Dominus crucifixus est , operosa contentione versatur. Verum antequam hanc ingrediamur , in qua quid tenendum sequendumque , non tam ex nostro , quàm ex peritissimorum virorum judicio firmissimis rationibus atque argumentis , Deo dante , ostendemus ; operæpretium erit scire , non defuisse aliquos qui vel palam negaverint , vel saltem dubitaverint , num Christus Dominus ferreis clavis Cruci affixus fuerit ; an tantum illigatus funibus. Aliquos , inquam ; sed quos & quales ? bone Deus ! Nempe illos , qui non ad sacrosanctas Christi Domini crucifixi aras provoluti , ut par erat ; sed ex suilla hæreticorum hata prodeuntes , excogitarunt ridicula quæque atque absurda : ut pote quibus nihil est tam sanctum , tamque inviolandum , ut non illud statim fadè conspurcent : impuneque dilacerent. (p) *Quis scit* , inquit concionator hæreticus , *an Judæi Christum alligaverint Cruci ?* Sed relicta in nebulonem hunc meritiissima invectiva , quam æque solidè atque eleganter exequitur allegatus ad marginem Auctor , errorem hunc , & male sani capitis delirium convincit apertissimæ falsitatis atque ineptiæ , non jam solum Traditionis auctoritas , Patrumvè Ecclesiæ , unanimis consensus ; sed , quod caput est , cogitationem vento leviolem atque nebulâ , discutit atque exluffat Evangelii textus intemerata atque incorrupta fides. Ita enim apud Joannem Evangelistam , gestorum Christi ac

(n) Tert.
l. contr.
Judæos.

(o) Orat.
2.

(p) Ioan.
Vestfalus in
Conc. de Pas.
Dom. 1.
apud Præteolum.
Vide Cornel.
Curt. Augusti-
nianum,
de Clavis
Domini-
cis Ant.

1670. p. 9

(q) Ioan.
20.25.

passionum testem oculatissimum incredulus ille discipulus, qui non solum suis ipsius oculis, sed & digitis rem omnino mirandam credere voluit, testatur, atque eloquitur, (q) *Nisi videro, in manibus ejus fixuram Clavorum, & mittam digitum meum in locum clavorum, & mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Tam clara sunt hæc, tam aperta, tamque omnino perspicua atque dilucida, ut eis velle aliquid addidisse, supervacanei, aut saltem non admodum necessarij laboris esse putem: illud interim admonere contentus, quã scilicet fide Evangelij verba pertractent illi, qui ab illius, & Sacræ Scripturæ verbis ne latum quidem unguem, aut transversam stipulam fas esse discedere, crepantibus buccinis, majoribusque tibiis passim occinunt. Sed nos ad rem.

8 Igitur Christum Dominum affixum fuisse Cruci tribus dumtaxat Clavis, eo modo quo in Sacris ejusdem Imaginibus, quã pictis, quã sculptis, passim cernitur: ut scilicet unaquæque manus hinc inde distincto Clavo fuerit affixa, pes autem uterque uno, atque eodem valentiori atque grossiori, fuerit confixus; sententia est, quam negare non possumus, hoc saltem ævo vigere magis usu receptam, & quam, præter usum ipsum, differtè atque expressius amplectuntur viri atque Scriptores doctrinã præstantes. Hi omnes videri possunt apud Danielem Mallonium, quem sequuntur alij, præsertim Pictorum vulgus, qui rem hanc factò ipso comprobant; adeo, ut oppositum pingendi modum, ut parum solidum atque omnino inelegantem apertè improbent atque respuant. Caterùm, quòd ad Pictores attinet, quorum munus, si non delectu maximo societur atque judicio, facile, non in Pictorum, sed in fictorum levitatem atque audaciam prolabitur; videbimus postmodum ex testimoniis satis probatis, qui Pictores fuerint, qui primi ausi sint representare Christum Dominum tribus clavis dumtaxat crucifixum. Quod verò ad Scriptores spectat, loco aliquorum, quos nuper allegant, pios quidem, atque in sacris meditationibus exercitados, sed non æquè versatos in antiquitatis cognitione; reponemus alios, qui (quod pace quorumcumque dictum sit) reputari debent hujus rei atten-

tiores & magis idonei testes.

9 Quare, ut mentem nostram dilucidè aperiamus, longè magis nobis arridet sententia asserentium Christum Dominum non è tribus tantum, sed è quatuor omnino Clavis è Cruce pependisse confixum: ita ut unaquæque manus seorsim transfixa fuerit, atque unusquisque pes clavo alio, atque alio fuerit transfixus. Hęc sententia, quæ claris atque disertis Patrum, etiã antiquorum, testimoniis innitur, Scriptorum veterum judicio comprobatur, & recepto etiam usu Pictorum atque Artificum, non solum antiquorum, Græcorum, ac Latinorum, sed etiam moderno comprobatur, ut perstrictim omnia videbimus; probanda mihi est, in primis Sacræ Scripturæ auctoritate, in ejus favorem hoc efformato syllogismo. Ex Sacra Scriptura, tum Prophetica, tum Evangelica, satis constat, Christo Domino in sua sacrosancta Passione nullum omnino ex ossibus contractum, comminutumve fuisse. Atqui si tribus tantum clavis Christus Dominus fuisset crucifixus, vix aut ne vix quidem credibile est oppositum non accidisse: Falsum ergo est Christum Dominum fuisse crucifixum tribus solum, & non quatuor Clavis: Cumque alius modus probabilis non suppetat crucifixionis Christi, dicendum absolute est, eundem Christum Dominum quatuor clavis & non tribus dumtaxat (ut fert Pictorum vulgus) fuisse crucifixum. Pro assumpta, sive Majori, ut vocant, ratiocinii propositione sat apertissime est Evangelium Joannis, Passionis Christi testis oculatissimi; ita enim habet: (r) *Judei ergo (referam enim integra verba, quò magis constet narratorum consequentia atque fides) quoniam Parasceve erat, ut non remaneret in cruce corpora sabbato (erat enim magnus dies ille Sabbati) rogaverunt Pilatum, ut frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites: & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, ut viderunt eum jam mortuum, non fregerunt ejus crura, sed unus militum lancea latus ejus aperuit. Et post pauca, Facta sunt enim hæc, subdit Divinus Evangelista, ut Scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit, Videbunt in quem transfixerunt. Hucusque Joan-*

(r) Joann.
19.31.

(f) Exod.
12.46.
Num. 9.
12. Zach.
12.10.

nes, qui quæ ex Scriptura veteri testimonio allegavit, desumpsit, primum quidem ex libro Exodi, (f) secundum autem ex prophetia Zachariæ. Verissima est ergo major illa propositio, nempe quod Christo Domino in sua ipsius sacratissima Passione os ullum non contractum fuit neque comminutum. Jam quod si Christus ipse crucifixus esset tribus Clavis, contrarium atque oppositum debuisset accidere, satis constat iudicio ac ratione Anatomicorum atque Artificum. Quippe in hac passione uterque pes sanctissimus perforatus describitur atque concipitur unico clavo, eoque (ut par erat) adeo oblongo robustoque, ut longitudo ad sesquipedalem ferè mensuram se extenderet; ut non solum terebrare debuisset utrumque pedem, sed etiam ligno altè infigi, imò illud etiam perforare, & à parte opposita (ut probabiliter fas est conjicere) rerorqueri ac retundi. Grossities autem quæ præfata longitudini responderet, debuisset esse non modica: clavus autem huiusmodi (qui proinde magna vi, violentoque impetu infigi adigique debuisset à crucifigentibus) ut non perfingeret comminueretve aliquod ex ossibus sanctissimis, vix aut ne vix quidem concipi potest. Cumque hoc admittendum non sit stantè prophetica atque Evangelica veritate, sit consequens, utrumque Christi Domini pedem non fuisse unico atque eodem clavo confixum. Placuit hæc ratio Pictori, Artis & multiplicis etiam doctrinæ peritissimo. Sic enim habet: (t) *No ay duda sino que tiene summa dificultad (no dando lugar à milagro) clavar un pie sobre otro junto con el madero de la Cruz, sin que al romper el clavo con la violencia de los golpes se quiebren los huesos de los pies (siendo de se lo contrario) y es cosa que à doctísimos hombres de nuestro tiempo les hace no pequeña repugnancia. Quæ ita ferè Latine sonant: Dubium non est quin sit admodum difficile (nisi quis velit recurrere ad miraculum) figere unum pedem super alium, atque utrumque terebrare, lignumque ipsum, absque eo quod dum uterque pes transfigitur vi atque impetu ictuum pedum ossa rumpantur: cum tamen de fide sit oppositum accidisse. Et res est profectò quæ pluribus ætatis nostræ hominibus, bisque doctísimis, repugnantiam ac dif-*

(t) Pac.
Sec. hist.
de la Pin-
tura, pag.
605.

ficulatem non modicam ingerit. Quod quidem, ne videatur libere dictum ab homine cordato atque erudito, confirmari satis superque potest nonnullorum iudicio.

10 In primis enim Reverendissimus Fr. Angelus Roca, Augustinianus, Episcopus postmodum Tagastensis, in Commentariolo quod scripsit de vivificæ Crucis particula, quæ in Apostolico sacrario servatur, *Dicunt quidam, inquit ille, ad Christi cruciatum efferendum, & magis efferendam Iudeorum sevitiam, probabile videri tribus tantum Clavis hanc crucifixionem esse peractam: at illi non vident, etiam hunc modum non tantum esse ineptum, sed etiam ossium fracture oppidè accommodum: cum tamen ex Propbeta, & Propbeta Interprete Ioanne manifestum sit, nullum Christi corporis os contractum fuisse. Quam eandem sententiam tuetur doctísimus Magister Fr. Vincentius Durangus, sacri Ordinis Prædicatorum Conventus Sancti Pauli Hispalensis Prior, (u) illis verbis: *Alterum quod me in hanc sententiam movet, illud est: quod si confixi fuissent pedes, unus superpositus alteri, clavus qui utrumque pedem confixisset, debuisset esse oblongus, admodumque robustus; & consequenter utrumque pedem ruptis ossibus dilacerasset &c. Quod idem eleganter atque urgeter prosequitur ibidem. Cui omnino consentit (ut plusculos alios mittamus) is qui per id temporis ex Ordine Seraphico vigeat & degeat Hispali, cujus nomen scire non licuit; sic enim habet: *Atqui clavus unicus super utrumque pedem, eo ferè modo quem nunc videmus, impossibilitatem ostendat, moraliter loquendo, nisi recursus fiat ad miraculum, quod hic adstruere nil necesse est. Atque impossibile est, (subjungit ibidem) utrumque pedem uno clavo perforare absque eo quod, aut in alterutro, aut in utroque ossa dirumperentur: & prophetia veritas non staret, qua dictum est, Os non comminuetis ex eo. Quod idem alii eadem ratione luculentissime confirmant. Atque ille vulgatus utrumque pedem Christi Domini uno tantum clavo transfigendi modus, sat falsitatis ex ipsa sacra Scriptura convincitur.***

11 Addo illud, quod etiam ex Evangelio petitur; nimirum quod Christus Dominus crucifixus est à quatuor militibus; ita enim habet in-

(u) Apud
Pacc. pag.
631.

con

(x) Ioann. 19.23. conculsis verbis : (x) *Milites ergo cum crucifixissent eum , acceperunt vestimenta eius (& fecerunt quatuor partes , unicuique militi partem) & tunicam. Ergo consentaneum rationi & veritati est , quod sicut quatuor fuerunt milites Christum crucifigentes , iuxta quatuor membra crucifigenda : ita quatuor , & non minus , fuerint clavi qui adacti sunt ; nimirum ad unamquamque manum unum , unumque ad unumquemque pedem. Ratiunculis & conjecturis hæc probare promptum erat. Verum sat fuerit , quod homo gravis admodum & maturi iudicii , doctrinaque clarus in paucis , ex hoc numero quaternario militum , quatuor omnino fuisse clavos , qui membra Domini Cruci affixerint modo nuper dicto , plenissime statuatur : is est Cardinalis Toletus , (y) qui sic habet : „ Quare autem quatuor „ fuerint (nempe milites) ea mihi cau- „ sa non improbabilis visa est , quia „ quatuor fuerat Dominus clavis cru- „ cifixus : simul enim manus & pedes „ affigebantur. Quanvis tres fuisse „ clavos multi affirmant , tamen pro- „ babilis mihi visum est fuisse qua- „ tuor. Id quod significare satis vi- „ dentur Ruffin. lib. 1. Hist. cap. 8. & „ Theodoret. lib. 1. sua Hist. cap. 8. „ singuli autem milites simul occu- „ pati erant , &c. Ut proinde veræ , nostræque sententiæ hoc etiam ex Evangelio quatuor statuente mili- tes in Christi crucifixione , robur ac- cedat.*

(y) C. Tolet. in Ioa. c. 19. fol. 406.

12 Quare hanc eandem sententiam , quæ vera atque explorata jam cuivis docto videri potest , non pauci ex sanctis ipsis Patribus amplectuntur : Cyprianus , (z) ipsum Dominum depingens crucifixum , *Clavis* , inquit , *sacros pedes terebrantibus* , Ad quæ verba Jacobus Pamelius , non obscurus eiusdem Interpretes , *Fuit* , inquit , *Author in ea sententia , quod non unico , sed duobus clavis pedes Christi terebrati fuerint* . Atque aliquid de suo adjiciens eruditus interpretes , *Certe* , ait , *confirmatur id ipsum vetustissimis quibusdam picturis* . Augustinus Parens , (a) *Immaculata* , inquit , *Christi vestigia diris confixa clavis* , ubi pluralem numerum idem apertissime statuit : idemque eiusdem Magni Parentis alia verba confirmant , (b) quæ ita habent : *Cur , ò anima mea , te presertim non transfigit gladius doloris*

(z) D. Cyprian. ser. de Pas. D.

(a) D. August. lib. 6 Medit.

(b) Ibid. c. 41.

*acutissimi , cum videre nequies violari clavis pedes , & manus tui plasmatoris ! Gregorius Turonensis meridiana luce clarius rem ipsam exponens , (c) Quod clavi , inquit , Domini quatuor fuerint , hæc est ratio : duo sunt affixi in plantis , & duo in palmis. Idem prorsus asserit primariæ omnino dignitatis Doctor & asseritor , nempe Innocentius Tertius Romanus Pontifex , * qui non pietate minus , quam doctrinâ clarissimus , *Fuerunt* , inquit , *clavi quatuor ; quibus manus confixa sunt , & pedes adfixi* . Mitto alios plurimos , qui , quod non ita differte , sed aliquantulum subobscurè loquuti fuerint , nolo pro te hæc producere testes. Sed mittere , indictosque transire nec volo , nec possum præcipua doctrinæ ac sanctimonie laude commendandos duos , qui modum hunc cogitandi , adeoque pingendi , disertissime exponunt. Hi nempe sunt Rupertus Abbas , Cardinalisque Bellarminus : prior enim exponens illa verba prophetiæ Amos , *Vidi Dominum stantem super altare* , eleganter pieque , ut assolet , rem totam edisserit , *Magna* , inquit , *verè visio per hoc ostenditur. Querimus ergo , ubi vel quando factum sit tale quid , cujus in signum stans Dominus super altare , videri debuerit ? Quærens tibus autem in toto Christi Evangelio , vel in omni Evangelicæ gratia sacramento , nihil tam magnum , nihil tam evidens , secundum hujus visionis proprietatem , nobis occurrit , quam schema , vel habitus Domini nostri Iesu Christi crucifixi. Crucifixus namque & sacrificium pro nobis factus , super altare Crucis stetit , statione difficili , statione laboriosa : sibi diligenter animadvertendum , neque unquam oculis mentis nostræ debet abesse stationis illius spectaculum. Pendebat , & stabat manibus ad Crucis cornua confixis ; pedibus ligno suppedaneo per clavorum fixuram coherentibus , in modum stantis. Taliter stans , ipse hostia , Crux verò altare erat. Libuit integra verba transcribere , utpote quibus nihil dici potuit verius & elegantius. Posterior autem , quanvis dignitate superior , atque eruditione cuiuslibet comparandus , (d) „ De structura igitur (inquit) „ Crucis communis veterum sententia est , quod ex tribus lignis compositus crucifixi extendebatur : altero trans-**

(c) Gregor. Tur. de gloria Mart. lib. 1. c. 6.

* Innoc. III. serm. de Uno Mart.

(d) Card. Bellar. in Proemio li. de temp. Chr. Verb. quæ prim. Romæ prod. di. 1618

transverso, in quo manus figebantur: tertio affixo ad partem inferiorem, in quo pedes crucifixi quiescebant, sed clavis confixi, ne dimoveri possent. Ita tradunt Patres antiquissimi Sanctus Justinus, & Sanctus Irenæus: qui authores factis apertè indicant, utrumque pedem supra scabellum stetisse, non unum pedem super alterum. Ex quo sequitur, clavos Christi quatuor fuisse, non tres tantum, ut multi existimant; qui ea de causa pingunt Christum Dominum ita Cruci affixum, ut unum pedem super alterum habeat. Sed apertissime contra sentit Gregorius Turonicus, & confirmatur ejus sententia ab antiquis Picturis. Vidi ego ipse Parisiis in Bibliotheca Regia antiquissimos Evangeliorum libros manuscriptos, in quibus pictus erat frequenter Christus Crucifixus, & semper cum quatuor clavis. Hucusque Bellarminus.

13. Quamobrem quod ad intentum hoc pertinere palam videatur, & ad plenissimam sacræ imaginis Crucifixi, quæ longè est omnium frequentissima, elucidationem spectet; placeat hic breviter perstringere illud quod hi duo gravissimi Authores annotatum voluere: nempe Christum crucifixum fuisse eo modo quo representaretur in modum stantis: qui ea ratione contigit, ut fixus fuerit pes unusquisque breviculo scamno, aut ligno suppedaneo, quod firmiter Cruci ipsi, utpote clavis confixum, adhærebat. Qui modus ad homines crucifigendos passim in usu fuit, ut viderunt Authores doctissimi, quos tandem, re melius inspecta, sequitur eruditorum coriphæus Justus Lipsius;

(e) Just. Lips. in notis ad lib. 2. de Cruce, c.

(f) D. Irenæus.

(g) D. Justin. in Dialogo.

(e) & planè censet cum Christo Domino sic fuisse actum, videri sibi longe probabilius. Sanè hunc modum crucifigendi, ut vidit Bellarminus, amplexus est vetustus Author Irenæus (f) qui ita loquitur: *Ipse habitus Crucis fines & summitates habet quinque: duos in longitudinem, & duos in latitudinem, & unum in medio, ubi requiescit qui clavis configitur.* Cui præluserat Justinus Martyr,

(g) qui, Rectum in Cruce (inquit) unum est lignum, à quo est supra pars in cornu sublata, cum alterum ligno aptatum est, & utrimque tamquam cornua illi uni cornu

conjuncta extrema apparent. Et illud in medio defixum, & ipsum tamquam cornu eminent, in quo requiescunt & innituntur crucifixi. Clarius autem postea eandem rein docuit, atque asseruit Gregorius Turonicus: (h) *In stipite, inquit, erecto foramen factum manifestum est: pes quoque parva tabula in hoc foramen insertus est: super hanc verò tabulam tamquam stantis hominis sacræ adfixæ sunt plantæ.* Quo clarius nihil dici potuit. Subscribit etiam supra allegatus laudatusque Pontifex Innocentius, (i) dum inquit: *Fuerunt in Cruce Dominica ligna quatuor; stipes erectus, lignum transversum, truncus suppositus, & titulus superpositus.* Ubi sententiam nostram, & suppedaneum asserculum ipsa luce clarius confirmat.

14. Quæ cum ita sint, non est cur à nostra hac sententia deterreat Imaginum Christi Domini Crucifixi cum tribus tantummodo clavis ingens numerus, qui ab aliquot seculis conspiciuntur, & cujus pingendi rationem lequuti sunt clarissimi Pictores & Sculptores ubivis gentium. In primis enim vetustiorum seculorum Imagines venerandæ contrarium adstruunt, atque oculis exhibent, non tantum apud Græcos, apud quos (ut sunt antiquorum rituum, morumque tenacissimi) nulla de re hac existit ambiguitas; sed etiam apud Latinos, Italos nempe, Germanos, Belgas, Gallos, Hispanosque nostros: quod plurimis productis exemplis illustrare costati sunt viri admodum docti, infraque memorandi. Deinde hodie apud plurimos, penes quos magis viget hujusmodi rerum exactior inquisitio, non aliter pingitur Christus Dominus crucifixus, quam hoc nostro, quem descripsimus, modo. Ita planè videtur in Imaginibus, aut penicillo factis, aut ære subtilissime incisis, aut etiam ex argento, ebore, aliaque crebrò materia fabrefactis, quæ passim non admodum paucis ab hinc annis cernuntur factæ, præsertim apud Belgas, & apud Gallos, fortasse & apud alios, in quibus constantissimè Christus describitur segregatis pedibus, atque unoquoque eorum ad suppedaneum illud asserculum clavo separatim transfixo: hoc uno tantum interveniente discrimine, quod in earum aliquibus, brachia Christi

(h) Gregor. Tur. de glor. Mart. c. 6

(i) Innoc. III. serm. de Uno Mart.

Christi Domini representantur in altum extensa, plus fortasse iusto; in aliis non item, sed modicè sublata. Circa quod eruditi pictoris iudicandi atque statuendi integrum manebit arbitrium.

15 Neque refert quicquam, si adversus ea quæ adstruximus hucusque objecerit aliquis: Primò quidem: quod stante Imaginum Crucifixi cum tribus tantum clavis depicti, tam grandi, tamque copioso numero; videtur oppositâ pingendi ratione induci novitatem, quæ vel eo solo nomine deberet à viro cordato non admitti, sed omnino respui. Deinde: quòd si verum est, quòd Christus Dominus non tribus tantum, sed quatuor Clavis fixus fuerit, ut tot tantisque momentis rationis atque autoritatis adstruximus; profectò non apparet origo unde contrarius, & jam penè apud omnes receptus mos oppositæ rationis pingendi fuerit introductus: cum tamen extitisse aliquam, aut omnino probatam, aut probabilem, sit verò maximè consentaneum. Non, inquam, hoc refert: Nam hæc quantulacumque sint, aut sanè videantur, non ægrè diluuntur. Ad primum enim reponimus, quòd representare Christum Dominum crucifixum, ut verè fuit, non cum triplici, sed quadruplici clavo, non est ullo modo novitates inducere, sed veram germanamque antiquitatem sequi, atque præferre: imò explodere est quidquid novitatis introductum est post multa secula ab iis, qui vel falsa imaginatione abrepti, vel rerum ignoratione acli, vel, quòd deterius est, malitiâ corrupti, prædicto, & reprobato à nobis modo Christum Dominum representaverunt crucifixum: quòd magis constabit ex dicendis. Ad secundum constanter dicimus: non uno ex capite ortum traxisse hanc Crucifixi Domini representationem tribus dumtaxat clavis confixi. Primo enim aliqui rerum gestarum veritati non admodum intenti, sed suæ potius phantasie atque imaginationi nimium obsequuti, crucifixionem hoc pacto representaverunt, quòd illis videretur elegantior (ut ipsi loquuntur) apertitudo, & crucifixi corporis positura: alia autem, & vera, videretur ineptior & frigidior, & in qua non adeò patens artis ostentationi locus esset, ut rectè vidit laudatus sæpè Author, eruditum Grethserum allegans. (j) Alii verò

eundem pingendi modum amplexati fuerunt, pietate quadam, quamquam non admodum eruditâ, manu ductis; quòd nempe talis cum tribus clavis crucifixio visa sit illis truculentior crudeliorque, adeoque aptior ad Christi Domini cruciatus efferendos, & magis efferendam Judæorum sævitiam, qui militibus ut ita fieret persuaserint, ut supra vidimus ex laudato Angelo Roca. Alii ad nihil horum consideratius attendentes, usui ac consuetudini tantum inservierunt, inserviuntque passim; illis prorsus simillimi, qui (quòd ait Seneca) ad destinatum finem eunt quâ itur, non quâ eundem est. Quòd etiam ad rerum ignorationem spectat. Sed quòd magis mirandum est, adeo, ut qui rei ignarus hæc legerit, extrasi atque stupore replendus prorsus videatur, illud est, quòd Imaginum Christi Domini cum tribus tantum clavis crucifixi auctores, non solum plurimi, sed omninò primi, non ex ignorantia, multoque minus ex pietate; sed ex malitia deterimòque in Ecclesiam Catholicam odio, fuerunt hæretici Albigenes. Et quem, in quis, tantæ rei (nam aliquis, isque magnus ut existat necesse est) producis atque adducis testem? Nempe omnium in re hac longè optimum, omnique exceptione majorem. Is est Lucas, iisdem hæreticis contemporaneus, dictus ab Episcopatu, qui est in Galleciæ partibus, Tudensis; vir pietatis multæ atque eruditionis eximie, & de quo par est credere, neque in re tanti momenti deceptum fuisse, nec voluisse decipere. Is igitur, ut plura nunc, quæ non tam præsentis instituti videntur, omittamus, ita habet: *In de-
risum etiam & opprobrium Crucis Christi,
imaginem Crucifixi unum pedem super
alium uno clavo figentes, aut evacua-
re, aut in dubium ducere fidem sanctissi-
mæ Crucis, & sanctorum Patrum tradi-
tiones novitatum diversitate superinduc-
ta contendunt, &c.* Quòd idem, paucis
interjectis, repetit, *Fecerunt, inquiens,
tum temporis supradicti heretici Crucem
cum tribus brachiis tantum, in qua erat
imago uno pede super alium tribus cla-
vis eidem cruci affixa, quæ brachio emi-
nentiore carebat, quam venientes popu-
li loco Crucis Christi devotissime adora-
bant &c.* Atque alio tandem loco de
iisdem hæreticis Albigenibus, quos
novos Manichæos appellabant, ser-
monem instituens, *Alii, inquit, nulla
fult*

fulti autoritate, asserere tribus tantam clavis cruci fuisse affixum, & non dextrum latus ejus, sed sinistram lancea vulneratum. En quos, qualesque prorsus Authores habeat modus jam vulgatus pingendi Christum Dominum tribus dumtaxat clavis Crucis suffixum: Et en tandem quæ perstrictim dicenda habuimus circa rem hanc, à pluribus hinc inde controversam. Qui de ea autem volet plenius atque ad fatietatem erudiri, videat duos, qui de eadem plenissime scripserunt, hoc est, Franciscum Paccicum, Corneliumque Curcium Augustinianum Belgii Provinciam: nobis enim jam jam ad alia gradum facere convenit, si tamen prius liceat hoc unum admonere Lectorem: nempe quòd imagines Christi Domini cum tribus solummodo clavis crucifixi errorem quidem, ut fat probavimus, continent in Historia atque in descriptione rei gestæ; non tamen idcirco connumerandæ sunt inter eas, quæ periculosi erroris ansam præbent, eo nomine, quòd hujusmodi pingendi modus primitus ab Hæreticis fluxerit. Tametsi enim id illis temporibus contigerit, in quibus prædicte hæreses grassabantur, jam nullus omnino est qui eo pravo fine, quo ducebantur Ecclesiæ hostes, sequatur hunc pingendi modum: imò pauci sunt admodum, qui fortè sciunt illum ab Albigenibus primitus adinventum: sed ut ita faciant, vel pietate solum, vel imitatione moventur. Quare, quod reliquum est, optandum videtur ut sacræ Imagines Christi Domini Crucifixi posthac modo quem adstruximus à Pictoribus Sculptoribusque efformentur. Cæterum erroris præsertim periculosi damnare eas, quæ hæcenus effectæ sunt, neque ego ausim, neque bono jure quis cordatus & pius audere poterit.

16 Statuta igitur atque stabilita Christi Domini Crucifixione cum quatuor omnino clavis, imò & cum ligno sive asserculo suppedaneo, quod nobis visum est longè verosimilius; illud restat, de quo Pictores Sculptoresque sacrarum Imaginum admoneam: nempe rem esse supra quam dici potest ineptam atque ab rei veritate nimis abhorrentem, depingere Christum Dominum, non facie tantum, sed toto etiam corpore (ut vulgò fit) veluti omnino intactum, coloreque vigenti & succulento, atque (ut ipsi Pictores vo-

cant) morbido. Apage, obsecro, male cogitantis animi inconsiderantiam. Christus Dominus non ita prorsus in Cruce pependit, ut vulgariter pingitur; sed ad exemplar amoris & patientiæ laceratus, confisus, & contusus vulneribus, plagis, & vivicibus: quod quidem multis hic confirmare atque ostendere necesse non est; præsertim animo seriò consideranti, quot & quanta ante ipsam Crucifixionem mala pertulerit. Nonnulla, quæ rem hanc illustrare atque elucidare possent, còsultò omittimus; cum satis superque sit, debeatque esse Evangelici Prophetæ textus, & locus, quem quia totum id mirificè demonstrat, & graphicè quodammodo depingit, integrum non gravabor adscribere: loquens enim de Christo Domino, eà perspicuitate & claritate, quam sola Judæorum cœcitas & cordis duritia non viderit, ita differèntè habet: (K) *Non est species ei, neque decolor: & vidimus eum, & non erat aspectus, & desideravimus eum: despectum, & novissimum virorum, virum dolerum, & scientem infirmitatem: & quasi absconditus vultus eius & despectus, unde nec reputavimus eum.* Quibus, quantum vis per se clarissimis, & ad id, de quo agimus, illustrandum atque demonstrandum accommodatissimis, & luce ipsa, quod ajunt, magis conspicuis; (L) illa subjungit: *Verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit: & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum.* Ubi ergo sunt qui Christum D. in Cruce pendentem eo prorsus modo depingunt, illoque corpore demonstrant, quod esset hominis nihil grave aut molesti antea passus; non verbera, non ictus, non livores, non vibices, aliaque id genus innumera? Certè qui ad hæc, aut magis profunda meditatione, aut cogitatu magis solerti affecti fuerunt & intenti, diverso modo Christum Dominum depinxerunt Crucis suffixum. Taceo enim primorum seculorum, & quæ Nicodemi vulgò feruntur, taceo veteres quasque Picturas & sculptas imagines: hoc unum non omiserim. Extra muros Albani oppidi prope Torinim fluvium Monasterium est, quod, ut ferunt, satisque constat, olim fuit Patrum Canonicorum Præmòstratensium, jam tamen diu est quod cessit Hieronymianis Patribus: ibi inter alias, easque plurimas atque optimas, imago naturalis sermè staturæ affabre sculpta

(K) Isaï.
53.2-3.

(L) Ibid.
V.4.

sculpta colitur Christi Dñi. Crucifixi: verum ea non solum hiantia vulnera, profluentem sanguinem, verberum stragem, genuum excoriationem, aliaque; sed etiam vibices, ictuumque livores ita toto corpore praefert; ut non solum affectu pio, sed horrore quodam venerabili, pa-

voreque, atque stupore spectantium oculos perstringat. Cujus pingendi atque effingendi rationem vellem sedulo imitaretur quisque Pictor Sculptorque Christianus, qui conaretur exhibere imaginem Christi Domini crucifixi.

C A P U T XVIII.

ERRORES ALII, QUI NON RARO OCCURRUNT circa pingendam Crucifixionem ipsius Christi Domini.

Nihil est magis frequens Pictori Christiano & Catholico, sculptori-que, quam repraesentare Crucifixi Domini imaginem, vel solam, vel aliis rebus sociatam & adjunctam. Quo circa importunum, tædiosumve reputari non debet, quod in documentis, quæ circa hoc non importuna videbuntur, nonnihil diutius immoremur. Principio igitur: non desunt qui Crucem ipsam Christi Domini, non è duobus lignis se invicem secantibus, sed è duobus quidem, at uno alteri superposito, & nulla parte prominente, depingant, eò prorsus modo quo apud Græcos Latinosque pingitur T litera. Plures hujusmodi haud raro spectantur picturæ: & nos ipsi in curta, qua utimur supellectili, habemus nonnihil antiquam tabulam, cujus supra meminimus, * in qua Christus Dominus depictus est ferens sibi Crucem, quæ hoc omnino est modo depicta. Itaque afferunt, qui hanc pingendi rationem sequuntur, aut potius illi, qui ut tali modo facerent, tradiderunt quodammodo documenta pingendi; quòd Christi Domini Crux, in qua mortem passus, mortem devicit, in T literæ forma erat constructa; quæ proinde non lignis duobus se invicem secantibus, sed duobus dicto atque explicato modo constabat. Quod si extremum aliquod supereminebat, hoc non Crucis erat pars, sed tantum referebatur ad titulum, quem supra Christi caput collocatum esse nos differè docent Evangelia. Atque in hu-

jusmodi opinionis robor id assumunt, aut assumere posse videntur, quòd in Ezechielis prophetia differte illud habetur: (a) *Signa thau super frontes virorum gementium & dolentium super cunctis abominationibus, &c.* Quod signum non aliud prorsus esse quàm Crucis, tradunt uno agmine Patres & Interpretes, quos omnes prævit Maximus Hieronymus, (b) qui in ejusdem loci explicatione sic loquitur: *Antiquis Hebraeorum literis, quibus usque hodie Samaritæ utuntur, extrema Thau crucis habet similitudinem.*

2 Sed longè probabilius est, & (quod mea fert opinio) omnino verum, Crucem Christi Domini formatam esse è lignis duobus sese mutuo secantibus; ita ut essent eiusdem extrema, non tria solummodo, sed quatuor: neque id sine mysterio. Etenim quatuor illæ extremitates atque fines Dominicæ Crucis denotare videntur Christum Dominum totum Orbem quæ late patet, & quatuor partibus terminatur atque finitur, Cruce suâ mundasse & redemisse; imò, ut Augustinus loquitur, (c) domuisse etiam ac subjugavisse. Ejusdem Magni Parentis cogitatus est, explicantis locum illum Pauli (d) loquentis de latitudine, longitudine, sublimitate, ac profundo venerandæ Crucis, quem in eodem sensu explanavit Doctor Angelicus. Sed prætereundus non est pius ac præclarus Poëta rem hanc eodem prorsus modo, imò clarius magisque differtè elucidans, ita enim habet: (e)

(a) Ezeç. 9.4.

(b) Div. Hier. ad hunc loc.

(c) Div. Aug. in pl. 103.

(d) Eph. 3.

(e) Sedul. lib. 3.

* Cap. 16
E. 4.

*Neve quis ignoret spectem crucis esse colendam;
 Qua Dominum portavit opans, ratione potenti;
 Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.
 Splendidus auctoris de vertice fulget Eous,
 Occiduo sacre labuntur sidere planta,
 Arcton dextra tenet, medium leva erigit axem.*

(f) Lips.
 lib. 1. de
 cruce.

Qui verò pluscula de hac re fortassis, habere desideret, adeat eruditum Scriptorem Lipsium, (f) qui more suo huic rei illustrandæ non tam collegit quam elegit aptissima: nobis enim (quod non semel præfati sumus) ne utiquam placet aliorum scripta expilare, & illorum laboribus plenas ac totas margines infarcire.

3 Sed esto, dicet aliquis: fuerit Crux, in qua Christus Dominus fixus, genus hominum vindicavit, eo configurata modo quem diximus: Ast Latronum, qui crucifixi sunt cum eo, alio modo prorsus compactas fuisse, non ambigendum videtur. Ita enim Pictores quique Christiani in modum T literæ sapissime depingunt. Ita prorsus, inquam; sed non rectè, neque ex historia ac rationis fide. Moveor ad hoc ex præclara, & jam diu in Ecclesia recepta ac celebrata historia Inventionis Sanctæ Crucis, cujus etsi Eusebius non meminerit, quod plus justo movet novatores atque heterodoxos, qui soli sibi videntur homines; cum interim aliis doctoribus minus quam pueri videantur: meminere tamen Auctores gravissimi Sozomenus, Socrates, Theodoretus, Rufinus, & quod magis est, Divus Ambrosius. In ea enim dicitur: Sed utamur verbis ipsis receptis, probatisque ab Ecclesia in jam memorata solemnitate, quæ ita prorsus habent: *Itaque loco Crucis purgato, altè defosa tres cruces eruta sunt, repertusque seorsum ab iis Crux Dominica titulus: qui cum ex tribus cui affixus fuisset, non appareret, eam dubitationem sustulit miraculum. Nam Macarius Jerosolymorum Episcopus factis Deo precibus, singulas cruces cuidam femina gravi morbo laboranti admovit: cui cum reliquæ nihil profuissent, adhibita tertia crux statim eam sanavit.* Quo posito, atque statuto, pro opinione nostra argumentari, atque urgenter quidem, promptum cuivis ac facile est. Nam si Crux Christi Domini eâ formâ ac figurâ erat, quam nuper descripsimus; latronum verò

ac malefactorum alia prorsus, nempe ea, quam *Tau* litera præse fert, quod ut ego sentio, veteres Christianos, ut ex traditione quadam receptum, latere non poterat; satis notum, imò evidens signum aderat ut Crux Christi à reliquis duabus facillime secerneretur, dignoscereturque: Atqui non ita contigit, sed dubitatione percussis miraculo opus fuit, ut Crux venerabilis Christi à latronum crucibus secerneretur, ac distingueretur: Ergo quia tria patibula omnino inter se convenientia ac simillima videbantur. Cumque de Cruce Christi Domini non levibus conjecturis affirmaverimus fuisse compactam ex duobus lignis sese invicem interfecantibus, eadem prorsus figura ac forma consignanda est latronum crucibus; aut certè tam Christi Domini, quam latronum cruces configuratæ erant ad modum literæ T, quod jam rejecimus, neque ipse vulgus pictorum admittit.

4 Ex quo ulterius non obscure, ut mihi videtur, deducitur latrones illos clavis etiam fuisse confixos, & non funibus tantum per brachia atque crura patibulis constrictos; quod postremum repræsentant imagines editæ etiam ab artificibus, sive pingendi, sive sculpendi arte peritissimis, qui certè non censentur à vulgo. Quippe si Christus Dominus confixus fuit Cruci cum Clavis, & quidem quatuor, ut latius non nihil statuimus; hoc etiam, etsi deesset aliud, evidens signum erat ad dignoscendam distinguendamque ab iis Crucem Christi Servatoris: in hac enim solâ clavorum foramina, & terebrarum vestigia permansissent, in aliis verò non item, ut potè in quibus non figenda clavis, sed loris ac funibus constringenda fuerant membra damnatorum. Sed quid opus multis? Christum Dominum, quem Evangelistæ simpliciter atque uniformiter affirmant crucifixum; clavis, & non funibus confixum Cruci fuisse Fide sanctum est, ut probavimus supra, atque evidenter ostendimus.

mus. Atqui de malefactoribus illis, qui Christo dati sunt comites supplicii, eodem prorsus loquendi genere, eodemque prorsus nomine dictum atque affirmatum est fuisse crucifixos: sic enim habent Evangelistæ: Matthæus, (g) *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones: Marcus, Et cum eo crucifigunt duos latrones.* Utrobique autem usi sunt Evangelistæ verbo Græco *σταυρωσιν*, quod propriè significat *crucifigere*. Quod etiam duo alii Evangelistæ sequuti sunt. Ergo de latronibus, quantum ad hoc, quod est fixos fuisse clavis, idem prorsus iudicium ferendum est: hanc enim sententiam, præter dicta, disertè docent Patres Augustinus, (h) *Qui in semetipso (inquit de bono latrone loquens) erat clavis confixus, & non saucium intellectum, neque confixum sensum habebat: Chrysostomus (i) ita de eodem sermonem habens, Quod mente sana vigilabat Clavorum confixione constrictus, quis poterit non admirari?* Et tandem Gregorius Magnus de eadem re differens, (j) *In Cruce, ait, Clavi manus pedesque ejus (nempe boni latronis) ligaverunt, nihilque in eo à pœnis liberum, nisi cor & lingua remanserant.* Quæ, & alia, quæ produci poterant, adeò clara sunt, ut insignis Doctor Abulensis rectè notaverit consuetudinem quorundam, qui aliter latrones pingunt ligatos, & non affixos, ex indifcreta quorundam devotione fuisse introductam, ut observavit vir semper cum laude nominandus. (K)

5 Neque in oppositum movere quempiam debet (veremur enim aliquorum scrupulos) quod Christus Dominus, utpote Clavis quatuor pedes manusque perforatus, multoque sanguine largiter profluente destitutus, citius illis malefactoribus occubuit; quos ut morte consummarent, eorumque corpora de patibulis tollerentur, opus licitoribus fuit recurrere ad utriusque crurifragium: quod totum fuscè narrat Evangelista; ne minori aliquo fundamento assertum videatur alicui minus in lectione sacra erudito, sic enim habet: (l) „Judæi „ergo (quoniam Parasceve erat) ut „non remanerent in cruce corpora „sabbato: :: rogaverunt Pilatum, ut „frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites: & „primi quidem fregerunt crura, & „alterius qui crucifixus est cum eo,

„ Ad Jesum autem cum venissent, ut „viderunt eum jam mortuum, non „fregerunt eius crura, &c. Ex quibus videtur colligi, latrones passos in cruce fuisse non tam dira supplicia, neque dolores tam immanè acerbos; quam sunt, qui ex trebratis manibus ac pedibus, lignoque confixis par est ut orientur. Cujus signum est, quod Christo Domino jam defuncto, ipsi vivi supererant: atque ut morentur, necessarium visum est ut frangerentur eorum crura. Verùm collectio hæc, etsi non nihil apparens, infirma prorsus est ac debilis: proindeque falsum est latrones, qui fuerunt cum Christo Domino crucifixi, non fuisse clavis confixos, sed tantum, ut vulgariter pingunt, retortis fenibus per brachia cruraque constrictos. Etenim Christus Dominus longe graviora acerbioraque passus est abs dubio, quàm ipsi; ut proinde mirum non sit, si citius ipsis occubuerit: tum quia plurima alia, eaque crudelissima atque gravissima totà præcedente nocte totoque ante crucifixionem die ab iniquis iudicibus, deterrimis ministris, crudelissimisque licitoribus sustulit ac perpeffus est: Tum etiam quia delicatioris temperatorisque contexturæ corpus habebat, ut notant communiter scriptores & Patres, quos sequitur Auctor non ignobilis, qui de re hac integrum librum edidit: (m) Tum denique quia ille qui ad mundi redemptionem venerat, libereque pro nobis mortem Crucemque subiit, & qui proinde vere de se ipso aliquando dixit; (n) *Nemo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à me ipso;* nemini mirum videri debet, quod citius aliquanto mortuus sit, qui in subeunda morte tantum passus est quantum voluit. Quare de primo, quod ajunt, ad ultimum, fixum maneat, tam ipsum Christum Dominum, quàm eos qui cum ipso idem genus pertulere mortis, clavis crucibus confixos esse, easque inter se fuisse similes, ita ut non facile una illarum ab altera discerneretur: quod vel maximè congruit cum illa prophetiæ impletionem, qua jam olim dictum erat, (o) *Et cum iniquis reputatus est.*

6 Iam quod à me aliquando est observatum picturam spectante, non vulgaris certè, ut videbatur, artificis, ineptum existimo. Depictus enim in eâ erat Christus Dominus pannicu-

(p)

(g) Matth
27. 38.
Marc. 15.
27.

(h) Div.
Aug. ser.
136. de
emp.

(i) Chryf.
hom. 1. de
Cruce &
latr.

(j) Moral.
lib. 18. c.
23.

(K) Suar.
tom. 2. in
3. p. 9. 46.
art. 11.

(l) Ioan.
19. 31. &c

(m) Vin-
cent. Mo-
les.

(n) Ioan.
10. 18.

(o) Ifai.
53. 12.
Marc. 15.
28.

lo, ut par est; partes illas obvelatus, quas regei prohibet pudor: at latrones non item, sed omnino nudi: quanvis non modico artificio, ut eadem uniuscujusque partes minus oculis representarentur. Sed hoc, ut nuper dixi, mihi saltem videtur ineptum. Quod enim ad rei veritatem spectat, tam Christus, quam supplicii comites, omnimoda nuditate, ut supra satis superque probavimus, fuerunt expositi: & quod ad oculorum offensionem attinet, eorum nullus depingi debet eo modo omnino indecoro atque inverecundo; quanvis negari etiam non possit, quod in Christo Domino, ob illius excellentiam, majestatemque, illa indecora atque inhonestata pingendi ratio reputari debeat indignior. Hic verò, ne longius provehar, opportunè mihi videtur admonendum, quâ corporis offensione, quove situ depingendus sit Christus Dominus cruci confixus. Nam supposita etiam probabiliori, aut simpliciter vera sententia, de fixatione ejusdem quatuor clavis, & de ligno illo suppedaneo; circa quæsitum hoc duplicem pingendi rationem non semel adspexi. Alia quidem, ut brachia (nam de his speciatim ambigitur) omnino extensa ad rectos Crucis angulos represententur; atque alia, in qua brachia ipsa cum manibus supra caput ipsum miris modis distenta provehantur: quem postremum pingendi modum sequuti sunt Belgæ duo insignes Vandikius & Rubenius. Ego verò, qui in rebus hujusmodi, ut in aliis etiam, numquam extrema, & ut videtur, nimis affectata confector; auctor essem erudito Pictori illius sapientis moniti, (p) *Mediotutissimus ibis*. Hoc enim in re hac ratio naturalis exposcit; scilicet ut neque brachia, pendente ab iis corpore, non omnino recta, & nihil inclinata permaneant; sed nonnihil inflexa: & rursus non ita fursum versus protensa, ut viderentur omnino manus corporis mole ac pondere disrumpenda.

7 Cum verò (ne hoc etiam intactum relinquamus) imago Christi in tabula depingitur, quæ urbem Jerusalemam, pro debito picturæ ornatu representat; pingendus est Christus Dominus, non versa ad urbem facie, sed dorso, ut revera fuisse, spectata loci topographia, docent, qui loca

illa studiosius inviserunt ac perlustrarunt. Nec sine mysterio: hoc enim in reprobationis populi pertinacis signum fore eventurum sat apertè Prophetæ prædixerunt; quale illud est Jeremiæ; (q) *Reliqui domum meam, dimisi hereditatem meam, & illud: Dorsum, & non faciem ostendam eis in die perditionis eorum*. Itaque depingendus est Christus Dominus, eum in tabula picturavè urbs ipsa Jerusalem appingitur, dorso ipsi urbi obverso, atque Orienti, facie ad occidentem respiciens; & consequenter dexterâ ad Aquilonem, sinistrâ ad Meridiem extensâ. Neque tam minutata hæc nos ipsi confingimus: docuerè illa Auctores veteres, fideque dignissimi, (r) Sedulius, Beda, & Damascenus. Quæ proinde curanda sunt, quantum fieri possit, à peritis & veri studiosis artificibus.

8 Cum juxta temporis diversitatem, & secundum contemplantium pios affectus depingatur Christus Dominus, aut vivus, aut in Cruce pendens, & in agone illo inenarrabili constitutus, aut tradito jam in manus Patris spiritu vita defunctus; satis per se apparet cordato Pictori quid in unaquaque harum imaginum representatione conveniat. Vulnus enim lateris, quod militis lancea perfodit, eum Christus non nisi post mortem acceperit, ut clarè ex Evangelio est manifestum: neque pingitur, neque pingi debet, cum pingitur Christus adhuc vivus, Crucisque terribiles sustinens dolores. Cum verò jam defunctus exprimitur, & inclinato supra pectus capite; depingi idem vulnus & representari consentaneum est. Quanvis enim inter ipsum tempus quo Christus Dominus exspiravit, & illud, in quo emortuo ejus Sacratissimo Corpori lanceæ vulnus illatum est, intercesserit spatium non omnino modicum, ut ex Evangelicis narrationibus probari evidenter poterat: tamen cum Christus Dominus emortuus in Cruce depingitur, insuetum est, & fere numquam visum, ut representetur illo vulnere carens: quod vel maximè pietatem instillat, & devotionem acuit. Cui autem utriusque lateris insictum fuerit, atque adeò depingi debeat sacrum illud vulnus, dextro, an sinistro; res est non omnino certa atque explorata. Sunt enim qui mordicus defendant, insictum fuisse

(p) Ovid.
lib. 2. Me-
tam.

(q) Jerem
12. 7.
Ibid. 18.
17.

(r) Sedul.
1.4. Beda
3. c. 93.
Dam. de
Fid. Orth.

Jerem
12. 7.
Ibid. 18.
17.

Jerem
12. 7.
Ibid. 18.
17.

Jerem
12. 7.
Ibid. 18.
17.

se Christi lateri sinistro. Quod quidem ex eo capite probant satis, ut sibi videtur efficaciter; quod cum homo homini collocatur adversus, quæ dextera unius manus est, sinistra adversari correspondet, & contra; sinistra dextera. Quocirca in hac ipsa subjecta materia, quando aliquis cum alio duello confligit, dexter humerus, dextrum latus, dextraque manus in sinistrum humerum sinistramque latus naturaliter fertur, sinistroque adeo lateri vulnus infligit. Consentaneum igitur videtur, ut miles, qui dexteram suam Sacrum Christi Corpus ferro petiit, non dextrum latus, sed sinistrum perfoderit. Atque id quidem ex eo confirmant; quod, ut refert Sanctus Bonaventura, cum Deus usus Seraphico ministerio, Seraphico sermo suo beatissimo Francisco vulnera impressit; dextrum, & non sinistrum Francisci latus vulnere decoratum apparuit: sic enim habet: (1) *Statim namque in manibus & pedibus ejus apparere ceperunt signa clavorum, ipsorum capitibus in inferiori parte manuum & superiori pedum apparentibus, & eorum acuminibus existentibus ex adverso.* Notet, obsecro, quanvis sit obiter, pius atque eruditus lector locum alium, neque obscurum, neque inelegantem, ad asserendum statuendumque Christum Dominum cum quatuor potius, quam cum tribus clavibus fuisse crucifixum. Si enim secus accidisset, sanctissimus ac Seraphicus Pater non in utroque pede, sed in altero tantum caput clavi utrumque pedem transfigentis ostendisset, qua ratione fieret expressior imago Christi crucifixi. Sed nos ad rem. *Dextrum quoque latus* (prosequitur idem Seraphicus Doctor) *quasi lancea transfixum, rubra cicatrice obductum erat; quod sæpe sanguinem sacrum effundens, tunicam & femoralia respergebat.* Quo posito, sic arguunt. Spiritus ille Seraphicus, qui beato Francisco sacra impressit stigmata, figuram atque effigiem Christi gerebat, ut per se est evidens: Ergo cum eidem Francisco facie ad faciem objectus apparuerit, totamque rem gesserit, cum non sinistram sed dextrum Francisci latus recto ictu pertigerit: signum est, quod ille non in dextro latere, sed planè in sinistro vulnus illud præse ferebat. Ex quo ulterius fit idem in Christo Domino contigisse: atque

hoc modo profus debere pingi; ut scilicet non in dextro sed in sinistro latere sacrosanctum illud vulnus ostendet.

9. Ego verò, qui certè à rebus moribusque usù receptis non facile arbitror recedendum, secus omnino statuo: asseroque Christum Dominum non in sinistro costarum latere, sed in dextro vulnus illud tantopere mirandum accepisse; subindeque pingi debere dextro, & non sinistro latere lancea perfosso: quanvis fortasse verum sit quod piè nonnulli meditantur, cuspidem ferri ad oppositum latus nonnihil pertigisse. Moveor ad hoc ut statim dicebam) ex non varisante imaginum & Pictorum usu, qui nisi nimium fallor; hoc quod dixi semper aut fere semper (neque enim audeo tam asseveranter rem definire) repræsentat. Neque certè contrarium evincunt ea, quæ superius objecimus. Fatemur enim, quod ad primum attinet, verum esse, quod quando aliquis cum altero duello confligit, dextera manus fertur in latus laevum. Sed dicimus, hoc ita esse; quia tunc facies faciei, & frons fronti imminet atque adversatur: alioquin si quis adversarium à latere dextro impetat, nihil prohibet quin eidem dextro lateri vulnus infligat: imò ita omnino evenire necesse est, ut patebit ad sensum rem qualicumque consideratione meditantis. Quo fit, ut si miles lancea vibrator, vel equo insidens, ut plerumque pingitur; vel pedes consistens (nihil enim circa hoc difinit Evangelium) dextrum Christi latus aggressus est; necessario debuisset fieri, ut non sinistram sed dextrum Christi latus confixerit. Secundum autem si recta trutina perpendatur, pro nobis potius, quam contra nos militat. Volens enim amantissimus Dominus prædilectum servum transformare quodammodo in effigiem atque imaginem Crucifixi, rem ita coaptavit atque disposuit, ut Spiritus ille Seraphicus, qui sacratissima aderat impressurus stigmata, pectoris vulnus in sinistro latere gestaret, aut potius radium illum, quo renovaturus erat lateris vulnus in carne Beatissimi Francisci: hac enim ratione pertingens ad ejusdem dextrum latus, in eo loco, in quo debebat esse, lancea veluti cicatricem imprimeret: Ad eum ferè modum, quo sigillum, aut area

(1) D. Bonav. in legenda S. Franc. c. 13.

Iamina cære admovendum, aut chartæ; id quod in cera chartavè in dextra parte debet repræsentari, in sinistra prorsus fertur atque conspicitur.

10 Redeo iterum ad Latrones, qui cum Christo Domino fuerunt crucifixi. Et quidem cum duo Fide sancta constant, nempe quod crucifixi sint, ita ut remanserint unus à dextris, & unus à sinistris Christi Domini, ut ex Evangelistis luce meridiana clarius apparet: alterum, quod eorum unus, adspirante Dei gratiâ ineffabili, Christi prædicator evaserit, Sanctusque & Divinitatis confessor repente fuerit factus; socio in obstinatione sua perseverante: par est, ut ille depingatur à dextro Christi latere, versaque facie ad eundem: hic verò, id est nequam, & qui, ut pote imago Judaici Populi, usque in finem perseverat latro, (t) locetur à sinistris, vultuque truci in contrariam partem averso. Neuter autem, cum adhuc vivi depingantur, ut plerumque solet, depingendus est fractis baccillo cruribus; cum hoc nisi sub idem tempus mortis utriusque contigerit; ut nempe novo illo tormento certè horribili, dolore, atque strage victi morerentur. Id verò quod docuimus nuper de loco Boni Latronis ad Christi dexteram, mali autem ad sinistram, quanvis non defuerint, qui omninò secus accidisse contendunt (neque enim opinamentum est, quantumlibet absurdum, quod patrone careat) non conjecturâ solum niti, sed veterum Patrum testimonio ostendere operæpretium duxi. Itaque sic expresse docent (ut de aliis taceam) duo præcipui Augustinus, & Leo Magnus; (u) prior quidem illis verbis, *Ipsa Crux, si attendas, tribunal fuit: in medio enim iudice constituto, unus latro qui credidit, liberatur, alter qui insultavit, damnatus est. Nihil ergo medium erit. Similis ille latro futuris ad sinistram, similis alter futuris ad dexteram.* Posterior verò Leo nempe Magnus, (x) his quæ sequuntur: *Iesus Christus filius Dei Cruci, quam etiam ipse gestavit, affixus est duobus latronibus, uno ad dexteram ipsius, alio ad sinistram similiter crucifixis: ut etiam in ipsa patibuli specie monstraretur illa qua in iudicio ipsius omnium hominum est facienda discretio: cum & salvandorum figuram fides credentis latronis exprimeret, & damnandorum formam*

(t) Div. Chryf. h. 2. de Cruce & latrone.

(u) Div. Aug. in c. 7. Ioan. tract. 31. tom. 9.

(x) Leo Magn. ser. 4. de Pas. Dom.

blasphemantis impietas prenotaret. Hucusque Leo Magnus; ut vel hinc appareat, quàm, etsi non impium, ineruditum est hæc, quantumvis minutiora videantur, omnino negligere.

11 Majus faceret negotium imago Virginis Deiparæ stantis, ut habet Joannis Evangelium, juxta Crucem Iesu Filii ejus, si non jam viri doctissimi atque gravissimi rationis atque auctoritatis Sanctorum Patrum pondere fulti, inane quorundam opinamentum profigassent. Pingebant enim aliqui (quod ego in vetustis tabulis non semel inspexi) Sacram Virginem Deiparam, non juxta Crucem stantem, ut par erat, sed in solo collapsam, deliquium & spasmus patientem, penèque exanimatam: rem totam ex suo ipsorum cerebro, potius cum propria ægritudine atque infirmitate æstimantes, quàm cum tantæ virginis virtute & constantia metientes. Hoc, fatemur, jam rarò spectatur in tabulis imaginibusque Christi Domini crucifixi: sed quod deterior fortasse est, haud rarò auditores Christiani auribus excipiunt à nonnullis, piis quidem, ut illis videtur, hominibus, qui dum conciones ad populum habent, hæc, aut his similia ineptissimè obtrudunt; habentes, ut loquitur Apostolus, zelum, sed non secundum scientiam: Verum hæc, ne quid gravius censeam, ineptiæ meræ sunt, anilesque fabulæ, quæ tamen usque adeo olim invaluerant; ut coactus fuerit gravis iudicii vir atque Theologus (y) in hujus rei confutationem libellum conscribere: & merito quidem. Etenim Sancti Patres jam pridem hunc opinandi, seu verius errandi modum depulerant. Ambrosius enim ita habet: (z) *Sed Maria nec minor quam Matrem Christi decebat, fugientibus Apostolis, ante Crucem stabat, & piis spectabat oculis filii sui vulnera.* Quibus familia habet aliis in locis. Anselmus, pius aliqui contemplator Marianæ pietatis ac teneritudinis, ita docet: *Inter tot pressuras filii sui constanter ipsa sola stabat in fide firma. Et pulchrè stabat, ut decet pudicitiam virginalem. Non se laniabat in tanta amaritudine, non maledicebat, non murmurabat, nec vindictam hostium a Deo petebat; sed stabat disciplinata, verecunda, virgo patientissima, lacrymis plena, doloribus immersa.* Denique, ut alios omitterem,

(y) Caietan. opusc. de spaf. B. V. quod ultimum est t. 2.
(z) Ambr. Ep. 82. ad fin de inf. Virg. c. 7. & or. in funere Valent.

S. Antoninus pietate ac doctrina confpicuus, (a) *Stabat, inquit, verecunda, modesta, lacrymis plena, doloribus immersa, ita tamen divine voluntati conformis, ut (sicut Anselmus ait) si oportuisset, ad implendam secundum rationem voluntatem Dei, ipsa filium in cruce posuisset, atque obtulisset. Neque enim minoris fuit obedientia, quam Abraham.*

12 Possemus Sanctis Patribus viros Catholicos atque de Ecclesia benemeritos non paucos adjungere, nisi res apud doctos piosque haberetur notissima. Unius tamen quin verba referam temperare mihi non possum:

(b) *Quis ferat, inquit, pictorum, vel quorumdam male foriatorum hominum, pene dixerim, impietatem, qui vulsisse comas, caput defecasse, pectus contudisse, collapsam, spasimum passam, & tantum non exanimatam, alienisque fultam brachiis, ut quamlibet è vulgo matrem proponunt? Quare siquæ verba Sanctorum Patrum, piorumque doctorum in contrarium obijciantur atque adducantur; vel pio quodam sensu interpretanda sunt, vel certè nò nimis curanda, sed prudenter prætereunda. Hi enim Patres, si qui sunt; in primis non sunt admodum antiqui: cum tamen antiquiores non solum illo modo non sint loquuti, sed etiam contrarium sæpius indicaverint. Deinde aliqui ex illis libris, tractatibusve, incerti sunt, fluxæque, atque ut dicitur, sublesta fidei. Quod totum doctè, ut solet, vidit atque annotavit Doctor Eximius. (c) Unde dicta sufficiant, nobis præsertim, qui de re eadem nonnulla superius prælibavimus. * Depingenda igitur est Virgo Deipara modestissimè tristis, sed constanter stans juxta Crucem, ut differtè loquitur Evangelium: An autem & pias aliquot lacrymas fundens, ambigi poterat; præsertim cum id clarè negare videatur gravissimus Author S. Ambrosius (d) tritis illis verbis; *Stantem lego, flentem non lego.* At verò nihil invenio, quod hoc dici atque affirmari, atque adeo depingi prohibeat; fudisse nempe Sanctissimam Virginem pias lacrymas. Tum, quia id docent Authores Patresque supra nominati, quorum verba dedimus: tum denique quia Ecclesia ipsa id tenere videatur, cum eidem Virgini Matri verba illa (e) adapter in Officio Dolorum ejusdem, *Facies mea inta-**

luit à fletu, & palpebra mea caligaverunt; ut proinde nos ipsi, qualescumque simus, hoc docuerimus populum, concionem habentes, quæ typis est edita. * Et quod attinet ad Ambrosii verba, dici potest, non probavisse talem tantumque virum, ut diceretur Virginem, quæ virtutis, constantiæ, modestiæque typus erat, immoderatum planctum ejulatumve femineum edidisse; pias tamen & silenter effusas lacrymas non negasse. Quo autem loco collocari debet in Christi Crucifixi tabula eadem Virgo Deipara, tractarunt aliqui; nec defuerunt qui assererent collocari debere ad sinistram Christi: sed ego secus omninò sentio, sequutus communem & receptam pingendi consuetudinem, quæ illam à dextris Christi statuit, mediam inter Christum Latronemque conversum; imò & rationem, piamque conjecturam: par enim erat ut inter Christum peccatoremque conversum, justumque factum; interemerata Virgo hominumque mediatrix intercederet. Sed descendamus jam jam ad alia.

13 Miles unus è lictoribus spongia arundini imposita potans Christum Dominum, aut eam ori admovens, benè pingitur; cum id differtè referatur in Evangelio, quod sic habet. (f) *Sciens Iesus, quia omnia jam consummata sunt, ut consuminaretur scriptura, dixit: Sitio. Vas ergo erat positum, aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes, obtulerunt ori ejus.* Bene, inquam, hoc pingitur; quamquam in hoc facto plura examinanda discutiendaque sese offerant, quæ, quòd propriè ad Picturam non spectant, libenter omittimus, ad sæpè laudatum Authorem (g) lectorem remittentes. Illud tamen non rectè pingitur; nempe quòd ut represententur sacerdotes populi in Christum Dominum jacentes convicia, depinguntur cum ornamentis sacerdotalibus, & quidem cum aliquibus, quæ propria erant, non cujusvis, sed sacerdotis summi: ut illud est quod *Rationale* vocabatur. Tametsi enim certissimum sit adstitisse supplicio indignissimo, crucifixionique Christi Servatoris Judæorum sacerdotes, imò & sacerdotum principes, Christo illudentes, in eumque conviciis petulantibus debacchantes, ut satis dilucide constat ex Evangelis:

(a) 4. P. Theol. t. 15. c. 41. § 1.

(b) Matth. Calen. in Catec. 17 apud Molan. l. 4. c. 8.

(c) Suar. t. 2. in 3. p. 9. § 1. disp. 41. sect. 2. * Cap. 16 n. 4.

(d) De obitu Valent. prop med.

(e) Job. 16 16.

* Tom. 2 Concion. nostr. ser. 22.

(f) Joann. 19. 28.

(g) Suar. t. 2. in 3. p.

(h) Matth
27. 41.
Marc. 15.
31. Luc.
23. 35.
* Cap. 4.
n. 7.

(i) Psal.
21. 12.

(j) Marc.
15. 24.

(h) tamen omnino est falsum adstitisse, aut assistere potuisse, salvis eorum ritibus ac caeremoniis, ornatos vestibus, aut insignibus sacerdotilibus, quibus solum utebantur in Templo, ut docuimus supra. * Verum Pictores non admodum hæc curant: quo fit, ut ineptos sese prodant, dum student, cupiuntque videri non nihil eruditi. Pinguntur etiam milites taxillis ludentes, mutuoque sibi partientes Christi Domini vestes: & quidem hodierno more militum super tympanum militare. Bene hoc quidem, quod ad rem factique substantiam spectat; cum totum constet ex narratione Evangelica: imo hujus, tamquam non postremi inter Christi opprobria, Sacer Vates prædixerit verbis illis, (i) *Diviserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* Sed quod ad exprimendi pingendique rem modum attinet, non admodum recte: cum nec veteres taxillis nostratibus similibus lusisse satis constet, sed aliis, ut ex Antiquitatis studiosis colligitur: multoque minus verum sit, neque verosimile, jecisse talos super militare tympanum: quod nullo in usu fuit in Militia veterum. Sed tamen indulgere aliquid & condonare operæ pretium est, præsertim in his, in quibus nihil periclitatur pietas & Fides: maximè quòd vix aut ne vix quidem Pictores habeant aliud, quo detur intelligi, milites qui Christum crucifixerant, jecisse sortem super Christi Domini vestimenta. Vestimenta, inquam: nam (ut hoc non omnino maneat prætermisum, quòd non nihil etiam ad Picturam spectare videatur) bene & cum judicio annotatum est à recentioribus interpretibus, quòd non solum tunica inconsutilis, quæ, si scinderetur, omnino maneret inutilis, uni ex illis carnificibus factu & sententiâ sortis obtigerit; sed alias vestes (quæ ut minimum fuerunt duæ) iidem milites in quatuor partes dividerunt, aut per futuras eas dividendo, aut alio quovis modo, & super illas sic divisas scissasque jecisse sortes, ne quis eorum conqueri posset deterius quid sibi fuisse distributum. Imò (aut nimium fallimur) vel hic est ipsissimus Evangelistarum sensus, præcipuè Marci, verbis illis: (j) *Et crucifigentes eum dividerunt vestimenta ejus, mittentes sortem super eis, quis quid tolleret.* Quibus non repugnant,

imò mirè consonant; quæ scripsit Ioannes, qui ita loquitur. (K) *Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta ejus (& fecerunt quatuor partes: unicuique militi partem) & tunicam.* Hoc est, post scissionem divisionemque superiorum vestium, quarum unicuique militum cecidit una pars ex fortis arbitrio; ventu est ad tunicam interiorē, de qua Ioannes clarius aliis ita scripsit. (l) *Erat autem tunica inconsutilis de super contexta per totum. Dixerunt ergo ad invicem: non scindamus eam, sed sortiamur de illa cujus sit.* Videatur præter alios Doctor Eximius. (m)

14 Duo, quod ad rem præsentem attinet, annotanda hic atque examinanda supersunt. Primum est circa titulum superpositum capiti Christi Domini, quem integrum non alium fuisse, quàm illum, qui refertur à Ioanne, nempe IESUS NAZARENUS REX IUDÆORUM, receptum hodie atque incussum est, ut pote qui adhuc superest, & Romæ ostenditur: de quo nonnulla recentiores Interpretes. Et cum Fide constet, titulum hunc scriptum fuisse tribus linguis, Hebraica nimirum, Græca atque Latina (qua de re, atque de eius mysterio multa, eaque præclara, dicta sunt etiam à veteribus Patribus:) Pictores tamen non strates frequentius illum breviant, scriptis tantum primis uniuscujusque dictionis literis, hoc pacto I. N. R. I. Neque hoc videri absurdum potest; solemne quippe fuit Romanis, præsertim in lapidibus, aut tabulis, sententias integras per compendia, ut vocabant, sive per initiales literas, quarum unaquæque uni dictioni responderet, scribere. Res est vulgarior quàm ut commentatione ulla egeat; nemo enim est, vel in ludo ipso literario, qui illa nesciat H. S. E. S. T. T. L. *Hic situs est. Sit tibi terra levis,* aliaque sexcenta: imo illud, quod vel anus legunt S. P. Q. R. Potuit ergo fieri, ut scriptio Latina tituli his literis comprehenderetur I. N. R. I. quas facillime quisvis perlegeret, & diceret IESUS NAZARENUS REX IUDÆORUM. Potuit quidem: sed ita fuisse factum non facile concedam: quanvis donandum sit Pictoribus quod ita brevient facile aut nullo negotio compendia perlecturis. Alii verò qui peritiores videri volunt, omnes literas, etiam uniuscujusque illarum linguarum ex-

(K) Ioan.
19. 23.

(l) Ibid.
v. 24.

(m) Suar.
de vita
Christi. q.
46. art. 12.
disp. 37.
sect. 1.

1002 (o)

1003 (p)

1004 (q)

1005 (r)

1006 (s)

1007 (t)

1008 (u)

1009 (v)

1010 (w)

1011 (x)

1012 (y)

1013 (z)

1014 (aa)

1015 (ab)

1016 (ac)

primere conantur : sed præter Latinas, ceteras omnes, quam absurdè! Videas ibi literas Hebraicas, aut certè quas Hebraicas esse contederent, quæ tamen non scripturam Hebraicam signant, sed quamvis longè aliam, Indicam, Turcicam, aut Copticam : quodque magis est, interdum etiam Græcas, quæ potius Armenæ, Ruthenæ, aut Poloniæ videbuntur. Neque verò me latet, antiquiorum Hebræorum literas non esse eas, quibus utuntur minus antiqui, usque sunt non paucis ab hinc seculis; nempe post reditum à Captivitate Babylonica. Ab illo enim tempore usui esse ceperunt characteres Chaldaici pro veteribus Samaritanis, quibus, & solis indifferenter utebantur quotquot censebantur Israëlita. De quo dissertationem longiorem aliis relinquimus. Sed tamen characteres illi, qui in titulo S. Crucis affiguntur à plerisque, neque Samaritani planè sunt, neque Chaldaici, nihilque aliud redolent, quam meram barbariem.

Quod etiam, quamquam moderatius, intelligi potest de literis Græcis, quas depingunt, tametsi fuerit sat diversa veterum Græcorum scribendi ratio, & Græca, (n) ut verbo dicam *Palæographia*, de qua re opus integrum edidit vir insigniter eruditus.

15 Facillimum erat totam rem oculis subicere expressius propriis harum linguarum characteribus. Hi tamen (sic enim sunt res nostræ) apud typographos nostros vix aut ne vix quidem jam reperiuntur; & si alicubi magno labore reperiantur, congregati cum iisdem typographis ut illos scienter tractent, & suis adaptent locis, censeferi potest labor Herculeus. Quapropter, ne res hæc (quæ magis ad me nonnihil spectare videtur) omnino habeatur incognita, placuit integrum Crucis titulum legentium oculis exhibere hoc, rudi licet, schediasmate; quod ita, servatâ uniuscujusque idiomatis ratione legendi, ita prorsus legi potest.

(n) R. P. D. Bern. de Mont. faucon. de Palæographia Græca. &c.

Id est: IESUAHH HANOTSRI MELECH HAIEHUDIM. Græcè autem. IESOUS O NAZORAIOS O BASILEUS TON IOUDAION. Denique Latine: IESUS NAZARENUS REX IUDÆORUM.

Circa quod tamen aliqua subnotare erit operæpretium, ut si fortè contigerit laborem hunc qualemcumque nostrum in manus peritorum hominum incidere, videant adhibitam fuisse diligentiam non omnino oscitantem. Dubitari enim primò potest, An titulo Crucis literæ exaratae eâ linguâ, quam Evangelium vocat Hebraicam, fuerint propriè literæ Hebraicæ; eæ nimirum, quibus in conscribendis sacris libris utebantur tunc temporis Hebræi? an verò potius fuerint Syro-Chaldaicæ, & quibus propriis utebantur in vulgari ho-

minum commercio, hodieque utuntur etiam in Sacra Scriptura Syri, ut certè sunt montis Libani Maronitæ. Quæ dubitatiuncula robur accipit ex eo quod ipse Christus Dominus in sua prædicatione non alia linguâ usus fuerit, nisi eâ quæ vocatur, & vulgo audit Syro-Chaldaica: quæ quidem licet Hebraicæ ipsi valde sit affinis, ita ut potius dialectus alia, quam diversa lingua vocari possit: tamen characteres proprios habet, non parumque dissimiles. Quod totum multis hinc inde observationibus illustrare promptum erat, & facile: sed non id agimus, ut in rebus parergicis nimium immorari velimus; aut, quod deterius est, opinionem consecrari nonnullius eruditiunculæ. Itaque dicimus, literas tituli Crucis Christi videri longe probabilius fuisse propriè loquendo Hebraicas,

cas, iis prorsus similes, quas Sacra Hebraica referunt volumina; & nullo modo fuisse Syriacas, aut Syro-Chaldaicas. Atque id sequenti Hebraicis purè literis, quæ multis ab hinc seculis in usu fuerunt, titulum Crucis expressimus. Deinde literas Græcas, quemadmodum & Latinas, characteribus majusculis expressimus: hoc enim tantum fortasse reprehendet qui ignoret, antiquos iis tantum majusculis literis fuisse usos; quod vel pueris notum est, & constat ex inscriptionibus lapidum, & quod magis est, libris vetustis, quales habentur in Principum bibliothecis, ubi Ciceronis, Virgilii, Horatiique opera non ex aliis quam majusculis literis scripta leguntur: imo, quod non ita videbitur antiquum, hujusmodi leguntur Pandectæ Florentini. Denique eo ordine constituimus linguas, quem profert Evangelium Ioannis, qui rem exactius, ut videtur, describens, illud habet: (o) *Et erat scriptum Hebraicè,*

(o) Luc. c. 23. 38.

*Hic hominem primum suscepimus esse sepultam:
Hic patitur Christus; pio sanguine terra madescit;
Pulvis Adæ ut possit veteris, cum sanguine Christi
Commixtus, stillantis aquæ virtute lavari.*

(q) Orig. tract. 35. in Matth. Athan. ser. de Pas. & cruc. Ambr. l. 5. ep. 49. Basil. in c. 5. In Ioh. Chryf. h. 24. in Ioh. Aug. ser. 71. de Temp. Hier. ad c. 27. Matth. & sup. Ep. ad Eph. c. 5. & Ep. 17. ad Marcell.

(r) Div. Hier. ad c. 26. Matth.

Quibus omnino paria habent Origenes, Athanasius, Ambrosius, Basilus, Chrysostomus, Augustinus, aliique: (q) à quibus etiam aliquando discesserit Hieronymus; tamen aliquando etiam ipsis consentit. Atque ex iis præallegatus Basilus observat, famam hanc non scripto productam, sed memoriâ conservatam in Ecclesia fuisse, quam ob id spernendam non esse, bene prudenterque monuit Eximius Doctor, tom. 2. in 3. p. q. 46. art. 10. Cæterum quidquid de hoc sit, cui alii Authores refragantur, alia ratio potest esse, cur cranium, sive calvaria quedam hominis ad pedem Crucis Christi Domini in ea confixi depingatur. Ea namque, & litera magis congruens, illa est: quod mons ille, aut potius monticulus, in quo Christus Dominus est crucifixus, notus erat Calvariæ nomine: eo quod cum destinatus esset reorum suppliciis capitalibus; (r) aut in eo truncarentur damnatorum capita, ut loquitur Hieronymus, aut totus hinc inde craniis, sive calvariis hominum esset refertus: aut denique (& est postrema, quam innuimus, ratio hujusmodi cranium

Græcè, & Latine: cum tamen Lucas scriptum reliquerit hoc modo: *Erat autem & superscriptio scripta super eum literis Græcis, & Latinis & Hebraicis*: quæ valde levis, (siqua tamen est) videtur discrepantia. Sed de his hæctenus.

16 Alterum quod hoc loco adnotare visum nobis est operæpretium, illud est; quod ad ipsius Crucis pedem hominis cranium, adjunctis etiam ossibus duobus, frequentissimè pingitur. In quo sanè nihil erroris admisceri, sive imperitiæ, certum & exploratum esse debet. Triplicem enim ex capite istiusmodi pingendi ratio provenire potuit. Primo quidem, quo, ut plerique veteres Patrum persuasum sibi habuerunt, in eo ipso loco, in quo Christus Dominus crucifixus est, sepultus jam diu erat Adam ille primus Parens hominum: ita enim (si tamen ejus sunt) disertè docent illa Tertulliani carmina, quæ sic habent. (p)

(p) Tert. l. 2. Carm. cont. Marcion. c. 4.

pingendi) quod eò nomine aptissimè significetur Christum Dominum morte sua sanctissima, quam pro nobis pertulit, mortem nostram, quam olim pro peccato incurrimus, vicisse destruxisseque: utpote qui eadem nobis promeruit immortalitatem & gloriam. Quare hæc pingendi crani ad pedem Crucis recepta communiter ratio nullo ex capite reprehendi potest, aut jure expungi: imo, ut memini, non tantum cranium, sed integram ex ossibus compactam hominis figuram, integrumvè (ut dicimus) skeleton ad Crucis pedem, non uno in loco observari depictum. Neque hoc, quamvis non ita crebrò conspiciatur, male aut ineptè fieri dicendum est: exprimit enim accuratius cogitatum hunc, quo nihil est frequentius in Scriptura & Patribus de Crucis Christi gloria, & de mortis victoria parta per Crucem.

***

CAPUT XIX.

DE IMAGINIBUS DEPOSITIONIS CORPORIS

Christi de Cruce : & de eis quæ ejusdem referunt sepulturam.

X intemerata Evangeliorum Fide constat, defuncto Christo Domino virum quemdam nobilem Arimathæum, seu civem urbis Arimathææ, qui Ioseph vocabatur (pessimè enim, & supra modum ridiculè faciunt, qui ex uno Iosepho cive Arimathæo duos confingunt, quos Iosephum & Arimathæam ineptissimè vocant) petiisse à Provinciæ præside Pilato corpus Iesu, ut illud unguentis atque aromatibus, pro regionis more, delibutum honestè sepulturæ traderet. Nempe ita agente Deo, ut consummata acerba atque ignominiosa Passione Christi, illud adimpleretur vaticinium: *Et erit sepulcrum ejus gloriosum.* Iosepho autem comitem fuisse Nicodemum, unum ex Pharisæorum principibus, Ioannes Evangelista nos docuit verbis illis: (a) *Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ & aloës, quasi libras centum.* Bene ergo, atque ex Evangelii fide pinguntur duo viri, dignitate atque autoritate spectabiles, qui quidem scalis admotis sanctissimum Corpus, detractis, ut par erat, clavis, de Cruce deponunt, non soli, sed aliorum (præfertim Ioannis, piarumque feminarum) adjuti ministerio. Quod verò majoribus fasciis aut linteis corpus idem sacrum sublevantes, ne decideret irreverenter; bene depinguntur. Neque in hoc aliquid, quod adnotari, perstringivè debeat, invenitur.

2 Quod verò in Deiparæ gremium ad ipsius Crucis pedem sedentis reclinatum atque impositum depingatur, & quidem frequentissimè pietati est valde consentaneum. Pingatur tamen, aut effingatur, ut sæpè fit, manibus pedibusque clavorum penetratione perforatis, latereque lanceæ ferro perfosso. Quod ideo hic

ut admonerem temperare mihi non potui, quòd nuper his diebus hanc ex ære imaginem firmis atque irretoris oculis intuenti, & quidem Artificis, (b) ut communis fama opinioque fert, omnium longè peritissimi, ingentem admirationem incussit, manus pedesque Christi jacentis super Virginis genua videre omnino vulnere carentes: cum tamen perforatæ manus pedesque Clavis representari, & confici debuissent. Ad idem pietatis genus attinet representare ipsam Deiparam, clavos atque Coronam sanguine tinctos, nec sine lacrymis, intuentem. Extant enim de hujusmodi imaginibus Sanctorum Patrum, & piissimorum doctissimorumque hominum meditationes, contemplationesque admodum fervidæ atque piæ, quamquam nihil horum disertè referatur in Evangeliiis. Quin imò si hæc ad Ecclesiasticæ fidei Historiæ operosius exigantur, difficultate non carent. Constat enim cum Christi Domini Cruce, reperta Elenæ & Constantini tempore, Clavos ipsos fuisse repertos: quos certè si hi, qui Corpus Domini è Cruce deposuerunt, omnino ab ipsa revulsissent, tradidissentque Matri Sanctissimæ, valde verosimile fit, eosdem vel ab eadem Matre purissima, vel ab alio ex iis, qui aderant fidei, quorum discipulo fuisse servatos. Verum contingere potuit, quòd Iosephus eadem lege, quâ coactus fuit Corpus tollere, & Crucem immotam relinquere, coactus fuerit Clavos quoque in ea infixos, tamquam potissima supplicii insignia, instrumentaque relinquere. Unde licet ad deponendum Corpus Christi illos abstulerit: (addo, & Matri constantissimæ ac patientissimæ ostendisse, atque osculandos tradidisse) fieri tamen potuit, ut eos iterum in Cruce figeret, propter dictam causam. Quæ ferè ipsa verba sunt viri, cujus auctoritas iudiciumque mihi semper placuit. (c)

(b) Mich. Angel.

(a) Ioan. 12.32.

(c) Suar. t. 2. in 3. p. q. 51. arc. 3. disp. 41. sect. 2.

3 Depositum autem de Cruce Sacratissimum Corpus, unguentis atque aromatibus largiter fuisse conditum ac delibutum, apertissime constat ex Evangelio. Sic enim Joannes (ut alios Evangelistas taceam) disertè habet: (d) *Acceperunt ergo (Josephus & Nicodemus) corpus Iesu, & ligaverunt eum linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire.* Unctionem autem hanc merè externam fuisse atque honorariam, reverentique ergo exhibitam, bene & sapienter monuit Doctor Eximius; (e) ne, ut ipse annotat, cogitaret aliquis Christum Dominum recepto apud nos vulgariter more fuisse unguentis perunctum; scilicet corpore adaperto & patefacto, detrahitque ac rejectis internis partibus, quod piæ aures (ut ibi loquitur) exhorrescunt. Verum unctio delibutioque numquam (quod ego sciam) à Pictore aliquo est descripta, penicillovè expressa. Quare reliquum est ut ad involuptionem Corporis Sacratissimi in linteis, sive in sindone sermonem nonnihil convertamus. Certum igitur est Christi Corpus traditum fuisse sepulturæ, non nudum aut seminudum, & linteis corpori non adaptatis atque adstrictis, ut à plerisque depingitur, sed involutum, & adstrictum fasciis, tæniis, aut institis, que commode coarctarent linteamina. Præterea & super faciem sanctissimam adaptatum impositumque fuisse sudarium, quod totam à fronte ad mentum usque contegeret: hic enim & non alius mos erat Iudeis cadavera suorum sepeliendi; quem exacte fuisse observatum, jam constat ex Joannis verbis supra allegatis; *sicut mos est Iudeis sepelire.* Quæ omnia consequenter ad dicta optimè complexus est ipse, qui postquam retulit introisse Petrum in Christi sepulcrum post ejus resurrectionem, (f) *Et vidit, inquit, linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput ejus, non cum linteaminibus positum, sed separatim involutum in unum locum.* Vides linteamina, & quidem non unum, sed duo saltem vides sudarium faciei sacrosanctæ, capitique impositum. Tænias, fascias, sive institas hic disertè non vides, sed videbit, opinor, quisquis meminerit resurrectionis Lazari, (g) ubi illud habetur: *Et statim prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes, & manus*

institis: & facies illius sudario erat ligata: præsertim si prudens advertat id quod jam innuimus, nempe Christum Dominum sepulturæ traditum eo more quo solemne erat mortuos apud Iudeos sepeliri. Sed repetamus verba, certè non longa: Acceperunt ergo, inquit Joannes, corpus Iesu, & ligaverunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudeis sepelire. Sed qui de hoc cupiat curiosius atque exactius erudiri, recolat quæ supra diximus agentes de Resurrectione Lazari, * aut legat potius eruditum Opus Belgæ doctissimi, qui de re hac librum integrum edidit, lectu utique dignum. (h)

4 Ad sepulcrum ipsum quod attinet, plura diximus eo loco, quem nuper allegavimus; quæ paucis hic perstringere erit operapretium. Principio quidem constat, sepulcrum, in quo illatum est Corpus Christi Domini, in horto fuisse, qui à colle ipso Calvario non longè distabat. Quod signanter dico: etenim, tamen si Joannes (i) asserere videatur hortum illum esse in ipso loco, ubi crucifixus est: tamen, ut bene monuit Eximius Doctor, (j) non oportet intelligi eam partem in qua crucifixus est Christus, fuisse hortum seu prædium; sed prope illum crucifixionis locum extitisse hortum, aut certè in ipso monte ad radicem ejus fuisse prædia, solitosque esse puniri damnatos ad mortem in superiori ejus parte, à qua potuit totus mons Calvaria nuncupari. Consuevisse autem Judæos eorum sepulcra in suorum ipsorum prædiis hortivè excavare, sibi que præparare, notior est res quam ut multa probatione indigeat. Vide quæ supra super re hac libavimus, agentes de sepulcro Lazari. Unde bene atque congrue faciunt, qui sepulcrum Christi depingunt à Cruce ipsius non longè distans: ineptè autem, qui prope ipsam Crucem, aut locum crucifixionis illud depingerent. Jam verò de sepulcri forma atque artificio plura diximus dicto loco. Qua in re describenda, immane quantum errant Pictores nostri! Ergo in rupe aliqua, aut solida terra specum excavabant, ad quam per portam angustam erat aditus: ingressis autem sese ultro offerebat arcuatum, aut concameratum opus in modum fornicis: eratque ad latus ejusdem camere locus

(d) Ioan.
19.40.

(e) Id. ibi.
4.5.1. disp
5.1. sect. 2

(f) Ioan.
20.6.

(g) Ioan.
11.44.

* Sup. c.
13. n. 5.

(h) J. Jacob. Chiffletius de linteis sepulcralibus. Christ. D.

(i) Joann.
19.41.

(j) Suarez tom. 2. in 3. p. q. 46. art. 10.

mod. (j)
et. et.

culus, aut, ut ita dixerimus, podius, altus, tres ut summum palmos, capax verò corpus suscipiendi; in quo quidem cadaver ipsum unguentis conditum extendebant, collocabantque. Deforis autem spelunca seu sepulcri ostium obstruebant ve grandi lapide; de quo, quod ad Christi sepulturam attinet, mentio solemniss est in Evangelio. De quo, inquam: Nam quòd in sepulcro Domini unus tantum fuerit lapis, quo nimirum obstruebatur monumenti ostium, non verò duos, ut sibi persuasit, imaginationeque ductus (absit invidia verbo) confinxit vir alioqui summus, atque à me numquam sine laude nominatus, nec nominandus umquam, persuaderi mihi non potest. Non quòd majori (apage ineptissimam arrogantiam) polleam ingenio atque iudicio; sed quòd, ut jam monuimus alibi, non semel aut iterum, sed sapius, non sine ingentis & reverentis animi voluptate conspexerim atque iustraverim Christi Domini sepulcri formam atque structuram, tam exactè atque ad amussim observatam à Religioso viro, qui loca illa sancta non solum invisit, sed diligentissimè inspexit atque observavit: ut constans fama sit eundem cum jam in Europam appulisset reversum fuisse iterum Jerosolymas, ut aliquam ex loci dimensionibus, quæ vel animo exciderat, vel quovis alio casu erat deperdita, iterum exactius delinearet. Sed afferamus ipsissima verba viri supra modum docti: (K) *Miror, inquit, neminem, quod sciam, Interpretatum observasse duos in monumento fuisse lapides, & utrumque fuisse ab Angelo revolutum.* Ego verò (quod habita tanto viro quæ par est reverentia dictum volo) non miror. Unum enim tantummodo fuisse lapidem, quo claudebatur atque obstruebatur ostium totius monumenti, & nuper asserui & item assero: neque intra illam cameram, intra quam Corpus Christi Domini jacuit, fuisse monumentum aliud aut sepulcrum, quod alio item lapide tegetur, affirmo: sed tantum erat locus excavatus, aut podius (neque enim alia vox occurrit scribenti) altus ut summum tres palmos, nullo lapide contactus, supra quem tamen extensum erat emortuum corpus. Quod non solum ex eâ figura, cujus sapius memini, com-

probatur; sed etiam, neque id obscure, ex Matthæi verbis: ubi Angelus mulieres alloquens, remoto jam lapide, qui claudebat os monumenti, (l) *Venite, inquit, videte locum, ubi positus erat Dominus*: quod ego ad laudatam illam ædificii aut cameræ in rupe excavatæ formam mente & animo intentus, adeò clarè percipio, ut videatur mihi rem geri ante oculos; quin necesse sit lapidem alium intra ipsum monumentum imaginari, nolo enim dicere, ob viri reverentiam, confingere. Scio quid his, aliisque ejusdem rei non infirmis probationibus dicat laudatus Author. Sed clara res est: adeò ut oppositum, ut mihi videtur, nihil aliud sit, quam quærere (quod proverbio dicitur) nodum in scirpo. Sed neque oppositum docuere viri, qui sepulcrum Christi oculati testes perlustrarunt, ex quibus fideliter allegatis melius, ut mihi videtur, rem attingit Eximius Doctor, (m) asserens Sepulcrum Christi, non unâ tantum, sed duplici constare speluncâ (cujus rei etiam evidens vestigium est in figura sepulcri memorata) altera nempe exteriore, quæ erat veluti vestibulum, atriumve ejus, quæ proprius obtrinebat nomen sepulcri. Unam verò ab alterâ speluncâ dividebat ingens lapis ille, quo obserabatur os aut ostium ejus, quæ proprius appellabatur sepulcrum: quin alicujus alius lapidis mentio fiat etiam ab his exactis descriptoribus. Additque satis opportune (ex hoc enim alia, quæ capite sequenti annotabimus facile intelliguntur *) id quod præ oculis habendum est iis, qui penitus rem velint inspicere: *Ex qua loci, inquit, descriptione intelligitur illam exteriorem partem speluncæ respectu diversorum dici posse esse extra & intra sepulcrum. Etenim si per sepulcrum intelligamus partem illam & interiorem speluncam, ubi positum fuit Corpus Domini, reliqua pars dicetur exterior, & qui in illa fuerit dicetur esse extra sepulcrum: si autem per sepulcrum seu monumentum intelligamus totam illam speluncam, sic qui fuerit intra priorem partem ejus dicetur esse intra sepulcrum.* Hucusque Doct. merito cognomine Eximius. Itaque qui hoc modo delinearēt Christi sepulcrum, rectè & juxta Historiæ fidem id agerent; qui verò secus, ut plerumque fit, certè non aliud quam ineptire.

(l) Matth. 28.6.

(m) Suar. tom. 2. in 3. p. 9. s. 5. ar. 4. disp. 49. se. 3.

(K) Mald. ad c. 28. Matt. col. 685.

* Infr. c. 20. n. 5.

CAPUT XX.

DE IMAGINIBUS RESURRECTIONIS CHRISTI
Domini, ejusque Ascensionis ad cœlos.

Uamquam gloriosa Christi Resurrectio Fidei nostræ præsidium sit, totiusque Spei firmiter fundamentum; non est tamen hujus loci de ejusdem Resurrectionis laude atque encomio (quod nonnulli, qui hæc eadem tractant, operosius agunt) plura præfari: hoc enim nihil est aliud, quam ab instituto captoque itinere deflectere, aut verò (quod proverbio dicitur) saltare extra choros & oleas. Ergo Corpus Christi post ejusdem ad sanctissimam animam reunionem, resurrectionemque à mortuis evasisse pulcherrimum, ac supra humanæ cogitationis modum perlucidum atque mirabile, sat Fide ipsa & ratione constat. Depingi ergo hoc modo, radiisque circumspendens, omnino debet; non tamen omnino nudum: neque enim hoc fert nostræ mortalitatis fragilitatisque ægra conditio. Itaque palliolo rubro ac majorem in modum rutilante contextum, ad medias præsertim corporis partes ipsum depingi, rationi ac modestiæ est consentaneum. Sed non ob id omitti oportet in manibus pedibusque, insuper & in latere sacrosancto Clavorum, ferrique lanceæ signa manifestissima: cum ipse Thomæ incredulo tam disertè dixerit: (a) *Infer digitum tuum buc, & vide manus meas; & affer manum tuam, & mitte in latus meum: & noli esse incredulus, sed fidelis.* Quin ipsa vulnera majestatem decusque gloriosi corporis majorem in modum augebant, ut meritò illud Ecclesia concinat, de Apostolis sermonem instituens:

*In carne Christi vulnera
Micare tamquam sidera
Mirantur.*

Atque hoc quidem modo sese ostendisse Discipulis sat mihi fit probabile, ex hoc ipso quem allegavimus nuper loco. Si enim contextus vestibus

illis apparuisset, non tam promptum videbatur dicere Thomæ, *Affer manum tuam, & mitte in latus meum;* tamquam scilicet de patente in corpore latereque ipsius vulnere, & non veste aliquâ contexto atque occulto loquutus. Et hoc satis est, ut monuerimus circa Corpus Christi gloriosum, à mortuisque excitatum.

2 Circa ipsam verò resurrectionem, actionemvè (ut ita dixerim) resurgendi, majores, tametsi vulgò admissi à Pictoribus, errores admittuntur, quos profligare, pietatis eruditionisque non parum interest. Principiò enim sat notum est ex Evangelio, Christo Domino jam sepulto, suggerentibus id Romano Præsidi Judæorum primoribus, adhibitos fuisse custodes, armatos nempe milites, eosque non admodum paucos; cum constet Petrum (b) postmodum catenis vinctum, traditum esse ab Herode Agrippa quatuor quaternionibus militum custodiendum. Exhibent igitur Pictores nostri Christum sublevatum in aëra: custodes verò ac milites, procurrentes ad arma: ita ut eorum aliquis ensi manum admoveat, alius hastam vibret, clavam alius arripiat, alique scutis clypeisvè caput muniant & obtegant: imò neque desunt qui ferocientem canem Christoque adlatrantem effingant. Hæc omnia verò, ut statim videbimus, nihil aliud sunt quam ineptiæ, gestarumque rerum ignoratio. Sed antequam id faciamus evidens, notandus est hic ac perstringendus error longè major. Pingunt enim plerique quadratum loculum ac sepulcrum, nostris persimilem, ex quo remoto jam lapide atque operculo, prodit Christus Dominus uno quidem pede extra sepulcrum, altero autem cum cruce veluti jamjam prodeunte: tantum enim præstat atque efficit rerum ignoratio, aut inconsiderantia.

3 Quæ ut longius absit à Pictore erudito, præ oculis habendum est id, quod & Evangelium satis innuit, & Doctores Patresque Ecclesiæ quique doctif-

(a) Ioan.
20. 27.

(b) Act.
12. 4.

blm(m)
- 31 - 3 12
100-111
- 180

doctissimi disertè docent : hoc est corpus Christi Domini excitatum à mortuis, ornatumque dote illa mirabili, quam Theologi vocant subtilitatem, nullo modo eguisse, ut prodiret foras à sepulcro, quòd lapis ille grandis, quo ut supra diximus, os speluncæ occludebatur, amoveretur aut tolleretur ab ostio sepulcri : Quinimo opposito modo rem esse gestam. Prodivit enim Christus immoto lapide, eo modo prorsus quo die eodem januis clausis ingressus legitur ad Discipulos : quod prorsus consensu docent hoc loco, atque annotant Ecclesiæ Patres : adeò ut illorum verba referre, locosque hic indigere supervacaneum opus censeatur, laborque hominis suo & aliorum otio aut tempore abutentis. Itaque, quò res clarior omnibus fiat, illud est præ oculis habendum, Christum Dominum, cum actu (ut ita dixerim) à mortuis resurrexit, à nullo prorsus mortalium esse visum : obstabat enim ingens ille lapis, qui bene aptatus, insuper & signatus obstruebat obturabatque ostium speluncæ : Sed neque visus adhuc fuit, cum immoto lapide exivit à sepulcro : Non quidem piis mulieribus, quibus non nisi aliquantò post Dominum excitatum, vitæque immortalis redditum videre contigit : neque ulli ex ejusdem discipulis, qui paulò tardius, quamquam eadem ipsa die, ditati & lætati sunt visione Christi jucundissima : multò minus profanis atque infidelibus custodibus, qui certè tanto favore non erant digni. Quare quidquid contra hoc depingatur, eo modo quo supra retulimus; habendum est & recensendum inter ineptias : Quamquam non negaverim quòd ut res tanta tamque mirabilis nostris oculis quoquo modo representetur, posse depingi Christum Dominum radiis splendentem, multoque fulgore circumdatum extra, vel supra sepulcrum, obferatum tamen adhuc, atque imoto lapide : qui certè remotus non est, nisi postquam Angelus terræmotu excitato, illum amovit ab ostio monumenti; ut piis feminis Christi discipulis in sepulcrum, ad quem ungenti Christum Dominum gratiâ, obsequiaque sua præstandi sollicitè advenerant; pateret liber aditus, fierentque postmodum apud ipsos Apostolos atque dis-

cipulos testes resurrectionis Christi. Facile hæc omnia probari atque ostendi poterant ex ipsis narrationibus Evangelicis, præsertim ex iis quæ Matthæus habet : sed nolimus immorari in re tam manifesta, & de qua dubitare poterit nemo, nisi is cui cæco modo contendere, atque, quod dicitur, Andabatarum more pugna-re fortassis arrideat.

4 Custodes autem ipsos non desunt, qui dormientes pingant : imo hæc disertè videtur esse sententia Pictoris cujusdam eruditi, non uno loco à nobis laudati. (c) Hoc tamen etsi potuerit ita contingere, contigisse tamen nullo modo fit verosimile. Tum quòd consopiri, immergi-que somno custodes omnes, qui certè erant milites, non erat prorsus Romanæ severitatis ac disciplinæ; perquam minimè licebat, ut neglectæ ab omnibus permanerent noctis vigiliæ, saltem ab iis, qui jam primam aut secundam obdormissent. Tum etiam, quia neque ad Dei providentiam hoc spectabat; imò oppositum erat ipsi magis conforme : Sed quid dico erat? Fuit certe & saltem aliquos ex custodibus vigiles fuisse, cum terræmotu concussa terra Angelus apparuit, lapidemque revolvit; apertissima est assertio Scripturæ. (d) Sic enim habet : *Et ecce terræmotus factus est magnus : Angelus enim Domini descendit de cælo : & accedens revolvit lapidem & sedebat super eum.* Et statim post pauca : *Præ timore autem ejus exterriti sunt custodes, & facti sunt velut mortui.* Quæ tametsi clariora sint, quàm ut ullo indigeant commentario, legatur tamen, loco nulli non pervio Augustinus Pares (e) ita disserens : *Concussa terra Dominus resurrexit : miracula facta sunt talia circa sepulcrum, ut & ipsi milites, qui custodes advenerant, testes fierent, si vellent vera nuntiare.* Imò, quod maxime notandum est, ipsi, aut saltem quidam ex ipsis, vera nuntiaverunt, quæ fuerant gesta, magnatibus populi : ita enim Matthæus docet (f) verbis illis : *Quæ (mulieres nempe) cum abiissent, ecce quidam de custodibus venerunt in civitatem, & nuntiaverunt principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.* Quare, ne hoc prætermittam, suadere Pictoribus, ut omnes sepulcri custodes depingant somno deditos, hallucinari est,

(c) Franc.
Pacc. pag.
541.

(d) Matt.
28.2.4.

(e) In Pf.
63. ad v. 7.

(f) Matt.
28.11.

& factò ac re ipsa, quamquam non animo connivere cum Judæorum machinatione, qui ita oblatâ largiter pecuniâ, suafere custodibus, (g) *Dicite quia discipuli ejus nocte venerunt, & furati sunt eam, nobis dormientibus.* Ex quibus, aliisque, quæ consultò omittimus, statuendum est milites custodes sepulcri, aut saltem ex illis aliquos, non dormientes debere depingi, sed vigiles.

5 Majus aliquanto negotium fa- cessere posset Pictori accurato atque erudito, an super lapidem sublatum à monumento duo Angeli depingendi sint, an unus tantum? an verò sedentes? an feminas quas Angelus alloquitur, intra vel extra monumentum describere oporteat? Utrique enim rei fundamentum præbere videntur Evangelia; Matthæus enim & Marcus unius tantum Angeli meminere; sic enim Matthæus habet: (h) *Angelus Domini descendit de cælo, & accedens revolvit lapidem, & sedebat super eum.* Et rursus: *Respondens autem Angelus, dixit mulieribus.* Mar-

cus verò: (i) *Et introeuntes in monumentum, viderunt juvenem sedentem in dextris coopertum stola candida, & obstupuerunt. Qui dicit illis.* Ubi unius tantummodo Angeli, & sedentis super lapidem, & ad pias feminas loquuti sit mentio. Quibus tamen non omnino consentire videtur Lucas,

qui de eadem re sermonem instituens; (j) *Ecce, inquit, duo viri steterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem, & declinarent vultum in terram, dixerunt ad illas, &c.* Ac denique, ne aliquid prætermittamus, Joannes: postquam retulisset ingressum Petri ad monumentum, & quæ ratione ipse, & idem Evangelista à sepulcro Domini recessissent ut abirent ad suos, (K) subjungit: *Maria autem stabat ad monumentum foris plorans: dum ergo fletet, inclinavit se, & prospexit in monumentum, & vidit duos Angelos in albis sedentes, unum ad caput, unum ad pedes, ubi positum fuerat corpus Iesu.* Quod non parùm videtur distare ab his quæ retulerunt alii, etiam quod ad rationem attinet rem describendi atque pingendi. Hæc autem licet per se quæstiones involvant, quarum discussio ad factos Interpretes proprius spectat; non tamen ea sunt, quæ retardare debeant Pictorem eruditum. Dicimus enim

quòd is non errabit, sive unum tantum, sive duos Angelos depingat. Pias autem feminas quas Angeli alloquuntur, intra monumentum quidem sunt depingendæ, eo modo quo supra animadvertimus dici, & esse intra monumentum, qui staret in ipsius vestibulo. * Quavis enim duos Angelos apparuisse dubitari nequeat, attenda Evangelii Lucæ autoritate, juxta quam optimè fiet si duo Angeli depingantur: tamen cum huic narrationi contraria non sit ea quæ refertur fuisse unum, & qui apparuit, & qui pias feminas est affatus (cum qui duos numerat, unum non adimat) beac etiam, & citra erroris notam depingi unus potest: præsertim cum valde sit verosimile, quòd etsi duo visi fuerint, unus tamen eorum sermonem intulerit: ad eum ferè modum quo cum Legati duo principem aliquem adeunt, communiter dicitur, eos hoc vel illo modo loquutos: cum tamen certum sit, alterum tantummodo eorum alloquutum esse, alio præsentem atque probante. Qua de re etiam exempla produci possent, si res tantumdem laboris exposceret. Describere autem duos Angelos (nam duos describi, ad historiæ seriem conformius est) sive sedentes, sive proprie stantes, aut pedibus consistentes, non magni refert. Dicitur enim stare, ut rectè observavit Maldonatus, etiam is, qui non pedibus consistit rectus, sed ille etiam, qui quoquo modo præsens est, atque adstat: Quare congruentius videntur pingi sedentes. Denique illud quod ex Joanne retulimus, alia prorsus ac distincta res est, ut patebit narrationes Evangelicas vel mediocriter consideranti: quam si describi depingivè oporteat, eo modo quo simpliciter narratur erit describenda: ut scilicet intra illam intimam speluncam, quæ proprie sepulcrum vocatur, unus Angelus super illum loculum, aut podium (quem Hispanicè loquentes diceremus *nicho*, aut *poyo*) sedens describatur ad caput, alter in eodem ad pedes. Ex quo magis non nihil illustratur relata, ac sæpè probata forma & figura sepulcri: circa quam recolantur accuratius ea quæ supra diximus. *

6 Inter illas verò feminas, quæ ad monumentum Domini venerunt pium obsequium præstituræ, nullo mo-

(g) Ibid.
N. 13.

(h) Matt.
28. 2.

(i) Marc.
16. 5.

(j) Luc.
24. 4. 5.

(K) Ioan.
20. 11.

* Sup. c.
29. n. 4.
sub fin.

* Cap. 13
n. 5. & 19
n. 4.

modo adjungenda est Beatissima Virgo, quod tamen fecisse aliquos Pictores indoctos admoneor ex annotatione Auctoris sapè allegati (l) Tum quòd non ita res numeretur ab ullo ex Evangelistis: tum etiam quòd oppositum omnino Sancti Patres docere sit perspicuum. Denique id admo- neo, Christum Dominum semper at- que sit depingendus excitatus à mor- tuis, in eo habitu quem supra descrip- simus fore depingendum, qui certè aptissimus videtur gloriæ ejus atque triumpho. Cujus rei gratiâ in ejus- dem manu vexillum parvum, atque imperatorio simile, pictores non ma- le depingunt: nisi in duabus ejusdem apparitionibus, alterâ nempe, quâ Discipulis in via ambulantes se conspiciendum obtulit; alterâ verò cum primò se præbuit Magdalene spe- ctandum. In illa enim depingi debet sub peregrini forma: quamquam ad hoc ipsum significandum tolerabile sit depingi curtâ & succincta veste, & ad genua tantum protensa; in su- per & cum oblongo vaculo & gale- ro conchis referto, ut moris est pere- grinis nostris ex Compostella redeun- tibus. In hac autem postrema depin- gi omnino debet sub hortulani, aut olitoris figura, ligonem palamvè ma- nu gerens. Quæ omnia relinquenda etiam sunt arbitrio Pictoris prudentis pariter & non indocti.

7. Circa Ascensionem verò Christi Domini ad cœlos usque, quod Pictorem admoneamus unum vel alterum occurrit. Principiò enim in loco ipso in quo Christus steterat, impressa re- liquisse sacra atque adoranda vestigia, communis scriptorum sententia est, & meritò. Docet enim eandem S. Paulinus Nolanus Episcopus, (m) & longè post eum Beda Presbyter ex oculato loci teste Adamanno Presby- tero: aliique etiam, qui de locis san- ctis scripserunt. Quare quod ita refe- ratur à Pictoribus, judicii & veritatis intererit. Deinde cum ex Historia sacra satis constet, sub initium ipsum profectionis suæ in cœlos Christum Dominum benedixisse Discipulis, & hoc ritu nostro, eo scilicet quo Pon- tifices sacerdotesque populo bene- dictionem impertiunt; peractum esse doceant Scriptores gravis judicii: si forte hoc depingere aliquis velit, de- pingendus est Christus elevata manu, ad eum modum quo Episcopus solet,

cum populum benedicat. Sed jamjam ascendentem in cœlum, elevatis de- center manibus, ad eum modum quo sapius fit, debere depingi, nemo est qui nesciat. Quapropter huic rei im- morari non vacat, nec licet. Depin- gendos verò esse Angelos Christum comitantes, eidemque obsequentes, ex ipsa admirabilis facti narratione satis colligitur; idque pie pariter ac docte meditantur plerique Patrum, circa illud Psalmi: (n) *Attollite portas principes vestras*: ut plane sit vox spi- rituum cœlestium, qui Christum Do- minum comitabantur ad cœlos eun- tem. Pingere verò Christum Angelo- rum manibus aut humeris in sublime subvectum, probare nequimus: imò in hoc erroris nonnihil aut periculi admisceri libentius propugnarem. Etenim Christus Dominus suâ ipsius virtute, & non creaturæ alicujus ope, servitio, aut ministerio, licet huma- nitatem illam secum portans & ele- vans, quam assumpserat, in cœ- los ascendit, unde venerat; imò unde nullo modo etiam ad ter- ras adveniens discesserat. Quod si alicubi Parens Augustinus innuere videatur, (o) in Ascensione & eleva- tione Christi Angelicum affuisse mi- nisterium: tamen non id intendit, sed nihil aliud, quàm quod fides docet: *Sub una, inquit, eademque persona in eo qui elevat, divinam potentiam; in eo autem qui elevatur, humanam cog- nosce substantiam.* Quâ in re (neque enim defuerunt Auctores, etiam Ca- tholici & pii, qui ita scripserint, ut nonnullam errandi occasionem præ- berent Pictoribus *) operæpretium mihi facturus videor, si hic transcri- bam elegantia verba Pontificis nomi- ne & merito magni, (p) quæ ita ha- bent: *Notandum quoque est, quòd Elias in curru legitur ascendisse: ut videlicet apertè demonstraretur, quia homo purus adjutorio indigebat alieno. Per Angelos quippe facta illa & ostensa sunt adju- menta: quia nec in cœlum quidem æreum per se ascendere poterat, quem natura sue infirmitas gravabat. Redemptor autem noster non curru, non Angelis sublevatus legitur: quia is qui fecerat omnia, nimirum super omnia sua virtute ferebatur.*

8 Superest, ut quoniam hic mor- talis vitæ Christi Domini finem, Re- surrectionis ejusdem, Ascensionisque ad cœlos mysteria attigimus, pauca,

Aa si

(l) Mol.
l. 4. c. 13.

(n) Ps. 23.
7. Vid. Lo-
rin. ad
hunc loc.

(o) Div
Aug. ser.
3. de Asc.
D. & 176
de Tempo-
re.

* Vide
Mol. l. 4.
c. 14.
(p) Div.
Greg. h.
29. in Ev.

(m) S. Pau-
lin. Epist.
11. Beda
l. 5. hist.
c. 18.

siquæ sunt, de Sancti Spiritus missione, extremoque Judicio carptim & breviter annotemus. Et quidem de missione illa cælesti, quæ facta est die Pentecostes; Pictores repræsentant Spiritum Sanctum sub forma & specie columbæ: adeo communiter more recepto, ut vix aut ne vix quidem alius pingendi modus reperitur. Hoc verò, si ad rei gestæ historiam strictius referatur, error, & non immerito videri posset: Neque enim legitur Spiritum Sanctum in illo mirando eventu Apostolis visum esse, aut apparuisse quoquo modo sub forma columbæ, sed tantum sub ignearum linguarum specie: *Et apparuerunt, inquit, dispersitæ linguæ, tamquam ignis, seditque supra singulos eorum: & repleti sunt omnes Spiritu Sancto.* Cæterum quoniam omnino receptus est in Ecclesia ab omnibus passim hic pingendi modus, rejiciendus non est, neque erroris ullius labe notandus: præsertim cum jam olim in Jordane sub hac columbæ specie Spiritum Sanctum supra caput Christi Domini constet apparuisse; ac plures rationes adsint, quibus valde fiat congruum, ut Divinus ille Spiritus sub columbæ specie depingatur, quoties depingi oporteat; quas prolixum esset hic commemorare. Illud tantum breviter dixisse suffecerit, quod nempe columbas aureas & argenteas, quæ Spiritum Sanctum repræsentarent, appensas super divina lavacra & altaria severus hæreticus sibi appropriare præsumserit. Qua de re Clerici & Monachi Antiocheni scribunt ad V. Synodum C. P. & inde repetitur idem factum in VII. Synodo: cum certum sit, in una ejusmodi columba Sacramentum Eucharistiam asservatam fuisse à Magno illo Basilio, teste Amphilochio in ejusdem vita. Meminit etiam ejusdem Picturæ S. Paulinus Nolanus (q) in suis carminibus. Quod verò in eadem tabulâ non solum Apostoli sed alii plures depingantur Discipuli, qui in eadem domo congregati aderant, quorum numerus paulo ante in eadem ferè narratione usque ad centum viginti protenditur; bene & sapienter fit, non erroneè, ut pessimè autumat Hereticus, quem bene in hoc refellit Author sæpè laudatus: (r) ac denique Sacratissimam Deiparam, non solum inter Discipulos illos media, sed nonnihil præ illis eminens depingatur, pium ac Catholicum est, non ridicu-

lum, ut impudentia sibi admodum famulari hæretici deblaterant: Ex quibus unus, quem ne nominare quidem sustineo, *Ridiculè*, inquit, *facere eos, qui cum hanc historiam pingunt, solent Mariam Matrem Domini in medio Apostolorum collocare; nimirum ut Apostolici eam Collegii principem faciant: quod Sanctissima illi Virgini nusquam in mentem venit.* Sed meminisse debuerant, quod Apostoli Discipulique germani Christi maximo in honore reverentiaque habuerunt semper Beatissimam Deiparam; qui certè eandem velut communem Matrem reverebantur, memores nempe postremæ voluntatis Domini sui, qui uni eorum dixerat, jamjam moriturus, *Ecce mater tua*: quin propterea colligatur nisi absurdissimè, sanctissimam atque humilem Virginem in Ecclesia illa atque Collegio aliquid imperii, principatusve sibi arrogavisse, (s) ut rectè docet Epiphanius, scribens contra Collyridianos, qui mysteria sancta Altaris Mariæ offerebant. Imò ipsa, quod perhibent Scriptores docti atque pii, non modica reverentiâ se gerebat erga Apostolos & Christi Sacerdotes: ut quæ noverat eos ministros Christi, potestateque ornatos divina conficiendi mysteria.

9 Imminus esset qui vellet annotare plurima quæ sese offerebant circa extremum Mundi Judicium, quod sane etiam non exacte describere non attinet ad Pictorem quemlibet, sed ad eximium. Et quidem cum magni illius Michaelis Angeli hujusce rei pictura omnibus quotquot sunt, imò fuerunt, eruntve unquam, judicio magnorum in Arte virorum, præstet, & antecel- lat, non solum quantum spectat ad Artis peritiam, sed etiam ad rerum depictarum eruditionem: ea præ oculis erit habenda iis qui tantam provinciam assumpserint. Est autem & alia memorabilis, elaborata à Ioanne Cousino, Pictore Gallo, dicataque Regi Ludovico XIII. Galliarum Christianissimo; in qua tamen Pictor egregius nunnulorum offensionem incurrit; adeo ut ad Episcopum, tamquam violatæ fidei & contemptæ religionis reus, delatus fuerit; eo scilicet nomine quod pinxit inter eos, qui extremo supplicio destinantur, viros aliquos cum insignibus, aut magnæ in Ecclesia dignitatis, aut religiosi habitus notis. Qua tamen, non tam accusatione, quam calumnia, libera- tus

(q) Div. Paul. Ep. 12.

(r) Mol. l. 4. c. 15.

(s) Hæref. 79.

tus est; asserens optare quidem, atque enixè cupere sese, ut nemo, vel dignitatis honore præditus, vel additus professioni sanctimoniam damnetur; vereri tamen, non ita futurum, imo hujusmodi non paucos, quod maximæ miseriæ genus est, quò digniore sanctioreque professione atque statu fulserunt atque eminuerunt in terris, eò magis miseranda ruina fore damnandos. Sed de his hæcenus.

10 Verum quia tales tantosque Magistros, quales sunt hi, quos commemoravimus, non omnibus, quavis alioqui sua utcumque laude fati dignos, adire contingit; pauca sunt quæ circa extremi Judicii tabulam atque picturam perscriptim annotemus. Primum illud est, quòd quamquam aliqui ex antiquis pingere consueverint Sacram Deiparam provolutam in genua ante Filii thronum; imò

*Vellem sinister inter hædorum greges;
Ut sum futurus, eminus dignoscener,
Atque hoc precante, diceret Rex optimus;
Romanus orat: transfer hunc hædum mibi;
Sit dexter agnus: induatur vellere:*

Nam hoc; quamquam pium & elegans, nihil aliud est quam pia hyperbole atque exaggeratio; quam proinde collocare in tabula veluti factum, nequaquam debet Pictor eruditus. Error quoque est, in extremo Judicio depingere jamjam à mortuis excitatos infantes trimulos, pubescentes pueros, incanosque atque effœtos senes. Omnes enim in illo magno omnium theatro, non tantum justis, sed & damnatis, & ii qui in originali peccato decesserunt, apparebunt ætate integra; scilicet ea, in qua corpora, per vires animæ non impeditas, habitura erant perfectionem sibi debitam, roburque: quæ quia plerumque in tertio supra trigessimum annum contigit, dictum à D. Paulo est, (x) quòd *occurremus omnes in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi*: quod etiam de omnibus procedere, quos nuper memoravimus, communis & recepta sententia est apud Doctores Scholasticos cum D. Thoma: (y) neque id mirum; est enim hæc sententia Patrum, Augustini, Hugonis de S. Victore, aliorumque passim. Neque hinc sequitur (quod monitum proprius spectat ad Pictores) quòd vel justis omnes, vel

etiam Ioannem Baptistam eodem gestu ac situ, tamquam pro peccatoribus preces atque obsecrationes profundentes: tamen hoc imitari non debere Pictorem bene cordatum & eruditum. Tametsi enim hæc pingendi ratio alio pio sensu valeat utcumque intelligi, ut bene monet Author sæpe laudatus; (t) longè tamen est rationi magis consentaneum, ut omnino aboleatur; ne videlicet periculose errandi occasio ministretur indoctis, ut planè putent in actu illo formidando preces, etiam Sacratissimæ Virginis, peccatoribus atque impœnitentibus profuturas; ubi locus jamjam non erit misericordiæ, sed justitiæ. Neque verò aliquis in contrarium objecerit, pii admodum præficeque poëtæ locum, qui de Romano martyre sermonem habens, (u) ita concludit;

etiam damnati habituri sint, donati immortalitate, eadem facierum lineamenta, eosdem vultus, staturam eandem; aut similia alia, quæ quia pertinet ad naturæ varietatem & integritatem, prout nata est reperiri in diversis individuis, citra ullam tamen monstruositatem aut deformitatem; servanda profectò erit etiam post omnium resurrectionem. Neque moveat quempiam quòd Augustinus docere videatur rem esse admodum incertam, eo loco ipso quem nuper allegavimus; etenim *Resurgent, ait, omnes, tam magni corpore quam vel erant, vel futuri erant, in juvenili ætate quamvis nihil oberit, etiam si erit infantilis vel senilis corporis forma ubi nec mentis nec ipsius corporis ulla remanebit infirmitas. Unde etiam si quis in illo corporis modo in quo defunctus est resurrecturum unumquemque contendat, non est cum illo laboriosa contradictione pugnandum.* Hucusque Augustinus. Quod tamen movere non debet eruditum Pictorem, ut secus faciat eo quem docuimus modo. Ibi enim sanctus, atque ab omni jurgio alienus Parens tantum intendit rem non ita certam esse, ut pertineat ad Fidei capita: est tamen ita certa, ut contrarium im-

(c) J. Mol. l. 4. c. 244

(u) Prud. Peristeph. hymn. 19

(x) Ad Ephes. 4. 13.

(y) D. Th. in 4. dist. 44. q. 3. quæsti. i. D. Aug. 22. de Civ. Dei. c. 16. & 20. Hugo tract. de Refur. 6. 25.

(z) Suar. t. 2. in 3. p. q. 56. art. 1. disp. 50. sect. 5. probabile videatur, ut recte Eximius Doctor admonuit, (z) atque ex eisdem fundamentis planè convincitur adversus nonnullos, qui secus opinati fuerunt, quòd neque in damnatorum corporibus erunt post resurrectionem defectus illi, quibus in hac etiam mortali vita gravantur. Quapropter eorum etiam nemo resurget, siue mancus, siue mutilus, siue cæcus, siue gibbatus, siue claudus, siue varus, aut quovis alio laborans ejusmodi defectu. Et ratio, atque optima quidem, utpote à D. Thoma tradita, (a) ea est: quòd resurrectio Dei est opus, & quidem solius Dei operantis omnino miraculosè: Dei autem perfectæ esse opera satis notum habemus ex sacræ Scripturæ testimonio.

(a) D. Th. ubi sup.

II. Magis autem à verò Pictor aberraret, qui pingeret omnes è monumentis excitatos viros, & feminas nullas: motus fortasse aliquorum opinamenti, qui putarunt id hoc prorsus modo eventurum esse: delusi illo Pauli testimonio supra allegato, (b) ubi ait occursum Christum omnes in virum perfectum &c. Verum hoc inane deliramentum est, quanvis illis favore nonnihil videantur ex Patribus aliquot, ut sunt Basilii, Athanasii, atque Hieronymus, (c) qui tamen non probè intelliguntur ab illis, qui tantorum Patrum auctoritate munitos se credunt. Docent enim nostram, & veram sententiam Patres quique Ecclesiæ gravissimi, etiam ii, qui pro opposito opinamento allegantur; Tertulianus, Augustinus, Chrysostomus, Beda; (d) quos omnes, iudicio quò pollet, sequutus est D. Thomas: imò ipsi qui pro contraria assertione citantur, idem dissertè tenent, Hieronymus & Athanasius, * cujus verba non pigebit exscribere: etenim *si incredibilia*, inquit, *hæc tibi videntur, audi Dominum Sadduceis dicentem, quòd in resurrectione mortuorum neque nubent, neque ducent uxores: non* (prosequitur eleganter se ipsum explicans) *quòd neque viri neque femine resurgent; nam in resurrectione ipsi quidem viri resurgent viri, ipsa autem mulieres, resurgent mulieres, sicut & ipsa Theodosios: sed erunt, inquit, sicut Angeli.*

(b) Ad Ep. 4. 13.

(c) Basil. in pl. 114 Athan. ser. 3. contr. Arian. Hier. sup. c. 4. ad Ephes.

(d) Tert. lib. de Resur. carnis c. 60. & seq. Aug. de Civ. l. 12. c. 17. Chryf. h. 71. in Mat. Bed. in c. Luc. 20. D. Th. in 4. dist. 44. q. 1. art. 3. quæstion. 3. & expressius. l. 4. cont. Gent. c. 88.

* Hier. Ep. 61. & Epist. 27. Athan. in quæstionibus ad Antiochen. q. 23.

aliosque, sequuntur communiter Doctores Scholastici, passim cuique obvii.

12. Communiter, inquam; nam quòd gravissimus alioqui Author asserit his verbis: (e) *Hoc certum est, ut constat ex doctrina omnium Scholasticorum, neque aliquis Catholicus id vertit in dubium*, videtur dictum minus ad vertenter, aut saltem nonnihil exaggeratius. Sanè eruditus ac sapientissimus P. Cornelius Alapide, de cujus fidelitate veritateque dubitare est nefas, (f) *Videtur, inquit, hæc esse sententia S. Hieronymi, & aliorum, qui dicunt, in resurrectione non fore sexuum diversitatem. Inter Scholasticos verò Sebotus in 2. dist. 20. expresse docet omnes feminas, excepta una B. Virgine, resurrecturas in sexu virili.* Hæc ille. Quibus oblata, aut arrepta occasione, tam dissertè atque eleganter respondet gravissimus atque eruditissimus Salmanticensium Theologorum (g) qui modò supersunt Decanus Primariusque sacræ Theologiæ antecessor emeritus Magister Fr. Michael Perez, Basilianus Monachus, quem honoris & reverentiæ causa, nomino; ut quòd ad rem hanc illustrandam attinet, reliquerit nihil intactum. Adeat illum locò in margine designato eruditus Lector, profectò non pigebit laboris & operæ. Quare ut summatim cuncta dicamus: siqui Patres aliquando oppositam sententiam, aut, ut verius dicamus, absurdum docere videantur, interpretandi sunt bono & facili sensu. Quò planè intelligitur in Cælo post resurrectionem, sicut neque in Inferno ipso, futuram esse sexuum diversitatem, quoad usum, non quoad rei substantiam atque existentiam. Hæc fusius quàm fortassis oporteret & erat cordi, disseruimus, provexit enim nos rei dignitas, quæ non tam ad Pictorem spectat, quàm ad Theologum.

13. Quòd verò in Pictura hac magis peccatum est, etiam à summis Artificibus, incomparabili etiam Michaele Angelo non excepto, est nudorum utriuslibet sexus corporum procax & petulans representatio, quæ adeò ingens fuit in laudato illo Michaele, ut iussu etiam summorum Pontificum coactus fuerit Picturam emendare, modestiusque corrigere, quòd ad nuditatem spectat. Pluscula de hoc argumento supra prælibavimus, quæ proinde hic nolumus repetere. Et sanè, quantum ad præsentem

(e) P. Suar. t. 2. in 3. p. q. 54. art. 1. disp. 43. sect. 3.

(f) Alap. in cap. 4. ad Ephes.

(g) Tract. Theolog. Bibl. dub. 7. pag. 578. & seq.

tem rem attinet, non ineptum, superfluumvè tantum, sed penè flagitiosum est, ut in tabula illa, in qua districtum illud Judicium oculis subjicitur mortalium, qui in eodem verbuli etiam otiosi rationem Christo sunt reddituri: in tabula, inquam, illa copiosa seges, latusque campus ministraretur eisdem incidendi in cogitationes parum pudicas. Minutiora alia consultò relinquimus: præsertim cum non admodum frequentia occurrant in laudatorum propriis nominibus Artificum tabulis & picturis. Nam quòd Angelos Angelus depinxerit alis carentes, sicut & dæmones caudâ atque unguibus orbatos, jam supra retulimus & improbavimus. *

* Sup. l. 2. c. 4. n. 6

14 Superest tantummodo pro argumenti, totiusque adeò huius libri complemento breviter delibare nonnulla de aliquibus Christi Domini imaginibus usitatis, quæ non tam factum aliquod referunt, quàm nonnullam mysterii significationem exhibere videntur: Quarum prima est, eaque antiquissima, ut pote cujus meminit Tertullianus: (h) quod obiter dictum monere atque urgere poterat Iconomacos: eâ enim sacris Calicibus depingebatur Christus sub Pastoris forma, ad se vocans atque alliciens peccatores, tamquam oves erraticas: sicut & multoties videtur Christus sub eadem Pastoris forma depictus, trahens super humeros ovem: in quo erroris est nihil, ut pote evidenter desumpto ex verbis & parabolis Evangelii. (i) Alia est, & quidem frequens, in qua depingitur Christus tenens sinistrâ terrarum orbem sub figura globi superposito Crucis signo, dexteraque illi benedicens, quæ auctoritate sua invaluit. Christo enim Domino illud vel maximè competit, quod Isaias ait. (j) *Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo ponderavit? quis appendit tribus digitis molem terræ?* illudque Pauli. (K) *Per eum placuit reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem Crucis eius, sive quæ in terris, sive quæ in cælis sunt:* aliaq; huiusmodi.

(i) Ioan. 10. Luc. 15.

(j) Il. 40. 12.

K) Coloss. 1. 20.

15 Alia magis peculiare videntur, non enim est infrequens pingi Christum Dominum veluti torculari immersum, & Crucem veluti trabem eundem exprimentem; ita ut è quinque vulneribus effluat largus cruor, quem Angeli calicibus excipiunt. Quod quidem, etsi erroris nihil conti-

neat; cum planè desumi videatur ex Isaiæ verbis, dicentis in persona Christi, *Torcular calcavi solus*: si tamen verum dici fas est, nollem ut ita frequenter usurparetur: id quod non facile capiunt, neque intelligunt, nisi qui sint in Ecclesiæ & Sacre Scripturæ doctrina aliquantulum proveciores. Alia est denique (ut nonnullas alias mittamus) in qua Christus Dominus flagellis confectus spinisque coronatus, imò si bene memini, manibus etiam & pedibus clavibus perforatus, depingitur super Crucem genuflexus, oransque Patrem. Hanc picturam imaginemque taxat atque damnat ut planè erroneam Author non mediocri nominis in hac palæstra: (l) cuius verba, ne quid meum dicere videar, hic integra subjicere nil ambigo. *Erronea, inquit, item Pictura est, & quidem nimis crasse, quæ exprimit Salvatorem coram Patre suo orantem genibus flexis super patibulum Crucis. Contra quam Gregorius Naciancenus ait lib. 4. de Theologia: Paracletus Iesus non supplicantium servorum more ante pedes Patris pronus volvitur, eiusque genibus accidit. Apage hanc verè servilem, & spiritu indignam comparationem. Neque enim hoc deponere Patris est, neque Filii in se admittere. Orat quidem Christus Patrem, sed neque humiliando se, neque supplicando. Verum introivit in cælum tamquam Pontifex in Sancta Sanctorum per proprium sanguinem: ut appareat vultui Dei pro nobis. Ibi sui corporis ostensione flagitat, intercedit, interpellat, sive postulat pro nobis. Ego verò, si modeste iudicium & sententiam meam dicere postuler, huiusmodi Picturam erroris damnare non ausim. Nam quod Christus oraverit pro peccatoribus, non genibus in Cruce positus, sed ipsi Crucis (quod majus videtur) affixus, ex Evangelio constat, illis verbis, *Pater ignosce illis.* Quod verò depingatur genibus flexis super Crucem, præterquam quod potuit quodammodo evenire, per breve licet tempus, antequam ipse crucifigeretur; stando maximè sententiæ quòd fixus fuerit Crucis super solum extensæ, quam supra prætulimus: * Præter hoc, inquam, non denorat id fuisse factum; sed pia tantum quædam cogitatio, ut mihi videtur, intendit offerre Christum Dominum Æterno Patri tormenta, mortèque suam illam acerbissimam atque ignominiosam; in quo quidem, iudice me, nihil reperitur absurdum.*

Isai. 63. 3

(l) Mol. l. 2. c. 28.

* Cap. 17 n. 2.

LIBER QUARTUS.

DE IMAGINIBUS SACRÆ ATQUE INTEMERATÆ
Deiparæ: & quid in his summoperè tenendum,
cavendumque sit.

CAPUT I.

DE PICTURIS IMAGINIBUSQUE SACRATISSIMÆ
Virginis in genere: & quid in his probandum,
improbandumvè.

UI hætenus toto præcedenti libro differuimus quæ visa sunt opportuniore circa Christi Domini, Servatorisque nostri Imagines, ad annotandum ea quæ se offerunt circa intemeratæ ejusdem Matris imagines recto ordine, ut arbitror, accingimur. Sed monitum ante omnia Lectorem velim, me hic non implexas Theologiæ quæstiones, non strictiores etiam ad Historiæ fidem pertinentes nodos velle dissolvere: hæc enim plenius pertractare, aliis loci labor est, sed tantum intra argumenti metas excurrens, quæ pii atque eruditi Pictoris partes sint perquirere pertractareque conabor, multa aliis discutienda relinquens. Et quidem cum post Christi Domini imagines nullæ aliæ frequentiores sint apud pios atque Catholicos, imò nullæ aliæ digniores: operæpretium censeo Pictores admonere, ne quid in iis, vel verè pietati, vel sobriæ eruditioni, vel (quod magis cavendum est) honestati ac decori oppositum admittant. Et sanè quanvis hujusmodi pluscula prælibaverim, alia etiam addere non gravabor: quippe existimo, momenti tam gravis argumentum, neque inutile neque importunum esse repetere, ac decies inculcare lectoribus.

2 Principiò igitur: Imagines Beatæ Virginis, etiam à magnis Artificibus elaboratas, quotuscumque est qui non viderit affectatâ quidem, sed non satis honestâ pulcritudine des-

criptas? Quis non aspexerit easdem; non quidem nudas, sed magnam partem non decenter, & ut tantam majestatem honestatemque deceret, amittas? Videas in his passim caput nullo velo contextum, capillos nullo adstrictos nodo, per colla omnino latea defluentes: cervicem collumque, &, quod magis est, ubera castissima spectantium oculis patentia: pedes denique, aut nudos omnino, aut levi calceatos sandalio, ut nihil interrim dicam de colore atque splendore vestium, de quo nonnulla inferius dicturi sumus. Hæc autem omnia, aliaque similia, quantum à recta ratione devient, prudens quisque cognoscit: tametsi quorundam Pictorum audacia, quam illi virtutem, peritiamque ostentant, eousque fuerit progressa; ut maluerint portentosa quædam, quam honesta ac decora depingere. Non ego is sum, qui negare velim, aut dubitem, Beatissimam atque intemeratam Deiparam eâ fuisse vultus & totius corporis pulcritudine, eâ castissimæ faciei atque oris honestissimi venustate, ut intuentium oculos ad se raperet, admiratione neque perfunderet. Non is, inquam, sum: sed sum planè qui negem, ad eam representandam inanibus, parumque ad modestiæ legem compositis opus esse figmentis. Quid enim attinet pro intemerata, animâque ac corpore purissima Virgine, &, ut verbo dicam, sanctissima Deigenitrice objicere oculis Junones Samias, Spartanas, Helenas, aut Veneres Gnydias? Scio equidem magni nominis, ac pietatis eximia Doctorem in

(a) D. Bonavent.

in Ecclesia dixisse, quod nonnihil favore possit sequiori opinamento accipiendi modo: sic enim habet Virginem Deiparam alloquutus: (a) *Universas enim feminas vincis pulcritudine carnis: superas Angelos & Archangelos excellentia sanctitatis.* Sed enim hoc, aut aliud elogium omnino simile, concipiendum atque accipiendum est scienter & cum iudicio. Etenim si loquamur de Beatæ Virginis pulcritudine cum omnibus, ut ita dixerim, suis adjectis, aut sumpta in concreto (si Scholæ verbis uti Theologo conceditur) hoc est conjuncta cum singulari illa ac planè divina modestiâ, cum virtutis & sanctimonix fulgore, qui oculis irradiabat virgineis: qua ratione dixit eleganter poëta Latinus,

Gratior & pulcro veniens è corpore virtus:

hoc modo dubium non est quin Virgo sacrosancta carnis pulcritudine universas feminas superaverit. Sin verò nudè & abstractè sumpta carnis pulcritudo denotetur, ego non video (quod tamen doctioribus relinquo judicandum) cur necesse sit ut sanctissima Christi Mater universas feminas, quotquot fuerunt, aut sunt, superaverit pulcritudine carnis: eò vel maximè quòd hæc corporea pulcritudo, apud Europæ gentem, præsertim spectetur in coloris candore splendenti cuidam rubori in genis admixto. Hoc autem lacteo candidoque colore non omnino fuisse Sacratissimam Deiparam, præterquam quod nos docent descriptiones utcumque veterum Authorum, qui de re hæc aliquid literis tradiderunt; percipere mihi clarè videor ex Divino illo Canticorum libro, ubi non semel id datur intelligi, cum sermo sit ex persona intemeratæ Virginis: (b) tale enim illud est: *Nigra sum, sed formosa, filia Jerusalem.* Et illud: (c) *Nolite me considerare quòd fusca sim;* quæ etiam ad literam exponunt de Virgine Deipara ejusdem Canticorum libri non obscuri neque postremi nominis Interpretes. Et jure merito: quis enim credat intemeratam Virginem eo candore, albedineque rosea præfuisse, quibus nitere solent Europææ feminæ, Italæ (ut de Hispanis nihil dicam) Gallæ ac Bel-

(b) Cant. 1.4.

(c) Ibid. v.5.

(d) Clem. Alex. in Pædagog. lib. 1. c. 11

gæ. Quare eò modo, qui sibi magis arrideat, quisquis, per me licet, intelligat pium illud elogium, quod tamen verum, imò & verissimum esse constat, si cum temperamento (quod innuimus) prudenter atque scienter intelligatur.

3 Sed age: sit etiam Beatissima Virgo speciei, ac pulcritudinis etiam corporeæ atque carnalis primarius archetypus, rogo: Estne etiam, imo potius puritatis & sanctimonix præcipuum & primarium exemplar? Est planè. Ut quid ergo depingenda veniet ab Artificibus, quantumlibet in arte summis, in hac certè parte minus circumspèctis, eo quem supra retulimus modo? An nimirum ut suæ ipsorum satisfaciant, peritiæ dicam, an levitati? Cur enim Virgo, virginum cunctarum forma atque magistra, proponatur capite nullo velamine cooperto? Cur passis sparsisque per colla nitentia capillis flavedine conspicuis? cur cervix candida? cur ubera, quæ Mundi Opifex effluxit, nullo decenter velo tegantur? cur (ut plura prætermittamus) aut nudis omnino pedibus, aut parum, ut decebat, obtectis? cum tamen Clemens Alexandrinus (d) nuditatem omnem in feminarum pedibus improbet, qui tamen pedibus virorum tantum soleas permittat, quæ plantam ab offendiculis, arenæque ardore tueantur. Prætermitto hic libens, quòd prisca sacra Virginis imagines, præsertim apud Orientales nationes, rarò, aut certè nunquam, eandem nisi pectore tenus ostendunt: ut scilicet cujusvis levioris aut stultæ cogitationis ansa, etiam infirmioribus amputetur. Hoc interim assero; debere pium & cordatum Pictorem beatam atque intemeratam Deiparam, quantà fieri possit honestate & gravitate depingere: tamen apud nos usû sit receptum, sapius eandem integram, & juxta totius corporis staturam, sedentem, aut stantem describere.

(d) Clem. Alex. in Pædagog. lib. 1. c. 11

4 Ne verò hæc & alia, quæ consultius omittimus, liberius præter morem nostrum alicui dicta videantur; placet hic integrum adducere testimonium authoris, non quidem ex nimium veteribus, neque majoris, quod fatemur, nominis; sed tamen ejus, qui scriptis suis jamjam meruit ut de eodem ratio habeatur ab eru-

eru-

(e) Nicephor. lib. 2. hist. c. 23.

eruditus. Nempe is est Nicephorus Calistus, qui de Sacratissima Deipara sermonem instituens, hæc habet: (e) *Mores autem formæque stature ejus modus talis, ut inquit Epiphanius, fuit: Erat in rebus omnibus honesta, & gravis, pauca admodum, eaque necessaria loquens: ad audiendum facilis, & perquam affabilis, honorem suum & venerationem omnibus exhibens; statura mediocri, quantumvis sint qui eam aliquantulum mediocrem longitudinem excessisse dicant. Et paucis interjectis: Colore fuit frumentum referente. Notent hæc, obsecro, qui eandem admodum lacteo fuisse contendunt: cum tamen color frumentum referens ille sit, qui & per se oculis patet, & quo feminae tinctæ, non sine venustatis commendatione, dicuntur Hispanismo nostro *trigueñas*. Sed audiamus iterum Nicephorum. Capillo, subjungit, *flavo, oculis acribus, substernis, & tamquam olea colore pupillas in eis habens. Supercilia ei erant inflexa, decenter nigra, nasus longior, labia florida, ac verborum suavitate plena, facies non rotunda & acuta, sed aliquanto longior, manus simul & digiti longiores. Erat denique fastus omnis expers, simplex, minimèque vultum fingens, nihil mollitiei secum trabens, sed humilitatem præcellentem colens. Vestimentis quæ ipsa gestavit, coloris nativi contenta fuit; id quod etiam num sanctum capitis ejus velamen ostendit, & ut paucis dicam, in rebus ejus omnibus multa divinitus inerat gratia. Hucusque Nicephorus, qui certè non nova intrusit, sed antiqua retulit, & quæ planè fuerant à majoribus tradita. Dixerat enim idem Anselmus,* (f) dixerat Damascenus, dixerat Beda, dixerat, ut alios taceam, Epiphanius, cujus proinde autoritate se munit ipse Nicephorus.*

(f) D. Anselm. Damasc. orat. 1. de Nativ. Virginis.

5 Atque hæc quidem satis fuerint ad erudiendum Pictorem nostrum, quod attinet ad externam formam immaculatæ Deiparæ: quantumvis pulcritudinem illam planè coelestem atque divinam, quæ elucebat in facie ex consortio sanctitatis atque virtutis, nullus mortalium assequi penicillo, imo nec mente posse putaverim. Nam quod ad hanc spectat, moresque sanctissimos, plenæ sunt Sanctorum paginæ; adeo ut difficile sit colligere vel ea tantum quæ de

præcellenti hoc argumento sparsim dixerit Ambrosius. Jam verò quod ad vestimentorum colorem attinet, in quo etiam versantur Pictoris partes; nihil illis, etiam iis qui consueverunt pingere decentius & modestius, frequentius est, quam Divæ Virgini attribuere pallium atque tunnicam, illum quidem coloris cœrulei nimium splendentis, & ut ipsi vocant, Ultramarini: hanc verò coloris omnino purpurei supra modum rubentis. Quod quidem quum ipsius usus autoritate jam creverit, sitque vel hac tantum ratione non improbabile; consultius tamen esset simplicioribus aliis atque ad Virginalis modestiæ normam compositis uti coloribus, quales certè sunt fuscus, & albus, aut uterque. Vidimus certè ex Nicephoro (quod idem totidem verbis Anselmus habet) Virginem Deiparam contentam fuisse vestibus utique laneis, coloris nativi: hi autem ferè non alii sunt quàm fuscus (quem griseum vocant) & albus, non admodum tamen splendens atque candicans. Quibus proinde solis si Pictores uterentur, multo magis, judice me, modestiæ & simplicitati virginæ aptarent sese atque accommodarent. Possent hæc ulterius confirmari non paucis. Sed si quis ea omnia studiosius persequi volet, adeat laboriosum scriptorem Vitæ, excellentiarumque Virginis Deiparæ locis allegatis in margine: (g) quanvis in iis nonnulla quæ referuntur ex autoribus, allegentur non omnino fideliter, incuria fortasse aut vitio typographi.

6 Pingitur autem plerumque eadem sanctissima Deigenitrix (& merito quidem: cum hoc sit majestatis ac dignitatis ejus præcipuum munus & insigne) puerum Jesum aut ulnis gestans, aut ipsum dormientem super culcitram reverenter adorans. Juxta quod piè ac reverenter canit Ecclesia, *Ipsam quem genuit, adoravit*. Bene hoc & rectè: illud autem non item, (h) quod *Pictores* (verba jam non nostra, sed gravis Theologi in hoc argumento nimis versati) *sepe infantem Jesum nudum sculpere solent aut pingere. sed ob hoc male audiunt à multis non exiguæ pietatis & prudentia viris. Quid enim in hac nuditate esse potest adificationis? Atque utinam nulla hinc oriretur in parvulis*

(g) R.P.F. Ioseph à Jesu Maria, Carmel. Exc. lib. 1. cap. 41. & seq. & lib. 2. c. 15. n. 4. & 5.

(h) Molan. lib. 2. c. 42.

(i) Matth.
18.

culis destructio, nullam in pusillis scandalum. Viderint ergo Pictores, ne suo malo discant quid sit quod Dominus ait: (i) Qui scandalizaverit unum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei ut suspendatur mola asinaria in collo ejus, & demergatur in profundum maris. Va homini illi per quem scandalum venit. Certè si antiquas Picturas consulere velint, facile advertent in eis puerum Iesum decenter & honeste depictum esse, ac sese multum à majorum simplicitate degenerasse. Hucusque laudatus Author. Quibus, quòd ad rem præsentem attinet, nula

la addenda habeo: nam quòd Virginem Deiparam cum aliis ornatibus repræsentent, nimirum cum coronâ in capite, quod sæpius fit, & interdum sceptrum manu gerentem, pietatis, non erroris est; cum per hæc tantummodo repræsentetur majestas & imperium ejus, quæ passim ab Ecclesia ipsa salutatur ut Domina Reginaque, non mundi tantum, sed Angelorum Sanctorumque omnium. Si quæ verò occurrant peculiariora (& occurrent certè) suis commodius locis annotabuntur.

CAPUT II.

IMAGINES ET PICTURÆ CONCEPTIONIS
Beatæ Virginis, ejusdemque Nativitatis.

I Acratissimam Deigenitricem in primo suæ animationis instanti, Divina præveniēte gratia, sanctificatam fuisse in utero parentis, tam jam receptum in Ecclesia est à piis quibusque eruditisque viris, qui omnes piam hanc & veram sententiam utrâque, quod ajunt, ulnâ complectuntur; ut Sedes Apostolica vetuerit, edictoque suo meritissime sanxerit, ne quis asserat, multoque minus defendat sententiam oppositam. Cumque mysterium Conceptionis purissimæ ejusdem Virginis in hac, quam diximus, sanctificatione fundetur, de quo passim in Christiano populo ostenduntur imagines picturæque: operæpretium facturus mihi videor, si ea quæ circa hanc Imaginem commodius occurrant, perstrictim annotavero: ipse præsertim, qui mysterium hoc memet asseriturum, prædicaturum ac defensurum conceptis verbis pollicitus sum interposita religione juramenti; & qui Theologorum Regii Confessus, qui pro eodem mysterio promovendo deputati sunt, unus, quantumvis omnium postremus, audio: & qui denique immemor esse non possum, nec volo equidem, eandem piam sententiam fuisse olim propugnatam acerrimè à Doctore Martyreque sanctissimo Divo Petro Paschasio, mei Ordinis singulari orna-

mento (quod ego contra eruditos quosdam scriptis editis defendi) cum Sacram Theologiam non sine ingenti auditorum fructu prælegeret. Ipse enim Sanctus Doctor, qui natus anno Domini M.CC.XXVI. ipso anno seculari M.CCC. decoratus Martyrii palma decessit; sic habet in Opere fat celebri, & cujus adhuc supersunt exemplaria, quod quidem eo titulo, prout ea ferebant tempora, prænotavit *Biblia pequeña*: (a) de quo quidem opere, & plena doctrinæ ac pietatis lucubratione non pauca diximus in Apologia pro Religioso statu hujus Sancti Doctoris & Martyris. Verba itaque ex Lemosino idiomate ad Latinum quam fidelissimè translata, hæc fermè sunt: *Oportet igitur intelligere, & credere (& hoc per specialem gratiam) quòd hæc præfata virgo est ea, de qua Proverbia Salomonis loquuntur, quod ante omnem creationem fuit electa, ut Dei Mater esset. Ergo prædicta Virgo fuit omnè tempore in gratia Dei::: & voluit reservari ab originali peccato (quod mortale erat) & ab omni alia deturpationis injuria. Et hoc per specialem gratiam operatus est Deus, tamquam qui ab ea carnem assumpturus erat::: Si ergo Virgo Maria labem originalis macule attraxit, dicendum esset, quod aliquo tempore fuit in ira Dei: quod nec dici, imò nec credi debet: sed potius quòd ante conceptionem ejus, & postea, in gratia sui existeret & amore. Et*

(a) D. Petrus Paschasius in *Bibl. pequeña tit. 23. n. 71. pag. 361.*

Bb hoc

hoc fecit Deus, & potuit facere per specialiam gratiam, sicut fecit in tribus pueris, &c.

2 Satis, ut arbitror, notum est etiam non admodum eruditis, Picturam atque imaginem mysterii Immaculatae Conceptionis Beatae Virginis Mariæ esse desumptam ex illo, quod signum magnum appellat Ioannes in Apocalypsi sua, illudque describens (b) *Signum*, inquit, *magnum apparuit in caelo: Mulier amicta sole, & luna sub pedibus eius, & in capite ejus corona stellarum duodecim.* Quod quidem non solum de Ecclesia Militante, sed de ipsa Virgine Deipara in suæ purissimæ Conceptionis mysterio speciatim accipi debere, plures sunt qui asserant, quos recensere non est præsentis instituti. Qui igitur melius ac decentius signum illud ab Evangelista descriptum, coloribus expresserit in tabula, idem melius & accuratius dicendus est pinxisse Imaginem Conceptionis Sacrae Deiparae. Qua verò ratione describi debeat, & quibus coloribus adhibitis bene atque eleganter, ut pote suam spartam ornans, docet Pictor sæpè laudatus, & qui jure promeritus est nomen eruditi: (c) ad cuius rei descriptionem lectorem remittere placet; si tamen nonnulla hic admonere liceat ac præmittere. In primis enim depingenda est sacra Virgo ætate, ut mihi videtur, admodum tenera, potius quàm ea, quæ sæpius Pictoribus perplacuit, decennis, inquam, aut duodennis: in hac enim purior in Virgine atque emaculatio pulcritudo repletur. Deinde vestibus non ad eam legem adstrictis, quam supra memoravimus. * Neque enim Imago hæc exigi debet ad fidem historiarum, neque potest: quandoquidem Virgo Sacratissima eo momento instantivè quo primum animata est, atque in ipso cumulativè sanctificata, veste ulla aut ornatu corporeo amicta fuit, sed gratia, donisque divinis. Pingatur igitur alba tunica atque splendente, aureis etiam, si placet, intertexta floribus, pallioque amplo caruleoque, quantum fieri possit rutilante. Hac enim forma (præterquamquod, quàm melius fieri potest oculis repræsentatur facti mirabilis dignitas) apparuit eadem B. Virgo, ut notavit laudatus Pictor, nobilissimæ virgini Beatrici de Sylva Lusitanæ, fundatrici Ordinis Purissi-

mæ Conceptionis, quem confirmavit Julius II. anno undecimo supra sexquimillesimum. Ulterius præter amictum solis stellarumque, luna pedibus debet affigi; sed non eo modo quo consueverunt Pictores nonnulli, ut scilicet extremitates cornuave sursum versus jactet; sed è converso, ad infima respiciant. Monitum hoc est eruditi in sacram Apocalypsim Interpretis, cujus verba subjicio: (d) *In solis, lune, & stellarum conjunctione: : video vulgares picturas frequenter aberrare. Nam pictores lunam Dominae pedibus suppositam solent utroque acumine sursum converso depingere: Mathematicæ autem artis peritis evidens est, si sol & luna conjuncti uterque sint, & luna ab inferiori loco ex uno latere respiciatur; utramque luna cuspidem, sive acumen, deorsum conversa videri, ita ut mulier sit, non supra luna concavum, sed supra convexam illius partem. Id quod ita fieri oportebat, ut mulierem supra stantem collustraret.* Hucusque laudatus Interpres. Denique si supra caput, aut in caelo referato placeat depingere æternum gloriæ Patrem, ut sæpè factum est à pictoribus, venustatem id atque gratiam conciliabit picturæ.

3 Pleraque hujusmodi imagini adjungunt Pictores non indocti, quæ tamen persequi non est laboris nostri, atque instituti, qui tantum suscepimus in nostro qualicumque munere Pictores admonere de iis, si quæ irrepant, gliscantvè circa pingendas effigandasque sacras Imágenes, quæ animadversione, aut emendatione egeant. Hujusmodi autem illud cenfeo, quod egomet annotare potui in imaginibus Conceptionis Purissimæ, vetultis tamen. Unum est, quod in aliquibus effigiatur Sacra Deipara infantem Jesum ulnis amplectens. Non hoc certè damnandum venit erroris nomine, sed neque esse potest scientibus ipsam originalem gratiam collatam fuisse Mariæ, ut digna tanti Filii mater existeret: sed tamen, quamquam hoc ita sit, consultius fuerit, eandem junctis ante pectus reverèter manibus in hoc purissimæ Conceptionis suæ mysterio depingere: Tum quia ita magis receptum usu est: tum etiam quia per hoc commodius exprimitur illud istans, in quo tam exuberante gratia perornata concipiebatur, ut postmodum ipsa quæ par erat sanctitate atque puritate Verbū ipsum Dei assumpta humanitate cō-

(b) Apoc.
12.1.

(c) Franc.
Paccic.
in additione pag.
481.

* Sup. c.
1. n. 4.

(d) P. Alcazar in Apoc. ad c. 12. v. 1, p. 616.

ciperet. Majoris offendiculi videri potest illud, quod nos etiam aliquando spectavimus; videlicet depingi Immaculatam Virginem in hoc mysterio, junctis quidem ante pectus manibus, sed in utero ipso sacrosancto gerens infantulum jam tum corona cinctum, mundumque sub globuli specie manu sustentantem. Et visum quidem est, me presente, nonnullis pietatem spirans & referens: sed ego, salvo aliorum judicio, rejiciendum absolute censeo: tum quia ita magis eliminantur incauta quaedam stultaque cogitatuunculae: tum etiam quia res novitate quadam insolita non vacat, quae tandem semper fugienda est: cum nos doceat Apostolus (e) fugiendas esse, non tantum rerum, sed etiam vocum ipsarum profanas novitates.

4 Quod ad Nativitatem ejusdem intemeratae Virginis spectat, vix aut ne vix quidem est, de quo, nostro insistentes muneri, debeamus esse solliciti. Nam quod femina illa ter Sancta & benedicta Genitricis Dei mater Anna, quae talem ac tantum fructum nobis edidit, qualis est Virgo super omnes omnino feminas benedicta, & cui proinde quisque pius illud Latini Lyrici meritissime adaptet, *O mater pulchra filia pulchrior*: Quod Sancta Anna, inquam, veluti recens à partu depingatur in lecto decumbens, cui famulae sedulo inserviant: quod venerandus sanctusque pater ejusdem Joachimus, vel eandem in ulnis habens flexo utroque poplite depingatur, oculis in superna directis, veluti pignus dulcissimum Deo offerens, pro eoque suscepto gratias agens: vel sedens, nimis admirans pulcritudinem recens natae filiulae, quam eidem mulier aliqua provectoris aetatis ostendit: aut alio fortasse modo (quanvis hi, quos innuimus decori magis & aptiores omnino videantur) nihil erroris continet aut absurdi. Contineret autem, & quidem gravissimum, si quod (teste Pictore saepius laudato, (f) plerique fecerunt in ostentationem artis, ut ipsi putant, aut potius vanitatis, ut ego existimo) Virgo Sanctissima etiam recens nata nuda oculis objiceretur, Apage insaniam. Si enim quod puer Jesus, adhuc in infantili aetate nudus depingatur, tam merito supra reprehendimus; quanto potiori jure hoc idem in representatione Beatæ Virgi-

nis abominabimur, cui certè præter communes honestatis regulas debetur, quia feminae, reverentia circumspicienda & cautior? Alia autem, quae in pictura eadem adjiciuntur, ornatus causa, si tamen omnino sint modesta, quae denotent Annæ partum fuisse conformem communibus regulis; valde conforme est ipsius Ecclesiae sensui, quae alicubi docuit Annæ, quantumvis feminae sanctissime, partum nullo modo extrahendum à regulis communibus.

5 Quoniam verò nonnulla supra diximus de Nomine gloriosissimo IESU, eò quod literis quibusdam, in circulo solarem orbem representante, soleat depingi; par est ut hic aliqua saltem delibemus de glorioso Nomine Mariæ, quod etiam ad eundem fere modum describi solet atque depingi. Et quidem hoc benedictum Nomen dulcedinis plenum & suavitatis, de quo plurima valdeque pia scripserunt posteriorum seculorum Patres (quos expensos allegatosque videre quivis poterit (g) apud Concionatorem Lusitanum superiori seculo longe celeberrimum) celebrari & coli captum est in pluribus Ecclesiis, Religiosisque Ordinibus: quam solemnitatem ad universalem Ecclesiam extendit felix piissimæque item memoriæ Pontifex Innocentius Undecimus, assignata cultui Dominica infra octavam Nativitatis Deiparae, ob causam potissimum, quae in eadem refertur illis verbis: *Quod quidem venerabile nomen (nempe Mariæ) jam pridem in quibusdam Christiani Orbis partibus speciali ritu cultum Innocentius Undecimus Romanus Pontifex, ob insignem victoriam sub ejusdem Virginis Mariæ presidio de immanissimo Turcarum tyranno cervicibus populi Christiani insultante Vienna in Austria partam, & in perenne tanti beneficii monumentum in Ecclesia universali singulis annis: celebrari præcepit.*

6 Ut verò patens fiat quàm in Hispania nostra fuerit jam pridem benedictum Mariæ nomen devotioni atque cultui, rem hic adnectam non omnibus passim notam, etiam Hispanis. In urbe Pincia, quæ vulgo audit Vallisoletum, vir olim fuit zelo atque pietate commendabilis, professione Pictor, & quidem non infimus etiam inter paucos, ut satis indicant ejus picturae, quae supersunt, nomine Di-

(e) Ad Tim. 1. c. 6. v. 20.

Horat.

(f) Franc. Pacciec. p. 487.

(g) P. And de Vieyra serm. del Nombre de Maria.

dacus Valentinus Diaz. Hic non solum ex pecunia quam sibi sua arte comparaverat, sed ex opulenta etiam fratris hereditate, qui apud Indos Americanos decesserat, extrui curavit Collegium alendis ac bene instituendis puellis honestæ conditionis orphanis, cujus Ecclesiam, quæ sat est ampla, & ornatu plurimo, picturisque majorem in modum exulta, venerabili ac dulcissimo Nomini Mariæ dedicari obtinuit: adhuc opus extat, non sine aliquot (ut fertur) divinæ acceptationis signis, quæ hic recensere nihil attinet. In hac ipsa Ecclesia tumulatus jacet devotus tam pii operis institutor, sub epitaphio non prorsus indigno quod hic legatur, præsertim cum sit fama eundem viventem adhuc composuisse, ut etiam

viris aliis pietate atque doctrina insignibus evenit. Sic autem habet:
 „Esta Iglesia hizo, y la dedico al
 „Nombre de Maria Santissima, Die-
 „go Valentin Diaz, Pintor, Fami-
 „liar de el Santo Oficio. Para cuya
 „conservacion, y remedio de las
 „Huerfanos de su Colegio, dexò to-
 „da su hacienda. Y aunque de todo
 „se le diò el Patronazgo, fue su vo-
 „luntad se dè al que sea mas bien-
 „hechor. Y à el, y à Doña Maria
 „de la Calzada su muger, se les dexa
 „esta sepultura. Fue à dar cuenta à
 „Dios año de 1660. Ayudesele à
 „pagar el alcance rogando à Dios
 „por el. Latine utcumque transferre negligimus, quod hæc potissimum scribamus Hispanis nostris.

C A P U T III.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS PRÆSENTATIONIS BEATÆ DEIPARÆ, EJUSDEMQUE DESPONSATIONIS.

Uanvis de rebus Sacratissimæ Virginis, ejusque gestis, educatione, operibusque sanctissimis altum in Scriptura videatur esse silentium; tam multa tamen dixerunt postea Patres Doctoresque Ecclesiæ, quos sanè ea omnia accepisse credere par est, aut evolutis codicibus veterum, qui injuria temporum interciderunt; aut traditione veluti per manus susceptâ didicisse, præsertim à tempore Epiphaniî Cypriorum Episcopi, qui floruit Ecclesiæ seculo IV. atque obiit ineunte V. ut jure merito, perpensis horum aliorumque testimoniis, aliisque ad rem valde spectantibus justo examini subjectis, Ecclesia Romana, veritatis semper magistra, festum Præsentationis Beatissimæ Virginis in Templo, quod ab albo festorum atque solemnitatibus, quas celebrare consuevit, expunxerat, veluti rem minus quam par erat exploratam & certam, aut sanè magis aliquantò recentem; denuò restituerit atque instauraverit. Cuius quidem rei, ne tam merita laude

fraudetur; promotor atque actor fuisse fertur vir magni nominis, perdoctæ atque sapientis Societatis Jesu Franciscus Turrianus. Is enim, ut luculentiore testimonio perhibet Scriptorum ejusdem Societatis pius ipse doctusque Scriptor, tantæ rei laudandam semper operam ante alios præstitit. Sed audiantur ejusdem Scriptoris verba, quanvis paullo longiora: res est enim quæ non passim ad omnium, qui versantur in literis, notitiam devenit. Ea autem sic habent. (a) *Denique cum ad extremam pervenisset aetatem Roma scribens, sanctè mortuus est ipso Beata Virginis Mariæ Præsentationis die: idque non sine aliqua ipsius Virginis in Franciscum Turrianum benevolentia significatione. Nam cum Pius V. Pont. Max. ex Breviario festum Præsentationis tamquam minus antiquum expunxisset, Turrianus noster ex recondito illo suo Antiquitatis penu vetustissimos Auctores & Græcos & Latinos deprompsit, eorumque testimoniis probavit festum Præsentationis diem veteribus atque sanctissimis Patribus & olim cognitum, & laudibus celebratum. Itaque exquisita eruditione,*

(a) Petr. de Rivade neyr. de Scriptor. Societ. p. 73.

industria, diligentia, & maxima in Beatam Virginem devotione perfecit, ut festus dies jam abolitus, in usum denuò revocaretur, atque Ecclesie Catholice restitueretur: quam ejus pietatem Sanctissima Virgo gratam habuit, & (ut par est credere) in ipsomet festo die, quem ipse tanto conatu defenderat, ut ad felicioram vitam commigraret suis precibus impetravit, anno salutis M. D. LXXXIV. Quæ omnia more suo compendio tradidit Hispanæ Bibliothecæ (b) præclarus Auctor, qui de Turriano agens, diem, inquit, suum obiit ann. 1584. Romæ, ipso Præsentationis Virginis Deiparæ festo, cujus antiquitate olim propugnata, restitui Ecclesie fastis, unde exulaverat, obtinuit.

2 In hujus igitur rei descriptione Pictores plerumque depingunt Sacram Virginem ætate admodum tenera: & merito quidem; cum triennem fuisse stabilitat communis & jam recepta opinio: ut proinde Pictor quidam à vero nimium aberraverit, qui factum hoc describens, adultam nimis Virginem sanctam proposuit, veluti sextum supra decimum ætatis annum attingentem; quod refert Pictor sæpè laudatus. (c) Pingunt itidem eam elegantioribus perornatam vestibus. Neque id male, cum sat sit credibile sanctos atque pios parentes non sine decentiori ornatu, ut puellam tenerissimam decebat, eandem Domino obtulisse; ut nempe in Templo, loco honestissimo, & à confortio hominum remoto, ad idque muneris destinato, cum virginibus aliis jejuniis & orationibus intenta, literis etiam Hebraicis addiscendis, aliisque piis admodum & sanctis operibus dedita vitam traduceret innocentissimam, qualem decebat illam, quæ ad tale tantumque munus, Matris nempe Dei, erat a Deo ipso jamjam destinata. Quæ omnia eleganter complexus est Damascenus verbis illis, quæ in hujusmodi solemnitate ab Ecclesia decantantur: (d) *Ad templum adducitur: ac deinde in domo Dei plantata, atque per spiritum saginata, instar olivæ frugiferae, virtutum omnium domicillum efficitur: ut que videlicet ab omni bujusse vite, & carnis concupiscentia mentem abstraxisset, atque ita Virginem una cum corpore animam conservasset, ut eam decebat, que Deum sine suo exceptura erat. Hic fuit, hic pro-*

fecto, ubi crescente sensim ætate, creavit etiam cum immaculata virgine sanctitas; adeo ut vetus quidem & elegans laudum ejus prædicator Ambrosius ea dicat, quæ temperare mihi non possum quin hic adscribam: post aliqua enim, quæ in genere dixerat texens Mariæ encomium, illa subdit: (e) *Quid ergo exequar ciborum parsimoniam, officiorum redundantiam: alterum ultra naturam superfuisse, alterum penè ipsi nature defuisse? Illic nulla intermissa tempora, hic congematos jejuniis dies. Et si quando reficiendi successisset voluntas, cibus plerumque obvias, qui mortem arceret, non delicias ministraret. Dormire non prius cupiditas, quam necessitas fuit: & tamen cum quiesceret corpus, vigilaret animus: qui frequenter in somnis aut lecta repetit, aut somno interrupta continuat, aut disposita gerit, aut gerenda præannuntiat. Hucusque Ambrosius.*

3 Sed nos ad institutum regrediamur iter, à quo, quanvis gratissimè, Deiparæ laudes nonnihil abstraxerant. Describunt deinde Pictores tenerissimam infantem gradus ascendentem, nemine juvante, eâ animi alacritate, ut astantibus cunctis, & præcipuè parentibus admirationi fuerit & gaudio. Bene hoc etiam: nam quindecim omnino gradibus, Josepho teste, (f) ab infimo pavimento patebat ascensus; non quidem ad altare, ut nimis inadvertenter, imaginationeque (ut mea fert opinio) delusus scripsit Pictor sæpè laudatus. (g) Nam neque Virgo purissima ducta fuit à parentibus ad altare Templi, cujus ratio longè diversa fuit ab ea quam altaria nostra præ se ferunt; neque id moris erat apud Hebræos, ut ii qui Templo destinabantur, multoque minus feminae, offerrentur altari; sed ad locum illum habitationemque, ubi eum aliis Virgo Sanctissima convictura erat. Fuisse enim talem locum in Templo, cellulis etiam atque habitatiunculis commodè distinctum, ut virgines, aliæque mulieres addictæ Dei cultui commode possent habitare, idem Josephus docet, quem expressius quàm alii sequitur Ambrosius: (h) Imò & extitisse olim etiam perseverante Templo Salomonico simillima habitacula, satis colligitur ex Scriptura ipsa; ubi dicitur, quod Josaba filia Regis Joram, Soror Ochoziæ, Joas filium Ochoziæ furata est eum de

(b) D. Nic. Ant. Bibl. Hisp. t. 2. p. 372.

(c) Franc. Pacciec. Arte de la Pintura p. 491.

(d) Dam. l. 4. de Fi. de Orth. cap. 15.

(e) Div. Ambr. l. 2. de Virg. nib. post init.

(f) Antiquit. Jud. l. 6. c. 6.

(g) Pacc. Arte de la Pintura en las Adiciones.

(h) Joseph. ubi supra D. Ambr. l. 2. de Virg. nib.

(i) Reg 4
1. v. 2. &
2.

(j) Mach.
2. 3. v. 19.

(K) Exod
38. v. 8.
Reg. 1. 2.
v. 22.
(l) Pet. Ca
nis. l. 1. de
Deip. c.
22.

de medio filiorum regis: (i) & subditur: *Eratque cum eo sex annis clam in domo Dñi.* Quod idem perdurasse in templo postmodum extructo, satis indicant illa, quæ referuntur in libris Machabeorum, ubi historicus loquutus de quadam imminente Populo calamitate, ait: (j) *Sed & virgines, quæ concluse erant, procurrebant ad Oniam.* Quæ satis commodè accipi posse videntur de virginibus clausis in templo, obsequioque Divino mancipatis. Quinimo ante templum ipsum Salomonicum magis clara, magisque disserta mentio fit, dum sermo est non semel de mulieribus, quæ excubabāt in ostio tabernaculi. (K) Sed qui de hoc plura velit, adeat pium atque eruditum scriptorem, P. Petrum Canisium, (l) qui de omnibus quæ ad sacram attinent Deiparam multa copiosius congessit. Nos gradum tandem facimus ad ea quæ circa rem hanc annotanda supersunt.

4 Pictores igitur nostri in Deiparæ Presentationis Imaginibus, atque in ipsa scalarum summitate depingunt opperientem beatum infantem expansis brachiis Sacerdotem, & quidem non unum ex multis illis, qui inferviebant templo; sed Summum, ut apparet ex ipsius insignibus; tiara nimirum super humerali rationalique, atque aliis hujusmodi. Nempe Pictoribus consuetum & frequens est, non semel impingere ad hunc lapidem: quod sanè accidit ex ignoratione munerum & dignitatis Pontificis Summi in Populo Hebræorum, quæ tanta fuit, ut non nisi rarò conspiceretur a Populo, nec sine hujus maxima reverentia, cum vel atrium templi ingrederetur. Quæ omnia persequi aliena sunt ab instituto. Hoc tantum pronunc dixisse suffecerit, quo planior fiat quorundam, aut sanè multorum Pictorum inscitia. Certe Sacerdotem qui Deiparam oblatam templo suscepit, quanvis res sit per se admodum obscura, non alium fuisse quam Zachariam, docent, & statuunt non pauci. Hunc autem Sacerdotem Summum non fuisse, ex ipso colligitur Evangelio, ut paullo fufius suo loco dicturi sumus. Quo fit, ut fortiori argumento convincatur, non esse depingendum cum illis vestibus atque ornatu, quibus solus utebatur Pontifex Summus; sed aliis omnino, minusque exquisitis, quibus Sacerdotes

communes utebantur. Quod si quis erit, præsertim è Pictoribus, qui putet hæc, sicut & alia, e nostro cerebro confingi, bene habet, quod totum id annotaverit diligenter ipsorum etiam Pictorum unus, qui consuli poterit a quolibet, loco hic ad marginem allegato. (m) Hujusmodi autem vestes communium Sacerdotum quæ fuerint, aut quales, licet jam supra prænotaverimus, placet hic ex eodem Auctore describere: sic enim habent ejus verba, ex Hispanico ad Latinum, quæ potuimus fide, conversa. *Quatuor erant, inquit, res, quæ in ornatu communium Sacerdotum peculiare notabantur. Et omiffa earum una, quæ femoralia dicebantur (nam hæc linea tunica sive Alba, tegebatur) prima reliquarum trium erat ipsa tunica linea, super quam aptabatur cinctorium, quod baltheus, aut zona appellabatur. Tertia (seu trium secunda) mitra erat, aut cidaris, quemadmodum Deus ipse præceperat Moysi. (n) Tunica igitur hæc stricta admodum erat, & oblonga, candida, & omnino simplex, ex lino duplici confecta: cujus manica stricta etiam erant, ejusdemque materia. Zona quatuor digitos lata, ex lino quoque erat, intertexta tamen variis floribus, gemmisque splendens: a qua postquam bis stringebat corpus, duæ stuebant extremitates, quæ ad ipsum usque solum pertingebant. Denique mitra, tiarave figurata erat ad dimidiam globi formam in modum galeæ (melius fortasse dixisset; In modum ejus, quod nos apud nationes Orientales valde usitatum appellamus Turbante) ex lino admodum subtili: quam ambiebat vitæ quedam, linea etiam, & hæc iteratis plicaturis cingebat caput; obtegebaturque prioris illius saturas. Hucusque Pictor præfatus; in quibus ab illis non discordat, qui res hujusmodi perpendunt diligentiori examine: & ex quibus satis apparet, qua ratione depingendus sit communis Sacerdos, cum intra templi adyta oculis subjicitur. Et hæc quidem de Picturis Presentationis Deiparæ in Templo dicta satis fuerint.*

5 Jam quod ad Desposationem ejus attinet, brevior fortassis hujusce rei Pictura existeret, si solum omnino certa atque explorata quærerentur. Illud enim undequaque certum & tenendum Fide Divina est, quod nempe Virgo Deigenitrix desponsata fue-

(m) Pacc.
in additio
nib. pag.
493.

(n) Exod.
28.

(o) Matth.
1. 18. Luc
1. 27.

(p) Ibid.
2. 4.

(q) Suar.
t. 2. l. 17. p.
q. 29. art.
1. sect. 1.
disp. 7.

fuert Joseph, de domo & familia David. (o) Sic enim loquuntur Evangelia: *Cum esset desponsata Mater ejus (Iesu) Maria Joseph. Ad virginem desponsatam viro, cui nomen erat Joseph, de domo David, & nomen virginis Maria.* (p) Et rursus: *Ascendit autem & Joseph à Galilea de civitate, Nazareth in Judæam in civitatem David, quæ vocatur Bethlehem: eò quòd esset de domo & familia David: ut profiteretur cum Maria desponsata sibi uxore. Quibus verò circumstantiis, aut quibus ritibus desponsatio hæc fuerit peracta, quamquam tacuerint Evangelia, satis clarè & luculenter docuerunt postmodum ex Patribus & Doctoribus non pauci, quos omnes pro more suo sequutus Eximius Doctor, ita rem compendio describit: (q) *Addunt Patres consuetudinem illius Populi fuisse, hujusmodi virgines, quæ in templo manebant, cum primum convenientem expleissent ætatem, à sacerdotibus ad paternas domos remitterentur, ut nupti traderentur: parentes autem Beatæ virginis fuisse mortuos post annos undecim, quibus Beata Virgo in templo vixerat. Sacerdotes verò iniisse consilium, quid de sacro illo corpore statuerent, quia nec decebat, nec usitatum erat, ut mulier jam adulta in templo versaretur: & aliunde timebant alicui viro jus & potestatem in corpus illud facere. Tandem verò divina inspiratione & instinctu decrevisse eam tradere nomine desponsationis cuidam viro, ad custodiendam ejus virginitatem idoneo, qualis Joseph ex eadem familia & tribu inventus, existimatus est. Ita ferè Gregorius Nyssenus, Homil. de Christ. nativitat. Damascen. 4. lib. de fide cap. 15. Nicephor. ex Evod. lib. 1. c. 7. & lib. 2. c. 3. Andr. Cretens. Orat. de Dormit. Virg. & Simeon Metaphrast. Orat. de ortu Virg. Indicant etiam Origen. tract. 26. in Matth. & Theophylact. Matth. 23. & alii. Hucusque laudatus Doctor: ubi, quæ viri est doctrina atque gravitas, nihil invenitur nisi quod magis exploratum videretur, & maxime probabile.**

6 Verum alii narrationi huic alia plura adjungunt, ex quibus Pictores mysterium hoc miris modis exornant: quæ quia magna saltem ex parte desumpta videntur tamquam ab originali fonte ex tractatu quodam, qui olim extabat inter Opera D. Hieronymi, seu Epistolâ responsiva D. Ma-

ximi ad Epistolam aliam ad eundem, quæ ferebatur esse Heliodori atque Chromatii, sive à supposititio Auctore hujus Epistolæ, eadem acceperint aliquot ex Græcis Doctoribus, non quidem ex gravioribus & veteribus, sed multo recentioribus: Sive (quod magis verum puto) ab his desumpserit nothus plane atque ineptus Epistolæ Auctor: quo factum est, ut eadem Epistola jam diu abrafa atque expuncta fuerit à viris doctissimis: ut neque jam inveniatur in editione Operum Hieronimi, quæ prodiit ex recognitione Mariani Victorii Episcopi Reatini; multoque minus in ea quam adornarunt docti atque eruditi Patres Benedictini Congregationis Sancti Mauri anno M. DC. XCIII. Cum, inquam, hæc ita se habeant, obtenturus mihi videor à Lectore pio & erudito, ut hic sincere referam judicium, quod de tali Tractatu sive Epistola tulerant jam pridem viri doctrina ac pietate præstantes. Igitur harum rerum Scriptor, quem semper in oculis fero, ad rem hanc deveniens, (r) *Sumpserunt (inquit) Pictores ex tractatu de Nativitate B. M. qui est in operibus Hieronymi, ex quo & alia quedam habent. Sed cum docti sciant fabulosum esse hunc tractatum, & Hieronymo indignum, prout scriptores quidam eruditissimè annotarunt, & res ipsa loquitur, &c. Hæc laudatus Auctor, quæ ne in vanum jactare videatur, leges auctores quos allegamus in margine, qui nullo modo possunt esse suspecti. (s) Ceterum non ob id recedendum putaverim à communi & vulgato sensus, quem Pictores expriment: censeoque cum Pictore sæpè laudato, * factum hoc rectè describi posse si pingantur coram Sacerdote uno Beatissima Virgo, puellari etate & modestia ornata (non profanè, ut fecit, eodem teste, sacratissimæ alioqui professionis pictor) Sanctusque & castissimus Joseph; jam ad virilem ætatem pertingens, & ramum etiam gestans floribus onustum, dantes sibi mutuò castissimas dexterar. Per hæc enim res convenienter exprimitur, sive referatur ad factum illud, quod Pictores intendunt, sive ad vitæ sanctimoniam, puritatem, ac virginitatem etiam Sanctissimi Sponsi. Nam, ut ex virginali conjugio virgo filius intemeratæ Virgini nasceretur, etiam ipsum Joseph semper vir-*

(r) Mol.
Hist. Sac.
Imag. l. 2.
c. 29.

(s) Card.
Bar. præ-
fat. ad
Martyr.
Rom. c. 5.
& 7. Vid.
etiam Car-
d. Bellar.
de Script.
Eccles. p.
158.
* Pacciec
pag. 496.

ginem fuisse verisimile est, ut notavit præallegatus Molanus, hujus nostri argumenti antesignanus Scriptor. Qua de re iterum forte sermo redibit. Interim (neque enim hoc omitti placuit) tali dispensatione celebrata, certum est, omninoque verum, & tenendum etiam à prudenti Theologo, inter Sanctissimam Virginem castissimumque sponsum Josephum fuisse atque intercessisse verum Matrimonium: ad hoc enim, præter autoritatem antiquorum Patrum, atque Scholæ frequentiore consensum, satis superque esse debet, quod idem disertè docuerit iudicio & gravitate quâ solet Doctor Angelicus. (t) An autem ita certum sit, ut ad certitudinem illam, quæ

(t) 3. p. q. 26.

Fidei est propria Divinæ, pertingat? affirmat intrepide sæpe à nobis allegatus Pictor: (u) sed ego illi in aurem libens infufurrarem, non illud, quod olim Apelles cerdoni cuidam, *Sutor*, inquires, *non ultra crepidam*. Maximi enim facio Pictoriam Artem; sed illud saltem Biantis unius ex septem Sapientibus *μεδεν αγαν*. *Ne quid nimis*. Nimis enim est, me iudice, ut pictor, quantumlibet eruditus, de propositionibus ad Fidem spectantibus, vel non spectantibus decernat. Sin minus, viderit, obsecro, qui illius fuerit studiosus, quæ præter alios scriptum reliquit vir gravissimus Seraphicæ Familiæ & Sacri Concilii Tridentini Theologus Michael de Medina. (x)

(u) Franc. Pacciec. pag. 496.

(x) Mich. de Medina, de Sacror. homin. cõti. nent. Vid. etiam Sixt. Senens. in Bibl. l. 6. annot. 34.

C A P U T I V.

DE PICTURIS ANNUNTIATIONIS SACRÆ Deiparæ: & quid in iis notatione dig- num occurrat.

Iranda sanè est, atque summoperè laudanda Dei Opt. Maxim. suavis atque efficax providentia, amor, & benignitas erga Beatissimam Virginem. Cum enim potuisset efficere, ut Filius à se æternum genitus intra Beatæ Mariæ viscera carnem assumeret citra illius consensum, imo & notitiam, ut statuunt communiter Theologi; (a) maluit tamen, ut eadem Deigenitrix certior per Archangelum fieret stupendi atque inauditi miraculi, ipsaque ad tantum opus humilem reverentemque suum præberet assensum, quò nempe fieret, ut Verbi Divini intemerata Mater idem Verbum in humana natura subsistens prius conciperet mente, quàm corpore, ut eleganter ait Leo Magnus: (b) de quo argumento nos ipsi alibi nonnulla delibavimus, quæ videre poterit is cui hæc arrideant. Quæ ideo hic breviter perstrinximus, ut Pictores advertant, qua rerum proprietate, reverentique, ac decora simul majestate se gerere debeant circa hoc mysterium depingendum: cum tamen interdum, quanvis non jam frequen-

(a) D. Th. 3. p. q. 30. art. 1. & ibi. Barth. de Medina, Suar. &c.

(b) S. Leo l. de Nat. Dom. 1.

ter, ab his regulis nonnihil discesserint.

2. Et quidem jam supra monuimus, * non erroneam tantum, sed periculosam etiam in Fide esse pingendi rationem illam, quam Sanctus Antoninus reprehendit; (c) *Reprehensibiles*, inquires, *sunt etiam Pictores cum pingunt ea que sunt contra Fidem: ut in Annuntiatione parvulum puerum formatum, scilicet Iesum mitti in uterum Virginis, quasi non esset de substantia Virginis corpus ejus assumptum*. Sed hoc cum jam alibi refutaverimus, non est cur hic multis, quæ certè dici poterant, confitemur. Sat quidem fuerit admonere picturam atque imaginem hanc omitti prorsus debere; imò (ut mea fert opinio) & aboleri depictam. Tametsi enim in alios pios sensus interpretari possit, ut observavit harum rerum Scriptor Theologus: (d) tamen non video cur res hæc tanti æstimari debeat, ut propter eam, quæ certè rudis ut minimum est, & valde inepta, recurrendum sit ad abditiores sensus, valdeque obstrusos. Quo præjactò, veniamus ad alia, in quibus representandis Pictores, & quidem interdum non de vulgo, non tam erroneos

*Supra l. 1. c. 7. n. 3. (c) S. Antonin. in Summa Hist. 3. p. tit. 8.

(d) Ioan. Mol. l. 3. c. 15.

neos se produnt, quàm ineptos. Quod ut aptiori methodo exequamur, decerpemus nonnulla. 1. circa locum. 2. circa ipsum Archangelum, tam grandi tamque excellenti legatione functum: 3. circa ipsam Sacram Deiparam, cui facta est cælestis annuntiatione. 4. Denique circa alia nonnulla, quæ in hujus repræsentatione Mysteriorum communiter & convenienter adjiciuntur.

3. Ad locum quod attinet; meminimus hæc qualiacumque scribi Pictoribus piis, cordatis, & ut verbo dicam, Catholicis. Quod ideo hic advertimus: quia ut sunt efferato ingenio, & in Sanctissimam Deigenitricem pessimè animati nostrorum temporum Hæretici; non defuerunt ex illis, quos innominatos (nec enim merentur nomen hostes Mariani nominis) refert Eximius Doctor, qui dixerint, Angelum, cum ad Mariam missus esset à Deo, purissimam Virginem per plateas vagantem quævisse, inventamque tandem alloquutum: sicut neque alii, qui credant alia his non omnino absumilia: de quibus audiendus est gravissimi judicii vir, qui ita habet: (e), „ Qua de re (hac nempe) qui hodie dubitant hæretici, & apud cognatum aliquem suum cum ancillis laborantem fuisse malunt credere, Judaico mihi esse videntur ingenio. Itaque non magis illis quam apocrypho illius Protoevangelii auctori, quod Jacobi nomine circumfertur, credendum est, ubi scriptum est, Beatam Virginem fortè ad hauriendam exiisse aquam, cum illi Angelus apparuit. Sed redeamus ad non suspectos tanti mali pictores. Aliqui enim eorum locum depinxerunt nimis à professione, simplicitate, sanctitateque Beatæ Virginis abhorrentem: hi enim ingenio suo male feriato intemperanter abusi, repræsentarunt non modestam, imò planè pauperem habitatiunculam, quæ virginem decebat; sed regalis palatii aulam, ingentibus suffultam columnis, atque exquisito stratum pavimento: insuper & intus lectulum immodicum, ornatum pretiosis stragulis, pulvinaribus, ac leæisterniis: quibus alia hujusmodi adnectunt, quæ merito carpit Cardinalis amplissimus Gabriel Paleotus, (f) qui hoc quidem nostrum argu-

mentum persequi, atque perficere statuerat; & perfecisset, si mors non intercessisset doctis lucubrationibus atque conatibus. Quod ad ipsum Archangelum Gabrielem spectat, sunt, fueruntve qui illum depingerent atate, formaque puerili: sed hoc nihil est aliud quàm ineptire. Alloquutio enim hujusmodi ætatis & formæ repræsentationem non patitur: præsertim cum Deus cuncta congruo modo disponere atque ordinare consueverit. Sed fuit etiam contra, qui (quod supra jam annotavimus) ut omnem prorsus ansam abramperet cogitationis inhonestæ ex colloquutione Virginis cum juvene, depingeret Archangelum Gabrielem sub specie senis, cana & prolixa barba, capilloque, non ornati, sed planè deformis. Superat vero fidem, quæ certè debetur Pictori cordato, gravi, atque erudito, (g) id quod sese vidisse refert in repræsentatione hujus Mysteriorum: nempe Gabrielem Archangelum depictum sub sacerdotali habitu, illoque ornatum vestimento, quod communiter nominant *Capam Pluvialem*; in cujus ora imagines Apostolorum conspiciantur, imò & ipsius Christi surgentis è sepulcro: quibus nonnulla alia iis similia adjunxerat facetus pictor; quæ sunt precatorii globuli, quos noscimus Rosarii appellatione, conspiciantur à pariete pendentia: quæ vel memorare tantum, pudor est. Non idem, sed saltem eundem Archangelum parte sacerdotalium vestium perornatum, nimirum cum tunica illa, quam *Albana* dicimus, stolaque ante pectus in forma crucis decussata, cujus extremitates cingulum stringeret, memet aliquando spectavisse nullus dubito. Quæ omnia, & si quæ alia sunt hujusmodi, ut errores non sint, qui Fidei aut moribus officiant, sunt planè putidæ atque aniles ineptiæ. Pingendus est igitur in hoc Mysteriorum Gabriel Archangelus sub forma modesti atque speciosi juvenis, alis præditi, decenterque connecti, splendidibus varisque coloris vestibus, quæ ad ipsos usque talos defluant. Sed melius fiet, si etiam pingatur genuflexus ante eam, quam Deus ipse Dominusque omnium elegerat in Matrem. Quare etiam improbandum est si depingatur expansis pennis volans per aëra: qui mo-

(e) Ioan. Mald. in Luc. 1. 29 pag. 865.

(f) Paleot l. 2. p. 184

(g) Paccus lib. 3. pag. 457.

tus non eam honestatem refert, quàm tantum Myſterium expoſcit.

4. Jam Virgo intemerata atque puriſſima depingenda eſt, non quidem ſtans, quod fecere tamen pictores ſummi, & ſub geſtu motuque fugientis ab Angelo, aut obregentis velo faciem præ pudore, quod vel cogitare tantum ſummę dementię eſt. Neque rurfus ſedens, quaſi eam repperit cœleſtis paranymphus labori manuum intentam, quod egomet aliquando vidi depictum: ſed (quod longè probabilius eſt, atque decentius) genuflexa, junctis ante pectus manibus, aut complicatis brachiis. Etenim, ut notavit vir in hujusmodi rebus edocendis impenſe prudens atque doctus, (h) *in Historia Incarnationis Dominica Evangelia non expriment quid egerit Beatiffima Virgo, cum Archangelus Gabriel intraret eam ſalutans: ſteterit ne an ſederit, an verò flexis genibus meditationibus fuerit intenta. Quia verò aliquid horum dum hiſtoria pingitur, neceſſario eſt ſuperaddendum; communi quodam pictorum conſenſu, & aliorum approbatione receptum eſt id quod maximam habet probabilitatem. Probabile vero eſt, quòd flexis genibus ſuperbenedicta Virgo eo tempore ſe occupaverit in redemptionis noſtrę meditatione. Si enim nec Danieli viro deſideriorum tempus natalis Chriſti nuntiatur à Gabriele, nec Zacharię Sacerdoti Præcurſor Meſſię niſi intentiſſimè orantibus: an ne exiſtimandum eſt Gabrielem ad hanc Virginem veniſſe Deo non intentam? Pingi verò eandem non ſolum veſtitam tunicâ candida & ſplendente, atque floribus aureis intertextâ, ut ſæpe fit; ſed neque ornatam veſtibus rubri & cœrulei coloris, & non nativi, licet alii probent, &, quod magis eſt, fieri jubeant etiam aliqui, qui pictores ſuſcipiunt inſtituendos; mihi non placeat: Sicut neque depingi aperto capite, & per colla fluente capillitiis; ſed potius velo virgineo modeſtiſſimè obtecto. Reſcolantur quæ ſupra diximus, agentes de Imaginibus Sacræ Virginis in genere.*

5. Pingi etiam conſuevit in ſuperiori parte, reſerato cœlo, Pater æternus; cui Angeli aſiſtunt ſub parvulorum ſpecie: inſuper & Spiritus ſanctus ſub columbæ forma, radios latiſſimè undequaque fundens, qui

ad Virginem uſque puriſſimam pertingunt. Et quidem totum hoc congruè atque decenter, ad Evangelique verba ſat conformiter, quibus dictum eſt: *Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virtus Altiffimi obumbrabit tibi.* Sed quòd nonnulli adjuiciunt Filium etiam ſub humana ſpecie ſedentem in dextera Patris, nullo modo probaverim: quandoquidem per hujus facti repræſentationem illud oculis ſubjici intenditur, quod reuera fuit, ut ſcilicet Filius æternum genitus humanam ex Virgine naturam induat: qui proinde figurari non debet jam indutus humana carne. Sed ut rurfus ad inferiora revertamur: cubile virgineum, non in aula regalis ſimilitudinem, ut diximus, ſed ad privata habitationis morem depingi debet: non ſuperflua ornatum ſupellectili, ſed planè parca atque modeſta; cui bene convenit una vel altera ſellula, modeſtus lectulus, arcula; aliaque hujusmodi non multa: inter quæ locum habet parvus pluteus, in cujus inſimo gradu genuſlecti poſſit, & ſuper quem liber apertus conſpiciatur. Additur denique in hac Pictura candidum lilium, ſive horum venuſtiſſimus faſciculus. Neque hoc ſignari intenditur illo anni tempore floruiſſe lilia; aut Beatam atque ab omni affectatione Virginem abhorrentem tunc temporis habuiſſe lilium, aut acu pictum, aut ex cera conſectum: ſed ponitur (atque id frequentiſſimè) ad denotandam puritatem, & perpetuam Sanctiſſimæ Deigenitricis virginitatem: quæ certè ratione virginitatis & puriſſimę vitæ obtinuit ut merito lilio inter ſpinas compararetur. Quò ſpectat rythmus ille quo præful pientiſſimus, inclytusque Martyr S. Thomas Cantuarienſis delectatus fertur:

*Gaude quia Deo plena
Peperisti sine pœna
Cum pudoris lilio.*

Nonnihil verò discriminis in hoc depingendo intereſſe ſolet. Nam alii illud in poculo, aut in ſcypho deſcribunt; alii frequentius in manu Gabrielis Archangeli collocant, loco virgæ aut ſceptri. Quæ omnia ſat probabiliter excogitata videntur. An autem recte & cum judicio deſcribi debeat, aut valeat cereus accenſus, qui noctem

(h) Mol.
lib. 2. cap.
19. pag.
mihi 80.

noctem tenebrasque pellat in cubili virgineo, ex ea ratione dubitari potest, quod quamquam res non plane definita sit atque certa, an mane, an meridie, an vespere, an denique nocte adventaverit ad Mariam Angelus; frequentior tamen doctiorum hominum sententia est nocte (& quidem jam multa) adventavisse: quod id potissimum tempus rerum caelestium contemplationi, divinisque illustrationibus sit aptissimum. Et quamquam cogitari nec sine fundamento posset, Angelum ipsum suo ipsius fulgore cubiculum ingenti fulgore perfudisse; cum notum sit genus hoc miraculi contigisse in Jerusalemiana custodia, ubi Petrus im-

perio Herodis Agrippæ inclusus & vincus tenebatur, ut perspicue constat ex Lucæ relatione verbis illis: *In ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites :: & ecce Angelus Domini affuit, & lumen refulsit in habitaculo.* Quantumvis, inquam, hoc idem cogitari possit non incongruens tamen aliunde non facile credendum est Virginem intempestæ noctis silentio intentam orationi fuisse lumine omni cerei, candelave destitutam. Ego vero in re incerta nihil definitivum nam neque usitatum est (saltem non est frequens) ut cereus depingatur sive lucerna, neque ob rationem allatam vitio vertendum esse Pictori, si eam in tali occasione depingeret.

C A P U T V.

DE PICTURIS VISITATIONIS, QUAM Beatissima Virgo exhibuit cognatæ suæ S. Elisabeth.

Eritò elegantiæ sibi solita Ambrosius ad hoc factum perveniens festinationem Mariæ, cujus meminit Evangelium, laudavit commendavitque verbis illis:

(a) *Quò enim jam Deo plena, nisi ad superiora cum festinatione contendere? Nescit tarda molimina Sancti Spiritus gratia.* Quippe nullam interposuit moram Beatissima Virgo inter Annuntiationem sibi ab Angelo factam & Visitationem mox intentam cognatæ suæ Sanctæ Elisabeth, cujus Angelus in salutatione meminerat: quod evidenter colligitur ex verbis Evangelii. Hæc enim postquam consensum Virginis ad æterni Verbi conceptionem exprimunt, illud nullo prorsus alio interjecto subjiciunt. (b) *Et discessit ab illa Angelus. Exurgens autem Maria in diebus illis, abiit in montana cum festinatione in civitatem Iuda.* Quare hoc etiam factum in commendationem mysterii, beatissimæque Virginis laudem frequentissimè depingitur.

2 In Picturis autem hujusmodi illud tantum erroris appellari merito potest & convinci, quod equidem numquam vidi depictum, sed credo

pictori nimium versato sincerè referenti. (c) Est autem hoc, quod depinxerunt aliqui factum id veluti gestum, non intra domus parietes, sed in patente campo. Tantum enim potest in rebus cogitandis oscitantia atque indiligentia. Cum enim Evangelium apertè dicat: *Intravit in domum Zachariae, & salutavit Elisabeth,* perspicuum fit Visitationem hanc, non in campo factam, sed intra domus septa. Quare ut transeamus ad alia nonnulla subnotanda, postulat instituti ratio. Igitur salutationem Virginis peractam censemus in ipso domus atrio, mundo quidem, & apto, non tamen ita magnifici operis (quod nonnulli ausi sunt depingere) quale vix extrueret ornaretque Vitruvius aliquis. Pingitur autem à nonnullis in eodem atrio vitis frondosa perticis suffulta: sed viderint hi, an in regione illa, verno vix incipiènte tempore (cum valde sit credibile mense Martio nondum exacto salutationem visitationemque hanc contigisse) vites tam cita & præcoci maturitate frondescant. Pingi ante domus exterius ostium afella religata, non est indecens, neque item inverosimile: fat enim est probabile Sacrosanctam Virginem neque peditem neque

(c) Pacc^s in Addit^s p. 500.

2) D. Ambrosii lib. 2. in Luc. c. 1. post init.

(b) Luc. 1. 38.

(d) Baron
in Appa-
ratu s.
77. & alii

omnino solam tantum itineris con-
fecisse, quantum est inter Nazareth
& Hebron, si hæc est urbs illa, quam
Evangelium appellat *Civitatem Iudæ*,
ut placet viris impensè doctis. (d) Erat
enim longius triginta duobus fere
leucis nostratibus: sed insidentem
asinæ, quam è capistro manucebat
castissimus ejusdem Virginis Sponsus,
ut satis probabiliter diximus agentes
de fuga in Ægyptum.

3 Ut vero de Sancta Elisabetha,
cui impensum est à purissima humilli-
maque cognata Virgine id officium;
depingenda est, non quidem (quod
fecerunt aliqui) omnino foeda atque
deformis, veluti si depingerent ali-
quam ex Parcis; sed tamen ætate
grandior & planè longæva: cum ta-
men Virgo purissima vix aut ne vix
quidem quintumdecimum ætatis an-
num excederet. Communis autem
pingendi ratio, refragante (quod
sciam) nemine, jam tulit, ut am-
bæ describantur se mutuò honestè
complectentes: quippe nihil magis
propriū imaginationi succurrit in
describenda salutatione propinquæ,
ad invisendum & salutandum cogna-
tam de longinquo adventantis. Sed
hæc pingendi ratio majorem in mo-
dum displicuit viro non vulgariter
docto, & cujus meminisse non de-
beo sine honoris præfatione, & qui-
dem amplissimi. Is enim est Pater
Antonius de Vieyra, Concionator
Serenissimi Regis Portugalliæ, imò
(ut alias tacitam doctrinæ laudes)
sui & nostri seculi Concionatorum
omnium, ut mea fert opinio, facile
princeps. Hic enim ad rem hanc des-
cribendam accedens, hæc ex Lusita-
nica dialecto ad Hispanicum idioma
non admodum difficili negotio trans-
lata ad verbum habet. (e), „ Conclui-
do el mysterio de la Encarnacion
„ del Verbo, y despedido el Angel
„ embaxador, partiò luego la Vir-
„ gen, y à Madre de Dios, à visitar
„ à Santa Isabèl, quien la recibìo,
„ no en los brazos, como hace creer
„ al vulgo la fantasia de los pinto-
„ res; mas postrada à sus sacratissi-
„ mos pies, como se debe tener por
„ cierto. Quæ ut omnibus pateant
evidentius, ita fermè Latine sonant.
„ Peracto Incarnationis Verbi my-
„ sterio, ac postquam Legatus An-
„ gelus discesserat, profecta est ilico
„ Virgo, jam Mater Dei, ad invisen-

(e) P. Ant.
de Vieyr.
t. ser. edit.
novissime
in 12. an.
1715. ser.
de Con-
cept. Virg.
p. 47. n. 3

„ dam Elisabetham. Excepit hæc au-
„ tem illam, non eandem ulnis com-
„ plectens, ut vulgo passim persuua-
„ det, pictorum imaginatio ac phan-
„ tasia; sed ad Virginis provoluta pe-
„ des, ut par est credere, haberique
„ velut omnino certum. Vellem equi-
dem virum eruditissimum indicasse
nobis aut monuisse aliquod rationis
pondus, aut exempli, quo motus est
ad traducendam in re hac pictorum
audaciam, seu, ut ipse vocat, phan-
tasia. Interim dum ipse nihil tale
prestitit, laudari porro debet ejus in
sacrosanctam Virginem reverentiæ;
sed relinquenda, ut ego existimo, fa-
cultas pictoribus rem describendi
consueto passim & recepto modo.

4 Sed præ omnibus mihi aberrare
à vero videntur pictores, qui Salu-
tationem hanc depingunt præsentibus
& coram adstantibus Sanctis Iosepho
& Zacharia. Et quidem, nisi
nimium fallor, moveor ad hoc asse-
rendum ratione gravissima. Etenim
salutatio Virginis facta cognatæ Eli-
sabeth, nulli dubium est, neque esse
potest, quod contigerit simul atque
purissima Virgo Verbum Divinum
intra intemerata viscera concepit,
aut ut summum paucis à tali myste-
rio diebus interjectis, ut communis
est sententia Patrum & Interpretum,
imò & Evangelii, si bene perpenda-
tur, quod ita habet, ut notavimus
supra: *Et discessit ab ea Angelus. Exur-
gens autem Maria in diebus illis, abiit
in montana cum festinatione, &c.* Post
mansionem autem Virginis in domo
cognatæ, quæ ferè trium mensium
fuit, ut constat ex ipso Evangelio
verbis illis: (f) *Mansit autem Maria
cum illa (Elisabetha) quasi mensibus
tribus, & reversa est in domum suam;*
abs dubio contigit quod refertur ab
Evangelista Matthæo, qui, *Cum esset,
inquit, desponsata Mater Jesu Maria
Joseph, antequam convenirent, inven-
ta est in utero habens de Spiritu San-
cto:* nimirum apparuit intumescens
uterus, ut par erat, jam trium & am-
plius mensium foetum gerentis: quod
intuens castissimus Sponsus Ioseph,
cum esset justus (ita enim habet di-
vinum Evangelium) *& nollet eam tra-
ducere, voluit occulte dimittere eam;*
sive consilium illud ex inopinata tur-
batione animi, sive ex sola reveren-
tia nasceretur, de quo non est hic
differendi locus. Sed quod ad factum
atti-

(f) Luc. 14

attinet, illud consequi planè videtur: aut S. Iosephum non interfuisse colloquio inter Sponsam suam cognatamque Sanctam Elisabetham, quæ Mariam apertissimè Matrem Domini sui nominaverat: aut si interfuisse dicatur, nullus relinqui locus videtur ad hoc, ut intumescente postea sacro utero, novitatem illam pateretur, aut in illam, quam conturbationem maximam Chrysostomus appellat, incideret. (g) Et quidem ob id sunt qui asserant S. Iosephum cum Sponsa sua non ivisse, cum illa ad invisendam cognatam suam petrexit ex urbe Nazareth in montana. Sed hoc cum jam supra sat probabili ratione non admiserimus, satis est ut dicamus ad solvendum hunc nodum, colloquium illud tam divinum tamque mirabile peractum esse inter solas Mariam atque Elisabeth; cui proinde non adfuerunt neque Joseph Maria Sponsus, neque Zacharias Elisabeth maritus, aliis tunc rebus in interiori domo occupati. Toleranda ac dissimulanda cuncta hæc prudentibus & non indoctis spectatoribus videntur. Illud vero prorsus intolerandum, quod ego non raro sed sæpius notavi in hujusmodi rei Pictura, utpote quod errorem apertissimum continet, profectum utique ex inadvertentia. Pinguntur enim Sanctus Joseph Virginitatis Sponsus & S. Zacharias maritus Elisabethæ amica inter sese miscetes colloquia. Cui sanè rei, quamquam apertissimum errorem continenti, præbuere ansam aliqui Pictoribus ipsis, quanvis de trivio magis illiterati atque imperitiores, quos ego nominare, allegareve supersecedo, ne pudore suffundam eos qui talibus legendis tempus, non insumunt quidem, sed perdunt. Ajunt enim, postquam in domum Zachariæ ingressa est virgo purissima Spontum illius Josephum & Zachariam Sacerdotem maritum Elisabeth amica inter se, ut vulgo fit, miscuisse colloquia, verba ipsa memorantes, non secus atque præsentibus interfuisent: inter quæ illa sunt: *Quisnam es tu?* Quod Zacharias rogat. Josephus verò inquit: *Ego sum Ioseph servitor tuus.* Aliaque hujus furfuris, quod planè depictum exhibet pictura. Ceterum qui vel talia legerunt, vel qui picturam observant, vel pictores ipsi, imperiti mihi videntur, magis quam

verbis ullis exprimi possit: deberent enim seriò aut scire, aut meminisse, tum temporis mutum omninò extitisse Baptistæ Patrem Zachariam qui proinde loqui, aut colloqui prorsus esset incapax. Unde verò hoc colligimus? non certè lectione multa opus est ut indicemus: Gabriel enim Angelus Zachariæ, vice & honore suo fungenti hæc post alia ipsi certò prænuntiavit: (h) *Et ecce, inquit, eris tacens, & non poteris loqui usque in diem quo hæc fiant, pro eo quod non credidisti verbis meis, quæ implebuntur in tempore suo.* Quod amplius Sanctum Evangelium confirmare pergit: ait enim adhuc sermonem habens de Zacharia, (i) *Egressus autem, non poterat loqui ad illos.* Rursusque: *Et ipse erat innuens illis, & permansit mutus.* Sed quid pluribus? post ipsam Baptistæ nativitatem cum ab eo qui adstantes recens nati pueri nomen quod illi imponerent interrogarent, hæc habentur: (K) *Innuent autem Patri ejus quem vellet vocari eum, & postulans pugillarem scripsit, dicens: Ioannes est nomen ejus.* Viderint itaque qui vel talia legunt in libris, aut quomodo dolibet aut expressum cernunt & forte mirantur in tabulis, quid hujusmodi libri mereantur aut tabulæ, discantque tandem Pictores eruditi ea demum exhibere quæ bona fide Evangelicam narrationem illustrent, non quæ omnino obfuscant aut deturpent. Quare ut omnino præsentibus non depingantur, longè magis est verò consentaneum. In qua sententia est sæpe laudatus Pictor: (l) *Denique si me audiet cordatus pictor, vitabit plurima in hoc facto describendo, quæ nescio, an ornatus, an lusus petulantis causa exciderunt pictoribus alioqui summis: quorum is qui inter eos primas obtinet * descripsit hic concurrentes ancillas & famulos, quorum unus excipit S. Iosephi peram, alter gestat clitellam asinæ, dum ipse S. Ioseph sub brachio portat saccum sarcinarium, sive hippoperam, aliaque id genus minutiora, quæ tabulam, ut seriò videtur, non tam exornant, quam deformant.*

(g) Div. Chryf. h. 8. in Matt.

(h) Luc. 2. 19.

(i) Ibid. 22.

(K) Ibid. 62. 63.

(l) Pacc. pag. 500.

* Andr. del Sarto.

CAPUT VI.

AD PICTURAS NATIVITATIS CHRISTI,
Circumcisionis, aliasque, quæ supra memorantur,
ac reliquas, quæ plerumque fiunt Beatæ
Virginis, analecta.

Ædii Lectoribus, & supervacanei laboris Scriptoribus opus est (quod nemo dubitat) eadem jam dicta sapius inculcare, & eandem, quod proverbio dicitur, crambem recoquere. Quare cum in superioribus agentes de Picturis Nativitatis, Circumcisionis, aliisque hujusmodi plura dixerimus, quæ ad imagines Beatissimæ Virginis spectant, non est cur ea hic inutiliter replicemus. Sed hoc satis fuerit lectorem monuisse, ut eadem suis requirat locis: nonnulla autem, quæ, quia minutiora, præterierunt scribentis manum, hic transcursum dicere volui, analectorum vice fore videtur operæ pretium.

2 Igitur cum jam supra monuerimus, quàm contra rationis regulas, imo quàm contra ipsius Evangelii fidem sit depingere Infantem Iesum omnino nudum collocatum in præsepis paleis; hic rursus admonere subit, quod, ut huic occurrere videantur absurdo, non defuere qui Virginem Sanctissimam depingerent denudantem sese, aut jam prorsus expoliatam sacri velo capitis, ut in illo infantem recens natum involveret. Id, nisi ego fallor, cogitantes innuere, quod Virgo Sanctissima præ nimia paupertate, rerumque inopia, panniculos alios non habuerit, quibus dilectissimum Filium amanter ac decenter obtegeret, nisi dumtaxat velum castissimi capitis. Quod, ut ipsis videtur, pietatem exaggerat, ac devotionem accendit. Sed apage, amabo, cogitationem insulsam. Etenim Virgo Sacratissima, quæ jam probè se noverat vicinam partui ejus, qui suæ virginitatis non imminutor futurus, erat sed consecrator, non ita erat improvida, ut credi debeat se cum non detulisse panniculos, pau-

peres illos quidem, sed mundos, apertosque satis, quibus Natum involveret. Procul ergo sit à pictore erudito commentum hujusmodi. Contra alii magis in speciem prodigi, sindonem integram, neque brevem, extendunt super paleas, in eaque collocant puerum Iesum, ipsius tenerimum corpusculum nudum, & intutum à frigore, vana imaginatione representantes. Quæ omnia absurda sunt luce ipsa clariora.

3 Quod ad Circumcisionem attinet, ommissa opinione satis pia & plausibili, quod eadem Sacratissima Virgo Filium suum sua ipsius manu Christum Dominum circumciderit (de qua supra plura diximus) fuerunt etiam qui depingerent illum utraque manu tenentem, ut illius rei minister atque executor (qui sanè, ut ipsi arbitrantur fuit, si Deo placet, Summus Sacerdos) eundem more solito circumcideret. Alii tandem, quod magis probabile videri possit, Virginem depingunt tradentem Natum dulcissimum in manus castissimi Sponsi, ut illum deferret ad circumcisionis ministrum, quisquis ille fuerit: sive circumcisio facta fuerit in ipso antro Bethlehemitico, quod pluribus placet, sive intra aliquam oppidi domum; quod etiam non improbabilius dici potest. Verum hæc omnia revocari possunt tamquam adamussim ad ea quæ diximus supra, agentes de Circumcisione Domini, quæ recollecte poterit, aut studiosus pictor, aut diligens lector. De aliis etiam plura superius diximus, alia etiam fortasse dicturi, nisi vereremur esse plures, quibus ea & similia non nimium fore placitura; utpote qui sint aliis diversis cogitationibus assueti, quas pensatius examinare ipsis non est cordi. Unum hic vel alterum quin obiter admoneam mihi temperare non poterò.

Non

4 Non ego vidi unquam (neque enim quem unquam viderim , vidisse me temerè aut mendaciter affirmaverim) sed viderunt sanè viri docti tabulam , in qua Virgo Beatissima Puerum Iesum minusculæ adhuc ætatis literas docet in elementaria tabella. Nimirum homines , non quidem improbi , sed imprudentes , assueti nimium imbecillioribus suis ipsorum cogitatibus , tales res omnino pingunt , quales ipsi concipiunt. Cumque pium ipsis , aut laudabile videretur Matrem ac Virginem prudentissimam Filium adhuc in tenerima ætate constitutum docere elementa saltem literaria ; haud improbabile ipsis visum est intemeratam Deiparam hoc modo Natum suum literas edocentem depingere. Tantum prolabi potest incauta pietas , non , quantum par est , scientiã & doctrinã conjuncta. Quod quidem ut magis patefiat (si quid hoc quod memoravimus est deterius) non jam Beatam Virginem , sed Sanctum Josephum puerum Iesum in libro legere docentem sese oculis spectavisse mihi retulit testis fidei minimè dubiæ. Sed hoc non utcumque commentum sed erroneum omnino est : talisque pictura abolenda esset prudentis cuiusquam iudicio , utpote errorem continens manifestum , & quidem penitus intolerabile. Christus enim Dominus , neque quæ Deus est , neque quæ homo , edoctus fuit , aut edoceri potuit à quocumque mortalium , cuiuscumque etiam dignitatis ac sanctitatis existeret ; proindeque nec à Sanctissimæ ipsius Parente : Quippe qui à primo suæ Incarnationis instanti , præter Scientiam Divinam quæ pollet ut Verbum Patris , Scientiamque beatam , quæ etiam potiebatur , præditus est Scientia illa , quam Theologi vocant Infusam , in excellentiori gradu quò potuit & decuit ; ut proinde omnes prorsus homines (ne quid de Angelis dicam) longo intervallo superaverit , non in cognitione tantum rerum divinarum , sed etiam in ea quæ fertur ad perfectissimam adeptionem quarumcumque artium scientiarumque , quod nullus sanæ mentis Theologus revocabit in dubium. Neque verò quisquam in patrocinium imprudentis erroris assumptus id quod dicitur in Evangelio , (a) quòd nempe Iesus proficiebat

sapientia , & ætate , & gratia apud Deum & homines. Nam quæ ratione dicatur Christum Dominum profecisse sapientia , docent accuratius Theologi cum Doctore Angelico , asserentes sapientiam eò loci intelligi de experimentalis (ut ipsi loquuntur) seu de ea quæ comparatur usu rerum , atque experientia : non de illa quæ acquiritur sub alicujus magisterio disciplinæ. Sed manum de tabella hæc enim omnia satis attigimus supra : (b) ubi etiam obiter diximus , quo pacto intelligendum sit quòd Christus de se ipso loquens dixerit , se ipsum fuisse edoctum à Patre.

5 Ut verò alia pluscula , in quibus possemus immorari , obvolvamus compendioso silentio : cum Virgo Sanctissima stans juxta Crucem Filii cum Ioanne depingitur , communis & vulgata pingendi ratio ea est , ut Mater atque Discipulus hinc inde conspiciantur in intervallis illis collocati , quæ erant inter ipsum Christum & duos latrones crucifixos. Sunt tamen (& quidem non inglorii) qui depinxerint Matrem atque Discipulum , prope quidem , & juxta Crucem Domini ; sed versis vultibus ad eundem , è regioneque ipsum contemplantés atque aspicientes. Quod quidem tametsi (ut nuper innuimus) à communi & usu recepta pingendi ratione satis discrepet , erroris tamen , aut rerum ignorationis damnare non ausim : imò (si liberè quòd ego sentio in medium producere liceat) apparet hoc rerum gestarum veritati nonnihil conformius. Christus enim acerbos illos dolores patiens , verosimile est quòd Matrem Discipulumque astantes ab uno atque altero latere , non ita commodè potuerit videre intuerique , quàm positos ante ipsius oculos. Cumque Evangelium differtè videatur asserere Christum Dominum uno veluti intuitu utrumque agnovisse vidisseque : sic enim habet ; (c) *Cum vidisset ergo Iesus Matrem & Discipulum stantem , quem diligebat , dicit Matri suæ , &c.* Fit consequens non esse ut minimum inverosimile , ipsos non ab uno & altero latere adstitisse morienti ; sed coram & è regione constitisse. Quæ de re , in qua statuere aliquid ac definire nihil audeo , cordatorum & prudentiorum hominum esto iudicium.

(b) Lib. 12
c. 7. n. 5.

(c) Ioan.
19. 26.

(a) Luc. 2
12.

Iam

6 Iam id, de quo mox dicam, prorsus relinquerem intactum, nisi probe scirem non deesse viros impense doctos, atque eximie pios, qui illud improbent, & ut alia plura huiusmodi rudiorum hominum pietati parum erudite. Sed quale hoc? inquis: dicam paucis. Pingitur quam frequentissime Beatissima Deipara orbata jam Filio, sepulturæque tradito, ad eum prorsus modum quo nostrorum parentum tempore ornabantur nobiliores vidua. Videas ibi totum Virginis corpus atratis vestibus amictum, quas rursus obtegunt tenuia illa ex lino vela confecta; ita ut non tantum à collo usque ad pedes, sed in brachiis etiam strictioribus manicis indutis, quæ ante pectus juncta, complicatisque manuum digitis ostentant, eadem conspiciantur: quod denique à capite ipso obnubit paulo spissius ex serico velum, quod ad pedes usque protenditur. Ac denique collo appensos precatorios illos globulos, quos filo junctim insertos appellamus Hispani *el Rosario*. Certè non ea hæc sunt, de quibus (ne per somnium quidem) joculari liceat eadem serio, ut par est, & cum debita reverentia tractantibus: sed saltem eruditiores viderint (neque enim moror ineptias vulgi) quàm hæc sint, non solum aliena ab ipsius historiae veritate atque fide, sed quàm etiam parum congrua solidæ pietati, dignitatique rerum gestarum. At (inquiunt) hoc modo melius quàm quovis alio subjicitur oculis Virgineæ Matris tristitia, angorque animi, quem passa est amisso Filio atque sepulcro: qui non male comparatur moestitiæ Viduæ, quæ virum atque sponsum sibi præceptum ex animo lugeat atque doleat. Ego vero non idem sentio: quod ne verbis videamur agere, ad picturam ipsam provo- co non infimi nominis artificis. Vidimus, & sapius spectavimus imaginem Beatissimæ Virginis in hoc statu rerum agentis. Pingitur autem eadem sacratissima Virgo vultu gravis, majestateque pleno, sed moestitiam plane præ se ferente, oculis turgentibus præ lacrymis, oreque toto spirans animi tristitiam. Velum, quavis carulei coloris, habet capiti impositum: manus hinc inde extensas; quas prope adsunt Passionis instrumenta: clavus, coronaque, & circa

illam puerili specie effigiati adstant Angeli, tam amare flentes, ut cernantur in ipsis genis stillantes lacrymulæ. Nonne plenior decoris & dignitatis est imago hæc, quàm ea quæ in usu est apud pium vulgus? Ita plane. Sed ego immorari amplius nolo in re, quæ, ut aliquibus videbitur, pietati eorumdem erga Beatissimam Virginem præparat uberem proventum.

7 Christo Domino in coelis jam regnante Sacratissimam Virginem Deiparam, quandiu mortalem vitam in terris egit, fuisse toti Ecclesiæ velut vivam religionis regulam, exemplarque omnium absolutissimum, quod omnes revererentur, & admirarentur, nulli pio potest esse dubium. Quo fit etiam, ut coelestium rerum contemplationi supra humanum modum addicta, susceperit etiam, & fortasse quotidie, totius illum gratiæ & sanctitatis fontem, nempe Filii sui Corpus, aliena occultatum specie, quod olim purissimo & integerrimo sinu suo exceperat. Hoc mihi tam certum est, quàm quod certissimum. Quare ut hoc etiam depingatur à piis & cordatis pictoribus nihil inconvenit; imò pietatis solidæ ac religionis interest. Vellem tamen ut pictores iidem (quanvis in hoc verear ego, ut non nihil prolixior atque morosior pluribus videar) meminissent non eandem esse illorum rationem, atque eam, quæ postmodum summa cum laude introducta fuit ab Ecclesia, ejusque Pastoribus in conficiendo, ministrandoque Sacramento omnium Sanctissimo atque excellentissimo. Vidi egomet, cum degerem Salmanticæ, picturam, & quidem optimæ notæ, & non vulgaris penicilli, in qua tam pium factum oculis subjicitur: sed eo prorsus modo ac si res gereretur, aut gesta fuisset non multis ab hinc annis, & non primo Ecclesiæ seculo, temporibusque ipsis Apostolicis. Adest altare cereis accensis, aurea, gemmataque Cruce præfulgens, velis, mappisque candidissimis coopertum, ornatum etiam à fronte splendidissime. Verbo: eo prorsus ornatum modo atque existit apud nobiles piæque admodum Sanctimoniales, in quarum templo cernitur hæc pictura. Deinde celebrans Sanctus Ioannes Evangelista, qui Sacram Synaxim Virgini porrigit,

git, ornatus adest omnibus indumentis Sacerdotalibus, ne in apice quidem dissimilibus iis quibus modo utimur. Pia sunt hæc, fateor; sed quæ nemo etiam infra mediocritatem sapiens diffitebitur videri admodum imperita. Quotus enim quisque est, qui nesciat indumenta Sacerdotalia; altarium ornatum splendidiorum, aliaque hujusmodi, non fuisse illorum temporum propria, sed longo intervallo post ab Ecclesia Catholica omnino prudenter atque salu-

briter instituta? In his verò elucidandis immorari nolim, ne videar ostentandæ cujusdam non admodum abstrusæ eruditiunculæ, rerumque istiusmodi cognitionis patentiorum campum quæsiuisse. Hoc interim monebo pictorem, ut si fortè hæc depingendi detur occasio, aut necessitas urgeat, consulat viros magis rerum gnaros, quo magis hac ratione possit intendere rerum veritati, aut verosimilitudini.

C A P U T VII.

DE PICTURIS DORMITIONIS, ASSUMPTIONIS, & Coronationis Sacratissimæ Deiparæ.

Nemo est, ut mea fert sententia, vel mediocriter doctus, qui ignoret quàm multa hic dici possent, atque à nobis commemorari de iis agentibus, quæ comprehenduntur in inscriptione capitis. Verum quicumque tandem sit, meminerit nos hic eam non assumpsisse provinciam, ut rerum Ecclesiasticarum nomen usurpare velimus, neque exactioris critices partes consecrari: quin id, quantum fieri potest, potuitque, refugimus, ut (quod inquit Lyricus,) *periculosa plenum opus alicui*. Et sanè cum cuiquamque Catholico ac solidè pio id esse debeat certum atque exploratum, non solum Sacram Deiparam, sive in corpore, sive extra corpus, assumptam fuisse super Angelos, ut loquitur Augustinus Parens, (a) quod spectare ad Fidem Catholicam Catholicorum nullus dubitat: sed etiam assumptam esse in cœlo una cum corpore immaculato sanctissimam animam: Quæ sententia satis videtur esse sensus Catholicæ Ecclesiæ, tametsi res non fuerit expresse definita, ut bene monuit Cardinalis Baronius. (b)

Cum hoc (inquam) certum atque exploratum esse cuique sapienti, non est cur multis immoremur in hujusmodi rebus penitus enucleandis, qui solum sustinemus partes communes faciendi pictores eruditos.

2 Hoc igitur præfacto, pauca admodum sunt, quæ circa hujus Mysticæ

rii picturas & imagines moneamus pictorem. Nam quod Sanctissimæ Deigenitricis dormitionem depingentes, affingant eam jacentem in lecto, circumquaque adstantibus Apostolis: tametsi hoc receptum sit usu frequentissimo, adeò ut non solum id proponatur in tabulis, sed etiam magis ad vivum repræsentetur sculptruræ operâ efformatis majoribus iconibus: ego tamen id nunquam probaverim; neque ut id coloribus quantumcumque scitè dispositis depingant in tabulis, aut linteis, author ero pictoribus eruditis. Non ad hoc moveor, quòd refellere intendam traditionem piam, atque (ut eam vocat Damascenus, *) antiquam, de eo quòd tempore gloriosæ dormitionis (verba ejusdem audis) Beatæ Virginis, universi quidem Sancti Apostoli, qui Orbem terræ ad salutem gentium peragrabant, momento temporis in sublime elati, convenerint Jerusalem, &c. Neque rursus ex eo quòd in hujusmodi pictura pleraque admisceantur ab imperitis, quæ nemo sanæ mentis probaverit, qualia sunt D. Petrus paxillo, aut instrumento illo quod vulgo appellamus *byssopo* benedicta aqua) quam alius nimis Gentilitatem spirans *Lustralem* appellaret) intincto, lectulum Immaculatæ Virginis irrorans; duo alii Apostoli è libro aperto preces effundentes, eo prorsus modo quo nunc morienti persolvitur officium illud quod vocamus *Commendationem animæ*, aliaque similia.

De Non

(a) Div. Aug. ser. 35. de Sanctis.

(b) In not. ad Martyr. die 15. Aug. Vide etiam Sixtum Senens. in Biblioth. l. 2. p. mihi 86. &c.

* Damasc. Orat. de Dormit. Deip. ad fin.

3 Non, inquam, ob hæc moveor ad hoc, ut quantum in me est, picturam illam Sacratissimæ Virginis, mortem pretiosissimam jamjam obituræ, atque ob id in lectulo decumbentis, amoliri satagam. Sed ob quæ tandem? inquis. Paucis absolvam. Supponit hæc pingendi ratio (nolo enim vocare sententiam) vulgare opinamentum, seu, ut brevius dicam, sequitur imaginationem cæco impetu, quæ concipit, nullo habito rei examine, Sacratissimam Deiparam, aut morbo aliquo, aut senectute (quæ morbus ipsa est) absumptam, vitam mortalem reliquisse. Atqui hoc ego, falsum existimo. Neque primus id sentio: senserunt id ante me magni nominis Theologi, pro quibus omnibus videri pro nunc potest Eximius Doctor, (c) sequitur Damascenum, aliosque. Inò non vi morbi, sed amoris (qui languor etiam est, juxta illud, *Quia amore languo*) & ardentissimi cujusdam desiderii, intensissimæque contemplationis obivisse, sat est probabile. Quo posito, satius esset, ut flexis in terrâ genibus, fixis in cælo oculis, passisque manibus, quàm ut ægotantis in modum, jacentis in lectulo, pingeretur. Neque rursus cogitatus hic noster ut habeatur exoptamus. Pius atque eruditus Theologus de re hac ipsa sermonem instituens, (d) *Tam fuit, inquit, Beatissima Virgo à dolore carnis extranea, quàm à corruptione fuerat aliena. Crediderim eam non decubuisse lecto more agrotantium, & qui morbo pressi claudunt hanc vitam (cum venia pictorum & sculptorum) cum neque infirmitate vexata credi potius debeat, neque debilitate prostrata; sed flexis reverenter genibus, & sublati in cælum manibus inter orandum acceptissimum Deo spiritum commendasse: quemadmodum Paulum primum Eremitam obiisse tradit Hieronymus.*

(c) Suar.
t. 2. in 3. p.
q. 37. art.
4. disp. 2.
sect. 1.
dub. 1.

(d) Iodocus Clithoveus de Assumptione Mariæ c. 6. quod probat Molan l. 3. c. 32.

4 Tradita in manus Filii purissima atque innocentissima animâ, certum est, & uniformi consensu receptum, elatum corpus ejus Apostolorum manibus, conditumque in sepulcro puris linteis (ut moris erat) involutum, & juxta illud eisdem Apostolos totos tres dies perteverasse, cœlestem quamdam harmoniam & percipientes auribus, & eidem animis ineffabiliter intentos, referunt Auctores nonnulli, qui videri pot-

runt allegati à Pictore, quem sæpius laudamus, erudito. (e) At post diem tertium revixisse per virtutem Dei: atque ita vira redditam, assumptam esse super cœlos, Angelorumque etiam choros; veritas est, cui refragari licebit nemini, cui pius atque sobrie sapiens audire per totam Ecclesiam fuerit cordi. Depingi ergo (ut jam rem nostram agamus) triumphus hic Virgineus eo modo posset, quo jam pinxerunt aliqui, qui sic habet: Sacratissima Dei Mater & Virgo pretiosis exornata vestibus, valdeque decora atque pulchra (neque enim ullo modo describi debet anili, aut senili forma, quæ præterquamquod Virgo semper mansit intacta, gloriæ dotibus jam erat donata splendideque dives) humero innixa dilecti Filii, juxta illud quod habetur in Canticis: *Quæ est ista quæ ascendit de deserto, delicis affluens innixa super dilectum suum?* Turbâ Angelorum hinc inde septa ad cœlorum culmina tendens. Sed quia communius est, magisque receptum, ut sola depingatur nisu & manibus Angelorum subvecta, tamen hiis non egeret gloriosum & mirabili agilitate præditum corpus, hoc modo etiam æquum est ut depingatur: imò magis populari pietate conforme. In cœlos autem assumpta depingi solet (neque id immerito) modestè pulcherrima, junctis ante pectus manibus, de manibus Patris, Filiique sui coronam auream in capite fulcipiens, quos desuper irradiat sub consueta forma columbæ Spiritus ille Divinus, de quo dictum fuerat eidem ab Angelo: *Spiritus Sanctus superveniet in te, & virtus Altissimi obumbrabit tibi.* Atque hoc quidem modo in cœlos recepta atque assumpta, assistens quandoque pingitur prope thronum Dei: nempe ea, quæ, ut Gregorius ait, sive primus, sive quisquis fuerit Commentariorum Author in libros Regum; ut ad conceptionem Verbi pertingeret, meritorum verticem supra omnes Angelorum Choros usque ad solium Deitatis erexit: Et qua adjutricem ferente manum, hæc de Pictoris atque imaginibus ejus ad in libello finem imponimus.

(e) Pacc.
Pag. 547.

LIBER QUINTUS.

DE PICTURIS ATQUE IMAGINIBUS SANCTORUM, quorum festiuitates incidunt intra primum Anni spatium trimestre.

CAPUT I.

CIRCA SANCTORUM IMAGINES MONITA QUÆdam, enarrata communius & ingenere.

Evenimus jam ad partentio-rem nonnihil campum, in quo magna saltem ex parte res erit, non tam ex sacris literis, Canonicisvè scriptis, sed ex Ecclesiasticis Historiis, probatis tamen & consensione communi receptis, desumenda. Atque hoc ipsum notandum aduerto. Alias enim historias obscuras, & à parum laudatis Authoribus traditas, quas ipsis zelo quodam (quod fateor) Christianæ pietatis, sed non secundum scientiam, quod ait Apostolus, procedente, confinxerintne, an seriò scripserint, dicere non ausim: nihil morabor. Neque aliud in hoc præstiturum me arbitror, quàm quod jam scriptis gravissimis præstitit magni & semper commendati nominis Theologus, (a) cujus auctoritati rationumque ponderi, si voluissent advertere animum, non Pictores tantum, sed Scriptores haud pauci; profecto cautiores evassissent, ne persæpe lectoribus obtruderentur apocrypha pro certis, atque (ut simplicius dicam) pro veris falsa. Neque quòd hoc admoneam, eò dixerim, ut velim tantam in me provinciam suscipere, qualis esset hujusmodi narratiunculas refutandi. Nonnumquam, si id necessitas exposcat, brevius exequar: alias tacuisse satis erit. Sed jam ad rem ut nos accingamus oportet. Et quidem cum supra quod ad id institutum spectat, non admodum pauca dixerimus; ea hic rursus repetere atque inculcare non est animus, sed tantum annotare quæ admonitione digniora videbuntur. Atque hac quidem de causa ni-

hil hic speciatim dicemus de honestate, quæ servanda semper est in depingendis Divorum corporum Imaginibus: satis superque esse censentes quæ supra attigimus, & in quibus paulo fufius fuimus immorati, quæ recolere pium & eruditum lectorem operæpretium esse judicamus. Porro in Sanctorum Sanctarumque, quemadmodum & in aliis imaginibus, tria potissimum spectari debent & attendi. Primum conformatio vultus, lineamentorum oris, stature, aliorumque similium accidentium, quantum permittatur industriæ ac diligentie cum ipsis prototypis. Secundum, vestium & ornamentorum corporis, aut veritas, aut verosimilitudo magis consentanea rationi. Tertium denique, ætas, proindeque corporis habitudo, in qua effigiantur, aut effigiari describique intenduntur. Sanè verò quod ad primum attinet, aptandum esset, ut sicut nonnullorum ex Divis, qui postremis vixere temporibus, expressæ adhuc, & magis ad vivum depictæ icones supersunt atque imagines; ita veterum etiam, & quorum jam, ut ita dixerim, forma recessit, imagines etiam extarent: habent enim semper nescio quid majoris ponderis ac momenti ad afficiendos animos, imagines eorum, quos honore prosequimur ac reverentia, cum censentur paulò accuratius ad vivum expressæ. Quin ad hoc illustrandum confirmandumque opus fuerit vulgarem hic, imò trivialem etiam eruditionem congerere: quotus enim quisque est qui nesciat hac ipsa de causa consuevisse veteres majorum suorum imagines in domorum suarum atris conservare, ostentare-

b) Melch. Can. de loc. Theologicis lib. 11. per totum

que quam diligentissimè? Et quamquam ipsos à majorum virtute longe dissimillimos, esse solitos ostendere in imaginibus, quantum diligentia potuit simillimis avos & proavos, & ut inquit Satyricus,

Fumosos equitum cum Dictatore magistras.

Imò ex abusu hujus consuetudinis, quæ alioqui toleranda videri posset atque pia præcis illis temporibus traxisse originem tam grande malum, quale est idololatria, docet nos Author libri Sapientiæ verbis illis: (b) *Acerbo luctu dolens pater, cito sibi rapti filii fecit imaginem: & illum qui tum quasi homo mortuus fuerat, nunc tamquam deum colere cepit, & constitui inter servos suos sacra & sacrificia, &c.* Tam verum est, tamque usu comprobatum, ut eorum imagines, quos vel amore vel honore prosequimur, maximè cum ad vivum referuntur expressæ, humanos animos majorem in modum afficiant. Quin (quandoquidem huc prolapsi sumus) moris fuisse apud veteres, non solum parentes & liberos, aliosve homines, sed bestias etiam irrationabiles, hoc eodem desiderio ad vivum curare depingere. Meminit hujus elegantissimè Hispanus poeta, qui de catella quadam loquutus, scitissimo Epigrammate ac venustissimo ita habet.

*Hanc ne lux rapiat suprema totam
Picta Publius exprimit tabella,
In qua tam similem videbis Issam,
Ut sit tam similis sibi nec ipsa.
Issam denique pone cum tabella:
Aut utramque putabis esse veram,
Aut utramque putabis esse pictam.*

Sed nos regrediamur ad institutum iter. Optandum, inquam, esset Christiano populo, ut verè Sanctorum, Sanctarumque veterum superessent effigies atque imagines. Sed non statim quidquid optandum est sperari bono jure potest. Quo fit, ut quantum ad præsentem rem attinet, pictores in exprimendis divorum imaginibus, aut nihil de veritate cogitent, aut (quod sæpius fit) miris modis easdem deforment, etiam in iis, in quibus adhiberi potuit diligentia accuratior, ut suis fortasse locis sumus dicturi: non tamen idcirco

despondendus est omnino animus erudito pictori, quominus investiget, quantum fieri poterit, remedia huic malo medendo opportuna. In primis enim Sanctorum qui vixerunt his postremis seculis, non rarò occurrunt effigies satis ad vivum expressæ, quæ diligenti atque studioso possint esse subsidio. Etsi enim (ut fermè fit) ab aliis ad alios derivatæ, haud parum nativæ proprietatis amiserint, deservire tamen utcumque potuerunt, ne omnino discedatur à vero, & obtrudatur (quod proverbio dicitur) pro ovo castanea. In Divis verò magis veteribus, & quorum jam vix, aut ne vix quidem imagines supersunt, major occurrit scopulus. Sed is quidem vitandus, aut superandus erit studioso pictori. Principio enim teurusus est, & quidem neque improbabilis, neque prorsus fallax, ad eos qui eorundem Divorum vitas accuratius conati sunt scribere, qui sanè plures, etsi non omnes, hoc etiam munus in se susceperunt, ut scilicet posteritati describerent Divi sive Sancti, cujus res præclare gestas enarraverant, qualis etiam fuerit, quod ad corporeum habitum spectat, vultus symmetriam, orisque lineamenta scriptis suis tradere. Quod exemplis confirmari poterat, si non essent passim tam plura multa. Deinde ex ipsius vitæ serie non nihil elucet, quæ facie, quovè oris temperamento describendus sit non omnino inconcinne Sanctorum quilibet. Qui enim dediti fuerunt vitæ austeriori, assiduæque jejuniis, ineptum esset ut vegeti, genisque succi & ruboris pleni, quemadmodum etiam qui id exigente vocatione sua, majorique Dei gloria, minusque asperam minusque austeram deguere vitam, minus esset commodum, & veritati consentaneum, ut describerentur prorsus macilenti, inculti atque horridi, non fecus ac si fuissent Nitriæ & Thebaidæ solitudinibus assueti. Rursus uniuscujusque genius atque indoles non omnino postremum in hac parte conjiciendi locum suppeditat. Quos enim admodum lenes mansuetosque atque affabiles fuisse constat, dubitabit nemo quin depingendi sint hilari plerumque vultu, exporrecta fronte, oculisque intra modestiæ limen compositis alacris: Qui verò severiores ingenio naturaque fuerunt, nihil in hoc ob-

sistente gratia, quæ non sivev natu-
ram evertere, sed perficere; aliis non-
nihil discrepantibus modis, veniunt
oculis obijciendi: quod & de aliis
animi dotibus intelligi non erit ad-
modum difficile. Denique in iis qui
scripta sua posteris tradita relique-
runt, patentior, quantum ego exi-
stimo, via est ad conjiciendum oris
vultusque gestum, atque habitum,
Nam præterquamquod scripta ipsa
effigierum & imaginum quodammo-
do retinent vicem, ut propterea poë-
ta omnium ingeniosissimus scite scri-
pserit ad amicum, qui illius imagi-
nem gestabat in annulo sculptam,

*Grata tua est pietas: sed carmina major
imago*

Sunt mea.

Præter hoc, inquam, quotusquisque
est qui Sanctorum Patrum atque Do-
ctorum legerit scripta, qui ex illis ip-
sis eorum quodammodo vultus non
pessimus cõjector æstimaverit? proin-
deque, qui etiam (si idem pictor exi-
steret) non depingeret Augustinum
Parentem, gravi quidem, sed exser-
ta fronte, acuto naso, vivacibusque
supra modum oculis? Hieronymum
etiam sub forma & figura adusti, ru-
gosi, imò etiam nonnihil morosi ac
superciliofi senis, inculta & negle-
cta barba, manibusque præ rigore se-
nioque arentibus, qualem se ipse ali-
cubi describit? Ambrosium denique,
Gregoriumque illum vultu, decore
quodam, ac majestate pleno, sed mi-
nus inculto; hunc verò piis, & ple-
rumque tristibus cogitationibus in-
tentum, pallente ore macilentoque
non excuderet? Fatemur hæc omnia
topica esse, sed in re hac qui mode-
ste sapiat, contentus esse debet ve-
rosimilibus. Et hæc quidem quantum
attinet ad primum eorum quæ supra
notavimus, dicta suffecerint: nam ce-
tera, quæ certè pluscula dici pos-
sent, ipse per se eruditus pictor cog-
nosceret.

2 Quod ad secundum spectat, ma-
jor est (quod fatemur ultro) varietas
rerum, quam nisi sat excultus arti-
fex non adverterit, immane est quan-
tum offendet intuentium oculos: ves-
tes nimirum dico, atque ornamenta
corporum. Nam cum Sancti ipsi, &
in valde dissitis regionibus, & in mul-
tum diversis seculis floruerint, inep-

tum esset (ne quid dicam gravius) ut
iidem habitus vestimenta que omni-
bus nullo delectu habito tribueren-
tur. Quo loco laudandus mihi venit
D. Antonius Palomino de Velasco,
amicus meus, qui cum Ecclesiæ, tem-
ploque Cordubensi duos eximia lau-
de dignissimos juvenes, ambos ejus-
dem Ecclesiæ tutelares, ambosque
Christi Martyres invictissimos, San-
ctum scilicet Asciscum, Sanctum-
que Pelagium jussus esset depingere,
curavit solerter ac diligenter, ut prio-
rem quidem lorica, Romanoque mi-
litis habitu; posteriorem verò Ara-
bico, aut Mauritano cultu ornaret
ac describeret. Quod quidem alter
minus diligens neglexisset: aut utrum-
que decorasset Arabico illo paluda-
mento, quod *Atquizel* ipsi Arabes
vocant; aut, quod magis verum exi-
stimo, utrumque loricatedum, coliga-
tumque descripsisset: ut omnia hoc
pacto essent ridicula. Verum cum
Sancti ipsi depingendi in varias clas-
ses distribuantur, operepretium me
facturum arbitror, si (quod ad præ-
sens institutum attinet) paucula de
unaquaque præmoneam.

3 Quod ad Patriarchas attinet &
Prophetas, modestia & gravitate qua
solet improbat Pictores gravissimi &
integerrimi judicii Auctor, (c) quod
Patriarchas Prophetasque depingant
non secus quàm eo modo quo apud
Europæos visuntur aliquando Turcæ
atque Armeni: cum tamen simplici-
ori habitu (ut ipse Auctor eruditus exi-
stimat) vestiti fuerint veteres illi Pro-
pheta & Patriarchæ, quod ex locis ali-
quot Scripturæ probare atque evin-
cere, quamquam obiter, pergat. Sed
quid esset dicturus, si in magni alio-
qui artificis (d) incidisset imagines, in
quibus David, Rex idem & Prophe-
ta, depingitur eo prorsus modo quo
aliquis ex Germanis Cæsaribus, ad
eamdemque formam ejus ablici, cur-
tis palliolis longisque tibialibus, imò
& feminalibus obtekti: milleque aliis
hujusmodi ineptiis, non tam ornati,
quàm deformati repræsentantur. Ve-
rum hæc est ea pictoribus æqua, vel
iniqua potestas, quæ qui non abuti-
tur, parum sibi videretur sapere.

4 De Apostolorum vestibus &
ornatu, aut potius paupere & sim-
plicissimo cultu, nonnulla superius,
quæ magis probabilia visa fuerunt, di-
xisse sufficient: quanvis ingenue fa-
tear

(c) Fleur.
de Mori-
bus vete-
rù Israe-
litar.

d) Albert.
Durerus.

tear plura fortasse esse etiam quæ me latent, quæ si perspecta haberem, non modicam lucem essent allatura huic rei illustrandæ, ac magis disertè proponendæ. Quod ad Sanctos Martyres spectat, cum proponuntur ipsa tormenta perferentes, nudi, ut ratio postulat, depinguntur. Circa quod superius etiam annotavimus quæ magis visa sunt opportuna. Et hoc quidem dictum volo quod ad corpora attingit Sanctorum Martyrum tormenta perferentium: nam quod spectat ad ornatum & satellitium, cujusmodi expressio videtur in tabulis similibus, omnino digniora ne prætereatur, fidem quandoque superant non fat eruditorum artificium commenta. Unum hic attingam, de quo non impertinè dici posset illud Poëtæ:

— *Hinc crimine ab uno
Disce omnes.*

In tabula bene alioqui concinna & eleganti, in quâ descripta est Sancti Laurentii Martyris passio atque victoria, vidi egomet Centurionem quemdam, qui ceteris militibus imperitaret, qui jam disilisset ab equo, ornatu magis nostro & usitato simili quàm Romano. Sed non in hoc resistit. Audi lector *facinus majoris abolla*. Equus ipse, quem freno tenet juvenis famulus, instratus est, non ephippio Romanis consueto, sed sella profus eadem, cujus hodie est usus frequentissimus viris militariibus. Sed quid pluribus? Ab anteriore parte sellæ suis in burfis, aut capsis (quibus enim nominibus appellamus res, quibus penitus caruit Romana Respublica, adeoque eloquio?) collocati erant manuales illi parvi sclopeti, quos hodie *Pistolas* nominamus; ut planè qui talem spectaret tabulam, celerius moveretur ad risus hujusmodi equi ornatu, quàm commoveretur constantiâ & passione Laurentii. Verum hæc cursim & perstrictim. Pergamus ad alia. Cum describuntur ipsa tormenta, operæpretium esset habere perspecta, qualia, aut cujusmodi formæ fuerint martyrii instrumenta: cujusmodi fuerunt flagra, pectines, ungulæ, laminæque sæpius candentes, nudis & tantum patientia armatis lateribus admotæ. Rursus quâ forma, quavè figura essent catasta, equuleus, trocleæ, qui-

bus plerumque distendebantur coram Martyrum, in tantum, ut solerentur sapius ipsæ compages. Quæ omnia quia solerti examine & tradidit, & spectanda proposuit eruditus Italus eques, (e) ad eum libellum lectorem remittimus: quandoquidem non omnia ad minutias usque profectui possumus.

(e) Hieronymus. Magius de Equuleo per tot.

5 Cum verò iidem Sancti Martyres exprimentur corolla redimiti, palmamque manu præferentes, spectari oporteret, uniuscujusque ratio, vitæque status: quod si qua par est diligentia Pictores adverterent, multa vitarentur incommoda, & non exhiberetur spectandus Medicus, qualis fuit S. Pantaleon, habitu indutus Militari: aut Milites, cujusmodi certè fuerunt Hemetherius Celedoniusque, tunicati atque palliati; ad eum fere modum quo depingendus esset Græcus philosophus. At minutiora, inquis, sunt hæc. Ego verò secus opinor: neque enim adeo minuta sunt ut fugiant oculorum aciem eorum qui vel mediocriter fuerint docti. Sed esto. Aliis, & quidem pluribus, minuta quantumlibet videantur; non tamen videri debent pictori erudito, qui non secus atque Orator perspecta habere debet ea omnia, de quibus dicat ita ipse, quæ oculis tradat spectantium. Alioquin quid illi eveniturum est, nisi illud quod de malo Pictore, & de indocto poëta cecinit Horatius, ut scilicet uterque eorum, vel uterlibet,

Delphinum silvis appingat, fluctibus aprum.

sed nos manum de tabula.

6 Frequentius nihil est quàm Sanctos Præsules Ecclesiæ, sive Martyres fuerint, sive non, depingere habitu atque ornatu Pontificali, jam in Ecclesia solemniter recepto: nimirum cum illa subtiliori tunica lineæ, quam Albam vocamus, Cappapluviali, baculo, mitraque utrimque accuminata; aliisque, siquæ sunt hujusmodi. Et hoc, sive describantur orantes, aut scribentes domi, sive etiam Christum confitentes coram iudicibus tyrannis. Hoc autem mirum est, si non videtur ineptum, etiam ipsis qui talibus delectantur: In primis enim ornamenta hæc Pontificalia & diversa fuerunt apud Occidentis Epif-

Episcopos, & apud Præsules Orientales: quod nemo est qui nesciat, si tamen inspexerit Græcorum, & aliorum Orientalium Sanctorum Episcoporum imagines depictas, ut saltem una Sancti Episcopi Nicolai Miræ olim Episcopi documento est, aliquæ permultæ: de quibus consulendus erit multæ pietatis atque eruditionis vir Cardinalis Joannes de Bona de Rebus Liturgicis. (f) Deinde: demus ita fuerit omnino similis & uniformis Sanctorum Episcoporum ac Præsulum ornatus, qui in Ecclesia sacra tractabant: numquidnam eodemmet utebantur, dum res privatas agerent, aut ruri vel in domo consisterent? Nemo, iudice me, nisi emota mentis hoc asseveret. Hæc tamen nihilominus parum, vel potius nihil impediunt; remoranturve Pictores minus quàm par erat rerum studiosos atque peritos: adeo ut ipsum D. Petrum Apostolum non semel depinxerint eodem prorsus modo perornatum Pontificalibus illis vestibus, queis Summi Ecclesiæ Præsules in actibus solemnioribus induuntur. Verum hæc ne nimis urgerè videamur, referenda pluribus videbuntur ad Picturas symbolicas: ut scilicet nihil amplius iis denotetur, quam in Beatissimo Apostolo Petro eandem prorsus viguisse potestatem auctoritatemque à Christo traditam, quàm est ea quæ hodie fungitur Benedictus XIII. feliciter regnans, quod est, & esse debet cuique Catholico verissimum.

7 De aliis Sanctis Confessoribus non Pontificibus (sic enim loqui amat stylus Ecclesiasticus) nihil est hic, quod ad rem præsentem attinet, quod specialius occurrat. Nonnulla, si quæ videbuntur, suis quæque locis commodius notabuntur. At quod spectat ad Sanctas Virgines, etiam Martyres, piaculi reus existerem, nisi hic propalam dicerem, quàm mihi displiceat habitus, quò ferè semper à non sat cautis pictoribus describuntur: capillis nempe intortis atque crispatis, facie non modestè decora, sed nimium quandoque & præter sanctitatis pudorisque virginæ modum coruscante: oblongis aureisque syrmatibus vestitas, & quod pudet dicere, mammillis exsertis, ut planè per sæpe tantum absit ut videantur Christiani pudoris ac puritatis exemplaria, ut verè fuerunt, quin potius

objiciantur seriis & castis oculis, ut profani (ne quid asperius dicam) cultus sectatrices vanissimæ. In quæ omnia intentiores esse deberent ii qui pingunt illos Christianæ puritatis atque integritatis sanctiores archetypos.

8 Tandem quod ad postremum attinet eorum quæ supra monuimus, spectanda erit semper ætas illius cuius fit imago: quod quidem aliarum Imaginum artifices sedulo observant, adeo ut familiare sit iisdem post nomen eius cuius imago est, adjicere, *ætatis sue*, exempli causâ, 56. In quo etiam, quod præ oculis haberi debuisset, lapsi sunt (neque id rarò) pictores alioqui præstantissimi. Sin minus, quid aliud est, obsecro, depingere Joannem Baptistam canis aspersum; cum satis constet sex tantum mensibus Christo Domino fuisse majorem, ipsumque præcessisse laureatum triumphali martyrio? Quid Joannem Evangelistam imberbis adolescentuli formâ ætateque, stantem juxta Crucem, cum per illud tempus jam fermè ætatis annum trigessimum attingeret? quid eundem Evangelium scribentem, imò & admirandam illam suam Apocalypsim, ætatis (ut apparet) quæ vix annum trigessimum excederet: cum tamen certo certius sit illam jam senem scripsisse: pervenit enim beatissimus Apostolus ad senium, imò ad postremam (ut Hieronymus ait *) senectutem: adeo ut vix inter discipulorum manus ad Ecclesiam deferretur. Atque ad idem erroris genus attinet senes, aut saltem ætatis multum provecctæ, eos sanctos sanctasve describere, de quibus certa fides est vix egressos esse adolescentiam, ætatemve constantem & virilem: & tamen hoc non rarò cernitur in sacris Imaginibus, ex non adhibita, quæ par erat in his figurandis, pictorum atque artificum advertentia. Hoc unum superest quod moneam: nempe Sanctos omnes depingendos esse irradiatis luce vultibus; & cum iis, aut martyrii, aut muneris insignibus, quæ congruant; ut magis inluentibus innotescant: in quo non tam frequentem advertimus hucusque Pictorum inconsiderantiam.

* D. Hieron. sup. Epist. ad Gal. lib. 3 c. 6.

***

CA3

CAPUT II.

DE PICTURIS SANCTORUM PAULI EREMITÆ,
Antoniique Abbatis.

Ircæ Sanctorum Imagines, quæ magis apta videbuntur certo quodam ordine notaturi, prætulimus illum, quem jam pridem observaverat harum rerum scriptor satis diligens: ut scilicet eorundem solemnitates, prout ab Ecclesia Latina celebrantur, maluerimus percurrere, quàm vel sacrarum Litaniarum ordinem, quem describere intendit, & decreverat, perfecissetque Cardinalis Gabriel Paleotus, si mors piis doctisque conatibus non intercessisset. Verum enim verò cum jam supra non tantum de Christo Domino ejusque Sacratissima Genitrice, sed etiam de Sanctis Angelis annotaverimus quæ omnino habuimus dicenda, solemnitates ad Christum Dominum, Sacramque Deiparam, imò & ad sanctos Angelos spectantes hic non exequemur, contenti ad proprios locos lectores (si qui erunt qui hæc qualiacumque attingere dignentur) remittere. Primus igitur omnium in Januario mense, qui primus etiam mensium est civilis atque Ecclesiasticus, occurrit ter maximus ille Eremitarum Auctor & Magister Paulus, cujus festum ad XV. ejusdem mensis transfertur ab Ecclesia Romana; quod ejus propria dies cum decima coincidit, sed præpedita Epiphaniæ Domini solemnitas.

2 Hunc ego (nam tale aliquid præfari mihi licet) quoties rem mecum seriò reputo, appellare tacitus soleo mortalium omnium felicissimum. Quippe vix ingressus adolescentiæ terminos, urgente primùm persecutione Decii, immanis illius belluæ, qui tot per varias Imperii provincias millia Christianorum exagitavit: dein urgente magis charitate Christi, Deoque liberius studio accensus inserviendi, vastam & inhospitam Ægypti solitudinem decrevit adire, quod & fecit: ubi palma

eidem victum & vestitum præbente, contentusque *dulcis aqua saliente rivo restringere sitim*, annos vixit totos ferè centum, non dicam, à seculi mundique negotiis quamlongissime dissitus (friget enim hoc) sed, quod stupendum est, tam ab omni hominum, non solum contubernio ac consuetudine, sed etiam visu, notitiaque remotus; ut nisi Deus ipse, qui maxima quæque curat in lucem edi, quæ mortalibus esse possint exemplo atque solatio, providisset, ut illum jam nonagenarius inviseret Antonius, nemo adhuc esset, qui vel fuisse unquam, vixisseve talem tantumque virum; vel sciret ipse, vel fando penitus audivisset. Sed ego præclaras viri maximi res gestas describere linquo libenter majoribus ingeniiis.

3 Quod ad ejus spectat imaginem (qui unus scopus est tractationis hujus) pauca hæc subnotare placuit. Vidimus aliquando, & attentius inspeximus illius Imaginem sub forma nimium vetusti & capularis senis; sed tamen dimidio saltem corpore omnino nudi, incana barba, quamquam non adeo proluxa, oblongaque, qualis esse deberet hominis degentis in eremo vastissima; ubi neque tonsoris esset copia, neque novacula. Deinde similia erant planè membra, sed plus fortasse justo valida, neque pillis hirsuta, squaloreve emarcida: sed nonnihil candentia, &, ut ipsi pictores dicere amant, morbida; quod supra me reprehendisse sat memini. Quare displicet, & meritò, hæc Paulum Anachoretam depingendi ratio.

4 Alii per oppositum, vestitum (ut par erat) pinxerunt: sed quali veste? nempe è buxo arbore contexta: quo nihil fieri potuit ineptius. Neque enim buxus arbor est, ex qua quovis modo vestis contexti queat. Quod bene & prudenter (neque enim omnia eorum quos meritò in-

fecta-

sectamur, absurdè dicta sunt, esto fuerint complura) annotavit Erasmus. Sed si Pictores Vitam Pauli à Hieronymo descriptam, quæ in linguis etiam vernaculis omnium teritur manibus, quantumlibet oscitanter perlegissent, agnovissent profectò vestem Pauli, quam ipse suis manibus contexerat, non buxeam fuisse, hoc est è ramis buxi elaboratam, sed ex foliis palmæ, quæ armata etiam diris aculeis, corpus viri Sanctissimi & tegeter simul & pungeret. Vulgata satis hæc sunt omnia, & solis ignota lippis, quod ajunt, & tonsoribus. Quare si illis nonnihil videmur immorari, illud in causa est, quòd vel ex hoc etiam apparatu tam tenui, tamque prope nullo, videatur, & meritò, idem Paulus tunica sua palmari, imò potiore Romanorum Consulum tunicis palmatis omnium quotquot sunt, fueruntvè, mortalium tam pauperrimus quàm felicissimus. Qui plura volet, adeat Vitam ipsius Pauli, quam juxta eleganter atque pie conscriptam Hieronymus Maximus Doctor posteritati tradidit.

5 Nunc ad illius Collegam gradum facimus, Magnum illum verèque præclarum Antonium, quem Ægyptus monstrorum ferax olim protulit: de quo si alius esset instituti nostri labor, tam multa dicenda erant, ut implere possent etiam majores & longissimas paginas: Sed (quod sapius iterare placet) continemus nos intra eam quam suscepimus spartam. Frequentissima est, si qua alia per totam Ecclesiam, Magni Antonii Imago; utpote quæ etiam præforibus domorum, præsertim nobilium, depingi olim maximè consueverit. Eam autem qui volet non inepte describere, me monitore, describet hoc pacto. Grandævus depingetur senex, utpote qui accesserit ad extremam usque senectutem, obieritque ætatis annum quintum supra centesimum, Christique 356. natus 251. ut notavit Card. Baronius: (a) oblonga barba, quamquam non nimium proluxa: hoc enim solemne erat antiquis illis sanctisque Monachis, quorum plurimorum Pater extitit: cano etiam capite, atque ad occipitium saltem fluente capillo: quanvis alii vertice calvo non sine venerandæ dignitatis specie depinxerint. Vestis autem, ex his quæ prolixè observavit in Actis Sanctorum

magni nominis Scriptor P. Joannes Bollandus Soc. Jesu Theologus, (b) non alius pingi debet (neque enim alius fuit) quam tunicà ex ovinis pellicibus, aut caprinis contexta, quam stringat zona pellicea, atque addito cucullo, exterius pallium, quod, ut colligi datur, erat ex rudiori panno contextum; coloris fusci, qualis nativæ lanæ color est. Appingitur etiam in sinistro humero Crucis signum formatum imagine Tau, quod est in omnibus ejus imaginibus frequentissimum: vel quod hoc signo insigniti describantur electi in Ezechielis loco, quem supra retulimus: vel quòd hoc signo detur intelligi Magnum illum Antonium fuisse Ægyptium, apud quos constat Crucem ipsam formam retinuisse literæ T. ut observavit harum rerum nobilis Scriptor.

(c) Baculus item pingendus est in manu: vel quòd is in senem optimè quadret, ut etiam indicavit Hieronymus: vel quòd iis uti solerent Monachi, ut observavit Casianus. (d) An autem pingendus sit omninò nudipes, definire non ausim. Crediderim tamen, propter ardores saltem arenæ telluris Ægyptiæ usum esse sandaliis. Adjici etiam solet, & debet liber in manibus: non quo denotetur Sanctissimum. Senem Doctoris obivisse munus, aut libris conscribendis fuisse unquam intentum, quamquam & disputavit cum Hæreticis atque Philosophis, & scripsisse aut dictavisse potius epistolas, quarum hodie nonnullæ leguntur, satis superque constet: sed quò significetur virum egregium, quamquam ignarum etiam Græcæ linguæ (quod instar est miraculi) Scripturas Sacras ita etiam tenuisse memoriter, earumque interpretationem, etiam rerum, quæ magis viderentur abstrusæ, ita percalluisse, ut vel sapientioribus ipsis stupori fuerit, ut indicat Magnus ille Vir scriptor Sanctus Athanasius.

6 At de aliis, quæ Antonianæ Imagini adjungi solent, congruum est ut admoneatur eruditus pictor. Principiò enim adjici solet in sinistra Divi manu campanula sive tintinabulum, quod non alia ex causâ, quantum mea fert opinio, introductum est, nisi quia Antoniani Monachi eam deferre solerent cum ad colligendam stipem ad sustentationem domus hospitalis, vicòs plateasque

(b) Boll. t. 1. ad diem 19. Jan. pag. 12.

(c) Boll. ubi supra pag. 11. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

(c) J. Mo lan. l. 3. c. 5.

(d) Cas. l. 1. Instit. c. 9.

(a) Bar. in Not. ad ad Martirol. die 17. Jan.

(e) Bollā.
ubi supr.
pag. 178.
S. 3. n. 13.

(f) Molan.
ubi supr.

urbium discurrerent sedulo intenderent. Majus quiddam, atque extra rei ordinem videtur esse porcus imagini Sancti Antonii frequenter adscriptus. Aymarus Scriptor mihi nunquam perlectus, sed quem allegat laudatus Bollandus, (e) *Ad pedes, inquit, beatissimi viri sus depicta, seu porcus effigiatus est: quia etiam in hoc animali per servum suum Deus fecit miracula.* Verum Joannes Molanus istiusmodi rerum diligens scriptor, (f) & quem ad verbum exscribit prefatus Bollandus, *Porcus, inquit, appingitur, ut plebei doceantur, animalia sua ejus intercessione à malo preservari. Nam in hujus beneficii implorationem & protestationem porcus plerisque locis alitur à communitate, quem nominant S. Antonii porcum. Fieri etiam potest, quòd majores nostri dum primam porcum ei potius quam aliud animal appinxerunt, non huc respexerint, sed ad demonum insultus, quos perperisus est. Demones enim per porcos convenienter significantur. Hinc quando Arianorum Ecclesia Roma Catholica consecratione dedicabatur, porcus ex ea exiit, invisibilis quidem, sed qui omnes per quos transit in admirationem commovebat. Quod idcirco, ait Gregorius, divina pietas ostendit, ut cunctis patesceret, quia de loco eodem immundus habitator exiret. Porro sicut majores nostri memorias sanctorum invisentes libenter pro se conferebant parvam Sancti imaginem, sic etiam pro pecoribus suis collo alligandam nolam ex memoria Sancti Antonii conferebant, protestantes hac ratione, quòd meritis Sancti Confessoris petebant, & confidebant animalia sua preservatum iri à peste. Quod indicant carmina Ambrosii Novidii etiam à Romanis observari, Agens enim de porco grunniente, qui Antonio appingitur, subdit:*

— Collo mea concutit ara,
Noscere quo possit ne noceatur, ait.
Æsque meum gestat, baculo quod cernis in isto,
Quodque rogans eger, collaque multa gerunt.

Hæc Molanus docte atque fuse. Quibus cum haberem nihil quod adjicerem, ea potius ad verbum transcribere, quam pro meis obtrudere malui.

7 Eadem tamen cum ita sint, usu-

que communi, non solum pingentium, sed omnium ferè recepta; non defuerunt, imo neque hodie defunt, qui contra opinentur. Itaque afferunt animal illud, quod secus pedes Magni Antonii communiter jam à multa antiquitate depingitur, suum non esse, sed murem Ægyptium, sui parvo, aut porcello perquam similem. Cujusmodi speciei sedulo inspexisse, habuisseque in manibus unum, affirmavit mihi vir & testis omni prorsus exceptione major, & tam doctrinæ excellentia, quam nobilitatis undequaque conspicuus. Atque adpingi hoc animalculum Magno Antonio, non alio fine, causavè, nisi quatenus denoteretur imaginem esse non alius Antonii quam Ægyptii: illius nempe, qui cognomine Magnus non Ægypto toti clarus extitit, sed universo propemodum mundo. Ego verò qui à receptis moribus sensibusque probabilibus non facile dimoveri patior, quamquam hoc ob reconditoris doctrinæ vestigium omnino præterire nec volui nec debui; tamen dictis à supra laudatis adhaerescō, & Divi Antonii Magni iconibus adungi suum assero: cum propter alias causas, tum etiam propterea quòd Divus ille piè credatur, etiam irrationabilium animalium, malorum depulsor: ut planè quisque fidelium illum invocans dicere jure merito possit: *Rerum tutela mearum.*

8 Adjicitur etiam ignis imagini Magni Parentis. Quod etiam fit duplicem ob causam: vel quia piè valde creditur iis qui fuerint ipsi devoti atque addicti patrocinium ferre adversus ignem infernalem; quod sentire videtur gravis semper ponderis & judicii Author D. Thomas (g) vel quia vindex multumque potens existat adversus tam grande malum, quale est domorum incendium: vel quia denique unicus habetur & colitur patronus adversus morbum illum teterrimum, quem Sacrum appellarunt Medici, & qui hodie ignis S. Antonii vulgo audit: qui si semel serpat, ita membra exedit aduritque, ut nisi abscindantur (si id fieri poterit) homo absque ullo medicinae subsidio, veluti igne crematus, intereat. Quo morbo etiam legitur Divum ipsum puniisse non semel ipsius imaginis violatores sacrilegos, ut multis comprobatur exemplis memoratus cum laudat

(g) D. Th.
in 4. dist.
49.

de Bollandus; quæ hic inferere, aliena res videtur ab instituto.

9 Vexatum eundem Divum multis, mirisque cacodæmonum insultibus, nemo est qui nesciat; imo & plures ex pictoribus consuevere depingere: incaute tamen (ne quid dicam gravius) eorum non pauci, qui non contenti describere multigenas formas, varias, monstrosasque dæmonum figuras, addere etiam conati sunt obscena quæque, quæ non oculi tantum, sed piæ etiam aures audire non ausint. Imprudenter hoc, inquam: Cavere enim debet cordatus & eruditus pictor, ne dum spirituales Sanctorum nititur depingere victorias, occasio detur debilibus, si victi non ruant, saltem tentationes ipsi experiantur, aut in eas incurrant. Quo circa refert laudatus in hoc opere à nobis Pictor rem veram, (h) quandoquidem ipse seriò affirmat,

sed propemodum incredibilem. Ait itaque vidisse picturam coloribus expressam desumptam ex icone magni & præclari nominis artificis, * in qua describitur Sanctus jam grandævus senex sed omninò nudus cœlum suspiciens, Christumque sibi apparentem, quamquam non decoro & convenienti habitu adornatum, veluti alloquens; quatuor ornabatur picturâ dæmonum penicillo redditis imaginibus. Sed bone Deus! qualibus? Depicti erant sub mulierum forma, sed quæ se vestibus expoliavissent, & prope sanctum ipsum caput apri, prelatorii globuli, tintinnabulum, baculus, & omnium magis longe ridiculum, pileus ad pedes, illis persimilis, quibus hodie utuntur Presbyteri Clerici. Tantum enim audere potest aut rerum inscitia, aut sibi relicta phantasia,

* Jacobi Tintoretii an. 1582.

(h) Pacc. p. 572.

C A P U T III.

DE IMAGINIBUS SANCTORUM SEBASTIANI, Agnetis, Vincentii, & Anastasii.

Non fert animus divagari per omnes quorumcumque Sanctorum Imagines: quis enim Hercules tantum onus in se susciperet? propositum nobis est dicere de his, quorum solemnitates habentur in Ecclesiæ fastis, aut, ut magis ad rem loquamur, Martyrologio: imò ne de his quidem omnibus, verum de illis dumtaxat quorum imagines sapius & magis apud nos frequentes reperiuntur: quod si ingruat necessitas Pictori, ut alias non ita consuetas depingat, quis poterit iudicio suo uti, modo non disideat à regulis, quas hic ex supradictis desumere poterit. Occurrit igitur primò Sanctus atque Inclytus Martyr Sebastianus, cujus imagines conspiciuntur passim jam à temporibus vetustis. Depingi hic solet sagittis transfixus, ligatusque ad palmum (nam sine illis depingi illæsus & integer, error visus est Italo subacti iudicii, (a) qui vidisse innuit tale quippiam) ætate juvenis nimium

quandoque pexulus atque formosulus. De hoc postremo jam supra nihil attigimus. * Verum quod ad ætatem spectat, error est ut depingatur juvenis: quandoquidem tempore quo sagittas pro Christo pertulit, non juvenis erat, sed vir, & quidem, ut graves Authores autumant, quadragenarius; quippe dux primæ Cohortis, ut ego existimo, Prætorianæ: quod munus dari à Principibus disciplinæ Militaris studiosis, qualis erat certè Diocletianus, minoribus non consueverat. Sed legatur de re hac iudicium censuraque Cardinalis Baronii: (b) *Egregium, inquit, Sancti Martyris monumentum, veneranda ejus imago opere musivo expressa, atque hætenus integra extat in titulo Eudoxiæ ad Vincula S. Petri, senili aspectu, & barba: quod pictores admoneat, qui cum juvenem palo alligatum perperam pingunt. Hucusque Cardinalis doctissimus: quamquam non per omnia mihi placeat, quod doceat, non virili, sed plane senili ætate Sebastianum debere depingi; per id enim ætatis*

* Lib. 22

(b) Baron in Notis ad Martyrolog. die 20. Jan.

(a) Andr. Gillius Dialogo Ital. della Pittura 2. f. 83. p. 2.

(b) Baronii

Ec 2 non

non jam Romano more & legibus militaret, sed potius computatus inter emeritos, vacationem obtinisset muneris. Verosimilius igitur est, non adhuc senem, sed integrè & maturè virum extitisse, cum martyrium pertulit: in quo etiam haud contemnendos Authores sequimur. Sed de sagittis ipsis mihi olim etiam infedit scrupulus, quod nempe depingantur non altum infligentes vulnus, sed vix magis quam summam perstringentes cutem: quod etiam vel ipsis spectatoribus apparebit inverosimile.

2 Depingi etiam solet in genibus beatæ feminæ Irenes: quæ cum ad ejus corpus clam sepeliendum adventavisset, quod mortuum jam in illo supplicio crederet, cum adhuc vivum reperisset, domum, quoquo modo potuit, asportavit, curavitque, ac sanitati restituit, quam magis potuit sedulò ac diligentissimè. Inepta hæc, quamquam profecta à magnis artificibus, pictura, & cordatori judicio non admodum congruens. Satius, magna saltem ex parte, & opportunius mihi videtur imago illa, quam se peregrisse narrat sæpè laudatus Pictor, ut scilicet depingatur decumbens in lectulo, & prope illum sagittarum fax, earum quæ à corpore Martyris indicantur avulsæ, non sine sanguine, stragisque notis evidentissimis. Hac enim ratione vitatur quæcumque est incommodi, in eo quod describatur viri corpus Martyris contrectatum manibus feminæ, quantumlibet piæ atque sanctissimæ. Alia verò, quæ de eodem Martyre, Christi que strenuo athleta à pluribus commemorantur, omittimus, quod proprius ad Picturam non spectent. Itaque à viro fortissimo gradum facimus ad feminam haud minus fortem.

3 Agnes, sive potius Hagne, nemo est qui nesciat idem Latine significare quam *Casta*: quò illud spectat elogium, quod expressit Ambrosius more suo, his verbis: (c) *Sed quid dignum ea loqui possumus, cuius ne nomen quidem vacuum laudis est? quæ enim casta suo ipsis nomine audiebat, sub ipso nomine proferebat laudem atque elogium.* Quod idem diserte magis, clariusque expressit Augustinus. (d) *Virgo, inquit, quæ vocabatur, erat: Agnes Latine Agnam significat, Græcè castam.* De hujus igitur imaginibus (nam quod ad

ejus gesta attinet, immensa sunt etiam Sanctorum Patrum encomia, pauca hæc, de quibus moneamus pictores, sese offerunt. Depingi solet puellari etate; quod rectissimè: Nam terdecimo ipso suæ ætatulæ anno, mortem perdidit, & vitam invenit, ut in ejus canitur officio, quod elegantè etiam expressit Ambrosius, id inhuens fama communi esse receptum. *Hæc, inquit ille, tredecim annorum martyrium fecisse traditur. Quo detestabilior crudelitas, quæ nec minus ætate pepercit etati? imo magna vis fidei, quæ etiam ab illa testimonium invenit etate. Fuitne in illo corpusculo vulnere locus? & quæ non habuit quæ ferrum reciperet, habuit quo ferram vinceret.* Atque infra, nonnullis interpositis: *Stupere universi, quòd jam divinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per etatem esse non posset.* Elegantissime! sed fortasse non ad eò omnibus verborum patet elegantia. Martyr idem est atque testis: quo in munere ætas exigitur, & plerumque quæ tam tenellam superet: rerum suarum arbitrium non conceditur, etiam viris constitutis in tenera, imò & longe proveciore etate. Ex quibus expensis pensitatus, elegantia & concinnitas elucescit Ambrosii, & qua ratione dixerit stupuisse universos, quòd jam divinitatis testis existeret, quæ adhuc arbitra sui per etatem esse non posset. Atque hæc de etate Virginis, quæ non parum ad ejus imaginem conferunt.

4 Pingitur deinde induta tunica, aureis floribus intertexta. Quod probari etiam debet. (e) Allusio enim evidens est ad id quod in ejus Actis refertur, & canitur in ejus officio, dixisse nempe illam amatori juveni de sponso suo Christo loquentem: *Induit me cyclade auro texta, & immensis monilibus ornavit me.* Quæ licet ad altiores sensus referantur, & spirituales divitias; locum tamen dant non ineptum, ut ita ornata virgo castissima depingatur. Sed, quantum ego judico, melius & magis ad historiam fidem pingeretur, si proponeretur induta tunica mirum in modum aptata corpusculo, sed tota candida instar nivis. (f) Legitur enim, quòd cum nuda, & solum obtecta capillis longè profluentibus collocata esset in turpi prostibulo, preces ad Deum fuderit, quibus presidium in discrimine tanto miro modo obtinuit. Sed

(c) D. Ambr. de Virg. lib. 1.

(d) Aug. l. 131. de diversis.

(e) Apud Bolland. die 21. Jan. pag. 3, 1.

(f) Bolland. ubi supr. pag. 352.

legantur ejus Acta: *Cum se in orationem Domino prostravisset, apparuit ante oculos ejus stola candidissima. Et apprehendens eam, induit se, & dixit: Gratias tibi ago Domine Iesu Christe, qui me in numero ancillarum tuarum computans, vestem hanc mihi largiri precepisti. Ita namque ad mensuram corpusculi eius aptum erat indumentum, & ita nimio candore conspicuum, ut nullus dubitaret hoc non nisi Angelicis manibus preparatum.* Quæ nostrum hoc monitum plurimum confirmant. Pingitur præterea accenso rogo, igni ipsi superstanti; & hoc etiam rectè nam & legitur in ejus Actis, & canitur in ejus solemnibus. Quod verò depingatur agnum complectens: hoc vel ad eius refertur nomen, quod supra diximus: vel communiori significatu eò refertur, quòd fuerit purissima virgo, de earum nempe numero quæ sequuntur Agnum quocumque ierit: vel fortassis (quod ego magis probaverim) ad utrumque.

Si verò depingatur ejus passio, qua martyrium constanter finiit, depingenda fortasse videretur transfixa gladio per ipsum guttur: hoc enim habent ejus Acta, de quibus præmissa descripsimus illis verbis: *Aspasius urbis Romæ Vicarius, populi seditio-nem non ferens, in guttur ejus gladium mergi precepit. Atque hoc exitu roseo sui sanguinis rubore perfusam, Christus sibi sponsam & Martyrem consecravit.* Ego verò si Pictor essem, aut qui plane esse volet pictoris eruditi consultor, non ita depingerem, neque consulerem depingi sacra: hujus virginis martyrium. Moveor ad hoc Ambrosii verbis in opere indubitanter suo, * quæ nemo est qui non legerit, quibus ita loquitur: *Quanto terrore egit carnifex ut timeretur! quanto blanditiis ut suaderet! quantum vota, ut sibi ad nuptias perveniret! At illa; Et hæc, inquit, Sponsi injuria est expectare placituram, qui me sibi prior elegit accipiet. Quid percussor moraris? Pereat corpus, quod amari potest oculis quibus nolo.* Subjungitque mox: *Stetit, oravit, cervicem inflexit. Cerneres trepidare carnificem, quasi ipse addictus fuisset: pallere ora alieno timentis periculo, cum puella non timeret suo.* Hæc Ambrosius. Quibus luce clarius ostendit Agnetem, non transfixo gutture exuisse mortalitatem,

sed decollatione, abscissione que capitis, ut ex illis constat, *Stetit, oravit, cervicem inflexit.* Quod verò inquit, stetit, non verò humi procubuisse, ut moris erat capite plectendis; eò dicit, ut magis exaggeret puellæ parvitatem corpusculi: ut scilicet satis fuerit homini valido, quin ipsa procumberet in genua, ut caput tenerum atque virgineum amputaretur stanti. Sed jam de tenera Virginecula redeamus ad viros.

6 Vir quidem, isque insignis meriti ac virtutis extitit D. Vincentius Martyr Hispanus & Celtiber, non Hispanorum tantum, sed & omnium quorumcumque celebratus encomiis; cujus elogium non longis quidem sed magni ponderis verbis comprehendit Martyrologium Romanum; (g) quæ sic habent: *Valentia in Hispania Tarraconensi S. Vincentii Levite & Martyris, qui sub Daciano impiissimo præside carceres, famem, equuleum, distorsiones membrorum, laminas candentes, cratem ferream ignitam, aliaque tormentorum genera perpeffus, ad martyrii premium evolavit in cælum. Cujus passionis nobilem triumphum Prudentius luculenter versibus exequitur, & B. Augustinus, ac Sanctus Leo Papa summis laudibus commendant.* Hucusque Martyrologium: ut vel hinc pateat in duobus Diaconis fortissimis, Laurentio nempe (nam & Laurentium Hispanum fuisse, quanvis non desint qui tantam gloriam Hispanis invident, ego quod ad præfens attinet nullus ambigo) & nostro, de quo nunc, Vincentio habuisse Hispaniam geminum triumphum; cui vix aut ne vix quidem parem invenieris.

7 Pingitur itaque Levita fortissimus Diaconi habitu: qua quidem in re nolo amplius videri paulò prolixior ac morosior. Manu tenet æque ac Laurentius, cratem illam ferream, quæ ustulatus fuit imperio savissimi præsidis: juxtaque adstat corvus. Quod quia à plerisque dubitari observavi, aut plane nesciri, qua fieret ratione, non pigebit nonnihil exponere. Sic igitur se res habuit. (h) Post triumphalem necem viri fortissimi, nudum omnino corpus invicti Martyris expositum fertur, ut Christianis terrore esset, avibus & lupis devorandum: sed corvus (quod mirabile dictu est, & humanam fidem penè su-

(g) Mart. Rom. ad diem 22. Ian.

(h) Bollad die 22. Ian. pag. 397.

*D Ambr. vbi supra.

perans ut tale quippiam fieret, impigre defendit. *Corvus* (ita referunt ejus Acta) *avis lenta & pigerrima, baud procul residens, quasi tetra sui specie lugentis habitum demonstrans, cum adventantes aves reliquas, ac pernicibus metuendas alis quodam impetu eminens fugaret, advenientem subito immanem lupum incursum etiam non segni abegit à corpore. At ille reflexa cervice in aspectum sacri corporis stupefactus hærebat, & ut credimus, custodiam mirabatur Angelicam.*

8. Iam quod ad ejus attingit martyrium, extat Salmantica super Aram maximam Templi Divi hujus Martyris Vincentii, cui sacra est Aedes celeberrima, majoribusque digna laudibus Benedictinorum Patrum, quæ tot tantosque viros literariæ reipublicæ protulit & orbi. Extat, inquam, insignis grandiorque pictura, quæ fertur esse Vincentii Carducci, in qua describitur cubans Vincentius super ignitam cratem, ea concinnitate atque elegantia, ut nihil supra, quam describere laudareque nimis esset longum. Hoc unum circa Divi triumphos temperare mihi non possum, quin huc non omnino importune referam. Illud est, quod icilicet non hoc tantum tremendo lectulo tentata est Martyris patientia atque constantia: sed molliori alio, quo præses impius conatus est eum quem tormentis dejicere non potuerat, expugnare deliciis. Ita enim habent memorata jam nuper Acta. *Et quid amplius faciemus? (de Diacono loquuntur) victi sumus: referatur itaque ad lectulum corpus, stramentisque mollioribus foveatur. Nolo enim gloriosorem facere, si inter tormenta defecerit. Indulta pauillum requies, attrita pœnis membra refoveat; & obducto incatricem biatu vulnere, denuo novis & exquisitis suppliciis innovatus & ipse subdatur.* Hucusque Acta: quæ certè mihi vellicant aurem, in memoriamque revocant teterrimum factum, quod à D. Hieronymo eleganter supraquam dici potest refertur patratum ab impio tyranno in persecutione immani illa Decii, in qua dirus persequitur, non contentus in corpora sævire, animas etiam Christianorum impetit; & quos tormentis cruciatibusque expugnare nequiverat, quandoque deliciis aggressus est evincere, ea nimirum mente,

ut luxuria fractos jam animos, facilius dejicere posset: si in fide confessioneque Christi persistentes, iteratò eos cruciatibus subderet. Quod quidem in uno eorum, cujus nomen ignotum hucusque mansit, quanvis eum à præclaro omnibusque laudibus majore facinore Nicetam, hoc est Victorem, communiter jam perplures appellaverint, miris indignisque modis est aggressus. Hunc enim tormentis ipsa morte sævioribus exemptum, in amœno hortulo inclusum, in molli culcitra plumeoque lectulo collocari jussit, mollibus etiam vinculis religatum: quo ingressa impudens muliercula tamdiu constantissimum Christi juvenem procaax ad libidinem impulit, quoadusque præmorsam dentibus linguam ab inelyto athleta virtutis, sanguine atque horrore mistam, sibi in os impudentissimum jactam impura illa bellua persensit. Rem (ut jam inuimus) narrat Hieronymus: (i) & nos aliquando non omnino inconcinnis, nisi philantiâ fallimur, Hendecasyllabis descripsimus, quos hic dare supersedeo, ne videar, quod proverbio dicitur, saltare extra oleas.

9. Colitur cum eodem Vincentio memoria S. Martyris Anastasii, cujus imago, aut potius abscissi capitis passim circumfertur, & merito: De ea enim est gravissimum Septimæ Generalis, & quod idem est, Nicenæ Secundæ synodi testimonium: quod nempe plurimum juvet, cum ad varias hominum fanitates, tum & præcipue ad propulsandos abigendosque dæmonum insultus. Pingitur Imago hæc cucullata. Neque id errore, sed jure. Fuit enim Anastasius vitæ Monastica professor: cujus elogium eorum omnium quos viderim, melius atque elegantius Beda descripsit, (K) quæ hic non gravabor exscribere. *Anastasius Persa Monachus, inquit, nobile pro Christo martyrium patitur, qui natus in Perside, magicas à patre puer artes discebat: sed ubi à captivitate Christianis Christi nomen acceperat, in eum mox animo totus conversus, relicta Perside, Chalcedoniam Hierapolimæque, Christum querens, ac deinde Hierosolymam petit: ubi accepta baptismatis gratia, quarto ab eadem urbe milliarum monasterium Abbatis Anastasii intravit, ubi VII. annos regulariter vivens, dum Casaream Palestina orationis*

(i) Divi Hier. in vita S. Pauli.

(K) Beda in Martyrolog.

nis gratia venisset, captus à Persis, & multa diu verbera inter carceres & vincula, Marzabana iudice, perpeffus est: tandem mittitur in Persidem ad regem eorum Chosroem, à quo tertio per intervalla temporis verberatus, ad extremum una suspensus manu per tres horas diei, sic decollatus, cum aliis LXX. martyrium complevit. Mox tunica ejus

indutus quidam demoniacus, curatus est. Interea superveniens cum exercitu Heraclius Princeps, superatis Persis, Christianos qui erant captivati reduxit gaudentes. Reliqui beati Martyris Anastasii primò Monasterium suam, dein Romam advecta, venerantur in monasterio B. Pauli Apostoli, quod dicitur ad Aquas Salvias.

CAPUT IV.

DE IMAGINIBUS SANCTI ILDEFONSI ARCHIEP. Toletani, & S. Raymundi de Peñafort Ordinis Prædicatorum Gen. Mag.

Insignes hos, tam sanctitatis, quam dignitatis laude conspicuos eodem die celebrat Ecclesia, hoc est XXIII. Januarii: quorum res præclare gestas atque scripta qui penitius atque operosius indagare velit, alios scriptores adeat necesse est: nos intra instituti nostri metas contenti, pauca delibabimus, quæ tantum ad eorum imagines picturalque spectant. Igitur Sanctus Ildefonsus, sive Adelfonsus, utroque enim modo, imò & aliis, cum appellant veteres, unus ex illis longe clarior, qui in Tolerana sede extremis Gothorum vixere temporibus, sanctitatis & doctrinæ laudibus clarus est habitus Ecclesiæ seculo VII. Sed quod ad ejus spectat imaginem, duo occurrunt consideranda potissimum. Prius quidem quod depingi (neque id raro) solet habitu Monachi Benedictini, quod re ipsa Instituti Magni Parentis Benedicti Regulæque Sanctæ Sectator, non yugo tantum, sed doctis etiam, iisque non paucis, existimetur. Alii contra mordicus obluentur, putantes Benedictinum Institutum Sanctamque Regulam à magno Parente traditam nondum per hujus viri tempora ad Hispanias usque promanasse. Non desunt utrique parti fundamenta, ut proinde asserentibus atque negantibus, negari non possit suas præsto esse arces atque præsidia. Nobis, qui id non agimus, inter utrosque constituti, illud Poëtæ jure merito usurpare possumus;

Non nostrum inter vos tantas componere lites.

Ceterum si absque cujusvis præjudicio mentem nostram aperire quoquomodo liceat: illud est certum S. Ildefonsum vitam professum fuisse Monasticam in celebri illo Monasterio Agaliensi de cujus situ atque loco, ubi quondam extitit inter eruditos adhuc sub judice lis est. Hoc præterquam quod ex Cyxillæ aliorumque constat monumentis, patens fit non alio quam ipsius Ildefonsi luculentissimo testimonio, quod ita habet: (a) nam de Sancto Helladio loquitur antecessore quondam suo. *Nam ad monasteriū nostrum (illud Agaliense dico) cujus me susceptio Monachum tenuit, &c. Monachatum igitur professus est Præsul sanctus, antequam ad Episcopatum eveheretur. Ita sanè, inquit aliquis; sed non Benedictinum. Quid? repugnatne id per temporum rationes? Minime profecto, ut satis superque notare queunt etiam non nimis docti. Ergo licet eundem Divum Benedictino prorsus habitu perornare, fateamur non adstruere locum usquequaque firmum historiæ; fateri etiam quisque potest, & debet, citra illam erroris aut inscitæ notam depingi D. Ildefonsum cum habitu insignibusque Monachi Benedictini.*

2 Major, me iudice, labes est; imò, ut simplicius dicam, error ineptissimus is, quem in imagine D. Ildefonsi satis celebri, & quam in Belgio aut delineavit aut excudit, aut utrumque fortasse fecit pictor non in-

(a) Lib. 1. de Viris illustrib. cap. 7.

incelebris, quam ego sapius admiratus sum & inspexi. Pingitur ergo beatissimus Antistes in illo actu, de quo mox dicemus, cum scilicet à B. Virgine caeleste munus, seu vestem Angelicis preparatam manibus, qua in Sacris uteretur, accepit: tunicâ indutus alba cum manipulo stolaque; sed omnino nudipes. Cum tamen, et si ita aliquando incesserit vir sanctissimus (quod ego incertum, imo & falsum reputo praesertim jam factus Praesul Toletanus) ad preces accedens facras, sive rem divinam celebraturus, ut in eadem icone pingitur: non nisi calceatus deberet effingi, illo potissimum tempore, in quo jam receptae erant sacrae & semper venerandae caeremoniae. Sed Pictores potestate sibi facta aequa vel iniqua, quidvis audent quantumlibet spectantium oculos offendat.

3 Sed omnium frequentior est Sanctissimi Praesulis imago ea, qua proponitur Sacerdotalem illam vestem de ipsius Deiparae manibus suscipiens, quo inenarrabili favore, et si alia deessent, videri statim & haberi potuit adscriptus sanctorum civis & domesticus Dei. Res est nullis non linguis & laudibus celebrata: sed quam vel tantillum delibare fas erit ex verbis antiqui scriptoris, pii admodum, & quantum ea ferebant tempora elegantissimi. (b) Cixilla igitur postmodum S. Ildefonso in eadem amplissima Sede successor, rem laetius describens, post alia non pauca, *At ille, inquit, sibi bene conscius, ante altare S. Virginis procidens, reperit in cathedra ipsam Dominam sedentem, ubi solitus erat Episcopus residere, & populum salutare :: & elevatis oculis, aspexit in circuitu ejus, & vidit omnem absidam Ecclesiae repletam virginum turmis, decantationibus David modulata suavitate aliquid decantantibus. Aspiciensque in eum :: hac eum alloquuta est voce: Propera in occursum meum serve Dei rectissime, accipe munusculum de manu mea, quod de thesauro Filii mei tibi attuli: sic enim tibi opus est, ut benedictione tegminis, qua tibi danda est, in meo tantum die ntaris. Quae, qualisvè fuerit vestis illa, à nemine, quod ego sciam, literis est traditum. Fuisse tamen eam, quam jam communiter appellamus Casullam, communis omnium persuasio est, cui non facile est derogari*

dum: Sed, ut ego existimo, non in eum modum conformata, quo nunc vulgò fit, ob majorem celebrantum commoditatem: sed humeros, partemque brachiorum contegens; imò fortassis totum ferè usque ad talos corpus. Nec mea hæc assertio est, sed gravissimorum Scriptorum quorumcumque. Porro Casula (sive ut forte pronuntiatio vetus erat, Càsula) inquit pius, eruditus, atque Eminentissimus Scriptor, (c) teste Isidoro lib. 19. Originum cap. 24. per diminutionem à Casa dicitur, quòd totum hominem tegat, quasi minor casa. Et paucis interjectis: *Olim casula rotunda prorsus erant, totum ambientes hominem à collo usque ad pedes, unicam in medio aperturam habentes, per quam caput immittebatur: qua de causa necessarium erat, ut Sacerdos operari, ad manibus libere uti posset, eas super brachia revolvere & complicare :: Latini verò, ad vitandum incommodum ex amplitudine & propensione, totum corpus cum brachiis circumcludente proveniens, eas paulatim à lateribus scindere & decurtare ceperunt, donec ad formam qua hodie utimur, redactæ sunt. Quod contigisse circa annum Domini CM.LX. probat idem ex opere Musivo Romæ adhuc extante. Sed ille annus sat per se patet posterior rem esse vitæ Sancti Ildefonsi, qui obiit juxta magis receptam supputationem, quamquam non defuerint qui aliter scriberent, anno Christi DC.LXVII. Ex quo non admodum ægrè colligitur quod prudens lector adverteret, Casulam qua indutus est à Beata Virgine Ildefonsus, aut ea potius donatus est, quod magis indicant verba Cixillæ, non tam similem fuisse nostratibus, quam à vulgò depingitur. Sed de his hæcenus.*

4 Divus Raymundus de Peñafort, Sacri ac Magni Ordinis Prædicatorum tertius Magister Generalis, vir est, aut potius Heros, quem semper magni facimus jure omnino merito Instituti nostri sectatores: quippe eum qui in fundatione erectioneque instituti nostri, hoc est Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum adjutricem manum porrexit, potissimamque operam contulit. Quo fit ut depingatur adjuncto Scuto Ordinis, quod Crucem albam, virgasque, seu barras (sic enim vulgò loquimur, & intel-

(c) Joani. Bona de Rebus Liturg. lib. 1. c. 24. n. 8.

(b) Apud Bolland. die 23. Januar.

ligimur) in se continet atque complectitur. Quam rem non solum absque tædio ullo, sed etiam ingentium plausu gratique animi signis exosculamur, atque amplectimur.

5 Ejus res præclare gestas hinc multis persequi non vacat, nec licet. Sat sit quod ad Picturam attinet, pauca subnotare. Pingitur non infrequenter navigans, non rate ulla vectus, sed extenso super undas pallio; quod scilicet *ex insula Baleari majori* (ut habetur in ejus officio Ecclesiastico) *Barcinonem reversurus, strato super aquas pallio, centum sexaginta milliarum sex horis confecerit.* Causa, aut potius occasio miraculose hujus eventus non later historicarum rerum peritos: sed ea est quam hinc exponere nihil attinet. Sæpius etiam pingitur manibus claves gerens: quod non eò refertur, ut nonnulli autumant, quòd Coenobium suum aliquando januis omnino clausis fuerit ingressus: sed quòd Ecclesiæ claves sibi traditas, insigni prorsus doctrinæ & probitatis laude adeo bene gesserit, ut propterea meritò audiat *Pœnitentiæ Sacramenti insignis minister.* Quocirca & primus omnium extitit, qui Casuum conscientiæ summam scripserit: heu quam dissimilem, quamque meliorem aliis hujus generis scriptis, quibus hodie non tam implemur, quam obruimur!

6 An autem depingi debeat D. Raymundus de Peñafort postquam

jam Dominicano Ordini nomen dederat, Parentem Nolascum Habitum Virginis Mariæ de Mercede suis ipsius manibus induens, jam olim agitatatum est magnis contentationibus, inconditisque propemodum clamoribus, jocosisque interdum, quæ nihil ædificationis continent, dicteris.

Nos hac ab scabie tenemus unguis.

Illud interim constat, in icone quæ prælo est edita, aliquos errores irrepsisse, crassos & planè contra historiam fidem. Hujusmodi est (ne per plura divagemur) quòd inter eos, qui adstantes in actu illo solemniter depinguntur, equites etiam descripti sunt Ordinis Militiæ Montesiæ: qui tamen Ordo non nisi post nonum supra nonagesimum annum (aut saltem post sat plures, ne videamur velle hic trahere contentationis funem) conditus est atque editus in lucem, agente Aragonum Rege Jacobo Secundo, ann. M.CCCXVII. Itaque si fidedignis credimus Historicis, contra res accidit. Namque in actu illo, quò editus est Militaris Ordo de Mercede, Militiæ Montesiæ equites nulli fuerunt, quippe qui nulli erant. Cùm verò instituta est Militia Beate Mariæ de Montesa, interfuere aliquot qui adhuc supererant equites Ordinis de Mercede, ut alio in loco atque scripto ex bonis Auctoribus ostendimus. Sed de his hætenus.

C A P U T V.

PICTURA QUÆ DESCRIBITUR CONVERSIO Magni Apostoli, Doctorisque Gentium D. Pauli, proponitur, & accurato examine discutitur. Ubi etiam nonnihil de Pictura Div. Joannis Chrysoptomi.

In iterum lites, & amicæ discordiæ, etiam cum magni, imò & maximi nominis Pictoribus & artificibus. Depingunt enim, depinxeruntque jam olim Conversionem ad Christum Magni illius, & mihi summis semper honoribus colendi Apostoli Doctorisque

Gentium Pauli. Sed historiam in sacris literis traditam; aut nimirum ego fallor, aut miris ipsi modis deformant & dilacerant. Quod nisi evicerò, audire non recuso ingentis periculi reus. Principiò: quòd ad ipsum Christum attinet, jam supra nonnihil attigimus: quòd nempe non sat decorum videatur ut repræsentetur Christi majestas eo quo depicta est

modo ab artifice summi etiam nominis. Propositus enim est, non sedens, non adstans, sed è sublimi coelorum advolans; ad eum ferè modum quod ludio aliquis ex alto præceps se demittit per tensum adstrictumque funem petauri: quod jam viderunt, atque improbaverunt viri docti. (a) Illud hic est certum, Christum Dominum reali sua, & ut Schola loqui amat, circumscriptiva præsentia apparuisse Paulo Damasco appropinquanti: id quod non solum tenent viri doctissimi, sed, quæ mea est opinio, accedit proximè ad certitudinem ipsam Fidei. Cum enim Apostolus commemoret Christum Dominum post suam gloriosam Resurrectionem visum esse plurimis, quod non nisi de reali omnino phisicaque præsentia dici atque intelligi potest, statim subjungit: (b) *Novissime autem omnium, tanquam abortivo, visus est & mihi.* Quo posito, non sat decens decorum videtur, ut Christus alio situ, aliove modo proponatur, quam eo qui tantæ majestati congruat: hoc est, aut sedens, aut quod magis puto, severè & minaciter adstans. Congruentius igitur, mea quidem sententia, erit ut Christus Dominus pingatur circumfusus ingenti lumine & luce majorem in modum coruscantes, sed stans, & ab ejus ore procedentia describantur, illa verba, *Saule, Saule, quid me persequeris?*

2 Jam verò quod ad ipsum Paulum aut Saulum attinet (hoc enim modo tum temporis appellabatur) tria sunt, quatuorvè, majoris claritatis gratiâ, quæ hic debent opportunius discuti. I. Qua ætate in hoc Christi triumpho, & de Paulo, ut eum sibi amicum redderet, omniumque servorum fidelissimum relata victoria depingendus veniat ipse Paulus. II. Quo vestitu, quovè ornatu sit depingendus. III. An pedes iter faciens, an vinctus equo. IV. Denique an saltem mulo insidens, asinove. Ex his enim omnibus maturius perpensis lux affulgebit, qua pictura hæc, quæ certè frequens est, collustratur.

3 Et quidem quod ad ætatem spectat, depinxit illum non aliquis de trivio, aut de pictorum vulgo proletario, (c) sed qui primus omnium ferè audit, omnino senem. Nempe aliud agebat pictor, quantumlibet insignis, cum hæc illi incidit cogitatio.

Memuisse enim debuit, quòd cum casus hic contigerit, aut secundo, aut certe primo vix expleto Christi Domini in Coelum Ascensionis anno, de quo nonnihil variant eruditi, Paulus, sive Saulus idem in lapidatione Stephani, quæ certe paulo ante contigerat, vocatur in Scripturis *adolescens*, illis verbis: *Et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* Cujus & ipse sui ipsius maximus insectator atque accusator; magno humilitatis exemplo meminit. Alii contra relatis verbis commoiti, eum omnino juvenem depingi curaverunt, qualis esset qui vix duodevigesimali, aut ut summum secundum supra vigesimali excederet. In his est laudatus sæpè Andreas Gillius Pictorù insignis commoitor: qui tamen fallitur, ut mox videbimus. Sed ea est humani captus imbecillitas, quæ sæpè labitur etiam in eo ipso de quo vult alios esse commoitos. Qui verò seriò volet scopum attingere; neque senem, neque omnino juvenem depinget, sed eam ætate, quæ quartum sive quintum supra trigesimali attingit: per id enim Magni Apostoli ætatis tempus conversionem ejus contigisse autumant, & quantum fieri potest, solide probant Auctores doctissimi, quos hic recensere & morosè nimis allegare nihil attinet. Neque moveat quemquam, ut secus opinetur, locus quem indigitavimus, ubi Apostolus Paulus paulo ante, aut certè non multo ante conversionem suam vocatur *adolescens*. Non enim insuetum est apud antiquos, eos qui nondum annum quadragesimali attingunt, vocare adolescentes; de quo locus non est multis differendi. Legantur interim gravissimi Ecclesiæ Patres Irenæus & Augustinus. (d)

4 Sed major est quàm ut quis verbo complecti possit, pictorum oscitantia rerumque ignoratio (& hoc est quod secundo loco quærebat) cum Paulum depingunt eo prorsus modo quo depingerent Syllam aut Marium, nempe ornatum more Romano militari, paludatum, loricatorumque, insuper & caligatum, obtectumque galea: ut error planior appareat à capite, quod ajunt, ad calcem. Imò vidi egomet & spectavi sæpius utrumque: hoc est Paulum armatum Romanum in modum, eundem

(a) Andr. Gill. Dia-log. Ital. della Pittur. f. 89. p. 1. Vid. Lorin.

(b) Cor. 13. 8.

(c) Mich. Ang. test. Gilio sup. allegat. f. 92. pag. 1.

(d) Iren. lib. 2. cap. 39. prop. fin. Aug. lib. 6. Confess.

(e) Andr.
Gill. f. 92.
p. 1.

demque senem, canum omnino, & quod mireris, prolixâ nonnihil barbâ: quod etiam error est. Quem vidit & vitavit, teste Gillio, (e) magister ille pictor Michael Angelus; qui tametsi Paulum depinxit senem, non tamen indutum ornatu illo Romano militari; idque meritò: quid enim, rogo, commune est fuitve unquam Judæo, qualis Paulus erat, cum Romani ducis habitu atque ornamento? Vestibus igitur Judæis aliis communibus, maximè iis qui religiosiores videri optabant, de quibus supra nonnulla diximus, depingendus est D. Paulus: nisi fortè in eo discrepent vestes altius succintæ: demissæ enim penè usque ad talos, impedimento esse possent iteragenti, sive equitem intelligamus, sive peditem ambulavisse, de quo statim.

(f) Corn.
Alap. in
Acta c. 9.
v. 4.
Lorin. ad
eumd. locum.

5 Plures, iique insignis notæ interpretes sunt qui putaverint Paulum cum Christianos persequeretur, secum deferens epistolas in Damascum, ivisse peditem, quos hîc referre prolixius non est cordi. Videat, qui volet, illos apud Cornelium, (f) imò poëta anonymus apud Lorinum, quem propterea mihi adhuc videre non contigit, pictores irridet, quod Paulum in hoc actu non depinixerint peditem. Hi autem versus sunt:

*Mentitur Pictor Paulum qui pinxit
equestrem,
Cum clarè constet quod fuit ille pedes.*

Hoc tamen cum per se videantur difficile, neque sat creditu dignum appareat, ut Apostolus ejusque comites (namque comites secum detulisse, & veluti stipatores, de Fide constat) iter quinque aut sex dierum aggressi fuerint omnino pedites, communiter à plerisque rejicitur, & quidem non immerito. Ergo relinquatur (dicet aliquis) quod eo prorsus iverit modo quo communiter & recepto more depingitur. Hoc opus hic labor est.

6 Fatemur ultro Div. Paulum in suæ ad Christum Dominum Conversionis actu ab equo delapsum, non tantum à Pictorum vulgo, sed etiam à peritissimis quibusque pictoribus consuevisse depingi. Ex quo facile colligas inventum equo iter illud egisse, quod est inter Jerosolymas & Damascum. Sed quali equo? Superi-

vestram fidem! nempe eo quem accuratiori verborum ambitu vix poëta describeret: eo denique qui non Saulo Christianorum hosti, Judæo tamen, & ex religiosiore Pharisæorum secta; sed Paulo illi Æmilio deservire posset, si foret equo, & non curru vehendus Romæ de Perseo Macedonum Rege triumphante. In quo plerumque magis quàm in ipsa imagine Pauli, collocata est sæpius artificis industria. Vidit hoc & reprehendit magni judicii & dignitatis Scriptor Cardinalis Gabriel Paleotus. Ego verò non in hoc sisto, sed ajo constenter, Apostolum non inventum equo iteregisse; ut planè depingi eundem generoso equo delapsum aut dejectum, error sit: quantumvis ita depingi, inter imaginationes populares locum obtineat. Moveor ad hoc, non vanis conjecturis, sed ut putari fas est, solidis & magni ponderis fundamentis, quæ jamjam in tantè, quod ad institutum nostrum attinet, rei causam lubet expendere.

7 Putarunt aliqui equorum usum interdictum fuisse Judæis, omnibusque Israëlitis: eo quòd legissent eosdem non solitos vehi equis, sed asinis. Notissima sunt illa quæ scripta sunt de Hebræorum, adhuc florente Repub. ubi honestiores etiam, & magis conspicuæ cõditionis homines usos esse constat, non equis, sed omnino asinis. Sic de Jairo Israelitarum Judice dicitur: (g) *Jair, qui judicavit Israel: habens triginta filios sedentes super triginta pullos asinarum.* Sic rursus de Abdone, de quo hæc: (h) *Post hæc judicavit Israel Abdon: qui habuit quadraginta filios, & triginta ex eis nepotes, ascendentes super septuaginta pullos asinarum.* Ex quibus, aliisque permultis asserunt, ob negatum Israelitis equorum usum etiam dignitate & nobilitate conspicuos, non super equos sed super asinos vehi solitos. Ego verò qui nusquam me legisse memini expressam legem latam Israelitis, qua illis denegaretur equorum usus, non tantumdem affirmare ausim. Illud interim constat prohibitum illis fuisse, etiam regibus, alere ingentem aliquem equorum numerum: ita enim habent verba Deuteronomii: (i) *Cumque fuerit constitutus (Rex) non multiplicabit sibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero subleva-*

(g) Judic.
10. 4.

(h) Ibid.
12. 15.

(i) Deut.
17. 16.

228. Ex quo rursus fit, quod neque tempore, ut constat, Saulis, aut Davidis usus fuerit apud illum Populum equorum, etiam in ipsis præliis: usque adeo ut in bello civili Absalonis adversus patrem, & in ipso prælii conflictu, legatur idem, quod mirum videatur, insidens, non equo, sed mulo: qui tamen, sicut & postmodum Adonias: (K) *Fecerat sibi currus & equites, & quinquaginta viros, qui currerent ante eum.* Sed quid opus multis? Ipse David jam senex, valido confirmatus imperio, & multorum regum, finitimarumque nationum, spoliis opulentus, atque divitiis, cum filium Regem Salomonem constituit, se vivente, iussit suæ primoribus aula: Sed legantur ipsa verba textus: (l) *Tollite, inquit regius senex, vobiscum servos Domini vestri, & imponite Salomonem filium meum super mulam meam.* En, lector, mulæ usus, non equi, etiam cum res & apparatus vergebat in triumphum.

8. Dubium non est, Salomonis filii tempore introductos equos, usumque eorum immenso propemodum numero: adeo ut habuerit ille in præsepibus (quod nisi Divina Fides esset, vix crederet quisque) *quadraginta millia :: equorum currilium, & duodecim millia equestrium.* Fatemur hoc: sed in hoc ipso peccasse Salomonem, utpote devians ab illa lege lata futuris regibus, docent nobiles interpretes. (n) Fatemur etiam, quod subsequenter solius etiam Judæ regibus, erant apud gentem illam ingentes equorum atque equitum copiarum, quod multis ostendi posset, si id res exigeret. Sed hoc etiam illis ipsis vitio datum est à Prophetis loquentibus Spiritu Divino; sic enim habet Isaias: (o) *Repleta est terra ejus equis, & innumerabiles quadrigæ ejus. Quibus statim subjungit: Et repleta est terra ejus idolis; opus manuum suarum adoraverunt.* Ubi tam grande malum, quale est idololatria, cum multiplici atque ingenti equorum numero Prophetæ conjungit ac comprehendit. Ob hæc aliaque crimina, sed præcipue ob teterrimum illud idololatriæ, visum Deo est, ut punirentur transmigratione & captivitate Babylonica: à qua tandem jubente Dario Persarum Rege, post annum fere septuagesimum sunt reversi. Post regressum

tamen tam longe absuit ut in idololatriam prolaberentur, exceptis illis, qui, suadentibus, vel cogentibus Syriæ Regibus, deviarunt à patriis institutis; ut nusquam legatur gentem illam illud admisisse piaculum. Neque hoc tantum, sed ejusdem idololatriæ flagitii tam ossores fuerunt, etiam imperantibus postmodum Romanis, ut id vitare, non religiosè solum, sed etiam, si dici licet, penè superstitione curaverint. Nemo enim est qui nesciat quæ de his commemoret eorum nobilis Historicus, quod idem semper observavisse etiam post excidium Jerosolymitanum, luce clarius constat: ut propterea vel ex hoc uno evidens fiat argumentum, non jam ob idololatriam, quantumlibet Deo abominabilem, sed ob aliud crimen tetrius, & flagitiosius habere miseros atque experiri sibi Deum tam implacatum, tamque implacabilem. Quod crimen tum demum agnoscent, cum Deus auferat velamen ab eorum cordibus. Sed nos ad rem, à qua fueramus nonnihil divagati.

9. Igitur Judæi sicut post Babyloniam captivitatem Religionis rituumque suorum fuerunt tenacissimi: ita etiam ab equorum usu abhoruerunt. Quod adeo certum est, ut in bellis illis, quæ magna animi contentione ac virtute gesserunt contra Syriæ Reges, duce Inclyto Machabæo, aliisque ejusdem fratribus, qui illi successores fuerunt in imperio: aut numquam (nisi ego nimium allucinor) aut certe perraro legatur colligaturvè eosdem usos equis fuisse sed semper, aut ferè semper pedites dimicasse. Quod si ita se gesserunt, etiam in præliis, ubi pro aris avitæque Religionis decernebatur, quid putas fecerint in pace degentes iidem, non milites, sed populares? Quid Religionis observantiores, & qui eam zelo ardentiore curabant? Quid denique Pharisei, qui omnium videri religiosiores affectabant? Sed bene est quod ad interrogationem hanc, ne videamur quidquam ex cerebro nostro comminisci, respondit jam pridem opportunè clarus ac doctissimus Interpres: (p) *Tum, inquit, quia Judæi religiosiores, uti Pharisei, qualis erat Paulus, vix equis utebantur, ut diximus. * Ego verò libenter addiderim, quod ex dictis sat constat, ac ne vix quidem. Ubi sunt ergo qui*

(p) Corn. in Acta c. 9. ad v. 4. * Ad cap. 17. Deut. v. 16.

(K) 3. Reg. 1. 10.

(l) 3. Reg. 1. 33.

(m) Ibid. 4. 28.

(n) Corn. ad c. 17. Deut. v. 36.

(o) Isai. 2. 8.

Paulum, aut certe Saulum, Judæum, & ex Pharisaorum secta, depingunt armatum, lorica tum, paludatum etiam, & quod ad rem attinet, investum equo, qualem inter optimos alerent ripæ Bætis, aut ora Thessalica. Credat ita se rem habuisse, qui volet: *credat*, ut Horatius inquit, *Judæus Apella, non ego*, qui id nec credere volo nec debeo.

10 Ergo pedes (dicit aliquis) confecit Apostolus iter illud, quod est inter Jerosolimam & Damascum: quod tamen supra non admisimus, imò adjecimus, hoc à plerisque rejici non immerito. Nego Scholæ more consequentiam. Neque enim id sequitur, ex iis quæ validè statuimus. Quid igitur? An ire non potuit, & (quod mihi fit longè verosimilius) re ipsa non ivit, aut mulæ insidens, aut (quod adhuc magis probo) insidens asino? Potuit profectò, & ita factum esse nullus ambigo, certe in regionibus illis Syriæ, aliisque finitimis, asini sunt grandiores, valentioresque, quàm plerumque sint nostrates Europæi: quod ex illis qui regiones eandem perlustrarunt sæpius apparet. Imò in Ægypto ipsa, quæ à Palæstina non admodum dissita est, apud Scriptores ejusmodi me sat observavisse, memini, esse asinorum usum frequentissimum: qui non quomodocumque, sed ferè currentes ab Alexandria ad Memphim usque (si tamen Memphis cum illa coincidit, quæ hodie Cairus est) continuatò impetu feruntur: adeo ut adjumento sint non exiguo variarum nationum hominibus in illas partes adventantibus. Et hæc ferè sunt quæ dicenda habuimus, quod attinet ad Picturam Conversionis Sancti Pauli Apostoli. Nam quod jam erectus (quod ego aliquando inspexi) depingatur cæcus, rectissimè fit, & juxta divinæ fidei Historiæ: & quod ejus comites, quos aliquos habuisse certissimum est, pingantur etiam more Romano loricati, non secus ac milites Imperatorem stipantes; ad eundem errorem, ineptiamvè attinet, quam supra, ut existimo, satis iuperque refutavimus.

11 Opportunum mihi visum est de Pictura Magni illius Præfulis Joannis Chrysostomi hoc loci nonnihil adjicere. Tum quia Pauli Apostoli insignis fuit admirator & cultor: tum quia ejus festivitas tertio à Conversione Pauli die agitur. Neque quidquam hic

attingerem, nisi memor essem spectavisse me aliquando, non sine ingenti animi voluptate, hujus Divi picturam hujusmodi, quæ existat, aut certè exstabat, in Conventu Patrum Discalceatorum Carmelitarum in urbe Segovia. Depictus erat Divus aperto capite, comaque nonnihil largius profuente, barbaque spissa, & aliquantisper oblonga. Neque id immeritò: non enim moris fuit apud Præfules præsertim Græcos, ut comam barbamque omnino tonderent, & abraderent. Vestitus autem proponitur talari tunica, colore vergente in violaceum, & super eam sat longa endromide cum manicis ad solum usque pertingente, acuminata facie, oculisque admodum vivacibus: sedens autem, scribensque depingitur admirandas illas Homilias, quarum vel unam tantum Angelicus Aquinas urbem Lugdunensem adspectans majori pretio quàm tota illa splendida atque opulenta urbs, esse longè dignissimam censuit. Ad latus tabulæ, mēteve, in qua scribit Doctor egregius, aditans conspicitur Apostolus Paulus: idque profectò cum judicio, præsertim cum ex ejus vitæ desumptum scriptoribus hoc in laudem scriptorum ejus elogium attexat Officium ejus Ecclesiasticum. *Multitudinem, pietatem, ac sapien. orem, concionum, ceterorumque ejus scriptorum, interpretandi etiam rationem, & inop. rentem sententia sacrorum librorum explanationem, omnes admirantur, dignumque existimant, cui Paulus Apostolus, quem ille mirifice coluit, scribenti, & predicanti multa dictasse videatur.* Aula denique, in qua describitur, Bibliotheca est non admodum exigua librorum supellectile instructa: in qua etiam appinguntur insignia Episcopalia: & (ne hoc minutius prætermittam) ad pedes Divi felis scitissime delineata depingitur. Congruè id etiam: valde enim apparat verisimile, laboriosos doctosque viros, quanvis alioqui sanctos, honestioris oblectamenti causa, nutritivisse, & propè se habuisse hujusmodi, aut alius generis mansuetiora animalia: quandoquidem etiam de ipso S. Evangelista Joanne memoriæ proditur columbam aliquando tenuisse manibus, quam remissa nonnihil reverentate demulcere erat solitus. Hæc aliaque similia, si pari examine judicioque perpenderent Pictores aliqui, non in plusculas, quæ eisdem obijciuntur, ineptias inciderent.

CAPUT VI.

DE IMAGINIBUS SANCTI JULIANI EPISCOPI
Conchenſis, Petrique Nolaſci Parentis præ-
clari.

Laudat hoc pri-
mum agmen,
Mensemque An-
ni primum Divo-
rum par multis
modis conspi-
cuum, & quibus
author hujus (qualecumque est) ope-
ris, non uno titulo se fatetur obno-
xium, ut ex hic dicendis pateſcit.
Primus itaque illorum est mirandus
ille, & jure merito cenſendus Apo-
ſtolici ſpiritus Episcopus S. Julianus,
non quidem primus, quod ad temporis
rationem ſpectat, ſed ſecundus
Eccleſiæ Diocceſiſque Conchenſis
Antistes, quanvis meritis ac ſancti-
tate inter omnes quotquot fuerunt
(& fuerunt aliqui probitate & Chri-
ſtiani Præſulis moribus inſignes) lon-
gè præſtantiffimus. Et quidem quod
ad noſtrum hoc inſtitutum ſpectat,
anſam mihi jam diu dederunt dubi-
tandi verba quæ in ejus Eccleſiaſtico
Officio referuntur, quæ ita habent:
*Ejus ortum præclara illius Sanctitatis
& Episcopalis dignitatis ſigna divini-
tus data nobilitarunt. Nam adeo for-
moſus & pulcher in lucem editus eſt, ut
omnes intuentes os ejus, caeſti quodam
fulgore perſuſum admirarentur. Mul-
to magis vero cum puer grandior palam
ſuper fontem baptiſmalem tandiu viſus
eſt mitra & baculo Episcopalis inſig-
nibus ornatus, dum adſtantes admo-
nuit, ut infanti Juliani nomen impo-
nerent. Quæ ſane verba, prima ſal-
tem fronte, præ ſe ferunt S. Julianum
illuſtratum fuiſſe Sacris Baptiſmi un-
dis, cum jam puer eſſet nonnihil
grandior: quod quidem nec illa per
quæ natus eſt tempora præſul ille San-
ctiſſimus, ferebant: quippe ortus eſt
anno à Virgineo partu M. CXXVIII.
quando mos ille, qui tamen aliquan-
do vigerat in Eccleſia, ut ſcilicet
pueri facti grandiuſculi baptizaren-
tur, jam diu exoleverat, aberatque
planè à fidelium uſu ac conſuetudi-
ne: neque etiam admittat Scriptorum*

fides, quandoquidem ejuſdem ſancti
rerum geſtarum enarratores conſen-
tire videntur in eo quod ſacris undis
fuerit aſperſus, & quidem ſolemni-
ter, eodem prorsus (quod etiam none
nihil admirationis ingerit) quo na-
tus edituſque in lucem eſt die.

2 Sed nodum, quicumque ille
eſt, facile diſſolvit ejus vitæ Scriptor
accuratiſſimus, amicusque dum in
vivis ageret, noſter, P. Bartholomæus
Alcazar S. I. Presbyter, (a) qui ver-
ba illa *puer grandior*, non ad ipſum
Julianum recens omnino natum, ut
plures accipere conſueverunt, &
aliqui de verborum ambiguitate ſo-
liciti quæſierunt dubitantes: ſed ad
Angelum quemdam, qui ſuper fon-
tem baptiſmalem ſublimis apparuit,
mitra & baculo inſignibus Episcopali-
bus perornatus. In qua quidem re
oculis exhibenda in icone, quam
amicus etiam meus, ſemperque mi-
hi cum honoris præſatione nominan-
dus D. Antonius Palomino & Velas-
co depinxit, Angelus ille per aëra
volans, veſteque fluente deſcribitur:
cum potius (quod pace dictum ſit
amiciffimi capitis) videatur verofi-
milis Angelum illum ſtatem ſuper
globum lucis, aut nubem aliquam,
aliisque ornamentis ſacerdotalibus
indutum debere depingi. Quod ve-
rò de Præſule Apoſtolicis ipſis ſimilli-
mo canitur in ejus Officio Eccleſia-
ſtico per illa verba: *Redditus Eccle-
ſia ſua tum ſublevandis miſeris, tum
inſtaurandis ornandisque templis in-
ſumpſit, ipſe tenui victu contentus,
quem labore manuum ſuarum compara-
bat*: dignum planè eſt quod vehe-
menter mirentur quicumque zelum
Apoſtolicum, virtutem, & pietatem
amant. Mirentur, inquam, dicturus
fortaſſis, *imitentur*, niſi viderem
tantum tamque ſublimem perfectio-
nis apicem illum eſſe, quem omnes
debeant ſuſpicere, mirarique, ſed
quem imitari vix aut ne vix quidem
poſſint, humana præſertim ſpectata
pru-

(a) P. Bar-
th. Alcazar
Vida de S.
Julian, l.
1. c. 5.

prudentiâ, si qui majoribus pro Dei gloria operibus insistant: in quibus tamen Julianus ipse pluribus, ne dicam omnibus, ejusdem Apostolici ministerii sectatoribus longè fuit vigilantior atque excellentior. Quis tamen ille labor fuerit, quo Episcopus, & unicus ejus minister S. Lefmius vitam admodum tenuem tolerabant, Hispani, ut suspicor, fat sciunt, sed exteri fortasse non item; in quorum commodum (si fortè opella hæc aliquando penetrabit ad exteros) illum hic memorare placuit. Sanctus igitur atque omni encomio major Episcopus, fuscillas ex juncis viminibusve, aut ex utrisque etiam puris illis manibus reficiebat: ex quarum pretiolo sibi, sanctoque domus admistrato, quæ ad tenuissimum victum vestitumque omnino necessaria erant, comparabat: ut veluti Paulus alter dicere jure merito posset: *Argentum, aut aurum, aut vestem nullius concupivi: ipsi scitis, quoniam ad ea quæ mihi opus erant, & huic qui mecum erat, ministraverunt manus istæ.* Testantur hoc, præter communem & receptam jam à multis seculis in toto illo tractu Conchenfi traditionem, icones antiquæ, ex quibus Optæ in mei Ordinis Canobio una spectatur non despiciendi operis & artificii, quæ S. Præsulem repræsenterat manibus ante pectus junctis, coelumque suspiciens, & propè illum cistellæ vimineæ, aliq. quidem perfectæ, aliæ dumtaxat inchoatæ. Sed de his qui plura scire aveat, consulat laudatum jam ejusdem Vitæ scriptorem, aut potius factorum, quæ memoria relicta sunt, descriptorem elegantissimum atque encomiasten: quod tamen nemo cordatus vitio vertet, cum admodum sit difficile de paucis, quamquam alioqui magnis factis, integrum & justè magnitudinis volumèn edere. (b)

Denique cum non semel laudatus S. Juliani Vitæ Scriptor ex probatis Authoribus asserat Nolascum nostrum Parentem Sanctissimum, qui plurimas Hispaniæ urbes, stipis colligendæ gratia, quam in liberationem Captivorum fidelium expenderet, satis constat, peragrassè, Concham usque penetravissè, invisissèque sedulo neque perfunctorie S. Julianum per eâ tempora Conchenfem Episcopum, à quo benignè admodum

exceptus, roboratus, & confirmatus est in jam capto Captivorum Redemptionis Sacro Instituto: Cum id, inquam, & satis per se sit certum, & differre narret præclarus Scriptor, offerri se occasio poterit pingendi & describendi hanc Sanctorum virorum colloctionem: in cujus rei pictura, ne imperitioribus falso judicandi ansa ministretur, duo, triave erunt apprimè observanda. Primum illud quod Sanctus Præsul Conchenfis depingendus erit senio jam gravis, Nolascus autem ætate vegeta, imò & juvenili, quamquam corpore multis frequentibusque laboribus attrito. Secundum: quod non depingatur Nolascus habitu Religionis indutus, quem certè non suscepit ante annum Christi M. CC. XVIII. cum tamen decennio ante obierit Sanctus Julianus. Tertium denique: quod quavis commodè depingi possit uterque sanctus: Julianus scilicet in sella paulò elevatori, & Nolascus in alia non nihil magis depressa, aut certe uterque in scamno, prout ferebat, non solum illorum temporum ratio, sed etiam sanctorum modestia atque humilitas: congruentius tamen erit pingere Julianum sedentem atque ad ejus pedes minorem genibus Nolascum sacra semet expians exomologefi. Hoc enim postremum dissentè asserit laudatus Scriptor, cujus sententiam libenter amplectimur, & eidem gratissimè subscribimus.

4 Ingrati verò animi notam incurrerem, nisi hic Parentem sanctissimum memorarem, cujus dies festus postremus est Januarii. Hoc autem si pro rei dignitate persequi vellem, fusius mihi præter morem esset agendum. Quare qui res præclare gestas tanti Patriarchæ ejus Vitæ Scriptoribus concedo, illius etiam imagines, sive cum in seculo, quamquam ipsum culmen perfectionis attingens, innocentissimè vixit: sive cum Ordinis fundator tam sublimia tamque excelsa Charitatis aliarumque virtutum dedit exempla: pictoribus, qui jam fuere plurimi, delineanda exhibendaque oculis relinquo, hæc paucula, quæ instituto nostro deseruiunt, monere contentus. I. Quod cū S. Parens habitu Ordinis, quem hodie gerimus ejus Filii, ut par est, ornatus depingitur, stemma Regium appingitur eidem, eo prorsus modo quo

(b) P. Alc.
lib. 2. cap.
5. p. 169

quo hodie etiam nūm ipsum gesta-
mus. Tolerabile certè hoc : addo,
& laudabile; ne quid oculi inveniant
in quod fastidiosius impingant. Sed
tamen si res pensetur severiori exa-
mine, non ita fortassis fieri deberet.
Notum est enim, etiam ab iconibus
antiquis, primos Ordinis viros Scua-
tum hoc & in pectore & in cappa
ipsa, aut in pallio grandiori forma,
acu & subtiliori operæ depictum ge-
stare esse solitos. Quod per pluri-
mos etiam annos perduravisse, pro-
bare esset promptum. 2 Quod cum
aliqui olivæ tantum ramum manui
Sancti Fundatoris appingant, alii
non eam, sed Patriarchalem Crucem
adscribunt; sed melius, quantum
ego iudico, foret utrumque: Cru-
cem quidem illi assignare ut Funda-
tori Ordinis ac Patriarchæ; olivæ
autem ramum, utpote evidens
symbolum misericordiæ, proinde-

que mercedis: hoc enim nōmine ap-
pellabatur apud nostrates misericor-
dia & regalis clementia, ut multis
hic, quod tamen non vacat neque
libet, probare atque ostendere esset
facile. 3 denique: Quod aliqui de-
pinxerunt Sanctum Fundatorem non
nimium senem; aliqui vero contra,
senem nimium, & planè (si dici li-
ceat) capularem. Utrumque tamen
modum excedit. Putamus enim Pa-
triarcham amantissimum confectum
quidem senio diem clausisse postre-
mum, sed absuisse longè ut ad octo-
genariam, quæ eum fermè descri-
bunt, ætatem pertingeret; natus
enim (quod probabilius existima-
mus) anno Eræ vulgaris Christi M.
C.LXXXII. denatus est mediæ nocte
Vigiliæ Nativitatis Domini anni M.
CC.LVI. ut habet ejus Officium
Ecclesiasticum.

C A P U T VII.

DE PICTURIS SANCTORUM IGNATII, BLA-
sii, & Agathæ Martyrum.

Emo est qui nesciat
glorias invicti prorsus
Christi athletæ
Martyrisque supra-
modum inclyti Episcopi
Antiochenæ Sedis Ignatij. Om-
nes enim quicumque Historias Eccle-
siasticas primis labris degustaverint,
sat sciunt ipsum passum esse Romæ
in Amphitheatro damnatum ad bestias,
laniatum, discerptumque a
leonibus. Hoc enim supplicii genus,
quamquam omnium abjectissimum,
& quod de solis vilissimis hominibus
sumeretur, ut satis indicant ipsa Ro-
mana jura; (a) non solum irrogatum
est sæpè Christianis, sed sæpius ut
illud inferretur iisdem, conclama-
tum est à furente populo; quod dis-
sertè docuerunt veteres Tertullianus
Cyprianusque: quorum posterior
de se ipso sermonem habens, *Toties*,
inquit, *ad leonem petitus in Circo*. Et
post nonnulla: *Glamore popularium*
ad leonem denuò postulatus in Circo.
Popularis vox ea fermè fuit: *Christia-
nus ad leonem; Christiani ad bestias*.
Quæ tamen insitæ, Deo sic jubente
feritatis oblitæ, sæpius se ad pedes

Martyrum projecerunt; eosdem
etiam lambere visæ. Quod nihilomi-
nus ne secum contingeret, insupe-
rabili animo exoptabat ferventissi-
mus Martyr: illius enim ea verba
sunt, in Epistola ad Romanos, rela-
ta ab Scriptore luculentissimo. (b)
Utinam fruar bestiis, quæ mihi sunt
preparatæ: quas & oro mihi veloces
esse ad interitum, & ad supplicia, &
allici ad comedendum me: ne, sicut &
*aliorum martyrum, non audeant cor-
pus attingere. Quod si venire nolue-
rint, ego vim faciam, ego me urgebo,*
ut devorer. Quod quidem ita re ipsa
contigisse, cum totus propemodum
devoraretur à leonibus; sive ipso vi-
ro sanctissimo provocante atque
irritante feras; sive (quod credere
promptius est) Deo, qui talem tan-
tamque eximio martyri coronam
adornabat, jubente ac permittente,
luce meridiana clarius testantur ejus
Acta, quæ singulari prorsus Dei mu-
nere ac beneficio, adhuc supersunt
integra, & quæ exhibet diligens ha-
rum rerum Scriptor Theodoricus
Ruinart Congregat. S. Mauri Mona-
chus Benedictinus, in libro cui tit-
ulus Acta

(a) L. 3. ff.
ad l. Cor.
de Sicar.
Tert. in
Apologet
& in exor-
tat. ad Ca-
sitat. Cy-
prian. ep.
35. ad
Corn. Pa-
pam.

(b) D. Hie-
ron. de
Scriptor.
Eccles.

Acta selecta Martyrum. Ea enim sic ad verbum habent: *Sic bestiis crudelibus ab impiis apponebatur, ut confestim S. Martyris Ignatii completeretur desiderium, secundum quod scriptum est, Desiderium iusti acceptabile, ut sit nulli fratrum gravis per collectionem reliquiarum; secundum quod præoccupans in Epistola, propriam concupiscit fieri fruitionem. Sola enim asperiora sanctorum ossium derelicta sunt, quæ in Antiochiam reportata sunt, & in capsula reposita, sicut thesaurus inappretiables ab ea quæ in Martyris gratia sanctæ Ecclesie relicta.* Notat autem ipse Ruinart in notis ad hæc eadem Acta lit. C. *Sic omnes ferè Scriptores; Latini verò, præsertim recentiores, paulo aliter rem narrarunt, ex veteris interpretis errore, qui asseruit Ignatium à leonibus duobus præfocatum fuisse, à quibus tamen carnes ejus intacte remanserint.* Locus autem Epistolæ ad Romanos, ad quem alludunt Acta, cujus exemplar post eadem Acta subicitur à laudato Scriptore, talis est: *Magis blandite bestiis, ut mihi sepulcrum fiant, & nihil derelinquant eorum quæ corporis mei; ut non dormiens gravis alicui inveniar. Tunc ero discipulus verus Iesu Christi, quando neque corpus meum mundus videbit. Orate Christum pro me, ut per organa ista Dei sacrificium inveniar. Non ut Petrus aut Paulus præcipio vobis. Illi Apostoli, ego condemnatus; illi liberi, ego usque nunc servus. Sed si patiar, manumissus fiam Iesu Christi, ut resurgam liber. (Et) nunc disco vincetus, nihil concupiscere. Quæ omnia (ut vel hinc appareat quàm sint ad rerum gestarum veritatem exacta) Antiocheno populo eloquentia sibi solita prædicavit Concionator omnium disertissimus D. Ioannes Chrysostomus illis aureis planè verbis: (c) *Roma stillantem ipsius sanguinem eius excepit; vos autem reliquias ejus suscepistis. Vos illius Episcopatu gavisi estis: illi martyrio sunt letati. Certantem illi, ac vincentem, ac coronatum conspexerunt; vos perpetuò illum possidetis. Exiguum ad tempus eum vobis ademit Deus, sed majore cum gloria restituit. Ergo de primo, quod ajunt, ad ultimum, sanctissimum Martyris corpus totum ferè devoratum est à bestiis, inspectante populo. Quod quidem ad rem, de qua agimus, probandum nobis erat, quò magis rerum veritas patefieret.**

(c) Div.
Chryf. t.
6. hom.
13. ad fin.

2 Hæc tamen omnia cum ita sint, & juxta Historiæ fidem (ne quid urgentius dicam) probabiliora, non defuere qui pleraque adjicerent, quæ vel falsa vel omnino incerta convincuntur, & quorum aliqua ad Picturæ institutum spectant. Taceo enim quòd in nonnullis beatissimi Martyris Actis dicitur, eundem jampridem à Trajano interrogatum Antiochiæ, rursus interrogatum, atque examini subiectum fuisse ab eodem Trajano; Cum tamen certissimum sit Trajanum, cum post expeditionem illam Orientis rediit Romam, non fuisse, neque esse potuisse, nisi post Ignatii gloriosam mortem atque martyrium: hoc enim contigit Imperii ejusdem Principis anno nono, Christi vero CVII. quando Trajanus adhuc degabat in Oriente. Taceo, inquam, hoc, ad aliaque transeo. (d) Certe author libri, quem *Legendam auream* nuncupavit, quamquam homo fuerit ferreioris, & plumbei cordis (quibus nominibus illum appellat vir supra modum eruditus & Theologus primi planè subfellii) hæc habet (e) *Legitur quod beatus Ignatius inter tot tormentorum genera numquam ab invocatione nominis Iesu Christi cessabat. Quem cum tortores inquirerent, cur hoc nomen toties replicaret? ait: Hoc nomen cordi meo inscriptum habeo; & ideo ab ejus invocatione cessare non valeo.* Quibus similia habent Authores alii, sed parum solidioris fidei. Ex quibus videntur desumpsisse alii, quos hic nominare non debeo. Vides hic beatissimum Martyrem Ignatium tortum atque exagitatum exquisitis & diversis suppliciis, quòd neque in ipso Chrysostomo, neque in alio ex antiquioribus legitur. Et quidem hoc Antiochiæ non contigisse, ubi comprehensus à Trajano est & interrogatus, vel ipsi etiam Scriptores magni alioqui nominis fatentur. Sed neque accidisse Romæ, quò ab Antiochia, missus est à Trajano, damnatus ad bestias, ut spectaculo esset populo in ludis illis, quos Gentiles *jugularia* vocabant, duo potissimè convincunt. Primum quidem, quòd, ut innuimus, hujusce rei nemo profus meminerit, ex vetustioribus, qui præclarissimi Martyris res gestas posteris tradiderunt. Secundum: quòd Martyris Acta, quæ aliis omnibus eruditis videntur longè sinceriora

(d) Jacob
deV orag.
legenda
36.

(e) Melch
Can. de
loc. Theo
log. lib.
11.

probatoriaque differtè afferant ad-ventasse Ignatium Romanum portum post medium & amplius mensem Decembrem, quando jam urgebat tempus, ut ludi illi memorati finirentur. Qua de causa monitus est ab his qui se custodiebant festinatione & acceleratione opus esse, ut Romam perveniret, antequam ludi illi atque spectacula finirentur. En eorundem Actorum verba: (f) *Urgebatur enim à militibus Christophorus* (hoc enim nomine, sicut & Theophori, hoc est Christiferi, aut Deiferi, passim appellabatur Ignatius: & ipse se ipsum appellavit coram Traiano Christum confitens) *ut ad publica spectacula magnæ Romæ properaret: nempe ut in conspectu populi Romani belluis ferocibus traditus, coronam certaminis consequeretur.* Non igitur Romæ ea tormentorum genera est expertus, sed integer omnino, statim atque Romam advenit, servatus & datus est Sanctissimus senex leonibus: à quibus (quod ipse concupiverat) ita discerptus est, & voratus; ut tantum solidiora ossa, qualia sunt cranii, femorum, ac tibiæ, superfuerint Christiano triumpho, quæ postea condita sunt, ut Eusebius & Hieronymus habent, Antiochiæ, extra portam Daphniticam. Quare pictura exhibens beatum Ignatium, alia quam leonum dentium tormenta perferentem, incerta prorsus est, neque admodum juxta rerum gestarum fidem. Vidit hoc vir etiam dignitate & eruditione præstans, quamquam perstrictim, & per transfennam tangat, aut delibet.

3 Sed non hic finem dicendi fecit relatus supra Legendæ Aureæ author: *Post mortem igitur ejus* (subiicit) *illi qui audierant, volentes curiosius experiri, cor ejus ab ejus corpore avellunt, & illud scindentes per medium, totum cor ejus inscriptum hoc nomine Iesus Christus literis aureis inveniunt. Unde ex hoc plurimi crediderunt.* Hucusque dictus Author: quæ certe neque in ullo antiquorum inveniuntur, sed neque in iis etiam reperire eadem aliquis potest ex iis recentioribus scriptoribus, quos suppresso quidem nomine, magna tamen cum nominis reverentia atque observantia supra allegavimus. Qua de caulurimi sunt ex Ecclesiasticis Scripta pbis, qui illa ut notha & suppositi

titia, intrusaque ab aliquibus obscuris Scriptoribus suspicentur. Illud saltem constat, ex autoritate Chrysostomi, (g) leones ita discerpisse, laniasse, imo absumpsisse, vorasseque (quod ipse concupiverat) corpus Ignatii, ut nullo pacto remaneret locus ad extrahendum cor gloriosissimi Martyris à pectore laniati atque occisi. Audiamus autem, non aliquem ex illis, quos formidare solent, quamquam immerito, ii qui ejusmodi narrationibus sunt innutriti; sed pium, gravem, seriumque Theologum in hoc ipso instituto nostro sat bene exercitum, cujus hæc sunt verba: (h) *Ego tamen putarim hanc sententiam non esse solidam: quod sic colligo. Veteres qui diligentissime citarunt Ignatii verbum, Frumentum Christi sum, bestiarum dentibus molar, non reticuisse ad unum omnes tam memorabile factum, quod prædicti de nomine ejus tradunt, si id eis cognitum fuisset. Cum verò eis incognitum fuerit, verisimilius est, quod per obscurum aliquem sit suppositum. Videtur autem mihi erroris causam præbuisse cognomen ejus. Nam tituli epistolarum ejus habent, Ignatius, qui & Theophorus: & Simeon Metaphrastes dicit Trajanum dixisse, & tunc es qui diceris Deifer? Et quid sibi vult illud Deifer? Cui Martyr: Qui Christum, inquit, circumfert in anima. Imperator autem, Tu ergo, inquit, Christum in te ipso circumfers? Certè, inquit, scriptum est enim, Habitabo in eis, & in ambulabo. Intellego autem eum Theophorum dici, non proprio vocabulo, sed appellativo. Unde idem Sanctum Timotheum vocat Christophorum, sive Christiferum Timotheum. Similiter Cyrillus Hierosolymitanus catechesi penultima: Sic Christofori erimus, hoc est Christum ferentes, cum ejus corpus & sanguinem in membra nostra acceperimus, atque ita, ut beatus Petrus dicit, divina natura consortes efficitur.* Hucusque laudatus Author, quæ ideo operosius transcripsimus, ut vel ex hoc loco nonnulli discant, quàm non sit novum in Divorum historiis tentare scriptores ineptos paradoxæ quædam, & nova procedere.

4 Ex quibus constat, Picturas & Imagines Divi hujus si quæ inveniantur, ut certè non paucæ inveniuntur, in quibus hujusmodi facta ob-

(f) Acta
select.
Martyro-
log. pag.
705. n. 4.

(g) Div.
Chryst. t.

(h) Mol.
de Hist.
Sac. Imag.
l. 3. c. 7.

jiuntur oculis, esse falsas confictasque, si exigantur, ut convenit, ad fidem historiae: ferendae tamen sunt aliqua, quae numerari potius debent inter mysticas, figurativas, atque symbolicas. Talis est quam nuper allegatus Author se vidisse testatur Mechliniae, in qua in manu Divi cor apparet, cui literis aureis inscriptum est Jesus. Et ego aliam inspexisse memini Toleti in templo Sanctimonialium Carmelitarum: in qua dum eundem leones dilacerant, in patenti per vulnus corde inscriptum est nomen illud sanctissimum, literis similiter aureis. Per has enim neque absurde neque inepte intelligere quisque cordatus potest, quam alte luculenterque in Ignatii corde Christi Jesu amor infederit; quod vel ex ejus verbis abunde constat, quibus inquit: *Ignis, crux, bestia, confractio ossium, membrorum divisio, & totius corporis contritio, & tota tormenta diaboli in me veniant; tantum ut Christo fruatur.* Quo prorsus cogitatu depingi solet Augustinus Parens, cor manu gerens, sagittis hinc inde transfixum, eo quod ipse alicubi Christum alloquens dixerit, (i) *Sagittaveras tu cor nostrum charitate tua: & gestabamas verba tua transfixa visceribus.* Atque haecenus de Picturis Ignatii.

5 Quod ad picturam alius Sancti Episcopi Martyrisque Blasii, qui III. Nonas Martii celebratur & colitur non sine magna populi frequentia ad templa illius dicata nomine, quae sunt in Hispania non pauca, pluscula annotanda fortasse essent, sed de omnibus scrupulosius dicere non est cordi. (j) Taceo enim, quod, ut notavit scriptor hic saepe allegatus, pingitur saepe nullo cruentatus vulnere: quod ex eo fit, quod tormenta perpetuens, quae certe multa tulit, numquam, aut omnino raro describitur. Taceo etiam, quod cum depingitur (quod fit omnino frequentius) miraculum illud patrans, quod in illius Officio Ecclesiastico refertur, quod sic habet; *Multos agrotos sanavit, qui ad Blasium ejus fama sanctitatis adducti, deferebantur. In illis puer fuit qui desperata a Medicis salute, transversa spina fructibus inhaerente, animam agebat: Cum hic, inquam, casus depingitur, describitur Sanctus Martyr atque Episco-*

pus omnibus pontificalibus ornatus indumentis: quodque magis est, non aliis quam his quibus hodie in nostris etiam partibus utuntur communiter Episcopi, mitra scilicet, & baculo, chirotecis, aliisque omnino hujusmodi. Taceo, inquam, hoc, de quo supra non nihil me dixisse meminimus * Ferendum enim est, quantumlibet eruditiores emunctiorisque naris viros non nihil offendat. Sed quod taceri omnino fortasse non debet, illud est, quod ut ego aliquando spectavi, depingitur in aula columnis fulta, variaque supullectili per ornata: cum certum sit hujusmodi miraculum à Divo hoc, aut potius à Deo meritis ejusdem, patratum sit cum Sanctus Martyr atque Episcopus detentus jam esset in carcere, qui certè sceleratis & malefactoribus destinatus, vacuus omnino putandus est hujusmodi ornamentis: sin minus, legatur attentius expensum jam non nihil Officium ejus Ecclesiasticum, in quo illa habentur: *Ab Agricolae praesidis militibus venantibus deprehensus, & ad praesidem ductus, ejus jussu coniectus est in vincula: quo in loco multos agrotos sanavit,* Et caetera, quae supra transcripsimus. egregius verò locus carcer est, ut in eo Sanctus Praesul & Christi Martyr in vincula coniectus, aut pontificali ornaretur amictu, aut ut in eodem ornatus cultusque aulae spectaretur! Pictores verò his aliisque rebus etiam gravioribus minus intenti, data sibi potestate quidlibet audendi utuntur saepius, aut abutuntur.

6 Tale enim etiam est quod in Pictura Sanctae Virginis Agathae egomet alicubi, nec sine aliqua animi commotione inspexi. Cum enim in ejus legatur Actis, quod Quinctiani jussu Siciliae praesidis amputata fuerit eidem altera ex mammillis, quod illi ipsa tam bona (hoc enim sonat nomen *Agatha*, non illud quod ineptissime aliqui nugantur, nempe *deam sine terra*) quam constans, atque fortis, probo meritissime vertit, illis usa verbis ad illum: *Impie, crudelis, & dire tyranne, non es confusus amputare in femina quod ipse in matri suxisti?* Cum enim, inquam, in ejus Actis legatur memoratum facinus, Pictores non contenti illud simplicius describere ut sonat, exag-

* Sup. c. 1. n. 6.

f) Conf. l. 9. c. 2.

f) Andr. Gillius in Dialogo Italic. della Pictura.

(K) Hier.
Mag. de
Equuleo.

gerare quodammodo conati sunt. Vidi enim ipsemet Agathæ martyris imaginem alligatæ ferali illi machinæ, quam Equuleum (K) veteres dixerunt (de qua multa Scriptor non ignobilis) cuius mammillam carnifex, non simpliciter scindit ferro aut gla-

dio, quod alioqui verosimilins videtur; sed forcipibus ingentibus premit atque evellit, non secus atque avellendus esset clavus trabalis. Hæc tamen leviora videbuntur, quamquam digna sint ut hic saltem leviter annotentur.

C A P U T VIII.

DE IMAGINIBUS SS. ROMUALDI, APOLLONIÆ Eulaliæ, Simeonisque Episcopi & Martyris: ac denique de Pictura S. Mathiæ Apostoli.

Non omnino frustra diximus superius, attentum esse oportere Pictorem eruditum ad ætatem Divorum, cum ii depinguntur: quod fieri debet plerumque in ea ætate, in qua ipsi mortalem vitam cum immortalitate commutarunt: Qua de re multiplex fortassis se offeret dicendi locus: quod quidem doctiores advertisse curavisseque, nullus dubito; quanquam in eruditi atque vulgares secus fecerint. Verum in Pictura Sancti Romualdi, Patris insignium Anachoretarum Cænobitarumque Camaldulensium (utrumque enim præclare conjungunt) ansam aberrandi non nihil à vero habuerunt, etiam vel maximè eruditi. Vulgò enim creditum est, quod in ejus officio ecclesiastico refertur; cum nempe vixisse totos annos viginti supra centum: quo fit ut depingatur omnino capularis senex atque decrepitus. Sed cum hoc non aliunde habitum sit atque receptum, quam ex testimonio Sancti Petri Damiani Cardinalis, qui certe in hoc deludi potuit à minus exacta chronologia & ratione, ut revera contigisse affirmant viri hujus ætatis eruditissimi: (a) non videtur adeo conveniens, ut vir Sanctissimus, quanquam revera grandævus senex, depingatur ea ætate quæ viginti supra centum annos repræsentet.

(a) Vide P. Ioan. Mabillon in Act. Benedictinis t. r. ab A. Chr. M. ad MC. pag. 279. n. 5.

2. Contrà omnino accidit in Picturis Sanctæ Apolloniæ Virginis &

Martyris, quas multas ipse inspexi. In his enim Diva hæc sexdecim, aut parùm supra annorum virgo describitur: cum sat aliunde constet, eo tempore quo passâ est martyrium, testimoniumque præclarissimum Christo dedit, provectioris ingravescentisque jam fuisse ætatis. Quod non solum ex verbis Ecclesiastici ejus Officii constat, sed & idem vetustiores referunt Dionysius Alexandrinus, Eusebius, Nicephorus, (b) & alii: quanquam hoc tolerabile, atque omnino excusabile poterit fortasse videri: quod in virginibus non adeò deteratur ætate forma atque venustas, ut ipsis constat experimentis. Illud verò quemquam movere potest, quod eidem virgini à persecutoribus excusi sint omnes ad unum dentes, qui excuti non possent, nisi superessent: quod tamen congruere non satis videtur cum ætate omnino provectiore senilique. Verum hoc etiam facile retunditur. Etenim, præterquam constat ex sacra Pagina, Moysen, qui viginti supra centum explevit annos, adeò vegeto, integroque corpore diem obiisse, quasi paulo plus foret triginta: Sic enim habet: (c) *Moyses centum & viginti annorum erat, quando mortuus est: non caligavit oculus ejus, nec dentes illius moti sunt.* Præter hoc, inquam, haud rarâ experienciâ constat, plurimos esse, ac plurimas, qui eadem fere dentium firmitate valuerunt valentque: harum verò rerum exempla hic curiosius pervestigare, majoris otii est, aut ingenii abutentis aliorum

(b) Dion. in Ep. ad Fabium. Ep. Antiochen. Euf. l. 6. c. 34. Niceph. l. 5. c. 50.

(c) Deut. 34. 7.

otio.

otio. Quemadmodum ex occasione verborum, quæ nuperrimè allegavimus, disquirere, quisnam ea scripserit? cum in illis ipsius Moysis obitus referatur: & an (ut falsò putaverunt aliqui) non fuerit Moyses scriptor totius Pentateuchi; illorum est, qui his divagationibus, aut verò aberrationibus delectantur: & hac ratione, de re etiam non admodum grandi turgentes, & magnæ molis libros confarcinant. Videat, saltem in editione Latina, qui volet de re hac optime differentem virum profecto eruditissimum. (d)

(d) El. Du
pin. t. 1.

3 Non adeo fortasse videbitur temeraria suspicio ea, qua quis autumat, Eulalias duas, Hispanas ambas, virgines ambas, ambasque Martyres, Emeritensem unam, quæ colitur 10. Decembris, Barchinonensem alteram, de qua agitur Februarii 12. non duas quidem sed unam fuisse atque eandem. Adeo utriusque Acta inter se conveniunt, sunt adeoque similia, ut patebit utraque conferenti. Quin sine admodum diligenti utrorumque collatione constat, utramque Virginem fuisse venerrimæ proflus ætatis: Utramque habitasse in prædio paterno, non multis ab urbe miliaribus; sub eodem Daciano Præsidente passam: Utramque simillimis, nisi dicamus iisdem proflus, tormentorum generibus vexatam: Utramque purissimam animam sub columbæ specie cunctis spectantibus effluisse: aliaque id genus, quæ minutius persequi non est cordi. Quamquam ex illis moveri quisquam fortasse posset, ut existimaret, unam atque eandem, sive Emeritæ, sive Barchinone, in signe martyrii sustinuisse certamen: duas ramen proflus extitisse consultius a firmo: Tum quod ea mens sit Ecclesiarum Hispaniæ; quod magni ponderis argumentum est: Tum etiam, quòd majus addit pondus, quia ita Romana Ecclesia censere videatur, eas accuratè distinguens. Tum denique (& id litem, si qua est, decidere videtur) quod illarum altera, nempe Emeritensis (cujus res præclare gestas toto Hymno elegantissimo descripsit Prudentius) in equuleo agonem suum consummasse; altera verò cruci affixa. Quod genus martyrii si depingi contingat, præsertim in femina & Virgine, cautela & judi-

cio, immò pudore atque honestate, erit opus; ne eveniat illud, quod de re eadem per transennam differentes supra notavimus, * quodque hic repetere animus exhorret: ne id quod velo contegi meretur, infirmitati debilius iterum atque iterum objiciamus.

* Sup. l. 2

4 Non admodum pauca dicenda se offerebant scribenti de Sanctis, qui toto Mense Februario ab Ecclesia coluntur, si ostendendæ alicujus eruditiunculæ gratiâ moveremur etiam describere Divorum vitas, quod alii jam cumulate fecerunt, faciuntque amplius indefinenter: sed annotare tantum quæ magis dicenda videbuntur circa pingendas eorumdem Divorum Imagines: Sed neque horum omnium, nisi eorum, qui celebrantur in Officiis Ecclesiasticis, & (ut vulgo loquimus) in Breviario, eorum res gestæ continentur. Egredi verò descriptionis metas & septa, quamquam sint qui sui muneris parùm memores facillè id committant, ut ab ipsis prodeant, grandiores quidem, sed non meliores & selectiores libris, ineptia est (ne quid dicam gravius) quâ nulla fortasse major admitti consuevit ab hominibus studio literarum addictis.

5 Igitur duodecimo Kalendas Martii, sive decima octava Februarii, colitur memoria præclarissimi senis, eiusdemque inclyti Episcopi & Martyris Simeonis, ipsius Christi Domini, ut perhibent authores quique sapientissimi, consanguinei. Hic enim post Beatum Jacobum primum Jerosolymorum Antistitem Præsulem ejusdem Ecclesiæ constitutus, in persecutione Trajani multis variisque suppliciis affectus, ipsum tandem Dominum imitatus, Crucifixus est: in qua diu agonizans, martyr occubuit anno Imperii Trajani decimo. Hujus res gestas, passionesque illustres à variis prius observatas retulit Historiæ Ecclesiasticæ antesignanus Eusebius, (e) quem alii postmodum unanimi consensu, ut par est, sunt sequuti. Hujus quidem sacræ Imaginem infrequens erit videre depictam. Sed quia aliquando videri posse nullus dubito, præsertim cum eam ipsemet viderim in Iconum libro Martyrum crucifixorum, operæ pretium est hic notare, errorem in historia esse, illum virili ætate, aut

(e) Eusl.
3. Hist. c.
26.

senili etiam utcumque ostendere ac depingere: cum certo certius sit, beatissimum senem post multos alios multos cruciatus atque plagas, in cruce fuisse actum, cum senex esset ferme capularis atque decrepitus: quod ipse iudex Atticus, vir nempe Consularis vehementer est miratus præter omnes, quibus idem spectaculum propriis videre oculis contigit. *Martyrio igitur* (verba sunt Romani Martyrologii) (f) *consummatus est, omnibus qui aderant, & iudice ipso mirantibus, ut centum viginti annorum senex crucis supplicium fortiter constanterque pertulisset.* Cumque hoc ipsum cedat in egregiam commendationem Martyris, immò in gloriam Dei, ejusque gratiæ, qui tale tantumque robur dare potest & solet felsis atque effectis senum viribus; committi non debet, ut in hac descriptione prætereantur signa tam venerandæ senectutis.

6 Claudant hoc agmen Imagines (quæ multæ circumferuntur) præclari Apostoli Matthiæ: qui inter alios Apostolos depingitur bipenni armatus: ut innuatur, consummatum esse bipennis ictu. Sanè hæc omnia aliaque similia, pia sunt; sed quæ diligentiori examine essent perpendenda, ut tuto affirmari possent. Illud certum est, Acta quædam Vitæ & Martyrii Sancti Matthiæ extare apud scriptorem haud vulgaris nominis Ioannem Bollandum, (g) ex libro, ut fertur, translato ex Hebræo, in Latinum Seculo XII. opera cujusdam Monachi Abbatiae S. Matthiæ apud Treviros. Sed liber, ipso erudito Authore probante, aut suspectam, aut omnino falsam Historiam, imo etiam doctrinam, continet. Quare non is est, cui doctus & eruditus lector fidem possit aut debeat adjungere. Quo fit, ut narratio de lapidatione Matthiæ Apostoli, ac de ipsius decollatione more Romano, sicut alia plura, aut sanè omnia, quæ in prædicto scripto continentur, non majorem meretur fidem, quàm ea quæ scripsit Abdias Babylonius; cujus tamen Historiam rejicit, & meritò, Gelasius Pontifex in Romano Concilio. (h) Atque hujus quidem sententiæ est Scriptor non ignobilis, * præter alios qui eandem sustinent. Sed tamen quod Apostolo Matthiæ ap-

pingatur instrumentum aliquod passionis ejusdem, sive hoc, sive illud sit, censendum est spectare ad Pictoris arbitrium.

7 Quod cum libro depingatur sanctus idem Apostolus, commune est cum aliis ejusdem dignitatis & muneris. Sed non eo referendum est, ut intelligatur, eundem scripsisse aliquid, quod Catholica Ecclesia receperit. Satis enim constat Matthiæ nomine olim circumferri solitum Evangelium, quod nunquam Ecclesia admisit, immò disertè rejecit. (i) Et, ne pluribus, Innocentius Papa I. universaliter damnat quæcumque scripta tribuuntur Apostolo Matthiæ: ut proinde non sit cur immeremur in rejiciendis aliis hujusmodi scriptis, quæ Matthiæ Apostolo attributa sunt ab Hæreticis vel impostoribus. Cum quo tamen coheret quòd Divus hic, quemadmodum & alii Apostoli, depingantur librum gestantes, aut evolentes, ob dignitatem Apostolatus, & doctrinæ puræ atque Catholice, quam Ecclesiam ipsam totam unanimi consensu docuerunt. Error autem esset, quantum non multum ad Religionem pertinens, depingere eundem brevioris corpusculi: eò quòd non defuerint qui putaverint, Matthiam hunc nostrum non alium fuisse quàm Zachæum illum conversum à Christo Domino, de quo disertè habetur, quod *statura pusilluserat.* (j) Quod quidem tenuisse aliquos, docet antiquus & magni nominis Author Clemens Alexandrinus: (k) Sed tamen falsum hoc esse, ac proinde errorem, quantumvis neque ad mores pertinentem, neque ad Fidem; facile evinci potest. Ex veterum enim consensu constat, Matthiam (l) fuisse unum ex septuaginta duobus Christi Discipulis, qui ab initio prædicationis eum sequuti sunt; Zachæus verò, qui antea Publicanus erat, imò & princeps publicanorum, sub ipsum Christi Domini Passionis tempus, aut tertio prædicationis ejusdem anno conversum esse, ex ipsa Evangelium serie fit perspicuum.

8 Denique cum electum fuisse Matthiam in Apostolicum ministerium sortis ductu sit noctissimum; pingere qualiter factum hoc contigerit, non est admodum facile. Vidi

(f) Ad 18
Febr.

(g) Boll.
ad diem
24. febr.
p. 432. &
442.

(h) Cap.
Sancta Romana,
diff. 15.
* Florentinus, p.
176. &
177. Combeff. in
Auctario
3. p. pag.
503.

(i) Conc.
Pat. Labbe t. 2. p.
1256.

(j) Luc.
19.3.

(k) Clem
Alex. 1. 4.
Stromat.

(l) Euseb.
l. 1. Hist.
Eccles. c.
12.

si egomet depictam historiam: & quidem, ut videbatur, à perito satis artifice, sub hac forma. Depicti aderant cum Apostolis alii; quos fuisse plures, nemo potest esse qui dubitet, sacro textu id notante, qui ait, fuisse turbam hominum (seu potius *nominum*, ut habent Græca exemplaria, * quod obiter hic animadvertimus) *ferè simul centum viginti*. In medio autem collocata erat mensa, sive tabula, ad quam genuflexa videbatur Sacra Deipara, desuper ingenti splendore coruscante, tenens ac legens in manu schedulam. Verùm hoc voluntarium est atque confictum, nec satis conforme, ut mea fert opinio, ipsi textui, qui asserit duas duobus expressignatis in manibus sortes, illis verbis: (m) *Et dederunt sortes eis* (nempe Josepho sive Barfabæ, qui idem erat, & Matthiæ) *Et cecidit fors super Matthiam*. Ex quo non nimis obscure colligitur, alio modo, quam eo quem pictor excogitavit, fuisse sortes administratas, & cecidisse sortem super Matthiam. Sed de hoc, quandoquidem nimis obscurum est, aliis ferendum iudicium relinquimus. Restat tamen occasione hujus pingendæ Imaginis, quod dicamus ad nostrum institutum vel maximè spectans: quandoquidem in ipso opusculi principio notavimus, Sacrarum Imaginum nomine comprehendi, ut à nobis intelligitur, etiam eas quæ sunt improbitimorum hominum, quodque deterrimum est, ipsorum damnatorum ac dæmonum.

9 Nemo est qui nesciat Sanctum Apostolum Matthiam subrogatum esse in locum Judæ proditoris, quod latè refertur in Apostolorum Actis loco supra allegato: ubi Princeps Apostolorum Petrus, jam in hoc Pontificatus supremum munus exercens, proposuisse turbæ Fidelium, (n) ut ex presentibus eligeretur aliquis, qui in locum pessimi proditoris sufficeretur: quod ibidem statim factum esse, sacra Historia commemorat. Occasione autem verborum quæ Petrus ipse protulit in concione habita ad Discipulos, ansam arripuerunt nonnulli pingendi ac describendi infelicem omninoque deplorandum exitum Judæ, eo modo quem nisi scirem placuisse gravibus Authoribus atque interpretibus; putarem esse purum putumque figmentum atque mendacium, excogitatum ab his qui totos ingenii nervos in id intendunt, ut Vulgatæ Bibliorum Versionis fidem elevent, ipsiusque Catholicæ, Apostolicæ, Romanæque Ecclesiæ autoritatem, quantum in ipsis est, labefactent. Sed quorsum hæc? inquis. Paucis expediam.

In Sacris Bibliis, Iconibus, atque Imaginibus affabre cælatis editisque Amstelædami ann. M.DCC. non sine admiratione observari depictum miserabilem Judæ proditoris casum infauftamque mortem, non eo modo quo assueti sumus cogitare, qui simpliciter, ut par est, fidem habemus Evangelis. Itaque pingebatur perfidus ille proditor non laqueo strangulatus, nec de resti suspensus; sed de præalta rupe sese dans præcipitem: cum tamen oppositum nos doceat Matthæi Evangelium, (o) illis verbis: *Et projectis argenteis in templo, recessit, & abiens, laqueo se suspendit*. Cui quidem rei cum de ea non nihil diligentius inquirerem occasionem dedere Petri verba in concione habita ad Ecclesiæ Fideles, qui tunc angusto spatio continebantur: sic enim habent. *Et hic quidem (Judas) possedit agrum de mercede iniquitatis, & suspensus crepuit medius, & diffusa sunt omnia viscera ejus*. In Græcis autem omnibus, quotquot ego sciam, exemplaribus ita hæc ipsa sententia effertur: *ηγου τρωλον γενομεν & εθανησε μεσος*, quæ ad literam sonat, *Et præcepit factus, crepuit medius*. Ex quibus per motu sunt belli scilicet & nimium perspicaces homines, ut, Evangelii fide postposita, quod diserte habet *απηγγεατο, se strangulavit*, ut vertit non de proletaria plebe, neque linguarum imperitus aliquis, sed planè doctissimus Arias Montanus; alium prorsus non sat audirum hanc historiam pingendi modum ineant.

II Neque id immeritò, dicet aliquis. Plures enim sunt boni gravesque Authores, qui ita factum existiment, & ita locum hunc interpretentur, quorum sententias fufius explicatas videat qui volet apud Joannem Maldonatum, (p) quem semper honoris causa nomino. Ego verò cum eodem, utrumque factum absque ulla rerum implicatione existimo: ut & Judas ab alta arbore se suspenderrit, & ab eadem se dederit præcipitem. Sin minus, dicant; quidnam prohibet

Act. 1. 15.

(m) Ibid. v. 26.

(n) Ibid. v. 21.

(o) Matt. 27. 5.

(p) Ad c. 27. Matt. v. 5.

hibet quod homo vel ab arbore, vel ab alta trabe, aptato & inserto gutturi laqueo, semet præcipitet, quò pondere ipso corporis citius stranguletur? & quòd rursus intumescente nimium ventre (quod accidere solet non infrequenter in iis qui suspenduntur) medius crepat, in tantum ut interiora pectoris effundantur? Atque ita factum in proditore Juda convincit utriusque loci exacta meditatio: quo libens traho, bono, ut mihi videtur, sensu Latini Poetæ versum, ubi exitum infelicem narrans uxoris

Regis Latinorum, se, inquit, seminudam inserto gutturi laqueo ab alta trabe dedisse præcipitem, illis verbis.

Purpureos moritura manu descendit amictus,

Et nodum informis lethi trabe necesse ab alta.

Atque de his quidem nimis multa. Ex quibus tamen constat nihil convincere, ut mors pessima proditoris alio modo quam tam diu consueto depingatur.

CAPUT IX.

DE PICTURIS ATQUE IMAGINIBUS præclarissimorum Doctorum Ecclesiæ Thomæ Aquinatis, Gregorii, Leandri Hispalensis Archiep. ac S. Patritii: ubi prius de aliis, qui prioribus diebus Martii celebrantur.

Lerasque Ecclesias, præsertim Hispaniarum, consuevisse celebrare festum Sancti Angeli Custodis, seu Angelorum omnium. Custodum die prima mensis Martii, satis est notum. Sed cum superius, quæ è re visa sunt, annotaverimus circa Imagines Angeli Custodis, eò loci Lectorem remittimus; cum eadem repetere, nostri nec moris sit, neque placiti. Illud tantum hic obiter monemus, haud absurde depingi Custodes Angelos sociatos Sanctis illis, qui eorundem consortio plerumque visibili, perfrui meruerit, quales sunt Nolascus Parens, Philippus Nerius, alique non pauci, præsertim vidua illa excellens, & postmodum Sanctimonialis, aut Sanctimonialium potius parens, Sancta Francisca Romana, de qua canitur illud elogium, quod scilicet eandem Dominus inter cetera gratiæ suæ dona familiari Angeli consuetudine decoraverit. Eadem autem die prima incidit in Hispania Magni viri atque Abbatis, ejusdemque Episcopi præclari Rudelindi festum. Cujus Sancti effigiem rarò, ut putamus, depingi continget. Verùm si id aliquando accidat, non omnino abs re duximus

observandum: non recte facturum Pictorem, qui illum procera quadam, imò neque ea quæ plerumque communior est, staturâ depingeret. Satis enim ex rebus ipsis infertur fuisse illum, aut multum mediocri, aut fortè infra mediocritatem posita, statura corporis fuisse: in magno enim Monasterio Benedictini Ordinis, cujus fundator ipse extitit, & cui Celandova nomen est, quodque ipsi non sine voluptate vidimus, ostenditur in horro parvum admodum sacellum, sive Oratorium, ut vulgo loquimur, in quo, ut fama est, divinis ipse rebus operam dabat, & sacra mysteria conficiebat. Illud autem angustum admodum, & (quod ad rem pertinet) recto adeò humili consurgit, ut vix aut ne vix quidem tali loco uti posset, qui grandior esset corpore, imò & qui communis staturæ esset. Nisi dicamus Sanctos, & vera magnitudine præditos homines, angustis sese arctare locis consuevisse: cum alios, qui non adeò magni sunt, ne quid dicam gravius, vix amplæ aula, atque sublimia & alte consurgentia palatia contineant. Verùm de his hæc stenus.

2. Præclaros Christi Martyres Hetherium & Celedonium, qui Hispania etiam sunt insigne decus, & quos

*Supr. li. br. 2. c. 4.

3. LA (6)

20011

Encl. 123
602.

101 (6)

101 (6)

quorum res fortiter & viriliter gestas Prudentius, itidem Hispanus, elegantissimi Hymno prosequutus est; qui pingeret, aut togatos, aut nimium juvenes, profectò argueretur erroris: cum constet, eo ipso tempore quo martyrium passi sunt, fuisse milites, jamque diu in Romanis castris stipendia fecisse. Sicut etiam qui beatum Casimirum repræsentaret mediæ proVectæ ætatis virum, aberraret, qui certè non ultra vigesimum quintum annum corruptibilem hanc vixisse vitam, ex probatæ fidei authoribus abundè sit notum, ut proinde ipse sit, aut certè unus illorum, de quibus sanctissimè pangitur, quod enutritus in aula & inter regales delicias *Raptus est, ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fictio deciperet animam illius.* Sed jam ad res veniamus usu magis receptas.

3 Satis frequens est Pictura atque Imago præclari luminis Ecclesiæ Doctorisque planè Angelici Divi Thomæ Aquinatis, cujus doctrinam, ingenium, mores, virtutes ac merita nulla fortasse laus satis adæquet. In hac autem imagine non illud reprehendimus, quod à plerisque juvenis depingitur, jamjam ornatus magistræ insignibus; cum satis constet, quod *viginti annos natus magister sit appellatus, publicèque Philosophos ac Theologos summa cum laude fuerit interpretatus.* Erraret verò qui unquam eum depingeret senem, qui vix quinquagesimum ætatis annum fuerit ingressus. Sicut etiam & qui eum depingeret, pallidum, aut macie confectum: satis enim constat, cum ex vetustissimis Historiæ ejusdem monumentis, tum etiam ex Picturis, prout ea ferebat ætas, sat commodè expressis, fuisse eundem vultu corpulento & crasso, quamquam alioqui eximie addictum lectioni, scriptioni, rerum divinarum contemplationi, & (quod caput hic est) jejunio & ciborum abstinentiæ prorsus mirabili: immò fertur eundem interroganti, qui fieri posset, ut cum tantæ tamque severæ parsimoniæ semper affuesceret; tam esset, ut videbatur, vultu bene reffecto? respondisse sapienter, ut decebat, minus edere caulem, quàm tamen esset illo longè pinguior ac vegetus. Fuisse etiam illum capillitio flavo, ex iisdem vetustis imaginibus,

ut à magnæ eruditionis viro audivisse me recolo, constare notum est.

4 Pennatus atque alatus pingitur etiam Præceptor sanctissimus: non quod ita reapse fuerit (quis enim hoc monstri prudens crederet?) sed quod ingenio plane Angelico moribusque purissimis præditum, adeo ut post certamen illud, quo mulierculam impudicam ad illius labefactandam castitatem intromissam insigni Dei gratia, non solum juvenis devicit, sed etiam ab se profligavit ac repulit; omni postea libidinis caruerit sensu, alæ tamquam Angelum decere videbantur. Imò, ne multis, ob ejusdem ingenii excellentiam, & majorem humana sorte claritatem ac perspicuitatem in rebus sublimioribus explicandis, jure merito adeptus est cognomen Doctoris Angelici. Quo etiam factum est, ut ante illud dicere ausim, neminem prorsus de cælestibus illis spiritibus, non solum melius, sed neque ita bene ac luculenter sic commentatus. Verum hæc alii prolixius, imo etiam doctius & operosius exequuntur.

5 Appensa est frequenter in Imagine Doctoris catena aurea, ex cuius medio Sol aureus pendet. Quod nihil aliud planè significat, quam opus illud ab eodem Angelico Doctore summo studio atque labore confectum, quod ex diversis & bene coherentibus veterum Patrum, & sanctorum Doctorum sententiis concinnatum, sua etiam ipsius aliquando modestè nimis interposita, appellare consueverunt Discipuli *Catenam auream.* Immensus porro hic futurus esset, atque ab instituto proposito nimis aberrarem, si vellem, non dico omnino persequi, sed vel per summa, ut dicunt, capita enumerare concertationes atque turbas, quæ inter viros alioqui doctos atque pios gestæ atque exortæ sunt & agitæ, non plerumque tam pro veteri amore, quam pro studio partium, aliis contententibus, hoc scriptum germanum atque legitimum foetum esse mentis Angelicæ Divi Thomæ; contra aliis mordicus, acriter, & si ita dici licet, pervicaciter abnegantibus. Sed de hoc alii etiam per me judicent. Illud interim silentio præterire non possum, ut tempus, & pervigil cura plura detegunt, non de-

fuisse his postremis temporibus monumenta, ex quibus sincerius judicari potest, & melius contemneri sincerior index Operum Doctoris Angelici.

6 Pingitur tandem idem Doctor Angelicus abjecto ad pedes aureo illo diademate, quod Hispanicè loquentes appellamus *Coronel*, & quod insigne est Dynastarum, quos passim nominamus *Duces*, *Marchiones*, atque *Comites*: quod nempe natus sit parentibus longè præclarissimis Landulpho ac Theodora, Comitibus Aquinatibus, ad quem propterea, tametsi primogenitus non esset, multum pertinebat, & in quem haud parum refundebatur splendor ille secularis gloriæ, quem ipse Christi sequelæ atque humilitati posthabuit. Posset etiam meritiò depingi cum signis recusati honoris etiam Ecclesiastici, & quidem præcipui: cum non obscure constet, Doctorem longè præclarissimum, humillimum etiam, & suâ ipsius, hoc est vera illa sapientiâ contentum, quam ex meditatione divinarum rerum abundè hausit, honoris munera refugisse. Sed audiat hic Officium ejus Ecclesiasticum, quod ita habet: *Ab Urbano Quarto Romam vocatus, adduci non potuit ut honores acciperet. Archiepiscopatum Neapolitanum, etiam deferente Clemente Quarto Pontifice, recusavit.* Verùm signa hæc, quæ in pluribus Sancti Thomæ Imaginibus omiſsa observavimus, quæ ratione recte depingi possint, non mihi, ut verum fatear, satis est apertum. Namque depingere, quod plerumque fit, jacentem ad pedes, & quasi projectam Episcopalem mitram, ansam utcumque præbere videtur imbecillioribus cogitandi, dignitatem illam Sancto cuicumque viro, non eo fuisse, quo par erat honore habitam: quod non humilitatis esset, sed potius superbiæ, vel insaniæ. Ceterum hoc obstante nihil, satis congrue pingi posse videtur solidior illa gloria, qua quis vir Sanctus recusavit honores terrenos, quamquam essent etiam Ecclesiastici, per mitram, baculumvè, aut utrumque ad pedes abjectum, quo (cum alia facilè ratio non occurrat) commodè designetur Sanctum illum, ut fuit Sanctus Bernardus, Sanctus de quo agimus, Doctor Angelicus, Sanctus Bernardinus Senensis, aliique permulti; non

quidem dignitatem habuisse despectui, sed terrenam gloriam, quæ nolentes etiam comitatur.

7 Tandem quòd idem Sanctus atque Angelicus Doctor quodammodo depingatur pedibus proterens, non solum veteres Hæresiarchas Arium, Manetem, Pelagium, aliosque passim, sed recentes etiam, quorum plurimi post eundem Doctorem Angelicum cælo receptum grassati sunt, ut sunt præcipue Zuinglius, Lutherus, Calvinus, aliique ejusdem furfuris, mirum non est. Quod enim ad veteres spectat, quotusquisque est qui non videat Doctoris Angelici doctrinâ ex Scriptura & inconcussa Ecclesiæ traditione accepta proteritos passim ac jugulatos? Sed eos etiam qui postremis temporibus sunt exorti, hos etiam erroresque eorundem unius Angelici Magistri doctrina omnino profligatos atque devictos nemo prudens debet ambigere. Quid enim Sacramentarii, quid Lutherani, quid Liberi hostes arbitrii, & quod horrendum dictu est, Marianæ dignitatis, Sanctitatis, atque Virginitatis inimici pro se, non dicere solum, sed hiscere quoquo modo possunt, quod non Angelici Magistri doctrina in fumos statim evanescat? ut planè de eodem Doctore Angelico non immerito elogium illud, quo Ecclesiæ Sanctissimam Dei Parentem exornat dici ac prædicari quodammodo fas sit, hoc est, quod cunctas hæreses interemerit in universo mundo.

8 Non possum non meminisse, quamquam obiter, Viduæ perquam Sanctæ, quæ conjugatis æquè atque Viduis exemplo luculento esse potest, imò & ipsis Sanctimonialibus, utpote quæ orba conjugæ, domum Oblatarum (sic enim nuncupant) quam ipsa adhuc viro conjuncta fundaverat, magno animi fervore ingressa, aliis ibidem Sororibus virtutibus, vitæque sanctioris exemplis clarissimè præluxit. Hujus autem Imagines rana, quod ego sciam, apud nos inveniantur: cum tamen sint Romæ, alibi que fortasse frequentissimæ. Verum quia plures sunt qui erga eandem devotione sunt affecti, habitum saltem quo representari debeat hic memorare placuit, ut circa hoc non nimium Pictor erret, si forte

sanctam femi nam depingi contigerit Igitur, ut accepi à viris omnino fidedignis, prædictæ Sanctimonialis, quas Oblatas vocant, licet clausuram non voveant neque profiteantur, degunt tamen in Monasterio sub Regula Sancti Benedicti. Quocirca illarum habitus est ferè hujusmodi: ex lanea nempe materia, coloris omnino nigri; tunica variis modis plicata, corpus contegit, quam præcingunt corio nigro, caputque velo satis amplo, sed albi tantum coloris, obtegunt, manicasque gestant protensoris longitudinis. Cum autem domo exeunt (namque exeunt aliquando, sociatæ semper, servataque omnimodè ratione decoris) pallium ejusdem materiæ aptant humeris, quod ad talos usque protenditur. Atque hac quidem ratione si depingatur Sancta Francisca, pictura, saltem quod ad hoc attinet, nihil crassioris erroris admittet. Quod verò depingatur adstante sibi Angelo Custode sub elegantis juvenis specie, valde erit conveniens, ut patet ex his quæ notavimus supra.

9 Angelicum Præceptorem in Factorum Ecclesiasticorum ordine sequitur Gregorius ille Pontifex, qui non solum à rerum gestarum dignitate, sed etiam à sapientiæ monumentis omni encomio majoribus dictus est Magnus. In cujus quidem Imaginibus non jam illud animadvertimus, quod frequenter depingatur ornatus illis Pontificalibus vestibus, quæ nondum ejus tempore erant Episcopis, aut Romanis etiam Pontificibus in usu: satis enim plura de hoc argumento sparsim in supradictis memoravimus, quamquam in diversis locis alia aliis absurdiora merito videantur. Nec enim idem videtur inconveniens depingere antiquorum seculorum Pontifices cum præsentis ævi Pontificalibus insignibus, quàm ipsos propemodum Apostolos, qui non his rebus decernendis aut statuendis intenti, consequenter neque eorum usibus aptari potuerunt. Pingitur tamen, & quidem frequentissimè Sanctissimus Pontifex rem Divinam faciens: quod, præter alias causas, quas hic ad longum prosequi non est cordi, eò fit quòd idem præcationes, lectiones, orationesque in Sacrosancto Missæ Sacrificio, quæ aliquorum non sat erudita pietate

ad nimium excreverant, cum aliæ etiam non importunè desiderarentur; ad concinniore & meliorem formam sedulus legislator reduxerit. De quo argumento videri potest alius magni nominis Pontifex Innocentius Tertius, (a) & Ioannes Diaconus in ejusdem Vita, quam sedulo testis plerumque oculatus scripsit.

10 Ex quo etiam accepta est communiter ratio Sanctum Pontificem depingendi, cum scribendis piis atque eruditissimis voluminibus operam daret, Spiritu Sancto sub columbæ candidioris forma ad dexteram ejus aurem veluti inspirante atque dictante, & suggerente verba. Sed res est hæc, quæ ob illius gravitatem ac dignitatem melius ipsius Scriptoris verbis referatur: qui sanè quamquam non se ipsum, sed alium etiam Diaconum, nomine Petrum, producat in tantæ rei confirmationem testem omnino oculatum; narrationem dilucidè exponit, atque confirmat: (b) sermonem enim instituens de quibusdam Gregorii æmulis, qui imprudenti quodam ausu voluerunt tanti Doctoris ac Pontificis volumina ignibus mandare; Ita habent ejus verba: *Quorum dam quosdam (libros) jam combussissent, ac reliquos vellent exurere, Petrus Diaconus familiarissimus eius, cum quo quatuor Dialogorum libros disputaverat, creditur vehementius obstitisse, dicens: Ad oblitendam eius memoriam librorum exustionem nihil proficere: quorum exemplaria diversis petentibus, mundi ambitum penetrassent: subjungens, immane sacrilegium esse tanti Patris tot tales libros exurere, super cujus caput ipse Spiritum Sanctum in similitudine columbæ tractantis frequentissime perspexisset.* Ex quo idem Ioannes Diaconus opportunè infert, in more esse positam hanc Sancti Gregorii pingendi rationem. Sed en eius verba: *Hinc est quod consuetudinaliter Spiritus Sanctus in specie columbæ super scribentis Gregorii caput depingitur.*

11 Sed antequam hinc abeamus, illud annotare mihi visum est operæpretium, ne (quod ad nostrum attinet institutum) hæc pia pingendi consuetudo imbecillioribus præbeat ansam quomodolibet errandi: non idèò censerì debere Gregorii scripta

(a) Innocent. III. de S. Gregor.

(b) Ioannes Diacon. in vita S. Grego. l. 4 cap. 69.

* Idem ibid. c. 70

usque ad culmen Canonice auctoritatis pertingere, sicut neque aliorum Doctorum commentaria, eò quòd Spiritu Sancto velut afflante ac suggerente scripta videantur. Neque enim illa Catholica Ecclesia, quæ certè Spiritu Sancto infallibiliter regitur, proponit Fidelibus ut talia, quamquam alioqui magna per se ipsa auctoritate polleant, & solum Canonice Scripturæ censentur eò, quæ uti ejusmodi infallibilitatis jure à Sancta Romana Ecclesia in Sacris Bibliis legenda proponuntur. Atque in hoc sensu intelligi planè debent Petri Apostoli verba illa, *Non enim voluntate humana allata est aliquando prophetia; sed Spiritu Sancto inspirati loquuti sunt sancti Dei homines.* Quod igitur venerabilis ille Petrus Diaconus super scribentis caput Gregorii clarè viderit Spiritum Sanctum sub columbæ forma, quodque commannerit, ut alii etiam sancti atque Doctores, ita depingatur; id solum denotat esse ea scripta divinis revelationibus, quæ per scriptores canonicos nobis sunt traditæ, quantum fert auctoritas humana, valde congruentia atque conformia, quod nemo sanæ mentis inficiabitur.

(12) Denique quòd à pluribus depingatur præclarissimus Doctor vultu ad eunuchi, sive spadonis formam composito; eoque plures moveantur, ut existiment, eundem Sanctum Pontificem hoc corpore integræ integritatis defectu laboravisse, illusorium mihi sepè visum est, ac planè ridiculum. Quamquam enim potuerit ita evenire, quin ex hoc quidquam derogaretur viri præclari sanctitati atque doctrinæ; quemadmodum quod ille clarissimus Antistes Constantino-politanus Ignatius, quem bipedum nequissimus Photius Patriarchali throno expulit; nullum existimationis & doctrinæ dispendium passus est, quòd fuerit Eunuchus; tamen quia de Gregorio nostro Romano nemo (quod ego sciam) Historicorum alicujus nominis id memoret, habendum est ut confictum quiddam & malè sanæ mentis delirium.

(13) Gregorium Magnum omnino proximus sequitur amicitia ipsi conjunctissimus Insignis Pontifex Hispalensis Sanctus Leander, nulli non cognitus, qui Hispaniæ ecclesiasticam sive etiam politicam Historiam

utcumque cognoverit. Qualis verò quantusque vir fuerit Leander Hispalensis Metropolita atque Archiepiscopus, vel hoc uno tantum quibusque nosse poterit, quòd eius potissimum operâ, doctrina, ac sollicitudine Ariana labe ab Hispania profligata fuerit: insuper atque illo quòd, ut breviter perstrinximus, Gregorius ille Primus, tam re quàm nomine vere Magnus Romanus Pontifex illi fuerit præcipua amicitia atque charitate conjunctus, quod non uno loco profitetur idem Gregorius: * quodque ejusdem sanctissimæ amicitia præcipuum signum est, Libros Pastoralis Officii ab eodem Gregorio compositos, necnon & ingens mirandumque opus expositionis in Job, quod *Moralia* appellant, eidem Leandro dicaverit. Neque id mirum: aggressus enim est tam grande Opus hortatu, atque suasu Leandri, quod legere erit operæpretium verbis ipsius Magni Pontificis initio Præfationis *Moralium*, quam quinque capitibus absolvit, quæ sic habent. *Dudum te frater beatissime in Constantinopolitana urbe cognoscens, cum me illic Sedis Apostolicæ responsa constringerent, & te illuc injuncta pro causæ fidei Vuisigothorum legatio perduxisset, omne in tuis auribus quod mihi de me displicebat exposuit. Quibus post alia plura hæc sanctus atque intamittatus Præsul adnectit: Tunc eisdem fratribus, etiam cogente te, placuit, sicut ipse meministi, ut Librum beati Job exponere importuna me petitione compellerent, & prout veritas vires infunderet, eis mysteria tantæ profunditatis aperirem.* Quo tandem factum est cum ingens opus, iam factus Romanus Pontifex absolvisset, eidem Leandro (quem semper Hispaniarum Episcopum appellat) transmittendum curaverit cum literis eximiam charitatem & benevolentiam spirantibus: quæ cum in ejus Ecclesiastico Officio recitentur, abs re non erit quòd hic etiam legantur: ita enim habent. (c) *Quanto ardore videre te sciam, quia valde me diligis, in tui tabulis cordis leges. Sed quia longo temporum spatio disjunctum te videre nequeo, unum quòd mihi de te dictavit charitas fuit, ut librum Regule Pastoralis, quem in Episcopatus mei exordia scripsisti, & libros, quos in Expositione beati Job jam dudum me fecisse cognovisti*

* 2. Petr.
1.21.

* Lib. 1.
Epist. 41.
l. 4. Ep. c.
90. sive
Epist. 16.
& l. 7. Ep.
1. 5. & l.
3. Dialo-
gor. c. 31.

(c) Lib. 4.
Epist. ex
Registro
c. 90.

visti, sanctitati vestra transmittere curavi. Neque verò, ut plerumque fit, hæc amicitia inita est inter utrumque absentem & longo terrarum spatio separatum: foveri enim cepit existentibus Constantinopoli Gregorio atque Leandro; illo quidem dum Apostolici Apocrisarii apud Mauritium Imperatorem Pelagii Romani Pontificis tempore fungeretur; hoc verò dum ibidem res Hermenegildi Regis, posteaque Martyris, ageret, negotiaque ad fidem potissimum spectantia sua, nostræque curaret Hispania. Quod summatim notavisse suffecerit in eorum gratiam, si qui erunt qui nostra hæc evolvere non dedignabuntur.

14 Relictis igitur Leandri rebus historicis altioris subsellii, quod ad eius Picturas attinet atque Imagines, duo tantum veniunt hic observanda. Primum quidem: non modo senem, sed valde longævum virum omni encomio majorem debere pingi: excessit enim octogesimum ampliusque ætatis annum, natus, ut putamus, anno Christi DXXII. defunctus verò DCIII. ex quo inferimus, non nihil natu grandiorum fuisse Magno Gregorio. Alterum: debere describi cum ornamento illo majorum Presulum, quod *Pallium* vocant: quod constat missum esse à Beato Gregorio Archiepiscopo nostro Leandro, adjunctis literis in quibus mirum est, quantis erga eum charitatis & benevolentia signis se se Magnus Pontifex diffuderit. *De hoc ornamento plura suppetebant dicenda, si mens esset ad extranea, & quæ instituti rationem non attingunt, desistere, quò grandius mole, & non re Opus exsurgere. Plura congerit eruditus juxta ac pius Cardinalis Joannes de Bona, ex quo (ingenui enim pudoris est fateri per quos profeceris) decerpemus selectiora: integras enim aliorum paginas, ut sæpius monuimus, plena falce demetere, nostri nec ingenii nec moris est. Est igitur in re Ecclesiastica Latinorum Pallium, quod solis Patriarchis & Archiepiscopis competit: verum ut à descriptione, quæ loco diffinitionis est, ordiamur, Pallium ita describit laudatus Cardinalis: (d) *Fascia linea candida, tribus circiter digitis lata, & in modum circuli contexta, quæ super humeros imponitur: ex quo circulo*

*alia similis fascia ante pectus, alia deorsum ex opposito pendet, duæ super humeros demittuntur: quæ fascia purpureis crucibus sunt insignita. Ipsum autem Pallium tribus aciculis sive spinulis aureis alligatur. Fit ex lana agnorum candidorum sine macula, qui in die S. Agnetis in ejusdem Ecclesia via Nomentana singulis annis offerri ad Missam solemnem & benedici solent, ac Subdiaconis Apostolicis consignari, & in aliquo Monasterio Sanctimonialium nutrirî, donec veniat tempus ipsos tondendi. Ex quorum lana texuntur pallia, quæ in basilicam Vaticanam delata super corpora Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli ponuntur in Vigilia natalis ipsorum, ibique tota nocte dimittuntur, ac die sequenti deputatis custodienda traduntur. Purpureis crucibus, inquit Author Eminentissimus, cui res non potuit esse obscura, neque parum perspecta. Quo loco mirari subit Pictorum aut incitiam aut incogitantiam. Quantum enim mihi meminisse licuit, crucès in Pontificali Pallio, ut vulgo depingitur, non purpureas, sed nigras assero memet observavisse: quæ res diligentius inspicere oportebit, ne tam absurde à vero discordet. Mitebatur autem olim à Romano Pontifice Pallium non admodum multis, sed in Hispania soli Hispalensi Archiepiscopo, in Dalmatia Salonitano, in Sardinia Calaritano, in Italia Ravennati, in Sicilia Syracusano, ut ex Magni Gregorii Epistolis satis constat: concessus autem postmodum est Pallii usus omnibus universim Archiepiscopis, immo & Episcopis aliquibus, ut ex laudato Cardibali satis liquet. Quod autem diximus *Latinorum*, consultò fecimus. Est enim Græcorum Pallium, quod *Omophorion* & *Epomadion* vocant, à Latinorumque Pallio longe distinctum, *Longa fascia ejusdem cum Latino aut paulo majoris latitudinis, collum primitus involvens, tum à collo per medium pectus infra genua descendens, crucibus interdum intertexta.* De quo qui plura velit, adeat allegatum Cardinalem, ob virtutis & eruditionis nomen non sine honoris præfatione nominandum.*

15 Quinque post dies celebratur & colitur memoria viri conspicii, & vitæ laudabilis omnino magis quam imitabilis. Is nempe est *Sanctus*

* Vide l.
7. Epist.
125.

(d) Rer.
Liturgi-
car. l. i. c.
24. n. 16.
pag. 357.

Stus Patritius Hibernorum Apostolus & primus Episcopus: de cuius vitæ sanctitate ac penè supra humanas vires austeritate tam multa, tamque miranda prædicantur, ut & si tot tantaque imitari vix aut ne vix quidem detur mortalibus: tamen illa sint per quæ iure merito pudere nos debeat ignaviæ nostræ atque desidiæ. Ac de his quidem, si instituti nostri ratio pateretur, nonnulla referre promptum erat: alia enim quæ longo post tempore adjecta sunt, aut planè conficta, Purgatorium illud dico, specum admirandam, pænalia scelerum exercitamenta, aliaque id genus, quemquam vulgata sint, aliis semper ego suo aut aliorum otio abutentibus lubens relinquerem.

16 Quoniam verò vir impensè doctus, & hujus tractationis, nempe de Sacris Imaginibus choripheus (e) refert Patritium sæpè depingi cum serpentibus; hujus ratio reddenda, &

(e) Mol.
1,3.c. 10.

quidem non alia; quàm ea quæ traditur à laudato Scriptore. Proindeque commodius fuerit eandem ipsissimis ejusdem verbis hic enarrare. *Qui*, inquit, *cum serpentibus ad pedes depingitur; eò quòd primus in Hibernia Christum evangelizaverit, in qua Insula nullum reptile videri solet, nullus serpens vivere solet. Nam sæpè illud de Britannia allati serpentes, mox ut proximante terris navigio odore aëris illius attacti fuerint, intereunt: quin potius omnia penè quæ de eadem insula sunt, contra venenum valent. Hibernè præterea Catholici non nisi meritis Apostoli sui ascribunt, quòd Dominus Deus multorum venenatis moribus provocatus necdum permittat in eorum insula venenata vivere: quæ tamen eò sæpè adferuntur ex Anglia ab his, qui heresis veneno lethaliter infecti sunt, & hanc piam opinionem Hibernorum animis libenter eximerent.*

CAPUT X.

DE IMAGINIBUS ET PICTURIS SANCTISSIMI Patriarchæ Ioseph, Deiparæque Sponsi dignissimi.

Atior quidem sese offerebat notandi ac differendi campus, si quotquot circa Imagines ac Picturas Sanctissimi Patriarchæ Iosephi, quæ sanè frequentes sunt & passim obviæ, annotanda videbantur, longius exquerer; præsertim cum per magis nota & animadversione digna velim excurrere: alia enim consultius omittentur; vel quòd ad scopum nostrum non attineant, vel quòd alia accedere videantur ad tractationem, ut ita dicamus, hypercriticam.

2 Illud autem in primis, atque tamquam caput omnium eorum quæ dicenda videbuntur, præ oculis habendum, quòd cum Sanctissimus Patriarcha eo sanctitatis & dignitatis apice fulgeat, quem non facile concipere, nedum explicare humana

mens queat, & quem, licet emphaticè, valde sublimiter Scriptura descripsit illis duobus verbis: *Cum esset justus*: ineptè & supra quàm dici potest absurdè fecerunt aliqui, qui virum Sanctissimum, & præcellenti adeò conspicuum dignitate depinxerunt veluti homuncionem rudem vix alicujus pretii, & qui (quod proverbio dicitur) quænam esset ejus dextera manus haud satis pernoſceret. Fatemur ultro, illum communiori & potius ad vulgi mores, quàm magnatum accedente cultu debere pingi, utpote hominem, qui Deo ita probante ac decernente, non excesserit vulgaris fortunæ sortem: sed tamen deformi prorsus atque illiberali facie, capilloque penè ad sordes usque neglecto, depingi non probamus: eò vel maximè, quòd modestia illa, quæ versatur in curando ac moderando corporis cultu decore atque habitu una sit, neque ea postrema inter virtutes.

3. Ceterum, ut verum est illud quod nempè, *In vitium ducit culpe fuga, sic caret arte*, probare non possumus aliorum ineptiam, quibus opposita ratione Sanctissimum Patriarcham castissimumque Mariæ Sponsam placuit depingere exquisitius quam par est formosum & excultum; vultu nimirum prenitente, depexa barba, capillitio per humeros fluitante, ac tantum non calamistrato; vestibus denique potius ornatum, quam obtectum. Longè fiant à cordatorum hominum cogitatibus pueriles naniæ; pingaturque purissimus Deiparæ Sponsus, non ut comptus & elegantiarum sectator juvenis, sed potius ut vir, nil fucato decore, sed gravitate, modestiaque plurimum excellens.

*Pectoris intasum Virgo mihi casta pudorem
Servat adhuc, nullos non servatura per annos:
(Mirus amor) seniumque sui venerata mariti
Exiguus degit thalamis, & paupere tecto.*

*Et alibi. Nec minus & casta senior cum Virgine custos (b)
Ibat, ut in patriam nomen de more, genusque
Ederet, & jussam non segnis penderet aurum.*

Certè præluxit omnibus cum recentioribus, tum etiam veteribus, magni vir nominis Epiphanius (c) qui idem palam asserit, insuper addens causam, ob quam Josephus virginem Deiparam jam omnino senex duxerit: quod nempè fuerit prius junctus matrimonio, ex quo filios sustulit & filias, inter quas una fuit Maria illa Cleophae, quæ soror Virginis Matris nominatur in Evangelio.

5. Verùm hæc opinio, nisi error potius dicendus sit, cui tamen adhaeserunt non pauci ex veteribus, iisque primariis Patribus, quos hic allegare supersedeo; communiter rejicitur à doctis. Continet enim in se quid valde absonum divinæ dispensationi servatæ in Incarnationis mysterio. Voluit enim Deus Optimus Maximus, quod Christus Dominus, non de virgine solum, sed de Virgine desponsata conciperetur. (d) *Primum* (verba legis, quæ jam sæpè fortasse legisti Maximi Doctoris Hieronymi) *ut per generationem Joseph origo Mariæ monstraretur. Secundò ne lapidaretur à Judæis ut adultera. Tertio ut in Aegyptum fugiens haberet solatium. Martyr Ignatius etiam quar-*

4. Vir inquam, quod consulto dixi, non juvenis, neque (quod plerique fecerunt, & de quo nonnihil annotavimus supra agentes de Pictura Nativitatis Christi) effectus jam ac veluti capularis fenex. Certè hic est præcipuus scopulus, in quem impigerunt, non Pictores tantum, sed viri etiam doctissimi, qui putarunt Josephum quando uxorem Sanctissimam duxit, esse jam non tantum grandiozem natu, sed longævum senem. Sic plures ex veteribus; imò, quod mirari magis subit, nonnulli è recentioribus, *inter quos, ob carminis & musæ elegantiam, dignus est qui numeretur Jacobus Sannazarus, qui in præclaro Opusculo de Partu Virginis, Josephum semper seniozem nominat: sic enim alicubi canit.

(a)

*Niceph. l. 1. Hist. c. 7. &c.
* Julius Scaliger. Novidius & alii.

(a) Sannazarus de Partu Virginis. l. 1.

(b) Idem l. 2.

tam addidit causam, cur à desponsata conceptus sit: ut partus, inquiens, ejus celaretur diabolo, dum eum putat non de virgine, sed de uxore generatum. Hucusque Hieronymus. Atqui (ut Scholæ nonnihil morem geramus) nulla ex his rationibus, primâ demptâ, satis erat congruens cum eo quod Castissimus Sponsus jam fenex, multoque minus fermè decrepitu Matrimonio jungeretur cum Virgine Deipara: ut facili negotio apparebit rem maturiori examine perpendenti. Error ergo, atque absurdum est dicere, multoque magis depingere Josephum castissimæ Virginis Sponsum senio jam gravem, solatium Sponsæ purissimæ.

6. Quod ut altius cordati cujusvis sensibus radicatus infigatur, hæc, oro, mecum ipse perpendat. Quis facile crederet, juvenulam gravidam, imò & jam enixam, junctam matrimonio cum senè decrepito, sine pudoris damno non concepisse? Caruisset igitur utrumque culpâ apud cordatiores & prudentiores viros Virgo immaculata; certe criminatione aliqua aut suspitione criminis non caruisset, quam tamen Deus

de-

(c) D. Epiphanius. Hæresis 78

(d) Div. Hier. in c. 1. Matth. l. 1.

decreverat longius amoliri. Quale, etiam rogo, teneræ Virgini solatium esset peregrè profecturæ, si seni valde, & penè decrepito fuisset conjuncta; præsertim cum inde etiam, nempe ex Ægypto ipsi redeundum esset ad propria? Nam quod per tale conjugium Christi ex virgine nativitas non bene nec commodè diabolo celaretur (ut habet quarta ratio allata ex Ignatio a Doctore Maximo) prætereò: Tum, ne causam hanc, cujus firmitate viri alioqui doctissimi subdubitant, subtiliori subjiciam examini: tum etiam, quia idem quod secunda utcumque acciderit, id convincit.

7 Addo, quod jam viderunt viri docti, Josephum datum Virgini, & Puerò Divino atque Sanctissimo, non tantum ut esset custos ubiufque; sed ut eos suis laboribus & operis aleret: ad quod etiam pertinuit, quod ille esset artis Tectonicæ, ut mox videbimus, professor: quod sane neque sperari posset à sene invalido, & qui non solum commissam sibi familiam alere quomodocumque etiam vix aut ne vix quidem posset, sed omnino fuisset indigus aliorum auxilio aut eleemosynis. Ob quæ, & alia quæ prudens omitto seriò commonendi sunt Pictores, ne Sanctum Patriarcham Puerum Jesum ulnis suis stringentem, aut manu prehensam comitantem, grandævum senem, ut frequenter faciunt, amplius depingant.

8 Quod si à me aliquis prescius inquirat aut curiosius; quâ etate illud depingi oporteat? Profecto non adeo quid certi, & ex indubitatis testimoniis respondere queam. Tamen quantum probabilibus rationibus aut conjecturis indagari res potest, illud existimo, depingi virum Sanctissimum sat esse conveniens etate prorsus integra ac virili: hoc est, ut mea fert opinio, viri qui quadragesimum etatis annum aut attigerit aut expleverit: Ea enim etas est, in qua & corporis vires, &, quod magis est, virtutes animi ad perfectiorem gradum ut plurimum assurgunt. Quod certè erat omni ex parte conveniens muneri, ad quod virum præclarum Dei providentia & dispensatio destinabat. Præterquam quod depingi omnino senem & grandævum, errorem esse, jam satis ostendimus: represen-

tari autem ac proponi omnino juvenem, nescio quid minus majestatis, gravitatisque præ se fert, cum denotari intenditur tanti connubii eximia dignitas. Non quòd in hoc favere velimus quomodocumque Pictorum, imò hominum intemperantibus cogitatis, & ut ita dixerim libidini, qui fortè putant, propterea Josephum Sanctissimum juvenem pingi non debere, sed potius grandævum & valde provecum senem: quia aut seriò existimant, aut saltem suspicantur, potuisse fieri haud aliter, ut Josephi Sponsus castissimus potuerit se à Virgine continere, & quidem pulcherrima, & in qua animi eximia modestia ipsam corporis augebat venustatem; nisi senex jam, & provecioris omnino etatis. Inepta certè & inverecunda cogitatio, & quæ multum derogat non solum ipsius Josephi Sanctitati, sed & Gratiæ Dei, favori, ac virtuti. Quasi verò non se promptius atque facilius, vel experientia ipsa magistrâ, contineret Deum timens juvenis virgo, quam impotens & libidini assuetus senex.

9 Non igitur hac ducti causa monemus, castissimum Virginis Sponsum ad virilis atque integræ etatis formam depingi: sed quod (ut supra prælibavimus) etas illa perfectior atque integra, aptior tantæ dignitati, quanta est illa, quam hic representare intendimus, congruentior prorsus videatur: Cum contra, in specie juvenili minoris gravitatis quid appareat, in quod imbecillum oculi primis obtutibus impingant. Dixi verò sub istius modi forma etatis Sanctissimum Patriarcham depingendum videri, aut puerum Jesum ulnis amplectentem, aut eundem Paterno veluti jure atque amore manu ducentem: alias enim tempore longius procedente pingere senem eundem, non solum non est inconveniens, sed omnino videtur rationi & consequentiæ rerum consentaneum. Hoc autem accuratius observari erit operæpretium, cum idem Sanctus Josephus depingitur moriens adstantibus eidem Christo ipso Jesu, Matreque eius & Josephi Sponsæ purissimæ: quod ego ab elegantis artificis manu rectè observatum sæpius inspexi. Nam quòd Josephi Mariæ Sponsus diem obierit extremum ante Prædicationem Baptismumque Christi,

fit, sententia est sat probata Patrum atque Interpretum calculo, & quæ vel maximè confirmari potest ex eo, quod antequam nuptiæ illæ celebrarentur, quæ factæ sunt in Cana Galilææ, & quas contigisse in ipso initio prædicationis, ex Evangelio non obscurè constat; defunctus planè jam videatur: (e) quandoquidem vocata est ad eas Maria Mater Iesu, jam ut apparet, viduata Sponso: alioqui ut idem fuisset etiam vocatus, ratio persuadet & urbanitas. Illud est certum, obiisse jam tempore Passionis Christi: cum idem Dominus, non Iosepho vel marito, sed Joanni Matrem dulcissimam commendaverit.

10 Obiisse autem Virum Sanctissimum (quod certè nulli alii contigit) Iesu & Maria ad caput adstantibus, non solum piorum Catholicorum meditatio & sententia est; sed ea etiam quam Ecclesia ipsa satis differè videtur approbasse, dum de præclaro Patriarcha pie juxta atque elegantè cecinit:

*O nimis felix, nimis è beatus,
Cujus extremam vigiles ad horam
Christus & Virgo simul astiterunt
Ore sereno.*

Cum igitur Sanctus Iosephus tunc ætatis annum septuagesimum, juxta id quod probabiliter asseruimus, aut ageret, aut fortasse etiam exegisset: satis congruum & rationi consentaneum est, ut tunc depingatur senex, qui jam præter ætatem esset etiam laboribus fractus. Sed ad anteriora iterum redeamus.

11 Nemo est qui nesciat narrationem illam Evangelicam, qua refertur Angelum Domini apparuisse in somnis Ioseph, levassèque solitudine illa, in quam ex intumescens uteri Virginei intuitu Patriarcha Sanctissimus incurrit, & quam non levis aliquis Author, & suspectæ fortasse fidei Chrysofostomus vocavit perurbationem maximam, inquiens: (f) *Videndo sanctus Ioseph gravidam Virginem, in conturbationem incidit maximam.* Ergo levavit Patriarcham sanctissimum nuntius Dei Angelus turbatione illa anxia aut solitudine, verbis illis: (g) *Ioseph fili David, noli timere accipere Mariam conjugem tuam: quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est.* Hoc depingi etiam

solet, & sat commode depictum vidimus aliquibus in locis. Sed eandem rem omnino eleganter, ut ipsemet prædicat, depinxerat Franciscus Paciæ, author non semel in hoc opere laudatus, cujus pictura extat Hispani in Collegio Sancti Hermenegildi, & eius descriptionem ita illemet concludit: (h) *Quod super est, prospectus terra, latumque cælum occupat:* innuens hujusmodi visionem & revelationem Iosepho ipsi factam, non noctu, sed interdium. Hoc autem veluti non satis narrationi Evangelicæ conforme, reprehendit modestia sibi solita amicus noster, Pictorque Regius, non semel etiam laudatus, D. Antonius Palomino & Velasco: (i) Quod hic in Pictoris eruditi gratiam non ab re visum est brevius annotavisse.

12 Plura alia circa hujus Sancti præclarissimi Imagines erant fortasse prænotanda; sed ea libentius omitimus, utpote quæ jam magna ex parte annotata sunt in supradictis. * Nam quod pingatur cum virga referta floribus, satis commode & convenienter fieri potest & solet: vel ex eo tantum quod per eam denotetur non solum sanctissimi viri purissima continentia, sed etiam perpetua virginitas; quam certè in castissimo Mariæ Sponso statuissè placuit insigni virginitatis propugnatori Hieronymo. (j) Quamquam si id ad illud referatur, cujus meminerunt vulgo satis plausibiles Historiæ, de quibus supra non nihil egimus, * non etiam super hoc certare conabimur, aut trahere, ut dicitur, contentionis funem.

13 Quod depingatur in fabrilis officina lignaria hanc artem exercens, conforme rationi est, si quid aliud. Tametsi enim non defuerint qui illum ferrarium fabrum fuisse putaverint, hoc tamen minus est probabile, ne dicam apertè falsum, & contradicens ipsi Evangelio, ubi ipse Ioseph Græco vocabulo *τεκτων* appellatur: quod non nisi de fabro lignario, & qui dolandis, poliendis, aptandisque lignis operam impendit, commode aut proprie dici solet. Illum adjuvans Puer Iesus in iisdem fabri ministeriis frequentissime videre est. Quod sane etsi non desint quibus id minus arrideat, existimantibus virum Sanctissimum, qui probè

(e) Ioan.
1.

(h) Franc.
Pach. Hist
de 12 Pin-
tura pag.
503.

(i) D. Ant
Palom.
Theorica
de la Pin-
tura c. 3.
p. 308.

* Vide l.
3. c. 1. n.
11. c. 5. n.
2. 3. c. 6. n.
5. c. 7. n. 5.
& l. 4. c. 3
n. 6.

(j) Div.
Hier. Con-
tra Elvid.
c. 9.

* Lib. 4.
c. 3. n. 6.

(f) S. Ioan
Chryf. h.
3. in Mat.
parte med.

(g) Mat.
2.

noverat quantæ & quam prorsus divi-
vine dignitatis erat, qui tamen ejus-
dem filius vulgo reputabatur; vix
aut ne vix quidem permissurum Filiū
Dei, quanquam factum hominem,
tam abjectis mechanicisque ministe-
riis occupari: Tamen & valde per se
ipsum est omnino verosimile, & ut
mea fert opinio, prorsus certum at-
que indubitatum, quod non solum
aliquando, sed etiam sapius, Chri-
stus Jesus, non solum puer, sed
etiam grandiusculus juvenis, in fa-
brilibus ipsis ministeriis Parentem
putativum & vulgo habitum adjuve-
rit; imò & ei sapius quodammodo
inservierit: ille ipse nempe, qui ta-
merisi totius sanctitatis fons, peccati-
que expiator, postmodum non so-
lum tulerit, sed etiam omnino volue-
rit, atque decreverit ut à consangu-
ineo Joanne baptizaretur, mergere-
turque in Jordanis aquis. Cum enim
tam signanter annotaverit Evange-
lium, quod postquam idem Christus
inventus est à Parentibus in templo,
descenderit in urbem Nazaretham,
& iisdem se parentibus subdiderit,
imò (quod significantius videtur)

quod fuerit illis subditus; sic enim
habet: (K) *Descendit cum eis, & ve-
nit in Nazareth, & erat subditus illis;*
nullo modo putandum est hanc Chri-
sti Domini demissionem, aut, ut ita
loquamur, subditiōem parentibus
in eo solum constituisse, ut illis quo-
modolibet honorem deferret; sed
etiam in eo quod eorumdem iussis ac
mandatis, virtutum quanvis Domi-
nus ac magister, obtemperaverit:
quamquam etiam, ut de Maria San-
ctissima nihil hic dicamus, negari
non debeat virum Sanctissimum au-
thoritatem, qua ut polleret, volue-
rat ipse Deus, patriamque, ut sic di-
xerimus, potestatem, humili semper
moderatione ac cognitione sui tem-
peravisse, exercuisseque semper. At-
que hæc quidem dicta suffecerint
circa Picturas atque Imagines San-
ctissimi Patriarchæ Josephi; imò &
circa hoc totum primum Anni trime-
stre. Nam si quæ ulterius dicenda
erant, eadem jam satis annotata in
his quæ superius dicta sunt, qui-
vis etiam mediocriter in-

(K) Luc.
2.51.

tentus inveniet.

LIBER SEXTUS.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS SANCTORUM,
quorum festiuitates occurrunt intra secundum An-
ni spatium trimestre.

CAPUTI.

DE IMAGINIBUS S. FRANCISCI DE PAULA,
Isidori Archiepiscopi Hispalensis, Casildæ Virginis
Hispanæ, & Leonis Magni Rom. Pont.

Regius ille at-
que omni en-
comio major,
novus in orbe
Thaumatur-
gus, & qui,
quod se suos-
que Alumnos
Minimos appellari voluerit & iusse-
rit, unus atque idem jure merito di-
ci potest Maximus & Minimus: is est
qui, rebus suis pro dignitate descri-
bendis, non colores Pictorum tan-
rum, sed Rhetorum etiam majora
lumina longe majori & uberiori ful-
gore devincit ac superat. Verum
quod ad institutum nostrum dumtaxat
attinet, pauca circa ejus Imagines
se offerunt, quæ brevius atque
perstrictim fuerint annotanda. Pri-
mum: quod illius habitus ea prope-
modum forma, qua eo hodie etiam
utuntur illius Alumni, coloris non
debet esse nigri, sed planè illius
quem fuscum aut pullum appellamus:
tali enim usus est Vir Sanctissimus,
testantibus id, non solum picturis,
sed etiam Vitæ ejusdem enarratori-
bus atque Scriptoribus. Quocirca
tali colore, uti ejusdem Instituti pro-
fessores in Gallia atque Italia, alibi-
que sæpius accepimus à testibus fide
dignissimis. Imo quod is color ma-
joris severitatis & strictioris obser-
vantie signum videatur præ se ferre,
nonnullos apud nos etiam eodem
usos esse satis constat: atque ego ip-
se novi, & sæpius inspexi Religiosum
senem ex hoc Ordine, miræ certè
gravitatis, probitatis, & literarum
atque eruditionis etiam nomine

commendabilem, qui hujus sui Cæ-
nobii Matritensis per annos plusquam
viginti portam non attigerat, neque
pedem foras extulerat; & Habitu hu-
jus coloris quem dixi, mundissimo
tamen, utebatur. Pingendus est
etiam, si toto appareat pectore des-
criptus Sanctissimus Vir atque Pa-
triarcha Franciscus, nudis omnino
pedibus: ita enim incessisse, etiam
senex cum esset, non obscure pro-
dunt Historiæ. Denique par erit ut
depingatur non utcumque senex, sed
valde, atque (ut ita dixerimus) ca-
pularis. Abiit enim ad superos dig-
nissima fideribus anima, expleto æta-
tis anno nonagesimo primo. Hoc
enim, præterquamquod maiorem
quamdam reverentiam inducit erga
prototypum, conformius est, ut in-
nuimus, ipsius rebus gestis.

2 Sed jam gradum facimus ad
alium, non sanctitatis solum, quod
semper tamen præcipuum est, sed
doctrinæ etiam laude cumulatis-
simum. Qualis enim quantusque vir
fuerit Isidorus Archiepiscopus His-
palensis, Hispaniæ & totius Ecclesiæ
lumen clarissimum, quotusquisque
est qui nesciat? & quanvis hominis
tam præclari picturæ atque imagines
non passim circumferantur, quanvis
in Diocesi & Urbe Hispali aliquas
extare nullus dubitem: tamen illum
omnino præterire nolui, Hispani sal-
tem nominis gratiâ. Et quidem quod
attinet ad ejus res gestas, præclara-
que edita volumina, multis hic im-
morari non vacat. Videat omnia hæc
qui accuratius nosse desideret apud
V. Clariss. Ejusdem Ecclesiæ Hispa-

* Bibl.
 Vet. Hisp.
 t. 1. l. 5. c.
 3. p. 243.

lensis Canonicum Bibliothecæque Hispanæ Scriptorem egregium D. Nicolaum Antonium, *cujus Operis priorem partem, quam Bibliothecam Veterem inscripsit, & moriens reliquit ineditam, maxima cum laude Hispani nominis, parique cum bono literariæ & Hispanæ Reipublicæ, in lucem postmodum edidit vir Eminentissimus & Rev. Cardinalis de Aguirre, Hispaniæ etiam, & præsertim Salmanticensis Academiæ haud vulgare ornamentum, ubi tanti viri doctrinam dicendique copiam vix imitabilem mihi sat adhuc juveni demirari contigit: & ubi (nam hujus etiam, quamquam minutioris rei, meminisse licet ac libet) me ipsam cum Theses Theologicas publice defenderem argumento doctè & subtiliter proposito decoravit: Videar, inquam (ut ad id unde non nihil digressi sumus commode revertamur) studiosus Lector Isidori res gestas, in dicemque insignium voluminum apud laudatum Scriptorem Bibliothecæ Veteris Hispanæ: mihi enim satis est quod ad institutum iter spectat, unum tantummodo subnotare, quod aliis etiam locis poterit deservire, & quod non nimis, nisi ego multum fallor, ab instituta tractatione defleat.

3 Solemne Pictoribus est sancti alicuius Doctoris pingentibus effigiem, ornare tabulam descripto pluteo cum variis voluminibus, adjectis etiam titulis atque epigraphis librorum, & præsertim eorum quos satis constat conscripsisse Doctorem illum cujus pingitur effigies. In quo etiam præstando varii non rarò admittuntur errores atque anachronismi. Quod exemplis etiam confirmare esset facile, si tantum laboris res exposceret. Adeò pronum est Artificem labi, si quæ extra, aut etiam supra peritiam artis censentur, efficere cogitet, & quod proverbio dicitur, si velit excurrere sutor ultra crepidam. Poterit igitur hac ratione, & quidem facile, contingere, ut Pictor non indoctus, sed quod deterius est, semidoctus, & ut dicitur, sciolus proponat inter Isidori libros volumen illud, quod à pluribus minus rei Ecclesiasticæ studiosis habitum est pro legitimo opere ac fœtu Isidori, nempe Collectionem Epistolarum Decretalium veterum Pontificum, * quod

* Vid. D.
 Nic. Ant.
 t. 1. Bibl.
 Vet. Hisp.
 l. 5. c. 4. a.
 n. 10. &
 deinceps.

certè volumen insignitum est nomine Isidori. Sed illud plane nothum est, & tanti Doctoris eruditione & sapientia indignissimum, ut non solum fatentur jamjam quique viri doctrina atque eruditione præstantes, sed inter eos, aut ante eos potius, ut par est, Sanctæ Rom. Ecclesiæ Cardinales & merito & dignitate Eminentissimi, quorum plusquam septem hic enumerare promptum erat, & quorum agmen ducit Annalium Ecclesiasticorum Scriptor purpuratus. (a) Et licet ejusdem dignitatis ac nominis unus, hoc est laudatus jam Cardinalis de Aguirre (b) pro contraria parte deceret, intendens magnis conaminibus, quamquam omnino irritis, adstruere, cum prædictas Epistolas genuinos esse partus eorum quibus attribuuntur Pontificum, quanvis (ut fatetur) assutas multis in locis, & interpolatas; tum etiam Collectionem illam opus esse, non Isidori illius Mercatoris, aut peccatoris, qui jam ubique notus est, sed ipsiusmet Magni Isidori Episcopi Hispanensis: Licet, inquam, hoc ita sit, res tamen jamjam habetur ut indubia, & ipsemet Cardinalis postmodum fatetur ingentibus præmi difficultatibus, tantum non apertam super hoc recantans, quod aiunt, palinodiam. Quare si tale absurdum in Imagine Magni Præsulis & Doctoris inserti Pictoris irrepserit, cum hoc facile factu sit, censerem debere titulum hunc ab illius libris aboleri.

4. *Casillam*, sive potius ut Hispanica fert huius nominis prolatio, *Casildam* præclaram Virginem 9. Aprilis die Hispaniarum pleræque celebrant memoriæ: cujus res gestæ pressius perscriptæ, quas tamen non nihil fufius ex Hispanicis monumentis atque (c) Historiographis enarrat Amicus noster Doct. D. Joannes de Ferreras, sic habent. Erat hæc Almenonis Mahometani Regis, qui Toleti imperabat Ecclesiæ seculo X. filia, miti, clementique prorsus ingenio atque indole prædita, qua Christianorum, quos in vinculis dirus atque immitis pater habebat, miseratione vehementius permoveretur, illosque quibuscumque posset modis foveret atque aleret. Quod quidem misericordiæ naturalis opus gratum Deo O. M. extitisse, insigni aliquando testatus est miraculo, quod

(a) Bar.
 in Notis
 ad Martyrol. die 4.
 April.
 (b) Card.
 de Aguirre
 Concilior. Hisp.
 t. 1. Disser.
 4. per totam p.
 69. &
 deinceps.

(c) Part.
 5. Hist.
 ad A. C.
 1075. pag.
 127.

(d) P. J. Mariana Hist. Hisp. l. 9. cap. 3. ad A. C. 1070.

enarrare potius, quàm stylo nostro duximus, verbis præclari Historici, qui sic habet. (d) *Quem (Almenorem Regem) memorant, re indicata, filię latebras, aditusque omnes diligenter observasse, deprehensamque aliquando, cibos quos in sinu ad Captivos ferebat, repente in flores rosasque mutatos, patri ecquid ferret cum magno animi motu roganti, veste explicata monstrasse.* Profecit verò ipsa multo magis, quàm Captivis miseratione atque benignitate profuerat, ex tanti experientia atque contemplatione miraculi. *Nam illo percita (verba itidem sunt clari ejusdem cum paucis Historiographi) monitaque divinitus, si à fluxione sanguinis sanari cuperet, qua curanda medici omnia artis remedia frustra consumpserrant, in lacu D. Vincentii nomine, quod in agro Virroscano est, ablueret, ad nostra sacra adjecit animum. Pietatis officia, divinum numen, Christianæ religionis luce volebat compensare. Itaque à patre, cum quo rem omnem communicarat; pro jure amicitia, quæ illi esse ceperat cum Christianis, ad... regem missa est, eius morbi curandi causa.* Optatis igitur votis eventus respondit: neque solum corporis, sed animæ etiam incolomitatem & sanitatem, itineris suscepti fructum adeptata est castissima virgo. Sic enim rem totam concludit laudatus idem Historicus. *Morbo, inquit, depulso, & aquis salutaribus ritu Christiano expiata, divini beneficii memor, immemor patriæ: in rupis fastigio, quæ ad lacum est, domuncula exedificata, sanctissimam vitam exegit, multis illustrem miraculis. Quo meritò in celestium numero locum habet, templisque recepta est, &c.*

5 Quo verò tempore hæc contigerint, non satis exploratum est apud Historicos: nam laudatus Mariana rem nimium anticipasse videtur, eam denarrans ad A. C. M. L. qui consequenter asserit Casildam missam à patre cum literis ad regem Hispaniæ Ferdinandum, quod nonnulli etiam autumant. Ferreras autem non sine laude nominandus, contigisse existimat A. C. M. LXXV. qui consequenter etiam asserit, literas ab Almenone filię traditas, ad Alfonsum Legionis regem, qui postea etiam Castellæ imperavit, fuisse directas: quod alii etiam iudicant. Utrovis autem

modo res fuerit (quàm operosius dispicere, instituti nostri non est) Diva hæc mediocri profus ætate depingenda erit, sub habituque virginis modestissimo, seculari tamen; cum nihil nos doceant oppositum Hispana, quæ allegavimus, monumenta.

6 Illud autem nonnihil recreandi Lectoris causa hic addere non omnino importunum duxi: nempe ab hac Diva Virgine cognomen accepisse lacum quendam, qui est inter Burgos urbem oppidumque Pancorum, quem vulgo vocant S. Casildæ Lacum. Atque in hoc quidem passim atque ab omnibus cernuntur grandiores cespites, quorum aliqui forma ferè rotunda ad plus viginti pedum latitudinem per diametrum extenduntur. Haud absurdè eos parvas natantes insulas nominaveris: eius enim sunt firmitatis & consistentiæ, ut supra se, non modo homines, sed pecudes, immò boves, equas, asinos innoxie tollant; cum tamen non vulgaris profunditatis lacus existat, eius etiam mobilitatis, ut levi appulsu ex una ad alteram Lacus ripam facillimè propellantur, etiam onusti. Multum dubitat de huiusmodi natantibus insulis vir profecto lepidi ingenii, multæ etiam lectionis, neque pessimi iudicii, Abbas D. Secundus Lancillotus: (e) tandemque in id propendet, ut narrationem fabulosam esse censeat. Sed enim quæ risu tantum oppugnantur, risu etiam, facili, nullo negotio defenduntur. Legerat ipse Senecam, & Plinium juniorem, testes quidem gravissimos, & quod mirandum est, oculatos, quibus tamen fidem denegat: sed neque viderat ipse, neque legerat alios plurimos, qui hoc idem diversis in partibus Europæ (ut nihil de reliquo orbe dicamus) sese vidisse atque expertos esse firmiter & optima fide testantur. Si quis tamen rem totam penitius ediscere cupiat, legat is, obsecro, Claudium Dausquium Canonicum Tornacensem toto libello erudito certè, & planè doctissimo, cui titulum fecit, *Terra & Aqua, seu terræ flutantes*, præsertim lib. 1. à cap. 11. usque ad 15. ubi scitu digna lectuque iucundissima assatim congesta reperiet. (f) Quæ quidem omnia veluti in transcurso dicta sint, occasione lacus, quem vocant incolæ de Sancta Casilda.

(e) Lib. Italice cui tit. Farsalioni de gli antichi hist. farf. 32.

(f) Edit. Tornaci 1653.

Mag.

7 Magnum Episcopum atque Doctorem excipiat magnus alter ac verè Summus Pontifex, Leo, inquam, Primus Romanorum Pontificum, & merito & cognomento vere Magnus. In cuius Iconibus, quas ego ære incisas, gestorumque seriem continentes non sine voluptate inspexi, non illud annotandum videtur, quod Sanctus Pontifex proponatur iis ornamentis, quæ certè post multa secula in usu esse cæperunt Romanis ipsis Pontificibus. Communis est hæc Pictorum inadvertentia aut oscitantia, de qua non semel aliis disseruimus in locis. Unum tantummodo hic annotare visum est commodius. Depictus est insignis Pontifex illo celebri eventu, quem referunt ipsius rerum gestarum Historici. Sed præstat ipsorummet hic referre verba. Certè ille quisquis est, qui Vitæ brevissimum compendium, quod ipsius Operibus præfixum ostendunt passim Editiones, scripsit, ita habet, sermonem instituens de Attila Hunnorum Rege: *Cum Roma ardenti furore raperetur, iamque copias ubi Mincius in Padum influit, trajicere pararet; occurrit ei Leo, malorum Italia impendentium misericordia permotus: cuius divina eloquentia persuasum est Attilæ ut regrederetur. Quæ totidem verbis nihil immutatis retulit atque expressit Sancti Pontificis Ecclesiasticum Officium; ut propterea suspicer, an hoc desumptum sit ex hoc breviusculo compendio, cuius tamen meminit Cardinalis Baronius. (g) Sed quidquid de hoc sit, rem ipsam exequitur de eodem Hunnorum rege loquutus, illis verbis: *Qui interrogatus à suis, quid esset, quod præter consuetudinem tam humiliter Romani Pontificis imperata faceret? respondit, se adstantem quemdam alium, illo loquente, Sacerdotali habitu veritum esse, sibi stricto gladio minitantem mortem, nisi Leoni obtemperaret.* En Historiam, non solum dignam quæ verbis elegantissimis referatur, sed quæ elegantè etiam describatur penicillo. Et quidem licet hujus rei nullibi meminerit ipse Sanctus Leo, quod sanè non defuit qui noraret, indubitata prorsus haberi debet, & quæ observata fuerit ab scriptoribus cœtaneis.*

8 Sed quod ad institutum nostrum spectat, illud hic notandum occurrit, quod ut Scriptores alii re-

ferunt, non unum tantum virum, sed duos esse visos Attilæ, qui ipsum ab incepto opere deterrerent. Ita enim habet vitarum Pontificum Scriptor non ignobilis: (h) *Monitis Pontificis optimi obtemperans Attila, quod dum simul loquerentur, cernere duos viros supra caput suam strictos tenentes gladios, ac mortem minitantes, nisi pareret, visus est.* Qui autem illi fuerint, ipsemet interpretatur, subdens: *Li Petrus & Paulus Apostoli patati sunt.* Ex quibus, quamquam non erroris argui deberet Pictor, qui unum tantum depingeret Sacerdotali indutum habitu, gladioque armatum, & qui Sanctus Petrus Romanæ Sedis primus Pontifex jure merito putaretur: tamen nullius quoque erroris notæ carpi deberet qui duos depingeret, quibus Petrus & Paulus Apostoli denotarentur: illi nimirum qui Romanam arcem præsidio suo ac patrocinio tuentur æternumque tuebuntur, quos meritò tam verò quam eleganter vocat ipsa Romana Ecclesia, veritatis Magistra: *Romæ parentes, arbitrosque gentium.* Non quòd hic (absit à piis mentibus immane commentum ac delirium) statuere, imò nec leviter adumbrare velimus Hetherodoxorum insaniam de Romæ Episcopatu bicipiti: sed quod honos Paulo debitus nullo modo deroget Petri inconcusso Primatui: cum hoc, & non aliud, sit quod eleganter pro more suo scriptum reliquit idem Sanctus Pontifex, de quo agimus, verbis illis: (i) *De quorum (Sanctorum Petri & Pauli) meritis atque virtutibus, quæ omnem loquendi superant facultatem, nihil diversum, nihil debemus sentire discretum: quia illos & electio pares, & labor similes, & finis fecit æquales.*

(h) Platini
in Lectio
x.

(g) Baron.
in not. ad
martyr.
die 12.
April.

(i) S. Leo
l. 1. in Na-
tali Aposta-
Petri &
Pauli pro-
pe fin.

CAPUT II.

DE PICTURIS ATQUE IMAGINIBUS SANCTORUM

Hermenegildi Regis Hispaniæ & Martyris, Sancti
Georgii item Martyris, Bonique
Latronis.

Inclytus Martyr Christi atque Rex Hispaniæ Sanctus Hermenegildus à plerisque etiam Hispanis tantummodo audit Hispaniæ Princeps : eò nimirum quòd cum mortuus sit, immo occisus in odium Catholicæ Fidei ab impio Patre, magno alioqui, siquis alius, Leovigildo; existimant illum solum fuisse Patris in Regno amplissimo Hispaniæ successorem : assueti nempe iis quæ magis communiter & frequentius contingunt. Atque hac quidem ratione ego ipsemet observavi depictum sine sceptro, & cum parva tantum illa Corona, quæ, ut statuunt hujusmodi rerum periti, non est propria Regis, sed Principis. Attamen falluntur ii : fuit enim præclarissimus Martyr, tametsi non totius, conspicuæ tamen & prænobilis Hispaniæ partis, nempe Bæticæ (quidquid alii autument) Rex planè Inclytus : immò ut proprius loquamur, totius imperii paterni socius : ad eum ferè modum quo facere consueverant Romanæ ditionis Imperatores Augusti. Volens enim Leovigildus Parens, Arianae sectæ acerrimus defensor regni atque Imperii sui firmiter fundamenta constabilire, filium Hermenegildum, eidem adhuc Sectæ additum regni & imperii socium adscivit, assignata ei Hispaniæ parte sat prænobili, ubi sedem figeret & regiam. (a) Et quamquam non desint qui asserant, eam Regni partem fuisse Lusitaniam, sedemque Regni fuisse Emeritam : probabilius tamen est, eque nostris Auhoribus petiitum, fuisse Baticam, & sedem Regni aut regiam non aliam urbem quam ipsam Hispalim. Quod contigit, juxta veriorum supputationem Eræ Hispanicæ 617. & quod in idem recidit, anno Christi 578.

2. Et quidem magno bono fausto-

que prorsus omine fuit Regio Juveni Hermenegildo hac sedis delectio; quippe Hispalis per illa tempora Præful erat magnæ sanctitatis & doctrinæ vir Sanctus Leander; cujus colloquiis, consuetudine, atque exhortationibus factum est, ut Dei adspirante benigno numine Hermenegildus sectam abjuraret Arianam Fidemque Catholicam amplecteretur, accepto Confirmationis Sacramento ab ipso Præsule Hispalensi Leandro; in quo, ut scriptum reliquit S. Gregorius Turonensis, (b) Hermenegildi nomen cum Joannis commutavit: etsi deinceps non Joannes, sed Hermenegildus passim fuerit appellatus. Ex his omnibus constat, Sanctum Hermenegildum depingendum esse cum sceptro regiaque corona, atque etiam cum regis insignibus, purpura, atque (ut ita dicamus) paludamento. Nam etsi his omnibus postmodum illum accitum ad se, & per varios dolos se coram præsentem perfidus pater expoliaverit (quod etiam referunt illius temporis historici, ipseque Gregorius Turonensis) tamen hoc nihil refert: (c) cum illud impius pater fecerit non jure, sed injuria; nec ipse Hermenegildus id admodum curaverit; cum exercitu comparato, non tam pro se, quam pro Religione decertans, postmodum se ipsum pro Rege habuit, ac Rege legitimo, magnoque & eximio amore atque honore regnavit. Unde mirari subit (ut id dicamus obiter) qua ratione, quavè etiam veritate dixerit Poeta Liricus, qui fortè est omnium præcipuus inter nostros, loquens de Martyre Hermenegildo. (d)

*Oy es el sacro y venturoso dia
En que la gran Metropoli de España,
Que no te jurò Rey, te adora Santo.*

Metropolim Hispaniæ vocat Hispalim, idque non immerito, per ea præ-

(b) Hist. Francor. lib. 5.

(c) Greg. Tur. Hist. Frac. c. 39.

d) D. Luis Góngora fol. mihi 49. pag. 2.

(a) S. Gregor. Tur. Hist. Francor.

fertim tempora quibus Hermenegildus coronam martyrii est adeptus: at urbem illam fidem non juravisse Hermenegildo, pro qua servanda longam obsidionem usque ad extrema quæque toleravisse constat, nescio cur dicat vir juxta elegans atque eruditus. Sed nos ad alia.

3 Obtinuit tandem Hermenegildus Rex martyrii palmam, agente id impii patris furore, qui filium constantissimum Hispali ab se in vinculis conjectum (quamquam de loco alii alia sentiant, quæ prescius examinare ad nostrum non spectant institutum) occidi jussit in ipsa, in qua custodiebatur arce: eâ de causa quam fufius narrat Historici, & maxime D. Gregorius Magnus, qui alia adjungit, quæ certis indiciis, & non vanis rumoribus accepisse credendus est. Quod ad nos spectat, cum differtè idem S. Pontifex affirmet mortem gloriosi Martyris, aut potius triumphum, contigisse infixâ eius cerebro ab impio quodam è satellitibus securi; hoc & non alio modo pingendus est Inclytus Chrysti Martyr, atque ejusdem consubstantialitatis cum Patre propugnator insignis. Licet enim alii tantum asserant occisum, & non nemo etiam asserat fuisse decollatum: tamen cum supplicii genus tam conceptis verbis designet tantæ magnitudinis testis; pictori liberum non erit aliud quidvis opinari, & à tanta facile autoritate recedere.

4 Cogit nos instituta tractatio, ut aliqua hic (& erunt fortasse plusscula) annotemus de equestri Imagine Sancti Georgii, quæ non solum passim in Græcorum templis conspicitur, sed etiam in aliis nostrarum quoque partium locis non est infrequens, ut commodè annotavit harum rerum sæpè laudatus, & semper laude dignus Author. (e) Verum priusquam ad id quod nostri muneris est deveniamus, scire erit operæpretium circa res gestas hujus Sancti ac præclari Martyris Georgii, cujus natalis incidit in diem nonam Kalendas Maii, non solum viros non nimis eruditos, sed (quod semper verendum est) ipsos Hæreticos miris modis deliravisse. Non nostra hæc est, sed summorum virorum sententia, & quod caput est, Synodi Sextæ generalis; (f) ubi profitetur quasdam Martyrum historias ab Hæreticis esse conscriptas: eo ni-

mirum (ut ait) consilio ut Dei Martyres afficerent ignominia, & ut qui illas audirent, ad incredulitatem deducerentur. Proinde omnes hujusmodi historias eadem Sancta Synodus publicari vetuit, ignique tradi mandavit. Quam etiam sequuta Romana Synodus sub Gelasio Papa, * hujusmodi historias, & nominatim etiam quæ de Sancto Georgio ferebatur, pro vanis & apocryphis haberi voluit. Ut propterea nil opus hic sit allegare alios, quamquam magni nominis, Authores eadem dicentes, inter quos est Augustinus Patrens. (g) Quo factum est, ut Lectiones etiam, quæ exstabant antiquitus in Divinorum Officiorum libris, res gestas hujus Sancti ac præclari Martyris continentes, amotæ & expunctæ inde sint meliori ac salubriori consilio. Quæ omnia & alia plura, quæ non abs re hic exequi possemus, eâ ratione, quamquam breviter, monenda censuimus: ut vel hinc discant aliqui, qui non sat erudita pietate ducuntur: non nimium commoveri, cum audiant aliqua in Sanctorum & Martyrum historiis mendosa, fabulosa, ac portentosa, hominum inscitiam aut fraude aliquando irrepisse. Sed de his quæ ad Sanctum Georgium spectant, qui saltem per summa capita voluerit fieri certior, adeat virum doctissimum ac purpuratum Cardinal. Baronium, (h) qui prorsus testis esse poterit exceptione major. Jamjam nos ad memoratam D. Georgii Picturam equestrem.

5 Atque in primis de eadem illud est omnino portentosum ac perridiculum, quod non hic memorarem, nisi ejusdem rei meminisset vir juxta eruditus ac fidedignus. Is enim est, & quidem oculatus testis Augerius Giffenius Busbequius, (i) Cæsareæ Majestatis ad Turcatum Imperatorem Legatus, qui ita habet in suis quas posteritati mandavit, aureis planè Epistolis. *Ne hoc quidem prætermittam, Turcas magno cum risu spectare in Græcorum templis Div. Georgium, quem (ut dixi) suum Chederlem esse volunt, ita in tabellis depictum, ut illi puer ex equi clunibus, in quibus post dominum sedet, vinum misceat ac ministrat: Hoc enim habitu passim D. Georgius à Græcis pingitur.* Hæc laudatus & nobilis Author. Quo quidem prætermisso, quamquam etiam non om-

* In Decret. dist. 15. cap. Sacta Romana.

(g) Divi Augustini. Epist. ad Adimant.

(h) Card. Baron. in Not. ad Martyrolog. 234 April.

(i) Augerius Giffenius. Busbeq. epist. 1. p. mihi 95. edit. Elzeviriana.

(e) Molanus de histor. Sacre Imag.

(f) Canone 63.

omnino extra id quod nuper insinua-
vimus, venimus jam ad equestrem
Sancti Georgii magisque passim re-
ceptam ac spectatam Imaginem.

6 Igitur ea talis est: Effingitur
eques armatus bellatori equo insi-
dens, qui haste cuspide draconem
interficit, juxtaquem etiam virgo po-
sita manus supplices tendens, ejus-
dem impleret auxilium. Totidem,
ni fallor, verbis descripta Imago est
à Cardinali præludato Baronio eo
ipso loco, quem indigitavimus, cu-
jus censuram infra commodius refe-
remus. Interim annotare placet San-
ctum Georgium haud immerito in
equestri imagine depingi, utpote
quem militem fuisse, ut rem notam
tradant passim Authores non suspe-
cti, ut magis patebit ex infra dicen-
dis. Qua ratione idem præclarissimus
Martyr frequentissime insidens equo
consuevit depingi: immò equum ip-
sum depictum hinnitum edidisse, non
sine miraculo admirationeque, refe-
runt Historiæ. Qua in re admiratio-
ne est dignissima ea quam tradit Scri-
ptor nobilis Nicephorus Gregoras:
quam quidem, ut morem gererem
aliquibus, qui his mirifice delectan-
tur, quique hujusmodi libris evol-
vendis otium aut cura non facile sup-
petit, integram hic excribere pla-
cuit; sed & Græca, adjicere in erudi-
torum gratiam, nisi vereretur ut (si
quando hæc qualiacumque in lucem
edi contigerit) characteres Græci in
Typographia omnino deessent: sic
enim sunt res nostræ. Latina igitur
damus ex Versione H. Vvolffii, quæ
sic habent. (K) *Tum* (inquit præfens,
& in re tanta testis auritus) *sub me-
diam noctem me astante & doxologiam
audiente, quidam ab Imperatore adest,
novum illi nuncium apportans, & ejus
sententiam exquirens. Modo enim, in-
quit, cum Imperatorii bipenniferi, &
milites, & ensiferi cubitum ituri es-
sent, tantus subito hinnitus circa pa-
latium exauditus est, ut omnes percel-
lerentur. Intempesta enim nocte cum
neque Imperatorii, neque Senatorii
equi nec in ipso palatio, nec ante fores
essent, improvisa res animos audien-
tium perturbavit, & alii alios quid
rei esset interrogarunt. Eo tumultu
nondum sedato, alter hinnitus priore
major exauditus est ab ipso etiam Im-
peratore: qui misso ministro, unde is
esset, quaesivit: sed nihil audiit aliud,*

*nisi ab equo in quodam palatii pariete,
ante victricis Deiparæ sacellum, quem
Paulus olim præstantissimus Pictor ef-
fixisset, D. Georgium Christi Mar-
tyrem pulcherrime sustinentem, esse
editum. Ad hæc Logotheta jocatus, ut
solebat ad Imperatoris interrogationes
Gratulor tibi, inquit, Imperator fu-
turos triumphos. Monstruosum istius
equi hinnitum nihil aliud indicare reor,
nisi tuam adversus Agarenos Asiam no-
stram populantes expeditionem. Qui-
bus Imperator auditis, alio adolescen-
te ad eum misso; Tu quidem, inquit,
isto responso, sive, ut soles, mei exbi-
larandi gratia, sive alia de causa dato,
rem ignorare videris. Ego autem quid
verum esse censeam, tibi dicam. Nam
ut patres nostri nobis tradiderunt,
equus iste aliàs etiam ad eundem mo-
dum hinnit, cum Balduinus Latino-
rum Princeps à patre nostro pulsus, ur-
bem amisurus esset. Quo monstro cum
& ille diu ut ominoso, terreretur; tan-
dem nec multo post, eventum ipse ex-
pertus est, cum urbem à Romanis va-
stari cerneret. Logotheta vero, cum
quid responderet non haberet, adoles-
centem abire jussit: se postridis Im-
peratori responsurum. Hucusque lau-
datus Historicus: ut vel exinde pa-
teat, quam non sit recens S. Geor-
gium equestri figura ac representa-
tione describere.*

7 Sed Græcis (ut hoc etiam obi-
ter referam) solumne est Sanctos mi-
lites in equestri habitu depingere.
Quocirca me legisse memini apud
V. Cl. Leonem Allatium, (l) San-
ctos Sisynium & Synidorum equis
invectos monstrum quoddam, quod
ipsi Gylonem nuncupant, persequu-
tos. En ex plurimis nonnulla. *Facul-
tate* (inquit Græcus scriptor non fat-
notus) à Deo Omnipotenti habita,
equos infrenarunt (Sancti nempe Si-
synius & Synidorus) & execrandam
Gylonem persequi ceperunt, & per
viam investigabant; & quidquid of-
fendebant interrogabant. Quibus alia
adnectuntur, quæ tamen sunt agræ
mentis in somniis magis quam histo-
riis simillima. Quæ eadem, sed con-
tractioribus verbis, alii referunt
apud eundem Scriptorem Allatium.
(m) *Sancti* (inquit ipse) *Dei Sisynius
& Synidorus Melitenes fratres in Nu-
meria, seu Arabia militabant. Et
plusculis interjectis: Illi egressi è tur-
ri, conscensis equis habenas veluti alas*

(l) Leo
Allat. Op.
de quo-
rūd. Græ-
cor. opi-
nat. pag.
mihi 129.

(m) Loco
ubi supr.
pag. 135.

habentibus, profunditates & cavernas in monte Libano perscrutati sunt &c. Sed nos ad magis seria.

8 Quod enim S. Georgius, utpote miles, aut etiam equestris militiae dux, in habitu equestri ac militari non absurde depingatur, ex eo, praeter jam dicta, constat; quod Reges olim in militari conflictu Sanctum Georgium Martyrem invocare sint soliti, eundemque propitium nactos esse, aperte significant ea, quae de Imperatore Nicephoro scribit Cedrenus, (n) & quae Paulus Diaconus tradit de Chuniferto rege, qui ob ingentem de hostibus partam victoriam, basilicam & Monasterium in honorem ejusdem Martyris erexit. Quin (quod magis est) Romanam ipsam Ecclesiam, ad expugnandos Fidei hostes, memoratos praecipue martyres invocare consuevisse, Mauritium, Sebastianum, & Georgium testatur Ordo Romanus. (o) Illud verò hic non omittendum censeo, quod produnt nostrates Historiae, in quibus luculento testimonio constat & refertur, quod regnante apud Aragonios Petro hujus nominis Primo, insigni ac memorabili praelio commisso non longè ab oppido quod *Alcoraz* nominant; cum nostri immensa propè barbarorum multitudine premerentur, & cum jam feriendis prostrandisque Saracenis phalangibus vix manus ac vires sufficerent: rex inclutus, idemque strenuus dux, prudens animadvertit barbaros hostes tutari sese per vetusto templo Sancto Georgio Martyri dicato, atque inde novis incursionibus erumpere. Tunc levatis ad caelum manibus, Martyrem Christi egregium alloqui capit, precatus ne fineret ut tali munimento sese hostes impuri firmarent, quò postmodum si cederet illis victoria essent deinceps abusuri. Nec mora: statim enim visus ab ipso rege est conspicuus ac generosus eques, gravi atque splendenti contactus armatura, Crucem rubram gerens in pectore: cujus equi (nam id etiam addunt) clunibus insidebat alius, qui statim ex equo defiliens, simul cum equite in confertas hostium turmas invehit, eam constantia atque virtute, eam etiam felicitate, atque hostium edita strage, quae conveniebat de caelo dimicantibus. Creditus est abs dubio non alius fuisse nisi Georgius Martyr, cujus

preclara atque dilucida extiterunt apud tum temporis praesentes, atque apud posteros argumenta. Rem totam acumine atque elegantia sibi familiari enarrat Scriptor minime vulgaris Magisterque quondam meus (sic enim appellare licet ac libet virum, cujus memoriae ac beneficiis profiteor me, profiteborque multis nominibus obnoxium) Rev. P. Petrus Abarca Soc. Jesu, qui de Apparitione ista praecleara postmodum eleganter differit, asserens: (p) Sed praestat audire hominis magni Hispanica verba, quae sic habent: *Se escribe, que al punto se vió, como aparecido, un bizarro Caballero cubierto de armas blancas, con Cruz bermeja en medio del pecho, armado ò representado de azeros y como si esto no bastara para la victoria y para su fiesta, añaden algunos, y han hecho creer à muchos, que el Santo trahia à las ancas de su velocissimo caballo, otro Cavallero tambien cruzado. De este modo partiò (dicen) desde la frente de nuestros esquadrones contra los de los Moros, fortificados con el templo: y antes de herirlos, se apeò el Compañero: y ambos como dos Generales de la Caballeria y de la Infanteria del Rey, embistieron divididos à los Sarracenos, y atropellandolos con furor sereno, enseñaron ò infundieron otro semejante à los Aragoneses y Navarros. Lo cierto es &c.* Quae tamen ob styli elegantiam Latine reddere non admodum sit facile: tamen quia non Hispanis tantum sed etiam exteris scribimus, tentabimus utcumque exprimere: ita enim ferme habent. *Scriptis, inquit, proditar ac tutum visum aut apparuisse strenuum quemdam atque elegantem equitem armis albis contactum, crucem rubram in pectore gerentem, ex iis quos appellamus Cataphractos: & quasi id victoriae celebritati non esset satis, adjiciunt nonnulli in mentemque ut admittant pluribus effecerunt, Divum illum gestavisse retro, aut ad clunes equi velocissimi, insidentem alium pariter crucem rubram ostendentem. Atque hoc modo, ajunt, perrexisse ab exercitus nostri fronte in adversas Maurorum acies, qui templo nostro, aut potius Divi sese tutabantur. Atque hic priusquam in illos invehentur, ab equo descendisse comitem, constitisseque super pedes. Atque utrumque veluti egregios duces aut Imperatores*

(n) Cedrenus in Cõpend. hist. Paulus Diac. de Gestis Longobardo. lib. 6. c. 5.

(o) Ordo Rom. de Divi. Offic. in fine.

(p) P. Petrus Abarca Annal. Arag. to. 1. ad ann. 1096. in Rege Petro f. 135. pl. 2.

tores equitatus; peditatusque nostri, furore miro, quamquam sereno, Saracenos hinc & inde aggressos, pessum dedisse, fudisseque barbaros, inspirasseque parem aut similem virtutem Aragoniis ac Navarrais. Illud constat &c.

9 Id etiam silentio non pretereundum: quod videtur Divum hunc Georgium Imperatori Cesari Augusto Carolo V. pro Fide atque Ecclesia Catholica decertanti propitium fuisse atque beneficium: quandoquidem die ipsi sacro Martyri dedicata nempe vigesima tertia Aprilis anni Domini M.DXLVII. Joannem Federicum Saxoniae Ducem, & Sac. Rom. Imperii Electorem, Lutheri scelesti dogmatibus additum, totamque suam ditionem, aliasque etiam Germaniae addicere contendentem, cum Philippo Hafiae Lantzgravio ingenti pugna ad Albim commissa praecleara victoria superaverit, ipso Joanne Federico manu capto, ut passim memorant Historici. Ex quibus omnibus satis superque constat, quam apte concinneque equestri habitu describatur Pictura Georgii. Sed jam nos ad illam, quae vulgo circumfertur, examinandam revertamur.

10 Effingitur, ut monuimus supra, eques armatus, qui cuspide hastae draconem lato vulnere interficit: cui ad latus additur genuflexa virgo, ad eundem manus supplices tendens, auxilium implorans. Imago haec, si ad aliquam referatur historiam, inepta & fabulosa est: cum nullibi extet, nisi forte in aliquorum Graecorum neniis: immo illam ad veram Historiam referre conatus est *Legendae* Author, quem ego hic verbis propriis nominare supersedeo. Sed ille (quod non semel facit) seria pertractans, nugas colligit. At ne pius & eruditus lector sibi a nobis haec dici persuadeat, do purpurati Authoris verba, (q) quae ita habent: *Symboli potius quam historiae alicuius opinor esse expressam imaginem: in nullis enim quae recensuimus Sancti Georgii Actis antiquis quidquam ejusmodi legitur. Sed a Jacobo de Voragine absque aliqua majorum auctoritate ea ad historiam referuntur: quae potius in virgine illa typum exprimunt (more majorum) provinciae vel civitatis alicuius, quae adversus diaboli vires (hic enim draco plane est, & serpens antiquus) tanti Martyris imploret auxilium. Hucus-*

que vir doctissimus, & solide pius; Quippe istiusmodi picturas symbolicas, quae sane si ad historias resque gestas referantur, monstra & mendacia videbuntur (sin verò in illis aliqua allegoria requiratur & cogitentur, constabit rerum veritati esse conformes) olim in Ecclesia depingi consuevissent, opportunè monet sapere a nobis laudatus Author. Quod plenissime confirmat Pictura illa quae refertur ab Eusebio, sive alio, quicumque ille est Author vite Magni Constantini, (r) qui ita plane scribit: *Quin etiam in tabula depicta, quam in sublimi loco ante palatii vestibula suspenderat, se omnium oculis contemplandam proposuit, salutareque Passionis insigne supra caput ipsius locatum, in pictura exprimi fecit: inimicam autem illam & hostilem belluam, quae Ecclesiam Dei impiorum tyrannidi oppugnasset, in altum mare demersam draconis specie & figura describendam curavit.* Hactenus Eusebius; quae nonnihil operosius hic transcripsi: Erant enim opportuna aliquando verum sincerumque sensum in Imaginibus hujusmodi requirentibus. Et haec quidem dicta satis fuerint, quod attinet ad Picturam & imaginem equestrem S. Georgii Martyris.

11 Certus eram nullius Imaginis hic meminisse, nisi ejus qui locum haberet expressum in Ecclesiae Fastis, aut, quod idem est, in Romano Martyrologio; immò etiam in libro Ecclesiasticorum Officiorum, quem vulgò Breviarium appellamus: sed nullus est Canon, qui uni saltem vel alteri exceptioni non sit obnoxius. Admissimus autem hucusque, admittemusque quam paucissimas. Bonus & felix ille Lator, qui cum Christo Domino crucifixus, regnum caeleste est consequutus, & si ita dici licet, aspirante Dei benignissima Gratia, deprædatus atque furatus est; raro solus consuevit depingi: raro, inquam, sed tamen aliquando, quod & ego alicubi observavi: qua de causa ejus hic, saltem obiter, meminisse haud importunum existimavi: praesertim cum in meo Ordine de eodem S. Latrone solemne sub ritu Duplici habeatur Offic. ad diem 24. April. eorumque habeat in Romano Martyrologio in eadem die eiusdem mensis.

12 Igitur Sanctus hic cum depingi contingat, ineptè fiet, si describa-

(r) Euseb.
de Vita
Constant.
lib. 3. c. 34

(q) Baron.
in Notis
ad Mart.
Rom. 23.
April.

tur affixus Cruci alius omnino formæ, quàm fuit ea, in quâ passus est ipse Christus Dominus noster: aut si rursus repræsentetur non clavis confixus Cruci, sed funibus adstrictus, hæc enim omnia suo loco rejecimus supra, quæ tamen per summam ineptiam effingunt etiam in Imagine sola & separata Sancti Latronis, qui harum rerum sese ostentant minus peritos. At cum aliunde pingi abs dubio debeat lumine radiante circa caput, quod index planè sit obtentæ ab eo gratiæ justificantis, qua subito perfusus extitit immensa atque investigabili Dei Providentiâ favoreque eximio; quid aget eruditus & cordatus Pictor? nam Imago hæc speciem referet, non pii Latronis Christum confitentis, sed ipsius Christi Domini crucifixi. Quid igitur? Appingetur Imagini nomen, quod vulgò existimatur esse *Dimas*? Atqui hoc (quæ mea est opinio) tam ineptum est quàm quidvis aliud: immò opinio non mea sed virorum etiam summorum est. In Romano enim Martyrologio nullo prorsus nomine proferitur elogium; ad quod intendens

Cardinalis Baronius, (f) *Dimam*, inquit, *bunc plerique appellant: sed quoniam id ex apocryphis proditur, ea de causa hic nomen proprium consultò prætermisissimum videtur.* Quamobrem non absurdum existimo, ut quamquam pes saltem unus clavo confixus cruci depingatur, videatur tamen nonnihil erectior, quod in aliis Picturis Sanctorum crucifixorum sæpius observavimus. Addo etiam nihil esse absurdi si depingantur ab ore prodeuntes literæ, his saltem verbis *Domine memento mei*, quæ omnem prorsus dubitationem eximerent: præterquamquod sine ulla spinea Corona depingi semper debet, quod etiam discrimen est, ut satis distingatur ab Imagine Crucifixi Domini. Ad quæ omnia omnino solerter respexisse videtur insignis Pictor Antonius del Castillo Cordubensis, huiusmodi Imaginem depingens, ut opportunè notat sæpè à me laudatus amicus meus D. Antonius Palomino, Pictor Regius, (t) & quod caput est, haud mediocriter eruditus.

(f) Bar. in Notis ad Martyr. ad 25. Martiilii, g.

(t) D. Ant. Palomino Picturæ praxit. pag. 364.

CAPUT III.

DE PIGTURIS ATQUE IMAGINIBUS SANCTORUM Marci Evangelistæ, Petri Armengaudi Martyris, & Sanctæ Catharinæ Senensis.

I Sse perpauca quæ de rebus gestis Apostolorum atque Evangelistarum certa & constanti auctoritate affirmare possumus, noverunt satis ii, qui in Ecclesiastica Historia fuerunt hucusque, suntque etiam hodie non vulgariter exercitati. Pleraque enim, quæ vulgò circumferuntur, esse desumpta ex vagis rumoribus aut scriptoribus apocryphis, quales sunt Abdias ille Babylonicus, & alii ejusdem notæ, nemo est qui dubitet, vel mediocriter eruditorum. Qua ratione Ecclesia ipsa in illorum Officiis ab omni prorsus eorumdem gestorum sæpius se abstinet. Et quod attinet ad præsens institutum, in festo Sancti Mar-

ci Evangelistæ & Alexandrinæ Ecclesiæ Patriarchæ, tantummodo utitur iis quæ Sanctus Hieronymus scripta reliquit in Indice illo percelebri de Scriptoribus Ecclesiasticis. Verùm hæc spectant ad historiam, cuius seriem nos persequi nil instituimus. Videamus igitur si quid est quod proprius ad Picturam spectat.

2 Notum est etiam (quod vulgò dicitur) lippis & tonsoribus in illis quatuor Ezechielis animalibus, nimirum homine, leone, bove atque aquila quatuor Evangelistas mysticè, neque id obscurè admodum denotari. Plena sunt his Patrum ac veterum scriptorum testimonia, quæ proinde superfluum videtur prolixius congerere: in quibus huiusmodi appropriatio ac significatio ea fere est uno ore

re-

(a) Ordo
Rom. in
denuntiat
serucin.
ad electos

recepta sententia, ut nempe in homine denotetur Matthæus, in leone Marcus, in bove Lucas, ac demum in aquila Joannes. Quod quidem usque adeo verum est, ut in Ordine ipso Romano hæc fufius explicata contineantur, (a) cuius certè hæc sunt verba: *Filii Charissimi, exponemus vobis quam rationem, & quam figuram unusquisque* (nempe Evangelistarum) *in se teneat, & quare Mattheus in se figuram hominis habeat. Deinde lecto per Diaconum initio Sancti Evangelii secundum Marcum, Presbyter subdit: Marcus Evangelista leonis gerens figuram, à solitudine incipit dicens; Vox clamantis in deserto, parate viam Domini.* Hac igitur ratione Pictores unanimi consensu sanctum Marcum Evangelistam cum leone depingunt: adeo constanter, ut nihil fieri potuerit expressius, magisque concorditer.

3. Hæc tamen cum ita sint, vulgus, qui omnium ferè est errorum atque pravaram opinionum artifex, ansam præbet, in nostra præsertim Hispania, ut vel Pictores Sanctum Marcum cum bove depingant, vel Lucam depictum cum bove rudiores, imbuti pessimis vulgi opinionibus, Marcum esse contendant. Mitto hic nebulonum scommata, quibus hominem insimulare cupientes, quòd violatæ fidei ab uxore nota prematur, aut quod uno verbo, minus quidem graviter, sed magis propriè, efferri potest, cornutum (ut bos est) appellare cupientes, *Marcum* vocitant, aut *Sancti Marci confratrem*: immò alii facerius *Librarium pluteum Sancti Marci* nuncupant; eò quòd sapius in Picturis viderint librum Evangelii Lucæ (quem illi falsò existimant Marcum) inter bovis Lucæ appicti cornua consistentem. Mitto, inquam, hæc aliaque id genus. Referram igitur hic non importunâ digressionem rem Hispanis nostris omnino notissimam, exteris fortasse non item, sed tamen quæ adeò vera est, ut nemo illam bono jure vocare possit in dubium; immò qui negaverit ita contingere, ea de causa quòd eam non viderit, non secus esse pertinax aut stultus potius sese ostendet, quam qui Romam neget esse, quòd ipse nunquam eam viderit; aut ille qui Venetias clarissimam urbem, & quæ Marcum Evangelistam summo in

honore habet, eo nomine quòd ipse semet nunquam eam viderit (& est quidem visu dignissima, usque adeo, ut de illa dictum sit eam minore, quàm par est in pretio habere, qui nunquam oculis lustraverit) existimet & negare pergat existere Venetias in rerum natura. Ego ipse (mentiri enim nolo) rem de qua agere pergimus non vidi, sed præ animi fortassis inconsiderantia, & tædio minus in hoc laudabili, suscipiendū trium leucarum iter. Sed ad rem.

4. In pluribus Hispaniæ non tantum oppidis, sed etiam in aliquot urbibus, inter quas in honore est non postrema illa, quam Romani Arcem Juliam vocaverunt, nos verò corrupto vocabulo appellamus *Traxillo*, instituta est Sodalitas, aut Confraternitas, quæ ejusdem Divi memoriam ac solemnitatem concelebrat curatione miraculosa (ut contenditur) præferocis tauri, qui exorcizatione & precibus interesse cogitur in Vespertinis Horis pervigili, & in ipso festivitatis die, toto eo tempore quòd infumitur in Missæ, ut vocant, maioris solemnibus, quæ fere semper celebratur Concione ad populum habita. Scena autem (sic enim rem appellare placet) hoc fere modo tota transigitur. Procedunt paulo ante Vespertinas Horas nominatæ Confraternitatis sodales, aliis, ut par est, sociati, quos sequuntur præcedentibus Ceroferariis & Crucifero, Ecclesiæ ministri, claudente agmen Presbytero sacris induto vestibus, Alba nempe, aut superpelliceo, stola, & cappa, ut mos Ecclesiæ fert, pluviali. Ut ventum est ad tauro, um armentum, (quòd ut per id temporis haud longe ab oppido consistat, iis ad quos spectat curæ est) Confrater præcipuus, aut Confraternitatis præfectus, detecto capitate, inclamat: *Marce, jubeo te Dei & Sancti Marci nomine eius festivitati in templo lubentem atque obsequentem interesse.* Ad quam vocem anno jam præcedente designatus accedit immanis taurus, iam velut ovis cicur & mansuetus. Tum aspergitur lustrali aqua ab ipso Presbytero, & recitatis super eum nescio quibus precibus aut orationibus, optimis tamen & piis, quantum voces præ se ferant, rectâ ad Ecclesiam pergitur, insequente tauro, quem prætor leviter vir-

virgâ in cervicē tangit. Sequitur autem utriuslibet sexus populo, ut non taurum dicas ire, neque castratum bovem, sed planè verbecem. Ita fit, ut non solum

— *Circum pueri, innuptaque puellæ,*

Sed & alii quoque, aliæque promiscue taurum corollis floribusque exornent, & cornibus eius vittas sericas illigent & innectant: quin, ut est puerorum inquietum ingenium, & feram ipsam digitis etiam vellitent, & manuum volis sapè contrectent. Quæ omnia mansuefacta fera perfert ac tolerat, haud secus quam si iis fuisset ante per longum tempus assuefacta. Ut ventum ad Ecclesiam est, secus altare aut illius gradus, humi fera procumbit, ibique immota permanet dum sacra peraguntur officia: quibus expletis, taurum abire iubent, factò interim signo are campano, ut quicumque sint in oppido, sese domo recipiant: quod ille, veluti resumpta innata ferocitate actutum præstat, rectaque tendit ad armentum. Et hoc quod in pervigilio Divi hoc modo fit, idem postera die, in ipsoque festo iteratò peragitur.

5 An vero hoc omni prorsus demonis fraude, omni prorsus maleficio ac superstitione vacet, necne, non adeò liquet inter doctos & eruditos viros; ut non in dubium jure merito vocetur ab illis. Et quidem graviores sapientioresque eorum, quos hætenus mihi videre licuit, rem æstimant ut valde suspectam; immò alii apertissimè damnant.* Inter quos nisi dicere potius velimus, præ omnibus numerari debet sapientissimus Magister F. Joannes à Sancto Thoma Primarius quondam Complutensis, Catholicoque Regi Philippo IV. à sacris Confessionibus, vir adeò præstantis doctrinæ ac judicii, ut in Theologicis rebus parem vix habeat, qui dedita opera hoc pressius & operosius disputavit, eo acumine amœnitateque, ut planè mirum sit viro aliis operosè intento gravioribus, ad hæc pertractanda otia suppetivisse: illum adeat quisquis volet: (b) nobis enim, qui aliud hic agimus, rem exquisitius premere, atque ad Theologiæ regulas exigere nec liber nec vacat. Illud est

certum, aut factum hoc, quod unoquoque anno iteratur, videntibus, & nihil vetantibus iis ad quos attinere videbatur, circa hoc pronuntiasse sententiam: aut ex erronea vulgi opinione proficisci, qua persuasum habent, Evangelistam illum, cui taurus appingitur, non alium esse, quam D. Marcum, aut ex factò ipso ad vanum illud pertrahi opinamentum.

6 Nec verò me latet quid reponere soleant, aut saltem reponere possint nonnulli, qui non censendi sunt ex fæce vulgi, & quibus placet ab omni superstitionis nota & maleficio relata consuetudinem vendicare: sed his nihil immoror, qui in re hac nihil pronuntiare decrevi. Illud obiter addo, Clarissimam Venetorum Rempublicam Divum Marcum impensè colere, & merito: persuasum enim est non vanis rumoribus extare apud eos Evangelium ipsam, quod Divus suâ manu conscripsit, immò & sacratissimas ejusdem Evangelistæ & Martyris reliquias. Verum quod ad nos spectat, ipsam clarissimam Rempublicam D. Marcum, aut potius se ipsam velut tutelam patrocini ac nomine Sancti Marci, depingere esse solitam in vexillis, aliisque passim locis sub effigie atque simbolo pennati Leonis, vix erit qui nesciat. Quod sanè mihi cogitanti vellicat aurem, ut hic obiter meminerim prudentis atque acuti responsi cuiusdam è Senatoribus clarissimis, qui cum Romæ apud Romanum Pontificem Sanctamque Sedem Oratoris fungeretur Officio, interrogatus aliquando est ab Oratore Cæsareo, Ubinam gentium esset locus ubi nascerentur leones alati? Cui prudens & versutus senex respondit. Non debere esse Germanum Oratorem de ea re nimis sollicitum: locus enim de quo sciscitabatur, non admodum esse distantem ab illo in quo passim nascuntur & procreantur Aquilæ bicipites: innuens nempe Imperii Romani Aquilas, aut potius Aquilam cum collo duplici, quæ est Imperii Romano-Germanici clarissimum insigne. Atque hætenus de Divo Marco, atque appicto ei Leonis simbolo, dicta sufficiant.

7 Nondum universalis Ecclesia, neque Hispania tota (quod tamen utrunque aliquando cum bono Deo speramus futurum) sed meus Ordo

* Vid. R. P. M. Raphaellem de la Torre de vittis oppositis Relig. t. 2. q. 96. art. 4. disp. 1. f. 437. Leandr. t. 6. oper. Moraliu, tract. 9. disp. 1. q. 34. & apud huc alios: & noviss. Cursum PP. Salm. t. 5. tract. 21. c. 11. punct. 12. (b) M. Fr. Ioan. à S. Thoma t. unico in secund. secundæ D. Th. q. 7. expositi 72.

Ex Ecclesie indulto & concessione celebrat die XXVII. Aprilis festum *Sancti Petri Armengaudi*, Inclyti Christi Martyris, qui extrema quæque pro Christo passus, Martyr iure censetur, quantumlibet vitam, agente id Deo Sacraque Deipara, non finierit in ipso patibulo. Circa cuius Imagines, quæ iam frequentes sunt, nonnihil annotare libet. Ille enim est, qui post juventutem perditè in seculo exactam, affante postmodum Deo, meum Ordinem Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Catipvorum ingressus, adeo virtutibus emicuit, ut antea vitam rationem miris modis compensaverit, & brevi culmen perfectionis attigerit. Is etiam, qui non semel Redemptionis causâ missus in Africam, cum plurimos è duræ servitutis iugo exemisset, aliquando tandem pro pueris in Fide periclitantibus cum se libenter tradidisset, comparavit sibi martyrii palmam. Sed præstat legere hic verba desumpta ex eiusdem Ecclesiastico Officio, quæ sic habent: *Dolens non potuisse deficiente pecunia quosdam pueros in Fide nutantes liberare, se in pignus pro eorum redemptione constituit: ipse interim compedibus detentus, cum ad statutam diem pacta pro redemptione merces non fuisset allata, & Mahometica superstitionis haberetur contemptor, collo ad lignum suspenditur.* En iam Christi Martyrem; qui quantum in se fuit vitam pro Christi nomine Numineque profudit intrepidus: mortemque obiisset, nisi aliter dulcissimè ac piissimè eiusdem Dominæ ac Patronæ Deiparæ visum fuisset, quæ illum diu servavit incolumen, blandè suffulciens ac sustentans. Sed audire rursus præstat eiusdem Officii verba, nostris longè meliora. *Ex Hispania, inquit, eius Socius Guillelmus cum redemptionis pretio in Africam interea revertitur, & graviter beati viri amissionem deflens, ad locum ubi suspensus manebat accessit, quem viventem reperit, sibi que dicentem audivit: Charissime frater, ne flexeris: ecce enim Sanctissima Virginis manibus sustentatus vivo, quæ mihi his diebus hilariter adfuit. Inenarrabili itaque gaudio illum è suspendio deposuit, cunctis admirantibus, ac barbaris non credentibus, una cum aliis libertate donatis, lati in patriam reversi sunt.*

8 Igitur Inclyti huius Martyris triumphus depictus est, & quidem à non vulgaribus Artificibus; sed (quæ est ingenii humani imbecillitas) alicubi oscitanter. Pingitur enim è resti suspensus, & prope illum Sacra Deipara, quæ eum leviter manu tangit: Sed quod mirari non satis possum, fune, ex quo pendet omnino tenso, ac pondere corporis stricito: Cum tamen, ut res opportunè describeretur, deberet pingi laxo fune, ut contingere par erat superiore virtute molem corporis sustentate: quod tamen in aliis eiusdem Imaginæ facti, rectè observatum est, beneque expressum. Pingitur etiam Martyr Inclytus iam patibulo depositus, & in pœnæ quam pertulit signum, fune ad collum alligato: sed non sat observata circumstantia, quam eiusdem Officii verba tam verè ac eleganter postmodum expresserunt, quæ sic habent: *Ex illo autem tempore beatus Petrus collum è supplicio obtortum, & vultum squallore marcidum, quoad vixit, retinuit.* Quæ etsi leviora videantur, annotasse vel perstricim libuit in tanti viri ac Martyris debitum honorem & gloriam.

9 Nulli ignota est præclarissimæ illius Christi Virginis & Sponsæ Catharinæ Senensis sanctitas, quam multis hic persequi non est præsentis instituti. Hoc unum, quod vel maxime sit è re nostra, omittere non licuit: nempe depingi frequentissimè purissimam Virginem cum expressis signis plagarum & stigmatum Christi Domini: quod tamen scriptis etiam editis de re hac ægrè, idque merito ferunt aliqui, quorum, & aliorum lites non nostrum est inter eos componere. Illud verò sincerè agentibus satis exploratum videri debet, contigisse scilicet utrumque; & quod Dominus sacra sua stigmata amantissimæ suæ sponsæ Catharinæ concesserit; & quod ita laterent eandem intuentium oculos, ut nunquam apparerent, tametsi ipsa ex illis divino favore impressis stigmatibus & plagis dolores acerbos pateretur. Nihil hic dicimus, quod desumptum non sit ex eiusdem Vitæ scriptoribus, Raimundo Capuano, Sanctoque Antonino Florentiæ Archiepiscopo, (c) aliisque passim. Quin disertè refertur in eiusdem Ecclesiastico Officio, cuius verba ob rei gravitatem integra huc

huc transferre placet: *Cum Pisis*, inquit, *immoraretur die Dominico refecta cibo caelesti, & in extasim raptam, vidit Dominum crucifixum magno cum lumine advenientem, & ex eius vulnerum cicatricibus quinque radios ad quinque loca sui corporis descendentes.* Notet hoc, obsecro, lector pius & eruditus, & magis sibi fixam persuasamque habebit sententiam nostram de quatuor Clavis, cum quibus fuisse Christum Dominum crucifixum, multis supra contendimus. Sed nos verba prosequimur. *Ideoque mysterium advertens, Dominum precata, ne cicatrices apparerent, continuo radii colorem sanguineum mutaverunt in splendidum, & in formam pura lucis pervenerunt ad manus, pedes, & cor eius.* En vulnerum impressionem luculenter traditam, adeo ut salva tanta autoritate, bono titulo negari nequeat. En rursus puræ Vir-

gini ex miro Dei favore derivatum dolorem, & tormentum. *Hanc itaque, inquit, gratiam amantissimus Dominus nova gratia cumulavit, ut sentiret dolorem illapsa vi vulnerum, & cruenta signa non apparerent.* Certè, inquit fortasse aliquis: At Catharina pingenda non est cum visibilibus stigmatibus quasi illis decorata atque inlignita fuerit, ipsa dum viveret. Non hoc dicimus, sed tamen objectioni tacitæ, si qua est, occurrit opportune eadem Ecclesiastica narratio, quæ ita concludit: *Quod ita contigisse cum Dei famula Confessaria suo Raymundo retulisset, ut oculis etiam representaretur radios in imaginibus beatæ Catharinæ ad dicta quinque loca pertingentes, pia fidelium cura pictis coloribus expressit.* Ex quibus diligentius perpensis, quid prudens atque eruditus pictor colligere possit atque debeat, satis per se fit evidens.

CAPUT IV.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS SANCTORUM
Apostolorum Philippi & Jacobi, historiæque Inventionis Sanctæ Crucis: ac denique Sanctæ Monicæ Matris Augustini Parentis.

Ensem Maium exornari geminorum signo iuxta Astronomorum regulas, notum est etiam apud vulgus. Sed quod

attinet ad nostrum institutum circa picturas & Imagines, quæ hos Sanctos Apostolos oculis objiciunt, pauca se offerunt, quæ hic opportunè, (ut semper conamur) annotentur. Nam quod Sanctus Apostolus Philippus unus fuerit ex primis electis à Christo Domino; quod idem fuerit, cui petenti à Domino, ut sibi permitteret, priusquam illum sequeretur, abire & sepelire patrem, Christus responderit, (a) *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos: tu autem vade, annuntia regnum Dei*: quanvis id veteres atque doctissimi Ecclesiæ Doctores adstruant: Insuper & quod idem Philippus fuerit ex Apostolis unus, quem Christus Dominus præcipua familiaritate ac consuetudine

tractaverit, quod diserte proferunt loca ipsius textus Evangelici. * Hæc, inquam, aliaque, si quæ sunt huiusmodi, quanvis verissima atque indubitata, parum ad tractationem nostram conferunt, cui semper studiosius innitimur. Notabimus igitur quæ magis ad rem nostram spectant, quæ serè tria sunt.

2 Primùm enim displicet, quod depingatur Sanctus Philippus ætatis adeò decrepitæ, ut septimum supra octogesimum annum innuat, quanvis hoc aperte colligi videatur ex Historiis, quas non satis approbat harum rerum scriptor purpuratus. * Contra verò placet, ut depingatur cum martyrii insignibus, nempe Cruce, cui affixus est, postquam fuit impetitus lapidibus: quod apud eundem Cardinalem affirmat Eusebius. (b) Quanquam enim non defuerint ex antiquis, qui de Philippi martyrio altum tulerint silentium, ut certe tenuit Policrates ille Ephesiorum Epif-

* Ioan. 84
à v. 5. cap.
12. v. 20.
& 14. v. 8

* Card.
Bar. in No-
tis ad Mar-
tyr. die 1.
Maii.

(b) Euseb.
in Chronico
ad an.
12. Clau-
dii. Vide
Ioan. Bol-
land. ad
diem 1.
Maii. pag.
10.

(a) Luc. 9
60.
Clemens.
Alex. l. 3.
Stromat.
Tertulian
de Baptif.
c. 12. D.
Agust. ser.
62. c. 1.

1. dicitur.
apud Euf.
l. 3. Hist.
cap. 24.
* Clem.
Alex. l. 4.
Stromat.
c. 5. Rab.
Maur.
apud Bol.
l. 1. Maii p.
7.

(c) Cap. S.
Romana
in Conc.
Rom. D.
Epiph. de
Heresib.
l. 2. c. 13

(d) Heg.
apud Euf.
l. 2. Hist.
c. 26. &
ap. D. Hie
ron. lib de
Viris illu.
in Iacobo
Clem. Ale
xan. in Hi
pot. Chry.
hom. 84.
in Ioano.
Epiph. in
Panario
Heresi 78
Iosephus
Ant. Iud.
l. 20. c. 8.
Orig. etiã
lib. 1. con
tra Cel
sum.
* Sup. l. 1.
cap. 9. a. n.
1.

(e) D. Hie
ron. loco
ubi sup.

Episcopus, imò & qui aperte asseveraverint illum in pace & citra martyrium finivisse vitam: * oppositum tamen omnino certius habendum est: cui suffragatur, præter veterum aliquorum testimonia, Ecclesiæ praxis atque traditio. Quod denique cum libro depingatur, recte quidem fit: Omnibus enim Apostolis hoc præclarum stemma convenit; cum hi fuerint qui Evangelii doctrinam Gentibus annuntiarunt, quos propterea vocat Hilarius cælestis doctrinæ factores. Sed pessime facient qui ex apposito libro conjicerent Philippum aliquid Ecclesiæ scripto tradidisse, ut fecere ex Hæreticis nonnulli, quos damnat, sicut Philippi apocryphum Evangelium, Papa Gelasius: (c) imò & Sanctus Epiphanius testatur huiusmodi Pseudo Evangelium esse librum impurissimum, & suis Authoribus, nempe Gnosticis, longe convenientiorem, quodque effertur proverbio Latino, dignum patella operculum.

3 Sanctum Philippum comitatur S. Iacobus primus ille Jerosolymorum Episcopus, ipsiusque Christi Domini consanguineus, dictus propterea non semel in Scriptura *Frater Domini*. Cuius quidem si res mirabiles persequi studiosius vellemus, plurima hic dicenda forent, quæ tamen aliena essent à præfixo operis instituto. Verissima enim sunt, quidquid aliqui reclamare videantur, quæ de illo scripsere non solum Egesippus, Author Ecclesiasticus, (d) quem sequuti sunt Clemens Alexandrinus, Eusebius Cæsariensis, Chrysostomus, aliique non pauci: verum etiam, quod mirandum videretur, addictus Judæorum placitis Iosephus, qui & illud adjungit, excidium Hierosolymitanum in ultionem accidisse mortis Jacobi, quem Judæi unanimi consensu appellabant Justum.

4 Quod verò ad rem nostram spectat, pauca potissimum veniunt observanda. Primum quidem, quòd quanvis aliorum Apostolorum id commune fuisse aliquando supra observaverimus: * is tamen ex speciali vitæ præscripto, vestibus omnino albis, non laneis, sed lineis, quantum fieri potuerit, depingi omnino debet. Hoc enim disertè ex Hegesippi narratione tradit D. Hieronymo: (e) imò & lamina usum aurea in

fronte, ex iisdem monumentis tradunt præter Hieronymum, Eusebius, & Epiphanius. (f) Deinde eundem cum libro rectissime pingi debere certum est, non modo ob id quod nuper in S. Philippo annotavimus; sed quod (verba legis Hieronymi) *unam scripserit Epistolam, quæ de septem catholicis est, quæ & ipsa ab alio quodam sub nomine eius edita assertitur, licet paulatim tempore procedente obtinuerit auctoritatem*. Neque id solum, scripsisse dicitur, sed, ut testatur idem Maximus Doctor, *Evangelium, quod appellatur secundum Hebræos, & à me nuper in Græcum Latinumque sermonem translatum est, quod & Origenes sæpe utitur, post resurrectionem Salvatoris refert: Dominus autem cum dedisset sindonem servo sacerdotis, ixit ad Iacobum, & apparuit ei. Iuraverat enim Iacobus, se non comesturum panem ab illa hora qua biberat calicem Domini, donec videret eum resurgentem à mortuis. Rursusque post paululum: Aferte, ait Dominus, mensam & panem, & benedixit ac fregit, & dedit Iacobo fustum, & dixit ei: Frater mi, comede panem tuum, quia resurrexit filius hominis à dormientibus.*

5 Ad hæc, quod attinet ad martyrii instrumentum, quod præcipuum Apostolorum atque Martyrum gloriæ plenum stemma est, pingi debet cum rudiore illo fuste, aut ligneo veſte, quo fullones olim utebantur ad exprimendum ex madidis vestimentis aquam: hoc enim modo finisse vitam inclytam tradunt Authores quique præclarissimi iam supra allegati: sed pro omnibus audiatur Eusebius, (g) sive potius Hegesippus apud eundem; ita enim post plura alia disertè habet: *Tandem ergo ascendentes, fustum præcipitem dederunt, dixeruntque ipsi inter se: Iacobum fustum obruere oportere lapidibus. Et quoniam dejectus in præceps, non statim mortem obiit: sed vultu sursum sublato, genibusque flexis dixit: Obsecro Domine Deus pater; da illis veniam, nesciant enim quid faciunt; cæperunt saxa in eum conijcere. Cumque lapidibus illum obterere pergerent, unus de sacerdotibus & filiis Rechab filii Rechabim... voce emissa contentius dixit: Quid agitis? Fustus pro vobis Deum precatur. Attamen unus ab illis, qui fullo erat, arrepto veſte, quo vestes so-*

(f) Euf. l.
2. Hist. c.
22. Epiph.
ubi supra.

(g) Euseb.
Hist. Eccl.
l. 2. c. 22.

lebant premere, in caput Iusti impegit. Ita vitam beato & felici martyrii cruciatu affectus afflictusque amisit. Hucusque Hegesippus.

6 An autem depingi debeat idem Apostolus forma & specie vultus Christo Domino perquam simili, disputari hic poterat. Fuerunt enim non pauci, qui huiusmodi forma atque figura fuisse virum sanctissimum aperitissime docerent, nixi testimonio, ut sibi videbatur, Ignatii Martyris longe præclarissimi: qui certè non fallerentur, si Epistola quædam eiusdem Martyris Ignatii, quæ est ad S. Joannem seniore, & numero secunda in iis quæ extant Latinè tantum, præceduntque Græco-Latinas & habentur omnes tom. I. Græco Latino Bibliothecæ Veterum Patrum; germanus esset fœcus Ignatii. Sed hoc reiiciunt omnes doctores, qui de Epistolis tractant præclari huius Martyris: cuius septem tantum meminere Eusebius & Hieronymus, quas quidem nullus est Catholicorum qui rejiciat: quemadmodum etiam communiter admittuntur aliæ numero quinque, quæ illis septem adjunctæ, duodecim efficiunt: At non item quatuor illas, quarum hic proximè meminimus: idque meritò, cum de earum fide constet saltem plurimum dubitasse, ac penè omnino easdem reieciisse duos magni nominis viros, tam purpura, quam eruditione conspicuos Baronium ac Bellarminum. (h) Usque adeo vero certum putabant (nam hoc modo rem confirmare pergebant) Christum Dominum eiusque cognatum Jacobum cognominatum Iustum, fuisse formâ sibi invicem similes: ut propterea proditor Christi Judas signum obtulerit iis quod Christum comprehensuri erant, ne unum pro altero manu caperent: quanvis alia prorsus sit illius loci magis genuina ratio, quam solito iudicio probat Joannes Maldonatus: quòd nempe qui ad hoc facinus deputandi milites erant Romani, qui Christum neque audiebant, neque illis de facie erat notus. Sed hoc non magni momenti est; neque quod Christo Domino depingatur aliquantulum similis, non multum pietatis & veritatis intererit.

7 Tertia die mensis huius festiva exultatione concelebrat Occidenta-

talis præsertim Ecclesia præclarissimæ Crucis Domini Inventionem. Qua quidem in re, si Eusebius ille Cæsariensis Historiæ Ecclesiasticæ extra omnem dubitationis aleam primus ductor & Coriphæus, eiusdem Inventionis texuisset historiam; non, ut arbitròr, ausi essent Ecclesiæ hostes nonnulli (qui in id solum incumbunt, ut Sacrosanctæ Romanæ Ecclesiæ narrationes unanimi consensu receptas, quantum in ipsis est, falsitatis, aut dubiæ fidei nomine convellant semper & labefactent) hanc ipsam de salutiferæ Crucis Inventionem præclaram historiam iisdem titulis & nominibus infamare. Sed ille, Eusebius inquam, quod ultro fatendum est, de re hac altum tenuit silentium, non solum in Historia Ecclesiastica, sed etiam in libello illo de Vita Constantini, si tamen is germanus fœtus Eusebii est quod tamen dubitant, aut apertè negant etiam hoc perspicaci seculo Authores Orthodoxi.

8 Ceterum de veritate, antiquitateque Historiæ illius dubitare poterit nemo sani & non læsi capitis & iudicii. Eandem enim diserte narrant, scribuntque ad longum Authores gravissimi, inter quos certè sunt illi ipsi, qui eodem penè tempore scripserunt, quo eiusdem meminisse potuisset Eusebius: huiusmodi sunt Divus Ambrosius, (i) Sulpicius Severus, D. Paulinus Rufinus, Socrates, Sozomenus, & Theodoretus. Sed quod Paulinus, elegantius non nihil & fusius eam enarret vir semper mihi eruditionis & pietatis nomine commendabilis, temperare mihi non potui quin eius verba, quamquam paulo longiora, transcriberem. Is enim loco allegato, postquam non pauca præmisset de S. Elena Constantini Augusti Matre, ita subiungit. „ Regina illa venerabilis ut venit Jerosolymam, diligenter & pie locis illis „ & circa omnibus, divinatorum curiosa insignium, & oculis haurire gestiens fidem, quam piis auribus literisque perceperat, Crucem Domini studiosissime inquirere adorsata est. Sed quæ via vel ratio inveniendi subesset, cum index idoneus nemo inveniri posset, ubi „ memoriam & curam religiosæ „ conscientię, vel observantiæ, & „ an-

(h) Baron. Annal. Eccl. t. 2. ad ann. Christi 109. c. 34. Bellarmin. de Scriptor. Ecc. sect. 1. p. 56.

(i) D. Ambr. Or. de Obicu Theodos. prop. fin. Severus in Hist. l. 2. D. Paulin Ep. 1. 1. ad Severum Rufin. l. 2. c. 8. Socr. l. 1. c. 13. Sozomen. lib. 1. c. 1. Theodor. l. 1. c. 18.

„ antiquitas ævi , & superstitionis
 „ impiæ diuturnitas abolevissent?
 „ Verum ipso omnium & terris &
 „ animis opertorum conscio & teste
 „ Deo , fidelis mulier Sanctum Spi-
 „ ritum per affectum pium meruit:
 „ quo aspirante , cum rem ab huma-
 „ na conscientia divinitus remotam
 „ frustra deligens requisisset , de lo-
 „ co tantum passionis certior fieri
 „ studuit. Itaque non solum de Chri-
 „ stianis doctrina & sanctitate plenos
 „ viros , sed & de Judæis peritissi-
 „ mos , ut propriæ (qua miseri &
 „ gloriantur) impietatis indices ex-
 „ quisivit ; & accitos in Jerosoly-
 „ mam congregavit. Tum omnium
 „ una de loco testificationis confir-
 „ mata , iussit ilico , urgente sine
 „ dubio conceptæ revelationis in-
 „ stinctu , in ipsum locum operam
 „ passionis accingi ; parataque mox
 „ civium pariter & militari manu ,
 „ brevi laborem istius molitionis
 „ hausit ; & contra spem omnium ,
 „ sed secundum ipsius tantum reginæ
 „ fidem , alta egestione reseratis ter-
 „ ræ sinibus , abdita Crucis arcana
 „ patuerunt. Sed cum tres pariter
 „ cruces , ut quondam fixæ Domino
 „ & Latronibus steterant , repertæ
 „ fuissent ; gratulatio repertarum cæ-
 „ pit anxia dubitatione confundi ju-
 „ sto piorum metu , ne forsitan aut
 „ pro Cruce Domini patibulum la-
 „ tronis eligerent , aut salutare lig-
 „ num pro stipite latronis abjicien-
 „ do violarent. Respexit pias fideli-
 „ ter æstantium curas Dominus , &
 „ ipsi potissimum , quæ tam piæ so-
 „ licitudinis princeps erat , huius
 „ consilii lumen infudit , ut aliquem
 „ recens mortuum inquiri & inferri
 „ iuberet. Nec mora , verbum fa-
 „ ctum , cadaver illatum est : depo-
 „ nitur , jacenti una de crucibus ad-
 „ movetur , & altera : sed reorum
 „ ligna mors sprevit. Postremo Do-
 „ minicam Crucem prodit resurre-
 „ ctio , & ad salutaris ligni tactum
 „ morte profuga funus excussum , &
 „ corpus erectum est ; tremefactisque
 „ viventibus stetit mortuus ; & fune-
 „ ribus , ut Lazarus quondam , vin-
 „ culis expeditus , ilico inter specta-
 „ tores suos redivivus incessit. (j)
 „ Ergo Crux Domini tot operata
 „ ætatibus , & Judæis in tempore
 „ Passionis abscondita , neque gen-
 „ tibus in ædificatione fani terram

„ sine duduo ad ipsam fabricam ege-
 „ rentibus revelata , nonne Divina
 „ manu latuit , ut nunc inveniretur ,
 „ cum religiose quæreretur ? Ita , ut
 „ Crucem Christi decuit , experi-
 „ mento resurrectionis inventa &
 „ probata Crux Christi est ; dignoque
 „ mox ambitu consecratur , condita
 „ in passionis loco basilica , quæ auro
 „ tis corusca laquearibus , & aureis
 „ dives altaribus , arcano positam
 „ sacrario Crucem servat , &c. Hu-
 „ cusque vir Sanctus juxta pius atque
 „ elegans.

9 Ex quibus satis annotata vide-
 re licet quæ in Pictura Historiæ hu-
 jus , si forte eam depingi necesse sit ,
 observari convenit. Nam quod ad
 ornamenta eiusdem spectat , depingi
 par erit Sanctam Elenam Augustali
 habitu , regis insignibus ornatam ,
 stipatam regio satellitio & comitatu.
 Deinde etiam Pontificali habitu San-
 ctum Macarium Antistitem Jeroso-
 lymitanum , adstantibus sibi Clericis.
 Quod reliquum est , tres Cruces pror-
 sus sibi similes ; quod vel ex hoc loco
 manifestè convincitur , (ut supra an-
 notatum reliquimus , *) depingan-
 tur : duæ in ipsa terra depositæ , po-
 strema verò erecta , & iuxta illam
 cadaver hominis reviviscens : quod
 pictori erudito sat erit facile. Hoc
 enim stupendo miraculo , ut anno-
 tant verba supra transcripta , osten-
 sum & patefactum est , quænam ex
 erutis à terra esset vera Crux in qua
 Christus Dominus passus mortem ,
 humanum genus à morte æterna vin-
 dicavit. Nam quod Ecclesia , cir-
 cumspectè ut semper , tantum asserat ,
 feminam gravi morbo ægrotantem
 sanitati statim restitutam , illis verbis ,
 (K) *Qui (nempe titulus Crucis) cum
 eæ tribus cui affixus fuisset non appare-
 ret , eam dubitationem sustulit miracu-
 lum. Nam Macarius Ierosolymorum
 Episcopus , factis Deo precibus , singu-
 las cruces cuidam femina gravi morbo
 laboranti admovit : cui cum reliquæ ni-
 hil profuissent , adhibita tertia crux ,
 statim eam sanavit : Hoc nihilominus
 & verum est , & adductis verbis nihil
 officit. Potuit enim , ut opportunè
 annotavit Card. Baronius , utrumque
 contingere : imo & contigisse non
 obscure tradit , præter Paulinum
 & Sulpicium supra relatos , antiquio-
 resque testes , qui tantum de mortuo
 loquuntur ; author Ecclesiasticæ Hi-
 sto-*

* Lib. 34
cap. 16.

(B) Offi-
cium Eccl
in festo
Invent. S.
Crucis
lect. 1.

(j) Joann.
21. v. 24.

(1) Nicc-
phor. Cal.
l. 8. c. 29.

storia, quanquam non ita vetus, (1) illis verbis: *Dicunt quoque* postea (hoc est post sanitatem restitutam feminæ) *mortuo prorsus Crucem impostam, in vitam illum de repente revocasse.* Sed neque ipsa Ecclesia (ut meafert opinio) dissentit, quæ in præallegato Ecclesiastico Officio mortuos contactu inventæ Crucis ad vitam rediisse concelebrat, dum ita habet: *Dum sacrum pignus calitus revelatur, Christi fides roboratur.... Ad Crucis contactum, resurgunt mortui, & Dei magnalia referantur.* Quare ut depingatur cadaver reviviscens satius atque opportunius esse existimo. In qua quidem re viros adstantes atque feminas admiratione commotos proponere propriissimum esset, imo & lepidum; puerulos metu correptos, matres suasprehendentes, quod viderent moveri mortuum, &, quod vix aliquando fando audierant, reviviscere.

10 Monicam feminam ac viduam sanctitate clarissimam, Augustini Parentis, quam summi honoris semper, eximiaque reverentiæ causa nominino, dupliciter Matrem vocat Ecclesia jure merito: namque cum & Mundo & Cælo peperit; mundo quidem: quia juncta coniugio in lucem edidit Ecclesiæ futurum ingens lumen & columen: & cælo denique; quia cum ipse juvenis, ut erat ingenio acri atque vehementi, quanvis in alvo Catechumenorum adscriptus esset, non satis, ut par erat, fidens Christianæ humilitati ac simplicitati, ex consuetudine eorum qui sibi nimium sapere videbantur, quales erant per id temporis Manichei, in eorundem prolapsus est absurdissimam sectam. Hoc (libet enim id de re hac velut in transcurso perstringere) omnes profecto sciunt, sed illud ignorare mihi videntur illi, inter quos nonnulli præcipuæ autoritatis & doctrinæ nomine numerantur, qui ob hujusmodi lapsum minus cautè quàm par erat asserunt Augustinum extitisse aliquando hæreticum: cum promptum & facilè esset inspicere errorem illum Manichæorum, qui baptizatos

homines proculdubio reddebat hæreticos, non baptizatos nec constituere nec dominare poterat: cum vel ipsis pueris notum sit hæreticum solum esse illum qui baptizatus & fidem Christianam professus, admittit pertinaciter errorem contra Fidem, quod alias sepè aliud agentes observavimus. Nunc ad rem. Igitur piissima Mater cum tulisset ægerrimè chari filii miseram sortem, lapsum illius iugibus lacrymis deplorare nunquam desistit, usque dum Medionalum, quò se Augustinus contulerat piissimo affectu prosequuta, illum sanio rem mentem induisse, baptizatumque esse à Beato Ambrosio gratissimo gestienteque præ lætitia animo conspexit. Quo factum est, ut Cælo gigneret quem antea mundo dederat. Quam rem Ecclesia pie decantans in eius Ecclesiastico Officio, hæc habet: *Augustini mater devotissima, quem carne prius pepererat mundo, charitatis visceribus postmodum multo semine lacrymarum genuit Christo.* Quæ breviter in honorem Magni Parentis, eiusdemque Matris piissimæ subnotavisse condonandum est ad proprium munus & institutum jamjam properantibus.

11 Monica igitur si depingenda occurrat (& occurret, ut ego existimo, non rarò) pingi poterit, aut ea ætate, in qua Augustini casum sortemque desiebat, quæ fermè esse poterat annorum sex supra quadraginta: vel in ea ætate, qua jam diu destituta viro, Augustinoque filio recepto incolumi, Mediolano profecta, patriam atque Africam cogitabat: habebat autem ætatis tunc annos quinquaginta sex, ubi disertè & citra omnem ambiguitatem asserit bonæ matris optimus filius. (m) Utrolibet autem pingatur modo, vestibus ornetur honestissimis, opertoque velo capite, quales nempe decebant feminam semper sanctis operibus intentam, & vel ante conversionem Augustini fletibus immersam, vel post conversionem: cum jam rediret in Africam tantum cælestia cogitantem.

(m) Div.
Aug. Cof.
l. 9. c. 11.
ad fin.

CAPUT V.

DE PICTURIS ATQUE IMAGINIBUS MARTYRII
 Beati Joannis Evangelistæ: Sancti Stanislai Mar-
 tyris: & Sanctorum Domitillæ Nerei
 atque Achillæi.

T fere est ho-
 minum inge-
 nium rerum,
 mirabiliorum,
 immò & novi-
 tatum studio-
 sissimum, non
 defuere sat be-

ne multi etiam ex primi subsellii Au-
 thoribus sanctisque ipsis Patribus, qui
 tenuerint electum & dilectum Chri-
 sti Discipulum Beat. Joannem Evan-
 gelistam, aut mortem nunquam obi-
 visse, aut post obitum, statim exci-
 tatum à mortuis, aut denique refer-
 vatum à Deo, ut mortem quidem obi-
 ret, statim resurrecturus sub ipso
 mundi fine: quorum nomina & opi-
 namenta longum esset persequi, ne-
 que omnino attinens ad præsens in-
 stitutum. Videat qui volet, aut cui
 vacet, aliquos notatos in margine.*
 Nos enim ad alia properamus.

2 Cum enim Dominus ipsi, fra-
 trique Jacobo filiis Zebedæi primas
 in ejus temporali, ut cogitabant,
 regno sedes petentibus diserte dixe-
 rit, aut interrogaverit, (a) *Potesis-
 ne bibere calicem, quem ego bibiturus
 sum?* Illisque strenue affirmantibus;
Possumus, subjunxerit: *Calicem qui-
 dem meum bibetis &c.* Quæstio sub-
 oritur, quam nemo fere est Sancto-
 rum Patrum qui non attigerit; qua
 ratione fuerit completum Christi va-
 ticinium: aut quo pacto uterque
 fratrum subierit martyrrium? Illud
 enim, & nil aliud, calix ille erat,
 quem inauerat Christus. Quippe de
 Jacobo diserte narrant Apostolorum
 gesta, gladio interfectum ab
 Herode Agrippa verbis illis: (b) *Mi-
 sit Herodes rex manus, ut affligeret
 quosdam de Ecclesia. Occidit autem Ia-
 cobum fratrem Joannis gladio: de Joanne
 verò Evangelista nihil hujusmo-
 di referunt Sacræ literæ: immo re-
 ceptum esse constat ex Ecclesiæ tra-*

dione, testimoniisque magni ponde-
 ris, ipsum Ephesi jam nonagenario
 majorem mortem placidam pacatam-
 que obiisse.* Dubitationem præ aliis
 diserte magis proposuit Hierony-
 mus, cui quidem solito judicio at-
 que eruditione respondet, allegans
 Joannis martyrrium ex monumentis
 atque Ecclesiasticis historiis. Sed
 prætereunda non sunt verba Docto-
 ris Maximi, (c) quæ sic habent:
 „Quæritur, quomodo calicem mar-
 „tyrii filii Zebedæi, Jacobus videli-
 „cet & Joannes biberint? cum Scrip-
 „tura narret Jacobum tantum Apo-
 „stolum ab Herode capite trun-
 „catum, Joannes autem propria
 „morte vitam finierit. Sed si lega-
 „mus Ecclesiasticas Historias, in
 „quibus fertur, quod & ipse prop-
 „ter Martyrium sit missus in ferventi-
 „tis olei dolium, & inde ad susci-
 „piendam coronam Christi athleta
 „processerit, statimque relegatus in
 „Patmos insulam sit; videbimus
 „martyrio animum non defuisse, &
 „bibisse Joannem calicem confes-
 „sionis, quam & tres pueri in cami-
 „no ignis biberunt, licet persecutor
 „non fuderit sanguinem.

3 Historias autem Ecclesiasticas,
 & monumenta, quæ hic Hierony-
 mus commemorat, ea omnino cen-
 semus, quæ detumpta sunt ex mag-
 no vetustoque Authore Tertullia-
 no, (d) qui, ut bene vidit illius Com-
 mentator Christianus Lupus, pri-
 mus omnino fuit, qui Martyrium
 Joannis Evangelistæ literarum mo-
 numentis consignavit: hæc enim
 ejus sunt verba: *Ubi Apostolus Joan-
 nes posteaquam in oleum igneum æ-
 mergus, nihil passus est, in insulam re-
 legatur.* Quibus subscribit Ambro-
 sius, & Hieronymus, (e) non solum
 allegato loco, sed etiam contra Jo-
 vinianum, ubi id habet post alia in
 eandem rem, *Refert*, inquit, *Tertul-
 lianus*

*Ireneus
 lib. 2. cap.
 39. & lib.
 3. cap. 3.
 Euf. lib. 3.
 Histor. c.
 23. Aug.
 serm. 253
 c. 4. Hieron. de vi-
 ris illustr.
 c. 9. Epi-
 phan. lib.
 51. c. 12.
 (c) Div.
 Hieron.
 comm in
 Mat. c. 20

(d) Tert.
 de Præ-
 scription.
 cap. 36.
 Christia-
 nus Lup.
 ad hunc
 Tert. lo-
 cum.
 (e) Div.
 Ambr. in
 Psal. 36.
 D. Hier.
 contr. Jo-
 vinian. l. 1
 c. 14.

*D. Aug.
 in Joann.
 hom. 124
 Hilar. de
 Trinit. lib.
 6. Ephr.
 Antioch.
 ap. Pho-
 cium cap.
 29. An-
 dræas Cæ-
 sariens. c.
 29 præter
 alios mi-
 noris au-
 thoritatis
 & ponde-
 ris.
 (a) Matt.
 20. 22.

(b) Actor.
 12. 1.

tullianus, quod Romę missus in ferventis olei dolium, purior & vegetior exiverit quam intraverat. Quocirca ob eandem rem Eusebius Cæsariensis (f) nihil ambigit illum appellare Martyrem.

(f) Euseb.
lib. 3. hist.
c. 32.

4 Hęc de re ipsa. Sed quod ad Picturam attinet, duo in illis, quę frequentius circumferuntur, mihi majorem in modum displicent. Primum illud est: quod ut est Pictorum ingenium tenax eorum queis est imbutum, Sanctissimus Evangelista & Martyr Joannes in hoc præclaro Fidei constantięque suę testimonio admodum juvenis depingitur, atque ea propemodum ætate qua erat, cum à Christo Domino vocatus est, ut esset sui Discipulus intimior, atque arcta consuetudine devinctus, quę sanè juvenis erat, ut omnes norunt. Cum verò martyrium est perpeffus, excedebat ut minimum ætatis suę annum nonagesimum: quod bellè, si Deo placet, congrueret cum eo quod depingatur admodum juvenis in ipsa passione martyrii! Verum hoc, ut alia pleraque, quę toto hoc opere annotavimus, aut certe omnia, non id efficient, ut Pictores aliud in tabulis ostendant: ea tamen annotavisse fuerit operapretium, ut saltem id animadvertant, qui fuerint paulò eruditiores.

5 Alterum quod in Pictura hac nimium mihi displicet, illud est: quod Sanctissimus Apostolus in ingentem lebetem oleo, ut datur intelligi, non immissus pingitur, aut immersus; sed veluti genuflexus, & cui fervens oleum vix aut ne vix quidem genua contingeret: cum tamen missus aut immerius ex antiquis literarum monumentis satis ex supradictis constat. Neque id eò dico, quòd non existimem tam diro balneo non potuisse immani tormento cruciari, immò & omnino confici: sed quòd factum atque gestum in re hac non satis pictura exprimat: neque evasionis & indemnitis præclari Athletę miraculum commendetur oculis, quo factum est, referente jam allegato Hieronymo, ut in ferventis olei dolium immissus, purior inde exiverit quam intraverit. Videat hoc cordatus atque eruditus Pictor, consideretque, an satius esset depingi senem collo tenus aut humeris immersum ingenti at-

que aneo lebeti, subjecto igne, quòd magis res hęc spectantium oculis objiceretur. Sed surdis, ut opinor, canimus fabulam.

6 Septimã ejusdem mensis die memoria colitur Stanislai Cracoviensis Episcopi: Cujus quanvis natalis dies incidat in sequentem, quòd hic assignatus sit Michaelis Archangeli solemniti: ejus festivitas huic, destinatur. De hoc verò Præsule, integerrimo viro undequaque meritis conspicuo, quòdque caput est, præclarissimo Christi Martyre, nihil fere erat, quòd hic ob instituti nostri rationem memorię mandaretur, nisi quòd in aliquibus Divi hujus imaginibus, quas videre mihi licuit, ejusdem præclara confessio non admodum exacta sit ad leges Historię. Pingitur enim confosus per latera à vulgari carnifice, Pontificali indutus habitu. Quòd, nisi fallor, tria quę commode annotentur atque emendentur à Pictoribus continent. Primum enim egregius Antistes, legis honorisque Dei zelator acerrimus occisus est intra sacri templi parietes, rem Divinam faciens. Ob quam rationem pingendus potius esset ornamento illo, quòd Casullam vocamus indutus, & non cappa illa satis nota pontificali. Deinde non latera transfosus, sed in capite lethali & horrendo vulnere percussus. Tandem non à listore carnificevè, quamquam supremę dignitatis vir (horrendum dictu!) Boleslaus Rex Polonię nequissimus atque impurissimus listoris & carnificis vicem egerit, depingi vulneratus debet: aut potius pingi rex ipse aliquo majestatis & dignitatis regię perornatus insigni, Præsulem sanctissimum convulnerans. Res tota satis continetur in eius Officio Ecclesiastico verbis illis: *Postremo impius rex Sacerdotem Dei, hostiam immaculatam ad altare offerentem, sua manu obruncat.* At cum elegantet, styloque magis Latino quàm decere Sarmatam posset quis putare, rem totam ob oculos proponat Polonicarum rerum Scriptor; (g) è re esse duxi narrationem hominis hęc subjungere: *Ipse, inquit, Stanislaus ad D. Michaelis adem in rupe prærupta supra Vistulam, è conspectu arcis sitam, ad faciendam rem Divinam clam cum paucis sacerdotibus commeabat. Quòd ubi Boleslaus*

(g) Martin. Cromerus de reb. Polon. lib. 4 pag. mihi 61.

à suis certior factus, cognovit, quadam die correptis armis amens cum compluribus affectis & satellitibus eò contendit. Premittit qui Stanislaum sacris operantem ad destinatam necem ab ipsis altaribus abstrabant. Qui introgressi erant, subito & insolito fulgore percussi, supini cadunt: inde manibus pedibusque reptantes sese proripiunt. Submittit rex alios iterum atque iterum: idem & iis, quod primis, accidit. Ille mora impatiens, & furore percitus, increpita satellitum ignavia & formidine, ipse stricto ense in templum irrumpit, lethali que ictu sacrosancti Episcopi verticem ferit, ita ut cadens cerebro parietem proximum aspergeret. Hucusque laudatus Author. De Michaele vero Archangelo, cujus octava Mensis die Apparitio colitur, aliquid hic annotandum videretur: sed cum nihil, quod ad rem magis peculiariter accedat, subnotandum occurrat, satis erit si Lector ea recolat, quæ superius diximus agentes de Picturis & Imaginibus Angelorum.

7 Flaviam Domitillam illustri & Consulari planè sanguine progenitam cum Nereo & Achilleo servis famulisque ejus Martyribus, etiam Romana Ecclesia decima hujus mensis die concelebrat, quamquam præfata Domitillæ memoriam contineat Martyrologium Romanum ipsis Nonis, sive die septima Maii. Quantæ verò nobilitatis præter virtutum splendorem fuerit hæc præclarissima Virgo, operosius disserere non est huius loci: præterquam quod rem eandem optime exequitur Cardinalis Baronius, insuperque & Hispanicarum rerum optimus illustrator idemque V. Cl. D. Nicolaus Antonius in Bibliotheca Veteri Hispana. (h) Sed neque in ejus Martyrio, quod, incenso cum Euphrosina atque Theodora Virginibus suis ipso quo morabatur cubiculo, consummavit: atque adeo de eius Imaginibus atque Picturis nihil, quod specialius annotetur, occurrit. Quare eam libenter præterirem, nisi me moveret annotare aliquid, quod hucusque annotavisse distulimus. Historiæ enim monumentis consignatur Divam hanc præclaramque feminam sacrum virginittatis velum à Beato Clemente Romano Pontifice suscepisse. Circa quod selectiora saltem observare po-

teramus: sed plura congerere non est cordi. Illud interim certum atque exploratum est, ab Initio nascentis Ecclesiæ moris fuisse, ut dicatæ Deo Virgines solemnè ritu ab ipsis Episcopis sacro velamine tegerentur: quod satis constat, apparetque non tantum ex vetustis Authoribus sanctisque Patribus, sed etiam ex ipsis Canonibus Ecclesiæ, Sacrisque Conciliis.*

8 Sed neque id satis fuit Christianæ modestiæ atque pudori. Cum enim Paulus Apollolus tam terò commendet feminarum in Ecclesiis velamina, factum est, ut usu ipso ac S. Ecclesiæ consuetudine omnes omnino femine tam virgines à pubertatis annis, quam nuptæ, atque etiam viduæ, non quidem sacro sed communi velo tegerentur: & antiquus gravissimusque Author Clemens Alexandrinus (i) præceptum ab Apostolo Christianis mulieribus putat esse, non tantum velo caput obtegere, sed & vultum totum obvelare. Unde moris etiam fuit, ut aliquæ, præsertim Deo dicatæ virgines, non jam velo, sed pallio, rudiorique panno totum caput vultumque obnuberent. Solent quædam, inquit Hieronymus, (j) cum futuram virginem sponderint, pulla tunica eam induere, & furvo operire pallio. Itaque hoc modo institutæ Christianæ mulieres, gravissimum dispendium pudoris te pati existimabant, si capitis velamine nudarentur: quod callide advertentes Christiani nominis hostes ac persecutores, feminarum quæ Christo nomen dederant loco ignominie supplicii que, jussere sæpius nudari capita. Ita quippe habetur in sinceris germanisque Actis Sanctæ Aretæ Martyris: (K) Cum ille, hoc est persecutor, audisset, jam corde succensus, aspexit in eos qui aderant: & cum accessisset: Quam impudenter se gerit adversus nos hæc execranda mulier, jubet eius capitis auferrè tegumentum, & eius filiarum: & sic eas nudo capite, & promissa coma in castra deduci per ignominiam. Hucusque Sanctæ Martyris Acta.

9 Verùm non id solum piis ac Christianis mulieribus (libet enim hoc, quo magis rei gravitas dignoscatur, adjicere) curæ fuit, sed etiam Judæis, Gentilibusque etiam, ut putabantur, barbaris. De Judæis hæc

* Vide Tert. toto lib. de velandis Virginib. Ambros. lib. ad Virgin. lap. fam. Hieron. ep. 8. ad Dem. aliosq. Gelas. in Concil. Roman. cap. 14. q. 20. Innocent. Pap. dist. 27. cap. Quæ Christo, aliæque passim iura. (i) Clem. Alexand. lib. 1. Pædag. c. 10. & lib. 3. c. 11. (j) D. Hieron. epist. 11. ad Gaudent. & epist. 8 ad Demetriadem.

(K) Apud Baron. in Notis ad Martyrolog. ad diem 7. Maii.

(h) D. Nicol. Ant. Bibl. Vet. Hisp. t. 1. l. 1. c. 10. n. 242.

(l) Tert.
de Coron.
Milicis.

(m) Valer.
Max. lib.
6 cap. 13.
de Seve-
ritat. n. 13

(n) Corn.
Tac. hist.
lib. 14.

(o) Plut.
in Proble-
matib.

(p) Apul.
de Asino
lib. 11.

(q) Plut.
in Apoh-
theg. La-
conicis.

(r) Tert.
de Velan-
dis Virgi-
nib.

Tertullianus habet: (l) *Apud Iudeos tam solemne est feminis eorum velamen capitis, ut inde dignoscantur. De Romanis verò, ut constet idem, sat illud esse potest quod refert Valerius Maximus: (m) Horrendum, inquit, C. quoque Sulpicii Galli maritale supercilium: nam uxorem dimisit, quòd eam capite aperto foris versatam cognoverat.* In quam quoque sententiam Tacitus de Poppea Sabina sic habet: (n) *Rari in publicum egressus, idque velata parte oris, ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat.* Sane Plutarchus de Romanis loquens, testatur feminas velato capite incedere consuevisse: (o) *Solent, inquit ille, mulieres testis, mares nudis capitibus in publicum progredi.* Quod ad Græcos attinet, Apulejus idem locuples testis confirmat, cum dicit, (p) *Mulieres candido splendentes amicumine solere progredi.* Tandem idem Plutarchus: (q) *Lacena, inquit, virgines aperta facie, uxores autem velata in publicum prodire consueverunt: illa ut sic maritos invenirent: hæc verò, ut ostenderent, non jam alteri quam viro placituras.* Denique quod ad barbaras nationes spectat, eundem morem observavisse nulli non est pervium. Quippe Tertullianus de Arabiæ Ethnicis mulieribus sermonem instituens, (r) *Iudicabunt nos, inquit, Arabiæ femina Ethnice, quæ non caput solum, sed faciem quoque ita totam tegunt, ut uno oculo liberato contenta sint dimidiam fructu lucem, quam totam faciem prostituere.* Quibus alia plura satisque nota adjici possent, quæ lubens prætereo.

10 Sed quid opus multis? cum apud Mahometanas feminas, sive in Asia, sive in Africa, sive in Europa, eodem quo Tertullianus describit modo contegi caput faciemque religio sit, quam penè supersticiosè cu-

stodiunt, ut abundè nobis referunt testes oculati. Immo non à recenti tempore, sed ipsis præsci ævi temporibus hunc viguisse morem multis, iisque selectis atque opportunis, annotaverit reconditæ lectionis vir atque eruditionis, in libro, (f) quem edidit ad illustrandam Regiam illam legem circa velatas mulierum facies; quem adeat quisquis ad fati- tatem de re hac nosse ac penitiora inspicere velit: nobis enim hæc carptim perstrinxisse suffecerit, qui nostro instituto obsequuti, illa eo sine notavimus; ut Pictores modesti atque eruditi ab ea consuetudine deter- reantur, qua Virgines Christi, easque Martyres, ita depictas cernimus, ac si planè essent Helenæ atque Veneres, flava cæsarie, vivida & rubente facie, capiteque prorsus aperto, ne quid alia commemorem, minus fortassis honesta, & quæ cum virginali pudicitia, apud Christianos observari so- lita nullatenus cohærent.

11 De Nereo denique & Achilleo fratribus, Domitilleque famulis, nihil fere est quod hic observemus, nisi quod illi, sicut & Joannes & Paulus, alique, qui non rarò occurrunt, de- pingi debent facie eunuchi formam præ se ferente. Hi etenim qui feminis illustribus servitio ac famulatui desti- nabantur, eunuchos ferme atque ca- stratos homines esse consuevisse, ne- mo est qui nesciat: quod etiam ex sacris literis confirmari posse non dubi- tamus, ubi passim leguntur eunuchis regum impleta palatia: * immo ho- die vix ab aliis aut ne vix quidem apud Turcas eorumque Imperatorem mulieribus in aula regia servatis ser- viri cautum est, eâ severitate, ut illi omnino ac penitus exsecti fieri co- gantur, ut serviant, feminisque mini- strent. Quod unanimi consensu as- firmant Turcicarum rerum scriptores.

(f) Anto-
nius Leo
Pinel. lib.
quem ita
inscripsit:
Velos an-
tiguos y
moder-
nos.

* Genes.
32.36.
1. Reg. 8.
14.
3. Reg. 22.
9. &c.

Vid. Pe-
trum de
la Valle.

CAPUT VI.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS SANCTORUM

Dominici Calceatensis, Petri Regalati, & Isidori

Agricolæ, Hispanorum.

Uamquam non admodum multa, neque omnino recondata sint, quæ de Divis Dominico Calceatensi, Petro Regalato, atque Isidoro Agricola, quod ad hujus operis institutum attinet dicenda atque annotanda occurrant: tamen cum aliqua utcumque sint, præteriri non debuerunt in libro ab Hispano homine conscripto. Et quidem Dominicum Calceatensem, magnæ sanctitatis atque opinionis virum, magnorum etiam, immò & ingentium operum structorem celeberrimum, & à quo Urbs, quæ appellatur vulgo apud nos *Santo Domingo de la Calzada*, nomen omnino desumpsit; & illa quidem olim Episcopali dignitate fulsit, & Ecclesia Cathedrali etiam num ornatur; usque adeo ut Episcopus ipse Calagurritanus titulo insigniatur Episcopi Calagurritani & Calceatensis: Hunc, inquam, talem tantumque virum, non desunt; non dico ex Scriptoribus aut politioribus, sed saltem è rudioribus & popularibus, qui vulgari opinione aut præiudicio imbuti, ipsum existiment Benedictini Instituti Monachum. Quo fit, ut si ex illis aliquis pingeret (posset enim Pictor aliquis harum rerum non admodum esse peritus) aut iuberet depingi Divum hunc, Benedictino habitu, ipse contra rerum fidem appareret depictus. Sed hoc non sine errore, quamquam minime pernicioso, pugnante tamen cum historia, rerumque gestarum veritate. Verum etenim est, Divum hunc, qui floruit seculo XI. decessit verò ineunte XII. iuvenem adhuc ardentem petivisse Benedictinorum Monachorum consortium atque Habitum, quem tamen nunquam obtinuit. Sed audatur Officium eius Ecclesiasticum, quo in Hispania memoria ejus percolitur, rem totam dilucide enarrans illis verbis. *Id verò (nempe*

Deo adherere, mandatisque eius firmius obedire) *sub regulari disciplina se facilius consequenturum existimans, primum ad Abbatem Vallis Veneria Ordinis Sancti Benedicti, deinde ad Monasterium Sancti Emiliani eiusdem instituti supplex accessit, ut in Monachorum consortium admitteretur. Passus tamen utroque loco reimpulsam, Deo illum ad maiora disponente, in Oratione assidua, variisque corporis cruciatibus, per quinquennium vitam duxit eremiticam in deserto Bureba, constructo humili tugurio, & Desparæ virginis sacello. Pingi igitur debet Dominicus Calceatensis, non Habitu Benedictino, sed simpliciore illo eremitico, qui constat tunica, pallioloque: quin ex hoc aliquis bono jure inferat fuisse Benedictinum Monachum, immò oppositum inferre quisque potest ac debet.*

2. Neque id annotavisse curæ mihi fuisset, nisi me viri perillustri, immò & Excelentissimi, atque de Historia & antiquitate Ecclesiastica multum benemeriti permovisset auctoritas. (a) Is enim rejiciens Benedictinum Monachatum Sancti Fructuosi civis ac Patroni Segovienfis (quem ex monstrosis historiis Juliani, Pseudo Luitprandi, & Auberti Hispalensis non desuere qui propugnarent) eo argumento utitur, quod ex antiquis Picturis & imaginibus capitur; in quibus prædictus Sanctus Fructuosus non Monachali sed Eremitico Habitu proponitur: quod frustra conetur evitare, si recurat ad nescio quod Institutum Benedictinum Eremiticum. Hoc enim effugium, qualecumque est, præcludere jam viri doctissimi, atque de Actis gestisque sanctorum insigniter benemeriti. (b) Sum quidem ipse, fateor, & fatebor id libentissimè, Instituti Benedictini atque Ordinis æstimator studiosissimus: sed verus honor & qui maximis innititur fundaminibus, profecto nõ indiget falso atque adscritio.

(a) Marcho de Mondejar, antea Acropolitano in dissertationibus. Eccl. diss. 1. cap. 4. n. 2.

(b) Henrichen. in Actis SS. Martii tom. 3. p. 261.

tito, Mm U

3 Ut in voluptates, gulam, atque delicias prona est corrupta hominum natura, non desunt adhuc aliqui, neque iis tantum de infimo vulgo, sed (quod dolendum est) de his etiam qui supra vulgus eminent; quorum aliquos ipsemet de re hac serio, ut sibi videbatur, audiui differentes, qui sentiant D. Petrum Regalatum, asperrimi severiorisque Instituti Magni Parentis Francisci observantissimum, immo & primum in nostra Hispania Reformatorem strictissimum, ita dictum fuisse, quod cibo etiam lautiori paulo largius indulgeret; essetque proinde laxius, delicatiusque etiam innutritus. Quapropter si ab aliquo, errore hoc seducto, aut pingeretur, aut juberetur depingi; Divus ipse certe exhiberetur, qualem sese exhibuit qui olim dixerat:

Me pinguem & nitidum bene curata cute vises, Cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

Verum deliria hęc erroresque penitus crassi, longe absint, non solum a piorum sed etiam a cordatorum quorum eumque animis ac mentibus; ne contingat, ut Pictoris alicujus judicium (quod sanè semper in Pictore desiderabitur) transversum agant, tamen si sefellerint aliquando proletaria plebis homunculos, quibus erroris anam praubit male intellectam, cognomen hujus eximia sanctitatis & Christiana poenitentia viri, quem hac praecipue laude honorat Ecclesia, illum vocans *Carne mortificatum*. Etenim cognomen illud *Regalado*, quod sanè familia, & quidem conspicua atque nobilis, in Urbe Pincia est, aut olim fuit; & quod Hispanica elocutione idem est atque delicias cupidisque indulgens: id effecit ut quod merum nomen, undecumque illud à majoribus provenerit, nec quidquam aliud est, rerum ignoratione transferatur ad mores.

4 Isidori Agricola, civis (ut creditur) Patronique Inclyti Matritensis, celebrior fortasse fuisset memoria, si temporibus floruisset, quę rebus conscribendis consignandisque literarum monumentis fuissent intentiora. Illius tamen res praclare gestas, vitamque sanctimonie atque innocentia testimoniis abunde refertam scripsit Joannes quidam Diaconus, ex quo alii mu-

tuati sunt: cujus quidem Scriptum autographum servatur hodie in Ecclesia Parochiali Sancti Andrae: insuper & ejusdem templi meritissimus Rector, immo amplissimis longe honoribus etiam dignissimus, amicusque cum primis noster Doct. D. Joannes de Ferreras, (c) illud penes se habere affirmat. Fuit autem Isidorus, ut ipsum cognomen vulgo pre se fert, Agricola; immo, quod minus Mundo videbitur, non priorum agrorum cultor, sed heri sui mercede conductus. Herus autem, qui per id temporis, nempe seculo XI. sequentique, unus ex praecipue nobilibus Matritensibus habebatur, fertur esse *Ibanus de Vargas*, aut quod ego verius existimo, *Ioannes*; incitiã enim seculi, cum Hispanicè *Ivan* pro *Juan* scriberetur, neque melior esset lectio quam scriptio; eum quæ appellatione Hispanica *Juan* nominabatur, *Ivan* passim, litera *v* consona pro *b* ptolata, nuncupabant. Quod, quanvis cursim, & veluti aliud agentes, animadvertisse libuit ac licuit.

Ab hoc tali tantoque viro, hoc est tam insigniter sancto, Matritenses agri per illud temporis colebantur, qui proinde nil mirum quod redderent, ut fama est, uberrimos fructus, magis fortasse grati pia cultura, quam ubertate glebae, quæ certè optima est, suapte natura divites. Succurrit enim illud, quod scite atque eleganter Plinius admonuit agens de fertilitate Romani agri, cuius veterem fecunditatem adscribit dignitati cultorum; (d) *Ipsorum, inquiens, manibus Imperatorum colebantur agri (ut fas est credere) gaudente terra vomere laureato & triumphali aratore*. Atque hęc pauca encomii quantumlibet exigui delibasse sufficiat honoris ergo ac reverentia erga tantum Patronum, cuius meritis acceptam fero longioris vite usuram (utinam quam largè data est, melius fuisset impensa!) cum enim, ut accepi ab iis qui me de re hac potuerunt facere certiore, nondum quadriennis in periculosum morbum incidissem, jamjamque computarer inter eos certè plurimos,

Quos dulcis vita exortes, & ab ubere raptos, Absulit atra dies & funere merfit acerbo; piissimo ac potentissimo Patrono ab ipsa parente oblatus, ferè repente,
non

(c) Dom. Joan. Ferrer. hist. Hisp. ad ann. Chr. 1130. p. 270.

(d) Plin. Hist. Nat. lib. 18. c. 3. prope fin.

Encid. lib. 6.

M. (e) ab idio...

(f)...

non sine admiratione convalui : in cuius rei monumentum voto concepto appensa est in Divo huic rusticanâ Aediculâ, quam Hispanicè appellamus *Ermita*, imago mea in tabella depicta, quæ fortasse extitit ad hæc usque tempora, in quibus viri Excellentissimi operâ, studio, atque impensis, vetus sacellum ampliatum, & decentiori digniorique structura renovatum est.

6 Iam quod ad Picturas & Imagines Isidori attinet, frequentior præ omnibus occurrit illa, in qua Agricola Sanctissimus depingitur arans iugo bouum, cœlum nonnihil suspectans; utpote qui, tametsi terram operosè coleret, cœlum potius, veram patriam, & viventium terram cogitaret & sidera: ut proinde non incongrue hic dicere quis posset, *Cœlum findetur aratro*. Sed doleo ego, cum hanc imaginem specto, deesse illi duos, non quidem Agricolas, sed Incolas Cœlestis Curia Angelos, ab uno alioque latere locatos, illiusque vicem in agrorum cultura supplettes. Quod quidem longè fidelius atque felicius rem gestam ob oculos proponeret Pictor, quam ego narrare volo, non aliis verbis, quam iis quibus utitur Ecclesia in eius Officio Ecclesiastico; ubi post enarratam viæ Sanctissimi quotidianam sollicitudinem, qua primo mane, non primo se labori dabat, quam Ecclesias in Deiparæ, Sanctorumque honorem dicatas sedulo visitaret; illa subiungit: *Quare cum illius moram agri dominus graviter ferret, atque ex editiore loco quadam die, ut eum liberius increparet, Agricolum opperiretur; binos Angelos candida veste, duplici bouum iugo arantes, mediumque inter illos Isi-*

dorum conspexit. Quo nihil uberius atque expressius dici potuit.

7 Alia autem gesta viri Sancti, atque miracula, descripta sunt eleganti manu D. Francisci Riccii, Pictoris Regii, in magnifico ac regio prorsus sacello, quod eidem Isidoro dicavit Hispaniarum Rex Philippus Quartus, coniunctum sub eodem tecto ac contignatione eidem Templo Parochiali Sancti Andræ Apostoli, in cuius olim cæmeterio jacuerat totos quadraginta annos, adeo integrum & incorruptum, ac si jam induisset immortalitatem. Inter has Picturas illa est, in qua cernitur ingens illud prælium commissum ab Alfonso Castellæ aliisque Hispaniæ regibus colligatis, cum Maurorum exercitu formidando in planicie quam vocant *las Nabas de Tolosa*: ac juxta præliantes Isidorus est vulgari sibi que consueto & rusticano habitu amictus. Qui quidem ita hic pingitur, quod creditum vulgatumque fuerit à plurimis, rusticum illum ignotum, qui nostris multum dubitantibus adire montis prærupta, viam semitasque monstraverit, (de quo mentio est apud Scriptorem antiquum, & qui ipsi prælio interfuit, Rodericum Ximenum (e) Antistitem Toletanum) non alium fuisse, quam Isidorum nostrum Agricolum, qui gratus & benevolus erga Patriam, suppetias ferre voluerit Regi, pro illa atque Religione dimicanti. Quam rem licet plures, iique graviores, silentio obvolvant; quod alii item plurimi pietate ac devotione ducti, & credant & asseverent, nihil prohibet.

(e) D. Roder. Xim. de reb. Hisp. l. 8. c. 7. ad fin.

CAPUT VII.

DE PICTURIS SANCTI PETRI CÆLESTINI,
Bernardini Senensis, Mariæ de Socos Virginis: item
Mariæ Magdal. de Pazzis & Sancti Urbani Pa-
pæ & Martyris.

B Agricola transitum facimus ad Eremitam: huiusmodi enim fuit Sanctus Petrus de Morono, à nomine quo Pontifex est appellatus, dictus Cælestinus. Is igitur Anachoreticæ vitæ sectator, & postea Congregationis Monachorum, qui ab eo postmodum dicti sunt Cælestini, sub Regula S. Benedicti, fundator atque institutor, cum insigni prorsus virtutum laude floreret, novo atque inusitato exemplo inscius & invitus ad sublimem Pontificatus apicem est euectus anno Domini M.CC.XCIV. ætatisque suæ nono supra septuagesimum. Ipse tamen tam longè aliis curis perfunctus, occupationibusque suetus, novo & sibi, magis quàm alii, gravissimo onere pressus, insuper & candore miro animi ac simplicitate non minus quàm aliorum pessimis artibus inductus, Pontificatu sese abdicavit, quod ante eum fecit nemo, nec post fortassis alius est facturus. Itaque privatæ vitæ redditus, & quod magis stupendum est, mancipatus immitti custodiæ, biennio post eius ad Pontificatus assumptionem, non sine miraculorum gloria, ad subliorem apicem, excellentioremque in Cælis sedem à Deo vocatus est anno Dom. M.CC.XCVI. relatus postea in Sanctorum catalogo in ipso Concilio Viennensi à Clemente V. an. M.CCCXIII.

2 Imaginem & Picturam huius viri, supra quam dici potest Sanctissimi, semel aut iterum inspeximus: in qua descriptus est veluti in ipsa abdicatione Pontificatus, per manus tradens Clericis ac Cardinalibus insigne illud honoris, rotundi & infulati pilei triplici corona circumdati,

quod vulgo *Tiaram* appellant, atque in Italia voce vernacula nuncupant *Triregno*: quod longe ab erroris nota censeretur. Nam et si huiusmodi insigne antiquum in Ecclesia non sit, immo ab ipso Papa Bonifacio VIII. successore Cælestini adinventum fuisse, sint qui asserant, ex quibus constanter memini in illorum aliquo legisse observavisseque, quem tamen hucusque reperire non potui: tamen cum per quatuor ampliusque secula, quibus Pictura magis in dies floruit, acceptum sit insigne illud *Tiaræ* pro proprio & peculiarissimo Romani Pontificis: factum est ut Pictores, rerum huiusmodi indagatores minus exacti, etiam Romanis Pontificibus veteribus ornamentum illud adscripserint, quo semper denotata est Summi ac Romani Pontificatus dignitas: adeo ut scientiarum ac virtutum Mater Academia Salmanticensis, quam honoris & reverentiæ causâ nomino, & cuius alumnus, unumque (licet immeritum) è Doctoribus memet semper profiteor profiteborque; quæ quidem pro stemmatibus nil aliud gestat quàm Ecclesiæ Claves, Tiaramque ipsum Pontificium: suo id ipsum iudicio videatur confirmavisse.

3 Quòd verò Tiaræ usus recentior sit in Ecclesia, ne cui mirum videatur, non nihil hic attigisse placet de ornamento Episcopali vetusto magis atque usu recepto, quod *Mitram* vocant. Itaque de hoc differens scriptor juxta pius ac diligens, dignitateque conspicua suspiciendus, ita habet. (a) *Quidam existimant recentem adinventionem esse, quæ circa annum Christi millesimum incæperit. Quam opinionem probant primò ex tabulis & aliis veterum monumentis, in quibus tam summi Pontifices, quàm reliqui Episcopi omnibus quidem Pontificalibus ornamentis induti, sed*

(a) Card. Ioan. de Bona de Reb. Litur. l. 1. c. 24. n. 14.

nudo semper capite delineati apparent. Secundò ex libris ritualibus ante annos septingentos scriptis, & ex antiquis rerum Ecclesiasticarum scriptoribus, qui cum satis accuratè omnia indumenta Episcoporum recenseant, de mitra tamen prorsus silent. Alii è diverso mitræ usum putant ab ipsis Apostolis fluxisse, & que variis rationibus & testimoniis suadere conantur: contrariam verò sententiam fluxis dumtaxat argutis niti aiunt, & que omni solido fundamento destitui. Et nonnullis interiectis, Ego autem, inquit, crediderim utramque opinionem posse facillime conciliari, si dixerimus mitram quidem, qualis est hodie, nuperum ornatum esse, qui ante millesimum Christi annum vix fuerit in Ecclesia. Quæ omnia dicta sint non admodum, ut credimus, importunè; ut ex illis constet usum Mitræ, qua hodie in Pontificalibus utuntur Episcopi, ipseque sapius Romanus Pontifex esse in Ecclesia non admodum antiquum, quamquam à Pictoribus Episcopis etiam primorum temporum adscribatur; multoque minus Tiaræ, quæ solum ornatur Romanus Pontifex, tamen etiam tribuatur frequentissime Romanis priscis Pontificibus. Sed si quis erit, qui de Mitræ, tam sacræ quam profanæ usu plura velit noscere, is adeat multæ lectionis virum Lælium Bisciolam Soc. I. in Horis subsecivis lib. 17. c. 13. nobis enim cuncta persequi non est cordi.

4 Sancti Bernardini Senensis, Religionis Seraphicæ præclari supra quam verbis exprimi potest ornamenti, si res gestas quantumvis breviter & compendio instituti nostri ratio fineret aut ferret, plurima hic scribenda forent, quæ tamen relinquimus eiusdem Seraphicæ Religionis Scriptoribus, qui sicut alii etiam exteri, plurima de viro Sanctissimo & doctissimo literis tradiderunt. Quod ad Imagines eius spectat, illud in primis constat, fuisse Bernardinum, non solum decora & liberali, sed etiam venusta pulcherrimaque vultus & faciei forma: qua olim factum est, ut hac multum obsistente ac repugnante;

—Rara est adeo concordia formæ
Atque pudicitie, —————

egregias reportaverit de diaboli in-

sultibus, & petulantis lasciviæ fraudibus victorias. Et quanquam jam senex obierit, & durioris penitentis atque Evangelicæ prædicationis laboribus fractus, expleto nimirum ætatis suæ anno tertio supra sexagesimum, qui fuit Nativitatis Christi M.CDXLIV. tamen credibile est oris speciem maiestatemque, quantum senem, & gravissimum deceret virum, servavisse, Deo sic ostendente animi puritatem atque candorem. De tabella illa, quæ illi semper appingitur, appingique debet, in qua radiis undique promicantibus emicat consuetis literis nomen illud sanctissimum Jesus, dicerem hic aliqua, nisi dixissem supra agens de eodem Sanctissimo Nomine. (b) Pingi etiam solet, & debet, jacentibus ad pedes insignibus Episcopalibus mitris nempe, de quibus nuper nonnulla diximus: tribus enim neque minus, iisque sat illustribus sponte oblatis, immò ad ipsum anxie convolantibus, nuncium constanter remisit vir humilitati deditissimus. Fuerunt autem Urbicum Senensis, Ferrariensis, & Urbinatis, à quibus gerendis supra caput sese continuit, abstintitvè, ut proinde meritò reiectæ depingantur ad pedes. Denique par est, ut quamquam sine Doctoris laurea, insignibusque illis usitatis, depingatur tamen ut Doctor: pios enim ac doctos libros conscripsit; concionesque non vulgari eruditione refertas: quæ omnia Seraphicus Ordo in lucem referri curavit, extantque typis editæ Lugduni quinque tomis ann. MDCL.

5 Celebris est Sanctimonix latide Sancta Virgo, primaque Regii Ordinis nostri Monialis *Maria*, à patrio cognomine de *Cervello*, à favore verò sapientis præstito navigantibus, vocata *de Socis*, sive *de Subsidio*: Cuius dies festus, cum hucusque esset XXV. Septembris; novissimè tamen ex decreto Ss. Domini nostri Benedicti XIII. felic. rec. mutatus est ad diem XXI. Aprilis sub ritu duplici secundæ classis cum octava, pro universo Ordine, assignato etiam eidem Divæ in Martyrologio Romano insigni ac magifico elogio. Eiusdem Vitæ Synopsis sive Epitome nos olim conscripsimus, atque typis dedimus Salmanticæ 1695. ad quam huius Divæ studiosos libenter remittimus. Quod verò ad illius iconem attinet, illud tan-

(b) Sup.
l. 3. in Ap-
pendice
capitæ 2.

tantum modo occurrit prenotandum, quod scilicet alterâ manu, nempe dexterâ, pingi debet navigium tenens velis ornatum, ac reliquo ad eundem spectante apparatu: hocque jure merito; nam sapissimè visa fuit auxilio suo succurrisse in mari periclitantibus; undè (quod nuper dixi) cognomen accepit. Alterâ, siue sinistra, tenens candidum liliu, insigne prorsus castitatis, atque omnino illibatae pudicitiae: quin aliud hic occurrat annotandum. Nam quod videatur in hujusmodi imagine navis illa (de qua nuperrimè) instructa armamentorum genere, quæ tormenta bellica passim appellamus, etsi non nihil levioris errati contineat, cum inventum illud ferale pulveris pyrii nondum esset excogitatum temporibus huius Divæ; anachronismus est, in quem vix homines scrupulosiores impingant.

6 Virtutis lauros palmasque toto hoc capite ferat Hispania, Italiaque. Nam Hispanam Barchinonensemque Virginè sequetur Hetrusca Virgo, qualis certe est Beata Maria Magdalena de Pazzi: de cuius immensa virtutum laude, caelestiumque charismatum cumulo satius ducimus multa, eaque admiratione dignissima, tacere, quam pauca cursim ac properanter delibare. Nunc quod ad eius imagines spectat, frequenter illam depictam aspeximus eâ ferè ætattulâ, quæ vix decimum sextum ætatis annum excederet: cum tamen iuxta regulam non incongruè superius præscriptam, Divi Divæque ea propemodum ætate depingendi sint, qua in humanis esse desierunt: ipsam autem exuisse mortalitatem, satis constat, incunte anno ætatis suæ secundo supra quadragimum; quippe quæ nata anno M.DLXVI. secunda Aprilis, Florentiæ diem supremum obiit M.DC.VII. vigesima quinta Maii. Quare satius esset & aptius ut suprascriptæ ætatis depingeretur. Neque vero me latent duo, quæ hic non incongrue ab iis qui secus faciunt reponi possent. Primum: quod virgines oneribus levatæ conjugii florentem iuventam diutius & vigorem conservent: quod sæpè videre licet etiam in iis, quæ non ita eximia sanctitate pollent. Secundum: quod assueta divinis charismatibus extaticisque visionibus Diva fuerit: eos autem quibus huiusmodi planè

caelestibus deliciis uti contigit, præsertim dum illis perfruuntur, observatum sit sæpius, mirandum in modum juvenescere. Quod plurimis exemplis probare esset promptum, etiam ex vita, rebusque gestis huius præclaræ Virginis petitis.

7 At verò qui duo hæc objiceret, duorum etiam debebat meminisse. Quorum primum est: Divam hanc, sicuti & alias, non otio aut commoda quieti unquam indulgisse, sed abstinentissimæ asperiorisque vitæ laboribus, exercitationibusque carnem ac vires corpusculi retudisse, atque ad extremam propemodum reduxisse maciem. Secundum: fulgorem illum, & juvenescens vultus hilaritatem statim atque ab extaticis visionibus redibat, hanc (sicut & alias) deposuisse: ut facile per hæc agnosceretur, postremum hoc imbecillitatis fuisse naturæ; aliud verò gratiæ privilegium. Quare (quod supra dicebamus) aptius omnino est, ut adultior provectiorque nonnihil Virgo, eâ qua dicimus ætate, depingatur. Dubium non est, huic Sacræ Virginis Christum Dominum, pro eximio amore, quo se diligentes diligit, vulnerum suorum Sacra stigmata intus atque in anima impressisse, non sine aliquo (dum res gereretur) dolore signoque sensibili (c) ita referentibus illius gestorum Scriptoribus. Sed non ob id depingenda erit cum vulnerum stigmatibus visibilibus atque conspicuis, quod tantumdem concessum est Seraphico Patri Francisco: nempe ad eum penè modum quod legitur in vita Sanctæ Catharinæ Senensis. Videantur quæ supra annotavimus agentes de illius Picturis. * Denique Magdalenam de Pazzi oculis Pictores objiciunt (& est usitatio pingendi modus) aperto nonnihil pectore, patenteque corde, in quo aureis literis inscriptum est illud Christianorum omnium cordibus infingendum effatum *Verbum caro factum est*. Multis autem ipse argumentis adducor ut existimem Picturam hanc non historicam esse, sed symbolicam, quæ nempe denotetur eximius, & qui nullis verbis exprimi potest, amor Virginis huius erga Incarnati Verbi mysterium. Quocirca Pictura alia, qua describitur ipsa, cor ipsum manu gerens, flammeum quidem, & in ipso notis aureis eadem impressa sententia,

(c) Vid. Ioan. Baptist. Lezan. Francisc. Garc. in Flor. Ss. aliof. que.

* Sup. c. 3. n. 9.

tia, nescio quò pacto mihi magis ar-
 rider, aptiorque probatur. Eodem die quo Diva Maria de
 Pazzi, memoria colitur Urbani, Ro-
 mani Pontificis & Martyris: quem
 omnino præterirem, vix aliquid cir-
 ca eius Imagines dicturus nisi ha-
 rum rerum Scriptor antesignanus (d)
 de eadem hac re multa congersisset.
 Supponit enim Urbanum cum vite
 depingi: huiusque rei causas opero-
 sius & laboriosius quam par est inve-
 stigat, insuper addens, Pontificem
 hunc, qui cum vite depingitur, non

esse revera Romanum Pontificem &
 Martyrem, sed Urbanum alium Epif-
 copum Lingonensem: nobis verò cum
 huiusmodi imago Pontificis cum
 vite depicti nunquam aut nusquam
 occurrerit, necesse non est ut in re
 ambigua profus immoremur, hoc
 tantum dixisse contenti, nostrates
 Agricolas usu ipso habere compera-
 tum, vites fore tutas à gelu pruina-
 que, eo anno quo sine malo hoc San-
 cti Urbani diem, hoc est Maii vige-
 simum quintum, excefferint.

(d) Mol.
 Hist. Sac.
 Imag. 1. 3.
 c. 19.

C A P U T VIII

DE PICTURIS SANCTI PHILIPPI NERII, FER-
 dinandi Regis Hispanie, & Pretronilla Vir-
 ginis.

Talam & Florentia-
 nam Virginem Ita-
 lus item & Floren-
 tinus civis subse-
 quitur: is nempe
 est sanctus Philip-
 pus Neri, Congregationis Orato-
 rii celeberrimus Fundator atque in-
 stitutor, insigniumque meritorum
 in Ecclesia Dei gloria cornuscus: cui-
 us etiam si res præclare gestas, etiam
 compendio describere esset animus,
 vix satis essent integra volumina.
 Nos, (quod sæpè professi sumus) ab
 instituto nostro nil aut quam mini-
 mum possumus aberrantes, tantum
 annotabimus, idque breviter, quod
 ad eius Imagines spectat. Principio
 igitur bene habet, quod ipse quan-
 tum spectare potui non nisi iadmo-
 dum græte senili describitur. Reliquit
 enim terras senex, caplo dignissimus
 octogenario maior anno MD. XCV.
 ipso die, in quem anno illo incide-
 rat festum Corporis Christi, hoc est
 septimo Kal. Junii seu quod idem
 est vigesima sexta Maii, cuius ipse
 tam sedulo cultum venerationemque
 promoverat. Pingitur etiam frequen-
 tissime sacerdotalibus indutus orna-
 mentis, quamvis etiam aliter depin-
 gi consueverit, quod neurum po-
 test erroris argui. Et primum robora-
 ri videtur ex eo quod in ipso ferè
 temporis momento, quo ad Calos

abijt, apparuisse feratur piissimæ
 femine sacerdotalibus vestibus per-
 ornatus. Pingitur etiam, (quod sæpius
 observavimus) comitatus alato pue-
 ro, nempe Angelo, (ut creditur)
 sui custode: cui ob insignem revere-
 rentiam amoremque, quo illum pro-
 sequebatur, aliquando sub specie
 pauperis stipem erogavit, & à quo
 etiam in foveam noctu delapsus, mi-
 rabiliter est ereptus. Hoc autem, et-
 si erroris sit omnino expers, mallem
 tamen ego ut pingereur, non cum
 puero, sed cum juvene: quod certe
 nuperrimè dictis magis congruit.
 Præterquamquod etiam si in puero
 congruentius exprimatür Angelica
 innocentia atque puritas: tamen in
 juvene Angelico maior videtur ex-
 primi robur & actiuitas. Illud dein-
 de prætereundum non est, quod pin-
 gitur, aut certè deberet frequentius
 depingi circa sinistram, latus veste
 tantisper discisa, atque utraque ma-
 nu ipse Divus veluti aeris refrige-
 rium querens agro & anhelanti pe-
 ctori: hoc enim pacto eximie com-
 menderetur miraculum illud quod
 Deus fidelissimum servum decora-
 vit: quod in ipsius Ecclesiastico offi-
 cio eleganter describitur his verbis:
*Charitate Dei vulneratus languebat
 iugiter, tantoque cor eius aestuabat, ar-
 dore, ut cum intro fines suos coniret*
 non

(s)
 III
 III
 III

non posset, illius scenam contractis atque elatis duabus costulis, mirabiliter Dominus ampliaverit.

3 Pyrrhum regem Epirotarum, cuius in Romana historia non levis est mentio, gestasse proditur anulum, in quo, non tam artificis dexteritate, quam ipsius naturæ ludentis miraculo, depictæ erant novem cum Apolline Musæ: namque habuisse traditur (a) (inquit maximus Historiæ Naturalis auctor) achaten, in qua IX. Musæ & Apollo citharam tenens spectarentur, non arte, sed sponte naturæ ita discurrentibus maculis, ut Musis quoque singulis sua redderentur insignia. An autem possent in eadem, vel in earundem omnino dimensionum gemma depingi magnorum regnum reges optimi, & qui mererentur sanctorum inscribi catalogo, non omnino male neque inficere quæsitum est à multis: adeo deteriora exempla, & (quod aulæ præcipuum vitium est) adlatio, optimas etiam animas indolesque propemodum cælestes obfuscant! Quidquid verò de hoc sit, certè unus ex Regibus, non utcumque bonis, sed optimis extitit Ferdinandus hujus nominis Tertius, Castellæ & Legionis Rex & merito & cognomento Sanctus. Is enim Alfonso IX. Legionis Rege, Berengariaque Alfonso itidem IX. Castellæ Regis maiore natu filia progenitus, non secus atque astrum maioris & info-

(a) Plin. Hist. nat. lib. 37. c. 2.

litæ magnitudinis, Hispaniæ, immò Orbi toti Christiano maiorem in modum effulgit: quippe qui non solum regis atque imperatoris artibus, sed æquè Christiani & piissimi quidem hominis virtutibus clarus, quibusnam potissimum emicuerit, reliquit in dubio. Verum quoniam de tanti Herois Parentibus mentionem iniecimus, facturum me operæpretium existimo, si nonnulla præter morem hic subnotavero, quæ condonanda sint, aut materiæ dignitati, aut scriptoris etiam gratitudini.

4 Alfonso itaque IX. Legionis Rex, Pater Divi Ferdinandi, ille est qui præter insigniter & præclare res gestas Academiam Salmanticensem primus instituit, erexit, maximo certè, non Hispaniæ solius, sed Christiani orbis bono atque commodis, in quo libentius immoraremur, si res exposceret. Sed narramus

Rem nulli obscuram nec nostra lucis egentem.

Sanè ut non solum scientiarum Mater est, sed virtutum Salmanticensis Academia, venerata semper est erectorem ac Fundatorem suum, memoriamque eius sacrare perenitatè voluit, subscripto illius Imagini in pariete depictæ Epigrammate, quod qualecumque illud sit, tamen quia meum est, ignoscet eruditus Lector si hic totum transcripsero, quod ita habet.

Viderat heu quondam profugas Hispania Musas,

Et prope jam nullum tristibus esse locum.

Dira sed Augustus miracula non tulit Heros,

Atque modum celeri iussit inesse fuga.

Nec mora: suscepit reduces, ac sedibus istis

Reddidit incolumes magnus Apollo Deas.

Bonum verò factum! Nam Sanctus Ferdinandus in Legionensi regno, quo Salmantica numeratur, Patri succedens, Academiam in eadem urbe à Patre fundatam impensè fovit, & Palentinam ab Avo Alfonso, Castellæ Rege, aliquot antè annis erectam, non adeò curavit, aperte vè neglexit: quo factum est, ut eius & filii Alfonso cognomento sapientis beneficio ad tantam amplitudinem paulatim sit provecta. Sed de his hætenus.

5 Iam Berengaria Castellæ Regina, Ferdinandi nostri optima Parens, femina fuit omni virtutum genere instructissima, quod probè sciunt quicumque res nostras à primo

quod aiunt, limine salutaverint. Ipsa verò, ut supra innuimus, maior natu filia fuit Alfonso Castellæ Regis; non contrà, ut perperam sunt opinati Scriptores aliqui, præsertim exteri, maleque erga res Hispanas affectis, adeo ut veriti non sint appellare sanctum Ferdinandum usurpatorem Regni Castellæ: quod bono jure (ut aiunt) pertinebat ad Sanctum Ludovicum Nonum, Francorum Regem etiam præclarissimum; eo quod esset filius Blanchæ, sororis maioris natu (ut ipsi autumant) Berengariæ: in quibus immorari amplius nobis non licet. Sed bene est quòd prope diem expectamus Sancti Ferdinandi Vitam jam typis paratam scriptamque

à Viro doctissimo amicoque nostro R. A. P. Josepho Cafani S. I. Theologo: in quo Opere adeo hæc spectantur opportuna clarissimaque luce perfusa, ut qui secus deinceps sentiat, planè videatur in luce ipsa meridiana instar noctuæ cuiusdam cæcutire.

6 Illud etiam mihi omnino præterire non licet, quod idem Sanctus Rex, insignis si quis alius, Ordinis mei Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum Benefactor extitit & Patronus. Ipse enim cum præclaras Baticæ provinciæ urbes subtraxisset Mahometanorum iugo atque imperio, in his omnibus, & præcipuè in primariis, Conventus domosque prædicti Ordinis, regia qua pollebat pietate munificentiaque, erexit atque instituit. Fuerunt autem illæ, ut minores (quantumlibet alioqui fortissimas & munitissimas prætermittamus) Beatia, quam cepit XXX. Nov. M.CCXXVII. Ubeta, quam in deditioem accepit XXIX. Septembris M.CCXXXIV. Corduba præclara si quæ alia Baticæ urbs, & magnorum ingeniorum fecunda parens, quam vi expugnatam intravit XXIX. Junii MCCXXXVI. Giennium, magni etiam nominis urbem, quam consilio atque vi cepit Aprili ferè medio MCCXLVI. ac denique Hispalim, totius existimatam Hispaniæ Metropolim, quam impugnatam validissimè, tandemque expugnatam victor ingressus est XXIII. Novembris MCCXLVIII. Atque in his omnibus urbibus memorati Ordinis domicilia Conventusque extruxit: neque id solum, sed redditibus ditavit, decoravitque privilegiis. Quæ autem ista sint qui scire velit, alios consulat: meminisse enim debet, me non suscepisse Historiographi munus, sed longè aliud: cui hæc quæ carptim perstringimus subservit, immò quæ, ut jam innuimus, condonanda sint studio Hispanicæ gloriæ, atque insuper gratitudini Salamantini Professoris quamquam immeriti, & alumni Ordinis Redemptorii.

7 Iam igitur provinciam nostram obeuntes, Sanctus hic nullo modo pingendus est senex, ut faceret quicumque imbutus esset opiamentis aliquorum, qui ipsam putaverunt obiisse ut minimum sexagenario maiorem, ut mittam interim alios, qui,

teste Authore (b) gravi atque erudito, tam longè aberraverunt, ut asseruerint decessisse Sanctum Regem octogenarium, quod facit rerum nostrarum ignorantia. Igitur Sanctus Ferdinandus cum in lucem fuerit editus Anno ipso seculari M.CC. ante Mensem Augustum, quod bene probat sæpe laudatus Amicus noster Doct. D. Joannes de Ferreras, (c) obieritque XXX. Maii Anni MCCLII. temporale regnum cum æterno commutavisse ætatis suæ anno LII. nondum exacto: aperte constare videtur qua ferè ætate illum depingere cordati atque eruditi Pictoris opus erit. Is denique, si me audiet, iconem consulat, quam Actis rebusque gestis Magni ac Sancti Regis præfixit Vir eruditissimus Daniel Papebrochius S. I. libro quem de re hac in lucem edidit: * iconem, inquam, quam ante ipsam primam paginam inseruit, post aliquas non numeratas pagellas, quæ certè vera effigies est: namque alia, quæ in ipsa Operis fronte toto corpore descripta proponitur, displicet, eo præcipue nomine, quòd crura tibiæque Romano & militari more depinguntur, non secus ac si Cæsaris, aut Pompeii ante oculos exhiberetur imago.

8 Error autem esset manifestus, sanctum Regem describere, non Regio & magnifico habitu, aut sine chlamyde, ceterisque Regis insignibus, eo titulo quod audiverit, aut legerit, Sanctum Regem Christianæ modestiæ atque humilitati, immo austeritati & poenitentia, fuisse deditissimum. Quippe hæc privata laudes aliud omnino tangunt quod pugnet nihil cum Regia dignitate atque majestate; quæ certè externis admniculis perstringit intuentium oculos. Neque aliter Ferdinandus Sanctus fuit, nisi modo illo quo decebat Regem, ut neque Rex nisi eo modo quo decebat Sanctum.

9 Petronilla Virgo floridi Mensis agmen claudit; quam filiam fuisse Sancti Petri Apostoli, non tantum spiritali educatione institutioneque, sed etiam carne, etsi plures negent, iique gravissimi, immo de hoc silentium sit apud plurimos ex antiquis: satis autoritate sua confirmare videtur Martyrologium Romanum illis verbis: (d) Sancta Petronilla Virginis, filia Sancti Petri Apostoli, &c.

Na

Ad

(b) P. Frac. Garc. in Flore Sanct. Patris Ribad. d. 30. Maii.

(c) Histor. Hisp. ad A.C. 1200

* Act. 1674.

(d) Baron. ad Mart. Rom. d. 31. Maii.

Ad quæ purpuratus Notarum Scrip-
tor versus illos affert authoris mihi
non satis noti.

*Tum pridie Petronilla de gemine
Sancto
Fulgida virgo micæ Christi trabea-
ta decore.*

Certè si verum hoc est, ut aliquibus
probatur, quamquam Petronilla cum
martyrii insignibus non depingatur,
cum ipsa Ecclesia illam non laurea
martyrii, sed virginitatis tantum
exornet: tamen ad illud rationes &
momenta non deessent utcumque
probabilia, non aliunde petita, quam
ex ipsis Martyrologii verbis, quæ sic
habent: *Quæ (Petronilla) Flacci no-
bilis viri coniugium spernens, acceptis
triduanis ad deliberandum inducitur, in-
terim ieiuniis & orationibus vacans,
tertia die mox ut Christi Sacramentum
accepit, emisit spiritum.* Sed quidquid

de hoc sit, & tametsi illa, ut dice-
bam, cum martyrii non depingatur
insignibus; negari tamen non potest
Martyrum præclarissimorum fuisse
filiam. Nam de Petro parente (si ta-
men ille fuit) verti nullo modo po-
test in dubium: de matre vero, quam
aliqui Perpetuam vocant, satis ido-
neo vetustissimi Theologi testimo-
nio constat, illam subiisse marty-
rium: ait enim Clemens Alexandri-
nus (e) dici hoc tanquam receptam
traditionem. *Aiunt certè, inquit ille,
beatum Petrum cum vidisset uxorem
suam duci ad mortem, lætatum quidem
esse propter vocationem, & quod do-
mum reverteretur. Valde autem exor-
tando & consolando proprio nomine
tam compellantem, dixisse: Heus tu,
memento Domini.* Hucusque Cle-
mens. Ex quo si semel Petronilla Pe-
tri Apostoli filiam fuisse constet, ma-
nifeste evincitur fuisse saltem præ-
clarissimorum Martyrum filiam.

(e) Clem.
Alex. Stro-
m. lib. 7.

CAPUT IX.

IMAGINES SANCTORUM NORBERTI FUNDA- datoris, Barnabæ Apostoli, & Ioannes de Sancto Facundo, Doctoris atque Antecessoris Sal- manticensis.

Uam præclari
nominis ac
meriti fuerit
in Ecclesia
Sanctus Nor-
bertus, Fun-
dator atque
Institutor Ca-
nonicorum Præmonstratensium, vel
ex iis saltem Epistolis, quas amore
& benevolentia plenas ad ipsum de-
dit Sanctus Bernardus, satis super-
que agnosci potest. Genere enim
cum primis nobilis, opibusque abun-
dans, in aula Henrici Imperatoris
Germaniæ Belgiæque clarissimus,
innotuit, sed clarior adhuc extitit,
cum contemptis honoribus, abdicatisque
Ecclesiasticis redditibus, præ-
dicationi verbi Dei, zeloque eius-
dem imbutus, non secus atque alter
Elias ferventissimus institit, & aspe-
ra melote, nudisque pedibus, etiam
per densiores geluque duratas nives

incedens, Ecclesiæ præluxit, æquè
clarus opere ac verbo. Fundator
ipse fuit Canonicorum, quos ab ipso
initio nominare populis placuit Præ-
monstratenses: qui Ordo propaga-
tus mirificè, maiorem in modum est
auctus in variis Europæ partibus,
præsertim in utraque Germania, sed
& in nostra Hispania inclaruit, cla-
ruissetque magis, nisi quorundam
male cogitata consilia potentes
quosdam impulissent, ut aliquot præ-
fati & cum laude semper suspiciendi
Ordinis Cœnobîa ac domicilia alii,
præclaro quidem, sed non his indigo,
Religiosorum Ordini addice-
rent, quod silentio magis obvolve-
re, quam narrare fufius hic convenit.
Ipse verò Norbertus cum pro
Ecclesia strenue dimicasset, Inno-
centiumque Secundum adversus Pe-
tri Leonis nefarium Schisma sedulus
adjuvisset, Episcopus Magdebur-
gensis, eius nimirum sedis quintus-
de-

decimus ; creatus est , quanquam omnino invitus ac reluctans : tandemque meritis plenus ac virtutibus , cum fundato à se Canonicorum Ordini Hugonem sibi socium præficiendum curasset , ad superos abiit , sexta die Junii Anni M.C.XXXIV.

2 Circa præclari huius viri Picturas atque Imagines illud tantum quod hic annotetur occurrit : pingi videlicet virum sanctissimum solere , debereque cum Sanctissimæ illo Eucharistiæ gemmato vase , quod vulgo *Custodiam* appellamus. Hoc autem ideo fit , quod cum eius tempore Antuerpiæ scelestissimus hæreticus , Fanchelinus nomine , multa contra eiusdem Sanctissimæ Eucharistiæ mysterium evomeret , palamque spargeret , fidelium votis eo vocatus Norbertus , eandem hæresim tam constanti animo repressit , ut postea vix aut ne vix quidem emerferit , usque ad ea tempora , in quibus erumpentes rursus ab orco furie , contemnere ac pessumdare divinum idem mysterium sunt aggressi per summum scelus atque nefas.

3 Tametsi cum Apostoli depinguntur frequenter , inter eos Barnabas locum non habeat , cum tamen eadem fuerit dignitate auctus , ut constat ex illis verbis : (a) *Dixit illis Spiritus Sanctus : Segregate mihi Saulum & Barnabam in opus , ad quod assumpsi eos :* & ex communi Ecclesiæ consensu non raro seorsim , opus erit eum depingere. Quocirca illud annotare erit operæpretium , quod ut aliqui huius Sancti Apostoli vitæ scriptores habent , desumpseruntque forsitan à quodam Alexandro Monacho Cyprio , de cuius fide atque autoritate non est hic differendi locus : fuit Barnabas decora & venerabili statura corporis , maiestateque vultus præditus , ut etiam apertè notat maioris dignitatis Author , nempe Chrysostomus : (b) quod aliunde mihi non debili argumento videtur confirmari ex eo , quod Gentiles Iconii , (quæ Licæoniæ urbs est) cum Paulum & Barnabam apud se haberent , vidissentque evidens miraculum , quod fecerat Paulus ; utrumque pro diis colere venerarique , immo eis sacrificare studuerunt : *Et vocabant ,* inquit sacer Historicus , (c) *Barnabam Iovem , Paulum vero Mercurium.* Appositè hæc : nam Barnabam augustiori qua-

dam oris dignitate præditum , Jovem existimabant ; majorem videlicet Deum : Paulum (d) verò , cuius erat (ut ipse ait) *præsentia corporis infirma* , quoniam interpret & dux verbi videbatur ; existimarunt eum esse Mercurium. Oportebit igitur ut eruditus Pictor in depingendo Barnaba , illius vultus venerandæ autoritatis atque dignitatis meminerit.

4 Quare duo restant , de quibus idem sit admonendus. Primum est de martyrii genere. Quod notanter ita dico : namque occubuisse Martyrem nullus est qui bono iure revocare possit in dubium. Tametsi rara sit apud veteres , qui de Barnaba agunt , martyrii notitia. Sed iam Ecclesia illud constanter usu suo atque doctrina asseruit : insuperque , ut observavit gravis atque eruditus Author , (e) apud Syros veneranda multum antiquitate receptum est , ut in sacris ordinationibus , cum aliorum , tum etiam Sancti Barnabæ mentio fiat , non solum tamquam Apostoli , sed etiam tamquam Martyris. At quid opus multis ? Martyrologium Romanum Officiumque Ecclesiasticum idem habent : & quod magis est , in Canone ipso Missæ , quo nihil sacrosanctius est , cum titulis Apostoli atque Martyris Barnabæ effertur , ut quivis observare potest , quin hic verba adscribere necesse sit , quæ non nisi summa reverentia religioneque sunt pertractanda. Sententia quæ iam animis insedit , atque invaluit , est fuisse Sanctum Apostolum à Judæis in Cypro commorantibus lapidibus obrutum. Quare non male depingetur cum lapidibus aliquot , aut infra se positis , aut sinu exceptis , non secus atque ipse Sanctus Stephanus , qui eodem mortis genere est absumptus , hoc eodem prorsus modo depictum observavimus.

5 Alterum de quo monendus est Pictor , illud est , depingi debere Barnabam gerentem librum. Quod non ideo dicimus , quod illum indubitatum faciamus Authorem illius Epistolæ , quæ non sine magna veneratione etiam ab antiquis , eius nomine circumfertur : Sed quia liber est , ut in superioribus diximus , character Apostolici ministerii , vel aliam ob causam magis peculiarem , (de qua statim dicemus :) Sanè præfatæ Epistolæ honorifica mentio est apud Autho-

(d) 1. Cor. 10. 10.

(e) Ioannis Mar de Sacris Ordinat. p. 104 & 115.

(a) Act. 13.

(b) Chrys. hom. 30. in Acta.

(c) Actor. 24. 11.

(f) Clem. Al. Strom lib. 2. & aliis in loc. Orig. Periarch. c. 2. & 1. 2. Contra Cels. Euf. Hist. l. 6. c. 14. Hic. de Script. Eccl. s. 6. & in Ezech. c. 43.

(g) Theod. Lect. l. 2. p. 552. Cedren. t. 1. p. 353.

(h) Ab A. C. s. t. 1. Annal.

res Ecclesiasticos etiam admodum veteres. Illam enim allegat Clemens Alexandrinus, (f) Origenes, Eusebius, & quod non postremum est, Hieronymus illam recenset, tribuitque constanter Barnabæ, quamquam eadē hucusque admitta non sit neque ab Ecclesia, neque à Cōciliis inter Scripturas Canonicas. Quid verò si dicamus depingi Barnabam debere cum libro, quod annis nō paucis ab eius obitu repertum sit reſeratumque eius sepulcrum, in cuius pectore inventū est Matthæi Evangelium Barnabæ ipsius manu conscriptum? quod præter nominatum Alexandrum Monachum alii referunt, ut sunt Theodorus Lector, (g) aliique post ipsum. Et hoc etiam refert eius officium Ecclesiasticum illis verbis: *Eius corpus Zenone Imperatore repertum est in insula Cypro, ad cuius pectus erat Evangelium Matthæi Barnabæ manu conscriptum.* Quæ omnia diximus occasione illius, cuiuscumque sit, venerandæ Epistolæ. Nam de aliis scriptis, quæ vel ab hæreticis, vel ab imperitioribus tributa sunt Sancto Barnabæ; nil attinet dicere, cum ipse Cardinalis Baronius falsa, supposititia, indignaque tanto Apostolo, doctrina solita esse convincat. (h)

6 Die ipsa Apostolo Barnabæ sacra terras reliquit beata anima viri planè magni Sancti Joannis de Sancti Facundo, quem omnino præterirem, nisi Salmantinæ decus Academia, cui quantum possum subſervire satago, memet impelleret, ut talem tantamque memoriam silentio non obvolverem; immò præter, aut etiam contra morem nostrum, in gratiam Herois inclyti, Vitæ hic illius saltem summa, quod dicunt, capita perstringerem. Ioannes itaque de Sancto Facundo, (ab oppido in quo natus est appellatione tracta, pro more illius temporis, cui solemne fuit, ut viri, præsertim religioni dediti, à patria cognomen acciperent) natus est parentibus nobilibus Joanne Castriello & Sanctia Martinez, anno Domini M. CDXXX. statimque primos infantia annos vix egressus, omnibus patuit optimæ indolis excellentisque pueri ingenium. Dein à V. Cl. Præsule Burgenſi Alfonso Carrageña in familiarium suorum numero coopertus, Canonicatu eiusdem Metropolitanæ Ecclesiæ decoratus, do-

ctrinæ atque virtutis exemplis mirandum in modum enituit. Verum is, qui ad maiora vocabatur, dignitate hæc aliisque Ecclesiasticis redditibus dimissis, Salmanticam ire perrexit, Deo illum vocante, ut cruentis factionibus, quæ in ea urbe grassabantur, suis concionibus atque exemplis tandem finem imponeret, remediumque præsentissimum afferret.

7 Ibi sodalem & Collegam fuisse Collegii D. Bartholomæo sacri (quod vel summis labris nominasse, abundè encomiis extulisse laudavisseque est) scriptis etiam luculentissimis litterarum monumentis proditur. Sed tandem Eremitarum Ordini Sancti Augustini, magni (ut ego semper nominò) Parentis adiunctus in Cænobio longè præclarissimo, quod est in eadem urbe Salmantica, emissaque ibidem solemnè Professione, maioris Sanctitatis & doctrinæ radios circumquaque diffudit: adeò ut in omnium ore & admiratione esset, nec sine patente miraculorum gloria præfulgeret. Neque defuit doctrinæ muneri: quippe qui in maxima ibi jam per illud temporis à duobus & amplius seculis florente Academia Scripturam Sacram docendi atque interpretandi locum obrinuit, quibus luminibus ornatus, illas, quas supra memoravimus factiones, quæ jam ad interneccionem usque cuncta vastabant, concionibus ad populum habitis, ingentibusque sanctimoniarum exemplis prolatis in publicum, penitus Deo adspirante iuvanteque sedavit atque extinxit, donec impudentis feminæ, ejus amasium ad meliorem frugem traduxerat, magicis cantionibus ac beneficiis impetitus, Deo ita permittente, in maius servi sui bonum, extinctas est in eadem Urbe anno Domini M. CDLXXIX. die, ut supra notavimus, ipsi Apostolo Barnabæ dicata. Atque hæc est insignium gestorum & prorsus Cælo dignissimæ vitæ summa: cuius ampliorem narrationem laudati Ordinis scriptoribus, qui id jam præstitere, relinquitur.

8 Nunc quod ad eius Imagines attinet, certè non possumus non vehementer probare pietatem illorum, aut studium, qui illum depingunt chlamyde indutum, & toga Bartholomæani Collegii hominem tunc non omnino juvenem, sed neque admodum

dum in senium vergentem, ut ex chronologia constat, quam exactè prosequitur illius Vitæ scriptor, (i) & in qua hic prolixius immorari nec vacat nec lubet; præsertim cum illo iam tempore, & in eadem celeberrima domo præcipua fulgeret sanctitate, quam Deus etiam voluit aliquando testatam manere insignibus miraculis, quale fuit illud, quod cum die quodam ingentibus pressus curis atque occupationibus, naturali quadam oblivione devictus Ecclesiasticas Horas persolvere jam proventa nocte præterisset, rem non sine animi cruciamento atque angore animadvertens, candelæ lumine destitutus, quod nullibi inveniret, à Deo iuvari ac recreari meruit. Rem miram! Nam multa de se timenti ac cogitanti Angelus cum face repente affluit, & cupressu cuidam, quæ adhuc ad hæc usque tempora cernitur, insistens, servo Dei clariorem sole lucem præferens, tandiu adstitit, quandiu opus fuit ut impleret Ecclesiasticum Officium horasque persolveret: quod nuper allegatus scriptor aliis allegatis enarrat. (j)

9 Verum cum Divus ipse totos sexdecim annos in Ordine Augustini Parentis sanctissimè vixerit, in eodemque supremum obierit diem, frequentius est (& merito) ut depingatur Habitu indutus, quo utuntur Eremitæ Augustiniani; sed non (ut plerumque fit, aut factum observavimus) admodum juvenis; sicut nec admodum senex, cum, ut iam notavimus supra, obierit anno ætatis suæ quadragesimo nono nondum planè exacto. Pingitur etiam manu gerens reverentè auream, sive auratam illam capsam, qua Sanctissimum Eucharistiæ Sacramentum populo adorandum exponitur: non quòd Ioannes opus habuerit aliquando Salmanticæ, aut alibi cum hæreticis de veritate tanti mysterii disputandi: avertat enim Deus ab Hispania, extra quam Ioannes noster pedem non extulit, tam lethale malum: sed picture ratio alia omnino est, aliundeque petenda. Refertur enim constanter à pluribus & fidedignis testibus, quod Ioannes hic noster tam mirifica erat affectus devotione ac reverentia erga Sacrosanctæ Eucharistiæ mysteria, ut ad illa quotidie tractanda & peragenda exquisita se animi puritate

compararet: insuper & cum (ut sensu utamur Augustini eius Magni Parentis ac nostri) ad mensam illam Divinam verèque potentis accederet, tanto se ardore excitabat, diligenter talia se oportere præparare considerans, ut integras horas, ut minimum duas, infunderet in celebratione tremendi Sacrificii. Quo fiebat, ut Christus, qui verè diligentes se diligit, servo suo se miris modis conspiciendum daret. Sed audire præstat alius eiusdem Instituti Sodalit aurea plane verbo, utpote Sancti: is est Sanctus Thomas de Villanova (de quo suo loco) qui rem totam exequutus hæc habet: (K) *Quidam præterea nostra Augustiniana familie ac Religionis Frater Joannes de Sancto Facundo, qui hoc tempore miro populi Salmanticensis studio egregiaque pietate, ob innumera quæ continenter ab eo eduntur miracula, colitur, licet nondum in Divorum canonem sit relatus. Is igitur cum Missæ quotidianam sacrificium paulo prolixius persiceret, morareturque in eo spatiosius, proinde circumstantes affecti id egré ferrent: factum est ut à Præfato suo in virtute obedientia Missam maturius absolovere præciperetur. De quo sæpius ab eodem, licet blandias, consilio præmonitus fuerat. Cui Frater prædictus, quia obedientiam præterire non poterat, omne secretum patefecit, dicens: Ignosce obsecro, mi Pater; nam aliud facere utique non possum, ut qui quotidie Dominum nostram Iesum Christum fulgentem in hostia istis oculis peccator inspicio. Quibus dictis perterritus Præfatus, solo prostratus, de inflicta molestia veniam petiit: eique prout vellet immorandi facultatem amplissimam dedit. Hæc non à Præfato eodem, sed à viro nostra Religionis gravissimo, qui ab eius ore audierat, referente, cognovi. Hucusque Sanctus Thomas Villanovanus idemque præclarissimus Antistes. Cui consentiunt alii, quos allegat laudatus Vitæ Ioannis Scriptor. Atque ratio est ut pingatur Sacratissimam Eucharistiam manu gerens Sanctus Ioannes, ut vulgo vocamus, de Sahagun, Salmantini gymnasii decus semper atque ornamentum.*

10 Ceterum cum ejusdem Academia toto orbe Christiano celeberrimè non semel hic meminimus, pretium erit operæ, si vel perstrictim di-

(i) R. P. F. Simon deCastelblanco c. 14.

(j) Idem c. 15.

(K) S. Th. de Villan. ser. Corp. Christ. conc. 2. ad fin.

dicamus quibus illa honoribus prosequuta sit iam æthereis sedibus receptum Antecessorem suum longè dignissimum. Igitur increbescente sanctitatis fama, quam indies amplius atque amplius clariora reddebant miracula felic. recordat. Clemens Papa VIII. Divum hunc nostrum Beatorum scripsit catalogo XV. Junii Ann. M. DCI. quod ubi ad aures Academiae pervenit, agentibus & instantibus Augustiniani Conventus Salmantinae urbis sapientibus ac gravissimis Patribus, urgenteque præcipuè Illustrissimo ac Reverendissimo Augustino Antolinez, per illud temporis Cathedræ Durandi Antecessore, ac postmodum Archiepiscopo Compostellano, re in confesso Doctorum die XXIV. Maii M. DCII. mature discussa, decrevit, ut duodecima mensis Junii dies, qua Sancti Joannis memoria percolitur festa & immunis à docendi munere haberetur in posterum, quod postmodum quoad res civiles atque politicas egregie est etiam imitata ipsa Civitas Salmanticensis,

adjectis aliis summi honoris signis; quæ prolixius referre huius non est loci: quin etiam cum anno M. DCXCI. nuntius allatus esset Salmanticam, quo non sine ingenti lætitiæ cunctis innotuit, relatum esse nomen Divi Joannis de Sancto Facundo in solemnes sanctorum fastos à felic. record. Pontifice Alexandro itidem VIII. mei Ordinis quondam Cardinali Protectore; mirum est quibus lætitiæ signis nuntius fuerit exceptus, sive in ipso Civitatis senatu, sive in Academia Matre, sive etiam tum in Bartholomæano Collegio, sive denique in ipso Augustiniano Conventu. Hoc unum hic addidisse liceat, me, cum dicto anno Salmanticiæ degerem, invitatum honorificis Musarum præmiis ad Certamen, quod aperuit laudata iam pridem semperque laudanda Domus D. Bartholomæi, scripsisse Poemation, longius quidem quam Epigramma ferat: sed ea erat lex certaminis. Epigramma autem cum suo lemmate huiusmodi est,

Adscripsit Divorum fastis D. Joannem à Sancto Facundo felic. record. Alexander Papa VIII. antea Petrus Ottobonus, brevi postea extinctus, cui res ex lege certaminis huiusmodi conditum est.

Epigramma:

*Orbis ad extremos victor pervaserat Indos
Rex Macedo, patria gloria rara suæ:
Cum sibi divinos tumidus decrevit honores.
Mens hominum heu nullum docta tenere modum]
Vicit at hæc vani pietas conamina fastus,
Et datus est Divis quem meruere polus.
Nam sacer Antistes, cæli in quo summa potestas
Fulget, Alexandri nomen & omen habens,
Salmantina tuum veneranda Minerva Joannem
Divorum in fastos rettulit Ottobonus.
Maeste animo hoc: sancta nam te Pater optime gentis;
Qui facis indigetes, quis neget esse Deum?
Hinc propere heu, Sygia tua fata urfere sorores
Protinus Elisia te rapuere domus.
Scilicet egregium factum sic ambiget atas,
Anne hominum quisquam fecerit, anne Deum? **

Atque hæc quidem sunt quæ circa Picturas & Imagines Divi Joannis de Sancto Facundo dicenda habuimus, pro materiæ dignitate sat

pauca, tametsi pro more nostro atque styli ratione nimis multa.

* Allusio est ad illud Plinii in Panegyric. Deberi immortali operi hæc veneratio nem, ut novissimâ esset: auctoremque eius statim consecrandum, ut quandoque inter posterum referretur, Num iam Deus fecisset,

CAPUT

CAPUT X.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTI ONU-
phrii Eremitæ, Antonii Patavini, Basilii Magni, &
S. Paulini Episcopi Nolani.

Ie hujus mensis duo-
decima, qua Ioan-
nis de Sancto Fa-
cundo memoria Sal-
manticæ colitur, ce-
leberrimi Anacho-
ræ Sancti Onuphrii mentio etiam in-
cidit: de quo quidem præter Græco-
rum Menologia, aliaque hujusmodi
monumenta, quod majoris ponderis
occurrit est Romani encomium Mar-
tyrologii, quod ita ad verbum habet:
*In Ægypto Sancti Onuphrii Anachore-
tæ, qui in vasta eremo sexaginta annis
vitam religiose peregit, & magnis vir-
tutibus ac meritis clarus migravit in
caelum: cuius insignia gesta Paphnu-
tius Abbas conscripfit.* Notationes
autem Cardinalis Amplissimi ad
hunc locum nihil prorsus habent,
quod nos magis erudiat circa rem
hanc, præter observationem vastis-
simarum Ægypti solitudinum, qua-
rum præcipua est ea, quæ apud Pro-
tomeum, aliosque melioris notæ Au-
thotes Oasis appellatur, quæ rursus
in majorem, minoremque dividitur.
Paphnutius autem ille qui vitam
Onuphrii scripsisse dicitur, & de quo
adhuc queritur, quisnam fuerit, pe-
nes me non est: sed bene habet, quod
ea quæ ipse Paphnutius scripsit, ex-
tant apud Laurentium Surium, ex
quo transcripsit Floris Sanctorum
(sic enim vocant) pius iuxta & eru-
ditus Author: (a) quæ certè præter
commorationem multorum anno-
rum in eremo, Sanctique Onuphrii
pretiosam mortem sepulturamque
curatam ab ipso Paphnutio, vix aliud
aut ne vix quidem habent.

2 Hæc tamen cum ita sint, non
defuerunt, qui ipsius Sancti Onuph-
rii Vitam, resque supra modum mi-
rabiles longis, aut longissimis etiam
narrationibus sint prosequuti: inter
quos ducere agmen potest mei In-
stituti atque Ordinis Vir Pater Mag.
Fr. Petrus de Arriola: is enim, ut
erat ingenii vehementis & rara

præditus facundia, qua certè in
pluribus Navarræ atque Arago-
niæ Urbibus integros populos sæ-
pè habuit suspensos ab ore lo-
quentis, cum vitam Sancti Onu-
phrii, nescio cuius rogatu instituisset
scribere sub ea Epigraphe *Anachore-
ta Rex* * stylo prorsus panegyrico,
ad multa diversaque deflectit; adeo
ut sapius historiam legens (sitamen
ita dicenda, est, quæ multa admo-
dum difficilia, ne quid gravius di-
cam, spargit in re Historica, Geo-
graphica & Chronologica) nihil
minus quam Onuphrium ipsum re-
pereris. Sed de his hæcenus.

3 Nunc quod ad Imagines præ-
clari huius Anachoretæ attinet (&
sunt illæ frequentissimæ) bene est
quod Sanctus senex toto fere corpo-
re nudo depingitur, præter perizo-
nium, quod velandas partes obte-
geret, prominentibus undique seto-
sis pilis, & proluxa adeo barba, ut
ad genua ipsa producta pertingeret.
Sed quod iuxta illum Regis insignia,
hoc est sceptrum & corona, appo-
ni consueverit, ego erroris aut fa-
bulæ non damno: desumptum enim
fortasse est ab illorum monumentis
qui ipsum Hunnorum fuisse regem,
& regis filium sunt opinati, quorum
fides penes ipsos sit. Quippe ego
de rebus gestis Viri sancti, cæsi illum
multæ Italiæ urbes atque etiam His-
paniæ, Patronum sibi asciverint,
nihil, præter pauca, quæ supra retu-
li dicere habeo.

4 Lusitanum illum, patriæ suæ
Ulisiponis, immò totius Hispaniæ
(cur enim id non dicamus?) decus
longe clarissimum, nemo est qui nesciat,
& qui non summis laudibus,
iisque meritis, extollat: nemo
item qui res gestas prorsus ignoret,
aut etiam penicillo sapius descriptas
non contemplatus fuerit ac viderit.
Proinde iis fusius enarrandis super-
sedere satius duximus, veriti ne quis
nos illo tritissimo incessat, *Soli Lu-*

* Editus
Cesarau.
1675.

(a) P. Pe-
trus de Ri-
badeneira

men mutuas, quod veteri proverbio jactatum est in eum, qui rem per se evidentissimam sermone conabatur ostendere. Lusitanum illum consulto nominavimus, non Patavinum. Tametsi enim Patavium urbs Italiae clarissima hac non postrema gloria præfulgeat, ut nomen indiderit Antonio; cur illius natale solum hac laude fraudemus? Bono (quod ultro fatemur) iure Patavium Antonium sibi vendicat, ut quæ gestorum eius mirabilium præcipuum fuerit theatrum: ut quæ etiam olim libertatem suam Antonio acceptam tulerit: ut quæ denique pretiosis eius honoretur exuviis. Verum quis Lusitaniam Hispaniamque totam ob hæc tam expetendis honoribus expoliet? Atque de his hæctenus. Illud de eius imaginibus tractaturi omnino reticere non possumus, quod in hac regia urbe in Sacello percelebri, vel potius templo adjuncto Regiæ Domui, quam Lusitanorum Sancti Antonii nuncupant, eiusdem Divi res præclarissime gestæ insignium Pictorum manibus descriptæ cernuntur, quæ & piorum quorumcumque, & studiosorum Artis mentes afficiunt, atque oculos pascunt. Videas enim illic Antonium irrationabile animal potenti imperio cogentem, famis oblitum, adorare sacram Eucharistiam: Eundem avertentem, prohibentemque ab audientium multitudine imminentem cæli procellam: ipsum etiam ad maris litus mutis & intentis piscibus prædicantem: aliaque id genus. Illud certè constat, inter Divos omnes vix esse aliquem, cuius frequentiores & magis obviam cernantur Imagines. Inter has autem ea est frequentior & usitator, quæ Sanctus describitur candidissimorum liliorum virgam manu gestans, aut prope se illam habens: rursus autem puellum Jesum, aut insidentem libro, aut viri purissimi manibus exceptum reverenter, aut super tabulam propter se locatam stantem. Namque his omnibus modis juxta varias Pictorum imaginationes depingi certum est.

5 Huic pingendi rationi ab omnibus passim receptæ occasionem dedit res humili veneratione suspicienda, quam refert, præter veteres, Annalium Franciscanorum excultior cum primis atque illustrissi-

mus Scriptor, (b) qui rem ita exequitur, seu, ut verius dicamus, non ita, sed stylo & caractere dicendi longe elegantiore, quem tamen conati sumus utcumque reddidisse. *Prope Podium*, inquit, *Gallia urbem cum (Antonius) apud sibi amicissimum & benevolentia junctissimum hospitio esset exceptus, & cubile ipsum in remotiore domus parte paratum ipsi fuisset, quò uberius liberiusque Orationi vacaret ac precibus; intempesta jam nocte pium hospitem incessit cupido videndi aut perlustrandi, quid illo noctis tempore Antonius ageret. Quare latenter admodum & caute appropinquavit porta, perque rimas prospiciens, caelestibus fulgoribus collucere atque ardere cubiculum observavit; quo magis pium desiderium videndi quid intro gereretur exarsit. Vidit igitur insolita humanaque majoris pulchritudinis puellum, cum quo & colloquia miscebat & purissima voluptate perfusus ipse deliciabatur Antonius. Quo factum est, ut post non admodum plura subjungit laudatus, ut deinceps Antonius Puellum Jesum purissimis ulnis gerens depingeretur.* Illud autem (neque enim hoc omnino reticere aut dissimulari velim) hic non nimium placet, quod Pictores assueti Divinum Infantem omnino nudum jacentem in præsepio contra ipsam Evangelii fidem (ut supra notavimus) describere, idem hic faciunt: quod Christianæ gravitati ac puritati non omnino convenire iam supra ex professo, atque aliis, ni fallimur, locis monuimus. Sed surdo (quod proverbio dicitur) fabulam canimus.

6 Illud autem maioris momenti videtur, quòd Sanctum Antonium, tam in hoc, quàm in aliis passim eius Vitæ eventibus depingunt, non virum qualiter decebat; sed juvenem, vixque impuberem, rubrum, flavum, & succulentum: quæ omnia, rem ipse mecum perpendens, quid appellem nescio, nisi levitatis & ignorantiae monstra. Certum quippe est, Antonium non excessisse annum vitæ suæ sextum supra trigessimum: quippe natus anno Christi MCXCV. obiit M. CCXXXI. Sed hæc ætas non juvenem imberbem, sed virum planè monstrat: præterquamquod prædicationis in defesso munere, jejuniis, & aspeiroris pœnitentiæ laboribus penè consumptus, rationi consentaneum

(b) Ill. D. F. Damianus Cornejo Chr. t. 2. l. 3. c. 26. p. 234

neum non est, ut juvenis, qualem supra descripsimus, depingatur. Certe Vir Excellentissimus, idemque supra quam dici potest eruditus D. D. Joannes Emmanuel Fernandez Pacheco Villena Marchio, Scalonaque Dux, quem honoris & nunquam mihi moritura reverentia causa nomine, mihi ipsi retulit testis oculatus, vidisse se dum in Italia ageret, Imaginem Sancti Antonii, quae ferebatur esse veram effigiem, in qua non juvenis descriptus erat, sed plane vir, neque candido admodum vultu, sed subfusco, & quanvis macilento, gravi tamen, & viri Apostolici dignitate conspicuo.

7. Unum est quod inter Antonii Imagines exprimi mereretur, quod nemo hucusque spectavit, opinor. Certe ego ipse nunquam inspexi hujus autem rei meminisse, cultus atque pietatis erga insignem Antonium intererit. Res ita se habuit. Cum Anno Christi MCDIII. post obitum viri Sanctissimi fere trigesimo ejusdem pretiosae reliquiae, aliò transferendae, fuissent detectae, inventum est venerandum Cadaver omnino, quod ad carnes attinet, resolutum in cineres. Sed ò sanctitatis mirandum testimonium! ò virtutis Dei & caeli stupor! Lingua, quae magis inter cetera membra corruptioni subjacet, reperta est, non integra solum, sed plane vivida, ac virens, non secus ac si paulo ante fuisset exsecta. Rem miram attoniti, ut par est, narrant & memorant Historici. Sed ego id libentius addiderim; linguam eandem, adhuc post mortem eloquentissimam veriore S. Antonii esse, non mutam, sed facundissimam Imaginem. Bene hoc & cognovit & professus est Doctor Seraphicus, per ea tempora Minister Generalis Ordinis, qui cum praesens adfuisset, pretiosorem auro linguam manibus excepit, illamque reverenter exosculatus, ferventia prorupit in verba, O benedicta, inquit, lingua, quae semper Deum laudavisti, quaeque tam multis extitisti causa, ut eundem impensius laudarent! Nunc plane quanti apud Deum fueris meriti oculis innotescit. Et cum dicto pretiosum thesaurum, ut in capsula crystallina conderetur, colereturque quo par erat honore, curavit. Multa paucis complexus est Seraphicus Doctor: sed si locus aut

res plura permitteret aut exposceret, nil dubium est, potuisse adhuc plura contexere. Ea enim lingua fuit, quae Hetericos compescuit incredulos, quae tyrannos potenter coarguit, objurgavitque: eadem quae peccatores ad pietatem & poenitentiam traduxit: eadem etiam quae verba faciens coram ipso Summo Ecclesiae Praesule, nomen ab eodem Arcae testamenti motori suo comparavit: ea, quae prophético spiritu afflata, ab ipsoque mota, ventura praedixit vaticinataque est. Denique, ne multis, ea fuit, aut potius est (namque adhuc superesse dicitur atque ostendi) quae refert, & in memoriam revocat Sanctissimi Antonii elegantius atque peritius omni alia, non vultus tantum lineamenta sed mores: ut proinde nil mirum si illam ut vividiorem Antonii Imaginem ipse non elinguis sed sapiens & multum eloquens Seraphicus Doctor alloquatur.

8. Qua in re, tametsi videar non nihil ab instituto proposito deflectere, temperare mihi non potui, quin huc adscriberem rem insolitae prorsus novitatis, ignotam, ut credo pluribus, etiam iis qui plurimis aliis observandis legendisque non desideriosam operam impenderit. Igitur Author fidedignissimus, neque solum multae doctrinae atque eruditionis nomine, sed spectatae etiam probitatis laude cum primis conspicuus, illam narrat citra illius auctoritatem judiciumque, omni prorsus fide ac persuasione carituram. Ita quippe habet, ejus Hispanis gravissimisque verbis sic utcumque Latine sonantibus: (c) *Villacastini, quod Veteris Castellae oppidum sat notum est, ubi ego natus sum, fuit non multis ab hinc annis, tempore Regis Henrici agris aut eprotantis cognomine noti, cui quidam verè propheta, qui labores Regi vaticinatus est, qui postmodum in Castellae Regno sunt exorti. Atque idem sancta quadam libertate Regem increpabat, usque adeo, ut ob hoc lingua eidem fuerit abscissa in urbe Segovia. Loquebatur autem non secus ac si illa adhuc potiretur: suamque demum linguam contuitus, quae clavo confixa erat infami palo (quem Hispani la picota dicimus.) Tu, inquit ille, fixa istio manebis, propterea quod verè dicar.* Subjungit autem, rem profes-

Qq

quae

Vol. 1. p. 289

(c) P. Fr. Ribera de Santa Teresa lib. 4. c. 54 pag. 354

(d) B. Ribera de Santa Teresa lib. 4. c. 54 pag. 354

quatus gravissimus & pius Author: *Et ego, ait, admodum puer novi in eodem oppido nobilem matronam, quae multos annos vixerat; & si bene memini, asserebat illa virum eundem cognovisse. Insuper & ibidem sat plures homines, qui erant de antiquitate cognoscenda studiosi, quibus sincera constabat fides, idem constanter enarrabant.* Hæc ille: quæ idcirco hic, occasione vigentis & incorruptæ linguæ Sancti Antonii, duxi commemoranda, ut saltem providentia Dei, ejusque bonitas ac benignitas erga eos qui bene & sapienter lingua sua utuntur, utriusque rei collatione & comparatione pateat.

9 Quod scire & ingeniosè dixit Poëta non ignobilis de Pictura Echus, seu vocalis illius Nymphæ, quam poëta memorant: hoc *Basilio Magno* non injuria poterat aptari. Itaque *Antonius* innuens illam vocis imaginem non esse prorsus coloribus imitabilem, ita argutum finiit Epigramma:

Auf. Epigram. 11.

Auribus in vestris habito penetrabilis.

Echo: si in me non habito, ab auribus

Et si vis similem pingere, pinge sonum.

Itaque abstinentiam ipsam, & mentem terrenis omnibus atque humanis cupiditatibus defæcatam si quis velit nativis exprimere coloribus, is pingat *Basilium Magnum* necesse est. Quam ego rem si perficiendam suscepissem, quod longè supra vires esset, Orationem Monodicam ejus quondam Sodalitæ atque amicissimi *Nazianceni* hic integram adscriberem: insuper & ipsius *Basilii Opera*, atque Epistolas præsertim; ex quibus omnibus ejus gestarum rerum verior & luculentior contextitur historia. Sed hoc munus meum non est: neque rursus illam gestorum narrationem, quæ vulgò tribuitur *Amphilochio Ecclesiæ Iconii Episcopo*, sequi placet, ut pote quæ displicuit magni nominis viris *Baronio*, *Bellarmino*, & *Antonio Possevino*. (d) Sanctus autem atque impense pius *Ephræm Syrus*, tamen multa in encomium tanti Patris, eaque dignissima, congerat, quæ tamen ad institutum nostrum propius spectent, vix quidquam aut ne vix quidem habet. Quare rebus ejus præclare gestis, aut famæ præconio

(d) *Baronio*. to. 4. *Annal.* ad an. Chr. 369. *Bellar. de Scripto-*rib. *Eccl.* *Ant. Possev. in Appar. Oper. D. Basilii.*

relictis, aut humilis & reverentis silentii velo obtectis, quod ad ejus Picturas attinet atque Imagines, hæc dicenda habemus, pauca illa quidem, & in summiam contracta.

10 Namque illum pingi debere senem, non quidem decrepitem & capularem quod, nifallimur, aliqui fecerunt; sed illum qui ad annum vitæ à septuagesimo non admodum distantem; argumento esse possunt res ab eo gestæ, peregrinationesque atque itinera, doctrinæ ac pietatis causa suscepta. Etsi enim, quantum constare mihi potuit hæc inquirenti, de anno natalitio nihil habeatur compertum; illud palam est eum obiisse Ann. *Christ. CCCLXXVIII.* post octo cum dimidio Præsulatus annos exactos. Ante ordinationem autem ea quæ brevius perstrinximus, ex historiæ colligitur monumentis, quæ si bene inspiciantur, id probant, ut ea ætate defunctus sit, qua nuper statuimus. Fuit autem forma & species corporis *Basilii* (si tamen corpus habere dicendus est, qui spiritu tantum nutritus, pelle solum atque ossibus constare videretur) ad illum modum, quem refert vetus Manuscriptum repertum in Bibliotheca *Vaticana*, & quod allegat *Emin. Card. Baronius*, (e) qui ita habet: *Ex anonymo Vaticano Codice constat Basilium fuisse procerum habitu corporis; & recto; sicum, gracilem, colore fusco, vultu squalido, iusto naso, superciliis in orbem inflexis, & adductis cogitabundo similem, paucas habens in vultu rugas, easque renidentes, genis oblongis; temporibus aliquantum capitis, promissa barba, & mediocri canicie. Quibus consentit (subjungit laudatus Cardinalis) in Oratione Monodica Gregorius Nazianzenus, dum ait ipsum fuisse pallidum, barbatum, & cogitabundum.*

(e) *Baron. tom. 4. Annal. ad Ann. Chr. 378.*

11 Laudare quemque sua, magnificere, impensiusque colere, adeo certum est, & per se patens, ut nulla prorsus illustratione egeat. Cur autem hic hujusce rei meminimus, paucis absolvam. Divum *Paulinum Nolanum Antistitem*, virum cui, seu doctrinæ atque eruditionis nomine, sive, quod caput est, sanctitatis laude suo seculo aliisque vix parem invenire, Ecclesia colit sub ritu, ut dicimus, simplici: Ordo autem meus, ex Apostolica concessione eundem ritum

ritu longe solemniori, hoc est Duplici, celebrat. Hoc autem ideo factum est, quod ipse Cælestis hujus Instituti, atque rei illius, quam in eo omnes jure mirantur atque suscipiunt, hoc est parata atque prompta voluntas, voti religione firmata manendi in pignus sub Infidelium potestate, quotiescumque id exigat proximi ab iisdem Infidelibus detenti, Captivique necessitas, aut imitator fuerit egregius, aut verius eisdem præluserit. Rem fustius quam hic patiat exscribi, narrat Pontifex ille summus tam re, quam nomine Magnus Gregorius: (f) sed illam contractius & prescius cum enarret eius Officium Ecclesiasticum, verba hic adjicere non erit ita grave. *Postea verò* (inquit: hoc est post Gothorum memoratam irruptionem in ora Campaniæ) *Uvandalis easdem regiones infestantibus, cum ab eo posceret vidua, ut filiam sibi redimeret, consumptis rebus omnibus in officio pietatis, se ipsum pro illo in servitutem tradidit. Igitur in Africam profectus, domini Jui, qui regis erat gener, hortum colendam suscepit. Verum cum prophetie dono regis mortem ipsi domino prædixisset; & rex in somnis Paulinum sedentem medium inter duos judices, sibi que de manibus eripientem flagellum vidisset: tantus vir cognitus, honorificentissimè dimissus est, condonatis ei omnibus suis civibus qui captivi fuerant.*

12 Neque verò me latet, esse hodie non admodum paucos, qui se cum reputent, narrationem hanc non admodum esse veram. Tum quod non satis cohæreat cum illorum temporum chronologia: tum etiam quod illam tantum referat Sanctus Gregorius, qui potuit (inquiunt) delusum esse, aut aliorum falso rumore, aut fortassis etiam memorie lapsu. Sed quod ad primum attinet, locus hic non est dispiciendi quaestiones & tricas Chronologicae: jam, ut opinor, præstiterunt alii. * Quod verò ad secundum spectat, satis superque est quod rem tantam talis ac tantus vir, qualis fuit Gregorius, ab iisdem non admodum remotus temporibus, enarret: ut proinde illius auctoritate contentus esse debeat quisque sobrie sapiens ac pius. Verum, quod impense notari oportet, non solum Gregorius est qui illius

historiae meminit, ejusque narrationem texuit, sed alii, & quidem non pauci. Sanè eruditus ille supra modum Monachus D. Lucas Dacheri (g) Scriptum habet Attonis Episcopi Vercellensis, ubi hæc habentur, de Paulino loquens: *Legimus de beato Paulino Episcopo, quia cum se pro uno tantum viduae filio captivitati, immò & servituti tradidisset, multos in hoc liberasse captivos. Quo etiam in factò tam à beato Gregorio quam à multis aliis sanctissimis laudatus est Patribus.* Atque hæc quidem est causa, ob quam in Ordine meo memoria Sancti Paulini Nolani Episcopi celebrius atque impensius recolitur, utpote eius, qui tale tantumque opus, quale est manere sub barbarorum potestate detentum, ut Christi egregium imitorem decet, multis etiam ante Nolascum seculis perfecterit. Nunc verò quas de tanto virò meritisimas laudes pronuntiarunt Ecclesiae quique Patres præcipui, Augustinus, Hieronymus, Ambrosius, Sulpicius Severus, aliique passim, supervacanei laboris opus esset. Videtis Editionem hujus Patris, quæ Antuerpiæ prodiit præcurantibus Patribus Frontone Duceo atque Heriberto Rosveido Soë. Jesu viris doctissimis, uberioresque circa rem hanc segetem metet.

13 Quod demum ad institutum nostrum spectat, hoc est Imagines & Picturas Sancti Paulini: certum est, si ipse dum adhuc in vivis ageret, consuleretur, fore ut existerent nullæ. Sanè celebris est Epistola ipsius data ad amicissimum sibi Sulpitium Severum, in qua cum Severus ipse ab ipso petiisset, ut imaginem suam (quandoquidem copia ipsius presentiae non fieret) ad se transmittendam curaret; pius & prudens Pater respondet: (h) *Quid tibi de illa petitione respondeam, qua imagines nostras pingi tibi mittique iussisti? Obsecro itaque te per viscera charitatis, quæ amoris veri solatia de inanibus formis petis? qualem cupis ut mittamus imaginem tibi, terreni hominis, an caelestis? Scio quia tu illam incorruptibilem speciem concupiscis, quam in te Rex caelestis adamavit. Neque enim alia potest tibi à nobis necessaria esse, quam illa forma ad quam ipse formatus es, qua proximum juxta te diligas: nulloque te nobis excellere velis.*

(f) Div. Greg. 3. Dial. c. 1.

(g) Dacher. to. 8. Spicileg. p. 136.

* Vid. Paulin. illustratum opera & studio P. Francisc. Chiffetii, Divion. 1662. v. de postrema edit. hujus P. accuratissimam in 4. Paris. 1685.

(h) Div. Paul. Nolan. epist. 8. ad Severum.

ne, quid inter nos inaequale videatur. Sed pauper ego & dolens, quia adhuc terrena imaginis squalore concretus sum, & plus de primo, quam de secundo Adam cerneis sensibus & terrenis actibus refero, quomodo tibi audebo me pingere, cum celestis imaginem insiciari prober corruptione terrena? Utrumque me concludit pudor: erubescere pingere quod sum, non audeo pingere quod non sum: odi quod sum, & non sum quod amo. Hac, aliaque pluscula, quae eleganter subdit, ut Paulinus scriberet, studium humilitatis extorsit.

14 Sed non effugit Paulinus ipse studiosum amorem Sulpicii. Cum enim is baptisterium in quadam basilica exornandum curavisset, duas ibidem imagines à regione positas curavit depingi; Martini Turonensis Antistitis unam, Paulini adhuc in terris degentis alteram. Verum hoc cum accepisset ipse Paulinus, factum doluit: sed tamen utcumque tulit, rei significationem detorquens ad

Abluitis quicumque animas & membra lavacris,

Cernite propositas ad bona facta vias.

Adstat perfectae Martinus regula vitae:

Paulinus veniam quo mereare docet.

Hunc peccatores, illum spectate beati:

Exemplar sanctis ille sit, iste reis.

Quae omnia, summam hinc commemoranda duximus, ea mente, ut pateat, quam fuerit, dum in vivis ageret, modestiae atque humilitatis studiosus, osor suarum Paulinus Imaginum. Nunc de his pauca perstringemus.

15 Senem planè venerandaque canicie commendabilem depingi debere Paulinum, inde constat, quod eiusdem rebus gestis scriptisque probè perpensis, aequalem Paulinum Augustini Parentis fuisse, cui anno uno tantum supervixit, rectè videntur laudati jam Editores Operum Vitaeque scriptores Fronto atque Eribertus. Itaque decessit Paulinus anno Christi CCCCXXXI. decimo Kalend. Julias, natus, ut apparet, CCCLIV. annum agens vitae septimum supra septuagesimum. Illum verò fuisse formam atque facie decora & liberali, ut planè decebat virum cum primis nobilem atque spectabilem, iidem tradunt: quin (neque enim hoc omitti debet) ubi ad beata

utriusque dissimilitudinem, sui ipsius scilicet, & Martini, ut in uno sanctus & innocens, in altero, nempe Paulino, improbus & peccator, magis conspicui cernerentur. Itaque cum à Paulino versiculos quibus baptisterium exornaretur, idem Severus postulasset, misit illos tandem, sed verecundia, humilitateque undique collucentes. Verum audiri prestat ipse Paulinus: (1) Hac, inquit, gratia parvi tibi in versiculis de huiusmodi tua pictura ad te mittendis, ut consilii tui ratio proderetur, quae salubriter novorum hominum (quo nomine intelligit noviter renatos in fonte baptismatis) informationi studens, diversas longe sibi imagines proposuisses; ut emergentes à sacro fonte, & vitandum & sequendum pariter conspicerentur. Quod idem quia uberius & elegantius utraque oratione potens describit in versibus, haud incongruum erit eosdem hinc adscribere; qui tales sunt:

(1) Idem Epist. 12. da Severum.

cæli gaudia Paulini felix animus evolavit, ita niveo candore vultus, & omne corpus Sancti viri affectum est, ut omnes inter singultus & lacrymas (verba sunt Uranii præclari viri, qui migrationi Sancti Paulini præsens interfuit *) Dominum Deum nostrum, qui educit Sanctos suos in magnificentia, ut ostendat serwis suis, quia hec est gloria omnibus Sanctis suis. Postremo prætereundum non esse videtur, quod decore, & citra cuiusvis erroris nota depingi potest quandoque Paulinus sub olitoris aut hortulani habitu. Etenim præterquam hoc exercuisse munus in Africa, cum semet in servitutem pro Vidua filio regis genero dedit, ut constat ex suprascripta narratione, & fufius ex verbis à Magno Gregorio, loco supra allegato, ipsum revera hanc omnium innocentissimam artem & probè calluisse, & privatum exercuisse, ipsius testimoniis constat. Quin etiam vir impensè pius amicos frequenter admonuit, ut si quan-

* Narratio de obitu S Paulini apud Sur. tom. 3. die Junii 22.

D. Pauli.
ep. 10. ad
Aprum. 2

quando huic exercitamento operam darent, animorum coram Christo culturam assidue atque identidem cogitarent. Hucque pertinet ad illorum unum amicissima atque opportunissima commonitio: Igitur, inquit, cum in agro es, & rus tuum spectas, te quoque ipsum Christi agrum esse cogita: & in te, sicut in agrum

tuum respice. Qualem agri tui speciem fieri à villico tuo postulas, talem Deo Domino cordis tui redde culturam, & intellige quidquid in agro tuo tibi displiceat aut placeat, idem in anima tua placere Christo, aut displicere. Atque hæc instituti nostri occasione de Paulino dicta sint, fortasse nimis multa.

C A P U T XI.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES ANNUNTIATIONIS
ab Angelo factæ conceptionis Sancti Joannis Baptistæ, Christi Domini Præcursoris inclyti.

I quam multa sese offerunt, quæ præfixum à nobis scopum propius pertingunt circa Picturas & Imagines Præcursoris Christi clarissimi dicenda & minutius persequenda essent, in immensum caput hoc laborem excurreret. Seligemus igitur quæ magis videbuntur opportuna correctione præsertim atque emendatione dignissima. Et quidem cum Joannis Baptistæ nativitas, ipso narrante Evangelio, cælitus fuerit annuntiata Zachariæ parenti: cum sæpius hujusce rei licuerit spectare Picturam, videre mihi visus sum non rei gestæ narrationem veram, sed male sani capitis deliria. Certum enim est, atque extra omnem dubii aleam, Annuntiationem Joannis Baptistæ inter sacratiora templi limina factam fuisse Zachariæ Sacerdoti, tanti viri futuro parenti, ab Archangelo ipso Gabriele, adstante ad latus altaris thymiamatum sive incensi. Hæc nemo nescit, neque ignorare quisquam debet, etiam non admodum eruditus: Pictores tamen nostri ut factum hoc oculis exhibeant depingantque, commenti sunt, coloribusque expresserunt ingentem (si ita dici licet) inscitiarum atque errorum Iliadem. Principio enim consueverunt describere, Templum quidem, at non illud quod in tota, fidelium Israelita-

rum gente unicum fuisse, multis supra ostendimus: nempe Jerosolymitanum à Salomone primum constructum, * postea verò reparatum atque instauratum, prout conditio tulit temporum, ut ibidem docuimus. Non, inquam, hoc, sed longe aliud, cujus nimirum Pictores habuerunt ideas, hoc est nostris persimile, quale est (ut magnifico etiam utamur exemplo) Regium illud, quod Deo crectum est sub Rege potentissimo atque piissimo Philippo II. in æde Sancti Laurentii Monastica, haud procul ab Scoriali oppido. Deinde pingunt, aut potius appingunt, in intimi templi penetralibus semitectam velo veterem Testamenti Arcam, atque ex illius utraque parte duos Cherubin, & prope illam stantem, aut genuflexum Zachariam, atque hunc (quod notatu est dignissimum) habitu & insignibus perornatum, quæ soli competeabant Summo Pontifici, manu præferentem thuribulum. Sed quale? non id certe, quo veteres, aut veteris potius Legis sacerdotes utebantur: sed illud quo nostrates in templis utuntur; cum illis prorsus catenulis, per quas operculum vasis, in quo prunæ jaciuntur, excurrit. Altare etiam non procul depingunt, sed non eo modo quo vetus erat; propeque illud Angelum stantem. Cetera Templi aut prorsus negligunt, aut male conformant. Quæ omnia, ut pateat quam imperitè confingantur, hæc, quam maxime contracta potuimus, habere.

* Lib. 3.
cap. 4.

Tem-

2 Templum illud Deo Opt. Max. terræ cælique conditori dicatum constructumque intra septem tantum annorum spatium, quod etiam summo pere mirandum est, à Salomone Israelitarum Rege, ad quod si conferrantur quæcumque artis & opificii miracula, seu narrant historiæ, seu etiam confinxerunt Græcorum fabulæ, vix pauperum domicilia, aut tuguria pastorum censerentur debent, sive amplitudinem, sive materiam, sive artem spectes; fuisse nostratibus templis dissimile, iam quantum instituti nostri ratio patitur, supra ostendimus. Excurrebat enim per spatia longissima atque latissima à foribus ipsis, & protendebatur per atria, quorum prius Gentilium seu advenarum; posterius verò Israelitarum vocabatur. Quæ hinc & inde claudebant porticus supra modum magnificæ, & in quibus multis concamerationibus & aulis continebantur habitacula destinata Templi ministris ac ministrariis, tam adeo variis atque multis, ut vix hæc omnia non certe pro dignitate narrare, sed ne numerare quidem vix possit scriptor diligens, etiam integro, eoque non modico volumine. Sed quod ad rem nostram maxime spectat, supraque jam notavimus, atria hæc non tecto ullo cooperta erant (neque enim possent, aut fas esset) sed exposita patenti caelo, ut necesse erat tot mactandis cremandisque in holocaustum animalium, etiam majorum hostiis. Interim tamen tanta reverentia tractabantur colebanturque hæc vel ipsis nota pueris atria Domini, ut in illo, quod erat Israelitarum proprium, & intra quod viri feminæque populi, modo essent ritè & ex præscripto Legis purificati, nemo posset nisi nudatis pedibus consistere. In medio huius secundi atrii miræ magnitudinis atque molis erat Altare æneum sacrificiis holocausto matisque destinatum, in quo, ut præceptum in Lege erat, neque noctu neque interdum deficiebat ignis. Addo hoc: ad latus collocatum extitisse vas illud quod *mare æneum* jure merito appellabatur: utpote quod capiebat aquæ vim maximam, quam vix nemo mente conciperet, nisi eadem Scriptura Divina narraret. Cuncta hæc aliæque permulta, quæ consultò præterimus, sat nota sunt iis, qui vel me-

diocri diligentia pertractant sacros atque Divinos libros; ignota autem prorsus Pictoribus, quanvis alioquin magnis artificibus, qui sæpè res ad suam ipsorum imaginationem accommodant; & plures ex in erudito cerebro non tam penicillo referunt, quam comminiscuntur.

3 Et quoniam huc devenimus, locus apparet opportunus ut non nihil, quanquam obiter, dicamus de Imaginibus aut statuis non solum in palatiis Israelitarum Regum, ut in ipsa Regis David aula, & etiam in ipsa Jerosolyma à Pictoribus passim affictis, sed (quod deterius est) in ipso Jerosolymitano Templo figuratis, quo nihil potuit fieri absurdius. Igitur cum Lege Divina vetitum esset Hebræis imaginem aut simulacrum, sive hominis, sive animantis cujuslibet effingere, quod vel primum caput est Legis à Deo late, ut ex illis verbis constat: (a) *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in caelo desuper, & quæ in terra deorsum, nec eorum quæ sunt in aquis sub terra*: quod aliis repetitur locis fere innumeris: * Judæi qui Babylonicam Captivitatem, propter habita apud se simulacra atque idola, quibus cultum etiam, ut prona erat gens illa ad hujusmodi nefas, exhibebant, incurrerant: post reversionem in patriam adeò religiose, imò si dicilicet, superstitiose abhorruerunt ab imaginibus, ut eas nullibi apud se extare aut conspici paterentur. Nil opus hic multis, cum satis superque sit unus apud illos bene de paternis institutis edoctus, qualis Josephus est. Et quidem quod ad Templum attinet, quod idem exactè atque accuratissimè describit, non solum ut fuerat à Salomone constructum, * sed etiam ut suo tempore perdurabat, ab aliis instauratum, præsertim ab Herode cognomine Magno: * Quod ad Templum, inquam, attinet, conspicua sunt eiusdem Josephi verba loquentis de ingenti aquila aurea, quam Herodes adulatus, ut credere par est, Romanorum Imperio, quibus aquilæ erant insignia, quod vel pueris notum est ex illo Lucani:

— *Infestique obvia signis
Signa, pares aquilas,* —

in fronte templi collocaverat: ita enim

(a) Exod. 20. 4.

* Lev. 26.
1. Deut.
5. 8. & 27.
15. & c.

* Antiqu.
1. 8. c. 24.

* Ibid. 1.
15. c. 14.
& de bello
Iud.
1. 6. c. 6.

(b) Antiqu.
l. 17. c. 8.

Esim loquitur : (b) Inter cetera supra
majorem portam templi dedicaverat
donum pretiosum. Aquilam auream
magni ponderis, cum lex nostros homi-
nes vetet imagines statuere, aut conse-
crare animantium effigies. Atque alio

(c) De bel
lo Iud. 1.
1. c. 21.

in loco: (c) Qui (præcipui Judæorum)
cum regem audissent morore ac morbo
labescere, apud notos loquebantur...
ut fabricata adversus leges patrias ope-
ra destruerentur. Siquidem in templo
nefas sit, imagines aut vultus, aut cu-
juslibet animalis cognomine simulacrum
haberi. Verum id quod magis rem
hanc ob oculos ponit planeque de-
monstrat, est factum illud, quod idem

(d) Ibid.
l. 2. c. 8.

Josephus enarrat contigisse adven-
tante Pontio Pilato in Judæam, quam
ob defectionem Archelai Tiberius in
formam Provinciæ redegerat: illud
autem etsi operosius sit descriptum,
libet integrum hic adscribere, ut fa-
cessant quicumque non advertunt,
quantum imagines, non solum ad-
missæ in templo, sed etiam receptæ
in urbe, Judæis horrorem incusserint;
sic enim habet: (d.) Missus autem à
Tiberio in Judæam Pilatus, cum cu-
randam accepisset regionem, nocte in-
tempesta operas in Hierosolymam in-
tulit imagines Cæsaris, quæ res post
triduum ingentem inter Judæos susci-
tauit tumultum: nam qui aderant stu-
pore permoti sunt, quasi iam profana-
tas leges suas viderent. Nullum enim
fas esse collocari in urbe simulacrum.
Ad querelam autem eorum quæ in civi-
tate erant, subito etiam ex agris mul-
titudine confluit. Buntæ autem ilico
Cæsaream ad Pilatum, intentissime
deprecabantur, ut ab Hierosolymis au-
ferrentur imagines, & eis iura patria
servarentur. Pilato autem supplican-
tibus abnuente, circa domum eius pro-
ni corruerunt: & immobiles quinque
diebus continuis noctibusque mansere.
Post autem Pilatus tribunal ascendens,
studio magno convocat multitudinem
Judæorum, quasi qui eis vellet dare
responsam: cum subito milites accepto
signo (sic enim iam fuerat preparatum)
armati circumsteterunt Judæos: cir-
cumdataque triplici acie, Judæi quidem
stuporis erant pleni, videntes inpera-
tam rerum faciem. Tum Pilatus de-
nuntians trucidaturum se omnes, nisi
imagines Cæsaris susciperent, annuit
militibus ut educerent gladios. Judæi
autem quasi uno consilio omnes subito
corruerunt, & cervicibus nudatas exci-

piendis ictibus parabant, vociferantes
universos se interfici magis velle, quam
legem profanari. Tum Pilatus circa
religionem studium populi demiratus,
confestim de Hierosolymis statuas jus-
sit auferri.

4 His adnectere adhuc alia pos-
semus; præcipueque illud quod idem
narrat contigisse sub Caio Caligula,
ubi illud expressius habetur: (e)
Illis verò (hoc est Judæis) hæc con-
tra legem moresque patrios alleganti-
bus: & quia ne Dei quidem simula-
crum necdum hominis, nec solum in
templo: sed nec in profano aliquo totius
regionis loco fas sibi esset locare, &c.
Quæ omnia cum ita sint, ubi, quæso,
mentem habent aut cerebrum, qui
non solum in urbe Hierosolyma, cum
à Judæis incoletur, neque solum
in regum domibus aut palatiis, sed
etiam in ipso templo statuas depin-
gunt? Verum hæc sunt incruditis
Pictoribus consueta deliria, quibus
proinde erudiendis noster hic, qui-
cumque est, susceptus est labor. Iam
ad reliqua Hierosolymitani templi
utcumque describenda, quantum
instituti nostri ratio postulat, acce-
damus.

(e) Ibid.
cap. 2.

5 In superiori atrii Israelitarum
parte sita erat sacratio illa ædes,
quam proprie domum Dei vocabant,
quæ certè duabus tantum constaban
cameris sive aulis, quarum priorem
vocabant Sancta, posteriorem vero
augustiorè vocabulo, Sancta sanctorum.
Atque in priorem quidem cui-
vis, non solum feminæ, sed etiam
viro è populo ingredi nefas erat; so-
lisque proinde patebat sacerdotibus,
qui secundum vices suas munere suo
per hebdomadas fungebantur. At-
que erant in ea quidem potissimum
tria: candelabrum illud aureum,
mensa item aurea panum propositio-
nis, atque Altare, non quidem vi-
ctimarum aut sacrificiorum, sed in-
censi, sive thymiamatum. Erat au-
tem hoc concavum, atque munitum
crate quadam aurea, super quam
prunæ aureis forcipibus acceptæ à
magno Altari sacrificiorum, quod in
magno erat atrio, collocabantur, ut
concrematis super eas suffimentis at-
que odoramentis, cineres ad infimam
altaris partem prolaberentur: qui
tandem ministerio sacerdotum inde
amovebantur. Interjacebat autem
inter hanc aulam atque posteriorem

penitentioremque, quam Sancta sancto-
rum appellabant, pretiosi operis ve-
lum; intra quod admittebatur morta-
lium nemo: soli enim patebat Sacer-
doti Summo, idque semel dumtaxat
in anno, in festo expiationis, quod
Purim vocabant: & tunc quidem non
amictu illo grandi circumamictu, sed
tunica tantum linea, cinctorioque,
& cidari supra caput, ex lino omni-
no albo atque mundissimo. Cuncta
hæc illustrari demonstrarique satis
poterant, tum apertis Sacra Scrip-
tura locis, tum etiam Hebræorum
Doctorum ubique patentibus testi-
moniis: verum quia Scripturæ locos
partim supra dedimus, partim ubi-
libet inspicere poterit etiam medio-
criter versatus; Rabbinorum vero
observationes circa rem hanc ad mi-
nuta quæque exquisitioraque des-
cendunt, quæ instituto nostro pro-
positoque non admodum sunt neces-
saria; hæc præfixisse sat duximus: ut
pateat ex illis, quam multi in des-
criptione facti hujus, hoc est Annun-
tiationis nativitatibus Baptista, a Pictoribus
ineruditis admittantur errores.

6. Nam quod Arca fæderis depin-
gatur in templo, quod extabat tem-
pore Christi Domini, immò post
Captivitatem Babylonicam, error
est crassus atque imperitissimus:
quandoquidem Arca à multis tempo-
ribus abscondita iam fuerat ab ho-
minum aspectu. Quam rem quia se-
pra abunde ostendimus & demon-
stravimus, * adeo ut remanere possit
nulla dubitationis etiam levis um-
bra, hic ne cogamur actum agere,
libenter præmittimus. Quod verò
pingatur genustexus, & aperto capite
orans, imperitia est, ne quid as-
perius dicam. Etenim etsi aliquan-
do legatur etiam in Scriptura hic
adorationis modus, certè is, neque
frequens erat, neque usitatus à mi-
nistis & Sacerdotibus, qui sæpe aut
potius semper stantes ministrabant,
ut aliquibus probatur Scripturae lo-
cis, & docet differte Maimonides
illis verbis: (f) *Stabat sacerdos con-*
versa ad arcam facie. Et de Levitis
ait sacer textus, electos esse, *ut stan-*
rent coram eo in ministerio. Sed quid
opus pluribus? etiam aliis, qui non
sacerdotali neque levitico fungebantur
officio, atque adeo non intra-
bant Sancta sacra peracturi, moris
erat, ut stantes orarent. Quocirca in

Evangelio legitur; Phariseum &
Publicanum, non genuflexos, sed
stantes, in templo oravisse: (g) *Pha-*
riseus, inquit Lucas, *stans, apud se*
hæc orabat... & *Publicanus à longe*
stans, non valebat oculos suos ad cælum
levare. Quibus verbis consuetus sim-
pliciter modus orandi in ipso templo
tam aperte demonstratur, ut clarius
dici nihil possit.

7. Neque enim ego assentio in-
terpretationi, quam hujus loci tue-
tur Author alioqui gravis, & quem
ego sæpius cum laude nomino. * Is
enim sum, qui viros magnos libenter
sequor & reverens suspicio: non ta-
men id facio cæco atque irrationabi-
li obsequio: neque sola mihi sine ra-
tione pravalet autoritas. Itaque
stantes plerumque orabant Israelitæ.
Quod quidem, omisissis pluribus, quæ
hic premi possent, satis probatur, vel
uno Scripturae loco, quæ sic habet:
(h) *Sacerdotes autem stabant in officiis*
suis: & Levitæ in organis carminum
Domini... porro *sacerdotes canebant*
tubis ante eos, cunctusque Israel stabat.
Atque hoc quidem imitati postmo-
dum primævi Christiani, in templis
atque in re ipsa Divina facienda hoc
habitu corporis orabant: quod satis
innuit antiquissimus Author Tertul-
lianus, qui postquam rem eleganter
expressisset, & quomodo Christia-
ni aperto capite (quod secus Genti-
les faciebant, precati Deos suos, ut
notat insignis Brissonius *) *panisque*
in altum manibus, illis verbis: (i)
Illos suspicientes Christiani manibus
expansis, quia innocuis; capite nudo,
quia non erubescimus... precantes su-
mus semper pro omnibus Imperatoribus
&c. hæc elegantiora subjungit. *Sic*
itaque nos expansos ungula fodiant,
cruces suspendant, ignes lambant, gladii
gutturum detruncent, bestie insiliant,
paratus est ad omne supplicium ipse
habitus orantis Christiani. Ex quo
etiam (ut id quoque delibemus)
idem habitus standi in Orationibus
& precationibus ad alios quoscum-
que pios credendus est promanavisse,
etiamque hodie durare, præsertim
in iis qui solemniter Divinis officiis
interfunt, ut in Clero cernere est,
vel sacram psalmodiam canente, vel
rei Divine, quod maximum est, ope-
ram dante. De sancto enim Abbate
Pacomio sic habet doctus eiusdem
Vita Scriptor: (j) *Consueverat au-*
tem

* Lib. 3.
c. 4. n. 5.

(f) Mai-
mon. l. de
vatis c. 10
Deut. 10.

pinA(d)
3. 2. 1. 1.
(g) Luc.
18. 11. 12

(c) Debel
1. 1. 1. 1. 1.

* J. Mal-
donat. ad
hunc loc.

(h) 2. Pa-
ralip. 7. 62

* Barnab.
Brisson. de
formulis
l. 1. page
35.

(i) Tertu-
s in Acolo-
get. l. 1. c. 30.

(j) Dion.
Exiguus
apud Cer-
dam in
Notis ad
l. 2. Apo-
loget.
Tert. c.
30. n. 816
Idem, Cer-
da ibid.

sem stare in Oratione, manus expandere, quas per aliquot horarum spatia minime colligebat, sed extensione diutina veluti cruci confixum corpus retinebat inamobile. Et Cassianus loquens de sui temporis Monachis, *Ac rursus*, inquit, *erecti expansis manibus, eodem modo quo prius stantes oraverant.* Plura congeri possent: sed ab his abstinere; neque enim omnia persequi licet, aut decet.

8 Aperto autem capite orare, tametsi nobis ita assuetis videatur religiosum & reverens obsequium; nullo modo tamen moris erat apud Hebræos, quemadmodum neque apud Gentiles, præsertim Romanos: quod multis probat nuper laudatus Brissonius. (K) Apud Hebræos, inquam; non hoc in more erat, ut nudo orarent aut precarentur capite: quippe apud illos id tantumdem in luctibus permixtum erat etiam privatis sacerdotibus: summo autem semper prohibitum, ut constat ex illo: (l) *Caput suum non discooperiet, vestimenta sua non scindent.* Hoc autem licere diximus privatis sacerdotibus, in domibus videlicet suis, atque extra functiones ministerii: in ipsis autem eadem facere, minime cohærebat cum illa gravitate quam exigebat reverentia. In ornamentis enim, quibus intra templum admitterebantur ad sua ministeria sacerdotes, etiam summus, semper Cidaris, aut mitra numeratur, * quam ita aptabant capiti, ut contingere non posset, quod inter sacrificandum à capite delaberetur: quod disertè monuit harum rerum observantissimus Josephus. (m) Neque contrarium, aut in univèrsum, aut in casu de quo agimus, testimonio vel auctoritate ulla potest ostendi.

9 Sed demus atque mittamus hinc multa. Zacharias Sacerdos qua, rogo, ratione depingitur ante Arcam (quæ tum certè ibi non erat) & non potius ante altare thymiamatum seu incensi? cum ex ipso Evangelio constet, ad hoc muneris ingressum esse locum illum, qui Sancta dicebatur, illis verbis: *Factum est autem cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis sue ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret: quibus illa iunguntur: Apparuit autem illi Angelus Domini stans à dextris al-*

taris incensi. Nam quòd depingatur cum thuribulo, ejusdem figuræ, iis quibus modo utimur, simili, quos supra descripsimus; ab inscitia prorsus & rerum ignoratione proficiscitur. Thuribula enim (si ita appellare licet) quibus utebantur sacerdotes Hebræi, acerræ erant sive patere, paulò latiores, quæ tantum in illum deserviebant usum, ut in illis prunæ acceptæ ex altari grandi, quod erat in atrio, deferrentur intus ad altare incensi; super quas in crate aurea huius altaris collocatas profundebatur ingens suffimentorum atque adamentorum vis, ex qua fumus suavissimus promanabat, quæ nebula instar totum fere complebat locum. Erant autem (ne id omittamus) hujusmodi acerræ ex puro auro, atque in tam grandi numero, ut vix apud harum rerum imperitos fidem inveniat. *Acerra aurea*, inquit Josephus, (n) *quibus deferebatur ignis à magno altari in parvum, intra templum situm* (hoc est, intra locum illum, qui Sancta appellabatur) *erant quinquaginta millia: ut facile quivis hic videat, quanta majestate dignitateque tractaretur Dei cultus, etiam post opulenta illa tempora Salomonis.*

10 Ceterum quod hoc loci animadversione majore dignum est, à solutione quæstionis illius dependet. An Zacharias Baptistæ genitor, sacerdos fuerit summus, nec ne? Hinc enim patebit, quàm rectè se gerant Pictores, dum eundem intra intimius penetrabile templi, seu (quod idem est) intra Sanctum sanctorum depingunt paratu illo magnifico atque ornatu, qui in Scriptura exquisita cura describitur. Et quidem fatemur ultrò, plures ex Sanctis Patribus, de his rebus diligentius pervestigandis minus fortasse sollicitis, tenuisse, Zachariam fuisse suo tempore summum Hebræorum sacerdotem. (o) Verùm cùm res hæc postmodum ab his qui veteres sunt sequuti interpretibus, maiori longè curâ, diligentiorique examine pertractata fuerit; operæ pretium erit illam dilucidius exponere, ne contingat, ut ex Picturis fallantur imperiti, aut ex rerum ignorantia ansam male pingendi arripiant Artifices, quanquam alioqui magni, ipsarum tamen rerum imperitiores. Quod ut præste-

Pp mus,

Brif. xi sup.

(l) Levit. 21. 10. & 6. 10. 6.

* Exod. 39. 30.

(m) Antiquit. l. 3. c. 8.

(n) Josephi Antiquit. l. 8. cap. 2.

(o) D. Ambr. brof. Comment. in Luc. c. 1. Aug. tract. 49. in Joanne, Chrysost. tom. 5. homil. de Incomprehensibili Dei natura, &c.

mus, negotium oportebit altius, & ab ipsis fontibus repetere.

(p) Luc.
3. v. 5.

II Igitur narratio Evangelistæ, quæ primò præ oculis habenda est, ita ad verbum habet. (p) *Fuit in diebus Herodis regis Judæe sacerdos quidam, nomine Zacharias, de vice Abia, & uxor illius de filiabus Aaron, & nomen eius Elisabeth. Atque post pauca, quæ instituto nostro in hac rerum præsentia non inferviunt, subjicit: Factum est autem cum sacerdotio fungeretur in ordine vicis sue ante Deum, secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret, ingressus in templum Domini: & omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi. Apparuit autem illi Angelus Domini, stans à dextris altaris incensi. Et Zacharias turbatus est videns, & timor irruit super eum, &c. Quæ si maturè perpendantur, & cum ea rerum notitia, quæ satis clarè constat ex ipsa lectione sacræ Scripturæ, rem totam clarius meridiana luce patefaciunt. (q) Igitur ex Scriptura constat, Davidis tempore inventa fuisse Hebræorum Sacerdotum triginta & octo millia, ex quibus separata sunt viginti quatuor millia, distributaque in familias vigintiquatuor. Harum autem familiarum octava erat familia aut classis Abie, ut ex simplici lectione Scripturæ constat. (r) Horum autem ministeria sacerdotum quanvis compendio tradat Scriptura illis verbis: (s) *Hæ vices eorum secundum ministeria sua, ut ingrediantur domum Domini, & juxta ritum suum sub manu Aaron patris eorum, sicut præceperat Dominus Deus Israel: exposita sunt diligentius alibi. * Quod verò nunc ad rem nostram attinet, in unaquaque Hebdomada, à Sabbato videlicet in sabbatum, intra templum ipsum habitabant illi, quibus fors obtigerat illa hebdomada ministrandi: ex quibus rursus sorte destinabatur ille, qui per dies singulos, prout ferebat fors, ex magno altari sacrificiorum desumptas prunas, in locum illum, qui Sancta appellabatur, acerris inferebat, superque aram thymiamatum imponens, aromata atque incensa adolebat: quod unaquaque die bis fiebat, hoc est, mane atque vesperi. Ex quo clare patent lectori mediocriter attento Evangelii verba illa: *Factum est cum sacerdotio fungeretur in ordine vi-***

(q) 1. Paralip.
23.
v. 3. & 4.

(r) Ibid.
24. 10.

(s) Ibid.
v. 19.

* 2. Paralip.
23. v.
2.

cis sue (hoc est hebdomada illa, quæ ministrare debebat eius familia) secundum consuetudinem sacerdotii, sorte exiit ut incensum poneret &c. Dicitur autem, *ingressus templum Domini*, non quod templum Domini non censeretur atrium illud, in quo erat holocaustorum & sacrificiorum altare: sed nomine templi intelligitur hæc præcipuè pars illa, camera, vel aula, quæ Sancta appellabatur, & in qua erat altare thymiamatum simul cum candelabro & mensa panum; & quæ præcedebat intimam illam & secretissimam aulam, quæ Sancta sanctorum vocabatur, à quâ velo tantum fecernebatur, ut postea adhuc pressius dicturi sumus, immo jam supra diximus agentes de descriptione templi.

12 Quibus probè cognitis, ac præ oculis habitis, sententia penitus explorata, mihi quæ certissima est, Zachariam Joannis Baptistæ patrem, non fuisse summum Hebræorum sacerdotem, sed unum ex illis planè multis, qui sacerdotioungebantur secundum ordines vicesque suas. Cuius quidem sententiæ priusquam assertores & propugnatores nominemus, placet fundamenta solida statuere. Primum est: Quod Evangelista sacerdotem illum quemdam appellavit: appellasset verò Pontificem aut sacerdotem summum, si fuisset Pontifex aut summus sacerdos. Neque enim credibile est (verba sunt clari, immo iudicio meo summi Interpretis inter paucos*) Evangelistam, si summus Sacerdos fuisset, id fuisse silentio præteriturum; cum tanto eum studio videamus quocumque potest genere laudis Joannis parentes cumulare. Ad quam laudem maxime pertinebat eius patrem non solum sacerdotem, sed summum etiam sacerdotem fuisse. Adde, quanvis in idem recidat, quod Zacharias simpliciter vocatur ab Evangelista ipeus, sacerdos, non apxueus, pontifex, seu sacerdotum princeps; quod, nisi ego fallor, vocabulum semper usurpatum est ab Evangelistis, quotiescumque pontifex aut princeps sacerdotum venit nominandus, quin locus ullus in contrarium objici possit. Ad hæc. Nam si summus sacerdos fuisset, & in sanctum sanctorum ingressus (quod qui contrarium statuerunt, fatentur libenter) Angelum conspexisset,

* J. Maldon.

pro-

perfecto non dixisset Evangelista, ingressum fuisse ut poneret incensum; sed ut peracto sacrificio, sanguinem inferret, quod proprium munus erat sacerdotis summi; idque semel tantum in anno, ut diserte nos docent Scripturæ verba, qualia illa sunt: (t) *Et depresabitur Aaron super cornua eius semel per annum, in sanguine, quod oblatum est pro peccato, & placabit super eo in generationibus vestris. Sanctum sanctorum erit Domino.* Atque illa rursus. (u) *Loquere ad Aaron fratrem tuum, ne omni tempore ingrediatur sanctuarium, quod est intra velum coram propitiatorio, quod regitur arca, ut non moriatur.* Quæ omnia palam descripsit Apostolus, adeo clarè, ut si quis fuerit qui hæc non videat, nihil videat necesse est: sic enim habet: (x) *In priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, sacrificiorum officia consummantes: in secundo autem semel in anno solus Pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia.* Magni quidem ponderis argumentum! sed neque minoris neque leuioris supererunt alia.

13 Etenim cum Evangelium diserte asserat quod Angelus apparuisset Zachariæ stans à dextris altaris incensi, convincitur manifestissimè, neque summum fuisse Sacerdotem, neque in locum illum, qui Sancta sanctorum vocabatur, ingressum esse. Nam thymiamatum & aromatum impositio munus erat, non quidem pontificis summi, sed aliorum communium sacerdotum, qui secundum vices ministrabant. Tum etiam & urgentius: Nam altare thymiamatum non erat intra, sed extra velum, videlicet in Sancta. Rursus: Zacharias dicitur ab Evangelista sacerdotem fuisse de vice Abia, quæ, ut vidimus, octava erat inter sacerdotales familias: Sacerdos autem summus, non de vice ulla, aut familia determinata eligebatur, sed ex quacunque, modo generis esset sacerdotalis. Præterea: De Zacharia dicitur in Evangelio, sorte exiisse ut incensum poneret: Atqui si summus fuisset Pontifex, non ita diceretur: quippe pontifex, sacerdosque summus non sorte eligebatur ut ministraret; sed vel toto vitæ tempore ministrabat (ut antiquitus observatum fuit, non solum extante Templo Salomonico,

sed etiam post novam instaurationem Templi à Zorobabele factam, ut ex libro Machabæorum constat, ubi sermo fit de Onia sacerdote summo) aut saltem integro anno perdurabat munus: quod postmodum factum sic esse, ipsorum Judæorum ambitione, & Romanorum abusu atque tyrannide, nemo est qui nesciat. Quare appositè ad rem hanc infert gravis & purpuratus Author, (y) Zachariam, sacerdotem quidem fuisse, ut constat ex textu Evangelii; sed non summum, aut populi pontificem. En eius verba. „ Hæc fors probat Zachariam „ non fuisse summum sacerdotem, „ qui illo tum temporis unus cum es- „ set, non eligebatur sorte, de eo „ que incenso & thymiamate sermo „ est, quod singulis diebus adoleba- „ tur, ut in textu diximus, à sacerdo- „ tibus. Hæc Author doctissimus at- „ que eminentissimus. Sed quoniam de sortitione hac sacerdotum in ministeriis sermo incidit, abs re non erit notare verba, observationemque Authoris & Interpretis conspici, qui ita habet: (z) „ Animad- „ verte cuiusque sortis, vicis, vel „ hebdomadæ sacerdotes, qui in tem- „ plo ministrabant, solitos fuisse fun- „ ctiones sacras inter se sortibus di- „ stribuere. Huic sorte thymiamati- „ tis oblatio, illi lucernarum compo- „ sitio atque inflammatio, alii hoc, „ alii illud sacrificii genus offeren- „ dum obveniebat. Unde perspicua „ sunt Lucæ verba illa: Factum est „ cum sacerdotio fungeretur Zacharias „ in ordine vicis suæ, secundum con- „ suetudinem sacerdotii, sorte exiit ut „ incensum poneret, &c. „ Sorte nam- „ que obvenit Zachariæ incensi, hoc „ est thymiamatis oblatio. Idem de „ reliquis sacerdotibus intellige. „ Par enim in omnibus ratio reperi- „ tur. Lege Abulensem 1. Paralip. 24. q. 26. Hucusque exactus atque eruditus scriptor.

14 Ceterum ulterius confirmatur & roboratur principale assertum. Nam de Zacharia dicitur, quod expleto hebdomadis ministerio, intra quam (ut iam supra innuimus) à templo exire sacerdotibus non licebat, domum suam repetiit. En Evangelii verba: (a) *Et factum est ut impleti sunt dies officii eius, abiit in domum suam.* At ubinam, rogo, domus erat sacerdotis huius Zachariæ? Non interpre-

(s) Exod. 30. v. 10.

(u) Levit. 26. 2.

(x) Hebr. 2. v. 6. 7.

(y) Card. Franc. de Toledo. in Luc. c. 1. annot. 154

(z) P. Se- vast. de Barradas Com. in Evang. c. 2. l. 3. cap. 535

(a) Luc. 1. 23.

te nobis opus erit, sed ipso Divino Evangelio, quod de sacratissima Deipara, post eidem factam ab Angelo Verbi Divini concipiendi annuntiationem sermonem instituens, hæc subdit: (b) *Exurgens autem Maria... abiit in montana cum festinatione in civitatem Juda: & intravit in domum Zachariae, & salutavit Elisabeth.* Igitur Zachariae domus non erat in Jerosolymis, ut falso sibi persuasit minus ad hæc intentus Theophylactus; sed in alia urbe, quæ qualis ac quenam fuerit, non est huius loci disquirere. Igitur sacerdos summus aut Pontifex non erat. Optima, ut putamus, illatio! Nam sacerdoti summo non licebat extra Jerosolymam habere domum, in qua commemoraretur, ut unanimitè docent Doctores Hebræi: immo Authorem (c) habeo qui asserat, sacerdotem summum intra templi ipsius limina habitationem sæpius habuisse, quam vocabant, *Conclavæ Pontificis*. Quamquam negari non possit domos, & quidem satis amplas, in ipsis Jerosolymis habuisse Pontifices, ut facile constat ex Evangelistarum narrationibus, & historia Passionis Christi Domini. Denique, omisissis pluseulis (namque non omnia minutius liber persequi) Pontificatus Judæorum non adeo ignobilis erat dignitas, ut eorum qui illam obtinuerunt non facti sint exactiores indices & catalogi, in quorum nullo Zachariae nomen reperitur: immo Josephus, harum rerum diligens investigator, disertè asserit, tempore nativitatis Christi, seu (quod in idem recidit) tempore illo quo facta est descriptio à Præside Syriæ Cyrino (quod idem ferè est atque illud, in quo facta est ab Angelo annuntiatio nativitatis Joannis Baptistæ, cum hic sex tantum mensibus Christi nativitatem antecesserit) Pontificem fuisse nomine Joazarum, ut illis eiusdem verbis constat: (d) *Illi vero, (hoc est Judæi) tamen si primum agrè ferrent mentionem descriptionis, non sunt tamen reluctati pertinaciter, pavendo auctoritati pontificis Joazari, qui Boethi fuit filius.* Ergo, quod probandum erat, non fuit pontifex aut summus Sacerdos Zacharias.

(b) Ibid.
v. 39.

(c) Petr.
Cuneus
de Repub.
Hebr. l. 2.
cap. 3.

(d) Antiq.
l. 18. c. 1.

15 Neque verò morabor ego Authores quos videre mihi non licuit; illos tamen innominatos refert subacti iudicii vir P. Joannes

Maldonatus: (e) hi enim præfatis argumentis ex una parte convicti, ex alia verò sanctorum Patrum (de quibus paulo post) auctoritate permoti, asseverare sunt ausi quod nullo fundamento dici potest: hoc est: post ordinem illum ministrandi inter sacerdotes à Davide olim constitutum, nullum summum sacerdotem fuisse perpetuum; sed eum cui sortitò contigisset in festo expiationis ministrare (quo solò die in Sanctam sanctorum summus sacerdos ingrediebatur) per totum eum annum functum fuisse officio summi sacerdotis. Vel dixerunt: Nullum omnino summum sacerdotem certum fuisse: sed illum qui sua hebdomada sacerdotis officio in templo fungeretur; summum in ea hebdomada fuisse sacerdotem. Non ego facile adducerem ut crederem, fuisse aliquos, qui tam absurde opinati fuissent de re gravissima, nisi tam gravis circumspectusque scriptor, qualis certe est supra allegatus, me doceret extitisse aliquos, quanvis illos non nominet. Certè quod nullo fundamento asseritur, nullo negotio labefactatur, aut sua sponte corrumpitur. Atque huiusmodi sunt hæc opinamenta, aut verò deliria, quæ modo retulimus, cum dicantur, aut potius fingantur sine ullo Scripturæ testimonio, sine historia ulla, immo contra fidem prorsus historiarum, & quod caput est, sacra ipsius Scripturæ. Quo fit ut fixum maneat, & fuisse in populo saltem annuam (quod Romanorum tyrannide factum esse diximus) dignitatem Pontificatus summi, & hac Zachariam Joannis Baptistæ patrem nullo modo fuisse perfunctum.

16 Quare sententiam hanc nostram longe verisimiliorem, immo simpliciter & absolute veram, his permoti tenuerunt atque amplexi sunt Authores non ita quidem antiqui sed tamen gravissimi, & qui res illas, quibus in casu nostro intentum esse Scriptorem oportet, diligentius sunt pervestigati. Magnus Abulensis, (f) Nicolaus de Lyra, Seraphici Ordinis haud vulgare decus, Cardinalis Franciscus Toletus, Joannes Maldonatus, Sevastianus de Baradas, aliique nec pauci neque ignobiles. Sed claudat hoc agmen Commentator sat clarus, & cui in cogni-

(e) Mald.
ad 1. Luc.
n. 46. pag.
mihi 850.

box 11
01. 7. 02

div. 11
15. 22

div. 11
15. 22

div. 11
15. 22

div. 11
15. 22

div. 11
15. 22

(f) Abul.
in Exod.
c. 30 q. 6.
Lyra ad
hunc
Evang. 10
cum.

tionem rerum ad Sacram Scripturam pertinentium, & in doctrina eruditioneque non multos æquales repereris: is est P. Cornelius Alapide. (g) Aliorum verba supra sparsim dedimus: huius vero postremi placet integra excubere, quæ sic habent post alia lectu dignissima. „ Quare Zacharias non fuit Pontifex (hoc enim non tacuisset hic Lucas) sed „ communis Sacerdos, uti docent „ Lyrantus, Toletus, Maldonatus, „ Baronius, Salmeron, Abulensis, „ Jansenius, Carthusianus, Caietanus, ac Suarez. Quoniam verò Cornelius hic allegat Franciscum Suarium, magni nominis Theologum, & ut ipse frequenter audit, Doctorem Eximium, temperare non potui quin hic illius etiam verba transcriberem, quæ sic habent: (h) *Verius tamen est Zachariam non fuisse summum Sacerdotem. Lucas enim non vocat eum principem sacerdotum, vel sacerdotem summum, sed simpliciter sacerdotem, qui alios habebat æquales, atque eiusdem ordinis.* Et paucis interjectis: *Unus ergo ex his sacerdotibus erat Zacharias. Unde non est ingressus in Sancta sanctorum, in quæ solus summus sacerdos semel in anno ingrediebatur, sed in aliam templi partem, quæ vocabatur primum tabernaculum seu sancta. Ad Hebr. 9. quod erat post primum velum: & in eo erat altare thymiamatis, & panes propositionis: atque illuc soli sacerdotes functionis suæ tempore ingrediebantur.* Videat proinde, serioque inspeciat doctus atque eruditus lector, an assertum nostrum destitutum sit; non tantum rationum pondere, sed etiam autoritatis.

17 At quid dicemus de talibus tantisque Authoribus, qui secus quam nos de re hac statuerunt, quales certè sunt Sancti Patres, Ambrosius præcipuè, & quod magni ponderis esse debet, Augustinus Parens? Dicemus, quod revera est, sed tamen ut decet admodum reverenter, nihil omnino detrahi Sanctorum Patrum, etiam Augustini, dignitati atque autoritati, si in aliqua peculiari re, & quæ non dogmata, sed factum spectat, petendum ex Jerosolymitani Templi exquisitiore cognitione, Hebraicorumque rituum, & caremoniarum observatione, dicamus illos transverfos non nihil esse imaginationem minus intentam

atque exactam. Itaque censuerunt locum illum, ad quem ingressus est Zacharias Baptista Parens, & in quo erat altare thymiamatum, esse illum ipsum ab hoc velo dumtaxat distinctum, & in quo olim servabatur Arca, appellabaturque non utcumque *Sancta*, sed *Sancta sanctorum*, in quem soli summo Pontifici ingredi licebat, idque semel tantum in anno. Atqui hoc non ita fuisse, sed diversa fuisse loca, quanvis inter se continuata, & solum velo grandi & magnifico discreta & separata, tam perspicuè, ut credo, exposuimus in supradictis, ut eadem repetere, opus videatur lectorum tempore & otii abutentis. Atque ita quidem Sanctos Patres accipiunt atque explicant clarissimi, quos supra retulimus, Interpretes.

18 Levia denique sunt (ne hoc intactum relinquamus) quæ ex Burgensi, quamquam bono atque erudito Authore, peti possunt argumenta ad probandum Zachariam fuisse summum sacerdotem aut pontificem. Primum quidem ex illis verbis: (i) *Et omnis multitudo populi erat orans foris hora incensi.* Nam si Zacharias summus sacerdos non esset, neque ingressus in Sancta sanctorum in die expiationis, in quo tantum locum illum ingredi Sacerdoti summo licebat; non diceretur extitisse populi multitudinem foris orantem hora incensi: neque enim verosimile videtur bis quotidie, hoc est mane & vespere, consuevisse populi multitudinem templum adire, aut in illud confluere: Ergo dicendum est, & diem illum fuisse celeberrimum expiationis, & sacerdotem summum Zachariam fuisse, qui eodem ipso die, pro muneris sui ratione Sanctum sanctorum fuit ingressus. Leve argumentum: Potius enim videtur verosimile (mihi certe verosimilius) quotidie hora incensi, tam matutina, quam vespertina, populum ad templum consuevisse confluere, etsi non totum, saltem ex illo plurimos, qui attentiores divinis rebus, religiosioresque essent & censerentur: quod satis est ut dicatur, multitudinem populi orantem extitisse foris. Secundum est: Videri Zachariam summum fuisse sacerdotem: utpote qui in Sanctum sanctorum ingressus fuisset: quandoquidem

(i) Luc. 1. 10.

(g) Alapide ad hunc Evang. locum.

(h) Suar. in 3. p. t. 2. q. 18. art. 4. disp. 24. sect. 3. pag. 218.

Item solus erat, cum eidem apparuit Angelus: Atqui sacerdos summus ille erat, qui cum in Sanctum Sanctorum ingrediebatur, solus & sine comite ullo aut ministro id præstabat officium: de aliis verò sacerdotibus aut de ipso summo, ut soli essent & sine comite, nihil in Lege aut moribus esse cautum. Summus ergo sacerdos erat. Profecto non maioris momenti est argumentatio. Constat enim, nulli prorsus ex populo, nisi sacerdotibus, licuisse ultra atrium & vestibulum progredi, ingredivè locum illum, etiam qui sancta appellabatur. Et quanvis quilibet ex sacerdotibus ingredi posset, non tamen ingressum fuisse, cum Angelus apparuit Zachariæ, ulla ratione aut testimonio constat, neque certe opus erat, ut semper, aut quodcumque ingrederentur: & quando thymiamata incendebantur & adolebantur super altare incensorum, supervacaneum videbatur; cum in tam facili ministerio nullo comite ministrove sacerdos indigeret. Tertium denique proponere non libet: neque enim solidum fundamentum continet, sed potius olet Rabbinicas commentationes atque fabulas, &, quod caput est, etiam si totum quod assumitur concedatur, nullo modo efficitur, aut Zachariam fuisse summum Sacerdotem, aut ingressum eò, ubi solum summo licebat sacerdoti, ut recte vidit sæpè laudatus Author. (k)

(K) Mald
ad 1. Luc.

19 Ut verò Pictores nihil iam reluctentur, contendereque desinant, si qui sint ex illis, qui sibi plus sapere videantur: concedamus ultro illis quod hucusque tam operosè firmavimus ac disputavimus. Fingamus Zachariam summum fuisse sacerdotem, quod manus illi tam liberaliter Pictores tribuunt atque concedunt. Admittamus ingressum fuisse Sancta sanctorum: demus hoc illis, quamquam falsum sit, liberaliter. An propterea censebunt datum illis aut dandum esse, ut Zachariam pingant, eo quo solent modo, ornatum illis insignibus, quæ Scriptura sacra operose describit? Minime verò gentium: constat enim ex ipsa Scriptura (ut nihil dicam de Hebræis doctoribus) sacerdotem summum in die expiationis, quo solo Sancta sanctorum ingredi ipsi licebat, non paratu illo magnifico, qui tot constabat rebus,

ingredi ipsi solitum ac licitum fuisse, sed alio multo simpliciore, qui in Scriptura describitur, cum sermo sit de ingressu summi sacerdotis in Sancta sanctorum in die expiationis, ut per se constabit lectori non admodum etiam intento, illis verbis: (l) *Tunica linea vestietur, feminalibus lineis verenda celabit: accingetur zona linea; cidarim lineam imponet capiti: hæc enim vestimenta sunt sancta: quibus cunctis, cum lotus fuerit, induetur.* Dato igitur atque concesso, Pictoribus liberaliter (quod summopere notandum est) fuisse Zachariam Baptistæ Patrem non unum ex ordinariis sacerdotibus, sed omnium summum, quam rectè tamen illum pingant in casu apparitionis Angeli, ornatum omnibus suis indumentis, ipsi viderint. Certè nos rem totam diligentius intueri videreque, ne saltem ipsi errent, studiosius quantum potuimus inspeximus.

20 Quamobrem ut toti rei imponamus coronidem, hoc tantum supererit, ut quoniam falsa reiecta sunt, adstruamus hic breviter vera, & quam ratione in descriptione hæc pingendus sit sanctus Zacharias, totaque rei gestæ historia proponenda. Enim verò si negotium hoc ut re ipsa contigit, exprimere quis velit, nullo modo posset penicillo describere: gestum enim est in illa ingentis prorsus magnitudinis aula, quam Sancta appellabant, &, quod ad rem attinet, inter duo aulae aut velamenta: duo quippe omnino erant, unum, quod prædictam aulam subtrahebat ab oculis & aspectu populi, alterum, quod eandem secernebat ab interiori illa secretiori sacratori, que, quam vocabant Sancta sanctorum. Horum duorum velamentorum disersa sit mentio ac descriptio apud Scriptores Hebræos, quorum perlecti sunt passim ab omnibus & habentur Philo Josephusque: sed nihil nobis optis est illis, cum id luculenter adstruat maior autoritas, qualis est Divi Pauli, verbis illis: (m) *Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, & mensa, & propositio panum, quæ dicitur Sancta. Post velamentum autem secundum (preme studiosius verba) tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum.* Sed quoniam factum hoc pingi supponimus, immo & debere etiam

(l) Leviti
16.4.

(m) Hebr
9.2.

etiam depingi, oportebit ut descri-
batur remoto prioris portæ velo, at-
que hoc modo cerni possit & Zacha-
rias & Angelus. Quod ad Angelum
attinet: nihil est dubium: pingendus
enim est sub specie grandioris, alati,
venustique juvenis, ut suo loco su-
pra diximus. Pingi autem debet, hoc
ipsum docente Evangelica Historia,
non alio situ, quam stans à parte dex-
tera altaris thymiamatis; quod al-
tum erat quinque pedes ampliusque
geometricos, aut, quod in idem re-
cidit, tres cubitos, ut constat etiam
ex Scriptura. * Ex quo loco (ut id
obiter, quamquam maxime ad rem,
dicam) constat Zachariam non alio
modo posse aut debere pingi quam
stantem: nec enim alio possent sa-
cerdotes thymiamata super prunas
altaris hujus, aut æqualis altitudinis
ponere. Ornatus esse debet operi-
mento albo capitis, & quantum re-
presentari poterit, lineo, non me-
diocri circumquaque latitudinis, &
ea planè forma qua capitis operi-
menta gerunt Turcæ, quæ commu-
niter appellantur *Turbantes*. Super
corpus verò, à collo usque ad pedes
(qui pingendi nudi omnino sunt, nec

enim aliter loca illa intrare licebat
vel ipsis Sacerdotibus, etiam sum-
mo) tunica cum manicis, etiam li-
nea, candidaque amictus describi de-
bet: insuper & præcinctus zona, etiam
linea, quanvis nonnullis etiam va-
riegata coloribus; cujus cinguli vel
cinctorii extremitates ad pedes us-
que ferè pertingebant. Manu sinistra
depingetur gerens auream illam pa-
teram, de qua supra egimus, & in
qua imponebantur prunæ ab altari
sacrificiorum acceptæ, & super quas
imponebantur pretiosa illa thymia-
mata, ut supra etiam exactius des-
cripsimus. Et hic erit congruentior
modus depingendi Zachariam San-
cti Præcursoris Patrem, quando illi
Angelus annuntiavit, futurum ut
Elisabeth eius uxor filium conciperet
& pareret, tanti tamque præcla-
rentis meriti, qualis fuit ipse Joan-
nes. Denique opportunum erit ut
eruditus Pictor meminerit in eadem
aula describere ab uno & altero al-
taris latere candelabrum aureum,
mensamque panum propositionis
quæ duo facile erit in quavis magis
accurata editione Bibliorum reperiri
re descripta.

* Ezech.
41.22.

C A P U T XII.

EIUSDEM PRÆCURSORIS IMAGINES, SIVE
pueri, sive juvenis, sive adolescentis.

lectura Apparitionis Archan-
geli Zachariae Joannis Pa-
renti, quanvis non admodum
frequens, nos plus justo for-
tasse detinuit; sed non id irritò aut
poenitendo labore, ut existimo. Dis-
cutere enim rem hanc accuratius
voluimus, ut Pictores, quos (absit
enim viros doctos alios & eruditos)
suscepimus instituendos, vel in hoc
solo discant, quantum rationum
pondere ad disentiendum à nonnul-
lis admodum in vulgo receptis opi-
nionibus moveamur. Quare hoc con-
stabilito, aggrediamur, si placet, tra-
ctationem de Picturis & Imaginibus
Baptistæ, quæ sanè permultis aliis
sunt frequentissimæ. Et quidem non

hic immorabimur in carpendis vi-
tiis, quibus feminæ, ineptè prorsus,
tametsi piè, non quidem pingunt,
sed depictam; aut potius exculp-
tam puelli Baptistæ imaginem exor-
nant, ut scilicet proponatur omni-
no, aut fere omnino nudus, obtectum
non melote illa (de qua infra) sed
pellicula, quæ vix à tergo calet me-
dias corpusculi partes; calceatum
sandaliolis, flava etiam prænitente in
capite, crispataque, mirisque mo-
dis cincinnata cæsarie: quibus inter-
dum mille hujusmodi adnectuntur
ineptiæ. Non, inquam, in his pla-
cet immorari, qui non hæc, sed
magis recondita, atque, ut cre-
dimus, notatu digniora confecta-
mur.

2 Nihil frequentius videris, quam
depictum Joannem Baptistam pue-
rulum cum Christo Domino etiam

in puerili ætate miris ac ridiculis modis colludentem aut collusitantem: nempe aut passerulum filo innexum manu prehendentem, aut agitantiem ex levi materia compactam rotulam, quæ moveatur facilè vento, aut, quod plane ridiculum est, super agnum equitantem. Verùm hæc omnia, præterquam quod ludicra sunt, & aliena à sacrarum rerum gravitate, sunt etiam omnino falsa, aut falsa atque improbabilia oculis representant. Supra enim probavimus apertissime, (a) contigisse nunquam ut Christus Dominus cum cognato & Præcurfore suo in puerili ætate concurreret; neque ipsi unquam fuisse humanis oculis cognitum de facie, neque postmodum vidisse se mutuo, usque dum ad illum perrexit Christus ab eodem Præcurfore baptizandus. Quare, quandoquidem rejici penitus non possint, vel propter pietatem cogitatæ rei, vel propter Artificum eximiam excellentiam illæ picturæ, in quibus Sacra cum Jesu Deipara, Elisabetha parens cum Baptista, Josephus item & Zacharias cernuntur amica societate iuncti: debent aliquo pio sensu recipi, aut cogitari. Sed jam ad certa atque explorata par est venire.

3 Certum & extra dubium est, Joannem Baptistam, cum adhuc etiam esset puer, educatum esse non molliter & delicatè, sed ut decebat præconem eximium poenitentiae, in ipsis rupibus locisque desertis. Hoc manifestissimè docent Evangelii verba illa: (b) *Puer autem crescebat & confortabatur spiritu: & erat in desertis usque ad diem ostensionis suæ ad*

(b) Luc. 1.
80.

*Melle famem agresti repalit, vilique locusta
Zacharia genitore satas, texitque camelli
Membra pilis, habuitque domum, versatile calum;
Atque in humo dura corpus dabat ipse sopori.*

4 Sed quod ad vestimentum spectat, Pictores non satis rem assequuti, depingere consueverunt Joannem, puerum quidem, indutum pellibus hedinis, aut aliis hujusmodi; juvenem vero, atque etiam virum, rudioribus exuviis, quales sunt camelli, dependente plerumque ab illis parte cameli capitis, quod, ut bene vidit sæpè laudatus Molanus (c) non satis consonum videtur Evangelicæ historię.

(c) De
Imag. l. 3.
c. 20.

Israel. Negant hoc aliqui. Sed qui, qualefvè? nempe illi, quibus quæcumque sancta, pia, & quæ rigorem, austeritatem, & poenitentiam redeant, supra modum displicent. Quibus insignibus nemo dubitat, hæreticos nostri temporis denotari. Itaque asserunt, educatum Joannem in domo paterna, non solum infantem; nec tantum puerum, sed etiam juvenem, adolescentemque. Et quod asserit Evangelium, *eum fuisse in desertis*, eò traducunt, ut per id solum intelligatur, habitasse in parentum domo, quæ erat in montanis locis, aut regione montana Judææ. Ita molli vitæ dediti assuetique deliciis, de austeritatis & poenitentiae concionatore nugas prædicant, atque de virtute sic sentiunt ossores virtutis: quibus de rebus infra suo loco redibit sermo. Interim piis saltem & cordatis sat esse debet vetus atque elegans Hymnus, qui iam ab annis plus mille ducentis canitur in Ecclesia, cuius illa sententia est:

*Antra deserti teneris sub annis;
Civium turmas fugiens, petisti;
Ne levi posses maculare vitam
Crimine lingua.*

Pingendus ergo est Divus Præcurfor eremum vastam atque incultam habitans, sive vir pingatur, sive juvenis, sive etiam puer vix aut ne vix quidem exacta infantia. Quæ omnia eleganter carmine de præceptis ad Virgines (ut mittamus aliorum veterum Patrum cerebra testimonia) complexus est Nazianzenus dum inquit.

Nec enim Evangelia habent, vestitum fuisse Joannem cameli pellibus; sed de pilis camelorum rudem, asperam, & cilicio magis quam alii rei simillimam induisse vestem. Ita enim habet Matthæus: (d) *Ipse autem Joannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos.* Et Marcus: (e) *Erat Joannes vestitus pilis cameli, & zona pellicea circa lumbos ejus.* Quare in

(d) Matt.
3. 4.

(e) Marc.
1. 6.

in hunc eundem sensum loquuti sunt antiquiores Patres, quorum locos & verba congerunt recentiores Interpretes, quibus adde Paulinum,

qui cum dixisset quodam in loco; (f) *Ioannem pili camelorum birto tegmine vestiebant*, clarius & elegantius expressit his verbis:

(f) Epist. 10. ad Sen. ver.

*Vestis erat curvi fetis contexta cameli,
Contra luxuriam molles duraret ut artus,
Arceretque graves compuncto corpore somnos.*

Ut propterea ridendum sit, aut potius Christiana charitate commiserandum id quod quinti ac sexti (si Deo placet) Evangelii affectæ, Lutheri scilicet & Calvinii, de hac Divini Præcursoris veste interpretantur: hoc est fuisse illam, laneam quidem, sed optimè contextam, & undulatham, qualis ferè est illa quam Hispanicè vocamus *Chamelote de aguas*. Ita quippe sentiunt, atque ita scribunt: immò ita loqui, sentireque necesse videtur eos, qui semel à moribus Ecclesiæ disjuncti, & mollibus semper vestiri ament, & Christianæ austeritatis vestes oderint cane peius & angue. Quod demum ad zonam attinet pelliceam, sunt qui putaverint aliquod peculiaris poenitentiae genus hoc denotari cingulo: sed simplicius indicari mihi videtur:

quod placuit Gregorio Magno, & Chrysofomo, (g) aut verius illi qui censetur Author Operis imperfecti: quod nempe cum moris esset Judæis laneis zonis præcingi; Joannes tamen, ob majorem vitæ severitatem, usum fuisse supra rudem vestem zona pellicea. Atque hæc quidem summam dicta sint circa Præcursoris vestimenta: nam quod ad victum attinet qui fuit mel silvestre & locustæ (sive hoc nomine significantur animalia, sive summitates herbarum ac fruticum) nihil hîc dicere attinet, cum hæc nullo modo Picturam concernant. Utraque tamen eleganter complexus est memoratus Hymnus, qui censetur esse Pauli, Romanæ Ecclesiæ Diaconi, qui floruit seculo VI. verbis illis:

(g) Div. Greg. homil. 6. in Ev. Chrysof. hom. 3. in Mat.

*Præbuit durum tegumen camelus
Artubus sacris, strophium bidentes;
Cui latex haustum, sociata pastum
Mella locustis.*

5 Jam quòd in tenella ætate Sanctus Præcursor depingatur indutus pellicula ovina aut hædina, monuimus supra sic à plerisque factitari. Sed monendum duximus, hoc ineptè fieri. Neque enim probari potest vel ex Evangelio vel ex Scriptoribus aut Patribus. Certè tolerabile hoc utrumque, sicut & illud, quod etiam supra memoravimus, seminudum in tenella pueritia solere depingi. Minus vero ferendum est, quod eodem modo proponatur oculis jam grandior juvenis; quod sapius ipsemet spectavi, nec probare unquam potui. Sed Pictores nihili hæc pendentes, quæ tamen plurimi deberent facere, in id tantum incumbere videntur, ut aut peritiam artis in pingendis nudis corporibus ostentent, aut suæ ipsorum indulgeant phantasiæ. Quare non pelle indutus, aut semiindutus aliqua, pingi Sanctus Præcursor debet, sed rudiori

amicтус tunica, aut cilicio potius; quale est quod contextitur è camelorum pilis, & quæ ipsum obtegit à collo ferè usque ad pedes, cinctaque sit zona illa rudiori ac pellicea: præfertimque hoc observari oportet, cum pingitur adolescens, aut vir: mirum est enim quantum hoc congruat dignitati atque authoritati Baptistæ. An autem inclytus Christi Præcursor aliquo calceamentorum genere, etsi rudiori, fuerit usus, an verò nudis prorsus incesse rit pedibus? nihil comperti habeo quod affirmem, sicuti neque de aliquo (quodcumque illud fuerit, potueritvè esse) capitis tegumento. Hoc tantum facile constat, neque calceamenta ulla, neque tegumentum capitis eidem adscriptum unquam, quod ego sciam, spectari.

6 Denique pingitur idem habens prope se interdum etiam complexus agnum. Quod licet Græcis non probetur, ut Molanus observat: (h)

(h) De Imag. l. 3. c. 20.

tamen plusquam receptum est, ut hoc modo apud nos describatur: præsertim cum usu etiam sit receptum, ut agnus, qui proculdubio ipsum Christum D. repræsentat, ut distinguatur ab agno bruto, insigniatur etiam diademate, aut splendido circulo supra caput stante, & Cruce etiam, quam quodammodo brachio complectitur, licet etiam idem Crucis signum ex duabus transversis virgibus efformatum Joanni ipsi potius quam agno tribui soleat: quod nescio an æquè rectè fiat. Sed satis est id quod per se patet, intendi veluti digito in hujusmodi agni figuratiōe ad illud excellens præconium quo Joannes videns Jesum ad se venientem, clara voce testatus est dicens: (i) *Ecce agnus Dei; ecce qui tollit peccatum mun-*

(i) Joann.
1.29.

di. Profecto quo majori in honore sit hujusmodi agni figuratio, notare non erit otiosum, ab ipso Summo Pontifice talem agni imaginem immaculati haberi maximi, quandoquidem in benedictione solemnī earum parvarum Imaginum, quæ in candida imprimuntur cera, sic loquitur:

(j) *Te suppliciter deprecamur, ut nostræ vocis exoratus officio, has cereas formas immaculatissimæ Agni imagine figuratas benedicere, & per invocationem tui sancti nominis sanctificare digneris &c.* Et hæc ferè sunt quæ circa Picturas & Imagines inelyti Præcursoris magis notatione digna reperimus: alia autem, si quæ sunt, diximus supra agentes de Baptismo quem ab eo Christus ipse Dominus accepit.

(j) Carimon. Roman. lib. 1. sect. 7.

C A P U T XIII.

PICTURÆ ET IMAGINES SANCTOR, MARTYR, Joannis & Pauli, Sanctique Pelagii Hispani pueri, eiusdemque inelyti Christi Mart.

At conspicui Christianæ Fidei Martyres extiterunt Paulus & Joannes Juliani Apostatæ temporibus: quorū res gestas alii persequuti sunt accuratius, quæ satis indicata sūt in notationibus Baronii ad Martyrol. Rom. diem 26. Junii, qua die horum Martyrum memoria percolitur. Quod ad imagines attinet, duo mihi tantum visa sunt aliqua animadversione quoquomodo digna. Unum quidem est: non esse barbatos viros depingendos: cum constet eunuchos fuisse, servosque Constantiæ, præclaræ & Augustalis femine, pro more Romanis consueto, ut Eunuchi clarioribus huiusmodi feminis, maioris honestatis gratia, etiam intra earundem cubicula deservirēt. Alterum: imperitè facturum Pictorem quemlibet, si horum Martyrum passionem spectante Pop. & coram ministrorum aut satellitum copia describeret. Ex iisdem enim monumentis constat, quibus illorum textitur historia, Terentianum iudicem veritum, ne si publicè interficerentur, popularis fieret seditio, domi, ubi tunc erant,

abscissis eorum capitibus, secretò eos sepeliendos curasse.

2 Eadem die qua prædictorum Martyrum memoria celebratur, colitur etiam natalis Pelagii Pueri nobilis ac Martyris Hispani, supra quam verbis dici potest inelyti ac gloriosissimi: quem ego pro ingenti ducerem piaculo, si silentio pressum ac indictum Hispanus qualiscumque scriptor relinquerem. Ut verò Pictor, quicumque sit, congruentius erudiat, si huius Divi Imaginem exprimi sese offerat (quod in Hispania nostra, præsertim in Batica, aliisque etiam partibus haud rarò continget) summatim eius martyrii historiam scire notavisseque erit operæpretium. Pertexuit illam testis oculatus Presbyter quidam nomine Raguel ex qua transcripsit V. Cl. Ambrosius de Morales, & quam totam ad literam ob oculos posuit Præsul Ill. F. Prudentius Sandobal. Tract. de Antiquitatib. Tudensibus. * Verum quia rem totam visus est mihi non solum tetigisse, sed præclaro etiam compendio illustrasse nobilis Scriptor, * hic illius verba non piguit adscribere, licet altius narratio repetatur; sic enim habet ad Ann. Christ. 924. in Regibus

* Ad an. Chr. 926. fol. 61.
* I. Mariana de Reb. Hispan. lib. 7. c. 20.

Gar:

Garfia & Orionio. *Ad Vallem junca-*
riam (Iunqueram hodie dicimus) Vasco-
num & Legionensium copiis cum Mau-
ris dimicatum anno nongentesimo vige-
simo primo. Non minor quam in Calacia
animorum contentio, non minor strages
fuit, neque minus dubia victoria. Hoc
superiores Mauri, quod Garfias Azna-
rius (mallem Fortunius Semenius eius fi-
lius) Aragonie Comes in eo conflictu pe-
riit: & secundum eam pugnam Canta-
bria pars illa, cui Alabę nomen est, Mau-
rico imperio cecidit. Capti in prelio Epis-
copi Dulcidius Salmanticensis, Tudensis
Hermogius. Pacto pretio redempta liber-
tas. Dum aurum appenditur obsides da-
ti. Pro Hermogio sororis filius Pelagius
in ipso etatis flore, venustate eximia
barbari regis animum, alioqui in libidi-
nem proclivem, vehementer inflamma-
vit. Augebatur impuri atque nefarii
amoris flamma. Adolescens & suapte
natura ad modestiam compositus, & in
plena sapientia & sanctitatis domo edu-
catus, de turpitudine identidem appella-
tus, repugnavit primum: deinde cum
precibus vinci non posset, & vis adhibe-
tur, procaci regi pagnos in faciem infre-
git. Hęc postrema de pugnis impactis
in faciem turpissimi regis silet. Scrip-
tor laudatus Presbyter Raguel: sed
addit verba lectu digna: Abscede, in-
quit, canis: putasne unum esse similem
tuis impudicis atque effaminatis? Utrū-
que certe fieri potuit, aut certe est fa-
ctum. Utrumque verò egregiè, forti-
ter, atque ut decebat sanctum juve-
nem Christianum atque nobilem: Ad-
do ego, & Hispanum: ob hocque ne-
mo mihi succenseat, dictum enim vo-
lo absque cuiusquam nota aut præju-
dicio. Interim audiamus laudatum
Scriptorem, rem totam consueta sibi
elegantia absolventem. Animi con-
stantia, infit, & pudicitie cultus exitium
attulit. Ferreis forcipibus laniatus, mem-
bratimque dissectus, Regis impii & im-
manis jussu in Batim fluvium jactatus
est die Dominica, qui dies Junii mensis
vigesimus sextus fuit, nimirum salutis
anno nongentesimo vigesimo quinto. De-
functo honores tamquam Martyri habi-
ti, cultusque decretus: corporis partes in
D. Genesii, caput in S. Cypriani ceme-
terio sepulta. Eò maiori gloria dignus,
quod quatuordecim non amplius annos
natus erat, minus mensibus sex, cum id
virtutis & constantie specimen edidit.
Rhosuita virgo Saxonica Pelagii Mar-
tyris mortem Heroico carmine hac ipsa
atate, sed paulo aliter cecinit. Hęc ele-
gans ac doctus Scriptor.

3 Ex quibus, atque aliis non paucis,
 quę hic & inde colligi possunt, con-
 stat, quam inclyto gloriosoque Mar-
 tyre gloriatur Hispania. Interim tamē
 dolendum est, quod non sine magna
 expostulatione quęritur Hispan. Scri-
 ptor, (a) iudicii & ingenii laude com-
 mendāus, quod eadem Hispania tam
 præclarum Athletam Christi, castitatis-
 que ac pudicitie eximius assertor (quo
 in genere nescio ego, an alium parem
 habeat inter viros qui referuntur in
 Sanctorum fastis) nondum curaverit
 eundem Offic. Ecclesiastico celebra-
 ri, saltem in Sanctorum Hispanorum
 catalogo, tamen si locum invenerit in
 Romano Martyrolog. Sed ita est, non
 Hispaniæ dico, sed humanę conditio-
 nis ratio, ut recentiora sapius conse-
 ctetur, vetustiora negligat. Qui plura
 de Sancto & glorioso hoc Adolescen-
 te scire fortè aveat, adire potest Au-
 thores allegatos, aliosque passim. Nos
 enim instituti nostri ratio, quam sem-
 per præ oculis habemus, amplius in
 tam fertili laudum campo progredi
 atque exspatiari prohibet.

4 Igitur quod ad huius imagines
 attinet ac picturas, paucas vidimus,
 quanquam non dubium sit, ut monui-
 mus supra, plures existere. In his est
 quę cernitur in exculto atque peror-
 nato sacello, quod est in Regio Colle-
 gio Spiritus Sancti urbis atque Acade-
 mię Salmanticensis, quod Societ. Jesu
 construxere Reges piissimi Philippus
 III. & Margarita: de qua re etiā vide-
 ri potest allegatus nuper & laudatus
 Scriptor: (b) ibi enim spectatur pul-
 cherrima assa breque cōstructa imago
 juvenis sanctissimi Pelagii: sed, quod
 Pictores atque sculptores Imaginum
 sciunt, non alio quam Romano habitu,
 quo ostenditur loricatedus, paludatus,
 calceatusque militari caliga; cum ta-
 men effingi debuisset Arabico sive
 Maurico (sic enim vulgò loquimur)
 vestitus habitu: ut pro caligis foccos
 illos rubros haberet, pro thorace pe-
 nullam illam, quam Mauri *Alquicel* vo-
 cāt: aliaque id genus, de quibus si quis
 erit qui diligentius cupiat erudiri, au-
 thor illi effem, ut Picturam consuleret
 manu dispositam & ingenio amici no-
 stri D. Antonii de Palomino, quę in
 templo Cathedral. Ecclesię Cordubē-
 sis in ipsa Ara maxima, nō sine autho-
 ris laude spectatur, & in qua tam ex-
 ctè hęc omnia observata cernuntur, ut
 esse possit eruditus, aut non imperitis
 Pictoribus magis ad veritatē exactus
 archetypus.

(a) Petrus
 Abar. An-
 nal. Arago-
 t. r. ad An-
 Chr. 920.
 p. 63.

(b) Petrus
 Abar. ubi
 supr.

CAPUT XIV.

SANCTORUM APOSTOLORUM ATQUE
Ecclesiæ præcipuorum Principum Petri & Pauli
Imagines & Picturæ.

Lurima certè circa Picturas & imagines Magistrorum Orbis atque Urbis, sanctorum inquam Apostolorum Petri & Pauli observata sunt iam pridem à pluribus, quæ hic minutatim persequi non est cordi: contenti enim erimus delibare quæ potiora dignioraque observatione videbuntur. Atque hoc in primis notandum est, Imagines Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli ferè uniformiter à Pictoribus quasi per manus traditas depingi. Neque id mirum, cum à primis Ecclesiæ secularis fuerint studiose observatæ, ut multis ostendere possemus: ex quibus tantum indigitabimus selectiora. In gestis Sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, quæ authore quodam Philippo scripta sunt apud Sanctum Ambrosium, habetur clarè hujusce rei mentio: ibi enim ita scriptum extat: *Tertia verò nocte defecto ieiunio corpore, non dormienti, sed stupenti (Gervasius & Protasius) cum quadam mihi tertia apparuere persona, quæ similis esset beato Paulo, cuius vultum me pictura docuerat.* Neque verò me latet huiusmodi, sive Epistolam, sive tractatum non eum esse qui indubitanter tribui debeat Ambrosio cum illum non solum recentiores docti rejiciant, sed de eodem vehementer dubitet etiam Cardinalis Baronius. (a) Sed tamen de historiæ veritate, quilibet tandem illius sit Author, res videtur magis explorata: cum illi aperitissima Magni Parentis Augustini suffragetur autoritas. Hic enim tamquam rem satis celebrem atque notam commemorat (quam tamen ob modestiam aliis locis omisit Ambrosius) corpora Sanctorum Martyrum Gervasii & Protasii, quæ diu jacebant ignota, revelata esse per quietem beato Ambrosio, (b) verbis illis: *Tunc memorato Antistiti tuo per visum aperuisti, quo loco laterent martyrum corpora Gervasii & Protasii,*

qua per tot annos incorrupta in thesauro secreti tui recondideras: unde opportune promeres ad coercendam rabiem femineam sed regiam. Hæc Augustinus Parens, quibus paria & similia habet aliis in locis. * Et sane quod attinet ad antiquitatem Imaginum Sanctorum Apostolorum, cuius rei gratia prædictum Ambrosii, sive cuiuscumque est, locum allegavimus, dubium vix aut ne vix quidem erit scienti, commemoratum idem esse ab Eusebio ipso Cæsariensi, (c) qui ita scribit: *Cum nos Petri & Pauli Apostolorum imagines in picturis colorum varietate expressas conservatasque aspexerimus.* Certe frequentissimum fuisse usum pingendi beatorum Apostolorum Imagines, non solum in Orientis, sed etiam in Occidentibus partibus, in ipsaque adeo Roma, testatur Augustinus Parens, de nonnullis Gentilibus Sermonem instituens, illis verbis: *Occurrit eis (nempe Ethnicis) Petrus & Paulus, credo quod pluribus locis simul eos pictos viderunt: quia merita Petri & Pauli, etiam propter eundem passionis diem celebrius & solemniter Roma commendat.* En iterum Sanctorum Apostolorum Petri & Pauli imagines antiquitus depictas: ut propterea à diversis etiam artificibus, diversisque in locis Principum Apostolorum Imagines depictæ majorem in modum videantur uniformes, de quibus rursus erit nonnulla mentio. Dicemus autem de harum unaquaque Imaginum, quæ in rem nostram videbuntur, dicturi postmodum de utraque, cum junctæ atque simul in una tabula describuntur.

2 Quod ad D. Petri Imaginem spectat, iam aliqui viderunt, (d) errorem esse, cum ipse Apostolorum Princeps depingitur admodum senex in Evangelii historia, & in ipsa Passione Dominica. Sed hunc, quem ultro fatemur, errorem, cum egomet, non quidem Pictura, cuius ignarum me pro-

* De Civit. lib. 22 c. 8. serm. 39. de div. vers. c. 53

(c) Lib. 73 Hist. c. 14 circ. fin.

(a) Bar. in Not. ad Martyrolog. 19. Junii.

(b) Conf. lib. 9. c. 7.

(d) Vid. And. Gill. Dial. 2. f. 83. pl. 2.

* Vid. t.
2. Concio
num no-
strar. Hif-
panicar.
pag. 16.

profiteor, sed oratione, qualiscum-
que tandem mea est, commissem in
quadam Concione cum eadem typis
traderetur, * ad marginem conatus
sum corrigere, hac apposita Latina
notula: „ Non adeo senex erat tunc
„ Petrus, qui iuxta veriore[m] suppu-
„ tationem vix excedebat ætatis an-
„ num 45. sed hæc exactioris critices
„ momenta quis in Concionatore re-
„ quirat? Ita ego scripseram: sed quem
non pudet palam fateri se multa ig-
norare, velleque in dies nonnihil
proficere discereque quandiu vixe-
rit, si non ut multum sciat, saltem ut
minus nesciat, non omnino probat
ita scripsisse. Tametsi enim non ad-
huc constet, quoto ætatis suæ anno
Apostolorum Princeps Petrus marty-
rium obierit (quod diligenter obser-
vat Cardinalis Baronius) (e) non de-
sunt tamen rationes probabiles, qui-
bus affirmari possit Petrum Aposto-
lum tempore Passionis Christi Domi-
ni non solum non excessisse ætatis an-
num quadragesimum quintum; sed
vix supergressum esse quadragesi-
mum. Id quod aliis relinquimus exa-
minandum.

3 Neque iccirco existimandum
est, non debere Petrum senem om-
nino depingi, cum describitur ama-
re plorans, gallo prope se adstante,
aut aperto rostro canente: vetusta
enim veluti traditione constat, san-
ctissimum atque amantissimum Chri-
sti Apostolum, quandiu superstes
fuit in vita mortali, sui facti tanto-
pere poenituisse, ut illud, quoties in
aures eius canentis galli vox perso-
nabat, fufis ubertim lacrymis elue-
ret. Ita scribit ex autoritate Cle-
mentis Romani gravis profecto Au-
thor Maldonatus (f) & qui levibus
rumusculis moveri non solet: con-
cludens enim quemdam Ambrosii lo-
cum verbis illis: *Flevit igitur amare
Petrus, ut lacrymis culpam ablueret:*
hæc propria ipse subjungit: *Et ut
Clemens Romanus scripsit, tam altè
in eius animo eius delicti dolor sedit; ut
toto vite sue tempore quoties gallum can-
nentem audiret, procidens in genua, la-
crymas funderet, & peccati sui peteret
veniam.* Hæc Maldonatus ex Clemen-
te Romano, seu potius ex Authore
libelli, qui inscribitur *De gestis Beati
Petri*: quem tamen non esse Cle-
mentis, satis superque constat inter
gravissimos quosque Scriptores Ca-

(f) Ioan.
Mald. in
Math. c.
27.

tholicos ac solidè eruditos. * Sed

progrediamur ad alia.
4 Petrum Apostolum semper so-
lere debereque pingi cum Clavibus,
nemo est qui nesciat: observatum au-
tem est, alteram clavium describi
auream, alteram verò argenteam:
sic enim teste Molano spectatur in
permultis Romanis Christianorum
templis, prætereaque aliis etiam Ita-
liæ. Neque hoc absurde: per auream
enim clavem potestas illa benignior,
& ideo clarior atque excellentior
absolvendi denotatur: per argenteam
vero inferioris materiæ, ligandi aut
excõmunicandi potestas quodammo-
do intelligitur. Sed quod in ea-
rumdem traditione clavium facta à
Christo Domino annotatum est à vi-
ro doctrina atque dignitate præstan-
te, (g) mihi, ut verum fatear, non ad-
modum arridet. Dicit enim errare
Pictores, qui factum hoc repræsen-
tant gestum aut in ipsis Hierosolymis,
aut in palatio aliquo, aut secus ma-
re: cum tamen, inquit ille, constet
ex Evangelio factum fuisse Cæsareæ
Philippi ex illis Matthei verbis: (h)
*Venit Iesus in partes Cæsareæ Philippi,
&c. quibus illa adnectuntur: Et tibi
dabo claves regni cælorum.* Non, in-
quam, hoc placet: quippe nunquam
& nusquam Christus Dominus Petro
Apostolorum Principi sub corporea
clavium imagine primatum Ecclesiæ
suæ Petro tradidit: sed solum id in-
dubitanter se facturum Petro polli-
cetur loco allegato à Cardinale do-
ctissimo. Tempus autem & locus quo
id revera præstitit, fuit postquam ex-
citus à mortuis apparuit Petro, aliis-
que Discipulis ad litus maris Tibe-
riadis: ibi enim differtè traditus est
Petro summus Pontificatus & Apосто-
latus apex, illis verbis: (i) *Pasce agnos
meos, pasce oves meas.* Neque id ego
temere affirmo; probatum & sæpè à
me probandum Authorem habeo, qui
cum ipsis Pontificatus Petri hostibus
Luthero atque Calvino, cuiusque as-
sectis de more congregiendi, illud ha-
bet: (k) *Accedit quòd illa promissio,
quam illi Christus fecerat, se super eum
Ecclesiam suam edificaturum (addo
ego quod ibidem est, daturum eidem
claves regni cælorum) alicubi im-
pleta fuerit, necesse est. Ubi nisi hic?*
Et quæ sequuntur, admodum ut sem-
per, opportuna. Quare non erroris,
meo iudicio, arguendus est, qui tra-
dit

* Vid.
Bellar. de
Scriptorib.
Eccl.

(g) Card.
Paleot. l.
2. cap. 344
pag. 2553

(h) Matth.
16.

(i) Ioann.
21. 16. 86
18.

(k) Mald.
ad c. 21.
Ioan. n.
64.

ditionem clavium Regni cœlorum non in urbe aliqua, sed factam secus mare depingeret.

5 Pingitur autem frequentissimè idem Apostolus Romano atque Ecclesiastico more detonsus, hoc est coronam in capite gestans in memoriam Passionis Dominicæ; sic enim docet Beda, (l) harum rerum observator non indiligens, & quod prætereundum non est, hoc idem apparet ex eo quod eodem referente, beatissimi Apostolorum Principes puerulo cuidam apparere dignati sunt, & Petrus quidem detonsus, more Romanæ Ecclesiæ; Paulus verò capillum & barbam gerens prolixam, ut ferè in usu fuit atque est apud Orientales: ut propterea vix erroris notam, aut saltem novitatis, effugeret Pictor, qui D. Petri imaginem aliter oculis exhiberet. Nihil hic dico de aliis Petri Imaginibus, cum exhibetur in aliis factis: ut quando pingitur claudo illi ac debili, (de quo pluscula diximus initio huius operis*) sanitatem impertiens: Ananiam & Saphiram uxorem temporali morte puniens: Cornelium Centurionem alloquens, aliaque huiusmodi: ex prædictis enim satis constat, quo vultu ac forma exprimi congruente debeat. Circa eius vero martyrium (quod crucifixionem fuisse nemo est qui dubitet, cum id ex Eusebii aliorumque quorumcumque antiquorum testimoniis constet) multi multa dicunt, quæ nos ad pauciora conabimur contrahere. Duo enim sunt præcipuè capita, de quibus disceptatur hic cum Pictoribus. Unum quidem, An Petrus cum clavis affixus fuerit cruci, an tantum funibus alligatus? Alterum An Crux ita affixa ipsi fuerit (neque enim alio modo rem imaginari valemus) ut capite inverso deorsum, & pedibus sursum elevatis, eundem susceperit? An vero vulgari atque usitato aliorum crucifixorum modo?

6 Et quidem circa primum: non defuere, neque hodie desunt Pictores qui Petrum, non quidem clavis Cruci suffixum, sed funibus eidem adstrictum oculis exhibeant: quos ob mysticas & peculiare rationes utcumque conatur excusare harum rerum sæpè laudatus scriptor. (m) Sed, quæ mea est sententia, frustra, aut non admodum utiliter: res enim

est tam per se patens planeque perspicua, ut qui stare velint à funium sententia, non tam pugnent, quam aerem verberent: ut propterea, quod refert author idem, typographus Parisiensis librum eniderit anno 1518. contra Pictores, cuius author est Petrus Richardus Doctor Parisiensis, & Sancti Petri Trecentis Canonicus, in quo varlo conamine hac de re Pictores exagitat, non tantum historiæ monumentis productis, neque solum prolatis etiam sculpturis atque Picturis veteribus; sed ostensione etiam Clavorum Petri in diversis Orbis Christiani basilicis, quas non vacat prolixius referre. Crucifixus est igitur Petrus, clavis manus & pedes eius terebrantibus: quod asseruisse videtur Tertullianus, (n) dum inquit, Petrum adæquatum esse Romæ Passionis Dominicæ, quod multis illustrat eo loci Christianus Lupus. Adde hic, cum quatur clavis fuisse Crucis suffixum. Et quanvis plura de hoc agentes circa Christi Domini crucifixionem dixerimus, *libet hic addere locum Comici rectè observatum à Justo Lipsio, qui sic habet. (o)

*Ego dabo ei talentum primum, qui in crucem excurrerit:
Sed ea lege, ut offigantur bis pedes, bis brachia.*

sed de his plura qui volet, non pauca à nobis inveniet annotata loco allegato.

7 Quoad secundum, iisdem & præcipuè Patrum atque Historicorum testimoniis firmatur, Petrum inverso modo ac Christus Dominus, Cruci fuisse confixum. Et merito, dicit aliquis: constat enim Egesippi auctoritate, qui sanè antiquior est allegandis statim Patribus, in libro de Excidio Hierosolymitano, Petrum hoc & non alio modo crucifigi voluisse in memoriam & reverentiam Domini; atque id à suis crucifixoribus obtinuisse. Sed ut verum fateamur, dubiis aut falsis testimoniis res communiter asserta & sat explorata non indiget. Sanè Eusebius id aperte testatur illis Historiæ verbis: (p) *Petrus ad extremum cum Romæ versaretur, capite deorsum statuto; sic enim perpeti cupiebat, cruci suffixus est: Sanctusque Hieronymus, Eusebii plerumque sectator, Petrus, inquit,*

(l) Bed. lib. 5. Hist. Anglor. c. 22.

* Lib. 1. cap. 1.

(m) Mol. lib. 3. cap. 22.

(n) Tert. lib. 1. de Persecutione.

* Lib. 3. c. 17. (o) Lib. 1. Electorum cap. 18. Plaut. Mostellar.

(p) Euseb. Hist. l. 3. c. 1. Hier. de Virg. illustr. l. 3. c. 1.

cruci affixus martyrio coronatus est, capite ad terram verso, & in sublime pedibus elevatis asserens se indignum, quod sic crucifigeretur ut Dominus suus. Quibus planè similia profert Augustinus Prens. (q) interim tamen omittendus non est Sanctus Asterius Amasenensis Episcopus Helenoponti Metropolitana, quem in rei literariæ pietatisque commodum edidit Theophylus Raynaudus in Heptade Præfulum Christiana, typis data Lugd. 1652. ita enim habet in encomio Principis Apostolorum: (r) *Tamquam nihilominus humilis sapiensque* (Petrus scilicet) *vel in ipso certaminis tempore ac lucta cum mortis pavore perspe-*

ctum habens, quid Dominum inter, ac servum interesset, unum qui beneficiâ loco ab hostibus rogavit sine scilicet eadem cum Domino figura affigerent ligno, sed verso ad terram capite crucifigerent. Haud quippe parere, ut vel in morte æquales servi & Domini pares essent. Dixit, ac voti compos effectus est, crucisque medio ad eum abiit qui crucifixus resurrexit. Hucusque eleganter Asterius. Quamquam vero asserta tot Patrum rem omnino evincant, omittere non placet Christiani atque Hispani poëtæ testimonium, qui rem eandem eleganter, ut poetam decuit, suo suffragio munit; is est Prudentius, qui ita habet: (s)

(q) Div. Aug. Tract. 127. in Ioan. & ser. 149. c. 3. & 4.

(r) S. Asterius. Amal. in Encom. B. Petri.

(s) De coronis hys. ma. 12.

Ille tamen veritus celsæ decus emulando mortis

Ambire tanti gloriam Magistri:

Exigit, ut pedibus inversum caput imprimant supinis,

Quò spectet imam stipitem cerebro.

Figitur ergo manus subter, &c.

Ex quibus atque aliis, quæ præterimus, tam luculentis testimoniis, ratum, fixumque manere debet, Petrum Apostolum depictum in suo certamine ostendi debere cum clavibus crucifixum, & eo modo, quo fert usus iam receptus.

8 Testimonio autem Egesippi magis (quod ultrò fatemur) vetusti Authoris, quam ii sunt quos retulimus, uti non placuit: quia Liber ille, ex quo testimonium desumitur, nempe de excidio Hierosolymitano, germanus fœtus illius non est; sed Authoris longè magis novi: de quo pluscula dicere possemus, si res exposceret. Tamen, ne quod hic diximus alicui videatur insolitum, temperare non potui quin testimonium de Egesippo, quod ad rem attinet, hic transcriberem: & est quidem illud Authoris tam pietate & eruditione, quam dignitate summe commendabilis: sic enim, postquam de Egesippo aliqua prænotavit, adjicit:

(t) *Libri de Excidio Hierosolymæ, qui sub nomine Egesippi circumferuntur, aut alterius Egesippi recentioris, aut supposititii sunt. Certè in lib. 3. cap. 5. colligitur post Constantini tempora libros illos fuisse conscriptos. Quæ hic retuli, eam ob causam, ne quis existimet, velle me nova aliqua, & quæ viri gravissimi atque cordati non scripserint, incautis lectoribus obtrudere,*

(t) Bellar. de script. Eccles. p. 67.

9 Ceterum dum hæc cogito, subit mentem alia quædam Principis Apostolorum Imago, quam sæpius ego inspexi, & quam silentio præmi, & indictam omnino manere nolui. Pingitur ergo Petrus Apostolus genuflexus ante Christum, Crucem ante ipsa Urbis mœnia bajulantem. Sed quia rem totam eleganter describit primi nominis author, hic illius verba transcribere non piguit, quæ ita habent: (u) *Petrus victo Simone, cum præcepta Dei populo seminaret, doceret castimoniam, excitavit animos Gentilium, quibus eum quærentibus Christiana anime deprecata sunt, ut paulisper cederet. Et quantumvis esset cupidus passionis, tamen contemplatione populi precantis inflexus est. Rogabatur enim, ut ad instituendum & confirmandum populum se reservaret. Quid multa? nocte muro egredi capit, & videns sibi in porta Christum occurrere, urbemque ingredi, ait: Domine, quo vadis? respondit Christus: Venio Romam iterum crucifigi. Intellexit Petrus ad suam crucem divinam pertinere responsum. Christus enim non poterat iterum crucifigi, &c. Atque hæc ferè sunt selectiora quæ circa Petri Principis Apostolorum habuimus dicenda.*

(u) D. Ambr. ser. de Basilicis non tradendis.

10 Nunc quod attinet ad Sacras Pauli Doctoris Gentium præstantissimi Imagines, pauca admodum dicenda supersunt, & quæ potius ad illius for-

formam, figuram & staturam, quantum conjecturâ assequi possumus, spectant, quam ad illius gesta, sacramque historiam. Atque in primis, relictis nonnullis, quæ etiam ex lectione Ethnicorum observarunt nonnulli, hoc est fuisse beatissimum Apostolum aquilino naso, ac recalvatum; illud certius colligi potest, fuisse illum statura non admodum procerâ, quod non obscure firmari potest ex eo quod cum Damasci moraretur, demissus sit à fratribus per murum inclusus in sporta, ut ipsemet est testis, sive ut magis mihi placeat, in canistro, non admodum tamen grandi, ut qui non ineptè ab Interprete appellari potuerit sporta: sed urgentius ex ipso quod ipsemet refert estimatum esse à discipulis non augustæ aut proceræ staturæ, sed exiguæ, verbis illis: (x) *Quoniam quidem epistola, inquit, graves sunt & fortes; presentia autem corporis infirma, & sermo contemptibilis.* Fuisse etiam respectu Petri, quamquam absolute senem, minorem tamen natu, facile quis advertet, qui meminerit, Paulum in lapidatione Stephani (quæ contigit anno ipso, quo Christus Dominus cælum conscendit, interjectis tantum septem mensibus, ut recte probat Cardinalis Baronius (y) vocari adolescentem illis verbis: *Et testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentis, qui vocabatur Saulus.* Quoto autem tempore fuerit junior Petro, ut inde colligatur probabilior eundem pingendi ratio, haud facile determinari potest. Existimo autem, non nimium à vero aberraturum qui assereret, Petrum seniore[m] fuisse Paulo totos formè annos decem & octo, quanvis fortasse maiorem senectutem præ se tulisse gravibus & penè immensis laboribus fractum.

II Pingitur autem, semperque pingi debet oblongo ense veluti armatus, eo scilicet quem Hispani nominamus *Montante*: eo quod non aliud credatur fuisse eius martyrii instrumentum; quanvis non desint, qui fortasse minus consideratè asserant fuisse ipsum securi percussum: sed gladio longiori & lato, quod supplicii genus usitatum erat Romanis adversus honestiores quoscumque civis, fuisse in eum animadversum, uno, quod aiunt, agmine docent

Authores veteres & Patres, firmatque Ecclesia verbis illis, quibus de utroque Apostolorum Principe canens inquit,

*Per ensis ille, hic per crucis victor
necem,*

Vita senatum laureati possident.

Quod solum intellectum cupio, cum Paulus, vel simul cum Petro, vel solus, exhibetur in tabula: alioqui non opus erit hoc ornamento. Et certe vidi ego magna cum animi voluptate totam Pauli historiam descriptam in aulais Belgicis, ubi gesta Pauli representantur, sive cum Iconiæ pro deo est habitus, sive cum Athenis verba fecit ad Areopagum, sive cum Melitæ excussit in ignem viperam pendentem à digito, sive alia multa eiusmodi: ubi nusquam exhibetur cum ornamento gladii, qui in huiusmodi pingendis eventibus esset incongruus. An verò ensis tinctus debeat describi lacte potius quam sanguine, aut sanguine lacte permixto, multis explicare conatur Molanus, (z) ad quem lectorem libentius remittimus. Sed & pingi etiam cum libro, eoque aperto, solet & debet; idque iure merito, nam cui, (ut loquitur S. Maximus Taurinensis) credita est doctrinæ clavis, quemadmodum Petro potestatis claves fuerunt traditæ, nihil est planè congruentius quam ut depingatur & exhibeatur cum præcipuo instrumento doctoratus ac magisterii. Quod denique describatur non detonsus, sed aliquantulum comatus, & barbam habens prolixam, iam supra monuimus.

12 Superest igitur ut de tabula, in qua utriusque Apostoli Imago depingitur, aliquid dicamus: eo vel maxime quod quæstionem involvat multum diuque sæpius agitatum, Cur scilicet in aliquibus huiusmodi tabulis, præsertimque in Pontificiis diplomatibus, atque in ipso Sacello Pontificio Paulus à dextris, Petrus à sinistris collocetur? Res est hæc, in qua operam suam impenderunt tum eruditi Jurisque consulti, tum etiam Theologi, & quod mireris, Scholastici. Cum enim horum omnium facile princeps Divus Thomas calculum suum adjecerit, mirum non erit, si alii quoque Scholastici idem tentaverint. Sed neque difficultatem effugies, si dixeris id esse factum inficitia

(x) 2. Ad
Cor. 10.
10.

(y) Baron
Annal. t.
1. & in
not. ad
Mart. die
26. Decemb.

(z) Mol.
l. 3. c. 284

(a) Petr.
Damin.
opusc. 35
pag. mihi
650a

etia & incuria Pictorum: obstat enim Romanę Ecclesię inconcussa authoritas, venerandaque antiquitas, quam bene perpendit eiusdem S. R. E. haud vulgare decus S. Cardinalis Petrus Damianus Episcopus Ostiensis in Epistola ad Desiderium Abbatem; (a) Repente, inquit, mihi illud occurrit quod ipse à me questione proposita saepenumero requisisti: cur videlicet in Imaginibus picturarum per universas adjacentes Romę provincias, Petrus qui primus est, ad sinistram; Coapostolus autem eius Paulus constituitur ad dexteram; cum juxta vulgarem sensum hoc verum ordo deponat, ut Petrus, qui senatus Apostolici princeps est, dextrum Domini latus, Paulus verò, qui junior est, sinistrum iure possideat? Sed durum est valde, ut opinemur, quia tam egregium tamque famosum Apostolicę dispositionis ordinem inconsulte atque inconsiderate devota Deo ac religiosa vetustas admiserit. Neque enim credendum est, ut Constantinus Imperator, immo Papa Silvester, atque post eos Principes & Sacerdotes, in Ecclesiastica disciplina litera pervigiles atque solertes, hunc ordinem tantorum principum negligendum ducerent, si correctione dignum aliquatenus estimarent. Hucusque Petrus Damianus: quæ idcirco integra hic attexui, ut constet, hanc Apostolorum Principum imagines collocandi rationem non dumtaxat profectam esse ab Incuria incitiaeque Pictorum. Quare cum hæc dicendi via præclusa maneat, alias verisimiliores & solidiores quærere oportebit.

13 Et una quidem earum erit, si dicamus, aut si dicat aliquis; apud antiquos etiam Romanos, præcipueque Ecclesiasticos, honorabiliorem ac decentiorem standi atque sedendi locum iuxta aliquem fuisse sinistrum. Atque ob id in diplomatibus Pontificiis, aliisque celeberrimis locis statui Petri Imaginem, utpote præcellentioris, locatam à parte sinistra, Pauli autem à dextera. Neque deerunt illi qui ita constanter & asseveranter asserant, rationum, &, quod magis est, autoritatum pondera atque momenta. Collegit aliqua eruditorum lumen atque columen Belgæ ille, cui in his tractandis rebus vix parem inveneris, J. Lipsius, quem adire poterit, cui plura de his scire sit cordi. Inter quę observatione dig-

num est, quod Xenophon notavit in institutione Cyri, cuius hæc sunt verba: (b) Delectabatur Cyrus consuetudine Gadatę, qui propter hæc à Cyro multis & magnis honoribus afficiebatur, ac propter Cyrum etiam ab aliis. Ad cenam invitati cum venissent, non fortuito unumquemque collocabat, sed quem honore maximo dignabatur, ad levam. Rationemque adjicit: Quod hæc insidiis obnoxia magis sit, quam dextera: secundum ab hoc ad dexteram, tertium rursus ad levam, quartum ad dextram: ac si plures etiam essent, eadem eos ratione collocabat. Arbitrabatur autem utile esse, quo honore singulos ornaret, plavum fieri. Certe hodie etiam moris est apud Turcas, ut dignior habeatur locus sinister: quod eam partem gladius honestet, id quod notatum reliquit in descriptione itineris Constantinopolitani Augerius Busbequius: quodque, mireris hanc opinionem sequi videntur duo eruditionis Ecclesię purpurata lumina Baronius & Bellarminus, quos quilibet inspicere poterit allegatos in margine. (c)

14 Ceterum quoniam opinio quæ omnino secus statuit, frequentior est, & communi plausu magis recepta, quam propugnat harum rerum explorator accuratissimus Abbas Joannes Baptista Pacichelus, pro eaque multa profert rationum atque autoritatum momenta; * satius erit & congruentius ut dicamus, Paulum in diplomatibus Pontificiis, aliisque locis in Urbe celeberrimis, præponi solere, quod ad hunc dignitatis locum attinet, Petro: sed id non ob Pontificatus æqualitatem: apage enim hinc blasphemias atque hæreticas nugas de Episcopatu bicipiti; sed ob alias rationes, quas non indictas reliquerunt ipsi Orthodoxi. Certe Franciscus Mucantius, Romanus Jurisconsultus, & Cerimoniarum Magister, libellum edidit hæc de re, quem dicavit Gregorio XIII. & cuius honorificam mentionem habet noster (sic enim appellare volumus) Molanus, (d) ad quem Lectorem, si quis erit cui hæc nostra evolvere placeat, libenter remittimus. Septem ille rationes, aut congruentias enumerat, ob quas Paulus Romæ Petro in hoc honoris genere præponatur. Quarum quę ordine tertia est, cum differte assignetur à tali tantoque Authore,

Rr qua

(b) Xenoph.
ph. lib. 84
pag. 2204

(c) Baroni
t. 1. An-
nal. A. C.
213. &
325. Bel-
lar. l. 1. de
Summo
Pontifica-
tu c. 274
& l. 3. de
Incarn. c.
15.
* Chiro-
liturg. c.
4. p. 125

(d) Mol.
l. 3. c. 241

(e)D.Th. in Ep. ad Gal. c. 1. lect. 1.

qualis est Doctor Angelicus, (e) hic differte ut apponatur postulat. Sic enim habet. Et quia presens vita significatur per sinistram, futura vero per dexteram, in quantum ista est celestis & spiritualis, illa vero temporalis: ideo Petrus, qui vocatus est à Christo adhuc in carne mortali posito, ponitur in Bulla Pape in sinistra parte; Paulus vero qui vocatus fuit à Christo iam glorificato, ponitur in parte dextera. Hæc D. Thomas. Rationibus autem quas Mucantius affert, alias laudatus Molanus adnectit. At ego silentio præterire nolo eam, quam non magni solum, sed maximi nominis Concionator (f) de ingenio suo fecundissimo protulit, asserens ideo Paulum in ipsa Urbe Roma, in ipsisque Pontificiis diplomatibus honoratiori loco collocari, quod ibidem censeatur ut hospes; Petrus vero ut propriæ domus dominus: nihilque sit tam modestiæ, quam urbanitati congruentius, quam locare in excellentiore atque honorabiliore loco hospitem, aliunde præcellentem & magnum. Hæc ille.

(f)P. Ant. Viery. fe. t. 14. edit. novæ numer. 106.

15 Si quis autem erit qui adhuc solidiora desideret, legat sæpe laudatum Cardin. Bellarminum, (g) qui serio omnino differens; propterea, inquit, Paulum, quanvis re ipsa inferiore subditumque Petri, collocari ad dextrum latus solere, quod illi insint laborum Apostolicorum, doctrinæque uberiores prerogativæ. Ecclesia verò, subdit pro suo gravissimo iudicio, in colenda Sanctorum memoria, non tam respicit gradum honoris, quem habuerunt in terris, quam utilitatis, quam posteris attulerunt. Cum enim gratitudinis causa eos honoret, illis maiorem cultum defert, quibus plus debet. Certè Stephanus & Laurentius Diaconi tantum erant, quorum ille S. Jacobo Episcopo & Apostolo, iste S. Sixto Summo Pontifici ministravit; & tamen Ecclesia magis honorat Stephanum, quam Jacobum, & Laurentium quam Sixtum: quia clarissima horum Diaconorum martyria toti Ecclesia mirabiliter praluxerunt. Quibus alia pari modo opportuna subnectit.

(g)Lib. 1. de Rom. Pöt. c. 27.

LIBER SEPTIMUS.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS SANCTORUM
quorum festivitates occurrunt intra tertium
anni spatium trimestre.

CAPUT I.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM
Laureani Mart. Præsulisque Hispalensis, Elisabeth Re-
ginę Portug. Ioannis Gualberti, Bonaventurę
Cardinalis, Henrici Roman. Imperatoris,
Sanctique Alexii.

DUm quidquam non sit, quod factis evidenter repugnet, maximi habenda est & colenda semper antiquitas. Sanè ex illa constat, ut res veluti per manus tradita, Sanctum Laureanum, præclarum Christi Martyrem, Præsulem fuisse Ecclesię & Metropolis Hispalensis. Illius mentio fit in Romano etiam Martyrologio die quarta Iulii, in quo notationes factę à doctissimo Baronio satis evincunt, Martyrium Pontificatumque Laureani historiam continere iam diu, à multisque seculis receptam in Hispania: atque huius quidem Antistitis præclari res gestas & martyrium colligere promptum erat hinc inde, nisi nos in hoc argumento anteisset iudicii exacti prorsus, amœnique ingenii vir P. M. Fr. Didacus Tello, qui iustę magnitudinis librum Hispanè composuit de Vita, gestis, & Martyrio Sancti Laureani Hispalensis Pontificis, ediditque Romę Ann. M.DCCXXII. cui Operi ipsemet candidum suffragium, quod planè merebatur, addidi. Atque ibi quidem ex nostris Auctoribus, & quod præcipuum est, ex venerandę antiquitatis codice, quem descripsit doctissimus Pater Philippus Labbe Soc. Iesu, Sancti Laureani res gestę narrantur, & veluti consequente filo texuntur, ut supersit nihil quod in huius scripti genere prudens lector requirat: cum etiam adjectę sint ad

illustrandos Historiæ & Chronologię difficiliore locos opportuna, & quę nihil vulgare sapiunt, dissertationes. Proinde Lectorem cupidum noscendi huius clarissimi Antistitis & Martyris res gestas, ad laudatum opus remittimus.

2 Quod verò attinet ad tanti Præsulis Imagines & Picturas, quę non infrequentes sunt Hispali, ubi etiam (ne hoc segni & reprehensibili silentio desidiosus obvolverem) exstat satis nobile mei Ordinis Lycaum, ubi sacrę Theologię studiis pariter & pietati opera laudabilis fructuosaque multum impenditur. Quod, inquam, ad has Picturas attinet, nihil promptius habeo dicere, quàm quod in ipso laudati Operis initio icon beati Martyris & Præsulis exhibet. (a) Nempe depingitur iam iam senex, aut vergens potius in senium; idque rectè: cum Sanctus Præsul juxta longe magis verisimilem laudati Authoris supputationem natus sit Anno Ch. CD.XC. vel circumcirca: minutus verò capite anno D.XLVI. ut proinde ætatis esset per illud temporis annorum quinque supra quinquaginta. * Describitur etiam ornatus Pallio Archipræsulis: quod sat etiam sit verosimile. Quamquam enim ante Gregorii Magni tempora (fatebor enim ingenuè quod ignoro) non admodum frequens sit de Archiepiscopali Pallio apud Latinos memoria: tamen esse illius usum ex prisca profectum con-

(a) Vide
Dissertat.
1. Autho-
ris §. 6. n.
14.

* Dissert
5. §. 2. n. 2

* Lib. 2.
epist. 54.
& lib. 4.
Epist. 50.

suetudine idem Gregorius Magnus aperte docet. * Describitur vero sub acie gladii genuflexus, carnificis ictum expectans: quod totum optime congruit Sanctissimi Præsulis martyrio.

3 Illud verò quod in Pictura additur, depictus videlicet capite quidem celsus, sed caput idem abscisum gestans manibus; rectè habet. Ex eo enim ortum ducit quod refertur in Codice Bituricensi, quem, ut diximus, Labbeus descripsit, quod strenuus Christi athleta suos interfectores post eius obitum prosequutus est, caput manibus præ se ferens; monensque, ut illud Hispalim sedem suam deferrent: futurum enim esse ut statim atque caput ipsum Hispalim ingrederetur, Deus ipse justæ ultionis flagella, quibus civitatem ob patrata scelera illam urgebat, placatior factus contineret. Sed præstat ut legantur hic laudati Codicis Acta, quæ allegata ab ipso Scriptore Vitæ Laureani sic habent: (b) *Nimio terrore perterriti, velut amentes capite relicto, fugere ceperunt. Mirabile dictu! Beatus Laureanus caput suum in manibus tollens, ibat post eos clamans more viventis, & sic dicens: Expectate, nolite fugere; sed accipientes hoc Caput Hispalim deportate, illuc redite, qui vos propterea huc misit. Quibus hæc adiungit non ignobilis Scriptor: (c) Quod cum satellites vidissent, metu perterriti, ad Christi Fidem conversi, & Baptismatis oleo peruncti, caput Laureani stantes Hispalim detulerunt. Quam totam rem ita concludit prædictus Codex. Accepto capite, osculantes manus eius ac pedes, projecerunt corpus in quendam speluncam, & abierunt. * Atque hæc quidem sunt quæ de Imaginibus Præsulis clarissimi ac Martyris habuimus dicenda.*

(b) Cap. 13. pag. 127.

(c) Luc. Martineus siculus. de reb. Hisp. l. 5.
* Vide etiam Szauffai Martyr. Callic. t. 1. f. 114.

4 Elisabetham Portugalliæ Reginam longè præclarissimam, filiam Petri Regis Aragonum, quem Magnum, ob res insigniter gestas, ipsi vocant, & fuit huius nominis Tertius, vigesimusque in numero Regum Aragoniorum; vix quisquam erit qui non eximii laudibus norit celebrem, & est mihi iure dicenda. Fuit enim consequenter ad dicta, Jacobi Primi, dicti ob præstantiam bellicam & res prorsus memorabiles adversus Saracenos gestas, communiter apud Historicos

Victoris aut Conquistoris; & quod non postremum gloriæ suæ locum occupat, mei Ordinis Patroni ac Fundatoris Inclyti, tanto Avo dignissima Nepis. Ceterum eius præclara facta, ob hoc ipsum quod multa fuerunt, enarranda Historicis relinquimus, quod etiam præstiterè plures, sive Latina, sive Hispana, sive Lusitanica, sive etiam Italica lingua. Nos verò instituto nostro insistentes, duo tantum hic monenda duximus: Unum quidem est: Elisabetham, ut per se patet, depingi posse, aut adhuc innuptam, aut iunctam Matrimonio, aut jam viduam. Atque hoc quidem merito: nam inquit eius Officium Ecclesiasticum: *In terra in triplici vitæ gradu posteris imitanda virtutum reliquit exempla.* Et rursus: *Virginalem statum, conjugalem, & vidualem inoffenso pede cucurrit.* Quibus in rebus servandus est semper ab erudito Pictore decor ætatis. Sed illud interim non negligendum, Reginam multa prudentia præditam, dum in Matrimonio degeret, ornatum quidem Regio, sed, quantum ratio tulit, modesto semper ornatam processisse. Ineptè enim faceret, qui vulgari veste illam in huiusmodi statu depingeret. At viduam, & sponso Dionysio Portugalliæ Rege jam orbatam pingere nullo modo oportebit indutam secularibus vestibus, id est esse contra fidem historiæ. Statim enim atque Rex obiit, cum eum comam sibi totondisset; habitum Ordinis Minorum, aut Sanctimonialium, quas Clarissas vocant, cum congruente capitis tegumento intrepida induit, in quo & Regio fieri in ipso Portugalliæ regno, & Compostellæ, ubi plurima & pretiosa donaria pro Regis anima obtulit, constanter interfuit, & quo demum ad extremum usque spiritum induta permansit.

5 Ceterum adhuc iuncta viro, solemne fuit, pluribus ut pingeretur heroica Regina rosas gerens in superiore ipsius veste: qua ratione memoria fit singularis eventus, aut potius insignis miraculi, quo Deus illius sanctitatem pietatemque testatam esse voluit. Sic enim narrant. Ferebat Regina piissima in veste externa collectas pecunias, quas more suo in pauperis erogaret: obviam fuit illi rex, qui rem intuitus, Quid,

Regina, inquit, tecum portas? Rosas, inquit illa. Rosas? rex ait: erat enim hibernum tempus. Et cum dicto, patefacta veste regi rem demiranti statim ostendit. Eventum paucis perstrinxit Officium eius Ecclesiasticum, *Pecunias enim, inquit, pauperibus distribuendas, ut regem laterent, hiberno*

tempore in rosas convertit. At supra quam dici potest eleganter ad factum hoc alluserunt metrica illa, quæ in eiusdem Officii Hymno canuntur, quibus certe nil magis venustum, nihil magis poeticum, vel in ipso Lyricorum Principe leguntur; sic enim habent.

Præ, viamque dux salutis indica:

Sequemur. O sit una mens fidelium,

Odor bonus sit omnis actio; tuis

Id innuit rosis aperta charitas.

Demum cum vidua, & Sanctimonialium habitu vestita depingitur; oportebit iam feminam senem, quamvis utcumque venusta formâ, depingere. Excessit enim anno Christi MCCC. XXXVI. cum quintum & sexagesimum ætatis suæ ageret.

6 Ioannes Gualbertus, nobilis inter primarios Florentinos, Institutorque Ordinis, seu Congregationis Ordinis Benedictini, quam vocant de Vallecumbrosa; vir fuit insignis meriti ac sanctitatis, quem ego ob generosam præstantemque animi indolem, quam eximie auxit perfecitque, imò etiam provexit Dei Opt. Max. gratia, impensius semper colui; nobis hæc perstrictim dicendus occurrit. Illius enim conversionem, atque in melius mutationem Hispanico idiomate, quò nonnihil exercebatur eloquentia, in Hispanica Regiaque Academia, cuius pars, quamquam minima, ipse sum, non sine auditorum approbatione descripsi: eo enim ferè modo contigit. Sequēbatur Gualbertus Patri obsequutus, militarem vitam; cum accidit ut Hugo unicus eius frater occideretur à consanguineo. Aestuabat itaque Gualbertus doloris ulciscendi impetu, nullumque prætermittēbat locum occasionemvè, qua posset homicidæ patia rependere. Cumque evenisset ut ipso Sacrosancto Parasceves die Gualbertus armis ac militibus stipatus inimicum solum atque inermē haberet obvium, ubi neuter poterat alterum declinare, ferrum per illius latera trajecturus impiger exereret. Verum homicida supplex, sanctitatis diei memor, extensis in Crucifixi modum brachiis, ut sibi ob reverentiam Servatoris crucifixi ignosceret, jamjam subiturus mortem, flagitabat. Quo facto mirè commotus, vitam

hosti clementer indulxit: nec res tanta, ut statim videbimus, sine præmio fuit. Hoste enim in fratrem recepto, cum in proximum Sancti Miniatis templum esset ingressus, idque vehementer exequeretur ante Imaginem Crucifixi, eandem sibi caput amanter flectere conspexit; quo vehementer excitatus miraculo, militiæ rebusque humanis longum valere dixit: ac deinceps Monasticam vitam professus, laudatę Congregationis sub Regula Sancti Benedicti prudens ac fervidus Institutor, plenus dierum atque virtutum mortem lætus aspexit.

7 Hujus verò Divi Imago, si qua alia pingenda esset, ea mihi aptior videretur, quâ genuflexus describeretur ante Imaginem Crucifixi: atque hoc quidem sub seculari habitu, nondum enim Monasticum induerat; Imago verò ipsa Christi Domini in Crucis agone constituti, & nondum pectoris vulnere accepto, depingi deberet: alioqui non satis percipitur, quâ ratione fuisset conspicuum, vel ipsimet, Imaginem Christi Domini Crucifixi sibi in morem gratitudinis flexisse caput. Cum aliunde constet ex Evangelio, non aliter Christum Sanctissimam efflavisse animam, quam inclinato capite, ex illis notissimis verbis: *Et inclinato capite emisit spiritum.* Ipse verò Gualbertus si quando depingi contingat, senex admodum describi debet, Benedictino planè habitu, insuper & cum insignibus Abbatis, baculo nempe & mitra: horum quippe rerum usum jam pridem Abbatibus indulserant Romani Pontifices, ut probat, aut potius supponit Cardinalis Joannes Bona. (d) Adde hic, idem servari debere, cum Abbates Sanctissimi multò antiquiores depingantur: adeo

(d) Rer. Liturgi- car. lib. I. c. 24. n. 15.

(d) Rer. Liturgi- car. lib. I. c. 24. n. 15.

adeo ut ipse Cœnobitarum Patriarchia mirificus Sanctus Benedictus non huiusmodi ornamentis careat: tametsi enim illo quo floruit tempore nondum hoc privilegium à Summis Pontificibus esset indultum: tamen nihil vetat ut hinc in Pictura locum habeat illa, quam in sermone Rhetorici vocant Prolepsim, aut Anticipationem: ad eum ferè modum quo, ut alicubi magis ex professo disseruimus, urbs Ægypti clarissima, quæ *No* vocabatur, vocatur ab uno Prophetarum *Alexandria*, quæ tamen non nisi post multos annos ab Alexandro Mæcedonum Rege, quod illam opulentissimè instauraverit atque amplificaverit, id nomen accepit. Neque obstare debet, quod hunc Pontificalium ornamentorum usum Abbatibus concessum Abbates duo sanctitatis ac doctrinæ nomine conspicui improbare apertè videantur, nempe Sanctus Bernardus, Petrusque Blesensis. (e) Quanvis enim id fecerint, moti, aut ex humilitate superabundante, aut aliis iustis de causis: contrarium tamen longior post illos usus obtinuit. Neque obesse debet privatum hominum etiam doctissimorum sanctitateque commendabilium iudicium atque autoritas communi aliorum usui atque sententiæ.

8. Non eadem ratione pingi debet cum ornatu purpureo Cardinalicio, rubroque adeo galero Sanctus Bonaventura, Ordinis Seraphici Generalis Minister, Cardinalis Episcopusque Albanensis, quodque caput est, eximie doctrinæ atque etiam sanctitatis vir, Sextus Ecclesiæ Doctor, hoc titulo decoratus à Sixto Quinto Pont. Max. anno M.D.LXXXVIII. Non, inquam, eadem ratione proceditur, cum depingitur ornatus Cardinalicia purpurâ Seraphicus hic Doctor, cum iam antequam ipse crearetur, concessisset usum Purpuræ Cardinalibus Innocentius IV. Summus Pontifex paulò posteriori electionem, quæ contigit Anno MCCXLIII. Hujus verò præclari nominis, doctrinæque, & virtutis viri facta gesta, que aliis, pro more nostro, scribenda relinquimus: si unum tantum, quod eius opinionem famamque eximiam, omnibusque notam, brevius perstrinxerimus, quod tale est. Triennio vacaverat Sedes Pontificia, cuius rei tadio affecti Cardinales, una-

nimi consensu in unum Bonaventuram suffragia sua compromittentes; eundem rogaverunt enixè, ut ipse solus Pontificem Maximum eligeret; præstituros enim indubitanter obedientiam ei, quem ipse nominaret, etiamsi se ipsum eligeret. Adeo de integritate & probitate viri altè sentiebant Ecclesiæ Proceres, cum nondum ipse factus esset Cardinalis, neque Episcopus. Obstupuit quidem ille primùm, vix credens tantum sibi munus deferri: at Dei nutu rem totam geri seriò animadvertens, in iunctum munus exequutus Pontificem Maximum nominavit Theobaldum, genere Placentinum, Ebroicum Archidiaconum, tum temporis à Conclavi absentem, quem Cardinales cuncti Gregorium X. salutarunt, cuius tempore coactum est Oecumenicum Generale Concilium quartumdecimum, & ut numerant, Lugdunense secundum, anno nempe Christi M.CC.LXXIV. quodque caput est, tam probatæ virtutis virum, ut de ipso inter Divos referendo actum sit nuper, & fiet, ut creditur, deinceps. Ipse vero Bonaventura creatus ab eodem Gregorio X. Cardinalis atque Episcopus Albanensis eodem Anno durante Concilio mortem obiit, postquam eodem vitæ functus esset apud Fossum novam Angelicus Doctor Divus Thomas, dum Lugdunum ire pergeret, ut Sacro interesset Concilio; nullâ omnino auctus Ecclesiæ dignitate, quas semper constante animo recusavit; eâ tamen sanctitatis ac doctrinæ opinione, quam Ecclesia ipsa, & tunc mirata est, & semper amplius atque amplius demirabitur. Ita eodem anno duobus magnis certè luminibus orbata est Ecclesia Catholica, sive potius ornata est illis in æthereis sedibus collocatis. Obiit autem Bonaventura ætatis anno tertio supra quinquagesimum; ut propterea non tam senex, quam ad senium vergens pingi debeat.

9. Cardinalitiam Purpuram non abs re comitari debet Purpura Imperatoria. Postridie enim diei, quo Sancti Bonaventuræ memoria colitur, festus agitur dies Sancti Henrici Romanorum Imperatoris Augusti, qui quidem è Duce Baviaræ in Imperatorem electum Romanæ Eccle-

(e) Bern.
epist. 42.
ad Enric.
Senonés.
Petr. Bles.
sens. ep.
90. ad Fr.
Guilliel.
Abbat.

clesiæ clarissimum sidus illuxit: pro qua tuenda amplificandaque tot & tanta bello paceque gessit, ut iis enarrandis vix essent integra suffectura volumina. Quod verò ad eius attinet Imagines, quæ sanè sunt frequentes, sat fuerit annotasse illum cataphrasto armorum genere connectum, insuper & oblongo purpureoque Imperatoris paludamento solere rectissime depingi: altera quidem manu nudatum ensẽ præ se ferentem, alterâ sub globi specie mundum: ex eo potissimum, quòd in vulgato aut vulgari loco Romani Juris Imperator se Dominum Mundi profitetur. (f) Cuius Tituli exactiorem tractationem aliis discutiendam relinquimus. Illud hic monuisse contenti, quòd rectè non minus depingeretur eadem illâ manu, quâ gladium ostendat, illiorum candentium ramum præferens; & hoc quidem insignum egregiæ castimonie, quâ virginitatem raro exemplo Matrimonio conjunxit. Ferunt enim Sanctam Cunegundam uxorem tempore mortis suæ parentibus ac cognatis, insuper & Imperii proceribus intactam atque illibatam tradidisse: Quo utinam omnes Christiani Principes excitarentur exemplo, ut, tametsi non ad tale tantumque aspirarent perfectionis apicem (neque enim tantum præcipit Evangelii lex, & suave jugum Christi) saltem intra honestatis limites & cancellos inclusi suis ipsorum tantum uxoribus fuissent sæpè contenti. Obiit verò Sanctus Henricus ætatis suæ anno secundo supra quinquagesimum. Quare pingi debet non senex omninò, quamquam aliundè macerationum corporis, atque etiam bellorum laboribus, ut patet est credere, multum attritus.

10 Sitne maius, maritum virginem cum uxore virgine totos annos exigere; an verò prima nuptiarum nocte virginem sponsam omnino relinquere, longumque vale dicere paterna domus deliciis, ac sæculi pompis, ut tandem in paterna domo incognitus & ipretus homo degeret, sanctoque sine quiesceret, desinere atque statuere vix quisquam ausit. Certè primum horum, fecit Henricus Imperator: postremum multo ante tempore fecerat Alexius Romanorum, ut perhibent, nobilissimus. Ego verò dubitationes huiusmodi, in quibus acies sese exerceat ingenii, aliis hinc inde trutinandas lubens trado, quemadmodum etiam illud omittimus: an nempe hæc miranda prorsus Alexii historia in Italia, in ipsaque Urbe Roma contigerit, an potius in Thracia & Regia Urbe Constantinopoli, quam Græci sequentibus ab eius fundatione seculis, aut potius magnifica instauratione factam à Constantino Magno Romam sæpius appellabant ore rotundo: nec enim hæc prolixius per vestigandi locus est. Verùm quod ad eius attinet Imagines, receptum est præ aliis ut depingatut, velut in domo paterna sub pauperis peregrini specie utcumque receptus, jacensque sub scala: à cuius superiori parte petulantes famuli viro sanctissimo, & revera domus domino, miris & ridiculis modis insultent. Hoc enim modo habitum atque receptum eundem fuisse, totosque septemdecim annos perseverasse, incognitumque latuisse produnt omnes quotquot eius scripserunt res gestas.

***

(f) Text.
in l. 9. ff.
ad l. Rhodiam de
jactu.

CAPUT II.

PICTURÆ AC IMAGINES SANCTE MARIÆ
Magdalenæ, Sancti Jacobi Apostoli, & Sancti
Christophori Martyris.

Nam atque eandem, eamque sanctitate celsissimam fuisse illam, quæ Maria Magdalene in Evangeliiis sæpè nominatur, & non duas, multoque minus tres (quod aliqui autumant) factis superque ostendimus in supradictis. Non ob hoc tamen intendimus id omnino quantum ratio fert historiae aperte atque firmiter demonstrasse. Fatemur ultrò sententiam oppositam, præsertim eam quæ asserit, Mariam Magdalenam sororem Lazari, quæ Castelli, sive pagi quod Bethania appellabatur, domina erat seu incola; fuisse diversam à peccatrice, quæ Domini à Phariseo olim ad domum suam invitati pedes rigavit lacrymis, & capillis absterfit, non modicis aut levibus niti fundamentis: at non iis, quæ sententiæ nostræ iam à multis seculis receptæ fidem atque auctoritatem infringant. Nondum id planè atque differte definivit Ecclesia. Quapropter liberum erit viris Catholicis sententias suas, aut placita, quæ Ecclesiæ statutis non refragantur, tueri atque defendere. Unusquisque igitur, ut ait Apostolus, in suo sensu abundet, dum liberum tamen nobis sit, id quod magis receptum videtur, amplecti. Interim nos ad Magdalenæ Picturas & Imagines intendamus, si placet, animum.

2 Ergo qua ratione pingenda sit, cum in convivio Pharisei Domini pedes lacrymis lavit, delinavit unguentis, capillisque studiosa extersit, iam supra accuratius annotavimus, multisque ostendimus, quæ proinde hic iteratò repònere non libet. Illud deinde notari oportet, solere depingi monilia & ornamenta colli capitisque impigrè amoventem, insigni cum vestium nitore at-

que pompa: quæ tamen non omnino probantur viris pietatis ac doctrinæ severioris: (a) *Quis enim non videt* (inquit ex sua ipsius, aliorumque mente pius ac sæpè laudatus Scriptor) *utiliorem esse tabulam, quæ Magdalenam nobis refert ad Domini Iesu pedes effusè lacrymantem, quam eam, quæ illam exhibet, qualis erat dum septem demoniorum esset deditissima famula?* Atqui iniquius ferendum est quod aliqui etiam faciunt. Pingunt enim Mariam Magdalenam ante Christum Dominum e Cruce pendentem genuflexam, lineateo lacrymas suas abstergentem, & quod iam reprehendimus, ornatam splendenti ac prædiviti vestimentorum pompa. Constat enim ex Evangelio, Evangelistam Joannem, sanctasque feminas cum Sanctorum omnium Regina tempore crucifixionis Christi Domini Cruci adstitisse stantes, & in suo gradu consistentes: neque verò cum pompa vestium, quæ nihil congruebat cum tali spectaculo. Ad sepulcrum verò cum plorans pingitur ab aliquibus passis capillis & vestibus, ultra quam modestiæ leges fortasse deceat, sparsis, atque de industria neglectis describitur. Quæ tamen omnia exactius inspicere deberent, cautiusque & magis circumspectè depingi: ea tamen, aliaque hujusmodi consultius hic omitimus, quod de iis aptius dicendi locus fuerit in supradictis.

3 Sanctus Jacobus Zebedei filius, Hispaniæ primarius (quidquid alii còmmènti sint) Patronus atque Apostolus, bifariam sæpius à Pictoribus describitur. Pingitur enim peregrini habitu, oblongo innixus baculo, ex quo etiam bursa pendeat, & circa humeros amiculo, quod Hispani *Esclavinam* vocant; insuper & cum galero satis amplo, quem tamen ornant conchæ, quæ circa litus maris passim se offerunt. Totum id ex eo arbitror proficisci, quod

(a) Molanus de Imag. lib. 3. c. 25.

quod Hispaniam, celerimè, & ut decebat tonitruum filium, peragraverit: ubi postmodum corpus eius è Hierosolymis translatum condigno honore colitur. Sed ab aliis etiam cum gladio pingitur, cumque libro aperto. *Qua pictura* (inquit frequens nobis Author *) *etsi rarior sit, priori tamen est preferenda, quòd ex Sacra Scriptura desumpta sit, & martirium eius explicet. Quod ita habetur: Occidit autem Iacobum fra-*

trem Iohannis gladio. Sæpè etiam pingitur equo insistens, armatusque gladio, acies Maurorum impigre per-rumpens, eosque ad internecionem usque cadens. Quod non exigua cum Hispani nominis gloria rectè sit: cum sæpè vitus sit pro Hispanis in aère pugnans: de cuius re fide dubium esse non potest iis qui interfuerint eius Ecclesiastico Officio, ubi illud metricè habetur

*Tu bella cum nos cingerent,
Es visus ipso in praelio,
Equoque & ense acerrimus
Mauros furentes sternere.*

Atque idem alibi soluta oratione describitur illis verbis: (b) *Ipse etiam gloriosus Apostolus in difficilissimis preliis palam se conspiciendum prebens, Hispanos adversus Infideles pugnantes mirifice juvit. Neque is differendi locus est de his eventibus, qui non uno modo ab Historicis rerumque nostrarum Scriptoribus describuntur.*

4. Robustiore & magis accurato labore, ut videtur, opus est in descriptione Colossi: ut propterea nihil mirum sit si circa Picturas atque Imagines Sancti Christophori Martyris nonnihil immoremur: quas Pictores multis ab hinc seculis extendunt ad molem giganteam prorsus magnitudinis, & ad Colossi altitudinem efformant, quod ego libens facio. Etsi enim Sanctus hic Martyr in Ecclesia tantum ritu simplici, aut simplici Commemoratione celebretur; imò in Hispania nostra, neque ista quidem, cum incidat eadem die qua Magni Patroni Sancti Jacobi memoria percolitur: tamen multi sunt qui ob reverentiam ac pietatem erga Sanctum Martyrem, Christophori nomine gloriantur: atque ego ipse Patre sum nomine Christophoro progenitus. Ut verò clarius atque expeditius procedamus, duo triavè primùm sunt constabilienda. I. An talis tantusque Christi Martyr fuerit aliquis; sive an aliquando in natura rerum extiterit? II. An rectè depingatur sub giganteâ magnitudine: &

utrum hoc ad fidem historiae? III. Quid denotet, quidvè innuat talis Martyrem pingendi ratio, si pictura semel adstruatur symbolica?

5. Circa primum quidem: horum temporum novatores Hæretici, ut sunt fidem rerum, quas Ecclesia unanimi consensu recepit, pessumdandi atque convellendi solliciti; disertè negant fuisse aliquando hominem in rerum natura, Martyremvè quemdam qui Christophorus vocaretur: Ajuntque proinde nomen non esse proprium, neque fuisse alicuius, qui ita vocaretur, sed tantum appellativum, qui cui libet attribui potest. Quasi verò Ignatius ille, qui *Theophorus*, hoc est *Deifer* audit abs tota antiquitate, cui refragari non audent, non fuerit verus & singularis homo, sed confictus; neque Romæ discerptus à leonibus, sed efformatus tantum, & simul evanescens impiorum cerebro! Huic sententiæ, sive potius errori, subscribunt Hæretici, quos citat & exagitat more suo, hoc est doctissimè, Nicolaus Serarius Soc. I. Theologus in pretioso Opusculo, cui nomen fecit *Litanæuticus*. (c) A quo etiam errore (neque enim hoc dissimulandum est) non longè abfuerunt quidam Doctores pii atque Catholici, dum totam Christophori historiam, quæ in Pictura exprimitur, ad allegoricum symbolicumque sensum omninò trahunt. Inter hos est vir

Sf

pra-

* Molan.
lib. 3. c. 26

JoM (c)

JoM *

JoM (f)

(b) In festo Translat. eiusdem, 30. Decemb,

JoM (d)

(c) Lib. 24
quæst. 204

(d) Laur.
de Villa-
vicencio
de Ratio-
ne studii
Theolog.
l. 3. c. 6. &
7.

præclaræ nobilitatis & doctrinæ professor Ordinis Sancti Augustini, qui id satis aperte scriptum reliquit illis verbis. (d) *In declamationibus exponitur, quid sibi velint Pictura, & conficta quedam historia, veluti Pictura Christophori, qua adumbrat Evangelii præconem, qui dum Christum extollit, & circumfert visendum cognoscendumque omnibus, periclitatur in procellis & fluctibus hujus mundi, atque à malis hominibus tamquam monstris ac belluis marinis undique infestatur: sed tamen indefessè respectans ad lucernam Verbi Dei, quam Sancti Patres, Prophetæ, & Apostoli, de Ecclesia prodeuntes accensam ostentant ac procrudunt, nixus præterea spe jucundissimorum fructuum in posterum, vel post hanc vitam recipiendorum (quos baculus supernè virens & florens promittit) & contentus tenui sorte, victu nimium & vestitu (testantur id in pera panis & pisciculus vili parabilis, item*

vestis carta, & minimè laciniosa) tandem ad litus & stationem contendit, ubi quieti & gloria æterna cum Christo, quem gestavit, fruatur. Hæc apud virum doctum & Catholicum leguntur, quæ sanè ad explicandas nonnullas Sanctorum Picturas allegoricas, non inepta videri possunt: (e) Sed (verba sunt Authoris sæpè hic vocati atque laudati) quæ jam inculcata sunt, pertinent ad Martyrem Christophorum: nec tolerandum arbitror quòd ab hereticis trahantur ad adumbrandum Evangelii præconem; quasi tota historia Martyris Christophori velut fabula & figmentum sit rejicienda. Ad eundem certè lapidem impexit Catholicus Author, * qui eandem de Sancto Christophoro allegoriam studiosius exequitur: (f) Durius autem (verba rursus laudati Scriptoris) eam tractat, & nimis in adversariorum partes propendere videtur, dum inter alia scribit

(e) Mol.
l. 3. c. 27,

* Ioan.
Hunçus.

(f) Mol.
ibid.

*Hæc sub Christophori monstravit Imagine quisquis
Figmenti extiterit primis mortalibus Author.
Cumque nihil fidei contra pia fabula dicat,
Sub quovis sanè tolerari iudice quibit.*

(g) Vide
D. Greg.
Mag. l. 8.
Epist. 32.
Bed. S.
Eulog.
aliosque
pass.

Nos verò, cum Patres Ecclesiæ sat veteres, (g) Martyrologia, Ecclesiarum plurium constans traditio S. Christophori Mart. ut veri & singularis hominis, qui pro Christo sit passus, memoriam celebrent, concludamus ea quæ de ipso dicuntur, non allegoricè tantum, sed fide planè historica referri, quanvis nonnulla per allegoriam, aut symbolicam representationem exprimantur in eius Pictura atque Imagine.

6 Tale est (& est secundum quod investigandum suscepimus) quòd pingatur in gigantea magnitudine, qualem vix nominati sæpius apud profanas, imò etiam apud sacras literas habuere gigantes. Significat enim ac denotat eiusdem virtutis, sancti-

tatis, atque constantiæ proceram magnitudinem: quæ fortassis non alio convenientius modo describi potuit, quàm sub magnitudine gigantis. Adnectuntur alia eidem Imagini; qualia sunt Christus sub pueri forma, insidens humeris Christophori: fluvius, quem tranat ipse Christophorus Christum gerens humeris: aliaque huius generis. Quæ omnia ad symbolicam potius normam, quàm ad historiæ exiguntur fidem. Et verò quoniam cuncta hæc complexus est eleganti epigrammate non solum Catholicus Auctor, sed etiam dignitate ac doctrina præstans; versus illius hic adscribere fuerit operæpretium, (h) qui ita habent.

(h) Hier.
Vidas Epif.
e. Cremio-
nens. in
Epigram-
matib.

Christophore, infixum quod eum usque in corde gerebas,

Pictores Christum dant tibi ferre humeris:

Quem gestans quoniam multa es perpeffus amara,

Te pedibus faciunt ire per alta mari.

Id quia non poteras nisi vasti corporis usu,

Dant membra immanis quanta gigantis erant,

Ut te non capiant, quanvis ingentia templa,

Cogeris & rigidas sub Jove ferre hiemes.

Omnia

*Omnia quod victor superasti dura , virentem
Dant manibus palmam , qua regis altus iter.
Quod potis ars tibi dat , nequeat cum fingere vera,
Accipe cuncta bono tu bonus ista animo.*

Atque hæc certè (quod postremum est eorum , quæ stabilienda censuimus) vera & congruentissima ratio est cur Sanctus Christophorus pingatur , adumbreturque sub gigantis forma. Et quoniam sat sunt elegan-

tes versus qui appicti sunt Imaginè Sancti Christophori , quæ depicta est in templo maximo Hispalensi, quam supra innuimus , non piguit eisdem ut leguntur adscribere : ita quippe habent,

Deo Sacrum

*Christifer est fortisque gigas , cui lucet eunt
In tenebris operosa fides , larvasque minaces
Non timet , atque ullis rerum immersabilis undis
Nititur usque Deo , talem te Maxime Divum
Credimus , exemplumque piis ad limina templi
Ponimus , & meritos aris adolemus honores.*

A.M.D.XXC. IIII.

7 Unum tantummodo quod monemus hic restare videtur : atque illud summatum est : non cuiusvis esse concinnè atque ex regulis artis pingere Colossum. Quocirca non paucè S. Christophori Imagines , quæ in templis , aut ante templorum fores cernuntur , parum excultè & ex artis præscripto observamus depictas. Immane enim est , quantum quoad illam quam nos proportionem aut commensurationem membrorum vocamus , Græci autem symmetriam , in iisdem peccatur : *Ut nec pes nec caput uni Reddatur forma.* Videas enim frequenter giganteos pedes , tibiaeque etiam plusquam giganteas , caput autem humerosque , quæ vix

consuetam hominum magnitudinem superent. Sanè qui colossos antiquitus depinxerunt , aut formarunt ex ære aliavè materia , præstantes fuerunt artifices , de quibus laudes exquiruntur atque contextit naturæ atque etiam artis Scriptor percelebris : * & quod ad rem ipsam attinet , Concionator apud nos disertus atque elegans abusum reprehendit, quo Pictores è vulgo Sanctum Christophorum depingendum suscipiunt , omnem prorsus conatum infumunt in describendo utcumque procera magnitudine : in Artis verò peritia, membrorumque debita proportione , non item.

* Plin:
Hist. nat.
134. c. 76

CAPUT III.

PICTURÆ S. ANNÆ BEATÆ VIRGINIS MARIÆ
 Matris, Pantaleonis Martyris, Marthę Virginis, at-
 que Ignatii Loyolæ Confess.

Rave atque ingeniosum emblema fuit illud, quo ut dignitas Deigenitricis demonstraretur, depictus est splendens ac pretiosus unio iuxta conchile ipsum, ex quo nuper prodidiisse denotabatur, addito Horatiano illo Lemmate: *O mater pulchra filia pulchrior!* Verè etenim ita fuit: nam et si Sacra Deipara dignitate, atque excellentia longè præstiterit reliquis omnibus quotquot sunt, fuereque, atque futuræ sunt feminis, ipsa etiam parente non excepta: tamen pulcherrima etiam spiritali nitore edita parente est, beata nimirum Anna, quam summis prosequuntur laudibus Patres illi Ecclesię, quibus hæc nota & scita fuerunt: nam antiquiores res ipsa prorsus latuit. Proinde videri possunt Epiphanius, ac Damascenus, quos postmodum sequuti sunt alii, qui magis planam hanc invenerunt viam, & quos prolixius hic allegare non putamus operæpretium.

2 Iam quod ad ipsius Imaginem attinet, duo hic notanda seic offerunt. Unum quidem: depingi debere omnino senem, quamquam non deformem & ingratham vetulam: id enim seriò persuadent illa, quæ à priscis Authoribus ac Patribus annotata sunt circa conjugium Annæ ac Joachimi, quod sterile permanisse per multos annos, disertè docent: neque à se notam illam sterilitatis abegisse, nisi in provec̃tate edita in lucem illa, quæ Conditori rerum Mater esset futura. Pingenda igitur erit anus veneranda, ad eam ferè ætatem, quæ quinquagesimum annum attingeret: quibus si addantur quindecim, quibus credibile est fuisse superstitem usque ad ipsius Christi Domini intemperatum puerperium, inferri poterit de-

cessisse anno quinto fere supra sexagesimum: quod satis censei debet piùm atque probabile.

3 Nam quod post editam in lucem Virginem Deiparam alii nupserit; vel quòd ex eodem Joachimo conjunge alios suscepit liberos, qui propterea vocentur Fratres ipsius Christi, vel, quòd urgentius apparet, feminas alias, saltem unam, vocatam Mariam Cleophe, ut constare videtur ex verbis Ioannis, quibus dicitur stetit juxta Crucem Jesu sororem Matris eius Mariam Cleophe; etiam si verum visum fuerit antiquis etiam primi subsellii Patribus: id tamen jure merito non admittitur, neque censetur rem seriò perpendentibus verosimile. Quæ de re videri possunt Evangeliorum Interpretes: nobis enim id non valet accuratius expendere ad alia proferantibus.

4 Alterum quidem est, quod supra jam suo loco prænotavimus absurdam prorsus esse Picturam, quæ depingi solita est Virgo Deipara septennis aut octonnis stant juxta Sanctam Parentem Annam, & ab ea in libro, quem manū gerit, literas atque elementa rudimentaria reverenter addiscentem. Hoc enim nullo modo congruit cum his quæ iam unanimi consensu traduntur, & quibus Ecclesia videtur suum addidisse suffragium de Præsentatione Beatę Virginis in Templo. Cum enim hoc contigisse asseratur, cum trium tantum annorum esset Deipara: quæ consequentia dici, aut pingi etiam poterit eandem cum septennis, aut etiam quinquennis esset, à veneranda Parente didicisse literas, quibus tamen imbui in tenerrima trium dumtaxat annorum ætate; difficile est creditu? præterquamquod haud desunt qui asserant eas neque à Parente, neque à quovis alio magistro, nisi Divini Spiritus magisterio doctrinæque accepisse. Quare videri poterunt

ea quæ superius circa id ipsum annotavimus.

5 Picturam Sancti Pantaleonis Martyris omnino tacitus præterire, nisi meminissem spectatam esse à me aliquando eam: in quâ militati prorsus atque loricato & caligato habitu erat depictus. Quo absurdius nihil describi potuit. Etenim Pantaleon, Martyr, non miles fuit, neque unquam castra sequutus; sed pius, atque, ut putare fas est, doctus atque eruditus Medicus. Credere autem eundem gessisse habitum in ipsa Urbe Nicomedia Medicos ac Milites, est idem omnino atque se prode, rerum etiam quæ in oculos incurrunt, ignorantissimum. Quo fit ut qui ita res depingunt pictori illi reddantur simillimi, qui, ut inquit Horatius; *Delphinum silvis appingit, fructibus aprum*. Sed verò dum ii qui tam nobili ac præcellenti Artidant operam, perdiscendarum rerum studio non teneantur, his hæc & alia sæpius ingeminare idem prorsus erit ac, quod proverbio dicitur, surdo fabulam.

6 Molestè certè ac prolixioris operæ quæstio censenda est ea, quæ de adventu Sanctorum Lazari, Marthæ, ac Magdalensæ in eam Galliarum partem, quæ, quòd prima à Romanis redacta sit in Provinciæ formam, Provincia quadam anthonomasia vocata est; moveri solet à Criticis Historicis. Proinde eam aliis discutendam relinquimus. Et cum jam de Mariæ Magdalensæ imagine, quæ satis visâ sunt annotaverimus; de eiusdem sororis Marthæ, Christi Domini olim hospitis Pictura, paucula annotanda supersunt. Id autem non aliis verbis lubet perstringere, quam illis quibus usus est Author, quem in instituto hoc penè semper in oculis ferimus. Hæc autem ita prorsus habent: *Quæ (nempe Martha) pingitur cum aspergillo & aqua benedicta. Cuius causam tradit Clichtoveus, (a) tum, ait, in Aquensi adhuc territorio versaretur, erat super Rhodanum fluvium inter Arelatam & Avenionem draco immense molis, interdum sub aquis latitans, & aliquando super terram gradens, qui & navibus naufragium plerumque intulit, & viatoribus exitium. Rogata autem beata Martha, Crucis signo illi ostenso, & aqua benedicta in illum resperisa, man-*

suetum & innoxium reddidit. Quod cernens populus, lanceis & lapidibus mox draconem peremit. Hoc autem miraculum representatur per effigiationem Imaginis Sanctæ Marthæ fieri solitam. Cum dracone scilicet ad pedes & aspergillo (sic enim vocat) aqua benedicta.

7 Hæc sæpe laudatus Author, quæ mihi nonnihil altius cogitanti aurem vellicant, ut originem scrutari liceat rei cuiusdam, quam in Hispania nostra cernere est, & qua nulla etiam notior seu manifestior. In solempni illa pompa atque ad speciem triumphi composita, qua Divinum Eucharistiæ Sacramentum ex veteri consuetudine, immò & ex præscripto Tridentini Concilii statuta & dicata ad id officium die, per vicus atque plateas, quâ par est reverentiâ publicè circumfertur; principio in ipso procedente ex cunctorum ordinibus agmine portatur in operta machina effigiatum monstrum, quod draconem ingentem, serpentemve maioris magnitudinis representat, gratissimo planè puerorum oblectamento atque spectaculo. Tale autem monstrum, quod miris modis parant atque perornant ii quibus id incumbit, recepto ubique vocabulo vocatur apud Hispanos nostros *la Tarasca*, quod etiam (neque enim hoc volui silentio præteriri) eo artificio figuratur, ut aperto rictu & hianti ore procedat: intra quod certatim pueri ludibundi, ut est illorum mobile ingenium, capitum tegumenta, aut galeaticulos conantur immittere: quæ omnia in speciem monstrum vorat, & in ventrem condere pergit ea, ut videtur, aviditate, ut Hispanico proverbio locum fecerit, quo cum monstrum miræ voracitatis describere volumus, dicamus iam illi multas ac minores prædas objicere, perinde esse atque (sic enim effertur) *Echarcaperuzas a la Tarasca*. Qua de re consuli potest Hispanicum Lexicon, quod aliquibus voluminibus constans, prodire cepit auspiciis Monarchæ potentissimi Regisque Hispaniarum Philippi V. Nos interim ad id unde digressi sumus opportunè revertimur.

8 Equidem non semel, sed sæpè sæpius cogitavimus, unde huiusmodi ritus atque mos originem traxerit; cuius rei alludat hoc factum.

Ve-

(a) Hom. de Marth. apud Molan. lib. 3. cap. 29.

Verum rem acu tetigisse visus ipse mihi sum, cum in huiusmodi interfecti ac triumphati draconis historiam mentem intendi, Imaginem ipsius Marthæ sedulo circumspiciens. Ergo significari puto per circumvectum draconem, diabolum, qui vocatur in Scriptura *Serpens antiquus*, sed devictum atque ostentatum in triumpho superatum à Christo: idque non sine evidenti allusione ad draconem illum, serpentemvè, qui à Beata Dei famula Martha perhibetur fuisse devictum. Quod ne sola imaginatione nostra inniti videatur, illud rursus in memoriam revoco, quod supra annotavi; nempe huiusmodi monstrum vocari à nostris popularibus *la Tarasca*. Quod mihi nihil aliud indicare videtur quam draconem illum occisum, non alibi quam apud *Tarasum, Tarasconem* vè, Provinciae Narbonensis Urbem, sic nominatam Geographis Ptolomæo, Straboni, aliisque: (b) qua in urbe, aut certe in eius territorio depositam fuisse Beatam Martham, disertè asserit Romanum ipsum Martyrologium. Qua de re paucula hæc transcursum annotasse sufficiat.

(b) Vide Abr. Horcelium in Lexico.

9 Postrema Julii dies dicata est eximia Sanctitatis Heroi, Cælestique prudentiæ laude cum primis commendabili viro Sancto Ignatio de Loyola, Inclytæ Societatis Iesu Parenti atque Patriarchæ. Huius verò laudum segetem atque uberem campum hic jejune decerpere non est cordi. Sed quod ad eius Imaginem spectat, censerem ipse grande piaculum, omittere illa quæ inter plures alios Vitæ illius Historicos præcipua eloquentiæ, tersæque dictionis laude conspicuus annotavit Joannes Petrus Maffei, (c) quæ ob styli consuetam elegantiam integra non gravabor exscribere: sic enim habent: *Statu- ra fuit modica, & grato & pleno dignitatis aspectu: colore inter album & aquilum; exporrecta lataque fronte; vivacibus oculis; oblongo & incurvo naso, quam vel in primis certam prudentiæ notam metoposcopi existimant. Claudicavit nonnihil ex vulnere olim in propugnacione Pampelonensis arcis*

(c) I. Maffei in Vita D. Ignat. lib. 3. cap. 15.

accepto, sed citra ullam deformitatem, ut nemo nisi curiosus animadverteret. Effigies circumfertur illius, non admodum ad vivum, ut familiares affirmant; siquidem ex mortui demum facie, gypso imaginem expressere plastæ, quoniam ipse dum viveret, neque pingi se, neque fingi permisit, omnibus in rebus humana gloria contemptor egregius.

10 Hæc disertè atque eleganter, ut solet, laudatus Scriptor: quibus addi possunt quæ alter eiusdem Societatis Author luculentissimus (d) de hac Ignatii effigiandi ratione tradidit, quæ dicta non mediocriter illustrent: ait enim, allegans Ignatii Vitæ Scriptores, eundem nunquam permisisse, ut illius vultus coloribus exprimeretur: usque adeo ut rem effecerit non difficilem modò, sed impossibilem. Vertebat enim se, non secus ac Protheus alter, in humanas quidem semper facies, sed omnino diversas, ut modò unus, modò alter videretur Pictori ipsi curiosè atque studiosè spectanti. Quo fiebat, ut novam terque quaterque effigiem hominis irritò semper labore confingeret. Quod graphicè atque eleganter exequitur luculentus Author, qui propterea videri poterit loco superius allegato. Pingitur autem Sanctus Patriarcha nulla non laude dignus, Clericali habitu, manu præferens alterà admirabilem illum Exercitiorum librum, Sedis Apostolicæ iudicio, & omnium utilitate comprobatum; alterà verò radiis inclusum solaribus *Iesu* Nomen, cuius gloriam per se atque per suos, scriptis factisque longè latèque propagavit. Neque infrequenter etiam pingitur indutus ornamentis sacerdotalibus. Neque id immeritò: quippe is est, à quo templorum nitor, catechismi traditio, concionum ac Sacramentorum frequentia, ut disertè habet eius Ecclesiasticum Officium, incrementum accepere. Hæc tamen cum ita sint, adungere hic nihilominus placuit Imagini Viri Sanctissimi Cælum (ut sæpè ipse solebat) suspectantis, id quod de eadem re aliquando lusimus, Epigramma, quod ita habet.

(d) P. Anni de Vieyr. tom. 4. ser. monum. 93. pag. 200.

*Hæc quàm dum Cælum suspecto, nubilus ær
Sordet is! hæc sordent æquora! sordet humus!
Quis nisi vana putet collata palatia regum,
Atque hominis, viles pauperis esse casas?*

Quod

Quod si ego nunc templi lator conspectibus altis

Vix mihi cum liceat cernere vestibula;

Quantum eris, o! magna rutilo tum lumine? quando

Iam pateant oculis interiora domus?

CAPUT IV.

IMAGINES SANCTI PETRI IN VINCULIS, SANCTI Dominici, Sanctorum Martyrum Justi & Pastoris, S. Caietani, ac Laurentii Mart.

Rima mensis Augusti dies dicata est Apostolorum Coripheo Divo Petro, cum jaceret conjatus in Vincula.

Quam rem etiam Pictores adumbrant; sed ex antiquitatis ignorantie satis jejune, ne dicam absurde, ac plane ut ipsi solent: Catenam quidem illigatum; sed hac parieti, columna, aut trunco firmata innexaque. Quod tamen non ita fuisse, patens erit ac pervium ei qui Sacram Historiam, etiam oscitans, utcumque perlegerit. Sic enim habet: (a) *In ipsa nocte erat Petrus dormiens inter duos milites, vincus catenis duabus: & custodes ante ostium custodiebant carcerem.* Habemus jam hic Petrum, non una vincum catena, sed duabus: at illae non erant innexae parieti aut columnae. Sed cui rei? illi scilicet quam Pictores ipsi ne somnare quidem poterant, nempe duobus militibus, qui custodes Petro erant dati, atque inter quos nihil morte instante & prope cervicibus imminente perterritus, alto somno pressus dormiebat Apostolus. Quod quidem ut cunctis pateat, scire operae pretium erit, vincos, praesertim majores ob causas, tradi solitos duobus militibus custodiendos; ita ut altera catena rei dexteram, sinistramque militis alligaret; altera vero rei sinistram, militi usque dextram. Pluribus haec ostendi poterant; sed pauciora sufficiant: ita enim disertè Seneca habet: (b) *Quemadmodum, inquit ille, eadem catena & custodiam & militem copulat; sic ista, quae tam dissimilia sunt, pariter incedunt.* Quae eadem sanctior plane Author magis illustrat.

(c) *Ligantur, ait, duo, & mittantur, ad judicem latro, & colligatus, ille sceleratus, iste innocens: una catena ligantur, & longè sunt à se.* Quo praeculis, ut par est, habito, plana sit intelligentia Historiae Apostolicae, & ratio Apostoli catenis vincendi depingendi: cum per se pateant verba illa: *Erat Petrus dormiens inter duos milites vincus catenis duabus.* Neque opus est ut quisquam requirat, cur id facerent veteres Romani, etiam ex legum praescripto? Sat enim constat id fieri solitum, ne vincendi custodiaeque mancipati facile elaberentur; cum id fieri non posset, etiam custodibus dormientibus, nisi vincendi secum violenter traherent eos qui se custodiebant, ad servabantque: quod agerimè fieri posset, immò nullatenus, nisi Deus supra hominum captum ostentaret aliquantulum manum potentissimam, ut contigit in liberatione atque ereptione Petri.

2 Igitur mirandus hic eventus ut congruè oculis objiciatur, describi debet hoc ferè modo. Humi scilicet jacens Petrus somno pressus, catenis hinc & inde ligatus, quae pendentes è manibus ad eum plane, quem supra descripsimus modum, unum alterumque militem vinciant. Describi autem debet non omnino vestitus, neque nudus, sed unà tantum indutus tunicâ, calceisque, aut caligis depositis; ut locus detur admonitioni Angeli; qui resplendens (ut textus habet) fulgore mirabili, eundemque Petrus alloquens, *Precingere, inquit, & calcea te caligas tuas.* Et rursus, *Circumda tibi vestimentum tuum, & sequere me.* Quod si depingatur jamjam stans supra proprios pedes, tunc describi debent hinc & inde catenae confractae, testante id sacro ipso eloquio: ubi sta-

(c) D. August. in PG. 118.

(a) Actor. 12. 6.

(b) Senec. Epist. 5.

statim ac dicitur Angelum excitavisse Petrum à somno, subditur: *Et ceciderunt catenæ de manibus eius.* Atque rem totam hoc modo describere, eandem pingere atque oculis exhibere est: secus aut nihil nisi desipere, & propriæ incruditeque obsequi phantasiæ: quod ut vitetur, laboris atque instituti nostri munus est. Sed insistamus parumper, si ita placeat, in his postremis verbis.

3 Quod ideo dictum volo, quia tamen in toto operis decursu studuerim, ut par est, quam minimum ab Instituto itinere deflectere: negare tamen nolo, me aliquando animi vel studii causâ, nonnihil latius fuisse digressum: idque sæpius posse contingere, nisi pressioribus curavero insiltere vestigiis. Quod ut clarius fiat, non longe petenda probatio est. Instat enim iam præclarissimum, nullisque laudibus equandi Parentis Dominici Picturas atque Imagines exponere: in cuius tamen laudes atque encomia, resvè gestas abire, maioris prorsus moliminis opus esset, quam instituti nostri ratio deposcat. Proinde tam in hoc, quam in aliis, quæ sese offerent, relictis aliis, in Picturarum aut Imaginum expositione laborabimus. Principiò igitur nemo cordatæ mentis mirari poterit, si præclarissimus Pater radiante stella depingatur in fronte: id enim à fonte baptismatis recens levato, in ipso Infante animadvertit pia juxta ac nobilis femina, quæ eundem ab eodem extulerat fonte. Neque rursus insolitum est ut depingatur cum illo emblemate, Canis scilicet, facem oræ tenentis, qua terrarum orbem incendit: hoc enim etiam eò gravidæ per quietem visum esse Matri, nemo est qui nesciat. Pingi autem Canonicali habitu linteatum atque palliatum, insuetum est. Quanvis enim satis constet Oxomensis Ecclesiæ extitisse Canonicum; citra alium tamen apparatus aut insigne satis perspicuum sit (nam quod aliqui intendunt Jacobæa Cruce præditum Clericalem duxisse vitam, non tanti facio, ut ea hic refellere velim aut debeam, quæ, pace illorum dictum sit, somniantium mihi species videntur, aut vigilum somnia) Tamen cum postmodum toto vitæ decursu caperit uti illo habitu, quem Fratres Prædicatores aperte gestant; idque non si-

ne instinctu Cælesti, immò vetò præcepto Sacræ Deiparæ, ut asserunt eiusdem vitæ præcipui Authores æquum videtur, ut semper eodem depingatur habitu, non insueta narandi aut depingendi etiam ratione, qua, anticipatione quadam sive Prolepsis, aut, quod idem est, Histeron proteron, quæ non nisi posterius contingere per prius, nonnihil mutato ordine referantur.

4 Describitur autem, idque ferè semper, Sanctissimus Patriarcha his insignibus, quæ norunt omnes, libro scilicet, & onusto liliis candidissimis ramo. Utrumque hoc merito. Signatur enim liliis animi atque corporis eximius candor, quo vel ipsi Mariæ virginumque Virgini charus cum primis extitit; libro verò doctrina, qua cum per se ipsum, tum etiam per sui illustrissimi, nullisque non laudibus celebrandi Ordinis Filios atque Socios Ecclesiam Catholicam mirando prorsus lumine collustravit. Quam rem ieiunis atque exilibus verbis referte, non laudare quidem, sed penè obscurare ac deturpare est.

5 Sed prætereunda non est alia viri Sanctissimi satis vulgata depingendi ratio. Satis notum est ex eius Vitæ historięque scriptoribus, illum quotidie consuevisse ter in se ipsum cruentis verberationibus desævuisse. Ergo pingitur asperrimo flagro acuminibus in extremitatibus obarmato, vel ferrea etiam canetula suum ipsius nudum tergum coram Imagine Crucifixi acerrimè cædens, ea doloris intimi & compunctionis nota, ut emollire pectora jure talis Imago posset eorum qui talia pati atque in se experiri longè maiori causa merebantur. Plures huiusmodi Picturæ cernuntur: sed omnium quas viderim elegantissima est quæ cernitur in domo Novitiorum magni Cænobii Ordinis Prædicatorum urbis atque Universitatis Salmanticensis (quod vel solum nominasse laudasse est) excultissimè elaborata à Pictore eiusdem, ut fertur, Ordinis atque Instituti professore. Ibi, inquam, cernitur; addo hic, non otiosè nec inutiliter: multum enim promoveri solet Religiosorum juvenum animos, qui ad cuncta sanctitatis & poenitentiae opera semper atque identidem instituuntur, ipsis impressa parietibus

bus non obscura signa demonstrant: Et quoniam Imago huiusmodi satis superque celebris passim cernitur, jam supra dedimus Epigramma quod in rem hanc aliquando lusimus, ad quem locum ne hic eadem repetamus, lectorem remittimus. *

6. Fuit autem (neque enim hoc relinquere fas est, quod propius ad instituti nostri rationem spectat) Fuit, inquam, staturâ mediocri, vultuque admodum decoro, aquilino naso præditus, splendentibus oculis, facieque nonnihil oblonga, colore candido, barbaque in rubram declinante, calvitio nullo; sed paulo plusquam ferret ætas, quæ vix unum supra quinquagesimum annum excefferat, quod eiudem immensis laboribus vitæque austeritatibus facile quisque tribuat, macilentus. Ita quippe adjectis aliis ex probatis & vetustis eius Vitæ Authoribus Sanctissimum Parentem descripsit magni nominis Historicus, * ex quibus non ægrè elici potest eius Imaginis effingendæ pingendæque ratio.

7. Vix aut ne vix quidem esset cur hic mentionem faceremus de præclaris omnique encomio maioribus Pueris Justo & Pastore; nisi sæpè eorum Imagines attentius intuentes, observaviffemus eos potius juvenes paulò maiores quam pueros depingi. Hoc autem non ita fuisse, sed planè pueros occubuisse glorioso certamine, ex D. Isidoro, Prudentio, aliisque vetustis Scriptoribus erudite, ut affolet, evincit exacti iudicii vir Ambrosius de Morales in Libro de horum Sanctorum Martyrum vita, martyrio & translatione reliquiarum peculiariter edito ann. 1568. pag. 6. Quod quidem & Dei gratiam magis commendat, & supra modum reddit Sanctorum spectabilem triumphum. Itaque censet, Pastorem non majorem fuisse novennio, Justumque septennio; & hac debere potius ratione depingi; quod idem laudatus Author luculenter evincit: apud quem alia non incongrua videri atque observari possunt; nos enim alia jam nos vacant.

8. Circa Imaginem verò Sancti Caietani Thienæ, Ordinis Patrum Clericorum Regularium Erectoris ac Fundatoris Inclyti; cuius immensam propemodum gloriam reverenti potius silentio obvolvete, quam exili-

bus laudibus attingere malimus; illud contra sese offert; frequentius virum quidem provecum oculis exhiberi; sed non senem: senex autem ipse planè fuit, cum decesserit etatis anno sexagesimo septimo, Eræque Christianæ M.DXLVII. ut diligenter observat post alios eius Vitæ recens Scriptor Pater D. Eugenius Calderon de la Barca lib. 2. cap. 19. insuper & rudioris atque austerioris vitæ fractus & attritus laboribus. Pingitur etiam; & quidem frequenter genuflexus, atque inter ulnas reverenter amplectens Puerum Iesum: Cui rei causam præbuit insignis atque inusitatus favor eidem à Sacratissima Deipara Romæ præstitus, dum nocte natalitia in Basilica Sanctæ Mariæ Maioris ferventius orans divinis ardoribus colliquefceret: Invitatus enim semel atque iterum ab eadem Dei atque hominum Parente dulcissima, Divinum Puerum suscepit in ulnis, quod ipsemet Divus, humillimus alioqui, divinorum charismatum zelator & custos, stylo simplici ingenè & sincerè scripsit Virgini Lauræ Mignana, cuius Epistolæ verba refert relatus & laudatus Author. * At verò eum hoc contigerit, priusquam sacrum suum Ordinem fundaret, erit profecto operæpretium, ut in tali eventu depictus, non senex ostendatur, neque senium attingens.

9. Plura certè, immo verò plurima; magno & propemodum immenso encomio dicenda essent de præclarissimo Christi Martyre Sancto Laurentio, si quod iam etiam Ecclesiæ Patres, quique præstantissimi fuerunt, his hoc loco liceret diutius immorari. Sat annotare fuerit, illum Levitico (ita enim locuti sunt veteres Patres) habitu, sive Diaconali depingi, addita prope eum ferrea crate, superquam subjectis accensis prunis impositus, tam magnum de tyranno persecutore reportavit triumphum; ut (quod habet Augustinus Parens*) tanta eius gloria extiterit martyrii, ut passione sua mundum illuminaverit univèrsam, & omnium Christianorum igne, quem invictus sustinuit, corda calefecerit. Observandum verò ab ineptis nonnullis, eandem cratem ferream, ita parvam figurari, ut sustinere vix posset bilibris piscis pondus. Itaque grandior depingi debet, quæ susti-

Tt nuit,

* Lib. 1. c. 5. n. 11.

* Fr. Ferdin. del Castillo l. 1. Hist. Ord. S. Domin. c. 6.

* Lib. 13. Vit. eiusd. Divi c. 71

* Serm. 34. de Sanctis.

* Gillio
fol. 87.

nuit, non exile corpus pueri, sed valentis prorsus juvenis ac robusti. Displicuit verò nonnihil moroso scriptori, * quòd ab aliquibus super cratem ferream subjectis carbonibus pingitur, nullà prorsus parte corporis adustus; quasi non super prunas recumberet, sed super lectum. Hoc autem prolixius est, quàm ut annotari tam scrupuloso examine mere-

ret. In primis enim denotari potest præclarus Christi Martyr non ante multo tempore super craticulam impositus: præterquamquod non omnino ambustus pingi unquam deberet, sed semiaslus aut ustulatus, si Prudentio credimus, eleganti totius rei descriptori: sic enim habet, loquens in persona Tyranni, ministros atque carnifices alloquentis. *

* Prud.
Peristephanon
hymn. 2.

Sed non volenti impertiam,

Præstetur ut mortis citè

Compendiosus exitus:

Perire raptim non dabo.

Vitam tenebo, & differam

Pœnis morarum iugibus,

Et mors inextricabilis

Longos dolores protrahet.

Prunas tepentes sternite;

Ne feruar ignitus nimis.

Os contumacia eis occupet;

Et cordis intret abdita.

Vapor senescens langueat.

Qui fusus ad flatu levi

Tormenta sensim temperet

Semiustulati corporis,

Hoc autem quis non videt, maiorem in modum augere gloriàm atque patientiam fortissimi Martyris, & quod dicere libet, Hispani, inquam: hoc enim constanter, semper, atque iterum assero, quidquid secus existiment, aut verò desipiant, qui Hispanæ gloriæ obtrectare eruditionis nomine profitentur. Satis superque rem hanc illustrarunt Scriptores Hispani, quibus addi alii possent exteri, quæ tamen prætermisissis, unum hîc advoco Italix Romæque ad eò ipsius lumen & columnen; cuius ingenii amœnitate eruditioneque factum est, ut Roma Christo dedita nihil habeat cur veteri atque Ethnicæ Romæ merito invideat. Is enim est quondam Massæus Barberinus, qui ob singulares animi excultissimi dotes virtutesque, magnis primùm muneribus atque honoribus ornatus, ad summi

tandem Pontificatus apicem evectus; Urbi atque Orbi præluxit, literarum ipse atque literatorum fautor & protector inclytus. Talis igitur ac tantus Author, qui non solum gravioribus curis atque studiis intentus, Theologiam, Jurisprudentiam, Civilemque rerum administrationem maiorem in modum ornavit; sed etiam amœnioribus atque poetiis floribus excultus, Hymnodiam Ecclesiasticam reformavit, ut plane doceret Musas servire Christo: in eius Operibus Metricis supraquam dici potest elegantibus atque concinnis apertè docuit Hispanum extitisse Laurentium. Quod ne frustra dicere atque asserere videamur, placet ex eius Hymno, atque ut vocant Poëtæ, Ode de Sancto Laurentio, paucula carptim hic exscribere: ita enim habet.

Ibera tellus Austrio

Sub Rege felix, aurifero Tagi

Te dicant alii flumine nobilem,

Te classe, te bello ferocem,

Oceani dominam celebrent, Regnisque potentem.

Hic Peruvianis divitem metallis,

Mexici gazis, Arabumque conchis,

Et mercibus Gœ beatam

Te

*Te laudet : fera praelia
Extollat alter , & triumphos Caroli
Ac temperatis vividum
Conflis animum Philippi.*

Quibus in Hispaniæ nostræ meriti- ipse alioqui non admodum Hispan-
tissimam laudem prælibatis , statim nus adnectit.

*Te concinam Laurentii.
Sacro parentem lumine fulgidam.*

Et post pluscula alia Valerianum incusans , hæc habet :

*Acres quid iras aggeras Rex barbare?
Impavidus contemnere novit
Hispanus juvenis Regum fera jussa,*

Quæ omnia libenter hic attexuimus, afferuisse , asserturosque semper,
ut constet , non quidem à Petri Ca- non Italum , Romanumvè , sed His-
thedra , sed ab eo saltem , qui illam panum fuisse Laurentium.

C A P U T V.

DE PICTURIS ET IMAGINIBUS SANCTÆ CLA-
ræ Virginis , Sanctorumque Martyrum Hyppoliti , Cas-
siani , Jacynthi , Rochi , & Bernardi Abbatis
Clarævallisensis.

Inclyta Virgo fundatrixque, horratore at- que adjutore Parente Fran- cisco , Soro- rum Paupe- rum Mino- rum vel ipso suo nomine preferens claritudinem : nullis non laudibus celebratur , non solum ab Scriptori- bus Ordinis Seraphici , sed etiam ab aliis plurimis , quorum superfluum est hic texere catalogum. Pingitur autem manibus gestans reverenter pyxidem illam qua Sanctissima Eu- charistia continetur , & quam vulgò Custodiam appellamus. Atque hu- ius quidem Picturæ , qua nulla est frequentior , origo ea est , quam verbis potius eius Officii Ecclesiasti- ci , quam aliis cuiuscumque Scrip- toris referre maluimus , quæ sic ha- bent : *Saracenis Afisium obsidentibus , & Clarae monasterium invadere conan- tibus , agra se ad portam afferri vo- luit , unaque vas , in quo Sanctissimum*

Eucharistia Sacramentum erat inclu- sum , ibique oravit , &c. At circa factum hoc ita descriptum, omisis aliis, quæ forte movere possent maiorem scrupulum , audi vi non semel viros doctos , qui quamquam admodum pii atque eruditi , ægerimè tamen ferrent Divinam Eucharistiam pingi in manibus feminæ , quamlibet sanctæ arque purissimæ. Verum hi ducti inviolata consuetudine horum aliorumque recentium temporum, quæ è novis Ecclesiæ Canonibus pro- manavit , non satis adverterunt, quàm promptum fuerit , licitum , ac planè laudabile Sacræ Virgini à Deo (quod piè credendum est) motæ , & tam gravi periculo urgente , ut piis ipsa contrectaret manibus , si non Eucharistiam ipsam, saltem vas illud, in quo inclusa erat. Sanè antiquitus non semel aut iterum , sed totis quin- que primis Ecclesiæ seculis , Sacra Eucharistia non in os immittebatur communicantium (quod multò etiam recentius est , ut bene obser- vat Cardinalis Joannes Bona *)

* Rer. Li- turg. l. 2. c. 17. n. 7.

* Ioann. Cabassut. Not. Eccl. differtat. 5. p. 29.

(a) Rer. Liturgic. lib. 2. cap. 17. n. 7.

(b) Div. Aug. ser. 252. de tempor.

sed in manus tradebatur, etiam Laicorum, Quibus (verba legis viri admodum eruditi, & in rebus Canonicis & Ecclesiasticis optime versati*) liberum erat, eandem in proprios lares deferre, & privatim asseruare. D. Cyprianus tractat. de Lapsis multa colligit exempla eorum qui Sacramentum istud indignis manibus acceptum, nec minore indignitate, penes se custodiebant, senserunt sibi exitiale, divinamque suam temeritatis ultionem sunt experti. At verò miraculosa beneficentia iis collata, qui ad hoc Sacramentum privatim asseruatum pia devotione recurrerunt, ut de aliis sileam, de sorore sua Gorgonia Gregorius Nazianzenus, & de Satyro fratre suo Ambrosius, singulis quisque orationibus, in ipsorum funere habitis, retulerunt. Quibus plura adnectit idem Scriptor, cui suffragatur idem Cardinalis. (a) Atque hos quidem, alioque, adire poterit quisquis harum rerum cognoscendarum teheatur desiderio.

2. Unum solummodò libenter addiderim: nempe etiam ipsis seculis, quibus mos idem deferendi domum Sacram Eucharistiam in usu erat, prohibitum esse feminis aliquibus in locis, Sacramentum nudà ipsarum manu contingere: sed deferre candidum & mundissimum linteam, quod *Dominicale* vocabant, in quo Sanctissimam Eucharistiam reponerent: quod indicat satis perspicue D. Augustinus, (b) immò & præcipere videtur verbis illis: *Omnes mulieres nitida exhibeant linteamina, ubi Corpus Christi excipiant.* Severiusque indicat Concilium Antifiodorense habitum ann. 578. *Canone 36.* verbis illis. Non licet mulieri Eucharistiam nuda manu accipere. Et deinde *Can. 42.* *Ut unaquaque mulier, quando communicat, Dominicale suum habeat. Quod si quæ non habuerit, usque in aliam diem Dominicum non communicet.* Quæ omnia, atque plura alia, quæ facile congeri possent, abundè monstrant, non debuissè movere viros doctos, quod Clara Virgo depingatur manu gerens pyxidem Eucharisticam. Præterquamquò ex scriptore veteri elicitur, nil refragantibus Ecclesiastici Officii verbis, Clara ipsa Eucharistiam non tulit in manibus, neque pyxidem eam continentem; sed iussit, ut eam, cate-

rasque sacras Virgines comitantes; Eucharistia vase sacro inclusa præcederet. Consultò autem nominavi, atque monere studui viros doctos: nam de aliis etiam, iis qui nomen suum profiteri nolunt inter vulgus, severius dicerem, illos, imaginatione sua ductos, in has aliasque ineptias labi, quæ ex nihil perspecta antiquitate, harumque rerum profunda ignorantia proficiuntur. Pingi etiam debet (quod secus factum observanti mihi ipsi non semel displicuit) habitu paupere & detrito, tamquam vera Parentis Francisci Filia: neque admodum item juvenis; cùm ipsa, ut non levibus argumentis colligitur, sexagenaria ferme decesserit.

3. Sat celebris, & Hispaniæ nostræ Veteri, & præsertim regioni illi Americanæ, quam Novam Hispaniam Conquistatoribus appellare libuit, est, eritque semper dicata dies Indlyto Martyri Hippolyto, cuius multa habetur mentio in Actis & Martyrio Sancti Laurentii: hac enim die, duobus iam abhinc seculis, pauloque amplius recepta & subjugata fuit Urbs illa percelebris, quam Indica voce Mexicum nominamus, & quæ totius Americæ Septentrionalis, immò novi illius Orbis universi caput existit, habituraque locum esset inter quascumque alias Asiæ atque Europæ, si cupidorum, & suis dumtaxat commodis studentium hominum consilia non intercessissent. Ita enim de re hac iudicant etiam Scriptores exteri. Sed de his hæcenus.

4. Jam verò Heterodoxi, ut sunt rerum Ecclesiasticarum ofores, in tantum, ut, quod sæpè mecum reputavi, voluissent, aut vellent, pauca admodum, aut certè nulla martyriorum, aut vitæ austerioris exempla in Ecclesia relicta fuisse: nullis certè coloribus dissertè, aut potius impudenter asserunt, depingi posse Martyrem hunc Hippolytum; quippe qui nullum fuisse huiusmodi Martyrem, per summam audaciam & dementiam affirmant. Mitto illorum antesignanos, quorum assecla Raynoldus quidam, apud Scriptorum planè pium atque eruditum* ita loquitur, aut potius garrit: *Papistarum invocantium animis obversatur, qualis vulgò pingitur ab equis distractus.* Bene quidem hoc: nam saltem

* P. Nicol. Serar. in Litæntic. p. 118.

admittere videtur Hippolytos alios, de quibus nusquam scribitur fuisse distractos & discerptos ab equis: quorum unus esse potest Antiochenus Presbyter, de quo agitur 29. Januarii, vel Portuensis Episcopus, de quo 22. Augusti. Sed cur, amabo, non hunc alium; cuius, tam nomini, quam historiæ, congruat Pictura? Certè hunc agnoscunt Authores veteres Ado, Usuardus, Beda, alique non pauci. Cæterum martyrii genus, nomini conjunctum Hippolyti, nil, inquit, aliud redolent quàm priscam illam atque exoletam fabulam Hippolyti Thespei filii, ab equis concitis rapti atque discerpti, quam eleganter descripsit Seneca, illoque antiquior Ovidius, atque utroque Euripides in Phœdro. Nempe ita censent de rebus sacris & passionibus Martyrum ii, quibus Poetæ, fabulæque magis quàm Historiæ Ecclesiasticæ sunt cordi. Nos verò Poëtis opponamus Poëtis, sed Christianos om-

ninò atque pios. Talis profecto est Prudentius noster, qui gesta Martyrum benè perspecta habuit, in ipsaque Urbe ingenti cura didicit, & qui non solum huius præclari Martyris, sed etiam ejusdem generis martyrii, memoriam texuit luculentam: quamquam (quod ultrò fatendum est) in huius rei narratione res Hippolytos ex uno confecerit, aut trium gesta in unum confuderit: quod optimè notavit Ecclesiasticæ eruditionis præcipuus Author. * Quin causam assignavit, scutumque opposuit, quo retunderetur telum illud fritillo retusius, quod desumptum est ex allusione nominis Hippolyti ad fabulosum illum Hippolytum: Acceptam, inquit, fuisse causam ab impio Gentili iudice delusum cum nomine Hippolyti. Inducit enim pius atque elegans Poëta Romanos juvenes insana voce iudicem alloquentes: (c) atque ita refert.

* Baronius in Notis ad Martyrol. die 14. Aug.

(c) Prudent. Peristeph. hymn. r.

*Insolitum leti possunt genus, & nova poena
Inventa, exemplo quo trepidant alii.*

Et proseguitur:

*Ille supinata residens cervicè: Quis, inquit,
Dicitur? Adfirmant dicier Hippolytum:
Ergo sit Hippolytus: quatiat turbetque jugales;
Intereatque feris dilaceratus equis.*

Maneat igitur Hippolyti Martyris Pictura ab indomitis equis raptati: quam eleganti certè manu factam memini me vidisse Salmanticæ.

5 Nihil frequentius, dum pueruli effemus, scholasticque frequentemus ludi magistri, quam nomen Sancti Martyris Casiani auribus renellis insonuit. Huius verò præclara cõfessio vel maximè spectat ad nostri instituti rationem; cum eandem in

tabella depictam stupens atque admirans spectaverit, atque ex ea narraverit, historicâ potius fide quàm encomio poëtico, non semel à nobis laudatus laudâdusque Prudentius; qui apertè refert, quod cum esset in Urbe, quam veteres appellabant Forum Cornelii, nunc autem Imola vocant, vidisse huiusmodi Picturam. Sic enim habet.

*Hic mihi cum peterem te, rerum maxima Roma;
Spes est oborta, prosperum Christum fore.*

Subjicit verò post pauca:

*Erexi ad calum faciem, stetit obvia contra
Fucis colorum picta Imago Martyris:
Plagas mille gerens, totos lacerata per artus;
Ruptam minutis præferens punctis cutem,
Innumeri circum pueri, miserabile visu,
Confossa parvis membra figebant stylis.*

Unde;

Unde; pugillares soliti percurrere ceras;

Scholare murmur adnotantes scripserant:

Adituus consultus ait: Quod prospicis, hospes;

Non est inanis aut anilis fabula.

Historiam pictura refert: qua tradita libris

Veram vetusti temporis monstrat fidem.

6 Deinde eadem elegantia Martyrii totam texit historiam, quam pari, maioreque gravitate Romanum Martyrologium in compendium redegit verbis illis: (d) *Apud Forum Sylle, natalis Sancti Casiani Martyris, qui cum adorare idola noluisset, vocatis à persecutore pueris, quibus docendo exosus factus fuerat, data est eis facultas eum perimendi: quorum quanto infirmior erat manus, tanto graviolem martyrii poenam dilata morte faciebat. Nemo est, ut existimo, qui nesciat, antiquitus pueros non eodem modo atque nunc solitos esse edoceri prima literarum elementa: neque enim scribebant super chartam anserino calamo, sed super tabellas cerâ oblitas, super quas ferreis stilis exarabant literarum lineamenta, notarumque brevium ductus; de quibus omnibus aliisque huc spectantibus consuli potest præter alios (res enim est obvia) eruditus atque amoenus Author Pater Hermannus Hugo. * Igitur huiusmodi stilis, qui probe erant acuminati, fortasseque etiam minoribus cultris, qui in usu pueris erant, præclarus Christi Martyr iussus est interfici ab illis ipsis, quibus erat exosus. Neque id mirum, cum non solum apud Ethnicos, sed apud Christianos etiam yix puer sit adeo bene morati mitisque ingenii, qui patienter, amanterve toleret ferulæ ictus & scuticæ: grave id quidem supplicium; sed non adeo insolens, ut de illo antiqui mentionem non fecerint. Quippe Seneca huius rei meminit, (e) cum agit de Erixonis Equitis Romani populari supplicio, prætereaque Suetonius in Caio: *Cum discerpi, inquit, Senatorem concupisset, subornavit, qui ingredientem Curiam repente hostem publicum appellantes invaderent, graphiisque confossum lacerandum ceteris traderent.* Addo, non solum ad inferendam tardiolem mortem, sed etiam in quæstionibus ad extorquendam veritatem, adhibitum sapius fuisse huiusmodi cruciamenti genus.*

(d) Rom. Martyrolog. 13. Angusti.

* De origin. scrib.

(e) Senec. de Clem. ad Neron. l. 1. c. 14.

Unde Portia illa insignis femina, virum alloquens, hæc inter alia habet: (f) *Neque enim adeo muliebrum natura, ut me ad effereendum arcanum vel flamma vel flagra, vel stimuli possint adigere.*

(f) Apud Dionem Cass. l. 44.

7 Pingendus itaque est Inclytus Martyr eo modo quo descriptus erat eâ tabulâ, quam cum pia animi voluptate Prudentius spectasse se refert, cuius verba supra retulimus, viderique integra possunt in allegato Hymno IX. Non verò, ut mea fert opinio, pingendus erit Episcopalis effulgens ornamentis, aut propè illum ipsa ornamenta Episcopalia. Et si enim non desint qui eundem Martyrem Episcopum Brixientem fuisse commemorent, aut, quod magis est, alterius cuiusdam Urbis sive Germaniæ sive Helvetiæ; id tamen parum exploratum mihi videtur. Cuius haud mediocre argumentum est, quod eorum nonnulli, qui hoc affirmant, asserunt, etiam illum ordinatum fuisse à Fortunatiano Aquilejensi Episcopo: cum tamen satis constet, hunc, qui secta fuit Arianus, vixisse temporibus Constantii Augusti, qui multo Cassiano fuit recentior. Utrumque verò sit, huius dignitatis Prudentius in Hymno non meminit, sicut neque Romanum Martyrologium, quam tamen verosimile est non obvoluturum fuisse silentio.

8 Hyacinthus Ordinis Prædicatorum immortale decus, Religiosaque vitæ absolutissimus archetypus, qui & ab Ecclesia tali decoratur elogio, quod non unius encomii, sed infinitarum propemodum laudum atque elogiorum loco haberi potest, (g) *Nullum diem prætermisit, quo non præclara aliqua fidei, pietatis, atque innocentie argumenta præstiterit; multis frequenter laudibus effertur.* Insuper eius vitam, resque præclare gestas scripsere quamplures, inter quos numerantur ab Scriptore docto admodumque pio duo præcipue præter alios satis notos, (h) Severus Cracoviensis, & Didacus Masius, pter-

(g) Ex eius Officio. Eccl. die 16. Aug.

(h) Ribaden. in Flor. Sanct. tom. 4. addiem 16. Aug.

uterque Ordinis Prædicatorum, atque uterque Magisterii gradu in Sacra Theologia insignis: qui duo, quod ex aliis multis desumpserunt, in signe factum memorant ad rem & institutum nostrum magis attinens. Narrant enim, quod cum egregius sanctitate vir degeret in partibus Europæ Sarmatiæ, sive ut vocant indigenæ; Orientalis Rursiæ, civitas in qua tunc erat, contigit ut obfideretur à barbaris. Cumque jam propè esset ut victores intrarent urbem ferro & igne cuncta vastantes, ipse tum temporis rem divinam faceret. In tali itaque tantoque rerum conflictu, ut primum Sacrum absolvit, decrevit abscedere; atque ut erat indutus ornamentis sacerdotalibus, Divinam Eucharistiam secum auferre statuit. Cumque eodem loco adesset Imago Deiparæ, ingentis per se ponderis cum esset, & satis ingens, & constans ex materia alabastrina; relinquere cogitabat, dolens, quod ipsam deserere ob inmane pondus cogeretur. At eiusdem Deiparæ ac Virginis orè monitus, futurum, ut nullo iconis Sacræ pondere gravaretur; eam intrepidus arripuit; fugæque prudenti sese commisit; eundem comitantibus aliquot sui Ordinis sociis, atque fratribus: Sed rem per se mirandam novo rursus Deus illustriorem fecit miraculo. Cum enim ad ingens flumen, quod *Nieper* vocant accolæ, Græci verò Latiniq; Borysthenen, de quo ex præcipuis Geographis Ptolomæo, Strabone, atque etiam Aristotele, plurà adnotat Hortelius: Cum, inquam, ad tam ingentem fluvium, & qui post Istrum maximus censetur Europæ, ipse cum sociis pervenisset, navigioque aut cymbâ ullâ prorsus se videret destitui: Divinam undique virtute fretus, suaque ipsius munitus innocentia, super fluentem aquam, plantis institit, ut iter liquidum humanis gressibus solidum præberet obsequium: quod alicubi Petrus Chrysologus scriptum reliquit. Favet Deus piissimæ audaciæ: atque non solum trans flumen cum suis evasit incolumis; sed tantæ rei, jubente Deo, erexit immortale monumentum, & ipsis aquis reliquit impressa vestigia. Hoc enim addunt, feruntque, ea ipsa parte qua Hyacinthus calcavit aquas, hodie etiam appa-

tere spectantibus, veluti hominis relicta vestigia. Quod totum, etsi fidem videatur excedere, ut solita est judicare de rebus humanis; non tamen fuerit omnino incredibile iis, qui virtutem omnipotentem Dei Opt. Max. considerent: neque adeo rursus leve esse commentum, ut id propositum non fuerit in processibus Canonizationis eiusdem Sancti (utimur enim in re tanta vocibus & nominibus Ecclesiasticis.) Neque mirum (ut occurramus alicuius morosi hominis scrupulis) quod huiusmodi testimonia sive Acta, hic allegemus: magis enim mirandum est, quod cum talis ac tantus extiterit Hyacinthus, tamque crebra & quandoque stupenda, & vix aliquando audita miracula, sive vivens inter homines, sive regnans inter cælites, patraverit; tamen persisterit totos trecentos septemque supra tringita annos, quin honor meritisimus ei haberetur, ut adscriberetur inter Divos, quod tandem præstitit Clemens VIII. Pontif. Maxim. XVII. Aprilis anni M.D.XCIV. Jam verò clariora sunt hæc, ut ampliori aliqua explicacione indigeant; ut sciat pius atque eruditus Pictor, qua ratione ad rei gestæ veritatem pingendus aut effingendus sit S. Hyacinthus.

9 Non indoctè profectò neque incitè conatus est nuperrimus Author, quem honoris causâ nomino, R. A. P. M. Frater Benedictus de Feijoo, Ordinis Magni Parentis Benedicti, effatum illud convellere, quod non vulgariter modo, sed communiter dici solet, *vocem populi esse vocem Dei*. Non equidem contentionis funem trahere volo cum homine erudito: neque vellem, quando id maximè possem, ostendere pronuntiatum illud plerumque verum esse, etsi multis hinc inde petitis inductionibus convelli & labefactari videatur. Illud interim scopo meo intentus, affirmare ausim, Sanctum Rochum non alio fere nomine inter sanctos coli, aut vocari sanctum in Ecclesia Catholica consuevisse, nisi fide, voce, atque acclamatione populorum. Nam cum vixerit seculis illis, quibus iam solemne erat ut à Romano Pontifice quisque, qui cum opinione & fama sanctimoniam decersisset, sanctorum catalogo solemniter adscriberetur: tamen nullum

extat Romani Pontificis diploma, neque extitisse dicitur, in quo Sanctus Rochus adscribatur Sanctorum catalogo. Quod ut clarius fiat, rem paulo altius repetere non gravabimur. Floruit itaque Sanctus Rochus Ecclesie seculo tertio decimo, & obiisse aiunt Ann. D.M. CCXXXVII. Non parvo autem temporis tractu interjecto, Concilii Constantiensis Patribus innotuit: *Quorum decreto (verba sunt sapientissimi Cardinalis Baronii *) ad propulsandam ingruentem luem eidem honores Sanctis debiti sunt impensi: nam & solemnem pompam eius Imaginem, omni comitante populo, per urbem detulerunt: quo facto illa pestis mox evanuit. Inde verò exemplum sumptum est, ut ubique totorum eius venerande Imagines, altaria, sacella, ac denique templa erecta fuerint.*

* In Not.
ad Marty-
rol. Rom.

(i) Alber-
tus Krätz.
lib. 9. hist.
cap. 25.

10 Hac tamen cum ita sint, non defuerunt viri docti atque catholici, qui pranobilis viri Confessorisque Christi res gestas, virtutesque literis mandarent. Sat plures allegat laudatus Cardinalis: inter quos non postremae authoritatis est Albertus Krantzius, (i) quem adducit, sicut ex eo alii: sed ut verum fatear, neque in illo loco, neque in aliis à me non omnino segniter inspectis quidquam huiusmodi reperire potui. Quidquid verò de hoc sit, eius Imagines atque Picturae, quotquot ipse viderim, uno profus modo proponuntur. Pingitur enim peregrini habitu, vestis lacinia nonnihil elevata, vulnus gerens in femore: cui assidet canis parvum panem ore tenens, & veluti Rochus reverenter offerens. Rei autem huius, quae omnino videtur recepta, origo petitur ex historia, in qua asseritur, quòd cum Sanctus juvenis (juvenis enim erat, neque etiam reversus in patriam ad urbem, quam Montepesulanum hodie etiam appellant, vulgo *Montpeller*, annum vitae secundum supra trigessimum non excessit) Cum juvenis, inquam, Italiae urbes, propriae peregrinationis causa percurreret, unicoque Sanctae Crucis signo plurimos affectos lue pestilenti sanaret; contigit ut ab aliquibus, quod ignotus videretur, parumque honoratus, ludibriis, contumeliosisque appeteretur; insuper & in pugna seu rixa quadam sagittae ictu percuteretur in femore, atque hoc pacto jaceret sub arbore, humano

destitutus auxilio. Sed Deus, cui cura erat, providit (ajunt) ut canis ad eum quotidie ventitaret, arreptum ex divitis mensa panem offerens. Atque haec quidem fuisse videtur origo Imaginis.

11 Immensi, ne infiniti dixerim, moliminis opus esset res praclare gestas, quae magna pro Deo egit, & quae patraverit miracula Abbas ille primus Claravallensis, vel nomine suo toti Orbi Christianaeque republicae notissimus Sanctus Bernardus, velle hic in angustia admodum exhibere tabula. Guilielmus Abbas Instituti Cisterciensis hunc sibi laborem assumpsit, quem nec perficere potuit morte preventus: perfecit autem quantum potuit Gaufridus Abbas. Sed neque hi, neque alii, qui spartham hanc ornandam sibi desumpsere, rem totam potuerunt perficere. Ac sane Guilielmus, qui Bernardo adhuc superstite, illius aggressus est Historiam, utpote qui ut de vivente adhuc loquitur; non uno in loco professus est, se cogi plurima indicta relinquere: cum ob materiae copiam, tum etiam ob viri sanctissimi gravitatem & modestiam, qui res suas curabat impense ut silentio atque hominum ignoratione tegerentur. Quare his omisis, aut potius relictis majoribus ingeniis, & quod caput est, ferventis & exercitatae pietatis hominibus, nos institutam viam ingredimur. Triplici ferè modo descriptam Imaginem Bernardi sapius observavimus atque adspeximus. Prior illa est, quae describitur ante Crucifixi imaginem genuflexus, complexens brachiis Passionis instrumenta Dominicae; crucem nempe, lanceam, spongiam, scalam, aliaque huiusmodi. Cujus quidem rei si causam studiosius inquiras, ea unica est, quod vix, aut ne vix quidem sit inter Sacros Doctores & Patres, ullus qui tam eloquenter, tam pie, tam dulciter, & eo sensu qui vel nolentibus, pietatem instillet, de Passione Domini scripserit, aut sit unquam loquutus.

12 Et quoniam huc devenimus, & id in locis aliquot magis conspicuis observavimus, ignoscet pius atque eruditus Lector, si hic adscribero Epigramma, quod intuens hanc Bernardi Imaginem, olim composui, quod ita habet:

*Instrumenta necis Christi complecteris ulnis,
Verbaque ab ore fluunt nectare blanda magis.
Magne, rogo, Bernarde Parens, rem differe verbis;
Attica quis cuperet Musa canora loqui:
Nempe salutifero Domini depastus in horto
Hyblaas supero mellificatus apes.
Sapius & Iesu pœnas meditatus acerbas
Soluitur in dulces nostra loquela favos;
Et fit interea fellis potatus amari
Haustibus his totus, credite, mellifluus.*

13 Alia Divum Bernardum pingendi ratio est, quam non uno tantum in loco observavimus. Describitur enim reverenter stans, quem dextro brachio amplectitur ipse Christus Dominus in cruce pendens. Atque hujus quidem rei non incerta, ut ego judico, existit origo; cum ea tradatur à multis, (j) præsertim recentioribus, qui aiunt ita factò ipso contigisse Bernardo, cui de Domini Passione atque Crucifixi doloribus tenerrimè nec sine lacrymis meditati innuisse Christum motione inenarrabili ac planè Divina, ut propius ad se accederet: quod ut fecit ferventissimus amans, ab illa incarnata Sapientia quæ diligit diligentes se, tam eximio favore fuisse cumulatam, ut solutâ à clavi ligamine dexterâ complecteretur Bernardum jam penè divino igne colloquentem. Ego verò non dubito, desumptum hoc à veteri historia, quam mihi non contigit evolvere; sed unde, non promptum est dicere: cum tamen omnia quæ de Bernardi vita congerunt Abbates Robertus, Bernardus de Bonavalle, Gaufridusque perlegerim. Sed iam ad alia. Denique pingitur, & id quidem frequenter, ante Sacratissimæ Deiparæ imaginem genuflexus, iunctis ante pectus manibus, labiisque quodammodo excipiens purissimi lactis rorem, quò Virgo virginum eximix puritatis fervorem dignanter irrorat. Quod quidem vel ab aliqua intima Visione Mariæ ferventissimo atque obsequentissimo manifesta filio ortum traxit; vel ex eo quòd in ipsius Deiparæ laudes dulcedine & suavitate

qua vix parem aliquis agnoscat, mirandum in modum effunditur.

14 An verò pingi debeat cum ornamentis illis mitræ & Pontificii pedi, quæ iam illius ætate ex Ponticum Summorum indulto aliquibus Abbatibus obtigerant, dubitari merito potest, stante pro parte affirmativa usu atque more communiter recepto: cui refragari vix absque temeritatis nota potest pius atque eruditus Pictor. At si quis esset qui ad versari vellet receptæ consuetudini, profectò magno atque sapiente fulciretur Authore. Et quisnam hic, inquis? Certè non alius quàm ipsemet Abbas Clarevallis, humillimus juxta ac sapientissimus, cuius illa sunt: (K) *Verum apertè indicant quidam horum, quid cogitent, dum multo labore ac pretio Apostolicis adeptis privilegiis, per ipsa sibi vendicant insignia pontificalia, utentes & ipsi more pontificum, mitra, annulo, atque sandaliis &c.* Pauloque inferius pressiora habet, quæ non libet exscribere. Signa autem, totiusque eius sacri Corporis ac personæ habitudo, à Gaufrido Abbate memoriæ prodita sunt, (l) per hæc verba: *Corpus omnè tenuissimum, & sine carnibus erat, ipsa etiam subtilissima cutis in genis modicè rubens. Illo nimirum quidquid caloris inerat naturalis, assidua meditatio & studium sacræ compunctionis attraxerat. Casaries ex flavo colorabatur & candido. Barba subrufa, circa finem vitæ eius respersa canis. Statura mediocritatis honesta, longitudini tamen vicinior apparebat.*

(j) P. Ribaden. in eius vita.

(K) Diva Bernard. ep. 42. ad Archiep. Senonens. prop. fin.

(l) In eius vita lib. 3. cap. 1.

CAPUT VI.

PICTURÆ ET IMAGINES SANCTORUM
 Philippi Benitii, Bartholomæi Apostol. Ludovici
 Regis Galliæ: Magnique Augustini
 Parentis.

Philippus Benitius, ex illustri Benitorum familia Florentinus, insignis meriti vir extitit; cuius laudes, vitam, relique gestas scriptis prosequuti sunt Archangelus Junius Florentinus, & Philippus Ferrarius, uterque Ordinis Servorum Beatæ Mariæ, quos vulgò Servitas appellant. Et quidem religiosissimum Ordinem multum ampliavit, illustravitque, at non proprie loquendo instituit: quod tamen encomium ei adscribitur in Romano Martyrologio ad diem XXIII. Augusti. Nos instituto nostro omnino addicti, pauca admodum circa eius Picturas & Imagines annotavimus. Quorum primum illud est: nondum planè senem obiisse, cum vix attigerit ætatis annum primum supra quinquagesimum: quo ut sit incognitè saltem eius Imago objiceretur oculis, si admodum senex pingeretur. Dein illud annotandum venit quod spectat ad religiosum habitum quem gessit, atque in quo obiit. Etsi enim in aliis multis Europæ partibus sat notus sit: in nostra tamen Hispania, quam ego maximè debeo colere atque suspicere, à paucis, quod persuasum habeo, cognitus erit. Itaque Servitarum Habitus, ex tunica cum manicis, scapulari, atque caputio, pallioque constat: quod ut percipiatur magis, brevius id dico; quòd nempe Habitus huiusmodi idem omnino esset atque is quem gerimus professores Sacri ac Regii Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum, si coloris (quod in hac re quid præcipuum est) non interesset. Habitus enim noster omnino est albus; Servitarum autem omnino niger. Quod sat est, ut Pi-

ctor, si quando res se offerat, alterum ab altero dignoscat, sciteque pingat. Erit autem omnino congruum & conveniens, ut ego existimo, quòd licet Servus Mariæ fuerit, immò propter hoc ipsum quòd Servus fuerit Mariæ dignissimus, pingatur complexus Imaginem Crucifixi: hanc enim ipse æquè piè ac sapienter suum appellabat Librum: Cuius rei testes luculentissimos profero verba illa, quæ leguntur in eius Officio Ecclesiastico, ubi illa habentur: *Dei nique Tuderti anno millesimo ducentesimo octogesimo quinto in Christi Domini è Cruce pendentis amplexu quem suum appellabat librum, sanctissime ex hac vita migravit.* Nolim verò, ut hac ratione ductus aliquis, cogitet Philippum doctrina atque scientia illà, quæ labore ac studio comparatur, fuisse destitutum: neque enim ita contigit: fuit enim Philippus exculto literis ingenio; qui & Parisiis, antequam Religiosam vitam aggredere, Magistri Doctorisque suscepit lauream in Philosophia ac Medicina: quod fecisse traditur, ut hæres paternæ institutionis esset patre progenitus nobili Medico Jacobo Benitio. Insuper Religionem professus, in qua sub Laici, aut Conversi, ut vocant, ministerio, quamquam frustra, latere voluit; quantum potuit, se dedit Sacrarum literarum studiis, usque adeò, ut miraculi instar habitus fuerit duobus præstantissimis Sacri Ordinis Predicatorum Magistris, qui olim casti quodam cum eo iteragentes, contemplantes, ac veluti manu tangentes profundæ, atque arcanae etiam Sacræ Scripturæ sapientiæ thesaurum, qui in homine laico, ut videbatur, erat absconditus, auctores fuerunt, ut Superioris Ordinis Servitarum, ad quos spectabat, imperio adigerent Philippum, ut quamquam

quam invitus ac reluctans, sacris initiaretur Ordinibus. Verum ille quod humanæ sapientiæ libros non tam magnificeret, minus illis intentus, quam contemplationi & meditationi vulnerum Christi Domini, eius Imaginem consilio alto suum deinceps appellabat librum.

2. Vellem autem, ut quotiescumque contigerit depingendi hunc Philippum nostrum Pictura, etiam notaretur egregium ipsius factum; adeo ut huius rei omisio negligentia saltem aut imperitiæ labem incurreret. Etsi enim summo Ecclesiæ Pontificatu non se abdicaverit, quem admodum jam ante fecerat Cælestinus: tamen talem tantamque dignitatem tam studiose declinavit, quantum alii fortassis ambierunt. Rem differtè narrat Ecclesia in eius Officio: quibus verbis potius quam meis legi malo. Commemorato enim miraculo, quo leprosum sua ipsius tunica, qua se exuit ut illum indueret, sanavit, hæc habent: *Cuius miraculi cum longè latèque fama manasset, nonnulli ex Cardinalibus, qui Viterbium, Clemente Quarto vita sancto, pro successore deligendo convenerant, in Philippum, cuius Cælestini etiam prudentiam perspectam habebant, intenderunt. Quo comperto vir Dei, ne fortè Pastoralis regiminis onus subire cogereetur, apud Tuniatum montem tamdiu delituit, donec Gregorius Decimus Pontifex Maximus fuerit renunciatus.* Modus autem quo factum egregiæ humilitatis utcumque re præsentari queat, multiplex excogitari potest. Sed cum hoc instituti ac propositi nostri metas egredi videatur, libenter relinquimus iudicio atque imaginationi pictoris exacti atque periti.

3. Ut fermè sumus homines ita naturâ comparati, ut ea maximè scire desideremus atque in vulgus esferre quæ minus sciri possunt, sive rerum ipsarum obscuritate, famæque silentio, sive quod Deus ita voluerit, ut illa nos lateant: ita ut, quod non semel monuimus de Sanctorum Apostolorum rebus gestis, plura dicere, atque in publicum dare, conatus sint hominum suo & aliorum otio nimium abutentium: id quod vel maximè est cernere in historia, personæ, martyrio, aliisque huiusmodi, Sancti Apostoli Bartholomæi. Circa

hæc enim fuerunt plura commentum homines huiusmodi, quorum non pauca irreperunt in ipsas Imagines atque Picturas. Verum ut hæc clarius agnoscantur, operæpretium erit nonnihil prælibare, de eorum potissimum fonte, de quo hausta passim conficta feruntur. Aiunt enim, temporibus ipsius Christi Domini, immò unum ex eius Discipulis, extitisse Abdiam quemdam Babylonium, qui Sanctorum Apostolorum scripserit res gestas atque martyria. Sed quis talis Abdias fuerit, qualisve liber, dicere hic superfedeo; cum pro me aperte dixerit vir dignitate atque doctrina Eminentissimus, (a) qui ita habet: *Abdias Babylonius unus ex Discipulis Domini fuisse dicitur. Sed vitæ Apostolorum, que sub nomine eius circumferuntur, fabulis similiores sunt, quam verè narrationi. Sed neque vitæ Abdias, aut libri eius, ullam in veteribus mentionem invenio.*

4. Quo prælibato, quod Sanctus Apostolus Bartholomæus, atque ut alii, ut mendacio suffragentur, scribere malunt, *Barptolomæus*, rex fuerit, aut saltem filius regis Aegyptii, qui in Syria fuerit; ut anilem & portentosam fabulam rejicimus: proindeque vestem illam purpuream, quam illi affingit confictus Babylonius, purum putumque esse mendacium asserere, nil reformidamus: quod irrefragabiliter possemus ostendere, si ita res exposceret. De genere vero martyrii, quod nempe corio exutus omnino fuerit, iubente rege impio atque gentili, cum id iam alii dixerint antequam confictus ederetur Abdias, nihil obsistimus; quamquam non ob id depingendum esse, eo modo quo fecerunt aliqui, & statim videbimus, serio affirmemus, de ceteris rebus, quæ huiusmodi picturam comitantur non admodum solliciti.

5. Sed ne hæc imperitis, qui fortassis erunt aliqui, ex proprio cerebro conficta videantur, adscribere hic placuit fermè integram notationem, quam apposuit Sancti Apostoli Bartholomæi Imagini vir pius ac Theologus eruditissimus, qui ita habet. (b) *Hunc, Bartholomæum scilicet, quidam velut nobilem depingunt in Cena Dominica, & alibi. Quod desumptum est ex verbis demorais apud Pseudoabdiam: ubi & plura de Bar-*

(a) Bellar. de Script. Eccl. fol. mihi 62.

(b) J. Molan. de Imag. l. 3. cap. 35.

*tholomæo mentitur; quod Angeli non permittant eam esurire, aut fatigari: quodque purpura & gemmis vestiatur. Quis credat Apostolum, dum post acceptum Spiritum Sanctum Apostolica legatione fungebatur, noluisse purpuream vestem ob nobilitatem suam deponere? Et quod propterea (ut quidam maiori temeritate addunt) debuerit propria sua pelle excoriarī? Et post nonnulla doctè concludit. Quare valeat obscurum figmentum de vestitu purpureo Bartholomæi tempore Apostolatus eius. Valeant etiam libri decem de Apostolici certaminis historia, qui ex Germania nuper prodire, titulo *Abadia, Oporinis typis excusi*: quos ut fide indignos Paulus Papa Quartus inter scripta à se damnata reiecit. Nimirum verò crasse & lastivè depingitur alicubi Bartholomæus totus excoriat, velut monstrum quoddam, & vir sivoestris, gerens in baculo cutem suam; quasi sic, ut quidam ineptissimè nugantur, Romam cucurrisset. Hucusque doctus Author, quem in his lucubrationibus, etsi non transcripserimus, neque transcribere sit animus: tamen præcipuum non diffitemur habuisse ducem.*

6 Vitam, resque gestas Sancti Ludovici Francorum Regis inclyti plures sunt qui scripserint: etenim præter D. de Jionvilla, qui totos vigintiduos annos intimus ei adhæsit, eidemque maximè domesticus inserviit, aliosque, qui speciatim hoc argumentum sibi illustrandum desumpserunt, fusè de eo loquuntur quique rerum Francicarum Historici, quorum catalogum texere hic omittimus; fugientes fortasse, quam alii non admodum refugiunt, multæ lectionis rerumque cognitionis ostentatiunculam. Picturas autem eius atque Imagines, quis est qui multas non viderit & spectaverit? In quibus vix quod alicuius momenti videatur, annotandum occurrit. Illud verò non admodum aridet, quod describatur sub vestibus, non tantum omnino vulgaribus, sed etiam tritis, exoletis, ac penè laceris. Non hoc, me iudice, imitari debet eruditus & cordatus Pictor. Is enim fuit Ludovicus Rex, qui sicut nihil de sanctitate moribus suis dempsit, ita nihil de maiestate detraxit: immò prior fuit (quod me legisse memini) qui Francorum Regum instituit, ut

milites armati, nudatumque gladium manu gestantes, ante currum equitantes præcederent: ratus optimè, hoc non tantum saluti ac securitati sui, sed etiam dignitati atque maiestati congruere. Denique (verum enim est, quod qui virtutem unam perfectè habet, & à virtutum regina Charitate formata, ut habeat omnes alias necesse est) Ludovicus Rex inclytus Galliarum, res fuit pariter atque sanctus. Sed sanctitatem præferbat, quæ congrueret Regi, atque ita se Regem gessit ut decebat sanctum.

7 Magni atque omni prorsus encomio & laude longe maioris Augustini Parentis laudes hic aliquot velle congerere post commendationem Summorum Pontificum, Conciliorumque latissimæ encomia, quid aliud, rogo, sit quàm ineptire? Atque harum quidem saltem nonnulla scire cupienti, præsto sunt, non reconditi, sed etiam vulgares omnino libri, quos proinde vel leviter delibare, nec placet, nec licet. Quod ad eius Picturas atque Imagines spectat, multa etiam dici possent; sed quæ se offerent studebimus complecti paucis. Atque in primis illam de Habitu quæstionem, nimis molestam atque prolixam, agitatum tamen olim, atque, ut vereor, etiam num magnis contentionibus inter Canonicos atque Eremitas Instituti Augustiniani, melius, quod mea fert sententia, est ut relinquamus utrisque decidendam. Quid enim absurdi continet, quid mendacii, quidve erroris, quod Canonici, qui Parentem colunt Augustinum, Canonico depingant habitu, & rursus Eremitæ, habitu planè religioso ac cucullato? Viderit, obsecro, pius ac eruditus Lector Authorem nuper & sapè à me laudatum, ne illius verba, quæ paulo longiora sunt, iterum cogamur exscribere. Illa tamen concludit aptissimè. (c) *In Chronicis, inquit, Ordinis Sancti Augustini, quæ Onuphrius inchoavit, & Signinus Episcopus Josephus Pamphilus perfecit, annotatum est anno 1484. Xystum Quartum præcepisse sub pœna excommunicationis latæ sententiæ, ne fiat contentio & disputatio inter Augustinianos & Canonicos Regulares de Habitu Sancti Augustini & sub qua figura debeat depingi. Maneat ergo cordatè*

(c) Mol.
de Imag.
lib. 3. c. 36

do-

doctis, prudenterque sapientibus fixata, Parentem Augustinum omnino congruè ac decorè posse depingi, sive Habitu Canonicali (si tamen satis constare potest, quis illis temporibus huiusmodi habitus extiterit) sive Monastico cum nigra cuculla, quod ut verum fatemur, multo magis est usu receptum.

8 Alia dein Pictura eiusdem Magni Parentis vulgata est, & nulli non cognita, quam tamen non deerunt qui meritò improbent. (d) Est tamen huiusmodi, ut multis ego met observavi locis. Pingitur Sanctus Augustinus ætate iam grandævus sub Habitu Pontificali, ad cuius pedes sedens depingitur Puer pulcherrimus miris modis præfulgens, qui conchâ aquam ex mari haurit, quam secus litus fossulâ studiosè jactat; & eo describitur gestu, ut Magnum Parentem alloqui videatur. Talis autem pingendi ratio, relicta alia, quam alii referunt, multo magis absurda, ea à plerisque fertur, qui narrant ter Magno Parenti dum Libros de Sancta Trinitate meditaretur, apparuisse Puerum Jesum sub ea forma, quam descripsimus, quem intuens, nec satis quis esset agnoscens, dixisse illi fertur Augustinus: Hem! quid agis, puer? quidvè intendis? Et ille: Maris aquam in hoc à me excavato concludere puteolo. Atqui hoc, infit præcellus Doctor, factum est impossibile. Immo verò, Divinus Puer reposuit, magis impossibile est quod tute ipse intendis, conarisque, hoc est, arcanum vastissimumque oceanum Divinitatis Trinitatisque in summa unitate mysterium mente tua pusilla concludere. Et cum dicto (inquiunt) à magni Doctoris oculis evanuit. Verum si ingenuè & reverenter dicere ac profiteri quod quisque sentit licet ingenio, iam diu est quod hæc pingendi ratio Parentem Augustinum, mihi summopere displicuit. Taceo enim, quod narrationem hanc, sive illa factum fuerit quod Augustino contigerit vigilanti, sive imaginaria aliqua visio internis objecta sensibus Sanctissimi Parentis, silentio omnino præterita sit à Possidio Episcopo, atque aliis, si qui sunt, rerum Augustini antiquis scriptoribus (nam recentiores, præsertim aliquos, nihil moror) ea cum se ipsa satis pugnare

videtur, ut in ipsa Pictura objicitur, ut illi prudenter fidem debeamus, aut possimus adjungere. Quod quidem ostendi, & falsitatis evinci poterit, aut discursu.

9 Aut enim dicitur & intenditur, hoc Augustino contigisse ante susceptum Baptisma, cum adhuc esset infanientis professor sapientiæ (namque hæreticum aliquando fuisse Parentem Inclytum, neque fateor, neque fatebor unquam, etsi viris alioqui magnis huiusmodi in hac re appellatio minus cogitanter exciderit) atque in hujus asserti defensionem assumuntur ea, quæ leguntur atque canuntur in eius Officio Ecclesiastico, quæ ita habent: *Distulit tamen diu Baptismi gratiam: quia tumens inani philosophia, volebat humana ratione comprehendere, quod pia mens vivacitate fidei nititur apprehendere.* Aut hoc, inquam, dicitur, aut asseritur evenisse, postquam fuit ille sacris aquis lustratus? Si primum: narrationi ipsi opponitur atque Pictura. Narrationi quidem: namque aiunt, visum hoc ab Augustino; dum meditaretur libros de Trinitate, quos non nisi jam baptizatus, immo Presbyter scripsit. Et Picturæ insuper. Nam præterquamquod ætate depingitur iam provecta, & certè illam excedente, in qua baptismum suscepit: sed quid opus verbis? Episcopus & Pontificalibus indumentis exornatus describitur: quod certè nec fuit, nec esse potuit ante Baptisma. Relinquitur ergo, ut hoc viderit Augustinus, aut expertus sit iam baptizatus, immo & de Ecclesia & Fide Catholica multum benemeritus. Sed hoc est quod ego nullatenus adducar ut credam. Quid enim? Augustinus, cum libros de Sancta Trinitate meditaretur, volebat mysterium Trinitatis humana ratione comprehenderet? Quid? cogitabat, aut versabat animo, tantum oceanum exigua sui ipsius mente concludere; aut dici unquam hoc poterit de Augustino; de quo, ut infinita præteream, jure merito dictum est, nihil illo fuisse humilior? Certè nihil hoc congruit cum eo quod Augustinus ipse habet, libros de Trinitate concludens: *Domine Deus unus, Deus Trinitas, quæcumque dixi in his libris de tuo, agnoscant & tui: si qua de meo, & tu ignosce, & tui. Amen.* Facestant igitur etiam in

(d) Mol.
l. 3. c. 36.

sacris Imaginibus hæc , pia quidem , ut aliquibus videntur , sed revera inepta & conficta figmenta , quibus imbui , rudiorum saltem hominum oculos , nec fas est , nec decet.

10 Alia etiam Magnum Parentem depingendi ratio, eaque frequentior & celebratior , est , ut depingatur , effingaturvè , ut est in magna domo Augustinianorum Salmantina, in Ara ipsa maxima (de qua domo, aut magnorum etiam sanctitate & literis hominum præclaro domicilio quippiam dicere sine maxima honoris & reverentiæ præfatione non auserim) ut depingatur , inquam, Augustinus Pater genitrix , erecta in Deum mente , parvis etiam manibus, contemplatus hinc Christum Dominum crucifixum , hinc sacratissimam & dulcissimam Deiparam puellum Jesum sacratissimo , ac de cælo pleno ubere lactantem ; addito præsertim in iconibus typis expressis , aut laminæ incisæ lemmate illo , *Positus in medio , quod me vertat nescio. Hinc* (hoc est ex parte illa qua Christus ostenditur) *pastor à vulnere : hinc* (altera parte qua Deipara monstratur) *lactor ab ubere.* Optimum id quidem : cui quod à viris adeo magnis receptum sit, expositumque locis adeo celeberrimis, satis superque est ut illi multum conciliet ponderis atque auctoritatis. Monitum tamen velim Lectorem pium atque eruditum, neque verba hæc ad literam , quod aiunt, desumpta fuisse ex Augustino, neque de eventu ipso, si quis ille fuit, satis constare. Proinde Picturam, quamquam satis communis sit, ut observavit R. P. Ludovicus de Angelis : * tamen præsius loquendo , literalem non esse , sive Historicam ; sed multo magis symbolicam & hieroglyphicam. Bene hoc ante me vidit amœni atque eruditi ingenii vir Augustinia-

* De vita & laudibus Aug. l. 6. c. 2.

nus nudipes P. F. Emmanuel de los Sanctos, * amicus quondam meus, atque iam pridem inimaturo profusus fato functus in medio gravissimorum studiorum cursu. Hic enim in Concione sat docta & ingeniosa in Augustini P. laudem, hæc eleganter, ut solet, scribit. *Esta fue la mejor libreria de Augustino, y lo fue siempre ; que aquel Posito in medio, tan celebrado, y pintado, neutral siempre Augustino entre el costado de Christo, y los pechos de Maria, bebiendo de aqui leche, y de alli sangre, sin saber donde volcerse ; no pienso que fue algun lance espiritual simbolo de toda la vida de Augustino. Famas se apartò de alli, &c.* Quibus hæc scitè atque opportunè adiungit in margine. *Citatur pro hoc Valdenses in Theatr. Religios. f. 123. & 338. à Lancilloto lib. 3. de Vita P. Aug. cap. 13. Vide Mag. Ang. de Vita & laudib. lib. f. mibi 209. c. 2. Frequentissimum est in recentioribus Chronicis & picturis. Res, an hieroglyphicum ? Quare Augustini Parentis Imago ubicumque celebrata, & quæ mihi magis arridet, ea est, ubi describitur consuetis ornamentis, altera manu gerens cor flagrans, multaque ignitum flammâ, vulneratum etiam amoris & charitatis iaculis : alterâ vero, hoc est dexterâ, tenens pennam illam, quam non secus ac gladium, aut fulmen strinxit in hæreticos, simulque in Dei gloriam atque amorem tam dexterè commovit. In qua certè Imagine nihil est abstrusum, quod multa elucidatione aut explicatione indigeat : cum totum pateat spectanti etiam non admodum erudito. Verum quod in ea Imagine pingantur simul cor atque calamus Augustini, liceat illi hic adscribere Verliculos, quos annis adhuc non paucis lusimus, in eundem scopum intenti, quæ ita habent.*

* In volumine Concionum edito Martini 1724 conc. 1. pag. 18.

*Quid est quod igneum altera ostentans manu,
Ignite Præsul atque Doctor Optime,
Cor, altera præacidam pennam geris?
Hoc credo, non id pessimè conjecerim.
Tuc movetur impetu pennæ cor hoc,
Aut corde tracta penna pingit literas.*

Et hæc quidè habuimus circa Picturas atque Imagines Parentis Augustini : erga quem , ut decet filium alumnique Sanctæ suæ Regulæ , miris modis afficior , quæ hic annotare

mus. Nam (quod ipse non inspexi, sed vidisse testati mihi sunt viri plena fide dignissimi) quod , inquam, aliquando in loco sat celebri exposita fuerit Magni Parentis Imago, viri certè

certè omnium gravissimi ac modestissimi, non sedentis aut stantis, sed instar Tonantis Gentilium Iovis infidentis aquilæ; tametsi non deerunt qui efferre velint Picturam hanc ut elegans atque sublime hieroglyphi-

cum: mihi tamen placere nec potuit nec poterit: immo putaverim inventum esse non alicuius viri docti atque gravis, sed artificis, rem tam gravem atque seriam minus serio ac graviter æstimantis.

C A P U T VII.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES, DECOLLATIONIS, & Capitis ab humeris revulsi Sacratissimi Præcursoris, Sanctæ Rosæ Peruanæ, & Sancti Raimundi Nonnati Cardinalis.

Non adeo miserandam fore conditionem Principum, & regum, securus aio, si carere possent aut vellent feris aut furiis illis domesticis, quæ sub obsequioso amicorum nomine, hostium potius funguntur officio. Aduatores atque assentatores me velle dixisse quilibet cordatus facile intelliget. Si enim nil aliud auribus principum noctu atque interdium ingemnant, aut insufurrant, nisi illud; Age, age quodcumque velis: nil dubita, sat est te velle, ut quodcumque sit, dignum sit ut fiat. Te imperante, nil ambigas licet, licebitque quodcumque libeat. Sit denique pro ratione voluntas. At his dissimillimus extitit aulicus Eremita: utrumque enim fuit Magnus Christi Præcursor Ioannes. Incoluit ille nemorum deserta: sed cum tempus affuit, frequentavit, ut prodesset, Tetrarchæ Herodis aulam: ingerebatque frequenter incestuosi Regis auribus mite quidem illud, ut notavit Chrysostomus, sed liberum simul atque ingenuum: *Non licet tibi habere uxorem fratris tui.* Sed magno stetit præconi veritatis (cuius in laudem hæc breviter perstrinximus) fandi illa libertas: luit enim illam sanctissimo capite, quod iniquissimus Rex amputare tandem imperavit, * non tam odio proprio, quam femina.

* Marc. 6. 17. Luc 3. 19.

2 Nota res est ex Historia Evangelica, circa cuius Imagines nonnulla memoria occurrunt obiter auno-

tanda. Prætereo enim, quod in Herodis cœna conviva non recubentes lectis, ut par erat, sed sedilibus aut scamnis sedentes describuntur, quod fecit etiam Picturæ egregius artifex Rubennius. Hoc enim, ut sæpè supra notavimus, errorem rituum & morum continet, quem soli advertunt, qui studiosiorem antiquitatis pervestigandæ impenderunt operam: & tamen omnes potuerunt discere ex ipsis verbis Evangelii, ubi de filia Herodiadis saltratrice hæc habet: (a) *Cumque introisset filia ipsius Herodiadis, & saltasset, & placuisset Herodi; simulque recumbentibus, paulòque inferius: Propter simul discumbentes, noluit eam contristare.* Prætereo, inquam hoc, illudque moneo: actum ipsum, aut scenam funestissimam amputandi Baptistæ caput, non contigisse, subindeque nec repræsentari debere (ut alibi est factum) in ipso Herodis palatio, neque rursus in patenti campo: cum disertè doceat Evangelium, Joannem decollatum Herodis iussu, non alibi fuisse quàm in ipso carcere:

(b) *Et decollavit eum in carcere.* Tale etenim, tantumque facinus, quod Ambrosius maiore etiam quàm solet (& solet quidem multa) verborum atque eloquentiæ vi describit, atque velut spectantibus exhibet oculis, admisit impius, turpique amore obsecatus Rex in gratiam puellæ saltatriceis. Quod immane facinus ansam dedit Christianis Oratoribus illud meritisimè detestandi, de quo nos statim aliqua verbis numeris circumscripta.

3 Interim in ipso avulso humeris

(a) Marc. 6. 22. & 26.

(b) Ibid. v. 27.

ris capite, discoque imposito, duo breviter subnotare libet, quæ tamen si historiam non lædant, tamen hunc suo se velut pondere ingerunt. Unum est quod ab aliquibus ostentandæ aut exaggerandæ artis gratiâ Baptistæ sacratissimi caput miris modis deformatum pingitur aut effingitur, quod non sanctitatem, atque in ipsa morte constantiam magni Præcursoris, sed truculentiam, addo etiam violentiam Holofernis alicuius oculis objiciat; luminibus scilicet non omnino clausis, os maiorem in modum hians & apertum, linguam ferociter exsertam, aliaque id genus: quod longè abest ab imagine rei tam sacræ, qualis Divini Præcursoris caput est. Aliud: quod ab aliis non satis ad rerum naturam attentis depingitur collo magis oblongo, quàm conveniat capiti truncato. Qua quidem in re historiolum me legisse memini satis ad hunc scopum opportunam. Turcarum Mahumetanorum Imperator, quod erga Picturæ artem bene esset affectus, ad se accersiri iussit Pictorem Venetum, nomine, nifalior, Bellinum. Is præter alia, quæ iussus absolvit, Picturam Capitis Præcursoris optimè, ut sibi videbatur, efformatam magno Sultano dono obtulit: hic collaudato non parum in ceteris artificio, hoc unum Bellinum admonuit: Hem, inquit, caput hoc nimis à vero & natura ipsa rerum abhorret. Non vides, intulit, collum hoc longius multo mansisse, quàm rei veritati naturæque ordini conveniat? Fateris ne hoc? Subti-

cebat Pictor, minimè ausus coram tam superbo domino quippiam mutire. At ille, Ut tuismet, inquit, oculis videas, ita se rem habere, adduc (conversus ad quemdam ex adstantibus) quemlibet ex captivis, atque illum coram actutum sistito. Paruit ille: adductus est miser, & iussus in genua procumbere, cervicemque præbere feriendam; nil iussa distulit. Tum truculentus Imperator, cui de hominum vita atque capitibus impudè ludere interdum volupe ac penè deliciosum est, nihil ambigens; Tu, inquit versâ ad lictorem facie, huius nihil cunctatus, caput amputa, humerisque divide. Fecit ille acinacis ictu validissimo. Tum colli nervis undique contractis, colloque admodum decurtato, abscisum caput, inspicendum accuratius Pictori obtulit. Fecit ille; sed tam pavidus, tamque tremens, ut vix ipsi suppeterent verba, quibus collaudaret Imperatoris magni peritiam. Quod ut Sultanus vidit, Abi, inquit; jubebo Visiro meo te quamtoctus expediat, ne rursus tam impotenter coram me contremiscas. Quæ ideo hic inserui, ut vel hinc advertant Pictores, etiam optimi, Imagines naturæ rerum & veritati repugnantes, displicere etiam iis quos non pudet appellare barbaros. Verum hoc aliis planè considerationis opus est, reque ipsa transilit instituti Operis metas. Quare hinc digressus liceat, quod supra innuimus, dare locum Epigrammati, quod ita habet.

*Ecce taces, Christi præco venerabilis: ecce
Vivida qua fuerant lumina, clausa tacenta
O caput! O toto longè pretiosior auro
Gemma! quid in disco pallida facta notas?
Sed scio: saltatrix temulentum femina regem
Impulit, ut sceleri præmia tanta daret.
Nempe eguit capite ingenium, cui mobile ad imos
Arte levi, vanos fluxerat usque pedes.
Nil furor at nocuit: nunc surgis ad æthera. Caput
Avulsum hoc humeris celsus esse caput.*

4 Vulgare prorsus est, adeo ut sit nemo vel mediocriter doctus, qui penitus illud ignoret, quod vel lepido, vel impuro commento fabulata est antiquitas: finxit enim Venerem, dum rosæ spinam imprudens offendit, quæ deæ sanguinem copiosius elicuit cruore suo, quæ

antea candidæ erant, infecisse rosas, que tamen egrè factum ferentes, vehementer indoluisse feruntur: exindeque natura comparatum esse, ut rosæ rubentes aut erubescences nascerentur, vani poetæ comminiscuntur. Indeque est quod illorum unus, cuius non sat memini (neque id exci-

diffe

disse memoriæ hominis Theologi multum pudet aut piget) scitissimo ac celebratissimo illo rem panxerit.

Constat adhuc facti pœnituisse rosas.

Sed ad rem. Miræ planè fragrantia ac pulcritudinis novus à nostris Hispanis conquisitus Orbis eâ illius parte quæ audit America Meridionalis, florem edidit longè suavissimum, Rosam, inquam, de Sancta Maria, Tertii Ordinis Parentis Dominici alumnam, quæ eundem, tametsi tot sanctitatis atque innocentia floribus vernantem, maiorem in modum exornat, & de cuius Imaginibus agendum nobis hic est, nil à proposito deviantibus.

5 Et quidem si præclarissima hæc Christi Virgo atque Sponsa pro hominum ingenio, quantumque fert humanæ rationis captus, depingenda esset exsanguis, exsucca, pallida, tantumque non omnino marcida atque emortua deberet effingi. Tametsi enim Rosa ea fuit, quæ spinis illis, quæ alios vel leviter pingerent, caruit; armata tamen extitit spinis, quas in sui ipsius cruciamenta converteret. Jejunius enim supra humanum modum addicta (quæ verba sunt eius Officii) aliis atque aliis austeritatibus, tormentis, aculeis in se ipsam impigrè defæviit, tot & tantis, ut nisi Divinâ gratiâ opem mirabilem ferentē, virgineum corpusculum non extenuasset tantum, sed illud, vitamque mortalem penitus extinxisset, non intra annorum aliquot spatium, sed vix expleto paucorum mensium aut dierum curriculo. Proinde ideâ huic intentus Pictor, Rosam, ut dicebamus, omnino pallidam, ac penè emortuam deberet effingere. Sed non ita est, neque ita contigit. Quippe Virgo prudens plus sibi cavens à vanæ gloriæ uredine, quàm ab alio quovis impetu; Sponsam precata est, à quo & obtinuit, ut licet tot attrita fractaque laboribus, non pallida aut exsanguis spectantibus appareret, quàm succo & sanguine plena, & vultu planè modeste vivido. Rem consueta sibi elegantia enarrat ipsius Vitæ Latinus Scriptor Rever. A. P. M. Fr. Leonardus Hansen Provincialis Angliæ Sociusque Rev. P. Mag. Generalis Ordini

nis Prædicatorum cuius verba temperare mihi non possum quin huc advocem: ita enim habet. * *Verum ut comperit, his paulatim indicibus omnem austeritatem suorum jejuniorum à curiosis deprehendi, aestimari, extolli, plus sibi à vana gloriæ laudumque tinea, quàm ab eximia forma præstantia timendum rata; confugit ad solitum Orationis præsidium, anxiusque precibus impetravit à Deo talem sibi aptari vultum, qui saltem abstinentiæ suæ rigores, ac tot jejuniorum extrema signa mortalium oculis non venditaret. Mirum dictum! Mox rediit genis detritis vividus color, reddita faciei corpulentior plenitudo, fronti nitor, luminibus vigor, ut propemodum iurari potuisset, Rosam quid sit jejunium penitus ignorare. Et lucrata quidem est voti sui successum humilis Virgo; & compensationem damni, à quo sibi caverat cum foenore retulit. Ut enim elegans Scriptor exequitur, aliquando, & cum minus merebatur, subiit derisorum hominum calumnias, & ut abhorrens à jejuniis, fuggillata & notata est, non sine perditorum hominum & congerronum derisione cavillationibus atque sarchasimis. Sed nos ad rem.*

6 Pingitur etiam ferè semper cum sanctissimo Puerulo Jesu, vel illum puris ac virgineis ulnis complexa, vel cum eodem insidente libro, quem ipsa studiosis manibus gerat; vel alio modo huiusmodi. Hoc autem ita congruum omnino est, ut si abesset, censerem non esse Rosam perfectam effigiem. Miris enim atque ineffabilibus modis ille, cuius delicia esse cum filiis hominum, specie plerumque puelli cum electa deliciabatur Sponsa. Quod sanè nolum ut hic dicatur meis inconcinnis ac penè balbutientibus verbis. Audiat, legaturvè iterum laudatus Magister, cuius lectio, si semel, ut arbitrator, placuit, decies repetita placebit. Sic enim præter alia, rem exequitur. * *Ipsemet parvus Iesulus digni statura vix procerior sæpè apparebat amanti Rose in eadem pagellæ planicie: stabat pusillus ac nudus amor: mox inambulabat passu levissimo, ac interim obtutu serenulo, tenero, suavi adblandiebatur Virgini, ingeribat se, utpote Verbum attentæ Rosæ lectione dignissimum, in quo omnes*

* In Rosa Peruviana c. 5.

* Idem ibid. c. 18

thesauri scientiæ & sapientiæ Dei. Hęc elegans Author: quibus statim adnectit id quod familiarius ille nuncupat; sed vel eo ipso ineffabilius atque mirabilius: ita quippe subdit. *Dum Rosa nendo occupabatur in tele consutura, en iterum dilectum Iesulum nentis pulvillo infantiliter & quietissimè insidentem: illic nutibus taciturnis loquebatur ad cor Dilectę, huic arridebat, huic protendebat breves ulnas, velut amplexum offerens: hanc ardentibus ocellis jugiter adurebat, omnique gestu, motu, flexu, protestabatur amorem.* Oblectabat se denique tenerrimus Sponsus cum sibi charissima, non iam infantilibus, sed pueri grandioris gestu atque habitu: quod aliquando permisit, ut ab aliis, innocentibus tamen, conspiceretur. Rem denarrat allegarus Author, quem iterum legi volo semper, ut existimo, dignissimum lectu. *Hęc (inquit de puella quadam vix septenni loquens) ubi Rosam meditationi implicatam reliquerat, clam sese proripuit ad matrem suam in vicino conclavi laborantem: inde post horę spatium erepsit visura, num Rosa ab Oratione surrexisset. Et ecce vidit iuxta Virginem puerulum Iesum amictu polymito cerulei purpureique coloris decentissimè tunicatum, quem ut conspexit fulgida claritate circumdatum, ac radiis undique coruscantem, non ausa conversationem irumpere, substitit eminus, contenta permissione dulcissimi spectaculi, cuius arcana pro atate nondum capiebat, nec antequam Rosa migrasset e vivis rem detexit.* Sexcenta alia hęc in rem eandem congeri possent: sed allata suffecerint, ut bene norit eruditus ac Christianus Pictor, vix posse Rosę effigiem oculis objici, quin simul quoquo modo pingantur favores ac charismata Sponsi, cum prædilecta sua tam familiariter atque interdum tam pueriliter colludentis.

7 Sub id ferè tempus quo hęc verborum exceptori dictarem, accidit ut Rosę Imaginem in area lamina depictam attentius nonnihil inspicerem: opus certè haud spernendę manus, sed in quo erratum duplex, ut persæpe fit, statim in oculos incurrit. Prius illud: quod Rosa Virgo depicta erat velo illo nigro, quo illę quę professę Moniales Choro destinatę solemnus obnubuntur. Res omnino falsa, & penitus contra historia fidem. Rosa enim,

tametsi tot divini amoris charismatibus, gratiæque favoribus à Divino Sponso cumulata, Monialis tamen numquam fuit, neque in Monasterio vitam transegit, sed in domo parentum præter postremum vitę tricenarium, quod exegit in domo honestorum ac nobilium conjugum cunctis etiam diu post Concilium Tridentinum Clausurę legibus exsoluta; Tertio nimirum Ordini, ut appellant, adscripta, inter eas quas vulgus appellat Beatas. Proinde pingenda non est cum velo Monialium nigro, quamquam dum in publicum prodibat, longiori velo, seu pallio, rariori quidem, sed lanco, eoque nigro, à vertice ad plantas operiretur. Deinde depicta cernebatur cum corona florum rosarumque mirè vernatium. Atque hoc quidem, etsi symbolicum quodammodo possit intelligi, factu & re ipsa numquam ita fuit. Coronam Rosa planè gestabat in capite. Sed qualem? Deus bone! multis illam elegans scribit Historicus: sed illius vice sat esse debent quę leguntur in eius Officio Ecclesiastico, quę ita rem perstringunt. *Sub velo* (album intellige, lineumque, quo semper usafuit) *coronam deasis aculeis introrsus obarmatam interdum noctuque gestavit.* Nempe his, aliisque huiusmodi tam charam Divino Sponso decebat armari, aut conspici Rosam.

8 Cæsares & Cæsones etiam habuit & celebravit olim Antiquitas qui id nominis insigne assequuti dicuntur, quod non communi reliquorum hominum lege, sed insolito, cæsone nempè matrum ventre sint nati. Notum hoc: sed æquè notum est, habere Ecclesiam in suis etiam fastis Heroem eximium, qui hoc, aut magis expresso vocabulo honoretur. Is est *Raimundus* ille percelebris *Nonnatus* cognomento dictus; quia præter communem naturę legem è mortuę matris dissecto latere in lucem educus fuit, ut expressè verba habent ex eius Ecclesiastico Officio desumpta. Cujus quidem si res præclarè gestas, virtutes, gloriamque prope modum immensam hic conaremur exequi, nihilo magis videremur præstare posse, quàm illum qui exiguo vasculo vellet concludere Oceani vastam latitudinem. At nos de his non agimus, sed de effigiibus atque Imaginibus. Principio igitur pingendus venit *Inclytus Raimundus*

mundus Nonnatus habitu amictus
 aiei Sacri ac Regii Ordinis, quem ipse
 recens institutum amplexus est,
 caelestibus monitis obtemperans pur-
 rissimæ Deigenitricis. Ab ipsa enim
 intellexit, gratissimum sibi fore, si
 Religionem sub titulo de Mercede,
 seu de Misericordia Redemptionis
 Captivorum, eâ suggerente, nuper
 fundatam ingrederetur. Qua moni-
 tione perceptâ, Barchinonam sta-
 tim profectus, illud tam præcellen-
 tis erga proximum Charitatis Insti-
 tutum amplexus est. Deinde ornan-
 dus est amplissimi Cardinalatus pur-
 pureis insignibus: cum satis constet,
 illum multis strenuè præclareque ge-
 stis pro Dei gloria adlectum esse à
 Summo Pontifice Gregorio IX. in
 Sacrum Purpuratorum Patrum Col-
 legium: quod etiam notant eiusdem
 Officii verba, quæ sic habent: *Ob hæc
 & alia fortiter gesta, sanctitatis eius
 fama longè lateque diffusa est: qua
 permotus Gregorius Nonus, in am-
 plissimum Sac. Rom. Ecclesie Cardi-
 naliū Collegium Raimundum ad-
 scripsit. Purpureis, diximus, insig-
 nibus: neque id casu aut temerè. Quan-
 vis enim non me lateat, huiusmodi
 purpurea ornamenta nondum con-
 cessa illis temporibus ab Apostolica
 Sede fuisse amplissimis Dōminis Car-
 dinalibus, de quo supra nonnihil
 prælibavi, fortasse alio loco dicturus
 plura: tamen quo alio aptiori modo
 ingerendum est Fidelium piis, & non
 admodū doctis obtutibus, fuisse Ray-
 mundum Cardinalem? Nil hic pec-
 catur contra Historiæ fidem; sed rei
 veritas quoquo modo demonstrari
 intenditur. Et quidem si (quod alibi
 notatum reliquimus) in Sacra etiam
 Pagina congruum extitit ut Urbs
 quam multo post tempore, aut de
 novo penitus extruxit, aut maiorem
 in modum ornavit Alexander, Ale-
 xandria per sat notam figuram, quam
 Prolepsim vocant, hoc est Anticipa-
 tionem, appellaretur; cur non ma-
 gis in Pictura licebit, ut nondum
 concessus purpureus color, qui fu-
 turus erat honoris præcipuum insig-
 ne, appingatur aut describatur Car-
 dinalibus? Denique quod ad præ-
 cellentem gloriam magni Herois spe-
 ctat, labiis pingendus est serâ ferreâ
 inclementer clausis: quod & rerum
 ab ipso gestarum succincta series Ec-
 clesiastici Officii demonstrat, illis*

verbis: *Sed cum ardentissimo salutis
 animarum desiderio succensus, plures
 Mahometanos suis concionibus ad Chri-
 stum converteret, in arctam Custodi-
 am à Barbaris coniectus, variiisque
 suppliciiis cruciatus, mox labiis perfo-
 ratis, & sera ferrea clausis, crudele
 martyrium diu sustinuit.*

9 Denique consueto & recepto
 more Sanctus Raymundus Nonna-
 tus proponitur, sive effigiatus, sive
 depictus, Sanctissimam Eucharistiam
 pyxide inclusam, quam usitato vo-
 cabulo Custodiam appellamus, dex-
 tra manu præferens. Neque hoc te-
 merè, sed magna cum ratione agi-
 tur. Notatur enim hac ratione pin-
 gendi eventus ille mirus, qui præ-
 clari Christi Confessoris ac Martyris
 vitæ non tam finem, quam coronam
 imposuit. Decumbebat æger in do-
 mo cognati prænobilis Cardonæ Ray-
 mundus. Vires crescebant febri, quæ
 jam austeritatibus laboribusque fra-
 ctas decubui absumerent. Petiit ille
 enixè, ut sibi afferretur Sanctissima
 Synaxis, ne iter illud sine tali tanto-
 que Viatico aggredereetur. Instabant
 hi qui aderant, cursitabant ad Plebani
 domum semel atque iterum famuli.
 Sed ille; vel quòd ad præsens domo
 aberat; vel quòd aliis rebus expedi-
 dis distineretur, amplius atque am-
 plius immorabatur atque tardabat, nō
 sine ingenti cruciamento piissimi ac
 religiosi cordis S. Raymundi. Et iam
 quidem abiturum sese ex hac morta-
 li luce tali solatio destitutum tacens
 moerensque cogitabat; cum insolitus
 etiam radiante sole fulgor cuncto-
 rum repente sensus atque oculos per-
 strinxit. Diceres stellarum numero-
 sam congeriem ad Divinæ Majesta-
 tis obsequium novo ordine accurris-
 se radiantem; aut ipsa firmamenti lu-
 mina, ut tam jucundæ scenæ deser-
 virent, cæli reliquisse palatia. Nec
 mora: bini ac bini nitidissimos ce-
 reos gestantes Angeli cadido Mariæ
 Virginis de Mercede habitu præmi-
 cantes Cardonæ Comitum aulam im-
 plent, quæ vix gaudio suo par læta-
 batur: quòd esset ob novi hospitis &
 cognati insolitum honorem tales
 tantosque hospites susceptura. Et
 claudebat ipsorum agmen quidam, &
 maiestate fulgentior, & dignitate
 longè splendidior, qui visus est ad-
 stantibus specie & fulgore saltem ip-
 se Christus, qui tunc sub Sacramen-

talibus latens speciebus miris modis atque ineffabilibus, suis ipse manibus ferebatur. Quid plura? Accessit majestate plenus ad jacentis lectum, quo ille jamjam vix oculis suis credens, sese impiger levaverat, atque in genua provolverat. Denique comiter ac dulciter ægrum affatus solatusque intimis gaudiis refecit, satiavitque pane illo, qui unus potens est præstare regibus delicias. Disparuit statim Cælitum aulicorum candida cohors. Ipse etiam cælitum Rex statim disparuit: & Raymundus tantisper superstes, sacroque inunctus oleo, terræ incola diutius esse noluit, qui penè tota aulæ cælestis gaudia prægustaverat. Atque ob hanc ra-

tionem, atque eventum hunc, cujus & luculenter meminit Ecclesia, Sanctus Raymundus Nonnatus Sanctissimam Eucharistiam manu gerens depingitur. Atque (ne hoc obvolvamus silentio) commune etiam est, ut manum alteram, sive sinistram, ornet palma, triplici, eaque aureâ coronâ circumdata: quò denotetur, apartari eidem triplex gloriæ sertum, Confessoris, Martyris, atque Virginis. Sed nos ad diuturnum illud, quod per aliquot menses pertulit martyrium per labia serâ constrictus ferreâ, iterum conversi; jure nostro facturi videmur, si brevior tractatiuncula eò, quod olim lusinus, claudatur Epigrammate, quod tale est:

Quid furor hic, rabiesque animo, gens impia, prodest?

Noscitis ab! virtus quam sit amare valens?

Ora vini obstruitis ferno: sed credite stulti;

Nulla Dei verbum vincla ligare queunt.

Nempe hoc est puras retineri vestibus auras,

Cælestesque serâ claudere velle focos.

En loquitur Christum, atque aures vox aurea tangit;

Undique quam strictim ferrea claustra premunt.

Ite ergo, atque operam miseri ne ludite: vanis

Artibus his, mutus non amor esse potest.

CAPUT VIII.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM
Ægidii Abbatis, Stephani Regis Hungariæ, Laurentii Justiniani, Adriani & Gorgonii Martyrum,
Nicolaique Tolentinatis.

Nonnulla circa antiquas Picturas Sancti Ægidii Abbatis annotavit eruditus harum rerum Scriptor, quas non uno in loco ipse reprehendit. Tale, ac præcipuum est, quò pingebatur olim (nam hodie vix hujusmodi aliquid, aut ne vix quidem cernitur) Carolo Martello Francorum Regi per manus impositionem peccatorum absolutionem tribuens: sive, ut alias habetur, pingebatur Angelus Carolo nuntians remissionem peccatorum, adjecto etiam rudi admodum & parùm sibi constanti carmine; *Ægidii merito Caroli peccata dimitto. Hoc verò & superius nos, licet obiter, refutavi-*

mus, & ipse allegatus Author damnat meritò atque refutat. Pingitur etiam ferventius & sublatis in cælum manibus orans: cui cerva propè ipsum adjungitur: cuius rei ratio optimè petitur ex iis quæ in eius Officio Ecclesiastico sub ritu simplici continentur, quæ sic habent: *Secessit in eremum, ubi diutius herbarum radicibus, & cerva lacte, quæ statim ad eum boris veniebat, admirabili sanctitate vixit. Quæ cerva insequentibus quodam die canibus regis cum in antrum Ægidii refugisset, Gallia Regem impulit, ut ab eo summis precibus peteret &c.* Sed neque ob id quòd asseratur Abbatem fuisse, pingendus venit cum tonsura presbyterali, aut cum aliis ornamentis Pres-*

* Libr. 22

by

* P. Rib.
t. 5. Flos
Sanct. ad
diem 1.
Septemb.

byteratus. Hoc enim etsi non desint qui asserant, affirmantes Ægidium, * ut Abbas fieret; ordinatum fuisse Presbyterum: tamen neque clarum est, neque ignorare poterit quisvis vir doctus & eruditus, illis Ecclesie temporibus consueverim, immò & vulgare fuisse ut Abbates fierent, multorumque proinde Monachorum Patres, quin tali ordine sacro, aut aliquo alio insignirentur.

2 Sanctus Stephanus Hungariz Rex multis, magnisque encomiis non solum ab eius Vitæ, sed à rerum etiam Hungaricarum Scriptoribus celebratus in ipsis initiis Septembris occurrit. Huius autem vix erat ratio cur hic meminissimus, nisi duo me moverent, quæ aliquibus minutiora fortassis videbuntur. Quorum prius illud est, quòd Divus hic, qui certè primus in Hungariam & Christum & regium nomen invexit, diminutè, meo iudicio, depingetur, nisi apingatur cum Cruce, aut manu ipsius perlata, quod non erit incongruum; aut saltem propè illum erecta: ad eum ferè modum quo Crux præfertur in sacris atque Christianis supplicationibus. Moveor ad hoc gravissimis verbis illius Officii, quæ sic planè habent: *Verè propter ingens dilatandæ fidei studium, illius gentis Apostolus nuncupatus, facta à Romano Pontifice ipsi posterisque Regibus præferendæ Crucis potestate.* Alterum illud est, quòd existimem illius dexteram radiantem, aut splendentem debere depingi. Non hoc historiam aut factum notat, sed rei gestæ symbolum supra quam dici potest congruentissimum. Legantur rursus verba eiusdem Officii, ubi operosius enarratis operibus Charitatis & misericordiæ, profusæque erga omnes benevolentia, hæc opportunè adjiciuntur: *Quarum virtutum merito illius dextera, resoluta cetero corpore, incorrupta permansit.* Hoc autem, ut mea fert opinio, vix alio congruentiori modo ostendi potest, quam si dextera illa, quæ etiam inter sepulchri latebras incorrupta permansit, in vivo proponatur aut depingatur nonnihil splendens.

3 Sanctum Laurentium Venetorum primum Patriarcham ex nobilissima præ multis stirpe Justinianæ progenitum, quem idcirco Laurentium Justinianum communius appellant, mirificis, & planè meritissimis

laudibus ornavit Bernardus Justinianus, Venetus Clarissimus, eiusdem ex fratre nepos, qui res vidit, & probè perspectas habuit; ut pote qui eidem totos ferè triginta annos familiariter convixit. Edita autem est huiusmodi Vitæ scriptio, & præfixa Operibus Sancti Patriarchæ, editis fat grandi volumine Basileæ anno 1560. typis Frobenianis. Ex hoc autem plura ad Sanctissimi viri laudem spectantia colligi possunt: sed propositi mei est, non quidem encomia Sanctorum texere, sed annotationes circa eorundem Imagines ac Picturas. Qua in re illud scire erit operæpretium, qualis extiterit vir iuxta nobilissimus ac sanctissimus externa totius corporis figura atque specie. Atque hoc præstat selectis verbis jam allegatus ac laudatus Scriptor, * quæ sic habent. *Fuit proceritate corporis altiore quàm iusta, gracilioribus membris, colore candido, statu erectus & celsus, tota facie admodum decora. Oculis verò univensum corpus ita moderantibus, ut venerationem & sanctitatem undique spirare viderentur.* Hæc ille de gravissimi ac celeberrimi Præsulis exteriori corporis figura: nam præstantis animi gestum ipse eius virtutes enarrans, vivis velut coloribus depingit. Sed vividioribus longè & expressioribus idem ipse Præsul sanctissimus, ut legenti scripta illius nil aliud quàm meram pietatem cum sat venusto verborum decore redolentia apertissimè patefiet. Illud etiam ut hic moneamus spontè sese offert, quòd Laurentius cum Canonicus Regularis Ordinis Sancti Augustini in Monasterio Sancti Georgii, priusquam ad Patriarchalem dignitatem assumeretur, extiterit: Habitum tamen, siue Monasticam vestem (quod illis temporibus non admodum erat in usu) quantum per dignitatem potuit, retinuit. Proinde pingendus erit saltem cum talari tunica coloris cærulei, qua utuntur præfati Canonici. Tandem verò describendum esse cum Doctoratus aut Magisterii claris insignibus, ex iis quæ jam perstrictim innuimus satis superque constat. Scripsit enim non minutiora quidem opuscula aut leves pagellas; sed maiora prorsus opera, qualia certè sunt *De triumphali Christi agone, De casto connubio anime & Verbi,* aliaque non pauca.

* Cap. 7.
circa fin.

J. M. 7.
3. 2. 1.

Sæ.

4 Sæpius & nunquam satis me monuisse memini, Pictores non rerum historiis, sed suæ ipsorum obsequi phantasiæ: proindeque res pingere consuevissent, non ut fuerunt, sed ut potuerunt esse, sive ut contigisse, sibi ex delusâ imaginatione comminiscuntur. Tale quiddam esset (non factum hucusque vidisse non memoriâ teneo) si, ut ipsi persæpe faciunt, gloriosam necem Sancti Adriani præclari Christi Martyris depingentes exhiberent oculis eundem nudata cervice, & propè lictorem adstantem stricto gladio eam impigrè amputaturum. Nam præterquod quod non nisi nobilioribus hoc supplicii genus irrogabatur; in Adriani glorioso agone nihil tale fuit: extinctus enim est plusquam crudelibus & immanibus verberibus, quibus tamdiu cæsus est, usque dum (quod etiam horrendum dictu est) ipsius profusus intestina diffuerent: ad extremumque crurifragio, & manuum ac pedum abscissione mortalem vitam exiit, æternam statim adepturus. Quæ omnia satis constant ex notationibus Romani Martyrologii, & ex unica, quam habet, lectione in Festo Nativitatis Sacratissimæ Deiparæ. Atque ob hanc quidem causam, teste Authore, * cum incude præclarus Christi Martyr pingitur, cuius hæc sunt verba: *Cum incude pingitur; quia manus ei super incidem abscissa est, similiter & pedes incisit Uxorque Sancta Natalia, quæ eum fortissimè ad martyrium animabat, non solum præsens esse volebat tempore supplicii, sed & manum & pedes sancti Martyris super incidem ponebat, & tenebat.* Hæc ille: quibus addit nescio quæ de picto cum Adriano leone: quæ tamen quia non sat mihi comperta sunt, nec, quod sciam, in picturis frequentia; præterire, quam referre malumus.

5 Idem omnino iudicium ferendum est de Sancto Gorgonio Martyre Nicomediensi, qui quamquam nobilissimus, & (quod mirari subit) Diocletiano ipsi apprimè charus, adeo, ut inter magis familiares illi inserviret, ad interius etiam admissus cubiculum: tamen cum Imperatoris in ipsum desævisset furor; non gladio peremptus est, abscisis, ut mos erat cervicibus, sed infami letho, suspendioque. Cuius rei causa ea

esse potest: quod Principis implacabile in Christianam Religionem odium, etiam nobilissimos quosque Christianos jam pridè nobilitatis privilegia atque jura iisdem Christianis debita abolevissent: quod & indicavit edicto Nicomediæ affixo, ut bene notat & observat Ecclesiasticæ Historiæ primipilus Eusebius Cæsariensis.*

6 Tolentinum non infimæ notæ in illa Italiæ partem, quam Picenum vocant, Urbs est, à cuius diuturna habitatione nominatus & sibi & ipsi urbi nomen dedit Nicolaus, Ordinis Eremitarum Sancti Augustini. Cuius quidem res præclare gestas non defuerunt qui latius enarrarent, scriptisque prosequerentur. Ad rem nostram tamen pauca annotanda se offerunt. Ac primum illud quidem, quod marcidus, jejuniisque penè confectus describi potest, immò debet. Fuit enim jejunio atque abstinentiæ mirè deditus, prætereaque longis cruentisque verbenationibus, quæ vel disjuncta possent viri Sancti corpusculum ad extremam redigere maciem. Illud deinde, quod pingi solet manu gestans avem notissimam, ventri præsertim atque gula deditis, nempe perdicem: Cuius rei occasionem præbuit, non gula quidem, sed illi inimica, exitialis, atque implacabilis abstinentia. Ferunt enim, eundem gravi morbo decumbentem cum adducere non possent hi qui proximius assistebant, ut vel sic æger tantisper de consueta austeritate remitteret, carnesque ut comederet, non potuissent inducere in ægotantis animum, obedientiæ, quod unum supererat, auxilium implorasse. Itaque iussus est à Prælato, ut mitigata ad tempus severitate propositi, aviculam huiusmodi iam coctam, nec malè paratam, impiger comederet. Paruit vir sanctus, quantum in se fuit, qui probè sciebat, longè meliorem esse obedientiam, quam sacrificium. Sed, ô rem miram! dum mandatum perficere tentat, vix Crucis signum, ut par erat, impressit paropsidi, cum perdidit, tamquam si facto ipso repudiaret inquinare os tam prodigiosi abstinentis, reddita vitæ, partibus suis integra, plumisque contexta, evolvit è mensulâ, & quâ datâ portâ longissimè aufugit: quo facto eos qui præsunt in sanctis ac religiosis con-

* Euseb.
Cæs. Hist.
Eccl.

* Mol. I.
B. C. 38.

græ

gregationibus, monitos esse Deus voluit viros insigni præditos sanctitate, quorum per multum temporis egregia præbuere documenta à vitæ severioris instituto, non esse temere sive facile coercendos.

7 Pingi etiam solet idem Divus ornatus magno stellarum numero, amictu proprio regulari, sive habitu, quem extra domum, sive etiam solemniore diebus intra Chorum Eremitæ gestant Augustiniani. Cuius quidem rei ea communiter fertur causa, quod plurimorum animas suis precibus, ferventique ad Deum oratione è purgatorii ignibus in cælum transvexerit. Denique depictum ob-

fervavimus in humillimo decubens lectulo, Angelos auscultans canentes dulcissimum ac suavissimum melos. Neque id mirum esse debet scientibus, hoc illi per menses aliquot singulis noctibus contigisse: quod quidem in eius habetur Officio, cuius illa sunt verba: *Demum sex ante obitum mensibus, singulis noctibus Angelorum concentu audivit: cuius suavitate cum iam paradisi gaudia prægustaret, crebro illud Apostoli repetebat: Cupio dissolvi, & esset cum Christo.* Atque hæc quidem habuimus, quæ circa Imagines atque Picturas eminentis sanctitatis viri cursum, atque perstrictim annotaremus.

CAPUT. IX.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM
Martyrum Prothi & Hyacinthi, Exaltatæ Crucis
Dominicæ, Cypriani Carthaginensis & Martyris:
Sacrarum stigmatum S. Francisci &
Thomæ à Villanova Episcopi
Valentini.

Rebra sunt in re, de qua agimus, errata minoris momenti: sed tamen quæ vix aut ne vix quidem ab erroris

nota vindicari aut excusari possint: quapropter vitanda erunt à Pictore docto atque erudito. Tale esset, si præclari Martyres *Prothus & Hyacinthus* viri depingerentur, aut, quod dicere intendo, barbati: cum satis constet, eunuchos fuisse præclaræ Virginis *Eugenie*, cui fideliter in servierant, & cum qua simul Monastico ac virili habitu per longum in monasterio tempus Deo sunt famulati, ut narrant nonnulli ex Historicis Ecclesiasticis, * quos hic transcribere, nec vacat, nec opus est.

2 Exaltatæ Dominicæ Crucis historiam: pluribus cognitam hic multis enarrare non operæpretium existimo. Sed quia aliunde res est admodum illustris, & fortasse quam non omnes observaverint, etiam ii, qui

dediti sunt Officiis Ecclesiasticis persolvendis: hic summatim & veluti per compendium attingere non censebitur absurdum. Præstabitur igitur id non aliis verbis, quam illis quæ in huiusmodi solemnitate continentur: neque enim aliis aut verius aut elegantius nos posse facere aperte diffitemur. Illa ergo ita habent: *Chosroas Persarum Rex, extremis Phocæ imperii temporibus, Aegypto & Africa occupata, ac Ierosolyma capta, multisque ibi casis Christianorum milibus, Christi Domini Crucem, quam Helena in monte Calvaria collocarat, in Persidem abstulit. Itaque Heraclius, qui Phocæ successerat, multis belli incommodis & calamitatibus affectus, pacem petebat, quam à Chosroa victoriis insolente, ne iniquis quidem conditionibus impetrare poterat. Quare in summo discrimine se assiduis jejuniis & orationibus exercens, opem à Deo vehementer implorabat: cuius monitu exercitu comparato, signa cum hoste contulit, ac tres duces Chosroæ cum tribus exercitibus superavit.* Hucusque

* Vide Bar. in Not. ad Martyr. Rom. die Sept.

historia, in Officiis inserta Ecclesiasticis, ut ex probatissimis quibusque Authoribus desumpta. Circa quam, illiusque graphicam expressionem in tabula, plura certè essent, quæ congeri possent, si ea operosius disquirere & minutatim persequi liceret. Sed cum ea plerumque versentur in ornatu picturæ adjacente, & circa consuetos Pictoribus anachronismos, quale illud est, quòd in præliis describendis commissis inter Persas atque Heraclium, incognita prorsus ad illud usque tempus armorum & machinarum genera depingantur, aliaque huiusmodi: satius omnia omittenda decernimus. Neque enim is sum, qui mihi persuadeam Opusculo hoc errores & ineptias, quas Pictores, etiam alioqui magni, didicerunt à primis unguiculis, peritus excisurum atque ablaturum. Quod certè præstare nequirent ingentia volumina longè maiori eruditionis & rerum observationis pondere conscripta. Quare ad observatione digniora transeo, quæque magis rem Sacram & Ecclesiasticam attingunt.

3 Cum enim itis partis victoriis ab Heraclio contra Persas eò res devenisset, ut Sirões, Chosroæ filius, qui eidem in Imperio successerat, ablatam atque asportatam in Persidem Crucem Domini restituere cogeretur, illam rursus statuere in eodem templo atque loco unde à Persis asportata fuerat Heraclius, Victor salubriter statuit. Quod pium factum gratum sibi fore, Christus ipse Dominus miraculo comprobavit, commendavitque: quod referre placeat, ex eiusdem historiarum verbis, quæ ita habent. *Ergo Crux, quatuordecim annis postquam venerat in potestatem Persarum, recepta est: quam rediens Ierosolymam Heraclius, solemnitate suis humeris attulit in eum montem, quòd eam Salvator tulerat. Quod factum illustri miraculo commendatum est. Nam Heraclius, ut erat auro & gemmis ornatus, insistere coactus est in porta, quæ ad Calvarie montem ducebat. Quo enim magis progredi conabatur, eò magis retineri videbatur. Cumque ea re & ipse Heraclius, & reliqui omnes obstupescerent: Zacharias Ierosolymorum Antistes, Vide, inquit, Imperator, ne isto triumphali ornatu, in Cruce ferenda parum Jesu Christi*

paupertatem, & humilitatem imitere. Tum Heraclius, abjecto amplissimo vestitu, detractisque calceis, ac plebeio amictu indutus, reliquum viæ facile confecit, & in eodem Calvarie loco Crucem statuit, unde fuerat à Persis asportata. Circa quæ verba nihil est quod specialius annotandum occurrat; dum tamen à Pictore attentius, ut par est, legantur atque intelligantur.

4 Sed mihi Heraclii Romanorum Imperatoris pium atque solemnem triumphum spectanti, temperare non potui, quin huc brevius eiusdem Imperatoris finem atque exitum planè infelicem annorarem. Ergo talis ac tantus Imperator (quæ rerum humanarum est inconstantia) erroribus postmodum atque hæresibus turpiter involutus, quam præclara fidei ac virtutis monumenta erexerat, tam postea amissæ pietatis & mentis argumenta reliquit. Circumventus enim fraudibus Pyrrhi Sergii, atque aliorum hæreticorum, quos à dogmate à se ipsis constabilito de unica in Christo Domino voluntate atque operatione, sive energia, Monothelitas appellarunt; primum quidem decretum illud edidit, quod appellavit *extraneo*, quo dogma impium propugnare est ausus. Deinde eorundem hæreticorum sese ducem & fautorem præstitit, donec tandem, ut non raro scelus violatæ fidei & Religionis iultrix poena consequitur, post amissam Romanæ ditionis maiorem in Asia partem, miser interemptus est Antiochiæ in balneo Daphnensi, ut author est Historicus non infimæ notæ. * Sed neque solum hoc crimini datum est Heraclio: sed illud quoque, quòd immanem illam belluam, Christianique nominis terrimum hostem Mahumentum cum nullo, aut certè facili negotio, antequam vires roburque caperet, potuisset opprimere; non tam fraude atque scelere, quàm ignavia atque socordia suâ fovit, servavitque in non solum Christiani nominis, sed penè in univèrsi humani generis perniciem: ut planè, bene, atque scitè exclamaverit elegans Historicus, * dum inquit: *Quibus lacrymis calamitosa posteritas Heraclii signitiam deploraverit.* Sed nos ad alia: multum enim nos detinuit Heraclii memoria.

* George Cedr. in Compend Hist. p. 2.

* P. Ioan Busieres Historic. Flocc. Areol. 13.

(a) In Catal. Scrip-
tor. Eccl.

5 Præclare, ut cuncta, de Sancto Cypriano Martyre, atque Episcopo Carthaginienſi ſermonem inſtituens Doctor Maximus Hieronymus, (a) *Huius, inquit, ingenii ſuperſuum eſt indicem texere cum ſole clariora ſint eius opera.* Quare nec de eius doctrina, eloquentia, fortitudine, quam in controverſia contra ipſummet S. Stephanum Pont. Rom. multum diuque cogitata ſatis ſuperque oſtendit; quidquam hic memorare placet: nec enim hæc, ſed longè alia, multum ab his aliisque huiusmodi diſſita tractamus. Neque ruruſus luce ipſa meridiana oſtendere nobis eſt cordi Orationem, ſive ſermonem de Martyris Cypriani laudibus, quæ extat inter Opera Gregorii Nazianzenſi, falſò omnino intelligi aut appropriari poſſe aut debere huic Africano Præſuli & Martyri Cypriano: hoc enim iam luculenter præſtitere viri doctiſſimi, non nuperos dico & recentiores, qui ſuſpecti fortalſe eſſent noſtri ſæculi atque ætatis aliquibus doctis; ſed veteres etiam, oculatos tamen rerum inſpectores, æſtimatoresque, qui planè cenſeant: aut omnino hac Oratione laudari Cyprianum Antiochenum, non Africanum, aut illum cum hoc nonnihil confundi: quod pronum fuit Nazianzeno Græco Scriptori, et qui Latinorum res, non perinde ac ſuas, notas habuit. Teſtem, imò iudicem, huius rei dabitur muſ purpuratum Card. Baronium: interim videre erit operæpretium quid cenſeat vir erudiſſimus, & qui hanc ſpartam ſibi peculiariter ornandam Interpres Nazianzeni eiſque Operum primarius annotator Jacobus Billius Abbas S. Michaelis, qui poſt notationes in Orationem de Laudibus Cypriani hæc pari prudentia ac iudicio immediatè ſubiungit. *Hæc ferè omnia ex interpretatione Græca quam breviffimè fieri potuit, in gratiam ſtudioſorum excerptiſimus. Ex quibus ſatis incertus reddor, utrum Cyprianus idem ſit, cuius præclariffima Opera Latina extant, cuiuſque in Eccleſia ampliffima illuſtriſſimaque eſt authoritas, an quiſpiam alius potius. Nam duos eo nomine fuiſſe apud Hiſtoricos conſtat.* Proponit autem conſequenter Lectoriſus momenta, eaque graviſſima, quibus facile ſuaderi poteſt Cypria-

num, quem laudibus ornavit Nazianzenus, non eſſe Africanum Antiftitem, ſed alium proſus Martyrem Antiochenum, & qui in Bithynia poſtmodum martyrium conſummavit; cuius memoriam colit Eccleſia VI. Kal. Octobris, aut ſi aliqua, quantumvis pauca, ea ſunt quæ huic aptari & convenire nequeant; in his Nazianzenum, imò alios Græcos Carthaginenſem Antiftitem cum hoc Antiocheno confuſiſſe Cyprianum. Quibus poſiſtis, ſic tandem rem diſinit: *Sed ſi tamen ex plurium ſententia decretum ferri debet, eſſe debet, ut quodam loco rectè cenſet noſter Gregorius, ac ſecundum eam partem, quæ pluribus rationibus nititur, ſententia ferenda eſt: exiſtimarim hac Oratione non Africum, ſed Antiochenum Cyprianum laudari. Ad eum enim tota ferè Oratio, una cum enarratione Nicetæ commodiſſimè referri poteſt. Ferè dixi, propter eum locum, in quo Carthaginis, Episcopatusque Carthaginenſis mentionem facit, quæ Antiocheno Cypriano attribui nequit. Verum haudquaquam mirandum, ſi ut in gemellis fratribus, interdum forme ſimilitudine decepti, alterum pro altero accipiamus: ita Gregorius in duobus eiſdem nominis viris, multarumque egregiarum virtutum ſimilitudine coniunctis cæcutiens, ſeu hallucinatus, Antiocheno nonnulla tribuerit, quæ Africo conveniebant.*

6 Legatur nunc ſententia, quam tulit de re hac vir magnus, & cum merita ſemper laude iam nominatus, Cardinalis Baronius: (b) *Communiter inquit, penes Græcos irrepiſit, dum hunc Cyprianum cum illo Episcopo Carthaginenſi confundunt: qui tamen quam pluribus differentiis diſtinguuntur ab invicem, nimirum patria, gradu, genere, tempore, actis, & loco martyrii. Fuit etenim hic, de quo agitur, patria Antiochenus, ex Mago Chriſtianus, inde Diaconus, & una cum Juſtina ſub Eutholmio præſide temporibus Diocletiani in ſartagine poſitus, Nicomedia martyrum conſummavit: adeò ut ex his pateat, non niſi nomen, & martyrii titulum hunc habere communem cum Cypriano Episcopo Carthaginenſi. Quæ etſi prudens prætereire ſtatueram, operoſius poſtmodum hic exequenda & tranſcribenda cenſui; quòd ſint ſanè multi, qui quotieſcumque legunt aliqua quæ in libris, quos ipſis*

(b) In Not. ad Martyr. die 26. Sept. & t. 2. Annal. ad A. C. 250. & t. 3. ad A. C. 311.

legere contingit (& sunt quidem non multi) aliter sese habent, ut toto hoc opusculo sese offerunt pluscula, statim corrugant frontem, attollunt supercilium, & obtrudi sibi putant fabulas ab otiosis, aut (quod deterius est) ab Hererodoxis confictas: quos quidem, præter alia multa, vel hoc unum admoneri posset exemplum.

7 Iam quod ad Picturam atque Imaginem Cypriani Carthaginensis spectat, hoc unum annotandum occurrit: Vidisse me martyrii huius descriptionem Cypriani, Pontificalibus ornamentis induti: & quod magis mirandum est, super pedes stantis, opperientisque lictoris ictum, quo cervicem feriendam offert. Utrumque male. Nam quod ad primum attinet; satis constat: exuisse se ipsum cunctis ornamentis, quousque tantum mansit in *linea*; quo nomine fortassis significatur ea quam nunc Albam appellamus: Ita enim habent Acta Martyrii desumpta ex veteribus M.S. (c) *Et cum se dalmatica exspoliasset, & Diaconibus tradidisset, in linea stetit.* Ita alia eiusdem rei Acta *Perductus, inquit, gloriosus Martyr, exiit se lacernum birrum, quem indutus erat, complicans & ponens ad genua sua. Dehinc tunicam tulit, & Diaconibus tradidit. Et stans in linea, expectabat spiculatorem.* Quod verò ad corporis situm, nempe quod pedibus consistens suis, collum præbuerit carnifici (ut depictum est in ea, cuius

(c) Ut sunt in Editione Pamela-na Operum D. Cyprian. an. 1568.

mentionem fecimus, imagine) quamvis probabile visum fuerit viro cuius nomen honoris ac reverentiæ causâ subitico: & licet hoc utcumque indicare videantur, quanvis confusè admodum, Acta martyrii, quorum nuper meminimus; mihi, ut verum fatear, semper summoperè displicuit. Moveor, facileque adducor in hanc sententiam triplici argumento desumpto, tum à picturis, tum etiam à naturali rerum ordine, tum denique ab scriptorum autoritate. A Picturis quidem: vix enim ulla est, in qua plectendus capite non exprimitur terræ procumbens, & genuflexus, extentoque & magna ex parte nudato collo, & cervicibus usque ad ipsos humeros. Ab ipso agendarum rerum ordine: Nam quis credat hominem, præsertim si proceræ esset staturæ, aut paulò etiam supra consuetam, decollari commodè potuisse erectum supra pedes à lictore gladio vibrato supra cervicem damnati. Credat quisque quod velit: ego certè vix aut ne vix quidem capio. Denique id veluti graphicè depingunt veteres Scriptores, pro quibus fat erit allegare unum, non tam Poetam, quam Historicum: atque is erit Lucanus, qui cum concionem descripsisset Cæsaris ad milites, qui illius castra, signaque deserere non sine tumultu voluerant, hæc ad aliquos ex illis capite plectendos subiungit. (d)

(d) Lucan. l. 5. Phars. v. 352.

*At paucos quibus hæc rabies auctoribus arsit
Non Cæsar, sed pœna tenet. Procumbite terræ;
Insidumque caput, feriendaque tendite colla.
Et tu, quo solo stabunt iam robore castra,
Tiro rudis, specta pœnas, & disce ferire,
Disce mori.*

Quæ adeo clara sunt, ut mihi videatur, velle aliis testimoniis confirmare, nihil aliud esse, quam supervacaneam atque inanem perdere operam. Neque verò (ut vel hinc minutus eximatur scrupulus) moveat aliquem, quod in martyrio præclaræ Virginis Agnetis, prout refertur à B. Ambrosio, dicatur caput tenellæ virgini amputatum super pedes stanti, verbis illis: *Stetit, oravit, cervicem inflexit, &c.* Fatebimur enim non gravatè, quod quando capite plectebantur minora corpuscula, sic

ri potuisse, ut vel lictores ipsi, quò expeditius rem exequerentur, moneant, ut stantes se continerent puelle atque parvuli. Agneti verò hoc convenire quis ambigat, de qua idem scriptor pius iuxta atque elegans præmiserat: *Fuit ne in illo corpusculo vulneri locus? & quæ non habuit quo ferrum reciperet, habuit quo ferrum vinceret.* In Cyprianum verò aliosque viros hæc subinde non quadrant. Quare usitato & recepto modo satius & convenientius est ut depingatur Cypriani martyrium,

Rem

8 Rem mirant & planè sensibus humanis imperviam Dominus ostendit, cum in servo suo humillimo iuxta, atque amantissimo Francisco Pasionis & vulnerum suorum impressit & renovavit insignia. Hanc verò viri sanctissimi Vitæ eius scriptor Sanctus Bonaventura; quem postmodum sequuti sunt plerique alii, tam eleganter & graphicè descripsit; ut Pictoribus etiam non eruditus viam complanaverit describendi hoc egregium Christi Domini erga famulum suum Franciscum testimonium. Et quidem ex hac ipsa historia nos supra conati sumus non infeliciter evincere Christum ipsum Dominum, non tantum tribus, sed omnino quatuor clavis sanctæ Cruci fuisse confixum. Restat igitur ut illud hic obiter annotemus, quod olim, non quidem semper, sed aliquando, semelque atque iterum depictum observavimus: nempe Sanctum ac planè Seraphicum virum Franciscum, non suis consistentem pedibus, neque rursus fixis humi genibus (quod agrè admodum ac difficulter concipi atque explicari potest; factitarunt autem nimium imperitè Pictores vulgi) sed in aëra subliment, radiis ac fulgribus circumquaque circumseptum; extatico quodam impetu atque motu sublatum, objeci oculis debere. Quod quidem, præterquam quod ita descriperunt Pictores exactioris iudicii; ipsius facti natura persuadet: aliter enim (si aliter aliquis conetur & instet apprehendere) quomodo concipi possunt lucis spicula pervenire ad pedes hominis, qui solo hæreat poplitibus flexis atque humi defixis? Maneat igitur hic describendi atque effigiandi modus, ut multò aptior, magisque verosimilis. Quod etiam (ne id relinquamus indictum) mirari nemo debet in Beatissimo, Christianique amicissimo Francisco, qui (quod eius Vitæ Scriptores testantur) huiusmodi extases atque raptus adeò frequenter patiebatur, ut sæpenumerò visus sit; perinde ac si nullâ terreni corporis mole gravaretur, à pluribus sublimis in aëre consistens, tam sublimis à terra; ut etiam altiorum ac magis procerarum arborum summitates excederet.

9 Praclarissimum Præsulem atque Archiepiscopum Valentinum Thomam de Villanova complures vi-

ri, tam sui Augustiniani Ordinis, quam aliorum etiam, eximiis, quamquam omnino meritis laudibus & encomiis prosequuti sunt, immo etiam prosequuntur æternum duratura eiusdem insignis pietatis atque doctrinæ monumenta: ut proinde non hic necesse sit multis immorari, præsertim rem nostram atque instituti operis tractantibus argumentum. Pingitur itaque persæpè ornatus Pontificalibus insignibus. Non hoc male: quanvis aliunde certum sit, ipsum extra sacrorum celebrationem non solum consuevisse usitatis Episcopis Regularibus vestes omittere, aut iis non ullo modo uti Cruce, ut vocant, Pæctorali annuloque contentum, non ignobilis extat adhuc effigies: sed in suo etiam privati Religiosi habitu paupertatis atque humilitatis semper extitisse cultorem eximium. Usus etiam receptum est, eundem pingi atque proponi sua ipsius manu stipem egentibus erogantem. Neque hoc vitio vertimus; quamquam magis probemus id pietatis & misericordiæ officium, quod suæ virtutis & sanctimoniam extitit insigne, ut suo Ecclesia ipsa suffragio concelebrat: adeo ut de hoc uno singulare iure merito proferatur elogium, illis contentum verbis: *Elemosynas illius enarrabit omnis ecclesia sanctorum*. Probamus, inquam, magis, quod id munus depingatur exequens per manus familiaris alicuius, ut certè ipsi contentum fuit atque usitatum.

10 Pingunt etiam eundem eximium sanctitate virum Maioris Divo Ildefonso sacri Collegii Complutensis Academiæ, immo quod Academiæ ipsam Complutensem completitur, alumni, ornatum chlamyde atque trabea. Verè id quidem; ac meritò; cum in illud præcipuum doctrinæ ac nobilitatis domicilium Maiturque Collegium ab ipso Fundatore nullis non laudibus dignissimo Francisco Ximeno Archiepiscopo Tolitano inter primos sodales fuerit cooptatus, ut ostensum est ab ipsis Collegis Romæ; comprobatumque antiquitatis irrefragabilibus monumentis: inter quæ non postremum obtinet locum, quod adhuc superest receptionis & admissionis intra idem Collegium scriptum, sua ipsius Thomæ consignatum manu, quæ se nominat, non quidem Thomam à

Villanova, sed Thomam Garcia, sumpto gentilitio agnomine ab ipso parente, qui Alphonsus Thomas Garcia, dum in vivis esset, fuit vocatus, Fontis-plani, Archiepiscopatus Toletani oppidi civis nobilis; quamquam Thomas filius, de Villanova postmodum nuncupatus sit, ob pueritiam & iuventutem innocentissimè transactam in nobiliori ac ampliori oppido, quod vocant Villanueva de las Infantas: quod retinuit cognomen quoad vixit, postquam amplexus est Salmanticæ Augustinianorum Eremitarum Institutum.

II Observavi denique in plerisque Thomæ Imaginibus, depingi eundem integræ velut ætatis, qualis esset hominis quadragenarii, nullis prorsus senectutis characteribus, neque resperso canis capite. Verum iuxta regulam superius traditam, non ita deberet depingi, cum vir Sanctissimus mortalitatem exuerit: natus nêpe anno Christi M.CDLXXXVIII. denatus vero MDLV. quæ quidem ætas licet postremam & consummatam non attingat senectutem; ad illam tamen propius spectat atque pertingit.

CAPUT X.

IMAGINES ET PICTURÆ SANCTORUM MATTHÆI Apostoli & Evangelistæ, Deiparæ Sanctissimæ Fundatricis atque Institutricis Ordinis eiusdem nominis de Mercede Red. Captivorum: Cypriani & Justinæ: Cosmæ & Damiani Martyrum: & Hieronymi Ecclesiæ Doctoris.

I quæ multa dicenda occurrunt de Sancto Matthæo Apostolo & Evangelista effuso calamo persequi vellemus, transiliremus profecto propositi instituti metas; cum haud pauca dicenda essent, quæ vel historiam Ecclesiasticam, vel Theologiam, quam Expositivam vocant, fines immediatius attingunt. Insistamus igitur inceptis. Et quod ad Imagines Picturasque attinet S. Matthæi Apostoli atque Evangelistæ, illud in primis ante oculos habendum est, depingi debere non juvenem, ut excogitarunt aliqui, sed planè senem septuagenario fortasse maiorem. Cum enim obierit anno vulgaris Eræ Christianæ 70. ut communis fert opinio; constetque aliunde, vocatum esse à Christo ad munus Apostolicum, non juvenem, ut in Joanne Apostolo, ut communiter docent Evangeliorum Interpretes; & ex eo evincitur, quod Publicanus erat tractatorque negotiorum sæculi & ra-

tionis vectigalium; quæ omnia vix cadere possunt in hominem adolescentem: fit consequens, & verosimile, fuisse eundem ætate æqualem temporali ipsi Christo, qui annum agebat mortalis vitæ, cum Matthæum vocavit, primum supra trigimum, aut paulo minus. Quod si non nihil etiam admittatur senior, ut à vero non admodum abhorrets fiet septuagenario etiam maiorem, ut innuebamus, describi debere, ac depingi.

2 Receptum verò cum sit ab Ecclesia communiter, omnes prorsus Apostolos, præter unum Joannem Evangelistam, vitam cruento sibi vixisse martyrio, quamquam de hoc non defuerint qui dubitasse videantur, etiam inter antiquos: appingenda Matthæo erunt insignia & tormenta martyrii. Qualia verò hæc esse debeant, definire non erit facile: cum hæc, aliaque plura, tuto peti vix aut nequaquam possint, nisi fortè ex scriptis confictis & apocryphis, qualia certe sunt, quæ nomen præferunt Abdiæ Babylonii, aliorumvè huius atque eiusdem, si qui sunt, furfuris. Communiter verò describitur cum

se-

securi, qua lethaliter percussus fuerit, dum ad altare sacra mysteria celebraret, ut habet eius Officium Ecclesiasticum. Quare non temerè recedendum est ab hac iam recepta ratione pingendi.

3 Cuius autem etiam non erudito Pictori pervium est depingi debere cum libro: non solum quod hic insigne sit Apostolica doctrinæ, propagatæque fidei, quod certè commune est reliquis Apostolis, ut non semel monuimus; sed quia Matthæus adjunctum habuit Evangelistæ munus. Ille enim inter reliquos Apostolos discipulosque Christi, aut certè omnium prior, Jesu Christi Domini vitam doctrinamque Divinam literarum monumentis tradidit, quam etiam primus nominavit Evangelium, sive, quod idem est, bonum atque felicem nuncium, ob rationes, quas sapienter exponit Chrysostomus. * Ipsum autem Divinum Evangelium conscribenti apingitur, adjungiturque formosa facie Angelus: quos inter quatuor illa mystica animalia, quæ sunt ab Ezequiele descripta, primum locum Matthæus, sive faciem hominis, teneat, ut præter alios plures docent D. Augustinus atque Hieronymus. Et hæc perstrictim dicta sufficiant circa Imaginem Sancti Matthæi.

4 Pervenimus jam favente Deo, ad locum, ubi non aliena, aut aliis communia, sed omnino propria ac nobis peculiaria agere & tractare convenit. Acturi enim sumus (quantum ad institutum nostrum spectat) de Revelatione atque Apparitione Sacratissimæ atque Interemeratæ Virginis Mariæ, qua se conspiciendam dedit, voluntatemque Filii sui, ejusque erga afflictos Captivos pietissimum affectum dissertis verbis ostendit, ut novum, ingens, amplum, eximium, omnique encomio maius fundaretur atque erigeretur Charitatis Opus; nempe Ordo plane Regius ac Militaris Sanctæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum. Ut enim est Augustissima mundi Cælorumque Regina, ipsiusque Dei optima Parens, atque hominum (præsertim Christianorum) Mater benignissima; ita semper eorumdem bonis & commodis tenerrimo suavissimoque animo suis sclementiæ ac misericordiæ oculis indefessa prof-

pexit. Quis verò nesciat miserandam ac planè deplorandam habendam atque estimandam esse sortem illorum, qui Christianis sacris imbuti, sub impuri atque nefarii Mahumeti affectis in ergastulis, tetrive carceribus vincti, contusique pugnis atque fustibus, haud secus atque irrationabilia, pessimeque habita, atque tractata jumenta, ab omni profusū humanitate alienam serviunt servitutem? Non hæc multis (quod facile esset efferre) amplificare, ornare Rhetorum more velle aut posse nobis est animo; quamquam omnino impar esset oratio rebus ipsis: præstatque potius credere expertis, vel iis etiam, qui talia, non sine gemitu atque lacrymis, hausere oculis. Sed bene est, quod erga hos potissimum Dei Mater augustissima, *Tot & tantis benigniter occurrens malis, nimiam charitatem suam in his redimendis ostenderit. Nam* (verba sunt Ecclesiæ, quæ, relictis pluribus, ex Ecclesiastico Officio * transcribere placuit) *Sancto Petro Nolasco pietate & opibus florenti, qui sanctis vacans meditationibus iugiter animo recogitabat, qua ratione tot Christianorum arumnis sub Maurorum captivitate degentium succurri posset: ipsamet Beatissima Virgo serena fronte se conspiciendam dedit; & acceptissimum sibi ac Unigenito suo Filio fore dixit, si saum in honorem institueretur Ordo Religiosorum, quibus cura incumberet captivos è Turcarum (hoc est Infidelium Saracenorum) tyrannide liberandi. Hucusque Ecclesiasticum Officium in prædicta sollemnitate, quantum ad institutum scopum attinet.*

5 Igitur in huius rei Pictura (quæ frequens hodie est, fuitque etiam à primæva Ordinis Institutione, ut videbimus) nemo scrupulosus, opinor, aut sciolus tamquam errorem notet, aut vitio vertat, quod Sacra Deipara albis splendentibusque omnino vestibus, formaque Habitibus, quem gerimus, depingatur. Etenim præterquamquod in aliis, tam eiusdem Sacratissimæ Deiparæ, quam Sanctorum Angelorum apparitionibus nihil verius sit, quam vestibus albis, fulgentibus atque splendentibus indutos humanis obtutibus se objecisse, ut ex testimoniis irrefragabilibus, & quod longe majoris ponderis est, Sacræ Scripturæ

* Hom.
i. in Mat.

* 24. Sep-
temb. in
Lect. pri-
ma
Noct.

perspicuis differtisque verbis ostendere promptum erat; in tam insigni Divæ Virginis apparitione atque Descensione representanda nihil commodius, immo verius fieri potest, quam eandem vestibus omnino albis, splendentibus, ac regiam majestatem præ se ferentibus depingere. Enimvero hoc plane modo ornatam fulgentemque se conspiciendam præbuisse Charissimo suo Nolasco, sanctis meditationibus vacanti, utpote candidę fulgentisque sobolis futuro Parenti; res est adeo manifesta, ut nullis egeat rationum ac disputationum auxiliis. Relictis igitur pluribus, quæ ad rem hanc illustrandam congeri possent, duobus tantum contenti erimus, non quidem vulgaribus, neque dubiæ ac sublestæ fidei. Primum erit testimonium viri ejusdem Ordinis planè antiqui, sacræ ac Civilis literaturæ, necnon & amœnorum disciplinarum studiis ornatissimi (ita planè eum nominat V. Cl. D. Nicolaus Antonius *) Is est *F. Petrus de Cixar*, vel (ut aliis placet) *Sitjar*, qui claruit circa annum M. CDXXII. In Opere enim, quod hoc titulo prænotavit, *Opusculum tantum quinque*, editum Barchinonæ an. 1481. sermonem instituens *de Fundatione Ordinis*, hæc habet. *Quadam autem vice, cum sic perseveranter orationibus instaret, apparuit ei illa peccatorum propitia advocata, vestimentis miro modo candidissimis adornata, portans in ulnis suis filium suum pretiosissimum humani generis Redemptorem, quę allocuta est ei sic: Charissime mi devoto, fletibus tuis, & indefinente oratione tua commotus est animus meus ad compatendum captivis Christianis, de quorum captivitate afflictus manet & tribulatus spiritus tuus. Quare amodo latere & desiste à lacrymis: adeo quia à dilectissimo Filio meo obtinui, quod fiet una nova Religio in hac Civitate, cuius fundator erit nobis dilectus Rex Aragonum. Hujus Religionis titulus erit Sancta Maria de Mercede, cuius Fratres rediment, & liberabunt Christianos Captivos à tyrannica potestate inimicorum fidei orthodoxæ: propter quod magnam consequentur mercedem coram Filio meo. Hucusque vir præclarus; ut proinde in re hac nullus ambigendi locus remaneat lectori sincero atque pio.*

* In Bibliot. Ver. Hisp. t. 2. pag. 200. n. 652.

* Fol. 16 pag. 1.

6 Alterum quod supra indigitavimus est antiquissima eiusdem Sacratissimæ Matris pictura, quæ quatuor circiter abhinc seculis extat Gerundæ in quodam Sacello, quod à priscis temporibus Inclyto Christi Martyri Serapio, eiusdem Ordinis præclaro atque illustri ornamento pia fidelium veneratio construxit. In eo, inquam, sacello super Aram maximam collocata est Pictura Sacratissimæ Virginis Mariæ de Mercede: eo planè modo atque ornatu, quo eam hodie in iconibus atque Imaginibus passim descriptam veneramus: albis nempe vestibus, atque eisdem similibus, quibus eius alumni filiique utuntur; eiusdem Ordinis stemmate insignita, pansis hinc inde brachiis, subque eius pallio plane regio, plures tam eiusdem sui Ordinis filios, quam principum ac Pontificum insignibus ornatos conspiciuosque viros benigne fovens ac protegens.

7 Ex quibus omnibus maturo iudicio pensitatis plane intelligitur, tum usus, qui à primis Religionis temporibus semper viguit sic depingendi & effigiandi, tam eiusdem Apparitionis, quam alias Sacratissimæ Virginis de Mercede Imagines atque Picturas: tum etiam, quantum ad rei veritatem atque rationem exacti atque periti se gesserint in hac Pictura describenda ipsi Artifices atque Pictores. Hæc tamen cum ita sint, non defuerunt aliqui, etiam non vulgares, qui secus fecerint: quod à me sæpè notatum memini Salmanticæ, atque in hoc Matritensi Canonico in quadam sat patenti pictura, ubi Sacra Deipara decenti quidem majestate, sed consuetis præfati atque purpurei coloris vestibus representatur ab elegantis artificis manu depicta, * sed à rei veritate nimis aberrante: nam præter vestium atque Habitus incongruentiam, stemma, sive scutum prædicti Ordinis, qui nondum erat, & de cuius fundatione cum Nolasco agentem Sacram Deiparam representabat, eidem Sacratissimæ Reginæ in pectore affinxit bonus alioqui Pictor, sed in hac parte nimium delusus. Aliæ tandem eiusdem Revelationis atque Apparitionis imagines cernuntur, in quibus rei veritas melius atque aptius describitur: ipsa enim Dei hominum-

* Eugenii Caxes.

numque Parens piissima, partem illam vestis quam Scapulare vocamus, manu præfert, Magnoque Parenti Nolasco veluti porrigit: quo non incongruè ostenditur huiusmodi apparitione ac revelatione præmonstratam fuisse Nolasco institutionem, fundationemque Sacri, Regii, ac Militaris Ordinis, quem postmodum Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum bono atque optimo jure tanti operis institutrici cognominare placuit.

8 Et quoniam huc devenimus, abs re non erit aliqua saltem perstringere de eiusdem Ordinis equestri ac militari habitu. Etenim præterquamquod huius Instituti Militia à primo nascentis Ordinis exordio toti Christiano orbi luculentissime innotuit non solum rebus præclare gestis, & antiquitatis monumentis, sed etiam eorundem equitum Picturis, quas passim, sed non adeo exacte ut par est, descriptas videmus: hodie tamen magis ac magis veritatis studiosis atque amatoribus meridiana luce clarius effulget, ut vix aut ne vix quidem superstit qui sententiam hanc propria consensione atque suffragio non confirmet. Ipsi certe in Apologia quam edidimus pro Religiois statu Sancti Petri Paschasii Valentini pluscula in rem hanc, non tam congestimus, quam selegimus, aut potius gustanda delibavimus, quæ satis superque sunt, opinor, ut cordatus quisvis, pravisque opinionibus non præventus huic Instituto Militari Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede manus libens det, & assensum. Sed quod bonum, felix, faustumque sit, rem hanc aliunde per se notissimam notiosem fecit Religioso ac literario Orbi vix impensè doctus atque eruditus, & in huiusmodi antiquitatis monumentis, si quisquam alius, optime versatus R. P. M. Fr. Emmanuel Marianus de Ribera, Ordinis Generalis Historiographus, & post alia munia Aragonum Provincie semel atque iterum Provincialis: is enim anno 1727. immortale opus conscripsit, typisque mandavit Barchinonæ, quod prænotavit hoc titulo, *Centuria primera del Real y Militar Instituto de la Inclita Religion de Nuestra Señora de*

la Merced, Redencion de Cautivos: in quo quidem sedulo excussis, in lucemque prolatis regii tabellionum testimoniis, antiquioribusque instrumentis, rem hanc tam accuratè ac feliciter exequitur, productis, æque incisis iconibus præcorum Equitum atque Sacerdotum prædicti Ordinis, ut nihil supra. Proinde Lectorem aut Pictorem, qui de eorundem Pictura studiosius & exactius erudiri velit, ad prædictum Librum consultius remittimus, * nobis enim diutius immorari non licet.

9 Cyprianum & Justinam Martyres colunt tam Græci, quam Latini. In quorum Imaginibus illud præcipue cavendum esse, iam superius annotavimus, agentes de Imaginibus Sancti Martyris Cypriani Antistitis Carthaginensis; ne scilicet proponatur hic Martyr Cyprianus socius Justinæ cum Pontificalibus insignibus. Tamen enim Græci non satis gnari rerum Latinorum, hunc Martyrem cum Cypriano Africano Episcopo confuderint, inter quos (nec enim id mirum esse debet) cum aliis lapsus est magnus alioqui vir atque Pater Sanctus Gregorius Nazianzenus: tamen omnino fuisse distinctos, supra aliunde probatum est. Probationes itaque, & quidem evidentes, quæ id manifestissimè evincunt, repetere hic iterum non placet, nobis præsertim, quibus numquam est cordi actum agere, & quod proverbio lepidiori dicitur, bis unam atque eandem crambem recoquere.

10 Cosmam & Damianum præclarissimos Christi Martyres natione Arabes, professioneque Medicos, & qui, ut de iisdem refertur in Ecclesiasticis Officiis, non magis Medicinæ scientia, quàm Christi virtute, morbis etiam insanabilibus medebantur, nemo est qui nesciat: quippe qui non solum in Ecclesia sed etiam in diversis Christiani Orbis partibus ac locis præcipua religione coluntur: & quod prætereundum non est, in sacrosancto Missæ Sacrificio nominantur. Quare nihil hic attinet de eorum rebus gestis atque passione differere. Quod verò ad eorum Imagines spectat, proditor veritatis, illique injurius apud mem-

* Vide
Præfat.
eiusdem
lib. prop.
fin. & s.
10. p. 52.

tip:

ripsum censeret, si absurdi, quod à puero observavisse satis memini, mentionem non facerem. Vidi etenim non uno in loco præclaros hos Christi Martyres hoc fere modo in picturis, immo & in aliis iconibus descriptos. Caput ostendunt obtectum parvo galericulo, quem ornat flosculus sericus aurati coloris aut pallidi: similiterque humeros tegunt caputio illo, quem Hispanicè loquentes nominamus *Capirote*, serico etiam & coloris pallidi: ad eum prorsus modum, quo in nostratibus Academiis professores ac Doctores Medici insignia gestant Doctoratus. Nihil hic moror. Tametsi enim huiusmodi insignia Doctorum recentiora longè sint quàm ferat ætas in qua viguerunt præclari Christi Martyres Cosmas & Damianus: pictores tamen, præsertim ii qui censentur aut non docti, aut eruditi, susque deque habent, facillè respondebunt: hac solùm huiusmodi ratione pingendi denotare velle Sanctos Cosmam & Damianum Medicos fuisse: alia prorsus nihil ad se. Sed non hic sistit absurditas. Pingitur enim eorum alter, instrumentum illud manu præferens, quod ligulam vocant Aromatarii, aut spatulam, magis recepto in vulgus vocabulo, veluti facturus agro cataplasma. Neque hoc damno: res enim indecens non est: & scimus, veteres Medicos, etiam temporibus heroicis, multò plus studiosos fuisse Artis Chirurgicæ, quàm Medicinæ, ut eiusdem professores vocant Rationales. Sed quis fe-

*Nil opis externe cupiens, nil indiga laudis;
Divitiis animosa suis.*

Quare ad id quod nostri numeris est succintè ac breviter accingimur. Pingitur communiter Maximus Doctor senex, caducus penè ac capularis. Neque id immeritò: quamquam enim senium illud non attigerit, quod non solum Pictoribus, sed aliis etiam placuit impensè doctis atque eruditis, hoc est annorum duorum supra nonaginta: tamen ad ætatem admodum provecctam, & quam decrepitam vulgò vocant, pervenit, vixitque in terris senex cælo dignissimus. Quo tempore, hoc est, cum esset duobus annis maior nonagenario, scripsisse dicitur præclarum il-

rat, quòd eorùm alter depingatur, etiam in ipsis aris, gestans matulam rubro lotio, quale consuevit esse eorum qui febribus premuntur, refertam? O somniantis cerebri delirium, & prorsus intolerandam absurditatem! Itane verò, ut denotetur Christi Martyr, prætereaque nobilis, ut Medicinæ scientiâ præcellens, pingenda res est, etiam in ipsis (ut aiebam) altaribus, cuius vocabulum palam usurpare, ne in ipsis quidem colloquiis graviores atque honestiores homines non pronuntiant? Quid? quod vetustiores Medici, immò & ipsi principes Medicinæ, non multam, aut sanè parùm accuratam rationem habuere huius, ut ipsi vocant, indicantis, nempe lotii, sive urinæ: quod me audivisse memini à Medicis præstantibus: ipse enim harum rerum aut parùm sciens, aut prorsus ignarus? Igitur aliam deberent rationem inire Pictores, ut denotarent, alterum horum Sanctorum Martyrum professione Medicum extitisse.

II Mutuare lumen Soli, veteri proverbio notatus est is, qui rem per se evidentissimam sermone conaretur ostendere. Quid verò, rogo, aliud ageret, qui Magnum, immo Maximum Doctorem Ecclesiæ Hieronymum extollere niteretur laudibus & encomiis? Nil aliud profecto: ea enim est viri claritas atque præstantia, ut quod de virtute ipsa cecinit non postremus inter Poëtas, de eadem dici possit

lum libellum *de Scriptoribus Ecclesiasticis*: quod & ipsi aliquando putavimus; re tamen, ut sæpè contingit, plenius ac maturius excussâ, sententiam iuxta sapientis monitum, mutavimus. Igitur ut summam hanc Chronologiæ rationem (quæ suis difficultatibus non caret in Historia Ecclesiastica) attingamus, Maximus Ecclesiæ Doctor Hieronymus obiit anno Christiano CDXXII. ætatis verò suæ anno primo supra octogessimum. Quà de re præclare ut assolet, differuit Cardin. Baronius: * post quem videndus venit multæ prorsus lætionis atque eruditionis vir R.P.F.

* Tom. 4. Annal. an. 6. Damasii Papæ. Vide eumd. in not. ad Martyro. ad die 30 Sept.

Josephus Siguenza in vita eiusdem Doctoris Maximi capite omnino ultimo. Quod satis sit, ut habeatur ætatis ratio, in qua Doctor Maximus decesserit, & cuius fermè debeat ab eruditis Pictoribus depingi.

12. Quod ad alia verò attinet, pingitur Monachus: quod quidem quantum ad rem vocabulo significatam, certo certius est: cum id ipse de se ipso prædicet, non uno, sed pluribus locis. An verò propter id eo habitu sit depingendus, quem gestant viri Religiosissimi atque observantissimi, qui eius nomen magni atque amplissimi honoris causâ præ se ferunt, qui certè habitus albâ prorsus tunicâ, pallioque caputio atque scapulari (ita enim vocamus) omninò constat: Non id existimo. Etenim ut aliâ omittamus, quæ certè sunt prolixioris, abstrusiorisque indaginis, non hoc habitu, inquam, uti sunt Orientales Monachi, apud quos commemoratus est Maximus Hieronymus. Sed cur hoc multis suadere velimus? Pingitur (quod magis est) vestitus atque ornatus purpurâ, qua hodie utuntur Reverendissimi atque Eminentissimi D. D. Cardinales: quod, inquit, ipse Presbyter Cardinalis fuit, regente Ecclesiam Sancto Damaso. At quis non videat, multa hic congeri, quæ si pro merito discutenda essent, severius examen exposcerent? Nos verò non hunc laborem suscepimus, ut videremur acriores Critici, & rejiceremus quæ passim recepta videntur, etiam apud vulgus eruditorum. Ac certè quod Hieronymus Presbyter Cardinalis S. R. Ecclesiæ fuerit, licet mordicus tueatur, atque defendat laudatus supra Author, vitæque Hieronymi Scriptor, (e) non placet eruditissimo Scriptori, quem Cardinali fuisse nemo est qui dubitet. (f) Sed nolo funem contentionis trahere, neque huius originem dignitatis, amplissimæ altius repetere. Sit etiam per me, fueritve Maximus Hieronymus Cardinalis Presbyter: num ideo aliquando vestitus est purpurâ? Quasi verò ignotum sit lippis etiam, quod aiunt, & tonsoribus, quod purpurâ usam concesserit huius Eminentissimi gradus viris Ecclesiæ, seculo tertio decimo Innocentius Papa IV. anno scilicet Christi MCCLIV. Ita planè. Sed quid hæc (inquiet ali-

quis) ad Pictores, qui vix aut ne vix quidem indicare possunt, Sanctum Hieronymum fuisse Presbyterum Cardinalem, nisi illum pingant amictu purpureo, aut pendente etiam ex pariete galero purpureo? Dixi nuper iterumque dico, me non hæc studio partium, aut contentionis amore scribere: quare pingatur Maximus Hieronymus ut velint viri docti, atque appingantur illi Eminentissimæ huius dignitatis insignia.

13. Sed cur, rogo, pingatur, frequenter tam nudus, atque aliquando penè indecens? Fundarine hoc potest in vera ipsius Historia, aut in abstrusioribus notitiis Ecclesiasticis? Ita etiam, dicet aliquis. Namque ipse Sanctus Doctor se ipsum describens in eremo Bethlehemica commorantem, (g) *Horrebant*, inquit, *Jacco membra deformia, & squalida, cutis situm Æthiopica carnis obduxerat.* Quæ quidem ut oculis subjiciantur tergi atque pectoris nuditas oculis objicitur. Sed vana excusatio pretenditur: quasi non posset hic mutari coloris habitus in vultu ipso & collo, sat ostendi. Sed Pictores Pictorum rationem habent, & non aliorum quorum rumeumque spectantium. Ita inquit: Nam sic pinxerunt nostræ Artis professores præstantissimi. Certè ille Jacobus, dictus ab Italis Tintoretus (& erat hic senilium corporum præstantissimus planè descriptor) non semel Imaginibus expressit Maximum Hieronymum, sed semper eâ nuditate, quæ non deceret virum ac Doctorem gravissimū, quamque ego nolo operosius describere; ne dum id non approbo, in idem recidam absurdum. Quare, me monitore, satius erit ut modestus atque eruditus Pictor in iis, de quibus supra in suo loco non pauca, * modum ingenio ponat atque industriæ.

14. Quod frequenter pingatur genuflexus, vultuque multo lacrymarum imbre manante, valideque pectus contundens, probari omnibus potest & debet: desumptum enim est ex loco nuper allegato; qui, quod dignus sit ut à cunctis habeatur præ oculis, ab re non erit si transcribatur integer: ita enim habet. *O quoties ego ipse in eremo constitutus, & in illa vasta solitudine, quæ exusta Solis ardoribus horridum Monachis præbebat habitaculum, putabam me*

(f) Lib. 3.
c. 6. per
rot.

(e) Lib. 3.
c. 6. per
rot.
(f) Baron.
Ann. t. 4.
ad ann.
Chr. 378.
& an. 382

(g) Epist.
ad Eust.
de Custodia
virg.
t. 1. ep. 22
non loq̃e
à princ.

*Sup. lib.
1. c. 4.

Romanis interesse deliciis! Sedebam
 solus, quia amaritudine repletus eram.
 Horrebant sacco membra deformia, &
 squalida cutis situm *Aethiopica* carnis
 obduxerat. Quotidie lacryma, quoti-
 die gemitus: & si quando repugnantem
 somnus imminens oppressisset, nuda
 humo vix ossa harentia collidebam. Ille
 igitur ego, qui ob gehennæ metam ta-
 li me carcere ipse damnaveram, scor-
 pionum tantum socius & ferarum, se-
 pè choris intereram puellarum. Palle-
 bant ora jejuniis, & mens desideriis
 aestuabat in frigido corpore: & ante
 hominem suum iam carne præmortua,
 sola libidinum incendia bulliebant. Ita-
 que omni auxilio destitutus, ad Iesu
 jacebam pedes, rigabam lacrymis, cri-
 ne tergebam, & repugnantem carnem
 hebdomadarum inedia subjugabam.
 Non depudescō infidelitatis meæ:
 quin potius plango me non esse quod
 fuerim. Memini me clamantem diem
 crebrò lunnxisse cum nocte, nec prius à
 pectoris cessasse verberibus, quam re-
 dret Domino iubente tranquillitas, &c.
 Hucusque vir sanctissimus, neque
 minus eruditione atque elegantia,
 quam pietate & ferventissimo erga
 Christum amore commendabilis. Pic-
 tores autem nostri, ut sunt ferme
 rerum amplificatores, illa pectoris
 verbera, aut tunctiones contenti non
 fuerunt pugno, aut collectis digitis
 sibimet inflixisse Hieronymum; sed
 præduro lapide armavisse manum,
 quo senile pectus turudisse descri-
 bunt, idque usque ad sanguinis effu-
 sionem: eum hæc, similiaque longè
 facilius sit pingere, quam facere. Ce-
 terùm neque id carpere aut repre-
 hendere aulam: quippe vereor, ne
 aliquis mihi jure vel injuria succen-
 seat.

Denique quod ad ornatum
 attinet Picturæ, nisi sapius, aut po-
 tius deploravi, Pictorum inscitiam
 atque ineptiam; quæ factum est ut
 D. Hieronymum ea cautâ quod il-
 lum, aut legerint, aut audiverint, vi-
 xisse valde senem, & multum studiis
 lectionique temporis dedisse; cons-
 picillis ornatum aut armatum depin-
 xerint. Nempe nesciunt machinu-
 lam hanc, quæ juvande oculorum
 aciei, præsertim in senibus, aut uti-
 lissima est, aut planè necessaria; in-
 ventum esse ferme mille annis Hie-
 ronymo posterius. Non est hic de re
 hac minutiori, de qua superius non

nulla delibavimus, opportunitis dis-
 serendi locus. Hoc interim constan-
 ter assero, conspiciendorum, aut ocu-
 latorum (ita enim sunt qui vocent)
 usum, aut prorsus ignotum fuisse an-
 tiquis, aut saltem minus cognitum,
 quam par erat, ut illa appingantur
 Hieronymo. Verum est, illum in
 provecta iam senectute minus va-
 luisset oculorum vi, quam in libris ins-
 picendis ac pervolutandis multum,
 ut credere facile est, imminuerati.
 Qua de re ad eandem Virginem
 Eustochium scribens, illud habet: (h)
 Accedit ad dictandi difficultatem, quod
 caligantibus oculis senectate, & ali-
 quid sustinentibus beati Isaac, ad no-
 bturnum lumen nequaquam valeamus
 Hebraeorum volumina relegere: quæ
 etiam ad solis dieique fulgorem lite-
 rarum nobis parvitate cæcantur. Ve-
 ram, inquam, est hoc: sed non id-
 circo (quæ mea est sententia) appin-
 gendi sunt Beato Hieronymo cons-
 picilline eruditiorum hominum ocu-
 lis (neque enim semper rudibus &
 rusticis Picturæ proponuntur) pare-
 tur offendiculum. Pingitur ei etiam
 tuba auribus eius, horrendum quid-
 dam insonans: quod converso ad He-
 lam vultu intentum studiis animum
 terreat. Nulla hoc certè reprehensi-
 sione dignum: notat enim, quod
 quilibet etiam ex rusticis adverterit
 extremi iudicii tubam, quæ in vigi-
 lantissimi viri auribus sapius insona-
 bat, ut ipsemet testatur.

Ingens tandem, & bene ju-
 batus Leo appingitur frequentius
 Imaginibus viri sanctissimi. Circa
 cuius causam in re hæc, in qua versa-
 mur, author insignis multa, atque (si
 dici fas est) non nihil aliena ab insti-
 tuto comministrat. (i) Censemus
 itaque, non aliud in Hieronymi Ima-
 ginibus appicto leone notari, nisi
 quod Maximus Doctor fuerit per an-
 nos saltem plusculos solitudinis va-
 stæque eremi longè ab hominum
 commercio sejunctus cultor, habita-
 tor, atque incola. Quibus si quis ad-
 jiciat vitæ viri maximi austeritatem
 severitatemque, satis superque no-
 tum fiet, qua ratione leo illius Ima-
 ginibus adjiciatur. Atque hæc qui-
 dem satis videbantur ad illustratio-
 nem Imaginum Doctoris Maximi.
 Verum enim verò quoniam notum
 est, vel ipsis pueris, quod eidem Hie-
 ronymo accidisse traditur; & hoc

(h) Præ-
 fat. lib. 7.
 in Ezech.

(i) Mol.
 lib. 3. cap.
 24.

depictum alicubi à præstantis Pictoris manu spectaverimus: liceat in huius rei narratione nonnihil immorari.

17 Pingitur igitur senex sanctissimus ante tribunal Christi Domini in faciem procumbens, nudato prorsus tergo, quod duo Angeli hinc & inde non segniter verberant. Quâ Imagine illud oculis objicitur, quod de se ipso narrat ille eleganter & luculenter, si quidquam aliud. Cum enim descripsisset prius vehemens atque ardens studium quo tenebatur legendi atque versandi seculares literas illis verbis; (K) *Miser ergo, lecturus Tulliam jejunabam, post nocturnam crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, Plautus sumebatur in manus, si quando, in memetipsum reversus, Prophetas legere cepissem, sermo horrebat incultus: subjungit postea malum illud quodcumque erat, suo ipsius luisse damno. Sic enim habet: Subitò raptus in spiritu ad tribunal Iudicis pertrahor: ubi tantum luminis, & tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut projectus in terram, sursum aspicere non auderem. Interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat, Mentiris, ait: Ciceronianus es, non Christianus, Ubi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Illicò obtutui, & inter verbera (nam cædi me jusserat) conscientie magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans: In inferno autem quis confitebitur tibi? Clamare autem cepi, & ejulans dicere: Miserere mei Domine, miserere mei. Hæc vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsentis genua provoluti qui adstabant, precabantur, ut veniam tribueret adolescentie, & errori locum poenitentie commodaret; exacturus deinde cruciatum, si gentiliū literarum libros aliquando legissem. Ego qui in tanto constriktus articulo, vellem etiam maiora promittere, dejerare cepi, & nomen eius obtestans dicere: Domine, si unquam habuero codices seculares, si legero, te negavi. In hæc sacramenti verba dimissus, revertor ad superiores, & mirantibus cunctis, oculos aperio, tanto lacrymarum imbri perfusus, ut etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec verò sopor ille fuerat, aut vana som-*

nia, quibus sepe deludimur: testis est tribunal illud, ante quod jacui: testis iudicium triste quod timui, ita mihi numquam contingat in talem incidere questionem: viventes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum; & tanto debinc studio divina legisse, quanto non ante mortalia legeram. Hucusque Hieronymus, qui rem tam dilucide, tamque graphice exhibet obtutui, ut vix aliud penicillo posset peritia Apellis, aut Timantis. Circa quod nihil aliud venit advertendum, nisi quod Pictores fueri non aliter pingere Hieronymum quàm senem, senem etiam in hac tabula depingunt: quod tamen falsum esse & ineptum, facile evinci potest ex narratione ipsa: ubi dicitur, Adstantes rogavisse iudicem, ut daret veniam adolescentie.

18 Sed quoniam huc devenimus, ferreus sim & plumbeus, nisi me moveat ineptior quàm dici possit aliquorum hominum scrupulus. Sunt igitur haud pauci, qui eventum hunc non sine magno supercilio objiciant religiosi viris, qui Sacrae Theologie edificandæ, aut etiam docendæ dant operam, si quos fortè viderint, qui paulò aptius atque concinnius aut loquantur in disputationibus, aut scribant in codicibus. Quid si videant aliquando, tametsi non frequenter, alicuius veteris quantumlibet opportunè allegari versiculum? Quid si sciverint, hujusmodi studiosos, quicumque illi sint, esse Poesis ac Rhetorices non omninò rudes aut ignaros? Aut furunt, aut cachinnos tollunt, aientes, non prorsus hæc convenire Theologo: qui pro dignitatis suæ ratione, longè debet habere hujusmodi verborum phaleras, quique profundior haberi soleat, quo loquatur incomptius atque rudius: contraque, ob studium elegantiarum, poëtarumque, atque Oratorum lectionem non immeritò Christo poenas dedisse Hieronymum. Hæc, & his multò urgentiora jacere solent aliqui adversus nonnihil elegantioris & cultioris styli Theologos. Sed bone Deus! qui & quales? Nullos hic nominare, aut apertius traducere est cordi: non enim id fas est, neque opus ad convellendum, immò exsufflandum levissimum absurdum. Nimirum hi sunt qui, non dicam humili, aut pedestri, sed abjecto prorsus utuntur stylo: qui

(K) Tom.
1. Oper.
epist. 22.
de Custodia
virginitat.

honoris (& fortasse gloriæ) loco habent loqui, aut scribere, sed ineptè, atque (ut semel dicam) sapius barbarè: qui denique non putant seriò, graviter, & sapienter, saltem ad Scholæ genium loqui posse aut debere, ni tertio quoque (quod ajunt) verbo solocissent. Profectò non ii fuerunt neque tales illi, quos olim veluti communes ac primarios Magistros venerabunda olim Schola suspexit: Victorias dico, Canos, Medinas, Basilios, ut nihil interim de magis recentioribus, nihil etiam de Luisio illo Pontico Legionensi; solùm enim hic nomen Theologos Scholæ & disputationibus assuetos: qui omnes factò atque exemplo suo ostenderunt, non adeò inimicam esse solidam ac veram Theologiam eruditioni ac modesto usui amœnioris atque humanioris literaturæ. Sed quoniam mihi videor furdus (quod dicitur) fabulam canere, lino hæc aliis discutienda, & libens regredior ad Hieronymum.

19 Objecerat penè idem Doctori Maximo illius æmulus Ruffinus Aquilejensis. Verùm Dii meliora piis! adeò enim acriter, & pro ingenii severitate, tam valenter Apologiam hujusmodi argumento, aut potius criminationi venerandus senex reposuit; ut nulli sit dubium hujusmodi facti atque audaciæ poenituisse Ruffinum. Sed audiatur interim Doctor Maximus hujusmodi cavillationem probè comminuens. (1) *Objicit mihi mixtum perjurium sacrilegio: quod in libro, quo ad instituendam Christi virginem loquor, ante tribunal Iudicis positus pollicitus sum: numquam me literis secularibus daturum operam, & nihilominus damnatæ eruditionis ingerdum meminerim. Cui post nonnulla: Dixi, me saculares literas deinceps*

(1) Apolog. cont. Ruff. lib. 1. prope fin.

non lecturam: de futuro sponsio est, non præterita memoriæ abolitio. En tibi Lector idem omnino quo vir Religiosus ac Theologus optimo jure posset obtræctoribus reponere. Sed pergitur ad alia. Cùm enim multis explosisset Ruffini vanum opinamentum, meram esse cavillationem ostendens, sic in eodem loco habet. *Hæc dicerem, si quippiam vigilans promississem: nunc autem novum impudentiæ genus, objicit mihi somnium meum.* Denique post pauca: *Non tibi sufficiunt quæ de vigilante consingis, nisi & somnia crimineris. Tantam habes curiositatem meorum actuum, ut quid dormiens fecerim, dixerimvè discutias.* Videant itaque qui tam acriter carpunt prægustationem, delibationemvè humaniorum literarum in Theologis, fulti (quod ipsi autumant) ipsius auctoritate atque confessione Hieronymi, non nisi vana somnia sectari atque objicere. Verùm cur mera somnia (reponet importunius aliquis) appellemus, quæ Hieronymus tanti fecit, ut dixerit, quod scriptum supra habes, *Non soporem illum fuisse, aut vana somnia, quibus sæpè deludimur*, quod confirmare & suadere pergit? Ad alios planè possemus remittere quæ stiunculam & apparentem in Hieronymi verbis antilogiam. Sed eximamus etiamnum scrupulum. Visio certè, ut mihi videtur, fuit illa per quietem ostensa Hieronymo: sed non statim ob id desit esse somnium, doctrinæ plenum licet, & pium; & quod, vel ob hoc tantum non debuisset æmulus opposuisse Hieronymo. Sed de his nimis multa, quamvis non abire, ad illustrationem Imaginum

Doctoris Maximi,

***

LIBER OCTAVUS.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM
quos Ecclesia colit in postremo Anni tri-
mestri spatio.

CAPUT I.

IMAGINES SANCTORUM SERAPHICI PATRIS
Francisci, Brunonis, Carthusianorum Pa-
triarchæ, & Dionysii Mart.

Liqua, opinor,
immo nō pau-
ca etiam in
hoc opusculo
dicta sunt cir-
ca Imagines
Seraphici Pa-
tris Francisci.

Sed quæ talem tantumque virum,
omnique humano penè encomio ma-
iorem concernunt, numquam pos-
sunt certè videri multa. Et fuit qui-
dem circa has depingendas, etiam in
aliquibus Hispaniæ nostræ locis, au-
thore Joanne Molano, (a) non so-
lum error, sed delictum. Fuerunt
enim aliqui, aut rerum prorsus im-
periti; aut de tanto Dei favore mi-
nus quàm par erat persuasi, qui San-
ctum Franciscum absque ullo regio,
ut sic dicamus, sigillo, sacris dico
Stigmatibus depingerent. Fuit, in-
quam, error aut scelus huiusmodi.
Sed jam nullibi est inter Catholicos,
neque aliquis, qui absque his divi-
nis characteribus pingere Sanctum
Franciscum impunè audeat: & me-
ritò; cum vel ipsi Summi Ecclesiæ
Pontifices id ægrè tulerint: & Ale-
xander IV. qui tale ausi essent, vali-
dè compescuit, datis litteris ad om-
nes Castellæ & Legionis Episco-
pos.*

2 Igitur cum de Sacris Francisci
Stigmatibus superius retulerimus nō
pauca, illud tantummodo restare vi-
detur, ut dicamus, quo vestitu, quo-
vè habitu usus fuerit: atque adeo,
quo illorum depingendus sit vir pla-
nè Seraphicus. Sed (quod dicitur)

hoc opus, hic labor est, locum hic
habet, si cuiquam alii rei adaptari
potest. Patuit enim viris piis juxta
atque doctis latissimus, supra quam
dici possit, disputandi ac differendi
campus; immò etiam (venia sit ver-
bo) contendendi, aliis defendentibus
Caputium (nam de hoc est præcipua
quæstio) acuminatum, sive in pyra-
midis formam desinens: aliis contra
brevis quidem & rudi, sed aliquanto
rotundiore usum esse. Quibus acce-
dunt aliæ, siquæ sunt, minoris mo-
menti quæstiunculæ. Quæ quidem
omnia cum satis per se indifferentia
videantur, quid prohibet, ut illud
Apostoli tam anxie & sollicitè investi-
gantibus semel atque iterum inge-
minemus, (b) *Unusquisque in suo sen-
su abundet?* Illud interim, non mihi
solum, sed aliis severioris iudicii vi-
ris videtur exploratum, Parentem
sanctissimum humanarum ac terre-
narum rerum eximio contemptori,
non adeò fixam atque firmam in hu-
jusmodi re placuisse formam, ut non
aliquando, ut fors ferebat & occa-
sio, à semel accepta discesserit. Exue-
bat se non semel Christi pauper, ut
Christi quemcumque pauperem cha-
ritate fervidus obtegeret ea, qua
tunc utebatur tunica, simul & Ca-
putio, quod aliquando assutum fuis-
se tunicæ, veteres Picturæ demon-
strant: rursusque, ut nuda contege-
ret membra ex viliori quacumque
materia, aut villosa sacco Habitum si-
bimet aptabat, longè melior paupe-
rum indutor quàm sartor. Simili-
ter ut suetus erat renes accingere

(b) Ad
Rom. 14.
5.

(a) Mol.
lib. 3. c. 43

* Habe-
tur hoc
Decr. in
Firmam.
Fratr. Mi-
norum.

castissimos, cingebat sese quacumque, ut fors tulisset, chordâ, modo pro paupertatis ardentissimo studio vilis videretur & abjecta. Atque hinc, ut ego existimo, & habitus differentia & Imaginum. Verum hæc omnia alii minutius prosequantur, operosiusque viderint. An verò Seraphicus vir usus fuerit oblongâ & prolixâ barbâ, necne? decernere non ausim. Illud certum est, utrumque probabiliter videri atque spectari depictum, quamquam frequentius (nam verum præferri semper debet quibuslibet studiis) non admodum oblonga, & quæ pectus attingeret, sed quæ saltem mentum excederet.

3 Varii autem sunt omnino, quibus Patris Seraphici depinguntur effigies, prout eiusdem Vitæ sanctissimæ eventus exposcunt, quibus describendis nobis diutius immorari non licet: duo tantum brevissimè delibabimus. Sublimis à terrâ; atque in purum æthera receptus aut raptus aliquando depingitur: idque meritò; cum ut constanter asserunt eius Vitæ Scriptores, in extasim rapè penè illi familiare fuerit: adeo ut non raro visus fuerit altissimarum etiam

In dextra Vitam portas, Mortemque sinistra

Quas Pater Omnipotens solus in arce tenet.

Tunc Deus? Non. In membris pia vulnera Christi

Gestas. Tu Christus? Non. Utriusque typus.

Dignum profectò nobili atque ex-culto ingenio Poemation! Alterum

Lava tenet cranium, manus altera figit amantem:

Et querulum strictim pectus ad usque premit.

Ignem micant oculi, solvantur frigore membra;

Et livor graciles occupat ore genas.

Quid rear? extinctum monstrant quem vulnera toto

Contendit stabili fixus ad astra gradu.

Ingenio effigiem tantam quis fecerit? ambo

Mors & Amor certant: jactat uterque suam.

4 Fuit autem (quandoquidem hoc, si quidquam aliud, propius Imaginem refert ac Picturam) dilectissimus Christo Franciscus mediocris, aut paulò infra mediocrem, staturæ, paulò oblongiore vultu, oculis subnigris, quemadmodum etiam erant capilli capitis atque barbæ, æquali naso gracilique, auribus curtis, colore etiam vergente magis in fuscum, quam in candidum: iuxta

arborum superare cacumina. Qua in re si illam aliquando describi oporteat, Pictoris eruditi moneo iudicium & modestiam ita se gerere, ut nemo in illo aut decorem honestissimum, qui comitari semper debet Divorum Imagines, aut rerum peritiam desideret. Sed quod magis est frequens, pingitur stans alterâ quidem manu Calvariam, alterâ verò Imaginem gestans Domini Crucifixi, aut hanc etiam amplectens inhærentem amanti pectori. Cuius Picturæ significationem non est cur studiosius perquiramus, cum ipsa per se satis superque pateat. Sed temperare mihi omninò nequeo, quin huiusmodi Imagini subscriptiones duas hic adjiciam, quarum unam Salmantie olim observare licuit: alteram ipsemet diebus, immo annis abhinc non paucis concinebam: præsertim cum opportunum omninò videatur huiusmodi aut subscriptiones, aut superscriptiones, quas Græci Epigrammata vocant, adscribere in libro, in quo disseritur de Imaginibus. Primum igitur Epigramma, quod authoris satis prodit ingenium, sic habet.

verò, quod memet, ut præfatus sum, authorem habet, est huiusmodi.

quod hæc & alia observant illius Vitæ Scriptores. Sed quod Pictor aut Scriptor nullus mortalium, aut penicillo, aut calamo satis expresserit iis cœli dotibus, virtutibus, & charismatibus, fuit quæ illum totius vere pulchritudinis protypo, Christo inquam Domino reddiderint simillimum.

5 Brunonem Carthusianorum inelytum Patriarcham silentium, cuius

ius ille fuit mirus planè cultor atque magister, par erat, ut præ omnibus, aut vocibus aut coloribus commode describeret. Verum quod ad institutum nostrum propius spectat, quamvis huius præclari atque Sanctissimi Instituti professores Monachi desertæ plerumque & solitudines incolant, non nisi quæ rarò videantur in urbibus atque hominum frequentia: tamen notus est Habitus quo vestiuntur: atque adeo ille quo semper pingi debeat Sanctus Bruno, illorum Institutor: tunica nimirum albâ, scapularique, sed cuius anterior. & posterior pars tæniis illigatur: caputio etiam, quod in acuminatam formam desinit, pallioque nigro cum caputio breviori; sed pallium, quod totum hominem contegit, ad plantas pedum usque protenditur. Quæ omnia sunt notissima. Tonsurâ autem adeo grandi, ut tenuè capillorum filum, ut apparet, totum caput circumdet. Sed Sanctus Bruno digito indice ori admoto, ac veluti sigillante depingitur. Fuit enim, estque illius affectus, ut supra indicabamus, silentii admirandus magister.

6 Ad Sancti Patriarchæ Picturâ illa præ aliis maximè spectat: quæ eiusdem secessus in eremum, sæculique abdicatiois, & severissimæ vitæ causâ seu occasio describitur: ut propterea in plerisque ipsorum Carthusianorum Cænobiis, quæ Carthusiarum nomine vulgò nominant, passim spectetur. Narrant enim illius Scriptores Vitæ, Parisiis eo ipso tem-

pore quo Bruno degebat in terris, contigisse miram atque horrendam historiam, quæ talis fermè est. (c) Cuiusdam Doctoris Parisiensis, viri, ut putabatur, non mediocriter probi, magna adstante hominum frequentia fensus celebrabatur in templo. Ut verò ventum est ad id, ut illa Jobi verba canerentur, *Respondete mihi quantas habeo iniquitates & peccata*, &c. tunc (horrendum dictu!) corpus exanime quod jacebat; repente cunctis spectantibus, pavoreque attonitis, resedit in feretro, tremendamque edens vocem, *Iusto*, inquit, *Dei indicio ante eius accusor tribunal*. Dilata tam insolito, tamque atroci casu funebria; atque in sequente die maiori urbis concursu rursus incepta, ut ventum est ad eundem locum, *Iusto*; inquit ut ante, *judicio Dei de iniquitatibus & sceleribus meis iudicor*. Tertio denique die (nam id conventum inter omnes fuit) dum eadem verba canerentur, resedit rursus resupinus, edensque vocem; aut potius tonitruum omnium terribilissimum, *Iusto*, inquit, *judicio Dei damnatus existo*. Quo horrendo planè casu (ut referunt) Bruno, qui Doctor (etiam ut ferunt) Parisiensis erat, mirandum in modum percussus omnia mundi missa facere decrevit, atque in vastam secedere solitudinem. Adduntque, quò fides maior habeatur eventui, adstantes sui propositi commonuisse, verbis illis, piis quidem, sed qui etiam sæculi produnt incultam ruditatem. Sunt autem ii.

(c) Vide Petr. de Ribad. in floreSanctor. r. 5. ad d. 6. Octob.

*Linqvo Coax ranis, Cras corvis, vanaque vanis,
Ad Logicam pergo, quæ mortis non timet ergo.*

Atque hinc desumptam, inquit, esse causam ut Bruno cum aliquot sibi sociis adjunctis Sanctum Hugonem Gratianopolitanum Episcopum adiret, instituereturque tandem talis tantusque Monachorum Ordo, qui Carthusianorum in Ecclesia præluccet.

7 Non nostrum est, neque id in nos recepimus, de rebus non omnino exploratis ferre sententiam: moneo tamen Pictores (nam mihi cum his tatummodo res est) non passim per Artis suæ præclarissime industriam amplius posthac rei tam stupendæ repræsentationem divagari. Atque ut ita facerem; duplici

consideratione moverer. Prima est quod huius historiæ fidem dubitarunt iam pridem aut illam aperte negaverunt viri autoritate & doctrina præstantes. Secunda verò consequens huic, quæ magni prorsus ponderis est, in consistit, quod hic mirandus casus atque eventus in ipso Officio Ecclesiastico reperiebatur, notatus & scriptus in fæsto magni huius Patriarchæ: cuius quidem rei luculentus ipse testis esse possum. Sæt enim memini legisse memet, cum adhuc essem juvenis (quod alibi non importunè moneo) annotatam & disertè scriptam in Ecclesiasticorum Officiorum Breviario edito Antuerpiæ, hanc

lib. V (5)
de
Ritua
liber
de
de
de
de

hanc eandem historiam, quæ postmodum non sine gravibus causis, ut par est credere, est abolita. Et certe quod Ecclesia facta ipso monstravit non sibi placere, fatius est, meo iudicio, ut nec seriò piis lectoribus aut Pictoribus placeat.

8 Pingi denique posset Sanctus Bruno cum Doctoralibus aut magistralibus insignibus. Tùm quòd ita supponere videantur eius vitæ Scriptores veteres: tùm quod idem docendi munus professus fuisse videatur aliquibus, scripsisseque idem feratur Psalmorum Expositionem, Epistolarumque Divi Pauli. Verùm quod ad primum horum attinet, quod planè connexum est cum nuper enarrata historia; fieri potuit, ut præclarissimus Institutor hoc honore Doctoris Parisiensis fuerit condecoratus: maxime cum illa celebris semper, ac semper celebranda Academia per illamet tempora admodum inclaruerit, ut testatur Academiæ non indiligens scriptor. * Sed quod ad postremum spectat, labore atque studio eorum qui res huiusmodi diligentius investigarunt, allegata Scripta S. Brunonis Carthusianorum Patris non sunt, sed aliis, qui per eadem tempora, vel non longè ab illis, floruit: inter quos primarium locum obtinet Bruno, Colonienfis Præsul primariæ nobilitatis, utpote filius Henrici Imperatoris Germaniæ, cognominati Aucupis. Fuit etiam idem

* Jacobus Midden-dorp. de Acade-miis lib. 3 pag. mihi 571. & seq.

impensè doctus, ultra id etiam quod ea ferebant tempora: non enim Latinas tantum, sed & Græcas (quod miraculi instar habendum est) literas excoluit: de quo aliis operosius differendi locum relinquimus.

9 Sanctum Dionysium Primum Parisiorum Episcopum, atque In-clytum Christi Martyrem, proprium manibus caput gerentem, recepto more pingunt. Hoc autem non solum ad mysticas significationes, circa quæ non pauca differit gravis & pius, sepeque allegatus Author, ad historiæ potius fidem videtur referendum. Aiunt enim S. Pontificem, postquam cum sociis obruncato col-lo mortalem vitam finiit, caput suum humeris avulsam per duo circiter milliaria gestavisse manibus, immò & reposuisse in manibus piæ & religiosæ femine nomine Catule, quæ delusis infidelibus, qui apud eam hospitabantur, honesto loco reponendum, sepeliendumque curavit. Quod idem factum contigisse in aliis Christi martyribus, refertur, ut notavimus agentes de Sancto Martyre atque Episcopo Laureano. Et hæc summam dicta sint de Sancto Dionysio: namque alia satis multa, quæ non iam Picturam concernunt, sed historiam, accuratius, & magis implexum examen postulant. Verùm hæc omnia relinquimus libenter discutienda atque examinanda iis, quibus magis liceat, aut vacet.

CAPUT

CAPUT II.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTI FRANCISCI de Borgia, Ludovici Bertrandi, Seraphicæ Teresie, Petrique de Alcantara.

IN Tractatu quo de Imaginibus agitur, è re videtur esse non nihil immorari in ehomio Sancti Francis de Borgia, olim Gandiæ Ducis IV. postmodum Sacræ Societatis Jesu Generalis Præpositi, eiusdemque, immò Hispaniæ totius & Ecclesiæ ornamenti nequaquam vulgaris. Is enim fuit, quem Deus ipse miris modis doctuit, quàm verum sit quod dicitur in Psalmo, *In imagine pertransit homo*: immò quàm diram atque horrendam interdum sævâ mors in eximiam etiam pulchritudinem tyrannidem exerceat. Notus est etiam vulgò castus ille, qui Principi conspicuo, adhuc in seculo degenti cum magnis in Imperatoris aula perfungeretur honoribus: cumque adhuc viro, quamquam semper modestissimo, arridere possint seculi pompæ; illū ad seculi contemptum amicissimè compulit: iussus enim erat à Cæsare Carolo V. ut regium cadaver sibi dilectissimæ conjugis Elisabethæ Granatam usque, veluti eiusdem Imperatricis domus primarius & supremus Administrator, qua par erat diligentia ac fide perferret, in manusque traderet eorum, ad quos regium atque augustum corpusculum condigno honore tumulandum attinebat: quibus erat injunctum, ut Borgiam, nondum adhuc Gandiæ Ducem, sed Marchionem Lombadiensem, seu, ut vulgò dicimus, de *Lombay*, adigerent sub juramenti religione, declararet, sincereque patefaceret, esset illud ipsum quod tradebat, non aliud quam Cadaver Elisabethæ Hispaniarum Reginæ, Germanicæque Augustæ Imperatricis. Quod quidem postremum, ut dicitur, ausus non est

pius ac religiosus Princeps asseverare juramento: illud solum ex Christiani ac nobilissimi viri fide asserens, eam fuisse curam atque custodiam, qua in perferendo regio cadavere usus indefinenter fuisset, ut ne levi quidem suspitioni daretur locus, ut secus posset iudicari. Illas tamen tam dira mortis catastrophe mutatas, immò & foedatas exuvias Dominæ olim suæ Imperatricis, esse ipsummet corpus, affirmare se non audent. Adeò mors in longè venustissimo, antea corpore, vultuque speciosissimo cuncta deturpaverat, tantumque morti ac corruptioni licuerat; ut non aliter vix aut ne vix quidem liceret oculis intuentibus iudicare. Aiunt enim, quòd cum primum, Borgia ipso his rebus intento, reserata fuisset mortualis capsula, remotumque, quo vultus tegebatur, velum, patuerit spectantium oculis, (qui multi erant, dignitateque Ecclesiastica ac seculari conspicui) tam deforme, tam dirum, tamque horrendum planè spectaculum, ut contuentes omnes in fugam agerent, atque unus Borgia rei novitate atque stupore per longum etiam temporis tractum permaneret attonitus. Quo tandem factum est, ut illud Franciscus intentissima cogitatione & consideratione contuens, divinâ in corde illius afflante gratiâ, seriò promiserit, immo voverit, numquam deinceps semet dediturum obsequio domini, qui mori posset; sed si aliquando per res licuisset suas, longum vale dicturum seculo atque fortunis. Quod tandem factò præstitit, ingressus in præclaram, quæ tunc incipiebat, Societatis Jesu Religionem. Rem denarrant, ac veluti oculis obijciunt Scriptores eiusdem Societatis, qui facile adiri possunt. Verum si cui elegantiora placeant, vivaciora etiam & magis graphica, is contra

sulat (neque enim laboris poenitebit) Authorem doctissimum atque elegantissimum, Eminentissimum inquam ac Reverendissimum D. Alvarum Cardinalem de Cienfuegos, qui olim Salmantica Primarius Antecessor Vitam scripsit Borgiæ; nunc vero inter Ecclesiæ Patres purpuratos elucet. Is enim tam eleganter, tamque concinnè rem totam exequitur, * ut ea non lectoribus enarrari, sed

* In Vita S. Francisci de Borgia l. 2. cap. 6.

planè geri ante oculos videatur: atque hoc modo depictus cerhitur Sanctus Franciscus de Borgia, non uno in loco, quod etiam mihi videre licuit. 2. Caterum quod ad imagines attingit, plures extant, è quibus sat exprimi possit eiusdem vultus atque corporis, adeoque totius hominis optima pingendi ratio. Vivit enim vigetque viri perfectissimi memoria: adeò ut non immerito dici possit *Nondum sua forma recessit*. Pingi etiam potest cum Magisterii Theologiæ insignibus. Etenim præterquam quod plura scripsit, quæ typis iam diu editæ uno atque iusto continentur volumine, Academiam sive Universitatem Gandiæ in sua ipsius ditione fundavit, atque ab imis fundamentis erexit, in qua & Philosophiæ & Theologiæ per annos aliquot operam dedit, suscepto ibidem Magisterii gradu.

3. Sed qui sacri, Regii, ac Militaris Ordinis Beatæ Mariæ de Mercede Redemptionis Captivorum à plurquam sexto supra quinquagesimum anno Habitum induit, omnium licet minimus atque indignissimus, ingratus videret ac planè injurius tantæ Matri, si hic tam commodo atque opportuno loco præterirem indicare Lectoribus, quis fuerit prædictæ Academiæ, quam Sanctus Franciscus de Borgia à primis fundamentis erexit, provexitque ad culmen, & quam primam omnino habuit in Hispania, peneque dixerim in tota Europa, Sacratissima ac sapientissima Societas, primus primariusque Sacræ Theologiæ Antecessor. Hoc autem non oratione mea complecti placet, ne forte tradere videar legentibus incerta, aut intra domesticos parietes conficta: sed Scriptoris inclyti, ex ipsa Societate veteres quosque sequuti maiores atque irrefragabi-

les testes. Sit igitur is Purpuratus Pater, quem supra retulimus, numquam certè sine amplissimi honoris præfatione nominandus; cuius verba, primum quidem Hispanica libet adscribere, quæ postea Latine utcumque vertemus, quamquam vereamur non parùm elegantia atque styli concinnitati destitutum. Sic igitur habet. „ Pero el que se debió llamar „ alma de todos, el de mas fama, el de mas profunda sabiduria, y el que ocupó la Cathedral de Prima, fue el Insigne Maestro Fray Geronymo Perez, veterano ya en las Compañias de Minerva, de la sempre Real Familia, tan victoriosa como Militar Religion de nuestra Señora de la Merced, Cathedralico de Prima, Jubilado en la Universidad de Valencia, Comendador de aquel Convento, y Vicario General de todo su Esquadron glorioso. Era Vassallo de el Santo Borja, nacido en la misma Ciudad de Gandia, que ilustrò con su pluma, y con su vida. Habia escrito ya toda la Theologia con feliz pluma, que cortò en las alas de un Aguila, y aun dado à la estampa illustres Comentarios sobre las Partes de Santo Thomàs, añadiendo mucha luz al mismo Sol; como tambien al Maestro de las Sentencias, apurando à la Theologia sus mejores maximas, despues de haberle bebido al Principe de los Filósofos los dictámenes mas puros, y dado felizmente à la estampa varias questions de la Filosofia. Y no podrá ser mal escuchada la quexa, que expressa reverente mi pluma, de que Religion tan exacta, dexasse sepultados en el olyido los buelos de aquel sabio discurso, que oy pudieran servir de texto: pues bien merece llamarse sepulcro de la sabiduria, aquella antigua Impression toscã, en que es un borròn mal articulado cada letra, y pue de servir de Epitafio al mismo libro. Fue este grande ingenio tan laborioso, que habiendo ya leido passados de veinte años en la Universidad de Valencia, desde las Cathedras de Filosofia hasta las de Pri-

„ Prima, perseveraba leyendo des-
 „ pues de Jubilado , teniendo por
 „ ocio al estudio , y no sabiendo ar-
 „ rimar la pluma , mientras durasse
 „ la vida. Conagrò sus dos prime-
 „ ros tomos à San Francisco de Bor-
 „ ja , honrando su exemplo con
 „ su pluma , y lastimando su hu-
 „ mildad con su alabanza en la
 „ Epistola Dedicatoria. Fue la Im-
 „ presión año de quinientos y
 „ quarenta y ocho , en que mere-
 „ ciò raro aplauso de España este
 „ gran Maestro. Hizo su nombre fa-
 „ moso en la Europa , y fue llama-
 „ do Oraculo de el Reyno de Va-
 „ lencia : el que habiendo estudiado
 „ Theologia en el Colegio de la
 „ Vera-Cruz de Salamanca , antiguo
 „ terreno de hombres sabios , nido
 „ fertil de plumas , y de Ingenios;
 „ mereciò haber pasado à las mar-
 „ genes de el Turia , todas las pre-
 „ ciosidades que el Tormes escu-
 „ cha en su ribera. Era hombre de
 „ mucho espíritu , y à quien el Du-
 „ que habia tratado , consultandole
 „ algunas dudas de el suyo. Pidió-
 „ le ahora , que viniesse à ilustrar
 „ aquella Universidad , para que
 „ ella pudiesse gloriarse de haber
 „ recibido de vn Planeta su pri-
 „ mera luz , y de haber empezado
 „ por el Cenit : que volviessse à di-
 „ ctar lo que habia escrito ; pues
 „ repitiendo siempre unas mismas
 „ luces un Astro , alumbraba al mun-
 „ do : que sabia la defazon que aca-
 „ baba de tener en Valencia , por-
 „ que su razon persistia en ser antor-
 „ cha desde la Cathedra , no dexan-
 „ do libre el passo à la ambicion y
 „ à la impaciencia ; y que à veces
 „ era discrecion ceder à la embi-
 „ dia , no pudiendo llamarse cobar-
 „ dia la fuga que hace fofegada-
 „ mente la prudencia. Que aunque
 „ la Compañia se honraba yà con
 „ tantos Varones sabios , y que ha-
 „ bian ocupado antes las primeras
 „ Cathedras en las Universidades
 „ mas illustres de la Europa ; pero
 „ que cada uno de ellos tenia no
 „ menos teatro que todo el mun-
 „ do ; y no queria aprisionar à una
 „ Cathedra en Gandia un espíritu
 „ destinado por su instituto à las em-
 „ presas de la mayor gloria , por
 „ mas que el mismo año en Valen-
 „ cia se habia decretado , que se

„ diese el Grado y el Magisterio
 „ en aquella Universidad à la Com-
 „ pañia , sin que pagassen propina,
 „ ni tubiessen gasto alguno : singula-
 „ ridad que añadia honor al grado.
 „ Señalò considerable renta à su Ca-
 „ thedra : y aquel ingenio oculto,
 „ que veneraba el Duque como
 „ santo , y abrazaba à la Compañia
 „ con indecible afecto , rayò en Gan-
 „ dia , derramando esplendor desde
 „ la Cathedra. Hucusque sapientis-
 „ simus Doctor ac purpuratus Præsul.
 „ Et licet venustè atque concinnè ora-
 „ tionis elegantiam difficile admodum
 „ videatur Latino exprimere caracte-
 „ re ; conabimur tamen , atque tenta-
 „ bimus id præstare , in gratiam eorum
 „ qui Hispanicè nesciant , si qui erunt,
 „ quibus hæc attingere , aut perlegere
 „ curæ sit. Igitur postquam de aliis,
 „ qui primi Gandiensem illam Aca-
 „ demiam docendi Theologiam mu-
 „ nere perornarunt , hæc subdit.

„ Sed qui omnium anima appella-
 „ ri debuit , qui ampliori forma , pro-
 „ fundiori quoque scientia floruit,
 „ quique primarium docendi locum
 „ obtinuit , fuit egregius ille Magister
 „ *Frater Hieronymus Perez* , in Miner-
 „ væ castris iam pridem emeritus , ex
 „ Regia semper Familia , æque vi-
 „ strici ac Militari Ordine Beata
 „ Mariæ de Mercede , Antecessor qui
 „ fuerat emeritus in Valentina Aca-
 „ demia , ibidemque sui Ordinis
 „ Commendator , totiusque Inclyti
 „ Ordinis Vicarius Generalis. Edi-
 „ tus in lucem erat Francisci nostri
 „ Subditus , utpote natus in Gan-
 „ diensi ipsa Urbe , quam postmo-
 „ dum calamo ornavit , atque exem-
 „ plo. Totam iam pridem Theolo-
 „ giam Commentariis illustraverat ,
 „ felici prorsus calamo , quem ut vi-
 „ detur , ex grandioris aquilæ alis
 „ avulserat : immo Commentationes
 „ ediderat in quatuor Divi Thomæ
 „ Partes , ut vocant , Summæ Theo-
 „ logiæ , lucem non exiguam Soli ip-
 „ si mutuans : in Magistrum pariter
 „ sententiarum uberiora Scholia : in
 „ quibus hausisse videtur Theologiæ
 „ puriora principia : atque , cum iam
 „ id Philosophorum Principis ebibis-
 „ set puriores latices ; typisque de-
 „ disse excussas præcipuas Quæstio-
 „ nes Philosophiæ. Neque verò ma-
 „ le excipietur amans atque reverens
 „ querimonia , quam hic cogor ex-

„ primere ; quòd nimirum virorum
 „ Ordo tam exactus oblivione se-
 „ pultos reliquerit conatus illos in-
 „ genii felicissimi , qui sanè prodesse
 „ poterant maiorem in modum : ne-
 „ que enim absurdè appellari potest
 „ sapientiæ sepulcrum Editio illa ve-
 „ tus , rudis atque inculta , in qua
 „ quidem elementa ipsa lituras ap-
 „ pellaveris , quibus libro toto epi-
 „ taphium videatur inscriptum. Por-
 „ rò fuit vir hic labori tam impensè
 „ deditus , ut non contentus per an-
 „ nos plusquam viginti Theologicos
 „ Tractatus publicè perlegisse in
 „ Academia Valentina , perstabat ad-
 „ huc idem munus exercens , rude li-
 „ cèt donatus , atque emeritus ; non
 „ secus ac si sudores tractaret ut otia :
 „ nescius eruditam pœnam depone-
 „ re , dum vita superesset. Priora
 „ duo volumina dicavit , sacravitque
 „ Sancto Francisco de Borgia , hono-
 „ re semper debito prosequens in
 „ Epistola nuncupatoria Divi ipsius ,
 „ quæ ob oculos omnium obversa-
 „ bantur exempla , simulque illius
 „ demissam laudibus lancinans mo-
 „ destiam. Prodiit hæc Editio Anno
 „ Christi sesquimillesimo quadrage-
 „ simo octavo : qua factum est , ut Ma-
 „ gistri Perezii nomen illustre redde-
 „ retur Europæ , Regni que Valenti-
 „ ni oraculum passim appellaretur.
 „ Idem verò qui olim Salmanticæ li-
 „ teris Theologicis navaverat ope-
 „ ram in Collegio , ut vocant , Veræ
 „ Crucis , fertili semper atque feraci
 „ magnorum hominum , atque inge-
 „ niorum solo ; coactus tandem est
 „ ad Turix ripas transferre doctrinæ
 „ fluentia , quæ hauserat è Tormi.
 „ Erat insuper vir multum asceticus ,
 „ & quem ipse Dux in huiusmodi ani-
 „ mi rebus non semel consulue-
 „ rat.

Hæc & alia lectu dignissima non
 semel laudatus Cardinalis luculentis-
 simus encomiastes exequitur , quæ
 brevitatis causa non transcribimus.
 Silere verò omnino non possumus il-
 la , quibus tam nobis gratum , quàm
 cunctis elegans finit ac concludit
 elogium. Sic enim habent : „ No sa-
 „ bemos , si quis aposentarse en
 „ Palacio , ò si eligiò antes honrar
 „ nuestro Colegio , viviendo en el
 „ como Jesuita en todo , sino en el
 „ color del vestido : lo que nunca
 „ podrá negar la Compañia , antes lo

„ confessa agradeçida y ufana,
 „ es haber bebido el candor à la sa-
 „ biduria en esta vena pura y cauda-
 „ losa ; y que siendo esta de Gandia
 „ la primera Universidad suya , que
 „ tuvieron los Jesuitas en la Europa,
 „ debieron la primera leche de doc-
 „ trina en ella à esta igualmente sabia
 „ que Militar Familia , cuyos pe-
 „ chos son fecundos de gloria y sa-
 „ biduria , pues fueron Discipulos de
 „ este gran Maestro , muchos Jesui-
 „ tas de los mas doctos de aquel si-
 „ glo , cuyas obras enriquecen oy la
 „ Theologia Moral y Escolastica,
 „ y son farol al rumbo de la Sagrada
 „ Escritura. El primero debe ser
 „ contado San Francisco de Borja
 „ yà entonces professo en la Compa-
 „ ñia. Quæ omnia ita rursus ad hunc
 „ ferè modum Latine sonant. „ An in
 „ Ducali palatio vixerit , an potius
 „ pratulerit in nostro Collegio diu-
 „ tius degere , nil à reliquis differens,
 „ nisi uno externo vestitus colore,
 „ clam nobis est. Illud certè scit pla-
 „ nè tota Societas , quod & grata,
 „ ac penè gloriabunda fatetur , hau-
 „ sisse illam sapientiæ candorem
 „ ex vena tam pura , tamque ubere.
 „ Cumque exploratum sit hanc Gan-
 „ diæ Universitatem fuisse omnium
 „ primam , quam Societatis Jesu-
 „ homines in tota prorsus habuerunt
 „ Europæ satis putet , suxisse eosdem
 „ ceu primum doctrinæ lac ex hac sa-
 „ cra Familia æquè sapienti ac Mili-
 „ tari : quandoquidem ex eodemmet
 „ Gandiensi Societatis Licæo pro-
 „ diere postmodum viri omni pror-
 „ sus encomio maiores , qui sacram
 „ Theologiam pleno lumine , atque
 „ maiorem in modum postea illustra-
 „ runt. Inter quos primus numeran-
 „ dus venit ipse Sanctus Franciscus
 „ de Borgia , iam tum Societati ad-
 „ dictus Religionis sacramento. Hu-
 „ cusque de re hac laudatus & nun-
 „ quam sine honoris præfatione lau-
 „ dandus Purpuratus Author. Quæ si
 „ Lectori longiuscula fortasse videbun-
 „ tur honoris tantæ causâ , quem præ-
 „ teriisse nobis non licuit , æqui boni-
 „ que consulet. Illis nos (quod unum
 „ superest) parem referre gratiam nul-
 „ lam possumus ; habere autem , age-
 „ reque innumeras , numquam cessabi-
 „ mus : sed (quod non inscitè dixit
 „ elegans Author) ut apud Deum
 „ fieri amat , sentiendo copiosius,
 „ quàm loquendo. Quem-

4. Quemadmodum qui pingere volens virtutem roburque, cum corporis, tum animi, non male pingere Herculem: ita qui vitæ austeritatem severitatemque vellet pingere, recte prorsus faceret si describeret Sanctum Ludovicum Bertrandum, Valentini Regni nobile decus, Prædicatorumque Ordinis haud vulgare ornamentum. Ipse enim fuit, qui implacabile proprio corpori bellum indicens, per totum vitæ spatium severè gessit adeò, ut vix aliquando, idque ex superiorum suorum præscripto, induciarum breve tempus illi concederet, pugnamque, sui semper ipsius victor atque triumphator, intermitteret. Quippe qui inscrutabilem judiciorum Dei semper memor ac pavidus cultor, illud Parentis Augustini frequenter haberet in ore: *Domine, hic ure, hic seca, hic non partas, ut in aeternum parcas.*

5. Pingitur autem (nam rursus intra instituti metas contineri satagimus, qui aliquando graves causas easdem nonnihil transilire cogimur) Pingitur, inquam, macido atque extenuato jejuniis vultu, macerataque austeritatibus carne; defixis humi oculis; absconsis intra habitum manibus, aliisque huiusmodi signis hominis austeritatem vitæ præ se ferentibus: ut propterea haud incongruè dictum possit existimari, quod notavimus supra, hoc est; non male facturum, qui picturus severitatem austeritatemque, quæ ex Christiana poenitentia proficiscitur, pingere (ut de aliis nunc taceamus) Sanctum Ludovicum Bertrandum. Ceterum aliis duobus modis eum ni fallimur, vidimus depictum. Primus ille est, quo exserta atque elata tantisper manu, blandè oburgantis in modum conspicitur, virum illum nobilem quidem, sed ausu sacrilego audacem. Sed res est, quæ latere non patitur; atque ita contigit. Cum in Regno adhuc Valentino ageret in loco non omnino obscuro atque ignobili (nomen produnt Scriptores Hispanici: sed fatius est ut hoc obvolvamus silentio) atque ex sacro suggestu concionem haberet ad Populum; acriter ac liberè, ut decet Christianum Ecclesiasten, in vitia, præsertim illud, quod tantas animarum edidit strages (libidinem dico atque incontinentiam) ferventer est

investus: & quamquam optime servata ratione prudentiæ, omnes argueret, designaret nullam; nobilis quidam, vel punctus stimulis conscientiæ, vel actus vitiorum furis, in se unum directam illam machinam temere interpretatus est, atque inconsulte. Hinc per famulum hero similem servum Dei commovuit, ut si vita ipsi chara esset, abstineret ab huiusmodi conviciis; præsertim in homine talem, tantumque, qualis ipse esset, nulla ipsius habitate ratione jactatis. Neglexit, ut par erat, homo Dei insani hominis voces. Itaque in sequente die cum Ludovicum ex oppido ad suum Canobium, quod non longe aberat, revertentem conspicatus esset, citato equo eundem est aggressus: & Tunc, inquit, vilis homuncio, atque fratercule prorsus contemptibilis, audes in hominem, qualis ego sum, vanissima atque procacia contorquere verba? Sed bene est (subdidit) quod non tibi factum cedit impune. Et cum dicto aneam fistulam pyropulvere oppletam glandibusque plumbeis ad sancti viri pectus impinger dirigit. Sed ò miranda Omnipotentis Dei beneficia! O vivifica Crucis nunquam mortali sensu comprehensam vim atque efficaciam! In semet dirigi atque armari feralem machinam vix adverterat Ludovicus, cum signo Crucis super eam facta, quæ mortis instrumentum erat, vitæ facta est imago mirabilis. Namque in Crucifixi effigiem subito transformata ipsa ænea fistula, pro sanguine, quem ab injustissime impetito elicere largiter debebat, ab aggressore impio, tantæ rei miraculo percussio, poenitentia atque compunctionis excussit lacrymas. Itaque ab equo celerrime desiliens, scelus suum confitens, multis suspiriis à viro Dei veniam flagitat, facileque impetrat, blande interim ab eodem admonitus, ut à Deo potius ipso, in quem tam atroci tamque immani ausu peccaverat, facinoris veniam & sibi ipsi salutem vitæ mutatione atque emendatione conquirat. Atque hoc quidem modo sæpe vidimus huius Divi depictam Imaginem: in qua non angustus se offert Pictoribus suo modo dicendi atque excurrendi campus.

6 Seraphica illa Mater, honor
sem-

(a) P.
Franc. de
Riber. in
vita S. Te-
ref. lib. 4.
c. 1.

semper Hispaniæ, immò Ecclesiæ totius singulare ornamentum Diva Teresa à Jesu, quam nullæ prorsus laudes æquant, ut in ore versatur omnium; ita illius Imagines omnium cernuntur oculis, omnium teruntur manibus: sed raræ sunt quæ illam vel mediocriter expriment: atque hoc est quod queritur illius Vitæ Scriptor, (a) omnium meo iudicio longe gravissimus, atque eruditissimus. Is enim, ut late videri potest loco quem indigitamus in margine, postquam illam, quantum certe fieri potuit, oratione aut scripto vivis, ut sic loquamur, expressit coloribus depingens corporis, vultusque illius venustatem, proportionemque, usque ad ipsas minutias, hæc subdidit, de Hispano idiomate ad Latinum conversa: *Expressa est, inquit, una tantum illius imago illa vivente atque superstita: atque hoc quia illi præcepit illius Superior, seu Provincialis, qui tum temporis erat P. F. Hieronymus Gracian, ut scilicet se permitteret, & sineret depingi: expressitque Imaginem illius Ordinis, nempe Carmelitani Descalceatorum Laicus quidam Dei servus, cui nomen erat Fr. Joannes de la Misericordia. Atque quod ad hoc attinet optimè fecerat Pater Gracianus: sed non item in eo quod non quesierit excellentiorem Pictorum Hispania, qui talem tantamque feminam feliciter expressisset, atque fidelius.*

7 Pingitur autem, idque frequenter, venusta prorsus facie ac decora: Neque id immerito: talis enim suapte natura fuit, ut notat, & minutius describit laudatus illius Vitæ Scriptor loco superius allegato. Sed præter id, cum Deus in eius purissimam illabebatur animam, in extasimque rapiebat, eo quandoque impetu, ut corpusculum etiam à terra sublime, perinde ac si terrenæ molis esset expers ferret in aerem; de quo ipsa proprio experimento edocta sæpius loquitur: tunc supra modum humanum ac morem venusta atque emicans videbatur. Quare, etsi senior non nihil obierit (totos enim septem supra sexaginta annos, insuper sex etiam menses, & dies in seculo vixit, aut, ut ipsa melius loquitur, exulavit) optimè faciet pius atque eruditus Pictor, si eandem semper venustam expresserit atque decoram.

8 Appingitur tandem Divinus Spiritus auri eius, aut supra caput sub specie candidæ columbæ: Quod non id intelligi datur: quòd illius scriptis, quamquam unctione quadam Divina refertis, & planè celestibus certitudinem atque auctoritatem Divinarum Scripturarum velimus adscribere. Non id intenditur sed neque ipsa, ut erat modestiæ atque humilitatis studiosa sectatrix, sibi pateretur attribui, quæ sæpe sæpius cum de Divinis rebus sublimiter disserit, veretur se nil aliud quam ineptias ingerere; immò quæ super Cantica Canticorum sublimissimam ac penè Divinam scriptionem igni tradere nil ambigens aut hæsitans, decrevit; quòd ita iussisset pius fortasse, sed planè ineptus atque infelix eius Confessarius: quam quidem jacturam egrè ferunt factam viri pietate ac doctrina celeberrimi, ut constat ex sæpè laudato Vitæ eius Scriptorum P. Francisco de Ribera. Sed tamen si huiusmodi ratione pingendi denotari quisquam intelligat Scriptorum illius celsa quædam dignitas ac sublimitas, quæ sæpè legentis mentem in sublime extollat, mirisque modis afficiat moveatque, ac ferè supra humanum captum assurgat; nil corruptus aut ignarus iudex statuet. Sin minus, quid est, obsecro, quod cum Paulus Apostolus feminam vetet in Ecclesia docere, ipsa postmodum Ecclesia uni Teresie (quod de alia nusquam prorsus legitur) magisterium attribuat atque doctrinam, eamque celestem appellans illis verbis; *Ita celestis eius doctrinæ pabulo nutriamur, &c.*

9 Verum habet præterea hæc pingendi ratio, ut scilicet supra Teresiæ caput Spiritus Sanctus depingatur sub columbæ purissimæ specie, non vanum, sed firmissimum fundamentum: quod ut plenius cognoscatur, non aliis placet verbis, quam ipsius Seraphicæ Matris exponere: quæ quidem ad verbum (neque enim tam benè sonabunt aut suadebunt, quam suo ipsius Hispanico caractere) sic post alia, quæ hic omittimus, habent: *Estando en esto, vèo sobre mi cabeza una paloma bien diferente de las de acá; porque no tenía estas plumas, sino las alas de unas conchicas, que echaban de sí gran resplandor. Era grande mas que paloma: pareceme que oía el ruido*

ruido que hacia con las alas : estaria aleando espacio de un Ave Maria. Ya el Alma estaba de tal suerte , que perdiendose assi de si , la perdió de vista. Sofegose el espíritu con tan buen buesped. Quæ verba ita Latine sonant. *Dum hæc mecum ipsa reputarem , et supra meum caput columbam supervolitantem conspicio , non parùm his , quas passim scripsimus dissimilem ; neque enim plumis vestiebatur , sed veluti squammulis aut conchulis maiorem in modum splendentibus. Erat insuper columbis astatu maior : ac mihi quidem videbatur , memet sonitum quem alis edebat , et percipere : perseveravit que involitans spatio quo recitari possit Angelica salutatio. Sed iam animus ita erat absorptus , ut vix illam amplius videre potuerit. Sedatus itaque spiritus est tam bono hospite , &c.* Hucusque Seraphica Mater : ut fatis ex his pateat ; quam bono iure eius Imagini Spiritus Sanctus sub columbæ specie soleat ; atque possit appingi.

10. Non eadem (si ita loqui liceat) usus est fortunâ vir ille mirificus , qui eiusdem Seraphicæ Virginis & Institutum promovit ; & probavit spiritum ; nimirum Sanctus Petrus de Aleantara : cuius res gestas scripserunt iam plurimi ; & cuius vitæ sanctitatem atque austeritatem nullius lingua fatis expresserit. Is enim (ut taceam de eximiis Pictoribus) ipsam Seraphicam Virginem Teresiam non solum morum encomiastè habuit , sed etiam totius penè corporis uno tractu delineavit effigiem. Videantur quæ fatus illa de viro hoc , immortalis semper laude dignissimo , & quem viventem adhuc perpetuo sanctum appellaverat , scriptum reliquit variis in locis , sed præsertim Libro eiusdem Vitæ cap. 22.

11. Sejungendi non erant hi duo sublimes rerum divinarum contemplatores Petrus ac Diva Teresia à Jesu : alioquin locus jam occurrisset non nihil loquendi de magno atque eximio , ut perhibent , Pictore Divo Luca Evangelista ; circa cuius Imagines (alia enim aliis libenter discutienda relinquimus) duo tantum perstrictim notare placuit , quæ rursus accuratiori examine forent pensanda , si vellemus aggredi huius rei prolixiorem imaginem. Statuto igitur , & veluti (ut par est) de Fide Divina supposito Divum Lucam Evangelistam fuisse (nam utrum fuerit unus ex septuaginta duobus Christi Discipulis , à peritis Ecclesiastica Historiæ controversitur) Scriptoremque , non solum Evangelii , quod illius nomen præfert , sed etiam libri , qui Actus Apostolorum titulo prænotatur : fuisse eundem professione Medicum ; non solum exploratum est , sed etiam roboratum certitudine Fidei : quod satis indicant illa Pauli : ** Salutat vos Lucas Medicus charissimus* : fuisse etiam Pictorem non ignobilem ; præsertim Imaginum Christi , atque Deiparæ , tam communi multis abhinc seculis plausu receptum est , ut vixant ne vix quidem liceat secus opinari scriptori Catholico atque pio. Quare si viri Catholici , & ab omni proflus alieni notâ secus insinuasse videantur , asserentes , piam tantum fidelium persuasionem effecisse ut D. Lucas Pictor vulgò creditur ; * id solum evincere videtur , ut non id ita certo teneatur , quam quod fuerit Medicus : cum id postremum , ut vidimus , ex Sacra Scriptura constet ; primum verò ex plurium etiam seculorum traditione atque famâ sumpserit originem.

1. mo T. 7.
3. 2. 3. 3. 3.
3. 1. 1. 1. 1. 1.
pp. 1. 3.
* Colof.
4. 14.

* Vide
Continua
tionem
Bolland.
Mens.
Maii. 1. 2.
pag. 469

CAPUT III.

IMAGINES SANCTORUM HILARIONIS ABBA-
tis: Ursule & sociarum eius: Petri Paschasii Martyris;
Vincentii, Sabinæ, & Christetæ Martyrum: Apo-
stolorum Simonis, & Judæ; atque Narcisi
Episcopi & Martyris.

* Tom. 1
oper. pag.
mihi 128.
& seqq.

* Solo *

* Ad die
21. Oct.

* Petr. de
Ribad. in
Flor. San-
ctor. ad d.
21. Octo-
br.

ilarionis Ere-
mitæ, & post-
modum Abba-
tis luculento
atque elegan-
ti, ut par erat,
eloquio atque
stylo descrip-
sit Maximus Hieronymus. * Sed
quod ad Imaginem attinet, satis in-
digitare est, non solum senem debeat
re depingi, sed omnino intonsum,
hispidum, immò sordidum, & orna-
tus nihil, aut mundiciarum sectato-
rem; quales erant veteres illi Mo-
nachi, qui placere Divinis oculis
summopere studebant, humanis ve-
rò aut seculi, non item. Quod enim
senex describi debeat, exinde patet,
quòd totos septuaginta annos in Ere-
mitæ, aut Monachi professione Deo
inservierit: quòd verò eo quem di-
ximus modo, hispidus, incultus, at-
que horridus, abundè probant illa
(ut omittamus interim verba Hiero-
nymi) quæ in eius Ecclesiastico Of-
ficio referuntur: * *Nec verò saccum,
quo semel amictus est unquam aut la-
vit, aut mutavit; cum supervacaneum
esse diceret, mundicias in cilicio qua-
rene.*

2 Sanctarum Ursule & sociarum
Virginum & Martyrum celebris in
Ecclesia memoria est: Circa quarum
gesta atque martyrium tam adeo
multa feruntur, & passim spargun-
tur, ut illorum vel perstrictim etiam
meminisse pigeat ac tedeat: ut proin-
de meritò dixerit harum rerum non
postremus Scriptor, * inesse multa in
huiusmodi Actis, quæ certa ac pro-
babilia videri possint; alia autem in-
certa, dubia, ac planè apocrypha.
Statuit ac veluti certum supponit hic
Author, fuisse easdem non minus nu-
mero, quàm undecim millia: quòd
à plerisque agrè concipitur: neque

historiis; quæ eundem númerum
statuunt, habetur ab illis certa atque
explorata fides. Certè me olim le-
gisse memini, quamquam locus me-
moriæ non succurat, in Hispani Scrip-
toris Opusculo, notato specioso
vocabulo *Hiericonosphalmata*, in
quem libellum rursus indicare non li-
cuit; tractum errorem fuisse ab eo
quòd in veteribus libris repertus
fuisset titulus sub hac forma: XI. M.
VV. qui cum legi simpliciter debuisset:
Undecim Martyres Virgines, le-
ctus tamen, & intellectus est: *Unde-
cim millia Virginum*. Ac sanè, si quot
per univèrsam ferè Christianam Ora-
bem crania existunt & circumferun-
tur, æstimata atque habita tamquam
unum aut plura ex sociis Sanctæ Urs-
ule, in unum locum cogerentur,
non iam undecim, sed plusquam vi-
ginti duo millia numerarentur: ad-
eum ferè modum, quo in una tantum
Italiæ parte collecti dentes, ut fere-
batur, Sanctæ Apolloniæ Martyris
inventi sunt facili negotio, quot hu-
mana buccæ ora vix mille caperent.
Sed quidquid sit de hoc, quòd ad Pic-
turam spectat, lepidum ac facetum
est Pictoris responsum, qui iussus ut
in tabula pingeret undecim millia
Virginum, depinxit ampli palatii,
aut urbis portam, ex eaque egre-
dientes aliquot laureatas, ac palmis
ornatas puellas: rogatusque, ubi-
nam essent reliquæ? sunt, inquit,
ille multæ: jamjam prodeunt, pro-
dibuntque ulterius.

3 Divum Petrum Paschasium Va-
lentinum, Episcopum Giennensem,
Sacri mei Regii ac Militaris Ordinis
Beatæ Mariæ de Mercede Redemp-
tionis Captivorum præclarum potius
& non postremum ornamentum: qui
Valentinus cognominatus est à patria
urbe; quòd nempe per illam et ea-
dem tempora extiterit alius in Ordine

ne

ne eiusdem cognominis, sed natione Catalanus: sat celebrem notumque reddiderunt, non solum eius olim preclara gesta, virtutumque ac dignitatum, quas obivit summa cum laude, merita atque insignia; sed plurimorum etiam elogia: inter quos meum etiam profiteri nomen non est cur recusem, aut verear. Ipse enim, cum vir quidam impense doctus, aut dubitasset scriptis editis, aut apertius abnuisset, fuisse Petrum Paschasium adnumerandum inter Regulares, optimo, ut puto, zelo commotus; Apologiam edidi, lucique publicæ tradidi sub hoc titulo: *Examen diligente de la verdad. Demonstracion Historica del Estado Religioso de San Pedro Pasqual de Valencia, Obispo de Jaen, Glorioso Martyr de Christo, y Doctor illustrissimo*, quæ prodiit Matrili Anno MDCCXXI. tam felici, favente Deo, & suffragante bonitate, causæ successu, ut meus ipse optimus Antagonista, ut ille est egregius veritatis sectator, atque amicus, lecto libello, manus dederit; ut constat, tum ex privatis literis, quas plehas officii & amoris ad me dedit, & quæ in Tabulario Generali huiusmet Conventus servantur authenticæ: tum etiam ex præfatiuncula eiusdem, præfixâ tomio VIII. suæ Chronologicæ Historiæ.

4 Verum quod attinet ad eiusdem Picturas atque Imagines, nulla

aliâ frequentior est illa, quæ pingitur grandævus senex (erat enim septuagenario maior, cum subiit pro Fide Martyrium) Pontificalibus, quæsdam utuntur Episcopi prædicti & nunquam satis laudati nostri Ordinis perornatus insignibus, gladioque collo immerso; per hæc enim, aliaque, quæ ornatus causa à Pictoribus adjiciuntur, satis indicantur, & doctrinæ meritum, & martyrii dignitas. Ceterum cum frequenter etiam depingatur sermonem miscens cum Divinæ & augustioris formæ puerulo; non abs re erit eius Picturæ atque Imaginis rationem exponere, quæ eiusdem Divi vitæ Scriptoribus referentibus, ea ferme est. Cum enim per id temporis, quo captivus Granatæ detinebatur, & quo paulo ante captivus detineri maluit, quam puerulos quosdam in turpi captivitate relinquere, non sine, aut fidei abjuranda, aut (quod foedum est dictu) pudicitia aut castitatis amittenda discrimine, die quadam rei Divinæ perficiendæ teneretur studio, atque ob hanc causam ministrum, qui eidem assisteret, ut mos fert Ecclesiæ, huc illucque discurrens quæriraret; adfuit statim votis eius optatus eventus, obvium enim habuit puerum duodennem, ut videbatur, qui humana quidem, sed augusta planè majestate celsius quiddam, ac supra hominestri maius, fulgere videbatur.

*Sic roseis stat forma genis, sic frontis honore
Fulget apex, tales accendunt lumina flamma.
Humanum ne crede decus; non pulcritor altos
Phœbus agit currus; non unquam sidere tanto
Oebalii micuere Dei.*

Laxatus igitur opportuno occurssi Paschasius; Vin', inquit, Puer optime (nam quantum ex habitu formaque eleganti conjicio, scire te autumo) mihi sacerdoti Divinâ peracturo mysteria minister esse? Et scio, (respondit ille) Pater, ac volo lubens. Nec dilata res est. Sacra mysteria peregit Antistes, eâ animi exultatione, puraque voluptate; ut faci-

le intelligeres, insolito quodam miraculo presentissimum adesse Numen, quod celebranti Præsuli tantum dulcedinis, tantum veræ pietatis instillaret. Quin immò cerneret illic, quamvis in angusto ac tenebrioso loco, fulgere sidera; ac miracadam nec mortali arte comparabiliter redolere

*Quidquid thuriferis spirat Pancharia silois,
Quidquid odoratus longè blanditur Hydaspes,
Quidquid ab extremis ales longeva colonis
Colligit optati referens exordia seculi.*

Peracto demum sacrificio, gratias

que Deo de more actis, sacer An-

tistes ministrum suum blandè compellat : & qui tam probè tamque exactè novit (inquit) Sacro celebrando minister esse , profectò noverit , opinor , Divinæ atque Christianæ Fidei dogmata , institutionemque. Novi (refert ille) sin minus , Pater , huius rei actutum periculum facito. Faciam , inquit : Et quot Divinas dicis esse Personas ? Tres , Pater , respondit ille : Pater & Spiritus Sanctus. Hæ vero duæ sunt , refert Paschasius. Atque ubinam est Filius ? Filius , inquit (ò cœli atque hominum stupor!) Filius , inquit , ego ipse sum , Petre , qui pro pueris , quos tu tuæ libertatis dispendio è barbarorum istorum manibus atque imperio redemisti , captivum me habes. Et cum dicto è Sanctissimi Præfulis aspectu se subducens , eiusdem animum suavissimo amore oppletum undique reliquit , quem non quivis facile expresserit , qui Divini Amoris caruerit ingenio. Atque hæc est Paschasium satis usitata pingendi ratio , quam sæpius variis in locis vidimus atque aspeximus.

5 Præclaros Martyres Vincen-
tium , Sabinam , & Christetam His-
panos fuisse , nemo est qui dubitet ,
quamquam de ipsorum natali loco
plures inter nos pia contentione dis-
ceptent. Alii enim asserunt fuisse

Georg. 3.
v. 432.

*Postquam exhausta palus , terraque ardore debiscunt ;
Exilit in siccum , & flammantia lumina torquens ,
Sedit agris , asperque siti , atque exterritus æstu.*

Arduus ad solem , & linguis micat ore trifulcis.

Talis igitur tantusque custos datus à
Deo est Sanctorum Martyrum corpo-
ribus : quod munus ipse fideliter præ-
stitit. Vix enim aut ne vix quidem
fuit qui ad interfectorum cadavera
propius auderet accedere , præter
hominem unum divitem atque opu-
lentum , Judæum professione & se-
ctâ. Hic enim animo , seu nimis in-
territo , seu etiam illusorio , ad sacra

conspicienda corpora cùm proximius
accessisset , non quidem malo suo , ut
ipse tunc putavit , sed bono planè ,
propter eventum rei inde consequen-
tæ , expertus tandem est , esse curæ
Deo sanctorum cadavera Martyrum.
Nam draco ille , velut muneris sui
memor , Judæum nihil prorsus tale
cogitantem,*

* Æneid.
2. v. 217.

*Corripuit , spirisque ligat heu ! ingentibus : & jam
Bis medium amplexus , bis collo squamea circum
Terga dabat , superat capite & cervicibus altis.*

Quid ergo faceret miser homo , tali-
bus tantisque pressus angustiis ? Sed
bonum factum ! pia & salubris , fa-
vente atque juvante Deo , menti eius

incidit cogitatio. Conceptis enim
verbis Deo vovit , si se eriperet è tan-
to discrimine , Christi baptismum
suscepturum ; insuper & Sanctis
Mar-

Martyribus honestum sepulchri locum daturum. Quæ vix finierat, cum ereptus è tam manifesto periculo, cuncta quæ promiserat exequi statuens, nihil omnino distulit: sed sacro lustratus Baptismate, sacram ædem sive templum extrui suis impensis curavit: quod quidem illud esse quod hodie extat, constanter incolæ & cives Abulenses affirmant. Quo jacto fundamento, communiter astruitur Sanctorum Martyrum reliquias non alibi, ut hinc & inde pleaque disceptant, quam in ipsa Urbe Abula conquiescere. Et sanè totus rei eventus haud modicam præberet materiam sese expatiandi Pictori cuivis erudito.

7 Ut magna est fuitque semper hominum aviditas & studium, non solum sciendi; sed in publicum efferendi quod non satis unquam sciri potuit; ita in rebus gestis, præsertim Sanctorum Apostolorum satis superque contigit. Certè Sanctorum Simonis & Judæ res gestæ parum aut nihil exploratæ fuerunt primævis Christianis Scriptoribus. Sed venit his postremis seculis ignotus antiquis Scriptor, nomine Abdiæ Babylonici, editus non sine hominum communis, aut potius vulgaris doctrinæ plausu. Sed bene habet quod cognita fluxe ac subleste fidei historia, prædictum librum Paulus Papa IV: inter apocryphos recensuit, immo & vetuit, ut habet Bibliothecæ Author Sixtus Senensis. Quâ de re aliqua nonnulla, ni fallor, supra scripsimus. Reliquum est igitur, ut quod ad Imagines spectat Apostolorum Simonis & Judæ res exigatur ad communes regulas; ut scilicet depingantur inter ceteros Apostolos velut martyrio affecti, insuper & unusquisque cum libro: non solum id quia Apostoli omnes tam Fidei, quam vivens

di regulas tradiderunt mundo; sed quia Judas Taddæus unam ex Epistolis Canonicis scripsit, ut D. Hieronymus annotatum reliquit, quæ ab universa Ecclesia recepta est in Synodo ipsa Tridentina; nihil obstante quod Sanctus Apostolus in hac ipsa Epistola narrationem habeat desumptam ex Libro Henoc planè apocrypho. Ex quo planè fit optimè coherentere quod Liber aliquis multa vetera contineat, licet numeretur inter apocryphos.

8 Sanctus Narcissus Episcopus Gerundensis, Sanctorum, quæ in Octobri mense celebrantur agmen claudit. Historia eius satis est nota, & qua ratione Fidem prædicaverit Augustæ Vindelicorum, traxeritque ad fidem Christianam in eadem urbe non paucos, & præcipuè illos qui postea præclari fuerunt Christi Martyres: inter quos celebris habetur Afra, primùm quidem impudica meretrix; postea verò Fidei Christi testis præclarissima ac ferventissima; adeo ut eius Acta inter sincerioris notæ Martyrum gesta recensuerit horum Scriptor diligentissimus. * Sed quod ad Imagines attinet, pingi certe debet Sanctus Narcissus cum tribus sibi vulneribus inflictis, altero quidem circa humerum, altero verò circa guttur ipsum; altero denique in tibia circa suram. Occubuit enim tumultuario impetu; cum rei Divinæ faciendæ daret operam. Atque hæc quidem satis esse debent Pictori. Nam illud quod spectat ad ultricium muscarum examina; quæ ex iplo Martyris tumulo prodeunt stragem haud modicam ediderunt copiis Philippi Francorum Regis; quamquam serio id & graviter referatur à multis; tamen quia res est, de qua etiam non pauci subdubitant; silentio hic obvolvere censemus fortassis opportunius.

* Theodor. Ruard. in Act. lect. Mart. tyr.

CAPUT IV.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM OMNIUM, prout frequenter unâ tabulâ describuntur: Sanctorum insuper Caroli Borromæi: Martini Turonensis Ep. atque Didaci Complutensis.

Uim Sanctorum omnium Curiae Cælestis Pictura oculis exhibetur plura certè dicenda atque annotanda occurrerent cuicumque, qui memor semper non esset instituti, quod hoc Opere suscepit illustrandum. Tractari enim hîc nec omninò importunè poterat de magni olim Templi, quod quia in honorem deorum omnium non Domitianus, ut putavit lapsus errore Beda, * sed Marcus Agrippa Tert. Conf. ipsius Octaviani Augusti tempore erexit, dedicavitque, Pantheon appellari placuit: itemque de huiusmodi institutione festi per Papam Bonifacium IV. plura quæ commodius atque opportunius alii congerunt, hîc congeri, immo & coacervari possent: sed hæc, aliaque huiusmodi aliis omnino Scriptoribus differenda relinquimus: nosque ad præfixum scopum oculos ac nervos intendimus.

2 Pinguntur igitur frequenter in Cælesti Beatitudine Sancti, ita ut uno veluti aspectu infra thronum excelsum Trinitati Sanctissimæ; prope quem, & quidem meritò, depingitur Purissima atque Immaculata Deipara: videantur in suas classes distributa Patriarcharum, Prophetarum, Apostolorum, Martyrum, Confessorum, atque Virginum agmina. Quod quia jam apud Sacrarum rerum Pictores felicissimè invaluit, non est cur rerum huiusmodi descriptio nos moretur. Huiusmodi est elegans & accurata, si qua alia, Pictura peritissimi Artificis, quem, quod esset è Luca nobili cum primis Italiæ Urbe atque Republica Luchetum communiter appellarunt. Exhibet hæc Sanctorum gloriam in Chori Regii, mirandique Cænobii Sancti Lau-

rentii Scorialensis; ea rerum varietate atque elegantia, ut vix reperiri fingivè etiam possit illustrius. Narrantur autem dicta ab spectatoribus nonnulla, quæ si hîc scriberentur, fortasse possent Lectorem allicere: verùm nobis res serias gravesque, non jocos, aut facetias scribere est cordi.

3 Qualis quantusque vir, immo Princeps, tum claritate sanguinis, tum etiam zelo Ecclesiasticæ disciplinæ, tum denique vitæ præcipua sanctimonia fuerit Sanctus Carolus Borromæus, S. R. E. Cardinalis, Archiepiscopusque Mediolanensis, alii fuscè tractarunt, ad quos libenter remittimus huiusce Lectorem Opusculi. Quod verò ad eius Imaginem spectat, parum certè est quod hoc loco annotare videatur opere pretium. Etenim ornamenta Cardinalitia & Pontificalia ea etiam nunc sunt quæ illius omninò tempore: præsertim etiam cum adhuc supersint eiusdem Divi expressæ ad vivum Imagines. Quare hoc solum mihi brevissimè notandum superest, pingi non debere neque admodum juvenem, ut factum aliquando observavimus, neque simpliciter senem: quippe qui ex hac mortali vita migravit anno M.D.LXXXIV. ætatis verò suæ vix incepto quadragesimo septimo: quamquam ita extenuato jejuniis & austeritate vultu, ut plerumque pluribus videretur exanguis. Quo etiam factum est, ut nasum viri Sanctissimi, qui aliquanto pro vultus ratione fuit oblongior, Pictores aliqui nimium, immo supra modum augeant: adeo ut memoriæ occurrant illæ facetiæ, quibus ingenioso nostræ Nationis homini, nec sine eruditorum plausu ludere placuit in hominem prominentioris & longioris nasi. (a)

4 Si de præclaris gestis Beati Martini Turonensis Episcopi, immo San-

* De Gestis Anglor. lib. 1. cap. 4.

(a) Quæ ved Mus. 6. Sonet. 2.

Sanctorum Episcoporum (si ita loqui licet) archetypi , aliqua vel summam hic recensenda essent , maioris operæ volumen exposcerent . Nos quæ nostri muneris sunt brevius attingemus . Et quidem si Vir Sanctissimus veniat depingendus ætate illa qua è terris excessit ; omnino senem satis constat debere depingi . Abiit enim ex hac mortali vitæ ætatis suæ anno sexto supra octogesimum : quod bene probat Cardinalis Baronius , (b) nifus autoritate Sulpicii Severi , qui in re hac pluribus aliis est præferendus , utpote eiusdem D. Martini Socius atque comes : quod hic opportunè annotatum volumus , propter aliquos , qui aliorum supputationibus non ita quidem exactis consili , non ita exacte rem hanc ad Chronologiæ calculos exegerunt .

5 Verum cum frequentior Beati Martini depingendi ratio ea jam pridem in valuerit , qua juvenis adhuc ; & adhuc catechumenus describitur gladio , quem gerebat mediam scindens chlamydem , quæ pauperimum de plebe hominem penè omnino nudum obtexit ; quod ea ceteris aliis potiùs præbetur ac præferatur , nihil repugno : sed paucula circa id subnotare non desinam . Primum , quod eques semper pingitur ; cum tamen de hoc nulla mentio sit in Sulpicio ipso Vitæ Scriptore , rerumque Sancti Martini investigatore diligenti . Secundum , quod nimium præferatur juvenis , immò puer : cum tamen ut ex eodem scriptore constat , ætatis annum decimum octavum per id tempus ageret , quo adhuc sub Juliano Cæsare militabat : tametsi non me lateat esse viros eruditione præstantes , qui in his Sancti Martini Vitæ chronologicis rationibus describendis non parùm olei atque operæ multo cum iudicio & studio impenderint .

6 Fuisse verò , ut credere omnino par est , Christo Domino summo pere gratum hoc servi sui ; adhuc extra Ecclesiam militantis obsequium , Ecclesia ipsa verbis à latidato Scriptore desumptis concelebrat . Sunt verò illa hæc quæ hic non gravabor transcribere : (c) *Nocte insecuta , cum se sopori dedisset , vidit Christum chlamydis suæ , qua pauperem texerat parte vestitum . Intueri diligentissime Dominum , vestemque quam dederat , ju-*

betur agnoscere . Mox ad Angelorum circumstantium multitudinem , audit Iesum clara voce dicentem : Martinus adhuc catechumenus , hac me veste contexit . Hucusque Sulpicius . Ex quibus facile intelligi potest sensus verborum illorum , quæ etiam in Ecclesiastico Officio referuntur , qui non adeò congruus esset , si dicta verba conciperentur veluti dicta à Christo ipsi Beato Martino : cum tamen directa fuerint Angelis , qui in dicta visione Christum Dominum comitabantur reverenti prorsus obsequio .

7 Communitè , immò vulgariter depingitur ; aut effingitur Vir Sanctissimus vestitus Cucullo Monastico , cuius usus est Monachis Sanctissimi Parentis Benedicti . Verum si in rigore sumatur , lapsus , & error est . Etenim præterquamquod nihil huiusmodi reperitur in Sulpicio ipso , rerum Sancti Martini Scriptore omnino diligente ; alio etiam ex capite rejici aut impugnari potest . Etenim cucullus is in usu non fuit ante Regulam Magni Parentis Benedicti , ut facile ostendi potest : obitus autem Beati Martini multo antè contigit , quam ortus ipse Parentis Benedicti , in omni vera & satis explorata eventuum & rerum Chronologia : quare nec fuit , nec potuit esse usus Beato Martino rei aut habitus , qui nondum eius ætate admissus erat aut introductus . Nam cogitare Beatum ipsum Martinum Instituti fuisse Benedictini (quod tamen à viris , de quibus anachronismum huiusmodi cogitare non poteram , ipsemet audivi) error manifestus est , & plusquam oscitans ignorantia .

8 Didacus , qui quanvis Natione Baticus , ob loci diuturnam habitationem sepulturæque , Complutensis audit ; vix est ob quod , (quantum ad rem nostram attinet) huic inferatur catalogo . Et quidem notum est vixisse toto vitæ suæ decursu in statu humillimo Laicorum in Seraaphico Ordine . Quare hoc modo , & non alio , depingi debet , quin aliquem movere possit , quod vir humillimus Præfectus Monasterii , aut Guardianus fuerit in una ex patriis Insulis Fortunatis : quippe prudentia atque sanctitas nullis prorsus dignitatis adminiculis eget : nec ipse adeò Minorum Pater Sanctus Franciscus , quan-

(b) Bar. in Not. ad Martyrolog. ad hanc diem , & plurib. loc. An. nal.

(c) Sulp. Severus de Vita B. Martini , cap. 2.

quanvis multis nominibus idoneus, ut ad Presbyterale culmen ascenderet, cogi aut suaderi potuit. Complexus etiam rudem & satis magnam e ligno Crucem, pingi potest ac debet: hanc enim ipsam trahens animam utraque ulnâ complexus, tenerimo salutavit affectu, illis usus verbis: *Dulce lignum, dulces clavos, dulcia ferens pondera, &c.* quæ quidem

ab ipsius ore prolata, non modicam adstantibus admirationem incussere, qui nunquam humillimum Laicum audiverant Latina verba proferentem. Decessit autem ipse non omnino quidem senex, quamquam corpus immensis propemodum laboribus & peregrinationibus fractum, paulo proveciorem senectutem ostenderet.

CAPUT V.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM
Aciscii & Victorix: Elisabethæ Viduæ: Cæciliæ Virgin.
& Mart. & Clementis Papæ & Martyris: Catharinæ
Virgin. & Martyr. Andreæque
Apostoli.

Aciscium & Victorinam fratres veluti proprii soli germina jure colit Hispania, sed precipue Ecclesia Cordubensis.

Cordubæ enim, gentilitatis adhuc tempore passim referuntur; quamvis eorum Acta quæ supersunt atque leguntur, pietatem redolere videantur, ferventem illam quidem, sed non satis peritam atque exultantem, qua Sanctorum Vitas atque Acta miscere atque augere cum rebus non satis cognitis atque exploratis, pro pietatis studio fuit habitum. Ajunt enim sub Romanis Principibus, cum Cordubæ præesset Dion. En primum contra historiam fidem offendiculum: neque id novum aut mirum: consuetum enim fuit illis seculis, cum præfecti, præsidis, aut proconsulis ignoraretur nomen, confingi quodcumque volebat Scriptor; atque pro Romanis nominibus subrogare quandoque Græca; quod plane insolitum fuisse apud Romanos nemo est qui nesciat; immo etiam pro Græcis (quod magis stupendum est) subrogare magis extranea. Hujusmodi est Paschasii nomen in Actis Sanctæ Lucie Virginis & Martyris. Hoc enim non solum Latinum non est, sed neque Græcum, quanvis

Hellenisticis utcumque adjungi possit: derivatur enim ab illo nomine *Pascha*, in quod mutarunt Hellenisticæ nomen Hebræum *Pesach*, aut *Phase*, secundum alios. Sed nos pergamus ad alia. Is igitur, qualiscumque fuit, cum Cordubæ præesset, conquisitos & facile inventos Aciscium & Victoriam germanos fratres pro more compellere tentat, ut relicta Christiana Religione, deos venerentur: quod illi facinus detestantes, exquisitis decrevit urgere suppliciis, quorum omnium victores, coronati sunt glorioso martyrio. Mirum est quod refertur de rotis, quibus subiecto igne sanctorum fratrum oleo atque adipe peruncta corporaolvebantur. Sed tamen sub hoc poenæ acerbissimæ genere congruum erit Sanctos Martyres piosque fratres depingere, quamquam Aciscius ipse gladio cervicibus adacto, finierit temporalem vitam, & Victoria verè victrix confixa sagittis: ultra quod nihil hinc occurrit adnotandum.

2 Poenitentia Christianæ, Charitatisque præclaris insignibus effloruit Sancta Elisabeth, Andreæ Regis Hungariæ filia, quæ in triplici statu, nempe virginali, nuptiali, & viduali admiranda reliquit posteris virtutum exempla. Atque illa quidem purioris vitæ strictiorem semitam sequuta, inupta permansisset: sed parentum voluntati humiliter ob-

obtemperans, nuptiū tradita est Ludovico Hasiæ & Thuringiæ Principi, seu, ut vocant Germani, Lanzgraviō, quo planè Christiano Principe atque pio non post multos annos orata, viduæ sanctæ, qualem scilicet describit Apostolus, vitam amplexa est: in qua ea virtutum signa, immo ostenta, dedit; ut non immeritò de eadem dici possit id quod de Sanctis Viduis canit Ecclesia, *Multa filię congregaverunt divitias: tu supergressa es universas.* Et quod ad eius Imagines attinet, nil est de quo simus solliciti: ajunt enim constanter Scriptores Ordinis Seraphici, quos alii etiam sequuntur, illam defuncto conjugē, Tertii Ordinis pœnitentium induisse habitum, coloris nempe birri, qui magis accedit ad nigrum. Quare si cum hoc & velorum capitulis signis depingatur, non ludet operam cordatus atque eruditus Pictor.

3. Cæciliam Virginem & Martyrem satis celebrem atque conspicuam Pictores exhibent sedentem, & manibus pulsantem eam sonorā ma-

chinam, quam ex tubis varię magnitudinis vento oppletis constantem, Organum quasi per antonomasiam vocamus. Quod ita facere videntur, quòd in Ecclesiastico Officio hujus præclaræ Virginis illud disertè habeatur: *Cantantibus organis Cæcilia Domino decantabat &c.* Non defuerunt autem (sat scio) quibus hoc displiceret, putantibus hujusmodi sonorā machinam inventum esse recentius, quàm ut congruerit temporibus Sanctę Cæcilię. Verùm falsi sunt in hoc, & delusi: Organa enim, sive hydraulica, sive pneumatica, antiquiora sunt, non solum Cæcilię temporibus, sed etiam vetustioribus aliis: quandoquidem de his conspicua mentio est, ut alios faceam, apud Vitruvium & Athenæum. Videat cui vacet Guidonem Pancirolum * & ibi etiam Henricum Salmuth: ut propterea mirandum non sit, si Organorum, præsertim eorum quæ hydraulica vocantur, mentio sit elegans apud Claudianum, versibus illis, qui certè fluunt satis modulatè atque harmonicè. (a)

* Rerum memorabiliū lib. 2. de Musica tit. 11.

(a) Claudian. in fine Panegyri. Theodori.

*Et qui magna levi detrudens marmora tactu;
Innumeras voces segetis moderatur abena.
Intonat erranti digito, penitusque trabali
Veste, laborantes in carmina concitat undas.*

Sed neque ob id improbanda est aliorum Pictorum ratio depingendi Sanctam Cæciliam pulsantem digitis aliud musicum Instrumentum, sive illud sit, quod testudinem appellare possemus, vulgò verò *Laud* nominamus, sive etiam illud, quod *Harpam* Hispanicè loquentes nominamus, cujus est apud nostrates insignis peritia: omnia enim hæc aptè conjunguntur sub communi nomine Organum, sive instrumenti musici: ut cuius constare poterit nulla etiam auctorum lectione.

4. Imago Sancti Clementis Papæ & Martyris satis erit conspicua, si fiat adiuncta propè illum anchora, cum qua fertur in mare demersus. Etsi enim de hujusmodi Sancti Actibus, aut de illorum sinceritate non desint qui plurimum dubitent, insanus ego essem, si his referendis immorarer, atque ad id quod muneris suscepti pars est præcipua multum videatur conducere.

5. Sanctę Catharię Virginis &

Martyris celeberrimæ historia, resque gestę obscura, si qua alia, res est in ipsis narrationibus Ecclesiasticis. Non tamen idcirco omittenda hic est eius Imaginis, aut pingendi, aut effingendi ratio. Illudque in primis tenendum videtur, quòd depingatur cum rota illa, aut machina gladiolis acutissimis obarmata, quòd Virginis corpus crudelissimè dilaceraretur: aliter enim vix aut ne vix quidem erit qui Imaginem Sanctę Catharię & non alius esse cognoscat. Quod autem proponatur cum ipsius patris capite ad pedes jacente, commune planè ac receptum est: non quòd per id Maxentius Romanus Imperator denotetur, ut bene vidit harum rerum non indiligens Scriptores sed fortè aut ipsiusmet Pater, aut Maximinus, aut quivis hujusmodi tyrannus.

6. S. Andreę præclarissimi Apostoli vulgata apud cunctos Fideles effigies (nam de illius Actibus rebusque gestis silere hinc, quàm determinatè ali-

aliquid afferere malumus) Crucem præfert, quæ angulos hinc inde efficit partim acutos, partimque obtusos. Quare, me iudice, semper hoc modo proponenda erit, quidquid notet, præcipiatque Molanus sæpè à

nobis citatus, (b) afferens Crucem Divi Andreae ad Sanct. Victorem Massiliensem eandem cum Cruce Christi figuram habuisse, lignumque ligno affixum representare, quorum interfectio est ad angulos rectos.

(b) Lib. 3.
cap. 51.

CAPUT VI.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM

Francisci Xaverii, Barbaræ Virginis & Martyris,

Nicolai Episcopi, atque Ambrosii

item Episcopi.

1. Sancti Francisci Xaverii, cui labor Apostolicus illustre cognomen adjecit Indiarum Apostoli, satis recepta in

Christianorum & Catholicorum populis, atque frequens Imago est. Circa quam vix aut ne vix quidem occurrere potest quidquam, quod notationem exposcat: eâ enim curâ ac diligentia rem pertractarunt Patres Societatis Jesu, de quorum numero, aut quorum etiam præcipuum ornamentum fuisse, quidquid alii imprudenter, aut etiam impudenter garriat, pro comperto tenendum est, ut labor videatur supervacaneus. Illud tantummodo leviter dicendum occurrit, quod frequentius pingitur ornatus Stola, & etiam amictu illo, quo in pluribus Europæ partibus utuntur, qui Concionationes ad Populum habent: quod quidem etsi in Hispania nostra non vigeat; tamen recedendum non est ab hac consueta & usu recepta ratione pingendi.

3. Historia Sanctæ Virginis & Martyris Barbaræ pleraque continet, quæ examine apud nasutos homines indigerent. Nihilominus pingenda erit recepto usu atque modo, cum turri, aliisque admisis passim ornamentis.

4. Nicolaus Episcopus, præclarus atque omnino mirandus, is profecto est, quem Deus decorare atque illustrare voluit multis & præclaris miraculis, præcipue regnantem iam cum Christo: quod Eccle-

sia ut præcipuum elogium eiusdem magni viri canit atque celebrat illis verbis: *Deus qui beatum Nicolaum innumeris decorasti miraculis.* Quæ res habenda est præ oculis ad rectam peritiam, atque etiam ad intelligentiam Iconum & Imaginum viri tanti. Multæ enim, illarumque ornatus innotuntur quibusdam ex hujusmodi præclare gestis. Hujusmodi est illud, quod ejus sæpius Imagini appingitur; puer videlicet elegans decennis, aut duodennis, altera manu gestans urceum aureum, vel deauratum, alterâ malluvium. Quod quidem desumptum esse, nullus ambigit, ex miraculo quo Deus illustrare voluit Magnum Antistitem: quod tale fuit. Ductus erat captivus apud barbaros puer quidam, qui, quod venustus esset atque elegans, cecidit Regi, aut magno illarum regionum domino. Atque hic quidem die ipsa, qua Nicolai solemnitas celebratur, animadvertit, ephebum suum solito tristior rem esse, & magis mœrore perculsum. Causam rogavit atque sciscitavit à puero; qui, *Ne mireris, inquit, Domine: namque apud meos celebratur hodierna luce festum viri Deo præcipua amicitia conjuncti, in quo quidem genere multa nobis referuntur prætrata mirabiliter: Ego verò hic captivus maneo. Cui Rex aut Dynasta ille: Si tam potens est, quem prædicas, age videamus, an te de manu mea ac servitute possit eripere.* Atque hæc quidē dixit, cum puerulus urceum gestaret, cujus aqua rex manus ablueret. Sed non impunita fuit barbaro Regi jactantia: illic enim sublatus est ab oculis ejus puerulus, qui apud suos eodem

dem penè momento apparuit gerens in manibus urceum atque mallivium. Quare rectissime adjicitur hic ornatus Iconi præclarissimi Nicolai. Atque alia hujusmodi possent hic annotari: sed non omnia minutius atque exactius persequenda sunt, ne quis nobis objiciat id quod in Protogene desiderabat Apelles, nempe quòd nesciret manum amovere de tabula.

5. Pingitur autem colore fermè nigro, & omnino fusco, quod facile crediderim, ex eo promanasse; non quòd in Lycia ubi majorem partem vitæ transegit, homines nigri nascantur aut existant; sed vel ex eo quòd Orientales, Imagines suas frequenter representent colore, vel nigro omnino, vel qui vergat in nigrum: quod non solum apparet in Imaginibus Divorum, sed in ipsis quoque Christi Domini atque Mariæ Matris ejus; quæ passim adhuc videntur.

6. Jam quòd ad ornatum spectat, recepta consuetudine pingitur vestitus veste illa Sacerdotali, quam vel Colobium nominare non inepte possemus, seu illâ planè, quam vulgò nominamus *Casullam*: est enim hæc propriissima Sacerdotum, sive illi sint Episcopi, sive non sint. Nullibi autem memini, me vidisse depictum cum Mitra: & meritò, cum priscis temporibus ornatus ille omnino prorsus fuerit incognitus, & solum

introducitur multis post Nicolaum temporibus, in usuque receptus apud Latinos sive Occidentales. Quæ omnia facillimo negotio cognoscet quicumque in Ecclesiasticis rebus fuerit mediocriter versatus. Atque hæc quidem sunt, quæ velut in transcurso occurrunt annotanda circa Imaginem ac Picturam præclarissimi Antistitis Divi Nicolai.

7. Denique quòd ad Imaginem spectat D. Ambrosii, illud annotare fuerit operæpretium: depingi illum cum alveario; quod certè ex eo videtur desumptum, quod Ecclesia ipsa, uti observatione dignum, in eius Ecclesiastico Officio commemorat, illis verbis: *In huius infantis ore examen apum confedisit dicitur: quæ res divinam viri eloquentiam præmonstrabat.* Quod tamen velim non ita intelligi, ut suspicetur aliquis, Ambrosium omnino tantum fuisse suavem atque melleum, & nullo modo acrem atque pugnacem: cum hoc satis superque ostenderit, non solum in factis, sed in verbis, semper atque res ita tulit. Namque eius tempore (ut omittamus alia) Romanus Symmachus, vir disertus, scripsit grandem Apologiam pro Ara Victoriæ, contendens, reponi debere, & coli, ut antea fiebat: cui Scripto Ambrosius respondit ita nervosè atque eleganter, ut occasionem dederit acclamationi eruditorum, quam satis expresserunt illi versiculi:

Dicendi palmam Victoria tollit amico:

Transit ad Ambrosium: plus favet ira Deq.

8. Dignus semper laude Author Joannes Molanus constanter asserit, aut supponit, in aliquibus partibus depingi Sanctum Ambrosium cum flagello. * Cujus rei causam aliam atque aliam profert. Primam ex ingenua loquendi libertate, quæ nec Theodosio Principi pepercit; secundam, quòd Arianam perfidiam expulit prorsus ex Italia; ad eum fermè modum, quo Christus vendentes atque ementes expulerat olim è Templo. Tertiam denique, quæ fortè est probabilior, ob memoriam beneficii; quo ab ipso Ambrosio affecti sunt Mediolanenses, partâ ex hostibus victoriâ anno MCCCXXXVIII. Sed res non est universaliter recepta; ac proinde

non est cur in ea confirmanda plurimum immoremur. Et hæc quidem sunt, quæ circa D. Ambrosii Imaginem aliquâ notatione digna videntur. De Pictura verò spectante ad

Conceptionem Beatissimæ Virginis, iam in superioribus egimus, lib. 4. c. 2.

***

Ccc

CAPUT

* de Imagin. lib. 3. c. 54.

CAPUT VII.

IMAGINES ET PICTURÆ SANCTORUM

Damasi Papæ, atque Lucie Virginis
& Martyris.

SI non essent tam audentes in scribendo plurimi, quam sūt Pictores in oculis exhibendo ac representando, certe non esset causa, ob quam diceremus aliquid de Pictura Sancti Damasi Papæ & Confessoris: Sed sunt certè plurimi, qui fortassis audebunt, non picturâ solum in quantum possunt, sed etiam scriptis probare nitantur, Sanctum Damasum Pontificem Romanum, fuisse, non solum Hispanum, quod libenter admittimus, sed Martiritem. Hoc enim modo putant urbium & civitatum augeri gloriam, quæ certè fictionibus atque commentis hujusmodi augeri non potest, sed minui. Igitur Sanctus Damasus Martiritem non fuit, quamquam fuerit Hispanus: immò neque Castellanus: sed planè ortus in Lusitania illa, quæ modo strictius sumpta dicitur Portu-

Juven.
Sat. 14.

*Plurima sunt, Fuscine, & fama digna sinistra,
Et nitidis maculam, ac rugam figentia rebus,
Quæ monstrant ipsi pueris, traduntque parentes.*

Quod quidem in re, de qua agimus nõ postremum locum obtinuit. Pingunt enim, & describunt Pictores Sanctam Luciam Virginem Syracusanam hoc fermè pacto. Palmam, laureolamque martyrii ei tribuunt: & hoc quidem rectissimè. Fuit enim præclara Virgo Martyrque, & quæ ob sui nominis celebritatem non indigebat, ut fictionibus fieret celebrior; sed, ut prodigi Pictores sunt honorum, quos sapè confingunt, pingunt Divam hanc cum parva paropside, in qua sunt ejusdem oculi violenter eruti: existimantes illam esse, quæ impuro amatori erutos oculos sibi eidem miserit. Et hoc sibi tam persuasum habent, non pueri solum, sed etiam viri aliquot, ut ne dubitare quidem audeant. Verùm rem esse apertissimè falsam & planè erroneam, &

gallia, in Bimaranensi urbe provinciæ interamnenis, quam Lusitani ipsi appellant *Guimaraens*. Quod totum elegantissimè, & prudentissimè pro more suo tenet atque probat vir nulla non laude dignus. D. Nicolaus Antonius. * Oppositum autem nullo probabili fundamento affirmari aut dici potest: desumptum enim est ex Pseudo-Flavio Dextro (præclaram si Deo placet originem!) qui hoc, ut plurima alia, ex suo ipsius cerebro conficta nobis obtrudere studuit, quæ vel solum referre, impugnavisse evidenter est.

2. Scitè atque prudenter dictum est à viro, quamquam Poëta judicii atque ingenii nomine commendabili, plurima esse, quæ pueri, & ipsi etiam postmodum viri credunt, & tuentur, non alia ratione, quam quòd ita à parentibus acceperint. Ita enim habet:

præter, aut contra historiæ fidem, facile demonstrare est. Primò quidem ex profundo silentio quòd apparet in ejus Actis, & scriptis etiam, non solum veterum, sed etiam non ita veterum, sed recentiorum Authorum: qui omnes, nullo profus excepto, rem tam per se admirandam nullo modo, vel etiam leviter, tetigerunt. Qui verò (imprudenter certè) cogitaverint hoc argumentum non transilire metas negativis præterquamquod aliis argumentis statim resellentur, ignorare videntur, aut dissimulare, quæ sit vis in casu hujusmodi argumenti negantis. Deinde rationibus & auctoritatibus quibus statim probaturi sumus atque ostensuri, quanam fuerit hæc Sancta Lucia.

3. Vidit certè hoc non obscuri

* In Bibliot. veteri lib. 2. c. 6. n. 184

no-

(a) Ribadeneira in Flor. Sanctior. 13. Decemb. tom. 6.

nominis Author P. Petrus de Ribadeneira, (a) cujus verba hęc subjungere placuit, quę sic habent: *Communmente pintan à esta preciosa Virgen con sus ojos en un plato, que tiene en sus manos. La causa de pintarse así, su historia no lo dice; ni tampoco, que se haya sacado los ojos, por librarse de un hombre lascivo, que la perseguia, como algunos escriben: Y el Prado espiritual, que es libro antiguo, y que tiene authoridad, atribuye este hecho à una doncella de Alexandria. Quod verò statim addit experimento esse comprobatum, plurimos qui firma fide ac devotione in Sanctam Luciam moti, eidem se commendaverunt, non pauca, neque parva, etiam circa corporalem visum, beneficia à Deo Optimo Maximo impetravisse, ut verum admittimus: negamus verò id provenisse ex errore præconcepto, sed ex fide ipsa devotioneque promanavisse. Sed iam aliis argumentis agendum est, quę evincant Lectoribus (modò ceci non sint, aut obstinati) idem assumptum.*

4 Et quia de Imaginibus agitur, opponamus falsis Imaginibus veras & rationabiles Picturas atque Imagines. In Conventu quem vocant *de la Passion*, qui hospitio deservit Patrum Dominicanorum frequenter Spectavi Imaginem Divę ejusdem Sanctimonialis ejusdem Ordinis; quę in parva patera gestat erutos sibimet oculos: eademque frequentia audiui, eam esse Imaginem Divę Lucię Bohoniensis, ejusdem Prædicatorum Ordinis Sanctimonialis, quę facinus illud petegit, quod in Lucia Mar-

tyre ex rerum crassa ignorantie confingitur. Sed audiamus de re eadem alios: sintque Patres Societatis Prædicatoribus Fratribus subsidio. Pater Henricus Engelgrave, (b) eruditus Belga, hanc eandem rem commemorans, ita reliquit scriptum. *Elucet hic D. Dominici alumna Lucia, que facinus supra sexus conditionem forte, ausa est: sollicitata frequenter à viro nobili ad mutuos amores; tandem quid est, inquit, quod in me tantopere ames! Lamina, inquit, tua, oculique tui, quibus ignea cedunt sidera. (c) Irata sibi ipsi intacta virgo, itane? Ego meis oculis lædo mortaliū animos, & perdo? Sequor consilium Magistri mei, Si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum, & projice abs te. Expunxit ergo utrumque, & oculos emissitios transmisit amasio: qui quatuor oculis, à Lucia tantum lucis accepit; ut oculos suos vanitati clausisset, panderit veritati, & mundo spreto, sua ac se in familiam S. Dominici asserenda tradiderit. Hucusque pius atque eruditissimus Scriptor: Quo nihil certe expressius atque elegantius dici, aut excogitari potuit. Cui omnino subscribit alius ejusdem Societatis eruditus Author Matthæus Raderus: * ut proinde extam claris testimoniis ediscant vulgares atque ineruditi non venditare proprias imaginationes, sed cum iudicio scribere: manebitque hoc pacto statutum doctis hominibus, Virginem illam, quę sibimet oculos eruit, non virginem Syracusanam & Martyrem, sed Sanctimonialiam Dominicanam extitisse,*

(b) Engelg. Lux Evagelic. embl. 19. §. 6. pag. 182.

(c) Ovidi ep. 12.

* De Sanctis Cęcis c. 3. §. 181.

CAPUT VIII.

CIRCA PICTURAM ATQUE IMAGINEM SANCTI
Thomæ Apostoli varia, & non injucunda ad-
notatio.

1 Non omnino vulgaria, neque pauca subnotari possent circa Imaginem atque Picturam Sancti Thomæ Apostoli. Et quia, ut sæpe diximus, non absurde comparantur cum libris imagines; notare hic prius oportebit, quid circa Imagines Beati Thomæ Apostoli inscianter plerumque commiserint Pictores; quos etiam secuti sunt, inscianter etiam, scriptores aliqui. Pingunt enim frequenter S. Thomam inter postremos Apostolorum. Quod certè est absurdum: ipse enim Sanctus Apostolus numeratur in Evangelio Marci, capite tertio, in loco octavo; & in Lucæ Evangelio, cap. sexto, loco septimo; & in Actis Apostolorum, cap. primo, loco sexto: quodque præcipuum est, in Sacrosancto Canone Missæ etiam sexto recensetur loco, ut facile patebit hæc nomina memoranti: *Petri, Pauli, Andreae, Iacobi, Ioannis, Thomæ*. Hanc verò loci assignationem excusatione quadam & simul reprehensione carpit sæpe nominatus à nobis Molanus,* notandis verbis: *Non facerem, inquit, huius situs mentionem, nisi putarem Pictores ex pravo quodam iudicio minorem existimationem habere de Sancto Thomæ Apostolo, quia de Resurrectione Christi dubitavit.*

2 An autem idem beatissimus Apostolus Christi Domini à mortuis cum iam resurrexisset, non solus eius Carnem impassibilem, sed etiam vulnera palpaverit, quamquam res videatur communius indubitata Evangelium accuratè legentibus; non defunt, aut defuerunt qui vocaverint in dubium. Circa quam rem opportunum censeo Lectoribus commemorare narrationem non inutilem aut injucundam. In urbe quadam

eiufdem S. Apostoli advocacione nominata, in insula *Madraſtapan* in Indiis Orientalibus Imago Sancti Apostoli qui in eadem affirmatur prædicavisse, ab omnibus cernitur, non eodem modo quo apud nos, (a) sed alio prorsus diverso: hoc est junctis ante pectus manibus. Quod ortum traxit ex eo quod in eadem urbe prædicaverit Sacerdos quidam Regularis natione Gallus, qui non impiger decessavit, ut Sanctus Apostolus Thomas hoc modo proponeretur: existimans, eundem Apostolum numquam, sive carnem impassibilem, sive vulnera Christi tetigisse. Adeo sunt sæpe distorta hominum iudicia: in quæ nihilominus incidunt viri, magni quandoque nominis. Quo ut manifestius appareat, non erit incongruum magnorum virorum sententiam circa rem hanc, quanvis admodum succintè, proponere.

3 Cardinalis Franciscus Toletus, vir planè primi subsellii, hanc eandem rem diligentè pro more pertractans: (b) *Inconfesso est, inquit, apud omnes, Thomam secundum Domini præceptum, vulnera Christi tetigisse: hoc enim iussit Christus, ut argumentum efficax suæ resurrectionis, non tantum Thomæ, sed & omnibus fidelibus perpetuò relinqueretur.* Quod quidem eodem prorsus modo intellexerunt, non solum alii Expositores, sed, quod magni ponderis est, totus Ordo Prædicatorum, adeoque etiam Expositorum; in cuius Officio Ecclesiastico, quod recitatur in festo Sancti Thomæ, illud habetur: *O Thomæ, qui meruisti Christum tangere.* Quod de Christo, eiusque purissima carne à mortuis jamjam excitati intelligi necesse est: alias enim dum in vita mortali existeret ipse Dominus, se promiscuè omnibus palpandum: sed quid dico palpandum? injuriosè tractandum, a lapidibus cadendum, & denique crucifigendum exhibuit. Quare relin-

(a) Vide Illust. & Rev. Navar. t. 1. de Rebus Sinicis tract. 6. c. 20. pag. 379.

(b) Tolet Commét. in Ioan. c. 30.

* Lib. 3. c. 56.

linquatur hæc opinatio, aut potius error, inter paradoxa, quæ placent hominibus, res non cum iudicio debito legentibus, aut meditantibus: nosque pergamus ad alia.

4 Liberales quidem Pictores, cum quibus mihi sæpe res est, multa dant, sed plerumque non bono neque recto examine discussa. Inter hæc profecto numerari debet Sancti Thomæ Apostoli martyrium, sive, ut prescius loquamur, genus mortis: quod tamen scire possent etiam vulgares ex Romano Martyrologio, quod (ne ullus relinquatur excusationi locus) etiam Hispanica lingua aut dialecto versum omnium teritur manibus. Verba autem Latina Martyrologii hæc omnino sunt: *Calamina natalis beati Thomæ Apostoli, qui Parthis, Medis, Persis, & Hyrcanis Evangelium predicavit, ac demum in Indiam perueniens, cum eos populos in Christianâ Religione instituisset, regis jussu lanceis confixus occubuit.* Quæ, ne omnino Lectoribus relinquatur intacta, libet summam & in transcurso brevissimè attingere. *Calamina* igitur, quæ hic assignatur, urbs est in ipsa India, quam nuper vocabant communiter Geographi atque indigenæ *Meliapor*: hodie verò ex confluente incolarum & Lusitanorum numero vocant Urbem Sancti Thomæ. In quâ certè beatissimus Apostolus consummavit martyrium, necemque gloriosam occubuit, transverberatus, non ut videtur, pluribus jaculis, sed uno. Quæ omnia, ut alia, notata exactissimè habent Indicarum rerum Scriptores, quos vel tantum nominasse laudasse est: nulli enim esse dubium potest; tales esse Hieronymum Ossorium Episcopum Sylvensem, Ioannem de Barros, (c) aliosque eiusdem ferme nominis.

5 Verùm cum laudatus & numquam satis laudandus Ossorius rem hanc non solum descripserit, sed planè illustraverit, liceat illius narrationem, veluti exemplar quoddam Historicæ elocutionis hinc adijungere, quæ sic habet: (d) „Anno à Christo nato MDLXII. Pontifex Cochimensis misit ad Henricum Cardinalem testimonium publicis literis, consignatum, quod historiam commemoratone dignam continebat. In ea civitate, quam diximus appellari Malipurem, & nunc post-

quam à Lusitanis frequentari cæpit, Sancti Thomæ civitas appellatur, erat in colle sacellum adificatum, eò quòd affirmarent incolæ in eo loco Thomam fuisse à Religionis hostibus interfectum. Erat autem hoc solemniter institutum, ut in eo sacello octo diebus ante diem natalem Christi res divina fieret, & omnes Christiani convenirent. Fuerat quoque ante quatuordecim annos in illo colle inventa Crux, in lapide incisa, in cuius fastigio columba imago insidebat: basis verò erat in specie quadam herbarum, quæ diffundi latissimè videbantur, collocata, & tam fastigium, quam basis & brachia in liliorum formam desinebant. Arcus eam ex eodem lapide factus undique muniebat. In arcu erant incisa litera, quas nemo legere poterat. Totum hoc opus integrum, quod erat satis magnum, fuit super altare eiusdem sacelli multorum operis statutum. In Cruce eminebant notæ sanguinis insignes. Accidit autem die, quo Christiani conveniebant, ut in eo salutationem ab Angelo factam sanctissimæ Virgini octo dies ante, quam dies Christi natalis adveniret, celebrarent, cum Sacerdos, qui rem divinam faciebat, Evangelium inchoaret, ut Crux in nigrum colorem verteretur, & liquor ex illa incredibili copia dimanaret: deinde color caruseus pro nigro subiret. In locis autem, tibi notæ sanguinis extabant rosei coloris splendor eluxit. Sequentibus deinde annis eodem die semper eveniebat. Nec enim alio die (quod magnam admirationem commovebat) id in illa Cruce cerebatur. Fuit tamen aliquo tempore eius rei, quæ admirabilis omnibus videbatur, intermissio. Anno autem MDLXI. cum Christiani in eundem locum cum eadem pompa & celebritate convenirent, eo die quo Crux, dum sacrificium fieret, stillare solebat, & Sacerdos Evangelium inchoaret (id enim etiam admirandum videbatur, quod nunquam prius quam Evangelium legi cepisset, ea Crucis mutatio fieret) Crux repente nigris miraculis, splendidis tamen, inficeretur, donec tandem aliis atque aliis subeun-

(c) Barros Decada 3. Aseq lib. 7.

(d) Ossor. de rebus gestis Emmanuelis lib. 3. ad fin.

„ li

5 tibus tota nigresceret. Ita verò
 5 splendebat, atque si fuisset oleo
 5 delibuta. Dum instar roris guttæ
 5 defluere ceperunt, quæ paulatim
 5 grandiores effectæ, totam Crucem
 5 humorem largissimum compleve-
 5 runt. Peregit Sacerdos cum multis
 5 lacrymis, & crebro singultu sacri-
 5 ficium. Deinde ascendit in altare,
 5 & linteis quibus in rebus sacris de-
 5 more procurandis uti solebat, Cru-
 5 cem extersit. Lintea maculis san-
 5 guineis tincta repente sunt. Civita-
 5 tis præfectus, & reliqua multitudo,
 5 quæ convenerat, manus in cœlum
 5 tendere, Christi numen implorare,
 5 flagitiorum veniam postulare & ad
 5 studium ardentius Religionis exci-
 5 tari. Crux autem postquam multo
 5 liquore fluxit, clarius splendere
 5 capit, & color sanguineus eviden-
 5 tius eluxit. Hoc signum commo-
 5 vit & præfectum urbis, & prima-
 5 rium Sacerdotem, ut diligenter
 5 inquirerent, æquis esset qui lite-
 5 ras illas interpretari posset. Aiunt
 5 incolæ, in Narsingæ regno esse Bra-
 5 chmanam, inter omnes Brachmanas
 5 literis & eruditione præstantem,
 5 qui varias linguas tenebat. Homi-
 5 nem continuo accersunt, & inter-
 5 rogant, an illas literas nosset. Res-
 5 pondit, literas esse præscas, qui-
 5 bus antiqui sapientes utebantur:
 5 negligentia verò hominum factum
 5 esse, ut earum cognitio interiret.
 5 Quin etiam linguam, qua erant
 5 descriptæ, à paucis admodum te-
 5 neri. Admonent illi Brachmanam,
 5 ut in altare ascendat. Restitit ille,
 5 & nefarium facinus esse dixit, alta-
 5 re, in quo res divina fieret, huma-
 5 nis pedibus conculcari. Invitus ta-
 5 men subiit, & literas perlegit; qua-
 5 rum vim eam esse dixit, ut una nota
 5 decem, & quindecim, & viginti lite-
 5 rarum officio fungeretur. Sententia
 5 verò literarum in summa hæc erat:
 5 Thomã Divinum virum fuisse à Dei
 5 Filio, cuius erat Discipulus, in eas
 5 oras Sagami Regis tẽpore missum, ut
 5 Dei summi notitia gentes illas eru-
 5 diret. Ibi que templum extruxisse,
 5 & res admirabiles effecisse: atque
 5 tandem cum genibus flexis ad Cru-

5 cem illam affixus, orationem ad
 5 Deum funderet, à quodam Bra-
 5 chmana fuisse hasta transfixum.
 5 Crucem verò eiusdem viri sanctif-
 5 simi cruore tinctam, ad memo-
 5 riam virtutis illius sempiternam re-
 5 lictam fuisse. Hęc erat sententia
 5 quæ literis continebatur. Fecit au-
 5 tem maiorem fidem alius eiusdem
 5 sectæ vir, aliunde accersitus, gran-
 5 dis admodum natu, & sapientiæ
 5 opinione præstans, qui literas in
 5 eandem sententiam interpretatus
 5 est. Hujus autem Crucis exem-
 5 plum in eodem ligno, ex quo tem-
 5 plum ædificatum perhibent, in-
 5 culptum, cum literis publicis mul-
 5 torum virorum testimonio confir-
 5 matis, retineo: cujus fides tantis
 5 tunc argumentis explorata fuit, ut
 5 nemo possit de tam claris atque re-
 5 stis viri divini monumentis ambi-
 5 gere.

6 Hucusque doctissimus Episco-
 pus. Ex quibus memoriæ atque iudi-
 cio occurrit tradere exactam atque
 accuratam rationem Picturæ, & Ima-
 ginis proponendę Sacratissimi Apo-
 stoli: quæ quantum sapio atque ca-
 pio, hoc modo describenda erit. San-
 ctus Thomas proponetur oratis ante
 Crucem genibus flexis; atque iuxta
 illum unum ex illis sacrificulis, sive
 Brachmanis, qui illum acuto jaculo
 perfodiat. Quod sanè rei gestæ mi-
 rre quadrat, ut patebit inspicienti sin-
 gula, & cum verbis descriptioneque
 relata conferenti atque comparanti.
 Neque ad aliud quidquam annotan-
 dum transirem, nisi fuissent, qui mi-
 nutiora etiam observassent. Hujus-
 modi sunt, aut ex huiusmodi nume-
 ro, quæ Sanctus Antoninus carpit ac
 reprehendit in Pictoribus propter
 cingulum Deiparæ Virginis ipsi Apo-
 stolo ab ipsa in sua Assumptione re-
 lictum, propter dubitationem Apo-
 stoli de Resurrectione Divini Magis-
 tri. Verba Antonini ea sunt: (e)
*Neque etiam laudandi sunt Pictores,
 cum apocrypha pingunt: ut obstetrices
 in partu Virginis, & Thoma Apostolo
 cingulum à Virgine Maria in Assump-
 tione sua propter dubitationem illi di-
 missum.*

(e) D. An-
 ton. 3. p.
 c. 4. §. 3.

CAPUT IX. ET ULTIMUM.

PICTURÆ ATQUE IMAGINES SANCTORUM
Stephani Protomartyris, Joannis Apostoli & Tho-
mæ Cantuariensis Episcopi.

Loriosi ac præ-
clari supra-
quam dici po-
test Stephani
Protomarty-
ris omnino
nota est histo-
ria, omni mo-
doque vivis, quod aiunt, coloribus
expressa in actibus Apostolorum; ut
proinde nihi necesse sit in eius gestis
immorari; quandoquidem (quod
semper præ oculis habendum est) hic
non rerum gestarum seriem, atque
ut uno verbo dicamus, historias te-
ximus; sed versamur circa Picturas
atque Imagines. Atque hoc quidem
supposito, videndum est, qualis, &
quali modo describendus sit præcla-
rus Protomartyr Stephanus, ut ab
omni vel erroris, vel inscitæ nota il-
lius Imago libera evadat & immunis.

2. Aio igitur primò, describen-
dum esse, non senem, neque omni-
nò parvulum, sed potius juvenem,
viribus adhuc validum, potentem-
que exequi munera, ad quæ erat ab
Apostolis ordinatus Diaconus: quæ
sanè munera vires integras exige-
bant, ut patebit facile Actorum Apo-
stolicorum Historiam perlegenti.
Deinde curandum est; pingi eum de-
bere forma modesta, sed venustio-
ri: quod constat ex illis verbis: (a)

*Et intuentes eum omnes, qui sedebant
in concilio, viderunt faciem eius tam-
quam faciem Angeli. Visionem autem
illam, qua vidit Stephanus celos
apertos, quamquam alii depingant
in ipso lapidationis actu, & marty-
rio eius, non ita fieri oportet. Vidit
enim illam sacratissimus Protomar-
tyr, cum adhuc esset in concilio Ju-
dæorum. Quod totum patet ex illis
verbis: (b) Cum autem esset plenus
Spiritu Sancto, intendens in Cælum,
vidit gloriam Dei, & Jesum stantem à
dextris Dei.*

3. Quapropter ut res huiusmo-
di, quæ magni certè sunt momenti,

non ita ineptè confundantur, hoc
modo velim prodire depictas. In ip-
so autem lapidationis eius martyrii-
que actu, non erit inconveniens ut
describatur gloria eidem ostensa, &
præmium iam iam paratum Sacratissi-
mo Testi Divinitatis. Hoc enim,
præterquamquod frequentissimè
vidimus in præcipuis Imaginibus &
Picturis, ut patet in Pictura insigni,
quæ existit in magna domo Patrum
Prædicatorum Salmanticensi, &
opus est Pictoris Regii Claudii Coel-
lo; satis apposite conjungi potest
cum aliis paulò antè enarratis ab
Scriptore Divino texente historiam
Sancti Stephani, passionis, eiusque
martyrii. Ornatus autem cum quo
pingi debet ac decorari, quanvis
frequenter esse soleat is quo in præ-
senti tempore Diaconi ministerio sa-
cro in Ecclesia deservientes ornantur:
velim tamen, non ita illum exa-
ctius describi, ut ab aliquibus solet,
sed tamen qui ab illo non admodum
abhorreat: cum satis constet, Dal-
maticam, torquem, aliaque huius-
modi posterioribus sæculis usitata
fuisse, & non visa esse in tempore
quo passus est beatissimus Protomar-
tyr. Et hoc dicimus, quanvis aliunde
sciamus Christiano Populo, rudi-
busque Fidelibus nullomodo satis
ostendi posse Picturam esse Sancti
Stephani, nisi aliquo modo propo-
natur ornatus & vestitus velut Diaconus.
Lapidantes autem eum rectè
describuntur robusti ac musculosi
homines: hoc enim apprimè con-
gruit historiæ quæ describitur: sicut
& quòd Stephanus non stans, sed
flexis terræ genibus depingatur: hoc
enim de fide est, & constat ex illis
verbis: (c) *Positis genibus clamavit
voce magna. Quæ si observentur ut
par est, in nullo reprehendenda ve-
niet Imago præclari Protomartyris
Stephani.*

4. Ioannem Evangelistam, virum
(si ita illum appellare fas est) omni
hu-

(a) Act. 6.
25.

(b) Ibid. 7
55.

(c) Ibid.
cap. 7. 59.

humano maiorem encomio, frequenter Pictores exhibent imberbem, ut in superioribus iam annotauimus, & rejecimus. Aliis autem non ita visum est, quorum unus est Petrus Sutor Carthusianus Parisiensis in libro quidem erudito, quamquam non boni prorsus argumenti, id est eius, qui annotatur in margine: * qui quidem rem ita defendit: *Pictores, inquit, ipsi in hac parte potius laudandi sunt; quippe qui depingant prudenter, aptè, & accommodatè Joannem iuuenem, & imberbem; partim propter etatem, quia adolescens erat tempore cœnæ partim propter perpetuam virginitatem: partim denique ad proponendum iuuenibus exemplum, ut instar Ioannis florem iuuentutis Christo consecrarent, & Diuinis obsequiis se ipsos dedere studeant.* * Hæc ille. Sed videat Lector quæ diximus supra lib. 4. c. 6. & lib. 5. cap. 1. n. 8.

* De triplici conubio An-
gæ cap. 5.

* Apud
Mol. lib.
3. c. 58.

(d) Mat.
20.
* In Lib.
de Parti-
bus novi
Testam.
cap. 74.

5 Describitur autem calicem in manu habens; tum propter Christi verba; (d) *Calicem quidem meum bibetis*: tum etiam, quia ut scribit Sanctus Isidorus, * *bibens lethiferum haustum, evasit incolumis, conformiter ad promissa Christi, Si mortiferum quid biberint, non eis nocebit.* Immo è calice pingitur prodiens parvus serpens, aut vipera: ad denotandum lethiferi poculi qualitas. Alia autem quæ à multis notantur circa festum præcipuum Ioannis Apostoli & Evangelistæ, quod præ-

fius accepta non attineant ad rationem Imaginis, libenter intacta relinquimus.

6 Circa Picturas atque Imagines martyrii atque occisionis Sanctorum Innocentium, suis locis sat plura diximus, quæ recollere potest quicumque volet, immò vellet hic sapius ac sapius eandem rem usque ad fastidium repetitam. Circa Imaginem verò Sancti Thomæ Martyris atque Archiepiscopi Cantuariensis, illud tantummodo annotare oportebit, scilicet non debere depingi ornatum solemnem ac Pontificali, qui constet mitra, baculo, aliisque huiusmodi: cum satis ex eius rebus gestis constet occisum fuisse, aut cum iret, aut cum interesset Officio Ecclesiastico, quod canitur ad Vesperas. Non omittatur verò vulnus ingens in capite, ex quo fluens copiosus & gloriosus sanguis erupit quoque cerebrum, quo respersum est etiam templi pavementum. Et hæc dicta fuerint satis pro toto nostro argumento. De aliis enim sanctis, qui supersunt mense Decembri, nil attinet dicere: cum in eorum Picturis atque Imaginibus occurrat speciale nihil: sapientique admonuerimus, nos hic Sanctorum historias non texere, sed tantummodo annotare; quæ observatione digna sunt circa eorum Imagines atque Picturas.

APPENDIX

APPENDIX,

CONTINENS NOTATIONES IN RERUM SACRA-
rum Imagines attinentes ad vetus testamen-
mentum.

I tam frequentes essent sacrae Imagines in rebus pertinentibus ad testamentum vetus, quam sunt in rebus attinentibus ad novum, atque ad Historiam Ecclesiam; multa essent, & forte paria, iis, quae hucusque observata sunt, atque annotata, quae dicenda occurrerent. Quae sane omnino intacta relinquere, meo iudicio, foret absurdum; praecipue desiderantibus materiae hujus tractationem inte-

gram. Quam tamen exhibere, argumenti poscit, non solum proximitas, sed identitas. Notabimus igitur, quae notatione magis digna videntur, & errores, aut ineptias, quae irrepserunt atque irrepunt inter pingendum res ipsas scriptas in veteri instrumento. Quod quidem ut methodo semper debita exequamur, materiam dividemus: atque in primis annotabuntur res quae continentur in priori Scripturae libro, nempe Genesi: acturi postmodum de aliis, quae ordine praefixo in sacris Bibliis continentur; sitque totius rei, ut par est,

CAPUT I.

DE ERRORIBUS ADMISSIS CIRCA RES LIBRI
Geneseos pingendas.

Ui viderit, ut certe nos vidimus, Imagines in tabulis aeneis incisas, ad declarandum rudioribus res, quae in ipso sacro textu scribuntur; facile convincetur erroris atque imperitiae, tantum si conferat, aut committat scripta cum depictis. Atque, ut jam exordiamur: depinguntur primi Parentes à paradisi felicitate eiectione à Deo per ministerium Angeli, qui huic formidandae sententiae strenuus insistit: (a) *Ejecitque Adam, & collocavit ante paradisum voluptatis Cherubim, & flammeum gladium, atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitae.* Sed nudi pinguntur eiectione. Quod tamen falsum est: constat ex praecedentibus, relativisque illis verbis: (b) *Fecit quoque Dominus Deus*

Adam, & uxori eius tunicas pelliceas, & induit eos. Non igitur eiectione sunt omnino nudi, ut semper, aut saltem frequentius depinguntur. Et licet difficultatibus non careat explicare, quanam & quales fuerint relatae in textu *tunica pellicea*: tamen id exponere pertinebit ad Sacrae Scripturae Expositorem; Pictori vero munus incumbet obijciendi oculis rem; prout in textu simpliciter referatur.

2 Signum & indicium Divinae acceptationis in sacrificiis Abel justis, & reprobationis sacrificiorum Caini, variè pro Pictorum arbitrato depingitur. Pingunt enim frequenter fumum procedentem ex rebus super altare collocatis vergentem ad terram in sacrificiis Caini; ad coelum verò rectà procedentem in sacrificiis sive in oblationibus Abelis: immo parum fumi, & multum flammæ, in his quae libata erant ab justo Abele. Quod

Ddd

pau-

(a) Gen. 3. 24.

(b) Ibid. 7. 21.

(c) Gen.
4.4.5.

paucis expressit textus Divinus illis verbis: (c) *Et respexit Dominus ad Abel, & ad munera eius. Ad Cain vero, & ad munera illius non respexit.* Hanc autem Divinam acceptationem, aut illius effectum expresserunt Pictores modo quo iam diximus: sed totum hoc asseritur ab illis conformiter ad illorum imaginationis ideas: quod paucis ostendemus. Ergo dicimus, indicium litationis numinis illud esse, quod munera collocata super altare, igne calitus demisso incendebantur: secus autem in iis, quæ non placebant numini. Hujus rei, tam in sacris quam in profanis possemus indicare documenta, quæ patebunt ex discursu dicendorum. Interim tamen satis sit quod ab ipsis profanis asseritur: ex quibus legatur

(d) Servius in
Æne. 2.2.

Servius: (d) *Apud majores, inquit ille, aræ non incendebantur, sed ignem divinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria.* Quod idem omnino miro modo confirmat Græcus atque eruditus Author: * *Qui divine rei, inquit, operantur, ligna vitea super aras struunt, nec ignis apponitur in hanc congeriem, cum porricias intulerint. Si adest Deus (sic sacrum probatur) sarmenta licet viridia, ignem sponte concipiunt, & nullo fragrante, à litato numine fit incendium.*

*Pausan. in Eliacis
lib. 1.

(e) Cirill. lib. 2. in Gen. Hier in qq. Hebraicis. Procop. in Genes. * Levit. 9. 24. 1. Paral. 21. 26. 2. Paralip. 7. 1. 3. Reg. 18. 24. 3. 8.

3 Itaque indicium in sacrificiis Abel fuisse hoc, & non aliud, plus quam probabiliter asserimus: cuius rei contrarium evenisse in Caini oblationibus, convincitur, non solum ex narratione textus, sed quod ita censuerint veteres ipsi Ecclesiæ Patres; apud quos sententia hæc recepta fuit atque communis; ita enim existimarum Cirillus, (e) Hieronymus, & Procopius, alique passim, qui videri possunt apud recentiores Scripturæ Interpretes Pererium, Corneliumque. Immo patent lucè clariora ex narratione ipsius Divini textus locis allegatis in margine. * Quorum omnium, quæ fidelissimè allegantur, verba non hic transcribimus, quod esset operosum nimis nobis, qui non tantum doctrinæ, sed, quantum fieri potest, consulimus brevitati. Ex quibus patet, discrimen inter oblationes Caini, & victimam Abellis, approbationisque, aut reprobationis, rectè posse atque debere depingi; si altare Caini proponatur nullo prorsus igne succensum: altare

verò fratris, cum victima; nempe agno, igne calitus ardente, cuius flamma rectà ad Deum, sive in altum conscendat. Et hac ratione aliq̄ imaginationes ineptæ, quas supra indicavimus, rejicientur.

4 Quamquam ab aliquibus pingatur Abel occisus à fratre lapide vel ligno, quod improbari facile non potest: tamen frequentissimè describitur occisus à Caino mandibulâ, aut maxillâ asini: quod nihil aliud videtur, quam quærere, quod proverbio dicitur, nodum in scirpo. Allusio enim est manifesta ad historiam Sampsonis, qui mandibulâ asini neci dedit Philistinorum mille, ut constat ex textu: (f) *Inventamque maxillam, id est, mandibulam asini, qua jacebat, arripiens, interfecit in ea mille viros.* Verum cum nihil hujusmodi referatur in Genesi, eadem prorsus facilitate, quâ admiserunt imaginationem Pictores, eadem, nullo etiam suffragante, rejicitur.

(f) Judic. 15. 15.

5 Vix aut ne vix quidem aliquid notandum occurrit usque ad Noetiæ Arcæ descriptionem. De quo argumento uberrimè tractavit N. Pelletier Rhodomenensis, eâ prolixitate, ut non defuerint qui festivè dixerint, eundem fuisse unum ex habitatoribus Arcæ. Quam tamen in pretioso opere tantum verbis descripsit, nullâ adjecta icone, in quâ oculis quodammodo objiceretur. Suppleverunt autem alii defectum hujusmodi, sed non benè, cum Arcam non acuminatam, sed fermè planam pingunt. Quod præterquam quod ineptum per se est, ad versatur verbis Scripturæ dicentis: (g) *In cubito consummabis summitatem eius:* & ita debet intelligi, ut scilicet ab ipso extremo Arcæ molliter exurgeret tetum acuminatum, quod unius cubiti, ex illis qui ibi referuntur, altitudine comprehenderetur: quod necesse erat ad lumen coeleste accipiendum, quod aliunde in arcam non erat facile diffundi.

(g) Genes. 6. 16.

6 Non solum prolixus, sed morosus omnino esset, qui annotare vellet res, quæ minoris momenti videri possunt, incisas in tabulis, & ex veteri testamento desumptas. Sin minus, rogo, quale est, quod in tabula, qua representantur Abraham milites, nempe trecenti illi decem & octo, qui omnes erant nati domus suæ, quod proprie significat, vox illa

lib. (d)

* Gen. 24.14. illa * vernaculos, pingantur militares bestiae, hoc est elephanti, dorso sustinentes castella, turreseque munitas? Hoc ut libere dicam, insanire potius, quam pingere est. Et sunt quidem hujusmodi tabulae campus, absurditatum plurimum ferax, quas proinde commemorare, nec licet, nec vacat. Quare relictis his, vale-reque jussis, veniamus ad alia, quae & magni ponderis videntur, & facilius atque felicius refelli possunt, errorisque convinci. Cujusmodi est facinus illud ingens, quod pene perfecit Abraham in immolatione filii. Atque in hoc quidem in pluribus tabulis & Picturis proponitur Isaac, non vir jam robustus, neque aliquando juvenis, sed puer. Quod certe videtur intolerabile: neque opus est multa & profunda eruditione, ut erroris convincatur; sed satis omnino est simplex textus narratio, ut sciant Pictores, Abrahamum non jussum esse puerum immolare, sed virum. Imprimis enim dicitur onus jumenti, quod ferebat in dorso, quod scilicet onere lignorum offerendus erat in holocaustum, ut constat ex

* Gen. 22.6. illis: * Tulit quoque ligna holocausti: & imposuit super Isaac filium suum: ipse vero portabat in manibus ignem & gladium. Eratne, quæso, puer, aut tener adolescens, qui dorso ferebat jumenti onus, lignorum scilicet, quibus usque ad omnimodam assumptionem (hoc enim denotat vox holocaustum) consumendus erat ille, qui offerebatur in holocaustum? Non ego credo, sed neque credet quicumque ad hæc adverterit mentem. Non opus hic exactis & Chronologicis supputationibus, quamquam nec hæc deessent, sed solum rei gestæ propositione. Verum adhuc in Picturis maius observatur absurdum. Plures enim Isaac immolandum in holocaustum, non juvenem, aut adolescentem, sed planè puerum depingunt; ex illis verbis moti, quod ibidem tali nomine Isaac appellatur: *Ego & puer illuc usque properantes*. Quod quidem quàm absurdè proponatur, satis, ut puto, constat ex dictis. Præterea enim, quod, aut parvus juvenis, aut planè puer esset Isaac, cum jussus pater est à Deo, ut illum offerret in holocaustum; non esset in quo tanta exhiberetur obedientia erga parentem, immò erga ipsum Deum,

quæ typus esset illius; quam exhibuit Christus Dominus eterno Patri, quando immolatus est victima super Crucem. Permisit enim se alligari, insuper & imponi super struem lignorum: * quibus, usque ad miraculum, proponitur summa Christi Domini erga æternum Patrè obedientia. Quod totum hic ipse Deus commendatum voluit & celebratum. Pingat ergo quisquis delirare nolit, Isaacum, non puerulum, non imbecillum adolescentem, sed virum, in quo eximium erga æternum Patrem representetur & proponatur obsequium, & obedientia.

7 Pinxerunt etiam, atque etiam num pingunt Pictores, non quidem Artis, sed rerum imperiti, Ephraim atque Manassem, Josephi filios, nepotesque Jacob, pueros, ubi oportebat viros depinxisse robustos. Cum enim Jacob in Ægypto postremà esset oppressus ægritudine, ex qua tandem est mortuus, adduxit Joseph ad illum ægotantem duos filios suos Ephraim atque Manassem. Quæsitivum autem sanctus senex, quinam illi essent? Cumque responsum esset à Joseph, non alios esse quàm filios suos, illis verbis; (h) *Filii mei sunt, quos donavit mihi Deus in hoc loco: subjungit Patriarcha, Adduc eos ad me, ut benedicam illis*. Notissima res est, atque historia, quam nemo est qui nesciat: quod adeò certum existimo, ut vel Laici ipsi, qui Divinæ Scripturæ, aut nihil, aut certè parùm legerunt, non ignorent: & saltem ex libro vernaculâ lingua, conscripto, quem appellant Hispanicè *Patriarcas y Prophetas*, res sit illis admodum perspicua. In hoc igitur casu proponuntur Ephraim atque Manasses propè lectulum avi stantes, conformiter ad Pictoris imaginariæ, qui puerulos existimavit, sed maximà repugnantia ad rei gestæ veritatem. Depinguntur, inquam, stantes: cum, ob reverentiam aliasque causas, potius deberent pingi genuflexi: & quod ad rem attinet, pueri depinguntur; cum satis constet, illos per illud tempus non solum jam attigisse, sed excessisse ætatis suæ annos vigesimum quintum, aut vigesimum sextum respectivè. Rem totam dilucide proponit atque demonstrat exactâ Chronologicâ ratione Jacobus Saliarius (i) S. I. ita ut legentibus nullus dubitandi relinquatur scrupulus. Verum id

* Ibid. v. 2.

(h) Gen. 48.2.

(i) Saliarius Annal. Eccl. t. 1. ad ann. 2343. p. 394.

ex illâ causâ proficiscitur, quam sæpè notavimus; Pictores nempe (& quidem sæpè magni) felicissimos fuisse in pingendo quod volebant; sed ob imperitiam rerum gestarum, in imaginando sæpenumero fuisse infelicissimos. Atque in re hac assueti cogitare senem atque avum cum ne-

potibus non viris jam, sed adhuc pueris, delusi sunt atque lapsi depingentes venerandum avum ad quem accedunt nepotes, non viri, sed adhuc pueruli. Quod totum statuimus, ut sine dubitatione aliqua intelligatur, errorem esse pueros depinxisse, ubi oportebat depinxisse viros.

CAPUT II.

ERRORES ADMISSI, ET NON ANIMADVERSI IN rebus contentis in reliquis libris spectantibus ad Pentateuchum.

UM totus nonster scopus in id tendat, ut coarguantur errores, qui sæpè admittuntur circa pingendas Sacras Imagines, animus est, non amplius immorari in minoris momenti rebus, sed solum in iis, quæ erroris nota coargui & convinci possunt. Harum autem non multæ sunt, quæ scribenti, aut dictanti se offerant, licet in aliis passim subnotentur ineptiæ, quæ tanti non sunt, ut serio labore refellantur. Itaque ut id tantum agamus, omissis minoris momenti reculis, severiora, magisque seria consignabimus. In narratione ergo rerum, quæ continentur in Libro Exodi, illud imprimis nos detinere cum fructu poterit, quod spectat ad visionem illam ostensam Moyfi rubi ardentis atque incombustii. Pingunt enim hinc, non rubum, sed arborem proceram, quæcumque illa sit, cum magno circum splendore, sed nulla in igne expressa figura.

Non in uno solum Pictores insaniant. Nam imprimis Scriptura disertè non aliam quamcumque arborem, sed fruticem illum, quem rubum appellamus, hic nominat: nam ibi dicitur: *Videbat quod rubus arderet & non combareretur.* (a) Et idem prorsus Philo Judæus oculatius inspexit: cuius verba digna sunt quæ legantur. (b) *Vidit, inquit, visionem horribilem. Rubus erat frutex spinosus & invalidus: is nemine ignem admovente, subito incensus est, correptusque totus à radice usque ad cacumen, flamma in modum fontis scatente; manebat integer & illesus, quasi non esset incendiæ materia, sed ipse ab igne aleretur.* Quod idem, quamquam non tam bonæ notæ Judæus alter confirmat. (c) *In eo, ait, monte mirabile vidit prodigium: ignis enim rubi fruticem depascere visus, nec frondes, nec flores, nec ramos quidquam lesit; cum tamen inde maxima & flagrantissima flamma emicuisset.* Rubus ergo erat visionis locus, sive, ut sic loquamur, theatrum, frutexque, non arbori quod elegantissimè panxit Sedulius.

(a) Exod. 3.2.

(b) Philo lib. 1. de Vita Moysis.

(c) Joseph. Antiqu. l. 2. c. 7.

*Ignibus innocuis flagrans apparuit olim
Non ardens ardere rubus, nec inæta calori
Materies alimenta dabat; nec torrida vivens
Sensit damna frutex, sed amici fomitis aestu
Fronds blanda lambebant robora flamma.*

Quibus, ut patet, suppositis, quid attinet, non fruticem depingere, sed arborem? Nihil ut ego arbitror, totum hoc est, nisi Divinam Historiam susque deque confundere.

Deinde apparuisse dicitur Moyfi Dominus (d) in flamma ignis de medio rubi. Quod vel mente ipsa concipi non potest, quin ostensa sit de medio rubi forma aliqua, aut figura

(d) Exod. 3.2.

(e) Philo
lib. 1. de
Vit. Mo-
fis.

visibilis : atque hæc , & non alia ; ex-
pressa sententia est viri magni , ha-
rumque rerum satis periti. (e) *Ex medio*,
inquit , *promicabat forma quadam*
pulcherrima , nulli visibili similis , di-
vinum simulacrum , luce fulgens cla-
rissima ; ut suspicari posset Dei esse
imaginem : vocemus eam Angelam,
quandoquidem futura prænuñciavit,
quando magnificentior erat visio. Pin-
gat ergo quisquis errare nolit , in
media ipsa flamma rubi formam ali-
quam , sive figuram pulcherrimam ,
quâ denotetur , vel ipse Deus , vel
Angelus omnino excellens ; appa-
rens visibiliter Moyfi : atque hæc ra-
tione planum fiet , apparuisse Moyfi
Deum , miscuisseque cum illo collo-
quium de medio rubi ardentis , sed
incombusti.

3 Absurdior his omnibus est for-
ma atque figura , qua depingitur
Moyfes. Proponitur enim cum splen-
doribus non quidem à tota facie , sed
à posteriori capitis parte , seu ab oc-
cipitio prominentibus ; ita dispositis
 , ut cornuum formam repræsen-
tent. Quod quidem error est omni
absurdo major. Quocirca ut totum
clarius fiat , pro omni loco , in quo
sub hac forma Moyfes depingatur ,
firmare hoc oportebit , adductis mag-
norum virorum judiciis , quæ obser-
vavisse placuit Scriptori notissimo. *
Aloisius Lipomanus Episcopus eruditis-
simus , in Catena ad cap. 34. Exodi,
Non habetur , inquit , *in contextu He-*
braico , faciem Moyfis fuisse cornutam,
sed radiantem. Ex hoc ergo laudatus
semper Molanus subjungit : *Emen-*
dari potest prava vulgi consuetudo, *qui*
duobus cornibus pingunt Mosem : non
enim cornua è fronte egrediebantur ; sed
è frons , è nasus , è os , è mentum
radiabant. Eodemque modo disserit
Augustinus Stheucus Eugubinus , *
qui illud addit : *Rident itaque nos è*
execrantur Iudæi quoties Mosem in no-
stris templis cornuta facie depictam as-
piciunt : quasi nos eum diabolum quem-
dam , ut ipsi stultè interpretantur , esse

*Molan.
lib. 4. c. 25

*Ad eud.
loc. c. 34.
Exodi.

putemus. Et hæc dicta sint satis circa
hujusmodi Picturam : qui verò plura
velit , recolat quæ in superioribus di-
ximus , agentes de Transfiguratione
Domini , lib. 3. cap. 13. n. 4.

4 Ut pingatur atque designetur
ubertas terræ promissionis , ab impe-
ritis , aut etiam non sincere fidelibus
(nam de hoc etiam subit mihi suspi-
cio) pingitur racemus , aut uva , non
certè illius magnitudinis , sed longè
minoris illâ , quam describit Divinus
textus. Pingitur , inquam , racemus ,
quem non quidem duo viri , sed unus
solus pendentem ex pertica oblonga
portant : Mala profecto & subdola fi-
de. Sin minus legantur verba textus
illa : (f) *Pergentesque usque ad tor-*
rentem botri , absciderunt palmitem
cum uva sua , quem portaverunt in
vecte duo viri. Jam si non uno tan-
tum , sed duobus viris opus fuit ad
portandum non quemlibet , sed in
vecte suspensum cum uva sua palmi-
tem ; manifestè convincitur fuisse
prægrandem , longèque majorem il-
lo , qui describitur à pessimis Picto-
ribus. Atqui hoc contigisse , mani-
festis verbis exprimitur in textu per
illa : *Quem portaverunt in vecte duo*
viri. Ergo aut illusor aut illusus est ,
qui prædicto modo depingit. Quem
locum accuratè pro more versans
insignis Scripturæ Interpres , (g) pri-
mum quidem magnæ quantitatis
uvas , quæ in diversis mundi partibus
enascuntur narratione exequens , rem
proponit semper ut mirabilem , sed
non omnino incredibilem , ut vide-
tur , aut videbitur incredulis. Dein-
de planam facit & congruentem nar-
rationem textus. Illius verba libens
transcriberem ; sed longa sunt , &
moris mei non est , aliorum scripta
plenis manibus expilare. Satis sint
hæc , ut vincatur erroris Pictu-
ra , qua proponitur botrus ab uno
solum homine , & non à duobus
viris portatum ac pendentem in
vecte.

(f) Num.
13. 24.

(g) Corn.
Alap. ad
hunc loc.

CAPUT III.

ERRORS NON CASTIGATI, ET
parum animadversi in reliquis veteris Testa-
menti Picturis.

Ue hucusque dicta sunt atque annotata, satis esse videri possent, ut omnino constaret de erroribus admisis ab imperitis, aut etiam non bonæ fidei Pictoribus. Verum addere caput hoc propterea placuit, ut argumenti dignitas atque veritas plenius illustretur. Qua in re prius annotabuntur aliqua magis peculiaris, quæ proprius argumentum nostrum attingere videntur. Atque ut methodi ratio seruetur, ubi opus fuerit, annotabimus aliquas veluti generales regulas, quæ deservire poterunt, inspectis Israelitarum legibus & moribus, ad dignoscendum, ubi admixtus sit notabilis error, aut ubi non item.

2 Pingitur ergo (ut ab hoc incipiamus) projectum per murum urbis Abelæ abscissum caput Sebe, ut habetur in *lib. 2. Regum cap. 20. v. 22.* illis verbis: *Qui (id est cives urbis Abelæ) abscissum caput Seba filii Bochri projecerunt ad Ioab; & ille cecinit tuba, & recesserunt ab urbe.* Nullus hic error in præcipua facti descriptione, quemadmodum nec in Pictura: sed inest certè non parvus in facti describendo adjecto. Pingitur enim Ioab ipse, non pedes, aut stans, sed insidens equo valido ac generoso. Quod quidem errorem esse dubitabit nemo, qui vel tantisper norit Israelitarum veterum, etiam ipsius tempore Davidis, mores, leges, atque instituta. Non probaverat Deus in Populo suo, vel florente Republica, vel jamjam primis regnantibus Regibus, equorum usum: quòd scilicet spiritus superbiores quodammodo ingereret in iis, qui proprius erant sub Dei Omnipotentis regimine. Notum illud est: *Hi in curribus, & hi in equis; nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.* Neque erit qui, vel tempore

Reipublicæ vel primorum Regum, coactum exercitum ex peditibus & equitibus apud Hebræorum Populum ostendat: adeo ut jam regnante Saule, exercitus describatur constans solum pedestribus copiis, ut probatur: (a) *Præcepit Saul populo, & recensuit eos quasi agnos: ducenta millia peditum.* Neque aliud erat, aut permissum ipsis etiam regibus: quæ de causa non equis utebantur, sed mulabus aut mulis. Cujus rei sexcenta facile producentur exempla. David non equum aut equos habuisse sed mulam, notius est, quam ut hic probari opus sit. Filios suos mulabus usos esse attentus lector facile dispiciet: & constat, cum Amnone interfecto, jussu Absalon ad patrem regressi sunt festinantes: (b) *Surgentes omnes filii regis, ascenderunt singuli mulas suas, & fugerunt.* Et quòd stupore dignum est, mulis & mulabus utebantur duces, immò reges, in ipso fervore certaminis, ut monstratum est in pugna exercitus Absalon contra exercitum David parentis: (c) ubi contigit, ut ipse Absalon occurreret servis Davidis, sedens mulo. Successit Davidi Salomon: qui non diversam tantum viam, sed contrariam atque oppositam iniit; in hoc, ut puto, permittente, aut connivente Deo conformiter ad ipsius Dei verba. Qui cum Salomoni per noctem apparuisset, probavissetque, quòd non petierit divitias aut gloriam, illi dixit (d): *Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi: divitias scilicet & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in regibus cunctis retro diebus.* Quòd factò ipso præstitit atque ostendit: & quòd ad rem præsentem spectat, factò prorsus mirabili testatum esse voluit. Habuit enim Salomon, non supputatis equis equestribus, sed tantum curribus trahendis, (e) *quarum draginta millia præsepia equorum curtilium*

(a) 1. Reg. 15. 43

(b) 2. Reg. 13. 29

(c) Ibid. c. 18. 9.

(d) 3. Regum 3. 13.

(e) Ibid. 26.

rilium; quæ summa humanæ rationis imbecillitatem exsuperat. Sed jam amovemus manum de tabula in re notissima: memores, plura circa rem hanc observavisse agentes de Conversione Divi Pauli Apostoli.

(e) 2. Reg
21.8.

3 Ex Divino textu constat, septem ex proximis posteris Saulis, quas Sacra Scriptura enumerat, (e) traditos esse à Davide Gabaonitis, ut in illos, quantum ipsi vellent animadverterent: illi autem hac potestate sibi facta, severè admodum usi, non alio mortis genere punivisse, quàm crucifixionis. En sacri textus verba:

Et dedit eos in manus Gabaonitarum, qui crucifixerunt eos in monte coram Domino. Hoc autem factum, non ineptè solùm, sed pessimè propositum est à Pictoribus. Depicti enim sunt, non crucifixi, sed suspensio affecti: quod verbis Sacræ Scripturæ manifeste repugnat. Pingendi enim erant juxta contextus verba, non suspensio enecti, sed omnino cruci, aut crucibus affixi: sive illarum unaquæque duobus constaret lignis, sive uno tantum: qui modus satis in usu fuit apud veteres, ut multis ostendit eruditus Scriptor

(f) Lips.
de Cruce
cap. 5.

Justus Lipsius. (f) Abigatur itaque procul, non inepta solùm, sed erronea cogitatio, quæ censet, relatos in textu de cognatione Saulis posteros strangulatos esse, & non, ut simpliciter dicitur, cruci suffixos. Adde insigne maledictum illud, quo dicitur, (g) *Maledictus à Deo est, qui pendet in ligno*, quod allegat Apostolus celebri & vulgato loco verbis illis: (h) *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno*: solum esse, & in gloriam conversum per Christum Dominum, non alio mortis genere, quam Crucis. Hoc enim Deum ipsum placavit, mundumque totum Deo conciliavit; non strangulatione, sed crucifixione: quod probari non eget, sed credi, immortalesque ipsi habere gratias. Cùm igitur de his, in quorum versamur supplicio, eodem prorsus modo dicatur crucifixos esse in monte coram Domino, quid attinet pingere, periisse illos strangulatione, & non simpliciter tueri, illos, ut sonat litera fuisse crucifixos?

(g) Dent.
21.23.

Deo est, qui pendet in ligno, quod allegat Apostolus celebri & vulgato loco verbis illis: (h) *Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno*: solum esse, & in gloriam

(h) Galat.
3.13.

conversum per Christum Dominum, non alio mortis genere, quam Crucis. Hoc enim Deum ipsum placavit, mundumque totum Deo conciliavit; non strangulatione, sed crucifixione: quod probari non eget, sed credi, immortalesque ipsi habere gratias. Cùm igitur de his, in quorum versamur supplicio, eodem prorsus modo dicatur crucifixos esse in monte coram Domino, quid attinet pingere, periisse illos strangulatione, & non simpliciter tueri, illos, ut sonat litera fuisse crucifixos?

4 His igitur transcursum, & veluti per transfennam annotatis, ad alia pergimus: quæ alia profecto non erunt nisi illa, in quibus deprehendatur error manifestus: minutiora enim persequi, nec volumus, nec possumus. Qui Sacri textus verba legerit, & viderit Picturam Holofernis, atque Sanctæ Judithæ cum eo loquentis, (i) errorem ipsemet animadvertet, si non omnino fuerit stipes atque truncus. Pingitur enim Holofernes cum belli primoribus stans; ipsa autem Judith genuflexa, non verò, ut par erat, humi prostrata. Quod quàm absurdè fiat, Divini ipsius textus verba demonstrant, quæ sic habent: (j) *Videns itaque Judith Holofernem sedentem in conopeo, quod erat ex purpura, & auro, & smaragdo, & lapidibus pretiosis intextum: Et cum in faciem eius intendisset, adoravit eum, prosternens se super terram.* En igitur, prudens lector, belli imperatorem sedentem, Judithamque, non utcumque genuflexam, sed humi prostratam, & tute ipse discernes, quàm à narratione textus discordet rei ipsius Pictura. Quod quidem ex ipsis principiis oritur, quæ sæpè carpsimus, nempe ex Pictorum ignoratione, aut inadvertentia.

(i) Judith
10.19.

(j) Ibid. v.
19.20.

5 Nihil adhuc notavimus circa ornatum atque vestitum, qui sanè spectabilis est in Pictura. Nunc verò satis dixisse sit, absurdi continere nihil, quod veteres Israelitæ vestiri depingantur, ad eum ferme modum, quo sæpius videmus vestitos Orientales, Armenos, aut Turcas, quando aliud non succurrit probabilius. Sed quis ferat magni nominis Pictorem, nempe Albertum Durerum, Davidem Regem depinxisse vestibus illis strictis, quibus suo tempore Germani utebantur, nempe ad medium sæculi XVI. quo vivebat & pingebat Albertus? Hoc certè, meo iudicio, non pingere, sed ludere est. Ad id ferè genus spectat, quod jam depictum observavimus, nempe ducem illum & ductorem Hebraici populi Josuah, aut Jesum de Navè insidentem equo forti ac valido, ipsumque equum miris modis ornatum. De equo, atque de ejus usu jam diximus, quæ

non

nonnullis; & fortassè meritò uberiora videbuntur quàm oporteret. Ornatus verò equi talis erat. Pendebant ab ephippio instrumenta illa, quæ recentiores Latini, ob venum penuriam, vocant stapedas, & nos Hispanicè *Estrivos*, in quibus equitantis pedes innituntur. Hoc verò quàm absurdè factum sit, novit quivis mediocriter eruditus. Instrumenta enim illa non solum fuerunt incognita antiquis Israelitis, sed ipsis etiam Romanis, quorum equestres copiae nullo hujusmodi instrumento utebantur: quin immo rusticorum more infidebant equis, numeratis etiam ipsis Cæsaribus atque Imperatoribus; quod apertè demonstrant equestres,

quæ adhuc supersunt, statuarum; sive ex ære factæ, sive ex lapide. Tales igitur res quamquam revinci non possint Scripturæ Sanctæ testimoniis, facillè tamen rejiciuntur & refelluntur ex mediocri, ut diximus, antiquitatis cognitione. Et verò si hujus generis errores evitare velit cordatus & eruditus Pictor, consilio meo, non ægrè poterit id assequi, aut lectione, aut consultatione virorum, qui magis videantur harum rerum pollere notitiâ. Quare hoc prudenti monito cessabit hic, quem suscepimus, si non omnino fructuosus, saltem implexus & prolixus labor.

INDEX RERUM NOTABILIUM.

A

- A**bdias *Babylonius*, lib. 7. cap. 6. num. 3. & 5.
- Abelis* & *Caini* sacrificia examinantur, v. Append. cap. 1. n. 2. V. *Sacrificium*. Eiusdem à fratre si *Pictura*, n. 4.
- Abraham*. Filium immolans, male descriptus à pictoribus, lib. 1. cap. 1. num. 4. & in Append. cap. 1. num. 6. *Abrahami* vernaculi lorice, clypeis, ac caligis depicti reprehenduntur, ibid. cap. 9. num. 2.
- S. Aciscli* & *Victoria* martyrium & Imagines, lib. 8. cap. 5. n. 1.
- Adam* & *Heva* quomodo nudi depingendi, lib. 1. cap. 5. num. 2. Ejecti è paradiso, an omnino nudi? V. Append. cap. 1. n. 1.
- S. Adriani* Martyris *Pictura* & Martyrium, lib. 7. cap. 8. n. 4.
- S. Egidii* *Pictura*, v. *Carolus Martellus*, & lib. 7. c. 8. n. 1.
- S. Afra* Martyr: eius martyrium, lib. 1. c. 5. n. 5.
- S. Agathe* Virg. & Mart. *Pictura* examinantur, lib. 5. c. 7. n. 6.
- S. Agnes* Virgo & Martyr. De eius *Picturis*, lib. 5. cap. 3. num. 3. & 4. & 5.
- Agnus*. Cum *Baptista* depictus, lib. 6. cap. 12. num. 6. Eius figura cetera impressa à Romano Pontifice consecrata, ibid.
- Alapa*, in faciem Christi Domini impacta: quædam pictoribus notanda circa hoc indignissimum facinus depingendum, lib. 3. cap. 14. num. 7.
- Albarus* Cardinalis Cienfuegos, vid. lib. 8. cap. 2. n. 1. & 3.
- Alexander Magnus*. A nemine voluit se pingi, nisi ab *Apelle*, & in ære fingi nisi à *Lisippo*, lib. 1. cap. 2. num. 6.
- S. Alexii* res gestæ ac *Pictura*, lib. 7. cap. 1. n. 10.
- Alfonsus IX*. Legionis Rex, *Academiam* Salmanticensem primus fundavit, lib. 6. c. 8. n. 4.
- S. Ambrosii* Episcopi res & imagines, lib. 8. c. 6. n. 7. & 8.
- Anacorete*. Eorum *pictura*, lib. 1. cap. 5. num. 8. Quomodo pingendi, ibid. n. 9.
- Anachronismi* vestium & armorum & aliarum rerum reprehenduntur in *Picturis*, lib. 1. cap. 9.
- S. Andreæ Apostoli* Imago, lib. 8. cap. 5. num. 6.
- S. Anastasii Martyris* *Pictura* & Martyrum, lib. 5. cap. 3. n. 9.
- Sancti Angeli*, pingendi, lib. 2. cap. 4. num. 1. & 3. non esse omnino corporis expertes, dixerunt aliqui, ibid. num. 1. Cur pingendi, ibid. num. 4. Omnino nudi non debent pingi, lib. 1. cap. 5. n. 4. & lib. 2. cap. 4. n. 5. Alis præditi, ibid. num. 6. Aves ab aliquibus nuncupantur, ibid. num. 7. Plo-rantes aliquando depicti, ibid. num. 8. Radiorum fulgore orbatos depingi, erroris damnatur, ibid. num. 9. De Angelis Custodi-bus, vide lib. 2. cap. 8. Quomodo pingantur? ibid. n. 2. An super lapidem sublatum à monumento Christi Domini duo Angeli, an unus tantum sit depingendus? lib. 3. cap. 20. num. 5. & quo modo. Ibid.
- Anima rationalis*. Non esse corporis expertem, dixerunt aliqui, lib. 2. cap. 9. *Anima defunctorum* quæ forma depingantur, ibid. num. 2. *Anima iustorum* sub specie pueri depicta, ibid. In specie columbæ cælos conscendere ostensa, ibid. num. 5. *Animæ beatæ* quomodo depingendæ, ibid. num. 6. *Anima in Purgatorio igne detenta*, ibid. *Animæ damnatorum*, quomodo pingendæ, ibid. Item *Anima in gratia Dei existens*, & in peccato lethali representans. Eec tan-

- tantur, ibidem, numer. 7.
- B. Annę Picturę** vid. lib. 4. cap. 2. n. 4. & lib. 7. cap. 3. n. 1.
- Annuntiatio B. V. M. eiusdem Picturę**, lib. 4. toto cap. 4. Parvulum puerum formatum intra lucis radios ad uterum B. M. descendentem, quidam olim pinxerunt: errorneum, vid. lib. 1. cap. 7. num. 3. & lib. 4. cap. 4. n. 2. Qua hora facta fuerit Annuntiatio, ibid. n. 5.
- Annuntiatio Zacharię facta à Gabriele Archangelo ineptę descripta à Pictoribus**, describitur, lib. 6. cap. 11. n. 1.
- S. Antonius Abbas** Quomodo pingendus, lib. 5. cap. 2. num. 5. Cur ei appingatur campanula? ibid. n. 6. Cur porcus? ibid. num. 6. & 7. Cur ignis etiam eius Imagini adjiciatur? ibid. num. 8. Eius tentationes, ac dęmonum insultus, male ac obscęnę à quibusdam depicti reprehenduntur, ibid. n. 9.
- S. Antonius Patavinus**. Res eius gestę, & elogium, lib. 6. cap. 10. num. 4. Picturę, ibid. Animadversiones, num. 5. & 6. Eius sacrę linguę incorruptio, num. 7.
- S. Apollonię Picturę**, lib. 5. cap. 8. num. 2.
- Sancti Apoffoli**. De eorum vestibus & cuius coloris fuerint. lib. 1. cap. 9. num. 5.
- Arboris veritę fructus**, qualis fuerit. lib. 1. cap. 10. num. 2. Arbor præcella, Christo Ægyptum ingredienti obsequio reverenti demissa. lib. 3. cap. 5. num. 3.
- Arca testamenti**. Intra Sancta Sanctorum collocata à Pictoribus: error. lib. 3. cap. 4. num. 5. & lib. 6. cap. 11. num. 6. In templo non exitit post Captivitatem Babylonicam. ibid. Neque ubinam sit scitur: ibid.
- Arca Noę**. Reprehenduntur Pictores in eius descriptione. v. in Append. cap. 1. num. 5.
- Archangeli**. Pręter Michaelę, Gabrielem, & Raphaelę, quatuor numerantur. lib. 2. cap. 7. num. 1. Quę sint eorum nomina? ibid. num. 2. An pingi possint. ibid. num. 4. Templum in eorum honorem Panormi dedicatum. ibid. Eorum insignia, quibus pingi debent. ibid. n. 5.
- Architectus**. Quid sit? lib. 3. cap. 11. num. 3.
- Ascensio Christi ad Cęlos**, vid. plura circa hoc mysterium. lib. 3. cap. 20. à n. 7.
- Aula**, decidendis causis apud Hebręos, ubi? lib. 3. cap. 7. num. 3. Duę erant, una ad portam Occidentalem templi, altera ad portam atrii Israelitarum. ibid.
- S. Augustini**. Picturę examinantur; lib. 7. cap. 6. num. 7. 8. 9. & 10.

B

- Baptismus**. Christi Domini: errores admissi à Pictoribus in eiusdem representatione. lib. 3. cap. 10. num. 1.
- S. Barnabas Apostolus**, lib. 6. cap. 9. num. 3. De eius martyrio. ibid. num. 4. Quare cum libro pingendus. num. 5.
- S. Bernabę Ap. Martyrium & Picturę** examinantur. lib. 7. cap. 6. num. 4. 5.
- S. Basili Magni** elogium. lib. 6. cap. 10. num. 9. Notata quędam circa eius picturam. num. 10.
- S. Benedicti** in vepribus nudi pictura eleganter atque honestę descripta. lib. 1. cap. 5. num. 9. Eius Anima, eodem momento, quo è corpore egressa fuit, duobus Monachis ostensa. lib. 3. cap. 9. num. 3.
- S. Bernardinus Senensis** in suis concionibus Nomen Jesu inter solares radios depictum præferbat. pag. 81. Circa eius Picturam. lib. 6. cap. 7. num. 4.
- S. Bernardus**. In stagno gelidarum aquarum aliquando immerfus. lib. 1. cap. 5. num. 10. Eiusdem Picturę examinantur. lib. 7. cap. 5. num. 11. 12. 13. & 14.
- S. Blasii Ep. & M.** Picturę. lib. 5. cap. 7. num. 5.
- S. Bonaventurę** res gestę atque Pict. lib. 7. cap. 1. num. 8.
- Bos & mula** circa præsepium Christi Domini, an rectę depingantur? lib. 3. cap. 1. num. 7.
- S. Branonis** Habitus & Picturę. lib. 8. cap. 1. num. 5. ejusdem conversionis occasio recensetur & examinatur. ibid. num. 6. & 7. An cum Doctoralibus insignibus pingendus? ibid. num. 8.

C

- S. Cecilia** V. & M. imagines examinantur. lib. 8. cap. 5. num. 3.
- Cadavera** Aegyptiorum & Hebraeorum ferali sindone involvebantur, tenuisque à summo usque deorsum constringebantur. lib. 3. cap. 13. num. 6.
- S. Caietani** Pictura. lib. 8. cap. 4. num. 8.
- Caliga**. eius mentio, lib. 3. cap. 9. num. 8. Ea usus fuit Christus Dominus. ibid.
- Carolus Martellus**, depictus à S. Aegidio absolutionem peccati accipiens per manus impositionem, lib. 1. cap. 7. n. 7.
- S. Carolus Borromeus**, l. 8. cap. 4. num. 3. qua ætate decesserit? ibid.
- Caro anseris** quid sit? l. 3. cap. 1. numer. 4.
- S. Casiani** Martyrium & Pictura, lib. 7. cap. 5. num. 5. An Episcopus? ibid. num. 7.
- S. Casilda Virginis** res gestæ enarrantur, l. 6. cap. 1. num. 4. & 5. Eiusdem virginis lacus, ibid. n. 6.
- Casule** descriptio, lib. 5. cap. 4. numer. 3.
- S. Catharina** Virg. & M. res gestæ, & imagines, lib. 8. cap. 5. n. 5.
- S. Catharine Virginis** Senensis Pictura, lib. 6. cap. 3. n. 9.
- Catomis cedi**, quid sit? lib. 1. cap. 5. num. 4.
- Centurio** ad pedes Christi depictus, pro filii salute deprecans, lib. 3. cap. 11. num. 9.
- Cherubinarum** descriptio, lib. 2. cap. 5. num. 4. Quomodo pingendi? ibid. num. 5. & 6.
- Chlamys** quid fuerit? lib. 3. cap. 15. num. 8.
- S. Christophorus**. Circa eius gigantes Picturas, & eius nomen plura, lib. 7. cap. 2. n. 4. & 5.
- Christus Dominus**. Eius infantia Pictura, lib. 1. cap. 6. num. 4. & lib. 3. cap. 6. A mortuis resurgens è sepulchro, amoto lapide depictus, erroris damnatur, lib. 1. cap. 8. num. 5. Bajulans Crucem, ibid. cap. 10. num. 6. In eius Nativitate nudum depingi erroneum est, lib. 3. cap. 1. num. 6. Quidam asseruerunt fuisse deformem, lib. 3.
- cap. 8. num. 1. & 2. Alii fuisse speciosum ac pulchrum asserunt. Ibid. Christum in virili ætate pinxerunt aliqui, velut athletam aliquem, robustum, ac musculosum; contra vero alii, comptum, ac nimium venustum: utrumque improbat: ibid. Quo habitu, aut quibus vestibus usus fuerit Christus Dominus, vide lib. 3. toto cap. 9. Cujus coloris fuerint, lib. 1. cap. 9. num. 5. An Christus Dominus integumento aliquo capitis usus fuerit? lib. 3. cap. 9. num. 6. An calceamenta aliqua portaverit, an secus, ibid. num. 8. à pag. 114. Christus in deserto quomodo pingendus, ibid. cap. 10. num. 5. Tentatus ibidem à diabolo, ibi. Ejiciens è templo vendentes & ementes, ibid. cap. 11. num. 4. & 5. Loquens cum muliere Samaritana juxta puteum, ibid. numer. 6. Sanitati restituens paralyticum, quem per regulas summissert cum lecto ante Iesum, ibid. num. 7. In suscitatione filia Archifynagogi pingi debet cum tribus solum discipulis, ibid. Filium vidua Naim vitæ restituens, ibid. num. 10. Quinque millia hominum saturans de quinque panibus, & duobus piscibus, ibid. num. 11. Ambulans super maris undas, ibid. num. 12. Possessum hominem à dæmonibus liberans, quos in porcos rejecit, ibid. num. 13. In domo pharisæi à Magdalena unctus, ibid. cap. 12. num. 1. Quomodo hæc unctio fuerit præstita, ibid. cap. 13. num. 8. Eius ingressus Jerosolymam, cap. 13. num. 9. Oratio in horto Gethsemani, cap. 14. à num. 1. Quomodo ibi Christus oraverit? ibid. à num. 2. Quomodo in eius comprehensione depingendus, ibid. num. 3. Quædam notatu digna circa ea quæ passus est Christus Dominus in domo Caiphæ, ibid. num. 8. An in eius flagellatione nudus omnino manserit, sicut & in aliis sacratissimæ passionis actibus? ibid. cap. 15. num. 2. Eius flagellatio: circa eandem plura animadvertenda, ibid. num. 4. & 5. Circa plagarum numerum, ibid. num. 6. Crucem bajulans, ibid. cap. 16. Vestibus violaceis

- in hoc eodem actu illum depingere, improbatur, *ibid.*, num. 1. An crucem bajulans, spineam coronam portaverit? *ibid.* Eius denudatio ante crucifixionem, cap. 17. num. 2. Cruci in solo ipso affixus, *ibid.* num. 2. & 3. In cruce omnino nudus pingendus non est *ibid.* num. 5. Quorumdam hæreticorum error asserentium non fuisse clavem confixam, sed funibus cruci alligatum, *ibid.* num. 7. De numero clavorum Christi Domini, *ibid.* à num. 7. fusè. De ligno, sive asserculo suppedaneo, *vid. eod.* num. 13. Error Pictorum qui Christum in cruce pingunt sine vivicibus & plagis, reprehenditur, *ibid.* num. 16. Pingendus est crucifixus, dorso ad urbem Jerusalem verso, *ibid.* cap. 18. num. 7. Christi corpus è cruce depositum, *vid. eod.* cap. 19. num. 1. In gremium Matris reclinatum, *ibid.* num. 2. Pictura Michaelis Angeli de hoc mysterio reprehenditur, *ibid.* Unctus, & in sepulchrum illatus, cap. 19. n. 3. & 4. Circa ejusdem gloriosam resurrectionem, plura toto cap. 20. v. *Resurrectio.* E sepulcro exivit immoto lapide, *ibid.* n. 3. An super sublatum à monumento lapidem unus, an duo Angeli sint depingendi; & quo modo? *ibid.* num. 5. Quando in Cœlos ascensurus benedixit discipulis, & ibidem sacratissima vestigia reliquit impressa, quomodo pingendus, *ibid.* cap. 20. n. 7. Angelorum ministerio subvectus non ascendit, nec eo modo pingendus, *ibid.* Depictus sub Pastoris figura, *ibid.* num. 14. & sub diversis metaphoris ex sacra Scriptura desumptis, *ibid.* & num. 15. Super Crucem genuflexus orans Patrem, *ibid.* Reprehenditur Molanus, *ibid.*
- Circumcisio** Domini imperitè depicta reprehenditur, lib. 1. cap. 1. n. 3. & cap. 8. num. 3. Latius de eadem, lib. 3. cap. 2. Quis fuerit minister Circumcisionis? *ibid.* num. 4. Quodnam eiusdem instrumentum? *ibid.* num. 7. Iterum de eadem, lib. 4. cap. 6. n. 3.
- S. Clara** Virginis res & Pictura, lib. 7. cap. 5. num. 1.
- S. Clementis** Papæ & M. Imago, lib. 8. cap. 5. num. 4.
- Claudus** ille, quem ponebant quotidie ad portam Templi Jerosolymitani, contra fidem sacræ historiæ depictus, lib. 1. cap. 1. num. 5. & quare, *ibid.* num. 6.
- Clavi.** Quot fuerint, quibus cruce affixus fuit Christus Dominus? lib. 3. cap. 17. à num. 7. fusè.
- Cœnandi** ac prædendi ritus apud antiquos describitur, lib. 1. cap. 9. num. 9.
- Cœna Dominica.** Malè depicta, lib. 1. cap. 6. num. 1. pag. 19. & iterum, lib. 3. cap. 13. num. 10.
- Cohors,** quantis militibus constaret? lib. 3. cap. 15. num. 7.
- Columna,** cui alligatus fuit Christus D. in flagellatione, lib. 3. cap. 15. num. 4.
- Comœdiæ** figmenta quam cladem afferant bonis moribus, lib. 1. cap. 3. num. 3. Ad comœdiæ formam vitæ Sanctorum inductæ à Poetis, reprehenduntur, *ibid.* cap. 6. num. 2.
- Comprehensio** Christi Domini qualiter à quibusdam depicta, lib. 1. cap. 10. num. 3. iterum, lib. 3. cap. 14. num. 3. Adolescens ille amictus sindone qui incomprehensione Christi profugit, quifnam fuerit? *ibid.* num. 5.
- Concilium** supremum Israelitarum, dictum *Sanhedrin* in quo iudices erant 72. lib. 3. cap. 7. num. 3.
- Conspicillorum** usus, quando incaperit, lib. 1. cap. 9. num. 4.
- Contubernium,** nomen castrense, lib. 3. cap. 11. num. 11.
- Convivium** Christi Domini in domo Marthæ & Mariæ ridiculè representatum à Pictoribus, lib. 1. cap. 6. num. 2. pag. 19. Convivia veteris & novi testamenti, cap. 9. num. 9. & lib. 3. cap. 12. num. 2.
- Corona** spinea Christi Domini, qualiter à militibus capiti sacratissimo infixæ, lib. 1. cap. 10. num. 5. Ex quibus spinis compacta? lib. 3. cap. 15. num. 9. Quæ eius forma? *ibid.* num. 10. Num Christo in cruce pendenti imposita fuerit? lib. 3. cap. 17. num. 6.
- Corpus** Christi Domini è cruce depositi unctum, lib. 3. cap. 19. num. 3. Sindone involutum, fasciisque adstrictum, *ibid.* Illatum in sepulchrum, *ibid.* num. 4.

S. Cosmæ & Damiani Picturæ, lib. 7. cap. 10. num. 10. Errores qui passim admittuntur in horum Diverum picturis, reprehenduntur, ibid.

Cranium ad pedem Crucis Christi, adjunctis aliis duobus ossibus depictum, lib. 3. cap. 18. num. 16.

Crucifixi quidam in Sacra Scriptura, male depicti. Append. cap. 3. num. 3.

Cruce, Damnati ad crucem, ipsam humeris ferebant ad supplicium, lib. 3. cap. 16. num. 2. In crucem acti, vestibus exspoliabantur, ibid. cap. 17. num. 4. Cur aliqui Martyres crucifixos, atque etiam Christum D. vestitos depingant? ibid. Crucem Christi in T. literæ formam constructam fuisse, quidam affirmarunt, lib. 3. cap. 18. num. 1. Longè probabilius est quatuor extremitates habuisse, ibid. num. 2. & 3. Titulus Crucis Christi tribus linguis Scriptus, lib. 3. cap. 18. num. 14. Inventionis S. Crucis Historia, lib. 6. cap. 4. num. 7. Quomodo pingenda? ibid. num. 9. Eiusdem exaltationis historia, lib. 7. cap. 9. à num. 2.

Custodes sepulcri Christi Domini non sunt pingendi in resurrectione dormientes. Error quorundam Pictorum qui ita censuerunt, lib. 3. cap. 20. num. 4.

S. Cypriani Carthaginensis res, lib. 7. cap. 9. num. 5. Plurimi eum confuderunt cum Cypriano Antiocheno, ibid. & num. 6. Eiusdem martyrium, num. 7.

S. Cyprianus Antiochenus: non pingendus cum insignibus Pontificalibus: & quare? lib. 7. cap. 10. num. 9.

D

S. Damasus Papa. An Matritensis fuerit? lib. 8. cap. 7. num. 1.

Dæmones sub draconum, serpentium, lacertorum, & bufonum forma depicti, lib. 3. cap. 10. num. 1. Pinguntur etiam sub immanium ferarum figura, ibid. num. 2. Repræsentatur aliquando ut giganteæ proceritatis Aethiops, ibid. num. 3. Sub Aethiopsis etiam pusilli figura, ibid. Aliquando si-

ne cauda, & sine cornibus male depicti, ibid. num. 4.

Sacra Deipara. cum aliis feminis portantibus aromata ad Christi Domini Corpus perungendum depicta, lib. 1. cap. 8. num. 4. & lib. 3. cap. 20. num. 6. Juxta crucem, non stantem, sed solo collapsam pinxerunt aliqui, errore delusi, lib. 3. cap. 18. num. 11. & 12. Quo loco pingenda sit juxta crucem Jesu? ibid. num. 12. Eam depingere in Coenaculo Jerusalemitano mediam inter Apostolos in missione Spiritus Sancti, pinum est & Catholicum, ibid. cap. 20. num. 8.

Desponsatio B. Virginis Mariæ Sancto Ioseph, vid. lib. 2. cap. 13. à num. 5. Quomodo pingenda, ibid. num. 6.

Deus. An aliqua ratione possit depingi aut figurari? lib. 2. cap. 1. sub forma senis venerandi, ibid. num. 2. figuratur etiam nomine Hebraico tetragrammato. Sub formam venerandi senis depingi usu receptum est in Ecclesia, ibid. toto cap. 3. super thonum excelsum, ibid. num. 5.

Diabolus sub humana forma ad pedes Michaelis Archangeli, non admodum rectè depictus, lib. 2. cap. 6. num. 3. an possit depingi sub habitu religioso, lib. 2. cap. 10. num. 5. & lib. 3. cap. 10. num. 5. tentans Dominum in deserto, quomodo pingendus, ibid.

S. Didaci Picturæ, lib. 8. cap. 4. num. 8.

Dimas nomen, an proprium Boni Latronis, vel confictum? lib. 6. cap. 2. num. 12.

S. Dionysii Episcopi Pictura, lib. 8. cap. 1. num. 9.

Doctores Hebræorum viginti tres sedebant in aulis templi super cathedras; pueri autem super inferiora scamna, lib. 3. cap. 7. num. 7.

Dominicale apud antiquos Christi fideles, quid? lib. 7. cap. 5. num. 2.

S. Dominici flagro in se sævientis pictura, lib. 1. cap. 5. num. 11. & lib. 7. c. 4. n. 5. Eiusdem elogium & Picturæ, ibid. num. 3. Eiusdem staturæ, atque aspectus descriptio, ibid. num. 6.

S. Dominici Calcoatensis res gestæ, lib. 6. cap. 6. num. 1. Quo habitu pingendus, ibid.
Domus Dei in Templo Hebræorum, quid? lib. 6. cap. 11. num. 5.

E

S. Elisabeth Portugalliæ Regine res atque picturæ, lib. 7. cap. 1. num. 4. & 5.
Empalar. Quid sit? lib. 1. cap. 5. num. 6.
Ephraim & Manasses fratres pueri nimium, depicti ante Iacob genuflexi. Append. cap. 1. num. 7.
Epistolarum Decretalium Collectio falso Isidoro Hispalensi attributa, lib. 6. cap. 1. n. 3.
Equi. De eorum usu apud Israelitas, vide l. 5. cap. 5. à num. 7. & in Append. cap. 3. n. 2.
Equus S. Georgii Martyris depictus, hinnitum edidit, lib. 6. cap. 2. num. 6.
Error in sacris Imaginibus pingendis, quomodo intelligatur? lib. 1. cap. 1. à num. 3.
Ethnici seu Gentiles. Eorum infamis Pictura apud Tertullian. lib. 1. cap. 6. num. 1.
Eusbariffia. Antiquitus à fidelibus propriis eorum manibus sumebatur, eamque in domos suas deferrebant, lib. 7. cap. 5. n. 1.
S. Eulalia Martyris Emeritensis anima in specie columbæ cælos ascendere visa, lib. 3. cap. 9. num. 5. Eiusdem Martyrium & Pictura, lib. 5. cap. 8. n. 3.
Excelsa: quid sint? lib. 3. cap. 4. num. 3.

F

S. Ferdinandi III. Castellæ & Legionis Regis elogium, & res præclare gestæ, lib. 6. cap. 8. num. 3. Plura Monasteria erexit, ibid. num. 6. Qua ætate pingendus? num. 7. Circa ejus picturas monita, num. 7. 8. Eiusdem Pictura Hispalim oppugnantis discutitur, lib. 1. cap. 9. num. 3.
Filius Dei humana forma depictus in Annuntiatione Virginis ad

dexteram Patris, error, lib. 4. cap. 4. num. 5.

Fimbria vestium Hebræorum, & Christi Domini, lib. 3. cap. 9. num. 5. latè.

Flagellatio Christi Domini, qualiter à quibusdam depicta, lib. 1. cap. 10. num. 3. an hæc fuerit acerba & sanguinea? ibid. n. 4.

S. Flavia Domitilla mentio, lib. 6. cap. 5. n. 7.

S. Franciscæ vidua habitus atque picturæ, lib. 5. cap. 9. n. 8.

S. Franciscus de Asis, in nivibus immerfus, lib. 1. cap. 5. num. 10. Eiusdem descriptio in sacrarum stigmatum impressione, lib. 7. cap. 9. num. 8. Aliqui eum sine stigmatibus olim depinxerunt, lib. 8. cap. 1. num. 1. Vestitus ejusdem sive Habitus qualis? ibid. num. 2. Reliquæ ejusdem Picturæ, ibid. num. 3. Eiusdem corporalis habitudo ac statura, ibid. num. 4.

S. Francisci de Borgia res gestæ & elogium, lib. 8. cap. 2. num. 1. Ejus Picturæ, ibid. & num. 2.

S. Francisci de Paula Picturæ, lib. 6. cap. 1. num. 1.

S. Franciscus Xaverius. Vid. lib. 8. cap. 6. num. 1.

Fuga Christi in Ægyptum, vid. lib. 3. cap. 5. Usus communis eius picturæ probatur, ibid. num. 2. Abusus quorundam Pictorum in eius picturæ ornatu, ibid. num. 3.

G

S. Gabriel Archangelus, lib. 1. cap. 6. num. 3. Quomodo à Daniele depingatur, lib. 2. cap. 6. num. 8. In Annuntiatione forma atque ætate puerili depictus; ineptum, lib. 4. cap. 4. num. 3. Sub specie senis, cana & prolixa barba, ibid. Item sub sacerdotali habitu, cappa pluviali ornatus, &c. ibid. Quomodo pingendus in pictura hujus mysterii, ibid.
S. Georgii Martyris res & Picturæ, lib. 6. cap. 2. à num. 4. Pictura eius equestris apud Græcos, ibid. num. 5. Apud Latinos, num. 6. Quare in equestri habitu depingatur? num. 8. In prælio de Altoraz pro Aragoniis pugnans visus

- fus est, ibid. In pugna ad Albim commissa Carolo V. propitius, numer. 9. Alia eiusdem Sancti Pictura examinatur, numer. 10.
- Gigantes* à Poetis commemorati, lib. 2. cap. 6. n. 3.
- S. Gorgonii* Martyris mentio, lib. 7. cap. 8. n. 5.
- Græci* Christiani pingunt Sacras Imagines probè atque honestissime vestitas: à nudis abhorrent, lib. 1. cap. 4. num. 2. Sanctos milites equestri habitu depingunt, lib. 6. cap. 2. n. 7.
- S. Gregorii Magni* Pictura, lib. 5. cap. 9. num. 9. Cur rem Divinam faciens pingatur? ibid. Cur eadem scribenti Spiritus Sanctus sub columbæ forma appingatur, num. 10. Depingi illum ad spadonis similitudinem conformem, error, ibid. num. 12.
- ## H
- Hæreticorum* execrandæ Picturæ ad irridenda Catholicæ Religionis Sacra, lib. 1. cap. 6. numer. 1.
- S. Hemetherii & Celedonii* Martyrum Hispanorum Picturæ, lib. 5. cap. 9. num. 2.
- S. Henrici* Imperatoris res gestæ ac Pictura, lib. 7. cap. 1. n. 9.
- Heraclius* Rom. Imperator, Crucem Christi Domini à potestate Persarum reduxit, lib. 7. cap. 9. num. 3. Fautor deinceps Monothelitarum hæreticorum, ibid. n. 4. eius infelix exitus, ibid.
- S. Hermenegildi* picturæ, lib. 6. cap. 2. Pingi debet cum regis insignibus, & quare? ibid. num. 1. & 2. Insignia eius martyrii, qualia? ibid. num. 3.
- S. Hieronymi* elogium, lib. 7. cap. 10. num. 11. Eius Picturæ, ibid. An pingendus habitu quo utuntur Hieronymiani Monachi? ibid. num. 12. An Purpura Cardinalitia pingendus? ibid. An nudus? num. 13. Lapide pectus contundens, vid. eod. num. 13. Ineptè depictus cum conspiciillis, ibid. num. 15. Quare cum leone depingatur, ibid. num. 16. Ab Angelis vapulans describitur, ibid. num. 17.
- S. Hilartonis* Abbatis Pictura, lib. 8. cap. 3. n. 1.
- S. Hippolyti* martyrium ac pictura, lib. 7. cap. 5. n. 3. & 4.
- Holofernis* pictura examinatur. Appendix. c. 3. n. 4.
- Homo*, creatarum omnium rerum mensura, lib. 2. cap. 2. n. 1.
- Fr. Hortensius* Felix Pallavicinus, lib. 2. cap. 6. num. 7.
- S. Hyacinti* res gestæ atque Pictura, lib. 7. cap. 5. n. 8.
- Hydria*. Quid sit? lib. 3. cap. 11. numer. 3.
- ## I
- I Dola* Christi Ægyptum ingrediente corruerunt, lib. 3. cap. 5. num. 3.
- S. Ignatii Martyris* Picturæ, atque Imagines, lib. 5. cap. 7. totus devoratus à leonibus, ibid. num. 2. Circa eius martyrium quædam falsa rejiciuntur, ibid. num. 2. Eius Picturæ representantes eius cor, nomine Iesu literis aureis conscriptum, examinantur, ibid. num. 4.
- S. Ignatii de Loiola* elogium ac Pictura, lib. 7. cap. 3. num. 9. & 10.
- S. Ildefonsi* Præfulis Toletani Picturæ discutiuntur, lib. 5. cap. 4. num. 1. 2. & 3.
- Imagines*. Nullæ prorsus apud Hebræos, neque in eorum domibus, neque in Templo, lib. 6. cap. 11. num. 3. & 4.
- Imagines sacrae*: quid earum nomine intelligatur? lib. 1. cap. 1. num. 2. Imagines deformes tollendæ à locis sacris, lib. 1. cap. 2. num. 7. Omnino nudæ non permittendæ, ibid. cap. 4. num. 2. & seqq. Exempla quarundam referuntur, ibid. num. 4. Divorum Imagines, ad formam & similitudinem alicuius meretricis factæ, referuntur, & damnantur erroris perniciosi, ibid. cap. 6. num. 5. & 6. Imagines quædam symbolicæ Christi Domini sine errore depictæ, ibid. cap. 10. num. 7. Aliæ Imagines, piæ quidem, sed ineptæ & erroneæ, si materialiter intelligantur, ibid. num. 8.
- Insula natantes*. Vid. lib. 6. cap. 12. num. 6.

Incarnationis Verbi Divini Pictura, in qua representabatur corpuscuius inter lucis radios ad uterum B. Mariæ V. descendens: reprehenditur, lib. 1. cap. 7. num. 3.

Instrumenta flagellationis Christi Domini, qualia fuerint, lib. 1. cap. 10. num. 3.

Sanctorum Innocentium cædes, lib. 3. cap. 5. num. 2.

Intercessio Sanctorum in extremo iudicio, an possit extrema sententiâ damnatos ab æternis suppliciis revocare? lib. 1. cap. 7. num. 8.

Isaac in immolatione an puer pingendus? Append. cap. 1. num. 6.

S. Isidori Hispalensis Episcopi Picturæ, lib. 6. cap. 1. num. 2.

S. Isidori Agricolaæ res gestæ, lib. 6. cap. 6. num. 4. Circa eius picturas animadversiones, ibid. num. 5.

Iudicium mundi extremum. Eius pictura per Michaelem Angelum facta laudatur: iterum reprehenditur, & quare, ibid. num. 13. lib. 3. cap. 20. n. 9. Aliqua notanda Pictoribus, ibid.

J

Jacobus de Voragine reprehenditur, lib. 5. cap. 7. num. 2. & 3. & lib. 6. cap. 2. num. 10.

S. Jacobi Apostoli Hispaniæ Patroni Picturæ, lib. 7. cap. 2. num. 3.

S. Jacobi Apostoli, & primi Hierosolymorum Episcopi, Pictura & Martyrium, lib. 6. cap. 4. num. 3. 4. & 5.

Foanna Papissa. Ejus fabula, lib. 1. cap. 6. num. 1.

Foannes Serranus, lib. 1. cap. 5. num. 8.

S. Foannes Baptista. Errores & ineptiæ circa eius Picturas in puerili ætate, lib. 6. cap. 12. num. 1. Cum Christo etiam puero lustrans, error, ibid. num. 2. & quare? ibid. & lib. 3. cap. 6. num. 2. Quibus vestibus fuerit inductus? ibid. num. 4. Quibus calceamentis, & indumento capitis? Ibid. num. 5. Idem cum agno depictus, num. 6. Eius martyrii & decollationis picturæ, lib. 7. cap. 7. num. 1. 2. & 3.

S. Joannis Chrysostomi Pictura, lib. 5. cap. 5. num. 11.

S. Joannes Apostolus & Evangelista, juxta Crucem Domini cum B. Maria depictus, lib. 4. cap. 6. n. 5. Imberbis juvenis forma quidam ibidem illum depingunt, error, lib. 5. cap. 1. num. 8. Evangelium scribentem etiam juvenem depinxerunt: error, ibid. & lib. 8. cap. 9. num. 4. Circa eius martyrium plura, lib. 6. cap. 5. num. 1. 2. & 3. In dolio ferventis olei pingendus non est juvenili ætate, ibid. 4. Cum calice in manu descriptus, & quare? lib. 8. cap. 9. num. 5.

S. Joannes à S. Facundo: eius res gestæ, lib. 6. cap. 9. num. 6. & 7. De eius Picturis, num. 8. Cur pingendus cum sacra Eucharistia? num. 9. Eiusdem Divi Apotheosis.

Sancti Joannes & Paulus martyres, lib. 6. cap. 13. n. 1.

S. Joannis Gualberti conversio, atque Pictura, lib. 7. num. 6. & 7.

S. Josephus. Aquibusdam senex male depictus in Nativitate Domini, innixus baculo, lib. 3. cap. 1. num. 11. & lib. 5. cap. 10. num. 4. Colloquens cum Zacharia in Visitatione Elisabeth, error, lib. 4. cap. 5. num. 4. Illum formosum & nimis excultum pingere, absurdum, lib. 5. cap. 10. num. 3. Qua ætate pingendus sit? ibid. num. 8. & 9. Idem moriens quomodo pingendus? num. 9. & 10. Quo tempore obierit? ibid. Somnium S. Patriarchæ, in quo ab Angelo levatus est sollicitudine, quomodo depinxerint aliqui, ibid. num. 11. Bene, cum virga floribus referta pingitur, num. 12. Atque etiam in fabrili officina, num. 13.

Jude proditoris mentio, & eius infelicissimi exitus pictura damnatur, lib. 5. cap. 8. num. 9. 10. & 11.

Judith coram Holoferne Picturæ, Append. cap. 3. num. 4.

S. Juliani Episcopi Conchensis Picturæ, lib. 5. c. 6.

Justi & Pastoris Martyrum picturæ, lib. 7. cap. 4. num. 7.

L

- L** *Atrones*: crucibus adstricti funibus & non clavis crucifixi, error, lib. 1. cap. 8. num. 4. vid. etiam, lib. 3. cap. 18. à num. 4. fusè. Bonus ad dexteram, nequam ad sinistram Christi fuit crucifixus, ibid. num. 10. Pingendi non sunt fractis cruribus, ibid.
- Bonus Latro** seorsim depictus, lib. 6. cap. 2. num. 11. Animadversiones quædam circa eius Picturam, ibid.
- S. Laureani Episcopi** res gestæ, martyrium, & Pictura, lib. 7. cap. 1. num. 1.
- S. Laurentii Martyris** Pictura, lib. 7. cap. 4. num. 9. An Hispanus? ibid. num. 10.
- S. Laurentii Justiniani** res & Pictura, lib. 7. cap. 8. num. 3.
- Lazari** exuscitatio, imperitè depicta, lib. 3. cap. 13. n. 5. & 6.
- S. Leandri** Episcopi Hispalensis Pictura, lib. 5. cap. 9. num. 13. Dedit cum pallio Archiepiscopali depingi, n. 14.
- S. Leonis Magni**, Pictura, & animadversiones, lib. 6. cap. 1. numer. 7.
- Lilium** candidum B. Virgini applicatum in Annuntiatione, lib. 4. cap. 4. num. 5.
- Linea**. Stare in linea, quid significet? lib. 7. cap. 9. n. 7.
- Lingua**. San Antonii Patavini corruptionis expers, lib. 6. cap. 10. num. 7. Cuidam homini exsecta verba promebat, eodem, cap. numer. 8.
- S. Luca Evangeliste** Pictura, lib. 8. cap. 2. num. 11. An Pictor fuerit? ibid.
- S. Lucia** Virg. & Mart. lib. 8. cap. 7. num. 2. De eius Imagine plura, ibid. & n. 3. & 4.
- S. Ludovici** Regis Galliæ res ac Pictura, lib. 7. cap. 6. numer. 6.
- S. Ludovici** Bertrandi res atque Pictura, lib. 8. cap. 2. numer. 5.

M

- S** *Marcus Evangelista*, cum leone depictus, lib. 6. cap. 3. num. 2. vulgò tamen & imperite bovem illi appingunt, ibid. num. 3.
- B. Maria** Virgo. Eius Imagines profanè nimium depictæ describuntur, ac reprehenduntur, lib. 4. cap. 1. à num. 2. & deinceps. Forma, statura, & totius corporis B. Mariæ habitudo describitur, ibid. num. 4. Puerum Jesum in ulnis tenens, aut ipsum adorans super culcitram collocatum, ibid. num. 6. Circa eiusdem Conceptionis Picturas, vid. toto cap. 2. In eius Annuntiatione vid. lib. 4. cap. 4. Errores hæreticorum circa locum ubi facta fuit ab Archangelo Gabriele Annuntiatio, ibid. num. 3. Quomodo pingenda in allocutione Gabrielis, & quot errores Pictores admiserint in hoc actu, ibid. num. 4. In Visitatione S. Elisabethæ eam amplectens, vid. eod. lib. cap. 5. num. 3. Alia adjecta profus falsa in pictura hujus mysterii conficta, vid. ibid. num. 4. Juxta Crucem cum Sancto Ioanne Evangelista depicta, ibid. cap. 6. num. 5. Orbata Filio vestibus luctus depicta, an malè, ibid. num. 6. Quomodo melius pingenda? ibid. Accipiens Sacram Synaxim à S. Ioanne Evangelista, ibid. num. 7. Eius Dormitionis, assumptionisque ad Cælos picturæ discutuntur, eod. lib. cap. 7. Illam in lecto decumbentem repræsentare, non placet, ibid. num. 3. Quomodo ad cælos evecta depingenda, ibid. num. 4. Eiusdem Apparitio ad fundationem sui Ordinis de Mercede, lib. 7. cap. 10. num. 4. Albis vestibus pingenda, ibid. num. 5. Huius rei quædam picturæ reprehenduntur, ibid. num. 7. Quædam de eiusdem Ordinis Militari Habitu, num. 8.
- S. Maria** de Cervellò, seu de subsidio, lib. 6. cap. 7. num. 5. **S. Maria Magdalena** res gestæ, & Pictura, lib. 7. cap. 2. num. 1. & 2. vide etiam *Mulier peccatrix*.

- Maria Magdalena de Pazzi*. Circa eius Picturas notata quædam, lib. 6. cap. 7. n. 6. & 7.
- S. Martha* res, & Pictura, lib. 7. cap. 3. n. 6.
- S. Martini* Episcopi res & picturæ, libr. 8. cap. 4. num. 4. eques depictus, ibid. num. 5. Habitu Benedictino malè depictus, ibid. num. 7.
- Sancti Martyres*. Quomodo possint nudi depingi, lib. 1. cap. 5. num. 3. Ipsi (nempe mulieribus) à pedibus suspensis vestes in faciem non deciderunt, ibid. Plura perpersi sunt, quæ pingere non decet, ibid. num. 4. Sanctorum Martyrum historiæ fabulosæ ab hæreticis confarcinatæ, lib. 6. cap. 2. num. 4.
- S. Matthiæ Apostoli* Martyrium & Picturæ, lib. 5. n. 6. 7. & 8.
- Magi* Christum adorantes, lib. 3. cap. 3. Ubi eum adoraverint? ibid. num. 2. Quot ii fuerint, ibid. num. 4. An reges fuerint? ibid. num. 5. An eorum unus æthiops fuerit? ibid. num. 4.
- S. Matthiæ* Ap. & Evang. ætas, lib. 7. cap. 10. num. 1. Quo genere martyrii vitam finierit? ibid. numer. 2. Cum Angelo pingendus, ibid. n. 3.
- S. Michael* Archangelus: quomodo depingatur, lib. 2. cap. 6. num. 2. Eius pugna cum Satana, ibid. Quid eius nomen significet? ibid. Cum balance, cur depingatur? ibid. à num. 4. Animas in balance ponderans reicitur ut erroneum, ibid. n. 7.
- Milites* taxillis ludentes in Christi crucifixione super tympanum militare, sortemque mitentes super vestes eiusdem, lib. 3. c. 18. n. 13. pag. 176.
- Mitra* Episcopalis: quando inceperit in Ecclesia? lib. 6. c. 7. n. 3.
- S. Monica*, lib. 6. cap. 4. numer. 10. De eius pictura, ibid. numer. 11.
- Moscovita*. Nudas Divorum Imagines omnino respuant, lib. 1. cap. 4. n. 2.
- Moses*. Cornuâ illi affingunt imperiti Pictores, vid. lib. 3. cap. 13. num. 4. & in Appendic. cap. 2. num. 3.
- Mulier peccatrix*, quæ pedes Christi

ungens & lacrymis rigans describitur, quomodo pingi debeat, juxta evangelii veritatem, lib. 3. cap. 12. Quænam fuerit hæc? ibid. à num. 3. fusè.

N

- S. Narcisi* Episcopi res gestæ, martyrium, & pictura, lib. 8. cap. 3. num. 8.
- Natiuitas* Christi Domini. De eius Picturis, vid. lib. 3. toto cap. 1. Obstetrix, ab aliquibus Pictoribus ibi addita, intolerandus error, lib. 1. cap. 7. num. 4. & lib. 3. cap. 1. num. 10. Errores aliquot admisi pictoribus in Natiuitate Christi D. vid. lib. 4. cap. 6. à num. 2.
- Natiuitas* B. Mariæ V. vid. lib. 4. cap. 2. num. 4.
- Sanctor. Martyrum Nerei & Achillei* Picturæ, lib. 6. cap. 5. num. 11.
- Niceta* Martyris passio describitur, lib. 5. cap. 3. num. 8.
- S. Nicolai* Episcopi Imagines exanimantur, lib. 8. cap. 6. num. 4. Quare fusco colore depingatur? ibid. num. 5.
- S. Nicolai* de Tolentino Picturæ, lib. 7. cap. 8. num. 6.
- Nomen* Iesu depictum inter radios solares, vid. Append. capitis secundi, pag. 81. idem scriptum in corde S. Ignatii Martyris quidam asseruerunt, sed falsò, lib. 5. cap. 7. num. 3. de Nomine B. Mariæ inter solares radios depicto, lib. 4. cap. 2. num. 5.
- Nomina* pro significatis interdum in Sacra Scriptura accipiuntur, pag. 82. num. 2.
- S. Norberti* Episcopi res gestæ, lib. 6. cap. 9. num. 1. Circa eius Picturam, ibid. num. 2.
- Nuditatis*. In Sacris Imaginibus evitanda, lib. 1. cap. 4. num. 1. & 2. Quæ, & quatenus permittenda, cap. 5. Reprehenditur in Picturis Christi Domini crucifixi, quavis nudus omninò fuerit crucifixus, lib. 3. cap. 18. num. 6.
- Numularii*. Quinam fuerint? lib. 3. cap. 11. num. 4.
- Nuptiæ* Cana Galileæ depictæ. Christus ibidem pluribus quam par est discipulis comitatus: error, lib. 3. cap. 11. n. 2.

O
Sanct. Onuphrius Anachoreta, lib. 6. cap. 10. num. 1. & 2. An cum regis insignibus pingendus? ibid. num. 3.
Orare. Non genuflexos, sed stantes moris erat apud Iudeos, lib. 6. c. 11 n. 6. & 7. Et apud primavos Christianos, ibid. Neque aperto capite, n. 8.
Ordo Beatae Marię de Mercede. Ejus elogium, lib. 7. c. 10. n. 4. & lib. 8. c. 2. n. 3. Ejusdem institutio, ibid. Ejus militia, n. 8.

P
Pallium Pontificium, quid sit? lib. 5. c. 9. n. 14. Pallium item Gregoriorum Episcoporum, describitur, ibid.
S. Pantaleonis mentio, lib. 7. cap. 3. num. 5.
Pater Aternus. Vide SS. Trinitas. Sustinens emortuum Christi Domini corpus, lib. 2. c. 3. num. 10. Depictus in Annuntiatione Virginis Marię, referato celo, Angelorum multitudine stipatus, &c. lib. 4. c. 4. n. 5.
S. Patritii Pictura, lib. 5. c. 9. n. 15. cur depingatur cum Serpentibus? ibid. n. 16.
S. Paulinus Episcopus. Ejus elogium, lib. 6. c. 10. n. 11. In servitutum pro Captivis traditus, ibid. & n. 12. Circa antiquam ipsius Picturam, n. 13. 14. Corporis ejusdem species, atque ætas, n. 15.
D. Pauli Apostoli conversio à Michael Angelo depicta, reprehenditur, lib. 1. c. 6. n. 4. iterum lib. 5. c. 5. n. 1. Quomodo pingendus Christus Dominus apprensus D. Paulo, ibid. Male depinxit Apostolum in ejus Conversione Michael Angelus, nempe senem; & quare? ibid. n. 3. Illum more Romano indutum representare, error est, ibid. n. 4. Quidam opinati sunt peditem pingi debere, ibid. n. 5. Equo vectus reprehenditur, n. 6. & 9. Vectus fuit, debetque pingi, non equo, sed mula, vel potius asino, n. 10. Ejus-

dem statura, formā, ac figura, lib. 6. c. 14. n. 10. Ense obruncatus, n. 11. De Pictura in qua describitur simul & ad dexteram D. Petri, à n. 12.
S. Paulus Primus Eremita. De eius Picturis, lib. 5. c. 2. Quaedam eius picturę reprehenduntur, ibid. n. 3. & 4. Eiusdem Anima Magno Antonio representata, lib. 3. c. 9. num. 3.
S. Pelagius Martyr Hispanus. Eius res, martyrium, & Picturę, lib. 6. c. 13. n. 2. 3. & 4.
D. Petrus Apostolus. Circa eius negationem in domo Caiphę, notanda quaedam à pictoribus, lib. 3. c. 14. n. 6. pag. 147. Pingere illum senem tempore Passionis Christi Domini, error, lib. 6. c. 14. n. 2. Cum gallo depictus, n. 3. Cum clavibus quomodo & ubi pingendus, ibid. n. 4. Circa eius crucifixionem, vide eod. cap. n. 5. 6. 7. Genuflexus ante Christum crucem bajulantem, n. 9. Cum depingitur adjunctus Paulo in tabula, cur ad levam pingatur Pauli? ibid. n. 12. In vinculis coniectus, male depictus, & quare? Lib. 7. c. 4. n. 1. Quomodo pingendus, ibid. n. 2.
S. Petri Nolasci Picturę, lib. 5. c. 6. n. 3. & 4.
S. Petri Armengaudi res gestę, martyrium, & Pictura, lib. 6. c. 3. n. 7. & 8.
S. Petri Paschasi Episcop. & Mart. res & Imagines, lib. 8. cap. 3. numer. 3. & 4.
Sanct. Petrus cognomento Regalado; quare sic nominetur? Lib. 6. c. 6. n. 3.
S. Petri Calesini Romani Pontificis res insigniter gestę, lib. 6. c. 7. n. 1. eiusdem Pictura, ibid. n. 2.
Philippus Quartus. Hisp. Rex. A nemine se pingi passus est, nisi à Didaco Velazquez, lib. 1. cap. 2. num. 6.
S. Philippi Apostoli Pictura, & animadversiones, lib. 6. cap. 4. numer. 1. & 2.
S. Philippi Benitii Picturę, lib. 7. c. 6. num. 1. 2.
S. Philippi Nerii picturę, lib. 6. c. 8. n. 1. & 2.
Phylacteria, quid sint, lib. 3. c. 9. n. 5. pag. III.
Pictores. Imperiti, & tyrones inep-

- ti, à pictura Sacrarum Imaginum removendi, lib. 1. c. 2. n. 4. Pictorum licentia in rebus sacris depingendis apud Ægyptios coerceretur, lib. 1. cap. 3. n. 1. Pictores rerum impudicarum, ibid. Nimum audentes in pingendo, ibid. c. 6. n. 5.
- Pictura.** Comparatur Orationi atque Poësi, c. 2. n. 2. Rudibus est idem quod libri eruditus, ibid. n. 3. Picturæ rerum impudicarum non permittendæ, lib. 1. cap. 3. Harum quædam exempla referuntur, ibid. n. 1. reprehenduntur, ibid. n. 2. & 3.
- Præsentatio Christi Domini in Templo,** lib. 3. c. 4. Quomodo rectè sit depingenda? ibid. n. 7.
- Præsentatio Beatæ Virginis Mariæ,** lib. 4. c. 3. à n. 1. De erroribus qui passim admittuntur à pictoribus in repræsentatione huius mysterii, ibid. à n. 2.
- Prætorium Pilati,** quo modo pingendum? lib. 3. c. 15. n. 1.
- Prothus & Hyacinthus** Martyres eunuchi, lib. 7. c. 9. n. 1.
- Puer Iesus.** Depictus instar puerorum, cum passere filo innexo ludens: error, lib. 1. cap. 6. n. 4. & lib. 3. c. 6. n. 2. Equitans super agnum: puerile & ineptum, ibid. fusè. Idem cum Baptista puero colludens error, ibid. & lib. 3. c. 6. n. 3. Primas literulas à Sanctissima Matre discens, error, lib. 1. c. 7. n. 5. & lib. 3. c. 6. n. 5. & lib. 4. c. 6. n. 4. à S. Joseph, illas addiscens, ibid. Seram aut terebram tractans, adjuvans S. Joseph in opificio, ineptum & puerile, ibid. Hoc genus magis conveniens videtur in adultiori Christi ætate, ibid. & quare? c. 7. n. 4. & lib. 3. cap. 7. n. 5. Aliæ picturæ Infantia Christi Domini pios cogitatus repræsentantes referuntur, lib. 3. c. 6. n. 6. Sedens in medio Doctorum in Templo, quomodo vulgò & imperitè depingatur, lib. 3. c. 7. à n. 1. Pingendus non est in sublimiori cathedra, & quare? ibid. n. 3. Quomodo debeat eruditè depingi in hoc eventu? Ibidem num. 4.
- Puerperium B. Mariæ Virg.** à quibusdam olim depictum, lib. 1. c. 7.
- n. 4. Damnatur perniciosi erroris, ibid. Puerperium B. Annæ, lib. 4. c. 2. n. 4.
- Pulveris pyrii inventum,** lib. 1. c. 9. n. 3.
- Purificatio B. M. V.** lib. 3. c. 4. Illam quidam depingunt intra sanctiora templi penetralia: erroris convincitur, ibid. n. 5.

R

- Racemus terræ promissionis** male descriptus à Pictoribus, vide Append. c. 2. n. 4.
- S. Raphael Archangelus** describitur, lib. 2. c. 6. n. 9. Tobia adjunctus, ibid. Cum pisciculo è manu pendente, male depictus, ibid.
- S. Raymundi de Peñafort** Picturæ & elogium, lib. 5. c. 4. n. 4.
- S. Raymundi Nonnati** elogium & Picturæ, lib. 7. c. 7. n. 8.
- Resurrectio Christi Domini** describitur, lib. 3. c. 20. Errores à Pictoribus circa eam depingendam admissi, eod. cap. à n. 2. Quomodo Christus à mortuis excitatus sit depingendus, ibid. n. 6. Omnes tam damnati, quam electi, resurgent in ætate, integra atque perfecta, ibid. n. 10. Opinamentum quorundam asserentium, omnes mortales resurrecturos in sexu virili, refellitur, ibid. num. 11.
- S. Rochi res gestæ atque Picturæ,** lib. 7. c. 5. n. 9. 10. & 11.
- S. Romualdi** Pictura examinatur, lib. 5. c. 8. n. 1.
- S. Rosæ Peruana** res gestæ & Picturæ, lib. 7. cap. 7. à num. 4. usque ad 8.
- Rubi ardentis & incombusti** Pictura discutitur, vid. in Appendice c. 2. n. 1. & 2.
- S. Rudesindi** pictura, lib. 5. cap. 9. num. 1.

S

- Sacerdotes Hebræorum.** Advenerant in templum per vices suas, ibique perseverabant tota integra hebdomada, lib. 3. cap. 4. num. 6. Eorum vestes, lib. 4. c. 3. n. 4.

Sacris

- Sacrificium* Abel & Cain, vid. Append. c. 1. n. 2. indicium litationis & acceptationis sacrificiorum, ibid. & n. 3.
- Sanctuarium* Templi Jerosolymitani, lib. 3. c. 4. n. 4. Nulli in illud ingredi licebat nisi Sacerdotibus, ibid. n. 5. & lib. 6. c. 11. n. 5.
- Sancta* Templi Hebræorum, quid? lib. 6. c. 11. n. 5.
- Sancta sanctorum* Templi, quid rei fuerit? lib. 6. c. 11. n. 5. Nulli patebant nisi Sacerdoti summo semel tantum in anno, lib. 3. c. 4. n. 5. & lib. 6. c. 11. n. 5.
- Sanctorum* omnium Pictura in una tabula descriptorum, examinatur, lib. 8. c. 4. n. 1. & 2.
- Sandalia*, idem quod caliga, lib. 3. cap. 9. pag. 115.
- Scala* Jacob Patriarchæ: eius pictura: lib. 2. c. 3. n. 2.
- S. Sebastianus* Martyr. Alligatus ad palum sagittis transfixus ætate juvenis & formosus, error, lib. 5. c. 3. n. 1. Non pingendus in genibus beatæ femine Irenes, & quare, ibid. n. 2.
- Sepelire* in urbibus cadavera, lege cautum, lib. 3. c. 11. n. 10.
- Sepulcra*, Judæorum extra urbes collocabantur, lib. 3. c. 11. n. 10. & c. 13. n. 5. Eorum descriptio, ibid. Sepulcrum Christi Domini etiam describitur, ibid. Ubi hoc fuerit? cap. 19. n. 4. Quantum aberrant in eius descriptione Pictores, ibid. Iterum describitur, ibid. Quale affingant Pictores Sepulcrum Christo Domino à mortuis resurgenti, ibid. c. 20. n. 2.
- Seraphini*. An pingi debeant senis, an potius quaternis alis? lib. 2. cap. 5. num. 2. An præter alas feminas, cum brachijs pingi debeant? ibid. n. 3.
- Serpentes* nulli inveniuntur in Hibernia, & quare, lib. 5. cap. 9. num. 16.
- S. Simeon*. Vestibus Sacerdotalibus indutus, Jesum in ulnis tenens, error, lib. 3. cap. 4. num. 6. Sacerdos non fuit, ibid. & quare, ibid. fuse.
- S. Simeonis Episcopi & Martyris* Pictura, lib. 5. c. 8. n. 5.
- Simon Ciraneus*, ubi exceperit Crucem Christi Domini, lib. 3. cap. 16. num. 3. Quomodo pingendus in hoc eodem actu, & quomodo pictores sint corrigendi, ibidem num. 5.
- SS. Simonis & Iudæ Apostolorum* picturæ, lib. 8. c. 3. n. 7.
- Spinæ* Coronæ Christi, quænam fuerint? Lib. 3. c. 15. n. 9.
- S. Sisyrius & Synidorus*, Græci, lib. 6. c. 2. n. 7.
- Spiritus Sanctus*. quomodo pingi debet, lib. 2. cap. 3. num. 7. Non apparuit in Jordane in figura columbæ, nec referati fuerunt cæli, nisi post baptismum Christi, lib. 3. cap. 10. num. 3. Non fuit missus ad Apostolos ac Discipulos Christi in figura columbæ; sed ignearum linguarum, lib. 3. c. 20. num. 8.
- S. Stanislai Episcopi*, martyrium & picturæ eiusdem animadversiones, lib. 6. c. 5. n. 6.
- S. Stephani Protomartyris* Imagines examinantur, lib. 8. cap. 9. à num. 1.
- S. Stephani Hungariæ Regis* pictura, lib. 7. cap. 8. n. 2.
- T***Arasca*, quid apud nostrates significet, & quæ eius nominis etymologia? Lib. 7. cap. 3. numer. 7. & 8.
- Taurus Sancti Marci*, lib. 6. cap. 3. num. 3. Eiusdem cicurationis historia, num. 4. An hæc cicuratio sit superstitiosa? n. 5.
- Templum* Salomonicum ineptè descriptum à Pictoribus, lib. 3. cap. 4. num. 1. Unicum erat pro tota Israelitica gente, ibid. num. 2. Tribus constabat partibus, ibid. num. 4. Pinnaculum templi, quid fuerit, lib. 3. cap. 10. num. 6. Describitur, lib. 6. cap. 11. num. 2. & 5.
- Templum* Garizim schismaticum, lib. 3. c. 4. n. 3.
- Tentatio* Christi Domini in deserto describitur, lib. 3. cap. 10. num. 5.
- Tentationes* Christi in deserto, lib. 3. toto cap. 10.
- S. Teresæ à Jesu* Imagines, lib. 8. c. 2. n. 6. 7. 8. & 9.
- S. Thomæ Cantuariensis* imago, lib. 8. c. 9. n. 6.

- S. Thomæ Aquinatis* picturæ, lib. 5. cap. 9. num. 3. Quid significet *Catena aurea*, quâ communiter depingitur? *Ibid.* num. 5. Eius elogium, n. 7.
- S. Thomæ de Villanova* res & Picturæ, lib. 7. c. 9. n. 9. & 10.
- S. Thomas Apostolus*, lib. 8. cap. 8. num. 1. An Christi vulnera tetigerit? *Ibid.* num. 2. & 3. De eius martyrio plura, num. 4. & 5. Quomodo pingendus? *ibidem* num. 6.
- Thronus Dei*, lib. 2. cap. 3. à numero 5.
- Tiburibus* apud Judæos, qualia? *Lib.* 6. c. 11. n. 9.
- Tibicines*, in antiquorum funeribus, lib. 3. c. 11. n. 7.
- Transfiguratio Christi Domini*, *vid.* lib. 3. c. 13. n. 1.
- Tiara* mentio, lib. 3. cap. 9. num. 6. pag. 112. Christi crucifixi *tiarâ* & *tunicâ talari* contacti effigies, *ibid.* num. 7. pag. 113. *Tiara Pontificia* quando incæperit? *Lib.* 6. cap. 7. n. 2.
- Tribunalia* apud Hebræos collocata ad urbium portas, lib. 3. cap. 7. num. 3. *Tribunal Caiphæ*, Christum interrogantis, quomodo representari debeat in *tabula*? *lib.* 3. cap. 14. n. 6.
- Trinitatis Beatissimæ* vultus, uno veluti fasce complexus, à Pictoribus descriptus, reprehenditur tamquam absurdum monstrum, lib. 1. cap. 7. num. 2. & lib. 2. cap. 3. num. 8. Quomodo nepingenda, *ibid.* à num. 7. & 9. *Alia ratio* pingendi *Sanctissimam Trinitatem* improbarur, *ibid.* numer. 8.
- Tunica Christi Domini* inconsutilis: eius mentio, lib. 3. cap. 9. num. 4.

U

- Sancti Urbanus* Papa & Martyr cum vite depictus, lib. 6. cap. 7. num. 8.
- S. Ursula* & sociarum Martyrum Pictura, lib. 8. c. 3. n. 2.
- Uva* terræ promissionis male descripta à Pictoribus, *vid.* *Append.* cap. 2. n. 4.
- Velum* sacratum Virginum usum habuit ab initio nascentis *Ecclesiæ*, lib. 6. cap. 5. num. 7. & 8. Apud Judæos etiam & alias nationes, *ibid.* n. 9.
- Veronica* mentio, & de eius pictura, lib. 3. c. 16. n. 4.
- Vestes*. Aliquarum sanctarum mulierum martyrum, cum à tyrannis suspendebantur à pedibus, vestes in faciem non deciderunt, lib. 1. cap. 5. pag. 13. Sanctorum Apostolorum, & Christi Domini male à Pictoribus descriptæ, lib. 1. cap. 9. num. 4. cujusnam coloris fuerint? *ibidem* num. 5. Quibus vestibus usus fuerit Christus, lib. 3. toto cap. 9. Cuius coloris fuerint, lib. 1. cap. 9. num. 5. & iterum lib. 3. cap. 9. num. 3. Quibus partibus constarent eisdem vestes, *ibid.* num. 4. Quomodo resplenderent in eius Transfiguratione, lib. 3. cap. 13. num. 3. Vestes sacratissimæ Dei patris, lib. 4. c. 11. n. 5.
- Vespes* communium Sacerdotum Hebræorum describuntur, lib. 4. c. 3. num. 4. De vestibus Israelitarum, *vid.* in *Appendic.* cap. 3. num. 5.
- S. Vincentius Levita & Martyr* Hispanus. Eius Picturæ discutuntur, lib. 5. cap. 3. n. 6. 7. & 8.
- Vincentii Sabine & Christete* Martyrium, & picturæ, lib. 8. cap. 3. n. 5. & 6.
- Vinum myrrhatum* propinatum Christo Domino, lib. 3. cap. 17. numer. 1.
- Visitatio* B. Mariæ Virginis ad S. Elifabeth, lib. 4. cap. 5. Depicta sub dio & in patente campo, error, *ibid.* num. 1. *Alia* ineptiæ depictæ in representatione huius mysterii, *ibid.*
- Unctio* Christo Domino præstita per feminam peccatricem, lib. 3. cap. 12. à num. 1. Quomodo facta, *ibid.* cap. 13. num. 8. *Unctio* Corporis Christi è cruce depositi, quomodo fuerit facta, *ibid.* c. 19. n. 3.
- Unguentorum* usus apud antiquos, lib. 1. c. 9. n. 5.

Vulnus an dextro, sinistrove lateri Christi fuerit inflictum? Lib. 3. cap. 18. n. 8.

Z

Z *Acharias* maritus S. Elifabethæ colloquens cum S. Joseph in Visitatione Virginis depictus, error, lib. 4. cap. 5. num. 4. Certior ab Angelo factus de conceptione Baptistæ in templo, male descriptus à Pictoribus, lib. 6. cap. 11. num. 1. Genuflexus non est pingendus, ibidem

num. 6. Male depictus ante Arcam fœderis, & quare, ibidem num. 9. Cum thuribulo, nostris simili, depictus, error, ibidem. An Summus Sacerdos fuerit? ibid. à num. 10. Non est pingendus cum ornatu ac vestibus Sacerdotis Summi, ibidem numer. 19. Aptior & verus illum pingendi modus describitur, numer. 20.

Zebedei filiorum mater cum filiis suis pueris ad Jesum accedens depicta, lib. 1. cap. 7. num. 6. error.

